ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

ΤΩΝ

ΙΕΡΩΝ ΝΗΠΤΙΚΩΝ

ΣΥΝΕΡΑΝΙΣΘΕΙΣΑ

ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΚΑΙ ΘΕΟΦΟΡΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

ΕΝ ΗΙ

ΔΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΑΞΙΝ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΝ ΗΘΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
Ο ΝΟΥΣ ΚΑΘΑΙΡΕΤΑΙ, ΦΩΤΙΖΕΤΑΙ ΚΑΙ ΤΕΛΕΙΟΥΤΑΙ

καὶ εἰς ἣν προσετέθησαν τὰ ἐκ τῆς ἐν Βενετίᾳ ἐκδόσεως
ἐλλείποντα κεφάλαια τοῦ μακαρίου Πατριάρχου Καλλίστου

ΝΥΝ ΤΟ ΠΕΜΠΤΟΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ

◆

ΤΟΜΟΣ Α'

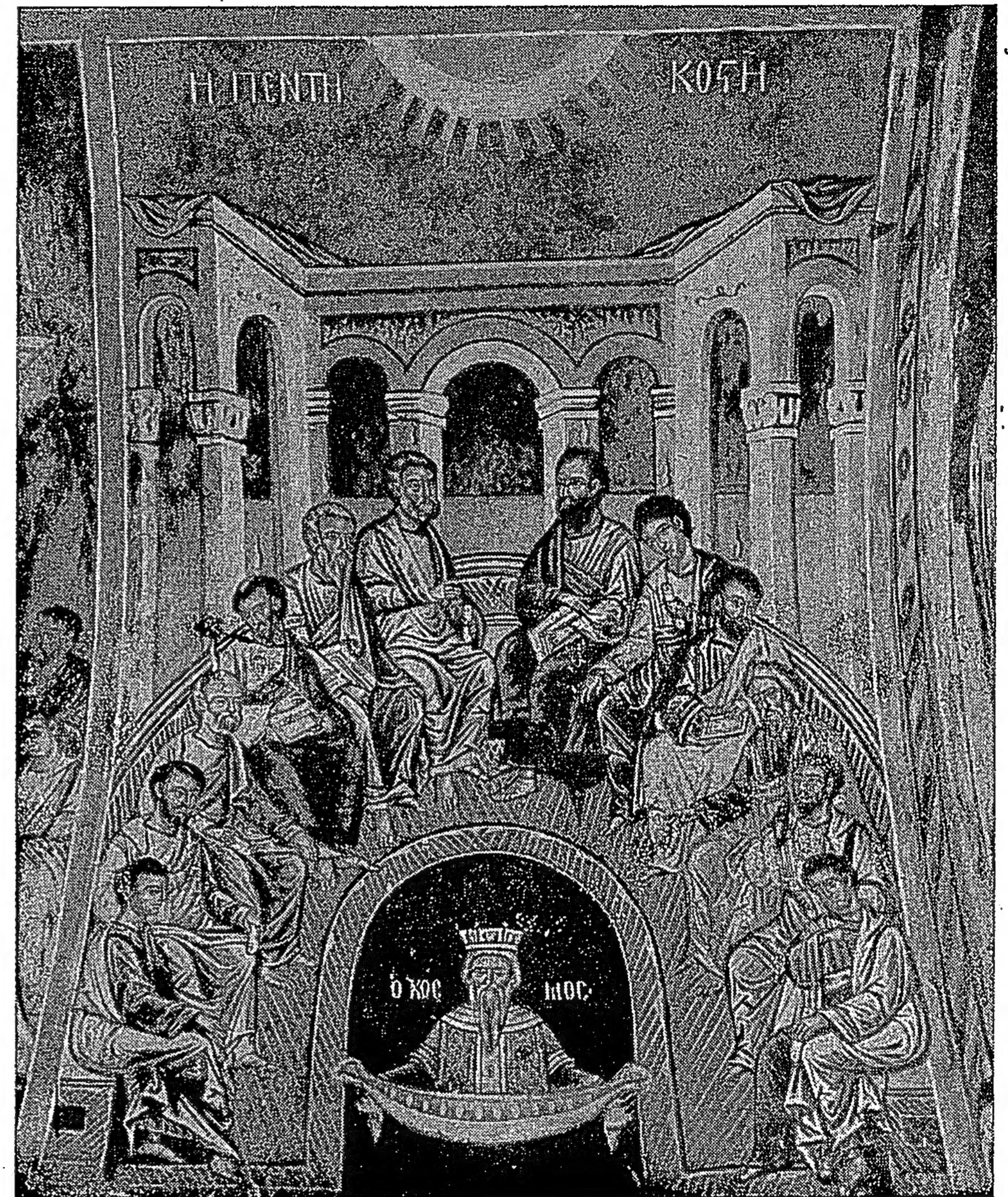
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΑΣΤΗΡ„

ΑΛ. & Ε. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

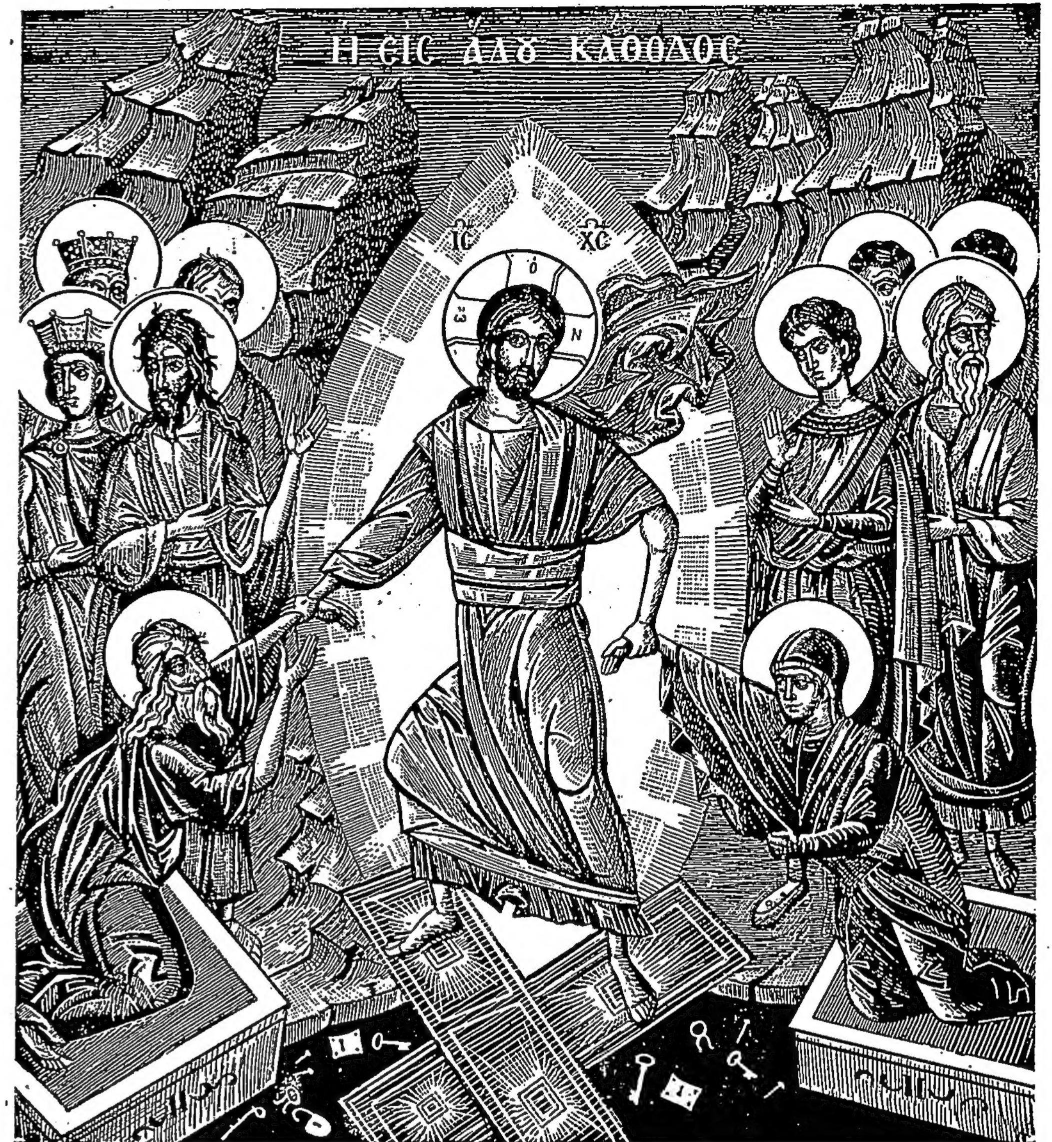
ΛΥΚΟΥΡΓΟΥ 10 — ΑΘΗΝΑΙ

,αϡϟα'

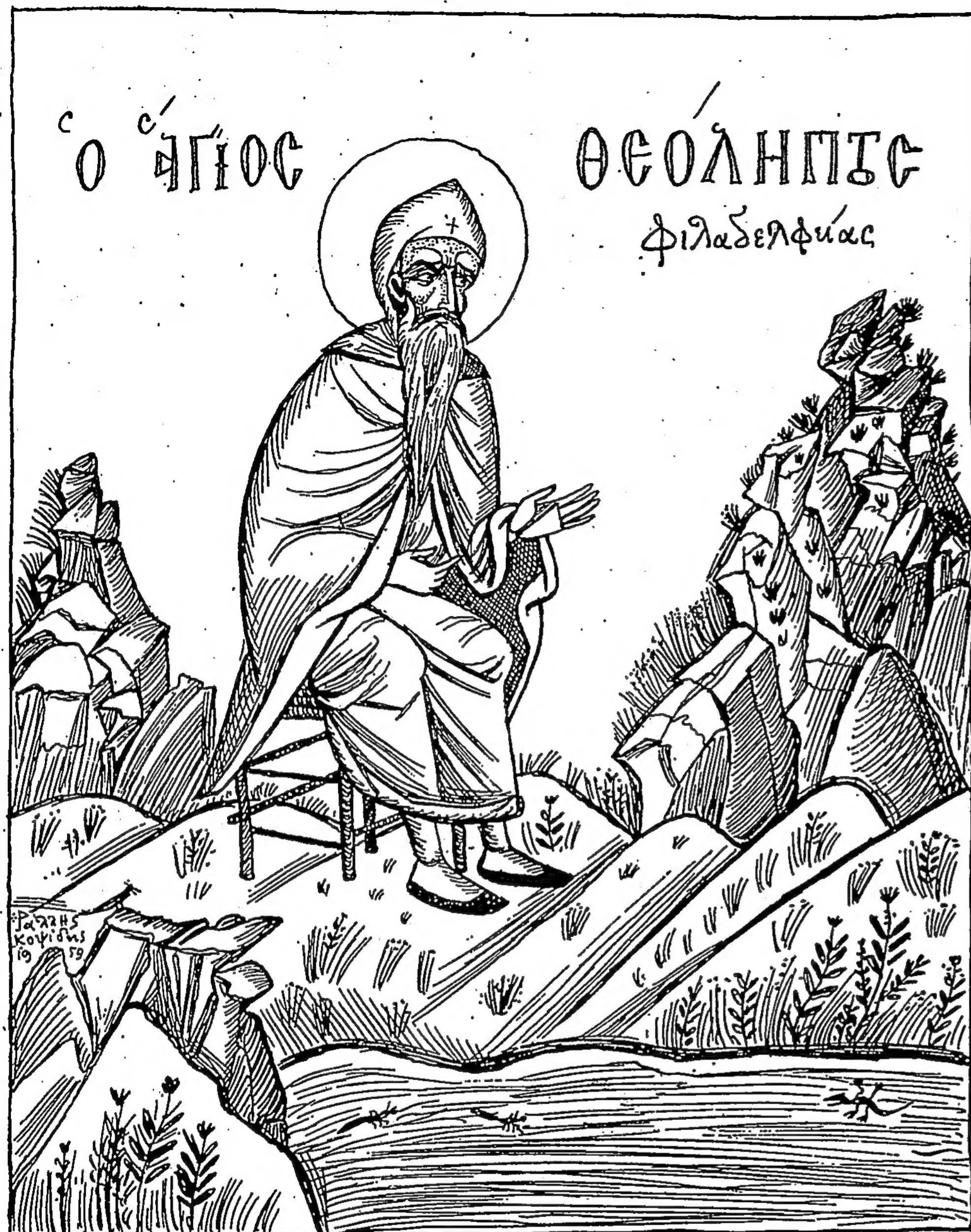
(SET) 960 203 129 8
T.Δ΄. IZBN 960 203 131 X

Φῶς μοναρχικὸν καὶ τριλαμπές, οὐσία, ἄναρχε, κάλλος ἀμήχανον, ἐν τῇ καρδίᾳ μου οἴκησον· καὶ ναὸν τῆς σῆς Θεότητος, φωτοειδῆ καὶ καθαρόν, δεῖξόν με κράζοντα· Εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα τὸν Κύριον.

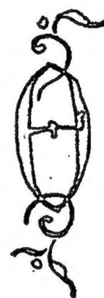
Χθὲς συνεθαπτόμην σοι, Χριστέ, συνεγείρομαι σήμερον ἀναστάντι σοι· συνεσταυρούμην σοι χθές· αὐτός με συνδόξασον, Σωτήρ, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.

Εἰ ἐν πάσῃ σου τῇ ἐργασίᾳ ἀχώριστον ἕξεις τὴν μητέρα τῶν καλῶν, τὴν προσευχήν, οὐ νυστάξει, ἕως ὑποδείξῃ σοι τὸν νυμφῶνα καὶ ἔνδον ἀγάγῃ σε καὶ δόξης ἀρρήτου καὶ εὐφροσύνης πληρώσῃ σε.

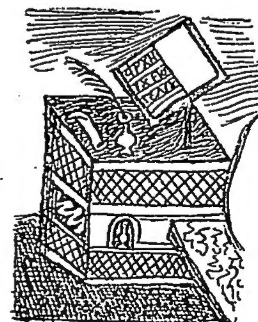

Σύντομος βιογραφία ΘΕΟΛΗΠΤΟΥ Μητροπολίτου Φιλαδελφείας

ΘΕΟΛΗΠΤΟΣ ὁ Μέγας ὄντως τῆς Φιλαδελφείας φωστήρ, ἤκμασε μὲν ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ δευτέρου τῶν Παλαιολόγων, περίπου τὸ χιλιοστὸν τριακοσιοστὸν εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος. Ἐν δὲ τῷ τῆς Ἁγιότητος Ὄρει τὸν ἀναχωρητικὸν πρῶτον ἀσκήσας βίον, κἀκεῖθεν ἔπειτα τὴν τῆς Φιλαδελφείας προεδρίαν ἀναδεξάμενος, καθηγεμὼν καὶ μυσταγωγὸς τῶν καλλίστων μαθημάτων τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεσσαλονίκης καθίσταται· τήν τε γὰρ ἱερὰν νῆψιν καὶ τὴν νοερὰν ἐκεῖνον ἐμυσταγώγησε προσευχήν, ἔτι ἐν τοῖς κοσμικοῖς τεταγμένον, ὡς ἐν τῷ βίῳ τοῦ αὐτοῦ Γρηγορίου τῷ ὑπὸ Φιλοθέου Πατριάρχου συγγραφέντι ἐμφέρεται.

Ὁ δὲ παρὼν φιλοπονηθεὶς αὐτῷ λόγος, ὑποτύπωσις ὢν ἀρίστη καὶ κανὼν ἀκριβὴς τῆς ἐν Χριστῷ κεκρυμμένης μελέτης, μετὰ τῶν συνεπομένων αὐτῷ κεφαλαίων, νοήμασι θείοις καὶ καθαρότητι φράσεως εἰς τὸ ἄριστον συντεθειμένων, ὧδε μετὰ τῶν λοιπῶν συνηρμόσθησαν· χρήσιμα γὰρ εἴπέρ τι ἄλλο καὶ ἀξιόλογα τοῖς ἐν βραχεῖ συλλέξαι ἐσπουδακόσι τῆς πνευματικῆς φιλοσοφίας τὸ θεόσοφον μάθημα.

ΘΕΟΛΗΠΤΟΥ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ

ΤΗΝ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩι ΚΡΥΠΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑΝ ΔΙΑΣΑΦΩΝ ΚΑΙ ΔΕΙΚΝΥΩΝ ΕΝ ΒΡΑΧΕΙ ΤΟΥ ΜΟΝΑΔΙΚΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ ΤΟΝ ΚΟΠΟΝ

Τὸ μοναδικὸν ἐπάγγελμα, δένδρον ἐστὶν ὑψίκομόν τε καὶ γονιμώτατον, οὗ ῥίζα μὲν ἡ τῶν σωματικῶν πάντων ἀλλοτρίωσις, κλάδοι δὲ ἡ ἀπροσπάθεια τῆς ψυχῆς καὶ τὸ μηδεμίαν σχέσιν πρὸς τὰ πράγματα, ὧν τὴν φυγὴν ἐποιήσατο, ἔχειν· καρπὸς δέ, τῶν ἀρετῶν ἡ κτῆσις καὶ ἡ θεοποιὸς ἀγάπη καὶ ἡ ἐκ τούτων μὴ διακοπτομένη εὐφροσύνη· ὁ καρπὸς γάρ, φησί, τοῦ πνεύματός ἐστιν ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, καὶ τὰ ἑξῆς[1]. Ἡ τοῦ κόσμου φυγὴ τὴν πρὸς Χριστὸν καταφυγὴν χαρίζεται. Κόσμον δὲ λέγω τὴν φιλίαν τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων καὶ τῆς σαρκός. Ὁ ἐκ τούτων ἀλλοτριούμενος ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἀληθείας, οἰκειοῦται τῷ Χριστῷ, κτώμενος τὴν ἀγάπην αὐτοῦ, δι᾽ ἣν ἅπαντα τὰ τοῦ κόσμου ἀποποιησάμενος, τὸν πολύτιμον μαργαρίτην[2], Χριστόν, ἐξωνήσατο. Χριστὸν ἐνδέδυσαι διὰ τοῦ σωτηρίου Βαπτίσματος[3], ἀπεβάλου τὸν ῥύπον διὰ τοῦ θείου λουτροῦ· τῆς πνευματικῆς χάριτος τὴν λαμπρότητα ἐκομίσω καὶ τὴν εὐγένειαν τῆς πλάσεως. Ἀλλὰ τί γέγονε; μᾶλλον δὲ τὶ πέπονθεν ὁ ἄνθρωπος ἐξ ἀβουλίας; Διὰ τῆς πρὸς τὸν κόσμον φιλίας ἠλλοίωσε τοὺς θείους χαρακτῆρας· διὰ τῆς πρὸς τὴν σάρκα συμπαθείας ἠχρείωσε τὴν εἰκόνα· ἡ ἀχλὺς τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν ἠμαύρωσε τὸ τῆς ψυχῆς ἔσοπτρον, δι᾽ οὗ Χριστός, ὁ νοητὸς ἥλιος, ἐμφανίζεται. Σὺν τῷ τοῦ Θεοῦ φόβῳ τὴν ψυχὴν καθήλωσας· ἐπέγνως τὸν σκοτασμὸν τῆς κοσμικῆς ἀνωμαλίας, συνῆκας τὸν ἐκ τῶν θορύβων συναγόμενον τῇ διανοίᾳ σκορπισμόν, ἑώρακας τὸν ἐκ τοῦ πολυταράχου βίου συναντῶντα τοῖς ἀνθρώποις μάταιον περισπασμόν, ἐτρώθης τῷ βέλει τοῦ κατὰ τὴν ἡσυχίαν ἔρωτος, ἐζήτησας τὴν εἰρήνην τῶν λογισμῶν[4]· ἔμαθες γάρ, ζήτησον εἰρήνην καὶ δίωξον αὐτήν[5]· ἐπόθησας τὴν ἐκεῖθεν ἀνάπαυσιν, ἐπειδὴ ἤκουσας· ἐπίστρεψον ψυχή μου εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου[6]. Διὰ γοῦν ταῦτα, καὶ διενοήσω τὴν εὐγένειαν, ἣν ἀπέλαβες ἐν τῷ Βαπτίσματι κατὰ χάριν, ἀπεβάλου δὲ κατὰ

1. Γαλ. ε', 22. 2. Ματθ. ιγ', 46. 3. Γαλ. γ', 27.
4. Πρβλ. Ἱερ. λς', 11. 5. Ψαλμ. 33,15. 6. Ψαλμ. 114,7.

γνώμην διὰ τῶν παθῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἀνακαλέσασθαι· ἀμέλει διὰ τὴν ἀγαθὴν γνώμην, εἰς ἔργον ἐξέβαλες τῷ ἱερῷ φροντιστηρίῳ παραβαλὼν καὶ τὰ τίμια τῆς μετανοίας ἄμφια περιβαλλόμενος καὶ τὴν μέχρι θανάτου καταμονὴν ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἐμψύχως* ἐπαγγειλάμενος. Δευτέραν ἤδη συνθήκην πρὸς Θεὸν ἐποιήσω· τὴν πρώτην, εἰς τὸν παρόντα βίον εἰσερχόμενος· τὴν δευτέραν, πρὸς τὸ τέλος τοῦ παρόντος βίου ἐπειγόμενος. Τότε διὰ τῆς εὐσεβείας τῷ Χριστῷ προσελήφθης· νῦν διὰ τῆς μετανοίας τῷ Χριστῷ προσηρμόσθης· ἐκεῖ χάριν εὗρες· ὧδε χρέος συνέθου· τότε νηπιάζων, τοῦ δοθέντος σοι ἀξιώματος οὐκ ᾐσθάνθης, εἰ καὶ ὕστερον αὐξηθεὶς τὸ μέγεθος ἔγνως τῆς δωρεᾶς, καὶ χαλινὸν ἐπὶ στόματος φέρεις· νῦν ἐν τελείῳ φρονήματι διατελῶν, τὴν δύναμιν τῆς συνταγῆς ἐπιγινώσκεις. Ὅρα μὴ καὶ ταύτην ἀθετήσας τὴν ὑπόσχεσιν, καθάπερ τι σκεῦος συντριβὲν ὁλοκλήρως, ἀπορριφῇς εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον ἔνθα ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων[1]. Δίχα γὰρ τῆς κατὰ τὴν μετάνοιαν ὁδοῦ ἄλλη τρίβος ἐπανάγουσα πρὸς σωτηρίαν οὐ πέφυκεν. Ἄκουσον τί σοι Δαβὶδ ἐπαγγέλλεται· τὸν Ὕψιστον ἔθου καταφυγήν σου[2]· καὶ εἰ τὴν κατὰ Χριστὸν προείλου τεθλιμμένην ζωήν[3], οὐ προσελεύσεται πρὸς σὲ κακά[4], τὰ ἐκ τῆς κοσμικῆς ἀναστροφῆς προσδοθέντα σοι· οὐχ ἕψεταί σοι, μετανοεῖν αἱρουμένῳ, ἔρως χρημάτων, τρυφή, τιμή, καλλωπισμός, ἀκρασία αἰσθήσεων, οὐ διαμενοῦσι παράνομοι κατέναντί σου[5], μετεωρισμοὶ διανοίας, αἰχμαλωσία νοός, χαύνωσις ἀλλεπαλλήλων λογισμῶν καὶ ἄλλη πᾶσα ἑκούσιος παρατροπὴ καὶ σύγχυσις, οὐδὲ φιλία γεννητόρων, ἀδελφῶν, συγγενῶν, φίλων καὶ συνήθων συναντήσει σοι· οὐδὲ ἡ πρὸς τούτους ἄκαιρος καὶ ἀσυντελὴς συντυχία καὶ ὁμιλία παροικήσει ἐν σοί· εἰ τούτῳ τὴν ἀποταγὴν ἀγαπήσεις σώματι καὶ ψυχῇ, μάστιξ ὀδύνης οὐκ ἐγγιεῖ[6] ἐν τῇ ψυχῇ σου καὶ λύπης βέλος οὐ τρώσει τὴν σὴν καρδίαν, οὐ δὲ τὸ σὸν σκυθρωπάσει πρόσωπον. Οἱ γὰρ ἐνηδόνου συνηθείας ἀποδιιστάμενοι καὶ τὴν πρὸς τὰ εἰρημένα πάντα προσπάθειαν ἀπωσάμενοι, τὰς ἀκίδας τῆς λύπης ἀμβλύνουσιν. Ὁ Χριστὸς γὰρ τῇ ἀγωνιζομένῃ ψυχῇ ἐμφανίζεται καὶ χαρὰν ἀνεκλάλητον παρέχει τῇ καρδίᾳ· καὶ τὴν πνευματικὴν χαρὰν οὐδὲν τῶν ἐκ τοῦ κόσμου τερπνῶν ἢ δεινῶν αἴρειν ποτὲ δύναται. Μελέται γὰρ ἀγαθαὶ καὶ σωτηριώδεις μνῆμαι καὶ θεῖα διανοήματα καὶ λόγοι σοφίας διακονοῦντες τῷ ἀγωνιστῇ, διαφυλάττουσιν αὐτὸν ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς τῶν κατὰ Θεὸν ἔργων αὐτοῦ. Ὅθεν καὶ ἐπιβαίνει ἐπὶ πᾶσαν ἄλογον ἐπιθυμίαν καὶ θυμὸν προπετῆ, καθάπερ ἐπὶ ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον, καὶ καταπατεῖ ὡς λέοντα τὴν ὀργὴν καὶ τὴν ἡδονὴν ὡς δράκοντα[7]· ἡ δὲ αἰτία, ὅτι πᾶσαν τὴν ἐλπίδα αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν εἰρημένων πραγμάτων ἀποστήσας, τῷ Θεῷ προσέδησε καὶ γνῶσιν Θεοῦ πλουτεῖ καὶ Θεὸν ἀεὶ νοερῶς πρὸς τὴν ἑαυτοῦ βοήθειαν ἐκκαλεῖται· ὅτι ἐπ᾽ ἐμέ, φησίν, ἤλπισεν, καὶ ῥύσομαι αὐτόν· σκεπάσω αὐ-

* Ἴσως εὐψύχως.

1. Ματθ. η', 12. 2. Ψαλμ. 90,9. 3. Πρβλ. Ματθ. ζ', 14. 4. Ψαλμ. 90,10.
5. Ψαλμ. 5,6. 6. Ψαλμ. 90,10. 7. Ψαλμ. 90,13.

τόν, ὅτι ἔγνω τὸ ὄνομά μου· κεκράξεται πρός με, καὶ ἐπακούσομαι, καὶ οὐ μόνον τῶν θλιβόντων ἀπαλλάξω, ἀλλὰ καὶ δοξάσω αὐτόν[1]. Ὁρᾷς τῶν κατὰ Θεὸν ἀσκουμένων τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ ἐντεῦθεν βραβεῖα; Σπούδασον λοιπὸν τὴν κλῆσιν πρᾶξιν ποιήσασθαι· καὶ ὡς ἐμονώθης τῷ σώματι, ἀποβαλλόμενος καὶ τὰ νοήματα τῶν πραγμάτων, μετημφιάσω τὸ σχῆμα, ποίησον καὶ ξένον, ἀπόθου καὶ τοὺς λόγους καὶ τοὺς προσήκοντας κατὰ γένος. Εἰ μὴ γὰρ καταπαύσῃς ἀπὸ τῆς τῶν ἔξω περιπλανήσεως, οὐ διαναστήσῃ πρὸς τοὺς ἔσωθεν ἐνεδρεύοντας· εἰ μὴ νικήσῃς τοὺς διὰ τῶν φανερῶν πολεμοῦντας, οὐ τροποῦσαι τοὺς ἀφανεῖς ἐπιβούλους. Ὅταν δὲ τοὺς ἔξω περισπασμοὺς καταργήσῃς καὶ τοὺς ἔσω λογισμοὺς καταλείψῃς, ἐγείρεται τότε ὁ νοῦς ἐν τοῖς ἔργοις καὶ τοῖς λόγοις τοῦ πνεύματος· καὶ ἀντὶ τῆς συνηθείας τῶν συγγενῶν καὶ συνήθων, τοὺς τρόπους τῶν ἀρετῶν ἐκτελεῖς· καὶ ἀντὶ τῶν ματαίων λόγων τῶν ἐκ τῆς κοσμικῆς ὁμιλίας τικτομένων, ἡ μελέτη καὶ ἡ δήλωσις τῶν θείων λόγων τῶν κατὰ τὴν διάνοιαν κινουμένων, φωτίζει καὶ συνετίζει τὴν ψυχήν· ἡ λύσις τῶν αἰσθήσεων, δεσμὸς γίνεται τῆς ψυχῆς· καὶ ὁ δεσμὸς τῶν αἰσθήσεων, ἐλευθερίαν βραβεύει τῇ ψυχῇ. Ἡλίου δύσις, νύκτα ποιεῖ· καὶ ὁ Χριστὸς ὑποχωρεῖ ἐκ τῆς ψυχῆς καὶ τῶν παθῶν ὁ σκοτασμὸς αὐτὴν καταλαμβάνει καὶ οἱ νοητοὶ θῆρες αὐτὴν διασπαράττουσι· ἀνέτειλεν ὁ αἰσθητὸς ἥλιος καὶ θῆρες μὲν συνάγονται εἰς τὰς καταδύσεις αὐτῶν· ἀνατέλλει καὶ ὁ Χριστὸς ἐν τῷ στερεώματι τῆς εὐχομένης διανοίας καὶ πᾶσα ἡ τοῦ κόσμου συνήθεια οἴχεται καὶ ἡ φιλία τῆς σαρκὸς παρέρχεται καὶ ὁ νοῦς διαπορεύεταί ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἤτοι τῶν θείων τὴν μελέτην, ἕως ἑσπέρας[2]· οὐ καιρικῷ διαστήματι περιορίζων τοῦ πνευματικοῦ νόμου τὴν ἐργασίαν καὶ ἐν μέτρῳ ταύτην ποιούμενος, ἀλλὰ καὶ μέχρις ἂν τὸ πέρας τὴν παροῦσαν ζωὴν καταλαβὼν τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἔξοδον τῆς ψυχῆς ἀπεργάσεται· ὃ δὴ καὶ δηλῶν ὁ Προφήτης λέγει· ὡς ἠγάπησα τὸν νόμον σου Κύριε, ὅλην τὴν ἡμέραν μελέτη μού ἐστιν[3]· ἡμέραν καλῶν ὅλον τὸν δίαυλον τῆς παρούσης ζωῆς ἑκάστου. Στῆσον τοιγαροῦν τὰς ὁμιλίας τῶν ἔξω καὶ πύκτευσον πρὸς τοὺς ἔσω λογισμούς, μέχρις ἂν εὕρῃς τὸν τόπον τῆς καθαρᾶς προσευχῆς καὶ τὸν οἶκον, ἐν ᾧ Χριστὸς κατοικεῖ· φωτίζων καὶ γλυκαίνων σε τῇ ἐπιγνώσει καὶ τῇ ἐπισκέψει αὐτοῦ καὶ παρασκευάζων τὰς μὲν ὑπὲρ αὐτοῦ θλίψεις ἡγεῖσθαι χαράν· τὰς δὲ κοσμικὰς ἡδονάς, καθάπερ τι ἀψίνθιον, μὴ προσίεσθαι· τὰ πνεύματα, τῆς θαλάσσης ἐγείρει τὰ κύματα καί, εἰμὴ παύσονται οἱ ἄνεμοι, οὐ κοπάζει τὰ κύματα καὶ οὐχ ἡμεροῦται ἡ θάλασσα· καὶ τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας ἀνακινοῦσιν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀμελοῦς μνήμην γονέων, ἀδελφῶν, συγγενῶν, συνήθων, συμποσίων, πανηγύρεων, θεάτρων καὶ τῶν ἄλλων πάντων τῆς ἡδονῆς φαντασμάτων· καὶ ὑπαγορεύουσιν ὄψει καὶ γλώττῃ καὶ σώματι τὴν εὐτυχίαν ποιεῖσθαι· ἵνα καὶ ἡ ἐνεστῶσα ὥρα ἀναλίσκεται ματαίως καὶ ἡ ἐπιοῦσα, ἡνίκα μόνος μένῃς ἔνδον τοῦ

1. Ψαλμ. 90,15. 2. Πρβλ. Ψαλμ. 103,23. 3. Ψαλμ. 118,97.

κελλίου, δαπανᾶται ἐν ταῖς μνήμαις τῶν θεαθέντων καὶ λαληθέντων. Καὶ οὕτω ἀσυντελὴς ἡ ζωὴ τοῦ Μοναχοῦ διανύεται, εἰς κοσμικὰς ἐργασίας τὰς ἑαυτῶν μνήμας γλύφουσιν ἐν τῇ διανοίᾳ, καθάπερ πόδες ἀνθρώπου τὰ ἴδια ἴχνη ἐν χιόνι βαδίζοντες. Εἰ βρῶμα τοῖς θηρίοις παρέχομεν, πότε θανατώσομεν αὐτά; Καὶ εἰ ἐν ἔργοις καὶ λογισμοῖς τῆς ἀλόγου φιλίας καὶ συνηθείας ἀδολεσχοῦμεν, πότε τῆς σαρκὸς νεκρώσωμεν τὸ φρόνημα; Πότε, ἣν ἐπηγγειλάμεθα κατὰ Χριστὸν ζωὴν ζήσωμεν; Ὁ ἐν χιόνι τύπος τῶν ποδῶν, ἢ λάμψαντος ἡλίου λύεται ἢ καταρραγέντος ὕδατος οἴχεται· καὶ αἱ κοιλανθεῖσαι μνῆμαι ἐν τῇ διανοίᾳ ἐκ φιληδόνου διαθέσεως καὶ τῶν πράξεων, ὑπὸ Χριστοῦ τοῦ ἀνατέλλοντος ἐν τῇ καρδίᾳ διὰ προσευχῆς καὶ τῆς εὐκατανύκτου βροχῆς τῶν δακρύων ἐξαφανίζονται. Ὁ γοῦν μὴ κατὰ λόγον πράττων Μοναχός, πότε τὰς ἐν τῇ διανοίᾳ προλήψεις ἀπαλείψει; Τελεῖται πρᾶξις ἀρετῶν ἐν τῷ σώματι, ἐὰν καταλείψῃς τὴν τοῦ κόσμου συνήθειαν· τυποῦνται μνῆμαι ἀγαθαὶ καὶ θεῖοι λόγοι φιλοχωροῦσιν ἐν τῇ ψυχῇ, ἐὰν συνεχέσιν εὐχαῖς μετὰ θερμῆς κατανύξεως ἀνυομέναις ἐν τῇ διανοίᾳ, τὰς μνήμας τῶν προτέρων πράξεων ἐξαλείψῃς· ὁ φωτισμὸς γὰρ τῆς τῆς πίστεως τοῦ Θεοῦ μνήμης καὶ ἡ συντριβὴ τῆς καρδίας, δίκην ξυρίου τὰς πονηρὰς ἀποξέουσι μνήμας. Μιμήθητι τῶν μελισσῶν τὴν σοφίαν· ἐκεῖναι γὰρ εἰδοῦσαι τὸ σμῆνος τῶν σφηκῶν περὶ αὐτὰς τὴν πτῆσιν ποιουμένων, ἔνδον τοῦ σίμβλου παραμένουσι καὶ τὴν ἐκ τῶν ἐπιβούλων βλάβην διαδιδράσκουσιν. Σφηκίας νόει τὰς κοσμικὰς συντυχίας· ταύτας σπουδῇ πολλῇ φεύγων, παράμενε ἐν τῷ ταμείῳ τοῦ σεμνείου κἀντεῦθεν πειρῶ πάλιν εἰσέρχεσθαι ἐν τῷ ἐνδοτέρῳ τῆς ψυχῆς φρουρίῳ, ὅπερ οἶκος Χριστοῦ ἐστιν, ἐν ᾧ εἰρήνη καὶ χαρὰ καὶ γαλήνη βεβαίως ὁρᾶται τοῦ νοητοῦ ἡλίου Χριστοῦ τὰ δῶρα ταῦτα, καθάπερ τινὰς ἀκτίνας παρ᾽ ἑαυτοῦ ἐκπέμποντος καὶ ὥσπερ τινὰ μισθὸν παρεχομένου τῇ ὑποδεχομένῃ αὐτὸν ψυχῇ μετὰ πίστεως καὶ φιλοκαλίας. Καθήμενος γοῦν ἐν τῷ οἴκῳ μνημόνευε Θεοῦ, ἐπαίρων τὸν νοῦν ἀπὸ πάντων καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀφθόγγως ἐπιρρίπτων καὶ πᾶσαν τῆς καρδίας διάθεσιν ἐκχέων ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀγάπης αὐτῷ προσκολλώμενος. Μνήμη γὰρ Θεοῦ, θεωρία Θεοῦ ἐστιν, ἕλκοντος τὴν ὅρασιν καὶ τὴν ἔφεσιν τοῦ νοῦ πρὸς ἑαυτὸν καὶ τῷ παρ᾽ ἑαυτῷ φωτὶ περιαυγάζοντος αὐτόν. Ἐπιστρέφων γὰρ ὁ νοῦς πρὸς τὸν Θεόν, ἐν τῷ καταπαύειν πάσας τὰς εἰδοποιοὺς τῶν ὄντων ἐννοίας, ἀνειδεῶς ὁρᾷ καὶ τῇ καθ᾽ ὑπεροχὴν ἀγνωσίᾳ διὰ τὸ τῆς δόξης ἀπρόσιτον, τὴν ἑαυτοῦ βλέψιν λαμπρύνει· καὶ μὴ γινώσκων διὰ τὴν ἀκαταληψίαν τοῦ ὁρωμένου, γινώσκει διὰ τὴν ἀλήθειαν τοῦ Κυρίως ὄντος, καὶ μόνου τὸ ὑπερεῖναι ἔχοντος· καὶ διὰ τὸ πλούσιον τῆς ἐκεῖθεν ἐκβλυζούσης ἀγαθότητος τρέφων τὸν ἑαυτοῦ ἔρωτα καὶ τὴν ἰδίαν ἐντρέχειαν πληροφορῶν, ἀναπαύσεως ἀλήκτου καὶ μακαρίας καταξιοῦται. Ταῦτα μὲν τὰ τῆς ἀκριβοῦς μνήμης γνωρίσματα. Προσευχὴ δέ ἐστι διαλογὴ διανοίας πρὸς Κύριον, ῥήματα δεήσεως διανύουσα μετὰ τῆς τοῦ νοῦ πρὸς Θεὸν ὁλικῆς ἀτενίσεως·

τῆς διανοίας γὰρ συνεχῶς ὑπαγορευούσης τὸ τοῦ Κυρίου ὄνομα καὶ τοῦ νοῦ ἐναργῶς τῇ ἐπικλήσει τοῦ θείου ὀνόματος προσέχοντος, τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως τὸ φῶς καθάπερ φωτεινὴν νεφέλην[1] πᾶσαν ἐπισκιάζει τὴν ψυχήν. Ἔπειτα δὲ τῇ μὲν ἀκριβεῖ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ ἀγάπη καὶ χαρά· ἐμνήσθην γάρ, φησί, τοῦ Θεοῦ καὶ ηὐφράνθην[2]· τῇ δὲ καθαρᾷ προσευχῇ, γνῶσις καὶ κατάνυξις· ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ γάρ, φησίν, ἐπικαλέσομαί σε, ἰδοὺ ἔγνων, ὅτι Θεός μου εἶ σύ[3]· καὶ πάλιν· θυσία τῷ Θεῷ, πνεῦμα συντετριμμένον[4]. Νοὸς γὰρ καὶ διανοίας παρισταμένων τῷ Θεῷ δι᾿ ἐνεργοῦς ἀτενίσεως καὶ θερμῆς δεήσεως καὶ τῆς ψυχῆς ἡ κατάνυξις ἀκολουθεῖ. νοῦ δὲ καὶ λόγου καὶ πνεύματος προσπιπτόντων τῷ Θεῷ, τοῦ μὲν διὰ προσοχῆς, τοῦ δὲ δι᾿ ἐπικλήσεως, τοῦ δὲ διὰ κατανύξεως καὶ ἀγάπης, ὅλος ὁ ἔνδον ἄνθρωπος λειτουργεῖ τῷ Κυρίῳ· ἀγαπήσεις γάρ, φησί, Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου*[5]. Πλὴν εἰδέναί σε καὶ τοῦτο βούλομαι· μήπως προσεύχεσθαι λογιζόμενος, μακρὰν τῆς προσευχῆς βαδίζῃς καὶ ἀκερδῶς κάμνῃς καὶ διακενῆς τρέχῃς· ὅπερ ἐν τῇ τοῦ στόματος ψαλμῳδίᾳ τελεῖται, ὁ δὲ νοῦς ἀλλαχοῦ φέρεται, εἰς πάθη καὶ πράγματα μεριζόμενος, ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὴν σύνεσιν τῆς ψαλμῳδίας λυμαίνεσθαι. Τοῦτο γίνεται καὶ ἐν τῇ διανοίᾳ· πολλάκις γὰρ αὐτῆς διερχομένης τὰ ῥήματα τῆς εὐχῆς, ὁ νοῦς οὐ συνοδεύει, οὐκ ἐνατενίζει τῷ Θεῷ, πρὸς ὃν καὶ ἡ κατὰ τὴν προσευχὴν διαλογὴ γίνεται· ἐκτρέπεται δὲ ὑπό τινων ἐννοιῶν λεληθότως. Καὶ ἡ μὲν διάνοια λέγει συνήθως τὰ ῥήματα· ὁ δὲ νοῦς τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως διολισθαίνει. Ὅθεν καὶ τότε ἡ ψυχὴ ἀκατανόητος καὶ ἀδιάθετος φαίνεται, ὡς τοῦ νοῦ σκορπιζομένου εἴς τινας φαντασίας καὶ μετεωριζομένου, ἢ πρὸς ἃ κλέπτεται ἢ βούλεται. Εὐκτικῆς γὰρ γνώσεως μὴ παρούσης μηδὲ τοῦ δεομένου παρισταμένου τῷ δεομένῳ παρακαλεῖν, πῶς γλυκανθήσεται ἡ ψυχή; πῶς εὐφρανθήσεται καρδία προσποιουμένη εὔχεσθαι, ἀλλ᾿ οὐκ ἀληθινὴν προσευχὴν περιποιουμένη; Εὐφρανθήσεται καρδία ζητούντων τὸν Κύριον[6]· ζητεῖ δὲ τὸν Κύριον ὁ διανοίᾳ ὅλῃ καὶ διαθέσει θερμῇ προσπίπτων τῷ Θεῷ καὶ πᾶν νόημα τοῦ κόσμου διακρουόμενος, διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ γνῶσιν καὶ ἀγάπην, τὰς ἀναδιδομένας ἐκ τῆς συνεχοῦς καὶ καθαρᾶς προσευχῆς. Ἐγὼ δὲ σαφηνείας ἕνεκα τοῦ κατὰ τὴν θείαν μνήμην ἐν τῷ νῷ θεωρήματος καὶ τοῦ κατὰ τὴν καθαρὰν προσευχὴν ἀξιώματος ἐν τῇ διανοίᾳ, τὸν σωματικὸν ὀφθαλμὸν καὶ τὴν γλῶσσαν, εἰς εἰκόνας προτίθημι. Ὃ γάρ ἐστι κόρη τῷ ὀφθαλμῷ καὶ παραφορὰ λόγου γλώσσῃ, τοῦτο μνήμη τῷ νῷ καὶ προσευχὴ τῇ διανοίᾳ. Ὡς γὰρ ὀφθαλμὸς τῇ βλεπτικῇ αἰσθήσει τοῦ προκειμένου ὁρατοῦ ἀπολαβών, οὐδεμίαν φωνὴν ποιεῖται, τῇ πείρᾳ δὲ τῆς ὁράσεως τὴν γνῶσιν τοῦ ὁρωμένου δέχεται, οὕτω καὶ ὁ νοῦς διὰ τῆς μνήμης ἐρωτικῶς τῷ Θεῷ προσχωρῶν τῇ προσκολλήσει τῆς διαπείρου διαθέσεως καὶ τῇ σιγῇ τῆς ἁπλουστάτης νοήσεως, ὑπὸ τῆς

* Ἐν ἄλλοις διανοίας σου.

1. Πρβλ. Ἐξ. μ', 32. 2. Ψαλμ. 76,4. 3. Ψαλμ. 55,10.
4. Ψαλμ. 50,19. 5. Δευτ. ϛ',5. 6. Ψαλμ. 104,3.

θείας ἐλλάμψεως καταυγάζεται, ἀρραβῶνα τῆς μελλούσης λαμπρότητος κομιζόμενος. Καὶ ὥσπερ πάλιν ἡ γλῶσσα ῥήματα λόγου προφέρουσα, τὴν ἄδηλον θέλησιν τοῦ νοῦ ἐμφανίζει τῷ ἀκούοντι, οὕτω καὶ διάνοια τὰ βραχυσύλλαβα ῥήματα τῆς προσευχῆς πυκνῶς καὶ θερμῶς ἀναγγέλλουσα, τὴν τῆς ψυχῆς αἴτησιν ἀνακαλύπτει τῷ πάντα εἰδότι Θεῷ. Καὶ τῇ εὐκτικῇ προσεδρίᾳ καὶ ἐπιμόνῳ συντριβῇ καρδίας, καὶ ἡ συντριβὴ ἀνοίγει τὰ φιλάνθρωπα σπλάγχνα τοῦ συμπαθοῦς καὶ πλουσίαν τὴν σωτηρίαν εἰσδέχεται· καρδίαν γάρ, φησί, συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην, ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει[1]. Χειραγωγήσει σε εἰς καθαρὰν προσευχὴν[2] καὶ τὸ τελούμενον εἰς τὸν ἐπὶ τῆς γῆς βασιλέα· ὅταν γὰρ προσέλθῃς βασιλεῖ, καὶ σώματι παρίστασαι καὶ γλώσσῃ καθικετεύεις καὶ ὀφθαλμῷ πρὸς αὐτὸν ἐνατενίζεις καὶ οὕτω τὴν βασιλικὴν εὐμένειαν πρὸς ἑαυτὸν ἕλκεις· τοῦτο καὶ σὺ ἐκτέλει, κἂν τῇ συνάξει τῆς Ἐκκλησίας, κἂν τῇ μονώσει τῆς οἰκίας. Συναγόμενος γὰρ ἐν Κυρίῳ μετὰ τῶν ἀδελφῶν, ὥσπερ τὴν διὰ σώματος παράστασιν ποιεῖς καὶ τὴν διὰ γλώττης ψαλμῳδίαν προσφέρεις αὐτῷ, οὕτως ἔχε καὶ τὸν νοῦν προσέχοντα τοῖς λόγοις καὶ τῷ Θεῷ καὶ εἰδότα τίνι διαλέγεται καὶ ἐντυγχάνει· εὐτόνως γὰρ καὶ καθαρῶς τῆς διανοίας τῇ προσευχῇ σχολαζούσης, χαρᾶς ἀναφαιρέτου καὶ εἰρήνης ἀνεκλαλήτου καταξιοῦται ἡ καρδία. Κατὰ μόνας δὲ αὖθις ἐν τῷ οἴκῳ προσεδρεύων, τῆς κατὰ διάνοιαν προσευχῆς ἐξέχου, νήφοντι τῷ νῷ καὶ συντετριμμένῳ πνεύματι, καὶ θεωρία ἐπισκιάσει σοι διὰ τῆς νήψεως καὶ γνῶσις κατασκηνώσει ἐν σοί, διὰ τῆς προσευχῆς καὶ σοφία ἀνακλιθήσεται ἐν σοί, διὰ τῆς κατανύξεως, τὴν ἄλογον ἡδονὴν ἐξορίζουσα καὶ τὴν θείαν ἀγάπην εἰσοικίζουσα. Πίστευσόν μοι, τὴν ἀλήθειαν λέγοντι, εἰ ἐν πάσῃ σου τῇ ἐργασίᾳ ἀχώριστον ἕξεις τὴν μητέρα τῶν καλῶν, τὴν προσευχήν, οὐ νυστάξει, ἕως ὑποδείξῃ σοι τὸν νυμφῶνα, καὶ ἔνδον ἀγάγῃ σε καὶ δόξης ἀρρήτου καὶ εὐφροσύνης πληρώσῃ σε· ἐπειδὴ πάντα τὰ κωλύματα περιαίρουσα, τὴν τρίβον τῆς ἀρετῆς ὁμαλίζει καὶ εὐχερῆ τῷ ζητοῦντι καθίστησι. Καὶ ὅρα τὸν τρόπον τῆς κατὰ διάνοιαν προσευχῆς· ἡ διαλογὴ ἀναιρεῖ τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμούς· ἡ τοῦ νοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ἀποσκοπὴ φυγαδεύει τὰς ἐννοίας τοῦ κόσμου· ἡ κατάνυξις τῆς ψυχῆς τὴν φιλίαν τῆς σαρκὸς ἀποσοβεῖ· καὶ ὁρᾶται ἡ προσευχὴ ἐκ τοῦ ὑπαγορεύειν ἀσιγήτως τὸ θεῖον ὄνομα, συμφωνία καὶ ἕνωσις νοῦ καὶ λόγου καὶ ψυχῆς· ὅπου γάρ, φησίν, εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν[3]. Οὕτως οὖν ἡ προσευχὴ τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις ἀπὸ τοῦ διαμερισμοῦ τῶν παθῶν ἀνακαλουμένη καὶ πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς αὐτὴν συνδέουσα τὴν τριμερῆ ψυχήν, τῷ ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ἑνὶ Θεῷ οἰκειοῖ· πρῶτον γὰρ διὰ τῶν τῆς ἀρετῆς τρόπων τὸ τῆς ἁμαρτίας αἶσχος ἐκ τῆς ψυχῆς ἀποξέσασα· εἶτα τὸ κάλλος τῶν θείων χαρακτήρων διὰ τῆς καθ᾿ ἑαυτὴν ἁγίας γνώσεως ἀναζωγραφήσασα, παρίστησι τὴν ψυχὴν τῷ Θεῷ. Ἡ δέ, αὐτίκα γινώσκει τὸν ἑαυτῆς ποιητήν·

1. Ψαλμ. 50,19. 2. Ἴσως κατά. 3. Ματθ. ιη', 20.

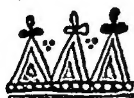
ἐν ᾗ γάρ, φησίν, ἡμέρᾳ ἐπικαλέσομαί σε, ἰδοὺ ἔγνων ὅτι Θεός μου εἶ σύ[1]· καὶ γινώσκεται ὑπ᾽ αὐτοῦ· ἔγνω γάρ, φησίν, ὁ Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ[2]. Γινώσκει διὰ τὸ καθαρὸν τῆς εἰκόνος· πᾶσα γὰρ εἰκών, ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἔχει τὴν ἀναφοράν. Γινώσκεται, διὰ τὴν κατὰ τὰς ἀρετὰς ὁμοίωσιν· δι᾽ ὧν καὶ γνῶσιν ἔχει Θεοῦ καὶ ὑπὸ Θεοῦ γινώσκεται. Ὁ δεόμενος τυχεῖν βασιλικῆς εὐμενείας, τριπλοῦν μεταχειρίζεται τρόπον ἢ φωναῖς ἱκετεύων, ἢ σιγῶν παρίσταται, ἢ πρὸ ποδῶν τοῦ δυναμένου βοηθεῖν ἑαυτὸν ἐπιρρίπτει. Καὶ ἡ καθαρὰ προσευχή, νοῦν καὶ λόγον καὶ πνεῦμα πρὸς ἑαυτὴν συνάπτουσα, διὰ μὲν τοῦ λόγου τὸ ὄνομα, διὰ δὲ τοῦ νοῦ τῷ παρακαλουμένῳ Θεῷ ἀτενίζει ἀρεμβάστως, διὰ δὲ τοῦ πνεύματος τὴν κατάνυξιν, τὴν ταπείνωσιν καὶ τὴν ἀγάπην ἐμφανίζει, καὶ οὕτω δυσωπεῖ τὴν ἄναρχον Τριάδα, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸν ἕνα Θεόν. Ὥσπερ ἡ ποικιλία τῶν ἐδεσμάτων διεγείρει τὴν ὄρεξιν εἰς μετάληψιν αὐτῶν, οὕτως αἱ διάφοροι τῶν ἀρετῶν ἰδέαι τὴν ἐντρέχειαν τοῦ νοῦ ἐξυπνίζουσι. Διὰ τοῦτο τὴν ὁδὸν τῆς διανοίας ὁδεύων, τὰ ῥήματα τῆς εὐχῆς ἀναλέγου· καὶ διαλέγου τῷ Κυρίῳ ἀεὶ βοῶν καὶ μὴ ἐκκακῶν[3]· πυκνὰ δεόμενος καὶ τὴν ἀναίδειαν μιμούμενος τῆς τὸν ἀμείλικτον κριτὴν δυσωπησάσης χήρας[4]. Τότε πνεύματι περιπατεῖς[5] καὶ σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις οὐ προσέχεις καὶ λογισμοῖς κοσμικοῖς οὐ διατέμνεις τῆς εὐχῆς τὴν συνέχειαν· ναὸς δὲ Θεοῦ χρηματίζεις, ἀπερισπάστως τὸν Θεὸν ἐξυμνῶν. Οὕτω κατὰ διάνοιαν εὐχόμενος, ἀξιοῦσαι καὶ εἰς μνήμην Θεοῦ διαβαίνειν καὶ ἐν τοῖς ἀδύτοις τοῦ νοῦ εἰσιέναι καὶ μυστικαῖς θεωρίαις τὸν ἀόρατον κατοπτεύειν καὶ γνωστικαῖς ἑνιαίως καὶ ἀγαπητικαῖς ἐκχύσεσι, μόνος τῷ Θεῷ μόνῳ κατάμόνας λειτουργῶν. Ὅταν οὖν ἴδῃς σεαυτὸν χαυνούμενον ἐν τῇ εὐχῇ, βιβλίον μεταχειρίζου· καὶ τῇ ἀναγνώσει προσέχων, τὴν γνῶσιν εἰσδέχου· μὴ παροδευτικῶς τοὺς λόγους διερχόμενος, διανοητικῶς δὲ τούτους διασκοπούμενος καὶ τὸν νοῦν θησαυρίζων· εἶτα μελέτην ποιοῦ τῶν ἀναγνωσθέντων, ἵνα γλυκαίνηταί σου ἡ διάνοια ἐκ τῆς κατανοήσεως καὶ ἀνεπίληστα διαμένῃ τὰ ἀναγνώσματα· κἀντεῦθεν προσανάπτηταί σου ἡ θέρμη ἐν τοῖς θείοις διανοήμασι· ἐν τῇ μελέτῃ μου γάρ, φησίν, ἐκκαυθήσεται πῦρ[6]. Ὡς γὰρ τὸ βρῶμα ἡδύνει τὴν γεῦσιν ὑπὸ τῶν ὀδόντων λεπτυνόμενον, οὕτω τὰ θεῖα λόγια στρεφόμενα ἐν τῇ ψυχῇ, πιαίνει τὴν διάνοιαν καὶ κατευφραίνει· ὡς γλυκέα γάρ, φησί, τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου[7]. Ἀποστήθιζε καὶ λόγους εὐαγγελικοὺς καὶ τῶν μακαρίων Πατέρων ἀποφθέγματα, καὶ τοὺς βίους αὐτῶν ἀνίχνευε, ἵνα ἔχῃς ταῦτα μελέτημα ἐν ταῖς νυξίν· ὅπως τὴν διάνοιαν ἐκ τῆς εὐχῆς ἀκηδιάσασαν, τῇ ἀναγνώσει καὶ τῇ μελέτῃ τῶν θείων λόγων ἀνακαινίζῃς καὶ ἐντρεχεστέραν παρασκευάζῃς εἰς προσευχήν. Τὴν διὰ στόματος ψαλμῳδίαν ἐκτέλει· πλὴν ἡσύχῳ πάνυ φωνῇ καὶ μετὰ ἐπιστασίας τοῦ νοῦ, μὴ ἀνεχόμενος ἀδιανόητόν τι τῶν λεγομέ-

1. Ψαλμ. 55,10. 2. Β' Τιμ. β', 19. 3. Λουκ. ιη',1. 4. Λουκ. ιη', 2-5.
5. Γαλ. ε', 16. 6. Ψαλμ. 38,4. 7. Ψαλμ. 118,103.

νων καταλιπεῖν· ἀλλ᾽ εἴποτέ τι διαδράσει τὸν νοῦν, ἐπανάλαβε τὸν στίχον, ὁσάκις καὶ γίνεται, μέχρις ἂν τὸν νοῦν ἐπακολουθοῦντα ἕξῃς τοῖς λεγομένοις. Ἰσχύει γὰρ ὁ νοῦς καὶ ψάλλειν τῷ στόματι καὶ Θεοῦ μνημονεύειν· καὶ τοῦτο καταμάνθανε ἐκ τῆς φυσικῆς πείρας. Ὡς γὰρ ὁ συντυγχάνων τινὶ καὶ διαλεγόμενος, τούτῳ καὶ προσέχει τοῖς ὀφθαλμοῖς, οὕτω καὶ ὁ ψάλλων χείλεσι, καὶ Θεῷ ἐνατενίζειν διὰ τῆς μνήμης δύναται. Κλίσεις γονάτων μὴ παραιτοῦ· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ γόνυ κλίνειν ἡ πτῶσις τῆς ἁμαρτίας εἰκονίζεται, ἔμφασιν ἐξαγορεύσεως παρεχομένη· ἐκ δὲ τοῦ ἀνίστασθαι ἡ μετάνοια ὑποσημαίνεται, ἐπαγγελίαν βίου τοῦ κατ᾽ ἀρετὴν αἰνιττομένη· ἑκάστη δὲ γονυκλισία τελείσθω μετὰ τῆς νοερᾶς τοῦ Χριστοῦ ἐπικλήσεως· ἵνα ψυχῇ καὶ σώματι προσπίπτων τῷ Κυρίῳ, τὸν τῶν ψυχῶν καὶ σωμάτων Θεὸν εὐδιάλλακτον ἀπεργάσῃ. Εἰ δὲ καὶ ἔργον ἀθόρυβον ταῖς χερσὶ παρέξεις μετὰ τῆς κατὰ διάνοιαν προσευχῆς εἰς τὸ ἀποκρούεσθαι ὕπνον καὶ ῥαθυμίαν, καὶ τοῦτο τὸν ἀσκητικὸν ἀγῶνα συγκροτεῖ. Πᾶσαι γὰρ αἱ δηλωθεῖσαι ἐργασίαι μετ᾽ εὐχῆς ἀνυόμεναι, ἀκονοῦσι τὸν νοῦν, ἀκηδίαν ἐξορίζουσιν, νεαρωτέραν τὴν ψυχὴν παρασκευάζουσι καὶ ὀξύτερον καὶ θερμότερον τὸν νοῦν εἰς τὴν κατὰ διάνοιαν ἐργασίαν ἀπασχολεῖσθαι ποιοῦσι. Κρούσαντος τοῦ ξύλου, πρόερχου τῆς κέλλης, τοῖς μὲν ὀφθαλμοῖς τοῦ σώματος τῇ γῇ προσέχων, τὴν δὲ διάνοιαν τῇ τοῦ Θεοῦ μνήμῃ προσερείδων· εἰσελθὼν ἐν τῷ ναῷ καὶ τὸν χορὸν συμπληρῶν, μήτε τῇ γλώσσῃ ἀργολόγει μετὰ τοῦ πλησιάζοντος Μοναχοῦ, μήτε τῷ νῷ μετεωρίζου εἰς ματαιότητας· ἀλλὰ τῇ μὲν γλώσσῃ τῇ ψαλμῳδίᾳ μόνῃ, τὴν δὲ διάνοιαν ἀσφαλίζου τῇ προσευχῇ. Ἀπολύσεως γεγενημένης, ἀπέρχου πρὸς τὸν σὸν οἶκον καὶ τοῦ τυπωθέντος σοι κανόνος ἐξάρχου. Εἰς τὴν τράπεζαν ἀπιών, μὴ περισκόπει τὰς μερίδας τῶν ἀδελφῶν, μηδὲ μέριζε τὴν ψυχήν σου ὑπονοίαις οὐ καλαῖς· τὰ παρακείμενα δὲ ἐνώπιόν σου βλέπων καὶ ἁπτόμενος, τῷ μὲν στόματι τὴν τροφήν, τῇ ἀκοῇ δὲ τὴν ἀκρόασιν τῶν ἀναγινωσκομένων, τῇ δὲ ψυχῇ τὴν προσευχὴν δίδου· ἵνα σώματι καὶ πνεύματι τρεφόμενος, ὁλοκλήρως ἐξυμνῇς τὸν ἐμπιμπλῶντα ἐν ἀγαθοῖς τὴν ἐπιθυμίαν σου[1]. Ἐκεῖθεν ἀναστάς, μετὰ σεμνότητος καὶ σιγῆς εἰσέρχου εἰς τὸ κελλίον σου καὶ ὡς φιλεργὸς μέλισσα φιλοπόνει τὰς ἀρετάς. Ὅταν ἀνύῃς διακονίαν μετὰ τῶν ἀδελφῶν, αἱ χεῖρες ἐργαζέσθωσαν, σιωπάτω τὰ χείλη καὶ ὁ νοῦς μνημονευέτω Θεοῦ· καὶ εἴποτέ τις κινηθείη ἀργολογεῖν, εἰς διακοπὴν τῆς ἀταξίας ἐγειρόμενος ποίει μετάνοιαν. Λογισμοὺς ἀποτρέπου καὶ μὴ παραχώρει τούτους διατρέχειν τὴν καρδίαν καὶ ἐγχρονίζειν· ὁ χρονισμὸς γὰρ τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν, τὰ μὲν πάθη ζωογονεῖ, τὸν δὲ νοῦν θανατοῖ· ἀλλὰ προσβάλλοντας αὐτοὺς αὐτίκα ἐκ πρωτονοίας ἐπείγου τῷ βέλει τῆς προσευχῆς ἀναιρεῖν· εἰ δὲ ἐπιμένοιεν κρούοντες καὶ συγχέοντες τὴν διάνοιαν καὶ ποτὲ μὲν ὑποχωροῦντες, ποτὲ δὲ ἐπερχόμενοι, ἴσθι ὅτι ἐκ προλαβόντος θελήματός εἰσιν ὠχυρωμένοι. Διὰ

1. Ψαλμ. 102,5.

τοῦτο δίκαια ἔχοντες εἰς τὴν ψυχὴν διὰ τὴν ἧτταν τῆς προαιρέσεως, ταράττουσι καὶ ἐνοχλοῦσι. Δεῖ οὖν αὐτοὺς στηλιτεύειν διὰ τῆς ἐξαγορεύσεως· θριαμβευόμενοι γὰρ οἱ πονηροὶ λογισμοί, φυγαδεύονται. Ὡς γὰρ φωτὸς φαίνοντος τὸ σκότος ὑποχωρεῖ, οὕτω καὶ τὸ φῶς τῆς ἐξαγορίας ἀφανίζει τοὺς λογισμοὺς τῶν παθῶν, σκότος καὶ αὐτοὺς χρηματίζοντας· ἐπειδὴ ἡ κενοδοξία καὶ ἡ ἄνεσις, ἃς εἶχον τόπον οἱ λογισμοί, κατεστράφησαν διὰ τῆς κατὰ τὴν ἐξαγόρευσιν αἰσχύνης καὶ τῆς κατὰ τὸν κανόνα κακοπαθείας· ὅθεν καὶ τὴν διάνοιαν εὑρίσκοντες ἐλευθέραν ἤδη τῶν παθῶν γεγενημένην τῇ συνεχεῖ καὶ εὐκατανύκτῳ προσευχῇ, μετ᾿ αἰσχύνης δραπετεύουσιν. Ὅτε γὰρ πειρᾶται ὁ ἀγωνιστὴς τέμνειν τῇ προσευχῇ τοὺς ταράττοντας αὐτὸν λογισμούς, τέμνει μὲν πρὸς βραχὺ καὶ εἴργει τὴν πολύνοιαν αὐτῶν, ὡς παλαίων καὶ ἁμιλλώμενος, οὐ λυτροῦται δὲ ἅπαν, ἐπειδὴ τὰς αἰτίας τῶν ἐνοχλούντων λογισμῶν στέργει· τὴν ἀνάπαυσιν τῆς σαρκὸς καὶ τὴν κοσμικὴν φιλοτιμίαν, δι᾿ ἃς καὶ πρὸς ἐξαγόρευσιν ὁρμὴν οὐ ποιεῖται. Ὅθεν καὶ εἰρήνην οὐκ ἄγει, διότι τὰ τῶν πολεμίων κατέχει δίκαια· τίς δὲ κατέχων ἀλλότρια σκεύη, οὐκ ἀπαιτεῖται ταῦτα παρὰ τῶν ἐχόντων; τίς δὲ ἀπαιτούμενος, καὶ μὴ ἀπολύων ἃ κατέχει κακῶς, λυτροῦται ἀπὸ τῶν ἀντιδίκων αὐτοῦ; Ὅτε δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος τῇ τοῦ Θεοῦ μνήμῃ δυνηθεὶς τὴν ἐξουδένωσιν ἀγαπήσει καὶ τὴν κάκωσιν τῆς σαρκὸς καὶ τὴν ἐξαγόρευσιν τῶν λογισμῶν ἀνεπαισχύντως ποιήσει, αὐτίκα οἱ μὲν πολέμιοι ἀναχωροῦσιν, ἡ δὲ διάνοια ἐλευθέρα τυγχάνουσα, τὴν συνέχειαν τῆς προσευχῆς καὶ τὴν τῶν θείων μελέτην ἀδιάκοπον ἔχει. Πᾶσαν ὑπόνοιαν κινουμένην ἐν τῇ καρδίᾳ κατά τινος, παραιτοῦ παντελῶς, ὡς καταλύουσαν ἀγάπην καὶ εἰρήνην. Πᾶσαν δὲ συμφορὰν ἔξωθεν ἐπερχομένην, γενναίως καταδέχου, ὡς τὴν σωτήριον ὑπομονὴν προξενοῦσαν· ὑπομονὴν τὴν μονὴν καὶ ἀνάπαυσιν χαριζομένην ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Οὕτω τὰς ἡμέρας ἀνύων, ἐν μὲν τῇ παρούσῃ ζωῇ μετ᾿ εὐθυμίας βιώσεις, ταῖς μακαρίαις ἐλπίσιν εὐφραινόμενος· ἐν δὲ τῇ ἐξόδῳ μετὰ παρρησίας μεταστήσῃ τῶν ὧδε, καὶ εἰς τοὺς τόπους τῆς ἀναπαύσεως, οὓς ἡτοιμάσατό σοι Κύριος ἀπελεύσῃ, μισθοὺς τῶν ἐνταῦθα πόνων ἀντιδιδούς σοι, συμβασιλεύειν αὐτῷ[1]· ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, ἅμα τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι· νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

1. Πρβλ. Β΄ Τιμ. β΄, 12.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΘΕΟΛΗΠΤΟΥ

ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ

Ὁ ΝΟΥΣ φεύγων τὰ ἔξω καὶ συναγόμενος ἐπὶ τὰ ἔνδον, πρὸς ἑαυτὸν ἐπανάγεται· εἴτουν τῷ φυσικῶς κατὰ διάνοιαν ἑαυτοῦ λόγῳ συγγίνεται καί, διὰ τοῦ συνόντος αὐτῷ οὐσιωδῶς λόγου, συνάπτεται τῇ εὐχῇ· καὶ διὰ τῆς εὐχῆς εἰς γνῶσιν τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνει μεθ᾿ ὅλης τῆς ἀγαπητικῆς δυνάμεώς τε καὶ διαθέσεως. Τότε σαρκὸς μὲν ἐπιθυμία οἴχεται, πᾶσα δὲ ἡ καθήδονος ἀργεῖ αἴσθησις· καὶ τὰ ὡραῖα τῆς γῆς[1], ἀηδῆ καταφαίνεται. Ὀπίσω γὰρ ἑαυτῆς ἡ ψυχὴ πάντα τὰ τοῦ σώματος, καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα θεμένη, ὀπίσω τῆς ὡραιότητος τοῦ Χριστοῦ γίνεται· αὐτῷ κατακολουθοῦσα μετὰ τῶν ἔργων τῆς σεμνότητος καὶ τῆς κατὰ διάνοιαν ἁγνείας, καὶ ψάλλουσα· ἀπενεχθήσονται τῷ βασιλεῖ παρθένοι ὀπίσω αὐτοῦ[2]. Χριστὸν φανταζομένη καὶ προορῶσα καὶ λέγουσα· προωρώμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διὰ παντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μού ἐστιν[3]. Χριστῷ προσκολλωμένη διὰ τῆς ἀγάπης καὶ κράζουσα· Κύριε ἐναντίον σου πᾶσα ἡ ἐπιθυμία μου[4]. Χριστῷ διὰ παντὸς ἐνατενίζουσα καὶ βοῶσα· οἱ ὀφθαλμοί μου διὰ παντὸς πρὸς τὸν Κύριον[5]. Χριστῷ διαλεγομένη διὰ τῆς καθαρᾶς προσευχῆς καὶ ἡδύνουσα εὐφραινομένη· ἡδυνθείη αὐτῷ ἡ διαλογή μου, ἐγὼ δὲ εὐφρανθήσομαι ἐπὶ τῷ Κυρίῳ[6]. Ἀποδεχόμενος γὰρ ὁ Θεὸς τὴν ἐκ τῆς εὐχῆς διαλογήν, καὶ ὡς ἀγαπώμενος καὶ ὡς ὀνομαζόμενος καὶ ὡς ἐπιζητούμενος εἰς βοήθειαν, τὴν ἄρρητον τῇ δεομένῃ ψυχῇ χαρὰν χαρίζεται. Μνημονεύουσα γὰρ Θεοῦ διὰ τῆς κατὰ τὴν προσευχὴν διαλογῆς, κατευφραίνεται ὑπὸ Κυρίου· ἐμνήσθην γάρ, φησί, τοῦ Θεοῦ, καὶ εὐφράνθην[7].

β΄. Φεῦγε τὰς αἰσθήσεις, καὶ ἤργησας τὴν τῶν αἰσθητῶν ἡδονήν· φεῦγε καὶ τὰς κατὰ διάνοιαν φαντασίας τῶν ἡδέων, καὶ ἤργησας τὴν ἡδυπάθειαν τῶν λογισμῶν· ἀφάνταστος δὲ μένων ὁ νοῦς, ὡς μὴ καταδεχόμενος μήτε ὑπὸ τῶν καθ᾿ ἡδονὴν τρόπων, μήτε ὑπὸ τῶν κατ᾿ ἐπιθυμίαν λογισμῶν τυποῦσθαί τε καὶ σφραγίζεσθαι, ἐν ἁπλότητι εὑρίσκεται· καὶ ὑπεράνω πάντων τῶν αἰσθητῶν καὶ τῶν νοητῶν γενόμενος, εἰς Θεὸν τὴν ἔννοιαν ἀναβιβάζει· μηδὲν ἕτερον, ὅτι μὴ τὸ ὄνομα Κυρίου διὰ τῆς συνεχοῦς μνήμης βαθέως ὑποφωνῶν, ὡς βρέφος τὸν πατέρα αὐτοῦ· καλέσω γάρ, φησί, τῷ ὀνόματί μου, Κύριον ἐναντίον σου[8]. Καὶ ὥσπερ ὁ Ἀδὰμ χειρὶ Θεοῦ πλασθεὶς ἀπὸ χοὸς γέγονεν εἰς ψυχὴν ζῶσαν ἐν φυσήματι θείῳ[9],

1. Ψαλμ. 73,17. 2. Ψαλμ. 44,15. 3. Ψαλμ. 15,8.
4. Ψαλμ. 37,10. 5. Ψαλμ. 24,15. 6. Ψαλμ. 103,34.
7. Ψαλμ. 76,4. 8. Ἔξ. λγ΄, 19. 9. Γέν. β΄, 7.

οὕτω καὶ ὁ νοῦς ταῖς ἀρεταῖς διαπλασθείς, πυκνῇ ἐπικλήσει Κύριον ἐκ καθαρᾶς διανοίας καὶ θερμῆς διαθέσεως ὑπᾳδομένῃ, τὴν θείαν ἀλλοίωσιν ἀλλοιοῦται, ζωογονούμενος καὶ θεοποιούμενος ἐκ τοῦ γινώσκειν καὶ ἀγαπᾶν τὸν Θεόν.

γ'. Ἐὰν ἐκστῇς τῆς τῶν γηΐνων ἐπιθυμίας τῇ συνεχεῖ καὶ εἰλικρινεῖ προσευχῇ, καὶ ἀντὶ ὕπνου καταπαύσῃς ἀπὸ πάσης ἐννοίας τῆς μετὰ Θεὸν καὶ στηριχθῇς ὁλικῶς εἰς μόνην τὴν τοῦ Θεοῦ μνήμην, ἀνοικοδομηθήσεται ἐν σοί, καθάπερ ἄλλη βοηθός[1], ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγάπη. Ἡ γὰρ ἐκ προσευχῆς κατὰ διάθεσιν βοή, τὴν θείαν ἀγάπην ἀναδίδωσι· καὶ ἡ θεία ἀγάπη διυπνίζει τὸν νοῦν, πρὸς φανέρωσιν τῶν ἀποκρύφων· τότε ὁ νοῦς τῇ ἀγάπῃ συναρμοσθείς, τὴν σοφίαν καρποῦται· καὶ διὰ τῆς σοφίας τὰ ἀπόρρητα καταγγέλλει. Ὁ γὰρ Θεὸς Λόγος διὰ τῆς κατὰ τὴν προσευχὴν βοῆς κατὰ διάθεσιν, ὀνομαζόμενος, λαμβάνει τὴν τοῦ νοῦ νόησιν, καθάπερ πλευρὰν τὴν γνῶσιν χαρίζεται· καὶ ἀντ' αὐτῆς ἀναπληρῶν τὴν ἀγαθὴν διάθεσιν, δωρεῖται τὴν ἀρετήν· οἰκοδομεῖ τὴν φωτοποιὸν ἀγάπην καὶ ἄγει παρὰ τὸν ἐξεστηκότα νοῦν καὶ ὑπνοῦντα καὶ ἀναπαυόμενον ἀπὸ πάσης γηΐνης ἐπιθυμίας. Ἡ δὲ ἀγάπη, ἄλλη βοηθὸς εὑρίσκεται τοῦ καταπαύσαντος νοῦ ἀπὸ τῆς ἀλόγου τῶν αἰσθητῶν προσπαθείας· ὅθεν καὶ διυπνίζει τὸν νοῦν ὡς καθαρὸν εἰς τὰ τῆς σοφίας ῥήματα. Τότε πρὸς αὐτὴν ὁρῶν ὁ νοῦς καὶ καθηδυνόμενος, τὰς κρυπτὰς τῶν ἀρετῶν διαθέσεις καὶ τὰς ἀθεάτους ἐνεργείας τῆς γνώσεως τοῖς ἄλλοις δημοσιεύει, διὰ τῆς τῶν λόγων ἐκτάσεως.

δ'. Ἔκστηθι πάντων τῶν κατ' αἴσθησιν καὶ κατάλιπε τὸν τῆς σαρκὸς νόμον, καὶ ὁ πνευματικὸς νόμος γραφήσεται τῇ σῇ διανοίᾳ. Ὡς γὰρ ὁ πνεύματι περιπατῶν, ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ τελεῖ[2], κατὰ τὸν Ἀπόστολον, οὕτω καὶ ὁ ἐξιστάμενος αἰσθήσεων καὶ αἰσθητῶν, σαρκὸς δηλαδὴ καὶ κόσμου, εἰς τὸ πνεῦμα περιπατεῖν καὶ τὰ τοῦ πνεύματος φρονεῖν ἔρχεται· καὶ τοῦτο διδάχθητι, ἐξ ὧν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἀδὰμ πρὸ τῆς παρακοῆς κατειργάσατο.

ε'. Τὸν περὶ τὴν φυλακὴν τῶν ἐντολῶν διαγωνιζόμενον καὶ ἐν τῷ Παραδείσῳ τῆς προσευχῆς διακαρτεροῦντα καὶ τῷ Θεῷ προσεδρεύοντα διὰ τῆς συνεχοῦς μνήμης, ὁ Θεὸς ἐξιστᾷ ἀπὸ τῶν τῆς σαρκὸς φιληδόνων ἐνεργημάτων καὶ ἀπὸ πάντων τῶν κατ' αἴσθησιν κινημάτων καὶ ἀπὸ πάντων τῶν κατὰ διάνοιαν σχημάτων, καὶ νεκρὸν τοῖς πάθεσι καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ παρασκευάζων, τῆς θείας ζωῆς μέτοχον καθίστησιν. Ὡς γὰρ ὁ ὑπνώττων, καὶ νεκρὸς παρεικάζεται καὶ ζῶν ὑπάρχει, τὸ μέν, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ σώματος, τὸ δέ, τῇ συνεργείᾳ τῆς ψυχῆς· οὕτω καὶ ὁ πνεύματι παραμένων, σαρκὶ μὲν καὶ κόσμῳ νεκροῦται· ζῇ δὲ τῷ τοῦ πνεύματος φρονήματι.

ϛ'. Εἰ γινώσκεις ἃ ψάλλεις, λαμβάνεις ἐπίγνωσιν· ἐκ τῆς ἐπιγνώσεως κτᾶσαι σύνεσιν· ἐκ τῆς συνέσεως ἡ πρᾶξις τῶν ἐγνωσμένων βλαστάνει· ἐκ τῆς πράξεως τὴν καθ' ἕξιν γνῶσιν καρποῦσαι· ἡ δὲ ἐν πείρᾳ γνῶσις τὴν ἀληθῆ θεωρίαν ἀναδίδωσιν· ἐκ ταύτης ἡ σοφία ἀνατέλλει, διὰ

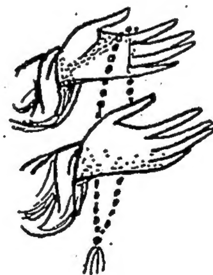
1. Πρβλ. Γεν. β', 21-22.
2. Γαλ. ε', 16.

τῶν φωτοβόλων λόγων τῆς χάριτος, τὸν ἀέρα τῆς διανοίας πληροῦσα καὶ τοῖς ἔξω διασαφοῦσα τὰ κεκρυμμένα.

ζ'. Πρῶτον ὁ νοῦς ζητεῖ καὶ εὑρίσκει[1]· εἶτα ἑνοῦται τῷ εὑρεθέντι καὶ τὴν μὲν ζήτησιν ποιεῖται διὰ τοῦ λόγου, τὴν δὲ ἕνωσιν διὰ τῆς ἀγάπης. Καὶ ἡ μὲν διὰ τοῦ λόγου ζήτησις γίνεται διὰ τὴν ἀλήθειαν· ἡ δὲ τῆς ἀγάπης ἕνωσις διὰ τὸ ἀγαθόν.

η'. Ὁ τὴν ῥοώδη τῶν παρόντων φύσιν ὑπερβαίνων καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν παρερχομένων παρατρέχων, οὐ βλέπει ἐπὶ τὰ κάτω, οὐκ ἐπιποθεῖ τὰ ὡραῖα τῆς γῆς[2]· ἀλλὰ τὰς ἄνω ὁράσεις ἀνοιγομένας ἔχει καὶ τὰ ἐν οὐρανοῖς κατοπτεύει κάλλη καὶ τὴν τῶν ἀκηράτων κατασκοπεύει μακαριότητα. Ὡς γὰρ τῷ ἐπιχάσκοντι ταῖς ὕλαις τῆς γῆς καὶ πρὸς τὰς ἡδονὰς τῆς σαρκὸς ἐγκύπτοντι, κεκλεισμένοι εἰσὶν οἱ οὐρανοί, ὡς τοὺς νοεροὺς ὀφθαλμοὺς ἐσκοτισμένους ἔχοντι· οὕτως ὁ περιφρονῶν τὰ κάτω καὶ ἀποστρεφόμενος, μετάρσιον ἔχει τὸν νοῦν καὶ τὴν τῶν ἀιδίων ὁρᾷ δόξαν· καὶ τὴν ἀποκειμένην τοῖς ἁγίοις κατανοεῖ λαμπρότητα. Οὗτος καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην, ἄνωθεν κατιοῦσαν, ἐπ' αὐτὸν δέχεται καὶ ναὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος γίνεται καὶ τὰ θεῖα θελήματα ἐπιποθεῖ καὶ πνεύματι Θεοῦ ἄγεται καὶ υἱοθεσίας καταξιοῦται καὶ τὸν Θεὸν ἔχει εὐδοκοῦντα καὶ ἀρεσκόμενον αὐτῷ. Ὅσοι γὰρ Θεοῦ πνεύματι ἄγονται, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ[3].

θ'. Χάριν ἀσθενείας μὴ ἐάσῃς τὴν εὐχὴν μίαν καὶ μόνην ἡμέραν ἕως ἐμπνέῃς, ἀκούων τοῦ λέγοντος· ὅταν ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι[4]. Τοῦτο γὰρ ποιῶν, μειζόνως ὠφεληθήσῃ, καὶ αὕτη ἐν συντόμῳ σε ἀναστήσει, συνεργούσης τῆς χάριτος. Ὅπου γὰρ παράκλησις πνεύματος, ἀσθένεια ἢ ἀκηδία οὐκ ἐπιμένει.

1. Πρβλ. Ματθ. ζ', 8.
2. Ψαλμ. 73, 17.
3. Ῥωμ. η', 14.
4. Β' Κορ. ιβ', 10.

Προσοχή ἐστι μετανοίας ἀκραιφνοῦς γνώρισμα· προσοχή ἐστι ψυχῆς ἀνάκλησις, κόσμου μῖσος καὶ πρὸς Θεὸν ἐπάνοδος· προσοχή ἐστιν ἀθέτησις ἁμαρτίας καὶ ἀρετῆς ἐπανάληψις.

Σύντομος βιογραφία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ τοῦ μονάζοντος

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ὁ Ὁσιώτατος Πατὴρ ἡμῶν, ὁ ἐν μὲν τῷ ἁγιωνύμῳ ὄρει τοῦ Ἄθω τὸν τῶν ἀσκητικῶν ἀγώνων ἀνύσας δίαυλον, μικρῷ δὲ πρὸ τοῦ τεσσαρακοστοῦ τριακοσιοστοῦ καὶ χιλιοστοῦ ἔτους ἀκμάσας, καθηγητὴς καὶ μυσταγωγὸς τῶν ὑψηλῶν τῆς ἀσκητικῆς φιλοσοφίας μαθημάτων ἐγένετο Γρηγορίου τοῦ Θεσσαλονίκης, καθάπερ αὐτός που περὶ αὐτοῦ μαρτυρεῖ· διὰ τῆς ἀπεριμερίμνου δὲ ἡσυχίας ἑαυτῷ μόνῳ σχολάζων, καὶ δι' ἑαυτοῦ ἤδη ἡνωμένου, τῷ ὑπερκοσμίῳ καὶ ἀκροτάτῳ τῶν ἐφετῶν ἑνωθεὶς ἀπορρήτως, μακαρίως ἐντεῦθεν τὸν ἐνυπόστατον ἐν καρδίᾳ τῆς χάριτος ἔπαθε φωτισμόν. Τοῦ τοίνυν τῆς θεώσεως ἀμιμήτου μιμήματος καὶ θεοποιοῦ δώρου αὐτός τε πρῶτον ἐκεῖθεν πλουσίως ἀναπλησθείς, τούτου καὶ ἡμῖν ὁ Μακάριος, διὰ τοῦ παρόντος αὐτοῦ Πονηματίου, εἴγε βουλοίμεθα τῶν ἴσων ἐκείνῳ ἀξιωθῆναι γερῶν, πατρικῶς καὶ ἀφθόνως μετέδωκεν· ἐν ᾧ τὰς ἐν ταῖς τῶν Ἁγίων Πατέρων βιογραφίαις περὶ νήψεως, προσοχῆς τε καὶ προσευχῆς, ὁπηδήποτε, διαγορευούσας χρήσεις συνερανισάμενος, προσθεὶς δ' οἴκοθεν καὶ τὴν ὡς οὐκ ἄν τις ᾠήθη καλλίω, φυσικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν ἀληθῶς μέθοδον τῆς δι' εἰσπνοῆς ῥινὸς ἔνδον καρδίας ἐπισυναγωγῆς τοῦ νοός, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐπικλήσεως, στάθμην οἷον ἀκριβεστάτην ἱερᾶς νήψεως καὶ κλίμακα καθαρᾶς καὶ ἀρεμβάστου προσευχῆς καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς πηγαζομένων ἀγαθῶν, τοῖς σωθῆναι ἐθέλουσιν ὑπεστήριξε, πρῶτος αὐτός, οἷά τις νέος Βεσελεὴλ[1], κατασκευάσας τῇ ἀρχιτεκτονίᾳ τοῦ πνεύματος.

Ἀναβαίνετε λοιπόν, ἀναβαίνετε, ὅσοι ἐν ὑμῖν αὐτοῖς κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν δι' ἐφέσεως ἔχετε καὶ εἰς τὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰκόνα μεταμορφωθῆναι ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν[2] ἐθέλετε καὶ ἑπομένως θεουργηθῆναι καὶ τῆς σῳζομένων φαεινῆς κληρουχίας ἀξιωθῆναι.

1. Β' Ἔσδρα ι', 30.

2. Β' Κορ. γ', 18.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ
ΜΟΝΑΖΟΝΤΟΣ
ΛΟΓΟΣ
ΠΕΡΙ ΝΗΨΕΩΣ ΚΑΙ ΦΥΛΑΚΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ ΜΕΣΤΟΣ ΟΥ ΤΗΣ ΤΥΧΟΥΣΗΣ ΩΦΕΛΕΙΑΣ

Ὅσοι τῆς μεγαλοπρεποῦς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ θεϊκῆς φωτοφανείας τυχεῖν ἐρωτικῶς ἔχετε· ὅσοι τὸ ὑπερουράνιον πῦρ καρδιακῶς ἐν αἰσθήσει ὑποδέξασθαι βούλεσθε· ὅσοι τῆς πρὸς Θεὸν καταλλαγῆς πείρᾳ καὶ αἰσθήσει τυχεῖν σπεύδετε· ὅσοι τὸν θησαυρὸν τὸν ἐν τῷ ἀγρῷ τῶν καρδιῶν ὑμῶν κεκρυμμένον, πρὸς τὸ εὑρεῖν καὶ κτήσασθαι τὰ τοῦ κόσμου ἅπαντα ἀπεκτήσασθε[1]· ὅσοι ταῖς λαμπάσι ταῖς ψυχικαῖς φαιδρῶς ἀναφθῆναι ἀπὸ τοῦ παρόντος βούλεσθε καὶ τὰ παρόντα ἅπαντα ἀπετάξασθε· ὅσοι ἐν γνώσει καὶ πείρᾳ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, ἔνδοθεν ὑμῶν οὖσαν[2], γνῶναι καὶ λαβεῖν θέλετε, δεῦτε καὶ διηγήσομαι ὑμῖν αἰωνίου, μᾶλλον δὲ οὐρανίου βιοτῆς ἐπιστήμην, ἢ μᾶλλον μέθοδον, ἀκόπως εἰς τὸν τῆς ἀπαθείας λιμένα καὶ ἀνιδρωτὶ τὸν ταύτης ἐργάτην εἰσάγουσαν, μηδεμίαν πλάνην ἢ πτόησιν ἐκ δαιμόνων δειματουμένην· μόνον δὲ τότε πτοουμένην, ὅτε ἔξωθεν τῆς ζωῆς, ἣν ὑμῖν ὑφηγοῦμαι, πόρρω που ἐκ παρακοῆς διατρίβομεν, καθάπερ πάλαι καὶ ὁ Ἀδὰμ τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ κατολιγωρήσας, τῷ ὄφει δὲ φιλιάσας καὶ πιστὸν ἡγησάμενος καὶ τοῦ καρποῦ τῆς ἀπάτης ὑπ᾿ αὐτοῦ κατακόρως πλησθείς[3], εἰς πυθμένα θανάτου, σκότους τε ἅμα καὶ διαφθορᾶς, ἐλεεινῶς ἑαυτὸν καὶ τοὺς μετ᾿ αὐτὸν πάντας κατέβαλεν. Οὐκοῦν ἐπανάγεσθε· μᾶλλον δὲ τἀληθέστερον εἰπεῖν, ἐπανέλθωμεν πρὸς ἑαυτούς, ἀδελφοί, τὴν τοῦ ὄφεως συμβουλὴν καὶ τὴν πρὸς τὰ χαμαὶ συρόμενα περιφορὰν εἰσάπαν ἀποστυγούμενοι. Οὐ γάρ ἐστι τὴν πρὸς Θεὸν καταλλαγὴν καὶ οἰκείωσιν ἄλλως ἡμᾶς ἐντυχεῖν εἰμὴ πρότερον πρὸς ἑαυτούς, ὅσον τὸ ἐφ᾿ ἡμῖν, ἐπανέλθωμεν, ἢ μᾶλλον εἰσέλθωμεν. Τὸ γὰρ παράδοξον, ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου περιφορᾶς καὶ τῆς ματαίας μερίμνης ἑαυτοὺς ἀποσχίζοντες, πρὸς δὲ τὴν ἐντὸς ἡμῶν οὖσαν βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν[4], ἀσυγχωρήτως κατέχοντες. Διὰ τοῦτο γὰρ τέχνη τεχνῶν καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν ἡ μοναδικὴ πολιτεία ὠνόμασται, ἐπειδὴ οὐχ ὁμοίως τῶν φθειρομένων τουτωνὶ πραγμάτων ἐστὶν ἡμῖν πρόξενος ἡ Ὁσία αὕτη, ἵνα καὶ πρὸς αὐτὰ τὸν νοῦν ἡμῶν ἀπὸ τῶν κρειττόνων μετο-

1. Ματθ. ιγ', 44. 2. Λουκ. ιζ', 21. 3. Γέν. γ', 1-6. 4. Λουκ. ιζ', 21.

χετεύσαντες, καταχωννύωμεν· ἀλλὰ ξένα τινὰ καὶ ἀπόρρητα ἀγαθὰ ἡμῖν ἐπαγγέλλεται, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη[1]. Κἀντεῦθεν, οὐδὲ ἡ πάλη ἡμῖν ἐστι πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου[2]. Εἰ οὖν σκότος ὁ παρὼν αἰών, φευξώμεθα ἀπ᾿ αὐτοῦ, φευξώμεθα δὲ τῷ νοήματι· μηδὲν κοινὸν ἡμῖν καὶ τῷ ἐχθρῷ τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ βουληθεὶς φιλιάσαι αὐτῷ, ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καθίσταται[3]· τῷ δὲ ἐχθρῷ γεγονότι Θεοῦ, τίς βοηθῆσαι δύναται; Διὰ τοῦτο μιμησώμεθα τοὺς πατέρας ἡμῶν· καὶ τὸν ἐντὸς τῶν καρδιῶν ἡμῶν θησαυρὸν ὡς κἀκεῖνοι ζητήσωμεν· καὶ τοῦτον εὑρόντες, κρατῶμεν κραταιῶς ἄγαν, ἐργαζόμενοι ὁμοῦ καὶ φυλάσσοντες[4]· εἰς τοῦτο γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἐτάχθημεν. Εἰ δέ τις Νικόδημος ἄλλος ὀφθείη φιλονεικῶν ἐν τούτοις καὶ λέγων· πῶς δύναταί τις, ἐν τῇ καρδίᾳ εἰσελευσόμενος, ἐκεῖ ἐργάζεσθαι ἢ διατρίβειν; ὥσπερ ἐκεῖνος τῷ Σωτῆρι ἀντέφησε, πῶς δύναταί τις εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ δεύτερον εἰσελθεῖν καὶ γεννηθῆναι, γέρων ὤν[5]; ἀκούσεται καὶ αὐτός· ὅτι τὸ πνεῦμα, ὅπου θέλει πνεῖ[6]. Καὶ εἰ εἰς τὰ τῆς πρακτικῆς ἔργα, οὕτως ἀμφιβάλλομεν ἀπιστοῦντες, πῶς τὰ τῆς θεωρίας ἡμῖν ἐπελεύσεται; θεωρίας γὰρ ἐπίβασις πρακτική. Ἐπεὶ δὲ γραφικῶν ἀποδείξεων ἄνευ, πληροφορηθῆναι τῷ οὕτως διαπιστοῦντι ἀδύνατον, φέρε τοὺς τῶν Ἁγίων βίους καὶ τὰ ἐγγράφως ὑπ᾿ αὐτῶν ἐκτεθέντα, εἰς πολλῶν ὠφέλειαν ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἐντάξωμεν· ἵνα ἐκ τούτου πληροφορούμενος, πᾶσαν ἀμφιβολίαν ἀπώσηται. Ἄνωθεν δὲ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν τοῦ Μεγάλου τὸν λόγον ἀρξάμενοι, ἐπὶ τοὺς καθεξῆς, ὅσον ἐστὶν ἐμοὶ δυνατόν, τοὺς λόγους καὶ τὰς πράξεις τούτων μερικῶς συλλέξαντες, πρὸς πίστωσιν παραθώμεθα.

Ἐκ τοῦ βίου τοῦ Ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Ἀντωνίου.

Εἰσήρχοντό ποτε πρὸς τὸν Ἀββᾶν Ἀντώνιον δύο ἀδελφοί· καὶ λείψαντος αὐτοῖς ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ ὕδατος, ὁ μὲν εἷς ἀπέθανε, ὁ δὲ ἕτερος ἔμελλε· μηκέτι γοῦν ἰσχύων ὁδεύειν, ἔκειτο καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῆς γῆς τεθνήξεσθαι προσδοκῶν. Ὁ δὲ Ἀντώνιος, καθήμενος ἐν τῷ ὄρει, φωνήσας δύο Μοναχούς, συνέβη γὰρ ἐκεῖ τούτους εἶναι, ἤπειγε λέγων· λάβετε κεράμιον ὕδατος καὶ δράμετε τὴν ἐπ᾿ Αἴγυπτον ὁδόν· δύο γὰρ ἐρχομένων, ὁ μὲν εἷς ἄρτι τετελεύτηκεν· ὁ δὲ ἕτερος μέλλει, ἐὰν μὴ σπεύσητε· τοῦτο γὰρ εὐχομένῳ μοι πεφανέρωται. Ἐλθόντες τοίνυν οἱ Μοναχοί, εὗρον τὸν μὲν κείμενον νεκρὸν καὶ ἔθαψαν· τὸν δὲ ἕτερον ἀνεκτήσαντο τῷ ὕδατι καὶ

1. Α' Κορ. β', 9. 2. Ἐφεσ. ς', 12. 3. Πρβλ. Ἰακ. δ', 4.
4. Πρβλ. Γεν. β', 15. 5. Ἰωάνν. γ', 4. 6. Ἰωάνν. γ', 8.

ἀπήγαγον πρὸς τὸν Γέροντα· ἦν γὰρ τὸ διάστημα ἡμέρας ὁδός. Ἐὰν δὲ ζητήσῃ τις, διατὶ μὴ πρὸ τοῦ τελευτῆσαι τὸν ἄλλον οὐκ εἴρηκεν; οὐκ ὀρθῶς τοῦτο ζητεῖ λέγων. Οὐ γὰρ ἦν Ἀντωνίου τὸ τοῦ θανάτου κρῖμα, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦ καὶ περὶ ἐκείνου κρίναντος καὶ περὶ τούτου ἀποκαλύψαντος· μόνου δὲ Ἀντωνίου τοῦτο θαῦμα ἦν, ὅτι, ἐν τῷ ὄρει καθήμενος, εἶχε τὴν καρδίαν νήφουσαν, τὸν δὲ Κύριον δεικνύοντα αὐτὸν τὰ μακράν. Ὁρᾷς ὅτι, διὰ τὸ νήφειν τῇ καρδίᾳ, ὁ Ἀντώνιος θεόπτης καὶ προβλέπων ἐγένετο; καὶ γὰρ ἐν τῇ καρδίᾳ ἐμφανίζεται ὁ Θεὸς τῷ νοΐ κατ' ἀρχὰς μέν, ὥς φησιν Ἰωάννης ὁ τῆς Κλίμακος, ὡς πῦρ καθαίρων τὸν ἐραστήν· ἔπειτα δὲ καὶ ὡς φῶς λαμπρύνων τὸν νοῦν καὶ θεοειδῆ ἐργαζόμενος· ἐπὶ δὲ τοὺς καθεξῆς ὁ λόγος χωρείτω.

Ἀπὸ τοῦ βίου τοῦ Ἁγίου Θεοδοσίου τοῦ Κοινοβιάρχου.

Οὕτω γὰρ ὁ θεῖος Θεοδόσιος, τῷ γλυκεῖ τῆς ἀγάπης βέλει ἐβέβλητο καὶ οὕτως αὐτοῖς τοῖς δεσμοῖς συνείχετο, ὥστε τὸ ὑψηλὸν τοῦτο καὶ θεῖον παράγγελμα, τὸ ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου, ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου[1], ἔργοις ὑπ' αὐτοῦ πληροῦσθαι, ὅπερ οὐκ ἂν ἄλλως γένοιτο, ἢ τῶν φυσικῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων, πρὸς οὐδὲν ἄλλο τῶν παρόντων, ὅτι μὴ πρὸς μόνον τὸν Δημιουργοῦ πόθον συντεινομένων. Ταύτας οὖν τὰς νοεράς, φημί, τῆς ψυχῆς ἐνεργείας, ταύτῃ τοι καὶ παρακαλῶν, πολλοῖς φοβερὸς ἦν· καὶ ἐπιτιμῶν, ποθεινὸς καὶ ἡδὺς ἐν ἅπασι· τίς οὕτω καὶ τοῖς πολλοῖς ὁμιλῶν ὠφελιμώτατος; καὶ τὰς αἰσθήσεις συνάγειν καὶ εἴσω παρασκευάζειν νεύειν ἱκανώτατος; ὡς ἐν πλείονι γαλήνῃ τοὺς τῶν ἐν μέσῳ θορύβων ἢ τοὺς ἐν ἐρήμῳ διατελεῖν· καὶ ἅμα τὸν αὐτὸν μετὰ πλήθους τε εἶναι καὶ ἰδιάζειν; Ἰδοὺ καὶ ὁ Μέγας οὗτος Θεοδόσιος διὰ τὸ τὰς αἰσθήσεις συνάγειν καὶ εἴσω εἰσάγειν, γέγονε τῆς τοῦ Κτίστου τετρωμένος ἀγάπης[2].

Ἀπὸ τοῦ βίου τοῦ Ἁγίου Ἀρσενίου.

Καὶ τοῦτο δέ, τῷ θαυμαστῷ πεφύλακτο Ἀρσενίῳ, τὸ μήτε ζητήματα γραφικὰ προτείνειν, μήτε μὴν ἐπιστέλλειν· οὐχ ὡς ἀδυνάτως ἔχοντι, πῶς γάρ; ᾧ τινι τὸ εὖ λέγειν οὕτω ῥᾴδιον, ὡς τὸ ἁπλῶς λέγειν ἑτέροις; ἀλλ' ὁ πρὸς τὸ σιωπᾶν ἐθισμὸς καὶ τὸ πρὸς ἐπίδειξιν ἐπαχθές, ταῦτα τῶν εἰρημένων αἴτια. Διὰ τοῦτο γοῦν κἂν ταῖς Ἐκκλησίαις, κἂν ταῖς συνάξεσι,

1. Δευτ. ς', 5.   2. Πρβλ. Ἀσμ. Ἀσμ. β', 5.

λίαν ἐσπουδασμένον ἦν αὐτῷ, τὸ μήτε τινὰς ὁρᾶν, μήθ' ὑφ' ἑτέρων αὐτὸν βλέπεσθαι· ἀλλ' ὀπίσω κίονος ἢ ἑτέρου προβλήματος ἵστασθαι καὶ περικρύβειν ἑαυτόν, καὶ τῆς τῶν ἄλλων ἐπιμιξίας κρύβειν ἀθέατον· ἅτε δὴ προσέχειν ἑαυτῷ βουλόμενον καὶ εἴσω τὸν νοῦν ἀθροίζειν καὶ οὕτω ῥᾳδίως πρὸς Θεὸν αἴρεσθαι· πάλιν καὶ ὁ θεῖος οὗτος ἀνήρ, ὁ ἐπίγειος Ἄγγελος, εἴσω ἀθροίζει τὸν νοῦν, ἵνα ἐντεῦθεν εὐκόλως πρὸς Θεὸν αἴρεται.

Ἀπὸ τοῦ βίου τοῦ Ἁγίου Παύλου τοῦ ἐν τῷ Λάτρῳ.

Ὁ μέντοι θεῖος Παῦλος ὄρεσι καὶ ἐρημίαις διαπαντὸς διῃτᾶτο, θηρσὶ δὲ ἀγρίοις, οἷα γείτοσι καὶ ὁμοσίτοις χρώμενος, ἔστι δ' ὅτε καὶ πρὸς τὴν Λαύραν κατιών, ἐπισκοπεῖν ἠξίου τοὺς ἀδελφούς. Παρῄνει τε καὶ ἐδίδασκε μὴ μικροψυχεῖν, μηδὲ τῶν ἐπιπόνων τῆς ἀρετῆς καταρρᾳθυμεῖν ἔργων· ἀλλ' ἐν προσεχίᾳ πάσῃ καὶ διακρίσει, τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἔχεσθαι πολιτείας καὶ πρὸς τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας εὐψύχως ἀνταγωνίζεσθαι. Πρὸς δέ, καὶ μέθοδον αὐτοῖς εἰσηγήσατο, δι' ἧς δυνατοὶ ἔσονται τάς τε προλήψεις ἀπομανθάνειν τὰς ἐμπαθεῖς καὶ τὰς ἐπισπορὰς τῶν παθῶν ἀποτρέπεσθαι. Βαβαί, πῶς ὁ θεῖος οὗτος Πατὴρ μέθοδον τοῖς φοιτηταῖς, ἀγνοοῦσι, διδάσκει, ἵνα διὰ ταύτης ἀποτρέπειν δύνανται τὰς προσβολὰς τῶν παθῶν. Οὐκ ἄλλη δὲ ἦν αὕτη, ἢ ἡ τοῦ νοὸς τήρησις· ταύτης γὰρ ἐστι τουτὶ τὸ κατόρθωμα καὶ οὐκ ἄλλης· περαιτέρω δὲ ὁ λόγος χωρείτω.

Ἀπὸ τοῦ βίου τοῦ Ἁγίου Σάββα.

Ἡνίκα μέντοι τὸν ἀποταξάμενον ὁ θεῖος Σάββας, τόν τε κανόνα ἴδοι τῆς κατὰ Μοναχοὺς ἀγωγῆς ἀκριβῶς ἐκμαθόντα καὶ νοῦν ἤδη τὸν ἑαυτοῦ τηρεῖν δυνάμενον καὶ πρὸς τοὺς ἐναντίους τῶν λογισμῶν ἀπομάχεσθαι, πρὸς δέ, καὶ τὴν τῶν κοσμικῶν ὅλως μνήμην τῆς διανοίας ἐξοικισάμενον, τότε δὴ κἂν τῇ Λαύρᾳ παρεῖχε κελλίον, εἰ ἀσθενὲς ἔχοι τὸ σῶμα καὶ ἄρρωστον· εἰ μέντοι τῶν ἐρρωμένων εἴη καὶ εὐσθενῶν, καὶ κελλίου οἰκοδομὴν ἐπέτρεπεν. Ὁρᾷς πῶς καὶ ὁ θεσπέσιος Σάββας τὴν τοῦ νοὸς φυλακὴν ἀπῄτει τοῖς μαθηταῖς, καὶ οὕτως αὐτοῖς παρέχων κελλίοις* συνεχώρει καθῖσαι; Τί πράξομεν ἡμεῖς οἱ ἀργῶς ἐν κελλίοις καθήμενοι καὶ οὐδὲ εἰ ἔστι νοὸς τήρησις ἐπιστάμενοι;

* Ἴσως κελλίον.

Ἀπὸ τοῦ βίου τοῦ Ἀββᾶ Ἀγάθωνος.

Ἀδελφὸς ἠρώτησε τὸν Ἀββᾶν Ἀγάθωνα, λέγων· εἰπέ μοι, Ἀββᾶ, τί μεῖζον, ὁ σωματικὸς κόπος, ἢ ἡ τῶν ἔνδον φυλακή; καὶ εἶπεν· ἔοικεν ὁ ἄνθρωπος δένδρῳ· ὁ τοίνυν σωματικὸς κόπος φύλλα ἐστί· ἡ δὲ τῶν ἔνδον φυλακὴ ὁ καρπὸς ἐστιν. Ἐπεὶ οὖν κατὰ τὸ γεγραμμένον· πᾶν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλόν, ἐκκόπτεται καὶ εἰς τὸ πῦρ βάλλεται [1], φανερὸν ὅτι διὰ τοὺς καρποὺς πᾶσα ἡμῶν ἐστιν ἡ σπουδή, τουτέστιν ἡ τοῦ νοὸς φυλακή· χρεία δὲ ἔστι καὶ τῆς τῶν φύλλων σκέπης καὶ εὐκοσμίας, ἅτινά ἐστιν ὁ σωματικὸς κόπος. Θαῦμα, πῶς ὁ ἅγιος οὗτος κατὰ πάντων τῶν μὴ ἐχόντων νοὸς τήρησιν ἀπεφήνατο· εἰς μόνην δὲ αὐχοῦντας τὴν πρακτικὴν εἰπών, πᾶν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπόν, νοὸς τήρησιν δηλαδή, φύλλα δὲ μόνον ἔχοντα*, ἤγουν τὴν πρᾶξιν, ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. Φρικτή σου, Πάτερ, ἡ ἀπόφασις!

* Ἴσως ἔχον.

Τοῦ Ἀββᾶ Μάρκου, πρὸς Νικόλαον.

Εἰ οὖν βούλει τέκνον, οἰκεῖον λύχνον φωτὸς νοητοῦ γνώσεως πνευματικῆς ἔνδοθεν κτήσασθαι, ἵνα ἀπροσκόπως σὺν* τῇ βαθυτάτῃ νυκτὶ τοῦ αἰῶνος τούτου περιπατεῖν δυνήσῃ καὶ ὑπὸ τοῦ Κυρίου τὰ διαβήματά σου κατευθυνθῇ, ὅπως τὴν ὁδὸν τοῦ Εὐαγγελίου θελήσῃς σφόδρα [2], κατὰ τὸ προφητικὸν λόγιον, τουτέστι πίστει διαπύρῳ τῶν τελείων Εὐαγγελικῶν προσταγμάτων τοῦ Κυρίου δι' ἐπιθυμίας καὶ εὐχῆς κοινωνὸς γενέσθαι, ὑποδείκνυμί σοι μέθοδον θαυμαστὴν καὶ ἐπίνοιαν τρόπου πνευματικοῦ, οὐ σωματικοῦ κόπου ἢ ἀγῶνος δεομένην, ἀλλὰ πνευματικοῦ πόνου καὶ νοὸς καὶ προσεχοῦς διανοίας χρῄζουσαν καὶ φόβῳ καὶ ἀγάπῃ Θεοῦ συνεργουμένην· δι' ἧς ἐπινοίας τὴν φάλαγγα τῶν ἐχθρῶν εὐχερῶς τροπώσασθαι δυνήσῃ. Εἰ οὖν βούλει κατὰ τῶν παθῶν τὸ νῖκος ἄρασθαι, δι' εὐχῆς καὶ συνεργείας Θεοῦ ἐν ἑαυτῷ γενόμενος καὶ εἰς τὰ τῆς καρδίας βάθη δύνων, ἀνίχνευσον τοὺς δυνατοὺς τούτους τρεῖς γίγαντας, λήθην, λέγω, καὶ ῥαθυμίαν καὶ ἄγνοιαν, τὸ ὑποστήριγμα τῶν νοητῶν ἀλλοφύλων, δι' ὧν τὰ λοιπὰ τῆς κακίας πάθη ὑπονοστούμενα, ἐνεργεῖ καὶ ζῇ καὶ ἰσχύει ἐν ταῖς τῶν φιληδόνων ψυχαῖς. Καὶ διὰ πολλῆς προσεχίας καὶ νοὸς ἐπιστασίας, μετὰ τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς, εὑρὼν τὰ τοῖς πολλοῖς ἀγνοούμενα, οὕτω δυνήσῃ ἐν πολλῇ προσεχίᾳ καὶ εὐχῇ ῥυσθῆναι τῶν πονηρῶν γιγάντων. Γνώσεως γὰρ ἀληθοῦς καὶ μνήμης λόγου Θεοῦ καὶ ἀγαθῆς συμφωνίας προθυμίᾳ, διὰ χάριτος ἐνεργοῦς ἐν καρδίᾳ στῆναι σπουδαζομένη καὶ ἐπιμελῶς φυλασσομένη, λήθης καὶ ἀγνοίας καὶ ῥαθυμίας ἴχνος ἐν αὐτῇ ἀφανίζεται. Ὁρᾷς

* Ἴσως ἐν.

1. Ματθ. γ', 10.   2. Πρβλ. Ψαλμ. 111, 1.

συμφωνίαν τῶν πνευματικῶν ῥημάτων; Ὁρᾷς πῶς σαφῆ ἐκφαίνουσι τὴν τῆς προσευχῆς εἴδησιν; ὅρα λοιπὸν καὶ τοὺς ἔμπροσθεν, οἷα πάλιν ἡμῖν διαλέγονται.

Τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ τῆς Κλίμακος.

Ἡσυχαστής ἐστιν ὁ τὸ ἀσώματον ἐν σωματικῷ οἴκῳ περιορίζειν φιλονεικῶν, τὸ παράδοξον· ἡσυχαστής ἐστιν ἐκεῖνος ὁ εἰπών· ἐγὼ καθεύδω, καὶ ἡ καρδία μου ἀγρυπνεῖ [1]. Κλεῖε μὲν θύραν κέλλης σώματι· καὶ θύραν γλώττης φθέγματι· καὶ ἔνδον πύλην πνεύματι. Καθεζόμενος ἐφ' ὕψους τήρει, εἰ ἄρα καὶ ἐπίστασαι, καὶ τότε ὅρα πῶς καὶ πότε καὶ πόθεν καὶ πόσοι καὶ ποῖοι κλέπται εἰσελθεῖν καὶ κλέψαι τοὺς βότρυας ἔρχονται. Ἀποκαμὼν ὁ σκοπός, ἀναστάς, προσεύξεται, καὶ πάλιν καθεσθείς, τῆς αὐτῆς ἐργασίας ἀνδρικῶς ἕξεται. Ἄλλο φυλακὴ λογισμῶν καὶ ἕτερον νοὸς τήρησις· καὶ καθ' ὅσον ἀπέχουσιν ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν [2], κατὰ τοσοῦτον ἡ δευτέρα τῆς πρώτης ἐστὶ καὶ μοχθηροτέρα καθέστηκεν. Ὥσπερ ὅπλα βασιλικὰ ἐν τόπῳ τινὶ κείμενα ὁρῶντες κλέπται οὐχ ὡς ἔτυχεν ἐπιβαίνουσιν, οὕτω καὶ ὁ τῇ καρδίᾳ προσευχὴν συνάψας οὐχ ὡς ἔτυχεν ὑπὸ τῶν νοερῶν ληστῶν κλέπτεται. Οἶδας φανεροποιὰ* τῆς θαυμαστῆς ἐργασίας τοῦ μεγάλου τούτου Πατρός; ἀλλ' ἡμεῖς γε ὡς ἐν σκότει διαπορευόμενοι καὶ ἐπάνω τῶν ψυχωφελῶν τοῦ πνεύματος λογίων ὡς ἐν νυκτομαχίᾳ περιπατοῦντες, καὶ ἐθελοκωφοῦντες, ταῦτα παρερχόμεθα· ἀλλ' ὅρα λοιπὸν καὶ τοῖς ἔμπροσθεν ὅσα τὰ πρὸς τὴν νῆψιν ὁδηγοῦντα οἱ Πατέρες ἡμῖν ὑπογράφουσιν.

* Ἀντὶ τοῦ φανεροποιῶς ἢ ῥήματα φανεροποιά.

Τοῦ Ἀββᾶ Ἡσαΐα.

Ὅταν τις χωρίσῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ, καὶ γνῷ ἀκριβῶς πάντα τὰ ἁμαρτήματα ἃ ἐποίησεν εἰς Θεὸν (ἐπειδὴ οὐ βλέπει τὰς ἁμαρτίας, ἐὰν μὴ χωρισθῇ ἀπ' αὐτῶν χωρισμῷ πικρίας)· οἱ φθάσαντες τοῦτο τὸ μέτρον, αὐτοὶ εὗρον τὸν κλαυθμὸν καὶ τὴν δέησιν καὶ τὸ αἰσχύνεσθαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μνημονεύοντες τῆς πονηρᾶς φιλίας τῶν παθῶν. Ἀγωνισώμεθα οὖν ἀδελφοὶ κατὰ τὴν δύναμιν ἡμῶν καὶ συνεργεῖ ὁ Θεὸς κατὰ τὸ πλῆθος τοῦ ἐλέους αὐτοῦ. Καὶ εἰ οὐκ ἐφυλάξαμεν τὴν καρδίαν ἡμῶν ὡς οἱ Πατέρες ἡμῶν, κἂν σπουδάσωμεν ποιῆσαι τὴν δύναμιν ἡμῶν, φυλάξαι τὰ σώματα ἡμῶν, ὡς ζητεῖ ὁ Θεός, ἀναμάρτητα καὶ πιστεύομεν, ὅτι κατὰ

1. Ἀσμ. Ἀσμ. ε', 2.   2. Ψαλμ. 102,12.

τὸν καιρὸν τοῦ λιμοῦ τὸν καταλαβόντα ἡμᾶς, ποιεῖ μεθ᾽ ἡμῶν ἔλεος[1], ὡς καὶ μετὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ. Παραμυθεῖται ἐνταῦθα ὁ μέγας οὗτος τοῖς λίαν ἀσθενεστέροις, λέγων· καὶ εἰ οὐκ ἐφυλάξαμεν τὴν καρδίαν ἡμῶν ὡς οἱ Πατέρες ἡμῶν, κἂν τὰ σώματα ἡμῶν τηρήσωμεν ἀναμάρτητα, ὡς ζητεῖ ὁ Θεὸς καὶ ποιεῖ καὶ μεθ᾽ ἡμῶν ἔλεος. Πολλὴ ἡ εὐσπλαχνία τοῦ τοιούτου Πατρὸς καὶ συγκατάβασις.

Μακαρίου τοῦ Μεγάλου

Τὸ κυριώτατον τοῦ ἀθλητοῦ τοῦτό ἐστιν, ἵνα εἰσελθὼν εἰς τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν, ποιήσῃ πόλεμον πρὸς τὸν σατανᾶν καὶ μισήσῃ αὐτόν· καὶ ἀντιπαλαίσας τοῖς διαλογισμοῖς αὐτοῦ, μαχεσθῇ αὐτῷ. Εἰ δὲ εἰς τὸ φαινόμενον φυλάσσει τις τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀπὸ φθορᾶς καὶ πορνείας, ἔσωθεν δὲ μοιχεύει παρὰ τῷ Θεῷ καὶ πορνεύει τοῖς διαλογισμοῖς, οὐδὲν ὠφελήθη ἔχων τὸ σῶμα παρθένον. Γέγραπται γάρ· πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμοίχευσεν ἐν τῇ καρδίᾳ[2]. Ἔστι γὰρ πορνεία διὰ σώματος ἐπιτελουμένη καὶ ἔστι πορνεία ψυχῆς κοινωνούσης τῷ σατανᾷ. Δοκεῖ μὲν ὁ μέγας οὗτος Πατὴρ ἀντιφέρεσθαι τοῖς λόγοις τοῦ προλεχθέντος Πατρὸς Ἀββᾶ Ἡσαΐου· οὐκ ἔστι δέ. Κἀκεῖνος γὰρ ὡς ζητεῖ ὁ Θεὸς παρεγγυᾶται ἡμῖν φυλάξαι τὰ σώματα ἡμῶν· ζητεῖ δὲ οὐ τῶν σωμάτων μόνον τὴν καθαρότητα, ἀλλὰ καὶ τῶν πνευμάτων καὶ οὕτως ἀπὸ τῶν Εὐαγγελικῶν προσταγμάτων τὰ αὐτὰ ἡμῖν ὑποτίθεται.

Διαδόχου.

Ὁ ἐνδημῶν ἀεὶ τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ, ἐκδημεῖ πάντως τῶν ὡραίων τοῦ βίου. Πνεύματι γὰρ περιπατῶν, τὰς τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίας εἰδέναι οὐ δύναται[3]. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν ἀρετῶν τοὺς περιπάτους ὁ τοιοῦτος ποιεῖται, αὐτὰς ὥσπερ τὰς ἀρετὰς πυλωροὺς ἔχων, διὸ δὴ καὶ ἄπρακτοι λοιπὸν αἱ τῶν δαιμόνων τότε ἐπ᾽ αὐτῷ γίνονται μηχαναί. Καλῶς εἶπεν ὁ ἅγιος ὅτι ἄπρακτοι μένουσιν αἱ τῶν ἐχθρῶν μηχαναί· ὅτε δηλονότι ἐν τῷ βάθει που τῆς καρδίας ἡμῶν διατρίβομεν καὶ τοσοῦτον πλέον, ὅσον ἐκεῖ ἐγχρονίζομεν· ἀλλ᾽ οἶδα ὅτι ἐπιλείψει με ὁ χρόνος[4], βουλόμενον τῷ παρόντι διηγήματι τῶν Πατέρων πάντων κατατάττειν τοὺς λόγους· διὸ ἑνὸς ἢ καὶ δύο μνησθείς, πρὸς τὸ τέλος τὸν λόγον τρέψομαι.

1. Πρβλ. Ῥοὺθ α', 8. 2. Ματθ. ε', 28. 3. Πρβλ. Γαλ. ε', 16.
4. Πρβλ. Ἑβρ. ια', 32.

Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου.

Σπούδασον εἰσελθεῖν εἰς τὸ ταμιεῖον τὸ ἔνδοθέν σου, καὶ ὄψει τὸ ταμιεῖον τὸ οὐράνιον. Ἓν γάρ ἐστι τοῦτο κἀκεῖνο καὶ ἐν μιᾷ εἰσόδῳ θεωρεῖς ἀμφότερα. Ἡ κλίμαξ τῆς βασιλείας ἐκείνης, ἔνδοθέν σού ἐστι κεκρυμμένη, ἤγουν ἐν τῇ ψυχῇ σου. Βάπτισον οὖν σεαυτὸν ἐκ τῆς ἁμαρτίας καὶ εὑρίσκεις ἐκεῖ ἀναβάσεις ἐν αἷς ἀναβαίνειν δυνήσῃ.

Καρπαθίου.

Πολλοῦ ἀγῶνος καὶ κόπου χρεία ἐν ταῖς προσευχαῖς· ὅπως εὕρωμεν τὴν ἀπαρενόχλητον τῆς διανοίας κατάστασιν, ἕτερόν τινα ἐγκάρδιον οὐρανόν, ἔνθα οἰκεῖ ὁ Χριστός, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος· εἰ οὐκ ἐπιγινώσκετε, ὅτι Χριστὸς οἰκεῖ ἐν ἡμῖν; εἰ μήτι ἄρα ἀδόκιμοί ἐστε[1].

Συμεὼν τοῦ Θεολόγου.

Ἄδειαν εὗρεν ὁ διάβολος μετὰ τῶν δαιμόνων, ἀφ᾽ οὗ τοῦ Παραδείσου καὶ τοῦ Θεοῦ ἐξόριστον διὰ τῆς παρακοῆς εἰργάσατο τὸν ἄνθρωπον, τὸ λογιστικὸν παντὸς ἀνθρώπου σαλεύειν καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ, νοητῶς· τοῦ μὲν ἐπὶ πολύ, τοῦ δὲ ἐπ᾽ ὀλίγον, καὶ ἄλλου ἐπὶ πλέον· καὶ οὐκ ἄλλως δυνατὸν ὀχυρωθῆναι τοῦτο, ἢ μνήμῃ Θεοῦ διηνεκεῖ· ᾧ* ἐὰν τῇ δυνάμει τοῦ σταυροῦ τυπωθεῖσα τῇ καρδίᾳ ἡ θεία μνήμη, πρὸς τὸ ἄσειστον στερεώσῃ τοῦτο· εἰς τοῦτο γὰρ φέρει τὰ τοῦ νοητοῦ ἀγῶνος, ὃν ἕκαστος χριστιανῶν ἀγωνίσασθαι πρὸς τὸ στάδιον τῆς Χριστοῦ πίστεως ἀπεδύσατο· εἰ δὲ μή, μάτην ἀγωνιεῖται, τοῦ τοιούτου ἀγῶνος ἕνεκεν, ἡ πᾶσα καὶ ποικίλη παντὸς κακοπαθοῦντος διὰ τὸν Θεὸν ἄσκησις· ἵνα τις κάμψῃ τὰ σπλάγχνα τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ δώσῃ πάλιν τὸ πρῶτον ἀξίωμα τοῦτο καὶ σφραγισθῇ τῷ λογιστικῷ Χριστός· καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος· τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν[2]· Κατεμάθετε, ἀδελφοί, ὡς ἔστι τέχνη πνευματική, ἤγουν μέθοδος, ταχέως τὸν ταύτης ἐργάτην εἰς ἀπάθειαν καὶ θεοπτίαν ἀνάγουσα; Πεπληροφόρησθε, πῶς πᾶσα πρακτική, ὡς φύλλα ἐν δένδρῳ, χωρὶς καρποῦ λελόγισται τῷ Θεῷ; καὶ ὅτι πᾶσα ψυχὴ μὴ ἔχουσα νοῦ τήρησιν, εἰς κενὸν ταῦτα αὐτῇ ἀποβήσεται; Οὐκοῦν σπεύσωμεν ἵνα μὴ ἄκαρποι τελευτήσαντες, μεταμεληθῶμεν ἀνόνητα.

Ἐρώτ. Ὅτι μὲν ἀπὸ τοῦ νῦν συγγράμματος γινώσκομεν, τίς τε ἦν ἡ

* Ἴσως οὗ.

1. Β' Κορ. ιγ', 5. 2. Γαλ. δ', 19.

πρᾶξις τῶν εὐαρεστησάντων τῷ Κυρίῳ καὶ ὅτι ἔστι τις ἐργασία ἡ τῶν παθῶν τὴν ψυχὴν ταχέως ἐλευθεροῦσα καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγάπῃ συνδέουσα, ἣν χρεὼν παντὶ τῷ Χριστῷ στρατευθέντι, οὐδ' ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν, ἀλλὰ καὶ λίαν πεπείσμεθα· τί δέ ἐστι προσοχὴ καὶ πῶς ἀξιοῦταί τις ταύτην εὑρεῖν, δυσωποῦμεν μαθεῖν· εἰσάπαν γὰρ τοῦ τοιούτου πράγματος ἐσμὲν ἀμύητοι.

Ἀπόκρ. Ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ εἰπόντος, χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν[1], τοῦτον βοηθὸν καὶ συνέριθον ἐπικαλεσάμενοι, τὸ κατὰ δύναμιν ὑποδεῖξαι πειράσομαι, τί ἐστι προσοχὴ καὶ πῶς αὐτή, Θεοῦ θέλοντος, κατορθωθείη.

Τοῦ αὐτοῦ Νικηφόρου.

Τὴν μὲν προσοχὴν τινὲς τῶν ἁγίων νοὸς τήρησιν ἔφησαν, ἄλλοι δέ, καρδιακὴν φυλακήν· ἕτεροι δὲ νῆψιν· καὶ ἄλλοι νοερὰν ἡσυχίαν· καὶ ἄλλοι ἄλλως. Τὰ δὲ πάντα ἓν καὶ τὸ αὐτὸ δηλοῦσιν· ὡς ἄν τις εἴποι ἄρτον καὶ εἴποι καὶ τεμάχιον καὶ εἴποι καὶ βουκίον, οὕτω καὶ περὶ τούτων νόει. Τί δέ ἐστι προσοχὴ καὶ τί τὰ ταύτης ἰδιώματα, ἀκριβῶς μάνθανε. Προσοχή ἐστι μετανοίας ἀκραιφνοῦς γνώρισμα· προσοχή ἐστι ψυχῆς ἀνάκλησις, κόσμου μῖσος καὶ πρὸς Θεὸν ἐπάνοδος· προσοχή ἐστιν ἀθέτησις ἁμαρτίας καὶ ἀρετῆς ἐπανάληψις· προσοχή ἐστι συγχωρήσεως ἁμαρτιῶν ἀνενδοίαστος πληροφορία· προσοχή ἐστιν ἀρχὴ θεωρίας, μᾶλλον δὲ ὑπόθεσις θεωρίας· διὰ ταύτης γὰρ ὁ Θεός, παρακύψας, ἐμφανίζεται τῷ νοΐ· προσοχή ἐστιν ἀταραξία νοός, ἢ μᾶλλον, στάσις αὐτῆς, δι' ἐλέους Θεοῦ τῇ ψυχῇ βραβευθεῖσα· προσοχή ἐστι καθαίρεσις μὲν λογισμῶν, Θεοῦ δὲ μνήμης ἀνάκτορον καὶ τῆς τῶν ἐπερχομένων ὑπομονῆς ταμειοῦχος· προσοχή ἐστι πίστεως, ἐλπίδος καὶ ἀγάπης παραίτιος· εἰ μὴ γάρ τις πιστεύσειεν, οὐκ ἂν τὰ ἔξωθεν ἐπερχόμενα λυπηρὰ ὑποδέξηται· καὶ εἰ μὴ ἀσπασίως τὰ λυπηρὰ ὑποδέξηται, οὐκ ἂν ἐρῇ τῷ Κυρίῳ· ἀντιλήπτωρ μου εἶ καὶ καταφυγή μου[2]· καὶ εἰ μὴ τὸν ὕψιστον θήσει καταφυγήν[3], οὐκ ἂν τῆς ἀγάπης αὐτοῦ ἔνστερνος γένηται. Τούτου τοίνυν τοῦ μεγίστου τῶν μεγίστων κατορθώματος* ἐκ διδαχῆς μάλιστα τοῖς πολλοῖς, ἢ τοῖς πᾶσι, προσγίνεται. Σπάνιοι γὰρ οἱ ταύτην ἀδιδάκτως τῇ βίᾳ τῆς ἐργασίας καὶ τῇ θέρμῃ τῆς πίστεως ἐκ Θεοῦ κομισάμενοι, καὶ οὐ νόμος τὸ σπάνιον. Διά τοι τοῦτο χρὴ ζητεῖν ὁδηγὸν ἀπλανῆ· ἵνα διὰ τῆς ἐκείνου διατυπώσεως, τὰς ἐκ τῆς προσοχῆς προσπιπτούσας ἡμῖν δεξιὰς καὶ ἀριστεράς, ἐλλείψεις, λέγω δή, καὶ ὑπερβολάς, τὰς ἐκ τοῦ πονηροῦ εἰσαγομένας, ὑπ' αὐτοῦ διδασκώμεθα καὶ τυπούμεθα, ἐξ ὧν ἔπαθεν αὐτὸς πειρασθείς[4], δῆλα ἡμῖν ποιῶν, καὶ ἐκτὸς

* Ἴσως τοῦτο τὸ μέγιστον κατόρθωμα.

1. Ἰωάνν. ιε', 5. 2. Ψαλμ. 90, 2. 3. Ψαλμ. 90,9. 4. Ἑβρ. β', 18.

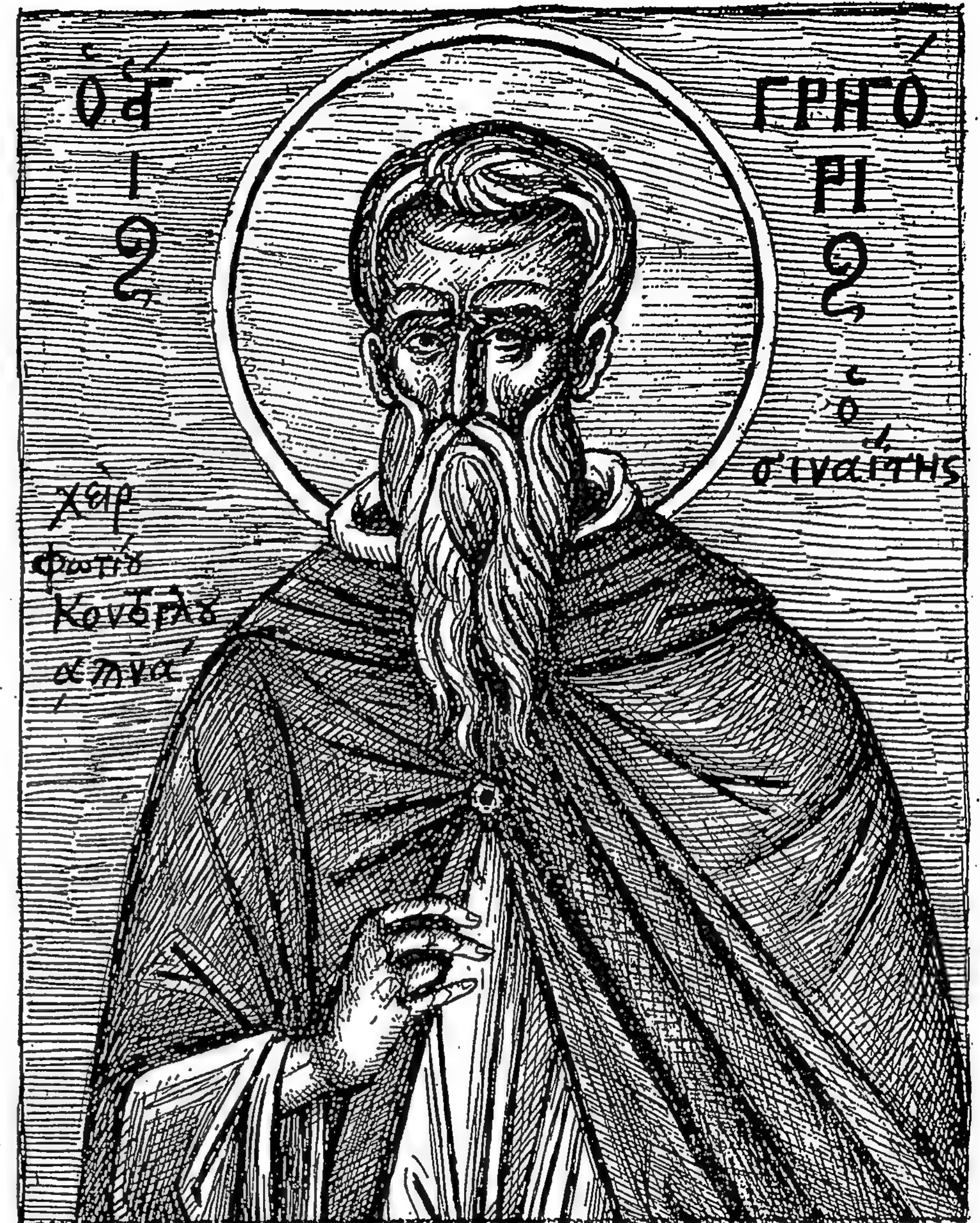
ἀμφιβολίας τὴν νοητὴν ταύτην ὁδὸν ὑποδεικνύει, καὶ οὕτως εὐκόλως ἡμεῖς διανύομεν. Εἰ δὲ ὁδηγὸς οὐκ ἔστι, χρὴ ζητεῖν ἐμπόνως· εἰδ' οὐχ εὑρίσκεται, τὸν Θεὸν ἐπικαλεσάμενος ἐν συντριβῇ πνεύματος καὶ δάκρυσι καὶ σὺν ἀκτησίᾳ τοῦτον καθικετεύσας, ποίησον ὃ λέγω σοι· οἶδας ὅτι ἡ πνοὴ ἣν ἀναπνέομεν, ὁ ἀὴρ οὗτός ἐστιν, ἐκπνέομεν δὲ αὐτόν, οὐ δι' ἕτερόν τι, ἀλλ' ἢ διὰ τὴν καρδίαν· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τῆς ζωῆς παραίτιος καὶ τῆς θέρμης τῷ σώματι. Ἐπισπᾶται τοίνυν ἡ καρδία τὸ πνεῦμα, ἵνα τὸ μὲν ἑαυτῆς θερμὸν ἔξωθεν διὰ τῆς ἐκπνοῆς διωθήσῃ, ἑαυτῇ δὲ εὐκρασίαν παρέξῃ· παραίτιος δὲ τῆς τοιαύτης οἰκονομίας, ἢ μᾶλλον ὑπουργός, ὁ πνεύμων ἐστίν· ὃς ἀραιὸς ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ κτισθείς, οἷά τις φυσητήρ, ἀλύπως εἰσάγει καὶ ἐξάγει τὸ περιέχον· οὕτως ἡ καρδία, τὸ μὲν ψυχρὸν ἕλκουσα διὰ τοῦ πνεύματος, τὸ θερμὸν δὲ διωθοῦσα, τὴν τάξιν δηλονότι δι' ἣν ᾠκονομήθη πρὸς τὴν τοῦ ζῴου σύστασιν, ἀπαραβάτως διατηρεῖ. Σὺ οὖν, καθίσας καὶ συναγωγών σου τὸν νοῦν, εἰσάγαγε αὐτόν, τὸν νοῦν δηλαδή, εἰς τῆς ῥινὸς τὴν ὁδὸν ἔνθα τὸ πνεῦμα εἰς τὴν καρδίαν εἰσέρχεται, καὶ ὤθισαι αὐτὸν καὶ παραβίασαι συγκατελθεῖν μετὰ τοῦ εἰσπνεομένου πνεύματος εἰς τὴν καρδίαν· εἰσελθόντος δὲ ἐκεῖσε οὐκέτι ἀνεύφραντα, οὐδὲ ἄχαρι γενήσεται τὰ μετὰ ταῦτα· ἀλλ' ὥσπερ ἀνήρ τις τοῦ ἑαυτοῦ οἴκου ἀπόδημος, ἐπὰν ἐπιστρέψῃ οὐκ ἔχει ὅ,τι καὶ γένηται ἀπὸ τῆς χαρᾶς, ὅτι κατηξιώθη τοῖς τέκνοις καὶ τῇ γυναικὶ ἐντυχεῖν· οὕτω καὶ ὁ νοῦς, ἐπὰν μετὰ τῆς ψυχῆς συνενωθῇ, ἄρρητον ἡδονὴν καὶ εὐφροσύνην ἐμπίπλαται. Τοίνυν, ἀδελφέ, συνέθισον τὸν νοῦν τοῦ μὴ ταχέως ἐκεῖθεν ἐξέρχεσθαι· πάνυ γὰρ ἐν ταῖς ἀρχαῖς καταρρᾳθυμεῖ ἐκ τῆς τῶν ἔνδον συγκλείσεως καὶ στενώσεως· ἐπὰν δὲ συνήθης γένηται, οὐκέτι στέργει ταῖς ἔξω περιφοραῖς· ἡ γὰρ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ἡμῶν ἐστιν[1]· ἣν ἐκεῖσε περισκοπῶν καὶ διὰ καθαρᾶς προσευχῆς ταύτην ἐπιζητῶν, τὰ ἔξω πάντα στυγητὰ ἡγεῖται καὶ μισητά. Εἰ μὲν οὖν ἐκ πρώτης, ὡς εἴρηται, διὰ νοὸς εἰσέλθῃς εἰς τὸν καρδιακὸν τόπον, ὃν σοι ὑπέδειξα, χάρις τῷ Θεῷ· καὶ δόξασον καὶ σκίρτησον, καὶ ἔχου ταύτης τῆς ἐργασίας διαπαντός· καὶ αὕτη μέλλει διδάξαι σε, ἃ οὐκ ἐπίστασαι. Χρὴ δέ σε καὶ τοῦτο μαθεῖν, ὡς ἐκεῖσε τοῦ νοός σου τυγχάνοντος, οὐ σιωπᾶν καὶ ἀργὸς ἔκτοτε ἵστασθαι· ἀλλὰ τὸ Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ ἐλέησόν με, ἔχειν ἔργον καὶ μελέτην ἄπαυστον· καὶ οὐδέποτε ἐκ τούτου ποτὲ παύσεται. Τοῦτο γὰρ ἀμετεώριστον συνέχον τὸν νοῦν, ἀχείρωτον δεικνύει αὐτὸν καὶ ἄψαυστον ταῖς προσβολαῖς τοῦ ἐχθροῦ καὶ εἰς ἀγάπην καὶ πόθον θεῖον τὸ καθ' ἡμέραν ἀνάγει. Εἰ δὲ πολλὰ καμών, ὦ ἀδελφέ, οὐ δύνασαι εἰσελθεῖν εἰς τὰ μέρη τῆς καρδίας, καθὼς σοι διεταξάμεθα, ποίησον ὃ λέγω σοι καὶ μέλλεις, Θεοῦ συνεργοῦντός σοι, εὑρεῖν τὸ ζητούμενον· οἶδας, ὅτι τὸ λογιστικὸν παντὸς ἀνθρώπου ἐν τῷ στήθει ἐστίν· ἐντὸς γὰρ τοῦ στήθους, σιωπώντων ἡμῶν τῶν χειλέων, ἐκεῖσε λαλοῦμεν καὶ βουλευόμεθα καὶ εὐχὰς κατατάττομεν καὶ ψαλμοὺς καὶ

1. Λουκ. ιζ', 21.

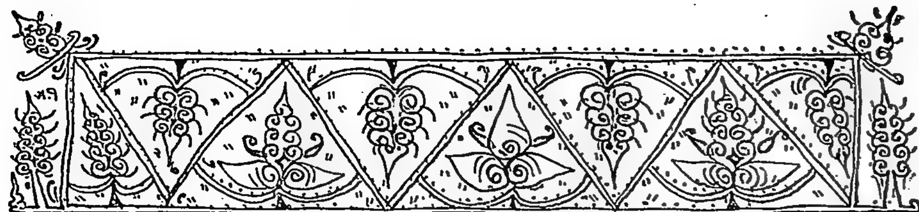
ἄλλα τινά. Τούτῳ οὖν τῷ λογιστικῷ, πάντα λογισμὸν ἐξ αὐτοῦ περιάρας, δύνασαι γὰρ ἐὰν θέλῃς, δὸς αὐτῷ τὸ Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ ἐλέησόν με· καὶ βίασαι τοῦτο ἀντ᾽ ἄλλης ἐννοίας πάντοτε ἔνδον βοᾶν. Τοῦτο δὲ ἐπὶ καιρὸν κρατήσας, ἀνοιχθήσεταί σοι διὰ τούτου καὶ ἡ καρδιακὴ εἴσοδος, καθὼς σοι γεγράφαμεν, ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας· καθὼς καὶ ἡμεῖς πείρᾳ ἐγνώκαμεν. Ἐλεύσεται δέ σοι, σὺν τῇ πολυποθήτῳ καὶ τερπνῇ προσοχῇ καὶ πᾶς ὁ τῶν ἀρετῶν χορός, ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, καὶ τὰ ἑξῆς[1]· δι᾽ ὧν πάντα σου τὰ αἰτήματα κομιεῖ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· μεθ᾽ οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος τιμὴ καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

1. Γαλ. ε΄, 22.

Λόγους ἐντολῶν, ὁ χωρὶς ἐντολῶν ἐπιζητῶν, καὶ διὰ μαθήσεως ἢ ἀναγνώσεως ἐπιποθῶν εὑρεῖν, ὅμοιός ἐστιν τῷ σκιὰν ἀντὶ ἀληθείας φανταζομένῳ. Οἱ λόγοι γὰρ τῆς ἀληθείας ἐν τοῖς τῆς ἀληθείας μετόχοις μετέχονται.

* Σύντομος βιογραφία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ τοῦ Σιναΐτου

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ὁ ἐν Ἁγίοις Πατὴρ ἡμῶν ὁ κατὰ τὸ Σίναιον ὄρος Μοναχὸς ἀποκαρεὶς καὶ διὰ τοῦτο ἐπικληθεὶς Σιναΐτης, ἤκμασε μὲν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, περίπου τὸ χιλιοστὸν τριακοσιοστὸν τριακοστὸν ἔτος· εἰς δὲ τὸ τοῦ Ἄθω ὄρος ἐλθὼν καὶ τὰ ἐκεῖσε περινοστήσας Μοναστήρια καὶ ἡσυχαστήρια, πολλοὺς μὲν εὗρε συνέσει καὶ τῇ κατὰ τὸ ἦθος σεμνότητι κεκοσμημένους καὶ περὶ τὸ πρακτικὸν μόνον ἐσπουδακότας, περὶ δὲ τήρησιν νοὸς καὶ ἡσυχίας ἀκρίβειαν καὶ θεωρίαν ἐπὶ τοσοῦτον ἀμυήτους, ὥστε οὐδὲ ἐξ ὀνόματος τὰ τοιαῦτα οἵους ὄντας διαγινώσκειν· μόνοις δὲ τρισὶν ἐντυγχάνει κατὰ τὴν ἀντικρὺ Φιλοθέου κειμένην τοῦ Μαγουλᾶ σκήτην (Ἠσαΐας, Κορνήλιος καὶ Μακάριος αὐτοῖς τὰ ὀνόματα) μικρὸν καὶ περὶ τὸ θεωρητικὸν ἐνασχολουμένοις. Ζήλῳ θείῳ τοίνυν πυρούμενος, οὐ μόνον τοὺς κατ' ἰδίαν ἡσυχάζοντας, ἀλλὰ δὴ καὶ τοὺς ἐν Κοινοβίοις ἅπαντας, περὶ νήψεως καὶ φυλακῆς νοὸς καὶ νοερᾶς προσευχῆς ἐδίδασκεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ Παρόρια τῆς Μακεδονίας τρεῖς Λαύρας μεγίστας οἰκοδομήσας καὶ τόπους παμπόλλους καὶ ἐπαρχίας περιελθών, ἅπαντας κοινῶς ἐπὶ τὴν τῆς νοερᾶς καὶ ἀδιαλείπτου προσευχῆς ἐργασίαν ταῖς θείαις αὐτοῦ διδασκαλίαις προὐτρέπετο· καὶ πολλοὺς δι' αὐτῆς ἁμαρτωλοὺς ἐπιστρέψας καὶ ἀξίους ἐξ ἀναξίων ἀποδείξας, [1] τῆς σῳζομένων μερίδος ἀξιωθῆναι παραίτιος γέγονεν· οὗ καὶ τὸν βίον, Κάλλιστος ὁ Ἁγιώτατος Πατριάρχης, ὁ καὶ μαθητὴς αὐτοῦ χρηματίσας, κατὰ πλάτος συνέγραψεν. Ἀλλὰ γάρ, ὥσπερ ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ ὁ ἀοίδιμος κοινὸς διδάσκαλος τῆς ἱερᾶς νήψεως ἐγνωρίζετο, οὕτως αὖ μετὰ θάνατον ἐπ' αὐτὴν ταύτην διὰ τῶν παρόντων αὐτοῦ συγγραμμάτων χειραγωγεῖ· τόν τε γὰρ τῆς νοερᾶς καὶ καρδιακῆς προσευχῆς πρακτικὸν τρόπον κάλλιστα καὶ τελεώτατα μυσταγωγεῖ, καὶ περὶ ἠθικῶν ἀρετῶν καὶ παθῶν ἐκδιδάσκει, καὶ τίνα μὲν τὰ σημεῖα τῆς πλάνης, τίνα δὲ τῆς χάριτος ἐν τούτοις διασαφεῖ· καὶ ὅλως χρησιμώτατόν ἐστιν, εἴπέρ τι ἄλλο, τουτὶ τὸ πόνημα, ἐπίσης ἀρχαρίοις, μέσοις τε καὶ τελείοις. Τὸν δὲ ἐν αὐτοῖς κεκρυμμένον πνευματικὸν πλοῦτον, ἡλίκος καὶ ὅσος τίς ἐστιν, ὁ μὴ παρέργως ἀναγνοὺς εὑρήσει· καὶ χαρᾷ ὄντως ἀνεκλαλήτῳ χαρήσεται [2] ἐπὶ τῇ εὑρέσει αὐτοῦ.

1. Πρβλ. Ἱερ. ιε', 19.   2. Πρβλ. Α' Πετρ. α', 8.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ
ΤΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΔΙ' ΑΚΡΟΣΤΙΧΙΔΟΣ ΠΑΝΥ ΩΦΕΛΙΜΑ

ΩΝ Η ΑΚΡΟΣΤΙΧΙΣ ΗΔΕ:

ΛΟΓΟΙ ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΠΕΡΙ ΕΝΤΟΛΩΝ, ΔΟΓΜΑΤΩΝ, ΑΠΕΙΛΩΝ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΙΩΝ, ΕΤΙ ΔΕ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΛΟΓΙΣΜΩΝ ΚΑΙ ΠΑΘΩΝ ΚΑΙ ΑΡΕΤΩΝ, ΕΤΙ ΔΕ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΗΣΥΧΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ

Λογικὸν μὲν εἶναί τινα ἢ γενέσθαι κατὰ φύσιν ὡς ἦν, πρὸ καθαρότητος καὶ ἀφθαρσίας, ἀδύνατον· τὴν μὲν γάρ, αἰσθητικὴ ἀλογίας ἕξις· τὴν δέ, φθορᾶς σαρκὸς κατάστασις ἐκυρίευσεν.

β'. Οἱ κατὰ φύσιν λογικοί, μόνοι οἱ διὰ καθαρότητος ὤφθησαν ἅγιοι· λόγον γὰρ καθαρὸν οὐδεὶς τῶν ἐν λόγῳ σοφῶν ἔσχηκε, τὸ λογικὸν ἄνωθεν διὰ τῶν λογισμῶν διαφθειράντων. Τὸ γὰρ ὑλικὸν καὶ πολύρρημον τῆς σοφίας τοῦ κόσμου τούτου πνεῦμα, τοὺς λόγους μὲν ἐπὶ τῶν γνωστικωτέρων, τοὺς λογισμοὺς δὲ ἐπὶ τῶν ἀγροικοτέρων ἐπάγον, ποιεῖ τὴν συνοίκησιν, τῆς ἐνυποστάτου σοφίας καὶ θεωρίας καὶ ἀμερίστου καὶ ἑνιαίας γνώσεως ὑστερῆσαν.

γ'. Γνῶσιν ἀληθείας, τὴν τῆς χάριτος αἴσθησιν εἶναι κυρίως νόμισον· τὰς δὲ λοιπάς, νοήσεων ἐμφάσεις καὶ πραγμάτων ἀποδείξεις ἀποκαλεῖν δεῖ.

δ'. Ὅσοι τῆς χάριτος ἀποτυγχάνουσι, δι' ἀπιστίαν καὶ ἀμέλειαν τοῦτο πάσχουσι· καὶ ὅσοι πάλιν εὑρίσκουσι, διὰ πίστεως καὶ σπουδῆς· ἀεὶ γάρ, διὰ ταῦτα μὲν εἰς τὰ ἔμπροσθεν προΐασι, διὰ τὰ ἐναντία δέ, εἰς τοὐπίσω τελείως στρέφονται.

ε'. Ἶσον ἐστὶ καὶ νεκρὸν καὶ ἀναίσθητον εἶναι καὶ τυφλὸν τῷ νοΐ, καὶ σωματικῶς μὴ ὁρᾶν. Ὁ μὲν γάρ, ἐστερήθη τῆς ζώσης καὶ ἐνεργούσης δυνάμεως· ὁ δὲ μὴ βλέπων, τοῦ ποιοῦντος ὁρᾶν καὶ ὁρᾶσθαι θείου φωτός.

ϛ'. Δύναμιν καὶ σοφίαν ὀλίγοι ἀμφότερα ἐκ Θεοῦ λαμβάνουσιν. Ἡ μὲν γὰρ ἐστι τῶν θείων μεθεκτικὴ ἀγαθῶν· ἡ δὲ ἐκφαντική· μεταλαμβάνειν δὲ καὶ μεταδιδόναι, θεῖον ὡς ἀληθῶς χρῆμα καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον.

ζ'. Ἱερατεῖον ἀληθινὸν καὶ πρὸ τῆς μελλούσης βιώσεως, ἡ χωρὶς λογισμῶν καρδία ἐνεργουμένη τῷ πνεύματι· πάντα γὰρ ἐκεῖ τελεῖται καὶ λέγεται πνευματικῶς. Καὶ ὁ μὴ κτησάμενος τοῦτο ἀπ' ἐντεῦθεν, λίθος ἐστὶ

διὰ ἄλλας ἀρετάς, εἰς οἰκοδομὴν ἐπιτήδειος τοῦ θείου ναοῦ καὶ οὐ ναὸς καὶ ἱερουργὸς τοῦ πνεύματος.

η'. Ἄφθαρτος ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη χωρὶς χυμοῦ, οἷος καὶ ἀναστήσεται· οὐκ ἄτρεπτος δέ, οὐδὲ πάλιν τρεπτός· δύναμιν ἔχων θελητικῆς ἕξεως τραπῆναι ἢ οὔ· ἀτρεψίαν γὰρ παντελῆ οὐ ποιεῖ πρὸς τὴν φύσιν ἡ θέλησις· αὕτη γὰρ βραβεῖόν ἐστι τῆς μελλούσης ἀτρέπτου θεώσεως.

θ'. Φθορὰ γὰρ σαρκὸς γένεσις· ἐσθίειν δὲ καὶ περιττωματεῖν καὶ γαυριᾶν καὶ κοιμᾶσθαι, θηρίων καὶ κτηνῶν φυσικαὶ ἰδιότητες· ἀνθ' ὧν διὰ τὴν παρακοὴν τοῖς κτήνεσιν ὁμοιωθέντες[1], τῶν οἰκείων καὶ θεοσδότων ἀγαθῶν ἐκπεπτώκαμεν· κτηνώδεις ἐκ λογικῶν καὶ θηριώδεις γεγονότες ἐκ θείων.

ι'. Ὁ παράδεισος διττός ἐστιν, αἰσθητὸς καὶ νοητός· ἤγουν ὁ ἐν ἐδὲμ καὶ ὁ τῆς χάριτος· ἔστιν οὖν ὁ τῆς ἐδὲμ τόπος ὑψηλὸς λίαν, ὡς εἶναι τρίτον ἕως οὐρανοῦ, καθὼς οἱ ἱστορήσαντες φάσκουσι, παντίοις φυτοῖς εὐωδεστάτοις πεφυτευμένος ὑπὸ Θεοῦ[2]· οὔτε οὖν τελείως ἐστὶν ἄφθαρτος, οὔτε πάντῃ φθαρτός· μέσον φθορᾶς καὶ ἀφθαρσίας πεποιημένος· ὡς εἶναι ἀεὶ καὶ κατάκωμος τοῖς καρποῖς καὶ ἀνθοῦντα ἄνθη καὶ ὄμφακα καὶ ὥριμα ἔχων διηνεκῶς· σηπόμενα γὰρ τὰ δένδρα καὶ οἱ τέλειοι καρποὶ καὶ εἰς γῆν ῥιπτόμενοι, χοῦς εὐώδης γίνονται καὶ οὐ φθορὰν ὄζουσιν ὡς τὰ τοῦ κόσμου φυτά· τοῦτο δὲ γίνεται ἐκ πολλῆς περιουσίας καὶ ἁγιασμοῦ τῆς ἀεὶ περιπολαζούσης ἐκεῖσε χάριτος· ὅθεν διερχόμενος μέσον ὁ τοῦτον προσταχθεὶς ἀρδεύειν διηνεκῶς ὠκεανὸς ποταμός, ὁ ἐκπορευόμενος ἐξ αὐτοῦ καὶ εἰς τέσσαρας ἀρχὰς μεριζόμενος, τὸν χοῦν τε καὶ τὰ φύλλα τὰ πεπτωκότα τοῖς Ἰνδικοῖς καὶ Αἰθίοψιν καταρρέων, ἐπιφέρει καὶ δίδωσι· καὶ δεδεμένος* ὤν, ἀεὶ περὶ τὰς ἀρούρας αὐτῶν πλημμυρεῖ ὁ Φυσὼν ὁμοῦ καὶ ὁ Γεών[3], ἕως ἂν πάλιν ἐπιμερισθῶσιν, ὁ μὲν τὴν Δυσικήν, ὁ δὲ τὴν Αἰγυπτιακὴν χώραν ἐπάρδοντες.

* Ἴσως ἡνωμένος.

ια'. Ῥευστή, εἴτ' οὖν φθαρτὴ ἡ κτίσις, φασίν, οὐ κατεσκευάσθη πρότερον· ὕστερον δὲ διαφθαρεῖσα καὶ ὑποταγεῖσα τῇ ματαιότητι, κατὰ τὴν Γραφήν, ἤγουν τῷ ἀνθρώπῳ, οὐχ ἑκοῦσα δέ, ἀλλὰ μὴ βουλομένη, διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι[4] τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ φθαρέντος Ἀδάμ. Ἀνακαινίσας δὲ τοῦτον καὶ ἁγιάσας, κἂν φθαρτὸν φέρῃ σῶμα διὰ τὴν πρόσκαιρον ζωήν, καὶ αὐτὴν ἀνεκαίνισε, μήπω φθορᾶς ἀπαλλάξας· φθορᾶς δὲ ἀπαλλαγὴν τῆς κτίσεως, οἱ μὲν τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀλλοίωσιν, οἱ δὲ τὴν παντελῆ μετάθεσιν τῶν αἰσθητῶν λέγουσιν εἶναι. Ἔθος γὰρ τῇ Γραφῇ ἁπλῶς περὶ τῶν τέως ἀπόρων ποιεῖν τὴν κατάφασιν καὶ ἀπεριέργως.

ιβ'. Οἱ τὴν χάριν δεχόμενοι ὡς οἱ περὶ τὴν σύλληψιν καὶ ἐγκυμονοῦντες τῷ πνεύματι, ἢ διὰ πτωμάτων τὸ θεῖον ἀποβάλλουσι σπέρμα, ἢ χηρεύοντες ἐκ Θεοῦ τῇ τοῦ ἐχθροῦ κοινωνίᾳ, ἐνδομυχοῦντος αὐτοῖς· καὶ ἡ μὲν ἀποβολὴ τῆς χάριτος, δι' ἐνεργείας παθῶν· ἡ δὲ παντελὴς στέρησις διὰ

1. Ψαλμ. 48,21. 2. Γεν. β', 8 κ. ἑ.
3. Γέν. β', 11-13. 4. Ῥωμ. η', 20.

τὴν τῶν ἁμαρτημάτων γίνεται πρᾶξιν· ψυχὴ γὰρ φιλοπαθὴς καὶ φιλάμαρτος, ὑστερημένη καὶ ἀποβαλλομένη τὴν χάριν καὶ χηρεύουσα, παθῶν, ἵνα μὴ εἴπω δαιμόνων, κατοικητήριον ἔσται, νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

ιγ'. Ἱλαρὸν καὶ ἥμερον οὐ ποιεῖ τὸν θυμόν, ὡς ἡ ἀνδρεία καὶ τὸ ἔλεος· ἡ μὲν τοὺς ἔξω, ἡ δὲ τοὺς ἔσω καθάπερ ἑλεπόλεις συντρίβουσα.

ιδ'. Πολλοὶ τὰς ἐντολὰς ἐργαζόμενοι δοκοῦσιν ὁδεύειν· οἳ καὶ μήπω τὴν πόλιν φθάσαντες ἔξωθεν μένουσι. Τὰς γὰρ διεξόδους τῶν βασιλικῶν εὐθειῶν, τουτέστι τὰς ἀγχιθύρους τῶν ἀρετῶν κακίας λεληθότως ἄραντες, ἀνοήτως πορεύονται. Οὔτε γὰρ ἔλλειψιν, οὔτε ὑπερβολήν, ἀλλὰ καὶ σκοπὸν θεάρεστον καὶ τὸ θεῖον μόνον ζητοῦσαι αἱ ἐντολαὶ δέονται θέλημα. Εἰ δὲ μή, μάτην ὁ σκοπός*, εὐθείας κατὰ τὴν Γραφὴν μὴ ποιεῖν τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ[1]· παντὶ γὰρ ἔργῳ ὁ σκοπὸς ζητεῖται τοῦ πράγματος.

* Ἐν ἄλλοις ὁ κόπος.

ιε'. Ἐν ὁδῷ, τουτέστι δι' ἐντολῶν ἐν καρδίᾳ ζήτει τὸν Κύριον. Ὅταν γὰρ ἀκούσῃς τὸν Ἰωάννην βοῶντα καὶ προστάσσοντα πᾶσι τὰς ὁδοὺς ἑτοιμάσαι καὶ τὰς τρίβους εὐθείας ποιεῖν κελεύοντα[2], τὰς ἐντολὰς καὶ τὰς καρδίας καὶ τὰς πράξεις εἶναι νόμισον. Ἀδύνατον γὰρ ὁδὸν εὐθεῖαν τῶν ἐντολῶν ποιῆσαι καὶ πρᾶξιν ἀνεύθυνον, εἰ μὴ καρδιακὴν εὐθύτητα*.

* Ἐν ἄλλοις καρδιακῇ εὐθύτητι.

ις'. Ῥάβδον καὶ βακτηρίαν[3] ὅταν ἀκούσῃς τῆς Γραφῆς λεγούσης, κατὰ μὲν τὸν Προφητικὸν λόγον τὴν κρίσιν καὶ τὴν πρόνοιαν εἶναι νόμισον, κατὰ δὲ τὸν ἠθικὸν λόγον τὴν ψαλμῳδίαν καὶ προσευχήν. Κρινόμενοι γὰρ ὑπὸ Κυρίου τῇ ῥάβδῳ τῆς παιδείας πρὸς ἐπιστροφὴν παιδευόμεθα[4]· παιδεύοντες δὲ τοὺς ἐπανισταμένους ἡμῖν τῇ ῥάβδῳ τῆς ἀνδρικῆς ψαλμῳδίας, τῇ προσευχῇ στηριζόμεθα. Ἔχοντες οὖν τὴν ῥάβδον καὶ τὴν βακτηρίαν ἐν χειρὶ πράξεως νοός, μὴ παυσώμεθα παιδεύοντες καὶ παιδεύεσθαι, ἄχρις ἂν ὑπὸ τὴν πρόνοιαν ὁλικῶς γενώμεθα, τὴν κρίσιν ἐκφυγόντες τὴν νῦν καὶ τὴν μέλλουσαν.

ιζ'. Ἴδιον τῶν ἐντολῶν τὸ προτιμᾶν ἀεὶ τὴν περιεκτικὴν ἐντολήν, τὴν τοῦ Θεοῦ μνήμην τὴν λέγουσαν· μνήσθητι Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου διαπαντός[5]· δι' ἧς γὰρ ἀπώλοντο διὰ ταύτης καὶ φυλαχθῆναι δύνανται· λήθη γὰρ τὴν θείαν ἐξ ἀρχῆς μνήμην ἀπώλεσε, τὰς ἐντολὰς ἀμαυρώσασα· καὶ οὕτω γυμνὸν ἐκ παντὸς ἀγαθοῦ τὸν ἄνθρωπον ἔδειξεν.

ιη'. Ἐν δυσὶν ἐντολαῖς οἱ ἀγωνισταὶ πάλιν πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα ἔρχονται, δι' ὑπακοῆς καὶ νηστείας. Ἐκ γὰρ τῶν ἐναντίων τούτων ἡ κακία πᾶσα τῷ γένει τῶν βροτῶν ἐπεισῆλθε· καὶ οἱ μὲν δι' ὑπακοῆς τὰς ἐντολὰς φυλάττοντες, πρὸς τὸν Θεὸν ἐπανέρχονται συντομώτερον· οἱ δὲ διὰ νηστείας καὶ προσευχῆς, βραδύτερον· Καὶ ἡ μὲν ὑπακοὴ τοῖς ἀρχομένοις ἁρμόδιος· ἡ δὲ νηστεία τοῖς μέσοις καὶ γνωστικοῖς καὶ ἀνδρείοις. Τὸ γὰρ τηρῆσαι τὴν διὰ τῶν ἐντολῶν ὑπακοὴν τῷ Θεῷ ἀνόθευτον, λίαν ἐστὶν ὀλίγοις καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀνδρείοις ἐπίμοχθον.

ιθ'. Νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἐστιν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ὁ

1. Ἡσ. μ', 3. 2. Ματθ. γ', 3. 3. Ψαλμ. 22,4. 4. Α' Κορ. ια', 32.

ἐν καρδίᾳ ἐνεργῶν καὶ λαλῶν, ὥσπερ καὶ τοῦ γράμματος, ὁ ἐν σαρκὶ ἐνεργούμενος. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐλευθεροῖ τὸν νοῦν ἐκ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου[1]· οὗτος δὲ λεληθότως φαρισαῖον ἐργάζεται, σωματικῶς τὸν νόμον ποιῶν καὶ νοῶν καὶ πρὸς τὸ θεαθῆναι τὰς ἐντολὰς ἐργαζόμενος[2].

κ'. Τὴν πασῶν τῶν ἐντολῶν σύνθεσιν, συναρμολογουμένην καὶ συμβιβαζομένην[3] ἐν πνεύματι, ἄνθρωπον εἶναι λέγουσι τέλειον ἢ ἀτελῆ κατὰ τὴν προκοπὴν γινόμενον· καὶ τὰς ἐντολάς, ὡς σῶμα· τὰς δ' ἀρετάς, ὡς ποιοτήτων ἕξεις, ὀστᾶ· τὴν δὲ χάριν, ὡς ψυχὴν ζῶσαν καὶ κινουμένην καὶ ἐνεργοῦσαν ὡς σῶμα τὰς τῶν ἐντολῶν ἐνεργείας. Ἀμέλεια γὰρ καὶ σπουδὴ πρὸς τὰς μεθηλικιώσεις Χριστοῦ, νήπιον ἢ τέλειον δείκνυσι, νῦν τε καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

κα'. Ὁ τὸ σῶμα τῶν ἐντολῶν αὐξάναι θέλων, τὸ λογικὸν καὶ ἄδολον γάλα[4] τῆς μητρικῆς χάριτος ἐπιποθεῖν σπουδαζέτω· ἐκεῖθεν γὰρ γαλουχοτροφεῖται πᾶς ὁ τὴν ἐν Χριστῷ ζητῶν καὶ θέλων αὔξησιν αὐξηθῆναι. Γάλα μὲν πρὸς αὔξησιν, ἡ σοφία ἐκ τῶν αὐτῆς μαστῶν τὴν θέρμην δίδωσι· μέλι δὲ τροφῆς τοῖς τελείοις, τὴν ἑαυτῆς εὐφροσύνην πρὸς κάθαρσιν· μέλι, φησί, καὶ γάλα ὑπὸ τὴν γλῶσσάν σου[5]· γάλα μὲν τὴν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικήν, μέλι δὲ τὴν καθαρτικὴν τοῦ πνεύματος δύναμιν ὁ Σολομὼν ἔφησεν. Ὁ δὲ μέγας Ἀπόστολος τὴν διαφορὰν τῶν ἐνεργειῶν αἰνιττόμενος, ἔλεγεν· ὡς νηπίους γάλα ὑμᾶς ἐπότισα καὶ οὐ βρῶμα[6].

κβ'. Λόγους ἐντολῶν, ὁ χωρὶς ἐντολῶν ἐπιζητῶν, καὶ διὰ μαθήσεως ἢ ἀναγνώσεως ἐπιποθῶν εὑρεῖν, ὅμοιός ἐστι τῷ σκιὰν ἀντὶ ἀληθείας φανταζομένῳ. Οἱ λόγοι γὰρ τῆς ἀληθείας ἐν τοῖς τῆς ἀληθείας μετόχοις μετέχονται. Οἱ δὲ τῆς ἀληθείας ἀμέτοχοι καὶ ἀμύητοι, λόγους ἐπιζητοῦντες, τοὺς ἐκ τῆς μωρανθείσης σοφίας[7] εὑρίσκουσι· οὓς καὶ ψυχικοὺς ἐκάλεσεν ὁ Ἀπόστολος, πνεῦμα μὴ ἔχοντας[8], κἂν τῇ ἀληθείᾳ σεμνύνωνται.

κγ'. Ὥσπερ ὁ αἰσθητὸς ὀφθαλμὸς εἰς τὸ γράμμα ἀφορᾷ καὶ ἐκ τοῦ γράμματος λαμβάνει τὰ αἰσθητὰ νοήματα, οὕτως ὁ νοῦς, ὅταν καθαρθῇ καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐπανέλθῃ ἀξίωμα, εἰς Θεὸν ὁρᾷ καὶ ἐξ αὐτοῦ λαμβάνει τὰ θεῖα νοήματα. Καὶ ἀντὶ μὲν βίβλου, ἔχει τὸ πνεῦμα· ἀντὶ δὲ καλάμου, τὴν διάνοιαν καὶ τὴν γλῶσσαν· ἡ γλῶσσά μου, φησί, κάλαμος[9]. τὸ φῶς δέ, ἀντὶ μέλανος. Ἐμβάπτων οὖν τὴν διάνοιαν ἐν τῷ φωτί, καὶ φῶς ἀποτελῶν, διαγράφει τοὺς λόγους ἐν πνεύματι ἐν ταῖς τῶν ἀκουόντων καθαραῖς καρδίαις· τότε γινώσκει τὸ εἰρημένον, πῶς ἔσονται οἱ πιστοὶ διδακτοὶ Θεῷ[10], καὶ πῶς διδάσκει Θεὸς ἄνθρωπον γνῶσιν[11], κατὰ τὴν προφητείαν, ἐν πνεύματι.

1. Ῥωμ. η', 2.
2. Ματθ. κγ', 5.
3. Πρβλ. Ἐφεσ. δ', 16.
4. Α' Πέτρ. β', 2.
5. Ἆσμ. Ἀσμ. δ', 11.
6. Α' Κορ. γ', 2.
7. Α' Κορ. α', 20.
8. Ἰούδα 19.
9. Ψαλμ. 44 2
10. Ἡσ. νδ', 13, Ἰωάνν. ς', 45.
11. Ψαλμ. 93, 10.

κδ'. Νόμον ἐντολῶν, τὴν καρδιακῶς ἐνεργουμένην πίστιν, ἄμεσον εἶναι νόμισον· δι' αὐτῆς γὰρ πᾶσα ἐντολὴ πηγάζει καὶ ἐνεργεῖ τὸν τῶν ψυχῶν φωτισμόν· ὧν οἱ καρποὶ τῆς ἀληθοῦς καὶ ἐνεργουμένης πίστεώς εἰσιν ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ ἀγάπη· καὶ τέλος, ἡ Θεοδώρητος ταπείνωσις, ἡ τῆς ἀγάπης ἀρχὴ καὶ κραταίωμα.

κε'. Δόξα τῶν ὄντων ἀψευδής, ἡ ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ἐστὶ γνῶσις ἀληθής· ὁρατῶν μέν, τῶν αἰσθητῶν· ἀοράτων δέ, τῶν νοητῶν καὶ λογικῶν καὶ νοερῶν καὶ θείων.

κς'. Ὅρος ὀρθοδοξίας ἐστί, τὰ δύο τῆς πίστεως δόγματα ἐκ καθαρότητος ἰδεῖν καὶ γνῶναι ἐξ αὐτοῦ, τὴν τριάδα, λέγω, καὶ δυάδα. Τὴν μὲν τριάδα, ἐν μονάδι ἀσυγχύτως καὶ ἀτμήτως θεωρεῖν καὶ γινώσκειν· τὴν δὲ δυάδα τῶν Χριστοῦ φύσεων, ἐν μιᾷ ὑποστάσει· τουτέστιν ἕνα Υἱὸν καὶ πρὸ σαρκώσεως καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν ἐν δύο φύσεσιν ὁμολογεῖν καὶ εἰδέναι, ἐν δύο θελήσεσι θεϊκῆς τε καὶ ἀνθρωπίνης ἀσυγχύτως δοξαζόμενον.

κζ'. Γέννησιν καὶ ἀγεννησίαν καὶ ἐκπόρευσιν, τὰς τρεῖς ἀκινήτους καὶ ἀμεταβλήτους ἰδιότητας τῆς Παναγίας Τριάδος δέον ὁμολογεῖν εὐσεβῶς. Πατρὸς μὲν ἀγεννήτου καὶ ἀνάρχου· Υἱοῦ δὲ γεννητοῦ καὶ συνανάρχου. Πνεύματος δὲ Ἁγίου ἐκπορευτοῦ ἐκ τοῦ Πατρός, διὰ τοῦ Υἱοῦ (καθὼς φησιν ὁ Δαμασκηνὸς) καὶ συναϊδίου διδόμενον.

κη'. Μόνη ἡ ἐν χάριτι πίστις ἤρκει πρὸς σωτηρίαν, διὰ τῶν ἐντολῶν ἐνεργουμένη τῷ πνεύματι, εἰ ἐφυλάξαμεν καὶ μὴ τὴν νεκρὰν καὶ ἀνενέργητον τῆς ζώσης καὶ ἐνεργουμένης ἐν Χριστῷ προτιμήσαντες. Ἀρκεῖ γὰρ τῷ πιστῷ ἡ μόρφωσις καὶ ζωὴ τῆς ἐν Χριστῷ ἐνεργουμένης πίστεως· πίστιν γὰρ ἐν λόγῳ τὴν νεκρὰν καὶ ἀναίσθητον ἡ ἄγνοια, καὶ οὐ τὴν ἐν χάριτι πίστιν, τοῖς εὐσεβέσι νῦν ἐδίδαξεν.

κθ'. Ἁπλῆ μονὰς ἡ Τριάς, ἐπειδὴ ἄποιος καὶ ἀσύνθετος· Τριὰς ἐν μονάδι· τρισυπόστατος γὰρ ὁ Θεός, ἀσύγχυτον ἔχων τὴν εἰς ἄλληλα περιχώρησιν ὁλικῶς.

λ'. Τριαδικῶς ἐν παντὶ ὁ Θεὸς γινώσκεταί τε καὶ λέγεται· ἀπερίγραπτος γάρ· πάντων γάρ ἐστι συνοχεὺς καὶ προνοητής, διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι. Καὶ οὐκ ἔστιν οὐδεὶς ἐκτὸς ἢ χωρὶς τῶν ἄλλων, λεγόμενος καὶ νοούμενος ὅπου δ' ἂν ὀνομάζηται.

λα'. Ὥσπερ ἐν ἀνθρώπῳ νοῦς καὶ λόγος καὶ πνεῦμα· καὶ οὔτε νοῦς χωρὶς λόγου, οὔτε λόγος ἄνευ πνεύματος, καὶ ἐν ἀλλήλοις ὄντα καὶ καθ' ἑαυτά, νοῦς γὰρ διὰ τοῦ λόγου λαλεῖ καὶ λόγος διὰ τοῦ πνεύματος φανεροῦται, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦτο, ἀμυδρὰν εἰκόνα φέρει τῆς ἀνωνύμου καὶ ἀρχετύπου τριάδος ὁ ἄνθρωπος, τὸ κατ' εἰκόνα τέως καὶ περὶ τούτου δηλῶν.

λβ'. Νοῦς μὲν γάρ, ὁ Πατήρ· Λόγος δέ, ὁ Υἱός· Πνεῦμα δὲ Ἅγιον, ἀληθῶς τὸ Πνεῦμα οἱ θεοφόροι Πατέρες παραδειγματικῶς διδάσκουσι, τὴν ὑπερούσιον ἁγίαν καὶ ὑπερφυῆ δογματίζοντες Τριάδα, τὸν ἕνα Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, ἡμῖν πίστιν ἀληθινὴν καὶ ἄγκυραν ἐλπίδος καταλιπόν-

τες. Τὸ γὰρ γινώσκειν ἕνα Θεόν, κατὰ τὴν Γραφήν, ῥίζα ἀθανασίας[1]· καὶ εἰδέναι τὸ κράτος τῆς τρισυποστάτου μονάδος, ὁλόκληρος δικαιοσύνη· ἢ πάλιν, δέον τὸ εὐαγγελικῶς εἰρημένον οὕτω νοεῖν· αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωή, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστὸν[2] ἐν δυσὶ φύσεσι καὶ θελήσεσιν.

λγ'. Αἱ κολάσεις διάφοροί εἰσιν, ὥσπερ καὶ αἱ τῶν ἀγαθῶν ἀμοιβαί· ὑπὸ τὸν ᾅδην δὲ εἰσίν, κατὰ τὴν Γραφὴν τὴν φάσκουσαν· εἰς γῆν σκοτεινὴν καὶ ζοφεράν, εἰς γῆν σκότους αἰωνίου[3], ἔνθα ἁμαρτωλοὶ καὶ κατοικοῦσι πρὸ τῆς κρίσεως καὶ διὰ τῆς ἀποφάσεως εἰς αὐτὴν ἀποστρέφονται. Τὸ γὰρ ἀποστραφήτωσαν οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς τὸν ᾅδην[4], καί, θάνατος ποιμανεῖ αὐτούς[5], τί ἄλλο ἐστίν, εἰ μὴ ἡ τελευταία ἀπόφασις καὶ καταδίκη αἰώνιος;

λδ'. Πῦρ καὶ σκότος καὶ σκώληξ καὶ τάρταρός ἐστιν ἡ γενικὴ ἡδυπάθεια καὶ ἡ καθολικὴ τοῦ σκότους ἄγνοια καὶ ὁ ἐν πᾶσι γαργαλισμὸς τοῦ στρήνους καὶ ὁ τρόμος, καὶ ὁ βρῶμος ὁ δυσώδης τῆς ἁμαρτίας· οἵτινες ὡς ἀρραβῶνες καὶ ἀπαρχαὶ τῶν κολάσεων, ἤδη ἀπ᾿ ἐντεῦθεν ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἁμαρτωλῶν ἐνεργούμεναι, διὰ τῆς ἕξεως φαίνονται.

λε'. Ἕξεις αἱ τῶν παθῶν, ἀρραβῶνές εἰσι τῶν κολάσεων· ὥσπερ καὶ τῆς Βασιλείας, τῶν ἀρετῶν αἱ ἐνέργειαι. Δεῖ δὲ νοεῖν καὶ ἀποκαλεῖν τὰς μὲν ἐντολάς, ἐνεργείας· τὰς δὲ ἀρετάς, ἕξεις· ὥσπερ καὶ τὰς κακίας κατὰ συνέχειαν ἕξεις λέγουσιν.

λϛ'. Ἴσαι τῶν ἀμοιβῶν αἱ ἀντιδόσεις, κἂν παρὰ πολλοῖς ἄνισοι φαίνωνται· τοῖς μὲν γὰρ τὴν αἰώνιον ζωήν, τοῖς δὲ τὴν αἰώνιον κόλασιν ἡ θεία δικαιοσύνη χαρίζεται. Ἀμφότεροι δὲ τὸν νῦν αἰῶνα καλῶς ἢ κακῶς διαπεράσαντες, κατὰ τὰ ἔργα τὰς ἀμοιβὰς ἕξουσι· τὸ δὲ ποσὸν ἢ ποιὸν τῆς μετοχῆς, κατὰ τὴν τῶν παθῶν ἢ ἀρετῶν ἕξιν καὶ ἐνέργειαν, ἀπολαύουσι.

λζ'. Λίμναι πυρὸς εἰσίν[6], αἱ ἡδυπαθοῦσαι ψυχαί· ἐν αἷς καθάπερ βόρβορος ὄζων ἡ ὀσμὴ τῶν παθῶν, σκώληκα τρέφει ἀκολασίας ἀκοίμητον, τὴν ὀρεκτικὴν τῆς σαρκὸς ἀκρασίαν· καὶ ὄφεις καὶ βατράχους καὶ βδέλλας ἐπιθυμιῶν πονηρῶν, τοὺς ἐναγεῖς καὶ ἰοβόλους λογισμούς τε καὶ δαίμονας· ἡ τοιαύτη κατάστασις ἀπ᾿ ἐντεῦθεν εἴληφε τὸν ἀρραβῶνα τῆς ἐκεῖσε κολάσεως.

λη'. Ὥσπερ τῶν κολάσεων αἱ ἀπαρχαὶ ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἁμαρτωλῶν ἐγκεκρυμμέναι εἰσίν, οὕτω καὶ τῶν ἀγαθῶν οἱ ἀρραβῶνες εἰς τὰς καρδίας τῶν δικαίων καὶ ἐνεργοῦσι διὰ τοῦ πνεύματος καὶ μετέχονται. Βασιλεία γὰρ οὐρανῶν ἐστιν ἡ ἐνάρετος ἀναστροφή, ὥσπερ ἡ κόλασις, ἡ τῶν παθῶν ἕξις.

λθ'. Νὺξ ἐρχομένη ἐστί[7], κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, ἡ παντελὴς ἀνενεργησία τοῦ μέλλοντος σκότους· ἢ καθ᾿ ἕτερον τρόπον, ὁ ἀντίχριστος,

1. Σοφ. Σολ. ιε', 3. 2. Ἰωάνν. ιζ', 3. 3. Ἰὼβ ι', 21-22.
4. Ψαλμ. 9,18. 5. Ψαλμ. 18,15. 6. Πρβλ. Ἀποκ. ιθ', 20
7. Ἰωάνν. θ', 4.

νὺξ καὶ σκότος καὶ ὢν καὶ καλούμενος· ἢ πάλιν κατὰ τὸν ἠθικὸν λόγον, ἡ καθ᾿ ἑκάστην ἀμέλεια, ἢ καθάπερ σκοτομήνη τὴν ψυχὴν ἀπονεκροῖ ἐν τῷ τῆς ἀναισθησίας ὕπνῳ. Ὥσπερ γὰρ ἡ νὺξ ὑπνῶσαι πάντας ποιεῖ καὶ εἰκών ἐστι θανάτου κατὰ τὴν νέκρωσιν, οὕτως ἡ νὺξ τοῦ μέλλοντος σκότους νεκροὺς καὶ ἀναισθήτους, τῇ μέθῃ τῶν πόνων, τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἀπεργάζεται.

μ'. Κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου[1], κατὰ τὸν εὐαγγελικὸν λόγον, ἡ ἀπιστία τῶν ἀσεβῶν· κατὰ τό, ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται[2]· καὶ αἱ κριτικαὶ τῆς προνοίας πρὸς συστολὴν ἢ ἐπιστροφὴν ἐπιφοραὶ καὶ αἱ τῶν προθέσεων ἐν ἀγαθοῖς ἢ κακοῖς ῥοπαί, κατὰ τὴν ἐνέργειαν· κατὰ τὸ ἀπηλλοτριώθησαν οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας[3]. Πρὸς γὰρ ἀπιστίαν καὶ παιδείαν καὶ πρᾶξιν ἡ δικαία τοῦ Θεοῦ τότε κρίσις ἐμφαίνεται· τοὺς μὲν τιμωροῦσα, τοὺς δὲ ἐλεοῦσα· τοῖς δὲ στεφάνους ἢ κόλασιν διδοῦσα. Οἱ μὲν γὰρ πρῶτοί εἰσιν ἀσεβεῖς διόλου· οἱ δὲ δεύτεροι, πιστοὶ μέν, ἀμελεῖς δέ· διὰ τοῦτο καὶ φιλανθρώπως παιδεύονται· οἱ δὲ τέλειοι ἢ ἐν ἀρεταῖς ἢ ἐν κακίαις πτωμάτων γενόμενοι, τὰς ἀμοιβὰς ἕξουσιν.

μα'. Ἄχραντος εἰ μὴ φυλαχθῇ ἢ καθαρθῇ, ὡς πέφυκεν, ἡ φύσις διὰ τοῦ πνεύματος, εἰς ἓν σῶμα καὶ πνεῦμα ἐν Χριστῷ νῦν τε καὶ εἰς τὴν ἁρμονίαν τὴν μέλλουσαν, ἀδύνατον γενέσθαι. Ῥάκος γὰρ παλαιότητος παθῶν εἰς καινὸν χιτῶνα τῆς χάριτος πρὸς συμπλήρωσιν ἡ περιεκτικὴ καὶ ἑνωτικὴ τοῦ πνεύματος δύναμις συρράπτειν οὐ πέφυκεν.

μβ'. Ἰσοτιμίαν πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ μόρφωσιν ἕξει, ὁ τὴν καινότητα τοῦ πνεύματος λαβὼν δωρεὰν καὶ φυλάξας, τὴν ὑπερφυῆ θέωσιν τότε πάσχων ἀρρήτως. Εἷς γὰρ ἐν Χριστῷ, ἢ Χριστοῦ μέλος οὐκ ἔσται, μὴ τῆς χάριτος μέτοχος ἀπ᾿ ἐντεῦθεν γενόμενος, τὴν μόρφωσιν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς γνώσεως, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἔχων ἐν ἑαυτῷ[4].

μγ'. Ἔοικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σκηνῇ θεοτεύκτῳ, κατὰ τὴν Μωσαϊκήν[5], ἐν δυσὶ καταπετάσμασι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἔχουσα· καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην σκηνήν, πάντες, ὅσοι ἱερεῖς χάριτος εἰσελεύσονται· εἰς δὲ τὴν δευτέραν, ὡς νοητήν, μόνοι ὅσοι ἀπ᾿ ἐντεῦθεν ἐν τῷ τῆς θεολογίας γνόφῳ ἱεραρχικῶς ἐν τελειότητι τριαδικῶς λειτουργήσαντες, τὸν Ἰησοῦν τελετάρχην καὶ Ἱεράρχην πρῶτον πρὸς τὴν Τριάδα ἔχοντες, ἐν τῇ σκηνῇ, ᾗ ἐπήξατο, εἰσερχόμενοι καὶ ἐμφανέστερον τὰς αὐτοῦ μαρμαρυγὰς ἐλλαμπόμενοι.

μδ'. Πολλὰς μονὰς[6] ὁ Σωτὴρ ἔφησε τὰς διαφόρους ἀναβάσεις καὶ προκοπὰς τῆς ἐκεῖσε καταστάσεως· μιᾶς μὲν οὔσης τῆς Βασιλείας, πολλὰς δὲ ἔνδον διαφορὰς ἐχούσης· ὡς εἶναι οὐρανίους τε καὶ γηΐνους, κατά τε τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν γνῶσιν, κατά τε τὸ ποσὸν τῆς θεώσεως ἔχοντας· ἄλλη γὰρ δόξα ἡλίου καὶ ἄλλη σελήνης καὶ ἄλλη ἀστέρων καὶ ἀστὴρ

1. Ἰωάνν. γ', 19. 2. Ἰωάνν. γ', 18. 3. Ψαλμ. 57,4.
4. Πρβλ. Ῥωμ. β', 20. 5. Ἔξ. κε', 8 κ. ἑ., κϛ', 1 κ. ἑ. 6. Ἰωάνν. ιδ', 2.

ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ[1], καθώς φησιν ὁ Ἀπόστολος· εἰ καὶ πάντες ἐν ἑνὶ θείῳ στερεώματι λάμπουσιν.

με'. Ἀγγέλοις ὁμοδίαιτος γίνεται βραχύ τι καὶ ἀσώματος ὡς ἄφθαρτος ὁ τὸν μὲν νοῦν διὰ δακρύων καθάρας, τὴν δὲ ψυχὴν ἀναστήσας ἐντεῦθεν τῷ πνεύματι· τὴν δὲ σάρκα τῷ λόγῳ φωτοειδές τε καὶ πύρινον ἄγαλμα θείας ὡραιότητος ποιησάμενος, τὸν φύσει πήλινον ἀνδριάντα ἑαυτοῦ· εἴπερ ἀφθαρσία ἐστὶ σωμάτων, χυμῶν ἔκλειψις καὶ παχυτήτων.

μς'. Γήϊνον ἔσται τὸ σῶμα τῆς ἀφθαρσίας, χωρὶς χυμῶν καὶ παχύτητος, μεταποιούμενον ἀρρήτως ἀπὸ τοῦ ψυχικοῦ εἰς σῶμα πνευματικόν, ὡς εἶναι καὶ χοϊκὸν καὶ οὐράνιον τῇ τῆς θεοειδίας λεπτότητι· οἷον γὰρ ἐπλάσθη ἐξ ἀρχῆς, τοιοῦτον καὶ ἀναστήσεται· ἵνα ᾖ σύμμορφον τῆς εἰκόνος[2] τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τὴν ὁλόκληρον τῆς θεώσεως μέθεξιν.

μζ'. Γῆ πρᾳέων ἐστίν, ἡ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν[3], ἢ ἡ θεανδρικὴ τοῦ Υἱοῦ ἕξις, εἰς ἣν βεβήκαμεν ἢ ἐπιβαίνομεν, τὴν ἐν χάριτι γέννησιν τῆς υἱοθεσίας καὶ τὴν διὰ τῆς ἀναστάσεως καινότητα εἰληφότες· ἢ πάλιν· γῆ ἁγία ἐστὶν ἡ θεωθεῖσα φύσις, ἢ τυχὸν καὶ καθαρθεῖσα γῆ αὕτη, πρὸς γεηροὺς κατ' ἀξίαν τοιούτους· ἢ κατ' ἄλλην ἐπίνοιαν, γῆ κατακληρονομουμένη[4] ἐστὶ τοῖς ὄντως ἁγίοις, ἡ ἀκύμαντος τῆς ὑπὲρ νοῦν εἰρήνης[5] θεία γαλήνη, εἰς ἣν ἡ γενεὰ τῶν εὐθέων[6] κατῳκισθήσεται, μηδενὸς τῶν ἐν τοῖς οὖσι περιβομβοῦντος ἢ σαίνοντος αὐτούς.

μη'. Ἐπαγγελίας γῆ ἐστιν ἡ ἀπάθεια· καθ' ἣν ἀναβλύζει μέλι καὶ γάλα[7], ἡ εὐφροσύνη τοῦ πνεύματος.

μθ'. Λόγον οἱ ἅγιοι ἐν ἀλλήλοις ἐν τῷ μέλλοντι φθέγγονται μυστικῶς τὸν ἐνδιάθετον, ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἐκφωνούμενον.

ν'. Ἐὰν μὴ γνῶμεν οἵους ἡμᾶς ἐποίησεν ὁ Θεός, οὐκ ἐπιγνωσόμεθα οἵους ἐποίησεν ἡ ἁμαρτία.

να'. Ἴσοι κατὰ τὴν ἡλικίαν εἰσὶν ἐν πνεύματι, ὅσοι τὸ πλήρωμα τῆς τοῦ Χριστοῦ τελειότητος ἀπ' ἐντεῦθεν εἰλήφασιν.

νβ'. Ὧν οἱ πόνοι, τούτων αἱ ἀμοιβαί, τὸ ποσὸν δὲ ἢ τὸ ποιόν, τουτέστι τὸ μέτρον ὁποῖόν ἐστιν, ἡ τάξις καὶ ἡ κατάστασις ἐκεῖσε διὰ τῆς μετοχῆς δείκνυσι.

νγ'. Νόες, τουτέστιν ἰσάγγελοι, φησίν, ἔσονται οἱ υἱοὶ τοῖς ἀναστάσεως[8] τοῦ Χριστοῦ, τῇ ἀφθαρσίᾳ καὶ θεώσει οἱ ἅγιοι.

νδ'. Ἐν τῷ μέλλοντι οἱ Ἄγγελοι καὶ οἱ ἅγιοι, φασί, προκόπτοντες ἐν τῇ τῶν χαρισμάτων προσθήκῃ οὐδέποτε λήξουσιν, ἢ ἐνδώσουσι τῶν ἀγαθῶν ἐφετῶς ἔχοντες· ὕφεσιν γὰρ ἢ μείωσιν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς ἐπὶ κακίαν ἐκεῖνος οὐκ ἔχει ὁ αἰών.

νε'. Τέλειον ἄνδρα νόμισον εἶναι νῦν, τὸν τὴν ὁμοίωσιν τῶν τοῦ Χρι-

1. Α' Κορ. ιε', 41. 2. Φιλιππ. γ', 21. 3. Ψαλμ. 36,11.
4. Ἀριθμ. λδ', 13. 5. Πρβλ. Φιλιππ. δ', 7. 6. Πρβλ. Ψαλμ. 111,2.
7. Ἔξοδ. ιγ', 5 8. Λουκ. κ', 36.

στοῦ μεθηλικιώσεων εἰληφότα, ὡς ἐν ἀρραβῶνι· τὸν δὲ ἐν τῷ μέλλοντι τέλειον, δείκνυσιν ἡ τῆς θεώσεως δύναμις.

νς'. Ἴσην ἔχει πρὸς τοὺς ὁμοειδεῖς καὶ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν θέωσιν ἐν τῷ μέλλοντι, ὁ τὴν ἀρετὴν ἐντεῦθεν πρὸς τὰς μεθηλικιώσεις τοῦ πνεύματος τέλειος.

νζ'. Δόξαν ἀληθῆ, τὴν γνῶσιν, ἢ τὴν θεωρίαν τοῦ πνεύματος λέγουσιν εἶναι, ἢ καὶ τὴν τῶν δογμάτων ἀκριβῆ διάγνωσιν, πίστεως ἀληθινῆς ἐπίγνωσιν.

νη'. Ἔκπληξίς ἐστιν, πρὸς τὰ ἐπεγνωσμένα τε καὶ ἡνωμένα τῆς μεγαλοπρεποῦς δόξης τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων ὁλικὴ ἔπαρσις· ἢ πάλιν, ἔκπληξίς ἐστιν ἡ καθαρὰ καὶ ὁλόκληρος πρὸς τὴν ἐν φωτὶ ἄπειρον δύναμιν ἀνάτασις. Ἔκστασις δὲ οὐ μόνον τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων πρὸς οὐρανὸν ἁρπαγή, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς αἰσθήσεως ὁλικῶς ἔκστασις. Ἔρως δὲ ὁ διττός, ἡ τῆς ἐφέσεως κινητικὴ μέθη τοῦ πνεύματος.

νθ'. Κυρίως δύο εἰσὶν ἐν πνεύματι ἐκστατικοὶ ἔρωτες· ὁ ἐγκάρδιος καὶ ὁ ἐκστατικός. Ὁ μὲν γάρ, τῶν ἔτι φωτιζομένων ἐστίν· ὁ δέ, τῶν ἐν τῇ ἀγάπῃ τελειωθέντων. Ἀμφότεροι δὲ τὸν ἐνεργούμενον νοῦν τῆς αἰσθήσεως ἐκβάλλουσιν· εἴπερ ἔρως θεῖός ἐστι μέθη πρὸς τὸ κρεῖττον τῶν κατὰ φύσιν φρενῶν, τοῦ πνεύματος· δι' ἧς καὶ ἡ αἴσθησις ἀφαιρεῖται τῶν σχέσεων.

ξ'. Ἀρχὴ τῶν λογισμῶν καὶ αἰτία, ἡ διαιρεθεῖσα ἑνοειδὴς διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ ἀνθρώπου ἁπλῆ μνήμη· δι' ἧς καὶ τὴν θείαν ἀπώλεσε, σύνθετος ἐξ ἁπλοῦ καὶ ποικίλη ἐκ μονοειδοῦς, ταῖς οἰκείαις δυνάμεσι γεγονυῖα ὤλετο.

ξα'. Ἴασίς ἐστι τῆς ἀρχεγόνου μνήμης, ἀπὸ τῆς πονηρᾶς τῶν λογισμῶν ὀλεθροτόκου μνήμης, ἡ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἁπλοῦν αὐτῆς ἐπάνοδος· ὄργανον γὰρ κακίας, ἡ παρακοή, οὐ μόνον τὴν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἁπλῆν μνήμην ἐδημιούργησεν, ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς ἑαυτῆς δυνάμεις διέφθειρε, τὰς κατὰ φύσιν ὀρέξεις πρὸς ἀρετὴν ἀμαυρώσας. Ἰᾶται δὲ τὴν μνήμην κυρίως, ἡ θεία παγιωθεῖσα ἔμμονος διὰ προσευχῆς μνήμη, ἀπὸ τοῦ κατὰ φύσιν, εἰς τὸ ὑπὲρ φύσιν ἀνακραθεῖσα τῷ πνεύματι.

ξβ'. Παθῶν μὲν αἰτίαι, αἱ καθ' ἁμαρτίαν πράξεις· λογισμῶν δέ, τὰ πάθη· φαντασιῶν δέ, λογισμοί· ἐννοιῶν δέ, μνήμη· μνήμης δέ, λήθη· λήθης δέ, ἄγνοια γεννήτρια· ἀγνοίας δέ, ῥᾳθυμία· ῥᾳθυμίαν δὲ τίκτει ἐπιθυμίας ὄρεξις· ὀρέξεων δὲ μήτηρ τροπῆς κίνησις· κινήσεως δέ, ἐνέργεια πράξεως· πρᾶξις δέ ἐστι κακοῦ ἀλόγιστος ἔφεσις καὶ διάθεσις αἰσθητῶν καὶ αἰσθήσεων.

ξγ'. Ἐν μὲν τῷ λογικῷ, οἱ λογισμοί· ἐν δὲ τῷ θυμικῷ, τὰ θηριώδη πάθη· ἐν δὲ τῷ ἐπιθυμητικῷ, ἡ μνήμη τῆς κτηνώδους ὀρέξεως· ἐν δὲ τῷ νοερῷ, αἱ φανταστικαὶ μορφώσεις· ἐν δὲ τῷ διανοητικῷ, αἱ ἔννοιαι ἐνεργοῦσι καὶ ἀνατέλλουσι.

ξδ'. Ῥεῦμα ποτάμιόν ἐστιν, ἡ ἔφοδος τῶν πονηρῶν λογισμῶν· ἐν οἷς ἡ προσβολὴ καὶ μεθ' ἧς ἡ συγκατάθεσις τῆς ἁμαρτίας ὡς πλημμύρα κυματουμένη γίνεται, τὴν καρδίαν καλύπτουσα.

ξε'. Ἰλὺν βυθοῦ[1] νόει τὴν κάθυγρον ἡδονὴν ἢ τῆς πορνείας τὸν βόρβορον ἢ καὶ τῶν ὑλικῶν πραγμάτων τὴν ἀχθηδόνα· ἐξ ὧν βαρούμενος ὁ ἐμπαθὴς νοῦς, εἰς βυθὸν ἀπογνώσεως ἑαυτὸν καταβαπτίζει τοῖς λογισμοῖς.

ξς'. Λογισμοὺς πολλάκις καὶ τοὺς λόγους τῶν πραγμάτων ἡ Γραφὴ εἴρηκεν, ὥσπερ καὶ νοήματα τοὺς λόγους καὶ τοὺς λόγους ἀντιστρόφως νοήματα. Τοῦτο δὲ γίνεται ἐπειδὴ ἡ κίνησις τῶν τοιούτων καθ' ἑαυτὴν μὲν ἄυλός ἐστι, μορφοῦται δὲ διὰ τῶν πραγμάτων εἰς εἶδος καὶ μεταπλάττεται· καὶ οὕτω τὸ προσβαλὸν διὰ τῆς ἐπιφανείας, γνωρίζεταί τε καὶ λέγεται.

ξζ'. Οἱ λογισμοί, λόγοι τῶν δαιμόνων εἰσὶ καὶ τῶν παθῶν πρόδρομοι· ὥσπερ καὶ τῶν πραγμάτων οἱ λόγοι καὶ τὰ νοήματα. Ἀδύνατον γὰρ ἀγαθὸν ἢ κακὸν ἐνεργῆσαι, μὴ προσβαλὸν πρότερον τὸν ἑαυτοῦ λογισμόν· εἴπερ λογισμός ἐστι προσβολῆς ἀνείδεος κίνησις πραγμάτων ὁποιωνοῦν.

ξη'. Γεννᾷ ἡ μὲν ὕλη τῶν πραγμάτων ψιλοὺς λογισμούς· ἡ δὲ προσβολὴ ἡ δαιμονιώδης τοὺς πονηροὺς τεκταίνει· διαφορὰν οὖν ἔχουσιν οἱ φυσικοὶ ἐκ τῶν παρὰ φύσιν καὶ ὑπὲρ φύσιν λόγων καὶ λογισμῶν κατὰ σύγκρισιν.

ξθ'. Ἰσουργοῦσι πρὸς τὴν ἐν ἀτόμῳ ἀλλοίωσιν, οἱ μὲν φυσικοί, πρὸς τοὺς παρὰ φύσιν· οἱ δὲ κατὰ φύσιν, πρὸς τοὺς ὑπὲρ φύσιν εὐθὺς τρεπόμενοι. Αἴτιοι δέ εἰσι πρὸς τὴν ἐν ἀλλήλοις τροπὴν καὶ γέννησιν, τῶν μὲν δαιμονικῶν, οἱ ἐκ τῆς ὕλης· τῶν δὲ ὑλικῶν ἐκ τῆς προσβολῆς· ὁμοίως καὶ τῶν θείων, οἱ φυσικοί· καὶ οἱ φυσικοί, τῶν ὑπὲρ φύσιν γεννήτορες. Ἕκαστον γὰρ πρὸς τὸ συγγενὲς τὴν ἑαυτοῦ ἀλλοίωσιν ἔχει κινητικήν, τετραχῶς διῃρημένην, αἰτίαν καὶ γέννησιν.

ο'. Σημείωσαι ὅτι προβέβληνται τῶν μὲν λογισμῶν, αἱ αἰτίαι· τῶν δὲ φαντασιῶν, οἱ λογισμοί· τῶν δὲ παθῶν, αἱ φαντασίαι· τῶν δὲ δαιμόνων τὰ πάθη· ὡς σειρά τις καὶ τάξις ἐν ἀτάκτοις πνεύμασι, δολίως· ἓν τοῦ ἑνὸς ἐχόμενον ἤρτηνται· πλὴν οὐδὲν ἐνεργεῖ καθ' αὐτό, ἀλλ' ὑπὸ δαιμόνων ἐνεργεῖται· οὔτε φαντασία εἰδωλοποιεῖται, οὔτε πάθος ἐνεργεῖ, χωρὶς τῆς λεληθότως κρυφίας δαιμονικῆς δυνάμεως. Εἰ γὰρ καὶ πέπτωκεν ὁ σατὰν συντριβείς, ἀλλὰ πλέον ἰσχύει τῇ καθ' ἡμῶν ῥαθυμίᾳ γαυριούμενος ὑπὲρ ὑμῶν.

οα'. Μορφοῦσι τὸν νοῦν ἡμῶν, μᾶλλον δὲ μορφοῦνται καθ' αὐτοὺς ἡμᾶς καὶ προσβάλλουσι, κατὰ τὴν ἕξιν τοῦ ἐπικρατοῦντος καὶ ἐνεργοῦντος πάθους ἐν τῇ ψυχῇ. Αἰτίαν γὰρ πρὸς εἰδωλοποίησιν τὴν ἕξιν τοῦ πάθους οἱ δαίμονες κέκτηνται. Ποικίλην οὖν καὶ πολύμορφον τὴν φαντασίαν ἐγρηγορότως καὶ καθ' ὕπνους ὑμῖν δεικνύουσι. Μεταμορφοῦνται γάρ, οἱ μὲν τῆς ἐπιθυμίας δαίμονες, ποτὲ μὲν εἰς χοίρους, ποτὲ δὲ εἰς ὄνους, ποτὲ δὲ εἰς ἵππους θηλυμανεῖς καὶ πυροειδεῖς· ποτὲ δὲ εἰς Ἑβραίους, τῆς ἀκολασίας μάλιστα· τῆς δὲ ὀργῆς, ποτὲ μὲν εἰς ἐθνικούς, ποτὲ δὲ εἰς λέοντας· καὶ τῆς μὲν δειλίας, εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας· τῆς δὲ ἀκολασίας, εἰς τοὺς Ἰδουμαίους· τῆς δὲ πολυποσίας καὶ ἀκρασίας, εἰς τοὺς Ἀγαρηνούς· τῆς δὲ πλεονεξίας, ποτὲ μὲν εἰς τοὺς λύκους, ποτὲ δὲ εἰς τοὺς παρδάλεις· τῆς δὲ πονηρίας, ποτὲ μὲν εἰς τοὺς ὄφεις, ποτὲ δὲ εἰς ἔχεις[1] μεταμορφοῦνται, ποτὲ δὲ καὶ εἰς ἀλώπεκας· τῆς δὲ ἀναιδείας, εἰς τοὺς κύνας· τῆς δὲ ἀκηδίας, εἰς τοὺς κάττους· ἔστι δ' ὅτε καὶ τῆς πορνείας, ποτὲ μὲν εἰς ὄφεις, ποτὲ δὲ καὶ εἰς κοράκους καὶ κολοιούς· εἰς πετεινὰ δὲ οἱ ψυχικοί, μάλιστα δὲ ἐναέριοι δαίμονες μεταβάλλονται. Ἔχει δὲ τὴν αἰτίαν ἡ φαντασία τριχῶς, ἀλλοιοῦσαν τὰς μορφὰς τῶν πνευμάτων, κατὰ τὸ τριμερὲς τῆς ψυχῆς, ὥστε καὶ τὴν φαντασίαν τριπλῆν εἶναι ἐν πετεινοῖς, ἐν θηρίοις, ἐν κτήνεσι· πρὸς τὸ ἐπιθυμητικόν, θυμικὸν καὶ λογιστικόν, τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις. Οἱ τρεῖς γὰρ ἄρχοντες τῶν παθῶν κατὰ τῶν τριῶν ἀεὶ ὁπλίζονται· καὶ πρὸς ὃ πεποίωται ἡ ψυχὴ πάθος, πρὸς αὐτὸ κατὰ τὸ συγγενὲς μορφάζονται ἡμῖν καὶ προσέρχονται.

οβ'. Ὡς πῦρ μὲν πολλάκις καὶ ὡς ἄνθρακες, οἱ τῆς ἡδονῆς προσέρχονται δαίμονες. Τὰ φιλήδονα γὰρ πνεύματα, τὸ μὲν ἐπιθυμητικὸν ἐκκαίουσι, τὸ δὲ διανοητικὸν συγχέοντες, σκοτίζουσι τῆς ψυχῆς. Καύσεως γάρ, ταραχῆς καὶ σκότους αἰτία, ἡ κυρίως τῶν παθῶν ἡδονή.

ογ'. Νὺξ τῶν παθῶν, τῆς ἀγνοίας τὸ σκότος ἐστίν· ἢ πάλιν, νὺξ ἐστὶν ἡ γεννητικὴ τῶν παθῶν ἐπικράτεια· ἐν ᾗ βασιλεύει ὁ τοῦ σκότους ἔξαρχος καὶ ἐν ᾧ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰ ἑρπετὰ τῆς γῆς τροπικῶς λεγόμενα πνεύματα ὠρυόμενα ζητοῦντα ἁρπάσαι ἡμᾶς εἰς βρῶσιν αὐτῶν[2].

οδ'. Κατὰ καιρὸν τῆς τῶν παθῶν ἐνεργείας οἱ λογισμοί, οἱ μὲν προηγοῦνται, οἱ δὲ ἕπονται· καὶ προηγοῦνται μὲν οἱ λογισμοὶ τῶν φαντασιῶν, ἕπονται δὲ τῶν φαντασιῶν* τὰ πάθη· καὶ τῶν μὲν δαιμόνων προηγοῦνται τὰ πάθη, ἕπονται δὲ τοῖς πάθεσιν οἱ δαίμονες.

* Ἴσως ταῖς φαντασίαις.

οε'. Ἀρχὴ τῶν παθῶν καὶ αἰτία ἐστὶν ἡ παράχρησις· παραχρήσεως δέ, ἡ τροπή· τροπῆς δέ, ἡ ῥοπὴ τῆς θελητικῆς ἕξεως· θελήσεως δὲ δοκίμιον, ἡ προσβολή· προσβολῆς δὲ οἱ δαίμονες, διὰ τῆς προνοίας παραχωρούμενοι δεικνύειν τὸ ἡμῶν αὐτεξούσιον ὁποῖόν ἐστιν.

ος'. Ἰὸς τοῦ κέντρου τῆς ἁμαρτίας πρὸς θάνατον, ἡ ἐμπαθὴς ἕξις τῆς ψυχῆς· ἀκίνητον γὰρ ἔχει καὶ ἀμετάβλητον τὸν τρόπον, ὁ τοῖς πάθεσι ποιωθεὶς ἑκουσίως.

οζ'. Πάθη λέγονται πολυτρόπως· διαιροῦνται δὲ εἰς σωματικὰ καὶ ψυχικά. Τὰ σωματικὰ ὑποδιαιροῦνται εἰς ἀλγεινὰ καὶ ἁμαρτητικά· τὰ ἀλγεινὰ ὑποδιαιροῦνται εἰς νοσερὰ καὶ παιδευτικά. Τὰ ψυχικὰ πάλιν διαιροῦνται εἰς θυμικά, ἐπιθυμητικὰ καὶ λογιστικά· τὰ λογιστικὰ ὑποδιαι-

1. Πρβλ. Ψαλμ. 68,3.

1. Ἡ ἔκδοσις Ἀθηνῶν ἔχει ἐχίδνας.

2. Πρβλ. Ψαλμ. 103,21.

ροῦνται, εἰς φανταστικὰ καὶ διανοητικά· τούτων τὰ μέν εἰσι κατὰ παράχρησιν θελητικά· τὰ δὲ κατὰ ἀνάγκην ἀκούσια, ὡς ἀδιάβλητα πάθη λεγόμενα· ἃ καὶ παρακολουθήματα καὶ φυσικὰ ἰδιώματα οἱ Πατέρες ἐκάλεσαν.

οη'. Ἄλλα τὰ σωματικὰ πάθη καὶ ἄλλα τὰ ψυχικά· τὰ τῆς ἐπιθυμίας ἕτερα καὶ ἄλλα τοῦ θυμοῦ· ἕτερα τὰ τοῦ λογιστικοῦ καὶ ἄλλα τὰ τοῦ νοὸς καὶ τῆς διανοίας. Κοινωνοῦσι δὲ ἀλλήλοις καὶ συνεργοῦσι θάτερα τοῖς ἑτέροις· τὰ μὲν σωματικά, πρὸς τὰ τῆς ἐπιθυμίας· τὰ δὲ ψυχικά, πρὸς τὰ τοῦ θυμικοῦ· καὶ πάλιν τὰ λογιστικά, πρὸς τὰ νοερά· καὶ τὰ νοερά, πρὸς τὰ τῆς διανοίας καὶ τῆς μνήμης παθήματα.

οθ'. Θυμοῦ μέν εἰσι πάθη, ὀργή, πικρία, κραυγή, ὀξυχολία, θράσος, τύφος, ἀλαζονία, καὶ εἴτι ἕτερον· ἐπιθυμίας δέ, πλεονεξία, ἀκολασία, ἀκρασία, ἀπληστία, φιληδονία, φιλαργυρία, φιλαυτία ἡ πάντων χαλεπωτέρα· τὰ δὲ τῆς σαρκός, πορνεία, μοιχεία, ἀκαθαρσία, ἀσωτία, ἀδικία, γαστριμαργία, ἀκηδία, περπερότης, φιλοκοσμία, φιλοζωΐα, καὶ εἴτι ἕτερον. Τὰ δὲ τοῦ λογιστικοῦ μέρους εἰσὶν ἀπιστία, βλασφημία, πονηρία, πανουργία, περιέργεια, διψυχία, λοιδορία, καταλαλιά, κατάκρισις, ἐξουδένωσις, εὐτραπελία, ὑπόκρισις, ψεῦδος, αἰσχρολογία, μωρολογία, ὑπουλότης, εἰρωνεία, φανητία, ἀνθρωπαρέσκεια, μετεωρισμός, ἐπιορκίαι, ἀργολογίαι, καὶ τὰ λοιπά. Τὰ δὲ τοῦ νοός, οἴησις, ἔπαρσις, μεγαλαυχίαι, ἔρις, ζῆλος, αὐταρέσκεια, ἀντιλογία, ἀνηκοΐα, φαντασία, ἀναπλασμοί, φιλενδειξίαι, φιλοδοξία, ὑπερηφανία τὸ πρῶτον καὶ ἔσχατον πάντων τῶν κακῶν. Τὰ δὲ τῆς διανοίας εἰσὶ ταῦτα, ῥεμβασμοί, μετεωρισμοί, αἰχμαλωσίαι, σκότωσις, τύφλωσις, ἀπαγωγαί, προσβολαί, συγκαταθέσεις, ῥοπαί, τροπαί, παραρρισμοί[1], καὶ τὰ ὅμοια τούτων. Ὡς ἐν ὅρῳ δὲ φάναι, πάντα τὰ παρὰ φύσιν κακὰ ταῖς τρισὶ δυνάμεσι τῆς ψυχῆς συνεμίγησαν· ὥσπερ καὶ τὰ ἀγαθὰ ἐν αὐταῖς πάντα συνυπάρχουσι κατὰ φύσιν.

π'. Ὢ τῆς τοῦ Δαβὶδ πρὸς τὸν Θεὸν μετ᾽ ἐκπλήξεως μεγαληγορίας, ἐθαυμαστώθη, λέγοντος, ἡ γνῶσίς σου ἐξ ἐμοῦ, οὐ γὰρ δύναμαι πρὸς αὐτὴν[2] ἰσχυροτέραν οὖσαν καὶ ἀνέφικτον ὑπὲρ τὴν ἐμὴν ἀσθενῆ γνῶσιν καὶ δύναμιν τὴν ἐπ᾽ ἐμοί· πῶς καὶ ἡ σὰρξ ἀκατάληπτος αὕτη κατὰ τὴν σύνθεσιν τῆς διαπλάσεως οὖσα, τριαδικὴν ἐν ἑκάστῳ εἴδει καὶ μίαν ἔχουσα τὴν ἁρμονίαν τῶν ἰδίων μελῶν καὶ μερῶν, καὶ ἀριθμῷ ἑβδοματικῷ δευτέρῳ τιμωμένην, ὅπερ χρόνον καὶ φύσιν κατὰ τοὺς ἀριθμητικοὺς ἐμφαίνει, ὡς εἶναι καὶ αὐτὸ εἰς δόξαν Θεοῦ ὄργανον ἐκφαντορικὸν τριαδικῆς μεγαλοπρεπείας φυσιολογούμενον, κατὰ τοὺς ἐνεργεῖς νόμους τῆς φύσεως.

πα'. Νόμοι φύσεώς εἰσιν αἱ ποιαὶ τῶν ἐνεργουμένων μελῶν συνθέσεις, ἃς καὶ ἑτερότητας ὁ λόγος ἐκάλεσεν, ὡς πολυμερείας τῶν ἰδίων ἰδιοτήτων· ἢ πάλιν, νόμος φυσικός ἐστιν, ἡ ἑκάστου εἴδους καὶ μέλους ἐνέργεια ἐν δυνάμει. Ὥσπερ γὰρ ὁ Θεὸς τὴν ἅπασαν κτίσιν, οὕτως ἡ ψυχὴ τὰ τοῦ σώματος μέλη καὶ ἐνεργεῖ καὶ κινεῖ ἕκαστον πρὸς τὴν ἰδίαν ἐνέρ-

1. Γραπτέον μᾶλλον παραριπισμοί.

2. Ψαλμ. 138,6.

γειαν. Ζητητέον δὲ τίνι λόγῳ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, ποτὲ μὲν οἱ θεοφόροι ἄνδρες τῆς σαρκὸς εἶναι φάσκουσι, ποτὲ δέ, ὅτι τῆς ψυχῆς εἰσι δυνάμεις; Καὶ φαμέν, ὅτι οὐδεμίαν ἀσυμφωνίαν ἔχουσιν οἱ λόγοι τῶν ἁγίων παρὰ τοῖς ἀκριβῶς εἰδόσιν αὐτούς, ἀλλ᾽ ἀμφότεροι ἀληθεύουσι καὶ κατὰ τὸ προσῆκον τὰς προσηγορίας ἐναλλάσσουσι πάνυ σοφῶς, διὰ τὴν ἀρρήτως ἄμφω γένεσιν εἰς τὸ εἶναι κατὰ τὸν τῆς συνυπάρξεως τρόπον· ὡς εἶναι μὲν τελεία ἡ ψυχὴ ἀπ᾽ ἐντεῦθεν, ἀτελὲς δὲ τὸ σῶμα, διὰ τὴν θρεπτικὴν αὔξησιν. Ἡ ψυχὴ γὰρ καθ᾽ αὑτὴν ἔχει καὶ δύναμιν ὀρεκτικῆς ἐπιθυμίας καὶ θυμικὴν πρὸς ἀνδρείαν ἔρωτος κινητικήν, ἀπὸ τῆς διαπλάσεως αὐτῆς, λογικῆς κτισθείσης καὶ νοερᾶς. Οὐ γὰρ συνεκτίσθη αὐτῇ θυμὸς ἄλογος καὶ ἄνους ἐπιθυμία· ὥσπερ οὐδὲ ἐν τῇ σαρκὶ πρότερον· ἀλλὰ πλασθέν, ἄφθαρτον ἦν χωρὶς χυμῶν, ἐξ ὧν ἡ ἐπιθυμία καὶ ὁ θυμὸς ὁ θηριώδης ἐπηκολούθησε. Μετὰ γὰρ τὴν παρακοὴν ὑποπεσόντι τῇ φθορᾷ καὶ τῇ παχύτητι τῶν ἀλόγων, ἐξ ἀνάγκης καὶ ὁ θυμὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία ἐν αὐτῷ ἐνέκυψε. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐναντιοῦται τῷ βουλήματι τῆς ψυχῆς κατά τε τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, ὅτε κυριεύει· ἐπὰν δὲ ὑποταγῇ τὸ θνητὸν τὸ λογικῷ, ἕπεται πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐνέργειαν τῇ ψυχῇ· ὅτε γὰρ συνεφύρησαν καὶ ἀναμὶξ ἐγένοντο τὰ τῆς σαρκὸς ἐπείσακτα μετὰ τῆς ψυχῆς ἰδιώματα, τότε ὡμοιώθη τοῖς κτήνεσιν[1], ὑποκύψας τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς φύσεως, κτῆνος ἐκ λογικοῦ καὶ θηρίον ἐξ ἀνθρώπου γενόμενος.

πβ'. Καθάπερ τῇ ψυχῇ διὰ τοῦ ἐμφυσήματος δημιουργηθείσῃ λογικῇ καὶ νοερᾷ διὰ τῆς ζωτικῆς ἐμπνεύσεως, θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν κτηνώδη οὐ συνέκτισεν αὐτῇ ὁ Θεός, ἀλλ᾽ ἐφέσεως δύναμιν ὀρεκτικὴν καὶ πρὸς αὐτῇ θέλξεως ἀνδρείαν ἐρωτικήν, οὕτως οὐδὲ τῷ σώματι, πλαστουργήσας, θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν ἄλογον παρὰ τὰς ἀρχὰς ἐνέθηκεν. Ὕστερον γὰρ ταῦτα διὰ τῆς παρακοῆς προσέλαβε τὸ θνητὸν καὶ φθαρτὸν καὶ κτηνῶδες, ἐν οἷς καὶ ὡμοιώθη γενόμενον. Τὸ γὰρ σῶμα, φασὶν οἱ θεολόγοι, ἄφθαρτον ἐκτίσθη, οἷον καὶ ἀναστήσεται, κἂν δεκτικὸν*, ὥσπερ καὶ ἡ ψυχὴ ἀπαθής. Ἐφθάρησαν δ᾽ ἀμφότερα καὶ συνεκράθησαν διὰ τὸν φυσικώτατον θεσμὸν τῆς εἰς ἄλληλα περιχωρήσεώς τε καὶ μεταδόσεως, ἤτε ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα· ἡ μὲν τοῖς πάθεσι, μᾶλλον δὲ δαίμοσι ποιωθεῖσα· τὸ δὲ τοῖς ἀλόγοις κτήνεσιν ἐξομοιούμενον, τῇ τῆς καταστάσεως ἐνεργείᾳ καὶ τῇ ἐπικρατείᾳ τῆς φθορᾶς· καὶ εἰς ἓν τῶν ἀμφοτέρων αἱ δυνάμεις γενόμεναι, ἓν κτῆνος ἄλογον καὶ ἄνουν τῷ θυμῷ καὶ τῇ ἐπιθυμίᾳ γενόμενον, ἀπετέλεσαν. Καὶ οὕτω παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι, κατὰ τὴν Γραφήν, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς[2] κατὰ πάντα τρόπον.

*Ἴσως τῆς φθορᾶς.

πγ'. Ἀρχὴ τῶν ἀρετῶν καὶ γένεσις, ἡ ἀγαθὴ πρόθεσις· εἴτ᾽ οὖν ἡ ἔφεσις τοῦ καλοῦ· ὥσπερ ὁ Θεὸς αἰτία καὶ πηγὴ παντὸς ἀγαθοῦ· καλοῦ δὲ ἀρχὴ ἡ πίστις, μᾶλλον δὲ ὁ Χριστός, ἡ πέτρα τῆς πίστεως, ὃν ὡς ἀρ-

1. Ψαλμ. 48,21.

2. Ψαλμ. 48,21.

χὴν καὶ θεμέλιον ἔχομεν πάντων τῶν ἀρετῶν, ἐν ᾗ βεβήκαμεν καὶ ἐν ᾧ οἰκοδομοῦμεν[1] πᾶν ἀγαθόν· οὗτος ὁ λίθος ὁ ἀκρογωνιαῖος[2], ὁ συνδέων ἡμᾶς ἑαυτῷ, καὶ ὁ πολύτιμος μαργαρίτης[3]· ὃν ζητῶν ὁ εἰς τὸν βυθὸν τῆς ἡσυχίας εἰσδύων Μοναχός, πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ θελήματα, πιπράσκει διὰ τῆς ὑπακοῆς τῶν ἐντολῶν, ἵνα ἀπ᾿ ἐντεῦθεν αὐτὸν κτήσηται.

πδ'. Ἰσότητα πρὸς ἀλλήλας αἱ ἀρεταὶ κέκτηνται καὶ πᾶσαι εἰς ἓν συνάγονται καὶ ἕνα ὅρον καὶ εἶδος ἀρετῆς συμπληροῦσιν· εἰσὶ γὰρ ἀρεταί, καὶ εἰσὶν ἀρετῶν ἀρεταὶ μείζους, ὡς περιεκτικαὶ καὶ συνεκτικαὶ τῶν πλειόνων, ἢ καὶ πάντων, ὡς ἡ θεία ἀγάπη καὶ ἡ ταπείνωσις καὶ ἡ θεία ὑπομονή. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος περὶ αὐτῆς· ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν[4]· καὶ οὐκ εἶπεν ἐν τῇ νηστείᾳ ὑμῶν ἢ τῇ ἀγρυπνίᾳ ὑμῶν· ὑπομονῆς δὲ λέγω, τῆς κατὰ Θεὸν γινομένης, τῆς βασιλίδος τῶν ἀρετῶν, τοῦ θεμελίου τῶν ἀνδραγαθημάτων. Αὕτη γάρ ἐστιν αὐτή, ἡ ἐν πολέμοις εἰρήνη, ἡ ἐν ζάλῃ γαλήνη, ἡ ἐν τοῖς κατορθωκόσιν αὐτὴν ἀπερίτρεπτος ἵδρυσις· ἣν οὐχ ὅπλα καὶ δόρατα, οὐ στρατόπεδα ἀφιέμενα, οὐχ αὕτη ἡ τῶν δαιμόνων παράταξις, οὐχ ἡ ζοφερά τῶν ἐναντίων φάλαγξ βλάψαι δυνήσονται τὸν ταύτην κτησάμενον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

πε'. Αἱ ἀρεταί, κἂν ἀλλήλων εἰσὶ γεννητικαί, ἀλλ᾿ ἐκ τῶν τριῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς τὴν γένεσιν ἔχουσιν, ἄνευ τῶν θείων· αἰτία γὰρ καὶ ἀρχὴ τῶν τεσσάρων γενικῶν ἐν τοῖς φυσικοῖς καὶ θείων ἀρετῶν, ἐξ ὧν καὶ ἐν αἷς αἱ λοιπαὶ συνίστανται, τῆς τε φρονήσεως καὶ ἀνδρείας, σωφροσύνης τε καὶ δικαιοσύνης, ἐστὶν ἡ θεία τῶν θεολόγων πνευματοκίνητος σοφία, κατὰ νοῦν τετραχῶς κινουμένη. Οὐχ ἅμα δὲ πάσας ἐνεργεῖ, ἀλλ᾿ ἰδίᾳ ἑκάστην ἐν καιρῷ αὐτῆς καθὼς βούλεται· καὶ τὴν μέν, ὡς φῶς· τὴν δέ, ὡς δύναμιν ὀξεῖαν καὶ ἀεικίνητον ἔμπνευσιν· τὴν δέ, ὡς ἁγιαστικὴν δύναμιν καὶ καθαρτικήν· τὴν δέ, ὡς δρόσον ἁγνείας εὐφραντικὴν καὶ τοῦ καύσωνος τῶν παθῶν ἀναψυχαγωγικήν· ἑκάστην ἑκάστῳ, ὡς προείρηται, τελείῳ τελείαν καὶ τὴν ἐνέργειαν κατὰ τὴν τροπικὴν δίδωσι.

πϛ'. Ῥῶσιν τελείαν ψυχῆς οὐ χαρίζεται τῶν ἀρετῶν ἐξ ἰδίας σπουδῆς τὰ ἐπιτηδεύματα, εἰμὴ αὗται οὐσιωδῶς ἐν τῇ ἕξει διὰ τῆς χάριτος παραγένωνται· ἑκάστη γὰρ ἔχει χάρισμα ἴδιον, ἐνέργειαν καθ᾿ αὑτήν, ὥστε δύνασθαι καὶ μὴ βουλομένους ἕλκειν τοὺς μετόχους αὐτῆς πρὸς ἑαυτὴν τῇ ἕξει καὶ φύσει τοῦ ἀγαθοῦ· καὶ ὅτε ἡμῖν δοθῇ, ἀναλλοίωτον καὶ ἄτρεπτον ἔκτοτε συντηρεῖται. Ζῶσαν γὰρ ὥσπερ ψυχήν, ἐν ἰδίοις μέλεσιν ἔχουσι τοῦ ἐνεργεῖν αὐτάς, τὴν χάριν τοῦ πνεύματος. Διὸ καὶ νεκρὸς ἅπας ὁ τῶν ἀρετῶν ὅμιλος χωρὶς αὐτῆς πέφυκε· καὶ τοῖς δοκοῦσι τελείως ἔχειν ἢ κατορθοῦσιν αὐτάς, καὶ αὗται ἑαυτῷ μόναι, σκιαὶ καὶ τύποι τοῦ καλοῦ καὶ οὐκ ἀληθείας ἰνδάλματα.

πζ'. Εἰσὶν οὖν τέσσαρες μὲν αἱ καθολικαὶ ἀρεταί, ἀνδρεία, φρόνησις,

1. Πρβλ. Α' Κορ. γ', 11.
2. Πρβλ. Ἐφεσ. β', 20-21.
3. Πρβλ. Ματθ. ιγ', 46.
4. Λουκ. κα', 19.

σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη· ὀκτὼ δὲ αἱ καθ᾿ ὑπερβολὴν καὶ ἔλλειψιν αὐτῶν ἐγγὺς παρεπόμεναι, κακίαι μὲν παρ᾿ ἡμῖν, ἀρεταὶ δὲ παρὰ τοῖς ἐν κόσμῳ καὶ λεγόμεναι καὶ νοούμεναι· καὶ τῆς μὲν ἀνδρείας, θρασύτης καὶ δειλία· τῆς φρονήσεως δέ, πονηρία καὶ ἄγνοια· τῆς σωφροσύνης δέ, ἀκολασία καὶ ἠλιθιότης· τῆς δὲ δικαιοσύνης, πλεονεξία καὶ ἀδικία, εἴτ᾿ οὖν μειονεξία. Μέσαι γάρ εἰσιν ἀρεταὶ οὐ μόνον αἱ καθολικαὶ καὶ φυσικαὶ καὶ πάσης ἐλλείψεως καὶ ὑπερβολῆς ἀνώτεραι, ἀλλὰ καὶ αἱ πρακτικαί· καὶ αἱ μὲν τὴν προαίρεσιν, τῇ τῆς γνώμης εὐθύτητι· αἱ δὲ τὴν τροπὴν καὶ τὴν οἴησιν συνεργὸν κέκτηνται· περὶ γὰρ αὐτῶν ὅτι μέσαι εἰσὶν ἀρεταὶ τῆς εὐθύτητος, μάρτυς ἡ παροιμία οὑτωσὶ φάσκουσα· καὶ κατορθώσεις πάντας ἄξονας ἀγαθούς[1]. Πᾶσαι οὖν ἐν ταῖς τρισὶ δυνάμεσι τῆς ψυχῆς συνιστάμεναι, ἐν αἷς τίκτονται καὶ οἰκοδομοῦνται, ὡς θεμέλιον τὰς τέσσαρας γενικὰς ἔχουσι, μᾶλλον δὲ Χριστόν, τῆς ἑαυτῶν οἰκοδομῆς· ἵνα αἱ μὲν φυσικαί, διὰ τῶν πρακτικῶν καθαίρωνται· αἱ δὲ θεῖαι καὶ ὑπὲρ φύσιν, δίδωνται ἐν τῇ χρηστότητι τοῦ Πνεύματος.

πη'. Τῶν ἀρετῶν, αἱ μέν εἰσι πρακτικαί, αἱ δὲ φυσικαί, αἱ δὲ θεῖαι καὶ τοῦ Πνεύματος· καὶ αἱ μὲν πρακτικαί, τῆς προαιρέσεως· αἱ δὲ φυσικαί, τῆς διαπλάσεως· αἱ δὲ θεῖαι, τῆς χάριτος.

πθ'. Ὥσπερ τὴν τῶν ἀρετῶν γένεσιν ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἔχει, οὕτω καὶ τὴν τῶν παθῶν· ἀλλὰ τὰς μὲν κατὰ φύσιν· τὰ δὲ παρὰ φύσιν τίκτειν εἴωθεν. Αἰτίαν γὰρ πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ ἢ κακοῦ γένεσιν ἡ ψυχὴ τὴν ῥοπὴν τῆς θελήσεως κέκτηται, ὥσπερ τι κέντρον πρὸς γραμμάς, ἢ ζυγοῦ τὸ ἀνθέμιον· ὅποιδ᾿ ἂν τρέψῃ, τοῦτο συνεργὸν λαμβάνει καὶ ἐνεργεῖ· ὑποκείμενον γάρ ἐστιν ἀμφοῖν πρὸς ταῖς δυσὶν ἐνεργείαις ἡ πρόθεσις· ἐπειδὴ καὶ ταύτας κἀκείνας ἐν ἑαυτῷ περιφέρει· τὴν μὲν τῇ γενέσει, τὴν δὲ τῇ αὐθαιρέτῳ ῥοπῇ τοῦ θελήματος.

ϟ'. Νεάνιδας ἡ Γραφὴ καλεῖ τὰς ἀρετάς, διὰ τὴν συγκρατικὴν αὐτῶν πρὸς τὴν ψυχὴν συνάφειαν γινομένην, καὶ εἰς ἓν πνεῦμα καὶ σῶμα μετ᾿ αὐτῆς θεωρουμένων. Ἀγάπης γὰρ σύμβολον τὸ τῆς νεάνιδος εἶδος, καὶ ἁγνείας καὶ ἁγνισμοῦ τεκμήριον τὸ σχῆμα τῶν ἱερῶν τούτων παρθένων· ἔθος γὰρ τὰ θεῖα μετασχηματίζειν ἡ χάρις πρὸς ὃ πεποίωνται καὶ πρὸς τὸ συγγενὲς ἀπλανῶς ἐν τοῖς δυναμένοις εἰδοποιεῖν πέφυκεν.

ϟα'. Εἰσὶν οὖν ὥσπερ ὀκτὼ οἱ προστάται τῶν παθῶν, τρεῖς μὲν οἱ μεγάλοι· ὁ τῆς γαστριμαργίας, ὁ τῆς φιλαργυρίας καὶ κενοδοξίας· πέντε δὲ οἱ τούτοις ἀκόλουθοι· ὁ τῆς πορνείας καὶ ὀργῆς καὶ λύπης καὶ ἀκηδίας καὶ ὑπερηφανίας· οὕτως εἰσὶ καὶ αἱ ἀντικείμεναι τούτων περιεκτικαὶ τρεῖς ἀρεταί, ἀκτημοσύνη, ἐγκράτεια καὶ ταπείνωσις· μεθ᾿ ὧν καὶ αἱ τούτοις ἑπόμεναι· ἁγνεία καὶ πρᾳότης, χαρὰ καὶ ἀνδρεία καὶ ἐξουδένωσις· καὶ ἅπας ὁ τῶν ἀρετῶν ὀπαδός*· δυνάμεως δὲ καὶ ἐνεργείας καὶ ὀσμῆς ἰδίας ἑκάστης ἀρετῆς ἢ κακίας μαθεῖν καὶ γνῶναι, οὐ τοῦ βουλομένου παντός ἐστιν, ἀλλὰ

1. Παροιμ. β', 9.

τοῦ ποιοῦντος καὶ πάσχοντος ἔργῳ καὶ λόγῳ, καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος τὰ χαρίσματα τῆς ἐπιστήμης λαβόντος καὶ τῆς διακρίσεως.

μβ'. Τῶν ἀρετῶν, αἱ μὲν ἐνεργοῦσιν, αἱ δὲ ἐνεργοῦνται· καὶ ἐνεργοῦσι μὲν αὗται ἐν ἡμῖν ἐπιδημοῦσαι ὅτε δεῖ, καὶ ἡνίκα, καὶ ὅσον βούλονται, καὶ καθώς· ἐνεργοῦμεν δὲ ταύτας ἡμεῖς, κατὰ τὴν προαίρεσιν καὶ τὴν ἠθικὴν ἕξιν τῆς ἡμῶν ἐπιτηδειότητος· ἀλλ' ἐκεῖναι μέν, οὐσιωδῶς· ἡμεῖς δέ, τυπικῶς πρὸς ἦθος τυπούμενοι· εἴπερ τύπος ἐστὶν ὁ πασῶν τῶν ἡμετέρων ἐργασιῶν τρόπος, πρὸς τὰ ἐκεῖθεν ἀρχέτυπα· ἐπειδὴ ὀλίγοις λίαν οὐσιωδῶς τὰ νοητὰ μετέχονται πρὸ τῆς μελλούσης ἀφθάρτου ἀπολαύσεως. Τοὺς κόπους γὰρ ἐντεῦθεν καὶ τοὺς τύπους οὐ τὰς ἀρετὰς κυρίως ἐνεργοῦμεν καὶ ἀπολαμβάνομεν.

μγ'. Ἱερουργεῖ τὸ Εὐαγγέλιον κατὰ Παῦλον[1], ὁ μεταλαμβάνων καὶ μεταδιδόναι δυνάμενος ἐνεργείᾳ καὶ ἑτέροις τὸν φωτισμὸν τοῦ Χριστοῦ· ὥσπερ τινὰ σπόρον θεῖον τὸν λόγον ἐν ταῖς ψυχικαῖς τῶν ἀκουόντων ἀρούραις αὐτὸν ἐνίησιν· ὁ λόγος ὑμῶν, φησίν, ἔστω ἐν χάριτι ἠρτυμένος[2] θείας χρηστότητος, ἵνα δῷ χάριν τοῖς ἐν πίστει ἀκούουσι· γεωργοὺς δὲ πάλιν καὶ γεώργιον[3] τοὺς διδασκάλους καὶ διδασκομένους εἰπών, ἐμφαίνει μάλα σοφῶς τοὺς μέν, ὡς ἀροτῆρας καὶ σπορεῖς τοῦ θείου λόγου· τοὺς δὲ ὡς τῶν ἀρετῶν γῆν πίαν, καρποφόρον καὶ εὔσταχυν. Ἱερουργία γὰρ κυρίως ἀληθινή, οὐ μόνον ἡ τῶν θείων ἐνέργεια, ἀλλὰ καὶ ἡ μετουσία τῶν ἀγαθῶν καὶ μετάδοσις.

μδ'. Διάφορός ἐστιν ὁ διὰ προφορᾶς πρὸς διδαχὴν προερχόμενος λόγος καὶ διαφόρως ἐκ πολλῶν τρόπων συνάγεται ἐκ τεσσάρων εἰδῶν· ὁ μὲν ἐκ μαθήσεως, ὁ δὲ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως, ἄλλος ἐκ πράξεως καὶ ἕτερος ἐκ τῆς χάριτος. Ὥσπερ δὲ τὸ ὕδωρ ἕν ἐστι τῇ φύσει, μεταποιεῖται δὲ καὶ μεταβάλλεται κατὰ τὴν ὑποκειμένην διάφορον τοῦ χοὸς ὕλην, εἰς οἰκείαν ποιότητα, ὡς τῇ γεύσει νοούμενον εἶναι, τὸ μὲν πικρόν, τὸ δὲ γλυκὺ καὶ ἄλλο ἁλμυρὸν καὶ ὀζῶδες*· οὕτω κατὰ τὴν ἠθικὴν ἕξιν ἑκάστου προερχόμενος ὁ λόγος καὶ ἀλλοιούμενος, ἐνεργείᾳ γινώσκεται καὶ τὴν ὠφέλειαν δίδωσιν.

* Ἴσως ὀξῶδες.

με'. Ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος εἰς ἀπόλαυσιν δέδοται πάσης λογικῆς φύσεως, ὥσπερ ἐδέσματά τινα πολλὰ διάφορα, τὴν ἡδονὴν αὐτῶν διαφόρως ἡ ψυχὴ ἀπολαμβάνουσα αἰσθάνεται. Ἔχει γὰρ τὸν ἐπιστημονικὸν λόγον, ὡς παιδαγωγὸν πρὸς ἦθος τυποῦντα αὐτήν· τὸν δὲ τῆς ἀναγνώσεως, ὡς ὕδωρ ἀναπαύσεως[4] ἐκτρέφοντα· τὸν δὲ τῆς πράξεως, ὡς τόπον χλόης[5] πιαίνοντα· τὸν δὲ τῆς χάριτος, ὡς ποτήριον μεθύσκοντα αὐτήν[6] καὶ εὐφραίνοντα[7]· τὴν δὲ ἄρρητον αὐτῆς ἀγαλλίασιν, ὡς ἔλαιον πρόσωπον ἱλαρύνουσαν[8] καὶ φαιδρὰν ἐργαζομένην.

1. Ῥωμ. ιε', 16. 2. Κολοσσ. δ', 6. 3. Α' Κορ. γ', 9.
4. Ψαλμ. 22,2. 5. Ψαλμ. 22,2. 6. Ψαλμ. 22,5.
7. Πρβλ Ψαλμ. 103,15. 8. Πρβλ. Ψαλμ. 103,15.

μς'. Κυρίως οὐ μόνον ἐν αὐτῇ ὡς ζωὴν ἡ ψυχὴ ταῦτα κέκτηται, ἀλλ' ὅτε καὶ παρ' ἄλλοις ἀκούει ταῦτα πρὸς διδαχὴν αἰσθάνεται· ὁπηνίκα προηγῆται ἀμφοτέρων ἀγάπη καὶ πίστις· καὶ ὁ μὲν πίστει ἀκούων, ὁ δὲ ἀγάπῃ παιδεύων, ἄνευ τύφου καὶ δόξης τοὺς λόγους τῶν ἀρετῶν ποιούμενος, τὸν μὲν γὰρ ἐκ μαθήσεως λόγον, ὡς παιδαγωγὸν δέχεται· τὸν δὲ τῆς ἀναγνώσεως, ὡς τροφόν· τὸν δὲ τῆς πράξεως, ὡς ἐνδιάθετον, ὡς νυμφοστόλον ἡδύτατον· τὸν δὲ τοῦ πνεύματος φωτιστικόν, ὡς νυμφίον λόγον ἑνωτικὸν αὐτῆς, τὸν εὐφραίνοντα. Πᾶν γὰρ ῥῆμα ἐκπορευόμενον διὰ στόματος Θεοῦ ἐστιν, οἱ διὰ τοῦ πνεύματος ἐκ στόματος τῶν ἁγίων προελθόντες λόγοι· ἡ δι' ἐνέργειαν γλυκυτάτη τοῦ πνεύματος ἐπίπνοια, ἣν τρυφῶσιν οὐ πάντες, ἀλλὰ μόνοι οἱ ἄξιοι· ἐπειδὴ δὲ καὶ τρυφὴν ἔχουσι τὸν λόγον οἱ λογικοί· ἐνταῦθα μὲν οἱ τῶν τοῦ πνεύματος ἐναργῶς εὐφραινόμενοι, ὀλίγοι λίαν εἰσίν, τοὺς τύπους δὲ μόνον οἱ πολλοὶ τῶν πνευματικῶν λόγων διὰ τῆς μνήμης καὶ γινώσκουσι καὶ μετέχουσι, τὸν ἄρτον οὔπω τὸν ἀληθινὸν τοῦ μέλλοντος ἐν αἰσθήσει Θεοῦ λόγον μετασχόντες· μόνος γὰρ αὐτὸς ἐκεῖσε πρόκειται εἰς πᾶσαν τοῖς ἀξίοις ἱκανῶς ἡδονήν· μήτε ἐσθιόμενος, μήτε δαπανώμενος, ἢ θυόμενος πώποτε.

μζ'. Ἄνευ αἰσθήσεως νοερᾶς, τῶν θείων ἐν αἰσθήσει τὴν ἡδονὴν ἀδύνατον γεύσασθαι. Ὥσπερ γὰρ ὁ τὰς αἰσθήσεις ἀμβλύνας, ἀνενεργήτους αὐτὰς ἐποίησε πρὸς τὰ αἰσθητά, καὶ οὔτε ὁρᾷ, οὔτε ἀκούει, οὔτε ὀσφραίνεται, πάρετος ὤν, μᾶλλον δὲ ἡμιθανής, οὕτω καὶ ὁ τὰς ψυχικὰς κατὰ φύσιν δυνάμεις νεκρώσας διὰ τῶν παθῶν, ἀναισθήτους πρὸς ἐνέργειαν καὶ μετοχὴν τῶν μυστηρίων τοῦ πνεύματος ἐποίησεν. Ὁ γὰρ μὴ ὁρῶν καὶ ἀκούων καὶ αἰσθανόμενος πνευματικῶς, νεκρός ἐστι· μὴ ζῶν γάρ ἐστιν ἐν αὐτῷ ὁ Χριστός, μήτε αὐτὸς ἐν αὐτῷ κινούμενός τε καὶ ἐνεργούμενος.

μη'. Ἴσην καὶ τὴν αὐτήν, ἵνα μὴ λέγω καὶ μίαν, ἔχουσι τὴν ἐνέργειαν αἱ αἰσθήσεις πρὸς τὰς ψυχικὰς δυνάμεις, καὶ μάλιστα ὅτε ὑγειῶς ἔχουσι. Δι' ἐκείνων γὰρ αὗται καὶ ζῶσι καὶ ἐνεργοῦσι, καὶ ἀμφοτέροις τὸ ζωτικὸν συγκέκραται πνεῦμα. Ἀρρωστεῖ γὰρ κυρίως ὁ ἄνθρωπος, ὅτε τὴν γενικὴν τῶν παθῶν ἀσθένειαν ἐπιφέρει, ἐν τῷ νοσοκομείῳ τῆς ῥαθυμίας ἀεὶ κατακείμενος. Αἱ μὲν γὰρ αἰσθήσεις τὰ αἰσθητά, αἱ δέ, τὰ νοητὰ τρανῶς ἐποπτεύουσιν· ὅτε μάλιστα οὐκ ἔστι μάχη τις σατανικὴ ἐν αὐταῖς, τῷ νόμῳ τοῦ νοὸς καὶ τοῦ πνεύματος ἀντιτασσομένη[1]· ἡνίκα δὲ εἰς ἓν συναφθῶσι διὰ τοῦ πνεύματος ἑνοειδεῖς γενόμεναι, τηνικαῦτα τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀμέσως καὶ οὐσιωδῶς, ὡς ἔχουσι φύσεως γινώσκουσι· καὶ τοὺς λόγους αὐτῶν τρανῶς θεωροῦσι καὶ τὴν μίαν αἰτίαν τῶν ὅλων Τριάδα, ὡς δυνατόν, καθαρῶς ἐποπτεύουσι.

μθ'. Πρῶτον μὲν ὀφείλει ὁ ἡσυχάζων ὡς θεμέλιον ἔχειν τὰς πέντε ἀρετὰς ταύτας, ἐν ᾧ καὶ ἐργασίας οἰκοδομήν· ἤγουν, σιωπήν, ἐγκράτειαν, ἀγρυπνίαν, ταπείνωσιν καὶ ὑπομονήν· ἐργασίας δὲ θεαρέστους τρεῖς· ψαλ-

1. Πρβλ. Ῥωμ. ζ', 23.

μῳδίαν, προσευχὴν καὶ ἀνάγνωσιν καὶ ἐργόχειρον, ἐὰν ἐστὶν ἀσθενής· αἱ γὰρ προειρημέναι ἀρεταὶ οὐ μόνον εἰσὶ πασῶν περιεκτικαί, ἀλλὰ καὶ συστατικαὶ ἀλλήλων· καὶ ἀπὸ πρωΐας σχολάζειν ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ διὰ προσευχῆς καὶ καρδιακῆς ἡσυχίας, ἐπιμόνως εὔχεσθαι, ὥραν πρώτην· εἶτα δευτέραν ἀναγινώσκειν· τρίτην ψάλλειν· τετάρτην εὔχεσθαι· πέμπτην ἀναγινώσκειν· ἕκτην ψάλλειν· ἑβδόμην εὔχεσθαι· ὀγδόην ἀναγινώσκειν· ἐννάτην ψάλλειν· δεκάτην ἐσθίειν· ἑνδεκάτην κοιμᾶσθαι, εἰ χρείαν ἔχει· δωδεκάτην ψάλλειν τὰ ἑσπερινά· καὶ οὕτω καλῶς τὸ στάδιον τῆς ἡμέρας διερχόμενος, ἀρέσκει Θεῷ.

ρ'. Ἐκ πάντων χρὴ ὡς μέλισσαν τῶν ἀρετῶν συλλέγειν τὰ χρησιμώτατα, καὶ οὕτω μεταλαμβάνοντα ἐκ πάντων μικρόν, ποιεῖν μεγάλην τῆς ἐργασίας τῶν ἀρετῶν σύνθεσιν· ἐξ ὧν τὸ μέλι τῆς σοφίας πορίζεται πρὸς εὐφροσύνην ψυχῶν.

ρα'. Ῥᾷον δέ, εἰ βούλει, καὶ τὸ τῆς νυκτὸς διάστημα διελθεῖν, ἄκουσον· τρεῖς πολιτείας ἔχει ἡ ἀγρυπνία τῆς νυκτός· ἀρχαρίων, μέσων καὶ τελείων. Καὶ ἡ μὲν πρώτη πολιτεία ἐστὶν αὕτη· τὸ ἥμισυ τῆς νυκτὸς κοιμᾶσθαι καὶ τὸ ἥμισυ ἀγρυπνεῖν· καὶ ἢ ἀφ᾽ ἑσπέρας ἕως μέσης νυκτός, ἢ ἀπὸ μέσης νυκτὸς ἕως πρωΐ. Ἡ δὲ δευτέρα πολιτεία ἐστὶν αὕτη· ἀγρυπνεῖν ἀφ᾽ ἑσπέρας ὥραν μίαν ἢ δύο· εἶτα κοιμᾶσθαι ὥρας τέσσαρας· ἐγείρεσθαι δὲ εἰς τὸν ὄρθρον, ψάλλοντα καὶ προσευχόμενον ὥρας ἓξ ἕως πρωΐ· εἶτα ψάλλειν τὴν πρώτην ὥραν καὶ καθέζεσθαι ἡσυχάζοντα, ὡς προείρηται· καὶ ἢ τοὺς ὅρους τῶν ἐργασιῶν φυλάττειν διὰ τῶν ὡρῶν, ἢ τὴν συνέχειαν δηλαδὴ τῆς προσευχῆς ἀδιάστατον τηρεῖν, δι᾽ ἧς ἡ ἕξις τὸν πολιτευόμενον. Ἡ δὲ τρίτη πολιτεία, παννύχιον ἔχει τὴν στάσιν καὶ τὴν ἐγρήγορσιν.

ρβ'. Ἰδοὺ γὰρ καὶ περὶ βρώσεως φαμέν, ὅτι λίτρα ἄρτου ἀρκεῖ παντὶ τῷ ἀγωνιζομένῳ πρὸς ἡσυχίαν· καὶ οἴνου μὲν δύο βαυκάλια ἀκράτου πίνειν, ὕδατος δὲ τρία· καὶ ἀπὸ τῶν εὑρισκομένων σιτίων τρέφεσθαι, οὐχ ὅσα ζητεῖ ἡ φύσις ἐπιθυμητικῶς, ἀλλ᾽ ὅσα ἡ πρόνοια οἰκονομεῖ χρᾶσθαι ἐγκρατῶς. Ἄριστος* οὖν καὶ σύντομος εἴδησις περὶ τῶν ἀκριβῶς πολιτεύεσθαι βουλομένων, τὰς τρεῖς τῶν ἀρετῶν περιεκτικὰς ἐργασίας τηρεῖν, νηστείαν, φημί, ἀγρυπνίαν καὶ προσευχήν· τὸ ἔρεισμα πάντων, βεβαιούσας κραταιότατα.

* Ἴσως ἀρίστη.

ργ'. Ἡ ἡσυχία πρὸ πάντων πίστεως δεῖται καὶ ὑπομονῆς καὶ τῆς ἐξ ὅλης καρδίας καὶ ἰσχύος καὶ δυνάμεως, ἀγάπης[1] καὶ ἐλπίδος· ὁ μὲν γὰρ πιστεύων, κἂν ἐνταῦθα τοῦ ζητουμένου ἀποτύχῃ δι᾽ ἀμέλειαν τυχόν, ἢ ἄλλην αἰτίαν, ἀλλ᾽ ἐν τῇ ἐξόδῳ πάντως ἀδύνατον μὴ πληροφορηθῆναι τὸν καρπὸν τῆς πίστεως καὶ τοῦ ἀγῶνος καὶ ἰδεῖν τὴν ἐλευθερίαν· ὅς ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ἡ τῶν ψυχῶν ἀπολύτρωσις καὶ σωτηρία, ὁ θεάνθρωπος Λόγος· ὁ δὲ ἀπιστῶν, κατακριθήσεται πάντως ἐν ἐξόδῳ· ἀλλὰ καὶ ἤδη κέκριται[2],

1. Πρβλ. Δευτ. ς', 5.
2. Ἰωάνν. γ', 18.

φησὶν ὁ Κύριος. Ὁ γὰρ ταῖς ἡδοναῖς δουλεύων καὶ δόξαν τὴν παρὰ ἀνθρώπων ζητῶν καὶ οὐ τὴν ἐκ Θεοῦ[1], ἄπιστός ἐστι, φησί, κἂν ἐν λόγῳ πιστὸς εἶναι δοκῇ· ὁ τοιοῦτος ἠπάτησεν ἑαυτὸν λεληθότως· ἀκούσεται γάρ, ὅτι ἀνθ᾽ ὧν οὐκ ἔλαβές με ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ἀλλ᾽ ἀπέρριψάς με ὀπίσω τοῦ νώτου σου, κἀγὼ ἀπώσωμαί σε[2]. Δεῖ γὰρ τὸν πιστόν εὔελπιν εἶναι καὶ πιστεύειν μὲν τὴν τοῦ Θεοῦ ἀλήθειαν, μαρτυρουμένην ἐν πάσαις ταῖς Γραφαῖς, ὁμολογεῖν δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν, ἵνα μὴ διπλοῦν ἔξῃ τὸ κρίμα καὶ ἀπαραίτητον.

ρδ'. Συντετριμμένην καρδίαν καὶ ψυχὴν τεταπεινωμένην οὐδὲν οὕτως ἐμποιεῖ, ὡς τὸ ἰδιάζειν ἐν γνώσει καὶ ἡ ἐκ πάντων σιωπή· κυρίως οὐκ ἄλλο τί ἐστι τὸ λυμαῖνον τὴν κατάστασιν τῆς ἡσυχίας καὶ τὴν θείαν ἐξ αὐτῆς περιαιροῦν δύναμιν, ὡς τὰ περιεκτικὰ ἓξ πάθη ταῦτα· παρρησία, γαστριμαργία, πολυλογία τε καὶ περισπασμός, φυσίωσις, καὶ ἡ κυρία τῶν παθῶν οἴησις· εἰς ἅπερ ὁ μετὰ προθυμίας ἐθίσας, τελείως, καὶ μετὰ τὴν προκοπὴν ἐπὶ πλεῖον σκοτιζόμενος, ἀναίσθητος γίνεται· καὶ εἰ μὲν ἀνανεύσει πάλιν, μετὰ πίστεως καὶ προθυμίας βαλὼν ἀρχήν, τοῦ ζητουμένου· τεύξεται πάλιν· καὶ μάλιστα ταπεινούμενος καὶ ζητῶν· εἰ δὲ ἓν τῶν προειρημένων διὰ τῆς ἀμελείας βασιλεύει ἐν αὐτῷ, τότε ἅπας ὁ τῶν κακῶν κατάλογος, σὺν τῇ ὀλέθρῳ ἀπιστίᾳ ἐκστρατεύσας, ἔρημον τὴν ψυχὴν ἀπεργάζεται· οἷον τινὰ Βαβυλωνίαν πόλιν ἄλλην, ταῖς τῶν δαιμόνων γινομένην ταραχαῖς καὶ θορύβοις[3] ὡς εἶναι τὰ ἔσχατα χείρονα τῶν πρώτων[4]· καὶ ἐχθρὸν θυμοειδῆ καὶ κατήγορον κατὰ τῶν ἡσυχαζόντων γινόμενον, καὶ τὴν γλῶσσαν ὡς ὀξεῖαν καὶ ὡς δίστομον ἀεὶ κατ᾽ αὐτῶν μάχαιραν θήγοντα.

ρε'. Ὕδατα παθῶν, ἐξ ὧν ἡ θολερὰ καὶ σύμμικτος τῆς ἡσυχίας πλημμυρεῖ τὴν ψυχὴν θάλασσα, οὐκ ἔστιν ἄλλως περάσαι, εἰ μὴ ἐν τῷ πλοίῳ τῷ κούφῳ καὶ ἐλαφρῷ τῆς περιεκτικῆς ἀκτησίας καὶ ἐγκρατείας. Ἐκ γὰρ τῆς ἀκρασίας καὶ φιλοϋλίας οἱ τῶν παθῶν χείμαρροι τὴν γῆν τῆς καρδίας περικλύσαντες, καὶ πᾶσαν σαπρίαν καὶ ὕλην λογισμῶν ἐν αὐτῇ καταγαγόντες, τότε σύγχυσιν μὲν τῷ νοΐ, θόλωσιν δὲ τῇ διανοίᾳ, βάρος δὲ τῷ σώματι ἐμποιοῦσι· καὶ ὀλίγωρον καὶ σκοτεινὴν καὶ ναρκῶσαν τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν ἀπεργάζονται καὶ τῆς οἰκείας κατὰ φύσιν ἕξεως καὶ αἰσθήσεως ἐκβάλλουσιν.

ρς'. Χαύνην καὶ ὀλίγωρον καὶ ἄνουν οὐχ οὕτως, ὡς ἡ φιλαυτία κυρίως, ἡ τῶν παθῶν τροφός, τὴν ψυχὴν τῶν σπουδαίων ἐμποιεῖ. Ἡνίκα γὰρ τὰς τοῦ σώματος ἀναπαύσεις τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς πόνων προτιμᾷ καὶ περιποιητικὴν ἡγεῖται γνῶσιν, τὸ μὴ πονεῖν ἐν τοῖς ἔργοις ἑκουσίως, μάλιστα ἐν εὐχερέσι τῶν ἐντολῶν μικροῖς ἱδρῶσι, τότε ἀτονίαν τῇ ψυχῇ πρὸς τὸ τῆς ἡσυχίας στάδιον ποιεῖν πέφυκε καὶ τὴν ἔκλυσιν ἐν τοῖς ἔργοις κραταιὰν καὶ ἀκαταμάχητον ἀπεργάζεται.

1. Ἰωάνν. ε', 45.
2. Πρβλ. Ἰεζ. ε', 11.
3. Πρβλ. Ἡσ. ιγ', 21.
4. Ματθ. ιβ', 45.

ρζ'. Ἰατρὸς ἄριστος καὶ πρῶτος τοῖς πρὸς τὰς ἐντολὰς ἀσθενοῦσι καὶ τὴν θολώδη σκότωσιν ἑλομένοις ἐμεῖν, εὐχερῶς οὐκ ἔστιν, ὡς ἡ ἀδιάκριτος καὶ μετὰ πίστεως ἐν πᾶσιν ὑπακοή. Φάρμακον γάρ ἐστι ζωτικὸν πολυσύνθετον ἀρετῶν τοῖς πίνουσι καὶ μάχαιρα τὰς οὐλὰς τῶν τραυμάτων ἀφ' ἑνὸς ἐκκαθαίρουσα· ἣν ὁ ἐν πίστει καὶ ἁπλότητι προκρίνας πασῶν ἐνεργεῖν, πάντα τὰ πάθη ὑφ' ἓν περιέκοψε· καὶ ἡσυχίαν οὐ φθάσας μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς κατώρθωσεν αὐτήν, Χριστὸν εὑρὼν καὶ μιμητὴς αὐτοῦ καὶ δοῦλος καὶ γενόμενος καὶ λεγόμενος.

ρη'. Ἄνευ πενθικῆς ἐργασίας καὶ πολιτείας ἀδύνατον τὸν τῆς ἡσυχίας καύσωνα ὑπομεῖναι. Ὁ μὲν γὰρ πενθῶν καὶ τὰ πρὸ τοῦ θανάτου καὶ μετὰ θάνατον δεινὰ μελετῶν, πρὶν ἢ ἀφ' ἑαυτῶν ἥξουσι, καὶ ὑπομονὴν ἕξει καὶ ταπείνωσιν, τὰ δύο τῆς ἡσυχίας θεμέλια. Ὁ δὲ χωρὶς τῶν προειρημένων ἡσυχίαν ἄγων, σύντροφον ἔχει ἀεὶ τῆς ὀλιγωρίας τὴν οἴησιν· ἐξ ὧν αἰχμαλωσίαι καὶ ῥεμβασμοὶ πληθύνονται καὶ πρὸς τὴν χαύνωσιν συνωθοῦσιν ἡμᾶς· ἐντεῦθεν ἡ τῆς ῥαθυμίας θυγάτηρ ἀκρασία χαῦνον μὲν καὶ ἄτονον τὸ σῶμα ἐμποιεῖ, τὸν νοῦν δὲ ἐσκοτισμένον καὶ πεπωρωμένον ἐργάζεται· τότε δὲ καὶ Ἰησοῦς ἐκρύβη, ὄχλου ὄντος νοημάτων καὶ λογισμῶν ἐν τῷ κατὰ διάνοιαν τόπῳ[1].

ρθ'. Συνειδήσεως βάσανον τῆς νῦν, ἢ τῆς μελλούσης ἐν αἰσθήσει γεύσασθαι, τοῖς πᾶσιν ἀδύνατον. Μόνοις γὰρ ἐκείνοις ἰδικῶς προσγίνεται, οἷς ἡ δόξα καὶ ἡ ἀγάπη ἀπ' ἐντεῦθεν, ἢ ἐκεῖθεν ὑστερεῖται· ὡς γὰρ δήμιός τίς ἐστι φοβερὸς τοὺς ὑπευθύνους πολυτρόπως κολάζων, καὶ τὸν ζῆλον ἢ ἔλεγχον ὡς ῥομφαίαν ἄτομον τυραννικῶς ἀπογυμνῶν ἀεὶ φαίνεται· τριχῶς οὖν κινεῖσθαι πρός τε τοὺς ἐναντίους καὶ τὴν φύσιν καὶ τὴν ψυχήν, δοθείσης τῆς συνειδήσεως, ὁ καλούμενος ζῆλος καὶ παρ' ἑτέροις φυσικὸς θυμός· ὃν ὡς ῥομφαίαν ἀπότομον πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ὀξύνειν ἡμᾶς προστάσσουσι. Καὶ εἰ μὲν νικήσας, ὑποτάξοι τὰ δύο τῷ ἑνί, ὅρος ἀνδρείας τότε μεταποιούμενος, πρὸς Θεὸν γίνεται. Εἰ δὲ ὑποταγῇ ταῖς δυσὶν ἡ ψυχή, ἁμαρτίᾳ, φημί, καὶ σαρκί, τέλος ἐκεῖθεν βάσανος αὐτῇ ἀνηλεὴς καθίσταται, ὡς δουλωθείσῃ αὐθαιρέτῳ γνώμῃ τοῖς ἐναντίοις. Ἐντεῦθεν πράττουσα τὰ αἴσχιστα, καὶ ὡς τὴν ἐξ ἀρετῶν κατάστασιν ἀπολέσασα, ἐκπέπτωκε, τοῦ Θεοῦ χωρισθεῖσα.

ρι'. Κυρίως πάντων τῶν παθῶν δύο εἰσὶ σκληρὰ καὶ βαρύτατα πάθη· πορνεία καὶ ἀκηδία, τὰ συνέχοντα καὶ ἐκλύοντα τὴν ταλαίπωρον ψυχήν. κοινὴν ἀλληλουχίαν ἔχοντα καὶ συζυγίαν ἀλλήλοις, δυσκαταμάχητα ὄντα καὶ ἀήττητα καὶ τελείως ὑφ' ἡμῶν ἀνίκητα· καὶ τὸ μὲν πλεονάζει ἐν τῷ ἐπιθυμητικῷ, περιέχει δὲ τὴν ὕλην φύσει ἀδιορίστως ἀμφοτέρων, λέγω, ψυχῆς καὶ σώματος, συγκεκραμμένην ἔχον ὅλην ἐν ὅλοις μέλεσι τὴν ἡδονὴν αὐτῆς· ἡ δὲ ἄνωθεν τὸ ἡγεμονικὸν κρατοῦσα, ὅλην ψυχὴν καὶ τὴν σάρκα καθάπερ σμίλαξ ὅλη περιλαμβάνουσα, νωθρὰν καὶ ἐκλελυμένην καὶ

1. Πρβλ. Ἰωάνν. ε', 13.

πάρετον τὴν φύσιν ποιεῖ. Ἐκβέβληνται δὲ καὶ οὐ τελείως ἡττῶνται πρὸ τῆς μακαρίας ἀπαθείας, ὁπόταν ἡ ψυχὴ Πνεύματος Ἁγίου εἰληφυῖα δύναμιν ἐν προσευχῇ, τὴν ποιοῦσαν ἄνεσιν αὐτῇ καὶ ἰσχὺν καὶ βαθεῖαν εἰρήνην ἐν καρδίᾳ διὰ τῆς ἡσυχίας εὐφραίνεται. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀρχὴ καὶ βασιλὶς καὶ κυρία καὶ ἡ περιεκτικὴ τῶν ἡδονῶν ἡδονή, καὶ ἡ σύντροφος αὐτῆς ῥαθυμία ἡ τοὺς τριστάτας τοῦ Φαραὼ[1] ἐπιφέρουσα τὸ ἀκαταμάχητον ἅρμα· δι' ὧν αἱ ἀφορμαὶ τῶν παθῶν τῷ βίῳ τοῖς ἀθλίοις ἡμῖν ἐπεισῆλθον.

ρια'. Ἀρχὴ τῆς νοερᾶς προσευχῆς ἡ ἐνέργεια, εἴτ' οὖν ἡ καθαρτικὴ τοῦ πνεύματος δύναμις καὶ ἡ μυστικὴ τοῦ νοὸς ἱερουργία· ὥσπερ ἀρχὴ τῆς ἡσυχίας ἡ σχολή· μεσότης δὲ ἡ φωτιστικὴ δύναμις καὶ θεωρία· καὶ τέλος ἡ ἔκστασις καὶ ἡ ἁρπαγὴ τοῦ νοὸς πρὸς Θεόν.

ριβ'. Ἱερατεῖον πνευματικόν ἐστι πρὸ τῆς μελλούσης ὑπὲρ νοῦν ἀπολαύσεως, ἡ νοερὰ τοῦ νοὸς ἐνέργεια, τὸν ἀμνὸν μυστικῶς ἐν ἀρραβῶνι τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ τῆς ψυχῆς θυσιαστηρίῳ καὶ ἱερουργοῦντος καὶ μετέχοντος· ἐσθίειν δὲ ἐστὶ τὸν ἀμνὸν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ νοερῷ θυσιαστηρίῳ τῆς ψυχῆς, οὐ τὸ νοῆσαι ἢ μετασχεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ γενέσθαι ὡς τὸν ἀμνὸν κατὰ τὴν μόρφωσιν ἐν τῷ μέλλοντι· τοὺς μὲν γὰρ λόγους, ἐνταῦθα· τὰ δὲ πράγματα τῶν μυστηρίων, ἐκεῖσε ἀπολαβεῖν ἐλπίζομεν.

ριγ'. Προσευχή ἐστι, παρὰ μὲν τοῖς ἀρχαρίοις, ὡς πῦρ εὐφροσύνης ἀπὸ καρδίας ἀναδιδόμενον· παρὰ δὲ τοῖς τελείοις, ὡς φῶς εὐωδιάζον ἐνεργούμενον· ἢ πάλιν, προσευχή ἐστιν, Ἀποστόλων κήρυγμα, πίστεως ἐνέργεια, μᾶλλον δὲ πίστις ἄμεσος, ἐλπιζομένων ὑπόστασις[2], ἐνεργουμένη ἀγάπη, ἀγγελικὴ κίνησις, δύναμις ἀσωμάτων, ἔργον καὶ εὐφροσύνη αὐτῶν, Εὐαγγέλιον Θεοῦ, πληροφορία καρδίας, σωτηρίας ἐλπίς, ἁγνισμοῦ σημεῖον, ἁγιότητος σύμβολον, Θεοῦ ἐπίγνωσις, βαπτίσματος φανέρωσις, λουτροῦ κάθαρσις, Πνεύματος Ἁγίου ἀρραβών, τὸ τοῦ Ἰησοῦ ἀγαλλίαμα, εὐφροσύνη ψυχῆς, ἔλεος Θεοῦ, καταλλαγῆς σημεῖον, Χριστοῦ σφραγίς, ἀκτὶς νοητοῦ ἡλίου, ἑωσφόρος καρδιῶν, χριστιανισμοῦ βεβαίωσις, καταλλαγῆς Θεοῦ δήλωσις, χάρις Θεοῦ, σοφία Θεοῦ, μᾶλλον δὲ αὐτοσοφίας ἀρχή, Θεοῦ φανέρωσις, μοναστῶν ἔργον, ἡσυχαζόντων πολίτευμα, ἡσυχίας ἀφορμή, ἀγγελικῆς πολιτείας τεκμήριον· καὶ τί δεῖ πλεῖστα λέγειν; προσευχή ἐστιν ὁ Θεός, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι[3], διὰ τὸ μίαν εἶναι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν, τοῦ ἐνεργοῦντος τὰ πάντα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

ριδ'. Ῥάβδον δυνάμεως εἰμὴ Μωϋσῆς παρὰ Θεοῦ εἰλήφει, οὐκ ἂν Θεὸς Φαραὼ[4] γενόμενος, αὐτόν τε μαστίζῃ καὶ τὴν Αἴγυπτον· καὶ νοῦς, εἰμὴ δύναμιν προσευχῆς ἐν χειρὶ μετάσχοι, τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὰς ἐναντίας δυνάμεις συντρίψαι ἀδύνατον.

ριε'. Οἱ λέγοντες ἢ πράττοντές τι χωρὶς ταπεινώσεως, ἐοίκασιν ἐν χειμῶνι ἢ ἄνευ πηλοῦ οἰκοδομεῖν. Πεῖρα δὲ καὶ γνώσει ταύτην εὑρεῖν καὶ

1. Πρβλ. Ἐξ. ιδ', 7. 2. Ἑβρ. ια', 1. 3 Α' Κορ. ιβ', 6. 4. Ἐξ. ζ', 1.

γνῶναι, ὀλίγων λίαν ἐστίν. Οἱ γὰρ ἐν λόγῳ περὶ ταύτης διεξιόντες, ὅμοιοί εἰσιν οἱ μετροῦντες τὴν ἄβυσσον. Ἡμεῖς δὲ οἱ τυφλοὶ νεανικῶς περὶ τοῦ μεγάλου φωτὸς τούτου μικρὸν φανταζόμενοι, λέγομεν· ἡ ταπείνωσις κυρίως οὔτε ταπεινολογίαν ἔχει, οὔτε ταπεινοσχημοῖ· οὐδὲ φρονεῖν ταπεινὰ βιάζεται, οὐδὲ ἑαυτὸν μέμφεται ταπεινούμενος· κἂν ταῦτα ἀφορμαὶ καὶ σχήματα ταπεινώσεώς εἰσιν, ὡς τρόποι διάφοροι, ἀλλὰ χάρις ἐστὶν αὕτη καὶ δωρεὰ ἄνωθεν. Δύο δὲ εἰσίν, ὥς φασιν οἱ Πατέρες ταπεινώσεις· τὸ ἔχειν ἑαυτὸν ὑποκάτω πάντων καὶ τὸ ἐπιγράφειν Θεῷ τὰ κατορθώματα. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον, ἀρχή· τὸ δὲ δεύτερον, τέλος. Ἐπιγίνεται δὲ τοῖς ζητοῦσιν αὐτήν, τὸ μετὰ γνώσεως ἔχειν καὶ λογίζεσθαι τὰ τρία ταῦτα ἐν ἑαυτῷ· τὸ ὑπὲρ πάντας ἁμαρτωλοὺς εἶναι καὶ τὸ ὑπὲρ πάντα τὰ κτίσματα αἰσχρούς, ὡς εἰς τὸ παρὰ φύσιν ὄντας· καὶ τὸ ὑπὲρ τοὺς δαίμονας ἐλεεινοτέρους, ὡς τὸ εἶναι δούλους τοῖς δαίμοσιν. Λέγειν δὲ οὕτως ὀφείλει· ποῦ γὰρ οἶδα ἐγὼ ἀκριβῶς τὰς τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίας ὁποῖαι ἢ ὅσαι εἰσίν; ὅτι ὑπερβαίνουσιν ἢ ἐξισοῦνται ταῖς ἐμαῖς ἁμαρτίαις; καὶ διὰ τὴν ἄγνοιαν, ὦ ψυχή, ὑποκάτω πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν, ὡς γῆ καὶ σποδός[1], καὶ ὑπὸ κάτω τῶν ποδῶν αὐτῶν. Πῶς δὲ καὶ μὴ ἔχῃ ἑαυτὸν αἰσχρότερον, πάντων τῶν κτισμάτων εἰς τὸ κατὰ φύσιν ὄντων, ὥσπερ γεγόνασιν, ἐμοῦ δὲ διὰ τὰς ἀμετρήτους ἀνομίας εἰς τὸ παρὰ φύσιν; Ἀληθῶς γὰρ καὶ τὰ θηρία καὶ τὰ κτήνη καθαρώτερα ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ τυγχάνουσι· καὶ διὰ τοῦτό εἰμι ὑποκάτω πάντων, ὡς εἰς τὸν ᾅδην καὶ πρὸ θανάτου κατενεχθείς, καὶ κατάκειμαι. Τίς δὲ οὐκ οἶδεν ἐν αἰσθήσει, ὅτι καὶ τῶν δαιμόνων ἐστὶ χείρων ὁ ἁμαρτωλός, ὡς δοῦλος αὐτῶν καὶ ὑπήκοος καὶ ἀπ᾽ ἐντεῦθεν σὺν αὐτοῖς τῷ σκότει συγκαθειργμένος; Ὄντως καὶ χείρων τῶν δαιμόνων ὁ ὑπ᾽ αὐτῶν κυριευόμενος· καὶ διὰ τοῦτο σὺν αὐτοῖς τὴν ἄβυσσον ἐκληρώσω ταλαίπωρε· γῆν δὲ καὶ ᾅδην καὶ ἄβυσσον ὁ καὶ πρὸ θανάτου κατοικῶν, πῶς ἑαυτὸν δίκαιον ὀνομάζων φρεναπατᾷς, ἁμαρτωλὸν καὶ βέβηλον καὶ δαίμονα τοῖς κακοῖς ἔργοις ποιήσας; φεῦ τῆς σῆς ἀπάτης καὶ πλάνης δεισιδαίμων, κύων ἀκάθαρτε, τῷ πυρὶ καὶ τῷ σκότει διὰ ταῦτα παραπεμπόμενος.

ρις´. Σοφία πνευματοκίνητός ἐστι, κατὰ τοὺς θεολόγους, ἡ δύναμις τῆς νοερᾶς καὶ καθαρᾶς καὶ ἀγγελικῆς προσευχῆς, ἧς τὸ σημεῖον ἐν τῷ εὔχεσθαι ὁ νοῦς ἀνείδεως πάντῃ ὁρᾶσθαι· καὶ μήτε ἑαυτόν, μήτε τι ἄλλο ἐν παχύτητι βλέπων· ἀλλὰ καὶ τῶν αἰσθήσεων πολλάκις ὑπὸ τοῦ φωτὸς ἐκείνου συστελλομένων. Ὁ γὰρ νοῦς ἄυλος καὶ φωτοειδὴς τότε γίνεται, Θεῷ ἀρρήτως εἰς ἓν πνεῦμα κολλώμενος[2].

ριζ´. Εἰσὶν οὖν οἱ ἐνάγοντες καὶ ὁδηγοῦντες εἰς αὐτὴν τὴν θεόσδοτον ταπείνωσιν τρόποι διάφοροι ἑπτά, συστατικοὶ ἀλλήλων καὶ γεννητικοί· σιωπή, ταπεινοφροσύνη, ταπεινολογία, ταπεινοφορία, αὐτομεμψία, συντριβή, ἐσχατιά. Καὶ ἡ μὲν σιωπὴ ἐν γνώσει, τίκτει τὴν ταπεινοφροσύνην. Ἐκ δὲ τῆς ταπεινοφροσύνης, τίκτονται οἱ τρεῖς τρόποι τῆς ταπεινώσεως·

1. Πρβλ. Γεν. ιη´, 27. 2. Πρβλ. Α´ Κορ. ς´, 17.

τὸ ταπεινὰ φθέγγεσθαι, τὸ ταπεινὰ καὶ εὐτελῆ φορεῖν καὶ τὸ ἑαυτὸν διὰ παντὸς μέμφεσθαι. Οἱ τρεῖς δὲ τρόποι οὗτοι τίκτουσι τὴν συντριβὴν τὴν ἔκ τῆς παραχωρήσεως τῶν πειρασμῶν γινομένην, ἣν καὶ οἰκονομικὴν παίδευσιν φάσκουσι καὶ ἐκ δαιμόνων ταπείνωσιν. Ἡ δὲ συντριβὴ εὐχερῶς ἔργῳ ποιεῖ τὴν ψυχὴν ὑποκάτω πάντων εἶναι καὶ ἔσχατον πάντων ὡς ὑπὸ πάντων κυριευομένην. Οἱ δύο δὲ οὗτοι τρόποι τὴν τελείαν καὶ θεοδώρητον φέρουσι ταπείνωσιν· ἥν τινα δύναμιν, τελειότητα πασῶν τῶν ἀρετῶν καλοῦσι· καὶ αὕτη ἐπιγράφει Θεῷ τὰ κατορθώματα. Πρώτη οὖν πάντων ἐστὶν ἡ σιωπή, ἐξ ἧς τίκτεται ἡ ταπεινοφροσύνη. Αὕτη δὲ τίκτει τοὺς τρεῖς τρόπους τῆς ταπεινώσεως. Οἱ τρεῖς δὲ τίκτουσι τὸν ἕνα τῆς συντριβῆς. Ὁ δὲ τῆς συντριβῆς τίκτει τὸν ἕβδομον τὸν ὑποκάτω πάντων τῆς πρώτης ταπεινώσεως τρόπον, ὅν τινα καὶ οἰκονομικὴν ταπείνωσιν λέγουσιν. Ἡ δὲ οἰκονομικὴ φέρει τὴν θεοδώρητον καὶ τελείαν καὶ ἀσχημάτιστον καὶ ἀληθινὴν ταπείνωσιν. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐπιγίνεται οὕτως· ἐὰν μὴ ἐγκαταλειφθῇ ὁ ἄνθρωπος καὶ νικηθῇ, καταδουλωθείς, καὶ κυριευθῇ παντὶ πάθει καὶ λογισμῷ καὶ πνεύματι νικώμενος καὶ μήτε βοήθειαν εὑρίσκων ἐξ ἔργων ἢ ἐκ Θεοῦ ἢ ἔκ τινος τὸ σύνολον, ὥστε μικροῦ δεῖν καὶ εἰς ἀπελπισμόν ἔλθῃ καὶ ταπεινούμενος εἰς πάντα, οὐ δύναται συντριβῆναι καὶ ἔχειν ἑαυτὸν ὑποκάτω πάντων καὶ ἔσχατον καὶ δοῦλον πάντων καὶ αὐτῶν δὴ χείρονα τῶν δαιμόνων, ὡς ὑπ᾽ αὐτῶν τυραννούμενον καὶ νικώμενον. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ οἰκονομικὴ τῆς προνοίας ταπείνωσις, δι᾽ ἧς ἡ δευτέρα καὶ ὑψηλὴ θεόθεν δίδοται. Ἥτις ἐστὶ θεία δύναμις, ἡ ἐνεργοῦσα καὶ ποιοῦσα τὰ πάντα· δι᾽ αὐτῆς ὄργανον αὐτὸν ἑαυτῇ βλέπων διὰ παντὸς καὶ δι᾽ αὐτῆς τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ ἐργαζόμενον.

ριη´. Ὑποστατικὴν τοῦ φωτὸς θεωρίαν πνευματικήν, νοῦν ἀφάνταστον καὶ ἀμετεώριστον, ἐνέργειαν προσευχῆς ἀληθινὴν καὶ ἐκ μέσης καρδίας ἀείρρυτον, ψυχῆς ἀνάστασιν καὶ ἀνάτασιν, ἔκπληξιν θείαν καὶ μετεωροπορίαν τοῦδε τοῦ παντός, ἔκστασιν διανοίας ἐν πνεύματι ὁλικὴν τῶν αἰσθήσεων, ἁρπαγὴν νοὸς τῶν οἰκείων δυνάμεων, ψυχῆς κίνησιν Ἀγγελικὴν θεοκίνητον πρός τε τὸ ἄπειρον καὶ τὸ ἄναντες κινουμένην, ἐν τῇ καθ᾽ ἡμᾶς γενεᾷ εὑρεῖν ἀμήχανον, τῆς τῶν παθῶν τυραννίδος ἐν ἡμῖν βασιλευούσης νῦν, διὰ τὸ πλῆθος τῶν πειρασμῶν. Πέφυκε γὰρ ὁ νοῦς ἐν τοῖς κουφοτέροις μάλιστα, ταῦτα καὶ πρὸ καιροῦ φαντάζεσθαι· ἵνα καὶ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ θεόθεν μικρὰν κατάστασιν ἀπολέσας, νεκρὸς ἐκ πάντων γένηται. Διὸ χρὴ μετὰ πολλῆς διακρίσεως μήτε τὰ τοῦ καιροῦ ζητεῖν πρὸ καιροῦ, μήτε τὰ ἐν χερσὶν ἀποβάλλειν καὶ ἄλλα φαντάζεσθαι. Φύσει γὰρ ὁ νοῦς πρὸς τὰ προειρημένα εὐχερῶς ἔχει τὸ φαντασιοποιεῖν καὶ ἀναπλάττειν καὶ εἰς ἃ οὐκ ἔφθασε. Διὰ τοῦτο φόβος οὐ μικρός, ἵνα μὴ καὶ τῶν δοθέντων ὁ τοιοῦτος ὑστερηθῇ καὶ τὴν φρένα πολλάκις ἀπολέσῃ ἀπατηθείς, φανταστὴς καὶ οὐχ ἡσυχαστὴς γενόμενος.

ριθ´. Χάρις οὐ μόνον ἡ πίστις ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνεργουμένη προσ-

ευχή. Πίστιν γὰρ ἀληθινὴν τὴν ἔχουσαν τὴν ζωὴν τοῦ Ἰησοῦ φανερουμένην δείκνυσιν, ἡ δι᾿ ἀγάπης ἐνεργουμένη τῷ πνεύματι. Οὐκοῦν τὴν ἐναντίαν καὶ νεκρὰν καὶ ἄζωον κέκτηται πίστιν, ὁ μὴ ἐνεργουμένην εἰδὼς αὐτὴν ἑαυτῷ. Ἀλλ᾿ οὐδὲ πιστὸς λέγοιτ᾿ ἂν κυρίως εἶναι ὁ λόγῳ μόνῳ ψιλῷ πιστεύων καὶ μὴ ἐνεργουμένην αὐτὴν ταῖς ἐντολαῖς ἢ τῷ πνεύματι. Χρὴ τοιγαροῦν φανερουμένην αὐτὴν δεικνύειν ταῖς προκοπαῖς διὰ τῶν ἔργων, ἢ τοῖς ἔργοις ἐνεργουμένην ἐν φωτὶ καὶ λάμπουσαν ἔχειν· καθώς φησιν ὁ θεῖος Ἀπόστολος· δεῖξόν μοι σὺ τὴν πίστιν σου ἐκ τῶν ἔργων σου, κἀγώ σοι δείξω τὰ ἔργα μου ἐκ τῆς πίστεώς μου[1]· δεικνύων ἐντεῦθεν ὅτι ἐκ τῶν ἔργων τῶν ἐντολῶν, φανεροῦται ἡ τῆς χάριτος πίστις, καθὼς ἐνεργοῦνται αἱ ἐντολαὶ διὰ τῆς ἐν χάριτι πίστεως καὶ λάμπουσι. Ῥίζα γὰρ τῶν ἐντολῶν ἐστιν ἡ πίστις, μᾶλλον δὲ πηγὴ πρὸς αὔξησιν ταύτας ἀρδεύουσα· εἰς δύο διαιρουμένη, ὁμολογίαν καὶ χάριν, κἂν ἀδιαίρετος φύσει πέφυκεν.

ρκ'. Ἡ μικρὰ καὶ μεγάλη καὶ σύντομος τῶν ὑποτασσομένων κλῖμαξ, πέντε βαθμίδας τὰς πρὸς τελειότητα φερούσας κέκτηται· πρώτη ἡ ἀποταγή, δευτέρα ἡ ὑποταγή, τρίτη ἡ ὑπακοή, τετάρτη ἡ ταπείνωσις, πέμπτη ἡ ἀγάπη, ἥ ἐστιν ὁ Θεός. Καὶ ἡ μὲν ἀποταγή, ἐκ τοῦ ᾅδου ἀνάγει τὸν κείμενον, καὶ τὸν δεδουλωμένον, τῆς ὕλης ἐκνευροῖ. Ἡ δὲ ὑποταγή, Χριστὸν εὗρε καὶ τούτῳ διακονεῖ, ὡς αὐτός φησιν· ὁ ἐμοὶ διακονῶν, ἐμοὶ ἀκολουθεῖ· καὶ ὅπου εἰμὶ ἐγώ, ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονος ὁ ἐμὸς ἔσται[2]. Ποῦ δέ ἐστιν ὁ Χριστός; ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς ἐφεζόμενος[3]. Οὐκοῦν ἐκεῖ δεῖ εἶναι καὶ τὸν διάκονον, ὅπου καὶ ὁ διακονούμενος· ἐπιβιβάζων τὸν πόδα πρὸς τὴν ἀνάβασιν· ἢ πρὸ τοῦ ἀνελθεῖν τοῖς τρόποις Χριστῷ συναναβὰς καὶ συνανερχόμενος. Ἡ δὲ ὑπακοὴ ἐνεργουμένη ταῖς ἐντολαῖς διόλου τεκταίνει τὴν κλίμακα ἐκ διαφόρων ἀρετῶν καὶ ταύτας ὡς ἀναβάσεις ἐν τῇ ψυχῇ διατίθεται[4]· ἐξ ἧς ἡ ὑψοποιὸς ταπείνωσις τοῦτον ἀναλαβοῦσα καὶ ἄνωθεν φέρουσα πρὸς οὐρανόν, τῇ βασιλίδι τῶν ἀρετῶν ἀγάπῃ δίδωσι· καὶ Χριστῷ προσαγαγοῦσα, παρίστησι. Καὶ οὕτω διὰ τῆς συντόμου κλίμακος, εὐκόλως πρὸς οὐρανὸν ἀνέρχεται, ὁ ἐν ἀληθείᾳ ὑποτασσόμενος.

ρκα'. Συντονωτέρα ὁδὸς πρὸς τὰ ἄνω βασίλεια διὰ τῆς μικρᾶς κλίμακος τῶν ἀρετῶν οὐκ ἔστιν ἄλλη, ὡς ἡ τῶν πέντε τῆς ὑπακοῆς ἀντικειμένων παθῶν ἀναίρεσις· παρακοῆς, φημί, καὶ ἀντιλογίας, αὐταρεσκείας τε καὶ δικαιώματος καὶ τῆς ὀλεθρίου οἰήσεως. Αὗται γάρ εἰσι μέλη καὶ μέρη τοῦ ἀφηνιαστοῦ δαίμονος, τοῦ καταπίνοντος τοὺς νόθους τῶν ὑπηκόων καὶ παραπέμποντος τῇ ἀβύσσῳ τῷ δράκοντι. Καὶ ἡ μὲν παρακοή ἐστι, τὸ τοῦ ᾅδου στόμα· ἡ δὲ ἀντιλογία, ἡ γλῶσσα αὐτοῦ ὡς ὀξεῖα μάχαιρα· ἡ δὲ αὐταρέσκεια, ὀδόντες αὐτοῦ ἠκονημένοι· τὸ δὲ δικαίωμα, ὁ θώραξ αὐτοῦ· ἡ δὲ διάπνευσις τῆς παμφάγου γαστρὸς αὐτοῦ, ἡ πρὸς τὸν ᾅδην προπέμπουσα οἴησις. Ὅστις δὲ τὸ πρῶτον διὰ τῆς ὑπακοῆς νικᾷ, τὰ λοιπὰ ὑφ᾿ ἓν περιέκοψε καὶ εἰς οὐρανοὺς διὰ τῆς μιᾶς βαθμίδος ὀξέως ἀνέρχεται. Θαῦ-

1. Ἰακ. β', 18. 2. Ἰωάνν. ιβ', 26. 3. Ῥωμ. η', 34. 4. Ψαλμ. 83,6.

μα δὲ ὄντως καὶ τῶν ἀρρήτων ὂν καὶ ἀνέφικτον, καὶ τοῦτο ὁ φιλάνθρωπος ἡμῶν πεποίηκε Κύριος, διὰ μιᾶς ἀρετῆς ἢ μᾶλλον ἐπιταγῆς, ἀχρόνως εἰς οὐρανοὺς ἀνέρχεσθαι, ὥσπερ καὶ διὰ μιᾶς παρακοῆς εἰς τὸν ᾅδην κατήλθομεν καὶ κατερχόμεθα.

ρκβ'. Ὥσπερ ἄλλος κόσμος διττὸς ὁ ἄνθρωπος, καὶ καινὸς ὀνομάζεται κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον τὸν εἰπόντα· εἴτις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις[1]. Καὶ γὰρ καὶ οὐρανὸς καὶ γῆ καὶ πάντα ὅσα ὁ κόσμος, ὁ ἄνθρωπος γίνεταί τε κατὰ ἀρετὴν καὶ ὀνομάζεται· ὑπὲρ οὗ ἅπας λόγος καὶ ἅπαν μυστήριον, ὥς φησιν ὁ θεολόγος. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν πάλην ἡμῶν εἶναι οὐ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις τοῦ ἄρχοντος τοῦ ἀέρος[2], τοῦ Ἀποστόλου φήσαντος, ἁρμόδιον εἶναι ὡς εἰς κόσμον ἄλλον μέγαν τῆς φύσεως τῶν ψυχικῶν ἡμῶν δυνάμεων εἶναι τοὺς ἀντιπαλαίοντας ἡμῖν κρυπτῶς· κατὰ τῶν τριῶν γὰρ οἱ τρεῖς ἄρχοντες τοῖς ἀγωνισταῖς ἀντικαθιστάμενοι, ἐκστρατεύουσι, καὶ καθ᾿ ὃ ἂν προέκοψέ τις, καὶ εἰς ὅπερ ἐργάζεται, ὑπ᾿ αὐτῶν πολεμεῖται. Καὶ ὁ μὲν δράκων ὁ ἄρχων τῆς ἀβύσσου, πρὸς τοὺς καρδιακῶς προσέχοντας ἐκστρατεύων ἐνίσταται, ὡς πρὸς τὴν ὀσφὺν τῆς ἐπιθυμίας καὶ τοῦ ὀμφαλοῦ τὴν ἰσχὺν ἔχων, καὶ διὰ τοῦ τῆς λήθης ἐνηδόνου γίγαντος τὰς καυστικὰς τῶν πεπυρωμένων βελῶν[3] δυνάμεις ἀκοντίζων αὐτοῖς, ὥσπερ θάλασσαν ἄλλην καὶ ἄβυσσον τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων, δύνων καὶ ἕρπων καὶ ἐκταράττων αὐτὴν καὶ ἀφρίζων ἀναζέει αὐτήν[4]· καὶ πρὸς συνουσιασμοὺς ἐκκαίει καὶ τοῖς τῶν ἡδονῶν χειμάρροις ἐπικλύζει αὐτὴν καὶ ὡς ἄπληστον οὐκ ἐμπιπλᾷ. Ὁ δὲ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου[5], πρὸς τοὺς τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν μετερχομένους ἀνθίσταται, ὡς πρὸς τὸ θυμικὸν τὴν πάλην ἔχων, καὶ διὰ τοῦ τῆς ῥᾳθυμίας γίγαντος τὰς παντοδαπὰς τῶν παθῶν μαγγανίας ὡς εἰς κόσμον ἄλλον ἢ θέατρόν τε καὶ στάδιον τὴν πάλην νοερῶς ποιῶν, νικῶν, ἢ ἡττώμενος τοὺς ἀεὶ αὐτῷ ἀνδρικῶς προσπαλαίοντας, καὶ στεφάνους ἢ αἰσχύνην ἐνώπιον Ἀγγέλων αὐτοῖς προξενῶν, τὰς παρατάξεις αὐτοῦ καθ᾿ ἡμῶν διηνεκῶς καθοπλίζει, ἡμῖν μαχόμενος. Ὁ δὲ ἄρχων τοῦ ἀέρος[6], τοὺς τῇ διανοίᾳ πρὸς θεωρίαν σχολάζοντας ἐπέρχεται, φαντασιοσκοπῶν, ὡς πρὸς τὸ λογικόν τε καὶ νοερὸν ἐγγίζων, μετὰ τῶν τῆς πονηρίας τοῦ ἀέρος πνευμάτων· καὶ διὰ τοῦ τῆς ἀγνοίας γίγαντος τὴν ἀνατατικὴν διάνοιαν καθάπερ ἄλλον λογικὸν οὐρανὸν ἐκταράττων θολοῖ, τὰς φανταστικὰς καὶ ὁμιχλώδεις τῶν πνευμάτων μορφώσεις καὶ τοὺς μετασχηματισμοὺς ἀπατηλῶς καθάπερ ἀστραπὰς καὶ βροντάς, καταιγίδας τε καὶ ψόφους φέρων, δειλίαν ἐπάγει. Ἕκαστος ἑκάστῳ δηλονότι διὰ τῶν τριῶν πρὸς τὸ τριμερὲς τῆς ψυχῆς προσπαλαίων, ἀνθίσταται· καὶ πρὸς ὃ τὸν πόλεμον ἔχει, πρὸς αὐτὸ καὶ τὸν ἀγῶνα κέκτηται.

1. Β' Κορ. ε', 17. 2. Ἐφεσ. β', 2, ς', 12. 3. Ἐφεσ. ς', 16.
4. Ἰὼβ μα', 23. 5. Ἰωάνν. ιβ', 31. 6. Ἐφεσ. β', 2.

ρκγ'. Νόες γὰρ ὄντες ποτὲ καὶ αὐτοὶ καὶ τῆς ἀυλίας ἐκείνης καὶ λεπτότητος ἐκπεσόντες, ὑλικήν τινα παχύτητα ἕκαστος κέκτηται· κατὰ τὴν τάξιν ἢ ἐνέργειαν σωματούμενος, οὗ ἐνεργῶν πεποίωται. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ αὐτοί, κατὰ ἄνθρωπον, τὴν Ἀγγελικὴν ἡδονὴν ἀπολέσαντες, τρυφῆς θείας ὑστερηθέντες, χοῦν, καθάπερ καὶ ἡμεῖς, καὶ αὐτοὶ τρυφᾶν πάσχουσιν, ὑλώδεις πως καὶ αὐτοὶ γεγονότες ταῖς τῶν ὑλικῶν παθῶν ἕξεσι. Καὶ οὐ δεῖ θαυμάζειν, ὅπου γε καὶ ἡ κατ' εἰκόνα Θεοῦ[1] λογικὴ καὶ νοερὰ κτισθεῖσα ψυχὴ ἡμῶν κτηνώδης καὶ ἀναίσθητος καὶ σχεδὸν ἄνους ταῖς τῶν ὑλικῶν πραγμάτων ἀπολαύσεσι γέγονε, Θεὸν ἀγνοήσασα. Πέφυκε γὰρ ἡ ἕξις μεταποιεῖν τὴν φύσιν καὶ ἀλλοιοῦν τὴν ἐνέργειαν πρὸς τὴν προαίρεσιν. Καὶ τὰ μὲν* εἰσὶν ὑλώδη καὶ βαρέα τινὰ καὶ δυσκάθεκτα, θυμοειδῆ καὶ ἀμυντικά, καὶ ὡς θηρία τινὰ σαρκοφάγα πρὸς τὴν ὑλικὴν ἡδονὴν καὶ τρυφὴν κεχηνότα, δίκην κυνῶν αἱμοβόρων, τὴν σαπρίαν μετὰ τῶν πνευματιώντων ἐσθίοντα τὴν φίλην αὐτῶν φαντάζουσι, τὰς παχείας καὶ ὑλώδεις σάρκας καὶ τρυφὴν καὶ οἰκίαν ἔχοντα. Τὰ δὲ ἀκόλαστά τινα καὶ ὑγρώδη, ὡς εἰς λίμνην βδέλλαι τινὲς τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ βάτραχοι, καὶ ὄφεις, ἔστι δ' ὅτε καὶ εἰς ἰχθύας ἀλλοιούμενα, ἕρποντα τὴν ἁλμυρὰν τῆς ἀκολασίας ἡδονήν, ὡς ἀπόλαυσιν κεκτημένα· νηχόμενα τῷ πελάγει τῆς πολυποσίας, λεῖά τινα ὄντα καὶ ἁπαλά πως τὴν φύσιν, τῇ ὑγρότητι τῶν ἀλόγων ἡδονῶν χαίροντα, κύματα λογισμῶν καὶ μολυσμῶν καὶ τρικυμίας καὶ ζάλας ἀεὶ τῇ ψυχῇ διεγείρουσι. Τὰ δὲ κοῦφά τινα καὶ λεπτά, ὡς ἐναέρια πνεύματα ὄντα, τὸ θεωρητικὸν τῆς ψυχῆς ῥιπίζουσιν, ἀνέμους τινὰς βιαίους καὶ φαντασίας προτείνοντα, εἰς πετεινὰ ἔστι δ' ὅτε καὶ εἰς Ἀγγέλους μεταμορφούμενα τὴν ψυχὴν ἀπατῶσι· μνήμας εἰδοποιοῦντα γνωστῶν τινων, μετασχηματίζοντά τε καὶ μετατρέποντα πᾶσαν θεωρίαν πνευματικὴν ἐν τοῖς ἔτι μάλιστα ἀγωνιζομένοις, πρὸ τῆς καθαρότητος καὶ τῆς πνευματικῆς διακρίσεως· οὐδὲν γάρ ἐστι πνευματικόν, ᾧ μὴ ὡς αὐτὸ κατὰ φαντασίαν λεληθότως μετασχηματίζονται· πρὸς γὰρ τὴν κατάστασιν καὶ τὸ μέτρον τῆς προκοπῆς καὶ αὐτοὶ καθοπλίζονται, πλάνην ἀντὶ ἀληθείας καὶ φαντασίαν ἀντὶ θεωρίας ἐπιφέροντες, εἰσοικίζονται. Περὶ γὰρ τούτων ἡ Γραφὴ μαρτυρεῖ λέγουσα· τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰ ἑρπετὰ τῆς γῆς[2], τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας ἐπισημάνασα ἐδήλωσεν.

* Δηλ. πνεύματα.

ρκδ'. Ἡ ἐπανάστασις τῶν παθῶν καὶ ὁ ἐπεγειρόμενος τῆς σαρκὸς πόλεμος κατὰ τῆς ψυχῆς, κατὰ πέντε τρόπους προσγίνεται ἐν ἡμῖν· ποτὲ μὲν ἡ σὰρξ παραχρωμένη τοῖς οὖσι· ποτὲ δὲ τὰ παρὰ φύσιν, ὡς κατὰ φύσιν ἐπιζητοῦσα ἐνεργεῖν· ποτὲ δὲ καὶ ὑπὸ τῶν δαιμόνων ὁπλιζομένη κατὰ τῆς ψυχῆς, ὡς ἡδέως συμφιλιάζουσα τούτοις, ἔστι δ' ὅτε καὶ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀτακτεῖ, ὡς πεποιωμένη τοῖς πάθεσι. Γίνεται δὲ καὶ πόλεμος ἐπ' ἐσχάτων πάντων, ἐκ φθόνου δαιμόνων κατὰ παραχώρησιν ἀνθισταμένων ἡμῖν διὰ ταπείνωσιν, ὁπόταν ἐκ πάντων τῶν προειρημένων ἀστοχήσωσιν.

1. Γέν. α', 26-27. 2. Ὡσηὲ β', 14.

ρκε'. Αἰτίαι δὲ κυρίως τοῦ πολέμου τρεῖς εἰσιν, ἐκ πάντων καὶ διὰ πάντων ἡμῖν προσγινόμεναι· ἡ ἕξις, ἡ παράχρησις τῶν ὄντων καὶ ὁ κατὰ παραχώρησιν τῶν δαιμόνων φθόνος καὶ πόλεμος· τὸ δὲ ἐπανίστασθαι ἢ ἐπιθυμεῖν τὴν σάρκα κατὰ τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ψυχὴν κατὰ τῆς σαρκός[1], τὸν αὐτὸν τρόπον κατὰ τὴν ἕξιν καὶ τὴν ἐνέργειαν ἔχουσιν τὰ τῆς σαρκὸς κατὰ τῆς ψυχῆς πάθη καὶ τὰ τῆς ψυχῆς κατὰ τῆς σαρκὸς ἀριστεύματα· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ πόλεμος ἔστι δ' ὅτε ἀπερισκέπτως καὶ ἀναιτίως, ὡς ἀναιδής, καθ' ἡμῶν θρασυνόμενος μάχεται. Μὴ δὸς οὖν, ὦ φίλος, τῇ βδέλλῃ ὡς αἱμοχαρεῖ, ἀναιμάττειν τὰς ἀρτηρίας, καὶ οὐδ' ἐμεῖν αἷμα συνηθείη ποτέ. Μήτε χοῦν εἰς κόρον τῷ ὄφει καὶ δράκοντι παραχώρει, καὶ καταπατήσεις εὐχερῶς λέοντος καὶ δράκοντος[2] φρύαγμα. Στέναξον ἄχρις ἂν ἐκδυθεὶς ἐπενδύσῃ τὸ ἄνωθεν οἰκητήριον[3] καὶ τὴν μόρφωσιν τοῦ κατ' εἰκόνα σε πλάσαντος[4] Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ρκς'. Κυρίως οἱ αὐτόχρημα σάρκες ὄντες καὶ τὴν φιλαυτίαν ἀσπαζόμενοι, ἡδονῇ καὶ κενοδοξίᾳ ἀεὶ δουλεύουσιν· οἷς ὁ φθόνος ἐρρίζωται. Τῇ βασκανίᾳ γὰρ τηκόμενοι καὶ τὴν τοῦ πλησίον εὐπραγίαν πικρίαν ἡγούμενοι, διαβάλλουσι τὰ καλὰ ὡς κακὰ καὶ τῆς πλάνης ὄντα γεννήματα, καὶ οὐδὲ τὰ τοῦ πνεύματος δέχονται ἢ πιστεύουσι, μήτε Θεὸν ἰδεῖν ἢ ἐπιγνῶναι τῇ ὀλιγοπιστίᾳ δύνανται. Οἱ τοιοῦτοι κατὰ τὴν τύφλωσιν αὐτῶν καὶ ὀλιγοπιστίαν, εἰκότως ἐκεῖθεν ἀκούσουσι τό, οὐκ οἶδα ὑμᾶς[5]. Χρὴ γὰρ τὸν ἐρωτῶντα πιστόν, ἢ πιστεύειν ἃ οὐκ οἶδεν ἀκούων, ἢ μανθάνειν ἃ πιστεύει, ἢ διδάσκειν ἅπερ ἔγνω καὶ πολυπλασιάζειν ἀφθόνως ἐν τοῖς δεχομένοις πιστῶς τὸ τάλαντον. Εἰδ' ἀπιστεῖ ἃ οὐκ οἶδε καὶ ἐξουθενεῖ ἃ οὐκ ἔγνω καὶ διδάσκει ἃ οὐκ ἔμαθε, βασκαίνων τοῖς διδάσκουσι πρακτικῶς ταῦτα, ἔσται ἡ μερὶς αὐτοῦ πάντως, μετὰ τῶν ἐχόντων χολὴν πικρίας[6] ἐπιτιμώμενος.

ρκζ'. Ῥήτωρ ἐστί, κατὰ τοὺς ὄντως ἐν λόγῳ σοφούς, ὁ ἐν συντομίᾳ διὰ τῆς γενικῆς ἐπιστήμης τὰ ὄντα περιλαμβάνων, καὶ ὡς ἓν σῶμα καὶ διαιρῶν καὶ συνάπτων αὐτά, δεικνύων ταῦτα ὡς ὁμοδύναμα, κατά τε τὴν ἑτερότητα καὶ ταὐτότητα, ἢ καὶ ὁ κατ' ἀλήθειαν ἀποδεικτικὸς λεγόμενος. Ἢ πάλιν, ῥήτωρ ἐστὶ κυρίως πνευματικὸς ὁ τὰς διῃρημένας καθολικὰς τῶν ὄντων πέντε γενικὰς ἰδιότητας, ἃς ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος συνῆψε, διαιρῶν καὶ συνάπτων περιληπτικῷ λόγῳ φωνῆς ποιᾶς, ὡς ῥήτωρ περιλαμβάνων τὸ πᾶν· οὐ λόγῳ ψιλῷ μόνον ἀποδεικτικῷ κατὰ τοὺς ἔξω δεικνύων ἄλλοις αὐτά, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐμφαινομένων αὐτῷ ἐν πνεύματι τοῖς οὖσι θεωρημάτων καὶ ἑτέροις φωτίζειν δυνάμενος. Φιλόσοφος δὲ ἐστιν ἀληθινός, ὁ ἐκ τῶν ὄντων τὴν αἰτίαν τῶν ὄντων εἰδὼς ἢ ἐκ τῆς αἰτίας τὰ ὄντα γινώσκων κατὰ τὴν ὑπὲρ νοῦν ἕνωσιν καὶ τὴν ἄμεσον πίστιν γενόμενος· οὐ μόνον μαθών, ἀλλὰ καὶ παθὼν τὰ θεῖα. Ἢ πάλιν, φιλόσοφός ἐστι κυρίως ὁ πρακτικός τε καὶ θεωρητικὸς γενόμενος καὶ πολιτευόμενος νοῦς. Τέλειος

1. Γαλ. ε', 17. 2. Ψαλμ. 90, 13. 3. Πρβλ. Β' Κορ. ε', 2.
4. Πρβλ. Κολοσσ. γ', 10. 5. Ματθ. κε', 12. 6. Πρβλ. Πράξ. η', 23.

δὲ ἐστὶ νοῦς φιλόσοφος ὁ τὴν ἠθικὴν καὶ φυσικὴν καὶ θεολογικὴν κατορθώσας φιλοσοφίαν, μᾶλλον δὲ φιλοθεΐαν· καὶ τῆς μὲν ἠθικῆς, τὰς πράξεις· τῆς δὲ φυσικῆς, τοὺς λόγους· τῆς δὲ θεολογικῆς, τὴν θεωρίαν καὶ τὴν τῶν δογμάτων ἀκρίβειαν ἐκ Θεοῦ διδαχθείς. Ἢ πάλιν, ῥήτωρ θεῖος ἐν θείοις ἐστὶν ὁ τὰ κυρίως ὄντα ἐκ τῶν ὄντων ἢ μὴ ὄντων διαιρῶν· καὶ τοὺς μὲν λόγους ἐκείνων, ἐκ τούτων δεικνύων, καὶ ἐκ τούτων, ἐκείνων τοὺς λόγους ὁρῶν ἐνθεαστικώτατα· καὶ τὸν μὲν νοητὸν καὶ ἀόρατον, ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ ὁρωμένου· τὸν δὲ αἰσθητὸν καὶ ὁρώμενον κόσμον, ἐκ τοῦ ἀοράτου καὶ ἀναισθήτου συγκρίνων, ὡς τὸν μὲν ὁρατὸν εἰκόνα τοῦ ἀοράτου, τὸν δὲ ἀόρατον τοῦ ὁρωμένου ἀρχέτυπον· προβέβληνται, φησί, τῶν ἀτυπώτων οἱ τύποι καὶ τὰ σχήματα τῶν ἀσχηματίστων· ὡς δι᾿ ἐκείνου τοῦτον, καὶ διὰ τούτου ἐκεῖνον ἐμφαίνεσθαι πνευματικῶς καὶ τρανῶς ἐν ἀλλήλοις θάτερον ἐν θατέρῳ ὁρᾶν καὶ ἐμφανῆ ποιεῖν τῷ τῆς ἀληθείας λόγῳ· οὐκ ἀναγωγικοῖς ἢ ἀλληγορικοῖς λόγοις πλάττειν τὴν δίκην ἡλίου τῆς ἀληθείας ἐλλάμπουσαν γνῶσιν, ἀλλ᾿ ἐπιστήμῃ καὶ δυνάμει πνευματικῇ τοὺς τῆς ἀληθείας ἀμφοτέρων λόγους διατρανοῦντα καὶ ἀποδεικνύοντα τούτους ἐμφαντικώτατα, ὡς τὸν μέν, παιδαγωγὸν ἡμῶν εἶναι· τὸν δέ, οἶκον αἰώνιον θεῖον, δι᾿ ἡμᾶς γενόμενον ἀριδήλως. Φιλόσοφος δὲ ἐστὶ θεῖος ὁ διὰ πράξεως καὶ θεωρίας ἀμέσως ἑνωθεὶς τῷ Θεῷ καὶ φίλος αὐτῷ γενόμενος καὶ λεγόμενος, ὡς τὴν πρώτην καὶ ποιητικὴν καὶ ἀληθινὴν σοφίαν καὶ φιλήσας καὶ ἀγαπήσας ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην φιλίαν καὶ σοφίαν καὶ γνῶσιν. Φιλολόγος δὲ ἐστὶ καὶ οὐ κυρίως φιλόσοφος, (κἂν ἡ δόξα τὸ τῆς φιλοσοφίας ὄνομα σφετερισαμένη, ὥς φησιν ὁ μέγας Γρηγόριος, λέληθεν) ὁ τὴν σοφίαν τήνδε τῆς δημιουργίας φιλῶν καὶ ἐρευνῶν, τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸ ἔσχατον ἀπήχημα, ἀλλὰ μὴ δι᾿ ἔπαινον καὶ δόξαν ἀνθρωπίνην τὴν φιλοσοφίαν ταύτην ἀσκῶν ἐπιδεικτικῶς, ἵνα μὴ φιλόϋλος εἴη καὶ οὐ φιλόσοφος τῆς φυσιολογικῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας. Γραμματεὺς δὲ ἐστίν, ὁ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ μαθητευθείς, πᾶς ὁ διὰ πράξεως εἰς τὴν περὶ Θεοῦ θεωρίαν σχολάζων καὶ τῇ ἡσυχίᾳ προσκαρτερῶν· ὃς ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ τῆς καρδίας, καινὰ καὶ παλαιά[1], τουτέστιν εὐαγγελικὰ καὶ προφητικά· ἢ ἐκ τῆς νέας καὶ παλαιᾶς διαθήκης· ἢ διδασκαλικὰ καὶ πρακτικά· ἢ νομικὰ καὶ ἀποστολικά. Ταῦτα γὰρ τὰ καινὰ καὶ παλαιὰ μυστήρια, ἅπερ ὁ πρακτικὸς γραμματεὺς ἐκβάλλει, μαθητευθεὶς εἰς τὴν θεάρεστον πολιτείαν. Γραμματεὺς δὲ ἐστί, πᾶς πρακτικός, ὁ σωματικῶς ἔτι πρὸς τὰς πράξεις ἐνασχολούμενος. Ῥήτωρ δὲ θεῖος, ὁ φυσικῶς, ὁ πρὸς τὰς γνώσεις καὶ τοὺς λόγους τῶν ὄντων μέσος ἑστὼς καὶ ἀποδεικτικὸς τῶν ὅλων ἐν πνεύματι τῇ διαιρετικῇ τοῦ λόγου δυνάμει· φιλόσοφος δὲ ἀληθής, ὁ τὴν ὑπερφυᾶ τοῦ Θεοῦ ἕνωσιν γνωστῶς καὶ ἀμέσως ἔχων ἐν ἑαυτῷ.

ρκη'. Οἱ χωρὶς πνεύματος γράφοντές τε καὶ λέγοντες καὶ τὴν Ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖν βουλόμενοι, ψυχικοί εἰσιν, ὥς που φησὶν ὁ θεῖος Ἀπό-

1. Ματθ. ιγ', 52.

στολος, πνεῦμα μὴ ἔχοντες[1]. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι ὑπόδικοί εἰσι τῇ ἀρᾷ τῇ λεγούσῃ· οὐαὶ οἱ συνετοὶ ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες[2]· ἀφ᾿ ἑαυτῶν γὰρ λαλοῦσι καὶ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐστι τὸ λαλοῦν ἐν αὐτοῖς[3], κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον. Ἐκ γὰρ τῶν οἰκείων λογισμῶν πρὸ καθαρότητος οἱ λέγοντες, πνεύματι οἰήσεως ἐπλανήθησαν. Περὶ τούτου γάρ φησιν ἡ παροιμία· εἶδον ἄνδρα δόξαντα παρ᾿ ἑαυτῷ σοφὸν εἶναι, ἐλπίδα μᾶλλον ἔχει ὁ ἄφρων αὐτοῦ[4], καὶ τὸ μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ᾿ ἑαυτοῖς[5], ἡ σοφία παραγγέλλει ἡμῖν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ πλήρης πνεύματος θεῖος Ἀπόστολος, διομολογεῖ λέγων· οὐ γὰρ ἱκανοί ἐσμεν παρ᾿ ἑαυτῶν, ἀλλ᾿ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ[6]· καὶ τό, ἀλλ᾿ ὡς ἐκ Θεοῦ κατ᾿ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ λαλοῦμεν ἐν Χριστῷ[7]. Τῶν γὰρ τοιούτων οἱ λόγοι ἀηδεῖς καὶ ἀφώτιστοι· οὐκ ἐκ τῆς ζώσης γὰρ πηγῆς τοῦ Πνεύματος μεταλαμβάνοντες λέγουσιν, ἀλλ᾿ ἐκ λίμνης οἷά τινος βορβορώδους καρδίας, βδέλλας καὶ ὄφεις καὶ βατράχους ἐπιθυμιῶν καὶ τύφου καὶ ἀκρασίας ἐχούσης τρέφονται, καὶ τὸ ὕδωρ τῆς γνώσεως αὐτῶν ὄζον, θολερόν τε καὶ χλιαρόν· οὗ οἱ πίνοντες, εἰς καχεξίαν καὶ ἀηδίαν καὶ ἔμετον ἀλλοιούμενοι, μετατρέπονται.

ρκθ'. Σῶμα Χριστοῦ ἡμεῖς ἐσμεν, φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, καὶ μέλη ἐκ μέρους[8]. Καὶ πάλιν· ἓν σῶμα καὶ ἓν πνεῦμά ἐστε, καθὼς καὶ ἐκλήθητε[9]. Ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα νεκρὸν καὶ ἀναίσθητον ἐστι χωρὶς πνεύματος[10], οὕτως ὁ νεκρωθεὶς τοῖς πάθεσι διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν ἀμελείας μετὰ τὸ βάπτισμα, ἀνενέργητος γίνεται καὶ ἀφώτιστος τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι· ἔχων μὲν τὸ πνεῦμα διὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀναγεννήσεως, ἀνενέργητον δὲ καὶ ἀκίνητον διὰ τὴν ψυχικὴν νεκρότητα. Καὶ γὰρ ἡ ψυχὴ μία μὲν οὖσα, τὰ δὲ μέλη τοῦ σώματος πολλά, πάντα αὐτὴ κρατεῖ καὶ ζωοποιεῖ καὶ κινεῖ τὰ ζωῆς δεκτικά, τὰ δὲ κατά τινα συμβατικὴν ἀσθένειαν καταψυγέντα μέλη, ὡς νεκρὰ καὶ ἀκίνητα, φέρει μὲν ἐν ἑαυτῇ, πλὴν ἄζωα καὶ ἀναίσθητα· οὕτως ὅλον ἐν ὅλοις ἀμιγῶς τοῖς Χριστοῦ μέλεσίν ἐστι τὸ Χριστοῦ πνεῦμα ἐνεργοῦν καὶ ζωοποιοῦν τὰ μετέχειν ζωῆς δυνάμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ μετέχειν ἀσθενῆ φιλανθρώπως ὡς οἰκεῖα περικρατεῖ. Διὸ καὶ πᾶς πιστὸς μετέχει μὲν διὰ τῆς πίστεως τῆς υἱοθεσίας τοῦ πνεύματος, ἀνενέργητος δὲ γίνεται καὶ ἀφώτιστος διὰ τῆς ἀμελείας καὶ ἀπιστίας, τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ ὑστερούμενος· ὡς ἔστι μὲν πιστὸς ἅπας, μέλος Χριστοῦ καὶ πνεῦμα Χριστοῦ ἔχων· ἀνενέργητος δὲ καὶ ἀκίνητος καὶ πρὸς μετουσίαν τῆς χάριτος ἀνεπίδεκτος.

ρλ'. Τὰς ὀκτὼ γενικὰς θεωρίας φαμὲν εἶναι πρώτην, τὴν περὶ Θεοῦ τοῦ ἀνειδέου καὶ ἀνάρχου καὶ ἀκτίστου καὶ τῶν ὅλων αἰτίου, τῆς Τριαδι-

1. Ἰούδα 19.
2. Ἡσ. ε', 21.
3. Ματθ. ι', 20.
4. Παροιμ. κς', 12.
5. Παροιμ. γ', 7.
6. Β' Κορ. γ', 5.
7. Β' Κορ. β', 17.
8. Α' Κορ. ιβ', 27.
9. Ἐφεσ. δ', 4-5.
10. Ἰακ. β', 26.

κῆς μιᾶς καὶ Ὑπερουσίου Θεότητος. Δευτέραν, τῆς τῶν νοερῶν δυνάμεων τάξεώς τε καὶ στάσεως. Τρίτην, τῆς τῶν ὄντων συστάσεως. Τετάρτην, τῆς οἰκονομικῆς τοῦ Λόγου συγκαταβάσεως. Πέμπτην, τῆς καθολικῆς ἀναστάσεως. Ἕκτην, τῆς φοβερᾶς καὶ δευτέρας τοῦ Χριστοῦ ἐλεύσεως. Ἑβδόμην, τῆς αἰωνίου κολάσεως. Ὀγδόην, τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν. Καὶ αἱ μὲν τέσσαρες τῶν παρῳχηκότων καὶ γεγενημένων εἰσίν· αἱ δὲ τέσσαρες, τῶν μελλόντων καὶ οὔπω φανερουμένων. Θεωροῦνται αὗται τηλαυγῶς καὶ εὑρίσκονται παρὰ τῶν κτησαμένων διὰ τῆς χάριτος πολλὴν νοὸς καθαρότητα. Ὁ δὲ χωρὶς φωτὸς προσβάλλων αὐταῖς, ἴστω φαντασίας ἀνατυπῶν καὶ οὐ θεωρίας, διὰ τοῦ φανταστικοῦ πνεύματος φανταζόμενος καὶ φαντάζων.

ρλα'. Ἰδοὺ καὶ περὶ πλάνης ἀναγκαῖον κατὰ δύναμιν εἰπεῖν, ὡς οὖσαν τοῖς πολλοῖς, κατὰ τὴν πολυμήχανον καὶ πολύτροπον αὐτῆς ἐνέδραν, δυσδιάγνωστον καὶ σχεδὸν ἀκατάληπτον. Ἡ πλάνη, φησίν, ἐν δυσὶ τρόποις ἐμφαίνεται, ἢ μᾶλλον ἐπέρχεται καὶ προσγίνεται, κατὰ φαντασίαν καὶ ἐνέργειαν, κἂν ἐκ μιᾶς, τῆς ὑπερηφανίας, τὴν ἀρχὴν ἔχει καὶ τὴν αἰτίαν. Καὶ ἡ μὲν πρώτη, ἀρχὴ τῆς δευτέρας· ἡ δὲ δευτέρα, ἀρχὴ τῆς κατ' ἔκστασιν τρίτης πέφυκεν. Ἀρχὴ γὰρ τῆς κατὰ φαντασίαν θεωρίας, ἡ οἴησις, ἣ τὸ θεῖον ὡς σχῆμά τι ποιεῖ φαντάζεσθαι, ἐξ ἧς ἕπεται ἡ κατὰ φαντασίαν πρὸς ἀπάτην πλάνη δι' ἧς ἡ βλασφημία γεννᾶται, καὶ μεθ' ὧν ἡ κατὰ φαντασίαν πλάνη τίκτει τὴν τῶν ἀλλοκότων φασμάτων δειλίαν, ἐγρηγορότως καὶ κατὰ τοὺς ὕπνους· ὃν τινα τρόμον καὶ κλόνον ψυχῆς ὀνομαζόμενον φάσκουσι. Τῇ μὲν γὰρ ὑπερηφανίᾳ ἕπεται ἡ πλάνη· τῇ πλάνῃ ἡ βλασφημία· τῇ βλασφημίᾳ ἡ δειλία· τῇ δειλίᾳ, ὁ τρόμος· ὁ δὲ τρόμος τῇ ἐκστάσει τῶν κατὰ φύσιν φρενῶν*. Οὗτος ὁ τῆς κατὰ φαντασίαν πλάνης τρόπος, πρῶτος. Ὁ δὲ κατ' ἐνέργειαν δεύτερος τρόπος ἐστὶν οὗτος· τὴν γὰρ ἀρχὴν διὰ τῆς ἡδυπαθείας τῆς ἀπὸ τῆς φυσικῆς δῆθεν ἐπιθυμίας τικτομένης ἔχει. Ἐκ μὲν γὰρ τῆς ἡδονῆς τίκτεται ἡ ἀκολασία τῶν ἀρρήτων ἀκαθαρσιῶν· διαθερμαίνουσα δὲ αὐτὴ τὴν ὅλην φύσιν καὶ τὸ ἡγεμονικὸν θολώσασα τῷ τῶν ἰνδαλμάτων συνουσιασμῷ, εἰς ἔκστασιν ἄγει τὸν νοῦν, τῇ μέθῃ τῆς καυστικῆς ἐνεργείας φρενήρη αὐτὸν ἀπεργαζομένη καὶ προλέγειν ποιεῖ ψευδοπροφητείας, μαντευόμενον ἁγίων τινῶν δῆθεν ὁράσεις καὶ λόγους ἐκείνων, ὡς δι' αὐτοῦ ἀποκαλυπτομένων μεμεθυσμένων τῷ κάρῳ τοῦ πάθους καὶ τὸ ἦθος ἐνηλλαγμένον καὶ δαιμονιώδη. Τοὺς τοιούτους, οἱ κατὰ κόσμον τῇ ἀπάτῃ τῆς πλάνης ἀγόμενοι, ψυχάρια ὀνομάζουσι· παρακαθεζόμενα καὶ παραμένοντα τεμένεσιν ἁγίων τινῶν· καὶ ὡς δῆθεν πνευματιῶντας καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων δῆθεν ἐνεργουμένους καὶ βασανιζομένους καὶ τὰ δι' αὐτῶν τοῖς ἀνθρώποις ἀναγγέλλοντας, οὓς δαιμονιζομένους κυρίως καὶ ἠπατημένους καὶ τῇ πλάνῃ δεδουλωμένους δέον ἀποκαλεῖν, καὶ οὐ Προφήτας καὶ προλέγοντας τὰ ἐνεστῶτα καὶ τὰ μέλλοντα. Αὐτὸς γὰρ ὁ τῆς ἀκολασίας δαίμων, σκοτώσας διὰ τῆς ἐνηδόνου πυρᾶς

* Ἴσως τῷ δὲ τρόμῳ ἡ ἔκστασις.

τὸν νοῦν αὐτῶν, εἰς ἔκστασιν ἄγει φρενῶν, φαντάζων ἁγίους τινὰς αὐτοῖς καὶ ὁμιλίας καὶ θέας δεικνύων· ἔστι δ' ὅτε καὶ αὐτοὶ ἐκεῖνοι οἱ δαίμονες παραφαίνονται, πρὸς δειλίαν ταράξαι τούτους. Τῷ γὰρ ζυγῷ τοῦ βελίαρ συνδήσας αὐτούς, πρὸς τὴν κατ' ἐνέργειαν κατεπείγων αὐτοὺς ὠθεῖ· ἵνα ἐκδότους ἔχῃ καὶ δούλους μέχρι θανάτου, τῇ κολάσει παραπεμψόμενος.

ρλβ'. Χρὴ εἰδέναι, ὅτι τρεῖς καθολικὰς ἡ πλάνη αἰτίας ἔχει δι' ὧν ἐπέρχεται τοῖς ἀνθρώποις· ἐξ ὑπερηφανίας, ἐκ φθόνου δαιμόνων καὶ ἐκ παιδευτικῆς παραχωρήσεως. Αἰτία δὲ τούτων, τῆς μὲν ὑπερηφανίας ἡ κουφότης· τῆς δὲ προκοπῆς ὁ φθόνος· τῆς δὲ παιδευτικῆς παραχωρήσεως ἡ ἐφάμαρτος βιωτή. Καὶ ἡ μὲν ἐκ φθόνου καὶ οἰήσεως μόνης, ταχεῖαν ἔχει τὴν ἴασιν, ὅταν μάλιστα καὶ ταπεινωθῇ· ἡ δὲ ἐκ παιδείας δι' ἁμαρτίαν τῷ σατανᾷ ἔκδοσις, πολλάκις μέχρι θανάτου πρὸς ἄφεσιν ὁ Θεὸς παραχωρεῖ ταύτην· ἔστι δ' ὅτε καὶ ἀνευθύνους κολάζεσθαι, πρὸς σωτηρίαν ἐκδίδωσι. Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ τῆς οἰήσεως δαίμων προλέγει ἐν τοῖς μὴ ἀκριβῶς τῇ καρδίᾳ προσέχουσιν.

ρλγ'. Ἱερεῖς καὶ βασιλεῖς τῇ ἀληθείᾳ χρίονται ἐν τῇ ἀνακαινίσει πάντες οἱ εὐσεβεῖς, ὥσπερ κατὰ τὸν τύπον τότε καὶ οἱ παλαιοί. Τύποι γὰρ ἦσαν ἐκεῖνοι τῇ ἡμετέρᾳ ἀληθείᾳ· οὐκ ἐκ μέρους, ἀλλ' ὅλοι ὅλους ἡμᾶς ἐτεκμαίροντο· οὔτε γὰρ κατ' ἐκείνους ὁμοιότροπος καὶ ὁμοειδὴς ἡ ἡμετέρα βασιλεία καὶ ἱερατεία, κἂν σύμβολα τὰ αὐτά· οὔτε καθ' ἡμᾶς διορισμὸν ἔχει ἡ φύσις ἢ ἡ χάρις καὶ ἡ κλῆσις πρὸς τὴν χρίσιν, τοῦ εἶναι τὰ χρισθέντα διάφορα· ἀλλὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κλῆσιν καὶ πίστιν καὶ μόρφωσιν ἔχομεν. Δηλοῖ δὲ καὶ ἐμφαίνει, κατὰ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον, τὸ καθαρὸν καὶ ἀπαθὲς καὶ ὅλον ἀφιερωμένον Θεῷ γενέσθαι νῦν τε καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

ρλδ'. Σοφίαν τηνικαῦτα ἐκεῖνος τῷ στόματι λαλεῖ καὶ τῇ τῆς καρδίας μελέτῃ σύνεσιν[1] ὁ Θεὸν Λόγον, τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐνυπόστατον Σοφίαν[2], τρανῶς ἐκ τῶν ὄντων ἐμφαίνων, ὡς τοὺς λόγους τῶν ἀρχετύπων ἐν τοῖς οὖσιν ἔχων χαρακτηρίζοντας, καὶ διὰ τοῦ κατ' ἐνέργειαν ζῶντος λόγου, τῷ στόματι λαλεῖ σοφίαν ἐκ σοφίας· τῇ δὲ καρδίᾳ ἐλλαμπόμενος τῇ δυνάμει τῆς μεταποιητικῆς συνέσεως μελετωμένης τῷ πνεύματι, ποιεῖν καὶ φωτίζειν δύναται διὰ τῆς συνέσεως τοὺς πιστῶς ἀκούοντας.

ρλε'. Ἡ μεγάλη τῆς ἀληθείας ἀντίπαλος καὶ πρὸς ἀπώλειαν τοὺς ἀνθρώπους ἕλκουσα πλάνη σήμερον, (δι' ἧς ἡ ἄγνοια τοῦ σκότους ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ῥαθύμων ἐβασίλευσεν, ἐκ Θεοῦ ἀλλοτριώσασα αὐτούς· οἱ καὶ ὡς μὴ εἶναι Θεὸν γινώσκοντες τὸν ἡμᾶς ἀναγεννήσαντα καὶ φωτίσαντα, ἢ λόγῳ μόνῳ ψιλῷ πιστευόμενον καὶ γινωσκόμενον καὶ οὐκ ἔργῳ, ἢ τοῖς ἀρχαίοις μόνοις ἐπιφαινόμενον καὶ οὐχὶ καὶ ἡμῖν· τὰς γραφικὰς περὶ Θεοῦ μαρτυρίας ἄλλοις ἢ καὶ τοῖς εἰρηκόσι προσά-

1. Ψαλμ. 48,4. 2. Α' Κορ. α', 24.

πτουσι· καὶ δόξαν, ὥς φησι περὶ Θεοῦ, βλασφημοῦσι[1], τὴν δι' ἐπιγνώσεως ὄντως εὐσέβειαν ἀπαρνούμενοι· καὶ σωματικῶς μόνον, ἵνα μὴ εἴπω Ἰουδαϊκῶς, τὰς Γραφὰς ἀναγινώσκουσι, τὴν διὰ τῆς ἀναστάσεως τῆς ψυχῆς ἐντεῦθεν ἔγερσιν ἀπαρνούμενοι, καὶ κατοικεῖν ἐν τάφοις ἀγνώστως ἐπιποθοῦσι), τὰ τρία ταῦτα πάθη ὑπάρχουσιν· ἀπιστία, πονηρία καὶ ῥᾳθυμία· ἀλλήλων δὲ εἰσὶ γεννητικὰ καὶ συνεκτικά. Ἀπιστία γὰρ πονηρίας διδάσκαλος· πονηρία δὲ σύντροφος ῥᾳθυμίας, ἧς ἡ ὀκνηρία σύμβολον. Ἢ τὸ ἀνάπαλιν, ῥᾳθυμία πονηρίας γεννήτρια, ὡς ὁ Κύριος ἔφησεν· πονηρὲ δοῦλε καὶ ὀκνηρέ[2]· πονηρία δὲ μήτηρ ἀπιστίας. Πᾶς γὰρ πονηρὸς ἄπιστος· ὁ δὲ μὴ πιστεύων, καὶ ἄφοβος Θεῷ· ἐξ ἧς ἡ ῥᾳθυμία γεννᾶται, ἡ μήτηρ τῆς καταφρονήσεως, δι' ἧς πᾶν ἀγαθὸν ἀμελεῖται καὶ πᾶν κακὸν διαπράττεται.

ρλς'. Δόξα περὶ Θεοῦ ἀληθὴς καὶ γνῶσις τῶν ὄντων ἀψευδὴς τὴν τελείαν τῶν δογμάτων ὀρθοδοξίαν συνίστησι. Διὸ καὶ δοξολογεῖν οὕτως ὁ τοιοῦτος ὀφείλει· δόξα σοι Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι· ὅτι δι' ἡμᾶς ἐνηνθρώπησας, ὁ Θεὸς Λόγος ὁ Ὑπερούσιος· διὰ τοῦτο μέγα τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας σου, Σωτὴρ ἡμῶν, δόξα σοι.

ρλζ'. Εἰσὶν οὖν τῶν συγγραφομένων λόγων, κατὰ τὸν μέγαν Μάξιμον, τρόποι διάφοροι τρεῖς, ἀκατάγνωστοί τε καὶ ἀκατάκριτοι. Πρῶτος, ὁ δι' ὑπόμνησιν ἑαυτοῦ· δεύτερος, ὁ πρὸς ὠφέλειαν ἄλλων· τρίτος, ὁ δι' ὑπακοὴν συγγραφόμενος· ἐν ᾧ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν γραφῶν συνετέθησαν τοῖς ταπεινῶς ἐκζητήσασι τὸν λόγον. Ὁ δὲ πρὸς ἀρέσκειαν καὶ δόξαν καὶ πρὸς τὸ θεαθῆναι τὰς ἀρετὰς λογογραφῶν, ἀπέχει, φησί, τὸν μισθὸν αὐτοῦ[3], μηδεμίαν ὠφέλειαν ἔχων ἐνταῦθα ἢ μισθὸν ἐν τῷ μέλλοντι· ἀλλὰ καὶ ὡς ἀνθρωπάρεσκος καὶ δόλιος, καπηλεύων τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ[4], κατακριθήσεται.

1. Ἰούδα 9. 2. Ματθ. κε', 26. 3. Πρβλ. Ματθ. ς', 5, 16. 4. Πρβλ. Β' Κορ. β', 17.

ΕΤΕΡΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Τὰς μεθηλικιώσεις πάσας τὰς ἐν Χριστῷ φθάσαι πᾶς τις ὀφείλει ὁ βαπτισθεὶς ἐν Χριστῷ. Προείληφε γὰρ τὴν τούτων δύναμιν καὶ διὰ τῶν ἐντολῶν ταύτας εὑρεῖν καὶ μαθεῖν δύναται. Καὶ ἡ μὲν σύλληψίς ἐστιν ὁ ἀρραβὼν τοῦ πνεύματος· ἡ δὲ γέννησις, ἡ ἐνέργεια τῆς ἀγαλλιάσεως· ἡ δὲ βάπτισις, ἡ καθαρτικὴ τοῦ πυρὸς τοῦ πνεύματος δύναμις· ἡ δὲ μεταμόρφωσις, ἡ τοῦ θείου φωτὸς θεωρία· ἡ δὲ σταύρωσις, ἡ ἐκ πάντων νέκρωσις· ἡ δὲ ταφή, ἡ τοῦ θείου ἔρωτος ἐν καρδίᾳ κατοχή· ἡ δὲ ἀνάστασις, ἡ τῆς ψυχῆς ζωοποιὸς ἔγερσις· ἡ δὲ ἀνάληψις, ἡ πρὸς Θεὸν ἔκστασις καὶ ἡ ἁρπαγὴ τοῦ νοός. Ὁ δὲ ταύτας μὴ εὑρών, μηδὲ αἰσθανόμενος, νήπιός ἐστιν ἔτι καὶ τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι, κἂν πολιὸς καὶ πρακτικὸς παρὰ πάντων λογίζηται.

β'. Τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ ζωοποιὸν ἔχουσι νέκρωσιν, τοῖς διὰ πάντων πεπονθόσιν· εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν[1]. Τὰ δὲ πάθη τῶν ἡδονῶν, νέκρωσιν θανατοποιὸν κέκτηνται τοῖς ἐνεργοῦσιν αὐτά· ἔστι γὰρ σταυρώσεως σταύρωσις καὶ νεκρώσεως νέκρωσις, ἡ τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ ἑκούσιος πάθησις.

γ'. Τὸ πάσχειν ὑπὲρ Χριστοῦ ἐστὶ τὸ ὑπομένειν τὰ συμβησόμενα· φθόνος γὰρ τοῖς ἀνευθύνοις πρὸς ὄφελος, ἔλεγχος δὲ πρὸς ἐπιστροφὴν ἡ παιδεία Κυρίου ἡμῖν γίνεται, ἀνοίγουσα ἡμῖν τὰ ὦτα τοῖς ὑπευθύνοις[2]. Διὸ καὶ στέφανον τοῖς ὑπομένουσιν ὁ Κύριος ἐπηγγείλατο[3] εἰς αἰῶνα αἰῶνος. Δόξα σοι ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι, Τριὰς Ἁγία, ἕνεκα πάντων, δόξα σοι.

Περὶ τῆς ἐμπαθοῦς ἀλλοιώσεως.

δ'. Ἡ ἀκηδία, δυσκαταγώνιστον οὖσα πάθος, χαυνοῖ τὸ σῶμα. Χαυνουμένου δὲ τοῦ σώματος, συγχαυνοῦται καὶ ἡ ψυχή. Ἀμφοτέρων δὲ ἐκλυθέντων, ἀλλοιοῦσι τὴν κρᾶσιν[4] τοῦ σώματος διὰ τῆς ἡδυπαθείας. Ἡ δὲ ἡδυπάθεια κινεῖ τὴν ὄρεξιν· ἡ ὄρεξις, τὴν πύρωσιν· ἡ πύρωσις, τὴν ἐπανάστασιν· ἡ ἐπανάστασις κινεῖ τὴν μνήμην· ἡ μνήμη, τὴν φαντασίαν· ἡ φαντασία, τὴν προσβολήν· ἡ προσβολή, τὸν συνδυασμόν· ὁ συνδυασμός, τὴν συγκατάθεσιν· ἡ συγκατάθεσις ποιεῖ τὴν πρᾶξιν, εἴτε τὴν διὰ σώματος,

1. Ρωμ. η', 17. 2. Ἡσ. ν', 5. 3. Ἰακ. α', 12.
4. Γραπτέον μᾶλλον ἀλλοιοῦται ἡ κρᾶσις.

εἴτε τὴν διὰ πολυτρόπων παρατριβῶν· καὶ οὕτως ὁ ἄνθρωπος ἡττηθεὶς πτωματίζεται.

Περὶ τῆς ἀγαθῆς ἀλλοιώσεως.

ε'. Ἡ ὑπομονὴ ἐν παντὶ ἔργῳ, τίκτει τὴν ἀνδρείαν· ἡ ἀνδρεία, τὴν προθυμίαν· ἡ προθυμία, τὴν καρτερίαν· ἡ καρτερία, τὴν ἐπίτασιν· ἡ τοῦ ἔργου ἐπίτασις, ἤγουν προσθήκη, κατευνάζει τὴν ἀκρασίαν τοῦ σώματος καὶ τὴν ἡδυπάθειαν ἡμεροῖ τῆς ἐπιθυμίας· ἡ ἐπιθυμία δὲ κινεῖ τὸν πόθον· ὁ πόθος, τὴν ἀγάπην· ἡ ἀγάπη, τὸν ζῆλον· ὁ ζῆλος, τὴν θέρμην· ἡ θέρμη, τὴν διέγερσιν· ἡ διέγερσις, τὴν σπουδήν· ἡ σπουδή, τὴν προσευχήν· ἡ προσευχή, τὴν ἡσυχίαν· ἡ ἡσυχία τίκτει τὴν θεωρίαν· ἡ θεωρία, τὴν γνῶσιν· ἡ γνῶσις, τὴν τῶν μυστηρίων κατάληψιν· τέλος δὲ τῶν μυστηρίων, ἡ θεολογία· καρπὸς δὲ τῆς θεολογίας, ἡ τελεία ἀγάπη· τῆς ἀγάπης, ἡ ταπείνωσις· τῆς ταπεινώσεως, ἡ ἀπάθεια· τῆς ἀπαθείας, ἡ προόρασις καὶ προφητεία καὶ πρόγνωσις. Οὐ γὰρ τελείας τις ἀπ' ἐντεῦθεν ἔχει τὰς ἀρετάς, οὐδὲ ἐκ μιᾶς ἀπομειοῖ τὰς κακίας· ἀλλὰ μικρὸν αὐξανομένης τῆς ἀρετῆς, κατ' ὀλίγον ἡ κακία εἰς τὸ μὴ ὂν γίνεται.

Περὶ τῶν καθ' ὕπνους πειρασμῶν.

Ἐρώτ. Ποσαχῶς ἡ ῥευστικὴ ἁμαρτία γίνεται, ἡ ἐφάμαρτος καὶ ἡ ἀναμάρτητος[1];

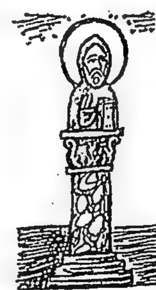
ς'. Ἀπόκρ. Τριχῶς μὲν ἡ ἁμαρτητική· ἐν πορνείᾳ καὶ μαλακίᾳ καὶ συγκαταθέσει λογισμῶν. Ἑπταχῶς δὲ ἡ ἀναμάρτητος· διὰ τῶν οὔρων, ἐν ὑλικοῖς βρώμασιν, ἐν κινητικοῖς, διὰ ψυχροποσίας, διὰ χαυνότητος σώματος, ἐν κόπῳ ἀμέτρῳ καὶ διὰ δαιμονιώδους πολυτρόπως φαντασίας. Καὶ τῶν μὲν γεγηρακότων πρακτικῶν, διὰ τῶν προειρημένων πέντε συμβαίνει πολλάκις τρόπων. Τῶν δὲ ἀπαθῶν, διὰ τῶν οὔρων καὶ μόνων προχωρεῖ ἀναμὶξ ἡ τοῦ φλέγματος ὕλη· ὡς οἷα οἱ ἄδηλοι πόροι ἀραιοὶ γεγονότες, ἐκ πολλῶν πόνων καὶ θειοτέρας ἐνεργείας καθαρτικῆς τε καὶ ἁγιαστικῆς, τὸ τῆς σωφροσύνης προστεθὲν αὐτοῖς χάρισμα. Ὁ δὲ ἔσχατος τῆς φανταστικῆς ῥεύσεως τρόπος ἐν ὕπνῳ, τῶν ἐμπαθῶν ἐστι καὶ τῶν ἀσθενῶν· ὅμως καὶ αὐτὸ ὡς ἀκούσιον, ἀναμάρτητον, ὥς φασιν οἱ Πατέρες.

1. Ἁμαρτία ἀναμάρτητος εἶνε βεβαίως ἀδιανόητόν τι. Φαίνεται ὅτι ὁ ἱερὸς Πατὴρ λέγων «ῥευστικὴν ἁμαρτίαν», ἐννοεῖ ῥευστικὴν ἁπλῶς κατάστασιν, ἢ κίνησιν, ὡς λέγει κατωτέρω.

Τοῦ μὲν ἀπαθοῦς ἴδιον, ἡ ἐκ διαλειμμάτων κατὰ πρόνοιαν ἀναμάρτητος κίνησις, ὡς ἡ λοιπὴ ὕλη ἀναλίσκεται θείῳ πυρί. Τοῦ δὲ πρακτικοῦ, πολύτροπος ἀνάγκη καὶ ἄμεμπτος κένωσις. Τοῦ δὲ ἐμπαθοῦς, ἡ διττὴ ἀπόρροιά τε καὶ δύσροια· ἡ καθ' ὕπνους φανταστικὴ καὶ ἐγρηγορότως συγκατάθεσις· ὧν ἡ μὲν μία ἄμεμπτος, ἡ δὲ ἄλλη ἐφάμαρτος καὶ ἐν ἐπιτιμίοις ὁρίζεται.

Τῶν μὲν ἀπαθῶν, μία ἐστὶν ἡ κίνησίς τε καὶ κένωσις τοῦ σώματος, κατὰ πρόνοιαν διὰ τῶν οὔρων τὴν ὕλην, τὴν μὲν προχέεσθαι ὡς περίττωμα, τὴν δὲ ἀναλίσκεσθαι, πυρὶ θείῳ δαπανωμένην, κατὰ τὸν φάσκοντα. Τῶν δὲ πρακτικῶν καὶ μέσων, ἓξ εἶναί φασι τοὺς καθολικοὺς τρόπους τῆς ῥευστικῆς κινήσεως ἀνεγκλήτους, δι' ὧν τὸ σῶμα τῆς φθοροποιοῦ ὕλης καὶ τῶν φυσικῶν καὶ ἀναγκαίων καθαίρεται καὶ ἐλευθεροῦται· ἐν ὑλικοῖς βρώμασι καὶ κινητικοῖς, διὰ ψυχροποσίας καὶ χαυνότητος φύσεως καὶ παρέσεως κόπων καὶ τέλος ἐν φθόνῳ δαιμόνων ἡ φύσις πάσχει δι' ἑαυτῆς. Τῶν δὲ ἀσθενῶν καὶ εἰσαγωγικῶν, ὁμοίως καὶ αὐτοὺς ἓξ εἶναι τοὺς ἐμπαθεῖς τρόπους· διὰ γαστριμαργίας καὶ καταλαλιᾶς καὶ κατακρίσεως καὶ κενοδοξίας καὶ τῆς διπλῆς ἐν φαντασίᾳ συγκαταθέσεως καὶ τέλος ὁ κατ' ἐπίθεσιν τῶν δαιμόνων φθόνος· ὅμως καὶ ταῦτα προνοίας ἐστὶ σκοπός, καθαρίζειν τὴν φύσιν ἐκ τῆς φθορᾶς καὶ τῶν παρεισάκτων εἰς αὐτὴν ξένων περιττωμάτων καὶ ἀλόγων ὀρέξεων, παιδεύειν δὲ τὸν ἀγωνιστὴν ταπεινοῦσθαι τῇ προσοχῇ καὶ πάντα ἐγκρατεύεσθαι[1] καὶ ἐκ πάντων.

ζ'. Ὁ κατὰ μόνας καθήμενος καὶ ἐσθίων ἀγάπην, ὀφείλει κατὰ τρόπους ἑπτὰ τὴν ἐλεημοσύνην δέχεσθαι· πρῶτον, χρειωδῶς αἰτεῖν· δεύτερον, χρειωδῶς λαμβάνειν· τρίτον, τὸ ὡς ἐκ Θεοῦ τὰ ἐπερχόμενα δέχεσθαι· τέταρτον, τὸ εἰς Θεὸν θαρρεῖν καὶ αὐτὸν εἶναι μισθαποδότην· πέμπτον, τὸ ἐργάτην εἶναι τῶν ἐντολῶν· ἕκτον, τὸ μὴ ποιεῖν ἐκ τούτων παράχρησιν· ἕβδομον, τὸ μὴ εἶναι φειδωλόν, ἀλλὰ μεταδοτικὸν καὶ οἰκτίρμονα. Ὁ γὰρ ἐν τούτοις τοιοῦτος, χαίρει ὡς παρὰ Θεοῦ καὶ μὴ παρὰ ἀνθρώπων οἰκονομούμενος.

1. Πρβλ. Α' Κορ. θ', 25.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΕΙΔΗΣΙΣ ΑΚΡΙΒΗΣ

ΠΕΡΙ ΗΣΥΧΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ, ΕΤΙ ΔΕ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΕΚΜΗΡΙΩΝ ΤΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΛΑΝΗΣ. ΚΑΙ ΤΙΣ Η ΔΙΑΦΟΡΑ ΤΗΣ ΘΕΡΜΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ, ΚΑΙ ΟΤΙ ΧΩΡΙΣ ΟΔΗΓΟΥ ΕΥΧΕΡΩΣ ΣΥΝΕΙΣΕΡΧΕΤΑΙ Η ΠΛΑΝΗ, ΚΕΦΑΛΑΙΑ Ι΄.

Ἔδει μὲν ἡμᾶς εἰπεῖν, κατὰ τὸν μέγαν διδάσκαλον, μηδὲ δεῖσθαι τῆς ἀπὸ τῶν Γραφῶν βοηθείας[1], ἢ τῆς ὑφ᾽ ἑτέρων Πατέρων, ὦ σημειοφόρε Λογγῖνε, ἀλλ᾽ οὕτως εἶναι θεοδιδάκτους· ἔσονται γάρ, φησί, πάντες διδακτοὶ Θεῷ[2], ὡς ἐξ αὐτοῦ καὶ δι᾽ αὐτοῦ γινώσκειν τε καὶ μανθάνειν τὰ συμφέροντα· οὐ μόνον ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ ἅπαντα τὸν τῶν πιστῶν ἕκαστον, ὡς τὸν νόμον τοῦ πνεύματος ἐν ταῖς πλαξὶ τῶν καρδιῶν[3] ἡμῶν φέρειν ἐγγεγραμμένον καὶ ἀμέσως καὶ χερουβικῶς, τὸ ἐξαίσιον, τῷ Ἰησοῦ διὰ καθαρᾶς προσευχῆς προσομιλεῖν ἠξιωμένους. Ἐπειδὴ δὲ νήπιοι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναπλάσεώς ἐσμεν, μήτε τὴν χάριν νοοῦντες, μήτε τὴν καινότητα συνορῶντες, ἀγνοοῦντες δὲ μᾶλλον τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς τιμῆς τε καὶ δόξης ἧς μετελάβομεν· καὶ ὅτι ὀφείλομεν διὰ τῶν ἐντολῶν ψυχικῶς καὶ πνευματικῶς αὐξηθῆναι καὶ ἰδεῖν νοερῶς, ὅπερ ἐλάβομεν, πίπτομεν διὰ τῆς ἀμελείας καὶ ἐμπαθεστάτης ἕξεως εἰς ἀναισθησίαν καὶ σκότωσιν οἱ πολλοί· καὶ οὐδὲ εἴ ἐστι Θεὸς γινώσκομεν, οὐδὲ τίνες ἐσμέν, ἢ ποῖοι γεγόναμεν, υἱοὶ Θεοῦ καὶ υἱοὶ φωτὸς καὶ τέκνα καὶ μέλη Χριστοῦ γεγονότες. Εἰ δὲ καὶ ἄνδρες βαπτιζόμεθα, πλὴν ἀλλ᾽ ἐν ὕδατι μόνον καὶ οὐ πνεύματι αἰσθανόμεθα. Εἰ δὲ καὶ ἐν πνεύματι καινουργούμεθα, πιστεύομεν διὰ ψιλῆς πίστεως τῆς νεκρᾶς καὶ οὐκ ἐνεργουμένης καὶ ἐν διψυχίᾳ γίνεσθαι λέγομεν. Καὶ οὕτως αὐτόχρημα σάρκες ὄντες, σαρκικῶς ζῶμεν καὶ πορευόμεθα. Εἰ δὲ καὶ μετανοήσωμεν, σωματικῶς μόνον καὶ οὐ πνευματικῶς τὰς ἐντολὰς ποιοῦμεν καὶ γινώσκομεν. Εἰ δὲ καὶ διὰ πολλῶν κόπων ἡ χάρις φιλανθρώπως ἐνίους ἐμφανείας ἀξιώσει, ὡς ἀπάτην αὐτὴν δεχόμεθα. Εἰ δὲ καὶ παρ᾽ ἑτέρων ταύτην ἐνεργοῦσαν ἀκούσωμεν, ὡς πλάνην αὐτὴν διὰ φθόνον λογιζόμεθα. Καὶ οὕτω μένομεν νεκροὶ μέχρι θανάτου, μὴ ἐν Χριστῷ ζῶντες καὶ ἐνεργούμενοι· καὶ ὃ ἔχομεν, κατὰ τὴν Γραφήν, ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐξόδου ἢ κρίσεως δι᾽ ἀπιστίας ἢ ἀπογνώσεως, ἀρθήσεται ἀφ᾽ ἡμῶν[4]· μὴ νοοῦντες ὅτι κατὰ τὸν πατέρα χρὴ εἶναι καὶ τὰ τέκνα· θεοὺς ἐκ Θεοῦ, καὶ πνευματικοὺς ἐκ πνεύματος. Τὸ

1. Πρβλ. Α΄ Θεσσ. δ΄, 9. 2. Ἠσ. νδ΄, 13, Ἰωάνν. ϛ΄, 45. 3. Πρβλ. Β΄ Κορ. γ΄, 3.
4. Ματθ. κε΄, 29.

γεγεννημένον, φησί, ἐκ τοῦ πνεύματος, πνεῦμά ἐστιν[1]. Ἡμεῖς δὲ σάρκες ἐσμέν, εἰ καὶ πιστοὶ καὶ ἐπουράνιοι γεγόναμεν, καὶ τὸ πνεῦμα διὰ τοῦτο τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐμμένει[2] ἐν ἡμῖν[3]· καὶ τούτου ἕνεκα παρέδωκε Κύριος τὰς ἐπαγωγὰς καὶ τὰς αἰχμαλωσίας καὶ σφαγὰς ἐπλήθυνεν, ἴσως διορθῶσαι ἢ ἐκκόψαι ἢ σῶσαι διὰ φαρμάκων ἰσχυροτέρων βουλόμενος τὴν κακίαν.

β΄. Καὶ πρῶτον μὲν εἰπεῖν, Θεοῦ διδόντος ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις[4] ἀγαθὰ τοιαῦτα, πῶς εὕρῃ τις, μᾶλλον δὲ εὕρηται ὅνπερ ἔχει, ἢ εἴληφε, Χριστὸν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐν πνεύματι; κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον· ὅτι οὐκ οἴδατε ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς οἰκεῖ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν[5], φησίν· ἔπειτα δέ, καὶ τὸ πῶς προκόψει, εἶθ᾽ οὕτως καὶ πῶς φυλάξει τὸ εὑρεθέν. Ἄριστος γὰρ καὶ σύντομος τρόπος, τὰ ἄκρα μετὰ τοῦ μέσου συντόμως εἰπεῖν, πολὺ ἔχοντα πλάτος. Διότι πολλοὶ μὲν τὸν ἀγῶνα μέχρι τοῦ εὑρεῖν τὸ ζητούμενον ἠγωνίσαντο καὶ ἔστησαν τὴν ἔφεσιν ἕως τούτου· περαιτέρω δὲ οὐ προβαίνουσιν, οὐδὲ μέλει τούτοις, ἀρκούμενοι μόνον εἰς τὴν ἀρχήν, ἣν εὗρον. Ἐμποδισθέντες δὲ καὶ λεληθότως δίοδον ἄραντες, οἴονται καλῶς ὁδεύειν καὶ ἀκερδῶς φέρονται ἔξωθεν ταύτης. Ἄλλοι δὲ τὴν μεσότητα φθάσαντες τοῦ φωτισμοῦ, πρὸς τὸ τέλος ὤκλασαν, ῥαθυμήσαντες, ἢ εἰς τὰ ὀπίσω διὰ τῆς ἀδιαφόρου πολιτείας στραφέντες καὶ ἀρχάριοι γεγονότες. Οἱ δὲ πρὸς τὴν τελειότητα φθάσαντες, δι᾽ ἀπροσεξίας πίπτουσιν ἐξ οἰήσεως καὶ εἰς τὰ ὀπίσω στρέφονται καὶ τῶν μέσων καὶ ἀρχαρίων ἴσοι πρὸς τὸ ἔργον καθίστανται. Ἀρχαρίων δὲ καὶ μέσων καὶ τελείων ἐστί, τῶν μέν, ἡ ἐνέργεια· τῶν δέ, ὁ φωτισμός· τῶν δέ, ἡ τῆς ψυχῆς κάθαρσις ἢ ἀνάστασις.

Περὶ τοῦ πῶς εὑρεῖν τὴν ἐνέργειαν.

γ΄. Κατὰ δύο τρόπους εὑρίσκεται ἡ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος, ἣν ἐν τῷ Βαπτίσματι μυστικῶς προειλήφαμεν. Καὶ πρῶτον μὲν καθολικῶς εἰπεῖν διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν ἐργασίας, διὰ πολλοῦ κόπου καὶ χρόνου ἡ δωρεὰ ἀποκαλύπτεται, καθά φησιν ὁ Ἅγιος Μάρκος· καὶ καθόσον τὰς ἐντολὰς ἐνεργοῦμεν, κατὰ τοσοῦτον ἐμφανέστερον ἐκλάμπει ἡμῖν τὰς οἰκείας μαρμαρυγάς. Δεύτερον δέ, διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπικλήσεως συνεχοῦς τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, τουτέστι τῆς τοῦ Θεοῦ μνήμης, φανεροῦται ἐν ὑποταγῇ. Καὶ ἐκ μὲν τῆς πρώτης πολιτείας βραδύτερον, ἐκ δὲ τῆς δευτέρας συντομώτερον· ἐὰν καὶ μαθεῖν εὕρῃ ἐμπόνως καὶ καρτερικῶς ὀρύσσειν τὴν γῆν καὶ τὸν χρυσὸν ἐκζητεῖν. Εἰ οὖν βουλόμεθα ἀπλανῶς τὴν ἀλήθειαν εὑρεῖν καὶ

1. Ἰωάνν. γ΄, 6. 2. Οὕτω γραπτέον, ἀντὶ ἐκ ἐμμένει. 3. Πρβλ. Γεν. ϛ΄, 3.
4. Ψαλμ. 67, 12. 5. Πρβλ. Β΄ Κορ. ιγ΄, 5.

γνῶναι, τὴν καρδιακὴν ζητήσομεν μόνον ἐνέργειαν ἔχειν, ἀνείδεον πάντη καὶ ἀσχημάτιστον· καὶ μήτε μορφὴν ἢ τύπον δῆθεν ἁγίων φανταστικῶς ἐνοπτρίζεσθαι, μήτε φῶτα θεωρεῖν· (πέφυκε γὰρ ἡ πλάνη παρὰ τὰς ἀρχὰς μάλιστα τοῖς τοιούτοις φαντάσμασι ψευδέσι τὸν νοῦν ἀπατᾶν τῶν ἀπείρων)· ἀλλὰ μόνον τὴν ἐνέργειαν τῆς προσευχῆς ἐν τῇ καρδίᾳ ἐνεργοῦσαν ἔχειν σπουδάσωμεν, θερμαίνουσαν τὸν νοῦν καὶ εὐφραίνουσαν καὶ πρὸς ἀγάπην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἄρρητον τὴν ψυχὴν ἐκκαίουσαν. Διὸ καὶ ταπείνωσιν καὶ συντριβὴν οὐκ ὀλίγην ἔστιν ἰδεῖν γινομένην ἀπὸ τῆς προσευχῆς· εἴπερ προσευχή ἐστι παρὰ μὲν τοῖς ἀρχαρίοις ἀεικίνητος ἐνέργεια νοερὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· ἐν μὲν τῇ ἀρχῇ ὡς πῦρ εὐφροσύνης ἀπὸ καρδίας ἀναδιδόμενον, ἐν δὲ τῷ τέλει ὡς φῶς εὐωδιάζον ἐνεργούμενον.

δ'. Εἰσὶ δὲ τεκμήρια τῆς ἀρχῆς τοιαῦτα τῶν ἐκζητούντων αὐτὴν ἀληθῶς καὶ οὐχ ὡς οἱ πειράζοντες* ὄντων· κατὰ τὴν αὐτὴν σοφίαν τὴν λέγουσαν· ὅτι εὑρίσκεται τοῖς μὴ πειράζουσιν αὐτήν, ἐμφανίζεται δὲ τοῖς μὴ ἀπιστοῦσιν αὐτήν[1]. Ἔν τισι μέν, ὁρᾶται ὡς φῶς ἀνατέλλον. Ἐν ἄλλοις δέ, ἀγαλλίασις ἔντρομος. Ἐν ἑτέροις δέ, χαρά. Ἐν ἄλλοις δέ, σύμμικτος χαρὰ καὶ φόβος. Ἔν τισι δέ, τρόμος καὶ χαρά. Ἔστι δ' ὅτε καὶ εἴς τινας, δάκρυα καὶ φόβος· χαίρει μὲν ἡ ψυχὴ τὴν ἐπισκοπὴν καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, φοβεῖται δὲ καὶ τρέμει τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, ὡς ὑπεύθυνος ἐν ἁμαρτίαις πολλαῖς. Ἑτέροις δὲ πάλιν γίνεται παρὰ τὰς ἀρχὰς ἄρρητος συντριβὴ καὶ πόνος ἄφατος ψυχῆς, ὀδυνωμένη καθάπερ ἡ τίκτουσα καὶ ὠδίνουσα[2] κατὰ τὴν Γραφήν· διϊκνούμενος γὰρ ὁ ζῶν καὶ ἐνεργὴς λόγος, τουτέστιν ὁ Ἰησοῦς, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος, μέχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ σώματος, ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν[3], ἵνα τὸ ἐμπαθὲς ἐξ ὅλων τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν καὶ τοῦ σώματος βιαίως ἐκτήξῃ. Ἐν ἄλλοις δέ, ἀγάπη καὶ εἰρήνη ἄμαχος πρὸς πάντας ὁρᾶται. Ἐν ἑτέροις δέ, ἀγαλλίαμα, ὅπερ σκίρτημα πολλαχῶς οἱ Πατέρες εἰρήκασι, πνεύματος οὖσα δύναμις καὶ καρδίας ζώσης κίνημα· τοῦτο καὶ παλμὸς λέγεται καὶ στεναγμός, τοῦ πνεύματος ἀλαλήτως ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἐντυγχάνοντος[4]. Κῦμα* δὲ τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνης[5] καὶ ὁ Ἡσαΐας ὠνόμασε· καὶ νυγμὸν ὁ μέγας Ἐφραίμ· ὁ δὲ Κύριος, πηγὴν ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον[6]· (ὕδωρ δέ, τὸ πνεῦμα ὠνόμασε,) πηδῶντος ἐν καρδίᾳ καὶ ὑπερζέον τῷ σφοδρῷ τῆς δυνάμεως.

* Ἐν ἄλλοις ἐὰν μὴ ὡς πειράζοντες.

* Ἐν ἄλλοις κύημα.

ε'. Δεῖ γινώσκειν, ὅτι δύο διαφορὰς ἔχει τὸ σκίρτημα, ἤτοι τὸ ἀγαλλίαμα· τὸ γαληνόμορφον (ὅπερ παλμὸς καὶ στεναγμὸς καὶ ἐντυχία τοῦ πνεύματος λέγεται)· καὶ τὸ μέγα τῆς καρδίας· (ὅπερ καὶ σκίρτημα καὶ ἅλμα, ἤτοι πήδημα λέγεται, καρδίας ζώσης πρὸς τὸν θεϊκὸν ἀέρα ἀνατατικὴ πτῆσις)· ὑπὸ γὰρ τοῦ θείου πνεύματος ἀναπτερουμένη τῷ ἔρωτι καὶ τῶν δεσμῶν τῶν παθῶν ἡ ψυχὴ ἐλευθερουμένη, πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρὸ

1. Πρβλ. Σοφ. Σολ. α', 2. 2. Πρβλ. Ἀποκ. ιβ', 2. 3. Ἑβρ. γ', 12.
4. Ῥωμ. η', 26. 5. Πρβλ. Ἡσ. με', 8. 6. Ἰωάνν. δ', 14.

τῆς ἐξόδου ἀνίπτασθαι δοκιμάζει· ἐφιεμένη τὴν τοῦ βάρους διάζευξιν, (τοῦτο καὶ ταραγμὸς τοῦ πνεύματος, εἴτ' οὖν ἐκβρασμὸς καὶ κίνησις λέγεται κατά τό, ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐτάραξεν ἑαυτὸν τῷ πνεύματι, κινηθεὶς ἐν δυνάμει καὶ εἰπών, ποῦ τεθείκατε αὐτόν; [1])· δηλοῖ δὲ τὴν διαφορὰν τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ σκιρτήματος ὁ θεῖος Δαβίδ, εἰρηκώς· τὰ ὄρη ὡσεὶ κριοὶ καὶ οἱ βουνοὶ ὡς ἀρνία σκιρτῶντες[2], περὶ τελείων καὶ ἀρχαρίων εἰπών· περὶ γὰρ αἰσθητῶν ὀρέων καὶ βουνῶν ὅτι σκιρτῶσιν, ἄζωα ὄντα, ὧν ἐμνημόνευσε, περιττὸν ἦν αὐτῷ.

ς'. Δεῖ δὲ γινώσκειν, ὅτι ὁ θεῖος φόβος τρόμον οὐκ ἔχει· (τρόμον δὲ λέγω, οὐ τὸν ἀπὸ τῆς χαρᾶς, ἀλλὰ τὸν ἀπὸ τῆς ὀργῆς, εἴτ' οὖν παιδείας καὶ ἐγκαταλείψεως·) ἀλλ' ἀγαλλίασιν ἔντρομον τὴν ἀπὸ τῆς εὐχῆς ἐν τῷ πυρὶ τοῦ θείου φόβου προσγινομένην· φόβον δέ, οὐ τὸν ἔντρομον τὸν ἐκ τῆς ὀργῆς εἴτ' οὖν κολάσεως, ἀλλὰ τὸν τῆς σοφίας· ὃς καὶ σοφίας ἀρχὴ λέγεται[3]· διαιρεῖται δὲ ὁ φόβος εἰς τρία (κἂν εἰς δύο οἱ Πατέρες εἰρήκασι)· τὸν εἰσαγωγικὸν καὶ τὸν τέλειον, εἶτα καὶ τὸν τῆς ὀργῆς φόβον· ὅν περ καὶ τρόμον δεῖ κυρίως καλεῖν, εἴτ' οὖν κλόνον καὶ σύντριμμα.

ζ'. Ὁ δὲ τρόμος διαφορὰς ἔχει πολυτρόπους. Ἄλλος ὁ τῆς ὀργῆς καὶ ἄλλος ὁ τῆς χαρᾶς καὶ ἕτερος ὁ τοῦ θυμικοῦ (ὅταν καθ' ὑπερβολὴν γένηται ζέσις, ὥς φασι, τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος·) καὶ ἄλλος ὁ ἐκ τοῦ γήρους καὶ ἕτερος ὁ τῆς ἁμαρτίας, εἴτ' οὖν πλάνης, καὶ ἄλλος ὁ τῆς κατάρας, διὰ τοῦ Κάϊν[4] δοθεὶς τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει. Πλὴν τῷ ἀγωνιστῇ παρὰ τὰς ἀρχὰς ὁ ἐκ τῆς χαρᾶς καὶ ὁ ἐκ τῆς ἁμαρτίας πολεμεῖ τρόμος· πᾶσι δὲ οὐχ οὕτω συμβαίνει. Σημεῖα δὲ ἀμφοτέρων· τοῦ μέν, ἡ ἔντρομος ἀγαλλίασις ἐν εὐφροσύνῃ πολλῇ καὶ δάκρυσιν ἡ χάρις τὴν ψυχὴν παρακαλεῖ· τοῦ δέ, ἀνώμαλος θέρμη καὶ τύφος καὶ σκληροκαρδία τὴν ψυχὴν ἐκκαίουσα καὶ ἐκπυροῦσα τὰ συνουσιαστικὰ μέλη καὶ πρὸς συμπλοκὴν σώματος καὶ ἔρωτα διὰ τῆς φαντασίας ἔνδον ἐν συγκαταθέσει τὴν αἰσχρουργίαν ποιοῦσα.

η'. Διττὴν εἶναι τὴν ἐνέργειαν τῷ ἀρχαρίῳ παντὶ καὶ διττῶς ἐν καρδίᾳ ἐνεργουμένην καὶ ἀμιγῶς· τὴν μέν, ἐκ τῆς χάριτος, τὴν δέ, ἐκ τῆς πλάνης· μαρτυρεῖ ὁ Μέγας Μάρκος ὁ ἀσκητής, οὑτωσὶ φάσκων· ἔστιν ἐνέργεια πνευματικὴ καὶ ἔστιν ἐνέργεια σατανική, τῷ νηπίῳ ἀγνοουμένη. Καὶ πάλιν· τριττὴν εἶναι τὴν θέρμην τῆς ἐνεργείας ἐν ἀνθρώποις ἀναπτομένην· τὴν ἐκ τῆς χάριτος, τὴν ἐκ τῆς πλάνης, εἴτ' οὖν ἁμαρτίας καὶ τὴν ἐκ τῆς πλησμονῆς αἵματος· ὅπερ καὶ κρᾶσιν ὁ Ἀφρικανὸς ἔφησε Θαλάσσιος, καὶ δι' ἐγκρατείας ἐμμέτρου ὁμαλίζειν ταύτην, καὶ εἰρηνεύειν.

ϑ'. Ἐνέργεια τῆς χάριτός ἐστι, δύναμις τοῦ πυρὸς τοῦ πνεύματος ἐν χαρᾷ καὶ εὐφροσύνῃ καρδιακῶς κινουμένη, στηρίζουσα καὶ θερμαίνουσα τὴν ψυχὴν καὶ καθαίρουσα· καὶ τοὺς μὲν λογισμοὺς παύουσά τε ὡς πρὸς ὥραν, τὴν δὲ τοῦ σώματος κίνησιν νεκροῦσα πρὸς καιρόν. Καὶ ταῦτα τὰ

1. Ἰωάνν. ια', 34. 2. Ψαλμ. 113,6. 3. Παροιμ. α', 7. 4. Γέν, δ', 10 κ. ἑ,

σημεῖα αὐτῆς καὶ οἱ καρποὶ οἱ ἐμφαίνοντες τὴν ἀλήθειαν· τὰ δάκρυα, ὁ συντριμμός, ἡ ταπείνωσις, ἡ ἐγκράτεια, ἡ σιωπή, ἡ ὑπομονὴ τὸ κρύπτεσθαι, καὶ ὅσα τοιαῦτα, δι᾽ ὧν ἀδιστάκτως πληροφορούμεθα.

ι'. Ἐνέργεια πλάνης ἐστὶν ἡ τῆς ἁμαρτίας ἔκκαυσις, ἐν ἡδονῇ θερμαίνουσα τὴν ψυχὴν καὶ πρὸς συνουσιασμὸν ἐμμανῶς σωμάτων τὴν ἐπιθυμίαν ἐν τῇ τοῦ σώματος κινήσει διεγείρουσα. Ἄποιος δέ ἐστιν ὅλη καὶ ἀδιάθετος, κατὰ τὸν Ἅγιον Διάδοχον· χαρὰν ἄλογον καὶ οἴησιν καὶ ταραχὴν καὶ εὐφροσύνην ἄποιον, καὶ ὡς εἰκὸς εἰπεῖν, ἄτροφον ἔχουσα, ἐν ἡδονῇ χλιαρότητος πρὸς τὸ ἐπιθυμητικὸν μάλιστα ἐνεργοῦσα. Πορίζομένη ὕλην ἐκκαύσεως τὰς ἡδονὰς καὶ τὴν ἀκόρεστον γαστέρα ἔχουσα συνεργόν. Ἐκεῖθεν γὰρ κοινωνεῖ καὶ ἀνάπτεται τὴν σύγκρασιν τῆς σαρκός, αἰτίαν λαμβάνουσα πρὸς τὸ ἐνεργεῖν καὶ καίειν τὴν ψυχὴν καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἕλκειν ἵνα τῇ ἕξει ἡδυπαθῶν ὁ ἄνθρωπος, τὴν χάριν κατὰ μικρὸν ἐκδιώξῃ ἐξ ἑαυτοῦ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΠΕΡΙ ΗΣΥΧΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΥΟ ΤΡΟΠΩΝ ΤΗΣ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ. ΕΝ ΚΕΦΑΛΑΙΟΙΣ ΙΕ'.

ύο τρόποι εἰσὶν ἑνώσεως μᾶλλον δὲ εἴσοδοι ἑκατέρωθεν τῆς νοερᾶς προσευχῆς, τῆς διὰ τοῦ πνεύματος ἐν καρδίᾳ ἐνεργουμένης· δι᾽ ὧν ὁ νοῦς ἢ προλαμβάνει αὐτὴν ἐκεῖσε τῷ Κυρίῳ κολλώμενος[1] κατὰ τὴν Γραφήν, ἢ κινουμένης τῆς ἐνεργείας κατὰ πρόοδον ἐν πυρὶ εὐφροσύνης ἕλκει τὸν νοῦν, ἢ δεσμεύει αὐτὸν πρὸς τὴν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐπίκλησίν τε καὶ ἕνωσιν. Εἰ γὰρ καὶ τὸ πνεῦμα ἰδίᾳ ἑκάστῳ ἐνεργεῖ ὡς βούλεται[2], καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἀλλ᾽ ἔστιν ὅτε μία τῆς μιᾶς προηγεῖται ἔν τισιν, κατὰ τοὺς τρόπους οὓς προειρήκαμεν· καὶ ποτὲ μὲν ἡ ἐνέργεια γίνεται ἐν καρδίᾳ, τῶν παθῶν δηλονότι μειουμένων, διὰ συνεχοῦς ἐπικλήσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς θείας θέρμης ἀναφανείσης· ὁ γὰρ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον[3] τὰ πάθη, φησὶν ἡ Γραφή· ποτὲ δὲ τὸ πνεῦμα ἕλκει τὸν νοῦν πρὸς ἑαυτό, εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας ἄγχον αὐτὸν καὶ τῆς συνήθους περιφορᾶς ἀπεῖργον· καὶ τότε οὐκ ἔτι αἰχμάλωτος εἰς Ἀσσυρίους ἄγεται ἐξ Ἱερουσαλήμ, ἀλλ᾽ ἐκ Βαβυλῶνος εἰς Σιὼν μετοικεσίαν ποιεῖται τὴν κρείττονα, ὥστε λέγειν καὶ αὐτὸν μετὰ τοῦ Προφήτου· σοὶ πρέπει ὕμνος ὁ Θεὸς ἐν Σιὼν καὶ σοὶ ἀποδοθήσεται εὐχὴ ἐν Ἱερουσαλήμ[4]. Καὶ πάλιν· ἐν τῷ ἐπιστρέψαι Κύριον τὴν αἰχμαλωσίαν Σιὼν[5]· καὶ τό, ἀγαλλιάσεται Ἰακὼβ καὶ εὐφρανθήσεται Ἰσραήλ[6], ὁ πρακτικὸς καὶ θεωρητικὸς νοῦς δηλονότι, ὁ διὰ πρακτικῆς τὰ πάθη μετὰ Θεὸν νικῶν καὶ αὐτὸν διὰ θεωρίαν ὁρῶν, καθ᾽ ὅσον αὐτῷ ἐφικτόν. Τότε γὰρ ὁ νοῦς ὡς εἰς τράπεζαν δαψιλεστάτην κληθείς, ἐν τρυφῇ θείᾳ εὐφραινόμενος, ψάλλει· ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν, ἐξεναντίας τῶν θλιβόντων με[7] δαιμόνων τε καὶ παθῶν.

Περὶ τοῦ πῶς δεῖ ἐνεργεῖν τὴν προσευχήν.

β'. Ἐν πρωΐᾳ σπεῖρον, φησὶν ὁ Σολομών, τὸ σπέρμα σου, τὸ τῆς εὐχῆς δηλονότι, καὶ ἐν ἑσπέρᾳ μὴ ἀφιέτω ἡ χείρ σου[8]· ἵνα μὴ διάστασιν καιροῦ τὸ τῆς εὐχῆς διηνεκῶς ἔχον, τὴν τῆς εἰσακουστῆς ὥραν λαχὸν ἀστοχήσῃ· ὅτι οὐ γινώσκεις, φησί, ποῖον στοιχοίσει, τοῦτο ἢ ἐκεῖνο. Καὶ ἀπὸ μὲν πρωΐας καθεζόμενος ἐν σπιθαμιαίᾳ καθέδρᾳ, ἄγξον τὸν νοῦν ἐκ τοῦ ἡγεμονικοῦ ἐν καρδίᾳ καὶ κράτει αὐτὸν ἐν αὐτῇ· κύπτων δὲ ἐμπόνως, καὶ τὰ στέρνα, ὤμους τε καὶ τὸν τράχηλον σφοδρῶς περιαλγῶν, ἐπιμόνως κράζε νοερῶς ἢ ψυχικῶς τό, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με. Εἶτα, διὰ τὸ

1. Πρβλ. Α' Κορ. ς', 17. 2. Α' Κορ. ιβ', 11. 3. Δευτ. δ', 24. 4. Ψαλμ. 64,2.
5. Ψαλμ. 125, 1. 6. Ψαλμ. 52, 7. 7. Ψαλμ. 22,5. 8. Ἐκκλ. ια', 6,

στενὸν καὶ ἐπίπονον, ἴσως καὶ ἀηδῶς διὰ τὸ[1] συνεχὲς ἔχων, (ὅπερ οὐκ ἔστι διὰ τὸ ἓν βρῶμα τοῦ τριωνύμου συνεχῶς ἐσθιόμενον, οἱ γὰρ ἐσθίοντές με, φησίν, ἔτι πεινάσουσι[2]) μεταλλάττων τὸν νοῦν εἰς τὸ ἕτερον ἥμισυ, λέγε· Υἱὲ τοῦ Θεοῦ ἐλέησόν με· καὶ πολλαχῶς λέγων τὸ ἥμισυ, συνεχῶς οὐκ ὀφείλεις ἐκ ῥαθυμίας μεταλλάττειν αὐτά. Οὐ ῥιζοῦνται γὰρ τὰ φυτὰ συνεχῶς μεταφυτευόμενα. Κράτει δὲ καὶ τὸν ἀνασασμὸν τοῦ πνεύματος, ἵνα μὴ ἀδεῶς πνῇς· ἡ γὰρ αὔρα τῶν πνευμάτων ἀπὸ καρδίας ἀναδιδομένη, σκοτίζει τὸν νοῦν καὶ ῥιπίζει τὴν διάνοιαν ἐκεῖθεν αὐτὸν ἀπείργων· καὶ ἢ αἰχμάλωτον τῇ λήθῃ παραδίδωσιν, ἢ ἄλλ᾽ ἀντ᾽ ἄλλων μελετᾶν αὐτὸν παρασκευάζει, ἀναισθήτως εἰς ἃ μὴ δεῖ εὑρισκόμενον. Ἐὰν δὲ ἴδῃς τὰς ἀκαθαρσίας τῶν πονηρῶν πνευμάτων, ἤτοι λογισμῶν, ἀναδιδομένας ἢ μεταμορφουμένας ἐν τῷ νοΐ σου, μὴ θαμβηθῇς· κἂν ἀγαθὰ νοήματα πραγμάτων ἀναφαίνωνταί σοι, μὴ προσχῇς αὐτοῖς· ἀλλὰ κρατῶν τὴν ἐκπνοήν, ὡς δυνατόν, καὶ τὸν νοῦν ἐν καρδίᾳ συγκλείων καὶ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ συνεχῶς καὶ ἐπιμόνως ἐνεργῶν, ταχέως κατακαίεις καὶ συστέλλεις αὐτά, μαστίζων αὐτοὺς ἀοράτως διὰ τοῦ θείου ὀνόματος. Φησὶ γὰρ ὁ τῆς Κλίμακος· Ἰησοῦ ὀνόματι μάστιζε πολεμίους. Οὐδὲν γὰρ ἰσχυρότερον ὅπλον ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.

Περὶ τῆς ἀναπνοῆς.

γ'. Ὅτι δὲ ὀφείλεις κρατεῖν τὴν ἐκπνοήν, μάρτυς Ἡσαΐας ὁ ἀναχωρητής, περὶ τούτου λέγων, καὶ ἄλλοι πολλοί. Ὁ μέν· κράτει νοῦν ἀκράτητον· ὠθούμενον, δηλονότι, καὶ διασκεδαζόμενον ὑπὸ τῆς ἐναντίας δυνάμεως τῆς δι᾽ ἀμέλειαν πάλιν μετὰ τὸ Βάπτισμα ἐπαναστραφείσης μετὰ καὶ ἄλλων πονηροτέρων πνευμάτων ἐν τῇ ῥαθύμῳ ψυχῇ, ὡς φησιν ὁ Κύριος, καὶ τὰ ἔσχατα ποιησάσης τῶν προτέρων χείρονα[3]. Ὁ δέ, ὅτι ὀφείλει ὁ Μοναχὸς ἔχειν τὴν τοῦ Θεοῦ μνήμην ἀντὶ ἀναπνοῆς. Ἄλλος δέ, τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην, προλαμβάνουσαν αὐτοῦ τὴν ἐκπνοήν. Καὶ ὁ Νέος Θεολόγος· ἄγξον καὶ τὴν τῆς ῥινὸς ὁλκήν, ἵνα μὴ ἀδεῶς πνῇς. Καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· Ἰησοῦ μνήμη ἑνωθήτω τῇ πνοῇ σου, καὶ τότε γνώσῃ ἡσυχίας ὠφέλειαν. Καὶ ὁ Ἀπόστολος· οὐκ αὐτός, ἀλλ᾽ ὁ Χριστὸς ἐν αὐτῷ ἔζη[4], ἐνεργῶν καὶ τὴν θείαν ζωὴν ἐμπνεόμενος. Καὶ ὁ Κύριος· τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ[5], φησί, τὸ παράδειγμα λαβὼν ἐκ τῆς πνεύσεως τοῦ αἰσθητοῦ ἀνέμου, ἐπειδή, καθαροὶ γεγονότες, τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος[6] καὶ τὸν ἔμφυτον λόγον[7] ὡς σπόρον, κατὰ τὸν Ἀδελφόθεον Ἰάκωβον, ἐδεξάμεθα, φυτευθέντα καὶ οἱονεὶ συμπαγέντα ἐν μετοχῇ ἀμεθέκτῳ καὶ ἀμιγῶς θεουργοῦντα ἡμᾶς ἀμειώτως τὸν ὑπερπλήρη δι᾽ ἀγαθότητα· τῶν ἐντολῶν δέ, ὡς φυλακτικῶν τῆς χάριτος, ἀμελήσαντες, πεπτώκαμεν πάλιν εἰς τὰ πάθη δι᾽ ἀμέλειαν.

1. Οὕτω γραπτέον, ἀντὶ τῶ ν. 2. Σοφ. Σειρ. κθ', 21. 3. Ματθ. ιβ', 45. 4. Γαλ. β', 19.
5. Ἰωάνν. γ', 8. 6. Πρβλ. Β' Κορ. α', 22. 7. Πρβλ. Ἰακ. α', 21.

Καὶ ἀντὶ ἀναπνοῆς Πνεύματος Ἁγίου, πνευμάτων πονηρῶν πνεύσεις ἐπληρώθημεν καὶ δῆλον ἡ χάσμη καὶ ὁ τανυσμὸς ἐκ τούτων γίνεται, ὡς λέγουσιν οἱ Πατέρες. Ὁ γὰρ κτησάμενος τὸ πνεῦμα καὶ ὑπ᾽ αὐτοῦ καθαρθείς, ἐξ αὐτοῦ θερμαίνεται καὶ ἐμπνέεται τὴν θείαν ζωὴν καὶ λαλεῖ καὶ νοεῖ καὶ κινεῖται, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν· ὅτι οὐχ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρός μου τὸ λαλοῦν, φησίν, ἐν ὑμῖν[1]. Ὁμοίως πάλιν ὁ τὸ ἐναντίον ἔχων καὶ ὑπ᾽ αὐτοῦ κυριευθείς, τἀναντία πράττει καὶ λέγει.

Περὶ τοῦ πῶς δεῖ ψάλλειν.

δ'. Ἀποκαμών, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, ἀναστὰς προσεύξεται· καὶ πάλιν καθεσθείς, τῆς προτέρας ἐργασίας ἀνδρείως ἕξεται. Εἰ γὰρ καὶ περὶ τοῦ νοὸς εἴρηκεν, ὅτε φθάσει τὴν τῆς καρδίας τήρησιν, τάδε ὀφείλειν ποιεῖν, ἀλλ᾽ οὖν οὐκ ἀπεικὸς καὶ περὶ τῆς ψαλμῳδίας εἰπεῖν αὐτό. Λέγεται γὰρ ὅτι ἠρωτήθη περὶ τῆς ψαλμῳδίας ὁ Μέγας Βαρσανούφιος, τὸ πῶς δεῖ ψάλλειν, καὶ ἀπεκρίθη ὁ γέρων· αἱ ὧραι καὶ αἱ ᾠδαὶ Ἐκκλησιαστικαί εἰσι παραδόσεις καὶ καλῶς διὰ τὴν συμφωνίαν ἐδόθησαν· οἱ δὲ σκητιῶται οὔτε ὥρας ψάλλουσιν οὔτε ᾠδὰς ἔχουσιν· ἀλλ᾽ ἐργόχειρον καὶ κατὰ μόνας μελέτην καὶ κατ᾽ ὀλίγον εὐχήν. Στήκων δὲ εἰς εὐχήν, ὀφείλεις λέγειν τὸ Τρισάγιον καὶ τὸ Πάτερ ἡμῶν· παρακαλεῖν δὲ καὶ τὸν Θεόν, τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου ῥυσθῆναι, καὶ μὴ βραδύνειν εἰς αὐτήν· ὅλην γὰρ τὴν ἡμέραν ὁ νοῦς σου εἰς τὴν εὐχήν ἐστιν. Καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ὁ γέρων, ὅτι ἡ κατὰ μόνας μελέτη, αὕτη ἐστὶν ἡ καρδιακὴ εὐχή· ἡ δὲ κατ᾽ ὀλίγον εὐχή, ἡ στάσις τῆς ψαλμῳδίας. Λέγει δὲ σαφῶς καὶ ὁ μέγας Ἰωάννης ὁ τῆς Κλίμακος· ἔργον ἡσυχίας, ἀμεριμνία ἐν πᾶσι· προσευχὴ ἄοκνος· αὕτη ἐστὶν ἡ στάσις, καὶ τρίτον ἐργασία καρδίας ἄσυλος. Αὕτη ἐστὶν ἡ καθέδρα τῆς προσευχῆς, εἴτ᾽ οὖν ἡσυχίας.

Περὶ διαφορᾶς τῶν ψαλλόντων.

ε'. Τίς ἡ διαφορά, ὅτι οἱ μὲν πολλὰ ψάλλειν διδάσκουσιν, οἱ δὲ ὀλίγον, ἕτεροι δὲ οὐδ᾽ ὅλως, ἀλλὰ μόνην τὴν εὐχὴν καὶ κόπον, ἐργόχειρον τυχὸν ἢ μετανοίας ἢ ἄλλην τινὰ ἐργασίαν ἐπίπονον; Ἔστι δὲ ἡ λύσις τῶν τοιούτων αὕτη· ὅσοι ἀπὸ πρακτικῆς διὰ πολλῶν κόπων καὶ χρόνων εὗρον τὴν χάριν, τοῦτο ὡς μαθόντες, οὕτως ἑτέροις διδάσκουσιν. Ἀπειθοῦσι δὲ μὴ παραδεχόμενοι τοῖς ἐπιστημονικῶς, ἐλέει Θεοῦ, ἐν συντόμῳ διὰ θερμῆς πίστεως, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Ἰσαὰκ εἰς αὐτὸ φθάσασι· διὸ καὶ μέμφονται τοὺς τοιούτους, ὑπὸ ἀγνωσίας καὶ οἰήσεως κλεπτόμενοι. Καὶ ἑτέροις διαβε-

1. Ματθ. ι', 20.

βαιοῦνται, ὅτι εἴ ἐστιν ἄλλως, πλάνη ἐστὶ καὶ οὐ χάριτος ἐνέργεια· καὶ οὐκ οἴδασιν, ὅτι κοῦφον ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου, κατὰ τὴν Γραφήν, ἐξάπινα πλουτίσαι πένητα[1]· καὶ τὸ ἀρχὴ σοφίας, κτῆσαι σοφίαν, τὴν χάριν φησὶν ἡ παροιμία[2]. Ἐπισκώπτει δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος τοὺς τότε μαθητὰς ἀγνοοῦντας τὴν χάριν, λέγων· οὐκ οἴδατε ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς οἰκεῖ ἐν ἡμῖν[3]; εἰ μήτι ἄρα ἀδοκιμοί ἐστε[4]· τουτέστι διὰ τὴν ἀμέλειαν ὑμῶν ἀπρόκοποι. Ὅθεν καὶ τὰ ἐξαίσια ἔν τισι τῆς προσευχῆς ἰδιώματα ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐνεργούμενα ἰδιοτρόπως, ἐξ ἀπιστίας καὶ ὑψηλοφροσύνης οὐ παραδέχονται.

Ἀντίρρησις αὐτοῦ.

ϛʹ. Εἰπέ μοι, ὦ οὗτος, ἐὰν νηστεύῃ τις, ἐγκρατεύηται, ἀγρυπνῇ, ἵσταται, μετανοίας ποιῇ, πενθῇ, ἀκτημονῇ, οὐκ ἔστιν αὕτη πρᾶξις; πῶς οὖν λέγεις χωρὶς πρακτικῆς, τὴν ψαλμῳδίαν προβαλλόμενος μόνον, προσευχὴν κρατῆσαι ἀδύνατον; οὐχὶ ταῦτα πράξεις εἰσίν; Λύσις. Ἐάν τις τῷ στόματι προσεύχηται καὶ ὁ νοῦς ῥέμβεται, τί ὠφέλησεν; εἷς οἰκοδομῶν καὶ εἷς καταλύων, οὐδέν, ἀλλ᾽ ἢ κόπους[5]· ἀλλ᾽ ὥσπερ τῷ σώματι ἐργάζεται, οὕτως ὀφείλει καὶ τῷ νοΐ· ἵνα μὴ εὑρεθῇ τῷ μὲν σώματι δίκαιος, τῇ δὲ καρδίᾳ πάσης ἀκηδίας καὶ ἀκαθαρσίας πεπληρωμένος. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Ἀπόστολος διαβεβαιοῖ, λέγων· ἐὰν προσεύχωμαι γλώσσῃ, τουτέστι στόματι, τὸ πνεῦμά μου προσεύχεται, ἤτοι ἡ φωνή μου· ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός ἐστι· προσεύχομαι τῷ στόματι, προσεύξομαι καὶ τῷ νοΐ[6]· καί, θέλω εἰπεῖν πέντε λόγους, καὶ τὰ ἑξῆς[7]. Μάρτυς δέ, ὅτι περὶ τούτου λέγει, ὁ τῆς Κλίμακος· φησὶν ἐν τῷ περὶ προσευχῆς λόγῳ· ὁ μὲν μέγας τῆς μεγάλης καὶ τελείας προσευχῆς ἐργάτης τάδε φησί· θέλω εἰπεῖν πέντε λόγους διὰ τοῦ νοός μου, καὶ τὰ ἑξῆς· εἰσὶ δὲ ἐργασίαι πολλαί, ἀλλὰ μερικαί εἰσι· μεγάλη δὲ καὶ περιεκτική, ὡς ἀρετῶν πηγή, κατὰ τὸν τῆς Κλίμακος, ἡ καρδιακὴ προσευχή ἐστι· δι᾽ ἧς πᾶν ἀγαθὸν εὑρίσκεται. Οὐκ ἔστι, φησὶν ὁ Ἅγιος Μάξιμος, ἐννοίας θανάτου φοβερώτερον· οὐδὲ μνήμης Θεοῦ μεγαλοπρεπέστερον· τὸ ὑπερέχον τοῦ ἔργου παραδηλῶν· τινὲς δὲ οὐδὲ εἴ ἐστι χάρις ἐν τῷ νῦν καιρῷ θέλουσιν ἀκοῦσαι, ἐκ πολλῆς ἀναισθησίας καὶ ἀγνωσίας ἐσκοτισμένοι ὄντες καὶ ὀλιγόπιστοι.

ζʹ. Οἱ δὲ ὀλίγον ψάλλοντες, καλῶς οἶμαι ποιοῦσι· τὴν συμμετρίαν τετιμηκότες, πᾶν γὰρ μέτρον ἄριστον κατὰ τοὺς σοφούς· ἵνα μὴ τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς ὅλην ἐν τῷ πρακτικῷ κενοῦντες, ὁ νοῦς ὀλίγωρος ἐν τῇ προσευχῇ εὑρισκόμενος, ἀτονῇ πρὸς αὐτήν· ἀλλὰ μερικῶς ψάλλοντες, τὸ πλεῖστον ἐν τῇ προσευχῇ ἐκτείνονται· ἴσως δὲ ἔστιν ὅτε τῇ νοερᾷ καὶ συνεχεῖ βοῇ καὶ τῇ ἐμμόνῳ πήξει ὁ νοῦς ἀθυμῶν, μικρᾶς ἀναπαύσεως μεταλαμβά-

1. Σοφ. Σειρ. ιαʹ, 21.
2. Παροιμ. δʹ, 4.
3. Γραπτέον ὑμῖν.
4. Βʹ Κορ. ιγʹ, 5.
5. Σειρὰχ λδʹ, 23.
6. Αʹ Κορ. ιδʹ, 15.
7. Αʹ Κορ. ιδʹ, 19.

νει ἐν τῷ ἀπολῦσαι αὐτὸν εἰς τὸ πλάτος τῆς ψαλμῳδίας, ἀπὸ τοῦ ἀπεστενωμένου τῆς ἡσυχίας. Αὕτη ἡ τάξις ἀρίστη καὶ διδαχὴ σοφωτάτων ἀνδρῶν.

ηʹ. Οἱ δὲ μηδόλως ψάλλοντες, καλῶς ποιοῦσιν, ἐὰν εἰσιν ἐν προκοπῇ. Οὗτοι γὰρ οὐ χρῄζουσι λέγειν ψαλμούς, ἀλλὰ σιωπὴν καὶ ἀδιάλειπτον προσευχὴν καὶ θεωρίαν, ἐὰν ἔφθασαν εἰς φωτισμόν. Μετὰ τοῦ Θεοῦ γὰρ ἡνωμένοι εἰσὶ καὶ οὐ χρείαν ἔχουσιν ἀποσπάσαι τὸ νοῦν αὐτῶν ἀπ᾽ αὐτοῦ καὶ βαλεῖν αὐτὸν εἰς σύγχυσιν· πτῶμα μέν, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, ὑπηκόῳ, τὸ οἰκεῖον θέλημα· ἡσυχίῳ δέ, προσευχῆς διάστασις. Μοιχεύει γὰρ τῶν τοιούτων ὁ νοῦς ὅταν ἀποστῇ τῆς τοῦ Θεοῦ μνήμης, ὡς ἀπὸ νυμφίου· καὶ ἐν ἐλαχίστοις πράγμασιν ἐρωτικῶς ἔχεται. Τὸ διδάξαι δὲ καὶ ἑτέροις τὴν αὐτὴν τάξιν, οὐκ ἐν πᾶσιν ἐνδέχεται· τοῖς μὲν ἰδιώταις, ὑπηκόοις οὖσι καὶ ἀγραμμάτοις, ναί· διότι ἡ ὑπακοὴ ἐκ πάσης ἀρετῆς μετέχει διὰ τῆς ταπεινώσεως· ἀνυποτάκτοις δὲ οὐ δίδοται, ἵνα μὴ πλανηθῶσιν εὐχερῶς, κἂν ἰδιῶται, κἂν γνωστικοὶ ὦσι, διότι ὁ αὐτόστοιχος οὐ δύναται ἐκφυγεῖν τὴν οἴησιν· δι᾽ ἧς ἡ πλάνη ἐπακολουθεῖν πέφυκεν· ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ. Τινὲς δὲ μὴ ἐννοοῦντες τὴν μέλλουσαν βλάβην, πρὸς τὸ συνηθίσαι, φασί, καὶ ἀγαπῆσαι τὸν νοῦν τὴν τοῦ Θεοῦ μνήμην, τοῖς τυχοῦσι ταύτην μόνην ἐνεργεῖν διδάσκουσιν· ὅπερ οὐκ ἐνδέχεται καὶ μάλιστα ἰδιορρύθμοις οὖσι. Ἔτι γὰρ τοῦ νοὸς αὐτῶν ἀκαθάρτου ὄντος δι᾽ ἀμέλειαν καὶ ὑψηλοφροσύνην, διὰ δακρύων μὴ προκαθαρθέντος, εἴδωλα μᾶλλον αἰσχρὰ λογισμῶν καὶ οὐ προσευχὴν ἐνοπτρίζονται, τῶν ἐν τῇ καρδίᾳ πνευμάτων ἀκαθάρτων ὑπὸ τοῦ φοβεροῦ ὀνόματος ταραχθέντων καὶ ἀνελεῖν βρυχόντων τὸν μαστίζοντα. Ἐὰν γὰρ ἀκούσῃ, ἢ διδαχθῇ ὁ ἰδιόρρυθμος περὶ τῆς ἐργασίας ταύτης καὶ βούλεται κρατῆσαι αὐτήν, ἓν ἐκ τῶν δύο μέλλει παθεῖν· εἰ μὲν βιάζεται, πλανᾶται καὶ ἀνίατος μένει· εἰδ᾽ ἀμελεῖ, ἀπρόκοπος ἐν ὅλῃ τῇ ζωῇ αὐτοῦ καθίσταται.

θʹ. Ἐρῶ δὲ κἀγώ, ὡς ἀπὸ πείρας μικρὸν ἐγνωκώς· ὅτε καθίσῃς ἐν ἡμέρᾳ ἢ ἐν νυκτὶ ἡσυχάζων, συχνῶς δεόμενος τοῦ Θεοῦ, χωρὶς λογισμῶν ἐν ταπεινώσει, καὶ ἀτονήσει μὲν ὁ νοῦς κράζων, ἀλγήσει δὲ τὸ σῶμα καὶ ἡ καρδία τῇ σφοδρᾷ πήξει τῆς συχνῆς ἐπικλήσεως τοῦ Ἰησοῦ, μηκέτι θερμαινόμενος ἢ εὐφραινόμενος, ἐξ ὧν ἡ προθυμία καὶ ἡ ὑπομονὴ τῷ ἀγωνιστῇ γεννᾶται, τότε ἐγερθεὶς στῆθι καὶ ψάλλε κατὰ μόνας, ἢ μετὰ τοῦ συνόντος σοι μαθητοῦ, ἢ μελέτῃ τινὸς ῥητοῦ ἢ μνήμῃ θανάτου ἢ ἐνεργείᾳ χειρῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἀσχολούμενος ἢ τῇ ἀναγνώσει προσέχων, ἱστάμενος μᾶλλον, ἵνα κόπον ἐμποιῇς τῷ σώματι. Καὶ ὅταν μὲν ἵστασαι κατὰ μόνας ψάλλων, λέγε τὸ Τρισάγιον καὶ εἶθ᾽ οὕτω τὴν προσευχὴν ψυχικῶς ἢ νοερῶς, προσέχοντος τοῦ νοῦ τῇ καρδίᾳ· ἐὰν δὲ ἐπίκειται ἀκηδία, λέγε καὶ ψαλμοὺς δύο ἢ τρεῖς καὶ τροπάρια δύο κατανυκτικὰ ἄνευ μέλους· ὅτι οὐ μελῳδήσουσιν οἱ τοιοῦτοι, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος· ἀρκεῖ γὰρ αὐτοῖς εἰς εὐφροσύνην, ὁ τῆς καρδίας πόνος ὑπὲρ εὐσεβείας γινόμενος, καθὼς φησιν ὁ Ἅγιος Μάρκος, καὶ ἡ θέρμη τοῦ πνεύματος πρὸς χάριν καὶ ἀγαλλίασιν

αὐτοῖς διδομένη· λέγε δὲ κατὰ ψαλμὸν καὶ τὴν προσευχὴν νοερῶς ἢ ψυχικῶς, ἀρεμβάστως, καὶ τὸ Ἀλληλούϊα. Αὕτη γὰρ ἡ τάξις τῶν Ἁγίων Πατέρων, Βαρσανουφίου καὶ Διαδόχου καὶ τῶν λοιπῶν· καὶ καθὼς φησιν ὁ θεῖος Βασίλειος, δεῖ τοὺς ψαλμοὺς καθ' ἡμέραν ἐναλλάττειν, διὰ τὸ ἐρεθίζειν εἰς προθυμίαν, καὶ ἵνα μή, φησίν, ἀηδῶς ὁ νοῦς ἔχῃ πάντοτε τὰ αὐτὰ ψάλλων, ἀλλὰ τὴν ἐλευθερίαν αὐτῷ χρὴ παραχωρεῖν καὶ ἔτι μᾶλλον εἰς προθυμίαν ἔρρωται. Ἐὰν δὲ μετὰ μαθητοῦ πιστοῦ ἵστασαι ψάλλων, ἐκεῖνος μὲν τοὺς ψαλμοὺς λεγέτω· σὺ δὲ τῇ καρδίᾳ κρυπτῶς προσέχων καὶ προσευχόμενος, τήρει σαυτόν· πάντα δὲ τὰ νοήματα, εἴτε αἰσθητά, εἴτε νοητά, τὰ ἀπὸ καρδίας ἀναδιδόμενα, καταφρόνει, τῆς προσευχῆς συνεργούσης. Ἡσυχία γὰρ ἐστὶν ἀπόθεσις νοημάτων τῶν οὐκ ἐκ τοῦ πνεύματος θειοτέρων, ἕως καιροῦ, ἵνα μὴ προσέχων τούτοις ὡς καλοῖς, τὸ μεῖζον ἀπολέσῃς.

Περὶ πλάνης.

ι'. Πρόσεχε οὖν ἀκριβῶς, Θεοῦ ἐραστά, ἐν γνώσει· ἐπὰν ἐργαζόμενος τὸ ἔργον, ἴδῃς φῶς ἢ πῦρ ἔξωθεν ἢ ἔσωθεν, ἢ σχῆμα δῆθεν Χριστοῦ ἢ Ἀγγέλου ἢ ἑτέρου τινός, μὴ παραδέξῃ αὐτό, ἵνα μὴ βλάβην ὑποστῇς· μηδὲ σὺ ἀφ' ἑαυτοῦ εἰκονικῶς προσέχων, ἐάσῃς τὸν νοῦν ἐκτυποῦν τοιαῦτα. Πάντα γὰρ ταῦτα ἔξωθεν ἀκαίρως μετασχηματιζόμενα, πρὸς τὸ πλανῆσαι τὴν ψυχὴν γίνονται. Ἡ γὰρ ἀρχὴ τῆς προσευχῆς ἡ ἀληθινή, ἡ καρδιακὴ θέρμη ἐστίν, ἡ φλογίζουσα τὰ πάθη καὶ ἱλαρότητα ἢ χαρὰν τῇ ψυχῇ ἐμποιοῦσα, ἀδιστάκτῳ πόθῳ καὶ ἀνενδοιάστῳ πληροφορίᾳ τὴν καρδίαν βεβαιοῦσα. Πᾶν γὰρ τὸ ἐρχόμενον εἰς τὴν ψυχήν, φασὶν οἱ Πατέρες, κἂν αἰσθητόν, κἂν νοερόν, καὶ διστάζει ἐν τούτῳ ἡ καρδία, μὴ παραδεχομένη αὐτό, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐπέμφθη· κἂν ἴδῃς τὸν νοῦν ἔξωθεν ἢ ἄνωθεν ἑλκόμενον ὑπό τινος ἀοράτου δυνάμεως, μὴ πιστεύσῃς αὐτῷ, μηδὲ ἀφῇς αὐτὸν ἕλκεσθαι, ἀλλ' ἄγξον εὐθὺς αὐτὸν εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ. Τὰ τοῦ Θεοῦ, φησὶν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ, ἀφ' ἑαυτῶν ἔρχονται, σοῦ τὸν καιρὸν μὴ εἰδότος. Εἰ γὰρ καὶ ὁ ἐχθρὸς ἔνδον ὁ φυσικὸς τῆς ὀσφύος μετασχηματίζει τὰ πνευματικά, ὡς βούλεται, φανταστικῶς ἄλλα ἀντ' ἄλλων, καὶ ἀντὶ μὲν θέρμης, τὴν αὐτοῦ ἀνώμαλον καῦσιν ἐπάγων, ὡς βαρεῖσθαι τότε τὴν ψυχὴν ἐν τοιαύτῃ ἀπάτῃ· ἀντὶ δὲ εὐφροσύνης χαρὰν ἄλογον καὶ ἡδύτητα κάθυγρον προσάγων, οἴησιν ἐκ τούτων καὶ τῦφον ὁρᾶσθαι τικτόμενον, λανθάνειν ἑαυτὸν τοῖς ἀπείροις, καὶ ὡς χάριν ἐνεργοῦσαν τὴν αὐτοῦ πλάνην ἡγεῖσθαι βιάζοιτο. Ἀλλ' οὖν ὁ χρόνος καὶ ἡ πεῖρα, καὶ ἡ αἴσθησις φανερὸν ποιεῖν αὐτὸν πέφυκε, τοῖς μὴ σφόδρα ἀγνοοῦσι τὴν αὐτοῦ πανουργίαν. Φάρυγξ γάρ, φησὶν ἡ Γραφή, βρώματα διακρίνει[1]· τουτέστιν ἡ γεῦσις πνευματικῶς *, δῆλα πάντα ὁποῖά εἰσι, δείκνυσιν ἀπλανῶς.

*Ἴσως πνευματική.

1. Πρβλ. Σειρὰχ λς', 18-19.

Περὶ ἀναγνώσεως.

ια'. Ἔστω σοι, ἐργάτῃ ὄντι, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, τὰ ἀναγινωσκόμενα πρακτικά· τούτων γὰρ ἡ ἐργασία περιττὴν ποιεῖται τὴν τῶν λοιπῶν ἀνάγνωσιν. Ἀνάγνωθι δὲ ἀεὶ τὰ περὶ ἡσυχίας καὶ προσευχῆς· οἷον εἰς τὴν Κλίμακα, εἰς τὸν Ἅγιον Ἰσαάκ, τὰ τοῦ Ἁγίου Μαξίμου, τὰ τοῦ Νέου Θεολόγου, τὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Στηθάτου, τὰ τοῦ Ἡσυχίου, τὰ τοῦ Φιλοθέου τοῦ Σιναΐτου καὶ τῶν τοιούτων, ὅσα τοιαῦτα. Τὰ δὲ λοιπὰ ἄφες ἕως καιροῦ, οὐχ ὡς ἀπόβλητα, ἀλλ' ὡς μὴ συμβάλλοντα τῷ σκοπῷ, τὸν νοῦν εἰς ἱστορίαν αὐτῶν μετακινοῦντα ἀπὸ τῆς προσευχῆς. Ἔστω σου δὲ ἡ ἀνάγνωσις κατὰ μόνας, μὴ ἐν φωνῇ κόμπου μεγαλαύχου, μὴ ἐν σπουδῇ εὐγλωττίας τορευτῶς ἢ καλλιεπείᾳ λόγου ἢ ἐμμελοῦς ἡδονῆς ἢ ἀπῳὸν ὡς παρῳὸν ἐμπαθῶς συλούμενος ἀναισθήτως πρός τινων ἀρέσκειαν, μηδὲ πάλιν ἀπλήστως, ὅτι πᾶν μέτρον ἄριστον· μηδὲ τραχέως, μηδὲ νωθρῶς καὶ ἠμελημένως, ἀλλὰ σεμνῶς, ἐπιεικῶς, εὐσταθῶς, συνετῶς, εὐρύθμως, νοερῶς τε καὶ ψυχικῶς ἢ καὶ λογικῶς. Ἐν τούτοις γὰρ ἐνδυναμούμενος ὁ νοῦς, ἰσχὺν ἐν ἕξει λαμβάνει, εἰς τὸ προσεύχεσθαι κραταιῶς· ἐν δὲ τοῖς προειρημένοις ἐναντίοις τούτων, σκότωσίν τε καὶ χαύνωσιν καὶ ἔκστασιν κτᾶται· ὥστε ἀλγεῖν καὶ τὸ ἡγεμονικὸν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ καὶ εἰς τὴν προσευχὴν ἀτονεῖν.

ιβ'. Πρόσεχε δὲ καὶ τῇ προθέσει καθ' ὥραν ἐν ἀκριβεῖ ἐρεύνῃ, ποῦ ῥέπει, εἰ κατὰ Θεὸν δι' αὐτὸ τὸ καλόν, ἕνεκα ψυχικῆς ὠφελείας κάθησαι ἡσυχάζων ἢ ψάλλων ἢ ἀναγινώσκων ἢ προσευχόμενος ἢ τὴν οἱανοῦν ἀρετὴν ἐργαζόμενος, ἵνα μὴ συλᾶσαι ἀγνώστως· μήπως εὑρεθῇς τῷ μὲν σχήματι ἐργάτης, τῷ δὲ τρόπῳ καὶ τῇ διανοίᾳ ἀνθρώποις καὶ οὐ Θεῷ ἀρέσκειν[1] βουλόμενος. Πολλὰ γὰρ τὰ ἔνεδρα τοῦ δολίου καὶ σφόδρα κρυφίως βλέπει τὴν ῥοπὴν τῆς προθέσεως ὡς ἀγνοούμενος τοῖς πολλοῖς καὶ ἀεὶ βούλεται συλᾶν τὸ ἔργον ἀγνώστως, ἵνα μὴ κατὰ Θεὸν γένηται τὸ γινόμενον. Εἰ γὰρ καὶ ἀνενδότως πολεμεῖ καὶ ἀναιδῶς προσέρχεται, ἀλλὰ σὺ βεβαίαν τὴν πρόθεσιν εἰς Θεὸν ἔχων, οὐ συλᾶσαι συχνῶς, κἂν ἀκουσίως ῥέμβεσθαι ὑπ' ἐκείνου βιάζηται ἡ ῥοπὴ τοῦ θελήματος· καὶ ἴσως ἢ καὶ ἐξ ἀσθενείας ἡττᾶταί τις ἀκουσίως, ἀλλ' ἑτοίμως συγχωρεῖται καὶ ἐπαινεῖται παρὰ τοῦ τὰς προθέσεις καὶ τὰς καρδίας γινώσκοντος. Τοῦτο τὸ πάθος, τὸ τῆς κενοδοξίας λέγω, οὐκ ἐᾷ τὸν Μοναχὸν προκόψαι εἰς ἀρετήν, ἀλλὰ τοὺς κόπους ὑπομένει καὶ ἐν γήρᾳ εὑρίσκεται ἄκαρπος. Καὶ γὰρ καὶ τοῖς τρισὶν ἐπεμβαίνει ἀεὶ καὶ γυμνοῖ αὐτοὺς τῆς ἐργασίας τῶν ἀρετῶν· ἀρχαρίῳ, λέγω, καὶ μέσῳ καὶ τελείῳ.

ιγ'. Τοῦτο δέ, μαθὼν λέγω, ὅτι χωρὶς τῶν ἀρετῶν τούτων Μοναχὸς οὐ προκόπτει ποτέ, νηστείας, ἐγκρατείας, ἀγρυπνίας, ὑπομονῆς, ἀνδρείας, ἡσυχίας, προσευχῆς, σιωπῆς, πένθους, ταπεινώσεως· εἰσὶ γὰρ γεννητικαὶ ἀλλήλων καὶ φυλακτικαί. Ἀπὸ γὰρ νηστείας συνεχοῦς μαραινομένη ἡ ἐπι-

1. Πρβλ. Γαλ. α', 10.

θυμία, τίκτει τὴν ἐγκράτειαν· ἡ ἐγκράτεια, τὴν ἀγρυπνίαν· ἡ ἀγρυπνία τὴν ὑπομονήν· ἡ ὑπομονή, τὴν ἀνδρείαν· ἡ ἀνδρεία, τὴν ἡσυχίαν· ἡ ἡσυχία, τὴν προσευχήν· ἡ προσευχή, τὴν σιωπήν· ἡ σιωπή, τὸ πένθος· τὸ πένθος, τὴν ταπείνωσιν· ἡ ταπείνωσις, ἀντιστρόφως, τὸ πένθος· καὶ καθεξῆς ἀνάπαλιν αἱ θυγατέρες τὰς μητέρας πως γεννῶσιν, ἀναλυτικῶς εὑρήσεις. Ταύτης οὖν τῆς ἀλληλογενεσιουργίας μείζων ἐν ἀρεταῖς οὐκ ἔστι· τὰ γὰρ ἐναντία τούτων, πᾶσι πρόδηλα.

ιδ'. Δεῖ δὲ καὶ τοὺς κόπους καὶ τοὺς πόνους τῆς ἐργασίας ἐνταῦθα τάξαι καὶ πῶς δεῖ μετελθεῖν ἑκάστην ἐργασίαν σαφῶς ἐκθέσθαι· ἵνα μὴ ἀπόνως τις ἐξ ἀκοῆς ὁδεύων, τοῦ καρποῦ ἀποτυχών, ἡμᾶς ἢ τινας αἰτιάσηται, ὡς οὐκ ἔστι καθὼς εἰρήκαμεν. Ὁ γὰρ πόνος τῆς καρδίας καὶ ὁ τοῦ σώματος κόπος, οἶδεν ἔργον ἀληθείας ποιεῖν· ἐξ ὧν ἡ ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος φανεροῦται, ἡ διὰ τοῦ βαπτίσματος διδομένη σοι καὶ παντὶ πιστῷ· ἡ διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν ἀμελείας τοῖς πάθεσι συγχωσθεῖσα καὶ τὴν μετάνοιαν ἡμῶν ἀναμένουσα δι' ἄφατον ἔλεος· ἵνα μὴ εἰς τέλος διὰ τὴν ἀκαρπίαν ἡμῶν ἀκούσωμεν· ἄρατε τὸ τάλαντον ἀπ' αὐτοῦ· καί τό, ὃ δοκεῖ ἔχειν ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ[1]· καὶ εἰς κόλασιν ἀποπέμψῃ ἡμᾶς, αἰωνίως ἐν γεέννῃ ὀδυνωμένους. Πᾶσα γὰρ ἐργασία σωματική τε καὶ πνευματικὴ μὴ ἔχουσα πόνον ἢ κόπον, οὐδέποτε καρποφορεῖ τῷ ταύτην μετερχομένῳ· ὅτι βιαστή ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, φησὶν ὁ Κύριος, καὶ βιασταὶ ἁρπάζουσιν αὐτήν[2]· βίαν εἰπών, τὴν τοῦ σώματος ἐν πᾶσιν ἐπίπονον αἴσθησιν. Ἐπεὶ οἱ πολλοὶ μὲν ἴσως πολλοὺς ἐνιαυτοὺς ἀπόνως εἰργάσαντο ἢ ἐργάζονται καὶ διὰ τὸ μὴ ἐμπόνως ἐν ζεούσῃ προθυμίᾳ καρδίας τοὺς πόνους ποιεῖν, κενοὶ καθαρότητος καὶ ἀμέτοχοι πνεύματος Ἁγίου γεγόνασι, τὸ δριμὺ τῶν πόνων ἀπανηνάμενοι. Οἱ γὰρ ἐν ἀμελείᾳ καὶ χαυνώσει ἐργαζόμενοι, κοπιῶσι μὲν ἴσως, ὡς δοκοῦσι, πολλά· οὐδέποτε δὲ καρπὸν τρυγῶσι διὰ τὸ ἄπονον, εἰς βάθος ἀνάλγητοι ὄντες. Καὶ μάρτυς ὁ λέγων· κἂν πάσας τὰς πολιτείας ἡμῶν μεγάλας ἔχωμεν, τὴν δὲ καρδίαν ἐνώδυνον οὐ κεκτήμεθα, νόθοι αὗται καὶ ἔωλοι καθεστήκασιν· ἴσως δ' ὅτε καὶ ἀπόνως ὁδεύοντες, ὑπὸ ἀκηδίας εἰς περισπασμοὺς συνωθούμενοι τοὺς ἀνωφελεῖς, σκοτιζόμεθα δοκοῦντες ἐν τούτοις ἄνεσιν εὑρεῖν, ὅπερ οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ κειρείαις ἀλύτοις ἀοράτως δεσμούμενοι, ἀκίνητοι καὶ ἀνενέργητοι ἐν παντὶ ἔργῳ γινόμεθα, τῆς χαυνότητος ἐν ἡμῖν πληθυνθείσης, καὶ μάλιστα ἀρχαρίοις οὖσι· τοῖς γὰρ τελείοις, τὰ πάντα ἐν μέτρῳ ὠφέλιμα. Τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ ὁ Μέγας Ἐφραὶμ λέγων· πόνον πόνει ἐμπόνως, ἵνα διαδράσῃς τῶν ματαίων πόνων τοὺς πόνους· ἐὰν μή, κατὰ τὸν Προφήτην, ἡ ὀσφὺς ἡμῶν ἐκλείπῃ ἀπὸ ἐκλύσεως[3] τῷ τῆς νηστείας κόπῳ καὶ ὠδῖνας συλληφθῶμεν ὡς τικτούσης ἔμβρυον τῇ ἀλγεινῇ τῆς καρδίας πήξει, οὐ μὴ κυήσωμεν πνεῦμα σωτηρίας ἐπὶ γῆς τῆς καρδίας, ὥσπερ ἤκουσας· ἀλλ' ἐν τοῖς χρόνοις μόνον καὶ τῇ ἀνονήτῳ ἐρήμῳ καὶ τῇ χαυνώσει καὶ ἡσυχίᾳ οἰόμενοι

1. Ματθ. κε', 29. 2. Ματθ. ια', 12. 3. Πρβλ. Ἡσ. κα', 3.

εἶναί τινες, καυχώμεθα· ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς ἐξόδου, ἀναμφιβόλως πάντα καρπὸν πάντες ἐπιγνωσόμεθα.

ιε'. Οὐκ ἔστι δὲ δι' ἑαυτοῦ τις τὴν τῶν ἀρετῶν ἐπιστήμην μαθεῖν, εἰ καί τινες ὡς διδασκάλῳ τῇ πείρᾳ ἐχρήσαντο. Τὸ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ μὴ τῇ συμβουλῇ τῶν προωδευκότων ποιεῖν, οἴησιν ἔχει· μᾶλλον δὲ τίκτειν πέφυκεν. Εἰ γὰρ ὁ Υἱὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖ οὐδέν, ἀλλὰ καθὼς ἐδίδαξεν αὐτὸν ὁ Πατήρ, οὕτω ποιεῖ[1], καὶ τὸ Πνεῦμα οὐ γὰρ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ[2]· τίς ἐστιν οὗτος ὁ εἰς τοσοῦτον ἀρετῆς ὕψος ἐληλακώς, ὡς μὴ δεόμενος ἑτέρου τινὸς τοῦ μυσταγωγοῦντος αὐτόν; ἀπόνοιαν μᾶλλον, ἢ ἀρετὴν δοκῶν ἔχειν ἠπάτηται; Διὸ πείθεσθαι δεῖ τοῖς εἰδόσι τοὺς πόνους τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς, καὶ οὕτω μετέρχεσθαι· ἤγουν νηστείαν ἔκπεινον, ἐγκράτειαν ἀνήδονον, ἀγρυπνίαν ἐπίμονον, γονυκλισίαν ἐπίμοχθον, στάσιν ἐπίπονον ἀκινήτως, προσευχὴν ἔμμονον, ταπείνωσιν ἀνόθευτον, συντριμμὸν καὶ στεναγμὸν ἄπαυστον, σιωπὴν εὔλογον καὶ ὡς ἐν ἅλατι ἠρτυμένην[3], καὶ ἐν πᾶσιν ὑπομονήν. Οὐ γὰρ χρὴ πάντοτε ἐν ἀναπαύσει διάγειν, οὐδὲ ἐν μόνῳ τῷ καθίσματι πάντοτε πρὸ καιροῦ ἢ γήρους ἢ ἀσθενείας ἐγκαρτερεῖν· διότι τοὺς πόνους, φησὶν ἡ Γραφή, τῶν ἀρετῶν σου φάγεσαι[4]· καὶ βιαστῶν ἐστιν ἡ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν[5]. Τὰς οὖν προειρημένας ἐργασίας ὁ καθ' ἡμέραν σπεύδων ἐμπόνως ἐπιτελεῖν καὶ τὸν καρπόν, σὺν Θεῷ, ἐν καιρῷ τούτων δρέψεται.

1. Ἰωάνν. ιδ', 30. 2. Ἰωάνν. ις', 13. 3. Πρβλ. Κολοσσ. δ', 6.
4. Ψαλμ. 127, 2. 5. Ματθ. ια', 12.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΩΣ ΔΕΙ ΚΑΘΕΖΕΣΘΑΙ ΤΟΝ ΗΣΥΧΑΖΟΝΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΧΗΝ ΚΑΙ ΜΗ ΤΑΧΕΩΣ ΑΝΙΣΤΑΣΘΑΙ

Ποτὲ μὲν ἐπὶ σκάμνου, τὸ πλεῖστον, διὰ τὸ ἐπίπονον· ποτὲ δέ, καὶ ἐπὶ στρωμνῆς ὀλιγάκις, ἕως καιροῦ, διὰ τὴν ἄνεσιν· ἐν ὑπομονῇ δὲ ὀφείλει εἶναι τὸ κάθισμά σου, διὰ τὸν εἰπόντα, τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες[1]· καὶ μὴ ταχέως ἀνίστασθαι ὀλιγωροῦντα διὰ τὸ ἐπίπονον ἄλγος καὶ τὴν τοῦ νοὸς νοερὰν βοὴν καὶ συνεχῆ πῆξιν· ἰδοὺ γάρ, φησὶν ὁ Προφήτης, ὠδῖνες συνέλαβόν με, ὥσπερ τικτούσαν[2]· ἀλλὰ κύπτων κάτωθεν καὶ τὸν νοῦν ἐν τῇ καρδίᾳ συνάγων, εἴπερ διήνοικται, ἐπικαλοῦ τὸν Κύριον Ἰησοῦν εἰς βοήθειαν. Πονῶν δὲ τοὺς ὤμους καὶ τὴν κεφαλὴν πολλάκις ἀλγῶν, καρτέρει ἐπιπόνως καὶ ἐρωτικῶς ἐν αὐτοῖς, ζητῶν ἐν καρδίᾳ τὸν Κύριον. Βιαστῶν γάρ ἐστιν ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ βιασταὶ ἁρπάζουσιν αὐτήν[3]· τὴν σπουδὴν ἐν τούτοις καὶ τῶν τοιούτων πόνων ὁ Κύριος ὑπέδειξεν ἀληθῶς. Ὑπομονὴ γὰρ καὶ καρτερία ἐν πᾶσι, γεννήτρια πόνων καὶ σώματος καὶ ψυχῆς.

Περὶ τοῦ πῶς δεῖ λέγειν τὴν εὐχήν.

Οὕτως εἶπον οἱ Πατέρες· ὁ μέν, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ ἐλέησόν με, τὸ ὅλον· ὁ δέ, τὸ ἥμισυ· Ἰησοῦ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ ἐλέησόν με· ὅπερ εὐκολώτερόν ἐστι διὰ τὴν τοῦ νοῦ ἀδυναμίαν· οὐδὲ γὰρ δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ μυστικῶς χωρὶς πνεύματος μόνος εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ[4] καθαρῶς καὶ τελείως· ἀλλ' ὡς παιδίον, ψελλίζον ἔτι, πληρῶσαι ταύτην μετὰ ἄρθρων μὴ δυνάμενος. Οὐκ ὀφείλει δὲ συχνῶς μεταλλάσσειν τὰς ἐπικλήσεις τῶν ὀνομάτων διὰ ῥᾳθυμίαν, ἀλλὰ βραδέως διὰ τὴν συνέχειαν. Πάλιν· οἱ μὲν διὰ στόματος, οἱ δὲ διὰ νοῦ διδάσκουσι λέγειν αὐτήν· ἐγὼ δὲ ἀμφότερα τίθημι. Καὶ γὰρ ποτὲ μὲν ὁ νοῦς ἀδυνατεῖ λέγειν ἀκηδιῶν, ποτὲ δὲ τὸ στόμα. Διὰ τοῦτο ἐν ἀμφοτέροις δεῖ προσεύχεσθαι, καὶ στόματι καὶ νοΐ, πλὴν ἡσύχως καὶ ἀταράχως δεῖ κράζειν, ἵνα μὴ τὴν αἴσθησιν καὶ τὴν προσοχὴν τοῦ νοῦ ἡ φωνὴ συγχέουσα, ἐμποδίζοιτο· μέχρις ἂν ὁ νοῦς, ἐθίσας ἐν τῷ ἔργῳ, προκόψοι καὶ δύναμιν λάβοι παρὰ τοῦ πνεύματος, εἰς τὸ ὁλικῶς καὶ κραταιῶς εὔχεσθαι. Τότε γὰρ οὐ χρῄζει λαλεῖν διὰ στόματος, οὐδὲ γὰρ δύναται, ἀρκούμενος μόνον τῷ νοΐ ὁλόκληρον ποιεῖσθαι τὴν ἐργασίαν.

1. Κολοσσ. δ', 2. 2. Ἡσ. κα', 3. 3. Ματθ. ια', 12. 4. Α' Κορ. ιβ', 3.

Περὶ τοῦ πῶς δεῖ κρατεῖν τὸν νοῦν.

Σύνες, ὅτι οὐδεὶς δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ κρατῆσαι τὸν νοῦν, εἰ μὴ κρατηθῇ παρὰ τοῦ πνεύματος. Ἀκράτητος γάρ ἐστιν οὐ κατὰ φύσιν ὡς ἀεικίνητος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀμελείας τὴν περιφορὰν οἰκειωσάμενος, ἀρχῆθεν εἰς τοῦτο ἐθίσας. Διὰ γὰρ τῆς τῶν ἐντολῶν τοῦ ἀναγεννήσαντος ἡμᾶς παραβάσεως, ἐκ Θεοῦ ἐχωρίσθημεν, τὴν ἐν αἰσθήσει νοερὰν αὐτοῦ αἴσθησίν τε καὶ ἕνωσιν ἀπολέσαντες. Ἐκεῖθεν γὰρ ἐξολισθήσας ὁ νοῦς καὶ τοῦ Θεοῦ χωρισθείς, πανταχοῦ ἄγεται ὡς αἰχμάλωτος· καὶ οὐ δυνατὸν ἄλλως ἵστασθαι, εἰ μὴ Θεῷ ὑποταγῇ καὶ στῇ παρ' αὐτοῦ καὶ αὐτῷ ἑνωθῇ μετ' εὐφροσύνης καὶ δέηται αὐτοῦ συνεχῶς καὶ ἐπιμόνως καὶ τούτῳ ἐξομολογῆται καθ' ἑκάστην νοερῶς ὅσα πταίομεν, ὃς καὶ συγχωρεῖ πάντα εὐθέως, τοῖς ἐν ταπεινώσει καὶ ἐν συντριβῇ αἰτοῦσι καὶ ἀεὶ τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ ἐπικαλουμένοις· ἐξομολογεῖσθε γάρ, φησί, τῷ Κυρίῳ καὶ ἐπικαλεῖσθε τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ[1]· καὶ ἡ ἀναπνοὴ δὲ τοῦ ἀνασασμοῦ ἐν τῷ συσφίγγειν τὸ στόμα κρατεῖ τὸν νοῦν, ἀλλὰ μερικῶς, καὶ πάλιν διασκεδάζεται. Ὅτε οὖν ἔλθῃ ἡ ἐνέργεια τῆς προσευχῆς, τότε κυρίως αὐτὴ κρατεῖ αὐτὸν παρ' ἑαυτῇ καὶ εὐφραίνει καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπείργει. Πλὴν ἔστιν ὅτε τοῦ νοὸς προσευχομένου καὶ ἐν καρδίᾳ ἱσταμένου, καὶ ἡ διάνοια ῥέμβεται, ἄλλα μελετῶσα. Αὕτη δὲ οὐδενὶ ὑποτάσσεται, εἰ μὴ τοῖς τελείοις ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ, τοῖς τὸ ἀρρέμβαστον φθάσασιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Περὶ τοῦ πῶς δεῖ διώκειν τοὺς λογισμούς.

Οὐ διώκει τίς ποτε ἀρχάριος λογισμόν, εἰ μὴ ὁ Θεὸς διώξῃ αὐτόν· τῶν δυνατῶν γὰρ ἐστι πολεμῆσαι καὶ διῶξαι αὐτούς· ἀλλὰ καὶ οὗτοι οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν διώκουσιν αὐτούς, ἀλλὰ μετὰ Θεοῦ κινοῦνται εἰς πόλεμον πρὸς αὐτούς, ὡς ἐνδεδυμένοι τὴν πανοπλίαν αὐτοῦ. Σὺ δέ, ἐρχομένων τῶν λογισμῶν, ἐπικαλοῦ τὸν Κύριον Ἰησοῦν συχνῶς καὶ ἐπιμόνως, καὶ φεύξονται· μὴ φέροντες γὰρ τὴν ἐκ τῆς προσευχῆς ἀναδιδομένην καρδιακὴν θέρμην, ὡς ἀπὸ πυρὸς καιόμενοι φεύγουσιν. Ἰησοῦ, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, ὀνόματι, μάστιζε πολεμίους· διότι ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον[2] ἐστὶ τὴν μοχθηρίαν. Ὁ ταχὺς εἰς βοήθειαν Κύριος, ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν εὐθέως τῶν ὁλοψύχως βοώντων πρὸς αὐτὸν ἡμέρας καὶ νυκτός[3]. Ὁ δὲ μὴ ἔχων ἐνέργειαν προσευχῆς, ἀλλοτρόπως τροποῦται αὐτούς, τὸν Μωσέα[4] μιμούμενος. Διεγερθέντος γὰρ καὶ εἰς οὐρανὸν ἐκτείναντος τὰς χεῖρας καὶ τὸ ὄμμα, φυγαδεύει αὐτοὺς ὁ Θεός· εἶτα πάλιν καθεσθείς, ἄρχεται τῆς προσευχῆς ἐπιμόνως. Καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ χρᾶται ὁ μήπω κεκτημένος δύναμιν προσευχῆς, ἀλλὰ καὶ ὁ ἔχων τὴν τῆς προσευχῆς ἐνέργειαν, ἐπὶ τῶν σωματικῶν παθῶν, ἀκηδίας, φημί, καὶ πορνείας, τῶν σκληρῶν καὶ βαρυτέρων παθῶν,

1. Ψαλμ. 104,1. 2. Δευτ. δ', 24. 3. Λουκ. ιη', 7. 4. Πρβλ. Ἐξοδ. ιζ', 11 ἑξ.

πολλάκις ἐγειρόμενος, ἐκτείνει τὰς χεῖρας εἰς βοήθειαν κατ' αὐτῶν. Πλὴν ὀλιγάκις, διὰ τὴν πλάνην, τοῦτο ποιεῖ, καὶ πάλιν καθέζεται· μήπως φαντάσῃ τὸν νοῦν αὐτοῦ ὁ ἐχθρὸς ἄνωθεν, μόρφωσιν ἀληθείας δῆθεν δεικνύς. Τὸ γὰρ ἔχειν τὸν νοῦν ἄνω καὶ κάτω καὶ ἐν καρδίᾳ καὶ πανταχοῦ ἄπταιστον, μόνων ἴδιόν ἐστι τῶν καθαρῶν καὶ τελείων, ἀβλαβῆ διατηρῆσαι.

Περὶ τοῦ πῶς δεῖ ψάλλειν.

Οἱ μέν, ὀλιγάκις λέγουσιν· οἱ δέ, πολλάκις· ἕτεροι δὲ οὐδ' ὅλως. Σὺ δὲ μήτε πολλάκις ψάλλε, σύγχυσις γάρ· μήτε οὐδ' ὅλως διὰ τὴν ἐπακολουθοῦσαν χαύνωσιν καὶ ἀμέλειαν· ἀλλὰ τοὺς ὀλιγάκις ψάλλοντας μίμησαι. Πᾶν γὰρ μέτρον ἄριστον, κατὰ τοὺς ἀσόφους σοφούς. Τὸ γὰρ πολλὰ ψάλλειν, τῶν πρακτικῶν ἐστι, διὰ τὴν ἀγνωσίαν καὶ τὸν κόπον· οὐ τῶν ἡσυχαστῶν, ἀρκουμένων ἐν Θεῷ μόνῳ προσεύχεσθαι ἐν καρδίᾳ καὶ ἀπέχεσθαι νοημάτων. Ἡσυχία γάρ ἐστιν ἀπόθεσις νοημάτων αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν, κατὰ τὸν τῆς Κλίμακος. Τὴν γὰρ δύναμιν αὐτοῦ πᾶσαν κενώσαντος ἐν τῇ πολλῇ ψαλμῳδίᾳ, ἀτονήσει ὁ νοῦς εἰς τὸ μὴ κραταιῶς καὶ ἐπιμόνως προσεύχεσθαι. Νύκτωρ μέν, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, τὰ πολλὰ τῇ προσευχῇ δίδου, τὰ δὲ βραχέα τῇ ψαλμῳδίᾳ. Οὕτω καὶ σὺ ὀφείλεις ποιεῖν. Ὅτε ἴδῃς ἐν τῷ καθίσματί σου ἐνεργοῦσαν τὴν προσευχὴν καὶ μὴ παυομένην κινεῖσθαι ἐν τῇ καρδίᾳ, μή ποτε ἀφήσῃς αὐτὴν καὶ ἀνίστασθαι ψάλλειν ἕως καιροῦ, ἐὰν μὴ οἰκονομικῶς καταλείψῃ σε· τὸν γὰρ Θεὸν καταλιπὼν ἔσωθεν, ἔξωθεν ἵστασαι προσλαλῶν, ἐκ τῶν ὑψηλῶν εἰς τὰ χαμαιπετῆ παρεκκλίνων· ἀλλὰ καὶ σύγχυσιν ποιεῖς καὶ τὸν νοῦν ἐκταράττεις ἀπὸ τῆς γαλήνης αὐτοῦ. Ἡσυχία γὰρ κατὰ τὸ ὄνομα αὐτῆς καὶ τὴν πρᾶξιν κέκτηται, διὰ τὸ ἐν εἰρήνῃ καὶ γαλήνῃ ἔχειν αὐτήν· ὁ Θεὸς γὰρ εἰρήνη ἐστί[1], συγχύσεως καὶ κραυγῆς ἐπέκεινα. Δεῖ γὰρ Ἀγγελικὸν εἶναι καὶ τὸν ὕμνον ἡμῶν κατὰ τὸ πολίτευμα, καὶ οὐ σαρκικόν. Τὸ γὰρ μετὰ φωνῆς ἐν κραυγῇ ψάλλειν, συμβολικόν ἐστι νοερᾶς κραυγῆς, καὶ διὰ τὴν ῥαθυμίαν καὶ ἀγροικίαν ἡμῶν δίδοται, διὰ τὸ ἐπανάγεσθαι πρὸς τ' ἀληθῆ. Τοῖς γὰρ μὴ εἰδόσι προσευχήν, ὅπερ ἐστὶν ἀρετῶν πηγή, κατὰ τὸν τῆς Κλίμακος Ἰωάννην, ἀρδεύουσα φυτά, τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις, πρέπει τὸ πολλὰ ψάλλειν καὶ ἀμέτρως καὶ ἀεὶ ἐν ποικιλίᾳ πολλῶν εἶναι καὶ μηδέποτε παύεσθαι· ἕως ἂν ἀπὸ πολλῆς ἐπιπόνου πράξεως εἰς θεωρίαν προκόψωσι, προσευχὴν νοερὰν εὑρηκότες, ἐνεργοῦσαν ἐντὸς αὐτῶν. Ἄλλη γάρ ἐστι τῆς ἡσυχίας ἡ πρᾶξις καὶ ἑτέρα τοῦ κοινοβίου· ἕκαστος δὲ ἐν ᾧ ἐκλήθη προσμένων[2], σωθήσεται. Διὸ δέδοικα γράφειν διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, ὁρῶν σε μέσον τούτων ἀναστρεφόμενον. Πᾶς γὰρ ὁ ἐξ ἀκοῆς ἢ μαθήσεως ἐν προσευχῇ πάσχων, ἀπόλλυται, ὡς τὸν ὁδηγοῦντα μὴ κεκτημένος. Ὁ δὲ γευσάμενος τῆς χάριτος, ὀφείλει συμμέτρως ψάλλειν, κατὰ τοὺς Πατέρας, τὸ πλεῖστον ἀσχολούμενος εἰς τὴν

1. Πρβλ. Ἐφεσ. β', 14. 2. Πρβλ. Α' Κορ. ζ', 24.

προσευχήν· ῥαθυμῶν δέ, ψάλλειν ἢ ἀναγινώσκειν τὰ πρακτικὰ τῶν Πατέρων. Οὐ γὰρ χρῄζει ἡ ναῦς κώπας, τοῦ ἀνέμου τὸν φώσωνα ὑπεκτείναντος, αἴσιον αὐτῇ αὔραν τοῦ πνεύματος χορηγουμένου πρὸς νῆξιν ἐπιπολαίως τῆς ἁλμυρᾶς θαλάσσης τῶν παθῶν· ἀλλ' ἱσταμένη, ταῖς κώπαις ἢ τῷ πλοιαρίῳ, παρέλκεται. Εἰ δέ τινες προβάλλονται τοὺς Ἁγίους Πατέρας φιλονείκως, ἢ ἐνταῦθά τινας, ὡς ὅτι παννύχιον ἐποιοῦντο στάσιν καὶ ἀδιάλειπτον ψαλμῳδίαν· ἀποκρινόμεθα τούτοις ἐκ τῶν Γραφῶν, ὅτι οὐ πάντων πάντα τέλεια δι' ἔνδειαν σπουδῆς καὶ ἀπορίαν δυνάμεως· ἀλλὰ τὰ μὲν μικρά, τοῖς μεγάλοις οὐ πάντως μικρά· τὰ δὲ μεγάλα παρὰ τοῖς μικροῖς, οὐ πάντως τέλεια· τοῖς γὰρ τελείοις πάντα εὐχερῆ ἐνεργούμενα· διότι οὐ πάντες εἰσὶν ἀεί, νῦν, ἢ πάλαι, πρακτικοί· οὐδὲ πάντες τὴν αὐτὴν ὁδὸν ὥδευσαν ἢ ἕως τέλους ἐκράτησαν. Πολλοὶ γὰρ ἀπὸ πρακτικῆς ἦλθον εἰς θεωρίαν καὶ κατέπαυσαν ἐκ πάντων, σαββατίσαντες, κατὰ τὸν πνευματικὸν νόμον[1], καὶ ἐν τῷ Θεῷ μόνῳ εὐφραίνοντο, κεκορεσμένοι τῆς θείας τρυφῆς καὶ μὴ συγχωρούμενοι ψάλλειν ἢ ἄλλο τι μελετᾶν παρὰ τῆς χάριτος· εἰς ἔκπληξιν ὄντες ἕως καιροῦ, φθάσαντες τῶν ὀρεκτῶν τὸ ἔσχατον μερικῶς, ὡς ἐν ἀρραβῶνι. Ἄλλοι δὲ ἕως τέλους ἐν τῷ πρακτικῷ ἐσώθησαν κοιμηθέντες, τὴν ἀνταπόδοσιν ἐν τῷ μέλλοντι ἐκδεχόμενοι. Τινὲς δὲ ἐν τῷ θανάτῳ πληροφορηθέντες, ὡς μετὰ θάνατον μυρίσαντες εἰς ἔνδειξιν τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, τὴν χάριν τοῦ Βαπτίσματος ἔχοντες, ὡς πάντες, καὶ διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν ἀγνωσίαν τοῦ νοὸς αὐτῶν μὴ κοινωνήσαντες μυστικῶς μετ' αὐτῆς, ἔτι ζῶντες. Ἕτεροι δέ, ἐν ἀμφοτέροις εὐδοκιμοῦσι, τῇ ψαλμῳδίᾳ καὶ τῇ προσευχῇ, καὶ οὕτω διάγουσι, πλουσίαν ἔχοντες τὴν χάριν ὡς ἀεικίνητον καὶ μηδέ ποτε ἔκ τινος ἐμποδιζόμενοι. Ἄλλοι δὲ ἕως τέλους μάλιστα τὴν ἡσυχίαν ἐκράτησαν, ἰδιῶται ὄντες, ἀρκούμενοι ἐν τῇ προσευχῇ μόνον, πάνυ καλῶς, ὡς μόνοι πρὸς μόνον Θεὸν ἑνωθέντες. Οἱ γὰρ τέλειοι, ὡς εἴπομεν, πάντα ἰσχύουσιν ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι αὐτοὺς Χριστῷ[2]· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων[3]. Ἀμήν.

Περὶ τῆς γαστρὸς τί εἴπω, τῆς βασιλίσσης τῶν παθῶν; Ἐὰν δυνηθῇς νεκρῶσαι αὐτὴν καὶ ἡμιθανῆ ἀπεργάσασθαι, μὴ ἐνδώσῃς. Κατεκυρίευσέ μου, ἀγαπητέ, καὶ λατρεύω ταύτῃ ὡς δοῦλος αὐτῆς καὶ ὑπόσπονδος· ἡ συνεργὸς τῶν δαιμόνων καὶ τὸ τῶν παθῶν κατοικητήριον· δι' αὐτῆς γὰρ γίνεται ἡ πτῶσις ἡμῶν καὶ δι' αὐτῆς ἡ ἀνάστασις, ὅταν εὐτακτῇ, καὶ δι' αὐτῆς ἐκπεπτώκαμεν τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου ἀξιώματος τοῦ θεϊκοῦ· διότι διαφθαρέντος τοῦ ἀρχῆθεν, πάλιν ἀνεκαινίσθημεν ἐν Χριστῷ· καὶ ἰδοὺ ἐκπεπτωκότες ἐσμὲν ἄρτι ἐκ τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν ἀμελείας, τῶν φυλασσόντων καὶ αὐξανόντων τὴν χάριν ἐν προκοπῇ, κἂν ἀγνοοῦντες ἐπαιρώμεθα, δοκοῦντες μετὰ Θεοῦ εἶναι. Πολλὰς δὲ διαφορὰς ἐν τῇ τροφῇ ἔχουσι τὰ σώματα, ὡς οἱ Πατέρες εἰρήκασι. Καὶ ὁ μὲν ὀλίγον, ὁ δὲ πολὺ δέεται πρὸς σύστασιν τῆς φυσικῆς αὐτοῦ δυνάμεως, ἕκαστος κατὰ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἕξιν ἐπαρκούμενος.

1. Πρβλ. Ἐξ. κ', 5. 2. Πρβλ. Φιλιππ. δ', 13. 3. Ῥωμ. ιϛ', 27.

Ὅμως ὁ ἡσυχάζων πάντοτε ἐνδεὴς ὀφείλει εἶναι, μὴ κορεννύμενος. Βαρυνομένου γὰρ τοῦ στομάχου καὶ τοῦ νοὸς θολωθέντος διὰ τούτου, οὐδὲ προσευχὴν δύναται λέγειν κραταιῶς ἢ καθαρῶς· ἀλλ᾽ ἐκ τῆς ἀναθυμιάσεως τῶν πολλῶν βρωμάτων τῷ ὕπνῳ καταφερόμενος, κοιμηθῆναι ταχέως ἐπιποθεῖ, ἐξ οὗ φαντασίαι ἀναρίθμητοι ἐν τῷ ὕπνῳ ἐπιπίπτουσι τῷ νοΐ. Τοιγαροῦν τῷ βουλομένῳ σωτηρίας τυχεῖν καὶ βιαζομένῳ διὰ τὸν Κύριον ἡσύχως βιῶσαι, ἄρτου, ὡς οἶμαι, λίτρα ἱκανοῖ αὐτῷ καὶ ὕδατος καὶ οἴνου, κατὰ τὴν ἡμέραν, τρία ἢ τέσσαρα ποτήρια· καὶ ἀπὸ τῶν παρατυχόντων βρωμάτων ὀλίγον ἐκ πάντων κατὰ καιρὸν μεταλαμβάνειν, ἀπωθούμενον τὴν πλησμονήν, ἵνα κἂν τούτῳ σοφῶς χρησάμενος, τὸν τύφον διὰ τῆς ἐκ πάντων μεταλήψεως ἐκφυγεῖν δυνήσηται· καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ λίαν καλὰ ποιήματα[1] μὴ βδελύξοιτο, εὐχαριστῶν αὐτῷ ὑπὲρ πάντων. Καὶ αὕτη τῶν φρονίμων ἡ διάκρισις. Τοῖς δὲ ἀσθενοῦσι κατὰ πίστιν καὶ κατὰ ψυχήν, ἡ ἀποχὴ πλέον συμφέρει τῶν ἐδωδίμων, οἷς λάχανα ἐσθίειν[2] ἐκέλευσεν ὁ Ἀπόστολος, διὰ τὸ μὴ πιστεύειν αὐτοὺς ἐκ Θεοῦ φυλαχθῆναι. Τί δέ σοι εἴπω, ὅτι κανόνα ἐζήτησας καὶ βάρος πολύ, γέρων ὤν; νεώτεροι οὐ δύνανται ἐν σταθμῷ καὶ μέτρῳ, καὶ πῶς σὺ κρατήσεις αὐτό; τὴν ἐλευθερίαν γὰρ πρέπει σοι κρατεῖν ἐν παντί, ἐσθίων τι. Εἰ δὲ ἡττᾶσαι, μεταμελοῦ καὶ πάλιν ἐπιχείρησον καὶ μὴ παύσῃ οὕτω ποιῶν πάντοτε, πίπτων καὶ ἐγειρόμενος καὶ μεμφόμενος ἀεὶ σεαυτὸν καὶ μὴ ἄλλον, καὶ ἕξεις ἀνάπαυσιν[3], σοφῶς διὰ πτωμάτων τὴν νίκην ποιούμενος, κατὰ τὴν Γραφήν. Πλὴν μὴ παραβαίνῃς τὸν ὅρον ὃν προεθέμεθα, καὶ ἀρκεῖ σοι. Οὐδὲ γὰρ ῥωννύουσι τὸ σῶμα αἱ λοιπαὶ βρώσεις τοσοῦτον, ὅσον ἡ τοῦ ἄρτου καὶ ὕδατος μετάληψις. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Προφήτης, τὰ ἄλλα εἰς οὐδὲν θέμενος· υἱὲ ἀνθρώπου, σταθμῷ τὸν ἄρτον σου φάγεσαι καὶ μέτρῳ τὸ ὕδωρ σου πίεσαι[4]. Τρεῖς γὰρ ὅρους ἔχει ἡ βρῶσις· ἐγκράτειαν, αὐτάρκειαν καὶ κόρον. Ἐγκράτειά ἐστι, τὸ πεινᾶν ἑστιαθέντα· αὐτάρκεια δέ, τὸ μήτε πεινᾶν, μήτε βαρεῖσθαι· κόρος δέ, τὸ βαρεῖσθαι μικρόν. Τὸ δὲ μετὰ τὸ κορεσθῆναι, πάλιν ἐσθίειν, θύρα ἐστὶ γαστριμαργίας, δι᾽ ἧς ἡ πορνεία εἰσέρχεται. Σὺ δὲ ταῦτα ἀκριβῶς ἐπιστάμενος, κατὰ τὴν σὴν δύναμιν τὸ κρεῖττον ἐπίλεξαι, μὴ ὑπερβαίνων τοὺς ὅρους. Τῶν γὰρ τελείων ἐστὶ καὶ τοῦτο, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, τὸ πεινᾶν καὶ χορτάζεσθαι[5] καὶ ἐν πᾶσι δυνατοὺς εἶναι.

Περὶ πλάνης, ἐν ᾧ καὶ περὶ πολλῶν ὑποθέσεων.

Ὅρα δὲ ὅτι βούλομαί σε ἀκριβῶς εἰδέναι περὶ τῆς πλάνης τοῦ φυλάττεσθαι ἐξ αὐτῆς, μήπως ἐξ ἀγνοίας φερόμενος, βλαβῇς τὰ μέγιστα καὶ τὴν ψυχὴν ἀπολέσῃς. Διότι εὐκόλως κλίνει τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρώπου πρὸς κοινωνίαν τῶν ἐναντίων καὶ μάλιστα τῶν ἀπείρων, τῶν μετερχομένων ὡς ὑπ᾽

1. Πρβλ. Γεν. α΄, 31. 2. Ῥωμ. ιδ΄, 2. 3. Πρβλ. Σοφ. Σειρ. κβ΄, 13.
4. Ἰεζ. δ΄, 16. 5. Φιλιππ. δ΄, 12.

αὐτῶν. Ἐγγὺς γὰρ αὐτῶν καὶ κύκλῳ οἱ δαίμονες τῶν ἀρχαρίων καὶ ἰδιορρύθμων πεφύκασι, διατείνοντες παγίδας λογισμῶν καὶ λάκκους πτωμάτων καὶ φαντασμάτων ὄλεθρον. Ἡ πόλις γὰρ αὐτῶν, ὑπ᾽ ἐξουσίαν τῶν βαρβάρων ἐστί. Καὶ οὐ δεῖ θαυμάζειν εἰ ἐπλανήθη τις, ἢ ἐξέστη, ἢ πλάνην ἐδέξατο ἢ δέχεται, ἢ ἀλλότρια τῆς ἀληθείας ὁρᾷ, ἢ λέγει ἐξ ἀπειρίας καὶ ἀγνωσίας τὰ οὐκ ἀνήκοντα. Πολλάκις γὰρ ἀπὸ ἰδιωτείας τις περὶ τῆς ἀληθείας φθεγγόμενος, ἄλλα ἀντ᾽ ἄλλων λεληθότως λαλῶν, οὐκ οἶδεν εἰπεῖν ὀρθῶς, ὡς ἔχει, καὶ πολλοὺς ἐθρόησε, καὶ ὄνειδος καὶ γέλωτα, ἀνοήτως φερόμενος, τοῖς ἡσυχάζουσι προὐξένησεν. Οὐκ ἔστι γὰρ θαυμαστὸν πλανηθῆναί τινα ἀρχάριον καὶ μετὰ πολλοὺς κόπους· διότι γέγονε πολλοῖς καὶ τοῖς νῦν καὶ τοῖς πάλαι τὸν Θεὸν ἐκζητοῦσιν. Ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ μνήμη, εἴτ᾽ οὖν ἡ νοερὰ προσευχή, ὑψηλοτέρα πασῶν τῶν ἐργασιῶν ἐστιν. Αὕτη καὶ κεφαλὴ ἀρετῶν, ὡς ἀγάπη Θεοῦ. Καὶ ὁ ἀναιδῶς καὶ θρασέως βουλόμενος πρὸς τὸν Θεὸν εἰσελθεῖν καὶ ὁμολογεῖν αὐτὸν καθαρῶς καὶ κτήσασθαι αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ βιαζόμενος, εὐκόλως θανατοῦται ὁ τοιοῦτος ὑπ᾽ αὐτῶν, τῶν δαιμόνων λέγω, εἰ παραχωρηθήσεται. Τολμηρῶς γὰρ καὶ αὐθαδῶς τὰ παρὰ τὴν ἰδίαν κατάστασιν ἐκζητήσας[1], μετὰ ἀλαζονείας ἐκδιώκει πρὸ καιροῦ φθάσαι. Πολλάκις δὲ σπλαγχνιζόμενος ὁ Κύριος ἡμᾶς βλέπων ἐν τοῖς ὑψηλοῖς τολμηρούς, οὐ παραχωρεῖ πειρασθῆναι, ἵνα τὴν ἑαυτοῦ ἕκαστος ἐπιγνοὺς οἴησιν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ἐπιστραφῇ, πρὸ τοῦ γενέσθαι ὄνειδος δαιμόνων καὶ γέλως ἢ κλαυθμὸς ἐν ἀνθρώποις καὶ μάλιστα τῷ μετὰ μακροθυμίας ἐκζητοῦντι καὶ ταπεινώσεως καί, τὸ μεῖζον, μεθ᾽ ὑποταγῆς καὶ ἐρωτήσεως τῶν ἐμπείρων τοῦτο τὸ θαυμαστὸν ἔργον, μήπως ἀντὶ σίτου ἀκάνθας λεληθότως θερίσῃ καὶ πικρίαν ἀντὶ γλυκύτητος καὶ ἀντὶ σωτηρίας εὑρήσει ἀπώλειαν. Τῶν γὰρ δυνατῶν καὶ τελείων ἐστὶ μονομαχεῖν ἀεὶ μετὰ τῶν δαιμόνων· καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ἥ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ[2], πρὸς αὐτοὺς διηνεκῶς ἀνατείνειν. Οἱ δὲ ἀσθενεῖς καὶ ἀρχάριοι τῇ φυγῇ μετ᾽ εὐλαβείας καὶ φόβου, ὡς ὀχυρώματι χρώμενοι, καὶ τὸν πόλεμον παραιτούμενοι, μὴ πρὸ καιροῦ τολμῶντες, τὸν θάνατον διαφεύγουσι. Σὺ δὲ ἐὰν ἡσυχάζῃς καλῶς, προσδοκῶν μετὰ τοῦ Θεοῦ εἶναι, μηδέποτε παραδέξῃ εἴτι ἂν ἴδῃς αἰσθητόν, ἢ νοερόν, ἢ ἔξωθεν, ἢ ἔσωθεν, ἢ κἂν εἶδος Χριστοῦ, ἢ δῆθεν Ἀγγέλου, ἢ Ἁγίου μορφήν, ἢ φῶς φαντάζεσθαι τῷ νοΐ, ἢ ἐκτυποῦν· ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ νοῦς ἀφ᾽ ἑαυτοῦ φύσει ἔχει τὸ φανταστικὸν καὶ ῥᾳδίως μορφάζειν δύναται, εἰς ἃ ἐφίεται τοῖς μήπω ἀκριβῶς τούτῳ προσέχουσιν· ὃς καὶ εἰς ἑαυτὸν ἐπιφέρει τὴν βλάβην. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ μνήμη τῶν ἀγαθῶν ἢ κακῶν, τυποῦν ἀθρόως τοῦ νοῦ τὴν αἴσθησιν καὶ πρὸς φαντασίαν ἀνάγειν εἴωθεν· ὅπου καὶ γίνεται φανταστὴς ὁ τοιοῦτος ἀφ᾽ ἑαυτοῦ καὶ οὐχ ἡσυχαστής. Διὰ τοῦτο πρόσεχε μὴ πιστεύσῃς τι συγκαταθέμενος ταχέως, κἂν ἀγαθόν ἐστι, πρὸ ἐρωτήσεως ἐμπείρων καὶ ἐξετάσεως πολλῆς, ἵνα μὴ βλαβῇς· ἀλλὰ μένε βαρούμενος πρὸς αὐτό, ἀεὶ τηρῶν σου τὸν νοῦν ἄχροον, ἀνείδεον,

1. Πρβλ. Σειρὰχ γ΄, 21. 2. Ἐφεσ. ς΄, 17.

ἀσχημάτιστον· πολλάκις γὰρ καὶ πρὸς δοκιμὴν ἐκ Θεοῦ πεμφθὲν διὰ στέφανον, πολλοὺς ἔβλαψε. Βούλεται γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν τὸ ἡμέτερον αὐτεξούσιον δοκιμάζειν ποῦ ῥέπει. Ὁ θεασάμενός τι κατὰ διάνοιαν, ἢ κατὰ αἴσθησιν, κἂν θεόθεν εἴη καὶ χωρὶς τῶν ἐμπείρων δέξηται, εὐχερῶς πλανᾶται, ἢ μέλλει πλανᾶσθαι ὡς εὐπαράδεκτος. Δεῖ δὲ τὸν ἀρχάριον τῇ καρδιακῇ ἐνεργείᾳ προσέχειν, ὡς ἀπλανεῖ, τὰ δ' ἄλλα πάντα μὴ παραδέχεσθαι, ἕως καιροῦ εἰρήνης παθῶν. Ὁ γὰρ Θεὸς οὐκ ἀγανακτεῖ πρὸς τὸν ἑαυτῷ ἀκριβῶς προσέχοντα διὰ τὴν πλάνην, κἂν οὕτως μὴ προσδέξηται τὸ παρ' αὐτοῦ, δίχα ἐρωτήσεως καὶ πολλῆς ἐρεύνης, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπαινεῖ ὡς σοφόν, κἂν ἐπί τινας ἠγανάκτησεν. Οὐ πάντας δὲ ὀφείλει ἐρωτᾶν, ἀλλ' ἕνα, τὸν ἐμπιστευθέντα καὶ ἑτέρων κυβέρνησιν καὶ βίῳ ἀστράπτοντα· πτωχὸν μὲν ὄντα, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντα[1], κατὰ τὴν Γραφήν. Πολλοὶ γὰρ ἄπειροι, πολλοὺς ἀνοήτους ἔβλαψαν, ὧν τὸ κρίμα ἕξουσι μετὰ θάνατον. Οὐ πάντων γάρ ἐστιν ὁδηγῆσαι καὶ ἄλλους, ἀλλ' οἷς ἐδόθη ἡ θεία διάκρισις, κατὰ τὸν Ἀπόστολον· διάκρισις πνευμάτων[2], ἡ διαιροῦσα τὸ χεῖρον ἀπὸ τοῦ κρείττονος τῇ μαχαίρᾳ τοῦ λόγου. Ἕκαστος γὰρ ἰδίαν γνῶσιν καὶ διάκρισιν φυσικὴν ἢ πρακτικὴν ἢ μαθηματικὴν κέκτηται καὶ οὐ τὴν τοῦ πνεύματος ἅπαντες. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ σοφὸς Σειράχ· οἱ εἰρηνεύοντές σοι, ἔστωσαν πολλοί· οἱ δὲ σύμβουλοί σου, εἷς ἀπὸ χιλίων[3]. Οὐ μικρὸς δὲ ἀγών ἐστιν εὑρεῖν ὁδηγὸν ἀπλανῆ καὶ τοῖς ἔργοις καὶ τοῖς λόγοις καὶ τοῖς νοήμασιν. Ἐν τούτοις ὁρᾶταί τις ἀπλανὴς ὤν, ὅταν ἐμμάρτυρον ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν ἔχῃ τὴν πρᾶξιν καὶ τὴν φρόνησιν, μετριοφρονῶν ἐν οἷς δεῖ φρονεῖν. Βία γὰρ οὐκ ὀλίγη, φθάσαι τὴν ἀλήθειαν φανερῶς καὶ καθαρεῦσαι ἀπὸ τῶν ἐναντίων τῆς χάριτος· ὅτι ἐν σχήματι ἀληθείας εἴωθεν (ἐν τοῖς ἀρχαρίοις μάλιστα) ὁ διάβολος δεικνύειν τὴν πλάνην αὐτοῦ μετασχηματίζων τὰ πονηρὰ αὐτοῦ ὡς πνευματικά. Διὰ τοῦτο ὁ πρὸς τὴν καθαρὰν προσευχὴν φθάσαι πουδάζων, ἐν ἡσυχίᾳ, ἐν τρόμῳ πολλῷ καὶ πένθει καὶ τῇ δι' ἐρωτήσεως ἐμπείρων ὁδηγήσει ὀφείλει ὁδεύειν· καὶ κλαίειν πάντοτε ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν, λυπούμενος καὶ φοβούμενος μήπως κολασθῇ ἢ τοῦ Θεοῦ ἐκπέσῃ, χωρισθεὶς νῦν ἢ ἐν τῷ μέλλοντι. Ὅταν οὖν ἴδῃ ὁ διάβολός τινα πενθικῶς διάγοντα, οὐ προσμένει ἐκεῖ, τὴν ἐκ τοῦ πένθους προσγινομένην ταπείνωσιν δειλιῶν. Εἰ δὲ φαντάζεται τὰ ὑψηλὰ μετὰ οἰήσεως φθάσαι, πόθον σατανικὸν καὶ οὐκ ἀληθῆ κεκτημένος, τοῖς ἑαυτοῦ δικτύοις δεσμεύει αὐτὸν εὐκόλως ὡς αὐτοῦ ὑπηρέτην. Διὰ τοῦτο μέγιστον ὅπλον κρατεῖν ἐν προσευχῇ καὶ τὸ πένθος, ἵνα μὴ εἰς οἴησιν ἀπὸ τῆς χαρᾶς τῆς προσευχῆς περιπίπτῃ, ἀλλὰ τὴν χαρμολύπην ἑαυτῷ ἐκλεγόμενος, τηρήσῃ ἀβλαβῆ. Ἡ γὰρ ἀπλανὴς προσευχή, ἡ θέρμη μετὰ τῆς προσευχῆς τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ βαλόντος πῦρ εἰς τὴν γῆν[4] τῆς καρδίας ἡμῶν, ἐστὶν ἡ φλογίζουσα τὰ πάθη ὡς ἀκάνθας καὶ εὐφροσύνην καὶ ἱλαρότητα ἐμποιοῦσα τῇ ψυχῇ. Καὶ μήτε δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ ἢ ἄνωθεν ἐρχομένη, ἀλλ' ἐν καρδίᾳ βλαστάνουσα δίκην πηγῆς ὕδατος ἐκ τοῦ ζωο-

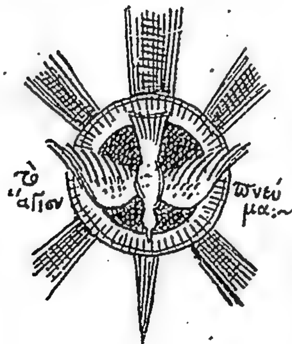
1. Β' Κορ. ς', 10. 2. Α' Κορ. ιβ', 10. 3. Σοφ. Σειρ. ς', 6. 4. Λουκ. ιβ', 49.

ποιοῦ πνεύματος. Καὶ ταύτην μόνην ἐν καρδίᾳ σου πόθησον εὑρεῖν καὶ κτήσασθαι, τηρῶν σου τὸν νοῦν ἀεὶ ἀφάνταστον καὶ γυμνὸν νοημάτων καὶ λογισμῶν, καὶ μὴ φοβοῦ. Ὁ γὰρ εἰπών, θαρσεῖτε· ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε[1], αὐτός ἐστι μεθ' ἡμῶν (ὃν ζητοῦμεν, ὑπερασπίζειν ἡμῶν πάντοτε)· καὶ οὐκ ὀφείλομεν δειλιᾶν, ἢ στενάζειν τὸν Θεὸν ἐπικαλούμενοι. Εἰ δὲ καί τινες ἐξετράπησαν, βλαβέντες τὴν φρένα, ὅρα ὅτι ἀπὸ ἰδιορρυθμίας καὶ ὑψηλοφροσύνης τοῦτο πεπόνθασιν. Ὁ γὰρ καθ' ὑποταγὴν μετὰ ἐρωτήσεως καὶ ταπεινοφροσύνης ζητῶν τὸν Θεόν, οὐδέποτε βλαβήσεται, χάριτι Χριστοῦ, τοῦ πάντας ἀνθρώπους θέλοντος σωθῆναι[2]. Εἰ δὲ καὶ συμβῇ πειρασμός, πρὸς δοκιμὴν καὶ στέφανον γίνεται, ταχέως ἔχων τὴν τοῦ παραχωροῦντος Θεοῦ βοήθειαν, δι' οὓς οἶδε τρόπους. Τὸν γὰρ ὀρθῶς βιοῦντα, ἀμέμπτως τε ἀναστρεφόμενον καὶ ἀπεχόμενον ἀνθρωπαρασκείας καὶ ὑψηλοφροσύνης, κἂν μυρίους κινήσει κατ' αὐτοῦ πειρασμοὺς πᾶσα τῶν δαιμόνων ἡ φάλαγξ, οὐ βλάψει, ὥς φασιν οἱ Πατέρες. Οἱ δὲ αὐθαδῶς καὶ ἰδιοβούλως πορευόμενοι, οὗτοι καὶ βλάβην εὐχερῶς ὑφίστανται. Διὰ τοῦτο βασιλικὴν ὁδὸν ὀφείλει ὁ ἡσυχάζων ἀεὶ κρατεῖν. Τῇ γὰρ ὑπερβολῇ ἐν πᾶσι, ῥαδίως ἡ οἴησις ἐπακολουθεῖν πέφυκεν, ἣν πλάνη διαδέχεται. Κράτει τὸν ἀνασασμὸν τοῦ νοῦ, ὀλίγον[3] σφίγγων ἐν προσευχῇ τὸ στόμα, καὶ οὐ τὸν τῆς ῥινός, ὡς οἱ ἀμαθεῖς, ἵνα μὴ βλαβῇς ἐξογκούμενος. Τρεῖς δὲ ἀρεταὶ εἰσι τῆς ἡσυχίας, ἃς δεῖ φυλάττειν ἀκριβῶς, καὶ καθ' ὥραν ἐρευνᾶν, εἰ ἐν αὐταῖς ἀεὶ διατρίβομεν, μήπως ὑπὸ λήθης κλεπτόμενοι, ἔξωθεν αὐτῶν πορευώμεθα. Αἵ δέ εἰσιν αὗται· ἡ ἐγκράτεια, ἡ σιωπὴ καὶ ἡ αὐτομεμψία, τουτέστιν ἡ ταπείνωσις. Περιεκτικαὶ γάρ εἰσι καὶ ἀλλήλων φυλακτικαί, ἐξ ὧν ἡ προσευχὴ τίκτεται καὶ αὐξάνει διαπαντός. Διαφόρως δὲ ἡ ἀρχὴ τῆς χάριτος ἐν προσευχῇ ἀναφαίνεται εἴς τινας, καὶ πολυτρόπως ὁ μερισμὸς τοῦ πνεύματος, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν[4] καθορᾶται καὶ γινώσκεται, ὥστε κατὰ τὸν τύπον Ἠλιοῦ τοῦ Θεσβίτου καὶ ἐν ἡμῖν φαίνεται. Ἔν τισι μέν, πνεῦμα φόβου, διαλῦον ὄρη παθῶν καὶ συντρίβον πέτρας[5], τὰς σκληρὰς καρδίας, ἔρχεται· ὥστε ἀπὸ τοῦ φόβου καθηλοῦσθαι καὶ τὴν σάρκα νεκρὰν γίνεσθαι. Ἐν ἑτέροις δέ, συσσεισμός[6], εἴτ' οὖν ἀγαλλίαμα, (ὃ καὶ σκίρτημα τρανώτερον οἱ Πατέρες εἰρήκασι,) ἐν πρώτοις ἄυλον καὶ οὐσιῶδες ἐν σπλάγχνοις δείκνυται· τὸ γὰρ ἀνούσιον καὶ ἀνυπόστατον, καὶ μὴ ὂν ἐστίν. Ἐν ἑτέροις δέ, τελευταῖον, αὔραν λεπτὴν[7] φωτὸς εἰρηναίαν, ἐν τοῖς προκόψασι μάλιστα ἐν προσευχῇ, ἐνεργεῖ ὁ Θεός· τοῦ Χριστοῦ ἐν καρδίᾳ οἰκήσαντος, κατὰ τὸν Ἀπόστολον[8], καὶ μυστικῶς ἀναφαινομένου ἐν πνεύματι. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Ἠλίαν ἐν ὄρει Χωρήβ, ὅτι οὐκ ἐν τῷδε, ἢ τῷδε Κύριος, τῶν ἀρχαρίων μερικαῖς ἐνεργείαις, ἀλλ' ἐν αὔρᾳ λεπτῇ φωτός, κἀκεῖ Κύριος[9], τὸ τέλειον ὑποδείξας τῆς προσευχῆς.

1. Ματθ. ιδ', 27. 2. Α' Τιμ. β', 4. 3. Οὕτω γραπτέον ἀντὶ ὀλίγων.
4. Ἑβρ. β', 4. 5. Γ' Βασ. ιθ', 11. 6. Γ' Βασ. ιθ', 11.
7. Γ' Βασ. ιθ', 12. 8. Πρβλ. Ἐφεσ. γ', 17. 9. Γ' Βασ. ιθ', 12.

Τί ποιήσει τις, ὅτε μετασχηματίζεται ὁ δαίμων εἰς Ἄγγελον φωτὸς[1] καὶ ἀποπλανᾷ τὸν ἄνθρωπον;

Διὰ τοῦτο χρείαν ἔχει ὁ ἄνθρωπος πολλῆς διακρίσεως, ἵνα τὴν διαφορὰν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ἐπιγινώσκῃ. Μὴ οὖν σεαυτὸν ταχὺ ἐπιδίδου τοῖς φαινομένοις διὰ κουφότητα, ἀλλὰ μένε βαρὺς καὶ μετὰ δοκιμασίας πολλῆς κάτεχε τὸ καλόν· τὸ δὲ πονηρὸν ἀπόρριπτε[2]. Ὀφείλεις δὲ δοκιμάζειν καὶ διακρίνειν, καὶ τότε πιστεύειν. Γίνωσκε τοίνυν ὅτι φανερά εἰσι τὰ ἐνεργήματα τῆς χάριτος, ἅπερ ὁ δαίμων, κἂν μετασχηματίζηται, παρασχεῖν οὐ δύναται· οὐ πρᾳότητα, οὐκ ἐπιείκειαν, οὐ ταπείνωσιν, οὐ μῖσος τοῦ κόσμου, οὐχ ἡδονὰς καὶ πάθη παύει, ἅπερ εἰσὶ τῆς χάριτος ἐνεργήματα· τύφος δὲ ἐστὶν ἡ ἐκείνου ἐνέργεια καὶ ὑψηλοφροσύνη καὶ δειλία καὶ πᾶσα κακία. Ἐκ τῆς ἐνεργείας τοιγαροῦν δύνασαι γνῶναι τὸ ἐλλαμφθὲν φῶς ἐν τῇ ψυχῇ σου, τοῦ Θεοῦ ἐστιν ἢ τοῦ σατανᾶ. Ἡ θρίδαξ ὁμοία ἐστὶ κατὰ τὴν ὅρασιν τῇ πικρίδι· καὶ τὸ ὄξος ὅμοιον τῷ οἴνῳ κατὰ τὴν ἰδέαν· ἀλλ᾿ ἐκ τῆς γεύσεως ὁ λάρυγξ γινώσκει καὶ διακρίνει τὴν ἑκάστου διαφοράν[3]. Οὕτω καὶ ἡ ψυχή, ἐὰν ἔχῃ διάκρισιν, ἐκ τῆς νοερᾶς αἰσθήσεως γινώσκει τὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χαρίσματα καὶ τὰ τοῦ Σατανᾶ φαντάσματα.

1. Β' Κορ. ια', 14. 2. Α' Θεσσ. ε', 21, 22. 3. Πρβλ. Σοφ. Σειρ. λς' 18-19.

Ὁ ἍΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

ὁ Παλαμᾶς

Τὰ τῆς σαρκὸς πάντα πάθη οὐδὲν ἕτερον ἰᾶται ἢ κακοπάθεια σώματος καὶ προσευχὴ ἐκ τεταπεινωμένης καρδίας ἐνεργουμένη, ὅ ἐστιν ἡ ἐν πνεύματι πτωχεία, ἣν ἐμακάρισεν ὁ Κύριος.

Σύντομος βιογραφία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ τοῦ Θεσσαλονίκης μητροπολίτου

Ὁ ἐν Ἁγίοις Πατὴρ ἡμῶν Γρηγόριος ὁ Θεσσαλονίκης, ἦν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀνδρονίκου τοῦ δευτέρου τῶν Παλαιολόγων, περὶ τὸ χιλιοστὸν τριακοσιοστὸν τεσσαρακοστὸν ἔτος τῆς σωτηρίας. Πάντα δὲ τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ καταλιπὼν καὶ ἀπὸ τῆς πατρίδος αὐτοῦ, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπὶ τὸν Ἁγιώνυμον Ἄθω μεταναστεύσας, τὸν μοναστικὸν ὑπέρχεται βίον· ἐν ᾧ καὶ πόνοις ἀσκητικωτάτοις χρησάμενος καὶ μόνος μόνῳ τῷ Θεῷ προσανέχων, δι' ἄκρας ἡσυχίας, θεοειδέστατον ἔσοπτρον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐχρημάτισε, πράξεως καὶ θεωρίας, εἴπέρ τις ἄλλος, εἰς τὸ ἀκρότατον ἀνελθών· οὗ καὶ ταῖς θεοπτικαῖς ἐλλάμψεσι καταυγαζόμενος τὴν διάνοιαν, σοφώτατα καὶ θεολογικώτατα συγγράμματα, οἷόν τινα στήλην ὀρθοδοξίας τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ καταλείπει· τούτων δ' ἀποσπάσματα τυγχάνει καὶ τὰ τῇ παρούσῃ ἐμφερόμενα βίβλῳ, θησαυροὺς τῷ ὄντι θείας γνώσεως καὶ πνευματικῆς σοφίας καὶ τελειότητος τοῖς ἀναγινώσκουσι προμνηστεύοντα· οὐ μόνον γὰρ τὰ παρὰ τῶν παλαιοτέρων Ἁγίων εἰρημένα ὁ θεοπτικὸς ἐκεῖνος καὶ οὐράνιος συνελέξατο νοῦς, ἀλλ' ὅσα καὶ παρ' ἑαυτοῦ διὰ μακρᾶς πείρας καὶ μακαρίου πάθους ὑπερφυῶς διεγνώσθη προσθείς, κάλλιστεῖον ἄντικρυς τῶν νηπτικῶν αὐτὰ ἀπειργάσατο, ὡς μηδένα τῶν πάντων νομίζειν ἀνθρωπίνης ποτὲ διανοίας εἶναι ταῦτα γεννήματα· πολλοῦ γε καὶ δεῖ· τῇ δ' ἀληθείᾳ, νοῦν Χριστοῦ καὶ Θεοῦ φωνὰς πᾶσαν ἐξιστώσας καὶ ἀκοὴν καὶ διάνοιαν· δι' ὧν, τῶν μὲν ἱερῶς ἡσυχαζόντων καὶ τῇ νοερᾷ νήψει καὶ προσευχῇ σχολαζόντων, γενναίως ὑπερμαχεῖ· τὰς δ' ἀντιθέτους τῶν ἐναντίων κενοφωνίας ταῖς γραφικαῖς ἀποδείξεσι ὡς τῆς ἀληθείας ἀναιρετικὰς ἐπιστημονικώτατα διελέχθη.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΣΕΜΝΟΤΑΤΗΝ ΕΝ ΜΟΝΑΖΟΥΣΑΙΣ ΞΕΝΗΝ

ΠΕΡΙ ΠΑΘΩΝ ΚΑΙ ΑΡΕΤΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΙΚΤΟΜΕΝΩΝ ΕΚ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΝΟΥΝ ΣΧΟΛΗΣ

Τοῖς μοναδικῶς ζῆν προθυμουμένοις ἀληθῶς, ἀηδής ἐστιν οὐ μόνον ἡ πρὸς τοὺς πολλούς, ἀλλὰ καὶ ἡ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ὁμοτρόπους ὁμιλία. Τὸ γὰρ συνεχὲς διακόπτει τῆς πρὸς τὸν Θεὸν θυμηρεστάτης ὁμιλίας καὶ τὸ μοναδικὸν τοῦ νοῦ, καθ' ὃ συνίσταται ὁ ἐντὸς καὶ ὄντως Μοναχός, δυαδικόν, ἔστι δ' ὅτε καὶ πολυσχιδὲς ποιεῖται. Διὸ καί τις τῶν Πατέρων, ἐρωτώμενος, τίνος ἕνεκα φεύγει τοὺς ἀνθρώπους; ὅτι μὴ δύναμαι μετὰ Θεοῦ εἶναι, τοῖς ἀνθρώποις συντυγχάνων, ἀπεκρίνατο. Ἄλλος δέ τις, ἐκ τῆς πείρας τὰ τοιαῦτα ἐξηγούμενος, οὐ τὴν ὁμιλίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν θέαν τῶν ἀνθρώπων αἰτιᾶται, ὡς δυναμένην λυμήνασθαι τὸ εὐσταθὲς τῆς κατὰ διάνοιαν τῶν ἡσυχαζόντων ἠρεμίας. Εἰ δέ τις ἐπ' ἀκριβείας ἐξετάζοι, καὶ ἡ μνήμη τοῦ πλησιασμοῦ καὶ ἡ προσδοκία τῆς ἐπιδημίας καὶ τῆς κατ' αὐτὴν συντυχίας, ἀτρεμεῖν τελέως οὐκ ἀφίησι τὸ τῆς ψυχῆς διανοούμενον. Ὁ δὲ καὶ γραφῇ τοὺς λόγους διδούς, ἐπιστρεφεστέρᾳ μερίμνῃ περιβάλλει τὸν οἰκεῖον νοῦν. Κἂν μὲν ᾖ τῶν προκοψάντων καὶ ἐπειλημμένων, δι' εὐρωστίαν ψυχῆς, τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, ἔχει μὲν ταύτην καὶ γράφων ἐνεργόν, ἀλλ' οὐκ ἀμέσως καὶ εἰλικρινῶς. Ἂν δὲ τῶν ἔτι πολλοῖς νοσήμασι περιπιπτόντων καὶ παθήμασι ψυχῆς, οἷος ἀληθῶς ἐγώ, καὶ δεομένων συνεχῶς βοᾶν πρὸς τὸν Θεόν, ἴασαί με, ὅτι ἥμαρτόν σοι[1], τοῦτον οὐκ εὔλογον, πρὸ τῆς ἰάσεως, ἀφεῖσθαι τῆς δεήσεως καὶ πρὸς ἄλλο τι τῶν ἁπάντων ἑκουσίως ἀσχολεῖσθαι. Πρὸς δὲ τούτοις, καὶ τοῖς μὴ παροῦσι τῶν ἀνθρώπων διὰ τῶν γραμμάτων ὁμιλεῖ· καὶ πλείοσι καιροῖς καὶ ἀνθρώποις, ἐνίοτε καὶ οἷς οὐ βούλεται, μεταδίδωσι τῆς ὁμιλίας τῶν γραμμάτων πεφυκότων παραμένειν μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ γράψαντος. Διὰ τοῦτο πολλοὶ τῶν καθ' ἡσυχίαν ἄκρων Πατέρων γράψαι τι ὅλως οὐκ ἠνέσχοντο, καίτοι μεγάλα καὶ πολυωφελῆ δυνάμενοι ἐκθέσθαι. Κατὰ πάντα δὲ τῆς ἐκείνων ἀκριβείας ἀπολειπόμενος ἐγώ, καὶ γράφειν ἔθος εἶχον, ἀλλ'

1. Ψαλμ. 40,5.

ἀναγκαίας ἐπειγούσης χρείας. Νῦν δέ με καὶ πρὸς τοῦτο ὀκνηρότερον ἐποίησαν οἱ βασκάνοις ὀφθαλμοῖς ἔνια τῶν ἐμῶν γραμμάτων κατιδόντες καὶ κακουργίας ἐκ τούτων ζητοῦντες ἀφορμάς· οἵ, κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον, προσπάσχουσι στοιχείοις καὶ γραμμαῖς ἀνοήτοις καὶ συλλαβαῖς καὶ λέξεσιν ἀγνώστοις, μὴ διαβαινούσαις εἰς τὸ τῆς ψυχῆς αὐτῶν νοερόν· καὶ ἔστιν ὡς ἀληθῶς ἄλογον καὶ σκαιὸν καὶ τῶν τὰ θεῖα νοεῖν ἐθελόντων οὐδαμῶς ἴδιον, μὴ τῇ δυνάμει τοῦ σκοποῦ προσέχειν, ἀλλὰ ταῖς λέξεσιν. Οἶδα δὲ ἐγὼ δικαίως ὑπ᾿ ἐκείνων τὰς μέμψεις ὑποστάς, οὐχ ὅτι μὴ συμφώνως τοῖς Πατράσιν ἔγραφον· τοῦτο γάρ, χάριτι Χριστοῦ, συνετηρήθη μοι τοῖς γράμμασιν· ἀλλ᾿ ὅτι συνεγραψάμην περὶ ὧν ἄξιος οὐκ ἦν· ἄλλος τις ὁ Ζᾶν ἴσως, τῷ τῆς ἀληθείας ὀχήματι λόγῳ περιτρεπομένῳ βοηθεῖν ἐπιχειρήσας[1]. Πλὴν ὅσον, ὅτι οὐκ ὀργῆς, ἀλλὰ συμμέτρου παιδείας ἡμῖν ἦν ἐπιφορά. Διὸ οὐδὲ ἰσχύσαι καθ᾿ ἡμῶν ἐξεγένετο τοῖς ἐπιτεθειμένοις. Τάχα δὲ καὶ τοῦτο τῆς ἐμῆς ἦν ἀναξιότητος· οὐ γὰρ ἦν ἐγὼ ἄξιος, οὐδὲ ἱκανὸς ὡς ἔοικε παθεῖν τι ὑπὲρ ἀληθείας καὶ οὕτω κοινωνῆσαι τοῖς τῶν ἁγίων παθήμασι μετὰ χαρᾶς. Τί γάρ, οὐχὶ καὶ ὁ Χρυσόστομος Πατήρ, ὁ, καὶ σῶμα περικείμενος ἔτι, τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς συνημμένος, εἴπέρ τις ἀσφαλῶς ἅμα καὶ σαφῶς καὶ μελιχρῶς λογογραφῶν τὴν εὐσέβειαν, οὐχ οὗτος τοίνυν ὁ τηλικοῦτος, ὡς τὰ Ὠριγένους γράφων καὶ φρονῶν, ἐξεκόπη τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑπερορίαν κατεδικάσθη; Φησὶ δὲ καὶ Πέτρος ὁ Κορυφαῖος τοῦ κορυφαίου χοροῦ τῶν τοῦ Κυρίου μαθητῶν, ὅτι καὶ τὰ ἐν ἐπιστολαῖς τοῦ μεγάλου Παύλου δυσνόητα οἱ τότε ἀμαθεῖς ἐστρέβλουν, πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν[2]. Ἐγὼ δὲ διὰ τὴν μικρὰν ἐπήρειαν τῶν ἐπιχειρησάντων, καίτοι συνοδικῶς καταβληθέντων, ὅμως τοῦ γράφειν διενοούμην ἀποσχέσθαι τελέως, εἰ μὴ σὺ νῦν, ὦ Ἱερὰ Πρεσβῦτις, οὐκ ἀνῆκας δεομένη καὶ παρακλητικοῖς γράμμασι χρωμένη καὶ μηνύμασιν, ἕως ἔπεισας παραινετικοῖς λόγοις αὖθις ἐγχειρῆσαι, καίτοι σοὶ τῶν παραινέσεων οὐ πάνυ χρεία. Κέκτησαι γάρ, χάριτι Χριστοῦ, μετὰ τοῦ καθ᾿ ἡλικίαν γήρως, καὶ τὸ ἐν συνέσει γεραρὸν καὶ τὸν νόμον τῶν Ἱερῶν παραγγελμάτων διὰ πολυετοῦς ἀνέγνως πράξεως, ὑπακοῇ καὶ ἡσυχίᾳ κατὰ καιρὸν μερισαμένη σου τὸν βίον· δι᾿ ὧν καταλεάνασα τὸ τῆς ψυχῆς πυκτίον, ἐπιτήδειον πεποίησαι πρὸς τὸ δέξασθαι καὶ συντηρῆσαι τοὺς θείους χαρακτῆρας. Ἀλλὰ γὰρ τοιοῦτόν ἐστι ψυχῆς κατάκρας ἁλοῦσα πνευματικῆς διδασκαλίας πόθῳ· κόρον αὐτῆς οὐδέποτε λαμβάνει. Διὸ καὶ ἡ σοφία περὶ ἑαυτῆς φησίν, οἱ τρώγοντές με ἔτι πεινάσουσι[3]· καὶ ὁ ἐνιεὶς τῇ ψυχῇ τὸν πόθον τοῦτον Κύριος, περὶ Μαρίας φησί, τῆς τὴν ἀγαθὴν μερίδα ταύτην ἐπιλεξαμένης, ὅτι οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ᾿ αὐτῆς[4]. Σοὶ δ᾿ ἴσως τῶν τοιούτων λόγων δεῖ καὶ διὰ τὰς ὑπὸ σοὶ παιδαγωγῷ ζώσας θυγατέρας τοῦ Μεγάλου Βασιλέως· καὶ μάλιστα τὴν σύνεσιν, ἣν ἐκ τοῦ σοῦ γένους τῷ χο-

1. Πρβλ. Β' Βασ. ς', 6-7. 2. Β' Πέτρ. γ', 16. 3. Σοφ. Σειρ. κδ', 21.
3. Λουκ. ι', 42.

ρηγῷ τῆς ἀφθαρσίας νυμφεύσασθαι ποθεῖς· ὃν δὴ καὶ μιμουμένη, καθάπερ ἐκεῖνος τὴν ἡμετέραν μορφὴν ὑπὲρ ἡμῶν ὡς ἀληθῶς ἀνέλαβεν, οὕτω καὶ αὐτὴ τὸ πρόσωπον ὑπέδυς νῦν τῶν εἰσαγομένων καὶ διδασκαλίας δεομένων. Διὸ κἀγώ, εἰ καὶ μὴ περὶ λόγους, καὶ τοιούτους λόγους, εὔπορος, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπακοὴν καὶ τὴν ἐντολὴν τοῦ διδόναι τῷ αἰτοῦντι[1], ἐξ ὧν ἔχω νῦν, ἐνδεικνύμενος τὴν πρόθεσιν, τὸ χρέος ἀποτίσω τῆς κατὰ Χριστὸν ἀγάπης. Ἴσθι τοίνυν, Ἱερὰ Πρεσβῦτις, μᾶλλον δὲ διὰ σοῦ μανθανέτωσαν αἱ κατὰ Θεὸν προῃρημέναι ζῆν νεάνιδες, ὅτι καὶ ψυχῆς ἐστι θάνατος τῆς ἀθανάτου φύσει. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ ἠγαπημένος Θεολόγος λέγει· ἔστιν ἁμαρτία πρὸς θάνατον καὶ ἔστιν ἁμαρτία μὴ πρὸς θάνατον[2]· θάνατον ἐνταῦθα, τὸν τῆς ψυχῆς πάντως λέγων. Καὶ ὁ Μέγας Παῦλος, ἡ λύπη, φησίν, ἡ κατὰ κόσμον, θάνατον κατεργάζεται[3]· θάνατον πάντως τῆς ψυχῆς. Καὶ πάλιν· ἔγειραι ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός[4]· ἐκ ποίων νεκρῶν ἐγερθῆναι ἐγκελεύεται; πάντως ἐκ τῶν τεθανατωμένων ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις, αἵτινες στρατεύονται κατὰ τῆς ψυχῆς[5]. Διὸ καὶ ὁ Κύριος νεκροὺς εἶπε τοὺς ἐν τῷ ματαίῳ τούτῳ κόσμῳ ζῶντας· τῷ γὰρ αἰτήσαντι τῶν μαθητῶν ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸ θάψαι τὸν ἴδιον Πατέρα, οὐκ ἐνέδωκεν· ἀλλ᾿ ἐπέταξεν ἀκολουθεῖν, ἀφέντα τοὺς νεκροὺς θάπτειν τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς[6]. Νεκροὺς ἐνταῦθα καὶ τοὺς ζῶντας ἐκείνους ὠνόμασεν ὁ Κύριος, πάντως ὡς κατὰ ψυχὴν νενεκρωμένους. Καθάπερ γὰρ ὁ χωρισμὸς τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, θάνατός ἐστι τοῦ σώματος, οὕτως ὁ χωρισμὸς τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς ψυχῆς, θάνατός ἐστι τῆς ψυχῆς· καὶ οὗτός ἐστι κυρίως θάνατος, ὁ τῆς ψυχῆς. Τοῦτον γὰρ ἐδήλου καὶ διὰ τῆς ἐν τῷ Παραδείσῳ ἐντολῆς, ὅτε ἔλεγεν ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Ἀδάμ· ᾗ δ᾿ ἂν ἡμέρᾳ φάγῃς ἀπὸ τοῦ ἀπηγορευμένου ξύλου, θανάτῳ ἀποθανῇ[7]. Τότε γὰρ ἐθανατώθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ διὰ τῆς παραβάσεως, χωρισθεῖσα τοῦ Θεοῦ. Κατὰ σῶμα γὰρ ζῶν διετέλεσεν ἀπὸ τότε καὶ εἰς τὸ ἑξῆς, μέχρι τριάκοντα καὶ ἐννακοσίων ἐνιαυτῶν[8]. Ἀλλ᾿ ὁ διὰ τὴν παράβασιν τῇ ψυχῇ προσγενόμενος θάνατος, οὐ τὴν ψυχὴν ἀχρειοῖ μόνον καὶ ἐπικατάρατον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα πολύμοχθον καὶ πολυπαθὲς καὶ φθαρτὸν ἀπεργασάμενος, τέλος τῷ θανάτῳ παραδίδωσι. Τότε γάρ, μετὰ τὴν ἐκ παραβάσεως τοῦ ἐντὸς ἀνθρώπου νέκρωσιν, ἤκουσεν ὁ χοϊκὸς Ἀδάμ, ὅτι ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου, ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι· καὶ ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου σου φαγῇ τὸν ἄρτον σου, ἕως τοῦ ἐπιστρέψαι σε εἰς γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθης· ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ[9]. Εἰ δὲ καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἐκείνην παλιγγενεσίαν, ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων, καὶ τὰ τῶν ἀνόμων καὶ ἁμαρτωλῶν ἀνίσταται σώματα, ἀλλ᾿ εἰς τὸ παραδοθῆναι τῷ δευτέρῳ θανάτῳ[10], τῇ κολάσει ἐκείνῃ τῇ αἰωνίῳ, τῷ ἀκοιμήτῳ

1. Ματθ. ε', 42. 2. Α' Ἰωάνν. ε', 16-17. 3. Β' Κορ. ζ', 10.
4. Ἐφεσ. ε', 14. 5. Α' Πέτρ. β', 11. 6. Ματθ. η', 22.
7. Γέν. β', 17. 8. Γέν. ε', 5. 9. Γέν. γ', 19.
10. Ἀποκ. κ', 14.

σκώληκι[1], τῷ τῶν ὀδόντων βρυγμῷ[2], τῷ ἐξωτέρῳ καὶ ψηλαφητῷ σκότει[3], τῇ σκοτεινῇ καὶ ἀσβέστῳ τοῦ πυρὸς γεέννῃ[4], κατὰ τὸν λέγοντα προφήτην, ὅτι ἐκκαυθήσονται οἱ ἄνομοι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἅμα καὶ οὐκ ἔσται ὁ σβέσων[5]. Τοῦτό γάρ ἐστιν ὁ δεύτερος θάνατος[6], καθάπερ Ἰωάννης διὰ τῆς ἀποκαλύψεως ἐδίδαξεν ἡμᾶς. Ἄκουε δὴ καὶ τοῦ μεγάλου Παύλου λέγοντος· εἰ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν· εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε[7]· ζωὴν γὰρ ἐνταῦθα καὶ θάνατον, τὸν ἐπὶ μέλλοντος αἰῶνος λέγει· ζωὴν μὲν τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ἀιδίου βασιλείας, θάνατον δὲ τὴν διαιωνίζουσαν ἐκείνην κόλασιν. Ἡ τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ τοιγαροῦν παράβασις πρόξενος γίνεται παντὸς θανάτου καὶ ψυχῇ καὶ σώματι· καὶ τοῦ κατὰ τὸν νῦν αἰῶνα καὶ τοῦ κατὰ τὴν ἀτελεύτητον ἐκείνην κόλασιν. Καὶ οὗτός ἐστιν ὁ κυρίως θάνατος, τὸ διαζευχθῆναι τὴν ψυχὴν τῆς θείας χάριτος καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ συζυγῆναι. Οὗτος τοῖς νοῦν ἔχουσι φευκτὸς ὄντως καὶ φρικτὸς ὁ θάνατος. Οὗτος τοῖς εὖ φρονοῦσι καὶ τῆς ἐν γεέννῃ κολάσεως φρικωδέστερος. Τοῦτον καὶ ἡμεῖς φύγωμεν πάσῃ δυνάμει· πάντα ῥίψωμεν, πάντα προώμεθα, πᾶσιν ἀποταξώμεθα καὶ σχέσεσι καὶ πράξεσι καὶ βουλήμασιν, ὅσα κατασύρει καὶ διΐστησι Θεοῦ καὶ τὸν τοιοῦτον συνίστησι θάνατον. Ὁ γὰρ τοῦτον φοβηθείς τε καὶ φυλαξάμενος, σαρκὸς οὐ δείσει προσερχόμενον θάνατον, ἔνοικον ἔχων τὴν ὄντως ζωήν, ἥτις τῷ θανάτῳ μᾶλλον προσκτᾶται τὸ ἀναφαίρετον. Ὡς γὰρ ὁ τῆς ψυχῆς θάνατος, ὁ κυρίως θάνατός ἐστιν, οὕτω καὶ ἡ ζωὴ τῆς ψυχῆς κυρίως ὑπάρχει ζωή. Ζωὴ δέ ἐστι τῆς ψυχῆς, ἡ πρὸς Θεὸν ἕνωσις· ὥσπερ καὶ τοῦ σώματος ἡ πρὸς ψυχὴν ἕνωσις. Ὡς γὰρ διὰ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ διαιρεθεῖσα ἡ ψυχὴ τεθανάτωται, οὕτω δι᾿ ὑπακοῆς τῆς ἐντολῆς, τῷ Θεῷ αὖθις ἑνωθεῖσα, ζωοποιεῖται. Διὰ τοῦτό φησιν ἐν Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος· ὅτι τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λαλῶ, πνεῦμά εἰσι καὶ ζωή εἰσι[8]. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ πείρᾳ μαθὼν Πέτρος, πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν, ὅτι ῥήματα ζωῆς ἔχεις[9]. Ἀλλὰ ῥήματα ζωῆς αἰωνίου, τοῖς ὑπακούουσι· τοῖς δὲ παρακούουσιν, ἡ ἐντολὴ τῆς ζωῆς αὕτη γίνεται εἰς θάνατον[10]. Οὕτω γὰρ καὶ οἱ Ἀπόστολοι, Χριστοῦ εὐωδία ὄντες, τοῖς μὲν ἦσαν ὀσμὴ θανάτου εἰς θάνατον· τοῖς δὲ ζωῆς ὀσμὴ εἰς ζωήν[11]. Ἡ δὲ ζωὴ πάλιν αὕτη, οὐ τῆς ψυχῆς ἐστι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ σώματος. Ἀπαθανατίζει γὰρ καὶ τοῦτο διὰ τῆς ἀναστάσεως, οὐ τῆς θνητότητος μόνον ἀπολυτρουμένη, πρὸς δὲ ταύτῃ καὶ τοῦ μηδέποτε λήγοντος θανάτου, τῆς μελούσης κολάσεως ἐκείνης. Χαρίζεται γὰρ καὶ αὐτῷ τὴν ἐν Χριστῷ ἀίδιον ζωήν, τὴν ἄπονον, τὴν ἄνοσον, τὴν ἄλυπον, τὴν ὄντως ἀθάνατον. Ὡς γὰρ τῷ τῆς ψυχῆς θανάτῳ, τουτέστι τῇ παραβάσει καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ, ὁ θάνατος τοῦ σώματος ὕστερον ἐπηκολούθησε καὶ τὸ

1. Μάρκ. θ', 44. 2. Ματθ. η', 12. 3. Ματθ. η', 12. 4. Ματθ. ε', 22.
5. Ἱερ. δ', 4. 6. Ἀποκ. κ', 14. 7. Ῥωμ. η', 13. 8. Ἰωάνν. ς', 63.
9. Ἰωάνν. ς', 68. 10. Ῥωμ. ζ', 10. 11. Β' Κορ. β', 16.

εἰς γῆν ἀναλυθῆναι καὶ γενέσθαι χοῦν, καὶ σωματικῷ θανάτῳ πάλιν ἡ ἐν τῷ ᾅδῃ καταδίκη τῆς ψυχῆς, οὕτω καὶ τῇ ἀναστάσει τῆς ψυχῆς, ὅ ἐστιν ἡ δι᾿ ὑπακοῆς τῶν θείων ἐντολῶν πρὸς αὐτὸν ἐπιστροφή, ἡ τοῦ σώματος ὕστερον ἕψεται ἀνάστασις, ἑνωθέντος αὖθις τῇ ψυχῇ. Καὶ τῇ ἀναστάσει ταύτῃ ἕψεται ἡ ὄντως ἀφθαρσία καὶ τὸ συνδιαιωνίζειν τοὺς ἠξιωμένους τῷ Θεῷ, πνευματικοὺς γενομένους ἀντὶ σαρκικῶν, καὶ ὡς Ἀγγέλους Θεοῦ διαιτωμένους ἐν τῷ οὐρανῷ. Ἁρπαγησόμεθα γάρ, φησίν, ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα[1]. Καθάπερ γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, ἄνθρωπος γενόμενος διὰ φιλανθρωπίαν, ἀπέθανε σαρκί, χωρισθείσης μὲν αὐτοῦ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, μὴ χωρισθείσης δὲ τῆς θεότητος· διὸ καὶ τὸ σῶμα ἀναστήσας ἑαυτοῦ, ἀνέλαβεν εἰς οὐρανὸν ἐν δόξῃ· οὕτω καὶ οἱ κατὰ Θεὸν ἐνταῦθα ζήσαντες· ἐν γὰρ τῷ χωρίζεσθαι τοῦ σώματος, τοῦ Θεοῦ μὴ χωριζόμενοι, ἐν τῇ ἀναστάσει καὶ τὸ σῶμα ἀναλήψονται πρὸς τὸν Θεόν, συνεισιόντες ἐν χαρᾷ ἀνεκλαλήτῳ ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς[2] καὶ τῆς μελλούσης ἀποκαλύπτεσθαι δόξης[3] ἐν Χριστῷ συναπολαύοντες. Οὐ γὰρ δὴ τῆς ἀναστάσεως μόνης, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἀναλήψεως κοινωνοὶ γενήσονται καὶ πάσης τῆς θεοειδοῦς ζωῆς· ἀλλ᾿ οὐχὶ καὶ οἱ κατὰ σάρκα ζήσαντες ἐνταῦθα καὶ μηδεμίαν εὑρεθέντες κοινωνίαν ἔχοντες πρὸς τὸν Θεὸν ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς ἐξόδου. Εἰ γὰρ καὶ πάντες ἀναστήσονται, ἀλλ᾿ ἕκαστος, φησί, ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι[4]. Ὁ μὲν πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος ἐνταῦθα θανατώσας, ἐκεῖ ζήσεται τὴν μετὰ Χριστοῦ θείαν καὶ ὄντως ἀίδιον ζωήν. Ὁ δὲ σαρκὸς ἐπιθυμίαις καὶ παθήμασι τὸ πνεῦμα ἐνταῦθα θανατώσας, μέλλει, φεῦ, τῷ δημιουργῷ καὶ προξένῳ τῆς κακίας ἐκεῖ συγκαταδικάζεσθαι καὶ τῇ ἀνυποίστῳ καὶ ἀκαταλήπτῳ κολάσει παραδίδοσθαι· ὅ ἐστιν ὁ δεύτερος θάνατος[5] καὶ ἀδιάδοχος. Ποῦ γὰρ ἔσχε τὴν ἀρχὴν ὁ ὄντως θάνατος, ὁ ποιητικὸς καὶ πρόξενος καὶ ψυχῇ καὶ σώματι τοῦ τε προσκαίρου θανάτου καὶ τοῦ αἰωνίου; οὐκ ἐν τῇ χώρᾳ τῆς ζωῆς; Διὰ τοῦτο καὶ παραυτά, φεῦ, ὁ ἄνθρωπος τὴν ἐκ τοῦ Παραδείσου τοῦ Θεοῦ καταδεδίκασται ὑπερορίαν, ὡς θανατηφόρον καὶ ἀκατάλληλον τῷ θείῳ Παραδείσῳ κτησάμενος ζωήν. Ὥστε καὶ ἡ ὄντως ζωή, ἡ καὶ ψυχῇ καὶ σώματι πρόξενος τῆς ἀθανάτου καὶ ὄντως ζωῆς, ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, τοῦ θανάτου, ἕξει τὴν ἀρχήν. Καὶ ὁ μὴ σπεύδων κτήσασθαι αὐτὴν κατὰ ψυχὴν ἐνταῦθα, μὴ κεναῖς ἐλπίσιν ἀπατάτω ἑαυτόν[6], ὡς λήψεται αὐτὴν ἐκεῖ· μηδὲ ἐλπιζέτω λήψεσθαι τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ. Τότε γὰρ καιρὸς ἀνταποδόσεως καὶ ἐκδικήσεως[7], ἀλλ᾿ οὐ συμπαθείας καὶ φιλανθρωπίας· καιρὸς ἀποκαλύψεως θυμοῦ καὶ ὀργῆς καὶ δικαιοκρισίας Θεοῦ· καιρὸς ἐπιδείξεως τῆς κραταιᾶς καὶ ὑψηλῆς χειρός[8], κινουμένης εἰς κόλασιν τῶν ἀπειθῶν. Οὐαὶ τῷ ἐμπεσόντι εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος[9]· οὐαὶ τῷ ἐκεῖ πειρωμένῳ τοῦ

1. Α' Θεσσ. δ', 17. 2. Ἑβρ. ς', 20. 3. Α' Πέτρ. ε', 1.
4. Α' Κορ. ιε', 25. 5. Ἀποκ. κ', 14. 6. Πρβλ. Ἐφεσ. ε', 6.
7. Πρβλ. Ἡσ. ξγ', 4, Ἱερ. κη', 6. 8. Πρβλ. Ἡσ. ε',25 κ.ἑ. 9. Πρβλ. Ἑβρ. ι', 31.

θυμοῦ Κυρίου, καὶ μὴ ἐντεῦθεν ἐκ τοῦ φόβου τοῦ πρὸς τὸν Θεὸν γνωρίσαντι τὸ κράτος τῆς ὀργῆς αὐτοῦ καὶ δι᾽ ἔργων προμνηστευσαμένῳ τὸ φιλάνθρωπον αὐτοῦ· τούτου γὰρ ὁ παρὼν καιρός. Δι᾽ αὐτὸ μέντοι καὶ τὴν ζωὴν ταύτην ὁ Θεὸς συνεχώρησεν ἡμῖν, τόπον μετανοίας παρεχόμενος. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, εὐθύς, ἁμαρτὼν ὁ ἄνθρωπος, καὶ τῆς ζωῆς ταύτης ἐστέρητο ἄν. Τί γὰρ ἦν ὄφελος αὐτῆς; Διὸ οὐδὲ ἡ ἀπόγνωσις ὅλως ἔχει χώραν ἐν ἀνθρώποις, εἰ καὶ ὁ πονηρὸς ποικίλως ὑποβάλλει ταύτην, οὐ τοῖς ἀδιαφόρως ζῶσι μόνον, ἀλλ᾽ ἔστιν ὅτε καὶ τοῖς ἀγωνιζομένοις. Ἐπειδὴ γὰρ καιρὸς μετανοίας ὁ τῆς ζωῆς ἐστι καιρός, αὐτὸ τοῦτο τὸ ζῆν ἔτι τὸν ἡμαρτηκότα, τῷ βουλομένῳ ἐπιστρέφειν πρὸς Θεόν, ἐγγυᾶται τὴν παρ᾽ αὐτοῦ ὑποδοχήν. Τῇ γὰρ ἐνταῦθα ζωῇ τὸ αὐτεξούσιον σύνεστιν ἀεί· τῷ δὲ αὐτεξουσίῳ ὑπόκειται ὡς ὕλη ἡ ὁδὸς τῆς ἀνωτέρω δεδειγμένης ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου ἑλέσθαι ἢ φυγεῖν· ὡς δυνατὸν ὂν κτήσασθαι ὁπότερον θέλει. Ποῦ οὖν ἕξει χώραν ἡ ἀπόγνωσις, πάντοτε καὶ πάντων δυναμένων, ὁπηνίκα βούλοιντο, τὴν αἰώνιον κτήσασθαι ζωήν; Ἀλλ᾽ ὁρᾷς τὸ μέγεθος τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ; τὴν ἀρχὴν οὐ δίκῃ δικαίᾳ χρῆται καθ᾽ ἡμῶν ἀπειθησάντων, ἀλλὰ μακροθυμῶν, παρέχει τὸν τῆς ἐπιστροφῆς καιρόν· ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ τῆς μακροθυμίας, ἐξουσίαν δίδωσιν ἡμῖν, ἐὰν θελήσωμεν, υἱοποιηθῆναι τούτῳ· τί λέγω υἱοποιηθῆναι; ἑνωθῆναι τούτῳ καὶ ἓν πνεῦμα γενέσθαι μετ᾽ αὐτοῦ[1]· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ τῆς μακροθυμίας, ἐὰν τὴν ἐναντίαν ἡμεῖς βαδίσωμεν καὶ ἀγαπήσωμεν τὸν θάνατον μᾶλλον τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, αὐτὸς τὴν δεδομένην ἐξουσίαν οὐκ ἀφαιρεῖται. Καὶ οὐ μόνον οὐκ ἀφαιρεῖται, ἀλλὰ καὶ ἀνακαλεῖται· καὶ περιέρχεται ζητῶν καὶ ἐπιστρέφων πρὸς τὰ ἔργα τῆς ζωῆς, κατὰ τὴν παραβολὴν τοῦ ἀμπελῶνος[2], ἀπὸ πρωΐας μέχρι καὶ αὐτῆς τοῦ βίου τῆς ἑσπέρας. Ἀλλὰ τίς ὁ καλῶν τε καὶ μισθούμενος; Ὁ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ Θεὸς πάσης Παρακλήσεως[3]. Τίς, εἰς ἣν καλεῖ πρὸς ἐργασίαν ἄμπελον; Ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, ὁ εἰπών· ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος[4]. Καὶ γὰρ οὐδεὶς δύναται πρὸς τὸν Χριστὸν ἐλθεῖν, ὡς αὐτὸς εἶπεν ἐν Εὐαγγελίοις, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ ἑλκύσει αὐτόν[5]. Τίνες δὴ τὰ κλήματα; Ἡμεῖς. Αὐτοῦ γὰρ αὖθις ἄκουσον λέγοντος· ὑμεῖς ἐστε τὰ κλήματα, ὁ Πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστιν[6]. Ὁ γοῦν Πατὴρ διὰ τοῦ Υἱοῦ, καταλλάσσων ἑαυτῷ ἡμᾶς, μὴ λογιζόμενος τὰ παραπτώματα ἡμῶν[7], οὐχ ὡς προσκειμένους τοῖς ἔργοις τοῖς ἀτόποις, ἀλλ᾽ ὡς ἀργοὺς καλεῖ· καίτοι ἡ ἀργία ἁμαρτία ἐστί· καὶ ὑπὲρ ἀργοῦ γὰρ λόγου λόγον δώσομεν[8]. Ἀλλ᾽ ὅπερ ἔφην, τὰς προϋπηργμένας ἑκάστῳ ἁμαρτίας ὁ Θεὸς ὑπερορῶν, πάλιν καὶ πάλιν ἐκκαλεῖται. Καλεῖ δὲ τί ποιήσοντας; ἐργασομένους εἰς τὸν ἀμπελῶνα· τοῦτο δέ ἐστι, ποιεῖν ὑπὲρ τῶν κλημάτων, δηλονότι ὑπὲρ ἑαυτῶν· εἶτα, βαβαὶ τοῦ ἀνεικάστου μεγέθους τῆς φιλανθρωπίας, καὶ μισθὸν ἡμῖν ἐπαγγέλλεται καὶ δίδωσιν, ὑπὲρ ἑαυτῶν πονοῦσιν. Ἔλθετε, φησί, λάβετε ζωὴν αἰώνιον, ὑπ᾽ ἐμοῦ δαψιλῶς χορηγουμένην· καὶ τοῦ καμάτου τῆς ὁδοιπορίας, καὶ αὐτοῦ τοῦ θελῆσαι ταύτην παρ᾽ ἐμοῦ λαβεῖν, ὡς αὐτὸς ὀφείλων ἐκτίσω τὸν μισθόν. Τίς οὐκ ὀφείλει λύτρα τῷ τοῦ θανάτου λυτρωτῇ; Τίς οὐχ ὁμολογεῖ χάριτας τῷ δοτῆρι τῆς ζωῆς; Ὁ δὲ καὶ προκαταβαλεῖν ἐπαγγέλλεται μισθόν· καὶ μισθὸν ἀπόρρητον. Ἐγὼ γὰρ ἦλθον, φησίν, ἵνα ζωὴν ἔχωσι καὶ περισσὸν ἔχωσι[1]. Τί τὸ περισσόν; Τὸ μὴ συνεῖναι μόνον καὶ συζῆν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀδελφοὺς αὐτῷ τελέσαι καὶ συγκληρονόμους. Τοῦτο δὴ τὸ περισσόν, ὡς ἔοικεν, ὁ διδόμενός ἐστι μισθὸς τοῖς προσδραμοῦσι τῇ ζωοποιῷ ἀμπέλῳ καὶ κλῆμα χρηματίσασιν αὐτῆς καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν καμοῦσι καὶ εἰς ἑαυτοὺς καλλιεργήσασι. Τί πράξασι; πρῶτον μὲν περιτεμοῦσι πᾶν ὅ,τι περιττὸν καὶ μὴ συντελές ἐστιν, ἀλλὰ καὶ προσιστάμενον, εἰς τὸ ἐνεγκεῖν καρποὺς ἀξίους τῆς θείας ἀποθήκης. Τίνα ταῦτα; πλοῦτον, τρυφήν, δόξαν τὴν ματαίαν, πάντα τὰ ῥέοντα καὶ παριόντα, πᾶν πάθος ψυχῆς τε καὶ σώματος βδελυκτὸν καὶ πονηρόν, πάντα τὸν ἐν μετεωρισμῷ τῆς διανοίας συρφετόν, πᾶν ἄκουσμα καὶ θέαμα καὶ πάντα λόγον βλάβην παραπέμψαι δυνάμενον εἰς τὴν ψυχήν. Ἐὰν γὰρ μὴ ταῦτά τις ἐκκόπτειν καὶ περικαθαίρειν τὴν βλάστην τῆς καρδίας διὰ μεγίστης ποιῆται τῆς σπουδῆς, καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον[2] οὐ μήποτε ἐνέγκῃ. Δυνατὸν μὲν οὖν καὶ τοῖς ἐν συζυγίᾳ ζῶσι, τῆς καθαρότητος ἀντιποιεῖσθαι ταύτης, ἀλλὰ μετὰ πλείστης ὅσης δυσκολίας. Διὰ τοῦτο πάντες ὅσοι ἐκ νεότητος ἵλεω Θεοῦ τυχόντες, ὀξυτέρῳ διανοίας ὄμματι πρὸς ἐκείνην εἶδον τὴν ζωὴν καὶ τῶν κατ᾽ ἐκείνην ἀγαθῶν ἐρασταὶ γεγόνασι καὶ τὸν γάμον προσηκόντως φεύγουσιν, ἐπεὶ καὶ ἐν τῇ ἀναστάσει, καθάπερ ὁ Κύριος εἶπεν, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε ἐκγαμίζονται, ἀλλ᾽ ὡς Ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ εἰσιν[3]. Ὅστις οὖν ὡς Ἄγγελος εἶναι βούλεται Θεοῦ, κἀνταῦθα κατὰ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀναστάσεως[4] ἐκείνης, ἐπιμιξίας σωμάτων ἀνώτερον ἑαυτὸν δικαίως καθίστησιν· ἄλλως τε καὶ ἡ πρόφασις τῆς ἁμαρτίας, ἐκ τῆς συζύγου τὴν λαβὴν ἔσχε τὴν ἀρχήν[5]. Παραιτητέον οὖν τὴν συζυγίαν τοῖς βουλομένοις μηδεμίαν μηδέποτε τῷ ἀντικειμένῳ παρασχεῖν οἴκοθεν λαβήν[6]. Εἰ δὲ καὶ τὸ σῶμα τοῦτο δυσήνιον καὶ δυσανάκλητον πρὸς ἀρετήν, μᾶλλον δὲ καὶ ὡς ἔμφυτον ἀντίθετον περιφέρομεν αὐτό, τί ποτ᾽ ἄρα πεισόμεθα, καὶ ἐφ᾽ ὅσον τὴν πρὸς ἀρετὴν δυσχέρειαν αὐξήσομεν, πολλοῖς καὶ διαφόροις συνδεθέντες σώμασι; Πῶς δ᾽ ἕξει τὴν ἐλευθερίαν, πρὸς ἣν σπεύδειν ἐπαγγέλλεται, ἡ φύσεως δεσμοῖς πρὸς ἄνδρα καὶ παῖδας καὶ τοὺς καθ᾽ αἷμα συνδουμένη πάντας; Πῶς δὲ ἀμερίμνως προσεδρεύσει τῷ Κυρίῳ, τὰς ὑπὲρ τοσούτων φροντίδας ἀναδεξαμένη; Πῶς δ᾽ ἕξει τὸ ἀθόρυβον, πλήθεσιν ἐνεσχημένη; Διὰ τοῦτο ἡ ὄντως παρθένος καὶ ἀφωμοιωμένη τῷ παρθένῳ καὶ

1. Πρβλ. Α′ Κορ. ϛ′, 17. 2. Ματθ. κ′, 1 κ. ἑ. 3. Β′ Κορ. α′, 3. 4. Ἰωάνν. ιε′, 1. 5. Ἰωάνν. ϛ′, 44. 6. Ἰωάνν. ιε′, 1, 5. 7. Β′ Κορ. ε′, 19. 8. Ματθ. ιβ′, 36.

1. Πρβλ. Ἰωάνν. ι′, 10. 2. Πρβλ. Ἰωάνν. δ′, 36. 3. Ματθ. κβ′, 30. 4. Λουκ. κ′, 36. 5. Γέν. γ′, 1 - 6. 6. Πρβλ. Α′ Τιμ. ε′, 14.

ἐκ παρθένου καὶ τῶν ἐν παρθενίᾳ δεόντως ζησάντων ψυχῶν νυμφίῳ, οὐ τὴν κατὰ σάρκα συζυγίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν κατὰ κόσμον συνοδίαν φεύγει, συγγενέσι πᾶσιν ἀποταξαμένη, ὡς ἂν ἔχῃ πεπαρρησιασμένως λέγειν μετὰ Πέτρου πρὸς Χριστόν· ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι [1]. Τί δ᾽ ἄρα καὶ καινοπρεπὲς ποιήσειεν, εἰ τῆς ἐπιγείου νύμφης πατέρα καὶ μητέρα ἀφιείσης, ἕνεκα φθαρτοῦ νυμφίου, καὶ προσκολλωμένης ἐκείνῳ, κατὰ τὴν Γραφήν [2], αὐτὴ τοῦτο δράσειεν, ὑπερκοσμίου νυμφῶνος καὶ νυμφίου ἕνεκα τούτους καταλείψασα; Πῶς δὲ καὶ συγγένειαν ἐξὸν ἔχειν ἐπὶ γῆς, οἷς* τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς [3]; Πῶς δ᾽ ἡ μὴ σαρκὸς οὖσα τέκνον, ἀλλὰ πνεύματος, σαρκικὸν ἕξει πατέρα ἢ μητέρα ἢ τοὺς καθ᾽ αἷμα προσήκοντας; Πῶς δ᾽ ἡ κατὰ τὸ οἰκεῖον σῶμα φυγοῦσα καὶ ἀεὶ φεύγουσα κατὰ τὸ δυνατόν, ὡς τὸν κατὰ σάρκα βίον ἀποτιθεμένη, σχέσιν ὅλως ἕξει, πρὸς τὰ μὴ οἰκεῖα σώματα; Εἰ δὲ καὶ ἡ ὁμοιότης, ὥς φασι, φιλότης, καὶ τὸ ὅμοιον ἀσπάζεται πᾶν, ἐξομοιωθήσεται τοῖς φιλουμένοις ἡ παρθένος καὶ περιπεσεῖται τῇ νόσῳ τῆς φιλοκοσμίας αὖθις; Ἡ δὲ φιλία τοῦ κόσμου ἔχθρα εἰς Θεόν [4], φησὶ Παῦλος, ὁ νυμφοστόλος τοῦ πνευματικοῦ νυμφῶνος. Οὐκοῦν οὐ διαζυγῆναι κινδυνεύσει μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἔχθραν τοῦ ὑπερκοσμίου Νυμφίου καταστῆναι. Καὶ μὴ θαυμάσῃς, μηδ᾽ ἀνιαθῇς, εἰ ταῖς μὲν ἐν συζυγίᾳ παρὰ τῆς Γραφῆς μέμψις οὐ προσγίνεται, μεριμνώσαις τὰ τοῦ κόσμου, ἀλλ᾽ οὐ τὰ τοῦ Κυρίου [5]· ταῖς δὲ τὴν παρθενίαν ἐπαγγειλαμέναις τῷ Θεῷ, καὶ ψαύειν ὅλως τῶν ἐν κόσμῳ ἀπηγόρευται καὶ ζῆν ὅλως ἐν ἀνέσει οὐκ ἐφεῖται. Καίτοι καὶ τοῖς ἐν συζυγίᾳ προσφωνεῖ Παῦλος· ὁ καιρὸς συνεσταλμένος τὸ λοιπόν ἐστιν, ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας, ὡς μὴ ἔχοντες ὦσι, καὶ οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρώμενοι [6]· ὃ τοῦ κατὰ τὴν παρθενίαν ἀγῶνος δυσανυστότερον ἐγὼ νομίζω. Καὶ τὴν νηστείαν γὰρ τῆς περὶ τρυφὴν καὶ πόσιν ἐγκρατείας εὐχερεστέραν δεικνῦσιν ἡ πεῖρα· καὶ φαίη ἄν τις δίκαια καὶ ἀληθῆ· ὡς εἰ μὲν μὴ ἕλοιτό της σώζεσθαι, λόγος πρὸς αὐτὸν ἡμῖν οὐδείς· εἰ δέ τινι μέλει τῆς οἰκείας σωτηρίας, οὗτος ἴστω τὸν ἐν παρθενίᾳ βίον πολλῷ τοῦ μιγάδος ἀνυσιμώτερον ὄντα καὶ ἀπονώτερον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀφῶμεν, ἐκεῖνο δὲ ἐπὶ νοῦν λάβε μοι, παρθένε, νύμφη Χριστοῦ, κλῆμα τῆς ἀμπέλου τῆς ζωῆς, ὅπερ ἀνωτέρω εἴρηται. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος· ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα· ὁ Πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστι· πᾶν κλῆμα ἐν ἐμοὶ καρπὸν φέρον, καθαίρει αὐτό, ἵνα πλείονα καρπὸν φέρῃ [7]. Δεῖγμα τοίνυν ποιοῦ τὴν περὶ σὲ ταύτην ἐπιμέλειαν, τοῦ τῆς παρθενίας σου καρποῦ καὶ τοῦ πρὸς σὲ φίλτρου τοῦ νυμφίου. Καὶ χαῖρε μᾶλλον καὶ ἀντιφιλοτιμοῦ τὴν πρὸς αὐτὸν εὐπείθειαν. Ἄλλως τε καὶ χρυσὸς μὲν χαλκοῦν τι συμμιγὲς δεξάμενος, κίβδηλος καλεῖται· χαλκὸς δὲ περιτακὲν ψῆγμα δεξάμενος χρυσοῦ, λαμπρότερος ἑαυτοῦ φανεῖται καὶ στιλπνότερος.

* Ἐν ἄλλοις ἧς.

1. Λουκ. ιη', 28. 2. Γέν. β', 24. 3. Φιλιππ. γ', 20.
4. Πρβλ. Ῥωμ. η', 6, Ἰακ. δ', 4. 5. Α' Κορ. ζ', 34. 6. Α' Κορ. ζ', 29-31.
7. Ἰωάνν. ιε', 1 κ. ἑ.

Οὕτω σὲ μὲν καὶ τὰ σὰ ποθεῖν ἐκείναις, ὦ παρθένε, ταῖς μὴ παρθένοις, δόξα· σοὶ δὲ ἀτιμίαν φέρει ποθεῖν ἐκείνας. Ἐπιστρέφει γάρ σε πάλιν ὁ πόθος εἰς τὸν κόσμον· τοῦτο μέν, ὡς πρὸς τοὺς ἐν κόσμῳ ζῶντας σχέσιν ἔχουσαν καὶ συζῶσαν ἐκείνοις τὴν τῷ κόσμῳ θανοῦσαν· τοῦτο δέ, ὡς προσεῖναι τούτοις, βουλομένην ἃ καὶ αὐτοὶ βούλοιντ᾽ ἂν ἑαυτοῖς καὶ τοῖς συγγενέσιν ἑαυτῶν· εὐθηνίαν παντοίων τῶν κατὰ τὸν βίον, πλοῦτον, περιφάνειαν, δόξαν καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις εὐθυμίαν· καὶ οὕτω συμβήσεταί σοι, τοῦ βουλήματος τοῦ σοῦ νυμφίου ἐκπεσεῖν. Ταῦτα γὰρ πάντα τρανῶς ἐκεῖνος ἐν Εὐαγγελίοις ταλανίζει, λέγων· οὐαὶ οἱ πλουτοῦντες, οὐαὶ οἱ γελῶντες, οὐαὶ οἱ ἐμπεπλησμένοι, οὐαὶ ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι [1]. Πῶς οὖν ταλανίζει τούτους; οὐχ ὡς τὴν ψυχὴν νενεκρωμένους; Τίς οὖν τῇ νύμφῃ τῆς ζωῆς συγγένεια πρὸς τοὺς νεκρούς; Τίς συνάφεια τοῖς τὰς ἐναντίας βαδίζουσιν ὁδούς; Πλατεῖα γὰρ καὶ εὐρύχωρος [2], δι᾽ ἧς ἐκεῖνοι φέρονται· κἂν μὴ παρακατάσχωσιν ἑαυτούς, τῶν σῶν τι μίξαντες, ἐκπεσοῦνται τελέως εἰς ἀπώλειαν. Σὺ δὲ διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης πύλης καὶ ὁδοῦ πρὸς τὴν ζωὴν εἰσέρχῃ. Διὰ στενῆς δὲ πύλης [3] καὶ ὁδοῦ, οὐκ ὄγκον δόξης, οὐχ ἡδονῆς διάχυσιν, οὐ φόρτον χρημάτων καὶ κτημάτων ἀναθέμενός τις, διιέναι δύναιτ᾽ ἄν. Ἀλλὰ μή, πλατεῖαν ἀκούσασα ἐκείνην τὴν ὁδὸν τοῦ βίου, ἄλυπον ἡγοῦ· πολυσυμφορωτάτη γάρ ἐστι καὶ βαρυσυμφορωτάτη. Πλατεῖαν δέ, φησίν, καὶ εὐρύχωρον αὐτήν· ὅτι πολλοί εἰσιν οἱ διερχόμενοι δι᾽ αὐτῆς [4]· καὶ τούτων ἕκαστος πολὺν συρφετὸν τῆς ῥεούσης περικείμενος ὕλης. Ἡ σὴ δὲ μάλιστα στενή, παρθένε· σύνδυο γὰρ ἐρχομένους οὐ χωρεῖ. Ταῦτ᾽ ἄρα καὶ πολλαὶ τῶν ὑπὸ τοῦ κόσμου προκατειλημμένων, μετὰ τὸ μονωθῆναι τῶν συζύγων, κατὰ ζῆλον τῆς σῆς ὑπερκοσμίου πολιτείας, ἀρνησάμεναι τὸν κόσμον, τὴν σὴν εἵλοντο βαδίζειν, ὡς καὶ τῶν στεφάνων κοινωνήσαιεν· ἃς καὶ τιμᾶσθαι παραγγέλλει ὁ Παῦλος [5], ὡς προσκαρτερούσας ταῖς δεήσεσι καὶ ταῖς προσευχαῖς, μετὰ τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος. Εἰ γάρ τι καὶ τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ πρόσεστιν ἀνιαρόν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο παρακλήσεως ποιητικὸν καὶ Βασιλείας Οὐρανῶν παρεκτικὸν καὶ σωτηρίας πρόξενον. Ἐκείνης δὲ καὶ τὸ τερπνὸν καὶ τὸ ἀνιαρόν, θανατηφόρον. Ἡ γὰρ λύπη, φησίν, ἡ κατὰ κόσμον, θάνατον κατεργάζεται· ἡ δὲ λύπη ἡ κατὰ Θεόν, μετάνοιαν ἀμεταμέλητον εἰς σωτηρίαν [6]. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἐναντία τῶν ἐν τῷ κόσμῳ καλῶν μακαρίζει ὁ Κύριος, λέγων· μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν [7]. Διατὶ δὲ εἰπών, μακάριοι οἱ πτωχοί, προσέθηκε τῷ πνεύματι; ἵνα δείξῃ τὴν μετριότητα τῆς ψυχῆς μακαρίζων καὶ ἀποδεχόμενος. Διατί δὲ οὐκ εἶπε μακάριοι οἱ πτωχοὶ τὸ πνεῦμα, καὶ οὕτω γὰρ ἂν ἐδηλοῦτο τὸ τοῦ φρονήματος μέτριον, ἀλλὰ μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι; ὡς ἂν ἡμᾶς διδάξῃ μα-

1. Λουκ. ς', 26. 2. Ματθ. ζ', 13. 3. Ματθ. ζ', 13. 4. Ματθ. ζ', 13.
5. Α' Τιμ. ε', 3. 6. Β' Κορ. ζ', 10. 7. Ματθ. ε', 3.

καριστὴν εἶναι καὶ τὴν ἐν σώματι πτωχείαν καὶ παρεκτικὴν τῆς οὐρανίου Βασιλείας, ἀλλ' ὅταν διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ταπείνωσιν τελῆται καὶ ταύτῃ συνημμένη ᾖ καὶ ἀπὸ ταύτης ἔχῃ τὴν ἀρχήν. Μακαρίσας γὰρ τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι, θαυμασίως ὑπέδειξε, ποῖόν ἐστιν ὡσανεὶ ῥίζα καὶ πρόξενον τῆς ἐπιφαινομένης πτωχείας τοῖς ἁγίοις, δηλονότι τὸ ἐκείνων πνεῦμα. Τοῦτο γὰρ τὴν τοῦ Εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἐγκολπωσάμενον χάριν, πηγὴν πτωχείας ἀναδίδωσιν ἀφ' ἑαυτοῦ, ποτίζουσαν πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς[1] ἡμῶν, τὸν ἔξω δηλονότι ἄνθρωπον, καὶ παράδεισον αὐτὸν ἀρετῶν ἀποτελοῦσαν. Ἡ τοιαύτη γὰρ πτωχεία παρὰ Θεοῦ μακαριστή[2]. Λόγον δὲ συντετμημένον, κατὰ τὸν Προφήτην, διδοὺς ὁ Κύριος ἐπὶ τῆς γῆς[3], τὸ αἴτιον τῆς ἐθελουσίου καὶ πολυειδοῦς πτωχείας, καὶ ὅ,τι ταύτης αἴτιον δείξας τε καὶ μακαρίσας, πολλὰ ὄντα τὰ αἰτιατά, συμπεριείληφεν, ἐν βραχεῖ διδάξας περὶ πάντων. Δύναται γάρ τις ἀκτήμων εἶναι, ἀλλὰ καὶ εὐτελής, ἐγκρατής, καὶ ταῦτα ἑκουσίως, ἀλλὰ διὰ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων. Ὁ τοιοῦτος τοίνυν οὐκ ἔστι τῷ πνεύματι πτωχός. Ἡ γὰρ ὑπόκρισις ἐξ οἰήσεως γεννᾶται· αὕτη δὲ τῆς ἐν πνεύματι πτωχείας ἐναντία. Τῷ[4] δὲ συντετριμμένον ἔχοντι καὶ μέτριον καὶ ταπεινὸν τὸ πνεῦμα τῶν ἀδυνάτων μὴ καὶ τῇ φαινομένῃ χαίρειν εὐτελείᾳ τε καὶ ταπεινώσει· δόξης γὰρ καὶ εὐπαθείας, εὐπορίας τε καὶ πάντων τῶν τοιούτων, ἀνάξιον οὗτος ἡγεῖται ἑαυτόν. Καὶ οὗτος ὁ Θεῷ μακαριστὸς πτωχός, ὁ ἀνάξιον τούτων ἑαυτὸν ἡγούμενος· καὶ οὗτος ὁ κατὰ ἀλήθειαν πτωχός, μὴ ἐξ ἡμισείας τοῦ ὀνόματος ἀντιποιούμενος. Διὸ καὶ Λουκᾶς ὁ θεῖος, μακάριοι, εἶπεν, οἱ πτωχοί[5], μὴ προσθεὶς τῷ πνεύματι. Καὶ οὗτοί εἰσιν οἱ ἀκούοντες καὶ ἀκολουθήσαντες καὶ ἀφωμοιωμένοι τῷ τοῦ Θεοῦ Υἱῷ, λέγοντι· μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾷός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν[6]· διὸ καὶ αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Συγκληρονόμοι γάρ εἰσι Χριστοῦ[7]. Τριμεροῦς δὲ οὔσης τῆς ψυχῆς καὶ ἐν τρισὶ δυνάμεσι θεωρουμένης, λογιστικῷ, θυμικῷ τε καὶ ἐπιθυμητικῷ, καὶ νοσούσης κατὰ ταῦτα πάντα, εἰκότως ὁ ταύτην ἰώμενος Χριστός, ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου, τῆς ἐπιθυμίας, ἤρξατο τῆς θεραπείας. Ὕλη μὲν γὰρ θυμοῦ, ἐπιθυμία ἀποτυγχάνουσα· τὴν δὲ μετεωρισμοῦ τῆς διανοίας, ἄμφω ταῦτα διακείμενα κακῶς· καὶ οὐκ ἂν ποθ' ὑγιὲς ὀφθείη, οὔτε τὸ τῆς ψυχῆς θυμούμενον, μὴ τῆς ἐπιθυμίας προτέρας ἰαθείσης· οὔτε τὸ λογιζόμενον, μὴ ἄμφω τούτων προτεθεραπευμένων. Τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ πρῶτον πονηρὸν γέννημα, τὴν φιλοκτημοσύνην, ἐξετάσας, εὕροις ἄν. Αἱ γὰρ πρὸς τὸ ζῆν συντελοῦσαι τοῖς ἀνθρώποις ἐπιθυμίαι οὐχ ὑπαίτιοι· διὸ καὶ ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων συμπεφύκασιν ἡμῖν. Ἡ δὲ φιλαργυρία μικρὸν ὕστερον προσφύεται, παισὶν ἔτι οὖσιν· ὅθεν φαίνεται ὡς οὐκ ἐκ φύσεως, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως ἔχει τὴν ἀρχήν. Ῥίζαν δὲ αὐτὴν πάντων τῶν

1. Πρβλ. Γεν. β', 6. 2. Λουκ. ς', 20. 3. Ἡσ. ι', 23.
4. Οὕτω γραπτέον ἀντὶ τό. 5. Λουκ. ς', 20. 6. Ματθ. ια', 29.
7. Πρβλ. Ῥωμ. η', 17.

κακῶν δικαίως ὠνόμασεν ὁ θεσπέσιος Παῦλος[1]. Τὰ μὲν γὰρ τῶν κακῶν αὕτη πέφυκε γεννᾶν· φειδωλίας, καπηλείας, ἁρπαγάς, κλοπὰς καὶ ἁπλῶς πᾶν εἶδος πλεονεξίας· ἣν δευτέραν εἰδωλολατρίαν ὁ αὐτὸς προσηγόρευσε[2]. Τοῖς δὲ μὴ φυομένοις ἐξ αὐτῆς, σχεδὸν πᾶσι χορηγεῖ τὴν ὕλην τῆς συστάσεως. Ταῦτα δὲ πάντα, ὅσα ἐκ φιλοϋλίας τίκτεται, ψυχῆς εἰσι πάθη, ζέσιν οὐκ ἐχούσης πρὸς ἀγαθοεργίαν. Τῶν γὰρ ἀπὸ φύσεως ἐχόντων τὴν ἀρχὴν παθῶν τὰ ἐκ προαιρέσεως εὐαπαλλακτότερά εἰσι· δυσαπόβλητα δὲ τὰ ἐκ φιλαργυρίας πάθη κατεργάζεται ἡ ἀπιστία τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας. Ταύτῃ γὰρ ὁ μὴ πιστεύων, ἐπὶ χρήμασι πέποιθε. Καὶ τοῦ Κυρίου λέγοντος ἀκούων, ὡς εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυπήματος ῥαφίδος εἰσελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν[3], αὐτὸς παρ' οὐδὲν θέμενος βασιλείαν, καὶ βασιλείαν οὐράνιον καὶ ἀίδιον, ποθεῖ πλοῦτον, γήινόν τε καὶ διαρρέοντα· πλοῦτον, ὃς κἂν μὴ παρῇ τοῖς ποθοῦσιν, αὐτῷ τῷ ποθεῖσθαι ζημιοῖ τὰ μέγιστα. Ἐμπίπτουσι γὰρ εἰς πειρασμοὺς καὶ παγίδας τοῦ διαβόλου, καθά φησι Παῦλος, οἱ ἐπιθυμοῦντες πλουτεῖν[4]· ἀλλὰ καὶ παραγενόμενος οἴκοθεν, ἔδειξε μηδὲν ὤν· εἴθ' ὡς * μὴ παρὼν διψώμενος ὑπὸ τῶν μηδὲ τῇ πείρᾳ νοῦν εἰληφότων· οὐ γὰρ ἐξ ἐνδείας ὁ δύσερως οὗτος ἔρως· αὕτη δὲ ἐξ αὐτοῦ μᾶλλον· ἐξ ἀφροσύνης δ' αὐτός, ἀφ' ἧς καὶ ὁ καθαιρῶν τὰς ἀποθήκας ἐκεῖνος καὶ μείζονας οἰκοδομῶν[5], παρὰ τοῦ κοινοῦ δεσπότου Χριστοῦ δικαιότατα καλεῖται. Πῶς γὰρ οὐκ ἄφρων, ὃς τῶν μηδὲν ὀνῆσαι δυναμένων ἕνεκα, (οὐδενὶ γὰρ ἐκ τοῦ περισσοῦ ἐστιν ἡ ζωὴ αὐτῷ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ[6]) τούτων οὖν χάριν, τὰ λυσιτελέστατα προδίδωσι καὶ οὐ σοφὸς γίνεται πραγματευτής, καὶ τῶν ἀναγκαίων αὐτῶν, κατὰ τὸ δυνατόν, ὑφαιρῶν καὶ προστιθεὶς τῷ κεφαλαίῳ τῆς ὄντως πολυφόρου καὶ πολυκερδοῦς ἐμπορίας ἢ γεωργίας; Γεωργίας, ἥ, καὶ πρὶν ἐφεστάναι τὸν τοῦ ἀμητοῦ καιρόν, εἰς ἑκατὸν πολυπλασιάζει τὸ καταβληθέν· οἷον προδεικνῦσα τὸ μέλλον κέρδος καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ καιροῦ φοράν, ὡς ἀνεκλάλητόν τε καὶ ἀνενόητον· καὶ τὸ παραδοξότατον, ὅσον ἂν ἀπὸ στενωτέρων ἢ ταμείων τὰ σπέρματα· οὕτως οὐδὲ ἐπ' ἀγαθῷ τοῖς ἀνθρώποις πρόφασις ἐφέσεως τοῦ πλουτεῖν ὑπολέλειπται· ἀλλὰ τὴν ἔνδειαν ὑφορῶνται, τῷ προσθήσειν ὑπεσχημένῳ τὰ τῇδε πάντα τοῖς ζητοῦσι τὴν τοῦ Θεοῦ Βασιλείαν[7], μὴ πάντως πιστεύοντες, καὶ ταύτην μόνην ἔχοντες ἀφορμήν, κἂν πάντα περιβάλλωνται, τῆς νοσερᾶς καὶ ἀπολουμένης ἐπιθυμίας οὐδέποτε ἀναφέρουσιν· ἀλλ' ἀεὶ συλλέγοντες, ἑαυτοῖς ἀνατιθέασι φόρτον ἀνόνητον, μᾶλλον δὲ καινότατον ἔτι ζῶσι τάφον περιτιθέασι. Τῇ μὲν γὰρ ἁπλῶς γῇ, τῶν ἀνθρώπων οἱ νεκροὶ κατορύττονται· τῷ δὲ κατὰ χρυσὸν χοΐ, ὁ τοῦ ζῶντος φιλαργύρου νοῦς. Καὶ δυσωδέστερος οὗτος ὁ τάφος ἐκείνου τοῖς ὑγιῶς ἔχουσι τῶν αἰσθήσεων· καὶ τοσοῦτον μᾶλλον, ὅσον πλέον ἐπιθήσει τὸν χοῦν. Νικᾷ γὰρ τὸ τῶν κατακεχωσμένων ἐκείνων ἀθλίων ἕλκος· καὶ μέχρις οὐρανοῦ τὰ

* Ἐν ἄλλοις ἔθ' ὡς.

1. Α' Τιμ. ς', 10. 2. Κολοσσ. γ', 5. 3. Ματθ. ιθ', 24. 4. Α' Τιμ. ς', 9.
5. Λουκ. ιβ', 18. 6. Λουκ. ιβ'. 15. 7. Ματθ. ς', 33.

τῆς ὀσμῆς φέρεται καὶ τῶν Ἀγγέλων Θεοῦ καὶ Θεοῦ. Καὶ βδελυκτοὶ ταύτῃ γίνονται καὶ τῆς ἀποστροφῆς ὄντως ἄνθρωποι, δαυϊτικῶς εἰπεῖν, ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης αὐτῶν προσοζέσαντες [1]. Ἀπαλλάττει δὲ τοὺς ἀνθρώπους, τοῦ δυσώδους καὶ νεκροποιοῦ τούτου πάθους, ἡ μὴ πρὸς ἀνθρωπαρέσκειαν ἐθελούσιος ἀκτημοσύνη· ταὐτὸν δ' εἰπεῖν ἡ ἐν πνεύματι πτωχεία, ἣν ὁ Κύριος ἐμακάρισε. Μοναχὸν τὸ πάθος τοῦτ' ἔχοντα, ὑποταγῆναι ἀδύνατον· ἂν δὲ παραμένῃ περιέπων ὅτι μάλιστα, πολὺ τὸ δέος μὴ καὶ ἀνηκέστοις κατὰ σῶμα περιπέσῃ κακοῖς. Γιεζῆ καὶ Ἰούδας, ἐκ Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης, ἱκανὰ ὑποδείγματα· τῷ μὲν γὰρ λέπρα ἐξήνθησε [2], δεῖγμα τῆς ἀθεραπεύτου ψυχῆς· ὁ δὲ ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ αἵματος ἐξ ἀγχόνης χωρισθείς *, πρηνὴς ἐλάκησε μέσος καὶ ἐξεχύθη τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ [3]. Εἰ δὲ ἡ ἀποταγὴ προηγεῖται τῆς ὑποταγῆς, πῶς ἔσται πρὸ τοῦ ἡγουμένου τὸ ἑπόμενον; Εἰ δὲ καὶ τῆς κατὰ Μοναχοὺς πολιτείας, οἱόν τις στοιχειώδης ἀρχὴ καθέστηκεν αὕτη, πῶς ἂν ἕτερόν τινα διενέγκῃ καλῶς τῶν κατ' αὐτὴν ἀγώνων, ὁ μὴ χρήμασιν ἀποταξάμενος πρότερον; Τί γάρ, εἰ καὶ πρὸς ὑποταγὴν ὁ τοιοῦτος ἀδόκιμος, ἀλλ' ἡσυχάσει καθ' ἑαυτὸν τῷ κελλίῳ, καταμόνας σχολάζων καὶ προσευχῇ προσανέχων; Ἀλλ' ὅπου ὁ θησαυρός σου, φησὶν ὁ Κύριος, ἐκεῖ καὶ ὁ νοῦς σου [4]. Πῶς οὖν νοερῶς ἀτενίσει πρὸς τὸν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς καθήμενον [5], ἐπὶ γῆς θησαυρίζων; Πῶς δὲ κληρονομήσει τὴν Βασιλείαν, ἣν οὐδ' ἐπὶ νοῦν λαβεῖν ὑπὸ τοῦ πάθους καθαρῶς συγχωρεῖται; Διὰ τοῦτο μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν [6]. Ὁρᾷς ὅσα δι' ἑνὸς μακαρισμοῦ περιέκοψεν ὁ Κύριος πάθη; Ἀλλὰ γὰρ οὐ ταῦτα μόνον, ἐπεὶ καὶ πρῶτον γέννημα τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας τὴν φιλοϋλίαν εἰρήκαμεν· ἔστι γὰρ αὐτῇ καὶ δεύτερον φευκτότερον, καὶ τρίτον τῇ κακίᾳ οὐχ ἧττον. Ποῖον δὴ τὸ δεύτερον; ἡ φιλοδοξία. Προϊούσης γὰρ τῆς ἡλικίας, πρότερον τῆς φιλοσαρκίας ὑπαντᾷ τουτὶ τὸ πάθος, ἔτι νέοις οὖσι, καθάπερ προοίμιον κακὸν ἐκείνης. Φιλοδοξίας δὲ εἶδος, ἐκεῖνο λέγω νῦν, ὃ πρὸς καλλωπισμοὺς βλέπει σωμάτων καὶ πολυτελείας ἐνδυμάτων· ἣν καὶ κοσμικὴν κενοδοξίαν οἱ Πατέρες λέγουσι. Τὸ γὰρ ἕτερον εἶδος τῆς κενοδοξίας, τοῖς ἀρετῇ * διενεγκοῦσιν ἐπιτίθεται, συνεπαγόμενον οἴησίν τε καὶ ὑπόκρισιν· δι' ὧν συλῆσαι καὶ διασκεδάσαι τὸν πνευματικὸν πλοῦτον ὁ ἐχθρὸς μηχανᾶται. Ταῦτα δὲ πάντα, τελείας τεύξεται τῆς θεραπείας, αἰσθήσει τε καὶ πόθῳ τῆς ἄνωθεν τιμῆς, μετὰ τοῦ ἀνάξιον ἐκείνης ἑαυτὴν ἡγεῖσθαι τὴν ποθοῦσαν· καὶ τῆς ἐπ' ἀνθρώπων εὐτελείας καρτερίᾳ, μετὰ τοῦ ἄξιον αὐτῆς ἡγεῖσθαι· πρὸς δὲ καὶ τῷ τῆς οἰκείας δόξης, προτιμοτέραν ἡγεῖσθαι τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν λέγοντα, μὴ ἡμῖν Κύριε, μὴ ἡμῖν, ἀλλ' ἢ τῷ ὀνόματί σου δὸς δόξαν [7]. Κἄν τι τῶν ἐπαινετῶν ἐξειργασμένον οἶδεν ἑαυτόν, τῷ Θεῷ λογίζεσθαι

* Ἐν ἄλλοις χωρήσας.

* Ἐν ἄλλοις ἀρετήν.

1. Ψαλμ. 37, 6. 2. Δ' Βασ. ε', 27. 3. Πράξ. α', 18. 4. Ματθ. ϛ', 21.
5. Ἑβρ. α', 3. 6. Ματθ. ε', 3. 7. Ψαλμ. 113, 9.

τὴν αἰτίαν τοῦ κατορθώματος· καὶ τούτῳ χρῆναι καὶ ὑπὲρ τούτου δόξαν εὐγνωμόνως ἀναπέμπειν, ἀλλ' οὐχ ἑαυτῷ. Οὕτω γὰρ χαιρήσει μὲν ὡς δῶρον λαβὼν τὴν ἀρετήν· οὐκ ἐπαρθήσεται δέ, ὡς οἴκοθεν μηδὲν ἔχων· ἀλλὰ καὶ ταπεινωθήσεται, τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ἔχων ἐπὶ τὸν Θεὸν ἡμέρας καὶ νυκτός, ὡς τοὺς ὀφθαλμοὺς παιδίσκη, ψαλμικῶς εἰπεῖν, ἐπὶ τὰς χεῖρας τῆς κυρίας αὐτῆς [1]· δεδιὼς μὴ τοῦ μόνου καὶ δόντος καὶ συνέχοντος ἐν τῷ καλῷ διαζευχθείς, εἰς τὸ τῆς κακίας βάραθρον κατενεχθῇ· τοῦτο γὰρ πάσχει ὁ οἰήσει δουλεύων καὶ κενοδοξίᾳ. Συνεργεῖ δὲ πρὸς τὴν τούτων ἴασιν διαφερόντως καὶ ἡ ἀναχώρησις καὶ τὸ καταμόνας πολιτεύεσθαι καὶ τῇ κέλλῃ παραμένειν· ἐπῃσθημένον μέντοι τῆς προαιρέσεως τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν καὶ οὐχ ἱκανὸν λογιζόμενον ἑαυτὸν συναναμίγνυσθαι ἀνθρώποις. Ταῦτα δὲ τί ἄλλο ἐστίν, ἢ ἡ ἐν πνεύματι πτωχεία, ἣν ὁ Κύριος ἐμακάρισεν [2]; Ἂν δέ τις ἐπὶ νοῦν λάβῃ καὶ τὰ πεφυκότα προσγίνεσθαι παρ' αὐτοῦ τοῦ πάθους αἴσχη, φεύξεται τὴν κενοδοξίαν ἧ δυνάμεως ἔχει. Ποθῶν γὰρ τὴν παρ' ἀνθρώπων δόξαν, ἐξ αὐτῶν τῶν ὑπὲρ αὐτῆς ἔργων, ἀδοξίᾳ περιτυγχάνει. Ὥρας γὰρ ἐπιμελούμενος καὶ μέγα φρονῶν ἐπὶ προγόνων εὐκλείᾳ καὶ ἐπ' εὐχροίᾳ περιβολαίων καὶ τοιούτοις ἄλλοις σεμνυνόμενος, δῆλον ἑαυτὸν ποιεῖ νηπιώδους ἔτι φρονήματος ἐπειλημμένον. Καὶ γὰρ ταῦθ' ὁμοῦ πάντα χοῦς· τί δὲ χοὸς ἀτιμότερον; Ἡ δὲ μὴ πρὸς σκέπην ἢ θάλψιν χρωμένη τῇ περιβολῇ τοῦ σώματος, ἀλλ' ἐπτοημένη πρὸς μαλακότητάς τε καὶ στιλπνότητας, οὐ μόνον τὴν ἀκαρπίαν τῆς οἰκείας ψυχῆς τοῖς ὁρῶσι καταγγέλλει, πρὸς δὲ τούτῳ καὶ τὴν τῶν ἑταιριζομένων ἀσχημοσύνην ἐπιτίθεται. Παντὸς δὲ μᾶλλον ἀκουέτω τοῦ λέγοντος, ὅτι οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες ἐν τοῖς οἴκοις τῶν βασιλείων εἰσίν [3]· ἡμῶν δὲ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς εἶναι [4], φησὶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος. Μὴ οὖν διὰ τὴν ἐν ἐνδύμασι βλακείαν, εἰς τὰς σκηνὰς ἀπ' οὐρανοῦ ῥιφῶμεν, τοῦ κοσμοκράτορος τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου [5]. Τοῦτ' αὐτὸ πάσχουσι καὶ οἱ πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων δόξαν τὴν ἀρετὴν μετιόντες. Οἱ γὰρ λαχόντες τὸ πολίτευμα ἔχειν ἐν οὐρανοῖς [6], κατασκηνοῦσι, φεῦ, εἰς χοῦν τὴν ἑαυτῶν δόξαν [7], τὴν δαβιτικὴν ἀρὰν ἐφ' ἑαυτοὺς ἕλκοντες. Οὔτε γὰρ ἡ προσευχὴ αὐτῶν ἄνεισι πρὸς οὐρανόν, καὶ πᾶν σπούδασμα κάτω πίπτει, τὰ πτερὰ τῆς μεταρσίους τὰς ἐπὶ γῆς πράξεις ἡμῶν ποιούσης θείας ἀγάπης οὐ περικείμενον. Ὥστε καὶ πόνους ὑφίστανται καὶ τοὺς μισθοὺς οὐ καρποῦνται. Καὶ τί λέγω τὴν τῶν μισθῶν ἀκαρπίαν; καρποφοροῦσι μὲν οὖν, ἀλλ' αἰσχύνην καὶ λογισμῶν ἀστασίαν καὶ διανοίας αἰχμαλωσίαν καὶ ταραχήν. Κύριος γάρ, φησί, διεσκόρπισεν ὀστᾶ ἀνθρωπαρέσκων· κατῃσχύνθησαν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐξουδένωσεν αὐτούς [8], Τοῦτο τὸ πάθος λεπτότατόν ἐστι παθῶν ἁπάντων· διὸ δεῖ τὸν προσπαλαίοντα, μὴ τὸν συνδυασμὸν ἐτάζειν ἢ τὴν συγκατάθεσιν φεύγειν, ἀλλ' αὐ-

1. Ψαλμ. 122, 2. 2. Ματθ. ε', 3. 3. Ματθ. ια', 8. 4. Φιλιππ. γ', 20.
5. Ἐφεσ. ϛ', 12. 6. Φιλιππ. γ', 20. 7. Ψαλμ. 7, 6. 8. Ψαλμ. 52, 6,

τὴν τὴν προσβολὴν ὡς συγκατάθεσιν λογίζεσθαί τε καὶ φυλάττεσθαι· μόλις γὰρ ἂν οὕτω τὸ τάχος τῆς ἥττης παραδράμῃ. Κἂν μὲν οὕτω πράττῃ νήφων, ἡ προσβολὴ γίνεται κατανύξεως πρόξενος· εἰ δὲ μή, τῇ ὑπερηφανίᾳ τόπος ἑτοιμάζεται· ταύτην δὲ ὁ προσλαβόμενος, δυσανακλήτως, μᾶλλον δὲ καὶ ἀνιάτως ἔχει· διαβολικὸν γάρ ἐστι τὸ πτῶμα. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτου, τὸ τῆς ἀνθρωπαρεσκείας πάθος, τοσαύτην ἐπαντλεῖ τοῖς κεκτημένοις βλάβην, ὡς καὶ περὶ αὐτὴν τὴν πίστιν ναυαγεῖν[1], κατὰ τὸν εἰπόντα· πῶς δύνασθαι πιστεύειν εἰς ἐμέ, δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες[2]; Τί δή σοι καὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων δόξῃ, ὦ ἄνθρωπε, μᾶλλον δὲ τῷ κενῷ τῆς δόξης ὀνόματι; καὶ οὐκ ἐστερημένῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ στερητικῷ τοῦ πράγματος; καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ γεννητικῷ τοῦ φθόνου; φθόνου, τοῦ δυνάμει φόνου καὶ προξένου τῆς πρώτης μιαιφονίας καὶ τῆς ὕστερον θεοκτονίας. Ἆρα τί συντελεῖ τῇ φύσει; συνέχον, ἢ φυλάττον, ἢ σφάλλουσαν ἀναλαμβάνον ὁπωσοῦν αὐτὴν καὶ ἰώμενον; πάντως οὐκ ἂν ἔχῃ τις εἰπεῖν ὅτι· ἀλλ᾽ οἶμαι καὶ τοῦτ᾽ εἶναι καὶ τῶν ἐν προφάσει παραχρήσεων ἔλεγχον. Εἰδέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσαι θελήσει, τὴν αὐτὴν δολερῶς εὑρήσει καὶ προξενοῦσαν τῶν αἰσχίστων τὰ πλεῖστα καὶ ἀπελέγχουσαν, καὶ τὸ προσωπεῖον ἀναιδῶς ἀποτιθεμένην ἐσθ᾽ ὅτε κἀνταῦθα καὶ τοὺς ἐραστὰς καταισχύνουσαν, κἂν οἱ τῶν ἑλληνικῶν δογμάτων καθηγεμόνες οὐδὲν αὐτῆς ἄνευ τῶν ἐν βίῳ κατορθωμάτων οἴωνται· φεῦ τῆς πλάνης, ὅτι μηδ᾽ αἰσχύνονται λέγοντες! Ἀλλ᾽ ἡμεῖς οὐχ οὕτως ἐδιδάχθημεν, οἱ φερωνύμως ἐπώνυμοι τοῦ δι᾽ ἑαυτοῦ φιλανθρώπως τὸ ἡμέτερον χρίσαντος, ἀλλ᾽ αὐτὸν ἔχομεν τῶν πραττομένων ἐπόπτην. Πρὸς ὃν οἱ βλέποντες, δι᾽ αὐτοῦ τε καὶ δι᾽ αὐτὸν πᾶν ὅ,τι κάλλιστον κατορθοῦσι· πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιοῦντες[3] καὶ ἀνθρώποις ὅλως ἀρέσκειν οὐκ ἐφιέμενοι· μᾶλλον δὲ οὐδ᾽ ἀρέσκοντες, κατὰ Παῦλον, τὸν ἄκρον μύστην τοῦ νομοθέτου καὶ νομοδότην ἡμῶν. Εἰ γὰρ ἔτι, φησίν, ἀνθρώποις ἤρεσκον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἤμην[4]. Ἀλλὰ γὰρ ἴδωμεν, εἰ καὶ τὸ τρίτον ἔκγονον τῆς κακῶς ἐχούσης ἐπιθυμίας, διὰ τῆς μακαριζομένης ἀναιρεῖται πτωχείας. Τρίτος τοίνυν τόκος, κατ᾽ ἐπιθυμίαν νοσούσης τῆς ψυχῆς, γαστριμαργία· παρ᾽ ἧς ἀκαθαρσία πᾶσα σαρκική. Πῶς δὲ αὐτὴν τρίτην καὶ ὑστέραν λέγομεν, καίτοι ἔμφυτον ἡμῖν οὖσαν ἐξ αὐτῆς γενέσεως; Οὐ γὰρ μόνον αὕτη, ἀλλὰ καὶ αἱ πρὸς τεκνογονίαν φυσικαὶ κινήσεις ἐπισημαίνουσιν ὑπομαζίοις ἔτ᾽ οὖσι τοῖς παισί. Πῶς οὖν ἡμεῖς ὑστέραν τίθεμεν τὴν τῆς σαρκικῆς ἐπιθυμίας νόσον; Ἐπειδή περ ἐκεῖνα φύσει πρόσεστιν ἡμῖν· ἀνέγκλητα δὲ τὰ φυσικά, παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ πεποιημένα, ἵνα δι᾽ αὐτῶν ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς περιπατήσωμεν. Τοιγαροῦν, οὐκ ἔστι δείγματα ψυχῆς νοσούσης· τοῖς δὲ παραχρωμένοις, τοιαῦτα ταῦτα γίνεται. Καὶ τοίνυν, ὁπηνίκα τῆς

1. Πρβλ. Α΄ Τιμ. α΄, 19. 2. Ἰωάνν. ε΄, 44. 3. Πρβλ. Α΄ Κορ. ι΄, 31.
4. Γαλ. α΄, 10.

σαρκὸς πρόνοιαν ποιούμεθα πρὸς τὰς ἐπιθυμίας[1], τότε δὴ κακὸν τὸ πάθος καὶ σαρκικῶν παθῶν ἀρχὴ καὶ ψυχῆς νόσος ἡ φιληδονία. Ὥστε, ἐπὶ τῶν τοιούτων πρωτοπαθής ἐστιν ὁ νοῦς· διό, καὶ ἀπὸ τῆς διανοίας πρώτης ὁρμωμένων τῶν πονηρῶν παθῶν, φησὶν ὁ Κύριος ὅτι ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροί, κἀκεῖνοί εἰσιν οἱ κοινοῦντες τὸν ἄνθρωπον[2]. Καὶ ὁ πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου νόμος φησί· πρόσεχε σεαυτῷ, μήποτε γένηται ῥῆμα κρυπτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμημα[3]. Εἰ γὰρ καὶ πρῶτος ὁ νοῦς ἐστιν ὁ διατεθεὶς κακῶς, ἀλλὰ κάτωθεν, διὰ τῶν αἰσθήσεων, ἀναμαξάμενος τὴν φαντασίαν τῶν αἰσθητῶν σωμάτων, οὕτω πρὸς ἐκεῖνα διετέθη· καὶ μάλιστα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, πρώτων δυναμένων καὶ πόρρωθεν τὸ μῦσος ἐπισπάσασθαι, πρὸς τὴν παράχρησιν ἐπαίρεται. Καὶ τούτου σαφὲς μαρτύριον ἡ προμήτωρ καθέστηκεν Εὔα· πρῶτον γὰρ εἶδεν ὅτι καλὸν εἰς ὅρασιν καὶ ὡραῖον τοῦ κατανοῆσαι, καὶ τότε, συγκατατεθεῖσα τῇ καρδίᾳ, ἥψατο καὶ ἐγεύσατο τοῦ ἀπηγορευμένου ξύλου[4]. Καλῶς ἄρ᾽ ἐλέγομεν, ὅτι προτερεύει καὶ προοίμιόν ἐστιν ἡ πρὸς τὰ κάλλη τῶν σωμάτων ἧττα τῶν αἰσχρῶν παθῶν· διὸ καὶ πατρικόν ἐστι παράγγελμα, κάλλος ἀλλοτρίων σωμάτων μὴ καταμανθάνειν[5] καὶ ἐπὶ ἰδίῳ μὴ τέρπεσθαι. Πρὸ μέντοι τῆς ἐμπαθοῦς διανοίας, εἰ καὶ φυσικῶς ἐνθεωροῦνται τοῖς παισὶ τὰ πάθη, ἀλλ᾽ οὐ συνεργεῖ πρὸς ἁμαρτίαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῆς φύσεως σύστασιν. Διόπερ, οὐδὲ πονηρὰ τηνικαῦτα ταῦτ᾽ ἐστίν· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ καὶ τὰ σαρκικὰ πάθη παρὰ τοῦ ἐμπαθοῦς νοῦ λαμβάνει τὴν ἀρχήν, ἐξ αὐτοῦ δέον καὶ τῆς θεραπείας ἄρχεσθαι. Ὡς γὰρ ἐπὶ πυρκαϊᾶς, ὁ σβέσαι ταύτην προθυμούμενος, εἰ τὴν φλόγα διατέμνει ἄνωθεν, ἤνυσεν οὐδέν· εἰ δὲ τὴν ὕλην ἀποσπάσειεν *, εὐθὺς ἡ πυρκαϊὰ κατεμαράνθη, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πορνικῶν παθῶν· εἰ μὴ τὴν πηγὴν τῶν λογισμῶν ἔνδον ξηρανεῖς δι᾽ εὐχῆς καὶ ταπεινώσεως, μόνῃ δὲ νηστείᾳ καὶ κακοπαθείᾳ σώματος ὁπλίζῃ κατ᾽ αὐτῶν, ἀνήνυτα πονεῖς· εἰ δὲ τὴν ῥίζαν ἁγιάσεις διὰ ταπεινώσεως καὶ προσευχῆς, ὡς ἔφημεν, ἕξεις καὶ τοῖς ἔξω τὸν ἁγιασμόν. Καὶ τοῦτό μοι δοκεῖ καὶ τὸ Ἀποστολικὸν ἐκεῖνο ὑφηγεῖσθαι λόγιον, τὸ λέγον περιζώννυσθαι τὴν ὀσφὺν ἡμῶν ἐν ἀληθείᾳ[6]· καθὰ καί τινι τῶν Πατέρων κάλλιστα πεφιλοσόφηται, ὡς τοῦ θεωρητικοῦ τὸ ἐπιθυμητικὸν περισφίγγοντος καὶ συστέλλοντος τὰ ὑπ᾽ ὀσφῦν τε καὶ γαστέρα πάθη. Δεῖ μέντοι καὶ τῷ σώματι κακοπαθείας καὶ τῆς συμμέτρου τῶν βρωμάτων ἐγκρατείας, ἵνα μὴ δυσήνιον ᾖ καὶ τοῦ λογισμοῦ βιαιότερον. Τοιγαροῦν, καὶ τὰ τῆς σαρκὸς πάντα πάθη οὐδὲν ἕτερον ἰᾶται ἢ κακοπάθεια σώματος καὶ προσευχὴ ἐκ τεταπεινωμένης καρδίας ἐνεργουμένη, ὅ ἐστιν ἡ ἐν πνεύματι πτωχεία, ἣν ἐμακάρισεν ὁ Κύριος[7]. Εἰ γοῦν ἐπιθυμεῖ τις τὸν ἁγιασμὸν πλουτῆσαι, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον[8], παραμενέτω τῇ ἰδίᾳ κέλλῃ, κακοπαθῶν καὶ προσευχόμενος ἐν ταπεινώσει. Τὸ γὰρ τοῦ καλῶς μονάζοντος κελλίον λιμήν ἐστι σωφροσύνης. Τὰ δ᾽ ἔξω

*Ἴσως ὑποσπάσειεν.

1. Ῥωμ. ιγ΄, 14. 2. Ματθ. ιε΄, 19. 3. Δευτ. ιε΄, 9. 4. Γέν. γ΄, 6.
5. Σοφ. Σειρ. θ΄, 8. 6. Ἐφεσ. ϛ΄, 14. 7. Ματθ. ε΄, 3. 8. Ἑβρ. ιβ΄, 14.

πάντα, καὶ μάλιστα τὰ κατ᾽ ἀγορὰς καὶ πανηγύρεις, κυκεῶνος πορνικοῦ πεπλήρωται, ἐξ ἀκόσμων ἀκουσμάτων τε καὶ θεαμάτων ἐπεγειρομένου καὶ τὴν ἀθλίαν τοῦ παραβαλόντος Μοναχοῦ ψυχὴν καταβαπτίζοντος. Ἀλλὰ καὶ πῦρ ἂν εἴποις καιόμενον, τὸν κόσμον τῆς κακίας, ὕλην ποιούμενον τοὺς ὁμιλοῦντας καὶ πᾶν εἶδος τῆς αὐτῶν ἀρετῆς ἀποτεφροῦν· τὸ δὲ μὴ καῖον πῦρ, ἐν ἐρήμῳ εὑρέθη [1]. Σὺ δ᾽ ἀντὶ τῆς ἐρήμου παράμενε τῇ κέλλῃ καὶ ἀποκρύβηθι μικρὸν ὅσον ὅσον, ἕως ἂν σοι παρέλθοι [2] ὁ χειμὼν τῆς ἐμπαθείας· αὐτοῦ γὰρ παραρρυέντος, ἡ ὕπαιθρος οὐ λυμαίνεται δίαιτα. Τότε γὰρ καὶ πτωχὴ ὡς ἀληθῶς ἔσῃ τῷ πνεύματι καὶ τὴν κατὰ παθῶν κτήσῃ βασιλείαν καὶ μακαρισθήσῃ λαμπρῶς ὑπὸ τοῦ λέγοντος· μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν [3]. Πῶς δ᾽ οὐ μακαρίζοιντο δικαίως ἂν οἱ μὴ πεποιθότες ὅλως ἐπὶ χρήμασιν, ἀλλ᾽ ἐπ᾽ αὐτῷ; οἱ μὴ ποθοῦντες ἀρέσκειν ἄλλῳ, πλὴν αὐτοῦ; οἱ ἐν ταπεινώσει μετὰ τούτων ζῶντες ἐνώπιον αὐτοῦ; Πτωχεύσωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς τὸ πνεῦμα ταπεινωθέντες καὶ τὴν σάρκα κακαπαθήσαντες καὶ τὸν βίον ἀκτημονήσαντες, ἵν᾽ ἡμῶν γένηται ἡ τοῦ Θεοῦ Βασιλεία καὶ τῶν μακαρίων ἐπιτύχωμεν ἐλπίδων, τὴν τῶν Οὐρανῶν Βασιλείαν κληρονομήσαντες. Οἷά δέ τινας λόγους περιεκτικούς τε καὶ κεφαλαιώδεις, τοῦ τῆς σωτηρίας ἡμῶν Εὐαγγελίου προθεὶς ὁ Κύριος, οὐ τοσαύτας μόνον ἀρετὰς ἑνὶ λόγῳ περιέλαβε καὶ τοσαύτας κακίας τοῦ οἰκείου ἐξέβαλε μακαρισμοῦ καὶ τοὺς διὰ μετανοίας, κατ᾽ αὐτάς, καλῶς περιτεμόντας τὸ τῆς οἰκείας ψυχῆς παθητικόν, εὐλόγησεν· ἀλλὰ καὶ ἕτερ᾽ ἄττα πλεῖστα, οὐκ ἀναλογίαν ἔχοντα περιτομῆς, ἀλλὰ τῆς ἐκ κρυμοῦ καὶ παγετοῦ, χιόνος τε καὶ πάχνης καὶ τῆς ἐξ ἀνέμων βίας· καὶ ἁπλῶς ἧς χειμῶνός τε καὶ θέρους ὑφίστανται τὰ φυτὰ ταλαιπωρίας, ἐκκείμενα τῷ ψύχει καὶ τῷ καύσωνι· ὧν χωρίς, οὐδὲν οὐδαμῶς τῶν ἐπὶ γῆς φυομένων τελεσφορῆσαί ποτε δυνήσεται. Τίνα δὴ ταῦτα ἐστίν; αἱ ποικίλαι τῶν πειρασμῶν ἐπιφοραί, ἃς φέρειν εὐχαρίστως ἀνάγκη τὸν μέλλοντα καρπὸν οἴσειν τῷ τῶν πνευμάτων γεωργῷ. Καθάπερ γὰρ εἴ τις ἐλεήσας, ταλαιπωρούμενα, τὰ γῆθεν φυόμενα, περιτείχισμα περιθήσει καὶ ὑπὸ στέγην ποιήσεται καὶ μὴ πρὸς ἐκεῖνα διακαρτερεῖν ἐάσει τὰ δεινά, κἂν περιτέμνῃ, κἂν περικαθαίρῃ, πάντα πράττων τημελῶς, καρπώσεται παρὰ τούτων οὐδέν· ἀλλὰ δεῖ πάνθ᾽ ὑπενεγκεῖν ἀφεῖναι· καὶ γὰρ οὕτω μετὰ τὴν τοῦ χειμῶνος δυσκολίαν, ἦρος ὥρᾳ θάλλει καὶ ἀνθεῖ καὶ κομμᾷ φύλλοις καὶ προβάλλεται μετὰ τῶν καλῶν ἐκείνων τεθηλότων βλαστῶν καὶ τοὺς ὄμφακας· οἳ κατὰ μικρὸν ὁμιλοῦντες ταῖς ἡλίου σφοδροτέραις βολαῖς, ἀκμάζουσι καὶ πεπαίνονται καὶ πρὸς τροφὴν εὐπρεπεῖς ἀποκαθίστανται καὶ συγκομιδήν· οὕτως ὁ μὴ τὸ δύσοιστον τῶν πειρασμῶν ἄχθος γενναίως ὑποφέρων, κἂν τῶν ἄλλων ἁπασῶν ἀρετῶν μηδεμιᾶς λειφθῇ, καρπὸν θείων ληνῶν καὶ ἀποθήκης αἰωνίας ἄξιον οὐ μή ποτε ἐνέγκῃ. Δι᾽ ὑπομονῆς γὰρ ἑκουσίων τε καὶ ἀκουσίων πόνων πᾶς σπουδαῖος τελειοῦται· τῶν μὲν ἐπι-

1. Πρβλ. Ἐξ. γ΄, 2 ἑξ. 2. Πρβλ. Ἡσ. κς΄, 20. 3. Ματθ. ε΄, 3.

τιθεμένων ἔξωθεν, τῶν δὲ ἐπιφερομένων οἴκοθεν. Ἃ γὰρ τοῖς τῆς γῆς φυτοῖς ἐκ φύσεως προσγίνεται, γεωργικαῖς τε ἐπινοίαις καὶ ταῖς τῶν ὡρῶν περιτροπαῖς, ταῦθ᾽ ἡμῖν τοῖς λογικοῖς κλήμασι Χριστοῦ, πειθομένοις τῷ τῶν ψυχῶν τούτῳ γεωργῷ, πρόσεστιν ἐκ προαιρέσεως αὐτεξουσίως ζῶσι. Χωρὶς δὲ τῆς ὑπομονῆς τῶν ἀκουσίως ἡμῖν ἐπερχομένων, οὐδὲ τὰ ἑκουσίως πεπραγμένα τεύξεται τῆς θείας εὐλογίας. Ἡ γὰρ πρὸς Θεὸν ἀγάπη, διὰ τῆς τῶν πειρασμῶν θλίψεως, μάλιστα κομίζεται τὸ δοκίμιον. Δεῖ μέντοι προκατορθωθῆναι τῇ ψυχῇ τὰ ἑκούσια, καὶ δι᾽ αὐτῶν, ἡδονῆς καὶ δόξης ἐθισθέντες καταφρονεῖν, ῥᾳδίως καὶ τὰς ἀκουσίους οἴσομεν ἐπιφοράς. Ὁ δὲ διὰ τὴν ἐν πνεύματι πτωχείαν ἐκείνων τε καταφρονῶν καὶ ὑπεύθυνον τοῖς δραστικωτέροις φαρμάκοις τῆς μετανοίας ἑαυτὸν ἡγούμενος, προσδόκιμον ἔχει διηνεκῶς θλῖψιν ἅπασαν· καὶ καταδέχεται πάντα πειρασμόν, ὡς οἰκεῖον ἑαυτῷ προσήκοντα, καὶ χαίρει περιπεσών, ὡς περιτυχὼν τῷ τῆς ψυχῆς καθαρσίῳ· καὶ ὕλην τοῦτο ποιεῖται τῆς πρὸς Θεὸν πεπονημένης τε καὶ ἀνυσιμωτάτης δεήσεως καὶ παρεκτικὸν ἅμα καὶ φυλακτικὸν ἡγεῖται τῆς κατὰ ψυχὴν εὐεξίας καὶ οὐκ ἀφίησι μόνον ἀμνησικάκως ἔχων, ἀλλὰ καὶ χάριτος* ὁμολογεῖ τοῖς πειράζουσι καὶ ὡς εὐεργετησάντων ὑπερεύχεται. * Ἴσως χάριτας. Διὸ καὶ αὐτός, οὐ τὴν τῶν ἡμαρτημένων μόνον συγχώρησιν λαμβάνει καὶ τὴν ἐπαγγελίαν, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν Οὐρανῶν Βασιλείας καὶ τῆς θείας εὐλογίας ἐπιτυγχάνει· μακαρισθεὶς ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τὴν ἐν πνεύματι ταπεινώσεως εἰς τέλος μακροθυμίαν. Ἡμεῖς δὲ δι᾽ ὀλίγον ὀλίγα τῆς πνευματικῆς ὑποδείξαντες περιτομῆς, καί τινα προσθῶμεν ἤδη τῆς διὰ ταύτην εὐφορίας. Ἐφεξῆς τοίνυν τοῖς διὰ τὴν ἐν πνεύματι πτωχείαν [1] τὸν ἀναφαίρετον πλοῦτον κτησαμένοις, ὁ μόνος μακάριος τοὺς πενθοῦντας κοινωνοὺς ποιεῖται τῆς οἰκείας μακαριότητος· μακάριοι, λέγων, οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται [2]. Διατί δὲ συνῆψεν ὁ Χριστὸς τὸ πένθος τῇ πτωχείᾳ; ἐπειδὴ καὶ ταύτῃ σύνεστιν ἀεί. Ἀλλ᾽ ἡ μὲν ἐπὶ τῇ κατὰ κόσμον πτωχείᾳ λύπη θάνατον ψυχῆς κατεργάζεται, φησὶν ὁ Ἀπόστολος· ἡ δὲ ἐπὶ τῇ κατὰ Θεὸν πτωχείᾳ λύπη μετάνοιαν ἀμεταμέλητον [3] εἰς ψυχῆς σωτηρίαν. Καὶ τῇ μέν, ἀκουσίῳ οὔσῃ, τὸ ἀκούσιον· τῇ δέ, ἑκουσίῳ, τὸ ἑκούσιον, ἐξ ἀνάγκης, ἕπεται πένθος. Ἐπεὶ δὲ τὸ μακαριζόμενον πένθος ἐνταυθοῖ τῇ κατὰ Θεὸν συνῆπται πτωχείᾳ καὶ δι᾽ ἐκείνην ἐξ ἀνάγκης τε γίνεται, κἀκείνης ὡς αἰτίας ὅλον ἐξῆπται καὶ ἀπὸ ταύτης ἔχει συνυπακουόμενον τὸ πνευματικὸν καὶ ἑκούσιον. Ἀλλὰ γὰρ ἴδωμεν, πῶς ἡ μακαριστὴ πτωχεία τὸ μακάριον ἀπογεννᾷ πένθος. Τεττάρων οὖν εἰδῶν τῆς πνευματικῆς πτωχείας ὑπὸ τοῦ λόγου μικρὸν ἀνωτέρω πεφηνότων: τῆς ἐν τῷ φρονήματι, τῆς ἐν τῷ σώματι, τῆς ἐν τῇ κατὰ τὸν βίον περιουσίᾳ καὶ τῆς ἐν τοῖς ἔξωθεν ἐπερχομένοις πειρασμοῖς· μηδεὶς δὲ ὑμῶν ἀκούων μεμερισμένως ταῦτα προστιθέντων καὶ τὴν κατὰ ταῦτα πρᾶξιν μεμερισμένην ὑπολάβῃ· σὺν ἄλλοις γὰρ πεφύκασι τελεῖσθαι· διὸ καὶ μακαρισμῷ περιεκλείσθησαν ἑνί,

1. Ματθ. ε΄, 3. 2. Ματθ. ε΄, 4. 3. Β΄ Κορ. ζ΄, 10.

ἅμα θαυμασίως ὑποδείξαντι, καὶ ποῖόν ἐστιν ὡσανεὶ ρίζα καὶ πρόξενον τῶν ἄλλων, δηλαδὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἡμέτερον· τοῦτο γὰρ τὴν τοῦ Εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἐγκολπωσάμενον, ὡς εἴρηται, χάριν, πηγὴν πτωχείας ἀναδίδωσιν ἀφ' ἑαυτοῦ, ποτίζουσαν πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς[1] ἡμῶν, τὸν ἔξω, δηλονότι, ἄνθρωπον, καὶ παράδεισον ἀρετῶν ἀποτελῶν αὐτόν. Τεττάρων οὖν εἰδῶν τῆς πνευματικῆς πτωχείας ὑπαρχόντων, ἀφ' ἑκάστου τούτων τὸ κατάλληλον γεννᾶται πένθος, μετὰ τῆς προσηκούσης παρακλήσεως, αὐτίκα· διὰ μὲν τῆς ἑκουσίου σωματικῆς πτωχείας καὶ ταπεινώσεως, ἥτις ἐστὶ πεῖνα καὶ δίψα καὶ ἀγρυπνία καὶ ἁπλῶς κακουχία καὶ κακοπάθεια σώματος· καὶ πρὸς τούτοις ἡ σὺν λόγῳ συστολὴ τῶν αἰσθήσεων. Ἐκ τούτων τοίνυν, οὐ πένθος ἁπλῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ δάκρυα τίκτονται. Καθάπερ γὰρ ἀναλγησία καὶ πώρωσις καὶ σκληρότης καρδίας, ἐξ ἀνέσεως καὶ τρυφῆς καὶ εὐπαθείας τίκτεσθαι πεφύκασιν, οὕτως ἐξ ἐγκρατοῦς καὶ συνεσταλμένης διαίτης, συντριβὴ καρδίας καὶ κατάνυξις, πικρίας πάσης ἀποτρεπτικὴ καὶ γλυκείας ἱλαρότητος παρεκτική· καὶ γὰρ ἄνευ συντριμμοῦ καρδίας, ἀδύνατον, φησίν, ἀπαλλαγῆναι κακίας. Συντρίβει δὲ καρδίαν ἡ τριμερὴς ἐγκράτεια ὕπνου καὶ τροφῆς καὶ σωματικῆς ἀνέσεως. Ἀπαλλαγεῖσα δὲ ψυχή, διὰ τῆς συντριβῆς ταύτης, κακίας καὶ πικρίας, ἀντιλαμβάνει πάντως τὴν πνευματικὴν θυμηδίαν. Καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ παράκλησις, δι' ἣν τοὺς πενθοῦντας μακαρίζει ὁ Κύριος. Φησὶ δὲ καὶ Ἰωάννης ὁ τὴν διὰ λόγων πνευματικὴν ἡμῖν δειξάμενος Κλίμακα· δίψα καὶ ἀγρυπνία ἐξέθλιψαν καρδίαν· καρδίας δὲ θλιβείσης, ἐξεπήδησαν δάκρυα· ὁ δὲ δοκιμάσας, φησί, γελάσει ἐν τούτοις· τὸν μακάριον, δηλονότι, γέλωτα, παρακληθείς, ὡς ὁ Κύριος ἐπηγγείλατο[2]. Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἐν σώματι θεοφιλοῦς πτωχείας, τὸ μακαριστῶς παρακαλοῦν τοὺς κεκτημένους πένθος, οὕτως ἔχει τὴν γένεσιν. Ἀπὸ δὲ τοῦ κατεπτηχότος φρονήματος καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ἐνθέου ταπεινώσεως, πῶς; Ἡ αὐτομεμψία σύνεστιν ἀεὶ τῇ ταπεινώσει τῆς ψυχῆς. Αὕτη δὲ τὸν τῆς κολάσεως φόβον τὴν ἀρχὴν ἐπανατείνεται σφοδρῶς, πρὸ ὀφθαλμῶν ποιοῦσα τὴν ἐξ ἐναντίων ἐκείνην εἰς ἑνὸς κολαστηρίου φρικωδεστάτην συνδρομὴν καὶ ἔτι προσθήκην τοῦ δέους ἐμποιοῦσα, ἐκ τοῦ μανθάνειν ἄρρητον ἐκείνην οὖσαν, ὡς καὶ τῶν εἰρημένων δεινοτέραν. Τὸ δὲ ἀτελεύτητον ἐκείνης αὖθις, ὅση προσθήκη τοῖς δεινοῖς. Καύσων γὰρ καὶ ψύχος καὶ σκότος καὶ πῦρ καὶ φορὰ καὶ στάσις, δεσμά τε καὶ δείματα καὶ θηρίων ἀειζώων δήγματα, κατ' ἐκείνην εἰς ἓν συνάγεται τὴν καταδίκην καὶ οὐδ' οὕτως οἷον ἐκεῖνο τὸ δεινὸν παρίσταται, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐπὶ νοῦν οὐκ ἀναβεβηκὸς ἀνθρώπου[3]. Τί δὴ τὸ ἀνόνητον καὶ ἀπαράκλητον καὶ ἄληκτον ἐκεῖνο πένθος· τοῖς γὰρ εἰς Θεὸν ἁμαρτοῦσιν, ἐκ τῆς τῶν ἐπταισμένων ἐπιγνώσεως κινεῖται πένθος. Ἐκεῖ τοίνυν ἐληλεγμένοις, καὶ τῆς χρηστοτέρας ἐλπίδος ἀνῃρημένης καὶ τῆς σωτηρίας ἀπεγνωσμένης, ὁ τοῦ συνειδότος τότ' ἀκού-

1. Πρβλ. Γεν. β', 6. 2. Πρβλ. Ματθ. ε', 4. 3. Πρβλ. Α' Κορ. β', 9.

σιος ἔλεγχος ἑκάστῳ πολυπλασιάζει τῷ πένθει τὴν ἐπικειμένην ὀδύνην· καὶ τοῦτ' αὖθις καὶ ἀεὶ τὸ πένθος, ὡς μηκέτι παυσόμενον, ἑτέρου πένθους ἀφορμὴ γίνεται· καὶ σκότος ἄλλο δεινὸν καὶ καύσων ἀψυχαγώγητος καὶ βυθὸς ἀθυμίας ἀμήχανος. Ἐνταῦθα δὴ τὸ πένθος τοῦτο λυσιτελέστατον. Ἵλεως γὰρ ἐπακούει Θεός· ὡς καὶ μέχρις ἡμῶν κατῆλθεν, ἐπισκεψόμενος καὶ τοῖς οὕτω πενθοῦσιν ἐπηγγείλατο τὴν παράκλησιν· ἥπερ ἐστὶν αὐτός, Παράκλητός τε ὢν καὶ καλούμενος[1]. Εἶδες καὶ τὸ παρὰ τεταπεινωμένης ψυχῆς πένθος καὶ τὴν ἐπιγινομένην παράκλησιν; Ἀλλὰ γὰρ καὶ ἡ αὐτομεμψία μόνη καθ' αὑτήν, ὥσπερ τι βάρος νοητὸν τῷ λογιζομένῳ τῆς ψυχῆς ἐπιτεθεῖσα καὶ χρονίσασα, συντρίβει καὶ πιέζει καὶ τὸν οἶνον ἐκθλίβει τὸν σωτήριον, τὸν εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου[2]· τουτέστι τὸν ἐντὸς ἡμῶν ἄνθρωπον. Οἶνος δὲ τοιοῦτός ἐστιν ἡ κατάνυξις. Συνεκθλίβει γὰρ τῷ πένθει καὶ τὰ πάθη καὶ χαρᾶς τὴν ψυχὴν πληροῖ μακαριστῆς, τοῦ κατὰ ταῦτα δεινοῦ βάρους ἀπαλλάξασα. Διὰ τοῦτο μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται[3]. Παρὰ δὲ τῆς ἀκτημοσύνης, ταὐτὸν δ' εἰπεῖν τῆς κατὰ τὴν περιουσίαν καὶ τὰ περὶ ἡμᾶς ὑπάρχοντα πτωχείας· συνημμένης μέντοι τῇ πτωχείᾳ τοῦ πνεύματος, ὡς ἀνωτέρω ἔφημεν· συναλλήλοις γὰρ ταῦθ' ἅπαντα τελούμενα, τέλειά τε καὶ εὐάρεστα Θεῷ· παρὰ τοιαύτης, τοιγαροῦν, πτωχείας, ὅπως ἡμῖν ἐγγίγνεται τὸ πένθος καὶ ἡ ἐν αὐτῷ παράκλησις, συνετῶς ἀκούων, εἴσῃ. Καὶ γὰρ ἐπειδὰν ὁ ἄνθρωπος πᾶσι χαίρειν εἰπών, τοῖς τε χρήμασι καὶ τοῖς κτήμασιν ἀποτάξηται, ταῦτα ρίψας ἢ σκορπίσας, κατὰ τὴν ἐντολήν[4]· τῆς περὶ αὐτὰ μερίμνης τὴν ψυχὴν ἀπαναστήσας, ἐπεστράφθαι πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἐπισκοπὴν ἐφίησιν, ἐλευθέραν τῶν πραγματικῶς περισπώντων ἔξωθεν αὐτήν. Ὁπηνίκα δ' ἂν ὁ νοῦς αἰσθητοῦ παντὸς ἀπαναστῇ καὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τῆς περὶ ταῦτα τύρβης ἀνακύψῃ καὶ κατοπτεύσῃ τὸν ἐντὸς ἄνθρωπον, πρῶτον μὲν ἐνιδὼν τὸ προσγεγενημένον εἰδεχθὲς προσωπεῖον ἐκ τῆς κάτω περιπλανήσεως, τοῦτο διὰ πένθους ἀπονίψασθαι σπεύδει· ἔπειτ' ἐπειδὰν τὸ δυσειδὲς τοῦτο περιέλῃ κάλυμμα, τότε, μὴ ποικίλαις σχέσεσι τῆς ψυχῆς ἀγεννῶς διασπωμένης, εἴσω τῶν ὄντως ταμείων ἀταράχως χωρεῖ καὶ τῷ ἐν κρυπτῷ Πατρὶ προσεύχεται[5]. Ὅς αὐτῷ καὶ τὸ χωρητικὸν τῶν χαρισμάτων δῶρον, τὴν τῶν λογισμῶν εἰρήνην[6], τὰ πρῶτα χορηγεῖ· μεθ' ἧς τὴν γεννητικήν τε καὶ συνεκτικὴν ἁπάσης ἀρετῆς τελειοῖ ταπείνωσιν· οὐ τοῖς ἀνυσίμοις εὐχερῶς τῷ βουλομένῳ ρήμασί τε καὶ σχήμασι συνισταμένην ἀλλὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ θείου Πνεύματος μαρτυρουμένην· ἣν αὐτὸ κτίζει τὸ Πνεῦμα τοῖς ἐγκάτοις ἐγκαινιζόμενον[7]· ἐν δὴ ταύταις, ὥσπερ ἐν ἀσφαλεῖ περιτειχίσματι, τοῦ κατὰ νοῦν παραδείσου, τὰ τῆς ἀληθοῦς ἀρετῆς παντοδαπὰ δένδρα φύεται· μεσαιτάτω δ' ἀνεγείρεται

1. Ἰωάν. ιδ', 16, κ. ἀ. 2. Ψαλμ. 103, 15. 3. Ματθ. ε', 4.
4. Λουκ. ιδ', 33. 5. Ματθ. ς', 6. 6. Ἱερ. λς', 11.
7. Πρβλ. Ψαλμ. 50,12.

τὰ τῆς ἀγάπης ἱερὰ βασίλεια· τούτων δ' ἐν προθύροις, τὸ προοίμιον τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἡ ἀνεκλάλητός τε καὶ ἀναφαίρετος ἀνθεῖ χαρά. Μήτηρ γὰρ ἀκτημοσύνη μέν, ἀμεριμνίας· ἀμεριμνία δέ, προσοχῆς καὶ προσευχῆς· αἱ δέ, πένθους καὶ δακρύων· ταῦτα δέ, τὰς προλήψεις ἀπαλείφει· τούτων δὲ ἀποβεβλημένων, ῥάων ἡ κατ' ἀρετὴν ὁδὸς τελεῖται, τῶν προσισταμένων ἐκ μέσου γεγονότων, καὶ συνειδὸς ἀκατάγνωστον προσγίνεται· Ταῦτα δὲ πηγάζει τὴν χαράν καὶ τὸν τῆς ψυχῆς μακάριον γέλωτα· τότε δὴ καὶ τὸ κατώδυνον δάκρυον εἰς ἡδὺ μεταποιεῖται καὶ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγι καὶ ὑπὲρ μέλι τῷ στόματι γίνεται [1] καὶ ἡ ἐν προσευχῇ δέησις εἰς εὐχαριστίαν μετασκευάζεται καὶ ἡ μελέτη τῶν θείων μαρτυρίων ἀγαλλίαμα τῆς καρδίας ἐστί, μετ' ἐλπίδος ἀκαταισχύντου καὶ οἷον ὑφεστώσης ἐν προοιμίου μοίρᾳ, τῇ τοῦ γεύματος ταύτῃ πείρᾳ προσομιλούσης αὐτοῖς καὶ τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χρηστότητος [2] μανθανούσης ἐκ μέρους, κατὰ τὸν λέγοντα, γεύσασθε καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος [3]· τὸ ἀγαλλίαμα τῶν δικαίων, ἡ χαρὰ τῶν εὐθέων, ἡ θυμηδία τῶν τεταπεινωμένων, ἡ τῶν δι' αὐτὸν πενθούντων παράκλησις. Τί οὖν, μέχρι τούτου τὰ τῆς παρακλήσεως; καὶ ταῦτα μόνα τὰ τῆς ἱερᾶς μνηστείας δῶρα; καὶ καθαρώτερον τούτων οὐδαμῶς ἐμφανίζει ἑαυτόν, τοῖς διὰ τοῦ μακαρίου πένθους τελουμένοις, καθηραμένοις, καὶ διὰ τῶν ἀρετῶν ἐσταλμένοις νυμφικῶς, ὁ τῶν τοιούτων ψυχῶν νυμφίος; Οὐμενοῦν. Καὶ νῦν γὰρ ἡμεῖς τῶν ἑτοίμων εἰς κατηγορίαν ὑπὸ βασκανίας καὶ οἱονεὶ λεγόντων πρὸς ἡμᾶς, οὐ μὴ λαλήσῃς ἐπὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου [4]· εἰ δὲ μὴ ἐκβαλοῦμέν σου τὸ ὄνομα ὡς πονηρόν [5], συκοφαντίας καὶ ψευδηγορίας κατὰ σοῦ συντιθέντες καὶ φημίζοντες· τούτων τοίνυν καὶ τὸ νῦν ἔχον, ἀλογήσαντες ἡμεῖς, περαιτέρω προάγωμεν τὸν λόγον, τὰ τῶν Ἁγίων ἡμῶν Πατέρων καὶ πιστεύοντες καὶ λέγοντες καὶ πρὸς ἐκεῖνα βλέποντες καὶ τοὺς ἄλλους πείθοντες. Ἐπίστευσα γάρ, φησί, διὸ ἐλάλησα [6]· καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν [7]. Ὅταν γὰρ ἅπαν αἰσχρὸν πάθος ἔνοικον ἀπελαθῇ καὶ ὁ νοῦς, ὡς ἤδη φθάσας ἐδήλωσεν ὁ λόγος, αὐτός τε πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὰς ἄλλας τῆς ψυχῆς δυνάμεις ἐπιστρέψας ὁλοκλήρως, τῇ γεωργίᾳ τῶν ἀρετῶν φιλοκαλήσῃ τὴν ψυχὴν προϊὼν ἐπὶ τὸ τελεώτερον καὶ πρακτικὰς ἔτ' ἀναβάσεις διατιθέμενος [8], καὶ ἐπὶ πλέον, Θεοῦ συναιρουμένου, πλύνων ἑαυτόν, οὐ τὰ τοῦ πονηροῦ μόνον ἀποσμήχει κόμματος, ἀλλὰ πᾶν ἐπίκτητον ἐκ μέσου ποιεῖται, κἂν τῆς χρηστοτέρας ᾖ μοίρας καὶ διανοίας. Ἡνίκα δὴ νοητῶν καὶ τῶν οὐκ ἀφαντάστων περὶ ταῦτα νοημάτων ὑπεραναβὰς καὶ πάντα θεοφιλῶς ὁμοῦ καὶ φιλοθέως ἀποθέμενος, κωφός τε καὶ ἄλαλος, κατὰ τὸ γεγραμμένον, παραστῇ Θεῷ. Τηνικαῦτα λόγον ὕλης ἴσχει καὶ πλάττεται τὴν ἀνωτάτω πλάσιν ἐπὶ πάσης

1. Ψαλμ. 118, 103. 2. Ἐφεσ. β', 7. 3. Ψαλμ. 33, 9. 4. Πρβλ. Ἱερ. ια', 21. 5. Πρβλ. Λουκ. ς', 22. 6. Ψαλμ. 115, 1. 7. Β' Κορ. δ', 13. 8. Πρβλ. Ψαλμ. 83, 6.

ἀδείας, ἅτε μηδενὸς τῶν θύραθεν θυροσκοποῦντος, τῆς ἐντὸς χάριτος ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταρρυθμιζούσης καὶ ἀπορρήτῳ, τὸ παραδοξότατον, φωτὶ καταλαμπούσης τὰ ἔνδον καὶ τελειούσης τὸν ἐντὸς ἄνθρωπον. Ἡμέρας δὲ διαυγασάσης καὶ φωσφόρου ἀνατείλαντος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν [1], κατὰ τὸν ἐν Ἀποστόλοις Κορυφαῖον, ἔξεισι, κατὰ τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο λόγιον, ὁ ὄντως ἄνθρωπος ἐπὶ τὴν ὄντως ἐργασίαν αὐτοῦ [2]· καὶ τῷ φωτὶ χρώμενος ὁδῷ ἄνεισιν, ἢ ἀνάγεται ἐπ' ὄρη αἰώνια [3]. Καὶ τῶν ὑπερκοσμίων ἐν τούτῳ τῷ φωτὶ πραγμάτων, ὢ τοῦ θαύματος, ἐπόπτης καθίσταται· μὴ διαζευγνύμενος, ἢ διαζευγνύμενος τῆς τὴν ἀρχὴν συμπροηγμένης ὕλης, ὡς οἶδεν ἡ ὁδός· οὐ γὰρ διανοίας φανταστικοῖς ἄνεισι πτεροῖς, ἢ πάντα καθάπερ τυφλὴ περιπολεῖ, μήτ' ἐπὶ τῶν ἀπόντων αἰσθητῶν, μήτ' ἐπὶ τῶν ὑπεραναβεβηκότων νοητῶν, τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἀνενδοιάστου καταλήψεως ἀντιλαμβανομένη· ἀλλ' ἐπ' ἀληθείας ἄνεισιν, ἀρρήτῳ πνεύματος δυνάμει καὶ πνευματικῇ καὶ ἀρρήτῳ ἀντιλήψει, τῶν ἀρρήτων ῥημάτων διακούει καὶ ὁρᾷ τὰ ἀθέατα· καὶ τοῦ θαύματος ὅλος τοὐντεῦθέν ἐστί τε καὶ γίνεται, κἂν ἐκεῖθεν ἀπῇ, καὶ τοῖς ἀκαμάτοις ὑμνῳδοῖς ἁμιλλᾶται, Ἄγγελος ὡς ἀληθῶς ἄλλος ἐπὶ γῆς Θεοῦ γεγονώς· καὶ δι' ἑαυτοῦ πᾶν εἶδος κτίσεως αὐτῷ προσαγαγών. Ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἐν μετοχῇ τῶν πάντων, καὶ τοῦ ὑπὲρ τὰ πάντα δὲ μεταλαγχάνει νῦν, ἵνα καὶ τὸ τῆς εἰκόνος ἀπηκριβωμένον ᾖ. Διό φησιν ὁ θεῖος Νεῖλος· ὅτι νοῦ κατάστασίς ἐστιν ὕψος νοητόν, οὐρανίῳ χρώματι παρεμφερές· ᾧ καὶ τὸ τῆς Ἁγίας Τριάδος, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς, ἐπιγίνεται φῶς. Καὶ πάλιν, εἴ τις βούλοιτο ἰδεῖν τὴν τοῦ νοῦ κατάστασιν, στερησάτω ἑαυτὸν πάντων τῶν νοημάτων καὶ τότε ὄψεται αὐτὸν σαπφείρῳ ἢ οὐρανίῳ χρώματι παρεμφερῆ. Τοῦτο δὲ ποιῆσαι ἄνευ ἀπαθείας, τῶν ἀδυνάτων ἐστί· Θεοῦ γὰρ χρεία συνεργοῦντος καὶ ἀναπνέοντος αὐτῷ τῷ [4] συγγενὲς φῶς. Καὶ ὁ Ἅγιος Διάδοχος, δύο, φησίν, ἡμῖν ἡ χάρις ἡ ἁγία διὰ τοῦ Βαπτίσματος περιποιεῖται· ὧν τὸ ἓν ἀπείρως τοῦ ἑνὸς ὑπερβάλλει· ἀνακαινίζει γὰρ ἡμᾶς ἐν τῷ ὕδατι καὶ τὸ κατ' εἰκόνα λαμπρύνει, πᾶσαν τὴν ῥυτίδα τῆς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀπορρύπτουσα· τὸ δὲ ἕτερον ἐκδέχεται ἵνα σὺν ἡμῖν ἐργάσηται. Ὅτε οὖν ἄρξηται ὁ νοῦς ἐν πολλῇ αἰσθήσει, γεύεσθαι τῆς χρηστότητος τοῦ Παναγίου Πνεύματος, τότε ὀφείλομεν εἰδέναι, ὅτι ἄρχεται ἡ χάρις, ὥσπερ ἐπιζωγραφεῖν εἰς τὸ κατ' εἰκόνα τὸ καθ' ὁμοίωσιν· ὥστε, ἡ μὲν αἴσθησις αὐτή, δηλοῖ ἡμᾶς μορφοῦσθαι τὸ καθ' ὁμοίωσιν· τὸ δὲ τέλειον τῆς ὁμοιώσεως, ἐκ τοῦ φωτισμοῦ γνωσόμεθα. Καὶ πάλιν· τὴν πνευματικὴν οὐ δύναταί τις ἀγάπην κτήσασθαι, εἰ μὴ ἐν πάσῃ πληροφορίᾳ φωτισθείη παρὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἐὰν γὰρ μὴ τελείως τὸ καθ' ὁμοίωσιν, διὰ τοῦ θείου φωτός, ἀπολάβῃ ὁ νοῦς, πάσας μὲν τὰς ἄλλας ἀρετὰς ἔχειν δύναται, τῆς δὲ τελείας ἀγάπης ἔτι ἄμοιρος μένει. Ὡσαύτως δὲ καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰσαὰκ ἀκούομεν λέγοντος·

1. Β' Πέτρ. α', 19. 2. Ψαλμ. 103,23. 3. Πρβλ. Ψαλμ. 75,5.
4. Γραπτέον μᾶλλον τό.

κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς ὁρᾶν τὴν ἑαυτοῦ καθαρότητα τὸν κεχαριτωμένον νοῦν, ὁμοίαν τῇ ἐπουρανίῳ χροιᾷ, ἥτις, Θεοῦ, ὑπὸ τῆς Γερουσίας τοῦ Ἰσραὴλ ὠνόμασται, τόπος, ἡνίκα ὤφθη αὐτοῖς ἐν τῷ ὄρει. Καὶ πάλιν· καθαρότης ἐστὶ νοός, ἐφ᾽ ᾗ διαυγάζει, ἐν τῷ καιρῷ τῆς προσευχῆς, τὸ φῶς τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἀλλ᾽ ὁ κατηξιωμένος τοῦ φωτὸς ἐκείνου νοῦς, καὶ πρὸς τὸ συνημμένον σῶμα πολλὰ διαπορθμεύει τοῦ θείου κάλλους τεκμήρια, χάριτί τε θείᾳ καὶ σαρκὸς παχύτητι μεσιτεύων καὶ δύναμιν τῶν ἀδυνάτων ἐντιθείς. Ἐντεῦθεν ἡ κατ᾽ ἀρετὴν θεοειδὴς καὶ ἀπαράμιλλος ἕξις καὶ τὸ πρὸς κακίαν ὅλως ἀκίνητον ἢ δυσκίνητον. Ἐντεῦθεν ὁ διατρανῶν τοὺς τῶν ὄντων λόγους Λόγος καὶ ἀνακαλύπτων οἴκοθεν ἐκ καθαρότητος τὰ τῆς φύσεως μυστήρια· δι᾽ ὧν, ἀναλογίας λόγοις, πρὸς κατάληψιν τῶν ὑπὲρ φύσιν τὸ διανοούμενον ἀνιμᾶται τῶν πιστῶς ἀκρωωμένων· ἣν αὐτὸς ὁ τοῦ Λόγου Πατὴρ ἀΰλοις ἐπαφαῖς κατείληφεν. Ἐντεῦθεν αἵ τ᾽ ἄλλαι ποικίλαι θαυματοποιΐαι καὶ τὸ διορᾶν τε καὶ προορᾶν καὶ περὶ τῶν πόρρω που συμβαινόντων, ὡς ὑπ᾽ ὀφθαλμοὺς διαλέγεσθαι· καὶ τὸ δὴ μέγιστον, ὡς οὐ περὶ ταῦθ᾽ ὁ σκοπὸς τείνει τῶν μακαριωτάτων ἐκείνων· ἀλλ᾽ ὥσπερ εἴ τις ὁρῴη πρὸς ἡλιακὴν ἀκτῖνα, καὶ τῶν ἀερίων ἀτόμων αἰσθάνεται, κἂν μὴ τοῦτ᾽ αὐτῷ τυγχάνῃ σκοπός, οὕτως ἐκείνοις ταῖς θείαις ἀκτῖσι καθαρῶς ὁμιλοῦσιν, αἷς φύσει πρόσεστιν ἡ πάντων ἀποκάλυψις, οὐχὶ τῶν ὄντων μόνον ἢ καὶ γεγενημένων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἔπειτ᾽ ἐσομένων, ὁδοῦ πάρεργον, ὡς ἀληθῶς ἡ τούτων προσγίνεται γνῶσις, κατὰ ἀναλογίαν τῆς καθαρότητος· προὔργου δὲ αὐτοῖς ἡ τοῦ νοῦ πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστροφὴ καὶ σύννευσις· μᾶλλον δὲ πασῶν τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων, εἰ καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν, πρὸς τὸν νοῦν ἐπιστροφὴ καὶ ἡ κατ᾽ αὐτόν τε καὶ Θεὸν ἐνέργεια· δι᾽ ἧς ἐπεσκευασμένοι πρὸς τὸ πρωτότυπον εὖ διατίθενται, τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο καὶ ἀμήχανον κάλλος ἐπαναγούσης τῆς χάριτος· ἐπὶ τοσοῦτον ὕψος ἀναφέρει τὸ μακάριον πένθος τοὺς ταπεινοὺς τῇ καρδίᾳ καὶ πτωχοὺς τῷ πνεύματι[1]. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα διὰ τὴν ἔνοικον ἡμῖν ῥαθυμίαν ὑπὲρ ἡμᾶς, φέρε πρὸς τὴν κρηπῖδα τούτων αὖθις ἐπανελθόντες, ἔτι περὶ πένθους ὀλίγα τινὰ διαλάβωμεν. Ἕπεται δὴ τοῦτο καὶ πᾶσι τοῖς εἴδεσι τῆς ἀκουσίου καὶ κατὰ κόσμον πτωχείας. Πῶς γὰρ οὐκ ἂν λυποῖτο καὶ ὁ χρημάτων ἐνδεὴς καὶ ὁ λιμώττων ἀκουσίως καὶ ὁ καταπονούμενός τε καὶ ἀτιμαζόμενος; ἀλλὰ τοῦτ᾽ ἀπαράκλητόν ἐστι τὸ πένθος καὶ μάλιστ᾽ ἐφ᾽ ὅσον ἐπιτείνεται τὰ τῆς πτωχείας· μᾶλλον δὲ ἐφ᾽ ὅσον ἀπέχει τῆς ἀληθινῆς γνώσεως ὁ πάσχων. Οὗτος γὰρ μὴ τῷ λόγῳ τὰς ἐκ τῆς αἰσθήσεως ἡδονάς τε καὶ ὀδύνας ὑποτάττων, ἀλλὰ μᾶλλον αὐταῖς ἐκεῖνος τῇ τοῦ λόγου παραχρώμενος δεινότητι καὶ αὐτὰς ἐπ᾽ οὐδενὶ κέρδει αὔξει, ὡς μὴ ὤφελε, μᾶλλον δὲ καὶ ἐπὶ ζημίᾳ τῇ μεγίστῃ. Σημεῖον γὰρ καὶ ἔλεγχον καθ᾽ ἑαυτοῦ προβάλλεται σαφῆ τοῦ μὴ βεβαίως τῷ τοῦ Θεοῦ Εὐαγγελίῳ καὶ τοῖς πρὸ αὐτοῦ Προφήταις καὶ τοῖς μετ᾽ αὐτὸν δι᾽ αὐτοῦ μαθητευθεῖσι καὶ ἀποσταλεῖσιν εὐαγγελίσασθαι διὰ

1. Ματθ. ε΄, 3 ἑξ.

πτωχείας τὸν ἀδαπάνητον πλοῦτον· δι᾽ εὐτελείας τὴν ἀπόρρητον δόξαν· δι᾽ ἐγκρατείας, τὴν ἀνώδυνον τρυφήν· διὰ καρτερίας τῶν ἐπερχομένων πειρασμῶν, τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς ἀποκειμένης αἰωνίου στενοχωρίας τε καὶ θλίψεως, τοῖς τὸν ἀνειμένον ἠγαπηκόσιν ἐνταῦθα βίον καὶ μὴ διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης πύλης καὶ ὁδοῦ[1] προελθεῖν εἰς ζωὴν προῃρημένοις. Καλῶς ἄρ᾽ εἶπεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· ὅτι ἡ λύπη, ἡ κατὰ κόσμον, θάνατον ἀπεργάζεται[2]· καὶ διὰ τοῦ λόγου γὰρ ἐφάνη ἁμαρτία οὖσα πρὸς θάνατον. Εἰ δὲ ἡ ὄντως ζωή, τῆς ψυχῆς φῶς ἐστι θεῖον, ἀπὸ τοῦ κατὰ Θεὸν πένθους προσγινόμενον, ὡς ἀνωτέρω ὑπὸ τῶν Πατέρων εἴρηται, καὶ ὁ τῆς ψυχῆς θάνατος σκότος ἔσται πονηρόν, ὑπὸ τῆς κατὰ κόσμον λύπης τῇ ψυχῇ προσγινόμενον. Σκότος ἐκεῖνο, περὶ οὗ φησιν ὁ Μέγας Βασίλειος· ὅτι ἡ ἁμαρτία, ἐν τῇ ἀπολείψει τοῦ καλοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχουσα, σκότος τυποῦται τοῖς ἀδικήμασι νοερόν. Ἀλλὰ καὶ Μάρκος ὁ θεῖος· ὁ τοῖς πονηροῖς λογισμοῖς, φησί, περιεχόμενος, πῶς ἴδῃ τὴν ὑπὸ τούτων καλυπτομένην ἁμαρτίαν ἐνυπόστατον, ἥτις ἐστὶ σκότος καὶ ὁμίχλη ψυχῆς, ἐξ ἐννοιῶν πονηρῶν καὶ λόγων καὶ πράξεων ἐμπεσοῦσα; ὁ δὲ ταύτην μὴ θεασάμενος τὴν περιεκτικὴν ἁμαρτίαν, πότε δεηθεὶς περὶ αὐτῆς καθαρισθήσεται; ὁ δὲ μὴ καθαρισθείς, πῶς εὕρῃ τὸν τόπον τῆς καθαρᾶς φύσεως; ὁ δὲ τοῦτον μὴ εὑρών, πῶς ἴδῃ τὸν ἐνδότερον οἶκον τοῦ Χριστοῦ; Χρὴ τοίνυν κροῦσαι διὰ προσευχῆς παραμένοντας καὶ ζητῆσαι τὸν οἶκον τοῦτον οὐ μόνον κτήσασθαι, ἀλλὰ καὶ φυλάξαι. Εἰσὶ γὰρ οἱ καὶ μετὰ τὸ λαβεῖν ἀπολέσαντες. Ψιλὴν γὰρ αὐτῆς γνῶσιν ἢ συμβατικὴν πεῖραν, ἴσως καὶ ὀψιμαθεῖς καὶ νέοι κατέχουσι· τὴν δὲ μεθ᾽ ὑπομονῆς παράμονον ἐργασίαν, μόλις τῶν γερόντων οἱ εὐλαβεῖς καὶ πολύπειροι. Τούτοις ὁμόλογος καὶ Μακάριος, ὁ τὴν γνῶσιν οὐράνιος, καὶ πᾶς ὁ τῶν ὁσίων χορός. Ἀλλ᾽· ὥσπερ τὸ σκότος τοῦτο, ἐκ τῶν παραπτωμάτων πάντων λαμβάνει τὴν ὕπαρξιν, οὕτω τὴν κατὰ κόσμον λύπην ἐξετάσας, εὑρήσεις ἐκ τῶν παθῶν πάντων καὶ γεννωμένην καὶ κρατυνομένην. Οὐκοῦν εἰκόνα φέρει καὶ οἷον ἀπαρχὴ καὶ προοίμιον καὶ ἀρραβών ἐστι τοῦ προσγενήσεσθαι μέλλοντος ἀλήκτου πένθους, τοῖς τὸ μακαρισθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου πένθος[3] μὴ προελομένοις· ὃ μὴ μόνον φέρει κέρδος τὴν παράκλησιν, καρποφοροῦν τὸν ἀρραβῶνα τῆς αἰωνίου εὐφροσύνης, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλίζεται τὴν ἀρετήν, ἄτρεπτον ἐπὶ τὰ χείρω τὴν ψυχὴν ἀπεργαζόμενον. Πτωχεύσας γάρ τις καὶ ταπεινωθεὶς καὶ τῆς κατὰ Θεὸν εὐτελείας ἀντιπεποιημένος, ἂν μή, προκόψας ἐπὶ τὸ βέλτιον, προσκτήσηται τὸ πένθος, εὐπερίτρεπτός ἐστι καὶ εὐχερής, πρὸς ἃ καταλέλοιπεν ἐπανελθεῖν τῇ γνώμῃ, ποθῶν αὖθις ἃ παρῆκε τὴν ἀρχὴν καὶ συνιστὰς παραβάτην ἑαυτόν[4]· ἂν δὲ παραμένων καὶ προσέχων τῇ πρὸς τὴν μακαριστὴν πτωχείαν διαθέσει, τὸ πένθος ἐμποιήσῃ ἑαυτῷ, ἀκλινὴς πρὸς τὰ ὀπίσω γίνεται, μὴ παλινδρομῶν κακῶς, ὅθεν ἔφυγε, καλῶς ποιῶν. Ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν λύπη,

1. Ματθ. ζ΄, 14. 2. Β΄ Κορ. ζ΄, 10. 3. Ματθ. ε΄, 4.
4. Πρβλ. Γαλ. β΄, 18.

καθά φησιν ὁ Ἀπόστολος, μετάνοιαν ἀμεταμέλητον ἀπεργάζεται τῇ ψυχῇ πρὸς σωτηρίαν[1]. Διὸ καί τις τῶν Πατέρων ἔλεγεν, ὅτι τὸ πένθος ἐργάζεται καὶ φυλάσσει· καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ ἀπὸ τοῦ πένθους κέρδος, ὅτι σχεδὸν ὁ ἄνθρωπος ἀκίνητος γίνεται πρὸς τὸ κακὸν καὶ πρὸς τὰ προημαρτημένα ἀπερίτρεπτος, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα ὡς μὴ γεγονότα διατίθησιν. Ἐπεὶ γὰρ δι' ἐκεῖνα τὴν ἀρχὴν πενθεῖ ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἀκούσια τούτῳ ταῦτα λογίζεται παρὰ τῷ Θεῷ. Τὰ δὲ ἀκούσια οὐχ ὑπεύθυνα. Καθάπερ γὰρ ὁ ἐπὶ πενίᾳ πενθῶν, οὐχ ἑκούσιον ταύτην ἑαυτῷ προσμαρτυρεῖ, διὸ καὶ μετὰ τῶν πλουτεῖν ποθούντων ἢ πλουτούντων ταῖς τοῦ διαβόλου παγίσιν ἐμπεσεῖται[2], κἂν μὴ μεταβαλὼν διαδράναι σπεύσῃ τὰς παγίδας ταύτας, τῇ αἰωνίῳ κολάσει τούτῳ συμπαραπεμφθήσεται· οὕτως ὁ ἁμαρτὼν εἰς τὸν Θεόν, ἂν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι διατελῇ πενθῶν, ὡς οὐχ ἑκούσια δικαίως αὐτῷ λογισθήσεται τὰ ἁμαρτήματα καὶ μετὰ τῶν μὴ ὡσαύτως ἁμαρτώντων ἀπροσκόπως βαδιεῖται τὴν πρὸς ζωὴν φέρουσαν αἰώνιον. Τῆς μὲν οὖν ἀρχῆς τοῦ πένθους, ἥτις κατώδυνός ἐστιν ὡς καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον συνημμένον κεκτημένη, τοῦτό ἐστι τὸ κέρδος. Προϊὸν δέ, τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγάπῃ θαυμαστῶς συνάπτεται καὶ τὴν γλυκερὰν καὶ ἱερὰν παράκλησιν καρποῦται τῆς τοῦ Παρακλήτου χρηστότητος γευομένου τοῦ τῷ πένθει ποιωθέντος· ἣ τοῖς μὴ πειραμένοις σχεδὸν ἀνήκουστός ἐστιν, ὡς ἄρρητος. Εἰ γὰρ γλυκύτητα μέλιτος οὐδεὶς ἀναγγελεῖ τοῖς μὴ γευσαμένοις, πῶς ἄρα τῆς ἱερᾶς ἐκ Θεοῦ χαρᾶς καὶ χάριτος τὴν ἡδονὴν τοῖς μὴ πεπειραμένοις διηγήσεταί τις; Οὐ μήν, ἀλλ' ἔοικεν ἡ μὲν ἀρχὴ τοῦ πένθους, οἷόν τις εἶναι Θεοῦ μνηστείας ζήτησις, σχεδὸν δοκούσης ἀνεφίκτου· διὸ καί τινες, οἷον προμνηστικοὶ κινοῦνται λόγοι, παρὰ τῶν διὰ τὴν ἐπιπόθησιν πενθούντων πρὸς τὸν ἀσυνδύαστον νυμφίον· κοπτόντων ἑαυτοὺς καὶ σὺν ὀλολυγῇ καλούντων, ὡς οὐ παρόντα, μηδὲ παρεσόμενον ἴσως· τὸ δὲ τοῦ πένθους τέλος, νυμφικὴ ἐν ἁγνείᾳ συνάφεια τελεία. Διόπερ ὁ Παῦλος, μέγα μυστήριον ἀποκαλέσας τὴν πρὸς μίαν σάρκα τῶν ὁμοζύγων συνδρομήν, ἐγὼ δὲ τοῦτο λέγω, φησίν, εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν[3]· ὡς γὰρ ἐκεῖνοι μία σάρξ, οὕτω πνεῦμα ἓν μετὰ τοῦ Θεοῦ οἱ τοῦ Θεοῦ εἰσιν, ὡς ἀλλαχοῦ σαφῶς πάλιν εἶπεν ὁ αὐτός, ὅτι ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστι[4]. Ποῦ εἰσιν οἱ λέγοντες κτιστὴν χάριν τὴν ἐνοικοῦσαν τοῖς Ἁγίοις τοῦ Θεοῦ; Γνώτωσαν εἰς αὐτὸ τὸ Πνεῦμα βλασφημοῦντες, τὸ μετὰ τῶν ἁγίων ἐν τῇ μεταδόσει γεγονός. Ἡμεῖς δὲ τοῦ προκειμένου καὶ ἕτερον ἐμφαντικώτερον παράδειγμα προθῶμεν· ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴ τοῦ πένθους τῇ ἐπιστροφῇ τοῦ ἀσώτου ἔοικε· διὸ καὶ κατηφείας ἐμπιπλᾷ τὸν ἐργάτην ἑαυτῆς καὶ τοὺς λόγους ἐκείνους ἀναπείθει λέγειν· Πάτερ, ἥμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου καὶ οὐκ ἔτι εἰμὶ ἄξιος κληθῆναι υἱός σου[5]· τὸ δὲ τέλος αὖθις ἔοικε τῇ τοῦ ἀνωτάτω Πατρὸς προϋπαντήσει

1. Β' Κορ. ζ', 10. 2. Πρβλ. Γεν. β', 15. 3. Ἐφεσ. ε', 32.
4. Λουκ. ιε', 21. 5. Α' Κορ. ς', 17.

τε καὶ συμπλοκῇ· ἐν ᾗ τῷ πλούτῳ τῆς ἀνεικάστου εὐσπλαγχνίας ἐντυχὼν καὶ πολλῆς χαρᾶς καὶ παρρησίας δι' αὐτὴν ὁ υἱὸς ἐπιτυχών, ἐφιλεῖτό τε καὶ ἀντεφίλει· καὶ συνεισελθών, συνειστιᾶτο τῷ Πατρί, τῆς οὐρανίου συναπολαύων εὐφροσύνης. Ἀλλὰ δεῦτε καὶ ἡμεῖς ἐν μακαριστῇ πτωχείᾳ προσπέσωμεν καὶ κλαύσωμεν ἐναντίον Κυρίου[1] τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· ἵνα καὶ τὰ προημαρτημένα ἀπαλείψωμεν καὶ πρὸς τὴν κακίαν ἀκινήτους ἑαυτοὺς ποιήσωμεν καὶ τοῦ Παρακλήτου ἐπιτύχωμεν, ἐν αὐτῷ παρακαλούμενοι καὶ αὐτῷ τὴν δόξαν ἀναπέμποντες, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ καὶ τῷ μονογενεῖ Υἱῷ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

1. Ψαλμ. 94,6.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΔΕΚΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΧΡΙΣΤΟΝ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ ΗΤΟΙ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ. ΛΟΓΟΣ ΞΒ΄.

Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἷς ἐστιν, ὁ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι γνωριζόμενος. Πατρὶ ἀγεννήτῳ· Υἱῷ γεννητῷ, ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως καὶ ἀπαθῶς, ὡς Λόγῳ· ὃς δι᾿ ἑαυτοῦ τὸ ἐξ ἡμῶν χρίσας πρόσλημμα, κέκληται Χριστός· καὶ Πνεύματι Ἁγίῳ· καὶ αὐτῷ ἐκ τοῦ Πατρός, οὐ γεννητῶς, ἀλλ᾿ ἐκπορευτῶς προερχομένῳ. Οὗτος μόνος Θεός· καὶ οὗτος Θεὸς ἀληθινός, ὁ ἐν Τριάδι ὑποστάσεων Κύριος εἷς· φύσει καὶ βουλῇ καὶ δόξῃ, δυνάμει τε καὶ ἐνεργείᾳ καὶ πᾶσι τοῖς τῆς θεότητος γνωρίσμασι μὴ διαιρούμενος. Αὐτὸν μόνον ἀγαπήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου [1]. Καὶ ἔσται τὰ ῥήματα αὐτοῦ καὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, εἰς τὸ πράττειν αὐτὰ καὶ μελετᾶν καὶ λαλεῖν ἐν αὐτοῖς, καθήμενόν τε καὶ πορευόμενον, κοιταζόμενον καὶ ἀνιστάμενον [2]. Καὶ μνησθήσῃ διαπαντὸς Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου [3] καὶ φοβηθήσῃ αὐτὸν μόνον [4] καὶ οὐκ ἐπιλήσῃ αὐτοῦ, οὐδὲ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ· οὕτω γὰρ δώσει σοι αὐτὸς ἰσχὺν τοῦ ποιεῖν τὸ θέλημα αὐτοῦ. Οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἐκζητεῖ παρὰ σοῦ, ἀλλ᾿ ἢ φοβεῖσθαι καὶ ἀγαπᾶν αὐτὸν καὶ πορεύεσθαι ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ [5]. Οὗτος καύχημά σου καὶ οὗτος Θεός σου [6]. Μὴ ἀκούσῃς τῶν ὑπερκοσμίων Ἀγγέλων τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀόρατον καὶ τοῦ ἐκπεσόντος ἐκεῖθεν τὸ λίαν πονηρὸν καὶ πρὸς τὴν πλάνην σοφὸν καὶ ὀξὺ καὶ παμμήχανον, καὶ ὁμότιμόν τι τούτων τῷ Θεῷ δοξάσῃς. Μὴ ἴδῃς τοῦ οὐρανοῦ τὸ μέγεθος καὶ τὸ πολυειδὲς τῆς τούτου κινήσεως, τὸ περιλαμπὲς τοῦ ἡλίου, τὴν τῆς σελήνης φανότητα, τῶν ἄλλων ἀστέρων τὸ διαυγές, τὸ εἰς ἀναπνοὰς τοῦ ἀέρος εὔχρηστον, τῆς θαλάσσης καὶ τῆς γῆς τὸ πάμφορον, καὶ θεοποιήσῃς τι τῶν τοιούτων. Πάντα γὰρ τοῦ μόνου Θεοῦ εἰσι δοῦλα καὶ κτίσματα, τῷ λόγῳ αὐτοῦ ἐκ μὴ ὄντων γενόμενα. Αὐτὸς γὰρ εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν [7]. Τοῦτον οὖν μόνον τὸν Δεσπότην καὶ Δημιουργὸν τοῦ παντὸς ὡς Θεὸν δοξάσεις καὶ πρὸς αὐτὸν δι᾿ ἀγάπης κολληθήσῃ καὶ αὐτῷ μετανοήσεις ἡμέρας καὶ νυκτός, ἐπὶ τοῖς ἑκουσίοις καὶ ἀκουσίοις παραπτώμασιν. Αὐτὸς γάρ ἐστιν οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος [8] καὶ ἀγαθοποιὸς αἰώνιος· ὑπεσχημένος καὶ διδοὺς οὐράνιον βασιλείαν καὶ ἀδιάδοχον καὶ βίον ἀνώδυνον καὶ ζωὴν ἀθάνατον καὶ φῶς εἰς ἀπόλαυσιν ἀνέσπερον τοῖς σεβομένοις καὶ

1. Δευτ. ς΄, 5. 2. Δευτ. ς΄, 7. 3. Δευτ. η΄, 18. 4. Δευτ. ς΄, 13.
5. Δευτ. ι΄, 12. 6. Δευτ. ι΄, 21. 7. Ψαλμ. 32, 9. 8. Ψαλμ. 102,8.

προσκυνοῦσιν αὐτὸν καὶ ἀγαπῶσι καὶ φυλάσσουσι τὰ προστάγματα αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ Θεὸς ζηλωτὴς [1] καὶ δίκαιος κριτὴς καὶ φρικτὸς ἐκδικητὴς αὐτός ἐστιν· ἐπάγων τοῖς ἀσεβοῦσιν εἰς αὐτὸν καὶ ἀπειθοῦσιν αὐτῷ καὶ ἀθετοῦσι τὰ προστάγματα αὐτοῦ κόλασιν αἰώνιον, πῦρ ἄσβεστον, ὀδύνην ἄπαυστον, θλῖψιν ἀπαραμύθητον, ἔνδυμα ζόφου ἀφεγγοῦς, χώραν σκοτεινὴν καὶ τεθλιμμένην, βρυγμὸν ἐλεεινὸν ὀδόντων [2], ἰοβόλους ἀκοιμήτους σκώληκας [3], ἃ ἡτοίμασε τῷ πρώτῳ ἀποστάτῃ πονηρῷ καὶ σὺν αὐτῷ πᾶσι τοῖς πεπλανημένοις ὑπ᾿ αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήσασιν αὐτῷ [4] καὶ ἀθετήσασι τὸν ποιητὴν αὐτῶν ἐν ἔργοις καὶ λόγοις καὶ διανοήμασιν.

Οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν [5], εἰς τὸ λατρεύειν αὐτοῖς ἢ δοξάζειν ὡς Θεούς. Πάντα γάρ εἰσι κτίσματα τοῦ μόνου Θεοῦ, ὃς ἐπ᾿ ἐσχάτων τῶν αἰώνων, ἐκ παρθενικῆς νηδύος σάρκα λαβών, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη [6] καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας παθὼν καὶ θανὼν καὶ ἀναστάς, εἰς οὐρανοὺς μετὰ σώματος ἀνῆλθε καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς [7]· μεθ᾿ οὗ σώματος πάλιν ἐλεύσεται ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς [8]. Τούτου τοίνυν, τοῦ δι᾿ ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντος, ποιήσεις τὴν εἰκόνα, διὰ τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην, καὶ μνησθήσῃ δι᾿ αὐτῆς ἐκείνου καὶ προσκυνήσεις δι᾿ αὐτῆς ἐκεῖνον· ἀνάγων τὸν νοῦν σου δι᾿ αὐτῆς ἐπὶ τὸ προσκυνητὸν ἐκεῖνο σῶμα τοῦ Σωτῆρος, τὸ καθήμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς ἐν οὐρανῷ. Ὡσαύτως καὶ τῶν Ἁγίων τοὺς τύπους καὶ ποιήσεις καὶ προσκυνήσεις, οὐχ ὡς Θεούς, τοῦτο γὰρ ἀπηγόρευται, ἀλλὰ διὰ τὴν εἰς ἐκείνους σχέσιν καὶ διάθεσιν καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν τιμήν, ἀναφερομένου διὰ τῶν εἰκόνων ἐπ᾿ αὐτοὺς τοῦ νοῦ· καθάπερ καὶ ὁ Μωυσῆς ἐποίησε τὰς τῶν Χερουβὶμ εἰκόνας ἔνδον τῶν ἁγίων [9]· καὶ αὐτὰ δὲ τὰ τῶν ἁγίων ἅγια, τῶν ὑπερουρανίων τύπος ἦν· καὶ τὸ ἅγιον κοσμικὸν εἰκόνα ἔφερε παντὸς τοῦ κόσμου, καὶ ἅγια αὐτὰ ἐκάλεσεν ὁ Μωυσῆς, οὐ τὰ κτίσματα δοξάζων, ἀλλὰ δι᾿ αὐτῶν τὸν κοσμοποιὸν Θεόν. Καὶ σὺ τοίνυν οὐ θεοποιήσεις τὰς εἰκόνας τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ καὶ τῶν Ἁγίων· ἀλλὰ δι᾿ αὐτῶν προσκυνήσεις τὸν κατ᾿ εἰκόνα οἰκείαν πρότερον ποιήσαντα ἡμᾶς· καὶ ὕστερον τὴν καθ᾿ ἡμᾶς αὐτοῦ εἰκόνα διὰ φιλανθρωπίαν ἄφατον ἀνειληφέναι εὐδοκήσαντα καὶ κατ᾿ αὐτὴν περιγραπτὸν γενόμενον. Οὐ μόνον δὲ τὴν θείαν εἰκόνα προσκυνήσεις, ἀλλὰ καὶ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ τὸν τύπον. Σημεῖον γὰρ ἐστι μέγιστον καὶ τρόπαιον Χριστοῦ κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ πάσης τῆς ἀντικειμένης φάλαγγος· διὸ καὶ φρίττουσι καὶ φυγαδεύονται τοῦτον τυπούμενον ὁρῶντες. Οὗτος ὁ τύπος, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸ πρωτότυπον, μεγάλως ἐν τοῖς Προφήταις ἐδοξάσθη καὶ τὰ μέγιστα ἐτερατούργησεν· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ κρε-

1. Ἔξ. κ΄, 5. 2. Ματθ. η΄, 12. 3. Μάρκ. θ΄, 48. 4. Ματθ. κε΄, 41.
5. Ἔξ. κ΄, 4. 6. Βαρούχ γ΄, 38. 7. Ἑβρ. α΄, 3. 8. Β΄ Τιμ. δ΄, 1.
9. Ἔξ. κε΄, 17.

μασθέντος ἐν αὐτῷ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέλλοντος ἔρχεσθαι κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ἐλεύσεται ἔμπροσθεν τοῦτο τὸ μέγα καὶ φρικτὸν αὐτοῦ σημεῖον, μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς[1]. Δόξασον οὖν αὐτὸν νῦν, ἵνα μετὰ παρρησίας προσβλέψῃς τότε καὶ συνδοξασθῇς αὐτῷ. Καὶ τὰς τῶν ἁγίων δὲ εἰκόνας, ὡς συσταυρωθέντων τῷ Κυρίῳ, προσκυνήσεις, τὸν σταυρὸν προτυπῶν σου τῷ προσώπῳ καὶ εἰς μνήμην ἐρχόμενος τῆς ἐνειργασμένης ἐκείνοις κοινωνίας τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ. Ὡσαύτως καὶ τὰς σοροὺς τούτων τὰς ἁγίας καὶ εἴ τι τῶν ὀστέων λείψανον· οὐ γὰρ διέστη τούτων ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ὥσπερ οὐδὲ τοῦ προσκυνητοῦ σώματος Χριστοῦ διέστη ἡ θεότης ἐπὶ τοῦ ζωοποιοῦ θανάτου. Τοῦτο δὲ ποιῶν καὶ δοξάζων τοὺς τὸν Θεὸν δοξάσαντας, ὡς τελείους δι᾿ ἔργων φανέντας ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ, καὶ συνδοξασθήσῃ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ μετὰ τοῦ Δαβὶδ ψαλεῖς, ἐμοί, λέγων, λίαν ἐτιμήθησαν οἱ φίλοι σου, ὁ Θεός[2].

Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ[3] διά τι τῶν γηΐνων ἢ διὰ φόβον ἀνθρώπινον ἢ αἰσχύνην ἢ κέρδος οἰκεῖον, ἐπὶ ψεύδει ὀμνύων· ἐπιορκία γὰρ ἄρνησίς ἐστι Θεοῦ. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ὀμόσῃς ὅλως[4]. ἀλλὰ φεύξῃ τὸν ὅρκον τελείως, ὡς διὰ τοῦ ὅρκου τῆς ἐπιορκίας ἐρχομένης καὶ ἀπαλλοτριούσης τοῦ Θεοῦ καὶ τοῖς ἀνόμοις συγκαταριθμούσης τὸν τῇ ἐπιορκίᾳ χρώμενον. Ἀληθεύων δὲ ἐν πᾶσι τοῖς σοῖς λόγοις, ὅρκου βεβαιότητα παρέξεις. Εἰ δέ ποτε συμβαίη ὅρκῳ σεαυτὸν ὑποβαλεῖν, ὃ τῶν ἀπευκταίων, εἰ μὲν ἐπί τινι τῶν κατὰ νόμον θεῖον, πράξεις μὲν ὡς νόμιμον ἐκεῖνο, σεαυτὸν δὲ ἀπαιτήσεις τὰς εὐθύνας, ὅτι ὅλως ὤμοσας, ἐλεημοσύνῃ, ἱκεσίᾳ καὶ πένθει καὶ κακώσει σώματος ἐξιλεούμενος Χριστόν, τὸν εἰπόντα μὴ ὀμόσῃς. Εἰ δὲ ἐπί τινι τῶν παρανόμων, ὅρα μὴ διὰ τὸν ὅρκον πληρώσῃς τὸ παράνομον, ἵνα μὴ τῷ προφητοκτόνῳ Ἡρώδῃ[5] συναριθμηθῇς. Ἀθετήσας δὲ τὸν παράνομον ἐκεῖνον ὅρκον, ὅρον θὲς σεαυτῷ τοῦ μηκέτι ποτὲ ὀμόσαι, καὶ ἐξιλέου σεαυτῷ τὸν Θεόν, χρώμενος ἐπιπονώτερον, σὺν δάκρυσι, τοῖς προειρημένοις φαρμάκοις.

Ἡμέραν μίαν τῆς Ἑβδομάδος, ἥτις καὶ Κυριακὴ καλεῖται[6], διὰ τὸ ἀνατεθειμένην εἶναι τῷ Κυρίῳ, κατ᾿ αὐτὴν ἀναστάντι ἐκ νεκρῶν καὶ προϋποδείξαντι καὶ προπιστωσαμένῳ τὴν κοινὴν ἀνάστασιν, ἐν ᾗ πᾶν γήινον ἀργήσει ἔργον· ταύτην τοίνυν τὴν ἡμέραν ἁγιάσεις[7], καὶ βιοτικὸν πᾶν ἔργον οὐ ποιήσεις, χωρὶς τῶν ἀναγκαίων, καὶ τοῖς ὑπὸ σὲ καὶ μετὰ σοῦ πᾶσιν ἄνεσιν παρέξεις, ἵν᾿ ὁμοῦ δοξάσητε τὸν τῷ οἰκείῳ θανάτῳ κτησάμενον ἡμᾶς καὶ ἀναστάντα καὶ συναναστήσαντα τὴν ἡμετέραν φύσιν. Καὶ μνησθήσῃ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος καὶ μελετήσεις ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς καὶ δικαιώμασι Κυρίου καὶ ἐξετάσεις σεαυτόν, μή τι παρέβης ἢ παρέλειψας, καὶ διορθώσεις σεαυτὸν ἐν πᾶσι. Καὶ προσκαρτερήσεις ἐν αὐτῇ τῷ τοῦ Θεοῦ ναῷ καὶ ταῖς ἐν αὐτῷ συνάξεσι παραμενεῖς καὶ μεταλήψῃ ἐν

1. Ματθ. κδ', 30. 2. Ψαλμ. 138,17. 3. Ἔξ. κ', 7. 4. Ματθ. ε', 34.
5. Ματθ. ιδ', 7-12. 6. Ἀποκ. α', 10. 7. Ἔξ. κ', 8.

εἰλικρινεῖ πίστει καὶ ἀκατακρίτῳ συνειδότι τοῦ ἁγίου Σώματος καὶ Αἵματος Χριστοῦ καὶ ἀρχὴν ἀκριβεστέρου βίου ἄρξῃ καὶ ἀνακαινίσεις σεαυτὸν καὶ ἑτοιμάσεις πρὸς ὑποδοχὴν τῶν μελλόντων αἰωνίων ἀγαθῶν· δι᾿ ἃ τοῖς γηΐνοις, οὐδὲ ταῖς ἄλλαις ἡμέραις καταχρήσῃ· ἐν δὲ τῇ Κυριακῇ πάντων, διὰ τὸ προσεδρεύειν τῷ Θεῷ, ἀφέξῃ, πλὴν τῶν ἀναγκαιοτάτων καὶ ὧν ἄνευ ζῆν ἀδύνατον. Οὕτω γὰρ τὸν Θεὸν ἔχων τόπον καταφυγῆς, οὐ μεταβήσῃ. Τό τε πῦρ τῶν παθῶν οὐκ ἐκκαύσεις καὶ τὸ βάσταγμα τῆς ἁμαρτίας οὐκ ἀρεῖς. Καὶ οὕτω τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων ἁγιάσεις, σαββατίζων τὴν τῶν κακῶν ἀπραξίαν. Τῇ Κυριακῇ δέ, τὰς νενομισμένας μεγάλας ἑορτὰς συνάψεις, τὰ αὐτὰ πράττων καὶ ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἀπεχόμενος.

Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου[1]· δι᾿ αὐτῶν γάρ σε προήγαγεν εἰς τὸν βίον ὁ Θεὸς καὶ αὐτοί σοι, μετὰ Θεόν, αἴτιοι τοῦ εἶναι. Οὐκοῦν καὶ σύ, μετὰ Θεόν, αὐτοὺς καὶ τιμήσεις καὶ ἀγαπήσεις, εἰ καὶ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην ἡ πρὸς ἐκείνους συνεργεῖ. Εἰ δὲ μὴ συνεργεῖ, φεύξῃ ἀπ᾿ αὐτῶν ἀμέσως. Ἂν δέ σοι καὶ ἐμπόδιον ὦσι καὶ μάλιστα πρὸς τὴν ἀληθῆ καὶ σωτήριον πίστιν, ἑτερόδοξοί τινες ὄντες, οὐ μόνον φεύξῃ, ἀλλὰ καὶ μισήσεις οὐκ ἐκείνους μόνους, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς πρὸς γένους καὶ τοὺς κατὰ πᾶσαν ἄλλην φιλίαν καὶ συνάφειαν καὶ αὐτά σου τὰ μέλη καὶ τὰς τούτων ὀρέξεις καὶ αὐτό σου πᾶν τὸ σῶμα καὶ τὴν ἐκ τούτου πρὸς τὰ πάθη σχέσιν. Εἴ τις γὰρ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα καὶ τοὺς ἀδελφούς, προσέτι καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν, καὶ αἴρει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος[2], εἶπεν ὁ Χριστός. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς κατὰ σάρκα πατέρας καὶ φίλους καὶ ἀδελφούς, οὕτω· τοὺς δὲ οἰκείους τῆς πίστεως καὶ μὴ ἐμποδίζοντας πρὸς σωτηρίαν, καὶ τιμήσεις καὶ ἀγαπήσεις. Εἰ δὲ τοὺς κατὰ σάρκα πατέρας οὕτω, πόσῳ πλέον τιμήσεις καὶ ἀγαπήσεις τοὺς κατὰ πνεῦμά σοι γεγονότας πατέρας; οἵ σε ἀπὸ τοῦ εἶναι εἰς τὸ εὖ εἶναι μετεποίησαν καὶ μετέδωκάν σοι τοῦ φωτισμοῦ τῆς γνώσεως καὶ ἐδίδαξαν τὴν φανέρωσιν τῆς ἀληθείας καὶ ἀνεγέννησάν τε διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας καὶ ἐνέθηκάν σοι τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς ἀδιαδόχου βασιλείας καὶ κληρονομίας καὶ ἐποίησάν σε ἐξ αναξίου ἄξιον[3] τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν καὶ οὐράνιον ἀντ᾿ ἐπιγείου καὶ αἰώνιον ἀντὶ προσκαίρου καὶ υἱὸν καὶ διδακτόν, οὐκέτι ἀνθρώπου, ἀλλὰ τοῦ θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ[4], τοῦ χαρισαμένου σοι τὸ πνεῦμα τῆς υἱοθεσίας[5]· ὃς εἶπε, μὴ καλέσητε πατέρα ἐπὶ τῆς γῆς, μηδὲ καθηγητήν· εἷς γὰρ ὑμῶν ἐστὶ Πατὴρ καὶ καθηγητὴς ὁ Χριστός[6]; Πᾶσαν οὖν τιμὴν καὶ ἀγάπην ὀφείλεις τοῖς πνευματικοῖς πατράσιν, ὡς τῆς εἰς αὐτοὺς τιμῆς ἀναφερομένης ἐπὶ τὸν Χριστὸν καὶ τὸ Πανάγιον Πνεῦμα, ἐν ᾧ τὴν υἱοθεσίαν ἔλαβες, καὶ τὸν ἐπουράνιον Πατέρα, παρ᾿ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς

1. Ἔξ. κ', 12. 2. Ματθ. ι', 37. 3. Πρβλ. Ἱερ. ιε', 19.
4. Ἠσ. νδ', 13, Ἰωάνν. ς', 45. 5. Ῥωμ. η', 15. 6. Ματθ. κγ', 9-10.

ὀνομάζεται[1]. Σπεύσεις δὲ διὰ παντὸς τοῦ βίου πνευματικὸν πατέρα ἔχειν καὶ ἐξαγγέλλειν αὐτῷ πᾶν ἁμάρτημα καὶ πάντα λογισμὸν καὶ λαμβάνειν παρ' αὐτοῦ τὴν ἰατρείαν καὶ τὴν ἄφεσιν. Αὐτοῖς γὰρ ἐδόθη λύειν καὶ δεσμεῖν ψυχάς. Καὶ πάντα ὅσα ἂν δήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ πάντα ὅσα ἂν λύσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ[2]. Ταύτην γὰρ τὴν χάριν καὶ τὴν δύναμιν ἔλαβον παρὰ Χριστοῦ. Διὸ καὶ ὑπακούσεις αὐτοῖς καὶ οὐκ ἀντιλέξεις αὐτοῖς, ἵνα μὴ προξενήσῃς ἀπώλειαν τῇ σεαυτοῦ ψυχῇ. Εἰ γὰρ ὁ ἀντιλέγων τοῖς κατὰ σάρκα γονεῦσιν, εἰς ἃ μὴ ἀπηγόρευται τῷ θείῳ νόμῳ, θανατοῦται, κατὰ τὸν νόμον[3], πῶς ὁ ἀντιλέγων τοῖς κατὰ πνεῦμα πατράσιν, οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ διώκει ἀπ' αὐτοῦ καὶ τὴν οἰκείαν ἀπόλλυσι ψυχήν; Διὰ τοῦτο καὶ συμβούλευσαι καὶ ἐπάκουσον διὰ τέλους τοῖς σοῖς ἐν πνεύματι πατράσιν, ἵνα σωθῇ σου ἡ ψυχὴ καὶ κληρονόμος γένῃ τῶν αἰωνίων καὶ ἀκηράτων ἀγαθῶν.

Οὐ πορνεύσεις[4]· ἵνα μὴ ἀντὶ τοῦ εἶναι μέλος τοῦ Χριστοῦ, ὑπάρξῃ πόρνης μέλος[5] καὶ ἐκκοπῇς τοῦ θείου σώματος καὶ ἐκπέσῃς τῆς θείας κληρονομίας καὶ ῥιφθῇς εἰς γέενναν. Εἰ γὰρ θυγάτηρ ἱερέως, ἂν ἁλῷ πορνευομένη, ἐννόμως κατακαίεται[6], ὡς τὸν πατέρα καταισχύνουσα, πόσῳ μᾶλλον ὁ τῷ Χριστοῦ σώματι τοιοῦτον μίασμα προστρίψας, ὑπόδικος ἔσται κολάσεως αἰωνιζούσης; Ἀλλ' εἰ μὲν χωρεῖς[7], καὶ παρθενίαν ἄσκησον, ἵνα δυνηθῇς ὅλως γενέσθαι τοῦ Θεοῦ καὶ δι' ἀγάπης τελείας αὐτῷ προσκολληθῆναι· αὐτῷ προσεδρεύων διὰ βίου καὶ μεριμνῶν ἀπερισπάστως ἀεὶ τὰ τοῦ Κυρίου[8] καὶ προκαταλαμβάνων τὴν μέλλουσαν ζωὴν καὶ ὡς Ἄγγελος Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς πολιτευόμενος· αὐτῶν γάρ ἐστιν ἡ παρθενία[9] καὶ αὐτοῖς ὁμοιοῦται μετὰ σώματος, κατὰ τὸ ἐγχωροῦν, ὁ κολλώμενος τῇ παρθενίᾳ· μᾶλλον δὲ πρὸ τούτων, τῷ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐν παρθενίᾳ γεννήσαντι Πατρί, καὶ τῷ παρθένῳ καὶ ἐκ παρθένου Πατρὸς ἐν ἀρχῇ προελθόντι γεννητῶς καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν αἰώνων ἐκ Παρθένου Μητρὸς σαρκὶ γεγεννημένῳ, καὶ τῷ ἐκ μόνου Πατρός, οὐ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς προϊόντι ἀπορρήτως Πνεύματι· ᾧ Θεῷ ἐξομοιοῦται καὶ ἐν ἀφθάρτῳ γάμῳ συναρμόζεται ὁ ἀληθῆ παρθενίαν ἐπανῃρημένος καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα παρθενεύων, αἴσθησίν τε πᾶσαν καὶ λόγον καὶ διάνοιαν τοῖς τῆς παρθενίας κάλλεσιν ὡραϊζόμενος. Εἰ δὲ μὴ παρθενεύειν προαιρῇ, μηδὲ καθωμολόγησας τοῦτο τῷ Θεῷ, ἔξεστί σοι μίαν γυναῖκα κατὰ νόμους ἐν Κυρίῳ ἀγαγέσθαι, καὶ ταύτῃ μόνῃ συνοικεῖν καὶ ὡς ἴδιόν σοι σκεῦος κτᾶσθαι ἐν ἁγιασμῷ[10], τῶν ἀλλοτρίων πάσῃ δυνάμει ἀπεχόμενος. Δυνήσῃ δὲ τούτων τελέως ἀπέχεσθαι, ἐὰν φυλάξῃ τὰς πρὸς αὐτὰς ἀκαίρους συντυχίας καὶ τοῖς πορνικοῖς λόγοις καὶ ἀκούσμασι μὴ ἐπιτέρπῃ καὶ αὐτὴν τὴν σὴν ὄψιν τοῦ τε σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ἀποστρέψῃς ἀπ' αὐτῶν, ἐφ' ὅσον

1. Ἐφεσ. γ', 15. 2. Ματθ. ιη', 18. 3. Ἐξοδ. κα', 16. 4. Πρβλ. Ἐξ. κ', 13. 5. Α' Κορ. ς', 15 6. Πρβλ. Λευΐτ. κα', 9. 7. Ματθ. ιθ', 12. 8. Α' Κορ. ζ', 35. 9. Πρβλ. Ματθ. κβ', 30. 10. Α' Θεσσ. δ', 4.

δυνατόν, καὶ συνεθίσῃς μὴ περιέργως τῷ κάλλει τῶν προσώπων ἐνορᾶν. Ὁ γὰρ ἐμβλέψας γυναικί, πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτήν, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ[1] καὶ κατὰ τοῦτο μέν, ἀκάθαρτός ἐστι τῷ εἰς καρδίαν βλέποντι[2] Χριστῷ· ἀπὸ τούτου δέ, καὶ ἐπὶ τὴν διὰ σώματος αἰσχρουργίαν καταντᾷ ὁ δείλαιος. Καὶ τί λέγω πορνείας καὶ μοιχείας καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῇ τῇ φύσει μύση; καὶ γὰρ καὶ εἰς τὰς παρὰ πᾶσαν φύσιν ἀσελγείας, ἀπὸ τοῦ περιέργως ἐνορᾶν τοῖς τῶν σωμάτων κάλλεσιν, ἀκολάστως κατασύρεται ὁ ἄνθρωπος. Σὺ τοίνυν τὰς πικρὰς ἐκκόπτων ῥίζας ἀπὸ σεαυτοῦ, θανατηφόρους οὐκ οἴσεις καρπούς, ἀλλὰ καρπώσῃ τὴν ἁγνείαν καὶ τὸν ἐν αὐτῇ ἁγιασμόν· οὗ χωρίς, οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον[3].

Οὐ φονεύσεις[4], ἵνα μὴ τῆς υἱοθεσίας ἐκπέσῃς τοῦ καὶ τοὺς νεκροὺς ζωοποιοῦντος καὶ υἱοποιηθῇς δι' ἔργων τῷ ἐξ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνῳ[5]. Ἐπεὶ δὲ ὁ φόνος ἐκ πληγῆς προβαίνει, ἡ δὲ ἐξ ὕβρεως, αὕτη δὲ ἐξ ὀργῆς, ἡ δὲ ὀργὴ ἡμῖν προσγίνεται ἐκ τῆς παρ' ἑτέρων ἐπιφερομένης ἡμῖν ζημίας ἢ πληγῆς ἢ ὕβρεως, διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ αἴροντός σου τὸ ἱμάτιον καὶ τὸν χιτῶνα μὴ κωλύσῃς, εἶπεν ὁ Χριστός[6]· καὶ τὸν πλήττοντα μὴ ἀντιπλήξῃς· καὶ μὴ ἀνθυβρίσῃς τὸν ὑβρίζοντα. Οὕτω γὰρ καὶ σαυτὸν καὶ τὸν κακοῦντά σε τοῦ φονικοῦ πτώματος ἐλευθερώσεις. Σὺ μέντοι καὶ τῶν πρὸς Θεὸν ἡμαρτημένων ἕξεις συγχώρησιν· ἄφετε γάρ, φησί, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν[7]. Ὁ δὲ κακολογῶν καὶ κακοποιῶν ἐκεῖνος δίκην τίσει, κόλασιν αἰώνιον[8]· ὁ γὰρ εἰπὼν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ μωρέ, ἔνοχός ἐστιν εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός, εἶπεν ὁ Χριστός[9]. Εἰ μὲν οὖν δυνηθῇς πρόρριζον ἀνασπάσαι τὸ κακόν, τὴν τῆς πραότητος μακαριότητα περιποιήσας τῇ ψυχῇ, δόξασον Χριστόν, τὸν διδάσκαλον καὶ συνεργὸν τῶν ἀρετῶν, οὗ χωρίς, καθάπερ ἐδιδάχθης, οὐ δυνάμεθα ποιεῖν τῶν ἀγαθῶν οὐδέν[10]. Εἰ δὲ μὴ δυνηθῇς ἀόργητος διαμεῖναι, μέμφου σεαυτὸν ὀργιζόμενον καὶ μετανόει τῷ Θεῷ καὶ τῷ ὑπὸ σοῦ κακῶς ἀκούσαντι ἢ παθόντι παρὰ σοῦ. Ὁ γὰρ ἐπὶ ταῖς ἀρχαῖς τῆς ἁμαρτίας μεταμελόμενος, εἰς τέλος αὐτῆς οὐκ ἔρχεται· ὁ δὲ ἀναλγήτως ἐν τοῖς μικροῖς διακείμενος, δι' αὐτῶν καὶ τοῖς μεγάλοις περιπεσεῖται.

Οὐ κλέψεις[11]· ἵνα μὴ ὁ τῶν κρυφίων γνώστης, ὡς καταφρονήσαντι αὐτοῦ, ἀποδῷ σοι πολυπλασίονα τὴν τιμωρίαν. Μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἀπὸ τῶν προσόντων σοι κρυφίως παρέξεις τοῖς δεομένοις, ἵνα ἀπολάβῃς, παρὰ τοῦ ἐν κρυπτῷ βλέποντος Θεοῦ[12], ἑκατονταπλασίονα καὶ ζωὴν αἰώνιον ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι[13].

Οὐ συκοφαντήσεις[14]· ἵνα μὴ ἐξομοιωθῇς τῷ τὴν ἀρχὴν πρὸς τὴν

1. Ματθ. ε', 28. 2. Πρβλ. Α' Βασ. ις', 7. 3. Ἑβρ. ιβ', 14. 4. Ἔξ. κ', 15. 5. Ἰωάνν. η', 44. 6. Λουκ. ς', 29. 7. Πρβλ. Ματθ. ς', 14. 8. Πρβλ. Β' Θεσσ. α', 9. 9. Ματθ. ε', 22. 10. Ἰωάνν. ιε', 5. 11. Ἔξ. κ', 14. 12. Ματθ. ς', 4. 13. Πρβλ. Μάρκ. ι', 29 κ.ἑ. 14. Πρβλ. Ἔξ. κ', 16.

Εὔαν τὸν Θεὸν συκοφαντήσαντι καὶ ἐπικατάρατος κατ᾽ ἐκεῖνον γένῃ [1]. Μᾶλλον μὲν οὖν, εἰ μὴ τῶν πολλῶν εἴη τις βλάβη, καὶ σκεπάσεις τὸ τοῦ πέλας πτῶμα, ἵνα μὴ τῷ Χὰμ ὁμοιωθῇς, ἀλλὰ τῷ Σὴμ καὶ τῷ Ἰάφεθ, καὶ τῆς εὐλογίας ἐπιτύχῃς [2].

Οὐκ ἐπιθυμήσεις τι τῶν πλησίον σου [3]· οὐ κτῆμα, οὐ χρῆμα, οὐ δόξαν, οὐδὲν ὅσα τοῦ πλησίον σού ἐστιν. Ἡ γὰρ ἐπιθυμία, ἐν τῇ ψυχῇ συλληφθεῖσα, τίκτει ἁμαρτίαν· ἡ δὲ ἁμαρτία ἀποτελεσθεῖσα, ἀποκύει θάνατον [4]. Σὺ δὲ τῶν ἀλλοτρίων οὐκ ἐπιθυμῶν, καὶ τῆς ἐν πλεονεξίᾳ ἁρπαγῆς, εἰ δύνασαι, ἀφέξῃ. Μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἀπὸ τῶν σῶν παρέξεις τῷ αἰτοῦντι καὶ ἐλεήσεις, καθ᾽ ὅσον ἐφικτόν, τὸν χρῄζοντα ἐλέους· καὶ οὐκ ἀποστραφήσῃ τὸν θέλοντα δανείσασθαι [5]· κἂν τι τῶν ἀπολλομένων εὕρῃς, ἀνασώσεις τῷ δεσπότῃ, κἂν τῶν ἐχθρωδῶς πρὸς σὲ διακειμένων οὗτος ᾖ [6]. Οὕτω γὰρ κἀκεῖνον καταλλάξεις καὶ νικήσεις ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν [7], καθάπερ ὁ Χριστὸς διακελεύεταί σοι. Ταῦτα πάσῃ δυνάμει φυλάττων καὶ ἐν τούτοις ζῶν, ἐναποθήσεις σου τῇ ψυχῇ τὸν τῆς εὐσεβείας θησαυρὸν καὶ εὐαρεστήσεις τῷ Θεῷ καὶ ἀγαθοποιηθήσῃ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν κατὰ Θεὸν καὶ κληρονόμος γενήσῃ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ Παναγίῳ καὶ Ἀγαθῷ καὶ Ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

1. Γέν. γ', 14. 2. Γέν. θ', 25. 3. Ἔξ. κ', 17. 4. Ἰακ. α', 15
5. Ματθ. ε', 42. 6. Πρβλ. Ἐξοδ. κγ', 4-5. 7. Ῥωμ. ιβ', 21.

ΕΚ ΤΩΝ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΩΝ ΛΟΓΩΝ

ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΙΕΡΩΣ ΗΣΥΧΑΖΟΝΤΩΝ

Ἐρώτησις πρὸς αὐτόν.

Καλῶς ἐποίησας, Πάτερ, καὶ τοὺς τῶν ἁγίων περὶ τοῦ ζητήματός μοι λόγους προθέμενος. Σοῦ γὰρ ἀκούων, λύοντός μοι τὰ διηπορημένα, ἐθαύμαζον μὲν τῆς ἀληθείας τὸ ἐμφανές, ἐκεῖνο δέ μου ὑπεισῄει τῇ διανοίᾳ, ὡς, ἐπείπερ λόγῳ παλαίει πᾶς λόγος, ὡς καὶ αὐτὸς εἴρηκας, μὴ καὶ τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις αὖθις εἴη τις ἀντιλογία. Ἐπεὶ δὲ τὴν διὰ τῶν ἔργων μαρτυρίαν μόνην ἔγνων οὖσαν ἀναμφίλεκτον καὶ τοὺς ἁγίους τὰ αὐτά σοι λέγοντας ἀκήκοα, οὐδὲν τοιοῦτον ἔτι δέδοικα. Ὁ γὰρ τούτοις μὴ πειθόμενος, πῶς ἂν αὐτὸς ἀξιόπιστος εἴη; Πῶς δ᾽ οὐκ ἂν ἀθετοίη τὸν τῶν ἁγίων Θεόν; Αὐτοῦ γάρ ἐστι λόγος πρὸς τοὺς Ἀποστόλους καὶ δι᾽ αὐτῶν πρὸς τοὺς μετ᾽ αὐτοὺς ἁγίους εἰρημένος, ὅτι ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμὲ ἀθετεῖ [1]· ταὐτὸν δ᾽ εἰπεῖν, αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν. Πῶς οὖν ἀποδεχθείη παρὰ τῶν ζητούντων τὴν ἀλήθειαν ὁ ἀντικείμενος τῇ ἀληθείᾳ; Διὸ παρακαλῶ σε, Πάτερ, ἀκοῦσαί μου καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον διεξιόντος, ὧν παρὰ τῶν διὰ βίου τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν μετιόντων ἀνδρῶν ἀκήκοα ἐκείνων, καὶ εἰπεῖν μέν μοι καί τι τῶν δοκούντων παρὰ σεαυτοῦ πρὸς ταῦτα, προσθεῖναι δὲ καὶ τὰς τῶν ἁγίων περὶ τούτων δόξας. Λέγουσι γὰρ ἡμᾶς κακῶς ποιεῖν, ἔνδον τοῦ σώματος σπεύδοντας τὸν ἡμέτερον ἐμπερικλείειν νοῦν. Ἔξω γὰρ τοῦ σώματος, φασί, μᾶλλον χρῆναι, παντὶ τρόπῳ τοῦτον ἐξωθεῖν. Διὸ καὶ διασύρουσι σφόδρα τινὰς τῶν ἡμετέρων, κατ᾽ αὐτῶν γράφοντες, ὡς τοῖς ἀρχαρίοις παραινοῦντας ἐφ᾽ ἑαυτοὺς βλέπειν καὶ διὰ τῆς ἀναπνοῆς εἴσω πέμπειν τὸν οἰκεῖον νοῦν, φάσκοντες μὴ κεχωρισμένον εἶναι τῆς ψυχῆς τὸν νοῦν. Τὸν οὖν μὴ κεχωρισμένον, ἀλλ᾽ ἐνόντα, πῶς ἂν αὖθις εἴσω πέμποι τις; Φασὶ δέ, καὶ τὴν θείαν χάριν διὰ τῶν μυκτήρων εἰσοικίζειν λέγειν. Ἀλλ᾽ εἰδὼς ἐγὼ συκοφαντικῶς τοῦτο λέγοντας αὐτούς, παρ᾽ οὐδενὸς γὰρ τοῦτ᾽ ἤκουσα τῶν ἡμετέρων, ἐκ τούτου καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπενόησα κακούργως ἐπιτίθεσθαι. Τῶν γὰρ αὐτῶν ἐστι τά τε μὴ ὄντα κατ᾽ ἀνθρώπων πλάττειν καὶ τὰ ὄντα κακουργεῖν. Σὺ δὲ δίδαξόν με, Πάτερ, πῶς εἴσω πέμπειν σπουδῇ πάσῃ προαιρούμεθα καὶ μὴ κακὸν οἰόμεθα, τῷ σώματι τὸν νοῦν ἐμπερικλείειν;

Ἀπόκρισις, ὅτι τοῖς προῃρημένοις ἐν ἡσυχίᾳ προσέχειν ἑαυτοῖς, οὐκ ἀσυντελὲς ἔνδον τοῦ σώματος πειρᾶσθαι κατέχειν τὸν οἰκεῖον νοῦν.

Ἀδελφέ, οὐκ ἀκούεις τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, ὅτι τὰ σώματα ἡμῶν ναὸς τοῦ ἐν ἡμῖν Ἁγίου Πνεύματός ἐστιν [2]; Καὶ πάλιν· ὅτι οἶκος

1. Λουκ. ι', 16. 2. Α' Κορ. ς', 19.

τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐσμέν, ὡς καὶ ὁ Θεὸς λέγει, ὅτι ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεός[1]; Ὃ[2] τοίνυν οἰκητήριον πέφυκε γίνεσθαι Θεοῦ, πῶς ἂν ἀναξιοπαθῆσαί τις, νοῦν ἔχων, ἐνοικίσαι τὸν οἰκεῖον νοῦν αὐτῷ; Πῶς δὲ καὶ ὁ Θεὸς τὴν ἀρχὴν ἐνῴκισε τῷ σώματι τὸν νοῦν; Ἆρα καὶ αὐτὸς κακῶς ἐποίησε; Τοὺς τοιούτους λόγους, ἀδελφέ, τοῖς αἱρετικοῖς ἁρμόσει λέγειν, οἵ πονηρὸν καὶ τοῦ πονηροῦ πλάσμα τὸ σῶμα λέγουσιν. Ἡμεῖς δὲ ἐν τοῖς σωματικοῖς φρονήμασιν εἶναι τὸν νοῦν οἰόμεθα κακόν· ἐν τῷ σώματι δὲ οὐχὶ κακόν, ἐπεὶ μηδὲ τὸ σῶμα πονηρόν. Διὸ μετὰ τοῦ Δαβίδ, τῶν διὰ βίου τῷ Θεῷ προσανεχόντων ἕκαστος βοᾷ πρὸς τὸν Θεόν· ἐδίψησέ σε ἡ ψυχή μου, ποσαπλῶς σοι ἡ σάρξ μου[3]· καί, ἡ καρδία μου καὶ ἡ σάρξ μου ἠγαλλιάσαντο ἐπὶ Θεὸν ζῶντα[4]. Καὶ μετὰ τοῦ Ἡσαΐου· ἡ κοιλία μου ἠχήσει ὡς κιθάρα καὶ τὰ ἐντός μου ὡσεὶ τεῖχος χαλκοῦν, ὃ ἐνεκαίνισας[5]· καί, διὰ τὸν φόβον σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν πνεῦμα σωτηρίου σου[6], ᾧ θαρροῦντες, οὐ πεσούμεθα, ἀλλὰ πεσοῦνται οἱ ἀπὸ τῆς γῆς φωνοῦντες[7] καὶ ὡς γηΐνων τῶν ἐπουρανίων ρημάτων καὶ πολιτειῶν καταψευδόμενοι. Εἰ γὰρ καὶ ὁ Ἀπόστολος θάνατον τὸ σῶμα λέγει· τίς γάρ με, φησί, ρύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου[8]; ἀλλ' ὡς τοῦ προσύλου καὶ σωματικοῦ φρονήματος, σωματοειδοῦς ὄντος ἀτεχνῶς. Διὸ πρὸς τὸ πνευματικὸν καὶ θεῖον παραβάλλων τοῦτο, σῶμα δικαίως ἐκάλεσε· καὶ οὐχ ἁπλῶς σῶμα, ἀλλὰ θάνατον σώματος. Καὶ τοῦτο, μικρὸν ἀνωτέρω, τρανότερον δηλῶν, ὡς οὐχὶ τὴν σάρκα αἰτιᾶται, ἀλλὰ τὴν ἐπεισελθοῦσαν ἁμαρτητικὴν ὁρμὴν ἐκ παραβάσεως· πεπραμένος, φησίν, εἰμὶ ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν[9]· ὁ πεπραμένος δέ, οὐ φύσει δοῦλος. Καὶ πάλιν· οἶδα ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκί μου, ἀγαθόν[10]. Ὁρᾷς, ὅτι οὐ τὴν σάρκα, ἀλλὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτῇ, φησί, κακόν· τοῦτον τοίνυν τὸν ὄντα ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν καὶ τῷ νόμῳ τοῦ νοὸς ἀντιστρατευόμενον νόμον[11], ἐνοικεῖν τῷ σώματι κακόν, ἀλλ' οὐχὶ τὸν νοῦν. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς ἀντιπαρατασσόμενοι τούτῳ τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, ἐξοικίζομεν αὐτὸν τοῦ σώματος καὶ ἐνοικίζομεν τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ νοῦ. Καὶ νομοθετοῦμεν δι' αὐτῆς ἑκάστῃ τε δυνάμει τῆς ψυχῆς καὶ τοῖς τοῦ σώματος μέλεσιν ἑκάστῳ τὸ προσῆκον. Ταῖς μὲν αἰσθήσεσιν, ὧν τε καὶ ἐφ' ὅσον ἐστὶν ἀντιληπτέον· τὸ ἔργον δὲ τοῦ νόμου τοῦτο προσαγορεύεται ἐγκράτεια. Τῷ δὲ παθητικῷ μέρει τῆς ψυχῆς τὴν ἀρίστην ἐμποιοῦμεν ἕξιν· ἀγάπη δ' ἔσχεν αὕτη τὴν ἐπωνυμίαν. Ἀλλὰ καὶ τὸ λογιστικὸν διὰ τούτου βελτιοῦμεν, ἀποπεμπόμενοι πᾶν ὅ,τι προσίσταται τῇ διανοίᾳ πρὸς τὴν εἰς Θεὸν ἀνάνευσιν· καλοῦμεν δὲ τουτὶ τὸ μόριον τοῦ νόμου τούτου νῆψιν. Ἐγκρατείᾳ δέ τις τὸ σῶμα καθάρας ἑαυτοῦ, θυμόν τε καὶ ἐπιθυμίαν ἀφορμὴν ἀρετῶν δι' ἀγάπης

1. Β' Κορ. ς', 16. 2. Οὕτω γραπτέον μᾶλλον ἀντὶ Ὁ. 3. Ψαλμ. 63, 2. 4. Ψαλμ. 83, 3. 5. Ἡσ. ις', 11. 6. Πρβλ. Ἡσ. κς', 17-18. 7. Πρβλ. Ἡσ. η', 19. 8. Ῥωμ. ζ', 24. 9. Ῥωμ. ζ', 14. 10. Ῥωμ. ζ', 18. 11. Ῥωμ. ζ', 23.

θείας ποιησάμενος καὶ νοῦν ἀπειλικρινημένον δι' εὐχῆς παραστήσας τῷ Θεῷ, κτᾶται καὶ ὁρᾷ ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐπηγγελμένην χάριν τοῖς κεκαθαρμένοις τὴν καρδίαν· καὶ τότ' ἂν δυνηθείη μετὰ Παύλου λέγειν, ὅτι ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ[1]. Ἔχομεν δέ, φησί, τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις[2] σκεύεσι, τοῖς σώμασιν. Εἰ τὸν νοῦν ἡμῶν αὐτῶν ἔνδον τοῦ σώματος καθέξομεν, ἀναξίως τῆς μεγαλοφυΐας πράξομεν τοῦ νοῦ; Καὶ τίς ἂν τοῦτ' εἴποι, μὴ ὅτι πνευματικός, ἀλλὰ καὶ νοῦν γεγυμνωμένον θείας χάριτος, ἀνθρώπου δ' ὅμως ἔχων, ἐπεὶ δὲ καὶ ἓν ἐστι πολυδύναμον πρᾶγμα ἡ καθ' ἡμᾶς ψυχή, χρῆται δ' ὡς ὀργάνῳ τῷ ζῆν κατ' αὐτὴν πεφυκότι σώματι, τίσιν ὡς ὀργάνοις χρωμένη ἐνεργεῖ ἡ δύναμις αὐτῆς· αὕτη, ἣν καλοῦμεν νοῦν· ἀλλὰ γὰρ οὐδεὶς ποθ' ὑπενόησεν, οὔτ' ἐπὶ τοῖς ὄνυξιν, οὔτ' ἐν τοῖς βλεφάροις, οὐδεμενοῦν ἐν τοῖς μυκτῆρσιν ἢ τοῖς χείλεσιν ἐνῳκισμένοις εἶναι τὴν διάνοιαν. Ἐντὸς δ' ἡμῖν ἐνεῖναι, πᾶσιν αὕτη συνδοκεῖ. Διηνέχθησαν δέ τινες, τίνι πρώτῳ ὡς ὀργάνῳ χρῆται τῶν ἐντός. Οἱ μὲν γάρ, ὡς ἐπ' ἀκροπόλει τινί, τῷ ἐγκεφάλῳ ταύτην ἐνιδρύουσιν. Οἱ δέ, τῆς καρδίας τὸ μεσαίτατον καὶ τὸ κατ' αὐτὸ τοῦ ψυχικοῦ πνεύματος ἀπειλικρινημένον, ὄχημα διδόασιν αὐτῇ. Ἡμεῖς δὲ καὶ αὐτοί, εἰ καὶ μήτε ἔνδον ὡς ἐν ἀγγείῳ, καὶ γὰρ ἀσώματον, μήτ' ἔξω, καὶ γὰρ συνημμένον· ἀλλ' ἐν τῇ καρδίᾳ, ὡς ἐν ὀργάνῳ, τὸ λογιστικὸν ἡμῶν εἶναι ἐπιστάμεθα ἀκριβῶς· οὐ παρ' ἀνθρώπου τοῦτο διδαχθέντες, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ πλάσαντος τὸν ἄνθρωπον ὅς φησιν ἐν Εὐαγγελίοις, ὅπως οὐ τὰ εἰσερχόμενα, ἀλλὰ τὰ ἐξερχόμενα διὰ τοῦ στόματος κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον· ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται, φησίν, οἱ λογισμοί[3]. Ταῦτ' ἄρα καὶ ὁ μέγας Μακάριος· ἡ καρδία, φησίν, ἡγεμονεύει ὅλου τοῦ ὀργάνου· καὶ ἐπὰν κατάσχῃ τὰς νομὰς τῆς καρδίας ἡ χάρις, βασιλεύει ὅλων τῶν λογισμῶν καὶ τῶν μελῶν. Ἐκεῖ γάρ ἐστιν ὁ νοῦς καὶ πάντες οἱ λογισμοὶ τῆς ψυχῆς. Οὐκοῦν ἡ καρδία ἡμῶν ἐστι τὸ τοῦ λογισμοῦ ταμεῖον. Καὶ πρῶτον σαρκικὸν ὄργανον λογιστικόν. Τὸ τοίνυν λογιστικὸν ἡμῶν ἐν ἀκριβεῖ νήψει σπεύδοντες ἐπισκέπτεσθαι καὶ διερθοῦν, τίνι ἄλλῳ ἐπισκεψαίμεθα, εἰ μὴ τὸν ἐκκεχυμένον διὰ τῶν αἰσθήσεων νοῦν ἡμῶν ἔξωθεν συναγαγόντες, πρὸς τὰ ἐντὸς ἐπαναγάγοιμεν, καὶ πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν καρδίαν, τὸ τῶν λογισμῶν ταμεῖον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ φερωνύμως Μακάριος, ἐφεξῆς τοῖς ἀνωτέρω μικρὸν εἰρημένοις παρ' αὐτοῦ, φησίν· ἐκεῖ τοίνυν δεῖ σκοπεῖν, εἰ ἐνέγραψεν ἡ χάρις τοὺς τοῦ πνεύματος νόμους· ἐκεῖ, ποῦ; ἐν τῷ ἡγεμονικῷ ὀργάνῳ, ἐν τῷ τῆς χάριτος θρόνῳ, ὅπου ὁ νοῦς καὶ οἱ λογισμοὶ πάντες τῆς ψυχῆς, ἐν τῇ καρδίᾳ δηλαδή. Ὁρᾷς πῶς ἀναγκαιότατον τοῖς προῃρημένοις ἐν ἡσυχίᾳ προσέχειν ἑαυτοῖς, ἐπανάγειν καὶ ἐμπερικλείειν τῷ σώματι τὸν νοῦν καὶ μάλιστα τῷ ἐν τῷ σώματι ἐνδοτάτῳ σώματι, ὃ καρδίαν ὀνομάζομεν; Εἰ δὲ καὶ κατὰ τὸν ψαλμῳδόν,

1. Β' Κορ. δ', 6. 2. Β' Κορ. δ', 7. 3. Ματθ. ιε', 11, 19.

πᾶσα ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν[1], πῶς ἡμεῖς αὐτὴν ἔξω που ζητήσωμεν; Εἰ καί, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ὁ Θεὸς ἔδωκεν αὐτοῦ τὸ πνεῦμα κρᾶζον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, Ἀββᾶ ὁ Πατήρ[2], πῶς ἡμεῖς οὐκ ἐν αὐταῖς συνευξόμεθα τῷ πνεύματι; Εἰ δὲ κατὰ τὸν Προφητῶν καὶ Ἀποστόλων Κύριον, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ἡμῶν ἐστι[3], πῶς οὐκ ἔξω καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας γένοιτ᾽ ἄν, ὁ τῶν ἐντὸς ἑαυτοῦ τὸν νοῦν ἐξάγειν διὰ σπουδῆς ποιούμενος; Καρδία ὀρθή, φησὶν ὁ Σολομών, ζητεῖ αἴσθησιν[4], ἣν ὁ αὐτὸς νοερὰν καὶ θείαν ἀλλαχοῦ προσείρηκε· πρὸς ἣν οἱ Πατέρες πάντας προτρεπόμενοι, νοῦς, φασί, νοερός, πάντως καὶ νοερὰν αἴσθησιν περιβέβληται· ἣν ἐν ἡμῖν καὶ οὐκ ἐν ἡμῖν οὖσαν ἐκζητοῦντες μὴ παυσώμεθα. Ὁρᾷς, ὅτι κἂν πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀντικαταστῆναί τις προθυμηθῇ, κἂν τὴν ἀρετὴν προσκτήσασθαι, κἂν τοῦ κατ᾽ ἀρετὴν ἄθλου τὸ βραβεῖον, μᾶλλον δὲ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ κατ᾽ ἀρετὴν βραβείου, τὴν αἴσθησιν τὴν νοερὰν εὑρεῖν, ἐντὸς τοῦ τε σώματος καὶ ἑαυτοῦ τὸν νοῦν ἐπαναγαγεῖν ἀνάγκη; Τὸ δ᾽ ἔξω τὸν νοῦν οὐ τοῦ σωματικοῦ φρονήματος, ἀλλ᾽ αὐτοῦ τοῦ σώματος ποιεῖν, ὡς ἐκεῖ νοεροῖς θεάμασιν ἐντύχοι, τῆς ἑλληνικῆς ἐστι πλάνης αὐτὸ τὸ κράτιστον καὶ πάσης κακοδοξίας ῥίζα καὶ πηγή, δαιμόνων εὕρημα καὶ παίδευμα, γεννητικὸν ἀνοίας καὶ γέννημα τῆς ἀπονοίας. Διὸ καὶ οἱ λαλοῦντες ἐκ τῆς τῶν δαιμόνων ἐπιπνοίας, ἐξεστηκότες ἑαυτῶν εἰσι· μηδ᾽ αὐτὸ τοῦτο συνιέντες ὅ,τι λέγουσιν. Ἡμεῖς δέ, μὴ μόνον εἴσω τοῦ σώματος καὶ τῆς καρδίας, ἀλλὰ καὶ τὸν αὐτόν, αὐτοῦ πάλιν πέμπομεν τὸν νοῦν. Κατηγορείτωσαν οὐκοῦν οἱ λέγοντες μὴ κεχωρισμένον, ἀλλ᾽ ἐνόντα τῇ ψυχῇ, πῶς ἂν αὖθις εἴσω πέμποι τις τὸν νοῦν. Ἀγνοοῦσι γάρ, ὡς ἔοικεν, ὅτι ἄλλο μὲν οὐσία νοός, ἄλλο δὲ ἐνέργεια· μᾶλλον δὲ εἰδότες, τοῖς ἀπατεῶσιν ἑαυτοὺς συνέταξαν ἑκόντες, διὰ τῆς ὁμωνυμίας σοφιζόμενοι. Μὴ καταδεχόμενοι γὰρ τὸ τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας ἁπλοῦν, οἱ ἐκ τῆς διαλεκτικῆς πρὸς τὰς ἀντιλογίας ἠκονημένοι, κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον, περιτρέπουσι τὴν ἰσχὺν τῆς ἀληθείας ἐκ τῶν ἀντιθέσεων τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, τῇ πιθανολογίᾳ τῶν σοφισμάτων. Τοιούτους γὰρ δεῖ εἶναι τοὺς μὴ πνευματικοὺς καὶ τὰ πνευματικὰ κρίνειν καὶ διδάσκειν ἀξιοῦντας ἑαυτούς. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο λέληθεν αὐτούς, ὅτι οὐχ ὡς ἡ ὄψις τ᾽ ἄλλα μὲν ὁρᾷ τῶν ὁρατῶν, ἑαυτὴν δὲ οὐχ ὁρᾷ, οὕτω καὶ ὁ νοῦς· ἀλλ᾽ ἐνεργεῖ μὲν καὶ τ᾽ ἄλλα ὧν ἂν δέοιτο περισκοπεῖν· ὃ φησι κατ᾽ εὐθεῖαν κίνησιν τοῦ νοῦ Διονύσιος ὁ Μέγας· εἰς ἑαυτὸν δ᾽ ἐπάνεισι καὶ ἐνεργεῖ καθ᾽ ἑαυτόν, ὅταν ἑαυτὸν ὁ νοῦς ὁρᾷ· τοῦτο δ᾽ αὖθις κυκλικὴν εἶναι κίνησιν ὁ αὐτὸς αὐτοῦ φησιν. Αὕτη δ᾽ ἡ τοῦ νοῦ ἐστιν ἐνέργεια, κρείττων καὶ ἰδιαιτάτη· δι᾽ ἧς καὶ ὑπὲρ ἑαυτὸν γινόμενος ἔσθ᾽ ὅτε, τῷ Θεῷ συγγίνεται. Νοῦς γάρ, φησὶ ὁ Μέγας Βασίλειος, μὴ σκεδαννύμενος ἐπὶ τὰ ἔξω· ὁρᾷς ὅτι ἔξεισιν; ἐξιὼν οὖν, ἐπανόδου δεῖται. Διὸ φησιν· ἐπάνεισι πρὸς ἑαυτόν· δι᾽ ἑαυτοῦ δὲ πρὸς τὸν Θεόν, ὡς δι᾽ ἀπλανοῦς ἀνα-

1. Ψαλμ. 44, 14. 2. Γαλ. δ´, 6. 3. Λουκ. ιζ´, 21. 4. Παροιμ. ιε´, 14.

βαίνει τῆς ὁδοῦ. Τὴν τοιαύτην γὰρ κίνησιν τοῦ νοῦ, καὶ ὁ τῶν νοερῶν ἀπλανὴς ἐπόπτης ἐκεῖνος Διονύσιος, ἀδύνατον εἶναι, φησί, πλάνῃ τινὶ περιπεσεῖν. Ταύτης οὖν ἀπάγειν ὁ τῆς πλάνης πατὴρ ἐπιθυμῶν ἀεὶ τὸν ἄνθρωπον καὶ πρὸς τὴν χωροῦσαν αὐτοῦ τὰς πλάνας ἄγειν, οὐδέπω καὶ τήμερον, ὅσα γε ἡμεῖς ἴσμεν, εὗρε συνεργὸν διὰ χρηστολογίας ἀγωνιζόμενον ἐφελκύσασθαι πρὸς ταύτην. Νῦν δ᾽ ὡς ἔοικεν εὗρε τοὺς συλλαμβανομένους, εἴπερ, ὡς αὐτὸς εἶπας, εἰσίν. Οἳ καὶ λόγους συντιθέασιν ἐνάγοντας πρὸς ταῦτα καὶ τοὺς πολλοὺς πείθειν ἐγχειροῦσιν, ὡς κάλλιον ἔξω κατέχειν τοῦ σώματος προσευχόμενον τὸν νοῦν, καὶ αὐτοὺς τοὺς τὸν ὑπεραναβεβηκότα καὶ ἡσύχιον ἀσπαζομένους βίον. Μηδ᾽ ἐκεῖνο αἰδεσθέντες, ὅπερ Ἰωάννης ὁ τὴν πρὸς οὐρανὸν φέρουσαν Κλίμακα διὰ λόγων τεκτηνάμενος ἡμῖν, ὁριστικῶς καὶ ἀποφαντικῶς ἐξεῖπεν· ὡς ἡσυχαστής ἐστιν ὁ τὸ ἀσώματον ἐν σώματι περιορίζειν σπεύδων· ᾧ συνῳδὰ καὶ οἱ πνευματικοὶ Πατέρες ἡμῶν ἐδίδαξαν ἡμᾶς εἰκότως. Εἰ γὰρ μὴ ἔνδον τοῦ σώματος περιορίσειε, πῶς ἂν ἐν ἑαυτῷ τὸν τὸ σῶμα ἐνημμένον, καὶ ὡς εἶδος φυσικὸν διὰ πάσης χωροῦντα τῆς μεμορφωμένης ὕλης· ἧς τὸ ἔξω καὶ διωρισμένον οὐκ ἂν ἐπιδέξαιτο οὐσίαν νοῦ, μέχρις ἂν ἐκείνη ζῴη, ζωῆς εἶδος κατάλληλον τῇ συναφείᾳ σπῶσα. Βλέπεις, ἀδελφέ, πῶς οὐ πνευματικῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνθρωπίνως ἐξετάζουσιν, εἴσω τοῦ σώματος πέμπειν ἢ κατέχειν τὸν νοῦν ἀναπέφηνεν ἀναγκαιότατον τοὺς προῃρημένους ἑαυτῶν ὡς ἀληθῶς γενέσθαι καὶ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον φερωνύμους Μοναχούς; Τὸ δ᾽ εἰς ἑαυτοὺς μάλιστα τοὺς εἰσαγομένους βλέπειν εἰσηγεῖσθαι καὶ διὰ τῆς ἀναπνοῆς εἴσω πέμπειν τὸν οἰκεῖον νοῦν, οὐκ ἀπὸ τρόπου. Τὸν γὰρ μήπω θεωρητικὸν ἑαυτοῦ, μηχαναῖς τισι πρὸς ἑαυτὸν ἐπισυνάγειν τὸν νοῦν, οὐκ ἀποτρέψειέ τις εὖ φρονῶν· ἐπεὶ οὖν τοῖς ἄρτι πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἀποδυσαμένοις, καὶ συναγόμενος συνεχῶς ἀποπηδᾷ· δεῖ δὲ καὶ συνεχῶς αὐτοὺς αὖθις τοῦτον ἐπανάγειν· λανθάνει δ᾽ ἀγυμνάστους ὄντας δυσθεωρητότατος καὶ εὐκινητότατος ἁπάντων ὤν. Διὰ τοῦτο τῇ πυκνὰ διαχεομένῃ καὶ ἐπαναγομένῃ εἰσπνοῇ, προσέχειν εἰσὶν οἵ, παραινοῦσι, καὶ ἐπέχειν τι μικρόν, ὡς κἀκεῖνον συνεπίσχοιεν τηροῦντες ἐν αὐτῇ, μέχρις ἄν, σὺν Θεῷ, ἐπὶ τὸ κρεῖττον προϊόντες, ἀπρόϊτον πρὸς τὰ περὶ αὐτὸν καὶ ἀμιγῆ τὸν οἰκεῖον νοῦν ποιήσαντες, δυνηθῶσιν ἀκριβῶς εἰς ἑνοειδῆ συνέλιξιν συναγαγεῖν. Τοῦτο δ᾽ ἴδοι τις ἂν καὶ αὐτομάτως ἑπόμενον τῇ προσοχῇ τοῦ νοῦ, ἠρέμα γὰρ εἴσεισί τε καὶ ἔξεισι τουτὶ τὸ πνεῦμα, κἀπὶ πάσης ἐναγωνίου σκέψεως· μάλιστα δὲ ἐπὶ τῶν ἡσυχαζόντων σώματι καὶ διανοίᾳ. Οὗτοι γὰρ πνευματικῶς σαββατίζοντες καὶ ἀπὸ πάντων τῶν οἰκείων ἔργων καταπαύοντες, ὡς ἐφικτόν, πᾶν μὲν τὸ μεταβατικὸν καὶ διεξοδικὸν καὶ πεποικιλμένον περὶ τὰς γνώσεις τῶν ψυχικῶν δυνάμεων περιαιροῦσιν ἔργον· καὶ τὰς αἰσθητικὰς πάσας ἀντιλήψεις καὶ πᾶσαν ἁπλῶς σώματος ἐνέργειαν, ἥτις ἐφ᾽ ἡμῖν. Ἣ δ᾽ οὐκ ἐφ᾽ ἡμῖν τελέως, ὥσπερ καὶ τὸ ἀναπνεῖν, ἐφ᾽ ὅσον ἐφ᾽ ἡμῖν. Ταῦτα δὲ πάντα τοῖς προκόψασι καθ᾽ ἡσυχίαν

ἀπόνως καὶ ἀπεριμερίμνως ἕπεται. Τῇ γὰρ τελείᾳ πρὸς ἑαυτὴν εἰσόδῳ τῆς ψυχῆς αὐτόματα ταυτὶ πάντα ἐπιγίνεσθαι ἀνάγκη. Τοῖς δ' ἀρχομένοις ἐν οὐδὲν τῶν εἰρημένων ἴδοις ἂν ἀμογητὶ περιγινόμενον. Ὡς οὖν τῇ ἀγάπῃ ἕπεται τὸ ὑπομένειν· ἡ γὰρ ἀγάπη πάντα στέργει [1]· ἡμεῖς δὲ διδασκόμεθα κατορθοῦν βίᾳ τὴν ὑπομονήν, ὡς δι' αὐτῆς πρὸς τὴν ἀγάπην φθάσωμεν, οὕτω κἀπὶ τούτων ἔχει. Καὶ τί δεῖ πλείω περὶ τούτων λέγειν; Πάντες γὰρ οἱ πεπειραμένοι γελῶσι τοὺς ἐξ ἀπειρίας ἀντινομοθετοῦντας. Τῶν γὰρ τοιούτων οὐ λόγος, ἀλλὰ πόνος καὶ ἡ διὰ πόνων πεῖρα διδάσκαλος, αὐτή τε καρπουμένη τὸ συμφέρον καὶ τῶν φιλονείκων τε καὶ φιλενδείκτων τοὺς ἀκάρπους ἀποστρεφομένη λόγους. Ἐπεὶ δὲ καὶ καθάπερ τις τῶν μεγάλων περὶ ταῦτα λέγει, τοῖς ἔξω σχήμασι πέφυκεν ὁ ἔσω ἄνθρωπος συνεξομοιοῦσθαι μετὰ τὴν παράβασιν, πῶς οὐκ ἂν συντελέσειέ τι μέγα τῷ σπεύδοντι συστρέφειν τὸν νοῦν εἰς ἑαυτόν, ὡς μὴ τὴν κατ' εὐθεῖαν, ἀλλὰ τὴν κυκλικὴν καὶ ἀπλανῆ κινεῖσθαι κίνησιν, τῷ μὴ τὸν ὀφθαλμὸν ὧδε κἀκεῖσε περιάγειν, ἀλλ' οἷον ἐρείσματί τινι τοῦτον προσερείδειν τῷ οἰκείῳ στήθει ἢ τῷ ὀμφαλῷ· πρὸς γὰρ τῷ εἰς κύκλον ὥσπερ ἔξωθεν ἐφ' ὅσον ἐφικτὸν συνελίττειν ἑαυτόν, παραπλησίως τῇ σπουδαζομένῃ ἐν αὐτῷ τοῦ νοῦ κινήσει καὶ τὴν δι' ὄψεως ἔξω χεομένην δύναμιν τοῦ νοῦ, τῆς καρδίας εἴσω πέμψει διὰ τοῦ τοιούτου σχήματος τοῦ σώματος. Εἰ δὲ καὶ τοῦ νοητοῦ θηρὸς δύναμις ἐπ' ὀμφαλοῦ γαστρός [2], ὡς τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας ἐκεῖ τὸ κράτος ἔχοντος καὶ νομὴν αὐτῷ διδόντος, διατί μὴ τὸν ἀντιστρατευόμενον ἐκείνῳ τοῦ νόμου νόμον [3], αὐτοῦ δι' εὐχῆς ὡπλισμένον ἐπιστήσωμεν; ὡς ἂν μὴ τὸ διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας πνεῦμα πονηρὸν ἀπελαθέν, μεθ' ἑτέρων ἑπτὰ πονηροτέρων πνευμάτων ἐπιστρέψαν, αὖθις ἐγκατοικισθῇ καὶ γένηται τὰ ἔσχατα χείρονα τῶν πρώτων [4]. Πρόσεχε σεαυτῷ [5], φησὶν ὁ Μωυσῆς, παντὶ δηλαδή, οὐ τινὶ μὲν τῶν σῶν, τινὶ δ' οὔ· διὰ τίνος; τοῦ νοῦ πάντως· οὐδενὶ γὰρ ἄλλῳ δυνατὸν προσέχειν ἑαυτῷ παντί. Ταύτην οὖν ἐπίστησον καὶ ψυχῇ καὶ σώματι τὴν φυλακήν· δι' αὐτῆς γὰρ καὶ σωματικῶν καὶ ψυχικῶν πονηρῶν παθημάτων ἀπαλλαγήσῃ ῥᾳδίως. Σεαυτοῦ τοίνυν πρόστηθι, σεαυτῷ ἐπίστηθι, σεαυτὸν ἐπίσκεψαι· μᾶλλον δὲ προΐστασο καὶ ἐπισκέπτου καὶ ἔταζε. Καὶ γὰρ οὕτω τὴν σάρκα ἀφηνιάζουσαν ὑποτάξεις τῷ πνεύματι, καὶ ῥῆμα κρυπτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ σου οὐ μήποτε γένηται [6]. Ἐὰν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος, τῶν πονηρῶν δηλαδὴ καὶ πνευμάτων καὶ παθημάτων, ἀναβῇ ἐπὶ σέ, φησὶν ὁ Ἐκκλησιαστής, τόπον σου μὴ ἀφῇς [7]· τουτέστι μὴ ψυχῆς μέρος, μὴ μέλος σώματος ἀνεπίσκοπον ἐάσῃς. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν κάτωθεν ἐπηρεαζόντων πνευμάτων ἀνώτερος διαγενήσῃ καὶ τῷ ἐτάζοντι καρδίας καὶ νεφρούς [8], ὡς αὐτὸς ταῦτα προετάσας, ἀνεξετάστως παραστήσῃ μετὰ παρρησίας. Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα [9],

1. Α' Κορ. ιγ', 7. 2. Πρβλ. Ἰὼβ μ', 16. 3. Ῥωμ. ζ', 23. 4. Ματθ. ιβ', 45.
5. Δευτ. ιε', 9. 6. Δευτ. ιε', 9. 7. Ἐκκλ. ι', 4. 8. Ψαλμ. 7, 10.
9. Α' Κορ. ια', 31.

Παῦλός ἐστιν ὁ λέγων. Καὶ τὸ τοῦ Δαβὶδ παθὼν μακάριον ἐκεῖνο πάθος, καὶ αὐτὸς πρὸς τὸν Θεὸν ἐρεῖς, ὅτι σκότος οὐ σκοτισθήσεται ἀπὸ σοῦ καὶ νὺξ ὡς ἡμέρα φωτισθήσεταί μοι, ὅτι σὺ ἐκτήσω τοὺς νεφρούς μου [1]· οὐ τὸ τῆς ἐμῆς, φησί, ψυχῆς μόνον ἐπιθυμητικὸν ὅλον σὸν εἰργάσω, ἀλλὰ καὶ εἴ τι ἐν τῷ σώματι ταύτης τῆς ἐπιθυμίας ζώπυρον, πρὸς τὴν ἐμποιοῦσαν ἐπιστρέψαν, δι' αὐτῆς πρὸς σὲ ἀνέπτη καὶ σοῦ ἐξήρτηται καὶ σοὶ κολλᾶται. Ὡς γὰρ τοῖς τῶν αἰσθητῶν καὶ φθαρτῶν ἡδονῶν ἀντεχομένοις, τὸ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμοῦν ὅλον κενοῦται πρὸς τὴν σάρκα καὶ διὰ τοῦτο ὅλοι σάρκες γίνονται καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔνι καταμένειν ἐν αὐτοῖς [2], οὕτω τοῖς ἀνυψώσασι τὸν νοῦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοῦ θείου πόθου τὴν ψυχὴν ἐξηρτημένοις, καὶ ἡ σὰρξ μετασκευαζομένη συνανυψοῦταί τε καὶ συναπολαύει τῆς θείας κοινωνίας καὶ κτῆμα καὶ αὐτὴ γίνεται καὶ οἴκημα Θεοῦ, μηκέτ' ἐνοικουροῦσαν ἔχουσα τὴν πρὸς Θεὸν ἔχθραν, μηδὲ κατὰ τοῦ πνεύματος ἐπιθυμοῦσα [3]. Τίς δὲ καὶ ὁ μᾶλλον ἐπιτήδειος τόπος τῷ κάτωθεν ἐφ' ἡμᾶς ἀνιόντι πνεύματι σαρκός, καὶ νοῦς οὐχ ἡ σάρξ, ἐν ᾗ καὶ ὁ Ἀπόστολός φησι μηδὲν ἀγαθόν, πρὸ τοῦ ἐγκατοικισθῆναι τὸν νόμον τῆς ζωῆς, οἰκεῖν [4]; Ταύτην οὐκοῦν καὶ μᾶλλον δεῖ μηδέποτ' ἀφεῖσθαι προσοχῆς. Πῶς γὰρ ἡμῶν εἴη; Πῶς δ' ἂν ἀφῶμεν ταύτην; Πῶς δ' ἂν ἀποκρουσαίμεθα τὴν πρὸς αὐτὴν ἄνοδον τοῦ πονηροῦ; καὶ μάλιστα οἱ μήπω πνευματικῶς εἰδότες ἀντεπιέναι τοῖς πνευματικοῖς τῆς πονηρίας [5], εἰ μὴ καὶ διὰ τοῦ ἔξω σχήματος ἡμᾶς αὐτοὺς παιδεύσομεν προσέχειν ἑαυτοῖς; Καὶ τί λέγω τοὺς ἄρτι ἐπιβαλλομένους, ὅτε καὶ τῶν τελεωτέρων εἰσὶν οἵ, τούτῳ χρησάμενοι τῷ σχήματι κατὰ τὴν προσευχήν, εὐήκοον τὸ θεῖον ἔσχον· οὐ μόνον τῶν μετὰ Χριστόν, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸ τῆς αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπιδημίας. Καὶ αὐτὸς γὰρ ὁ τὴν θεοπτίαν τελεώτατος Ἠλίας, τὴν κεφαλὴν τοῖς γόνασιν ἐρείσας, καὶ οὕτω τὸν νοῦν εἰς ἑαυτὸν καὶ τὸν Θεὸν φιλοπονώτερον συναγαγών, τὸν πολυετῆ ἐκεῖνον ἔλυσεν αὐχμόν [6]. Οὗτοι δέ μοι δοκοῦσιν, ἀδελφέ, παρ' ὧν ἀκηκοέναι ταῦτα λέγεις, νοσεῖν τὴν τῶν Φαρισαίων νόσον. Διὸ καὶ τὸ ἔσωθεν τοῦ ποτηρίου, δηλαδὴ τὴν ἑαυτῶν καρδίαν, ἐπισκέπτεσθαι καὶ καθαίρειν [7] οὐκ ἐθέλουσι. Καὶ ταῖς πατρικαῖς μὴ στοιχοῦντες παραδόσεσι, σπεύδουσιν αὐτοὶ προκαθῆσθαι πάντων [8], ὡς καινοὶ νομοδιδάσκαλοι. Τό τε σχῆμα τῆς δεδικαιωμένης τελωνικῆς εὐχῆς ἐκείνης [9] αὐτοί τε ἀπαξιοῦσι καὶ τοὺς ἄλλους τῶν εὐχομένων παραινοῦσι μὴ προσίεσθαι· καθάπερ γὰρ ἐν Εὐαγγελίοις φησὶν ὁ Κύριος· ἐκεῖνος οὐκ ἤθελεν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἆραι. [10] Τοῦτον δὲ ζηλοῦσιν, οἱ ἑαυτοῖς ἐν τῷ εὔχεσθαι προσέχοντες τὴν ὄψιν. Οἱ δ' ὀμφαλοψύχους τούτους ὀνομάζοντες, πρὸς τῷ συκοφαντεῖν σαφῶς ὧν κατηγοροῦσι· τίς γάρ ποτε

1. Ψαλ. 138, 12 - 13. 2. Πρβλ. Γεν. ς', 3. 3. Γαλ. ε', 17.
4. Ῥωμ. ζ', 18. 5. Ἐφεσ. ς', 12. 6. Γ' Βασ. ιη', 42 κ. ἑ.
7. Ματθ. κγ', 25. 8. Πρβλ. Ματθ. κγ', 6. 9. Λουκ. ιη', 13.
10. Λουκ. ιη', 13.

τούτων ἐπ' ὀμφαλοῦ λέγει τὴν ψυχήν; πρὸς γοῦν τῷ γενέσθαι δήλους συκοφαντικῶς ἐπιθεμένους καὶ ὑβριστάς, τῶν ἐπαινουμένων σφᾶς αὐτοὺς ἔδειξαν ὄντας, ἀλλ' οὐ διορθωτὰς τῶν σφαλλομένων, οὐδ' ἡσυχίας ἕνεκεν καὶ ἀληθείας, ἀλλὰ κενοδοξίας χάριν γράφοντας, οὐδ' ἵνα πρὸς νῆψιν ἐνάγωσιν, ἀλλ' ἵνα τῆς νήψεως ἀπαγάγωσιν. Αὐτὸ γὰρ τὸ ἔργον καὶ τοὺς ἐμμελῶς ἐπειλημμένους τούτου, παντὶ τρόπῳ σπεύδουσιν ἐξ αὐτῆς τῆς καταλλήλου πράξεως ἐξουθενεῖν. Οἱ τοιοῦτοι δὲ ῥᾳδίως καὶ τὸν εἰπόντα, ὡς ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου[1], καὶ τὸν εἰρηκότα πρὸς Θεόν, ὅτι ἡ κοιλία μου ἠχήσει ὡς κιθάρα καὶ τὰ ἐντός μου ὡσεὶ τεῖχος χαλκοῦν ὃ ἐνεκαίνισας[2], κοιλιοψύχους ἂν προσαγορεύσειαν· καὶ κοινῇ πάντας διαβάλλοιεν τοὺς διὰ σωματικῶν συμβόλων τὰ νοερὰ καὶ θεῖα καὶ πνευματικὰ τυποῦντας καὶ καλοῦντας καὶ ἀνιχνεύοντας. Ἀλλ' ἐκείνοις μέν, παρὰ τοῦτο βλάβος ἐποίσουσιν οὐδέν· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ μακαρισμῶν πρόξενοι γενήσονται καὶ μείζονος προσθήκης τῶν ἐν οὐρανοῖς στεφάνων. Αὐτοὶ δὲ καὶ τῶν ἱερῶν παραπετασμάτων ἔξω μενοῦσι καὶ οὐδὲ πρὸς τὰς σκιὰς ἕξουσιν ἀτενίζειν τῆς ἀληθείας· πολὺ δὲ τὸ δέος, μὴ καὶ δίκην τίσουσιν αἰώνιον[3], οὐκ ἀποδιαστείλαντες μόνον ἑαυτοὺς τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτῶν τῷ λόγῳ χωρήσαντες. Συμεῶνος γὰρ τοῦ νέου Θεολόγου τὸν βίον οἶσθα· θαῦμά τε ὄντα πάντα σχεδὸν καὶ δι' ὑπερφυῶν θαυμάτων ὑπὸ Θεοῦ δεδοξασμένον· τά τε συγγράμματα αὐτοῦ, συγγράμματα ζωῆς εἰπών τις, οὐκ ἂν ἁμάρτοι τοῦ προσήκοντος. Καὶ Νικηφόρον δὲ τὸν ὅσιον ἐκεῖνον, ὃς πολυετῆ χρόνον ἐν ἠρεμίᾳ καὶ ἡσυχίᾳ διενεγκών, ἔπειτα τοῖς ἐρημικωτέροις μέρεσι τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐμφιλοχωρήσας καὶ ἀπασχολήσας ἑαυτόν, ἐκ πασῶν τῶν Πατρικῶν φωνῶν συνειλοχώς, τὴν νηπτικὴν ἡμῖν αὐτῶν παρέδωκε πρᾶξιν. Οὗτοι τοίνυν, τοῦθ' ὅπερ ἀνατρέπειν φῂς τινας, σαφῶς τοῖς προαιρουμένοις εἰσηγοῦνται. Καὶ τί λέγω τοὺς παλαιοὺς τῶν ἁγίων; Ἄνδρες γὰρ μικρῷ πρὸ ἡμῶν, μεμαρτυρημένοι καὶ ἀποδεδειγμένοι ἐν δυνάμει Πνεύματος Ἁγίου[4], πάνθ' ἡμῖν διὰ στόματος οἰκείου παρέδωκαν· τόν τε Θεολόγον, τοῦτον ὡς ἀληθῶς Θεολόγον καὶ τῆς ἀληθείας τῶν Θεοῦ μυστηρίων ἐπόπτην ἀσφαλέστατον, ἐφ' ἡμῶν ἀνεκήρυττον· τὸν φερωνύμως Θεόληπτον ἐκεῖνον ἀκούεις τὸν Φιλαδελφείας Πρόεδρον, μᾶλλον δ' ἀπὸ ταύτης ὡς ἀπὸ λυχνίας τὸν κόσμον φωτίσαντα· τὸν Ἀθανάσιον ἐκεῖνον, ὃς ἐπ' ἐνιαυτοὺς οὐκ ὀλίγους τὸν Πατριαρχικὸν ἐκόσμησε θρόνον, οὗ καὶ τὴν σορὸν ὁ Θεὸς ἐτίμησε· Νεῖλον ἐκεῖνον τὸν ἐξ Ἰταλῶν, τὸν τοῦ Μεγάλου ζηλωτὴν Νείλου· τὸν Σελιώτην καὶ τὸν Ἠλίαν, τοὺς μηδὲν ἀποδέοντας ἐκείνου· Γαβριὴλ καὶ Ἀθανάσιον, τοὺς καὶ προφητικοῦ χαρίσματος ἠξιωμένους. Τούτους πάντως ἀκούεις, καὶ πολλοὺς ἄλλους, πρὸ αὐτῶν τε καὶ σὺν αὐτοῖς καὶ μετ' αὐτοὺς γεγονότας, ἐπαινοῦντας καὶ παραινοῦντας κατέχειν τοὺς βουλομένους τὴν παράδεισον ταύτην· ἣν

1. Ψαλμ. 39, 9. 2. Ἠσ. ιϛ', 11. 3. Πρβλ. Β' Θεσσ. α', 9.
4. Πρβλ. Πράξ. β', 22.

οἱ νέοι διδάσκαλοι τῆς ἡσυχίας, μηδ' ἴχνος ἡσυχίας εἰδότες, μηδ' ἀπὸ πείρας, ἀλλ' ἀπὸ λογολεσχίας νουθετοῦντες, ἀθετεῖν καὶ μεταδιδάσκειν καὶ ἐξουθενεῖν πειρῶνται, πρὸς οὐδὲν χρήσιμον τῶν ἀκουόντων[1]. Ἡμεῖς δὲ καὶ τῶν ἁγίων ἐκείνων ἔστιν οἷς αὐτοπροσώπως ὡμιλήσαμεν καὶ διδασκάλοις ἐχρησάμεθα. Πῶς οὖν τούτους παρ' οὐδὲν θέμενοι, τοὺς καὶ πείρᾳ καὶ χάριτι δεδιδαγμένους, τοῖς ἀπὸ τύφου καὶ λογομαχίας ἐπὶ τὸ διδάσκειν χωρήσασιν εἴξωμεν; Οὐκ ἔσται τοῦτο, οὐκ ἔσται. Καὶ σὺ τοίνυν τοὺς τοιούτους ἀποτρέπου[2], μετὰ τοῦ Δαβὶδ συνετῶς σεαυτῷ προσλαλῶν· εὐλόγει ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον καὶ πάντα τὰ ἐντός μου τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ·[3] σαυτόν τε πειθήνιον παρέχων τοῖς πατράσιν, ἄκουε, πῶς εἴσω πέμπειν ἀεὶ τὸν νοῦν προτρέπονται.

1. Πρβλ. Β' Τιμ. β', 14. 2. Πρβλ. Β' Τιμ. γ', 5. 3. Ψαλμ. 102,1.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ ΚΑΙ ΚΑΘΑΡΟΤΗΤΟΣ ΚΑΡΔΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ Γ'.

Ἐπειδὴ τὸ Θεῖον αὐτοαγαθότης ἐστὶ καὶ ἔλεος αὐτόχρημα καὶ ἄβυσσος χρηστότητος, μᾶλλον δὲ καὶ τῆς ἀβύσσου ταύτης περιληπτικόν, ὡς ὑπερέχον παντός τε ὀνόματος ὀνομαζομένου[1] καὶ νοουμένου πράγματος, τῇ πρὸς αὐτὸ ἑνώσει μόνῃ τύχοι ἂν τις τοῦ ἐλέους. Ἑνοῦται δέ τις τούτῳ, τῇ κοινωνίᾳ, κατὰ τὸ ἐγχωροῦν, τῶν ὁμοίων ἀρετῶν καὶ τῇ κοινωνίᾳ τῆς κατὰ τὴν εὐχὴν πρὸς τὸν Θεὸν δεήσεώς τε καὶ ἐνώσεως. Ἀλλ' ἡ μὲν δι' ἀρετῶν κοινωνία, δι' ὁμοιότητα, πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ θείου ἐπιτήδειον τὸν σπουδαῖον πέφυκε κατασκευάζειν, οὐ μέντοι καὶ ἑνοῦν. Ἡ δὲ τῆς εὐχῆς δύναμις αὐτὴν ἱερουργεῖ καὶ τελεσιουργεῖ τὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ Θεῖον ἀνάτασίν τε καὶ ἕνωσιν, σύνδεσμος οὖσα τῶν λογικῶν πρὸς τὸν κτίσαντα κτισμάτων, ὅταν μέν τοι τῶν παθῶν καὶ λογισμῶν δι' ἐμπύρου κατανύξεως ὑπεραναβῇ τὰ τῆς εὐχῆς· τῷ γὰρ ἐμπαθεῖ νῷ ἑνωθῆναι τὸν Θεόν, ἀδύνατον. Ὅθεν ὁ νοῦς μέχρις ἂν τοιοῦτος ᾖ εὐχόμενος, οὐδὲ τοῦ ἐλέους ἔτυχε· καθόσον δὲ τῶν λογισμῶν ἀνανεύειν δύναται, κατὰ τοιοῦτον καὶ τοῦ πένθους γίνεται· ἀναλόγως δὲ τῷ πένθει, καὶ τοῦ ἐλέους τῆς παρακλήσεως μεταλαγχάνει. Κἂν τούτοις ἐγχρονίσας μετὰ ταπεινώσεως, καὶ τὸ παθητικὸν ἅπαν μετασκευάζει τῆς ψυχῆς.

β'. Ὅταν τὸ ἑνιαῖον τοῦ νοῦ γένηται τρισσόν, μένον ἑνιαῖον, τότε συνάπτεται τῇ Θεαρχικῇ Τριαδικῇ Μονάδι, πᾶσαν ἀποκλεῖσαν πλάνης εἴσοδον καὶ ὑπεράνω καθεστὸς σαρκὸς καὶ κόσμου καὶ κοσμοκράτορος. Καὶ οὕτω τὰς ἐξ αὐτῶν λαβὰς διαφυγὸν παντάπασιν, ἐν ἑαυτῷ ἐστι καὶ τῷ Θεῷ, τῆς πηγαζούσης ἔνδοθεν πνευματικῆς ἀγαλλιάσεως καταπολαῦον, μέχρις ἂν τοιοῦτον ᾖ. Γίνεται δὲ τὸ ἑνιαῖον τοῦ νοῦ τρισσόν, μένον ἑνιαῖον, ἐν τῇ πρὸς ἑαυτὸν στροφῇ καὶ τῇ δι' ἑαυτοῦ πρὸς Θεὸν ἀνόδῳ. Ἡ δὲ πρὸς ἑαυτὸν στροφὴ τοῦ νοῦ, ἑαυτοῦ τήρησίς ἐστιν. Ἡ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν ἄνοδος αὐτοῦ, δι' εὐχῆς μὲν ἐνεργεῖται τὴν ἀρχήν, εὐχῆς δὲ συνεπτυγμένης, ἔστι δ' ὅτε καὶ διεξοδικωτέρας, ὃ καὶ ἐργωδέστερον. Ἂν δὲ διακαρτερῇ τις ἐν τῇ τοῦ νοῦ ταύτῃ συνελίξει καὶ τῇ πρὸς τὸ θεῖον ἀνατάσει, βίᾳ ἰσχυρᾷ τὸ πολυπόρευτον τῆς διανοίας ἄγχον τῆς οἰκείας, νοερῶς πλησιάζει τῷ Θεῷ καὶ τυγχάνει τῶν ἀρρήτων καὶ γεύεται τοῦ μέλλοντος αἰῶνος καὶ αἰσθήσει νοερᾷ γινώσκει, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος, καθάπερ καὶ ὁ ψαλμῳδός φησι. Γεύσασθε καὶ ἴδετε ὅτι Χριστὸς ὁ Κύριος[2]. Τὸ μὲν οὖν τρισ-

1. Ἐφεσ. α', 21. 2. Ψαλμ. 33,9.

σὸν εὑρεῖν τὸν νοῦν, τὸν αὐτὸν ὄντα μόνον τηροῦντα καὶ τηρούμενον καὶ εὐχόμενον ἐν τῇ τηρήσει, οὐ λίαν ἴσως δυσχερές· τὸ δὲ μακρὸν χρόνον ἐν ταύτῃ τῇ καταστάσει καρτερῆσαι τῇ γεννητικῇ τῶν ἀπορρήτων, δυσχερέστατον ὡς μάλιστα. Πᾶς γὰρ πόνος ἄλλης ἀρετῆς, μικρὸς καὶ φορητότατος συγκρινόμενος πρὸς τοῦτον. Διὸ καὶ πολλοὶ πρὸς τὸ τῆς εὐκτικῆς ἀρετῆς ἐστενωμένον ἀπειπόντες, τοῦ πλάτους τῶν χαρισμάτων οὐκ ἐπιτυγχάνουσιν, ἀλλὰ τοὺς ὑπομένοντας, μείζους ἀντιλήψεις θεῖαι ὑποδέχονται καὶ διαβαστάζουσαι καὶ ὑπανέχουσαι, μεθ' ἡδονῆς ἐπὶ τὰ πρόσω προβιβάζουσιν, ἀνυσιμωτέραν τὴν δυσάνυστον ποιοῦσαι καὶ ἀγγελικήν, ὡς εἰπεῖν, ἐντιθεῖσαι ἐπιτηδειότητα, τὴν ἡμῶν φύσιν τοῖς ὑπὲρ φύσιν ὁμιλεῖν ἐνδυναμοῦσι, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Προφήτου· ὅτι, οἱ ὑπομένοντες πτεροφυήσουσιν, ἀλλάξουσιν ἰσχύν[1].

γ'. Νοῦς λέγεται καὶ ἡ τοῦ νοῦ ἐνέργεια ἐν λογισμοῖς συνισταμένη καὶ νοήμασι. Νοῦς ἐστι καὶ ἡ ἐνεργοῦσα ταῦτα δύναμις, ἥτις καὶ καρδία καλεῖται παρὰ τῆς Γραφῆς. Καθ' ἣν κυριωτάτην οὖσαν τῶν ἐν ἡμῖν δυνάμεων, λογική ἐστιν ἡ ἐν ἡμῖν ψυχή. Ἡ γοῦν ἐν λογισμοῖς ἐνέργεια τοῦ νοῦ, τοῖς σχολάσασιν ἐν προσευχῇ καὶ μάλιστα μονολογίστῳ, καθίσταται καὶ καθαίρεται ῥᾳδίως· ἡ δὲ γεννῶσα ταύτην δύναμις, οὐκ ἂν καθαρθείη, εἰ μὴ καὶ αἱ ἄλλαι τῆς ψυχῆς δυνάμεις πᾶσαι· καὶ γὰρ ἕν ἐστι πολυδύναμον πρᾶγμα ἡ ψυχή· μολύνεται τοίνυν ὅλη, κακίας ἐγγεγενημένης, ἀφ' ἧς τινος οὖν τῶν ἐν αὐτῇ δυνάμεων, καὶ κοινωνοῦσι πᾶσαι τῆς μιᾶς τῷ ἑνιαίῳ τῆς ψυχῆς. Ἐπεὶ δὲ ἑκάστη τῶν δυνάμεων διάφορον παρέχει τὴν ἐνέργειαν, ἔνι δι' ἐπιμελείας μίαν ἥν τινα οὖν καθαρθῆναι πρὸς καιρὸν ἐνέργειαν· ἀλλ' οὐχὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ δύναμις ἔσται καθαρά· κοινωνοῦσα γὰρ ταῖς ἄλλαις, μᾶλλον ἂν εἴη ἀκάθαρτος ἢ καθαρά. Διό, ὁ διὰ τῆς κατὰ τὴν προσευχὴν ἐπιμελείας καθάρας τὴν ἐνέργειαν τοῦ νοῦ καὶ φωτισθεὶς μετρίως, ἢ φωτὶ γνώσεως ἢ καὶ νοερᾷ ἐλλάμψει, ἐὰν μὲν διὰ τοῦτο κεκαθαρμένον ἑαυτὸν λογίσηται, πλανᾶται, ἑαυτοῦ καταψευδόμενος, καὶ διὰ τῆς οἰήσεως τῷ πλανᾶν ἀεὶ ἐπιχειροῦντι θύραν ἀνοίγνυσι καθ' ἑαυτοῦ μεγάλην. Ἂν δὲ εἰδὼς τὴν οἰκείαν καρδιακὴν ἀκαθαρσίαν, μὴ ἐπαρθείη τῇ μετρίᾳ ἐκείνῃ καθαρότητι, βοηθῷ χρώμενος αὐτῇ, καὶ τῶν ἄλλων τῆς ψυχῆς δυνάμεων, τὴν ἀκαθαρσίαν καθαρώτερον ὁρᾷ καὶ προκόπτει εἰς ταπείνωσιν καὶ προστίθησι τῷ πένθει καὶ καταλλήλους ἐφευρίσκει θεραπείας ἑκάστῃ δυνάμει τῆς ψυχῆς· πράξει μὲν τὸ πρακτικόν, γνώσει δὲ τὸ γνωστικόν, προσευχῇ δὲ τὸ θεωρητικὸν καθαίρων ἑαυτοῦ, καὶ διὰ τούτων, εἰς τὴν τῆς καρδίας καὶ τοῦ νοῦ τελείαν καὶ ἀληθῆ καὶ μονιμωτάτην φθάνει καθαρότητα· ἥτις οὐκ ἂν γένοιτό ποτέ τινι, εἰ μὴ διὰ τῆς ἐν πράξει τελειότητος καὶ τῆς ἐπιμόνου τριβῆς, θεωρίας τε καὶ τῆς ἐν θεωρίᾳ προσευχῆς.

---

1. Ἡσ. μ', 31.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΦΥΣΙΚΑ, ΘΕΟΛΟΓΙΚΑ, ΗΘΙΚΑ ΤΕ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΡΝ'.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ἤρχθαι τὸν κόσμον καὶ ἡ φύσις διδάσκει καὶ ἡ ἱστορία πιστοῦται καὶ τῶν τεχνῶν αἱ εὑρέσεις καὶ τῶν νόμων αἱ θέσεις καὶ τῶν πολιτειῶν αἱ χρήσεις ἐναργῶς παριστᾶσι. Σχεδὸν γὰρ τεχνῶν ἁπασῶν ἴσμεν τοὺς εὑρετὰς καὶ τοὺς νομοθέτας τῶν νόμων καὶ τοὺς τὴν ἀρχὴν κεχρημένους ταῖς πολιτείαις, ἔτι γε μὴν καὶ τῶν συγγραψαμένων περὶ ὅτου δήποτε τὴν ἀρχὴν ἁπάντων. Καὶ οὐδένα τούτων ὁρῶμεν ὑπερβαίνοντα τὴν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ χρόνου γένεσιν, ἣν ἱστόρησεν ὁ Μωυσῆς. Καὶ αὐτὸς δὲ Μωυσῆς, ὁ τὴν ἀρχὴν τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως συγγραψάμενος, διὰ τοσούτων ἔργων καὶ λόγων ἐξαισίων ἀναντιρρήτους παρέσχετο πίστεις τῆς καθ' ἑαυτὸν ἀληθείας, ὡς σχεδὸν ἅπαν γένος ἀνθρώπων καταπειθὲς ἐξειργάσθαι καὶ καταγελᾶν ἀναπεῖσαι τῶν τἀναντία σοφισαμένων. Ἐπεὶ καὶ ἡ τοῦ κόσμου τούτου φύσις, ἀεὶ προσφάτου τῆς καθ' ἕκαστον ἀρχῆς δεομένη καὶ χωρὶς αὐτῆς μηδαμῇ συνίστασθαι δυναμένη, τὴν πρώτην ἑαυτῆς, ἥτις οὐκ ἐξ ἄλλης ἦν ἀρχήν, δι' αὐτῶν παρίστησι τῶν πραγμάτων.

β'. Οὐκ ἦρχθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τέλος ἕξειν τὸν κόσμον, ἡ μὲν φύσις αὐτοῦ τῶν ἐνδεχομένων εἶναι παρίστησιν, οἱονεὶ κατὰ μέρη διηνεκῶς τελευτῶσα, βεβαίαν δὲ καὶ ἀναντίρρητον παρέχει τὴν πίστιν ἡ προφητεία τῶν τε ἄλλων ἐνθέων καὶ Χριστοῦ τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ, οἷς πιστεύειν ὡς ἀληθέσιν, οὐ τοῖς εὐσεβέσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀσεβέσιν ἀνάγκη· κἀπὶ τῶν ἄλλων ὧν οὗτοι προεῖπον ἁπάντων ἀληθεύοντας αὐτοὺς ὁρῶσιν. Ἔστι δὲ μαθεῖν παρ' αὐτῶν, ὡς οὐχὶ πρὸς τὸ μὴ ὂν ὁ κόσμος οὗτος ἅπας χωρήσει παντάπασιν, ἀλλ' ὡς καὶ τὰ ἡμέτερα σώματα μετασκευασθήσεται, πρὸς τὸ θειότερον λυθείς τε καὶ μεταστοιχειωθείς, ὡς ἀνάλογος ἡμῖν εἴη, τῇ δυνάμει τοῦ θείου Πνεύματος.

γ'. Τὸν οὐρανόν φασιν οἱ τῶν Ἑλλήνων σοφοί, στρέφεσθαι τῇ φύσει τῆς κοσμικῆς ψυχῆς· καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸν λόγον διδάσκειν. Ποῖον δίκαιον; Τίνα λόγον; Εἰ γὰρ μὴ τῇ ἑαυτοῦ φύσει, ἀλλὰ τῇ φύσει τῆς κοσμικῆς, ἥν φασι ψυχήν, ὁ οὐρανὸς στρέφεται, τοῦ κόσμου δὲ παντός ἐστιν ἡ κοσμικὴ ψυχή, πῶς οὐχὶ στρέφεται καὶ ἡ γῆ καὶ τὸ ὕδωρ καὶ ὁ ἀήρ; καίτοι κατ' αὐτοὺς ἀεικινήτου τῆς ψυχῆς οὔσης, ἀλλὰ τῇ οἰκείᾳ φύσει ἡ

γῆ τε ἵσταται καὶ τὸ ὕδωρ, τὴν κάτω χώραν λαβόν; οὕτω καὶ ὁ οὐρανός, τῇ ἑαυτοῦ φύσει ἀεὶ κινεῖται, καὶ κύκλω κινεῖται, τὴν ἄνω κατέχων χώραν. Ποία δέ τίς ἐστι καὶ ἡ κοσμικὴ ψυχή, ἧς φύσει ὁ οὐρανὸς κινεῖται; Ἆρα λογική; Οὐκοῦν αὐθαίρετος ἂν εἴη καὶ οὐκ ἂν τὰς αὐτὰς ἀεὶ κινήσεις ἐκίνει τὸ οὐράνιον σῶμα. Τὰ γὰρ αὐθαίρετα ἄλλοτε ἄλλως κινεῖται. Τί δὲ καὶ ἴχνος λογικῆς ψυχῆς ὁρῶμεν ἐπὶ τῆς κατωτάτω ταύτης σφαίρας, τῆς γῆς πάλιν λέγω, ἢ τῶν ἐγγυτάτω περὶ αὐτήν, ὕδατός τε καὶ ἀέρος, ἢ καὶ τοῦ πυρὸς αὐτοῦ; Καὶ τούτων γάρ ἐστιν ἡ κοσμικὴ ψυχή. Πῶς δὲ αὖθις καὶ τὰ μὲν ἔμψυχα, τὰ δὲ ἄψυχα; καὶ τοῦτο κατ' αὐτούς· καὶ ταῦτα οὐ τὰ τυχόντα· ἀλλὰ λίθος ἅπας, μέταλλον ἅπαν, χοῦς ἅπας· ὕδωρ, ἀήρ, πῦρ· καὶ τὸ πῦρ γὰρ οἱ αὐτοὶ τῇ ἑαυτοῦ φύσει φασὶ κινεῖσθαι, ἀλλ' οὐ τῇ ψυχῇ· κοινῆς οὖν οὔσης τῆς ψυχῆς, πῶς ὁ οὐρανὸς μόνος τῇ φύσει ταύτης, ἀλλ' οὐχὶ τῇ ἑαυτοῦ κινεῖται; ἀλλ' οὐκ ἔστι λογικὴ ἡ κατ' αὐτοὺς κινοῦσα τὸ οὐράνιον σῶμα ψυχή, καὶ πῶς; εἴπερ πηγή ἐστιν αὕτη κατ' αὐτοὺς τῶν ἡμετέρων ψυχῶν; Ὅμως εἰ μὴ λογική, αἰσθητικὴ ἢ φυσικὴ ἂν εἴη. Ἀλλ' οὐδὲ μίαν τούτων ὁρῶμεν σῶμα κινοῦσαν χωρὶς ὀργάνων· ὀργανικὸν δὲ μέλος οὐδὲν ὁρῶμεν, οὔτε γῆς, οὔτε οὐρανοῦ, οὔτε τινὸς ἄλλου τῶν ἐν αὐτοῖς στοιχείων· ἐπεὶ καὶ πᾶν ὄργανον ἐκ διαφόρων ἐστὶ συντεθειμένον φύσεων. Τῶν δὲ στοιχείων ἕκαστον φύσεως ἁπλῆς ἐστι, καὶ μάλιστα ὁ οὐρανός. Ἡ γοῦν ψυχὴ ἐντελέχεια σώματός ἐστιν ὀργανικοῦ, δυνάμει ζωὴν ἔχοντος· ὁ δὲ οὐρανός, μηδὲν ὀργανικὸν μέλος ἢ μέρος ἔχων, οὐδὲ δύναται ζῆν· πῶς οὖν ἂν ὅλως ἔχοι ψυχήν, ὃ ζῆν ἀδυνάτως ἔχει; ἀλλ' οἱ ματαιωθέντες ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, ἐξ ἀσυνέτου καρδίας ψυχὴν ἀνέπλασαν, τὴν μήτε οὖσαν, μηθ' ὑπάρξασαν, μήτε ἐσομένην. Καὶ ταύτην, τοῦ μὲν αἰσθητοῦ παντὸς κόσμου δημιουργὸν καὶ κυβερνήτην καὶ προνοητήν, τῶν δὲ ἡμετέρων ψυχῶν, μᾶλλον δὲ πασῶν, οἷόν τινα ῥίζαν καὶ πηγὴν ἀνεῖπον, αὐτὴν ἔχουσαν τὴν γένεσιν ἐκ νοῦ· ὃν δήποτε ἐκεῖνον νοῦν, ἄλλον τὴν οὐσίαν εἶναι λέγουσι παρὰ τὸν ἄκρον, ὅν φασιν αὐτοὶ Θεόν. Καὶ ταῦτα τοιαῦτα ὄντα δογματίζουσιν οἱ τὴν σοφίαν καὶ τὴν θεολογίαν ἄκροι κατ' αὐτούς· τῶν κνώδαλα καὶ λίθους θεοποιούντων οὐδὲν ἄμεινον, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ χεῖρον περὶ τὸ σέβας διακείμενοι. Κνώδαλα γὰρ καὶ χρυσὸς καὶ λίθος καὶ χαλκός ἔστι τι, κἂν τῶν ἐν τοῖς κτιστοῖς ἐσχάτων· κοσμικὴ δὲ ψυχὴ καὶ ἀστροφόρος, οὔτε ἔστιν, οὔτε τί ἐστι μηδαμῇ οὖσα μηδαμῶς, ὅτι μὴ ἀνάπλασμα διανοίας κακοδαίμονος.

δ'. Ἐπειδή, φασίν, ἀνάγκη κινεῖσθαι τὸ οὐράνιον σῶμα, περαιτέρω δὲ τόπος οὐδείς, εἰς ὃν ἂν προΐοι, ἐπαναστρέφει πρὸς ἑαυτό, καὶ τὸ προϊέναι τούτου στρέφεσθαί ἐστιν. Εὖγε. Εἰ γοῦν εἶχε τόπον, ἄνω ἂν ἐφέρετο, καθάπερ καὶ τὸ πῦρ, καὶ αὐτοῦ δὲ μᾶλλον τοῦ πυρός, ἐπεὶ καὶ κοῦφον τὴν φύσιν τοῦ πυρὸς μᾶλλον. Αὕτη δὲ οὐ φύσεως ψυχῆς ἡ κίνησις, ἀλλὰ φύσεως κουφότητος· εἰ οὖν τὸ προϊέναι τοῦ οὐρανοῦ στρέφεσθαί ἐστι, τὸ δὲ τῇ ἑαυτοῦ φύσει ἔχει, ἀλλ' οὐ τῇ τῆς ψυχῆς, στρέφεται ἄρα τὸ οὐράνιον

σῶμα, οὐ τῇ φύσει τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τῇ ἑαυτοῦ· οὐκοῦν οὐδὲ ψυχὴν ἔχει· οὐδ᾿ ἔστι τις οὐράνιος, ἢ παγκόσμιος ψυχή· ἀλλὰ μόνη λογικὴ ψυχή ἐστιν ἡ ἀνθρωπίνη, οὐκ οὐράνιος, ἀλλ᾿ ὑπερουράνιος· οὐ τόπῳ, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῆς φύσει, ἅτε νοερὰ ὑπάρχουσα οὐσία.

ε'. Καὶ τὸ προϊέναι δὲ καὶ πρὸς τὸ ἄνω ἐπεκτείνεσθαι τὸ οὐράνιον οὐκ ἔχει σῶμα· οὐχ ὅτι περαιτέρω τόπος οὐκ ἔστι· καὶ ἡ μετὰ τοῦτο γὰρ σφαῖρα τοῦ αἰθέρος ἐμπεριειλημμένη τούτῳ, οὐ πρόϊσιν ἐπὶ τὸ ἄνω, οὐχ ὅτι τόπος οὐδεὶς εἰς ὃν ἂν προΐοι· περικέχυται γὰρ ταύτῃ τὸ οὐράνιον πλάτος· οὐκ ἐπεκτείνεται δὲ ἀνωτέρω, ἐπεὶ τὸ ἀνωτέρω ταύτης τοῦτο, λεπτότερον αὐτῆς ἐστι· διὸ καὶ ἀνωτέρω ταύτης ἐστὶ τῇ φύσει ἑαυτοῦ· οὐκ ἄρα ὅτι μὴ ἔχει τόπον ἀνωτέρω ἑαυτοῦ πρὸς τὰ ἄνω οὐ προέρχεται ὁ οὐρανός, ἀλλ᾿ ὅτι μηδὲν αὐτοῦ σῶμα λεπτότερόν τε καὶ κουφότερόν ἐστιν.

ς'. Οὐδὲν σῶμα τοῦ οὐρανίου σώματος ὑψηλότερόν ἐστιν· ἀλλ᾿ οὐ παρὰ τοῦτο δεκτικὸν οὐκ ἔστι σώματος τὸ ἀνωτέρω· ἀλλ᾿ ὅτι πᾶν σῶμα συμπεριείληφεν ὁ οὐρανός· καὶ μηδὲν ἕτερόν ἐστιν ἐπέκεινα σῶμα εἴδ᾿ ἦν διελθεῖν, ὥσπερ ἡμῖν τοῖς εὐσεβέσι καὶ πιστεύεται, οὐκ ἂν ἦν ἀπαράδεκτον τὸ ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν ἐκεῖνο. Ὁ γὰρ τὰ πάντα πληρῶν Θεὸς καὶ πρὸς τὰ ἐπέκεινα τοῦ οὐρανοῦ ἐπεκτεινόμενος ἐπ᾿ ἄπειρον, ἦν καὶ πρὸ τοῦ κόσμου πληρῶν, ὡς καὶ νῦν πληροῖ, τὸν ἐν τῷ κόσμῳ τόπον ἅπαντα· καὶ οὐδὲν προσέστη τοῦτο, ὥστε σῶμα ἐν αὐτῷ γενέσθαι. Οὐκοῦν οὐδὲ ἐκτὸς τοῦ οὐρανοῦ ἐμπόδιον ἔσται τι, μὴ εἶναι τόπον, οἷος ὁ περικόσμιος ἢ ὁ γεγονὼς ἐντὸς τοῦ κόσμου πρὸς τὸ εἶναι σῶμα ἐν αὐτῷ.

ζ'. Πῶς οὖν, ἐπεὶ μηδὲν ἐμπόδιόν ἐστιν, οὐ πρὸς τὸ ἄνω φέρεται ἡ κίνησις τοῦ οὐρανίου σώματος, ἀλλ᾿ ἐπαναστρέφον εἰς ἑαυτὸ κινεῖται κύκλῳ; διότι πῦρ ἐπιπολάζον, ὡς λεπτότατον ἁπάντων, παντὸς σώματος ἀνώτατόν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ κινητικώτατον. Ὡς γὰρ τὸ συμπεπιλημμένον ἄκρως καὶ βαρύτατον, κατώτατόν τε καὶ κουφότατον, ἀνώτατόν τε ἅμα καὶ κινητικώτατον· ἐπεὶ οὖν κινεῖσθαι πέφυκεν ἐπιπολάζον ἄνω, φύσει· τὸ δὲ οὕτως ἐπιπολάζον, χωρισθῆναι τῇ ἑαυτοῦ φύσει ὧν ἐπιπολάζει, ἀδυνάτως ἔχει· σφαιρικὰ δέ ἐστιν, οἷς τὸ οὐράνιον ἐπιπολάζει σῶμα, κατ᾿ ἀνάγκην θεῖ περὶ αὐτὰ ἀπαύστως· οὐ φύσει ψυχικῇ, ἀλλὰ σωματοειδεῖ τε καὶ οἰκείᾳ· ἐπεὶ καὶ τόπον ἐκ τόπων ἀμείβει κατὰ μέρη· ἡ κίνησις ἰδιαιτάτη ἐστὶ σωμάτων, ὥσπερ καὶ ἡ ἀντικειμένη στάσις, τῶν ἐχόντων σωμάτων ἀντιθέτως.

η'. Ἴδοι τις ἂν κἂν τοῖς ἐγγὺς περὶ ἡμᾶς τοὺς ἀνέμους, οἷς πεφύκασιν ἐπιπολάζειν, μὴ χωριζομένους περὶ ταῦτα κινουμένους, ἀνωτέρω δὲ μηδαμῶς προερχομένους· οὐ τὸ μὴ εἶναι τόπον, ἀλλὰ τὸ κοῦφα μᾶλλον αὐτῶν εἶναι τὰ ὑπὲρ αὐτούς. Μένουσι δὲ ἐφ᾿ ὧν ἐπιπολάζουσιν, ἅτε κουφότεροι τούτων τὴν φύσιν ὄντες· κινοῦνται δὲ καὶ οὗτοι περὶ ταῦτα, οὐ φύσει ψυχικῇ, ἀλλὰ τῇ φύσει ἑαυτῶν· καὶ ταύτην οἶμαι τὴν μετρίαν ἐμφέρειαν καὶ ὁ τὰ πάντα σοφὸς Σολομὼν ἐνδείξασθαι βουλόμενος, τοῖς ἀνέμοις ὁμωνύμως ἐκάλεσε τὸ οὐράνιον σῶμα, περὶ τούτου γράφων· κυκλοῖ κυκλῶν

πορεύεται τὸ πνεῦμα καὶ ἐπὶ κύκλους αὐτοῦ ἐπιστρέφει τὸ πνεῦμα[1]. Ἀπέχει δὲ τῶν ἀνωτάτω ἡ τῶν περὶ ἡμᾶς ἀνέμων φύσις, καὶ τῆς ταχυτάτης κινήσεως ἐκείνων, καθόσον ἀποδεῖ καὶ τῆς κουφότητος αὐτῶν.

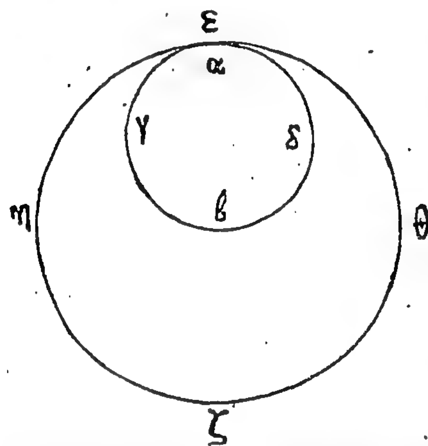
θ'. Δύο ζῶναι τῆς γῆς εἰσιν ἀντεύκρατοι καὶ οἰκήσιμοι, κατὰ τοὺς τῶν ἑλλήνων σοφούς· ὧν ἑκατέρα εἰς δύο οἰκουμένας μεριζομένη, τέσσαρας εἶναι ταύτας παρασκευάζουσι. Διὸ καὶ τέσσαρα γένη τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι διϊσχυρίζονται, πρὸς ἄλληλα διαβαίνειν ἀδυνάτως ἔχοντα. Εἰσὶ γὰρ κατ᾿ αὐτούς, οἱ τὴν ἐκ πλαγίου οἰκοῦντες ἡμῖν ἀντεύκρατον, οἵτινες ἡμῶν τῇ διακεκαυμένῃ ζώνῃ τῆς γῆς διορίζονται· τούτοις δέ εἰσιν ἀντικειμένοις οἰκοῦντες, οἵ, τὸ πρὸς αὐτοὺς δοκοῦν, ὑποκάτω τῆς ζώνης ταύτης οἰκοῦντες· ὥσπερ καὶ ἡμῖν οἱ τὸν αὐτὸν τρόπον πρὸς ἡμᾶς ἔχοντες· ὧν τοὺς μὲν ἀντικειμένους, τοὺς δὲ ἀντίποδας καὶ ἀντεστραμμένους πρὸς ἡμᾶς φασιν. Ἠγνόησαν γάρ, ὅτι πλὴν τοῦ δεκάτου μέρους τῆς κατὰ τὴν γῆν σφαίρας, τ᾿ ἄλλο σχεδὸν ἅπαν τῇ ἀβύσσῳ περικλύζεται τῶν ὑδάτων.

ι'. Γνοίη τις ἄν, πλὴν τῆς καθ᾿ ἡμᾶς οἰκουμένης, μηδὲν ἕτερον τῆς γῆς μέρος οἰκήσιμον εἶναι, ὡς τῇ ἀβύσσῳ περικλυζόμενον· ἐπὶ νοῦν λαβών, ὡς ἰσομοιρίαν μὲν ἔχει τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, ἐξ ὧν ὁ κόσμος· κατὰ λόγον δὲ τῆς οἰκείας ἀραιότητος, τούτων ἕκαστον ἑτέρου πολυπλάσιον ἔχει τὸ τῆς σφαίρας οἰκεῖον μέγεθος, ὡς καὶ τῷ Ἀριστοτέλει συνδοκεῖ. Πέντε γάρ εἰσι, φησί, στοιχεῖα, ἐν πέντε χώραις σφαιρικῶς ἐγκείμενα· περιεχομένης ἀεὶ τῆς ἐλάττονος τῇ μείζονι· γῆς μὲν ὕδατι, ὕδατος δὲ ἀέρι, ἀέρος δὲ πυρί, πυρὸς δὲ αἰθέρι. Καὶ οὗτός ἐστιν ὁ κόσμος.

ια'. Αἰθὴρ μὲν οὖν περιφανέστατα τοῦ πυρός, ὃ καὶ ὑπέκκαυμα καλεῖται, καὶ τῆς ἀερώδους σφαίρας τὸ πῦρ πολλαπλάσιον ἔχει τὸν ὄγκον, καὶ ἀὴρ πάλιν ὕδατος, καὶ τὸ ὕδωρ τῆς γῆς, ἥτις ἄκρως συμπεπιλημμένη, ἐλαχίστη τὸν ὄγκον, ἐν τοῖς ὑπ᾿ οὐρανὸν τέσσαρσίν ἐστι. Πολλαπλασίως γοῦν τῆς γῆς ἔχουσα τὸ μέγεθος ἡ τοῦ ὕδατος σφαῖρα, εἰ περιεκέχυτο τὴν περιφέρειαν τῆς γῆς πᾶσαν, ὡς περὶ ἓν κέντρον τὰς ἀμφοτέρας περιάγεσθαι σφαίρας, τῆς γῆς λέγω, καὶ τοῦ ὕδατος, οὐδενὶ ταύτης ἂν μέρει, χερσαίοις ζῴοις τὸ ὕδωρ ἠφίει χρῆσθαι, κατακαλύπτον ἅπαν ἔδαφος αὐτῆς καὶ πάσης τῆς κατ᾿ αὐτὴν ἐπιφανείας ὑπερεκτεινόμενον πολλῷ τῷ μέτρῳ. Ἐπεὶ δὲ μὴ πᾶσαν τὴν τῆς γῆς ἐπιφάνειαν περιλαμβάνει, ἔστι γὰρ ἡ τῆς καθ᾿ ἡμᾶς οἰκουμένης χέρσος ἀκατακάλυπτος, ἔκκεντρος οὐκοῦν ἐστι κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ἡ τοῦ ὕδατος σφαῖρα. Δεῖ οὖν ζητεῖν πόσον ἂν ἔκκεντρος εἴη καὶ ποῦ τὸ κέντρον· ἆρ᾿ ὡς πρὸς ἡμᾶς κατωτέρω ἢ ἀνωτέρω; Ἀλλ᾿ ἀνωτέρω μὲν εἶναι τῶν ἀδυνάτων· ὑφ᾿ ἡμᾶς γὰρ ὁρῶμεν οὖσαν ἐκ μέρους τὴν τοῦ ὕδατος ἐπιφάνειαν. Κατωτέρω ἄρα ὡς πρὸς ἡμᾶς ἐστι καὶ αὐτοῦ τοῦ τῆς γῆς κέντρου, τὸ κέντρον τῆς τοῦ ὕδατος σφαίρας. Λείπεται δὲ ζητεῖν, πόσον ἀπέχει τοῦ τῆς γῆς κέντρου τὸ κέντρον τοῦτο.

1. Ἐκκλ. α', 6.

ιβ'. Γνοίη τις ἂν πόσον ἐπὶ τὸ δοκοῦν πρὸς ἡμᾶς κάτω; τοῦ κέντρου τῆς γῆς ἀπέχει τὸ τῆς σφαίρας τοῦ ὕδατος κέντρον, λαϐὼν ἐπὶ νοῦν, ὡς τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς γηΐνης σφαίρας, ἥτις ἐστὶν ἡ καθ' ἡμᾶς οἰκουμένη, ἐφαρμόζεται σχεδὸν ἡ παρ' ἡμῶν ὁρωμένη, καὶ ὑφ' ἡμᾶς, καθάπερ τὸ πατούμενον ὑφ' ἡμῶν τῆς γῆς ἔδαφος, οὖσα τοῦ ὕδατος ἐπιφάνεια. Ἔστι δὲ τὸ καθ' ἡμᾶς τῆς γῆς οἰκήσιμον, ὡσεὶ δέκατον τοῦ τῆς κατ' αὐτὴν περιμέτρου. Πέντε γὰρ ἡ γῆ ζώνας ἔχει. Μιᾶς δὲ τῶν πέντε τούτων τὸ ἥμισυ παρ' ἡμῶν κατοικεῖται. Εἴ τις οὖν τῷ δεκάτῳ τούτῳ τῆς ἐπιφανείας μέρει ἐφαρμόσαι θελήσει σφαῖραν περὶ τὴν γῆν, τὴν ἐναρμοζομένην εὑρήσει σφαῖραν· διπλασίως μὲν σχεδὸν ἔχουσαν τὴν διάμετρον τῆς ἔξωθεν ἐφαρμοζομένης καὶ ταύτην περιεχούσης σφαίρας, ὀκταπλασίως δὲ τὸ μέγεθος οὖσαν, καὶ τὸ κέντρον ἔχουσαν ἐπὶ τοῦ κατωτάτου δοκοῦντος ἡμῖν πέρατος τῆς γῆς καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ διαγράμματος.

ιγ'. Ἔστω σφαῖρα τῆς γῆς κύκλος, ᾧ ἔνδον ὑπογέγραπται, α, ϐ, γ, δ, καὶ περὶ αὐτὸν ἔστω περιηγμένος, ἀντὶ τῆς σφαίρας τοῦ ὕδατος, ἕτερος κύκλος, συναρμοζόμενος κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, τῷ ἄνω δεκάτῳ τοῦ ἐν αὐτῷ κύκλου· ᾧ ἐπιγέγραπται, ε, ζ, η, θ· εὑρεθήσεται γὰρ τὸ μὲν ὡς πρὸς ἡμᾶς κάτω πέρας τοῦ ἐν αὐτῷ κύκλου, κέντρον τοῦ ἔξωθεν περιηγμένου. Διπλασίως δὲ ὑπάρχων οὗτος τὴν διάμετρον, ἀναφαίνεται γεωμετρικαῖς ἀποδείξεσιν, ὀκταπλασίαν εἶναι τὴν σφαῖραν, ἧς ἡ διάμετρος διπλασία τῆς ἐχούσης τὴν ἡμίσειαν διάμετρον σφαίρας· συμϐαίνει γε μὴν τὸ ὄγδοον τῆς ὑγρᾶς ταύτης σφαίρας, ἀναμὶξ ἐμπεριειλῆφθαι τῇ γῇ. Δι' ὃ καὶ πηγαὶ παρ' αὐτῆς ἀναρρήγνυνται πλεῖσται καὶ ποταμῶν ἀναδίδονται διαψιλέστατα καὶ ἀέναα ῥεύματα καὶ θαλασσῶν οὐκ ὀλίγων ἐγχέονται ταύτῃ κόλποι καὶ λιμναίων ὑδάτων ἀναχέονται πλήθη. Καὶ οὐκ ἔστι σχεδὸν οὗ τῆς γῆς ὀρύξας τις οὐχ ὑπορρέον ὕδωρ εὑρήσει.

ιδ'. Πλὴν τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης μηδεμίαν ἑτέραν εἶναι καὶ τὸ διάγραμμα καὶ ὁ λόγος διδάσκει. Καθάπερ γὰρ εἰ τὸ αὐτὸ κέντρον γῆς τε καὶ ὕδατος ὑπῆρχεν, ἦν ἂν ἡ γῆ πᾶσι παντάπασιν ἀοίκητος, οὕτω καὶ πολλῷ μᾶλλον, εἰ κέντρον ἔχει τὸ ὕδωρ τὸ τῆς γῆς ὡς πρὸς ἡμᾶς κατώτατον πέρας, πλὴν τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, ἣ τῷ ἄνω τῆς ἐκείνου σφαίρας ἐναρμόζεται, τ' ἄλλα πάντα πολλῷ τῷ ὕδατι περικλυζόμενα, κατοικεῖσθαι ἀδυνάτως ἔχει. Ἐπεὶ μόνης δὲ τῆς κατὰ τὴν γῆν οἰκουμένης λογικὴν ψυχὴν ἐνσώματον εἶναι προαναπέφηνεν, ἥτις μία οὖσα νῦν, ἡ καθ'

ἡμᾶς αὕτη μόνη προσαναπέφηνεν, ἀκόλουθον οὖν ἐν ταύτῃ μόνῃ καὶ τῶν ἀλόγων ζῴων κατοικεῖν τὰ χερσαῖα.

ιε'. Ἐκ τῶν χρωμάτων καὶ τῶν σχημάτων, πολυειδῶς διακειμένων, μορφοῦται ἡ ὄψις· ἡ δὲ ὄσφρησις ἐκ τῶν ἀτμῶν· γεῦσις δὲ ἐκ τῶν χυμῶν· ἐκ δὲ τῶν ψόφων ἡ ἀκοή· ἡ δὲ ἁφὴ ἐκ τῶν τραχέων ἢ λείων κατὰ τὴν θέσιν. Αἱ δὲ κατὰ τὰς αἰσθήσεις ἐγγινόμεναι μορφώσεις, ἐκ σωμάτων μὲν εἰσιν, ἀλλ' οὐ σώματά εἰσιν, εἰ καὶ σωματικαί. Οὐ γὰρ ἁπλῶς ἐκ σωμάτων εἰσίν, ἀλλ' ἐκ τῶν κατὰ τὰ σώματα εἰδῶν. Ἀλλ' οὐδ' αὐτά εἰσι τὰ τῶν σωμάτων εἴδη, ἀλλὰ τὰ ἐκτυπώματα αὐτῶν, καὶ οἷόν τινες εἰκόνες ἀχωρίστως χωριζόμεναι τῶν κατὰ τὰ σώματα εἰδῶν. Καὶ τοῦτο δῆλον μᾶλλον ἐκ τῆς ὄψεως καὶ μάλιστα ἐκ τῶν δι' ἐσόπτρων ὁρωμένων.

ις'. Τὰ γοῦν κατὰ τὰς αἰσθήσεις ἐκμαγεῖα ταῦτα, τὸ τῆς ψυχῆς φανταστικὸν ἐκ τῶν αἰσθήσεων αὖ προσοικειούμενον, οὐκ αὐτὰς τὰς αἰσθήσεις, ἀλλὰ τὰς ἐν αὐτοῖς*, ἅς ἔφημεν, εἰκόνας, τελέως χωρίζει τῶν σωμάτων καὶ τῶν κατ' αὐτὰ εἰδῶν· καὶ ἐναποκειμένας ἔχει καθάπερ θησαυρούς, ἄλλοτε ἄλλην καὶ μὴ παρόντος σώματος, πρὸς χρῆσιν οἰκείαν ἔνδοθεν καταλλήλως προϐαλλόμενον, ὁρατά τε καθιστῶν ἑαυτὰ* ἅπαντα, καὶ τὰ ἀκουστὰ καὶ τὰ γευστὰ καὶ τὰ ὀσφραντὰ καὶ τὰ ἁπτά.

* Ἴσως αὐταῖς.

* Ἴσως ἑαυτῷ.

ιζ'. Τοῦτο δὴ τὸ τῆς ψυχῆς φανταστικόν, ἐν τῷ λογικῷ ζῴῳ, νοῦ καὶ αἰσθήσεως μεθόριον γίνεται. Τὰς γοῦν ἐν αὐτῷ παρὰ τῶν αἰσθήσεων προσειλημμένας εἰκόνας, ὡς κεχωρισμένας σωμάτων καὶ ἀσωμάτους εἴδη γεγενημένας καθορῶν καὶ περιστρέφων ὁ νοῦς, ποικίλους καὶ τοὺς λογισμοὺς ἀπεργάζεται, διαλογιζόμενός τε καὶ ἀναλογιζόμενος καὶ συλλογιζόμενος πολυειδῶς, ἐμπαθῶς, ἀπαθῶς, μέσως, πεπλανημένως τε καὶ ἀπλανῶς, ἀφ' ὧν αἱ πλεῖσται αὐταὶ ἀρεταὶ καὶ κακίαι, εὐδοξίαι τε καὶ κακοδοξίαι τίκτονται. Ἐπεὶ γὰρ οὐ πᾶς τῷ νῷ λογισμὸς ἐκ τούτων καὶ περὶ τούτων, ἀλλ' ἔστιν ἅ τις ἂν εὕροι καὶ τῶν αἰσθήσει μὴ δυναμένων ὑποπίπτειν, ὑπὸ τοῦ νοῦ τῷ λογισμῷ διδόμενα, διὰ τοῦτ' ἔφην μὴ πᾶσαν ἀλήθειαν ἢ πλάνην καὶ ἀρετὴν ἢ κακίαν ἐν τοῖς λογισμοῖς ἀπὸ φαντασίας ἔχειν τὴν ἀρχήν.

ιη'. Σφόδρα θαυμάζειν ἄξιον καὶ κατασκοπεῖν, πῶς ἀπὸ τῶν προσκαίρων καὶ αἰσθητῶν μόνιμον ἐγγίνεται τῇ ψυχῇ κάλλος ἢ αἶσχος, πλοῦτος ἢ πενία, δόξα ἢ ἀδοξία καὶ ἁπλῶς ἢ νοητὸν φῶς, ζωῆς αἰωνίου παρεκτικόν, ἢ νοητὸν καὶ κολαστήριον σκότος.

ιθ'. Τῷ φανταστικῷ τῷ τῆς ψυχῆς ἐποχούμενος ὁ νοῦς, καὶ ταῖς αἰσθήσεσι διὰ τούτου συγγινόμενος, σύμμικτον ἀπογεννᾷ τὴν γνῶσιν. Εἰ γάρ τις αἰσθητῶς προσίδοι δυομένῳ τῷ ἡλίῳ, τηνικαῦτα δὲ καὶ τὴν σελήνην παρεπομένην μέρει τῷ τετραμμένῳ πρὸς τὸν ἥλιον, εἶτα κατὰ μικρόν τε ἀφισταμένην ἐν ταῖς ἐφεξῆς ἡμέραις καὶ φωτιζομένην μᾶλλον, μέχρις ἂν γένοιτο καταντικρύ, πάλιν δὲ κἂν μικρὸν ἐγγίζουσαν θατέρῳ μέρει, καὶ τὸ φῶς μᾶλλον καὶ μᾶλλον μειουμένην καὶ ἀποτιθεμένην, ὅθεν τὴν ἀρχὴν ἔλαβε τοῦ φωτισμοῦ. Ταύτας διὰ τοῦ νοῦ σημειωσάμενος τὰς θέας, ὡς τὰς

μὲν προλαβούσας ἐν τῇ φαντασίᾳ ἔχων, τὴν δ' ἀεὶ παροῦσαν ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως, συνῆκεν ἐξ αἰσθήσεως καὶ φαντασίας καὶ νοήσεως· ἐξ ἡλίου μὲν τὸ φῶς ἔχειν τὴν σελήνην, προσγειότερον δὲ τὸν ταύτης εἶναι πόλον καὶ πολλῷ τοῦ ἡλιακοῦ κατώτερον.

κ'. Οὐ τὰ κατὰ τὴν σελήνην μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ τὸν ἥλιον· τάς τε κατ' αὐτὸν ἐκλείψεις καὶ τοὺς κατ' αὐτὰς συνδέσμους· τῶν τε ἄλλων κατ' οὐρανὸν πλανητῶν τὰς παραλλάξεις τε καὶ διαστάσεις καὶ τοὺς κατ' αὐτὰς πολυειδεῖς σχηματισμούς, καὶ ἁπλῶς ὅσα τῶν κατ' οὐρανὸν ἴσμεν, πρὸς δέ, καὶ φύσεως λόγους, μεθόδους τε καὶ τέχνας πάσας, καὶ ἁπλῶς, πάντων πᾶσαν γνῶσιν τὴν ἐκ μερικῶν συνηγμένην καταλήψεων, ἐξ αἰσθήσεως καὶ φαντασίας συνειλόχαμεν διὰ τοῦ νοῦ. Καὶ οὐδεμία ποτ' ἂν κληθείη πνευματική, φυσικὴ δὲ μᾶλλον, ἣ μηδὲ χωρεῖ τὰ τοῦ πνεύματος[1].

κα'. Πόθεν ἐμάθομεν περὶ Θεοῦ, πόθεν περὶ τοῦ κόσμου παντός, πόθεν περὶ ἡμῶν αὐτῶν βέβαιόν τι καὶ ἀψευδές; Οὐκ ἐκ τῆς τοῦ Πνεύματος διδασκαλίας; Αὕτη γὰρ ἡμᾶς ἐδίδαξε Θεὸν εἶναι μόνον τὸν ὄντως Ὄντα καὶ ἀεὶ Ὄντα καὶ ἀμετάβλητον Ὄντα, μήτε ἐκ μὴ ὄντων τὸ εἶναι λαβόντα, μήτε πρὸς τὸ μὴ ὂν ἀπιόντα. Καὶ τοῦτον τρισυπόστατον εἶναι καὶ παντοδύναμον· ὃς ἐν ἓξ ἡμέραις λόγῳ ἐκ μὴ ὄντων τὰ ὄντα παρήγαγεν, ἀθρόον δὲ μᾶλλον, ὡς ὁ Μωυσῆς φησίν, ὑπεστήσατο· ἐν ἀρχῇ γὰρ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν[2], τούτου λέγοντος ἀκηκόαμεν· οὐ διάκενον πάντως, οὐδ' ἄνευ πάντῃ τῶν μεταξὺ πάντων· ὕδατι μὲν γὰρ ἀναμὶξ ἦν ἡ γῆ· κυοφόρον δ' ἑκάτερον, ἀέρος τε καὶ τῶν κατ' εἶδος ζῴων τε καὶ φυτῶν· ὁ δὲ οὐρανὸς τῶν διαφόρων φώτων τε καὶ πυρῶν*, ἐν οἷς καὶ τὸ σύμπαν ὑφέστηκεν. Οὕτως οὖν ὁ Θεὸς ἐποίησεν ἐν ἀρχῇ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν[3], οἷόν τινα ὕλην πανδεχῆ καὶ δυνάμει τὰ πάντα φέρουσαν, καλῶς πόρρωθεν ἀπορραπίζων τοὺς καθ' ἑαυτὴν προϋφεστηκέναι τὴν ὕλην κακῶς νομίζοντας.

* Ἴσως πυρσῶν

κβ'. Μετὰ τοῦτο καλλιεργῶν ὥσπερ καὶ τὸν κόσμον ἐπικοσμῶν, ὁ τὰ πάντα ἐκ μὴ ὄντων παραγαγών, τὴν οἰκείαν ἑκάστῳ καὶ κατάλληλον τάξιν τῶν προσόντων αὐτῷ καὶ συμπληρούντων τὸν αὐτοῦ κόσμον, ἐν ἓξ ἡμέραις[4] διένειμε, διακρίνων ἕκαστον προστάγματι μόνῳ, καὶ καθάπερ ἐκ θησαυρῶν ἀποθέτων ἐξάγων εἰς εἶδος τὰ ἐντεθέντα, διατιθείς τε καὶ συντιθεὶς ἐναρμονίως, ἄκρως καὶ προσφυῶς, ἄλλο πρὸς ἄλλο τούτων, ἕκαστόν τε πρὸς πάντα καὶ πρὸς ἕκαστον ἅπαντα· καὶ τῇ μὲν ἀκινήτῳ γῇ καθάπερ τινὶ κέντρῳ, περιτιθεὶς ἀνωτάτω κύκλῳ καὶ συνδῶν πανσόφως διὰ τῶν μέσων τὸν ἀεικίνητον οὐρανόν· ἵν' ὁ αὐτὸς διαμένῃ κόσμος ἑστὼς ὁμοῦ καὶ κινούμενος· πάντῃ γὰρ κύκλῳ τῶν ἀεικινήτων καὶ ταχυκινήτων ἄγαν σωμάτων περιτεθέντων τὸ ἀκίνητον ἐξ ἀνάγκης τὴν μέσην ἔλαχε χώραν, ἀντίρροπον τῇ κινήσει τὴν στάσιν ἔχον, ὡς μὴ μεταχωρεῖν κυλίνδρου δίκην τὴν παγκόσμιον σφαῖραν.

κγ'. Τοιαύτην τοίνυν ὁ ἀριστοτέχνης, τῶν τοῦ παντὸς περάτων ἑκα-

βλ. Α' Κορ. β', 14. 2. Γέν. α', 1. 3. Γέν. α', 1. 4. Γέν. α', 3-31

τέρῳ νείμας τὴν θέσιν, τὸν σύμπαντα τοῦτον εὐκόσμως, ὡς εἰπεῖν, κόσμον, καὶ ἔπηξε καὶ ἐκίνησε. Τῶν δὲ μεταξὺ τῶν περάτων τούτων, διανέμει πάλιν τὸ προσῆκον ἑκάστῳ. Καὶ τὰ μέν, ἄνω τάττει καὶ μετεωροπολεῖν ἐπιτάττει καὶ συμπεριπολεῖν τῷ ἀνωτάτῳ τοῦ παντὸς ὅρῳ, συνετῶς καὶ κοσμίως εὖ μάλα τὸν ἀεὶ χρόνον· ὅσα κοῦφα καὶ δραστικὰ καὶ μετασκευαστικὰ πρὸς τὸ χρήσιμον τῶν ὑποκειμένων ἐστί· τοσοῦτον ὑπερανεστηκότα τοῦ μέσου συνετῶς ἄγαν, ὡς καὶ τὴν ἐν τούτῳ τοῦ ψύχους ἀμετρίαν ἀποχρώντως θραύειν ἔχειν περιημμένα καὶ τὴν οἰκείαν τῆς θερμότητος ἀμετρίαν ἐπὶ χώρας κατέχειν· ἐπέχειν δέ πως καὶ τὴν ἀμετρίαν τῆς φορᾶς τῶν ἀνωτάτω περάτων, ἀντιστρόφως ἰδίως αὐτὰ κινούμενα καὶ κατέχειν ἐπὶ χώρας κἀκεῖνα διὰ τῆς ἀντιστρόφου περιστροφῆς, ἡμῖν τε παρέχειν ἐνιαυσιαίων πολυωφελεῖς διαφορὰς ὡρῶν, χρονικῶν τε διαστημάτων μέτρα καὶ τοῦ κτίσαντος καὶ τάξαντος καὶ κοσμήσαντος Θεοῦ τοῖς συνιεῖσι γνῶσιν· τὰ μὲν οὖν ἐν μετεώρῳ καὶ ἀνωτέρω πολυστρόφως οὕτω περιχορεύειν διττῶς ἀφῆκε, κάλλους τε παγκοσμίου χάριν καὶ ὠφελείας πολυειδοῦς. Τὰ δ' ἄλλα κάτω καὶ περὶ τὸ μέσον ἔθηκεν, ὅσα βάρος ἔχει καὶ παθητὰ τὴν φύσιν ἐστί, γίνεσθαί τε καὶ μεταγίνεσθαι πέφυκε, διακρινόμενά τε καὶ συγκρινόμενα καὶ πάσχοντα μᾶλλον μεταβάλλειν πρὸς εὐχρηστίαν, κατὰ κόσμον ὑποτιθεὶς καὶ ταῦτα καὶ τὸν πρὸς ἄλληλα λόγον, ἵν' ἐτύμως ἔχῃ καλεῖσθαι κόσμος τὸ πᾶν.

κδ'. Οὕτω δὲ πρῶτόν τι τῶν ὄντων ἐν τῇ κτίσει παρήχθη καὶ μετὰ τὸ πρῶτον ἕτερον· καὶ μετ' αὐτὸ πάλιν ἄλλο, καὶ ἐφεξῆς, καὶ μετὰ πάντα ὁ ἄνθρωπος. Ὃς τιμῆς τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ προμηθείας τοσαύτης ἠξίωται, ὡς καὶ τὸν αἰσθητὸν τοῦτον ἅπαντα κόσμον πρὸ αὐτοῦ γενέσθαι δι' αὐτόν, καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν εὐθὺς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου δι' αὐτὸν ἑτοιμασθῆναι[1], πρὸ αὐτοῦ, καὶ βουλὴν περὶ αὐτοῦ προηγήσασθαι καὶ χειρὶ Θεοῦ καὶ κατ' εἰκόνα πλασθῆναι Θεοῦ[2], καὶ μὴ τὸ πᾶν σχεῖν ἐκ τῆς ὕλης ταύτης καὶ τοῦ κατ' αἴσθησιν κόσμου, καθάπερ τ' ἄλλα τῶν ζῴων, ἀλλὰ τὸ σῶμα μόνον· τὴν δὲ ψυχὴν ἐκ τῶν ὑπερκοσμίων, μᾶλλον δὲ παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δι' ἐμφυσήματος[3] ἀπορρήτου, ὡς μέγα τι καὶ θαυμαστὸν καὶ τοῦ παντὸς ὑπερέχον καὶ τὸ πᾶν ἐποπτεῦον καὶ τοῖς πᾶσιν ἐπιστατοῦν καὶ Θεοῦ γνωστικὸν ἄρα καὶ δεκτικὸν καὶ δεικτικὸν παντὸς μᾶλλον τῆς ὑπερανῳκισμένης τοῦ τεχνίτου μεγαλειότητος ἀποτέλεσμα· καὶ μὴ ὅτι Θεοῦ δεκτικὸν δι' ἀγῶνος καὶ χάριτος, ἀλλὰ καὶ δυνατὸν ἑνωθῆναι τούτῳ κατὰ μίαν ὑπόστασιν.

κε'. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐν οἷς ἐστιν ἡ ἀληθὴς σοφία καὶ ἡ σωτήριος γνῶσις ἡ τῆς ἄνω μακαριότητος πρόξενος· τίς δ' Εὐκλείδης, τίς Μαρῖνος, τίς Πτολεμαῖος συνιδεῖν ἠδυνήθη; Τίνες Ἐμπεδοκλεῖς καὶ Σωκράται καὶ Ἀριστοτέλεις καὶ Πλάτωνες, λογικαῖς μεθόδοις ἢ μαθηματικαῖς ἀποδείξεσι; μᾶλλον δὲ ποία αἴσθησις ἀντελάβετο τῶν τοιούτων;

1. Ματθ. κε', 34. 2. Γέν. α', 27. 3. Γέν. β', 7.

ποῖος ἐπέβαλε νοῦς; Εἰ δὲ ἐκείνοις τοῖς φύσει φιλοσοφοῦσι καὶ τοῖς κατ' ἐκείνους, χαμαίζηλος ἔδοξεν ἡ κατὰ πνεῦμα σοφία, κἀντεῦθεν τὸ καθ' ὑπερβολὴν ὑπερέχον αὐτῆς παρίσταται. Σχεδὸν γὰρ ὡς τὰ ἄλογα τῶν ζῴων πρὸς τὴν ἐκείνων σοφίαν ἔχουσιν (εἰ δὲ βούλει, καθάπερ τὰ παιδάρια, οἷς κρείττονες δόξαιεν ἂν οἱ μετὰ χεῖρας πλακοῦντες τοῦ βασιλικοῦ διαδήματος,) ἢ καὶ τοῖς* ἐκείνοις ἐγνωσμένων ἁπάντων, οὕτως ἔχουσιν οὗτοι πρὸς τὴν ἀληθῆ καὶ ὑπερανῳκισμένην σοφίαν καὶ διδασκαλίαν τοῦ Πνεύματος.

* Ἴσως τῶν.

κς'. Οὐ μόνον δὲ τὸ γινώσκειν κατὰ τὸ ἐγχωροῦν ἐν ἀληθείᾳ Θεόν, ἀσυγκρίτως κρεῖττον τῆς καθ' Ἕλληνας φιλοσοφίας ἐστίν, ἀλλὰ καὶ μόνον τὸ εἰδέναι τίνα τόπον ἔχει ὁ ἄνθρωπος παρὰ τῷ Θεῷ, πᾶσαν ὑπερβαίνει τὴν κατ' ἐκείνους σοφίαν. Μόνος γὰρ ἁπάντων ἐπιγείων τε καὶ οὐρανίων ἐκτίσθη κατ' εἰκόνα τοῦ πλάσαντος, ὡς πρὸς ἐκεῖνον ὁρώη καὶ αὐτὸν ἀγαπώη, κἀκείνου μόνου μύστης καὶ προσκυνητὴς εἴη· καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν πίστει καὶ νεύσει καὶ διαθέσει, τὴν οἰκείαν καλλονὴν συντηροίη. Πάντα δὲ τ' ἄλλα ὅσα γῆ καὶ οὐρανὸς ὅδε φέρει, κατώτερα ἑαυτοῦ εἰδείη καὶ νοῦ παντάπασιν ἄμοιρα. Ὅπερ οἱ καθ' Ἕλληνας σοφοὶ μηδοπωσοῦν συνιδεῖν δυνηθέντες, ἠτίμωσαν τὴν καθ' ἡμᾶς φύσιν· ἠσέβησαν εἰς Θεόν· ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα[1], τοῖς αἰσθητοῖς καὶ ἀναισθήτοις ἄστρασι νοῦν περιθέντες, καὶ τούτων ἑκάστῳ τοῦ κατὰ σῶμα μεγέθους ἀνάλογον ἐν δυνάμει καὶ ἀξιώματι. Καὶ ταῦτα ἀθλίως σεβόμενοι καὶ Θεοὺς μείζους τε καὶ ἐλάττους προσαγορεύσαντες, τὴν κυριότητα τοῦ παντὸς ἐπέτρεψαν. Ἆρ' οὐκ ἐκ τῶν αἰσθητῶν οὗτοι καὶ τῆς κατὰ ταῦτα φιλοσοφίας, αἶσχος καὶ ἀδοξίαν καὶ πενίαν ἐσχάτην ταῖς οἰκείαις ψυχαῖς προσετρίψαντο καὶ νοητὸν ὄντως καὶ κολαστήριον σκότος;

κζ'. Τὸ κατ' εἰκόνα γεγονότας ἡμᾶς[2] αὐτοὺς εἰδέναι τοῦ κτίσαντος, οὐδὲ τὸν νοητὸν κόσμον θεοποιεῖν συγχωρεῖ. Τὸ γὰρ κατ' εἰκόνα τοῦτο, οὐχ ἡ τοῦ σώματος ἔχει θέσις, ἀλλ' ἡ τοῦ νοῦ πάντως φύσις, οὗ μηδὲν κατὰ φύσιν κρεῖττον. Εἰ γὰρ ἦν τι κρεῖττον, ἐν ἐκείνῳ ἂν ὑπῆρχε τὸ κατ' εἰκόνα. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἐν ἡμῖν κρεῖττον ὁ νοῦς, τοῦτο δὲ εἰ καὶ κατ' εἰκόνα θείαν, ἐκτίσθη δ' οὖν ὅμως ὑπὸ Θεοῦ· τί ποτ' ἄρα δυσχερὲς συνιδεῖν, μᾶλλον δέ, πῶς οὐκ αὐτόθεν κατάδηλον, ὡς ὁ ποιητὴς τοῦ καθ' ἡμᾶς νοεροῦ, ἐκεῖνος καὶ παντὸς νοεροῦ ποιητής ἐστι; Σύνδουλος οὐκοῦν ἡμῖν πᾶσα νοερὰ φύσις καὶ κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος· εἰ καὶ ἡμῶν τιμιώτεροι, ὡς σωμάτων ὄντες ἐκτὸς καὶ τῇ ἀσωμάτῳ παντάπασι καὶ ἀκτίστῳ φύσει μᾶλλον ἐγγίζοντες· μᾶλλον δέ, οἱ μὲν φυλάξαντες τούτων τὴν ἑαυτῶν τάξιν καὶ τὸ πρὸς ὃ γεγόνασι στέργοντες, εἰ καὶ ὁμόδουλοι, ἀλλ' ἡμῖν τίμιοι καὶ ἡμῶν τῇ τάξει πολλῷ τιμιώτεροι· οἱ δὲ μὴ φυλάξαντες τὴν ἑαυτῶν τάξιν, ἀλλ' ἀποστατήσαντες καὶ τὸ πρὸς ὃ γεγόνασιν ἀθετήσαντες, τῶν ἐγγιζόντων Θεῷ γεγονότες ὡς πορρωτάτω, καὶ τῆς τιμῆς ἐκπεπτώκασιν· εἰ δὲ καὶ

1. Ῥωμ. α', 25. 2. Γέν. α', 27.

ἡμᾶς συνεπισπᾶν ἐπιχειροῦσι πρὸς ἔκπτωσιν, οὐκ ἀχρεῖοι καὶ ἄτιμοι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀντίθεοι καὶ ἡμῶν τῷ γένει λυμαντικοὶ καὶ πολεμιώτατοι.

κη'. Ἀλλ' οἱ φυσιολόγοι τε καὶ ἀστροθεάμονες καὶ τὰ πάντα εἰδέναι καυχώμενοι, μηδὲν τῶν προειρημένων ἐκ τῆς φιλοσοφίας συνιδεῖν δυνηθέντες, καὶ τὸν ἄρχοντα τοῦ νοητοῦ σκότους καὶ τὰς ὑπ' αὐτὸν ἀποστατικὰς δυνάμεις πάσας, οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ Θεοὺς ὠνόμασαν καὶ ναοῖς ἐτίμησαν καὶ θυσίας αὐτοῖς προσήνεγκαν καὶ ἑαυτοὺς ὑπέταξαν τοῖς πανωλέθροις ἐκείνων θεσπίσμασιν, ὑφ' ὧν ἐνεπαίχθησαν εἰκότως ἐπὶ πολύ, δι' ἱερῶν ἀνιέρων καὶ καθαρμῶν μολυνόντων καὶ προστιθέντων τὴν ἐξάγιστον οἴησιν, καὶ προφητῶν καὶ προφητίδων, τῆς ὄντως ἀληθείας ἀποβουκολούντων ὡς πορρώτατα.

κθ'. Οὐ τὸ εἰδέναι μόνον Θεόν, οὐδὲ τὸ γινώσκειν τὸν ἄνθρωπον ἑαυτὸν καὶ τὴν ἑαυτοῦ τάξιν, (ἃ καὶ τοῖς νομιζομένοις ἰδιώταις, Χριστιανοῖς οὖσι, πρόσεστι νῦν), ὑψηλοτέρα γνῶσίς ἐστι φυσιολογίας καὶ ἀστρολογίας, καὶ πάσης τῆς περὶ αὐτὰς φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ τὸ εἰδέναι τὸν καθ' ἡμᾶς νοῦν τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν καὶ ταύτην ἰάσασθαι ζητεῖν, πολλῷ κρεῖττον ἀσυγκρίτως ἂν εἴη τοῦ εἰδέναι καὶ διερευνᾶν ἄστρων μεγέθη καὶ φύσεων λόγους, γενέσεις τε τῶν κάτω καὶ περιόδους τῶν ἄνω, τροπάς τε καὶ ἐπιτολάς, στηριγμοὺς καὶ ἀναποδισμούς, ἀποστάσεις τε καὶ συνελεύσεις, καὶ πᾶσαν ἁπλῶς τὴν ἐκ πολυκινησίας ἐκεῖ πολυειδεστάτην σχέσιν. Ὁ γὰρ γνοὺς τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν νοῦς, εὗρεν ὅθεν ἂν εἰσέλθῃ πρὸς σωτηρίαν καὶ ἐγγίσοι τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως καὶ λάβῃ σοφίαν ἀληθῆ καὶ τῷ αἰῶνι τούτῳ μὴ συγκαταλυομένην.

λ'. Πᾶσα λογικὴ καὶ νοερὰ φύσις, εἴτ' Ἀγγελικὴν εἴποι τις, εἴτ' ἀνθρωπίνην οὐσίαν, ἔχει ζωήν, δι' ἣν καὶ διαμένει ἐπίσης καθ' ὕπαρξιν ἀθάνατος, διαφθορὰν οὐκ ἐπιδεχομένη. Ἀλλ' ἡ μὲν ἐν ἡμῖν νοερὰ καὶ λογικὴ φύσις, οὐ μόνον οὐσίαν ἔχει τὴν ζωήν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνέργειαν· ζωοποιεῖ γὰρ τὸ συνημμένον σῶμα· δι' ὃ καὶ τούτου λέγεται ζωή· πρὸς ἕτερον ἡ ζωὴ λέγεται, καὶ ἐνέργειά ἐστιν αὐτῆς· πρὸς γὰρ ἕτερον, οὐδέποτ' ἂν λέγοιτο οὐσία καθ' αὑτήν. Ἡ δὲ τῶν Ἀγγέλων νοερὰ φύσις, οὐχὶ καὶ ἐνέργειαν τοιαύτην ἔχει τὴν ζωήν· οὐ γὰρ συνημμένον ἔλαβεν ἐκ γῆς παρὰ Θεοῦ σῶμα, ἵνα καὶ ζωοποιὸν λάβῃ πρὸς τοῦτο δύναμιν· δεκτικὴ μέντοι καὶ αὕτη τῶν ἐναντίων ἐστί, κακίας δηλονότι καὶ ἀγαθότητος· καὶ τοῦτο περιστᾶσιν οἱ πονηροὶ τῶν Ἀγγέλων, ἔκπτωσιν ὑποστάντες διὰ τὴν ἔπαρσιν. Σύνθετοί πως τοιγαροῦν εἰσι καὶ οἱ Ἄγγελοι, ἔκ τε τῆς καθ' ἑαυτοὺς οὐσίας, καὶ μιᾶς τῶν ἐναντίων ποιοτήτων, ἀρετῆς, φημί, καὶ πονηρίας. Ὅθεν δείκνυται*, μὴ δ' οὗτοι οὐσίαν ἔχοντες τὴν ἀγαθότητα.

* Ἴσως δείκνυνται.

λα'. Ἡ τῶν ἀλόγων ζῴων ἑκάστου ψυχή, ζωή ἐστι τοῦ κατ' αὐτὴν ἐμψύχου σώματος· καὶ οὐκ οὐσίαν, ἀλλ' ἐνέργειαν ἔχει ταύτα τὴν ζωήν, ὡς πρὸς ἕτερον οὖσαν, ἀλλ' οὐ καθ' αὑτήν· αὕτη γὰρ οὐδὲν ἕτερον ἔχουσα δρᾶται, ὅτι μὴ τὰ ἐνεργούμενα διὰ τοῦ σώματος· δι' ὃ καὶ λυομένῳ τούτῳ,

συνδιαλύεσθαι ἀνάγκη· θνητὴ γάρ ἐστι τοῦ σώματος οὐχ ἧττον· ἐπεὶ πᾶν ὅπερ ἐστί, πρὸς τὸ θνητὸν ἐστί τε καὶ λέγεται. Δι᾽ ὃ καὶ θανόντι συναποθνήσκει.

λβʹ. Ἡ τῶν ἀνθρώπων ἑκάστου ψυχή, ἔστι μὲν καὶ τοῦ κατ᾽ αὐτὴν ἐμψύχου σώματος ζωή, καὶ ζωοποιὸν ἔχει τὴν ἐνέργειαν πρὸς ἕτερον, ὁρωμένην πρὸς αὐτό, δηλαδὴ τὸ παρ᾽ αὐτῆς ζωοποιούμενον· ἀλλ᾽ οὐ μόνον ἐνέργειαν, ἀλλὰ καὶ οὐσίαν ἔχει τὴν ζωήν, ὡς ζῶσα καθ᾽ αὐτήν. Ἔχουσα γὰρ ὁρᾶται τὴν λογικὴν καὶ νοερὰν ζωήν, φανερῶς ἑτέραν οὖσαν παρὰ τὴν τοῦ σώματος, καὶ τῶν, ὅσα διὰ τοῦ σώματος. Δι᾽ ὃ καὶ λυομένου τοῦ σώματος, αὕτη οὐ συνδιαλύεται· πρὸ δὲ τὸ* μὴ συνδιαλύεσθαι, καὶ ἀθάνατος διαμένει, ὡς μὴ πρὸς ἕτερον ὁρωμένην, ἀλλ᾽ οὐσίαν ἔχουσα τὴν καθ᾽ αὑτὴν ζωήν.

* Ἴσως τῷ.

λγʹ. Ἡ λογικὴ καὶ νοερὰ ψυχή, οὐσίαν μὲν ἔχει τὴν ζωήν, ἀλλὰ δεκτικὴν τῶν ἐναντίων, κακίας δηλονότι καὶ ἀγαθότητος. Ὅθεν δείκνυται μὴ οὐσίαν ἔχουσα τὴν ἀγαθότητα, ὥσπερ οὐδὲ τὴν κακίαν, ἀλλ᾽ οἷόν τινα ποιότητα, καθ᾽ ἑκατέραν, ὁπότε παρίῃ*, διατιθεμένη. Πάρεστι δὲ οὐ τοπικῶς, ἀλλ᾽ ἡνίκ᾽ ἂν ἡ νοερὰ ψυχή, τὸ αὐτεξούσιον λαβοῦσα παρὰ τοῦ κτίσαντος, νεύσῃ πρὸς αὐτὴν καὶ ζῆν ἐθελήσῃ κατ᾽ αὐτήν. Δι᾽ ὃ καὶ σύνθετός ἐστί πως ἡ λογικὴ καὶ νοερὰ ψυχή, ἐκ τῆς ἀνωτέρω εἰρημένης ἐνεργείας. Αὕτη γὰρ πρὸς ἕτερον οὖσα, σύνθεσιν ἐμποιεῖν οὐ πέφυκεν· ἀλλ᾽ ἐκ τῆς κατ᾽ αὐτὴν οὐσίας, καὶ μιᾶς ἡστινοσοῦν τῶν εἰρημένων ἐναντίων ποιοτήτων ἀρετῆς τε, φημί, καὶ πονηρίας.

* Ἴσως παρῇ.

Ἕως ὧδε εἰσὶ τὰ φυσικά· ἀπ᾽ ἐντεῦθεν δὲ τὰ θεολογικὰ κεφάλαια.

λδʹ. Ὁ ἀνωτάτω Νοῦς, τὸ ἄκρον ἀγαθόν, ἡ ὑπέρζωος καὶ ὑπέρθεος φύσις, πάντῃ τε καὶ πάντως ἀνεπίδεκτος οὖσα τῶν ἐναντίων, φανερῶς οὐ ποιότητα, ἀλλ᾽ οὐσίαν ἔχει τὴν ἀγαθότητα. Δι᾽ ὃ καὶ πᾶν ὅπερ ἂν ἐννοήσῃ τις ἀγαθόν, ἐν ἐκείνῳ ἐστί· μᾶλλον δὲ ἐκεῖνός ἐστι καὶ ὑπὲρ ἐκεῖνό ἐστι· καὶ πᾶν ὅπερ ἐν ἐκείνῳ τις ἐννοήσειεν, ἀγαθόν ἐστι, μᾶλλον δὲ ἀγαθότης καὶ ὑπεράγαθος ἀγαθότης ἐστί. Καὶ ἡ ζωὴ ἐν αὐτῷ ἐστι, μᾶλλον δὲ αὐτός ἐστιν ἡ ζωή[1]· ἀγαθὸν γὰρ ἡ ζωὴ καὶ ἀγαθότης ἐν αὐτῷ ἡ ζωή. Καὶ ἡ σοφία ἐν αὐτῷ ἐστι, μᾶλλον δὲ αὐτός ἐστιν· ἀγαθὸν γὰρ ἡ σοφία καὶ ἀγαθότης ἐν αὐτῷ ἡ σοφία*. Καὶ ἡ ἀϊδιότης καὶ ἡ μακαριότης, καὶ ἁπλῶς ἅπαν ὅ τις ἂν ἐννοήσειεν ἀγαθόν. Καὶ οὐκ ἔστιν ἐκεῖ διαφορὰ ζωῆς καὶ σοφίας καὶ ἀγαθότητος καὶ τῶν τοιούτων· πάντα γὰρ ἡ ἀγαθότης ἐκείνη συνειλημμένως καὶ ἑνιαίως καὶ ἁπλουστάτως συμπεριβάλλει· καὶ ἐκ πάντων νοεῖται καὶ καλεῖται τῶν ἀγαθῶν· καὶ ἓν καὶ ἀληθές ἐστιν, ὅπερ ἂν τις ἐννοήσειε καὶ εἴπῃ περὶ αὐτῆς ἀγαθόν. Ἐκείνη δὲ οὐ τοῦτό ἐστι μόνον, ὅπερ ἀληθῶς νοεῖται καὶ παρ᾽ αὐτῶν τῶν θεοσόφῳ νῷ νοούντων καὶ πνευματοκινήτῳ γλώσσῃ θεολογούντων, ἀλλ᾽ ὡς ἄρρητός τε καὶ ἀπερινόητος, καὶ ὑπὲρ ταῦτά ἐστι καὶ τοῦ ἑνιαίου καὶ τῆς ὑπερφυοῦς ἁπλότητος οὐκ ἀπολείπεται· μία οὖσα Πανάγαθος καὶ ὑπεράγαθος ἀγαθότης· καὶ τοῦτο γὰρ μόνον καὶ νοεῖται καὶ καλεῖται· καὶ κατὰ τοῦτο παρὰ μόνων

* Ἐν ἄλλοις οὐσία.

1. Πρβλ. Ἰωάνν. ιαʹ, 25.

τῶν πρὸς τὴν κτίσιν οἰκείων ἐνεργειῶν ὁ Ποιητὴς καὶ Δεσπότης τῆς κτίσεως ὅτι ἐστι πανάγαθος καὶ ὑπεράγαθος ἀγαθότης, οὐσίαν ἔχων τὴν ἀγαθότητα. Δι᾽ ὃ καὶ τῆς πρὸς αὐτὴν ἐναντιότητος, πάντῃ τε καὶ πάντως ἐστιν ἀνεπίδεκτος· οὐδὲ γὰρ οὐδεμιᾷ ἐναντίον οὐσίᾳ ἐστιν.

λεʹ. Ἡ πανάγαθος αὕτη καὶ ὑπεράγαθος ἀγαθότης, καὶ πηγή ἐστιν ἀγαθότητος· καὶ τοῦτο γὰρ ἀγαθὸν καὶ ἀγαθῶν τὸ ἀκρότατον· καὶ οὐκ ἦν ἀπεῖναι τῆς παντελοῦς ἀγαθότητος. Ἐπεὶ δὲ νοῦς ἐστιν ἡ ὑπερτελὴς καὶ παντελὴς ἀγαθότης, τίποτ᾽ ἂν ἕτερον εἴη τὸ παρ᾽ αὐτῆς ὡς ἐκ πηγῆς προϊόν, ἢ λόγος, καὶ λόγος οὐ κατὰ τὸν ἡμέτερον προφορικὸν λόγον· οὐ νοῦ γὰρ οὗτος, ἀλλὰ σώματος νῷ κινουμένου οὐ κατὰ τὸν ἡμέτερον ἐνδιάθετον λόγον· φθόγγον γὰρ οἱονεὶ τύποις κἀκεῖνος ἐν ἡμῖν διατιθέμενος γίνεται· ἀλλ᾽ οὐδὲ κατὰ τὸν ἡμέτερον ἐν διανοίᾳ λόγον κἂν χωρὶς φθόγγων ᾖ, ἐπιβολαῖς ἀσωμάτοις πάντῃ συμπαραιούμενος· κἀκεῖνος γὰρ μεθ᾽ ἡμᾶς ἐστι, καὶ διαλειμμάτων δεῖται καὶ χρονικῶν οὐκ ὀλίγων διαστημάτων, διεξοδικῶς προϊών, καὶ ἐξ ἀρχῆς ἀτελοῦς, πρὸς τὸ ἐντελὲς συμπέρασμα προαγόμενος· ἀλλὰ κατὰ τὸν ἐμφύτως ἡμῖν, ἐξ οὗ γεγόναμεν παρὰ τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς κατ᾽ εἰκόνα[1] οἰκείαν, ἐναποκείμενον τῷ νῷ λόγον, τὴν ἀεὶ συνυπάρχουσαν αὐτῷ γνῶσιν. Ἥτις καὶ μάλιστα ἐκεῖ ἐπὶ τῷ ἀνωτάτῳ νῷ τῆς παντελοῦς καὶ ὑπερτελοῦς ἀγαθότητος, παρ᾽ ᾗ μηδὲν ἀτελές, πλὴν τοῦ ἐξ αὐτῆς εἶναι, πάντα ἐστιν ἀπαραλλάκτως ὅσα ἐκείνη. Δι᾽ ὃ καὶ Υἱὸς ὁ ἀνωτάτω Λόγος ἔστι τε καὶ παρ᾽ ἡμῶν καλεῖται· ἵν᾽ ἐπιγνῶμεν αὐτὸν ὄντα τέλειον, ἐν ὑποστάσει τελείᾳ τε καὶ ἰδίᾳ ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς ὄντα καὶ κατὰ μηδὲν λειπόμενον τῆς πατρικῆς οὐσίας, ἀλλ᾽ ἀπαραλλάκτως τὸν αὐτὸν ἐκείνῳ ὄντα, εἰ καὶ μὴ καθ᾽ ὑπόστασιν· ἢ τὸ ἐξ ἐκείνου γεννητῶς θεοπρεπῶς εἶναι παρίστησι τὸν Λόγον.

λϛʹ. Ἡ ἀγαθότης, ἡ ὡς πηγῆς τῆς νοερᾶς ἀγαθότητος προϊοῦσα γεννητῶς, ἐπεὶ λόγος ἐστί· λόγον δὲ πνεύματος χωρίς, οὐδ᾽ ἂν τις νοῦν ἔχων ἐννοήσειεν. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ὁ ἐκ Θεοῦ Θεὸς Λόγος, συμπροϊὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχει. Πνεῦμα δέ, οὐ κατὰ τὸ συνὸν τῷ ἡμετέρῳ διὰ τῶν χειλέων λόγῳ· ἀλλ᾽ οὐδὲ κατὰ τὸ συνόν, εἰ καὶ ἀσωμάτως, τῷ καθ᾽ ἡμᾶς ἐνδιαθέτῳ καὶ κατὰ διάνοιαν λόγῳ· κἀκεῖνο γὰρ ὁρμή τίς ἐστι τοῦ νοῦ, τῷ ἡμετέρῳ λόγῳ συνδιατεινομένη χρονικῶς καὶ διαστημάτων δεομένη τῶν αὐτῶν καὶ ἐξ ἀτελοῦς προϊοῦσα εἰς τελείωσιν· ἐκεῖνο δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἀνωτάτω Λόγου, οἷόν τις ἔρως ἐστὶν ἀπόρρητος τοῦ Γεννήτορος πρὸς αὐτὸν τὸν ἀπορρήτως γεννηθέντα Λόγον· ᾧ καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ Πατρὸς ἐπέραστος Λόγος καὶ Υἱὸς χρῆται πρὸς τὸν Γεννήτορα· ἀλλ᾽ ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχων αὐτὸν συμπροϊόντα, καὶ συμφυῶς ἐν αὐτῷ ἀναπαυόμενον. Παρ᾽ οὗ Λόγου διὰ σαρκὸς ὁμιλήσαντος ἡμῖν καὶ τὸ ὄνομα τῆς διαφόρου παρὰ τοῦ Πατρὸς ὑπάρξεως ἐδιδάχθημεν τοῦ Πνεύματος· καὶ μὴ τοῦ Πατρὸς εἶναι τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ· τὸ Πνεῦμα γάρ, φησί, τῆς ἀλη-

1. Γέν. αʹ, 27.

θείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται[1]· ἵν' ἡμεῖς ἐπιγνῶμεν οὐ Λόγον μόνον, ἀλλὰ καὶ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρός, οὐ γεννώμενον, ἀλλ' ἐκπορευόμενον· ὃν δὲ τοῦ Υἱοῦ, παρὰ τοῦ Πατρὸς τοῦτ' ἔχοντος, ὡς ἀληθείας, καὶ σοφίας καὶ λόγου Πνεῦμα· λόγος γὰρ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ σοφία τῷ Γεννήτορι κατάλληλος· ὃς τῷ Πατρὶ ἐπ' αὐτῷ χαίροντι, συγχαίρει· κατὰ τὸ παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ Σολομῶντος εἰρημένον· ἐγὼ ἤμην ἡ συνέχαιρον αὐτῷ· οὐκ ἔχαιρον εἶπεν, ἀλλὰ συνέχαιρον. Αὕτη γὰρ ἡ Πατρός τε καὶ Υἱοῦ προαιώνιος χαρά, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιόν ἐστιν, ὡς κοινὸν μὲν αὐτοῖς κατὰ τὴν χρῆσιν (δι' ὃ παρ' ἀμφοτέρων καὶ πρὸς τοὺς ἀξίους πέμπεται)· μόνου δὲ τοῦ Πατρὸς καθ' ὕπαρξιν ὑπάρχον. Δι' ὃ καὶ παρ' αὐτοῦ μόνου ἐκπορεύεται καθ' ὕπαρξιν.

λζ'. Τούτου τοῦ ἀνωτάτω ἔρωτος τὴν εἰκόνα, καὶ ὁ κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ[2] κτισθεὶς ἡμῶν ἔχει νοῦς, πρὸς τὴν παρ' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ διηνεκῶς ὑπάρχουσαν γνῶσιν· παρ' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ καὶ τοῦτον ὄντα καὶ συμπροϊόντα παρ' αὐτοῦ τῷ ἐνδοτάτῳ λόγῳ. Καὶ τούτου δεῖγμα ἐναργέστατον καὶ τοῖς μὴ τὰ ἐνδοτάτω ἑαυτῶν δυναμένοις καθορᾶν, ἡ πρὸς τὸ εἰδέναι τῶν ἀνθρώπων ἀκόρεστος ἔφεσις· ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ τῷ ἀρχετύπῳ· ἐν ἐκείνῃ τῇ παντελείᾳ καὶ ὑπερτελεῖ ἀγαθότητι, παρ' ᾗ μηδὲν ἀτελές, πλὴν τοῦ ἐξ αὐτῆς εἶναι, πάντα ἐστὶν ἀπαραλλάκτως ὁ θεῖος ἔρως ὅσα ἐκείνη. Δι' ὃ πνεῦμα Ἅγιον καὶ Παράκλητος ἄλλος, οὗτός ἐστί τε καὶ παρ' ἡμῶν καλεῖται, ὡς τῷ Λόγῳ συμπαρομαρτῶν· ἵν' ἡμεῖς ἐπιγνῶμεν ὄντα τέλειον, ἐν ὑποστάσει τελείᾳ τε καὶ ἰδίᾳ, κατὰ μηδὲν καὶ αὐτὸν λειπόμενον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας, ἀλλ' ἀπαραλλάκτως ὄντα τὸν αὐτὸν τῷ τε Υἱῷ καὶ τῷ Πατρί, εἰ καὶ μὴ καθ' ὑπόστασιν, ἥτις ἐκ τοῦ Θεοῦ θεοπρεπῶς ἐκπορευτῶς εἶναι τοῦτον παρίστησιν ἡμῖν· καὶ σκεφθῶμεν ἕνα Θεὸν ἀληθῆ τε καὶ τέλειον, ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ἀληθιναῖς καὶ τελείαις· οὐ τριπλοῦν, ἄπαγε, ἀλλ' ἁπλοῦν· οὐ γὰρ τριπλῆ τίς ἐστιν ἡ ἀγαθότης, οὐδὲ Τριὰς ἀγαθοτήτων, ἀλλὰ Τριὰς ἁγία καὶ σεβασμία καὶ προσκυνητή, ἡ ἀνωτάτω ἀγαθότης ἐστίν, ἐξ ἑαυτῆς εἰς ἑαυτὴν χεομένη ἀρρεύστως καὶ ἐφ' ἑαυτῆς ἑστῶσα πρὸ αἰώνων θεοπρεπῶς· ἀόριστός τε οὖσα καὶ παρὰ μόνης ἑαυτῆς ὡρισμένη καὶ τὰ πάντα ὁρίζουσα καὶ πάντων ὑπερεκτεινομένη καὶ μηδὲν τῶν ὄντων ἐκτὸς ἑαυτῆς ἐῶσα.

λη'. Ἔχει μὲν οὖν καὶ ἡ τῶν Ἀγγέλων νοερὰ καὶ λογικὴ φύσις νοῦν τε καὶ λόγον ἐκ τοῦ νοῦ καὶ πρὸς τὸν λόγον ἔρωτα τοῦ νοῦ· ὃς καὶ αὐτός ἐστιν ἐκ τοῦ νοῦ, καὶ σύνεστιν ἀεὶ τῷ τε λόγῳ καὶ τῷ νῷ καὶ πνεῦμα ἂν καλοῖτο, ὡς τῷ λόγῳ φύσει συμπαρομαρτῶν· ἀλλ' οὐκ ἔχει καὶ ζωοποιὸν τὸ πνεῦμα τοῦτο· οὐδὲ γὰρ συνημμένον εἴληφεν ἐκ γῆς παρὰ Θεοῦ σῶμα, ἵνα καὶ ζωοποιόν τε καὶ συνεκτικὴν λάβῃ πρὸς τοῦτο δύναμιν. Ἡ δὲ νοερὰ καὶ λογικὴ φύσις τῆς ψυχῆς, ἐπεὶ γηΐνῳ συνεκτίσθη σώματι, καὶ ζωοποιὸν ἔλαβε τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ Θεοῦ· δι' οὗ συνέχει καὶ ζωοποιεῖ τὸ

1. Ἰωάνν. ιε', 26. 2. Γέν. α', 27.

συνημμένον σῶμα· παρ' οὗ καὶ δείκνυται τοῖς συνιοῦσιν, ὅτι νοερός ἐστιν ἔρως τὸ τοῦ ἀνθρώπου πνεῦμα, τὸ τοῦ σώματος ζωοποιόν· ὅπερ ἐκ τοῦ νοῦ ἐστι καὶ τοῦ λόγου ἐστί· καὶ ἐν τῷ λόγῳ καὶ τῷ νῷ ἐστι· καὶ ἐν αὐτῷ ἔχει τόν τε λόγον καὶ τὸν νοῦν. Τοσοῦτον γὰρ ἐρασμίαν ἔχει δι' αὐτοῦ φυσικῶς τὴν πρὸς τὸ οἰκεῖον σῶμα ἡ ψυχὴ συνάφειαν, ὡς μηδέποτ' ἀπολιπεῖν τοῦτο ἐθέλει, μήδ' ἀπολείπειν ὅλως, μὴ βίας ἐπενεχθείσης ἐκ νόσου δή τινος μεγίστης, ἢ πληγῆς ἔξωθεν.

λθ'. Ἡ νοερὰ καὶ λογικὴ φύσις τῆς ψυχῆς, μόνη νοῦν ἔχουσα καὶ λόγον καὶ πνεῦμα ζωοποιόν, μόνη καὶ τῶν ἀσωμάτων Ἀγγέλων μᾶλλον, κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ[1] παρ' αὐτοῦ δεδημιούργηται· καὶ τοῦτ' ἔχει ἀμεταποίητον, κἂν μὴ ἐπιγνῷ τὴν ἑαυτῆς ἀξίαν καὶ τοῦ κτίσαντος κατ' εἰκόνα οἰκείαν, ἀξίως φρονῇ τε καὶ πολιτεύηται. Ταῦτ' ἄρα καὶ μετὰ τὴν προγονικὴν ἐκείνην ἐν τῷ Παραδείσῳ διὰ τοῦ ξύλου παράβασιν[2], καὶ πρὸ τοῦ σωματικοῦ τὸν τῆς ψυχῆς ἡμεῖς ὑποστάντες θάνατον, ὅς ἐστιν ὁ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ταύτης χωρισμός, τὸ καθ' ὁμοίωσιν εἶναι θείαν ἀποβαλόντες, τὸ κατ' εἰκόνα οὐκ ἀπωλέσαμεν. Ἀποστέργουσα μὲν οὖν ἡ ψυχὴ τὴν πρὸς τὰ χείρω σχέσιν καὶ προσκολλωμένη δι' ἀγάπης τῷ κρείττονι καὶ ὑποταττομένη τούτῳ διὰ τῶν ἔργων καὶ τῶν τρόπων τῆς ἀρετῆς, φωτίζεται παρ' αὐτοῦ καὶ καλλύνεται βελτιουμένη καὶ πειθομένη ταῖς ἐκείνου βουλαῖς καὶ παραινέσεσι, παρ' ὧν καὶ τὴν ὄντως ζωὴν τὴν αἰώνιον ἀπολαμβάνει. Δι' αὐτῆς καὶ τὸ συνημμένον ἀπαθανατίζει σῶμα τῆς ἐπηγγελμένης ἐξαναστάσεως κατὰ καιρὸν τυχόν, καὶ δόξης ἀϊδίου μετασχόν· μὴ ἀποποιουμένη δὲ τὴν πρὸς τὰ χείρω σχέσιν καὶ ὑπόπτωσιν, παρ' ἧς αἶσχος ἀτιμοποιὸν ἐμποιεῖ τῇ τοῦ Θεοῦ εἰκόνι· ἀλλοτριοῦται καὶ ἀποικίζεται Θεοῦ, τῆς ὄντως μακαρίας καὶ ἀληθινῆς ζωῆς, ὡς ἐγκαταλιποῦσα τοῦτον αὐτὴ πρότερον, ἐγκαταλιμπανομένη δικαίως παρὰ τοῦ κρείττονος.

μ'. Ἡ μετὰ τὴν ἀνωτάτω Τριάδα τριαδικὴ φύσις, ὡς παρ' ἐκείνης εἰκόνα ἐκείνης πεποιημένη μᾶλλον τῶν ἄλλων, νοερά, λογική τε καὶ πνευματικὴ (τοιαύτη δέ ἐστιν ἡ ἀνθρωπίνη ψυχή), φυλάττειν ὀφείλει τὴν ἑαυτῆς τάξιν, καὶ μετὰ Θεὸν εἶναι μόνον, καὶ τούτῳ ὑπεζεῦχθαι μόνῳ καὶ ὑποκεῖσθαι καὶ πείθεσθαι· καὶ πρὸς αὐτὸν ὁρᾶν μόνον καὶ κοσμεῖν ἑαυτὴν τῇ διηνεκεῖ τούτου μνήμῃ καὶ θεωρίᾳ καὶ τῇ θερμοτάτῃ πρὸς αὐτὸν καὶ διαπύρῳ ἀγάπῃ· δι' ὧν θαυμαστῶς πρὸς ἑαυτὴν ἐπισπᾶται· μᾶλλον δέ, ἐπεσπᾶτο ἦν ὅτε, τὴν τῆς φύσεως ἐκείνης μυστικὴν καὶ ἀπόρρητον αἴγλην· καὶ τηνικαῦτα τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν ἔχει ὡς ἀληθῶς· ἐπίχαρις καὶ σοφὴ καὶ θεία διὰ ταύτης ἐκτελουμένη. Διδάσκεται γὰρ δι' αὐτῆς ἢ παρούσης ἐμφανῶς, ἢ ἐγγιζούσης ἀφανῶς, ὡς ἐπὶ μᾶλλον νῦν, τὸν μὲν Θεόν, ὑπὲρ ἑαυτήν, τὸν δὲ πλησίον, ὡς ἑαυτὴν ἀγαπᾶν· κἀντεῦθεν καὶ τὴν ἑαυτῆς ἀξίαν τε καὶ τάξιν εἰδέναι καὶ συντηρεῖν, καὶ ἑαυτὴν ὡς ἀληθῶς ἀγαπᾶν· ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὴν ἀδικίαν, μισεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν[3], καὶ τὸ κατ' εἰκόνα εἶναι

1. Γέν. α', 27. 2. Γέν. γ', 6. 3. Ψαλμ. 10,5.

τοῦ Θεοῦ[1] διασπῶν τε καὶ ἀχρειῶν παραπλήσιον ὑφίσταται πάθος, τοῖς ὑπὸ μανίας ἀνεπαισθήτως τὰς ἑαυτῶν ἐλεεινῶς διασπαράττουσι σάρκας. Ἀνεπαισθήτως γὰρ καὶ αὐτὸς λυμαίνεται καὶ ἀθλιώτατα διασπαράττει τὴν ἔμφυτον ἑαυτοῦ καλλονήν· διαρρήσσεων ἀφρόνως τὸν ὑπὸ τῆς ἀγάπης ἔνδον συμπληρούμενον τριαδικὸν καὶ ὑπερκόσμιον κόσμον τῆς ἰδίας ψυχῆς. Τί γὰρ ἀδικώτερον, τί δὲ ὀλεθριώτερον, τοῦ τὸν κτίσαντα καὶ κοσμήσαντα κατ' εἰκόνα οἰκείαν, καὶ διὰ τοῦτο παρέχοντα τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀγάπης τὴν δύναμιν καὶ τοῖς τοιαύτῃ καλῶς χρωμένοις προσεπιδαψιλευόμενον τὰς ἀπορρήτους δωρεὰς καὶ ζωὴν τὴν αἰώνιον, μὴ μεμνῆσθαι καὶ καθορᾶν διηνεκῶς ἐθέλειν καὶ ἀγαπᾶν;

μα'. Ἓν τῶν τῆς ψυχῆς τῆς καθ' ἡμᾶς χειρόνων καὶ μᾶλλον καὶ πάνυ μᾶλλον τῶν ἄλλων χεῖρον ὁ νοητὸς καὶ ἀρχέκακός ἐστιν ὄφις· Ἄγγελος νῦν τῆς καθ' ἑαυτὸν πονηρίας, ἐκ τῆς πρὸς ἀνθρώπους πονηρᾶς ὑποθήκης γενόμενος. Τοσούτῳ κατώτερός τε καὶ χείρων ἁπάντων, ὅσον ἐπεθύμησεν ὑπερηφάνως ἐξομοιωθῆναι κατ' ἐξουσίαν τῷ κτίσαντι· παρ' οὗ τοσοῦτον ἐγκατελείφθη δικαίως, ὁπόσον αὐτὸς φθάσας αὐτὸν ἐγκατέλιπε. Τοσοῦτον δὲ ἐγκατέλιπεν, ὡς ἀντίθετος ἐκείνῳ καὶ ἀντικείμενος καὶ φανερῶς ὑπεναντίος τελέσαι. Εἰ οὖν ἐκεῖνος ἀγαθότης ζῶσα καὶ τῶν ζώντων ζωοποιός· αὐτόχρημα κακία οὗτός ἐστι νεκρὰ καὶ νεκροποιός. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ οὐσίαν ἔχων τὴν ἀγαθότητα, καὶ τοῦ ἐναντίου, δηλαδὴ τῆς κακίας, φύσις ἀνεπίδεκτος ὤν, ἅτε μηδ' ἐγγίζειν δέον αὐτῷ τοὺς κακίας μετόχους ἡστινοσοῦν· πόσῳ μᾶλλον τὸν δημιουργὸν καὶ ἀρχηγὸν τῆς κακίας καὶ τοῖς ἄλλοις αἴτιον, τοῦτον ὡς πορρωτάτω ἑαυτοῦ ἀπωθεῖται; Ὁ δὲ πονηρός, οὐ πονηρίαν, ἀλλὰ ζωὴν ἔχων τὴν οὐσίαν, δι' ὃ καὶ ἀθάνατος διαμένει κατ' αὐτήν· δεκτικὴν μέντοι ταύτην καὶ κακίαν ἔχων καὶ αὐτεξουσιότητι τετιμημένος· ἵν' οἴκοθεν ὑποταττόμενος καὶ κολλώμενος τῇ ἀενάῳ τῆς ἀγαθότητος πηγῇ, μέτοχος εἴη τῆς ὄντως ζωῆς. Ἐπεὶ δὲ πρὸς τὴν κακίαν ἑκὼν οὗτος ἀπηυτομόλησε, στερεῖται τῆς ὄντως ζωῆς, ἀπωσθεὶς ταύτης δικαίως, ἧς ἀπέδρα φθάσας αὐτός· καὶ νεκρὸν γίνεται πνεῦμα, οὐ κατ' οὐσίαν (οὐ γάρ ἐστιν οὐσία νεκρότητος), ἀλλὰ κατὰ ἀποβολὴν τῆς ὄντως ζωῆς. Ὁ δὲ κόρον μὴ λαμβάνων τῆς πρὸς κακίαν ὁρμῆς καὶ προστιθεὶς ἀθλιώτατα, νεκροποιὸν ἑαυτὸν ποιεῖ πνεῦμα, σπεῦδον ἐπισπᾶν καὶ τὸν ἄνθρωπον πρὸς κοινωνίαν τῆς οἰκείας νεκρώσεως.

μβ'. Ὡς σκολιὸς τοὺς τρόπους καὶ πολὺς ἐν δόλοις, ὁ τῆς νεκρώσεως μεσίτης καὶ πρόξενος, τὸν σκολιὸν ὑποδύεται ὄφιν ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ παραδείσῳ ποτέ[2]· οὐκ ὄφις αὐτὸς γεγονὼς (οὐδὲ γὰρ δύναται, ὅτι μὴ κατὰ φαντασίαν ᾖ, δεῖν οὐκ ἔγνω τηνικαῦτα χρήσασθαι, μὴ φωραθείη δεδιώς)· ἀλλὰ μὴ θαρρῶν τὴν φανερὰν ὁμιλίαν, προκρίνει τὴν δολεράν· καὶ ταύτην, καθ' ἣν μᾶλλον ἐθάρρει λαθεῖν· ἵν' ὡς φίλος ὁρώμενος, τὰ τῶν ἐχθίστων ἀφανῶς εἰσηγήσηται καὶ τῷ ἐξαισίῳ τῆς προσλαλιᾶς (οὐδὲ γὰρ ἦν λογικὸς ὁ

1. Γέν. α', 27. 2. Γέν. γ', 1.

αἰσθητὸς ὄφις· οὐδ' ἐφαίνετο δύνασθαι φωνὴν ἀφιέναι πρότερον·) ἐκστήσῃ καὶ πρὸς ἑαυτὸν ὅλην ἐπισπάσηται καὶ ταῖς μηχαναῖς εὐχείρωτον ποιήσηται τὴν ἀκούουσαν· ἵνα γυμνάσῃ ταύτην εὐθύς, ἐντεῦθεν τοῖς χείροσιν ὑποτάσσεσθαι καὶ δουλεύειν ἐκείνοις, ὧν βασιλεύειν ἀξίως ἔλαχεν, ὡς μόνη τῶν κατ' αἴσθησιν ζώντων, χειρὶ Θεοῦ καὶ λόγῳ τετιμημένη καὶ κατ' εἰκόνα γενομένη τοῦ κτίσαντος[1]. Ἐνδίδωσι δὲ ὁ Θεός, ἵν' ἰδὼν ὁ ἄνθρωπος προσαγομένην τὴν συμβουλὴν ἐκ τοῦ χείρονος (πόσον γὰρ χείρων ὁ ὄφις ἀνθρώπου;) καὶ πόσῳ σαφῶς συνῇ μηδαμῶς οὖσαν λυσιτελῆ, καὶ ἀναξιοπαθήσῃ τὴν πρὸς τὸ φανερῶς χεῖρον ὑποταγὴν καὶ φυλάξῃ πρὸς τὸν κτίσαντα πίστιν, τὴν ἐκείνου τηρῶν ἐντολήν· καὶ νικητὴς ῥᾳδίως τελέσῃ τοῦ ἐκπεσόντος τῆς ὄντως ζωῆς καὶ λάβῃ δικαίως τὴν μακαρίαν ἀθανασίαν καὶ διαμένῃ ζῶν ἔνθεος εἰς τοὺς αἰῶνας.

μγ'. Οὐδὲν ἀνθρώπου κρεῖττον, ὥστε βουλεύσασθαι καὶ γνώμην εἰσενεγκεῖν καὶ δι' αὐτῆς γνῶναι καὶ πορίσασθαι τὸ συνοῖσον· μόνον εἰ φυλάττει τὴν ἑαυτοῦ τάξιν καὶ γινώσκει ἑαυτὸν καὶ τὸν μόνον ἑαυτοῦ κρείττω καὶ τηροίη μέν, ἅπερ ἐκείνου μάθοι τοῦ κρείττονος, εἰς ἃ δὲ μὴ παρ' ἐκείνου μάθοι, σύμβουλον ἐκεῖνον μόνον συμπαραλαμβάνοι βουλεύων. Καὶ οἱ Ἄγγελοι γάρ, εἰ καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς εἰσι τὴν ἀξίαν, ἀλλ' ὑπηρετοῦνται καὶ οὗτοι τοῖς ὑπὲρ ἡμῶν ἐκείνου βουλεύμασιν, ἀποστελλόμενοι διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν[2]· μᾶλλον δὲ οὐ πάντες, ἀλλὰ κἀκείνων οἱ ἀγαθοὶ καὶ φυλάξαντες τὴν ἑαυτῶν τάξιν. Ἔχουσι γὰρ κἀκεῖνοι παρὰ Θεοῦ νοῦν, λόγον καὶ πνεῦμα, συμφυῆ τὰ τρία ταῦτα· καὶ δημιουργῷ Νῷ καὶ Λόγῳ καὶ Πνεύματι, καθ' ἡμᾶς ὀφείλουσι πείθεσθαι. Καὶ πλεονεκτοῦσι μὲν ἡμῶν ἐν πολλοῖς, ἔστι δέ, ἐφ' ὧν ἡμῶν ἀποδέουσιν, ὡς ἔφημέν γε καὶ λέξομεν, πρὸς τὸ τελεῖν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος[3]. Δι' ἃ καὶ μᾶλλον ἐκείνων ἡμεῖς κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγόναμεν.

μδ'. Ὑπηρετεῖν ὡρισμένων δυνατῶς τῶν Ἀγγέλων τῷ κτίσαντι καὶ μόνον ἄρχεσθαι κληρωσαμένων· ἄρχειν δὲ τῶν μετ' αὐτοὺς οὐ ταχθέντων, εἰ μὴ ἄρα πεμφθεῖεν εἰς τοῦτο παρὰ τοῦ κρατοῦντος τῶν ὅλων· ὁ σατὰν ἄρχειν ἐπεθύμησεν ὑπερηφάνως παρὰ γνώμην τοῦ κτίσαντος καὶ τὴν ἑαυτοῦ τάξιν μετὰ τῶν συναποστατῶν Ἀγγέλων ἀπολιπών, ἐγκαταλιμπάνεται δικαίως παρὰ τῆς ὄντως ζωτικῆς καὶ φωτιστικῆς πηγῆς καὶ θάνατον ἐνδύεται καὶ ζόφον αἰώνιον. Ἐπεὶ δὲ ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἄρχεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄρχειν τέτακται τῶν ἐπὶ γῆς ἁπάντων[4], βασκάνοις ὄμμασι τοῦτον προσιδὼν ὁ ἀρχέκακος, πάσῃ μηχανῇ χρῆται, τοῦτον τῆς ἀρχῆς καθελεῖν. Βίᾳ δὲ οὐκ ἔχων, ἅτε κωλυόμενος παρὰ τοῦ πάντων κρατοῦντος, ὃς τὴν λογικὴν φύσιν ἐδημιούργησεν ἐλεύθερόν τε καὶ αὐτεξούσιον, σὺν δόλῳ προσάγει τὴν καθαιρήσουσαν τῆς ἀρχῆς συμβουλήν· καὶ κλέπτει, μᾶλλον δὲ πείθει τοὺς ἀνθρώπους περιιδεῖν μὲν καὶ παρ' οὐδὲν θέσθαι καὶ ἀθετῆσαι, μᾶλλον δὲ καὶ ἀντιτάξασθαι καὶ τἀναντία πρᾶξαι τῆς παρὰ τοῦ κρείτ-

1. Γέν. α', 27. 2. Ἑβρ. α', 14. 3. Γέν. α', 27. 4. Γέν. α', 28.

τονος δεδομένης ἐντολῆς τε καὶ συμβουλῆς, καὶ ὡς κοινωνήσαντα τῆς ἀποστασίας, κοινωνῆσαι καὶ τοῦ καθ᾿ ἑαυτὸν αἰωνίου ζόφου καὶ τῆς νεκρώσεως.

με'. Ὅτι δὲ καὶ ἡ λογικὴ ψυχή ἐστιν ὡς νεκροῦται, καίτοι ζωὴν ἔχουσα τὸ εἶναι, Παῦλος ὁ μέγας ἡμᾶς ἐδίδαξε, γράφων· ἡ σπαταλῶσα χήρα, ζῶσα τέθνηκεν[1]. Εἰρῆσθαι μὲν οὖν ἐκείνῳ τοῦτο καὶ περὶ τοῦ προκειμένου νῦν, τῆς λογικῆς δηλονότι ψυχῆς, οὐ χεῖρον ἂν εἰπεῖν εἴη· ἡ γὰρ ἐστερημένη τοῦ πνευματικοῦ νυμφίου ψυχή, εἰ μὴ συνεσταλμένη καὶ πενθοῦσα εἴη καὶ τὸν στενὸν καὶ τεθλιμμένον βίον τῆς μετανοίας ἀνύουσα, ἀλλὰ διαχεομένη καὶ ταῖς ἡδοναῖς ἑαυτὴν ἐφιεῖσα καὶ σπαταλῶσα, ζῶσα (καὶ γὰρ κατ᾿ οὐσίαν ἐστὶν ἀθάνατος) τέθνηκε· καὶ γάρ ἐστι δεκτικὴ θανάτου τοῦ χείρονος, ὥσπερ καὶ ζωῆς τῆς ἀμείνονος. Εἰ δὲ καὶ χήραν λέγει τὴν ἐστερημένην τοῦ σωματικοῦ νυμφίου, σπαταλῶσα καὶ ζῶσα κατὰ σῶμα, πάντως τέθνηκε, φησί, κατὰ ψυχήν. Ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ, φησὶν ὁ αὐτός· ὅτι νεκροὺς ἡμᾶς ὄντας τοῖς παραπτώμασι, συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ[2]. Τί δὲ ὁ εἰπών, ἔστιν ἁμαρτία πρὸς θάνατον[3]; Ἀλλὰ καὶ ὁ Κύριος, ἀφεῖναί τινι προστάξας τοὺς νεκροὺς θάπτειν τοὺς νεκρούς[4], τοὺς ἐνταφιαστὰς ἐκείνους κατὰ σῶμα ζῶντας, νεκροὺς πάντως κατὰ ψυχὴν ἀπεφήνατο.

μς'. Ἐκστήσαντες ἑκόντες ἑαυτοὺς οἱ τοῦ γένους προπάτορες τῆς τοῦ Θεοῦ μνήμης καὶ θεωρίας καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἐντολῆς ἀλογήσαντες καὶ τῷ νεκρῷ τοῦ σατὰν ὁμονοήσαντες πνεύματι καὶ τοῦ ἀπηγορευμένου ξύλου φαγόντες[5], παρὰ γνώμην τοῦ κτίσαντος, γυμνωθέντες τῶν ἐκ τῆς ἄνωθεν αἴγλης φωτεινῶν καὶ ζωτικῶν ἐνδυμάτων, νεκροί, φεῦ, ὡς ὁ σατὰν καὶ αὐτοὶ κατὰ πνεῦμα γεγόνασιν. Ἐπεὶ δὲ ὁ σατάν, οὐ νεκρόν ἐστι πνεῦμα μόνον, ἀλλὰ καὶ νεκροῦν τοὺς ἐγγίζοντας, τοῖς δὲ μετασχοῦσι τῆς ἐκείνου νεκρώσεως καὶ σῶμα παρῆν, δι᾿ οὗ καὶ συνεπεράνθη πρὸς ἔργον ἐλθοῦσα ἡ νεκροποιὸς συμβουλή, μεταδιδόασι, φεῦ, καὶ τοῖς οἰκείοις σώμασι τὰ νεκρὰ καὶ νεκροποιὰ ἐκεῖνα πνεύματα τῆς νεκρώσεως· κἂν διελύθη παραυτὰ πρὸς γῆν ἐπιστρέψαν, ὅθεν ἐλήφθη, τὸ ἀνθρώπινον σῶμα[6]· εἰ μὴ προμηθείᾳ καὶ δυνάμει συνεχόμενον κρείττονι, τὴν ἀπόφασιν ἐκαρτέρει τοῦ ῥήματι μόνῳ τὰ πάντα φέροντος, ἧς χωρὶς οὐδὲν ἐκτελεῖται τῶν τελουμένων· ἐκφέρεται δ᾿ ἐκείνη σὺν δίκῃ πάντοτε. Δίκαιος γὰρ ὁ Κύριος, κατὰ τὸν θεῖον ψαλμῳδὸν εἰπεῖν, καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησεν[7].

μζ'. Ὁ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησε[8], κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἀλλὰ καὶ γενέσθαι τοῦτον ἐκώλυσεν, ἐφ᾿ ὅσον ἐχρῆν καὶ μετὰ δικαιοσύνης ἐξῆν κωλύειν τοὺς αὐτεξουσίους παρ᾿ αὐτοῦ γεγονότας. Προεισήνεγκε γὰρ βουλὴν ἀπαθανατίζουσαν, καὶ προασφαλιζόμενος ἄγαν, τὴν ζωοποιὸν συμβουλὴν οἰκείαν ἐποίησεν ἐντολήν· καὶ προηγόρευσε φανερῶς καὶ ἠπείλησε,

1. Α' Τιμ. ε', 6. 2. Ἐφεσ. β', 5. 3. Α' Ἰωάνν. ε', 16. 4. Ματθ. η', 22.
5. Γέν. γ', 6. 6. Γέν. β', 7, γ', 19. 7. Ψαλμ. 10,7. 8. Σοφ. Σολ. α', 8.

θάνατον εἶναι διατεινάμενος τῆς ζωούσης ἐντολῆς τὴν ἀθέτησιν[1]· ὡς ἄν, ἢ πόθῳ ἢ γνώσει ἢ φόβῳ τὴν τοῦ θανάτου πεῖραν φυλάξωνται. Τὸ γὰρ ἑκάστου τῶν κτισμάτων συμφέρον ὁ Θεὸς φιλεῖ καὶ γινώσκει καὶ δύναται. Εἰ μὲν οὖν ἐγίνωσκε μόνον, οὐκ ἐφίλει δέ, τάχ᾿ ἂν αὐτὸς εἴργων, ἀτέλεστον ἠφίη τὸ καλῶς γινωσκόμενον. Εἰδ᾿ ἀγαπῶν οὐκ ἐγίνωσκεν ἢ οὐκ ἐδύνατο, τάχ᾿ ἂν καὶ μὴ τούτου ἑκόντος εἶναι τὸ παρ᾿ αὐτοῦ ποθούμενόν τε καὶ γινωσκόμενον, ἀτέλεστον διετέλεσεν. Ἐπεὶ δὲ τὸ συμφέρον ἡμῖν μάλιστα καὶ φιλεῖ καὶ γινώσκει καὶ δύναται, ὅ,τι ποτ᾿ ἂν μὲν ἡμῖν κἂν ἀκουσίως ἐπέρχηται παρ᾿ ἐκείνου, καὶ συμφερόντως πάντως ἡμῖν ἐπέρχεται· πρὸς ὃν δ᾿ ἂν ἡμεῖς ἑκουσίως αὐτομολήσωμεν, ὡς αὐτεξουσίου τυχόντες φύσεως, πολὺ τὸ δέος, μὴ ἀσύμφορον εἴη. Ὅταν δὲ καὶ τοῦ Θεοῦ προμηθουμένου, φανερῶς τε τῶν ἁπάντων ἀπαγορευθείη, ὡς ἐν Παραδείσῳ[2], κἂν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου δι᾿ ἑαυτοῦ, ὡς ἐν τοῖς τοῦ Ἰσραὴλ ἐγγόνοις διὰ τῶν προφητῶν, ὡς τῷ τῆς χάριτος νόμῳ διὰ τῶν Ἀποστόλων αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτῶν διαδόχων, φανερῶς ἀλυσιτελέστατόν ἐστι καὶ ὀλεθριώτατον, οἴκοθεν ἐκεῖνο ποθεῖν καὶ πρὸς ἐκεῖνο σπεύδειν· κἂν τις τοὔθ᾿ ἡμῖν προτείνῃ καὶ πρὸς τοῦτον σπεύδειν ἐνάγῃ, λόγοις πείθων ἢ προσφιλεῖ θέλγων σχήματι, φανερῶς οὗτος ὑπεναντίος ἡμῶν ἐστι τῇ ζωῇ καὶ πολέμιος.

μη'. Ἔδει τοίνυν ἢ πόθῳ τοῦ ζῆν ποθοῦντας ἡμᾶς (τί γὰρ καὶ ζῶντας ἔκτισεν, εἰ μὴ τοῦτ᾿ ἐφίλει διαφερόντως;) ἢ τῷ γινώσκειν μᾶλλον ἡμῶν εἰδέναι τὸ συμφέρον ἡμῶν ἐκεῖνον (πῶς γὰρ οὐκ ἀσυγκρίτως μᾶλλον ὁ παρασχὼν ἡμῖν τὴν γνῶσιν καὶ τῶν γνώσεων Κύριος[3];) ἢ φοβηθέντες αὐτοῦ τὸ παντοδύναμον κράτος, μὴ κλαπῆναι, μὴ θελχθῆναι, μὴ πεισθῆναι τηνικαῦτα, τὴν ἐντολὴν ἐκείνου καὶ συμβουλὴν ἀθετῆσαι· καθάπερ οὐδὲ νῦν, τὰς μετ᾿ ἐκείνην ἡμῖν διδομένας σωτηρίους ἐντολάς τε καὶ συμβουλάς. Ἐπεὶ δ᾿ ὥσπερ νῦν, οἱ μὴ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀντικαθίστασθαι γενναίως αἱρούμενοι, παρ᾿ οὐδὲν τὰς θείας ἐντολὰς τιθέμενοι, τὴν ἐναντίαν χωροῦσι· ταὐτὸν δ᾿ εἰπεῖν, τὴν πρὸς τὸν ἔνδον καὶ αἰώνιον θάνατον, ἂν μὴ μετανοίᾳ τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν ἀνακτήσωνται· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ξυνωρὶς ἐκείνη τῶν προπατόρων, οὐκ ἀντιστάντες τοῖς ἀπειθῆσαι πείθουσι, τὴν ἐντολὴν παρεῖδον, εἰς ἔργον εὐθὺς ἐξέβη τοῦ σὺν δίκῃ κρίνοντος ἡ προαναπεφωνημένη πρὸς αὐτοὺς ἀπόφασις, καὶ κατ᾿ ἐκείνην εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ξύλου φαγόντες ἔθανον. Καὶ συνῆκαν ἔργῳ, τίς, ἣν ἐπελάθοντο, πρὸς αὐτοὺς ἐντολὴ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς δυνάμεως, καὶ ὑπ᾿ αἰσχύνης ἔκρυπτον ἑαυτούς, γυμνωθέντες[4] τῆς δόξης, ἣ ζωοποιεῖ κρειττόνως καὶ τὰ ἀθάνατα πνεύματα· ἧς χωρίς, ἡ τῶν πνευμάτων ζωή, μακρῷ πολλῶν θανάτων χείρων ἐστὶ καὶ πιστεύεται.

μθ'. Ὅτι μήπω λυσιτελὲς ἦν ἀπ᾿ ἐκείνου τῷ ξύλου φαγεῖν τοὺς προπάτορας, δείκνυσιν ὁ λέγων· θεωρία γὰρ ἦν τὸ φυτόν, ὡς ἡ ἐμὴ θεωρία· ἧς μόνης ἐπιβαίνειν ἀσφαλὲς τοῖς τὴν ἕξιν τελεωτέροις· οὐ καλὸν δὲ τοῖς

1. Γέν. β', 17. 2. Γέν. β', 17. 3. Α' Βασ. β', 3. 4. Γέν. γ', 7,8.

ἁπλουστέροις ἔτι καὶ τὴν ἔφεσιν λιχνοτέροις· ὥσπερ οὐδὲ τροφὴ τελεία λυσιτελὴς τοῖς ἁπαλοῖς ἔτι καὶ δεομένοις γάλακτος. Ἀλλ᾽ εἰ καὶ μὴ πρὸς θεωρίαν ἀναγωγικῶς τις ἐθέλει μεταφέρειν ἐκεῖνο τὸ ξύλον καὶ τὴν ἀπ᾽ ἐκείνου τροφήν, οὐ λίαν δυσχερές, ὡς ἐγ᾽ ᾦμαι συνιδεῖν, ὡς μήπω λυσιτελὴς ὑπῆρχεν ἔτ᾽ οὖσιν ἀτελέσιν ἐκείνοις αὕτη. Δοκεῖ γάρ μοι κατ᾽ αἴσθησιν προσιδεῖν τε καὶ φαγεῖν ἐκεῖθεν, τῶν ἐν τῷ Παραδείσῳ δένδρων τελεῖν* ἐκεῖνο τὸ ἥδιστον. Ἡ δὲ κατ᾽ αἴσθησιν ἡδίστη τροφή, οὐ τῶν ὄντως ἐστὶ καὶ πάντῃ καλῶν, οὐδὲ τῶν ἀεὶ καλῶν, οὐδὲ τῶν πρὸς πάντας καλῶν. Ἀλλὰ τοῖς μὲν οὕτω χρῆσθαι ταύτῃ δυναμένοις, ὡς μὴ ἡττᾶσθαι, καὶ ὁπηνίκα δεῖ καὶ ἐφ᾽ ὅσον δεῖ καὶ πρὸς τὴν δόξαν τοῦ πεποιηκότος, καλόν· τοῖς δὲ μὴ οὕτω χρῆσθαι ταύτῃ δυναμένοις, οὐκ ἀγαθόν. Διὰ τοῦτ᾽ οἶμαι καὶ γνωστὸν ἐκλήθη καλοῦ τε καὶ πονηροῦ τὸ δένδρον ἐκεῖνο[1]. Τελείων γάρ ἐστι καθ᾽ ἕξιν θείας θεωρίας καὶ ἀρετῆς, προσομιλεῖν τοῖς ἡδίστοις κατ᾽ αἴσθησιν καὶ τὸν νοῦν μὴ ἀπάγειν τῆς πρὸς Θεὸν θεωρίας καὶ τῶν πρὸς ἐκεῖνον ὕμνων καὶ προσευχῶν, ἀλλὰ ταῦθ᾽ ὕλην ποιεῖσθαι καὶ ἀφορμὴν τῆς πρὸς Θεὸν ἀνατάσεως καὶ τῆς κατ᾽ αἴσθησιν ἡδονῆς εἰς τέλος κρατεῖν διὰ τῆς νοερᾶς ἐπὶ τὰ κρείττω κινήσεως· κἂν ἀήθης ᾖ καὶ μεγάλη καὶ σφοδροτάτη μᾶλλον ἔτι διὰ τὸ ἄηθες, μὴ κενοῦν τὸ τῆς ψυχῆς λογιζόμενον πρὸς τὸ κακὸν ὂν ἐκεῖνο τηνικαῦτα καὶ ἀγαθὸν νομιζόμενον τῷ κατάκραν ἁλόντι τούτου καὶ ἡττηθέντι.

* Δηλ. ἕνεκα τοῦ ἐλεῖν.

ν´. Συνετέλει τοιγαροῦν τοῖς προπάτορσιν, οἷς ἔδει κατὰ τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο χωρίον διαιτωμένοις, μηδαμῶς ἐπιλελῆσθαι Θεοῦ· ἐγγυμνασθῆναι μᾶλλον ἔτι καὶ οἷον ἐμπαιδοτριβηθῆναι τοῖς ἁπλῶς καὶ ὄντως καλοῖς καὶ κατὰ θεωρητικὴν ἕξιν ἐκτελεσθῆναι· ἀλλὰ μὴ ἀτελέσιν ἔτ᾽ οὖσι*, τοῖς μέσως ἔχουσι καὶ πρὸς τὴν τῶν χρωμένων ἰσχὺν πρός γε τὸ καλὸν ἢ τοὐναντίον ῥᾳδίως μεταγομένοις, εἰς πεῖραν ἰέναι. Καὶ ταῦτα τοῖς λίαν κατασπᾶν πεφυκόσι καὶ ταῖς αἰσθήσεσι συνεπικρατοῦσι καὶ κατασπῶσι τὸν νοῦν ὅλον καὶ χώραν διδοῦσι ταῖς πονηραῖς πράξεσι καὶ πιθανὸν δεικνῦσι τὸν ἀρχηγὸν καὶ δημιουργὸν τῶν τοιούτων παθῶν· ὧν ἀρχὴ μετ᾽ ἐκεῖνον ἡ ἐμπαθὴς τῶν ἡδίστων ἐδωδίμων τροφή. Εἰ γὰρ ἡ θέα μόνον τοῦ ξύλου ἐκείνου κατὰ τὴν ἱστορίαν, εὐπαράδεκτον τὸν ὄφιν εἰργάσατο καὶ ἀξιόπιστον σύμβουλον, πόσῳ μᾶλλον ἡ μετὰ πλησμονῆς ἐδωδή; Ἆρ᾽ οὐ σαφὲς ὡς μήπω λυσιτελὲς ἦν κατ᾽ αἴσθησιν ἀπ᾽ ἐκείνου φαγεῖν τοὺς προπάτορας; Ἆρ᾽ οὐ δέον, μὴ κατὰ καιρὸν φαγόντας ἐκεῖθεν, ἐκβεβλῆσθαι τοῦ τοῦ Θεοῦ Παραδείσου[2], ἵνα μὴ βουλευτήριον τῆς κακίας καὶ ἐργαστήριον τὸν θεῖον ἐκεῖνον χῶρον ποιήσωνται; Ἆρ᾽ οὐχὶ καὶ τοῦ σώματος ἔδει τὸν θάνατον ὑποστῆναι πάραυτα τηνικαῦτα τοὺς παραβάντας; Ἀλλ᾽ ἐμακροθύμησεν ὁ Δεσπότης.

* Ἡ δοτικὴ αὕτη ἀντὶ γενικῆς εἴληπται ἀντιπτωτικῶς.

να´. Ἡ μὲν τοῦ κατὰ ψυχὴν θανάτου ἀπόφασις, ἣν εἰς ἔργον ἤγαγεν ἡμῖν ἡ παράβασις κατὰ δικαιοσύνην τοῦ κτίσαντος· ἐγκαταλιπόντας γὰρ

1. Γέν. β´, 17. 2. Γέν. γ´, 23,24.

κατέλιπεν, ὡς αὐτοβούλους γεγονότας, μὴ βιασάμενος· ἡ μὲν οὖν ἀπόφασις ἐκείνη προαναπεφώνηται παρὰ τοῦ Θεοῦ[1] φιλανθρώπως, καθ᾽ ἃς αἰτίας εἰρήκαμεν. Ἀνέσχε δὲ καὶ ὑπερέθετο τὴν ἀπόφασιν τοῦ κατὰ σῶμα θανάτου πρότερον· καὶ ἡνίκα ταύτην ἐξήνεγκε, βάθει σοφίας καὶ φιλανθρωπίας ὑπερβολῇ πρὸς τὸ μέλλον τὴν εἰς ἔργον ἔκβασιν ταύτης ἐταμιεύσατο, μὴ πρὸς τὸν Ἀδὰμ εἰπών· ἐπιστράφηθι ὅθεν ἐλήφθης· ἀλλά, γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ὑποστρέψεις.[2] Ἔνι δὲ τοῖς συνετῶς ἀκούουσι κἀκ τῶν τοιούτων λόγων ἰδεῖν, ὡς ὁ Θεός, οὐ ψυχῆς, οὐ σώματος ἐποίησε θάνατον[3]. Οὔτε γὰρ πρότερον εἶπε προστάσσων, θάνετε ἣν ἂν ἡμέραν φάγητε· ἀλλ᾽ ἀποθανεῖσθε ἣν ἂν ἡμέραν φάγητε[4]. Οὔτε νῦν, εἰς γῆν ἐπίστρεψον εἶπε, ἀλλ᾽ ὑποστρέψεις[5]· προαναγγέλλων καὶ ἐφιεὶς καὶ μὴ κωλύων σὺν δίκῃ τὸ ἐκβησόμενον.

νβ´. Ἔμελλε μὲν οὖν τοῖς προπάτορσιν ἐκείνοις ὁ θάνατος ἔψεσθαι, ὡς καὶ ἡμῖν τοῖς ἔτι περιοῦσιν ἀπόκειται· καὶ θνητὸν ἡμῖν ἀπετελέσθη τὸ σῶμα. Ἔστι δὲ ὃ καὶ τοῦτο μακρός τις ὡς εἰπεῖν θάνατος, μᾶλλον δὲ μυρίοι, κατὰ διαδοχὴν ἕτερος τὸν ἄλλον ὑποδεχόμενος· ἕως ἂν εἰς τὸν ἕνα καὶ τελευταῖον καὶ μακραίωνα καταντήσωμεν. Ἐν γὰρ τῷ φθείρεσθαι γινόμεθα. Καὶ γινόμενοι παραρρέομεν μέχρις ἂν τοῦ καὶ παραρρεῖν καὶ γίνεσθαι παύσωμεν. Καὶ ἐσμὲν ὄντως οὐδέποτε οἱ αὐτοί, κἂν δοκῶμεν εἶναι τοῖς μὴ προσέχουσιν· ὥσπερ πῦρ καλάμης λεπτῆς ἀπ᾽ ἄκρας δραξάμενον, κἀκεῖνο γὰρ ἄλλοτε ἄλλο ὄν, μέτρον ὑπάρξεως ἔχει τῆς καλάμης τὸ μῆκος· καὶ ἡμῖν ὁμοίως ἀλλοιουμένοις, μέτρον ἐστὶ τὸ προσὸν ἑκάστῳ τοῦ βίου διάστημα.

νγ´. Ἵνα δὲ καὶ τὴν τῆς φιλανθρωπίας ὑπερβολὴν καὶ τὸ τῆς σοφίας βάθος μὴ παντάπασιν ἀγνοῶμεν, τίνος ἕνεκεν ὑπερθέμενος ὁ Θεὸς τοῦ θανάτου τὸ τέλος, οὐκ ἐπ᾽ ὀλίγον ἔτι παρέσχε τ᾽ ἀνθρώπῳ ζῆν· πρῶτον μὲν ἔδειξε μετ᾽ ἐλέους παιδεύων, μᾶλλον δὲ ἐφιεὶς τὴν σὺν δίκῃ παιδείαν, ἵνα μὴ ἀπογνῶμεν τελέως. Ἔδωκε δὲ καὶ καιρὸν μετανοίας καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν εὐαρεστήσεως ἐξ ὑπαρχῆς πολιτείας. Παρεμυθήσατο τῇ ὑπαλλήλῳ γενέσει τοῦ θανάτου τὴν λύπην. Ηὔξησε τοῖς διαδόχοις τὸ γένος, ὡς καὶ περιεῖναι πολλῷ τῷ μέτρῳ τὴν ἀρχὴν τῶν γεννωμένων τὸ πλῆθος, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν θνησκόντων. Ἀνθ᾽ ἑνὸς τοῦ δι᾽ αἰσθητοῦ φυτοῦ κάλλους, ἐλεεινοῦ τε καὶ πενιχροῦ γεγονότος Ἀδάμ, πολλοὺς ἐκ τῶν αἰσθητῶν ἔδειξε μακαρίως πεπλουτικότας θεογνωσίαν καὶ ἀρετὴν καὶ γνῶσιν καὶ εὐμένειαν θείαν· μάρτυς Σήθ, Ἐνώς, Ἐνώχ, Νῶε, Μελχισεδέκ, Ἀβραάμ· καὶ ὅσοι μεταξὺ τούτων, πρὸ αὐτῶν τε καὶ μετ᾽ αὐτούς, κἀκείνους ἢ ἐγγὺς ἐκείνων ἀναπεφήνασιν. Ἐπειδ᾽ ἐν τούτοις τοῖς τοσούτοις καὶ τηλικούτοις οὐδεὶς τελέως ἀναμαρτήτως ἐβίω, ὡς καὶ ἀναπαλαίσασθαι δυνηθῆναι τὴν τῶν προπατόρων ἐκείνην ἧτταν καὶ τῆς τοῦ γένους ῥίζης θεαραπεῦσαι τὸ τραῦμα καὶ τοῖς ἑξῆς ἀρκέσαι πρὸς ἁγιασμὸν καὶ εὐλογίαν καὶ ζωῆς ἐπά-

1. Γέν. β´, 17. 2. Γέν. γ´, 19. 3. Πρβλ. Σοφ. Σολ. α´, 13.
4. Γέν. β´, 17. 5. Γέν. γ´, 19.

νοδον ἅπασι, καὶ τοῦτ᾽ ἐκεῖνος προῄδει, καὶ τῶν γενῶν κατὰ καιρὸν ἐκλογὴν ἐποιεῖτο καὶ τῶν φυλῶν, ὅθεν ἂν ἡ πολυύμνητος ἀναβῇ ῥάβδος[1], ἐξ ἧς τὸ ἄνθος, δι᾽ οὗ παντὸς τοῦ γένους σωστικὴν οἰκονομίαν ἐκτελέσειν ἄμελλεν.

νδ΄. Ὦ βάθος πλούτου, σοφίας[2] καὶ φιλανθρωπίας θείας. Εἰ μὴ γὰρ ὁ θάνατος ἦν καὶ πρὸ τοῦ θανάτου θνητὸν ὡς ἐκ ῥίζης τοιαύτης τὸ ἡμέτερον γένος, οὐκ ἂν ἔργῳ τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἀθανασίας ἡμεῖς ἐπλουτήσαμεν· οὐκ ἂν εἰς οὐρανοὺς ἀνεκλήθημεν· οὐκ ἂν ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν οὐρανοῖς[3] ἡ ἡμῶν ἐνεθρονίσθη φύσις. Οὕτως οἶδε Θεός, τὰ ἐξ αὐτεξουσίου παρατροπῆς ἡμῶν ὀλισθήματα, τῇ παρ᾽ ἑαυτοῦ σοφίᾳ τε καὶ δυνάμει μετασκευάζειν φιλανθρώπως ἐπὶ τὸ κρεῖττον.

νε΄. Τάχα πολλοὶ τὸν Ἀδὰμ αἰτιῶνται, πῶς εὐκόλως τῷ πονηρῷ συμβούλῳ πεισθείς, τὴν θείαν ἠθέτησεν ἐντολὴν καὶ διὰ τῆς τοιαύτης ἀθετήσεως ἡμῖν τὸν θάνατον προεξένησεν. Ἀλλ᾽ οὐκ ἔστιν ἴσον, πρὸ τῆς πείρας ἐθελῆσαι γεύσασθαι θανασίμου τινὸς βοτάνης, καὶ μετὰ τὸ μαθεῖν διὰ πείρας θανάσιμον οὖσαν, ἀπὸ ταύτης ποθεῖν ἐσθίειν. Μεμπταῖος γὰρ μᾶλλον ὁ μετὰ τὴν πεῖραν σπῶν τοῦ δηλητηρίου καὶ τὸν θάνατον ἀθλίως πρὸς ἑαυτὸν ἐφελκόμενος τοῦ πρὸ τῆς πείρας τοῦτο πράττοντός τε καὶ πάσχοντος. Διὸ καὶ περισσότερον ἡμῶν ἕκαστος ἢ ὁ Ἀδὰμ ἐκεῖνος μεμπταῖός ἐστι καὶ κατάκριτος. Ἀλλ᾽ οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν ἐκεῖνο τὸ ξύλον; Οὐδὲ τοῦ Θεοῦ νῦν ἐστι πρὸς ἡμᾶς ἐντολή, τὴν ἐκείνου γεῦσιν ἀπαγορεύουσα; Τοῦτ᾽ αὐτὸ μὲν ἐκεῖνο τὸ ξύλον, οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν ἴσως. Ἡ διὰ τοῦ Θεοῦ ἐντολὴ καὶ νῦν ἡμῖν πάρεστι· τοὺς μὲν αὐτῇ πειθομένους καὶ κατ᾽ αὐτὴν ζῆν ἐθέλοντας, τῆς τε τῶν οἰκείων ἁπάντων ἁμαρτημάτων εὐθύνης καὶ τῆς προγονικῆς ἀρᾶς καὶ καταδίκης ἐλευθεροῦσα· τοὺς δὲ καὶ νῦν αὐτὴν ἀθετοῦντας καὶ προτιμῶντας αὐτῆς τὴν τοῦ πονηροῦ προσβολήν τε καὶ συμβουλήν, τῆς ζωῆς ἐκείνης καὶ τῆς ἐν τῷ Παραδείσῳ διαγωγῆς οὐκ ἔστι μὴ ἐκπεσεῖν καὶ πρὸς τὴν ἠπειλημένην τοῦ αἰωνίου πυρὸς γέεναν ἐμπεσεῖν.

νς΄. Τίς οὖν ἐστίν, ἡ νῦν ἡμῖν αὕτη προκειμένη τοῦ Θεοῦ ἐντολή; Ἡ μετάνοια· ἧς τὸ κεφάλαιον, τῶν ἀπηγορευμένων μηκέτι ψαύειν. Ἐπεὶ γὰρ ἀπερρίφημεν τοῦ χωρίου τῆς ἐνθέου τρυφῆς καὶ ἀπεκλείσθημεν τοῦ Παραδείσου τοῦ Θεοῦ δικαίως καὶ εἰς τὸ βάραθρον τοῦτο καταπεπτώκαμεν, συνοικεῖν τε καὶ συνδιαιτᾶσθαι τοῖς ἀλόγοις ζῴοις κατεδικάσθημεν καὶ ἀνέλπιδες κατέστημεν, τὸ εἰς ἡμᾶς ἧκον, τῆς πρὸς τὸν Παράδεισον ἀνακλήσεως, αὐτὸς ὁ δικαιοσύνη τότε δίκην ἐπενεγκών, μᾶλλον δὲ δικαίως ταύτην ἐπελθεῖν ἡμῖν συγχωρήσας, ὑπερβολῇ νῦν φιλανθρωπίας καὶ ἀγαθότητος, διὰ σπλάγχνα ἐλέους[4] αὐτοῦ, μέχρις ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν κατῆλθε. Καὶ καθ᾽ ἡμᾶς γενόμενος ἀναμαρτήτως ὡς εὐδόκησεν ἄνθρωπος, ἵνα τῷ

1. Πρβλ. Ἀριθ. ιζ΄, 23. 2. Ῥωμ. ια΄, 33. 3. Πρβλ. Ἑβρ. η΄, 1.
4. Λουκ. α΄, 78.

ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον ἀναδιδάξῃ καὶ ἀνασώσηται, τὴν σωτήριον τῆς μετανοίας ἡμῖν εἰσήνεγκε συμβουλήν τε καὶ ἐντολήν, πρὸς ἡμᾶς εἰπών· μετανοεῖτε, ὅτι ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.[1] Πρὸ μὲν γὰρ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὅσον ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς ἀπέχει, τοσοῦτον μακρὰν ἡμῶν ἦν ἡ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν· τοῦ δὲ βασιλέως τῶν οὐρανῶν ἡμῖν ἐνδημήσαντος καὶ τὴν μεθ᾽ ἡμῶν ἕνωσιν εὐδοκήσαντος, ἤγγικεν ἡμῖν πᾶσιν ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία.

νζ΄. Ἐγγισάσης ἡμῖν τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, διὰ τῆς πρὸς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ Λόγου συγκαταβάσεως, μὴ μακρὰν ἡμᾶς αὐτοὺς ἀπὸ ταύτης ποιήσωμεν, ἀμετανοήτως πολιτευόμενοι. Φύγωμεν δὲ μᾶλλον τῶν ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένων[2] τὴν ἀθλιότητα. Κτησώμεθα τὰ ἔργα τῆς μετανοίας, φρόνημα ταπεινόν, κατάνυξιν καὶ πένθος πνευματικόν, καρδίαν πραεῖαν, ἐλέου γέμουσαν, δικαιοσύνης ἐρῶσαν, καθαρότητος ἀντιποιουμένην, εἰρηνικήν, εἰρηνοποιόν, φερέπονον, τοῖς ὑπὲρ ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης ἐνασμενίζουσαν διωγμοῖς καὶ ζημίαις καὶ ὕβρεσι καὶ συκοφαντίαις καὶ πάθεσιν. Ἡ γὰρ τῶν Οὐρανῶν Βασιλεία, μᾶλλον δὲ ὁ τῶν Οὐρανῶν Βασιλεύς, ὢ τῆς ἀφάτου μεγαλοδωρεᾶς, ἐντὸς ἡμῶν ἐστίν[3]· ᾧ καὶ διὰ τῶν τῆς μετανοίας ἔργων κολλᾶσθαι ἀεὶ ὀφείλομεν, ἀγαπῶντες, ὡς δυνατόν, τὸν τοσοῦτον ἡμᾶς ἀγαπήσαντα.

νη΄. Τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην, ἀπουσία παθῶν καὶ περιουσία συνίστησι τῶν ἀρετῶν. Τὸ γὰρ πρὸς τὰ πονηρὰ μῖσος, ἀφ᾽ οὗπερ ἡ τῶν παθῶν ἀπουσία, τὸν πόθον καὶ τὴν κτῆσιν ἀντεισάγει τῶν ἀγαθῶν. Ὁ δὲ τῶν ἀγαθῶν ἐραστής τε καὶ κτήτωρ, πῶς οὐκ ἐνδιαφερόντως φιλοίη τὸν αὐτάγαθον Δεσπότην, τὸν μόνον ἀγαθοῦ παντὸς χορηγὸν καὶ φύλακα, ἐν ᾧ αὐτός ἐστι κατ᾽ ἐξαίρετον τρόπον καὶ ὃν διὰ τῆς ἀγάπης ἐν ἑαυτῷ φέρει, κατὰ τὸν εἰπόντα, ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ[4]; Ἴδοι δ᾽ ἄν τις μὴ μόνον ἐκ τῶν ἀρετῶν τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀγάπης τὰς ἀρετὰς τικτομένας. Διὸ καὶ ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ποτὲ μέν φησιν, ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς μου καὶ τηρῶν αὐτάς, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με[5]· ἄλλοτε δέ, ὁ ἀγαπῶν με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει[6]. Ἀλλ᾽ οὔτε τὰ ἔργα τῶν ἀρετῶν, ἐπαινετά εἰσι καὶ λυσιτελῆ τοῖς πράττουσι χωρὶς ἀγάπης, οὔτε μὴν ἡ ἀγάπη χωρὶς τῶν ἔργων· ὧν τὸ μὲν διὰ πολλῶν ὁ Παῦλος δείκνυσι, πρὸς Κορινθίους γράφων· ἐὰν ποιήσω τὰ καὶ τά, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι[7]. Τὸ δὲ πάλιν, ὁ τῷ Χριστῷ ἐξόχως ἠγαπημένος μαθητής, λέγων· μὴ ἀγαπῶμεν λόγῳ, μηδὲ τῇ γλώσσῃ, ἀλλ᾽ ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ[8].

νθ΄. Ὁ ἀνωτάτω καὶ προσκυνητὸς Πατήρ, Πατὴρ αὐταληθείας ἐστί· δηλονότι τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ· καὶ Πνεῦμα ἀληθείας ἔχει, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καθὰ καὶ προϋπέδειξεν ὁ τῆς ἀληθείας λόγος. Οἱ οὖν ἐν αὐτοῖς

1. Μάρκ. α΄, 15. 2. Πρβλ. Ἡσ. θ΄, 2. 3. Λουκ. ιζ΄, 21. 4. Α΄ Ἰωάνν. δ΄, 16.
5. Ἰωάνν. ιδ΄, 21. 6. Ἰωάνν. ιδ΄, 23. 7. Α΄ Κορ. ιγ΄, 3. 8. Α΄ Ἰωάνν. γ΄, 18.

τοῦτον προσκυνοῦντες καὶ οὕτω πιστεύοντες καὶ ὡς διὰ τούτων ἐνεργούμενοι· τὸ πνεῦμα γάρ ἐστι, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, δι᾽ οὗ προσκυνοῦμεν καὶ δι᾽ οὗ προσευχόμεθα[1]. Καί, οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα εἰμὴ δι᾽ ἐμοῦ[2], ὁ τοῦ Θεοῦ Μονογεννής φησιν. Οἱ οὖν οὕτως ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ τὸν ἀνωτάτω Πατέρα προσκυνοῦντες, οὗτοί εἰσιν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταί[3].

ξ'. Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν, ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν[4]· τουτέστιν ἀσωμάτως τὸν ἀσώματον ἐννοοῦντας. Οὕτω γὰρ καὶ ἀληθῶς ὄψονται τοῦτον πανταχοῦ, ἐν τῷ Πνεύματι καὶ τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ· ὡς μὲν γὰρ Πνεῦμα ὑπάρχων ὁ Θεός, ἀσώματός ἐστι· τὸ δὲ ἀσώματον οὐκ ἐν τόπῳ ἐστίν, οὐδὲ τοπικοῖς ὁρίοις περιγράφεται· οὐκοῦν ὁ λέγων ἐν ὡρισμένῳ τινὶ τῶν ἁπανταχοῦ γῆς καὶ οὐρανοῦ τόπων δεῖν προσκυνεῖσθαι τὸν Θεόν, οὐκ ἀληθῶς φησιν, οὐδ᾽ ἀληθῶς προσκυνεῖ. Ὡς μὲν γὰρ ἀσώματος ὁ Θεός, οὐδαμοῦ· ὡς δὲ Θεός, πανταχοῦ. Εἰ γάρ ἐστιν ὅρος ἢ τόπος, ἢ κτίσις, οὗ μή ἐστιν ὁ Θεός, εὑρεθήσεται περιγραφόμενος ἔν τινι· πανταχοῦ οὖν· ἀόριστος γάρ. Πῶς οὖν πανταχοῦ, ὡς οὐχ ὑπὸ μέρους, ἀλλ᾽ ὑπὸ τοῦ παντὸς περιεχόμενος; οὐμενουν· σῶμα γὰρ ἔσται πάλιν· οὐκοῦν ὡς τὸ πᾶν συνέχων καὶ περιέχων, αὐτός ἐστιν ἐν ἑαυτῷ, πανταχοῦ τε καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν· προσκυνούμενος παρὰ τῶν ἀληθινῶν προσκυνητῶν, ἐν τῷ Πνεύματι καὶ τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ[5].

ξα'. Ὁ Ἄγγελος καὶ ἡ ψυχή, ἀσώματα ὄντα, οὐκ ἐν τόπῳ ἐστίν, ἀλλ᾽ οὐχὶ καὶ πανταχοῦ ἐστιν. Οὐ γὰρ συνέχουσι τὸ πᾶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ δεῖται τοῦ συνέχοντος. Οὐκοῦν καὶ αὐτὰ ἐν τῷ συνέχοντι καὶ περιέχοντι τὸ πᾶν, ὑπ᾽ αὐτοῦ καταλλήλως ὁριζόμενα. Ἡ μέντοι ψυχή, συνέχουσα τὸ σῶμα, ᾧ καὶ ἐκτίσθη, πανταχοῦ τοῦ σώματός ἐστιν, οὐχ ὡς ἐν τόπῳ, οὐδ᾽ ὡς περιεχομένη, ἀλλ᾽ ὡς συνέχουσά τε καὶ περιέχουσα καὶ ζωοποιοῦσα τοῦτο κατ᾽ εἰκόνα καὶ τοῦτ᾽ ἔχουσα Θεοῦ.

ξβ'. Οὐ κατὰ τοῦτο μόνον μᾶλλον τῶν Ἀγγέλων ὁ ἄνθρωπος κατ᾽ εἰκόνα πεποίηται Θεοῦ[6], ὅτι συνεκτικήν τε καὶ ζωοποιὸν ἔχει δύναμιν ἐν ἑαυτῷ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ἄρχειν. Ἔστι γὰρ ἐν τῇ τῆς καθ᾽ ἡμᾶς ψυχῆς φύσει, τὸ μὲν ἡγεμονικόν τε καὶ ἀρχικόν, τὸ δὲ φύσει δουλεῦόν τε καὶ ὑπήκοον· θέλησις, ὄρεξις, αἴσθησις, καὶ ἁπλῶς ὅσα, μετὰ τὸν νοῦν, τῷ νῷ συνεκτίσθη παρὰ Θεοῦ· κἂν ἡμεῖς ἔστιν ἐφ᾽ ὧν φιλαμαρτήμονι γνώμῃ, μὴ τοῦ Θεοῦ καὶ Παντοκράτορος μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ προσόντος ἡμῖν ἐμφύτως αὐτοκράτορος ἀφηνιάζομεν. Ὁ μέντοι Θεός, διὰ τὸ ἐν ἡμῖν ἀρχικόν, καὶ τῆς γῆς ἁπάσης παρέσχε τὴν κυριότητα[7]. Ἄγγελοι δὲ συνεζευγμένον σῶμα οὐκ ἔχουσιν, ὡς καὶ ὑπεζευγμένον ἔχειν τῷ νῷ. Τὴν δὲ νοερὰν θέλησιν, οἱ μὲν ἐκπεσόντες, διηνεκῶς κέκτηνται πονηράν· οἱ δὲ ἀγαθοί, διηνεκῶς ἀγαθὴν καὶ ἡνιόχου μηδαμῶς δεομένην. Τὸ δ᾽ ἐπίγειον κράτος, ὁ μὲν πονηρὸς οὐκ εἶχεν, ἀλλ᾽ ἥρπασεν· ὅθεν δῆλον ὡς οὐκ ἄρχων ἐκτίσθη τῆς γῆς· οἱ

1. Πρβλ. Α' Κορ. ιβ', 3. 2. Ἰωάνν. ιδ', 6. 3. Ἰωάνν. δ', 23. 4. Ἰωάνν. δ', 24.
5. Πρβλ. Ἰωάνν. δ', 23. 6. Πρβλ. Γεν. α', 27. 7. Πρβλ. Γεν. α', 28.

δὲ ἀγαθοὶ τῶν Ἀγγέλων ἐπισκοπεῖν τὰ κατ᾽ αὐτὴν ὑπὸ τοῦ Παντοκράτορος προσετάχθησαν, μετὰ τὴν ἡμῶν ἔκπτωσιν· καὶ διὰ ταύτην, τῆς ἀξίας, εἰ καὶ μὴ παντελῆ διὰ φιλανθρωπίαν καθαίρεσιν. Τὰ γὰρ ὅρια τῶν Ἀγγέλων, ὡς ὁ Μωυσῆς ἐν τῇ ᾠδῇ φησίν, ἔστησεν ὁ Θεός, ὅτε διεμέριζεν ἔθνη[1]. Ὁ δὲ διαμερισμὸς οὗτος μετὰ τὸν Κάιν καὶ τὸν Σὴθ ἐγεγόνει· τῶν μὲν ἐκ τοῦ Κάιν καλουμένων ἀνθρώπων· τῶν δὲ ἐκ τοῦ Σὴθ καταγομένων, υἱῶν Θεοῦ κεκλημένων[2]· διαμερίζοντος ἐμοὶ δοκεῖν ἔκτοτε τοῦ ὀνόματος καὶ προκαταγγέλλοντος τὸ γένος, ἐξ οὗ σάρκα λήψεσθαι ἔμελλεν ὁ τοῦ Θεοῦ Μονογεννὴς Υἱός.

ξγ'. Εἴποι δ᾽ ἄν τις σὺν πολλοῖς ἑτέροις καὶ τὸ τριαδικὸν τῆς ἡμετέρας γνώσεως, μᾶλλον ἡμᾶς τῶν Ἀγγέλων δεικνύειν κατ᾽ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ[3], οὐ μόνον ὅτι τριαδικόν, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ συμπεριβάλλει γνώσεως ἅπαν εἶδος. Μόνοι γὰρ ἡμεῖς τῶν κτισμάτων ἁπάντων, πρὸς τῷ νοερῷ τε καὶ λογικῷ, καὶ τὸ αἰσθητικὸν ἔχομεν. Ὃ τῷ λογικῷ συνημμένον εἶναι πεφυκός, τεχνῶν τε καὶ ἐπιστημῶν καὶ γνώσεων ἐξεῦρε πολυειδέστατον πληθύν· γεωργεῖν τε καὶ οἰκοδομεῖν καὶ προάγειν ἐκ μὴ ὄντων, εἰ καὶ μὴ ἐκ μηδαμῶς ὄντων, τοῦτο γὰρ Θεοῦ, μόνῳ παρέσχε τῶν ἀνθρώπων· γίνεται γὰρ σχεδὸν οὐδὲν οὐδὲ φθείρεται τῶν παρὰ Θεοῦ τελουμένων· κιρνώμενον δ᾽ ἄλλο πρὸς ἄλλο τῶν παρ᾽ ἡμῖν, μορφὴν ἑτέραν παρίστησιν· ἔτι τε μήν, καὶ τὸ τὸν ἀόρατον τοῦ νοῦ λόγον, οὐ μόνον ὑπ᾽ ἀκοῆς αἴσθησιν γίνεσθαι ἀέρα ἐνημμένον, ἀλλὰ καὶ καταγράφεσθαι καὶ μετὰ σώματος καὶ διὰ σώματος ὁρᾶσθαι παρέσχε τοῖς ἀνθρώποις μόνοις ὁ Θεός· πρὸς πίστιν ἐνάγων διαρκῆ, τῆς τοῦ ἀνωτάτω Λόγου διὰ σαρκὸς ἐπιδημίας τε καὶ ἐμφανείας· ὧν οὐδὲν οὐδαμῶς μέτεστιν Ἀγγέλοις.

ξδ'. Ἀλλ᾽ εἰ καὶ τὸ κατ᾽ εἰκόνα μᾶλλον ἡμεῖς τῶν Ἀγγέλων ἔχομεν καὶ μέχρι νῦν, πρὸς τὸ καθ᾽ ὁμοίωσιν εἶναι τοῦ Θεοῦ[4], πολλῷ ἐλαττούμεθα, καὶ μάλιστα νῦν, τῶν ἀγαθῶν Ἀγγέλων. Ἵνα γὰρ τὰ ἄλλα νῦν ἀφῶ, ἡ τελείωσις τοῦ καθ᾽ ὁμοίωσιν εἶναι τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ἐκ Θεοῦ θείας ἐλλάμψεως τελεῖται· ἧς ἐστερεῖσθαι μὲν τοὺς πονηροὺς ἀγγέλους, διὸ καὶ ὑπὸ ζόφον[5] γεγενῆσθαι· ἐμφορεῖσθαι δὲ τοὺς θείους νόας· διὸ καὶ δεύτερον καλεῖσθαι φῶς καὶ τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπορροήν, οὐδένα ἂν οἶμαι ἀγνοεῖν τῶν ἐπιμελῶς καὶ μετὰ συνέσεως ἐντυχανόντων τοῖς θεοπνεύστοις λογίοις. Ἔχουσι δὲ ἐντεῦθεν οἱ ἀγαθοὶ τῶν Ἀγγέλων καὶ τὴν τῶν αἰσθητῶν γνῶσιν. Οὐ γὰρ αἰσθητικῇ καὶ φυσικῇ δυνάμει τούτων ἀντιλαμβάνονται, ἀλλὰ θεοειδεῖ δυνάμει γινώσκουσιν αὐτά· ἧς μηδὲν τῶν ὁπωσδήποτε παρόντων ἢ παρῳχηκότων ἢ μελλόντων ἀποκρύπτεσθαι δύναται.

ξε'. Ταύτης τῆς ἐλλάμψεως οἱ μετέχοντες, μέτρῳ ταύτην ἔχοντες, ἀναλόγως τῷ μέτρῳ, καὶ τὴν γνῶσιν ἔχουσι τῶν ὄντων. Ὅτι δὲ καὶ οἱ Ἄγγελοι μετέχουσιν αὐτῆς καὶ ὅτι ἄκτιστός ἐστι, καὶ ὡς ἡ θεία οὐσία οὐκ

1. Πρβλ. Δευτερ. λβ', 8. 2. Πρβλ. Γεν. ς', 2. 3. Πρβλ. Γεν. α', 27.
4. Πρβλ. Γεν. α'; 26. 5. Πρβλ. Ἰούδα 6.

ἔστι, πάντες μὲν ἴσασιν οἱ τοῖς θεοσόφοις Ἀποστόλοις καὶ θεολόγοις ἐμμελῶς ἐντυγχάνοντες. Ἐπεὶ δὲ οἱ τὰ ἐναντία φρονοῦντες, βλασφημοῦσιν εἰς τὴν θείαν ταύτην ἔλλαμψιν, ἢ κτίσμα ταύτην ἢ οὐσίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ διατεινόμενοι· καὶ ἡνίκα ἂν κτίσμα λέγουσιν αὐτήν, οὐ συγχωροῦσιν εἶναι τῶν Ἀγγέλων ταύτην φῶς· παρίτω νῦν ὁ ἐξ Ἀρείου Πάγου Θεοφάντωρ, ὡς ἐν βραχεῖ καὶ τὰ τρία ταυτὶ διασαφῶν· κυκλικῶς γάρ, φησίν, οἱ θεῖοι κινούμενοι νόες, ἑνοῦνται ταῖς ἀνάρχοις καὶ ἀτελευτήτοις ἐλλάμψεσι τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ. Ὅτι μὲν οὖν θείους νόας τοὺς ἀγαθοὺς Ἀγγέλους φησί, τοῖς πᾶσι δῆλον· πληθυντικῶς δὲ ταύτας τὰς ἐλλάμψεις προενεγκών, τῆς τοῦ Θεοῦ διέστειλεν οὐσίας· μία γὰρ ἐκείνη καὶ παντάπασιν ἀδιαίρετος· ἀνάρχους δὲ καὶ ἀτελευτήτους προσειπών, τί ἄλλο ἢ ἀκτίστους εἶναι παρέστησεν ἡμῖν;

ξς'. Ταύτης τῆς θείας ἐλλάμψεώς τε καὶ λαμπρότητος, γεγυμνωμένην τὴν ἡμῶν φύσιν ἐκ παραβάσεως, τῆς ἀσχημοσύνης ἐλεήσας ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος καὶ διὰ σπλάγχνα ἐλέους[1] ἀναλαβόμενος, ἐνδεδυμένην ἐπιφανέστερον ἐπὶ τοῦ Θαβωρίου, τῶν μαθητῶν τοῖς ἐγκρίτοις πάλιν ὑπέδειξε[2]· τίποτε ἤμεν ἦν ὅτε καὶ τίνες ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐσόμεθα δι' αὐτοῦ, εἰ κατ' αὐτὸν ὡς δυνατὸν ἐνταῦθα ζῆσαι προελοίμεθα, παριστάς, ὡς καὶ ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν Ἰωάννης φησίν.

ξζ'. Ταύτης τῆς θείας ἐλλάμψεώς τε καὶ λαμπρότητος, καὶ ὁ Ἀδὰμ μέτοχος ὑπάρχων πρὸ τῆς παραβάσεως, ὡς ὄντως στολὴν ἠμφιεσμένος δόξης, οὐχ ὑπῆρχε γυμνός· ἀλλὰ πολλῷ κοσμιώτερος, οὐδ' ὅσον εἰπεῖν, τῶν νῦν περικειμένων τὰ χρυσῷ πολλῷ καὶ διαυγέσι λίθοις κοσμούμενα διαδήματα. Ταύτην τὴν θείαν ἔλλαμψιν καὶ χάριν, καὶ ὁ Μέγας Παῦλος οὐράνιον οἰκητήριον ἡμῶν καλεῖ, λέγων· ἐν τούτῳ στενάζομεν, τὸ οἰκητήριον ἡμῶν τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐνδύσασθαι ἐπιποθοῦντες· εἴγε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα[3]. Ταύτης τῆς θείας ἐλλάμψεως καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν ἐνδύματος τὸν ἀρραβῶνα, καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλος ἔλαβε παρὰ Θεοῦ, ἐξ Ἱερουσαλὴμ πρὸς Δαμασκὸν ἀπιών[4], ἵν' εἴπω κατὰ τὸν θεολογίας φερωνύμως ἐπώνυμον Γρηγόριον, πρὶν καθαρθῆναι τῶν διωγμῶν τῷ διωκομένῳ προσομιλήσας· μᾶλλον δὲ βραχείᾳ τοῦ μεγάλου φωτὸς λαμπηδόνι.

ξη'. Ἡ μὲν θεία ὑπερουσιότης οὐδέποτε πληθυντικῶς καλεῖται. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ θεία καὶ ἄκτιστος χάρις καὶ ἐνέργεια, μεριζομένη ἀμερίστως, κατ' εἰκόνα τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος, ἣ καὶ θερμαίνει καὶ φωτίζει καὶ ζωοποιεῖ καὶ αὔξει, τοῖς τε λαμπομένοις τὴν οἰκείαν ἐνίησι λαμπρότητα, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ὁρώντων ἐπιφαίνεται· κατὰ ταύτην γοῦν ὡς κατ' ἀμυδρὰν εἰκόνα, καὶ ἡ θεία τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, οὐ μία μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλαὶ καλοῦνται παρὰ τῶν θεολόγων, ὡς καὶ Βασίλειος ὁ Μέγας, αἱ δὲ ἐνέργειαι, φησί, τοῦ πνεύματος τίνες; Ἄρρητοι μὲν διὰ τὸ μέγεθος, ἀνεξαρίθμητοι δὲ διὰ τὸ πλῆθος. Πῶς γὰρ νοήσωμεν τὰ τῶν αἰώνων ἐπέκεινα; Τί-

1. Λουκ. α', 78. 2. Ματθ. ιζ', 1-6. 3. Β' Κορ. ε', 3. 4. Πράξ. θ', 3,4.

νες ἦσαν αὐτοῦ πρὸ τῆς νοητῆς κτίσεως αἱ ἐνέργειαι; Πρὸ γοῦν τῆς νοητῆς κτίσεως καὶ τῶν αἰώνων ἐπέκεινα, (καὶ γὰρ καὶ οἱ αἰῶνες νοητὰ κτίσματά εἰσι) κτιστὸν οὐδείς ποτ' εἶπεν, οὐδὲ ἐνενόησεν. Ἄκτιστοι τοιγαροῦν αἱ τοῦ θείου πνεύματος δυνάμεις τε καὶ ἐνέργειαι, τῷ καὶ πολλαὶ θεολογεῖσθαι, ἀμερίστως τῆς μιᾶς καὶ παντάπασιν ἀμερίστου τοῦ πνεύματος οὐσίας διαστελλόμεναι.

ξθ'. Ἡ τοῦ Θεοῦ ἄκτιστος ἐνέργεια, μεριζομένη ἀμερίστως καὶ πληθυντικῶς προάγεται παρὰ τῶν Θεολόγων, ὡς ἀνωτέρω καὶ Βασιλείῳ τῷ μεγάλῳ διατετράνωται. Ἐπεὶ τοίνυν καὶ ἡ θεία καὶ θεοποιὸς ἔλλαμψις καὶ χάρις, οὐκ οὐσία, ἀλλ' ἐνέργειά ἐστι Θεοῦ, διὰ τοῦτο καὶ αὕτη οὐ χρονικῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ πληθυντικῶς προάγεται, ἀναλόγως τοῖς μετέχουσι χορηγουμένη· καὶ κατὰ τὴν ἐπιτηδειότητα τῶν ὑποδεχομένων, ἐπὶ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐνιεῖσα τὴν θεοποιὸν λαμπρότητα.

ο'. Ταύτας τὰς ἐνεργείας, ἑπτὰ ὁ Ἡσαΐας εἶπε· πολλὰ δὲ παρ' Ἑβραίοις σημαίνει τὸ ἑπτά. Ἀναβήσεται γάρ, φησί, ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐξ αὐτῆς ἀναβήσεται· καὶ ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν ἑπτὰ πνεύματα· πνεῦμα σοφίας, συνέσεως, γνώσεως, εὐσεβείας, βουλῆς, ἰσχύος, φόβου[1]. Ταῦτα τὰ ἑπτὰ πνεύματα, κτιστά, φρενοβλαβῶς, οἱ τὰ τῶν αἱρετικῶν φρονοῦντες, εἶναι διατείνονται· οὓς κἂν τοῖς διὰ πλάτους πρὸς αὐτοὺς ἀντιρρητικοῖς προσθέντες, διαρκῶς ἀπηλέγξαμεν. Ἀλλὰ καὶ Γρηγόριος ὁ θεολόγος, τῶν θείων τούτων τοῦ πνεύματος ἐνεργειῶν μνησθείς, τὰς ἐνεργείας, φησί, τοῦ πνεύματος, πνεύματα φίλον τῷ Ἡσαΐᾳ καλεῖν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τῶν Προφητῶν μεγαλοφωνότατος, οὐ τὴν πρὸς τὴν θείαν μόνον οὐσίαν διαφορὰν ἐναργῶς ἔδειξε διὰ τοῦ ἀριθμοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄκτιστον τῶν θείων τούτων παρέστησεν ἐνεργειῶν, διὰ τῆς τοῦ ἐπαναπαύεσθαι φωνῆς. Τὸ γὰρ ἐπαναπαύεσθαι, ὑπεροχικοῦ ἀξιώματός ἐστι. Τὰ οὖν ἐπαναπαυόμενα ἐπὶ τὸ παρ' ἡμῶν δεσποτικὸν ἐκεῖνο πρόσλημμα, πῶς ἂν εἶεν κτίσματα;

οα'. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, κατὰ μὲν τὸν Λουκᾶν, ἐν δακτύλῳ, φησί, Θεοῦ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια[2]· κατὰ δὲ τὸν Ματθαῖον, ἐν πνεύματι Θεοῦ[3]. Δάκτυλον δέ, φησί, Θεοῦ, ὁ Μέγας Βασίλειος, μίαν τῶν τοῦ πνεύματος ἐνεργειῶν. Εἰ οὖν ἡ μία τούτων τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιόν ἐστι, καὶ αἱ ἄλλαι πάντως, ὡς ὁ αὐτὸς καὶ τοῦτ' ἐδίδαξεν ἡμᾶς· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο πολλοὶ θεοί, ἢ πολλὰ πνεύματά ἐστι. Πρόοδοι γὰρ τὰ τοιαῦτα καὶ ἐκφάνσεις καὶ ἐνέργειαι φυσικαὶ τοῦ ἑνὸς πνεύματός εἰσι· καὶ δι' ἑκάστης ἕν ἐστι τὸ ἐνεργοῦν. Οἱ δὲ κακόδοξοι, κτίσματα ταῦτα λέγοντες, ἑπταπλασίως εἰς κτίσμα τὸ Πνεῦμα κατασπῶσι τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' αἰσχυνέσθωσαν ἑπταπλασίως. Ὁ γὰρ εἰπὼν αὖθις Προφήτης περὶ αὐτῶν, ὡς ἑπτὰ οὗτοι ὀφθαλμοὶ Κυρίου εἰσίν, οἱ ἐπιβλέποντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν[4]· καὶ ὁ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει γράφων· χάρις ἡμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἀπὸ τῶν ἑπτὰ

1. Ἡσ. ια', 2-3. 2. Λουκ. ια', 20. 3. Ματθ. ιβ', 28. 4. Ζαχ. δ', 10.

πνευμάτων, ἃ ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ εἰσι, καὶ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ[1], τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον εἶναι ταῦτα, τοῖς πιστοῖς ἐμφανῶς παρίστησιν.

οβʹ. Ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, διὰ Μιχαίου τοῦ Προφήτου προκαταγγέλλων τὴν τοῦ Μονογενοῦς κατὰ σάρκα γέννησιν, βουλόμενος ἐπιδεῖξαι καὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ τὸ ἄναρχον, καὶ αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ, φησίν, ἀπ᾽ ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος[2]. Τὰς δὲ ἐξόδους ταύτας τὰς ἐνεργείας εἶναι τῆς θεότητος οἱ θεῖοι Πατέρες ἐξηγήσαντο. Αὗται γάρ εἰσι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δυνάμεις τε καὶ ἐνέργειαι· ἃς κτιστὰς εἶναι περιαγγέλλουσιν, οἱ τὰ τῶν κακοδόξων φρονεῖν τε καὶ ἐπεκδικεῖν σπουδάζοντες. Ἀλλ᾽ ὀψέ ποτε λαβόντες νοῦν συνίτωσαν, τίς ὁ ἀπ᾽ ἀρχῆς ὤν; τίς, πρὸς ὅν φησιν ὁ Δαβίδ, ὅτι ἀπὸ τοῦ αἰῶνος; τ᾽ αὐτὸ δ᾽ εἰπεῖν ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος, καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ[3], καὶ συνετῶς σκοπείτωσαν, εἰ βούλονται, ὡς ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Προφήτου ἀπ᾽ ἀρχῆς εἰπὼν τὰς ἐξόδους ταύτας εἶναι, ἐγένοντο ἢ ἐποιήθησαν ἢ ἐκτίσθησαν εἶπεν οὐδαμῶς. Καὶ ὁ ἐν πνεύματι Θεοῦ θεολογῶν Βασίλειος, οὐκ ἐγένοντο, ἀλλ᾽ ἦσαν εἶπεν αἱ τοῦ πνεύματος ἐνέργειαι πρὸ τῆς νοητῆς κτίσεως καὶ τῶν αἰώνων ἐπέκεινα. Μόνος οὖν ὁ Θεὸς ἐξ αἰῶνος ἐνεργής τε καὶ παντοδύναμος, ὡς καὶ προαιωνίους ἔχων δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας.

ογʹ. Φασὶ δέ, τοῖς ἁγίοις ἀντικείμενοι προδήλως, οἱ τῆς ἐναντίας δόξης προϊστάμενοι· ἕν ἐστι τὸ ἄκτιστον, ἡ θεία φύσις· πᾶν δὲ τὸ διαφέρον ταύτης ὁπωσοῦν, κτιστόν ἐστι· κτίσμα ποιοῦντες ἐντεῦθεν καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Μία γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ τῶν τριῶν ἡ ἐνέργεια· οὗ δὲ ἡ ἐνέργεια κτιστή, ἄκτιστος αὐτὸς οὐκ ἔστι. Διὰ τοῦτο οὐχ ἡ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, ἄπαγε, ἀλλὰ τὸ ἐνεργηθὲν καὶ ἀποτελεσθέν ἐστι τὸ κτίσμα. Διὸ καὶ οὐσιώδη, τουτέστι φυσικὴν εἶναι κίνησιν, τὴν διαφέρουσαν τῆς θείας φύσεως ἐνέργειαν, ὁ θεσπέσιος ἐδίδαξε Δαμασκηνός. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῆς θείας ἐνεργείας εἶναι τὸ ποιεῖν, ὁ θεῖος Κύριλλος ἔφη, πῶς αὕτη ποίημα; εἰ μὴ δι᾽ ἑτέρας ἐνεργείας ἐνεργηθήσεται· κἀκείνη πάλιν δι᾽ ἑτέρας· καὶ οὕτω πρὸς τὸ ἐπάπειρον ἰέναι, καὶ τὸ τῆς ἐνεργείας ἄκτιστον ἀεὶ ζητεῖται καὶ κηρύττεται.

οδʹ. Πανταχοῦ παρούσης ἀχωρίστως τῆς τε θείας οὐσίας καὶ τῆς θείας ἐνεργείας, χωρητή ἐστιν ἡ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια καὶ τοῖς κτιστοῖς ἡμῖν, ἐπεὶ καὶ μερίζεται ἀμερίστως κατὰ τοὺς θεολόγους, τῆς θείας φύσεως ἀμερίστου παντάπασι μενούσης κατ᾽ αὐτούς. Διὸ καὶ ὁ Χρυσόστομος Πατήρ, εἰπὼν ὅτι ἡ ῥανὶς τῆς χάριτος τὰ πάντα ἐπλήρωσε τῆς γνώσεως, δι᾽ αὐτῆς τὰ θαύματα ἐγίνετο, τὰ ἁμαρτήματα ἐλύετο, καὶ δείξας ἄκτιστον οὖσαν τὴν τῆς χάριτος ῥανίδα, εἶτα σπεύδων ἐπιδεῖξαι καὶ ἐνέργειαν, ἀλλ᾽ οὐκ οὐσίαν οὖσαν· ἔτι δὲ καὶ τὴν τῆς θείας ἐνεργείας διαφοράν, πρός τε τὴν θείαν οὐσίαν καὶ τὴν τοῦ πνεύματος ὑπόστασιν, ἐπάγει γράφων· τὸ μέρος, λέγω, τῆς ἐνεργείας· οὐ γὰρ δὴ ὁ Παράκλητος μερί-

1. Ἀποκ. αʹ, 4,5. 2. Μιχ. εʹ, 1. 3. Ψαλμ. 89, 2.

ζεται· χωρητὴ γοῦν ἐστιν ἡμῶν ἑκάστῳ ἡ θεία χάρις καὶ ἡ ἐνέργεια· ἐπεὶ καὶ ἀμερίστως αὕτη μερίζεται. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐσία, παντάπασιν ἀμέριστος οὖσα καθ᾽ αὑτήν, πῶς ἄν τινι χωρηθείη τῶν κτιστῶν;

οεʹ. Τριῶν ὄντων τοῦ Θεοῦ, οὐσίας, ἐνεργείας, Τριάδος ὑποστάσεων θείων· οἱ κατηξιωμένοι τῷ Θεῷ ἡνῶσθαι, ὡς ἓν εἶναι πνεῦμα μετ᾽ αὐτοῦ, καθὰ καὶ Παῦλος ὁ Μέγας εἴρηκεν· ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἓν Πνεῦμά ἐστιν[1] ἐπεὶ κατ᾽ οὐσίαν οὐχ ἡνῶσθαι τοὺς ἀξίους ἀνωτέρω δέδεικται, καὶ πάντες οἱ θεολόγοι μαρτυροῦσι, κατ᾽ οὐσίαν εἶναι τὸν Θεὸν ἀμέθεκτον. Ἡ δὲ καθ᾽ ὑπόστασιν ἕνωσις, μόνου διατελεῖ τυγχάνουσα τοῦ θεανθρώπου Λόγου· λείπεται κατ᾽ ἐνέργειαν ἑνοῦσθαι τοὺς κατηξιωμένους ἑνοῦσθαι Θεῷ· καὶ πνεῦμα καθ᾽ ὅ ἐστιν ἓν μετὰ Θεοῦ ὁ κολλώμενος Θεῷ, τὴν ἄκτιστον τοῦ πνεύματος ἐνέργειαν εἶναι καὶ καλεῖσθαι, ἀλλ᾽ οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, κἂν οἱ ἀντικείμενοι ἀπαρέσκωνται· ἐπεὶ καὶ διὰ τοῦ Προφήτου, οὐ τὸ πνεῦμά μου, ἀλλ᾽ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐκχεῶ ἐπὶ τοὺς πιστεύοντας[2], προέφη ὁ Θεός.

οςʹ. Νεύματι Θεοῦ, φησίν, ἐκινοῦντο καὶ Μωυσῆς καὶ Δαβὶδ καὶ ὅσοι τῆς θείας ἐνεργείας χωρητικοί, τῇ ἀποθέσει τῶν σαρκικῶν ἰδιωμάτων γεγόνασι καὶ ζῶσαί τινες εἰκόνες Χριστοῦ· καὶ τ᾽ αὐτὸ μᾶλλον αὐτῷ κατὰ τὴν χάριν, ἢ ἀφομοίωμα· καὶ μία ἡ καθαρότης ἡ ἐν τῷ Χριστῷ καὶ τοῖς ἁγίοις ἐστί· καί, ἡ λαμπρότης τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ᾽ ἡμᾶς[3], ὁ ἐνθεώτατος ᾄδει μελῳδῶν· αἱ γὰρ πνευματοφόροι ψυχαί, κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον, ἐλλαμφθεῖσαι παρὰ τοῦ πνεύματος, αὐταί τε ἀποτελοῦνται πνευματικαὶ καὶ εἰς ἑτέρους τὴν χάριν ἐξαποστέλλουσιν. Ἐντεῦθεν μελλόντων πρόγνωσις, μυστηρίων σύνεσις, κεκρυμμένων κατάληψις, χαρισμάτων διανομαί, τὸ οὐράνιον πολίτευμα, ἡ μετ᾽ Ἀγγέλων χορεία, ἡ ἀτελεύτητος εὐφροσύνη, ἡ ἔνθεος διανομή, ἡ πρὸς Θεὸν ὁμοίωσις· τὸ ἀκρότατον τῶν ὀρεκτῶν, Θεὸν γενέσθαι.

οζʹ. Κατὰ τὴν χάριν ταύτην καὶ λαμπρότητα καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἕνωσιν, πλεονεκτοῦσι τῶν ἀνθρώπων οἱ Ἄγγελοι. Διὸ καὶ λαμπρότητές εἰσι δεύτεραι, λειτουργοὶ τῆς ἄνω λαμπρότητος, καὶ φῶτα δεύτερα τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπαυγάσματα, αἱ νοεραὶ δυνάμεις καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα[4]· καὶ πρώτη φωτεινὴ φύσις μετὰ τὴν πρώτην, τῷ ἐκεῖθεν αὐγάζεσθαι· καὶ δεύτερον φῶς Ἄγγελος, τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπορροή τις ἢ μετουσία· καὶ κυκλικῶς οἱ θεῖοι κινούμενοι Νόες, ἑνοῦνται ταῖς ἀνάρχοις καὶ ἀτελευτήτοις ἐλλάμψεσι τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ. Τοῖς γὰρ ἀϊδίοις αὐτὸς ὁ Θεός ἐστι φῶς, καὶ οὐκ ἄλλο· καὶ ὃ τοῖς αἰσθητοῖς ἥλιος, τοῦτο τοῖς νοητοῖς Θεός· καὶ αὐτός ἐστι τὸ πάσης τῆς λογικῆς φύσεως φωτιστικὸν πρῶτον καὶ ἀκρότατον φῶς. Κἂν τοῦ Προφήτου λέγοντος ἀκούσῃς, ὁ Χρυσόστομός φησι Πατήρ, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου[5], μὴ τοῦτο ὑποπτεύ-

1. Αʹ Κορ. ςʹ, 17. 2. Ἰωὴλ γʹ, 1. 3. Ψαλμ. 89,17. 4. Πρβλ. Ἑβρ. αʹ, 14. 5. Ἡσ. ςʹ, 1.

σης, ὅτι τὴν οὐσίαν εἶδεν ἐκείνην, ἀλλὰ τὴν συγκατάβασιν· καὶ ταύτην δὲ ἀμυδρότερον ἤπερ αἱ ἄνω δυνάμεις.

οη'. Πᾶσα φύσις, ὡς πορρωτάτω ἐστὶ καὶ παντάπασι ξένη τῆς θείας φύσεως. Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς φύσις; τ' ἄλλα οὐκ ἔστι φύσις· εἰ δὲ τῶν ἄλλων ἕκαστον φύσις, ἐκεῖνος οὐκ ἐστι φύσις· ὡς οὐδὲ ὄν ἐστιν, εἰ τ' ἄλλα ὄντα ἐστίν. Εἰδ' ἐστιν ἐκεῖνος ὤν, τἄλλα οὐκ ἔστιν ὄντα. Τοῦτο κἀπὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀγαθότητος καὶ ἁπλῶς ἐπὶ πάντων τῶν περὶ Θεὸν ἢ περὶ Θεοῦ λεγομένων λαμβάνων, καλῶς καὶ τοῖς ἁγίοις ἀκολούθως θεολογήσεις. Ἔστι δὲ καὶ λέγεται φύσις τῶν ὄντων πάντων ὁ Θεός, ὡς αὐτοῦ πάντων μετεχόντων καὶ τῇ μεθέξει τούτου συνεστώτων· οὐ τῇ μεθέξει τῆς αὐτοῦ φύσεως, ἄπαγε, ἀλλὰ τῇ μεθέξει τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας. Οὕτω γὰρ καὶ ὀντότης ἐστὶ τῶν ὄντων, καὶ εἶδος ἐν τοῖς εἴδεσιν ὡς εἰδεάρχης, καὶ σοφία τῶν σοφιζομένων, καὶ ἁπλῶς τὰ πάντα πάντων· καὶ οὐκ ὢν φύσις, ὡς ὑπὲρ πᾶσαν φύσιν· καὶ οὐκ ὢν ὄν, ὡς ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα· καὶ οὐκ ὢν οὐδ' ἔχων εἶδος, ὡς ὑπὲρ εἶδος ὤν. Πῶς οὖν ἡμεῖς πλησίον τοῦ Θεοῦ γενώμεθα; Ἆρα τῇ φύσει πλησιάζοντες αὐτοῦ; Ἀλλ' οὐδὲ μίαν ἔχει ἢ ἕξει κοινωνίαν ἢ ἐγγύτητα πρὸς τὴν ἀνωτάτω φύσιν, τῶν κτιστῶν ἁπάντων οὐδὲ ἕν. Εἴπερ οὖν τις γέγονε πλησίον τοῦ Θεοῦ, τῇ ἐνεργείᾳ πάντως ἐπλησίασεν αὐτοῦ. Πῶς οὖν; Ὡς μετέχων ἐκείνης φυσικῶς; Ἀλλὰ τοῦτο κοινόν ἐστι πάντων τῶν κτισμάτων. Οὐκοῦν οὐ τοῖς ἐκ φύσεως προσοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς ἐκ προαιρέσεως προσγινομένοις, πλησίον τις ἢ μακρὰν γίνεται Θεοῦ. Προαίρεσις δὲ μόνων τῶν λογικῶν ἐστι. Ταῦτα οὖν μόνα τῶν ἄλλων ἁπάντων, ἢ μακρὰν ἢ ἐγγὺς γίνεται Θεοῦ δι' ἀρετῆς ἢ κακίας ἢ ἐγγίζοντα ἢ μακρυνόμενα. Ταῦτα τοιγαροῦν μόνα καὶ δεκτικά ἐστιν ἀθλιότητος ἢ μακαριότητος· ἀλλ' ἡμεῖς σπεύσομεν[1] τῆς μακαριότητος ἐπιλαβέσθαι.

οθ'. Ἄλλο μὲν πρὸς ἄλλο τῶν κτισμάτων συγκρινόμενον, οἰκεῖον Θεοῦ κατὰ φύσιν ἢ ξένον λέγεται. Οἰκεῖον μὲν γάρ, φησί, Θεότητος αἱ νοεραὶ φύσεις καὶ νῷ μόνῳ ληπταί. Ξένον δὲ παντάπασιν, ὅσαι ὑπὸ τὴν αἴσθησιν· καὶ τούτων αὐτῶν ἔτι πορρωτέρω, ὅσαι παντελῶς ἄψυχοι καὶ ἀκίνητοι. Πρὸς ἄλληλα τοίνυν τὰ κτίσματα συγκρινόμενα, οἰκεῖα Θεῷ κατὰ φύσιν ἢ ξένα λέγεται· αὐτὰ δὲ καθ' αὐτὰ κατὰ φύσιν ἅπαντα ξένα ἐστὶ Θεοῦ. Πλέον γὰρ οὐδ' ὅσον εἰπεῖν ἡ νοερὰ φύσις πόρρω ἐστὶ Θεοῦ, ἢ ὅσον αἴσθησίς τε καὶ τὰ ὑπ' αἴσθησιν τῶν νοερῶν ἀπέχει. Τοσοῦτον οὖν ἀπέχοντες τῇ καθ' ἡμᾶς φύσει τοῦ Θεοῦ, ὄντως, οὐαὶ ἡμῖν, εἰμὴ γοῦν ἐκ προαιρέσεως χρηστῆς, δι' ἔργων καὶ τρόπων ἀγαθῶν, ἐγγὺς αὐτοῦ γενοίμεθα.

π'. Ἡ τῶν θείων θεηγόρων ἔνθεος καὶ κοινὴ γλῶσσα, Δαμασκηνὸς ὁ θεοφόρος φησίν, ἐν δευτέρῳ τῶν θεολογικῶν αὐτοῦ κεφαλαίων· χρὴ τὸν περὶ Θεοῦ τι λέγειν ἢ ἀκούειν βουλόμενον, σαφῶς εἰδέναι, ὡς οὐδὲ πάντα ἄρρητα, οὐδὲ πάντα ῥητά, τά τε τῆς θεολογίας, τά τε τῆς οἰκονομίας· οὔτε

1. Ἡ ἔκδοσις Ἀθηνῶν ἔχει π ι σ τ ε ύ σ ω μ ε ν.

μὴν πάντα γνωστά, οὐδὲ πάντα ἄγνωστα· ὑπὲρ λόγον δ' ἴσμεν καὶ ὅσα λέγειν ἐφεῖται τῶν θείων, ὡς καὶ ταῦτα καθ' ὑπερέχοντα λόγον· οὐ γὰρ ἔξω λόγου κατ' ἔλλειψιν, ἀλλ' ἐκτὸς λόγου τοῦ καθ' ἡμᾶς ὅνθ' ἡμῖν αὐτοῖς ἐνδιαιτώμενον ἔχομεν καὶ ὃν παρ' ἡμῶν αὐτῶν εἰς ἀκοὴν ἑτέρων προάγομεν. Οὔτε γὰρ οὗτος ἑρμηνεύων, παραστῆσαι δύναιτ' ἄν, οὔτ' ἐκεῖνος πολυπραγμονῶν, οἴκοθεν ἐφίκοιτ' ἄν. Οὐκ ἄρ' ἡμῖν αὐτοῖς ἐπιτρεπτέον περὶ Θεοῦ τι λέγειν· ἀλλ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπιτρεπτέον πρὸς τοὺς ἐν πνεύματι τὰ τοῦ πνεύματος λαλοῦντας, καὶ ὅταν ἀπαιτῶσι λόγον οἱ ἀντικείμενοι[1].

πα'. Φασὶν ἐπιγεγράφθαι τῶν προθύρων τῆς σχολῆς τοῦ Πλάτωνος, μηδεὶς εἰσίτω ἀγεωμέτρητος. Πάντῃ δέ ἐστιν ἀγεωμέτρητος, ὁ μὴ δυνάμενος περὶ τῶν ἀχωρίστων ὡς κεχωρισμένων διανοεῖσθαί τε καὶ διαλέγεσθαι. Εἶναι γὰρ πέρας χωρὶς τοῦ περατουμένου, τῶν ἀδυνάτων. Γεωμετρία δέ, περὶ τῶν περάτων σχεδὸν ἅπας ὁ λόγος· ἃ καὶ χωρὶς τῶν περατουμένων, ἔσθ' ὅτε καθ' ἑαυτὰ καὶ ὁρίζεται καὶ προβάλλεται, τοῦ νοῦ χωρίζοντος τὰ ἀχώριστα. Ὁ δὲ τὸ σῶμα τῶν περὶ αὐτὸ χωρίζειν τῷ νῷ μηδέπω μαθών, πῶς ἀκούσει περὶ φύσεως καθ' ἑαυτήν, ἥτις, οὐ μόνον ἀχώριστός ἐστι τῶν φυσικῶν ἐνυπάρχουσα τούτοις, ἀλλ' οὐδ' εἶναί ποτε δύναται χωρὶς αὐτῶν· πῶς ἀκούσει περὶ τῶν καθ' ὅλου ὡς καθ' ὅλου, ἅπερ ἐν τοῖς μερικοῖς εἰσί; νῷ καὶ λόγῳ μόνῳ τούτων διαιρούμενα, καὶ πρὸ τῶν πολλῶν νοούμενα, τὰ τῶν πολλῶν ἄνευ μηδαμῶς ὄντα τῷ γε ἀληθεῖ λόγῳ; πῶς ἀκούσει περὶ νοητῶν καὶ νοερῶν; πῶς ἀκούσει καὶ νοῦν ἕκαστον ἡμῶν ἔχειν λεγόντων, καὶ διανοήματα, καὶ τῶν διανοημάτων ἕκαστον ἡμῶν ὑπάρχειν νοῦν; καὶ οὐ καταγελάσει καὶ ἀνακράξεται κατηγορῶν ἡμῶν, ὡς δύο καὶ πολλοὺς ἔχειν νοῦς λεγόντων ἕκαστον ἀνθρώπων; ὁ δ' ἐπὶ τῶν τοιούτων μὴ δυνάμενος ἀκούειν ἢ λέγειν, περὶ τῶν ἀδιαιρέτων ὡς διῃρημένων, πῶς ἐπὶ τοῦ Θεοῦ δυνήσεταί τι τοιοῦτον ἢ λέγειν ἢ διδάσκεσθαι; ἐφ' οὗ πολλαὶ μέν εἰσι καὶ λέγονται ἑνώσεις τε καὶ διακρίσεις, κατὰ τοὺς θεολόγους. Ἀλλ' αἱ ἑνώσεις τῶν διακρίσεων ἐπικρατοῦσι καὶ προκατάρχουσι· μήτ' ἀναιροῦσαι ταύτας, μήτ' ἐμποδιζόμεναι παρὰ τούτων αὗται μηδέν. Οἱ γοῦν ἐναντίοι μὴ δεχόμενοι, μηδὲ δυνάμενοι γνῶναι, τὴν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ἀδιαίτερον διαίρεσιν, καὶ διῃρημένην ἕνωσιν ἀκούοντες ἡμῶν λεγόντων συμφώνως τοῖς ἁγίοις, ὅτι τοῦ Θεοῦ τὸ μέν ἐστιν ἀκατάληπτον, τὸ δὲ καταληπτόν, εἷς δέ ἐστι Θεός, ὁ αὐτὸς ἀκατάληπτος τῇ οὐσίᾳ ὤν, καταληπτὸς δὲ ἀπὸ τῶν ποιημάτων, κατὰ τὰς αὐτοῦ θείας ἐνεργείας· τὴν προαιώνιον αὐτοῦ δηλαδὴ περὶ ἡμᾶς θέλησιν, τὴν προαιώνιον περὶ ἡμᾶς αὐτοῦ πρόνοιαν, τὴν προαιώνιον αὐτοῦ περὶ ἡμᾶς σοφίαν, καὶ ἵνα κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον εἴπω, τὴν ἄπειρον αὐτοῦ δύναμιν καὶ σοφίαν καὶ ἀγαθότητα· ταῦτα δὲ ἦσαν ἀναγκαίως ἡμῶν εἰπόντων, ἀκούσαντες οἱ ἀντικείμενοι καὶ οἱ μετ' ἐκείνους κατ' ἐκείνους κατηγοροῦσιν, ὡς πολλοὺς θεοὺς καὶ πολλὰ λεγόντων ἄκτιστα καὶ σύνθετον ποιούντων τὸν Θεόν. Ἀγνοοῦσι γάρ, ὡς ὁ Θεὸς ἀδιαιρέτως διαιρεῖται καὶ

1. Πρβλ. Α' Πέτρ. γ', 15.

συνάπτεται διῃρημένως καὶ οὔτε πολυπλασιασμὸν παρὰ τοῦτο πάσχει, οὔτε σύνθεσιν.

πβ'. Παῦλος ὁ Μέγας, τὸ τοῦ Χριστοῦ στόμα, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς[1], τὸ τοῦ θείου ὀνόματος περιφανέστατον ὄχημα, τὰ ἀόρατα, φησί, τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται ἥ τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης[2]. Ἆρ' οὖν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ τοῖς ποιήμασι νοουμένη καθορᾶται; Οὐμενοῦν. Τὸ γὰρ τῆς τῶν κακοδόξων παραφροσύνης καὶ πρὸ τούτων τῆς Εὐνομίου παραφορᾶς· καὶ οὗτος γὰρ πρὸ τούτων κατὰ τούτους, ἐκ τῶν ποιημάτων οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' αὐτὴν λογογραφεῖ νοεῖσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ θεῖος Ἀπόστολος, πολλοῦ δεῖ τὰ τοιαῦτα ὑφηγεῖσθαι. Προδιδάξας γάρ, ὅτι τὸ τοῦ Θεοῦ γνωστὸν φανερόν ἐστι[3], καὶ δείξας ὡς ἔστι καὶ ἄλλο τι ὑπὲρ τὸ γνωστὸν τοῦτο τοῦ Θεοῦ, ὅπερ ἐφανέρωσε πᾶσι τοῖς νοῦν ἔχουσιν αὐτός· εἶτ' ἐπήνεγκε, τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ, ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. Τὸ δὲ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ τί ἐστιν, οὕτως ἂν μάθοις· οἱ Θεοφόροι Πατέρες ἐξηγούμενοι φασί· τοῦ Θεοῦ τὸ μέν ἐστιν ἄγνωστον, ἤγουν ἡ οὐσία αὐτοῦ· τὸ δὲ γνωστόν, ἤγουν πάντα τὰ περὶ τὴν οὐσίαν, τουτέστιν, ἡ ἀγαθότης, ἡ σοφία, ἡ δύναμις, ἡ θειότης, ἤτοι μεγαλειότης· ἃ καὶ ἀόρατα ὁ Παῦλος λέγει· νοούμενα μέντοι τοῖς ποιήμασι. Τὰ δὲ ἀπὸ τῶν κτισμάτων περὶ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ νοούμενα ταυτί, πῶς ἂν εἴη πάλιν κτίσματα; Τοιγαροῦν καὶ ἄκτιστός ἐστιν ἡ ἐκ τῶν κτισμάτων νοουμένη τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, καὶ οὐσία οὐκ ἔστιν· ἐπεὶ καὶ μὴ ἑνικῶς αὕτη μόνον, ἀλλὰ καὶ πληθυντικῶς προάγεται.

πγ'. Σοφίας καὶ τέχνης καὶ δυνάμεως, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας ἐνδεικτικά ἐστι τὰ ποιήματα, φησὶν ὁ Μέγας Βασίλειος, τῷ Εὐνομίῳ ἀντιφθεγγόμενος, ἐκ τῶν κτισμάτων λέγοντι δείκνυσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Τοιγαροῦν καὶ ἄκτιστός ἐστιν ἡ ἀπὸ τῶν ποιημάτων δεικνυμένη τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, καὶ οὐσία οὐκ ἔστι· καὶ οἱ μηδὲν διαφέρειν λέγοντες τῆς θείας οὐσίας τὴν θείαν ἐνέργειαν, Εὐνομιανοί εἰσι σαφῶς.

πδ'. Καλῶς ἄρα, φησὶν ἐν τοῖς ἀντιρρητικοῖς, ὁ ἀδελφὸς αὐτῷ καὶ ἀδελφὰ φρονῶν, ὅτι τὸ κάλλος καὶ μέγεθος τῶν ἐν τῇ κτίσει θαυμάτων κατανοήσαντες, ἐκ τούτων καὶ τῶν τοιούτων, ἄλλα νοήματα περὶ τὸ θεῖον λαμβάνοντες, ἰδίοις ὀνόμασιν ἕκαστον τῶν ἐγγινομένων ἡμῖν νοημάτων διερμηνεύομεν. Ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς τῶν κτισμάτων, ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς θεωρεῖται. Καὶ δημιουργὸν μὲν τὸν ποιητὴν προσαγορεύομεν· δυνατὸν δέ, ᾧ ἐξήρκεσεν ἡ δύναμις, οὐσίαν ποιῆσαι τὴν βούλησιν. καὶ δίκαιον, ὡς ἀδέκαστον Κριτήν· ἀλλὰ καὶ τὴν Θεὸς φωνήν, ἐκ τῆς ἐποπτικῆς ἐνεργείας κεκρατηκέναι κατελαβόμεθα. Ὥστε καὶ διὰ τούτου μερικήν τινα τῆς θείας φύσεως ἐνέργειαν διδαχθέντες, τῆς οὐσίας αὐτῆς ἐν περινοίᾳ διὰ τῆς φωνῆς ταύτης οὐκ ἐγενόμεθα.

1. Πράξ. θ', 15. 2. Ῥωμ. α', 20. 3. Ῥωμ. α', 19.

πε'. Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, ὁ μετὰ τοὺς θεσπεσίους Ἀποστόλους ἐξοχώτατος ἐν Θεολόγοις, μετὰ τὸ διευκρινῆσαι τὴν κατὰ τὰς ὑποστάσεις τοῦ Θεοῦ διάκρισιν, φησίν· εἰ δὲ καὶ θεία διάκρισίς ἐστιν ἡ ἀγαθοπρεπὴς πρόοδος, τῆς ἑνώσεως τῆς θείας ὑπερηνωμένως ἑαυτὴν ἀγαθότητι πληθυνούσης τε καὶ πολυπλασιαζούσης· καὶ μετά τινα· διάκρισιν δὲ θείαν εἶναί φαμεν, τὰς ἀγαθοπρεπεῖς τῆς θεαρχίας προόδους. Δωρουμένη γὰρ πᾶσι τοῖς οὖσι καὶ ὑπερχέουσα τὰς τῶν ὅλων ἀγαθῶν μετουσίας, ἡνωμένως μὲν διακρίνεται, πληθύνεται δὲ ἑνικῶς καὶ πολυπλασιάζεται τοῦ ἑνὸς ἀνεκφοιτήτως. Καὶ μετά τινα· ταύτας ἡμεῖς τὰς κοινὰς καὶ ἡνωμένας τῆς ὅλης θεότητος διακρίσεις ἢ τὰς ἀγαθοπρεπεῖς προόδους, ὑμνῆσαι κατὰ τὸ δυνατὸν πειρασόμεθα· δεικνὺς σαφῶς εἶναι καὶ ἑτέραν διάκρισιν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐ τὴν ὑποστατικὴν μόνην, ἣν τὴν ἑτέραν παρὰ τὴν ὑποστατικὴν διάκρισιν, καὶ θεότητος διάκρισιν καλεῖ· ἡ γὰρ κατὰ τὰς ὑποστάσεις διάκρισις, οὐ θεότητός ἐστι διάκρισις· καὶ κατὰ μὲν τὰς θείας προόδους καὶ ἐνεργείας, πληθύνεσθαι καὶ πολλαπλασιάζεσθαι λέγει τὸν Θεόν· καὶ τὴν αὐτὴν ἐνταῦθα πρόοδον, καὶ προόδους εἶναι λέγει· ἐκεῖ δέ, οὐ πολλαπλασιάζεται τὸ θεῖον, ἄπαγε, οὐδὲ καθὰ Θεός, διακρίνεται· τριὰς γὰρ ἡμῖν ὑπάρχει ὁ Θεός, ἀλλ' οὐχὶ τριπλοῦς· καὶ δείκνυσι δὲ καὶ τὸ ἄκτιστον τούτων τῶν προόδων καὶ ἐνεργειῶν· θείας τε γὰρ αὐτὰς καλεῖ, καὶ τῆς ὅλης φησὶ θεότητος εἶναι διακρίσεις καὶ αὐτὴν ἑαυτὴν τὴν θεαρχίαν, κατὰ τὰς θείας προόδους καὶ ἐνεργείας ταύτας πληθύνειν λέγει καὶ πολυπλασιάζειν· οὐκ ἔξωθέν τι προσλαμβάνουσαν, ἄπαγε, ἀλλὰ καὶ ὑμνῆσαι τὰς προόδους ταύτας ἐπαγγέλλεται· καὶ προστίθησι, κατὰ τὸ δυνατόν· δεικνὺς καὶ ὑπερυμνήτους ταύτας οὔσας, ὁ τῶν θείων ὑμνῳδῶν ἐξοχώτατος οὗτος.

πς'. Ὁ αὐτὸς θεοφάντωρ, εἰπὼν ἀνωτέρω θείαν διάκρισιν εἶναι τὴν ἀγαθοπρεπῆ πρόοδον, ἐπάγει· ἡνωμέναι μέν εἰσι κατὰ τὴν θείαν διάκρισιν αἱ ἔσχατοι μεταδόσεις· μεταδόσεις μὲν οὖν ἐνταῦθα συλλαβών, πάσας τὰς προόδους καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ ἐκάλεσε. Προσέθηκε δὲ τὸ ἀσχέτους εἶναι ταύτας, ἵνα μή τις νομίσῃ ταύτας εἶναι τὰ ἀποτελέσματα, οἷον τὴν ἑκάστου τῶν ὄντων οὐσίαν ἢ τὴν ἐν τοῖς ζῶσιν αἰσθητὴν ζωὴν ἢ τὸν ἐν τοῖς λογικοῖς καὶ νοεροῖς ἐνόντα λόγον τε καὶ νοῦν. Πῶς γὰρ ἂν εἴη ταῦτ' ἐν τῷ Θεῷ ἄσχετα, κτιστά γε ὄντα; Πῶς δὲ αἱ τοῦ Θεοῦ ἄσχετοι πρόοδοι καὶ μεταδόσεις κτίσματα, τῆς ἀσχέτου μεταδόσεως φυσικῶς ἑνούσης τῷ μεταδιδόντι, καθάπερ ἐπὶ τοῦ φωτὸς ὁρῶμεν;

πζ'. Προϊὼν ὁ Μέγας οὗτος, τὰς τοιαύτας προόδους καὶ ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ἑτέροις τε ὀνόμασι θεοπρεπέσιν ἀνυμνεῖ καὶ μετοχὰς καὶ αὐτομετοχὰς καλεῖ· καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα εἶναι πολλαχοῦ τῶν λόγων δείκνυσι· καὶ παραδείγματα τῶν ὄντων εἶναι ταύτας προϋφεστηκυίας ἐν Θεῷ καθ' ὑπερούσιον ἕνωσιν· πῶς οὖν ἂν εἶεν αὗται κτίσματα; Ἐφεξῆς δὲ καὶ τί ταῦτα τὰ παραδείγματα διδάσκων ἐπιφέρει. Παραδείγματα δὲ φαμὲν εἶναι, τοὺς ἐν Θεῷ τῶν ὄντων οὐσιοποιοὺς καὶ ἑνιαίως προϋφεστῶτας λόγους, οὓς ἡ

θεολογία προορισμοὺς καλεῖ καὶ θεῖα καὶ ἀγαθὰ θελήματα, τῶν ὄντων ἀφοριστικὰ καὶ ποιητικά· καθ᾿ οὓς ὁ ὑπερούσιος τὰ ὄντα πάντα καὶ προώρισε, καὶ παρήγαγε. Πῶς οὖν οἱ προορισμοὶ καὶ τὰ ποιητικὰ τῶν ὄντων θεῖα θελήματα κτιστά; Πῶς δ᾿ οὐ φανεροὶ τυγχάνουσιν ὄντες, τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν εἰς κτίσμα κατασπῶντες, οἱ τὰς προόδους ταύτας καὶ ἐνεργείας τιθέμενοι κτιστάς; Ἡ γὰρ οὐσιοποιὸς καὶ ζωοποιὸς καὶ σοφοποιός, καὶ ἁπλῶς ἡ ποιητικὴ καὶ συνεκτικὴ τῶν κτιστῶς ὄντων ἐνέργειά ἐστι τὰ θεῖα θελήματα καὶ αἱ θεῖαι αὗται μετοχαὶ καὶ δωρεαὶ τῆς πάντων αἰτίας ἀγαθότητος.

πη´. Ἡ μὲν οὖν τοῦ αὐτοεῖναι μετοχή, κατ᾿ οὐδένα τρόπον οὐδενὸς μετέχει, ὡς καὶ ὁ Μέγας Διονύσιός φησιν· αἱ δ᾿ ἄλλαι μετοχαί, ᾗ μέν εἰσι μετοχαί τε καὶ ἀρχαὶ τῶν ὄντων, μετέχουσι τὸ παράπαν οὐδενός· οὐδὲ γὰρ ἡ πρόνοια προνοίας, οὐδ᾿ ἡ ζωὴ ζωῆς μετείληχεν· ᾗ δ᾿ ἔχουσι τὸ εἶναι, μετέχειν λέγονται τοῦ αὐτοεῖναι, ὡς χωρὶς αὐτοῦ μὴ οὖσαι μηδὲ μετεχόμεναι· καθάπερ οὐδ᾿ ἡ πρόγνωσις χωρὶς τῆς γνώσεως· διὸ ὡς αὐτομετοχαὶ οὐδαμῶς εἰσι κτισταί. Ταῦτ᾿ ἄρα καὶ κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον, οὐδέποτε τοῦ εἶναι ἤρξαντο· καὶ περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς θεωροῦνται· καὶ οὐκ ἦν ὅτε οὐκ ἦσαν. Οἱ δὲ ἐναντίοι, τὴν αὐτοζωὴν καὶ αὐτοαγαθότητα καὶ τὰ τοιαῦτα δυσσεβῶς νομίζοντες κτιστά, ὅτι μετέχει τῆς τῶν ὄντων κοινῆς ἐπωνυμίας, οὐ συνορῶσιν, ὡς εἰ καὶ ὄντα λέγεται, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα ἐστί, καθάπερ αὐτός φησιν ὁ Μέγας Διονύσιος. Ῥᾳδίως δ᾿ ἂν οἱ διὰ τοῦτο τὰς αὐτομετοχὰς τοῖς κτίσμασι συντάττοντες, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἡγήσαντο κτιστόν, τοῦ Μεγάλου Βασιλείου λέγοντος, μετέχειν αὐτὸ τῶν θεοπρεπῶν ὀνομάτων.

πθ´. Εἰ δέ τις φαίη μόνην τὴν αὐτοΰπαρξιν εἶναι μετοχήν, ὡς μόνην μὴ μετέχουσαν, ἀλλὰ μετεχομένην μόνον, αἱ γὰρ ἄλλαι μετέχουσιν αὐτῆς, γνώτω μὴ συνετῶς διανοούμενος περὶ τῶν ἄλλων μετοχῶν. Τὰ γὰρ ζῶντα ἢ τὰ ἅγια ἢ τὰ ἀγαθά, οὐ διὰ τὸ ἁπλῶς εἶναι καὶ τῆς αὐτοϋπάρξεως μετέχειν, ζῆν λέγεται μεθέξει καὶ ἁγιάζεσθαι καὶ ἀγαθύνεσθαι· ἀλλὰ τῷ τῆς αὐτοζωῆς μετέχειν καὶ αὐτοαγιότητος καὶ αὐτοαγαθότητος. Ἡ δὲ αὐτοαγαθότης ἢ καὶ τ᾿ ἄλλα τὰ τοιαῦτα, οὐκ ἄλλης αὐτοζωῆς μεθέξει γίνεται αὐτοζωή. Διὸ καὶ καθὸ αὐτοζωή, τῶν μετεχομένων, ἀλλ᾿ οὐ τῶν μετεχόντων ἐστί. Τὸ δὲ μὴ μετέχον ζωῆς, ἀλλ᾿ αὐτὸ μετεχόμενον καὶ ζωοποιοῦν τὰ ζῶντα, πῶς ἂν εἴη κτίσμα; κἀπὶ τῶν ἄλλων μετοχῶν ὁμοίως.

η´. Συμφθεγγέσθω νῦν ἡμῖν καὶ Μάξιμος ὁ θεῖος, τὴν ποιητικὴν τῶν ὄντων πρόνοιαν τὰς προόδους εἶναι ταύτας τοῦ Θεοῦ, γράφων ἐν σχολίοις· κοιναὶ δέ εἰσι τῆς Τρισυποστάτου διακεκριμένης ἑνάδος, αἱ δημιουργικαὶ πρόνοιαί τε καὶ ἀγαθότητες· τουτέστιν αἱ οὐσιώσεις, αἱ ζωώσεις, αἱ σοφοποιήσεις. Τῷ μὲν οὖν πολλὰς φάναι ταύτας καὶ διακεκριμένας, ἔδειξε μὴ τὴν οὐσίαν οὔσας ταύτας τοῦ Θεοῦ· μία γὰρ αὕτη καὶ παντάπασιν ἀδιαίρετος· ἐπεὶ δὲ κοινὰς ἔφη τῆς Τρισυποστάτου διακεκριμένης ἑνάδος, οὐδὲ

τὸν Υἱὸν εἶναι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον παρέστησεν ἡμῖν· τούτων γὰρ οὐδὲν τῶν τριῶν ἐνέργεια κοινή. Τῷ δὲ μὴ μόνον προνοίας ταύτας φάναι καὶ ἀγαθότητας, ἀλλὰ καὶ δημιουργικάς, ἀκτίστους ὑπαρχούσας ἔδειξεν. Εἰ γὰρ μή, δεδημιουργημένον ἔσται τὸ δημιουργικόν· οὐκοῦν ἑτέρῳ δημιουργικῷ· κἀκεῖνο πάλιν ἑτέρῳ δεδημιουργημένον ἔσται· καὶ πρὸς τὸ εἰς ἔσχατον τοῦτ᾿ ἐλαύνειν ἀτοπίας, οὐδ᾿ ἐπ᾿ ἄπειρον νοήσεται βαδίζον. Αἱ τοῦ Θεοῦ ἄρα πρόοδοι καὶ ἐνέργειαι ἄκτιστοί τέ εἰσι καὶ οὐσία τις τούτων οὐκ ἔστιν, ἀλλ᾿ οὐδὲ ὑπόστασις.

ηα´. Ἐπεὶ δὲ καὶ πολυειδὲς ὑπέστησε τὸ πᾶν ὁ προαγωγεὺς καὶ κοσμήτωρ τοῦ παντός, ἀνεικάστῳ ἀγαθότητος ὑπερβολῇ, τὰ μὲν εἶναι μόνον ἐθελήσας, τὰ δὲ πρὸς τὸ εἶναι κεκτῆσθαι καὶ ζωήν· καὶ τὰ μὲν νοερᾶς ταύτης εὐμοιρεῖν· τὰ δὲ μόνης ἀπολαύειν τῆς κατ᾿ ἀμφοτέρων· ἔστι δ᾿ ἃ καὶ μικτὴν ταύτην ἐξ ἀμφοτέρων ἐσχηκέναι· καὶ τῶν λογικὴν καὶ νοερὰν παρ᾿ αὐτοῦ λαβόντων τὴν ζωήν, τῇ πρὸς αὐτὸν ἐθελουσίῳ νεύσει τῆς αὐτοῦ ἑνώσεως ἐπιτυγχάνειν καὶ ζῆν οὕτω θείως καὶ ὑπερφυῶς, τῆς αὐτοῦ κατηξιωμένα θεουργοῦ χάριτος καὶ ἐνεργείας· ἡ γὰρ αὐτοῦ θέλησις γένεσίς ἐστι τοῖς οὖσιν, ἢ προαγομένοις ἐκ μὴ ὄντων, ἢ βελτιουμένοις· καὶ τοῦτο διαφόρως· διὰ ταύτην τὴν ἐπὶ τὰ ὄντα τοῦ θείου θελήματος διαφορὰν ἡ μία ἐκείνη πρόνοια καὶ ἀγαθότης, ταὐτὸ δ᾿ εἰπεῖν, ἡ δι᾿ ἀγαθότητα πρὸς τὰ καταδεέστερα τοῦ Θεοῦ ἐπιστροφή· πολλαὶ πρόνοιαί τε καὶ ἀγαθότητες, καί εἰσι καὶ λέγονται παρὰ τῶν θεοσόφων θεολόγων, ἀμερίστως ἐν τοῖς μεριστοῖς μεριζόμεναι καὶ ποικιλλόμεναι· ὡς τὴν μὲν προγνωστικὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν καλεῖσθαι, τὴν δὲ δημιουργικήν τε καὶ συνεκτικήν· τούτων δ᾿ αὖ κατὰ τὸν Μέγαν Διονύσιον, τὰς μὲν οὐσιώσεις, τὰς δὲ ζωώσεις, τὰς δὲ σοφοποιήσεις· ἑκάστη δὲ τούτων, κοινή ἐστι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· καὶ κατ᾿ αὐτὴν ἑκάστην τὴν περὶ ἡμᾶς ἀγαθὴν καὶ θείαν θέλησιν, ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐστίν, ἡ οὐσιοποιὸς καὶ ζωοποιὸς καὶ σοφοποιὸς ἐνέργειά τε καὶ δύναμις· ἃς καὶ ἀσχέτους μεταδόσεις καὶ ἀμειώτους προσείρηκε· τῶν κτιστῶν ὁμοῦ τε πάντων ἐξαίρων καὶ φυσικῶς ἐνεῖναι διδάσκων τῷ μεταδιδόντι.

ηβ´. Ὥσπερ ὁ ἥλιος, ἀμειώτως τοῖς μετέχουσι μεταδιδοὺς θέρμης καὶ φωτός, ἐμφύτους ταῦτ᾿ ἔχει καὶ οὐσιώδεις ἐνεργείας, οὕτω καὶ αἱ θεῖαι μεταδόσεις, ἀμειώτως ἑνοῦσαι τῷ μεταδιδόντι, φυσικαὶ καὶ οὐσιώδεις ἐνέργειαί εἰσιν αὐτοῦ· τοιγαροῦν καὶ ἄκτιστοι. Καθάπερ δὲ τοῦ μὲν ἡλιακοῦ φωτός, οὐδ᾿ ἴχνος ὑπολείπεται τοῦ ἡλίου ὄντος ὑπὸ γῆν καὶ τοὺς ὑπὲρ γῆν ἐπιλιπόντος, οὐδ᾿ ἔνι τὸ τῆς αὐγῆς ταύτης ἀπολαῦον ὄμμα μὴ ἀνακεκρᾶσθαι πρὸς αὐτὴν καὶ δι᾿ αὐτῆς ἡνῶσθαι τῷ βλύζοντι τὸ φῶς· ἡ δ᾿ ἐκεῖθεν θέρμη καὶ ὅσα ἐξ αὐτῆς τελεῖται συμβαλλομένης πρὸς γένεσίν τε καὶ αὔξησιν τοῖς αἰσθητοῖς· καὶ τὴν τῶν χυμῶν καὶ ποιοτήτων πολυειδῆ διαφοράν, οὐκ ἐπιλείπει ταῦτα, κἂν μὴ τὸ συναφὲς ἔχῃ διὰ τῆς ἀκτῖνος πρὸς τὸν ἥλιον· τὸν αὐτὸν τρόπον ὡς κατ᾿ ἀμυδρὰν ἐν αἰσθητοῖς εἰκόνα, τῶν

ἐπιβαλλόντων μόνων τῷ ὑπερφυεῖ καὶ θειοτάτῳ φωτί, τῆς θεοποιοῦ χάριτος εἰλικρινῶς μετέχειν καὶ δι᾿ αὐτῆς ἡνῶσθαι τῷ Θεῷ. Τὰ δ᾿ ἄλλα πάντα, τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας εἰσὶν ἀποτελέσματα, χάριτι μὲν ἐκ μὴ ὄντων προηγμένα, δηλονότι δωρεάν· οὐ κατηγλαϊσμένα δὲ τῇ χάριτι, ἥτις τῆς τοῦ Θεοῦ λαμπρότητος ἐπώνυμόν ἐστιν.

ηγ΄. Ἡ τοῦ Θεοῦ λαμπρότης αὕτη καὶ θεοποιὸς ἐνέργεια, ἧς τὰ μετέχοντα θεοῦται, θεία τίς ἐστι χάρις, ἀλλ᾿ οὐχ ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ· οὐχ ὡς ἀποῦσα τῶν κεχαριτωμένων, κατὰ τὴν τῶν ἐναντίων ληρώδη συκοφαντίαν, πανταχοῦ γὰρ ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ, ἀλλ᾿ ὡς οὐκ οὖσα μεθεκτή, μηδενὸς ὄντος κτιστοῦ, καθὰ προϋποδέδεικται, τοῦ δυνηθέντος ἂν μεταλαχεῖν αὐτῆς· καὶ ἡ θεία ἐνέργεια καὶ χάρις τοῦ πνεύματος, πανταχοῦ παροῦσα καὶ ἀχώριστος αὐτοῦ διατελοῦσα, τοῖς δι᾿ ἀκαθαρσίαν ἀνεπιτηδείοις πρὸς μετάληψιν, ἀμέθεκτός ἐστιν ὥσπερ ἀποῦσα. Ὥσπερ γάρ φησιν αἱ τῶν προσώπων ἐμφάσεις, οὐκ ἐν πάσαις ταῖς ὕλαις γίνονται, ἀλλ᾿ ἐν ταῖς λειότητά τινα καὶ διαφάνειαν κεκτημέναις, οὕτως οὐκ ἐν πάσαις ταῖς ψυχαῖς ἡ τοῦ πνεύματος ἐνέργεια, ἀλλ᾿ ἐν ταῖς μηδὲν σκολιὸν ἐχούσαις μηδὲ στραγγαλιῶδες. Καὶ πάλιν· πᾶσι μὲν πάρεστι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· ἀλλὰ τοῖς μὲν καθαρεύουσι τῶν παθῶν, τὴν ἰδίαν ἐμφαίνει δύναμιν· τοῖς δὲ τὸ ἡγεμονικὸν συγκεχυμένον ἔχουσιν, ἀπὸ τῶν τῆς ἁμαρτίας σπίλων, οὐκ ἔτι.

ηδ΄. Καθάπερ τὸ τοῦ ἡλίου φῶς, τῆς ἀκτῖνος καὶ τῆς δι᾿ αὐτῆς χορηγουμένης θέρμης ἀχώριστόν ἐστιν· ἀλλὰ τῶν ἀπολαυόντων[1] τοὺς ὀφθαλμοὺς μὴ κεκτημένοις, ἀμέθεκτόν ἐστι τὸ φῶς, τῆς παρὰ τῆς ἀκτῖνος μόνης ἀντιλαμβανομένοις θέρμης· οὐ γάρ ἐστιν ὅλως ἀντίληψιν φωτὸς γενέσθαι τοῖς τῶν ὀμμάτων ἀμοιροῦσιν· οὕτω καὶ πολλῷ μᾶλλον, οὐδενὶ τῶν τῆς θείας αἴγλης ἀπολαυόντων ἔσται μέθεξις τῆς οὐσίας τοῦ κτίσαντος. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι τῶν κτισμάτων οὐδέν, ὃ δύναμιν ἴσχει δεκτικὴν τῆς τοῦ κτίσαντος φύσεως.

ηε΄. Συμμαρτυρείτω δὲ κἀνταῦθα νῦν ἡμῖν τὸ μήτε κτιστήν, μήτ᾿ οὐσίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ τὴν μετεχομένην θείαν ἐνέργειαν, καὶ ὁ τοῦ Χριστοῦ Βαπτιστὴς Ἰωάννης, σὺν Ἰωάννῃ τῷ μᾶλλον τῶν ἄλλων πεφιλημένῳ τῷ Χριστῷ μαθητῶν καὶ τῷ χρυσῷ τὴν γλῶτταν Ἰωάννῃ. Ὁ μὲν ἱστορῶν τε καὶ συγγραφόμενος· ὁ δὲ τοῦ Χριστοῦ Πρόδρομος καὶ Βαπτιστὴς λέγων, οὐκ ἐκ μέτρου δίδοσθαι παρὰ Θεοῦ Πατρὸς τὸ πνεῦμα τῷ Χριστῷ[2]· ὁ δὲ χρυσορρήμων, ἐξηγούμενος καὶ γράφων, ὅτι τὸ πνεῦμα ἐνταῦθα τὴν ἐνέργειαν λέγει. Πάντες γὰρ ἡμεῖς μέτρῳ τὴν τοῦ πνεύματος ἐνέργειαν λαμβάνομεν· ἐκεῖνος δὲ ἀμέτρητον καὶ ὁλόκληρον ἔχει πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν. Εἰ δὲ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἀμέτρητος, πολλῷ μᾶλλον ἡ οὐσία. Τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν πνεῦμα τὴν ἐνέργειαν, μᾶλλον δὲ αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ὡς ὁ Βαπτιστὴς εἶπε, καὶ τῷ ἀμέτρητον εἶναι ταύτην, τὸ ἄκτιστον αὐτῆς παρέστησεν· τῷ δὲ μέτρῳ ταύτην ἡμᾶς λαμβάνειν, τὴν πρὸς τὴν ἄκτιστον οὐσίαν τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας διαφοράν. Οὐδεὶς γὰρ οὐδέποτε τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ λαμβάνει· ἀλλ᾿ οὐδὲ εἰ πάντας ὁμοῦ συλλαβὼν εἴποις, καὶ ταῦτα μεριστῶς κατὰ λόγον τῆς ἑαυτοῦ καθάρσεως ἕκαστος. Προϊὼν δὲ ὁ Χρυσόστομος Πατήρ, καὶ ἑτέραν διαφορὰν δείκνυσι τῆς ἀκτίστου οὐσίας πρὸς τὴν ἄκτιστον ἐνέργειαν. Εἰ δὲ ἡ ἐνέργεια, λέγων, τοῦ πνεύματος ἀμέτρητος, πολλῷ μᾶλλον ἡ οὐσία.

1. Οὕτω γραπτέον, ἀντὶ ἀπολαβόντων. 2. Ἰωάνν. γ΄, 34.

ης΄. Εἰ κατὰ τοὺς τῶν ἐναντίων λήρους καὶ τοὺς κατ᾿ αὐτοὺς φρονοῦντας μηδὲν διαφέρει τῆς θείας οὐσίας ἡ θεία ἐνέργεια, καὶ τὸ ποιεῖν, ὃ τῆς ἐνεργείας ἐστι, κατ᾿ οὐδὲν διοίσει τοῦ γεννᾶν καὶ ἐκπορεύειν, ἃ τῆς οὐσίας ἐστιν. Εἰ δὲ τὸ ποιεῖν τοῦ γεννᾶν καὶ ἐκπορεύειν οὐ διενήνοχε, καὶ τά ποιήματα κατ᾿ οὐδὲν διοίσει τοῦ γεννήματος καὶ τοῦ προβλήματος. Εἰ δὲ τοῦθ᾿ οὕτως ἔχει κατ᾿ αὐτούς, ὅ τε τοῦ Θεοῦ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον κατ᾿ οὐδὲν διοίσει τῶν κτισμάτων. Καὶ τὰ κτίσματα πάντα ἔσται τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς γεννήματά τε καὶ προβλήματα, καὶ θεοποιηθήσεται ἡ κτίσις· καὶ ὁ Θεὸς συντάξεται τοῖς κτίσμασι. Διὰ τοῦτο ὁ θεῖος Κύριλλος τὴν διαφορὰν ἐπιδεικνὺς τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας τε καὶ ἐνεργείας, τῆς μὲν θείας φύσεως εἶναι, φησί, τὸ γεννᾶν· τὸ δὲ ποιεῖν τῆς αὐτοῦ θείας ἐνεργείας. Καὶ προσαποφαίνεται σαφῶς λέγων· φύσις δὲ καὶ ἐνέργεια οὐ ταυτόν.

ηζ΄. Εἰ μηδὲν διαφέρει τῆς θείας ἐνεργείας ἡ θεία οὐσία, καὶ τὸ γεννᾶν καὶ ἐκπορεύειν οὐδὲν διοίσει τοῦ ποιεῖν. Ποιεῖ δὲ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ δι᾿ Υἱοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι. Ὥστε καὶ γεννᾷ καὶ ἐκπορεύει, κατὰ τὴν τῶν ἐναντίων δόξαν καὶ τῶν κατ᾿ αὐτούς, δι᾿ Υἱοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι.

ηη΄. Εἰ μηδὲν διαφέρει ἡ θεία οὐσία τῆς θείας ἐνεργείας, οὐδὲ τῆς θελήσεως διενήνοχε· καὶ ἔσται ὁ μόνος ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς γεγεννημένος, καὶ ἐκ τῆς θελήσεως κατ᾿ αὐτούς, ὡς ἔοικε, πεποιημένος.

ηθ΄. Εἰ μηδὲν διαφέρει τῆς θείας ἐνεργείας ἡ τοῦ Θεοῦ οὐσία, μαρτυρεῖται δὲ παρὰ τῶν θεοφόρων ὅτι καὶ ἐνεργείας πολλὰς ἔχει ὁ Θεός, ὡς καὶ δημιουργικὰς προνοίας εἶναι τούτου καὶ ἀγαθότητας, καθάπερ ἀνωτέρω δέδεικται, καὶ πολλὰς λοιπὸν οὐσίας ἔχει ὁ Θεός· ὃ μηδείς ποτ᾿ εἶπεν, ἢ ἐφρόνησε τοῦ χριστωνύμου γένους.

ρ΄. Εἰ μηδὲν διαφέρουσι τῆς θείας οὐσίας αἱ τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαι, οὐδὲ πρὸς ἀλλήλας ἕξουσι διαφοράν. Οὐκοῦν τῆς τοῦ Θεοῦ προγνώσεως οὐδὲν διενήνοχεν ἡ θέλησις· ὥστ᾿ ἢ μὴ πάντα προγινώσκειν τὸν Θεόν, οὐδὲ γὰρ πάντα θέλει τὰ γινόμενα, ἢ θελητὴν εἶναι καὶ τῶν πονηρῶν, ἐπειδὴ πάντα προγινώσκει· καὶ ἢ μὴ εἶναι πάντα προειδότα, ταυτὸν δ᾿ εἰπεῖν, οὐδὲ Θεόν· εἰ μὴ εἶναι ἀγαθόν, ταὐτὸν δ᾿ εἰπεῖν οὐδὲ Θεόν. Διαφέρει τοιγαροῦν τῆς θείας θελήσεως ἡ πρόγνωσις· οὐκοῦν καὶ τῆς θείας οὐσίας ἑκατέρα τούτων.

ρα΄. Εἰ μὴ πρὸς ἀλλήλας ἔχουσι διαφορὰν αἱ θεῖαι ἐνέργειαι, καὶ τὸ δημιουργὸν λοιπὸν τοῦ προγινώσκειν οὐ διενήνοχεν. Ἐπεὶ οὖν ἤρξατό ποτε ὁ Θεὸς δημιουργεῖν, καὶ προγινώσκειν ἤρξατο λοιπόν. Καὶ πῶς Θεός, ὁ μὴ πρὸ αἰώνων τὰ πάντα προειδώς;

ρβ'. Εἰ μηδὲ διαφέρει τῆς θείας προγνώσεως ἡ τοῦ Θεοῦ δημιουργικὴ ἐνέργεια, τῇ προγνώσει τοῦ Θεοῦ σύνδρομα ἔσται τὰ δημιουργήματα· δημιουργούμενα ἀνάρχως, ὡς ἀνάρχως αὐτοῦ δημιουργοῦντος· ἐπεὶ καὶ ἀνάρχως αὐτός τε προγινώσκει καὶ τὰ προγινωσκόμενα ἀνάρχως προγινώσκεται. Καὶ πῶς Θεός, τῶν ποιημάτων αὐτοῦ μηδαμῶς ὑστέρων ὄντων;

ργ'. Εἰ μηδὲν διαφέρει τῆς τοῦ Θεοῦ προγνώσεως ἡ δημιουργικὴ ἐνέργεια, οὐδὲ τὸ δημιουργεῖν ὑπόκειται θελήσει· ἐπεὶ δὲ ἡ πρόγνωσις· οὐδὲ τῷ θέλειν δημιουργεῖ Θεός, ἀλλὰ τὸ πεφυκέναι μόνον. Καὶ πῶς Θεός, ὁ θελήσεως δημιουργῶν χωρίς;

ρδ'. Ὁ Θεός, αὐτὸς μέν ἐστιν ἐν ἑαυτῷ· ὡς τῶν τριῶν θείων ὑποστάσεων, συμφυῶς καὶ ἀιδίως ἐχομένων ἀλλήλων καὶ ἀφύρτως περιχωρουσῶν εἰς ἀλλήλας· ἐν τῷ παντὶ δέ ἐστιν ὁ Θεὸς καὶ τὸ πᾶν ἐν τῷ Θεῷ· ὁ μὲν ὡς συνέχων, τὸ δὲ ὡς ὑπ' αὐτοῦ συνεχόμενον. Οὐκοῦν καὶ τῆς συνεκτικῆς ἐνεργείας, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας τὰ πάντα μετέχει τοῦ Θεοῦ. Ταῦτ' ἄρα καὶ οἱ Θεολόγοι ἐνέργειάν φασι Θεοῦ εἶναι, τὸ εἶναι τοῦτον πανταχοῦ.

ρε'. Καὶ οἱ τῷ Θεῷ εὐαρεστήσαντες καὶ τοῦ δι' ὃ γεγόνασιν ἐπιτυχόντες, τουτέστι τῆς θεώσεως· εἰς τοῦτο γάρ φασι πεποίηκεν ἡμᾶς ὁ Θεός, ἵνα κοινωνοὺς ποιήσῃ τῆς οἰκείας θεότητος[1]· καὶ οἱ τοιοῦτοι τοίνυν ἐν τῷ Θεῷ εἰσιν, ὡς ὑπ' αὐτοῦ θεοποιούμενοι, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτοῖς, ὡς θεοποιῶν αὐτούς ἐστιν. Οὐκοῦν καὶ αὐτοὶ τῆς θείας ἐνεργείας, εἰ καὶ τρόπον ἕτερον, ἀλλ' οὐχὶ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ μετέχουσι. Διὸ καὶ οἱ Θεολόγοι, τῆς θείας ἐνεργείας εἶναι ὄνομα τὴν θεότητα φασίν.

ρς'. Ἡ ὑπερούσιος καὶ ὑπέρζωος καὶ ὑπέρθεος καὶ ὑπεράγαθος φύσις, εἰ ὑπεράγαθός ἐστι καὶ ὑπέρθεος καὶ τὰ τοιαῦτα, οὔτε λέγεται, οὔτε νοεῖται, οὔτε ὅλως πως θεωρεῖται, διὰ τό, πάντων ἐξῃρημένη, καὶ ὑπεράγνωστος εἶναι καὶ τῶν ὑπερουρανίων νόων ὑπερηδρυμένη ἀπεριλήπτῳ δυνάμει, καὶ πᾶσι πάντῃ ἄληπτός τε καὶ ἄρρητος ἀεί. Οὐδὲ γὰρ ὄνομά ἐστιν αὐτῆς κατὰ τὸν νῦν αἰῶνα ἢ κατὰ τὸν μέλλοντα ὀνομαζόμενον. Οὐ λόγος ἐν ψυχῇ συνιστάμενος ἢ διὰ γλώττης προφερόμενος· οὐκ ἐπαφή τις, καὶ μέθεξις αἰσθητὴ ἢ νοερά· ἀλλ' οὐδὲ φαντασία ὅλως. Διὸ οἱ Θεολόγοι πλησιωτέραν αὐτῇ μᾶλλον τίθενται, τὴν δι' ἀποφάσεων τελεωτάτην ἀκαταληψίαν· ὡς πάντα ὅσα ἐστὶν ἢ ὅλως λέγεται, ὑπεροχικῶς ἀφαιρουμένην· καὶ τοίνυν, οὐδ' οὐσίαν αὐτὴν ἢ φύσιν ὀνομάσαι θεμιτόν, ὀνομάζοντα κυρίως, ὅς τις ὑπὲρ πᾶσαν ἀλήθειαν ἀληθείας ἐπιγνώμων· ἐπεὶ δ' αὖθις πάντων ἐστὶν αἰτία καὶ περὶ αὐτὴν πάντα καὶ αὐτῆς ἕνεκα καὶ αὐτή ἐστι πρὸ πάντων, καὶ ἁπλῶς καὶ ἀπεριορίστως ἐν ἑαυτῇ ἅπαντα προήλειφεν, ἐκ πάντων αὐτὴν ὀνομαστέον καταχρηστικῶς, ἀλλ' οὐ κυρίως· οὐκοῦν καὶ οὐσίαν αὐτὴν καὶ φύσιν προσρητέον· κυρίως δὲ τὴν οὐσιοποιὸν τοῦ Θεοῦ πρόοδόν τε καὶ ἐνέργειαν· ταύτην γὰρ τὴν ὄντως οὖσαν τοῦ ὄντως ὄντος θεολογικὴν οὐσιωνυμίαν, καὶ ὁ Μέγας Διονύσιός φησιν.

1. Πρβλ. Β' Πετρ. α', 4.

ρζ'. Εὕροι τις ἂν τὴν τῆς φύσεως προσηγορίαν, κἀπὶ τῶν φυσικῶς προσόντων τιθεμένην, ἐπί τε τῶν κτιστῶς ὄντων καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ ὁ τῶν Γρηγορίων θεολογικώτατός φησί που τῶν ἐπῶν· ἥδε γὰρ ἄνακτος ἐμοῦ φύσις ὄλβον ὀπάζειν· οὐδὲ γὰρ τὸ διδόναι φύσις ὁτῳοῦν· ἀλλὰ φυσικῶς πρόσεστι τῷ εὐεργετικῷ. Κἀπὶ τοῦ πυρὸς δὲ φαίη τις ἄν, φύσιν ἔχειν ἀνωφερὲς εἶναι καὶ φῶς ἐνιέναι τοῖς ὁρῶσιν· ἀλλ' οὐχ ἡ κίνησις αὐτῷ φύσις, οὐδὲ τὸ ἐμποιεῖν ἁπλῶς, ἀλλ' ἡ τῆς κινήσεως ἀρχή. Λέγεται τοιγαροῦν καὶ τὰ φυσικὰ φύσις, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Μέγας Διονύσιος ἀλλαχοῦ φησι, φύσις γράφων τῷ ἀγαθῷ τὸ παράγειν καὶ σώζειν· δηλονότι φυσικῶς τοῦτο πρόσεστιν αὐτῷ. Καὶ τοίνυν, ὅταν ἀκούσῃς τῶν Πατέρων ἀμέθεκτον λεγόντων τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἐκείνην μοι νόει τὴν ἀνεκφοίτητόν τε καὶ ἀνέκφαντον. Ὅταν δ' αὖθις μεθεκτήν, νόει μοι τὴν φυσικῶς προσοῦσαν τῷ Θεῷ πρόοδον καὶ τὴν ἔκφανσιν καὶ τὴν ἐνέργειαν. Καὶ οὕτως στέργων ἀμφότερα, ὁμόλογος ἔσῃ τοῖς πατράσι.

ρη'. Τὸ μέρος τῆς οὐσίας καὶ τὸ βραχύτατον, πάσας ἔχει τὰς αὐτῆς δυνάμεις· ὡς καὶ ὁ σπινθὴρ λαμπρόν τε καὶ φωτιστικόν ἐστι, διακριτικόν τε καὶ καυστικὸν τῶν ἐγγιζόντων· αὐτοκίνητόν τε φύσει καὶ ἀνωφερές· καὶ ἁπλῶς ὅσα καὶ τὸ πῦρ, οὗ μόριόν ἐστι· καὶ ἡ σταγὼν τὰ πάντ' ἔχει ὅσα καὶ τὸ ὕδωρ, οὗ ἐστι σταγών· καὶ ἡ βῶλος, ὅσα καὶ τὸ μέταλλον κέκτηται, οὗπερ ἀπορρὼξ τυγχάνει. Τοιγαροῦν εἴπερ τῆς ἀνεκφάντου ἐκείνης οὐσίας τοῦ Θεοῦ μετέχομεν, κἂν εἰ πάσης, κἂν εἰ μορίου μετέχῃ τις αὐτῆς, παντοδύναμος ἔσται· καὶ οὕτω τῶν ὄντων ἕκαστον ἔσται παντοδύναμον· ὃ μηδὲ πάντες ἔχομεν ὁμοῦ, κἂν πᾶσαν τὴν κτίσιν συμπεριλαβὼν εἴπῃς. Τοῦτο δεικνὺς ὁ Παῦλος ἐκ περιουσίας καὶ αὐτοῖς τοῖς εὐμοιρηκόσι τῶν θεοποιῶν χαρισμάτων τοῦ πνεύματος, οὐ πάνθ' ἑκάστῳ προσεῖναι μαρτυρεῖ τὰ χαρίσματα τοῦ πνεύματος· ἀλλὰ τῷ μέν, φησί, δίδοται λόγος σοφίας· τῷ δὲ λόγος γνώσεως· ἄλλῳ δ' ἄλλο τι κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα[1]. Ὁ δὲ Χρυσόστομος Πατήρ, φανερῶς προαναστέλλων τὴν τῶν ἐναντίων πλάνην, οὐ πάντα τις ἔχει, φησίν, ἵνα μὴ φύσιν εἶναι τὴν χάριν νομίσῃς· ἀλλ' οὐδὲ κτιστὴν ἡγήσαιτό τις, νοῦν ἔχων, τὴν ἀντιδιαστελλομένην ὧδε χάριν τῆς θείας φύσεως· ὅτι τε Θεοῦ φύσιν οὐκ ἂν ποτέ τις δείσειε μή τις τὸ κτίσμα νομίσῃ· καὶ ὅτι εἰ καὶ διενήνοχε τῆς θείας φύσεως, οὐ διασπᾶται ταύτης ἡ τοῦ πνεύματος χάρις, ἐπισπᾶται δὲ μᾶλλον τοὺς ἠξιωμένους πρὸς τὴν συνάφειαν τοῦ θείου πνεύματος.

ρθ'. Ἡ οὐσία, παρ' ὅσων ἐστὶ μετεχομένη, τοσαύτας καὶ τὰς ὑποστάσεις ἔχει. Καὶ γὰρ ὁπόσας ἂν λαμπάδας ἀνάψοι τις ἀπὸ τῆς μιᾶς, τοσαύτας καὶ τὰς ὑποστάσεις τοῦ πυρὸς ἐποίησεν. Συμβαίνει τοίνυν, εἴπερ κατὰ τοὺς ἡμῖν ἀντικειμένους ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ μετέχεται, καὶ ταῦτα παρὰ πάντων, μηκέτι τρισυπόστατον εἶναι ταύτην, ἀλλὰ μυριοϋπόστατον· τίς δὲ καὶ τῶν τοῖς θείοις δόγμασιν ἐντεθραμμένων οὐκ ἐπίσταται Μασσαλιανῶν εἶναι

1. Α' Κορ. ιβ', 8.

τοῦτο τὸ παράλημμα; τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ μετεσχηκέναι τοὺς εἰς ἄκρον τῆς κατ᾽ αὐτοὺς ἀρετῆς ἐληλακότας, ὧν τὴν βλασφημίαν οἱ ἀντικείμενοι καὶ ὑπερβαλλέσθαι φιλοτιμούμενοι, οὐ τοὺς κατ᾽ ἀρετὴν μόνον διενεγκόντας τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἁπλῶς ξύμπαντας τῆς θείας οὐσίας φασὶ μετέχειν, ἀνουστάτῳ προφάσει, τοῦ παρεῖναι ταύτην πανταχοῦ. Ὁ δὲ πολὺς ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος, τὰς φρενοβλαβεῖς τούτων τε κἀκείνων δόξας πόρρωθεν ἀνασκευάζων, Χριστός, φησί, διὰ τὴν θεότητα· χρίσις γὰρ αὕτη τῆς ἀνθρωπότητος· οὐκ ἐνεργείᾳ κατὰ τοὺς ἄλλους Χριστοὺς ἁγιάζουσα, παρουσίᾳ δὲ ὅλου τοῦ χρίοντος. Καὶ οἱ θεόσοφοι δὲ Πατέρες, κοινῇ συνεληλυθότες, ἀπεφήναντο, ἐνοικεῖν μὲν τὴν θεότητα τοῖς ὡς χρεὼν κεκαθαρμένοις, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς ἔχει φύσεως· οὔτε τοίνυν κατὰ τὴν οὐσίαν, οὔτε καθ᾽ ὑπόστασίν τινα μέτοχός τις γίνεται Θεοῦ· μερίζεται γὰρ τούτων ἑκάτερον οὐδ᾽ ὁπωσοῦν, οὐδὲ μεταδίδοται τὸ παράπαν οὐδενί. Διὸ καὶ πᾶσι παντάπασιν ἀχώρητος, κατὰ ταῦτα, ὁ Θεός, εἰ καὶ πανταχοῦ, κατὰ ταῦτα, πάρεστιν. Ἡ δὲ κοινὴ τῆς τρισυποστάτου φύσεως ἐνέργειά τε καὶ δύναμις, διαφόρως μεριζομένη καὶ καταλλήλως τοῖς μετέχουσι, διὰ τοῦτο καὶ χωρητὴ γίνεται τοῖς κεχαριτωμένοις. Τὸ γὰρ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, κατὰ τὸν Μέγαν φάναι Βασίλειον, οὐχ ἑνὶ μέτρῳ τοῖς ἀξίοις μετεχόμενόν ἐστιν, ἀλλὰ κατὰ ἀναλογίαν τῆς πίστεως διαιρεῖ τὴν ἐνέργειαν· ἁπλοῦν μὲν ὂν τῇ οὐσίᾳ, ποικίλον δὲ ταῖς δυνάμεσι.

ρι'. Τὸ μετέχειν τινὸς λεγόμενον, μέρος ἔχει τοῦ μετεχομένου· κἂν γὰρ εἰ μὴ μέρους, ἀλλὰ τοῦ παντὸς μετέχει, ἔχειν ἂν κυρίως λέγοιτ᾽ ἄν, ἀλλ᾽ οὐχὶ μετέχειν τούτου. Μεριστὸν ἄρα τὸ μετεχόμενόν ἐστιν, εἴπερ μέρους μετέχειν ἀνάγκη τὸ μετέχον. Ἡ δὲ οὐσία τοῦ Θεοῦ παντάπασίν ἐστιν ἀμέριστος· οὐκοῦν καὶ παντάπασίν ἐστιν ἀμέθεκτος. Τὸ δὲ μερίζεσθαι τῆς θείας ἐνεργείας εἶναι, πολλαχοῦ τῶν λόγων ὁ Χρυσόστομος ἀποφαίνεται Πατήρ· αὕτη τοιγαροῦν ἐστιν ἡ καὶ παρὰ τῶν ἠξιωμένων τῆς θεουργοῦ χάριτος μετεχομένη. Ἄκουσον οὖν αὐτοῦ πάλιν τοῦ τὴν γλῶτταν χρυσοῦ, προδηλότατα διδάσκοντος ἀμφότερα· τό τε τὴν ἐνέργειαν, ἀλλ᾽ οὐ τὴν οὐσίαν εἶναι τὴν μεριζομένην ἀμερίστως καὶ μετεχομένην, ἀλλ᾽ οὐχὶ τὴν ἀμέθεκτον οὐσίαν, ἐξ ἧς ἡ θεία πρόεισιν ἐνέργεια. Προσθεὶς γὰρ τὸ Εὐαγγελικὸν ἐκεῖνο, ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν[1]· εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ πυρός, φησίν, ἔνθα οὐσία τὸ μεριζόμενον καὶ σῶμα, καὶ μερίζομεν καὶ οὐ μερίζομεν αὐτό, πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἐνεργείας καὶ ἐνεργείας τῆς ἐξ ἀσωμάτου οὐσίας;

ρια'. Ἔτι τό τινος μετέχειν κατ᾽ οὐσίαν, κοινὴ ἀνάγκη μετὰ τοῦ μετεχομένου τὴν οὐσίαν ἔχειν, καὶ κατά τι τὴν αὐτήν. Τίς οὖν ποτ᾽ ἤκουσε μίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμῶν κατά τι τὴν οὐσίαν; καὶ ταῦτα τοῦ Μεγάλου Βασιλείου λέγοντος· αἱ μὲν ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος· καὶ τοῦ θείου Μαξίμου, φά-

1. Ἰωάνν. α', 16.

σκοντος, πάντα ὅσα ὁ Θεός, καὶ ὁ διὰ τῆς χάριτος τεθεωμένος ἔσται, χωρὶς τῆς κατ᾽ οὐσίαν ταυτότητος. Οὐκ ἄρα τῆς θείας οὐσίας ἔνεστι μετέχειν, οὐδ᾽ αὐτοὺς τοὺς διὰ τῆς θείας χάριτος τεθεωμένους. Τῆς δὲ θείας ἐνεργείας ἔνεστι μετέχειν. Εἰς τοῦτο γάρ με φέρει τὸ μέτριον ἐνταῦθα φέγγος τῆς ἀληθείας, λαμπρότητα Θεοῦ ἰδεῖν καὶ παθεῖν, φησὶν ὁ θεολόγος Γρηγόριος. Καὶ ἡ λαμπρότης τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ᾽ ἡμᾶς[1], κατὰ τὸν ψαλμῳδὸν Προφήτην. Καὶ μίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν Ἁγίων τὴν ἐνέργειαν ὁ τούτοις ἐναρίθμιος Μάξιμος γράφει διαρρήδην· καὶ ζώσας εἰκόνας εἶναι τούτους Χριστοῦ καὶ ταὐτὸ μᾶλλον αὐτῷ κατὰ τὴν χάριν ἢ ἀφομοίωμα.

ριβ'. Ὁ Θεὸς αὐτός ἐστιν ἐν ἑαυτῷ, τῶν τριῶν θείων ὑποστάσεων φυσικῶς, ὁλικῶς, ἀιδίως καὶ ἀνεκφοιτήτως, ἅμα δὲ καὶ ἀφύρτως καὶ ἀσυγχύτως ἐχομένων ἀλλήλων καὶ περιχωρουσῶν εἰς ἀλλήλας, ὡς μίαν εἶναι τούτων καὶ τὴν ἐνέργειαν, ὅπερ ἐπ᾽ οὐδενὸς ἄν τις εὕροι τῶν κτιστῶν (ὁμοία μὲν γὰρ ἐν τοῖς ὁμογενέσιν, ἀλλ᾽ ἑκάστης ὑποστάσεως καθ᾽ ἑαυτὴν ἐνεργούσης, ἰδία καὶ ἡ ἐνέργεια). Οὐκ ἔχει δὲ οὕτως ἐπὶ τῶν τριῶν ἐκείνων θείων καὶ προσκυνητῶν ὑποστάσεων. Ὡς ἀληθῶς γὰρ μία ἐκεῖ καὶ ἡ αὐτή ἐστι· μία γὰρ ἡ τοῦ θείου βουλήματος κίνησις, ἐκ προκαταρκτικοῦ αἰτίου τοῦ Πατρὸς ὁρμωμένη, καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ προϊοῦσα καὶ ἐν τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι προφαινομένη· καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων· ἐντεῦθεν γὰρ πᾶσα φυσικὴ ἐνέργεια καθίσταται γνώριμος. Καὶ τοίνυν οὐχ ὥσπερ ὁμοία μέν, ἄλλη δὲ παρ᾽ ἄλλης χελιδόνος ἐκτελεῖται καλιὰ καὶ ἄλλη παρ᾽ ἄλλου γραφέως καταγράφεται σελίς, κἂν ἐκ τῶν αὐτῶν στοιχείων ᾖ, οὕτω καὶ ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος ἴδιον ἀποτέλεσμα παρ᾽ ἑκάστης ὁρᾶται τῶν ὑποστάσεων· ἀλλὰ πᾶσα ἡ κτίσις τῶν τριῶν ἐστὶν ἔργον ἕν· καὶ ἀπὸ ταύτης μίαν καὶ αὐτὴν τῶν τριῶν προσκυνητῶν προσώπων, ἀλλ᾽ οὐκ ἀποτεταγμένην ἑκάστῳ καὶ ὁμοίαν νοεῖν ὑπὸ τῶν Πατέρων μεμυήμεθα τὴν θείαν ἐνέργειαν.

ριγ'. Ἐπεὶ ἐν ἀλλήλοις ἀσυγχύτως τε καὶ ἀφύρτως ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιόν εἰσιν, ὅθεν ἴσμεν μίαν εἶναι τούτων ἀκριβῶς τὴν κίνησιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἣν ἔχει ὁ Πατὴρ ἐν ἑαυτῷ ζωὴν ἢ δύναμιν, οὐχ ἕτερόν ἐστι παρὰ τὸν Υἱόν, ὡς τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ καὶ ζωὴν καὶ δύναμιν ἔχοντα· οὕτω δὴ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Οἱ δὲ νομίζοντες μηδὲν διαφέρειν τῆς θείας οὐσίας τὴν θείαν ἐνέργειαν, ἐπειδήπερ οὐκ ἄλλος, ἀλλ᾽ αὐτός ἐστιν ὁ Θεὸς ἡ ζωὴ ἡμῶν καὶ αὐτός ἐστιν ὁ μὴ πρὸς ἕτερον, ἀλλὰ καθ᾽ ἑαυτὸν προαιώνιος ζωὴ ὑπάρχων, δυσσεβεῖς τε εἰσὶ καὶ ἀμαθεῖς. Ἀμαθεῖς μέν, ἐπεὶ μήπω ἐδιδάχθησαν, ὅτι καὶ ἡ ἀνωτάτω Τριὰς οὐχ ἕτερος, ἀλλ᾽ αὐτός ἐστιν ὁ Θεός· καὶ οὐδὲν ἐμποδίζει πρὸς τοῦτο, πρὸς τὸ διαφέρειν τῆς Τριάδος τὴν Μονάδα. Δυσσεβεῖς δέ, ὅτι δι᾽ ἀλλήλων ἀναιροῦσι καὶ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν· τὸ γὰρ πρὸς ἕτερον οὐκ ἔστιν οὐσία· καὶ τὸ καθ᾽ ἑαυτὸ πρὸς ἕτερον οὐκ ἔστιν· εἰ γοῦν ταῦτα μηδὲν δια-

1. Ψαλμ. 89,17.

φέρουσιν ἀλλήλων, δι᾽ ἀλλήλων ἀναιροῦνται· μᾶλλον δὲ τοὺς μηδὲν διαφέρειν ταῦτα λέγοντας, τοῦ καταλόγου τῶν θεοσεβῶν ἐξαίρουσιν.

ριδ΄. Ἀλλ᾽ ἡμεῖς καὶ ζωὴν ἡμῶν κατ᾽ αἰτίαν τε καὶ ἐνέργειαν, ὁμολογοῦμεν εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱόν· καὶ ζωὴν εἶναι τοῦτον αὐτὸν καθ᾽ ἑαυτόν, ἀσχέτως τε καὶ ἀπολελυμένως πάντῃ καὶ ἀκτίστως ἔχειν τοῦτον ἀμφότερά φαμεν· ὡσαύτως καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Οὐκοῦν καὶ ἡ ζωὴ ἡμῶν αὕτη, παρ᾽ ἧς ὡς αἰτίας τῶν ζώντων ζωοποιούμεθα, οὐδὲν ἄλλο παρὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιόν ἐστι· κατ᾽ αἰτίαν γὰρ ὁ Τρισυπόστατος ἡμῶν Θεός, ἡμῶν λέγεται ζωή· καὶ εἰ μὴ κατ᾽ αἰτίαν, μηδὲ πρὸς ἕτερον, ἀλλ᾽ ἀσχέτως καὶ καθ᾽ ἑαυτὴν θεολογουμένη ἡ θεία ζωή, οὐδὲν ἕτερον παρὰ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιόν ἐστιν, οὐδαμῶς δὲ τὰ τοιαῦτα προσίσταται τοῖς ἄκτιστον εἶναι τὸν Θεὸν δοξάζουσι, μὴ κατὰ τὴν οὐσίαν μόνον καὶ τὰς ὑποστάσεις, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν κοινὴν τῶν Τριῶν θείαν ἐνέργειαν· ἕνα γὰρ Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι θεολογοῦμεν· μίαν ἔχοντα τὴν οὐσίαν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν καὶ ὅσα ἄλλα περὶ τὴν οὐσίαν θεωρεῖται· ἃ καὶ ἄθροισμα καὶ πλήρωμα λέγεται θεότητος[1] κατὰ τὴν Γραφήν, καθ᾽ ἑκάστην τῶν ἁγίων τριῶν ὑποστάσεων ἐπίσης θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα.

ριε΄. Οἱ τὴν θείαν ταύτην ἀθετοῦντες ἐνέργειαν καὶ νῦν μὲν κτιστὴν εἶναι λέγοντες, νῦν δὲ τῆς θείας οὐσίας μηδαμῶς διαφέρουσαν· ἄλλοτ᾽ αὖθις ἑτέραν καινοτομοῦντες δυσσέβειαν, μόνην ἄκτιστον ἐνέργειαν, τὸν τοῦ Πατρὸς Μονογεννῆ δογματίζουσι· καὶ ταύτην δὴ βουλόμενοι τὴν δόξαν συνιστᾶν, κἀκεῖνα τοῦ σεπτοῦ Κυρίλλου προβάλλονται· ζωή, ἣν ὁ Πατὴρ ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὐχ ἑτέρα τίς ἐστι παρὰ τὸν Υἱόν· καὶ ὅτι ἡ ἐν Υἱῷ ζωὴ οὐχ ἑτέρα τίς ἐστι παρὰ τὸν Πατέρα· καὶ ἀληθεύει ὁ λέγων, ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί[2]. Ἡμεῖς δ᾽ ὡς ἐν ἐπιτόμῳ, κατὰ τὸ ἐγχωροῦν, ὑποδείξομεν τὴν ἐν τοῖς ῥητοῖς τούτοις τοῦ Ἁγίου διάνοιαν καὶ τὸ δυσσεβὲς τῶν ἐξ ἀδιακρίτου ζόφου πρὸς ἡμᾶς ἀντιλεγόντων ἀπελέγξομεν. Τοῖς γὰρ τὸν Υἱὸν οὐκ ἀνόμοιον μόνον τῷ Πατρί, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν Πατέρα λέγουσι κακῶς, ὡς οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλ᾽ ἐπείσακτον καὶ κατὰ μετοχὴν καὶ προσθήκην ἔχοντα τὸ ζῆν καὶ τὴν ζωήν, καὶ ὡς λαμβάνοντα δεχόμενον ταύτην παρὰ τοῦ Πατρός, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ[3]· τοῖς οὖν τὸ Εὐαγγελικὸν τοῦτο νοοῦσιν οὕτω δυσσεβῶς, ἀντιλέγων ὁ θεῖος Κύριλλος· ἐπεὶ ζωὴ μὲν ὁ Θεὸς καὶ κατὰ τὴν ἐνέργειαν λέγεται, ὡς ζωοποιῶν τὰ ζῶντα· αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ ζωὴ τῶν κατὰ φύσιν ζώντων, ὡς τῆς φύσεως κτίστης, ἀλλὰ καὶ τῶν θείως ζώντων, ὡς χορηγὸς τῆς χάριτος. Λέγεται δὲ καὶ ζωὴ αὐτὸς καθ᾽ ἑαυτόν, οὐ πρὸς ἕτερον, ἀλλ᾽ ἀφέτως τε καὶ ἀπολελυμένως πάντῃ. Θέλων ὁ θεῖος Κύριλλος δεῖξαι ὅτι καθ᾽ ἑκάτερον τούτων οὐδὲν ὁ Υἱὸς διαφέρει τοῦ Πατρὸς καὶ ὅτι παρὰ τοῦ Πατρὸς δέ-

1. Πρβλ. Κολ. β΄, 9. 2. Ἰωάνν. ιδ΄, 11. 3. Ἰωάνν. ε΄, 26.

χεσθαί τι τὸν Υἱόν, οὐ μετὰ τὸν Πατέρα δείκνυσιν, οὐδὲ χρόνῳ δευτερεύοντα κατ᾽ οὐσίαν τὸν Υἱόν, πρὸς πολλοῖς ἑτέροις καὶ τοῦτό φησιν· οὐκ ἐν τῷ δέχεσθαί τι τὸ εἶναι ἔχει, ἀλλ᾽ ὧν δέχεταί τι. Καὶ συμπεραίνων, ἐπάγει· οὐκοῦν οὐ τὸ λαβεῖν τι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀναγκάσει δεύτερον εἶναι τῷ χρόνῳ κατ᾽ οὐσίαν τὸν Υἱόν· τὴν ζωὴν ἐνταῦθα, ἣν ἔχει ὁ Πατὴρ καὶ ἣν ὁ Υἱὸς παρὰ Πατρὸς λαμβάνει, μὴ εἶναι τὴν οὐσίαν ἐκδεχόμενος.

ρις΄. Ἔτι δεικνὺς ὁ θεῖος Κύριλλος, ὡς εἰ καὶ πρὸς τὰ ζῶντα λέγεται ζωὴ κατ᾽ ἐνέργειαν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, ὡς ζωοποιῶν αὐτά, καὶ ζωὴ καλούμενος αὐτῶν, οὐδὲ κατὰ τοῦτό ἐστιν ἀνόμοιος τῷ Πατρὶ ἀλλὰ κατὰ φύσιν ἔχει τὸ ζωὴν τούτων εἶναι καὶ ζωοποιεῖν αὐτὰ καθὰ καὶ ὁ Πατήρ, γράφει προϊών· εἰ μὴ ζωὴ κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Υἱός, πῶς ἐπαληθεύσει λέγων· ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον[1]· καὶ πάλιν· τὰ πρόβατα τὰ ἐμά, τῆς ἐμῆς ἀκούει φωνῆς, κἀγὼ δίδωμι αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον[2]· καὶ μετά τινα, ὡς φύσει προσοῦσαν αὐτῷ τὴν ζωὴν καὶ οὐσιωδῶς ἐνυπάρχουσαν, δώσειν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν ἐπαγγέλλεται[3]· πῶς οὖν ἐνδέχεται νοεῖν οὐκ ἔχοντα τὸν Υἱὸν εἰληφέναι ταύτην παρὰ τοῦ Πατρός; Ἐντρεπέσθωσαν τοίνυν οἱ φρενοβλαβεῖς, ἡνίκα ἂν ἀκούσωσι φυσικῶς προσεῖναι τῷ Θεῷ ζωήν, τὴν αὐτοῦ ταύτην εἶναι λέγοντες οὐσίαν. Οὐ γὰρ τὴν αὐτοῦ οὐσίαν τοῖς πιστοῖς ἡμῖν παρέχει ὁ Πατὴρ ἢ ὁ Υἱὸς ἢ τὸ Πνεῦμα τὸν Ἅγιον· ἄπαγε τῆς ἀσεβείας.

ριζ΄. Καὶ διὰ τῶν ἑξῆς δ᾽ οὐχ ἧττον τοῖς τὰ τοῦ ἐναντίου φρονοῦσιν, ἀντιλέγων ὁ Μέγας Κύριλλος· προελθών φησιν ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρός, πάντα τὰ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἐπάγεται· ἓν δὲ τῶν προσόντων τῷ Πατρὶ καὶ ἡ ζωή. Τῷ γοῦν εἰπεῖν ἓν τῶν προσόντων τῷ Πατρί, πολλὰ εἶναι τὰ προσόντα τούτῳ φανερῶς ἀπέδειξεν. Εἰ γοῦν ἡ ζωὴ αὕτη ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἐστί, πολλὰς κατὰ τοὺς οὕτω φρονοῦντας οὐσίας ἔχει ὁ Θεός. Πρός γε μὴν τῇ δυσσεβείᾳ καὶ ἀμαθείας ὑπερβολὴν οὐκ ἐλλείπει, τὸ λέγειν τὸ ὂν καὶ τὸ προσὸν ταὐτόν, εἰ μὴ ἄρα κατά τι. Πολλῷ δ᾽ ἔτι μᾶλλον ἀνοητότερον, κατὰ μηδὲν διαφέρειν λέγει τὸ ὂν καὶ τὰ προσόντα, ταὐτὸ δ᾽ εἰπεῖν τὸ ἓν καὶ τὰ πλείω τοῦ ἑνός. Ἀδύνατον γὰρ πάντῃ τε καὶ πάντως καὶ ἀλόγιστον ἓν εἶναι τι καὶ πλείω κατὰ τὸ αὐτό.

ριη΄. Ὁ μὲν οὖν θεῖος Κύριλλος, καὶ ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν ἓν τῶν προσόντων τῷ Πατρὶ καὶ ἡ ζωή, παρέστησεν ὅτι ζωὴν ἐνταῦθα, οὐ τὴν οὐσίαν ὀνομάζει τοῦ Θεοῦ. Φέρε δ᾽ ὅμως καὶ ἐπὶ λέξεως αὐτὸν προενέγκωμεν, πολλὰ τοιαῦτα λέγοντα τὰ τῷ Θεῷ προσόντα. Προϊὼν τοίνυν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, πολλά, φησί, προσεῖναι λέγεται τῷ Πατρὶ πλεονεκτήματα· ἀλλ᾽ οὐ τούτων ἔσται γυμνὸς ὁ Υἱός. Πῶς ἂν εἴη τὰ πολλὰ ταῦτα καὶ τῷ Θεῷ προσόντα, θεία οὐσία; Θέλων δὲ δεῖξαι καί τινα τῶν προσόντων τούτων πλεονεκτημάτων τῷ Πατρί, προήγαγε τὸν Παῦλον λέγοντα· ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ σοφῷ Θεῷ[4]· ὅθεν ἔτι δείκνυται μᾶλλον, ὡς οὐδὲν τῶν προσ-

1. Ἰωάνν. ς΄, 47. 2. Ἰωάνν. ι΄, 27-28. 3. Ἰωάνν. ιζ΄, 2. 4. Α΄ Τιμ. α΄, 17.

όντων τῷ Θεῷ οὐσία ἐστί. Πῶς γὰρ ἂν εἴη τὸ ἄφθαρτον, καὶ τὸ ἀόρατον καὶ ἁπλῶς πάντα τὰ ἀφαιρεματικὰ ἢ καὶ τὰ ἀποφατικά, ὁμοῦ τε ἢ χωρὶς ἕκαστον, οὐσία; Οὐδὲ μία γὰρ οὐσία, ὅτι μὴ τόδε ἢ τάδε ἐστί. Τούτοις δὲ καὶ τὰ προσόντα τῷ Θεῷ, καταφατικῶς συνταττόμενα παρὰ τῶν Θεολόγων, δείκνυται μηδέν αὐτῶν δηλοῦν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ· εἰ καὶ πᾶσι τοῖς τούτων ὀνόμασιν, ὡς παντάπασιν ἀνωνύμου τῆς ὑπερουσιότητος ἐκείνης οὔσης· ἐπ' αὐτῆς ἡνίκ' ἂν δέῃ χρώμεθα.

ριθ'. Τὰ προσόντα, ἐξ ἀνάγκης ζητεῖται τίνι πρόσεστι. Καὶ εἰ μηδενί, οὐδὲ προσόντα ἐστιν. Εἰ δ' ἕνι τινὶ πρόσεστι τὰ προσόντα, τοῦτο δ' ἔστιν ἡ οὐσία, μηδὲν δ' αὕτη πάντῃ κατ' αὐτοὺς διαφέρει, ἑκάστου τε καὶ ὁμοῦ πάντων τῶν προσόντων· τὰ δὲ προσόντα πολλά, ἡ μία ἐκείνη πολλαὶ ἔσονται οὐσίαι· καὶ τὸ ἓν ἐκεῖνο κατ' οὐσίαν πολλὰ ἔσται κατὰ τὴν οὐσίαν· καὶ πολλὰς οὐκοῦν οὐσίας ἔχει. Εἰ δὲ καὶ ἕν ἐστι καὶ πολλὰς οὐσίας ἔχει, σύνθετόν ἐστι κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην. Τούτων οὖν τῶν ἐπὶ τοσοῦτον δυσσεβῶν ἀγνοημάτων, ὁ θεῖος Κύριλλος ἐξαιρούμενος τοὺς πειθομένους, ἐν αὐτοῖς τοῖς θησαυροῖς φησίν· εἰ ὅπερ ἂν ὑπάρχῃ μόνῳ τῷ Θεῷ, τοῦτο πάντως αὐτοῦ ἔσται καὶ οὐσία, ἐκ πολλῶν ἡμῖν οὐσιῶν συγκείσεται· πολλὰ γάρ ἐστιν, ἃ μόνῳ μὲν αὐτῷ κατὰ φύσιν ὑπάρχει, ἑτέρῳ δὲ τῶν ὄντων οὐδενί· καὶ γὰρ Βασιλεὺς καὶ Κύριος καὶ ἄφθαρτος καὶ ἀόρατος, καὶ πρὸς τούτοις ἕτερα μυρία περὶ αὐτοῦ λέγουσιν αἱ θεῖαι Γραφαί. Εἰ τοίνυν ἕκαστον τῶν αὐτῷ προσόντων ἐν οὐσίας τάξει κείσεται, πῶς οὐκ ἔσται σύνθετος ὁ ἁπλοῦς; ὅπερ ἐστὶν ἐννοεῖν ἀτοπώτατον.

ρκ'. Παραστήσας διὰ πολλῶν ὁ σοφὸς τὰ θεῖα Κύριλλος, ὡς εἰ καὶ ζωή ἐστι καὶ ζωὴν ἔχειν λέγεται κατ' ἐνέργειαν ὁ Υἱός, ὡς ζωοποιῶν ἡμᾶς, καὶ ζωὴ τῶν ζώντων ὤν, οὐκ ἔστιν ἀνόμοιος καὶ κατὰ τοῦτο τῷ Πατρί· καὶ οὗτος γὰρ ζωοποιεῖ· θέλων προσαποδεῖξαι, ὡς εἰ καὶ μὴ πρὸς ἕτερόν τι, ἀλλ' ἀφέτως πάντῃ καὶ ἀπολύτως ζωὴ καὶ ζωὴν ἔχειν λέγεται ὁ Υἱός· ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἀνόμοιός ἐστι τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν ζωήν· ἐπειδή περ ἡνίκα μὴ ζωὴν ἡμῶν ὡς ἡμᾶς ζωοποιοῦντα τὸν Θεὸν λέγομεν, ἀλλ' ἀφέτως πάντῃ καὶ ἀπολελυμένως, τηνικαῦτα τὴν οὐσίαν αὐτοῦ καλοῦμεν ἀπὸ τῆς κατὰ φύσιν αὐτῷ προσούσης ἐνεργείας· ὥσπερ καὶ σοφίαν καὶ ἀγαθότητα καὶ τ' ἄλλα πάντα· τοῦτο τοίνυν θέλων ἀποδεῖξαι, φησίν· ὡς ὅταν οὕτως λέγωμεν, ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα [1], ζωὴν τότε καλοῦμεν τὸν Υἱόν· ἕτερον τοῦ Πατρὸς ὄντα κατὰ μόνην τὴν ὑπόστασιν, ἀλλὰ οὐχὶ κατὰ τὴν ζωήν· διὸ οὐδὲ σύνθεσίς τις καὶ διπλόη περὶ αὐτὸν νοεῖται. Καὶ ὅτε πάλιν ζωὴν ἐν ἑαυτῷ φαμὲν ἔχειν τὸν Υἱόν, τὴν ἀπολελυμένως νοουμένην ἐκείνην, ζωὴν καλοῦμεν τὸν Πατέρα· ζωὴ γὰρ ὢν οὐ πρὸς ἕτερον, ἀλλ' ἀφέτως αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐν ἀλλήλοις εἰσίν. Αὐτὸς γὰρ εἴρηκεν, ἐγὼ ἐν τῷ Πατρί, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. Τὰ τοιαῦτα τοίνυν ὁ θεῖος Κύριλλος, ἕτερόν πως καὶ οὐχ' ἕτερον δεικνὺς παρὰ τὸν Πατέρα

1. Ἰωάνν. ιδ', 11.

τὴν ἐν αὐτῷ ζωήν, ἤγουν τὸν Υἱόν. Οἱ δ' ὡς μηδαμῶς ἕτερον ὄντα παρ' αὐτὸν καὶ τὴν αὐτὴν κατὰ πάντα τῷ Πατρὶ λέγοντες τὴν ἐν αὐτῷ ζωήν, ὡς μηδὲν διαφέρουσαν· τὰ τοιαῦτα προβαλλόμενοι καὶ ταύτην εἶναι διαβεβαιούμενοι τὸν τοῦ Πατρὸς Μονογεννῆ, οὐ τοῖς τοῦ σεπτοῦ Κυρίλλου, ἀλλὰ τοῖς τοῦ Σαβελλίου κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην συνίστανται δόγμασιν.

ρκα'. Ἀλλὰ καὶ τὸν θεῖον Κύριλλον καθ' ἑαυτοῦ προάγειν τοὺς κατὰ τῶν ἐναντίων, πῶς οὐ τῆς μεγίστης καταδίκης αὐτοῖς πρόξενον; Τὸ γὰρ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δ' ἐκεῖνο λέγειν, ἀμφοτέρων ὄντων ἀληθῶν, παντός ἐστι θεολογοῦντος εὐσεβῶς· τῷ δὲ τἀναντία λέγειν ἑαυτῷ, οὐδενὸς τῶν νοῦν ἐχόντων. Πῶς οὖν ὁ καλῶς εἰπὼν τὴν ζωὴν ἔχειν κατὰ φύσιν τὸν Υἱὸν ἣν δίδωσι τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι, κἀντεῦθεν δείξας ὅτι μὴ μόνον ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἣν οὐδεὶς λαμβάνει, ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ φύσιν ἐνέργεια τούτου λέγεται ζωή· ἣν κατὰ χάριν ἔλαβον οἱ οὕτω παρ' αὐτοῦ ζωοποιηθέντες, ὡς καὶ σώζειν δι' ἑαυτῶν· ταὐτὸ δὲ εἰπεῖν καὶ ἀπαθανατίζειν κατὰ πνεῦμα τοὺς μὴ κατὰ πνεῦμα ζῶντας πρότερον· ἔστι δ' οὓς καὶ τῶν κατά τι μέλος ἢ καὶ κατὰ πᾶν σῶμα νεκρῶν γεγονότων ἀνιστᾶν· πῶς ἂν οὖν ὁ καλῶς ταῦτα καὶ σαφῶς δείξας, πρὸς ἀναίρεσιν ἔπειτα τῆς θείας ταύτης ἐνεργείας, τὸ ζωὴν καλεῖσθαι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ προήνεγκε; καθάπερ οἱ νῦν τὰ τούτου βιαζόμενοι, μᾶλλον δὲ συκοφαντοῦντες, ἀνοήτως ἰσχυρίζονται.

ρκβ'. Οὐχ ὁ τοῦ Θεοῦ Μονογεννὴς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καλεῖται παρὰ τῶν ἁγίων ἐνέργειά τε καὶ δύναμις· ἀλλ' ὡς τὰς αὐτὰς ἀπαραλλάκτως τῷ Πατρὶ δυνάμεις ἔχοντα καὶ ἐνεργείας, ἐπεὶ καὶ δύναμις ὁ Θεὸς λέγεται κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον, ὡς πᾶσαν δύναμιν ἐν ἑαυτῷ προέχων καὶ ὑπερέχων. Διὸ καὶ συνυπακουόμενον ἢ καὶ συνεκφωνούμενον ἔχει τούτων ἑκάτερον, ὅταν δύναμις ἢ ἐνέργεια καλῆται τὸ ἐνυπόστατον· καθάπερ καὶ ὁ τὰ πάντα Μέγας Βασίλειος, δύναμις, φησίν, ἁγιαστικὴ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἐνούσιος, ἐνύπαρκτος, ἐνυπόστατος. Τὰς δ' ἐκ τοῦ πάσας ἐνεργείας οὐκ ἐνυποστάτους ὑπάρχειν κἂν τοῖς περὶ τοῦ Πνεύματος ἀπεφήνατο· δι' οὗ καὶ τῶν κτισμάτων αὖθις δῆλός ἐστι ταύτας διαστείλας. Ἐνυπόστατα γὰρ τὰ ἐκ τοῦ πνεύματος ὡς κτίσματα· πεποιωμένας γὰρ οὐσίας ὁ Θεὸς ἐδημιούργησεν.

ρκγ'. Ἡ ἀποφατικὴ θεολογία, οὐκ ἐναντιοῦται οὐδὲ ἀναιρεῖ τὴν καταφατικήν· ἀλλὰ δείκνυσι τὰ καταφατικῶς ἐπὶ Θεοῦ λεγόμενα, ἀληθῆ μὲν εἶναι καὶ εὐσεβῶς ἐπὶ Θεοῦ· οὐ καθ' ἡμᾶς δὲ ταῦτ' ἔχειν τὸν Θεόν. Οἷον· ἔχει ὁ Θεὸς τὴν γνῶσιν τῶν ὄντων, ἔχομεν καὶ ἡμεῖς ἔστιν ὧν· ἀλλ' ἡμεῖς μὲν ὡς ὄντων τε καὶ γενομένων, ὁ δὲ Θεὸς οὐχ ὡς ὄντων ἢ γενομένων· ἐγίνωσκε γὰρ ταῦτ' οὐδὲν ἧττον καὶ πρὶν γενέσεως αὐτῶν. Ὁ γοῦν εἰπὼν περὶ Θεοῦ, ὅτι οὐ γινώσκει τὰ ὄντα ᾗ ὄντα, οὐκ ἐναντιοῦται τῷ λέγοντι ὅτι γινώσκει ὁ Θεὸς τὰ ὄντα, καὶ ὄντα γινώσκει αὐτά. Ἔστι δὲ καὶ καταφατικὴ θεολογία, δύναμιν ἀποφατικῆς θεολογίας ἔχουσα· ὡς ὅταν εἴπῃ τις, πᾶσα γνῶσις κατά τινος ὑποκειμένου λέγεται, δηλονότι τοῦ

γινωσκομένου· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ γνῶσις κατ᾿ οὐδενὸς ὑποκειμένου λέγεται· αὐτὸ γὰρ ἐκεῖνό φησιν, ὡς ὁ Θεὸς οὐ γινώσκει τὰ ὄντα ᾗ ὄντα· καὶ τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν οὐκ ἔχει, ὡς ἡμεῖς δηλονότι· τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον, καὶ τὸ μὴ εἶναι τὸν Θεὸν καθ᾿ ὑπεροχὴν λέγεται. Ὁ δὲ τοῦτο λέγων, εἰς τὸ δεῖξαι μὴ καλῶς λέγειν τοὺς λέγοντας εἶναι τὸν Θεόν, φανερός ἐστι μὴ καθ᾿ ὑπεροχὴν χρώμενος τῇ ἀποφατικῇ Θεολογίᾳ, ἀλλὰ κατ᾿ ἔλλειψιν· ὡς μηδαμῇ μηδαμῶς ὄντως τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο δὲ ἀσεβείας ἐστὶν ὑπερβολή, ὃ φεῦ πάσχουσιν οἱ διὰ τῆς ἀποφατικῆς Θεολογίας ἐπιχειροῦντες ἀναιρεῖν ὡς ἔχει ὁ Θεὸς καὶ οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν ἄκτιστον. Ἡμεῖς δ᾿ ὡς μὴ ὑπ᾿ ἀλλήλων ἀναιρουμένας, ἀμφοτέρας στέργομεν, βεβαιούμενοι μᾶλλον ὑφ᾿ ἑκατέρας εἰς τὴν εὐσεβῆ διάνοιαν.

ρκδ´. Τὰς τῶν ἐναντίων ἐρεσχελίας πάσας, τελέως καθελεῖν καὶ πλατὺν λῆρον ἀποδεῖξαι, ἀποχρῶν εἶναι νομίζω καὶ βραχὺ ῥῆμα πατρικόν· ἄναρχον γάρ, φησί, καὶ ἀρχή, καὶ τὸ μετὰ τῆς ἀρχῆς· εἷς Θεός· ἀλλ᾿ οὐχ ἡ ἀρχή, τῷ ἀρχὴ εἶναι τοῦ ἀνάρχου διείργεται, οὐ γὰρ φύσις αὐτῷ ἡ ἀρχή, ὥσπερ οὐδ᾿ ἐκείνῳ τὸ ἄναρχον· περὶ γὰρ τὴν φύσιν, οὐ ταῦτα φύσις. Τί οὖν; ὅτι μὴ φύσις, ἀλλὰ περὶ τὴν φύσιν ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ ἄναρχον, κτιστὰ ταῦτ᾿ ἐρεῖ τις, εἰ μὴ μαίνοιτο; Τούτων δὲ ἀκτίστων ὄντων καὶ τῇ φύσει τοῦ Θεοῦ προσόντων, σύνθετος παρὰ τοῦτο ὁ Θεός; Οὐδαμῶς. Οὐ γὰρ διενήνοχε τῆς θείας φύσεως. Ἀλλ᾿ εἰ φύσις μᾶλλον εἴη τὰ φυσικῶς προσόντα τῷ Θεῷ, σύνθετον εἶναι τὸ θεῖον, πρὸς τοῖς ἄλλοις πατράσι, καὶ ὁ Μέγας διὰ πολλῶν διδάσκει Κύριλλος. Σὺ δέ μοι δίελθε τὰ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ τὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφὰ φρονοῦντος τούτῳ πρὸς Εὐνόμιον. Ἐκεῖ γὰρ εὑρήσεις ἐναργῶς Εὐνομίῳ συνᾴδοντας, τοὺς κατὰ τῶν ἐναντίων, καὶ τῶν πρὸς αὐτοὺς ἀντιρρήσεων ἕξεις διαρκῶς.

ρκε´. Διὰ τοὺς Εὐνομιανούς, δοκοῦντας μὴ τὴν αὐτὴν Πατρὸς εἶναι καὶ Υἱοῦ οὐσίαν, ἐπειδὴ πᾶν τὸ περὶ Θεοῦ λεγόμενον, κατ᾿ οὐσίαν λέγεσθαι οἴονται, καὶ φιλονεικοῦσιν, ὡς ἐπεὶ τὸ γεννᾶν καὶ γεννᾶσθαι διάφορα ἐστί, διὰ τοῦτο καὶ οὐσίας διαφόρους εἶναι· καὶ διὰ τοὺς ἀντιλέγοντας μὴ τὸν αὐτὸν Θεὸν εἶναι, τὸν ἔχοντα καὶ τὴν θείαν οὐσίαν καὶ τὴν θείαν ἐνέργειαν, ἐπειδὴ πᾶν τὸ περὶ Θεοῦ λεγόμενον οὐσίαν εἶναι οἴονται καὶ φιλονεικοῦσιν ὡς διαφορά τίς ἐστιν οὐσίας καὶ ἐνεργείας θείας, πολλοὺς καὶ διαφόρους εἶναι θεούς· δείκνυται μὴ πᾶν τὸ περὶ Θεοῦ λεγόμενον κατ᾿ οὐσίαν λέγεσθαι· ἀλλὰ λέγεσθαι καὶ ἀναφορικῶς· τουτέστι πρός τι, ὅπερ αὐτὸς οὐκ ἔστιν. Ὥσπερ ὁ Πατὴρ λέγεται πρὸς τὸν Υἱόν· οὐ γάρ ἐστι Πατὴρ ὁ Υἱός· καὶ Κύριος πρὸς τὴν δουλεύουσαν κτίσιν· κυριεύει γὰρ ὁ Θεὸς τῶν ἐν χρόνῳ καὶ ἐν αἰῶνι καὶ αὐτῶν τῶν αἰώνων· τὸ δὲ κυριεύειν, ἄκτιστός ἐστιν ἐνέργεια Θεοῦ, διαφέρουσα τῆς οὐσίας, ὡς πρὸς ἕτερόν τι λεγομένη, ὅπερ αὐτὸς οὐκ ἔστιν.

ρκς´. Οἱ Εὐνομιανοὶ πᾶν ὅπερ ἐπὶ Θεοῦ λέγεται, οὐσίαν εἶναι λέγουσιν, ἵνα τὴν ἀγεννησίαν οὐσίαν εἶναι δογματίσωσι· καὶ τὸν Υἱὸν ἐντεῦθεν

ὡς τοῦ Πατρὸς διαφέροντα, εἰς κτίσμα, τό γε εἰς αὐτοὺς ἧκον, κατασπάσωσι· καὶ ἡ πρόφασις αὐτοῖς, ἵνα, φασί, μὴ δύο γένοιντο Θεοί· ὅ τε πρῶτος ὁ ἀγέννητος, καὶ ὁ δευτερεύων τούτου, ὡς γεννητὸς ὑπάρχων. Κατὰ μίμησιν τούτων καὶ οἱ ἐνάντιοι, πᾶν ὅπερ ἐπὶ Θεοῦ λέγεται, οὐσίαν εἶναι λέγουσιν, ἵνα τὴν μὴ χωριζομένην, διαφέρουσαν δὲ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν, ὡς ἐξ ἐκείνης οὖσαν, μετεχομένην μέντοι παρὰ τῶν ποιημάτων· πάντα γάρ, φησί, μετέχει προνοίας ἐκ τῆς παναιτίου Θεότητος ἐκβλυζομένης· δυσσεβῶς εἰς κτίσμα κατασπάσωσι· καὶ ἡ πρόφασις αὐτοῖς, ἵνα, φασί, μὴ δύο γένοιντο θεότητες· ἥ τε ὑπὲρ ἐπωνυμίαν καὶ αἰτίαν καὶ μέθεξιν τρισυπόστατος οὐσία, καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς προερχομένη, μετεχομένη δὲ καὶ ὀνομαζομένη τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια. Καὶ γὰρ οὐ συνορῶσιν, ὅτι καθάπερ ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, Πατὴρ λέγεται πρὸς τὸν ἴδιον Υἱὸν καὶ ἀκτίστως ἔχει τὸ Πατὴρ εἶναι, εἰ καὶ μὴ οὐσίαν σημαίνει τὸ Πατήρ, οὕτω καὶ τὴν ἐνέργειαν ἀκτίστως ἔχει ὁ Θεός, εἰ καὶ διαφέρει τῆς οὐσίας ἡ ἐνέργεια. Καὶ ὅτε μίαν θεότητα φαμέν, πάντα ὅσα ἐστὶν ὁ Θεὸς φαμέν, καὶ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν. Ἐκεῖνοι τοιγαροῦν εἰσιν οἱ διχοτομοῦντες δυσσεβῶς τὴν μίαν τοῦ Θεοῦ Θεότητα εἰς κτιστὰ καὶ ἄκτιστα.

ρκζ´. Συμβεβηκός ἐστι τὸ γινόμενον καὶ ἀπογινόμενον, ἀφ᾿ οὗ καὶ τὰ ἀχώριστα συμβεβηκότα συνορῶμεν. Ἔστι δέ πως συμβεβηκὸς καὶ τὸ φυσικῶς προσόν, ὡς αὐξόμενόν τε καὶ μειούμενον· καθάπερ ἐν τῇ λογικῇ ψυχῇ ἡ γνῶσις· ἀλλ᾿ οὐδὲν τοιοῦτον ἐν τῷ Θεῷ, ὅτι δὴ παντάπασιν ἀμετάβλητος μένει, δι᾿ ἣν αἰτίαν οὐδὲν αὐτῷ κατὰ συμβεβηκός λέγοιτ᾿ ἄν. Οὐ μὴν πᾶν ὅπερ ἐπὶ Θεοῦ λέγεται, οὐσίαν σημαίνει. Λέγεται γὰρ καὶ τὸ πρός τι· ὅπερ ἀναφορικόν ἐστι καὶ ἀναφορᾶς πρὸς ἕτερον, ἀλλ᾿ οὐκ οὐσίας δηλωτικόν. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ ἡ θεία ἐνέργεια ἐπὶ Θεοῦ. Οὔτε γὰρ οὐσία ἐστίν, οὔτε συμβεβηκός, εἰ καὶ συμβεβηκός πως ἐστὶ παρ᾿ ὧν καλεῖται Θεολόγων, δεικνύντων τοῦτο μόνον, ὅτι ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ καὶ οὐσία οὐκ ἔστιν.

ρκη´. Ἔτι ἡ θεία ἐνέργεια, εἰ καὶ συμβεβηκός ἐστιν, ὅπως λέγεται, ἀλλ᾿ ἐνθεωρεῖται τῷ Θεῷ, καὶ σύνθεσιν οὐκ ἐμποιεῖ· καὶ Γρηγόριος ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος, γράφων περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἡμᾶς διδάσκει· τὸ Πνεῦμα γάρ, φησί, τὸ Ἅγιον, ἢ τῶν καθ᾿ ἑαυτὸ ὑφεστηκότων ἐστὶν ἢ τῶν ἐν ἑτέρῳ θεωρουμένων· ὧν τὸ μὲν οὐσίαν καλοῦσιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοί, τὸ δὲ συμβεβηκός· εἰ γοῦν συμβέβηκεν, ἐνέργεια τοῦτ᾿ ἂν εἴη τοῦ Θεοῦ· τί γὰρ ἕτερον; ἢ τίνος; τοῦτο γάρ πως καὶ φεύγει σύνθεσιν. Τοῦτο λέγων φανερῶς, ὡς εἰ τῶν ἐν τῷ Θεῷ θεωρουμένων ἐστί, διὸ καὶ οὐκ οὐσία, ἀλλὰ συμβεβηκός ἐστι καὶ πνεῦμα ὀνομάζεται· οὐδὲν ἕτερον εἶναι δυνατὸν εἰ μὴ ἐνέργειαν Θεοῦ. Τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπών· τί γὰρ ἕτερον; ἢ τίνος; Προκατασκευάζων δέ, πῶς οὐδὲν ἕτερον, οὐ ποιότητα ἢ ποσότητα ἤ τι τῶν τοιούτων ἐνθεωρεῖσθαι τῷ Θεῷ δυνατόν, ἀλλ᾿ ἐνέργειαν μόνην, ἐπιφέρει· τοῦτο γάρ πως καὶ φεύγει σύνθεσιν. Πῶς δὲ ἡ ἐνέργεια ἐνθεωρουμένη τῷ Θεῷ φεύγει τὴν σύνθεσιν; Ἐπειδὴ μόνος ἀπαθεστάτην ἔχει τὴν ἐνέργειαν,

ἐνεργῶν μόνον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πάσχων κατ' αὐτήν, οὐδὲ γινόμενος, οὐδὲ ἀλλοιούμενος.

ρκθ'. Ὅτι δὲ καὶ ἄκτιστον οὖσαν οἶδε ταύτην τὴν ἐνέργειαν ὁ Θεολόγος, ἀνωτέρω μικρὸν αὐτὸς ἔδειξε, πρὸς τὸ κτίσμα ταύτην ἀντιδιαστείλας. Τῶν καθ' ἡμᾶς γάρ, φησί, σοφῶν, οἱ μὲν ἐνέργειαν τὸ πνεῦμα ὑπέλαβον, οἱ δὲ κτίσμα, οἱ δὲ Θεόν. Θεὸν μὲν οὖν ἐνταῦθα τὴν ὑπόστασιν αὐτὴν λέγει· πρὸς δὲ τὸ κτίσμα ἀντιδιῃρημένην δείξας τὴν ἐνέργειαν, μὴ εἶναι κτίσμα σαφῶς ὑπέδειξεν. Ἀλλὰ καὶ μικρὸν προϊών, κίνησιν Θεοῦ ταύτην εἶπε τὴν ἐνέργειαν. Πῶς οὖν οὐκ ἄκτιστος ἡ τοῦ Θεοῦ κίνησις; περὶ ἧς καὶ Δαμασκηνὸς ὁ θεοφόρος ἐν νθ' κεφαλαίῳ γράφων· ἐνέργειά μὲν ἐστί, φησίν, ἡ δραστικὴ καὶ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις· ἐνεργητικὸν δὲ ἡ φύσις, ἐξ ἧς ἡ ἐνέργεια πρόεισιν· ἐνέργημα δὲ τὸ τῆς ἐνεργείας ἀποτέλεσμα· ἐνεργῶν δέ, ὁ κεχρημένος τῇ ἐνεργείᾳ, ἤτοι ἡ ὑπόστασις.

ρλ'. Οἱ ἐναντίοι ἐκ τοῦ τὸν Θεολόγον ἐνταῦθα φάναι, εἰ δὲ ἐνέργεια ἐνεργηθήσεται καὶ οὐκ ἐνεργήσει, καὶ ὁμοῦ τὸ ἐνεργηθῆναι παύσεται, κτιστὴν ἐντεῦθεν ὑπενόησαν καὶ ἀπεφήναντο τὴν θείαν ταύτην ἐνέργειαν. Ἠγνόησαν γάρ, ὅτι τὸ ἐνεργεῖσθαι καὶ ἐπὶ τῶν ἀκτίστων λέγεται, ὡς καὶ ὁ Θεολόγος οὗτος δείκνυσιν ἀλλαχοῦ γράφων. Εἰ δὲ ἐνεργείας ὄνομα ὁ Πατήρ, τοῦτο ἐνηργηκὼς ἂν εἴη τὸ ὁμοούσιον. Φησὶ δὲ καὶ ὁ Δαμασκηνὸς ὁ θεοφόρος, ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς ὁ Χριστὸς ἐκάθισε, θεϊκῶς ἐνεργῶν τὴν τῶν ὅλων πρόνοιαν· ἀλλ' οὐδὲ τὸ κατέπαυσε, τῷ ἀκτίστῳ τῆς ἐνεργείας προσίσταται. Κατὰ γὰρ τὸ δημιουργεῖν ἄρχεται ὁ Θεὸς καὶ παύεται, ὡς καὶ ὁ Μωυσῆς φησιν, ὅτι κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων ὧν ἤρξατο ποιῆσαι[1]. Τὸ μέντοι δημιουργεῖν τοῦτο καθ' ὃ ἄρχεται ὁ Θεὸς καὶ παύεται, φυσικὴ καὶ ἄκτιστός ἐστιν ἐνέργεια Θεοῦ.

ρλα'. Ὁ θεῖος αὖθις Δαμασκηνός, μετὰ τὸ εἰπεῖν ὅτι ἐνέργειά ἐστιν ἡ δραστικὴ καὶ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις, θέλων δεῖξαι, ὡς τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν ὁ Θεολόγος εἶπεν ἐνεργεῖσθαί τε καὶ παύεσθαι, προσεπήνεγκεν· ἰστέον, ὡς ἡ ἐνέργεια κίνησίς ἐστι καὶ ἐνεργεῖται μᾶλλον ἢ ἐνεργεῖ, καθὼς φησιν ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος Λόγῳ. Εἰ δὲ ἐνέργειά ἐστιν, ἐνεργηθήσεται δηλονότι καὶ οὐκ ἐνεργήσει, καὶ ὁμοῦ τὸ ἐνεργηθῆναι παύσεται. Φανερὸν οὖν ὡς οἱ τὰ τῶν ἐναντίων φρονοῦντες, κτιστὴν εἶναι δογματίζοντες, ἣν ἐνταῦθα Γρηγόριος ὁ θεολόγος εἴρηκεν ἐνέργειαν, αὐτὴν τὴν φυσικὴν καὶ οὐσιώδη τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν, φρενοβλαβῶς εἰς κτίσμα κατασπῶσιν· ἣν ὁ Ἱερὸς Δαμασκηνός, μὴ ἐνεργουμένην μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐνεργοῦσαν ὑποφήνας, ἄκτιστον ὑπάρχουσαν παρέστησεν· ὅπως γε μὴν οὐ διαφωνεῖ κατὰ τοῦτο πρὸς τὸν τῆς θεολογίας ἐπώνυμον, ἐν τοῖς διὰ πλάτους μοι λόγοις ἀποδέδεικται.

ρλβ'. Τὰ ὑποστατικὰ ἰδιώματα, ἀναφορικῶς κἂν τῷ Θεῷ προσάλληλα λέγεται· καὶ διαφέρουσιν ἀλλήλων αἱ ὑποστάσεις, ἀλλ' οὐ κατ' οὐσίαν.

1. Γέν. β', 2.

Ἔστι δ' ὡς καὶ πρὸς τὴν κτίσιν ἀναφορικῶς ὁ Θεὸς λέγεται. Οὐ γὰρ ὥσπερ λέγεται προαιώνιος, προάναρχος, μέγας, ἀγαθός, Θεός, ἡ Παναγία Τριάς, οὕτω δύναται λέγεσθαι καὶ Πατήρ. Οὐ γὰρ ἑκάστη τῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ μία τῶν τριῶν ὑπάρχει ὁ Πατήρ· ἐξ οὗ καὶ εἰς ὃν ἀνάγεται τὰ ἑξῆς. Πρὸς μέντοι τὴν κτίσιν, διὰ τὸ ἓν ἔργον εἶναι τῶν τριῶν, ἐκ μηδαμῇ μηδαμῶς ὄντος προαχθέν, καὶ διὰ τὴν τῶν υἱῶν ὑπὸ τῆς χορηγουμένης κοινῆς τῶν τριῶν χάριτος εἰς ποίησιν, Πατὴρ λέγεται ἂν καὶ ἡ Τριάς· τό, Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἷς ἐστιν[1]· καὶ τό, Πατὴρ ἡμῶν εἷς ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς[2], ἕνα Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν τὴν Ἁγίαν Τριάδα φησί, καὶ δὴ καὶ Πατέρα ἡμῶν, διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος ἡμᾶς ἀναγεννῶντα, λέγεται ἀναφορικῶς καθάπερ ἔφημεν· καὶ ὁ Πατὴρ μόνος, πρὸς τὸν ὁμοούσιον Υἱὸν Πατήρ· ὁ αὐτὸς δὲ λέγεται καὶ ἀρχὴ πρὸς τὸν Υἱόν τε καὶ τὸ Πνεῦμα· λέγεται δὲ καὶ πρὸς τὴν κτίσιν ὁ Πατὴρ ἀρχή, ἀλλ' ὡς Κτίστης καὶ Δεσπότης πάντων τῶν κτισμάτων. Ὅταν οὖν ταῦτα πρὸς τὴν κτίσιν ὁ Πατὴρ λέγηται, ἀρχή ἐστι καὶ ὁ Υἱός· καὶ οὐκ εἰσὶ δύο ἀρχαί, ἀλλὰ μία· καὶ γὰρ ἀναφορικῶς λέγεται καὶ ὁ Υἱὸς Ἀρχή, ὡς πρὸς τὴν κτίσιν, ὥσπερ καὶ Δεσπότης πρὸς τὰ δοῦλα. Οὐκοῦν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς μετὰ τοῦ Πνεύματος, ὡς πρὸς τὴν κτίσιν μία Ἀρχή ἐστι καὶ εἷς Δεσπότης καὶ εἷς Κτίστης καὶ εἷς Θεός τε καὶ Πατήρ, καὶ Προμηθεὺς καὶ Ἔφορος καὶ τ' ἄλλα πάντα· καὶ τῶν τοιούτων ἕκαστον οὐκ ἔστιν οὐσία. Οὐ γὰρ ἂν πρὸς ἕτερον ἀναφορικῶς ἐλέγετο, εἴπερ ἦν αὐτοῦ οὐσία.

ρλγ'. Θέσεις καὶ ἕξεις καὶ τόποι καὶ χρόνοι καὶ εἴτι τοιοῦτον, οὐ κυρίως ἐπὶ Θεοῦ λέγονται, ἀλλὰ μεταφορικῶς. Τὸ δὲ ποιεῖν καὶ ἐνεργεῖν, ἐπὶ μόνου τοῦ Θεοῦ ἀληθέστατα ἂν λέγοιτο. Μόνος γὰρ ὁ Θεὸς ποιεῖ· αὐτὸς δὲ οὐ γίνεται οὐδὲ πάσχει, ὅσον εἰς τὴν αὐτοῦ οὐσίαν ἀνήκει. Καὶ μόνος διὰ πάντων ἕκαστον ποιεῖ. Καὶ μόνος ἐκ μηδαμῇ μηδαμῶς ὄντων ποιεῖ, παντοδύναμον ἔχων τὴν ἐνέργειαν· καθ' ἣν καὶ πρὸς τὴν κτίσιν ἀναφορικῶς λέγεται, καὶ τὸ δυνάμει ἔχει. Δύναται γὰρ αὐτὸς εἰς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν τι παθεῖν οὐδὲν οὐδαμῇ. Δύναται δὲ προσθεῖναι τοῖς ποιήμασιν, εἰ βούλοιτο. Τὸ μὲν γὰρ δυνάμει παθεῖν, ἔχειν καὶ προσλαβεῖν τι κατ' οὐσίαν, ἀσθενείας ἐστί· τὸ δὲ δυνάμει ποιεῖν, ἔχειν καὶ προστιθέναι τοῖς ποιήμασιν, ὁπότε βούλοιτο, θεοπρεποῦς τε καὶ παντοκρατορικῆς ἰσχύος.

ρλδ'. Πάντων τῶν ὄντων εἰς δέκα συγκεφαλαιουμένων, οὐσίαν, λέγω, ποσόν, ποιόν, πρός τι, ποῦ, ποτέ, ποιεῖν, πάσχειν, ἔχειν, κεῖσθαι, καὶ τῶν ἐφεξῆς τῇ οὐσίᾳ ἐνθεωρουμένων, ὁ Θεὸς οὐσία ὑπερούσιός ἐστιν· ἡ ἐνθεωρεῖται μόνα, τὸ πρός τι τε καὶ τὸ ποιεῖν, οὐδεμίαν ἐμποιοῦντα ταύτῃ σύνθεσιν ἢ ἀλλοίωσιν. Ποιεῖ γὰρ τὰ πάντα ὁ Θεός, μηδὲν αὐτὸς πάσχων κατ' οὐσίαν. Ἔστι δὲ καὶ κτίστης πρὸς τὴν κτίσιν καὶ Ἀρχὴ καὶ Δεσπότης, αὐτῆς ἠργμένης καὶ αὐτῆς δουλευούσης. Ἀλλὰ καὶ Πατὴρ ἡμῶν ἐστίν, ἀναγεννῶν ἡμᾶς τῇ χάριτι. Ἔστι δὲ καὶ Πατὴρ πρὸς τὸν μηδαμῶς ἠρ-

1. Δευτ. ς', 4. 2. Ματθ. ς', 9.

γμένον χρονικῶς Υἱόν· καὶ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα· καὶ πρόβλημα Πατρὸς τὸ Πνεῦμα, συναΐδιον Πατρί τε καὶ Υἱῷ, μιᾶς ὄντα καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας. Οἱ δὲ λέγοντες οὐσίαν εἶναι μόνον τὸν Θεόν, μηδὲν ἔχουσαν ἐνθεωρούμενον, οὐδὲ τὸ ποιεῖν καὶ ἐνεργεῖν, οὐδὲ τὸ πρός τι ἔχειν τὸν Θεὸν κατασκευάζουσιν. Εἰ δὲ μὴ ταῦτα ἔχει ὃν αὐτοὶ νομίζουσι Θεόν, οὐδὲ ἐνέργεια ἐστίν, οὐδὲ Δημιουργός, οὐδὲ ἐνέργειαν ἔχει· ἀλλ᾽ οὐδὲ Ἀρχὴ καὶ Κτίστης καὶ Δεσπότης, οὐδὲ Πατὴρ ἡμῶν ἐστι κατὰ χάριν. Πῶς γὰρ ἂν εἴη ταῦτα, μὴ ἐνθεωρούμενα τῇ καθ᾽ ἑαυτὸν οὐσίᾳ ἔχων τὸ πρός τι τε καὶ ποιεῖν; Συναναιρεῖται δὲ καὶ τὸ τρισυπόστατον τῆς θεότητος, εἰ μὴ τῇ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ ἐνθεωρούμενόν ἐστι τὸ πρός τι. Ὁ δὲ μὴ τρισυπόστατος, οὐδὲ τοῦ παντὸς Δεσπότης, οὐδὲ Θεός. Ἄθεοι τοιγαροῦν εἰσιν οἱ οὕτω κατὰ τοὺς ἐναντίους φρονοῦντες.

ρλε′. Ἔχει ὁ Θεός καὶ ὃ μή ἐστιν οὐσία· οὐ μὴν ὅτι τοῦτο οὐκ ἔστιν οὐσία, συμβεβηκός ἐστι. Τὸ γὰρ μὴ μόνον οὐκ ἀπογινόμενον, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ αὔξησιν ἢ μείωσιν ἡντιναοῦν ἐπιδεχόμενον ἢ ἐμποιοῦν, οὐκ ἔσθ᾽ ὅπως ἂν συναριθμοῖτο τοῖς συμβεβηκόσιν. Ἀλλ᾽ οὐχ ὅτι μήτε συμβεβηκός ἐστι τοῦτο, μήτε οὐσία, τῶν μηδαμῇ μηδαμῶς ὄντων ἐστίν, ἀλλ᾽ ἔστι καὶ ὡς ἀληθῶς ἐστιν. Οὐ συμβεβηκὸς δέ ἐστιν, ἐπειδὴ παντάπασιν ἀμετάβλητόν ἐστιν. Ἀλλ᾽ οὐδὲ οὐσία· καὶ γὰρ οὐ τῶν καθ᾽ ἑαυτὸ ὑφεστηκότων ἐστίν. Διὸ καὶ συμβεβηκός πως ἔστι παρ᾽ ὧν Θεολόγων τοῦτο λέγεται· τοῦτο δεικνύντων μόνον, ὅτι οὐκ ἔστιν οὐσία. Τί γάρ, ἐπεὶ καὶ τῶν ὑποστατικῶν ἕκαστον καὶ τῶν ὑποστάσεων ἑκάστη, ὅτι μήτε οὐσία ἐστί, μήτε συμβεβηκὸς ἐπὶ Θεοῦ, διὰ τοῦτο τῶν μηδαμῶς ὄντων ἐστίν; Ἄπαγε! Τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον καὶ ἡ θεία τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, οὔτε οὐσία, οὔτε συμβεβηκός ἐστι, καὶ τῶν μηδαμῶς ὄντων οὐκ ἔστι· καί, ἵν᾽ εἴπω τὸ πᾶσι τοῖς θεολόγοις συνδοκοῦν, εἰ τὸ βούλεσθαι ποιεῖ ὁ Θεός, ἀλλ᾽ οὐχ ἁπλῶς τῷ πεφυκέναι, ἄλλο ἄρα τὸ βούλεσθαι καὶ ἕτερον τὸ πεφυκέναι· εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ἡ θεία βουλὴ τῆς θείας φύσεως ἕτερον. Τί οὖν; ὅτι ἡ βουλὴ τῆς φύσεως ἕτερόν ἐστιν ἐπὶ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν οὐσία, διὰ τοῦτο οὐδαμῶς ἐστιν; Οὔμενουν. Ἀλλ᾽ ἔστι, καὶ τοῦ Θεοῦ ἐστι, τοῦ μὴ οὐσίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ βουλὴν ἔχοντος, καθ᾽ ἣν ποιεῖ. Κἂν συμβεβηκός πως ταύτην τις ἐθέλῃ καλεῖν, ὡς μὴ οὐσίαν οὖσαν, κἂν μηδὲ συμβεβηκός, ὡς μηδεμίαν ἐμποιοῦσαν σύνθεσιν ἢ ἀλλοίωσιν· ἔχει ἄρα ὁ Θεὸς καὶ ὃ οὐσία, καὶ ὃ μὴ οὐσία, κἂν εἰ μὴ συμβεβηκὸς καλεῖτο· τὴν θείαν δηλονότι βουλὴν καὶ ἐνέργειαν.

ρλς′. Ἡ οὐσία εἰ μὴ ἐνέργειαν ἔχει διαφέρουσαν ἑαυτῆς, ἀνυπόστατος ἔσται τελέως καὶ διανοίας μόνη θεώρημα. Ὁ γὰρ καθόλου λεγόμενος ἄνθρωπος, οὐ διανοεῖται, οὐ δοξάζει, οὐχ᾽ ὁρᾷ, οὐκ ὀσφραίνεται, οὐ λαλεῖ, οὐκ ἀκούει, οὐ περιπατεῖ, οὐκ ἀναπνεῖ, οὐκ ἐσθίει, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, οὐκ ἔχει ἐνέργειαν διαφέρουσαν τῆς οὐσίας καὶ δεικνῦσαν ὅτι ἐν ὑποστάσει ἐστί. Διὸ καὶ τελέως ἀνυπόστατός ἐστιν ὁ καθόλου ἄνθρωπος. Ὁ δὲ ἐνέργειαν ἔμφυτον ἔχων διαφέρουσαν τῆς οὐσίας ἄνθρωπος, μίαν ἢ πλείους ἢ

πάσας οἵας περ ἔφημεν, ἐξ αὐτῶν γνωρίζεται ὅτι ἐν ὑποστάσει ἐστὶ καὶ οὐκ ἀνυπόστατός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος. Ἐπεὶ δὲ αἱ τοιαῦται ἐνέργειαι, οὐκ ἀφ᾽ ἑνὸς ἢ δύο ἢ τριῶν, ἀλλ᾽ ἐπὶ πλειόνων τῷ ἀριθμῷ θεωροῦνται, δείκνυται εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἐν ὑποστάσεσι μυρίαις.

ρλζ′. Ὁ Θεὸς κατὰ τὴν διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος ἡμετέραν, τῆς αὐτοῦ λέγω Ἐκκλησίας εὐσεβείας, ἐνέργειαν ἔμφυτον ἔχων δεικτικὴν ἑαυτοῦ, καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρουσαν τῆς οὐσίας αὐτοῦ· καὶ γὰρ προγινώσκει τε καὶ προνοεῖται τῶν ὑποδεεστέρων καὶ δημιουργεῖ ταῦτα καὶ συντηρεῖ καὶ δεσπόζει καὶ μετασκευάζει κατ᾽ οἰκείαν βούλησιν ὡς οἶδεν αὐτός, ἐν ὑποστάσει δείκνυται ὤν, ἀλλ᾽ οὐκ οὐσία μόνον ἀνυπόστατος. Ἐπεὶ δὲ αἱ τοιαῦται πᾶσαι ἐνέργειαι, οὐκ ἐφ᾽ ἑνός, ἀλλ᾽ ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ὑπάρχων ὁ Θεὸς ἡμῖν γνωρίζεται· οἱ δὲ ἀντικείμενοι, λέγοντες μὴ ἔχειν τὸν Θεὸν ἐνέργειαν ἔμφυτον, δεικτικὴν ἑαυτοῦ καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρουσαν τῆς οὐσίας αὐτοῦ, οὐκ ἐν ὑποστάσει λέγουσιν εἶναι τὸν Θεόν, καὶ ἀνυπόστατον τελέως ποιοῦσι τὸν τρισυπόστατον Κύριον· τοσοῦτον ὑπερβάλλοντες κακοδοξίᾳ τὸν Λίβυν Σαβέλλιον, ὅσον πλέον εἰς κακίαν ἔχει τῆς δυσσεβείας ἡ ἀσέβεια.

ρλη′. Τῶν τριῶν θείων ὑποστάσεων, οὐ μία ὡς ὁμοία ἡ ἐνέργεια, καθάπερ ἐφ᾽ ἡμῶν, ἀλλὰ μία ὄντως καὶ τῷ ἀριθμῷ· ὅπερ οἱ τὰ τῶν ἐναντίων φρονοῦντες λέγειν οὐ δύνανται· ἐπεὶ μὴ κοινὴν εἶναι τῶν τριῶν ἄκτιστον ἐνέργειαν φασίν, ἀλλὰ καὶ ἀλλήλων τὰς ὑποστάσεις ἐνεργείας εἶναι λέγουσιν, ὡς μὴ κοινῆς οὔσης κατ᾽ αὐτοὺς θείας ἐνεργείας. Ὥστε οὐδ᾽ οὕτως ἔχουσι λέγειν μίαν τῶν τριῶν ἐνέργειαν· ἀλλὰ καὶ ἄλλοτε ἄλλην οὕτως ἀναιροῦντες, ἀνυπόστατον κἀντεῦθεν ποιοῦσι τὸν τρισυπόστατον Θεόν.

ρλθ′. Οἱ τὴν κακόδοξον πλάνην κατὰ ψυχὴν νενοσηκότες, κτιστὴν λέγοντες τὴν διαφέρουσαν τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας ἐνέργειαν, κτιστῶς ἔχειν καὶ τὸ δημιουργεῖν τὸν Θεὸν δοξάζουσι· ταυτὸ δ᾽ εἰπεῖν τὴν δημιουργικὴν δύναμιν αὐτοῦ. Οὐ γάρ ἐστιν ἐνεργεῖν καὶ δημιουργεῖν χωρὶς ἐνεργείας, ὥσπερ οὐδὲ ὑπάρχειν χωρὶς ὑπάρξεως. Ὡς οὖν οὐκ ἔνι τὸν λέγοντα τὴν τοῦ Θεοῦ ὕπαρξιν κτιστήν, ἀκτίστως ἔχειν αὐτὸν τὸ εἶναι οἴεσθαι, οὕτως οὐκ ἔστι τὸν λέγοντα τὴν τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν κτιστήν, τὸ ἐνεργεῖν τε καὶ δημιουργεῖν αὐτὸν ἀκτίστως ἔχειν οἴεσθαι.

ρμ′. Κτίσματα τοῦ Θεοῦ καὶ εἰσὶ καὶ λέγονται παρὰ τῶν εὐσεβῶς φρονούντων οὐχ ἡ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια κατὰ τοὺς τῶν ἐναντίων λήρους, ἄπαγε τῆς ἀσεβείας· ἀλλὰ τὰ τῆς θείας ἐνεργείας ἀποτελέσματά ἐστι τὰ κτίσματα. Εἰ γὰρ τὰ κτίσματα ἡ ἐνέργεια, ἢ ἄκτιστα ταῦτά ἐστιν (ὢ τῆς παρανοίας) ὡς καὶ πρὶν κτισθῆναι ὄντα, ἢ πρὸ τῶν κτισμάτων (ὢ τῆς δυσσεβείας) οὐκ εἶχεν ὁ Θεὸς ἐνέργειαν· ἀλλὰ μὴν ἐξ ἀϊδίου ἐνεργής ἐστι καὶ παντοδύναμος, οὔκουν ἡ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, ἀλλὰ τὰ ἐνεργηθέντα καὶ ἀποτελεσθέντα, ὅπως ἂν καὶ ὀνομάζοιντο, ἐστὶ τὰ κτίσματα. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια ἄκτιστός ἐστι καὶ συναΐδιος Θεῷ κατὰ τοὺς Θεολόγους.

ρμα'. Οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας ἡ ἐνέργεια, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐνεργείας ἡ οὐσία γνωρίζεται ὅτι ἐστί, ἀλλ' οὐ τί ἐστί. Διὸ καὶ ὁ Θεός, οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας, ἀλλ' ἐκ τῆς προνοίας αὐτοῦ γινώσκεται, κατὰ τοὺς Θεολόγους, ὅτι ἐστί. Διαφέρει δὲ καὶ κατὰ τοῦτο τῆς οὐσίας ἡ ἐνέργεια· ὅτι τὸ μὲν γνωρίζον ἐστὶν ἡ ἐνέργεια, τὸ δὲ δι' αὐτῆς γνωριζόμενον ὅτι ἐστίν, ἡ οὐσία ἐστίν. Οἱ δὲ τῆς κακοδόξου δυσσεβείας συνήγοροι, σπεύδοντες πείθειν μηδὲν διαφέρειν τῆς θείας οὐσίας τὴν θείαν ἐνέργειαν, τοῦτο σπεύδουσιν ἡμᾶς καταπεῖσαι τὸ γνωριστικὸν ἀναιροῦντες, μὴ γινώσκειν ὅτι ἔστιν ὁ Θεός, ὡς μηδὲ ἐκεῖνοι πάντως γινώσκοντες. Ὁ δὲ μὴ τοῦτο γινώσκων, ἀθεώτατός τε καὶ ἀφρονέστατος πάντων ἂν εἴη.

ρμβ'. Ὅταν δὲ λέγωσιν οὗτοι, ὡς ἔχει μὲν ὁ Θεὸς ἐνέργειαν, ἀλλὰ τῆς οὐσίας μηδαμῶς κατὰ μηδὲν διαφέρουσαν, συσκιάζειν πειρῶνται καὶ οὕτω τὴν οἰκείαν δυσσέβειαν· καὶ σοφιστικῶς τοὺς ἀκούοντας παρακρούεσθαι καὶ ἀπατᾶν. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Λίβυς ἐκεῖνος Σαβέλλιος ἔλεγε καὶ Υἱὸν ἔχειν τὸν Πατέρα καὶ Θεόν, μηδὲν αὐτοῦ διαφέροντα. Ὡς οὖν ἐκεῖνος ἠλέγχετο Πατέρα λέγων, Υἱοῦ χωρίς, τὴν καθ' ὑπόστασιν αὐτῶν διαφορὰν ἀρνούμενος, οὕτως οὗτοι νῦν, κατ' οὐδὲν διαφέρειν λέγοντες τῆς θείας οὐσίας τὴν θείαν ἐνέργειαν, οὐκ ἔχειν ὅλως τὸν Θεὸν ἐνέργειαν ἀπελέγχονται φρονοῦντες. Εἰ γὰρ μηδὲν ταῦτα διενήνοχεν, οὐδὲ τὸ ποιεῖν καὶ ἐνεργεῖν ἔχει ὁ Θεός. Οὐ γάρ ἐστιν ἐνεργεῖν χωρὶς ἐνεργείας, κατὰ τοὺς Θεολόγους· ὥσπερ κατ' αὐτοὺς αὖθις, οὐδὲ ὑπάρχειν χωρὶς ὑπάρξεως. Ὅτι δὲ ἡ θεία ἐνέργεια τῆς θείας οὐσίας διαφέρει, δῆλον ἂν εἴη κἀντεῦθεν τοῖς εὖ φρονοῦσιν. Ἡ δὲ ἐνέργεια ἕτερον ἐνεργεῖ, ὅπερ ὁ ἐνεργῶν οὐκ ἔστιν. Ἐνεργεῖ γὰρ καὶ ποιεῖ ὁ Θεὸς τὰ κτίσματα, αὐτὸς δὲ ἄκτιστός ἐστι. Καὶ τὸ πρός τι δέ, πρὸς ἕτερον ἀεὶ λέγεται. Υἱὸς γὰρ λέγεται πρὸς τὸν Πατέρα. Πατὴρ δὲ τοῦ Πατρός ἐστιν Υἱὸς οὐδέποτε. Ὡς οὖν τὸ πρός τι τῶν ἀδυνάτων μηδὲν διαφέρειν τῆς οὐσίας, μηδὲ ἐνθεωρεῖσθαι τῇ οὐσίᾳ, ἀλλ' οὐσίαν εἶναι, οὕτως οὐδὲ τὴν ἐνέργειαν ὅλως ἐστὶ δυνατὸν μὴ διαφέρειν τῆς οὐσίας, ἀλλ' οὐσίαν εἶναι, κἂν οἱ ἐναντίοι ἀπαρέσκωνται.

ρμγ'. Ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς συλλογιστικοῖς αὐτοῦ κεφαλαίοις, περὶ Θεοῦ τὸν λόγον ποιούμενος, φησίν· ὡς ἡ ἐνέργεια οὔτε ὁ ἐνεργῶν ἐστὶν οὔτε τὸ ἐνεργηθέν· οὐκ ἄρα τῆς οὐσίας ἀδιάφορός ἐστιν ἡ ἐνέργεια. Ὁ δὲ θεῖος Κύριλλος, περὶ Θεοῦ καὶ αὐτὸς τὸν λόγον ποιούμενος, τὸ μὲν ποιεῖν, ἐνεργείας ἐστὶ θεολογεῖ· φύσεως δὲ τὸ γεννᾶν· φύσις δὲ καὶ ἐνέργεια οὐ ταὐτόν. Δαμασκηνὸς ὁ θεοφόρος, ἔργον μὲν θείας φύσεως ἡ γέννησις· ἔργον δὲ θείας θελήσεως, ἡ κτίσις. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ σαφῶς πάλιν ὁ αὐτός, ἄλλο, φησίν, ἐστὶν ἐνέργεια καὶ ἄλλο ἐνεργητικόν. Ἐνέργεια μὲν γάρ ἐστιν ἡ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις, ἐνεργητικὸν δὲ ἡ φύσις, ἐξ ἧς ἡ ἐνέργεια πρόεισι. Πολλαχῶς ἄρα τῆς θείας οὐσίας ἡ ἐνέργεια διαφέρει, κατὰ τοὺς θεοειδεῖς Πατέρας.

ρμδ'. Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ παντάπασίν ἐστιν ἀνώνυμος, ἐπεὶ καὶ πάντη ἐστὶν ἀπερινόητος. Ὀνομάζεται οὖν ἐκ πασῶν τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν, μηδενὸς ἐκεῖ τῶν ὀνομάτων πρὸς ἕτερον κατὰ τὴν σημασίαν διαφέροντος. Ἐξ ἑκάστου γὰρ καὶ πάντων οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὸ κρύφιον ἐκεῖνο μηδαμῶς γινωσκόμενον ὅτι ποτέ ἐστι καλεῖται· ἐπὶ δὲ τῶν ἐνεργειῶν, ἕκαστον τῶν ὀνομάτων διάφορον ἔχει σημασίαν. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι διενηνόχασιν ἀλλήλων, τὸ κτίζειν, τὸ δεσπόζειν, τὸ κρίνειν, τὸ προνοεῖσθαι, τὸ διὰ τῆς οἰκείας χάριτος τὸν Θεὸν ἡμᾶς υἱοθετεῖν; Οἱ οὖν τὰς φυσικὰς θείας ταύτας ἐνεργείας, ὡς ἀλλήλων τε καὶ τῆς θείας φύσεως διαφερούσας λέγοντες κτιστάς, τί ἄλλο ἢ τὸν Θεὸν εἰς κτίσμα κατασπῶσι; Τὰ γὰρ κτιζόμενα, τὰ δεσποζόμενα, τὰ κρινόμενα καὶ ἁπλῶς πάντα τὰ τοιαῦτα, ἐστὶ τὰ κτίσματα, ἀλλ' οὐχ ὁ Κτίστης καὶ ὁ Δεσπότης καὶ ὁ Κριτής· οὐδ' αὐτὸ τὸ κρίνειν καὶ δεσπόζειν καὶ δημιουργεῖν, ἅπερ φυσικῶς ἐνθεωρεῖται τούτῳ.

ρμε'. Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ καθάπερ ἀνώνυμός ἐστι παντάπασιν ὡς ὑπερώνυμος κατὰ τοὺς θεολόγους, οὕτως καὶ ἀμέθεκτος ὡς ὑπὲρ μέθεξιν ὑπάρχει κατ' αὐτούς. Οἱ οὖν ἀπειθοῦντες οὗτοι νῦν τῇ διὰ τῶν ἁγίων ἡμῶν Πατέρων τοῦ πνεύματος διδασκαλίᾳ καὶ λοιδοροῦντες ἡμᾶς τοὺς αὐτοῖς ὁμολογοῦντας, πολλοὺς γίνεσθαι, φασί, Θεούς, ἢ σύνθετον τὸν ἕνα, εἴπερ ἡ θεία ἐνέργεια τῆς θείας οὐσίας διαφέρει καὶ εἰ ὅλως ἐνθεωρεῖταί τι τῇ τοῦ Θεοῦ οὐσίᾳ. Ἀγνοοῦσι γάρ, ὡς οὐχὶ τὸ ἐνεργεῖν καὶ ἡ ἐνέργεια, ἀλλὰ τὸ πάσχειν καὶ πάθος ποιεῖ τὴν σύνθεσιν. Ὁ δὲ Θεὸς ἐνεργεῖ, μηδὲν αὐτὸς πάσχων, μηδὲ ἀλλοιούμενος· οὐκ ἄρα σύνθετος ἔσται διὰ τὴν ἐνέργειαν. Καὶ τὸ πρός τι δὲ ὁ Θεὸς καὶ πρὸς τὴν κτίσιν ἔχει· ὡς Ἀρχὴ καὶ Δεσπότης ὢν αὐτῆς· ἀλλ' οὐ συναριθμεῖται τοῖς γεγονόσι παρὰ τοῦτο. Πολλοὶ δὲ πάλιν πῶς ἔσονται Θεοὶ διὰ τὸ ἔχειν τὸν Θεὸν ἐνέργειαν, εἴπερ ἑνός ἐστι Θεοῦ, μᾶλλον δὲ ὁ αὐτός ἐστι Θεός, ἡ θεία οὐσία καὶ ἡ θεία ἐνέργεια. Σαφὴς οὖν ὄντως τοῦτο λῆρος τῆς αὐτῶν φρενοβλαβείας.

ρμς'. Εἰπὼν ὁ Κύριος πρὸς τοὺς οἰκείους μαθητάς, ὅτι εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων, οἳ οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει[1], μεθ' ἡμέρας ἕξ, παραλαβὼν τὸν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην καὶ εἰς τὸ Θαβώριον ὄρος ἀνελθών, ἔλαμψεν ὡς ὁ ἥλιος καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκὰ ὡς τὸ φῶς[2]. Οὐ γὰρ ἠδύναντο ἐκεῖνοι βλέπειν πλέον, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς τὴν λάμψιν ταύτην οὐκ ἰσχύοντες ἀτενίζειν, πρηνεῖς εἰς γῆν κατέπεσον[3]. Ὅμως εἶδον, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Σωτῆρος, τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τὸ θεϊκὸν ἐκεῖνο καὶ ἀπόρρητον φῶς, ὃ Γρηγόριος μὲν καὶ Βασίλειος οἱ Μεγάλοι, θεότητα προσαγορεύουσι· φῶς, λέγοντες, ἡ παραδειχθεῖσα θεότης ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῖς μαθηταῖς, καὶ κάλλος τοῦ ὄντως δυνατοῦ, ἡ νοητὴ αὐτοῦ καὶ θεωρητὴ θεότης. Ὁ γὰρ Μέγας Βασίλειος, καὶ κάλλος εἶναι τοῦ Θεοῦ φησι τὸ φῶς ἐκεῖνο, μόνοις τοῖς ἁγίοις θεωρητὸν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ θείου πνεύματος. Διὸ καί φησι πάλιν· εἶδον δὲ αὐτοῦ τὸ κάλλος Πέτρος καὶ οἱ υἱοὶ τῆς βροντῆς ἐν

1. Μάρκ. θ', 1. 2. Ματθ. ιζ', 1-2. 3. Ματθ. ιζ', 6.

τῷ ὄρει, ὑπερλάμπον τὴν τοῦ ἡλίου λαμπρότητα, καὶ τὰ προοίμια τῆς αὐτοῦ παρουσίας ὀφθαλμοῖς λαβεῖν κατηξιώθησαν. Ὁ δὲ Δαμασκηνὸς Θεολόγος, μετὰ τοῦ χρυσοῦ τὴν γλῶτταν Ἰωάννου, φυσικὴν ἀκτῖνα τῆς θεότητος τὸ φῶς ἐκεῖνο προσηγόρευσαν· ὁ μὲν γράφων, ἀνάρχως ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθείς, τὴν φυσικὴν ἀκτῖνα ἄναρχον κέκτηται τῆς θεότητος, καὶ ἡ τῆς θεότητος δόξα, δόξα τοῦ σώματος γίνεται· ὁ δὲ χρυσορρήμων, λαμπρότερος, φησίν, ἑαυτοῦ ἐφαίνετο ὁ Κύριος ἐπὶ τοῦ ὄρους, τῆς θεότητος παραδειξάσης τὰς ἀκτῖνας αὐτῆς.

ρμζ'. Τοῦτο τὸ θεϊκὸν καὶ ἀπόρρητον φῶς, τὴν τοῦ Θεοῦ θεότητα καὶ βασιλείαν, τὸ κάλλος καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς θείας φύσεως τὴν ἐν τῷ ἀκαταλήπτῳ αἰῶνι τῶν ἁγίων ὅρασιν καὶ ἀπόλαυσιν, τὴν φυσικὴν ἀκτῖνα καὶ δόξαν τῆς θεότητος, φάσμα καὶ κτίσμα οἱ γλωσσαλγοῦντες αἱρετικοὶ λέγουσι καὶ τοὺς μὴ ἀνεχομένους κατ' αὐτοὺς εἰς τὸ θεῖον φῶς τοῦτο βλασφημεῖν, ἀλλ' ἄκτιστον εἶναι φρονοῦντας τὸν Θεὸν κατ' οὐσίαν καὶ κατ' ἐνέργειαν, ὅτι θεΐτας εἶναι συκοφαντοῦντες περιαγγέλλουσιν. Ἀλλ' αἰσχυνέσθωσαν. Ἀκτίστου γὰρ καὶ τοῦ θείου φωτὸς ὄντος, εἷς ἡμῖν Θεός ἐστιν ἐν μιᾷ θεότητι· ὡς ἑνὸς Θεοῦ, καθάπερ ἀνωτέρω πολλαχῶς δέδεικται, καὶ τῆς ἀκτίστου οὐσίας οὔσης καὶ τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας· δηλαδὴ τῆς θείας χάριτος καὶ ἐλλάμψεως ταύτης.

ρμη'. Φάσμα τοιγαροῦν καὶ κτίσμα φρονεῖν ἐπὶ τῆς συνόδου τολμηρῶς εἰπόντες καὶ κατασκευάζειν πειραθέντες οἱ κακόφρονες αἱρετικοί, τὸ λάμψαν ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐν Θαβὼρ θεϊκὸν ἐκεῖνο φῶς, καὶ διὰ πολλῶν ἐξελεγχθέντες καὶ μὴ μεταπεισθέντες, ἀφορισμῷ ἐγγράφῳ καὶ ἀναθέματι καθυπεβλήθησαν. Εἴς τε γὰρ τὴν διὰ σαρκὸς οἰκονομίαν βλασφημοῦσι τοῦ Θεοῦ καὶ κτιστὴν εἶναι φρενοβλαβῶς λέγουσι τὴν τοῦ Θεοῦ θεότητα καὶ εἰς κτίσμα, τό γε εἰς αὐτοὺς ἧκον, κατασπῶσιν αὐτὸν τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Μία γὰρ καὶ ἡ αὐτή ἐστιν ἡ θεότης τῶν τριῶν. Εἰ δὲ καὶ ἄκτιστον οὗτοι σέβειν λέγουσι θεότητα, δύο φανερῶς λοιπὸν οὗτοι λέγουσιν εἶναι τοῦ Θεοῦ θεότητας, μίαν κτιστὴν καὶ ἄλλην ἄκτιστον. Οὕτω φιλονεικοῦσι πάντας τοὺς ἐκ παλαιοῦ κακοδόξους ὑπερβῆναι τῇ δυσσεβείᾳ.

ρμθ'. Ἄλλοτε δὲ τὴν οἰκείαν κακοδοξίαν συσκιάζειν μηχανώμενοι, καὶ ἄκτιστον λέγουσι τὸ ἐν Θαβωρίῳ λάμψαν φῶς καὶ οὐσίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ, πολλαπλῶς κἂν τούτῳ βλασφημοῦντες. Ἐπεὶ γὰρ ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων ἑώραται τὸ φῶς ἐκεῖνο, ὁρατὴν λοιπὸν εἶναι κακῶς φρονοῦσι τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ἀκουέτωσαν τοῦ λέγοντος, οὐδεὶς ἔστη ἐν ὑποστήματι[1] καὶ οὐσίαν Θεοῦ καὶ Θεοῦ φύσιν ἢ εἶδεν ἢ ἐξηγόρευσεν· καὶ μὴ μόνον οὐδεὶς ἀνθρώπων, ἀλλ' οὐδὲ τῶν Ἀγγέλων· καὶ αὐτὰ γὰρ τὰ ἑξαπτέρυγα Σεραφίμ, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἐκεῖθεν ἐκπεμπομένης ἐλλάμψεως, ταῖς πτέρυξι περικαλύπτει τὰς ὄψεις[2]. Ἐπεὶ γοῦν οὐδέσιν οὐδέποτε ἡ ὑπερουσιότης ὤφθη τοῦ Θεοῦ, ὅταν ταύτην εἶναι οἱ αἱρετικοὶ λέγωσι τὸ φῶς ἐκεῖνο, ἀθέατον εἶναι παντάπασι τὸ φῶς τοῦτο μαρτυροῦσι καὶ μηδὲ τοὺς τῶν Ἀποστόλων ἐγκρίτους τυχεῖν ἐπ' ὄρους τῆς τούτου θέας· μηδὲ τὸν Κύριον ἀληθῶς ταύτην ἐπαγγείλασθαι τούτοις· μηδ' ἀληθῶς λέγειν τὸν λέγοντα, εἴδομεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, σὺν αὐτῷ ὄντες ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ· καὶ διαγρηγορήσαντες Πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, εἶδον τὴν δόξαν αὐτοῦ[1]· ἕτερος δὲ τὸν διαφερόντως ἠγαπημένον τῷ Χριστῷ Ἰωάννην φησίν, αὐτὴν τὴν τοῦ Λόγου θεότητα παραγυμνωθεῖσαν ἐπ' ὄρους ἰδεῖν. Εἶδον οὖν καὶ ἀληθῶς εἶδον τὴν ἄκτιστον καὶ θείαν ἔλλαμψιν ἐκείνην, ἀοράτου τοῦ Θεοῦ διαμένοντος καθ' ὑπερούσιον κρυφιότητα, κἂν οἱ τῆς αἱρέσεως ἀρχηγοὶ καὶ οἱ τούτων ὁμόφρονες διαρραγῶσιν.

1. Πρβλ. Ἱερεμ. κγ', 18. 2. Πρβλ. Ἡσ. ς', 2.

ρν'. Ἡνίκα δέ τις ἔρηται τοὺς αἱρετικοὺς τούσδε, οὐσίαν εἶναι τὸ φῶς ἐκεῖνο τῆς θεότητος εἰπόντας, καὶ ὁρᾶται λοιπὸν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ; ἀναγκαζόμενοι τὸν δόλον ἐκκαλύπτουσιν, οὐσίαν λέγοντες εἶναι τοῦτο φάναι, ἐπεὶ δι' αὐτοῦ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἑώραται· διὰ γὰρ τῶν κτισμάτων ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ὁρᾶται· πάλιν κτίσμα κατασκευάζοντες οἱ τάλανες εἶναι τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως. Καθορᾶται δὲ διὰ τῶν κτισμάτων, οὐχ ἡ οὐσία, ἀλλ' ἡ δημιουργικὴ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια. Ὥστε δυσσεβῶς καὶ τοῦτο, καὶ τῷ Εὐνομίῳ συμφωνοῦντες λέγουσιν, ὅτι διὰ τῶν κτισμάτων ἡ οὐσία Θεοῦ ὁρᾶται· οὕτω πολύχουν αὐτοῖς ἐστι τὸ τῆς δυσσεβείας λῄιον. Φευκταῖον οὖν αὐτοὺς καὶ τὴν αὐτῶν κοινωνίαν, ὡς ψυχοφθόρον καὶ πολυκέφαλον ὕδραν, ὡς πολυειδῆ τῆς εὐσεβείας λύμην.

1. Λουκ. θ', 32.

ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ

ΥΠΕΡ ΤΩΝ

ΙΕΡΩΣ ΗΣΥΧΑΖΟΝΤΩΝ

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΕΞ ΙΔΙΑΣ ΑΠΕΙΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΑΠΕΙΘΕΙΑΣ ΑΘΕΤΟΥΝΤΑΣ ΤΑΣ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΜΥΣΤΙΚΑΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΚΡΕΙΤΤΟΝ Ἤ ΛΟΓΟΣ ΕΝ ΤΟΙΣ ΚΑΤΑ ΠΝΕΥΜΑ ΖΩΣΙΝ ΕΝΕΡΓΟΥΜΕΝΑΣ ΚΑΙ ΔΙ' ΕΡΓΩΝ ΦΑΝΕΡΟΥΜΕΝΑΣ ΑΛΛ' ΟΥ ΔΙΑ ΛΟΓΩΝ ΑΠΟΔΕΙΚΝΥΜΕΝΑΣ

Τὰ μὲν ἀρτίως καθωμιλημένα καὶ κοινῇ πᾶσιν ἐγνωσμένα καὶ παρρησίᾳ κηρυττόμενα δόγματα, τοῦ διὰ Μωσέως ὑπῆρχε νόμου μυστήρια, τοῖς Προφήταις μόνοις ἐν πνεύματι προορώμενα. Τὰ δ' ἐπηγγελμένα τοῖς ἁγίοις ἀγαθὰ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα, τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον πολιτείας ἐστὶ μυστήρια, τοῖς διὰ τοῦ πνεύματος ὁρᾶν ἠξιωμένοις, καὶ τούτοις μετρίως, ὡς ἐν ἀρραβῶνος μέρει, διδόμενά τε καὶ προορώμενα. Ἀλλ' ὥσπερ εἴ τις τότε τῶν Ἰουδαίων, μὴ μετ' εὐχαριστίας ἀκούων τῶν προφητῶν λεγόντων Λόγον καὶ Πνεῦμα Θεοῦ συναΐδιά τε καὶ προαιώνια, συνέσχεν ἂν τὰ ὦτα, δοκῶν ἀπηγορευμένων ἀκούειν τῇ εὐσεβείᾳ φωνῶν καὶ τῆς ἀνωμολογημένης τοῖς εὐσεβέσι φωνῆς ἐναντίων, δηλονότι τῆς λεγούσης· Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἷς ἐστιν[1]· οὕτω καὶ νῦν τάχα ἂν πάθῃ τις μὴ μετ' εὐλαβείας ἀκούων, τῶν μόνοις ἐγνωσμένων τοῖς δι' ἀρετῆς κεκαθαρμένοις μυστηρίων τοῦ πνεύματος. Ἀλλ' ὥσπερ αὖθις ἡ τῶν προρρήσεων ἐκείνων ἔκβασις, σύμφωνα τοῖς φανεροῖς ἀνέδειξε τὰ τότε μυστήρια καὶ πιστεύομεν νῦν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα θεότητα τρισυπόστατον, μίαν φύσιν ἁπλῆν, ἀσύνθετον, ἄκτιστον, ἀόρατον, ἀπερινόητον, οὕτω καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἐν καιροῖς ἰδίοις ἀποκαλυφθέντος, κατὰ τὴν ἄφραστον ἔκφανσιν τοῦ ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσιν ἑνὸς Θεοῦ, σύμφωνα τοῖς πᾶσιν ἐκφανήσεται τοῖς φανεροῖς τὰ μυστήρια. Δεῖ μέντοι κἀκεῖνο σκοπεῖν, ὡς εἰ καὶ τοῖς πέρασι τῆς γῆς ὕστερον ἐξεφάνη τὸ τρισυπόστατον τῆς θεότητος, τῷ λόγῳ τῆς μοναρχίας, μηδαμῶς λυμαινόμενον, ἀλλὰ τοῖς Προφήταις ἐκείνοις, καὶ πρὸ τῆς ἐκβάσεως τῶν πραγμάτων, ἀκριβῶς ἐγινώσκετο, καὶ τοῖς αὐτοῖς τηνικαῦτα πειθομένοις εὐπαράδεκτον ἦν, τὸν ἴσον ἄρα τρόπον, οὐδὲ νῦν τοὺς λόγους τῆς ὁμολογίας

1. Δευτ. ς', 4.

ἀγνοοῦμεν, τῶν τε παρρησίᾳ κηρυττομένων καὶ τῶν μυστικῶς ἐν πνεύματι τοῖς ἀξίοις προφαινομένων. Οἱ μὲν αὐτῇ τῇ πείρᾳ μεμυημένοι, ὅσοι τῇ τε τῶν χρημάτων κτήσει καὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων δόξῃ καὶ ταῖς σωμάτων οὐ καλαῖς ἡδοναῖς, διὰ τὴν Εὐαγγελικὴν ἀπετάξαντο ζωήν, οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποταγὴν ταύτην, διὰ τῆς πρὸς τοὺς ἐν τῇ κατὰ Χριστὸν ἡλικίᾳ προσήκοντας ἐβεβαίωσαν ὑποταγῆς· ἑαυτοῖς γάρ, καὶ τῷ Θεῷ δι' ἡσυχίας ἀπεριμερίμνως σχολάσαντες καὶ διὰ προσευχῆς εἰλικρινοῦς, ὑπὲρ ἑαυτοὺς γενόμενοι καὶ γεγονότες ἐν Θεῷ, διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν μυστικῆς ὑπὲρ νοῦν ἑνώσεως, τὰ ὑπὲρ νοῦν ἐμυήθησαν· οἱ δέ, τῇ πρὸς τοὺς τοιούτους αἰδοῖ καὶ πίστει καὶ στοργῇ· οὕτω τοίνυν καὶ ἡμεῖς, τοῦ μεγάλου Διονυσίου λέγοντος, ἀκούοντες, ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς Γάϊον ἐπιστολῇ· τὸ τοῦ Θεοῦ θεοποιὸν δῶρον, θεότητα καὶ θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν καὶ τὸν τὴν χάριν ταύτην τῆς ἀξίοις παρέχοντα Θεόν, ὑπὲρ ταύτην τὴν θεότητα εἶναι πειθόμεθα· πολυπλασιασμὸν γὰρ ὁ Θεὸς οὐ πάσχει, οὐδὲ δύο λέγει τις οὕτω θεότητας· ἀλλὰ τὴν θεοποιὸν ταύτην χάριν τοῦ Θεοῦ, ὁ θεῖος Μάξιμος περὶ τοῦ Μελχισεδὲκ γράφων, ἄκτιστον εἶναι ἀποφαίνεται, καὶ ἀεὶ οὖσαν ἐκ τοῦ ἀεὶ ὄντος Θεοῦ· ἀλλαχοῦ δὲ πολλαχοῦ ἀγέννητόν τε καὶ ἐνυπόστατον φῶς τοῖς ἀξίοις ἡνίκ' ἂν γένοιντο ἄξιοι φανερούμενον, ἀλλ' οὐ τότε γινόμενον· τοῦτο τὸ φῶς οὗτος καὶ φῶς ὑπεραρρήτου δόξης καὶ Ἀγγέλων καθαρότητα ὀνομάζει. Ὁ δὲ Μέγας Μακάριος, καὶ τῶν ἀσωμάτων τροφὴν καὶ τῆς θείας φύσεως δόξαν καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος καλλονήν, πῦρ θεῖον καὶ ἐπουράνιον, φῶς ἄρρητον καὶ νοερόν, ἀρραβῶνα Πνεύματος Ἁγίου[1], ἁγιαστικὸν ἀγαλλιάσεως ἔλαιον[2].

Ὅστις οὖν, τοὺς τὴν θεοποιὸν ταύτην χάριν τοῦ Θεοῦ ἄκτιστον καὶ ἀγέννητον καὶ ἐνυπόστατον λέγοντας, τοῖς Μασσαλιανοῖς συντάττει καὶ διθεΐτας καλεῖ εἴπερ ἄρα τίς ἐστιν, οὗτος ἴστω τοῖς τοῦ Θεοῦ ἁγίοις ἀντικείμενος καὶ τοῦ κλήρου τῶν σῳζομένων, εἰ μὴ μεταμεληθείη, ἑαυτὸν ἐκβάλλων, καὶ αὐτὸς ἐκπίπτων τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου τῶν ἁγίων φύσει Θεοῦ. Ὅστις δὲ πιστεύων καὶ πειθόμενος καὶ συμφθεγγόμενος τοῖς ἁγίοις καὶ μὴ προφασιζόμενος προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις[3], τὸ μὲν φανερῶς λεγόμενον οὐκ ἀποσείεται, ὡς ἀγνοῶν, ἀγνοεῖ δὲ τὸν τρόπον τοῦ μυστηρίου, μὴ ἀπαξιούτω ζητεῖν καὶ μανθάνειν παρὰ τῶν εἰδότων· εἴσεται γάρ, ὡς οὐδὲν ἀνακόλουθον τοῖς θείοις λόγοις καὶ πράγμασι, καὶ ταῦτ' ἐπὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων καὶ ὧν ἄνευ οὐδὲν οὐδαμῶς ἂν συσταίη· οὔτε μυστήριον ὅλως θεοπρεπές.

Ὅστις μόνῃ τῇ μιμήσει τε καὶ σχέσει, χωρὶς τῆς θεοποιοῦ χάριτος τοῦ πνεύματος, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν τελείαν ἕνωσιν ἀποφαίνεται τελεῖσθαι, κατὰ τοὺς ὁμοήθεις καὶ ἀγαπωμένους ὑπ' ἀλλήλων, καὶ τὴν θεοποιὸν χάριν τοῦ Θεοῦ, ἕξιν τῆς λογικῆς φύσεως, διὰ μόνης μιμήσεως προσγινομένην, ἀλλ' οὐκ ἔλλαμψιν ὑπερφυᾶ καὶ ἀπόρρητον καὶ θείαν ἐνέργειαν, ὁρω-

1. Πρβλ. Β' Κορ. α' 22. 2. Πρβλ. Ψαλμ. 44,8. 3. Πρβλ. Ψαλμ. 140,4.

μένην ἀοράτως τοῖς ἠξιωμένοις καὶ νοουμένην ἀπερινοήτως, οὗτος ἴστω, τῇ τῶν Μασσαλιανῶν, ὡς οὐκ οἶδεν, ἀπάτῃ περιπεσών· φύσει γὰρ ἔσται κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην Θεὸς ὁ θεούμενος, εἰ κατὰ φυσικὴν δύναμιν ἡ θέωσις ἔσται καὶ τοῖς ὅροις τῆς φύσεως ἐμπεριλαμβάνεσθαι πέφυκε. Μὴ τοίνυν οὗτος τὴν οἰκείαν περιτροπήν, τοῖς ἀσφαλῶς ἑστῶσιν ἐπιχειρείτω προστρίψασθαι καὶ μῶμον τοῖς ἀμωμήτοις τὴν πίστιν ἐπενεγκεῖν, ἀλλὰ τὸ φρόνημα καταθέμενος, μανθανέτω παρὰ τῶν πεπειραμένων ἢ τῶν ἀπ᾽ ἐκείνων δεδιδαγμένων, ὡς ἄσχετός ἐστι παντάπασιν ἡ τῆς θεότητος χάρις, οὐκ ἔχουσα τὴν οἱανοῦν δεκτικὴν ἑαυτῆς ἐν τῇ φύσει δύναμιν· ἐπεὶ οὐκ ἔτι χάρις ἐστίν, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὴν φυσικὴν δύναμιν ἐνεργείας φανέρωσις· καὶ οὐδὲ παράδοξον ἔσται τὸ γενόμενον, εἰ κατὰ δεκτικὴν δύναμιν θεώσεως ἡ θέωσις εἴη· φύσεως γὰρ ἂν εἰκότως ἔργον, ἀλλ᾽ οὐ Θεοῦ δῶρον ἡ θέωσις εἴη· καὶ δυνήσεται καὶ φύσει Θεὸς ὁ τοιοῦτος εἶναι καὶ κυρίως προσαγορεύεσθαι· οὐδὲ γὰρ ἄλλο τι καθέστηκεν ἡ κατὰ φύσιν τῶν ὄντων ἑκάστου δύναμις, ἢ φύσεως πρὸς ἐνέργειαν ἀπαράβατος κίνησις· πῶς δὲ καὶ ἐξίστησιν ἑαυτοῦ τὸν θεούμενον ἡ θέωσις; εἰ ἔτι τοῖς ὅροις τῆς φύσεως αὐτὴ περιείληπται, συνιδεῖν οὐκ ἔχω· ὑπὲρ φύσιν τοίνυν καὶ ἀρετὴν καὶ γνῶσιν, ἡ τῆς θεώσεως χάρις, καὶ ἀπείρως τὰ τοιαῦτα ἅπαντα κατὰ τὸν ἅγιον Μάξιμον ταύτης ἀποδεῖ· ἀρετὴ μὲν γὰρ πᾶσα, καὶ ἡ ἐφ᾽ ἡμῖν τοῦ Θεοῦ μίμησις πρὸς τὴν θείαν ἕνωσιν ἐπιτήδειον ποιεῖται τὸν κεκτημένον· ἡ δὲ χάρις, αὐτὴν τελεσιουργεῖ τὴν ἀπόρρητον ἕνωσιν· δι᾽ αὐτῆς γὰρ ὅλος μὲν ὅλοις τοῖς ἀξίοις ὁ Θεὸς περιχωρεῖ· ὅλῳ δὲ ὅλοι περιχωροῦσιν ὁλικῶς οἱ ἅγιοι τῷ Θεῷ· ὅλον ἀντιλαμβάνοντες ἑαυτῶν τὸν Θεόν· καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀναβάσεως, οἷον ἔπαθλον αὐτὸν μόνον κτησάμενοι τὸν Θεόν· ψυχῆς πρὸς σῶμα περιφύντα τρόπον, ὡς οἰκείοις μέλεσι, καὶ ἐν αὐτῷ εἶναι καταξιώσαντα.

Ὅστις τοὺς ἐν τῇ καρδίᾳ ἢ τῷ ἐγκεφάλῳ λέγοντας τὸν νοῦν ἐνιδρῦσθαι, Μασσαλιανοὺς εἶναι διϊσχυρίζεται, οὗτος ἴστω κακῶς τοῖς ἁγίοις ἐπιτιθέμενος. Ὁ μὲν γὰρ Μέγας Ἀθανάσιος τῷ ἐγκεφάλῳ τὸ λογικὸν ἐνεῖναι τῆς ψυχῆς φησί. Μακάριος δὲ ὁ τῇ μεγαλειότητι μηδὲν ἐλλείπων, ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν τοῦ νοῦ ἐνέργειαν. Συνῳδὰ δὲ τούτοις οἱ ἅγιοι σχεδὸν ἅπαντες. Ὃ γὰρ φησὶν ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος, ὅτι ὁ νοῦς οὔτε ἐντὸς οὔτε ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν, ὡς ἀσώματος, οὐκ ἐναντιοῦται τοῖς ἁγίοις ἐκείνοις. Ἐντὸς γὰρ τοῦ σώματος ἐκεῖνοι λέγουσι τὸν νοῦν, ὡς συνημμένον τούτῳ· κατ᾽ ἄλλον τοίνυν τρόπον τοῦτο λέγοντες, ἥκιστα πρὸς ἐκεῖνον διαφέρονται· καὶ γὰρ οὐδὲ τῷ λέγοντι μὴ ἐν τόπῳ τὸ θεῖον εἶναι, ᾗ ἀσώματον, ἀντίκειται ὁ ἔνδον γενέσθαι ποτὲ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον λέγων παρθενικῆς καὶ παναμώμου μήτρας, ὡς ἐκεῖ συνημμένον ὑπὲρ λόγον τῷ καθ᾽ ἡμᾶς φυράματι, διὰ φιλανθρωπίαν ἄφατον.

Ὅστις τὸ ἐν Θαβωρίῳ τοὺς Μαθητὰς περιαστράψαν φῶς[1], φάσμα λέγει καὶ σύμβολον τοιοῦτον, οἷον γίνεσθαι καὶ ἀπογίνεσθαι, ἀλλ᾽ οὐ κυρίως εἶναι καὶ οὐχ ὑπὲρ πᾶσαν νόησιν, ἀλλὰ χείρω νοήσεως ἐνέργειαν, σαφῶς ἀντιφθέγγεται ταῖς τῶν ἁγίων δόξαις. Οὗτοι γάρ, κἂν τοῖς ᾄσμασι κἂν τοῖς συγγράμμασιν, ἀπόρρητον, ἄκτιστον, ἀΐδιον, ἄχρονον, ἀπρόσιτον, ἄπλετον, ἄπειρον, ἀπεριόριστον, Ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις ἀθέατον, ἀρχέτυπον κάλλος καὶ ἀναλλοίωτον, δόξαν Θεοῦ, δόξαν Χριστοῦ, δόξαν Πνεύματος, ἀκτῖνα θεότητος, καὶ τὰ τοιαῦτα προσαγορεύουσι. Δοξάζεται μὲν γάρ, φησίν, ἡ σὰρξ ἅμα τῇ προσλήψει καὶ δόξα τοῦ σώματος ἡ δόξα τῆς θεότητος γίνεται· ἀλλ᾽ ἀφανὴς ἦν ἡ δόξα ἐν τῷ φαινομένῳ σώματι, τοῖς μὴ χωροῦσι τὰ καὶ Ἀγγέλοις ἀθέατα. Μεταμορφοῦται τοίνυν, οὐχ ὃ οὐκ ἦν προσλαβόμενος, οὐδὲ εἰς ὅπερ οὐκ ἦν μεταβαλλόμενος· ἀλλ᾽ ὅπερ ἦν τοῖς οἰκείοις μαθηταῖς ἐκφαινόμενος, διανοίγων τούτων τὰ ὄμματα καὶ ἐκ τυφλῶν ἐργαζόμενος βλέποντας. Μένων γὰρ αὐτὸς ἐν ταυτότητι, παρ᾽ ὃ τὸ πρὶν ἐφαίνετο, νῦν τοῖς μαθηταῖς ἑωρᾶτο φαινόμενος, αὐτὸς γάρ ἐστι τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν[1], τὸ τῆς δόξης ὡραΐσμα· καὶ ὡς ὁ ἥλιος ἔλλαμψεν· ἀμυδρὰ ἡ εἰκών, ἀλλ᾽ ἀμήχανον ἀπαραλείπτως ἐν τῇ κτίσει τὸ ἄκτιστον εἰκονίζεσθαι.

1. Ματθ. ιζ΄ 1-2.

Ὅστις ἄκτιστον τὴν οὐσίαν μόνην εἶναι λέγει τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μὴ καὶ τὰς ἀϊδίους ἐνεργείας αὐτοῦ, ὧν καὶ ὑπερέχει πασῶν ὡς τῶν ἐνεργουμένων ἁπάντων τὸ ἐνεργοῦν, τοῦ Ἁγίου ἀκουσάτω Μαξίμου λέγοντος· τὰ ἀθάνατα πάντα καὶ αὐτὴ ἡ ἀθανασία, καὶ τὰ ζῶντα πάντα καὶ αὐτὴ ἡ ζωή, καὶ τὰ ἅγια πάντα καὶ αὐτὴ ἡ ἁγιότης, καὶ τὰ ἐνάρετα πάντα καὶ αὐτὴ ἡ ἀρετή, καὶ τὰ ἀγαθὰ πάντα καὶ αὐτὴ ἡ ἀγαθότης, καὶ τὰ ὄντα πάντα καὶ αὐτὴ ἡ ὀντότης, Θεοῦ προδήλως ἔργα τυγχάνουσιν· ἀλλὰ τὰ μὲν τοῦ εἶναι χρονικῶς ἠργμένα, (ἦν γάρ ποτε ὅτε οὐκ ἦν·) τὰ δὲ τοῦ εἶναι χρονικῶς οὐκ ἠργμένα· οὐκ ἦν γάρ ποτε ὅτε οὐκ ἦν ἀρετὴ καὶ ἀγαθότης καὶ ἁγιότης καὶ ἀθανασία. Καὶ πάλιν· ἡ ἀγαθότης καὶ πᾶν εἴ τι ἀγαθότητος ἐμπεριέχεται λόγῳ, καὶ ἁπλῶς πᾶσα ζωὴ καὶ ἀθανασία καὶ ἁπλότης καὶ ἀτρεψία καὶ ἀπειρία καὶ ὅσα περὶ τὸν Θεὸν οὐσιωδῶς θεωρεῖται, ἔργα Θεοῦ εἰσι καὶ οὐκ ἠργμένα χρονικῶς· οὐ γάρ ποτε πρεσβύτερον ἀρετῆς τὸ οὐκ ἦν· οὐδέ τινος ἄλλου τῶν εἰρημένων, κἂν τὰ μετέχοντα αὐτῶν κατ᾽ αὐτὰ ἦρκται τοῦ εἶναι χρονικῶς· ἄναρχος γὰρ πᾶσα ἀρετή, μὴ ἔχουσα τὸν χρόνον ἑαυτῆς πρεσβύτερον· οἷα τὸν Θεὸν ἔχουσα τοῦ εἶναι μονώτατον ἀϊδίως γεννήτορα· πάντων δὲ τῶν ὄντων καὶ μετεχόντων καὶ μεθεκτῶν, ἀπειράκις ἀπείρως ὁ Θεὸς ὑπερεξῄρηται. Μανθανέτω τοίνυν ἐκ τούτων, ὡς οὐ πάντα τὰ ὑφεστηκότα ἐκ Θεοῦ, καὶ ὑπὸ χρόνον εἰσί· καὶ γὰρ ἔστιν ἃ τούτων ἄναρχά ἐστι, καὶ τῷ λόγῳ τῆς μόνης ἀνάρχου φύσει καὶ Τριαδικῆς Μονάδος καὶ τῆς κατ᾽ αὐτὴν ὑπερφυοῦς ἁπλότητος ἥκιστα λυμαίνεται· τὸν αὐτὸν γὰρ τρόπον καὶ ὁ νοῦς κατ᾽ ἀμυδρὰν εἰκόνα τῆς ὑπερβαλλούσης ἐκείνης ἀμερείας, οὐδαμῶς διὰ τὰς ἐμφύτους ἑαυτοῦ νοήσεις, σύνθετός ἐστιν.

1. Ἰωάνν. α΄, 9.

Ὅστις τὰς ἐνσημαινομένας τῷ σώματι πνευματικὰς διαθέσεις, ἀπὸ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ τῶν κατὰ Θεὸν προκοπτόντων χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος, οὐ παραδέχεται καὶ τὴν τοῦ παθητικοῦ καθ' ἕξιν νέκρωσιν ἀπάθειαν φησίν, ἀλλὰ μὴ τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω καθ' ἕξιν ἐνέργειαν, ὁλικῶς ἀπεστραμμένου τὰ πονηρὰ καὶ ἐπεστραμμένου πρὸς τὰ καλά, ὡς τὰς πονηρὰς ἕξεις ἀποκτησαμένου καὶ ταῖς ἀγαθαῖς πλουτήσαντος, οὗτος ἀκολούθως τῇ τοιαύτῃ δόξῃ καὶ τὴν ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τῶν ὄντων αἰῶνι με τὰ σώματος ἀπαναίνεται διαγωγήν· εἰ γὰρ συμμεθέξει τότε τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν, καὶ νῦν δήπου συμμεθέξει κατὰ τὸ ἐγχωροῦν, τῆς χορηγουμένης μυστικῶς καὶ ἀπορρήτως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χάριτος τῷ κεκαθαρμένῳ νῷ, καὶ αὐτὸ τὰ θεῖα πείσεται καταλλήλως ἑαυτῷ, μετασκευασθέντος καὶ ἁγιασθέντος, ἀλλ' οὐ καθ' ἕξιν νεκρωθέντος τοῦ τῆς ψυχῆς παθητικοῦ. καὶ δι' ἑαυτοῦ, κοινοῦ σώματός τε καὶ ψυχῆς ὑπάρχοντος, τὰς τοῦ σώματος ἁγιάζοντος διαθέσεις τε καὶ ἐνεργείας. Ἐπεὶ γὰρ τῶν ἀπηλλαγμένων τῶν τοῦ βίου καλῶν διὰ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, κατὰ τὸν Ἅγιον Διάδοχον, ὁ νοῦς εὐρώστως διὰ τὴν ἀμεριμνίαν κινούμενος, τῆς θείας ἀρρήτου χρηστότητος αὐτὸς ἀπαισθάνεται· καὶ τῷ σώματι κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἑαυτοῦ προκοπῆς τῆς οἰκείας χρηστότητος μεταδίδωσιν. Ἡ δὲ τοιαύτη ἐγγινομένη χαρὰ τότε τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σώματι, ὑπόμνησίς ἐστιν ἀπλανὴς τῆς ἀφθάρτου βιότητος.

Ἄλλου μὲν φωτὸς ὁ νοῦς, ἑτέρου δὲ ἡ αἴσθησις ἀντιλαμβάνεσθαι πέφυκεν. Ἡ μὲν γὰρ αἰσθητοῦ καὶ τὰ αἰσθητὰ ἢ αἰσθητὰ δεικνῦντος· τοῦδε νοῦ φῶς ἐστιν, ἡ ἐν νοήμασι κειμένη γνῶσις· οὐ τοῦ αὐτοῦ τοίνυν φωτός, ὄψις τε καὶ νοῦς ἀντιλαμβάνεσθαι πεφύκασιν· ἀλλὰ μέχρις ἂν κατ' οἰκείαν φύσιν, καὶ ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἐνεργῇ ἑκάτερον αὐτῶν· ὅταν δὲ πνευματικῆς καὶ ὑπερφυοῦς εὐμοιρήσωσι χάριτός τε καὶ δυνάμεως, αἰσθήσει τε καὶ νῷ, τὰ ὑπὲρ πᾶσαν αἴσθησιν καὶ πάντα νοῦν οἱ κατηξιωμένοι βλέπουσιν· ἵνα κατὰ τὸν θεολόγον εἴπωμεν μέγαν Γρηγόριον, ὡς οἶδε μόνος ὁ Θεός, καὶ οἱ τὰ τοιαῦτα ἐνεργούμενοι. Ταῦτα ὑπὸ τῶν Γραφῶν ἐδιδάχθημεν· ταῦτα παρὰ τῶν ἡμετέρων Πατέρων παρελάβομεν· ταῦτα διὰ τῆς μικρᾶς ἔγνωμεν πείρας· ταῦτα καὶ τὸν ἐν Ἱερομονάχοις τιμιώτατον καὶ ἀδελφὸν ἡμέτερον Κὺρ Γρηγόριον, ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων συγγραψάμενον, ὡς ταῖς τῶν Ἁγίων ἀκριβῶς ἑπόμενα παραδόσεσι, πρὸς πληροφορίαν τῶν ἐντυγχανόντων ὑπεγράψαμεν.

Ὁ πρῶτος τῶν ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει σεβασμίων Μονῶν, Ἱερομόναχος Ἰσαάκ.

Ὁ καθηγούμενος τῆς σεβασμίας βασιλικῆς καὶ ἱερᾶς Λαύρας, Θεοδόσιος Ἱερομόναχος.

Εἶχε δὲ καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων Ἡγουμένου τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ.

Ὁ Καθηγούμενος τῆς τοῦ Βατοπεδίου σεβασμίας καὶ βασιλικῆς Μονῆς, Ἱερομόναχος Ἰωαννίκιος.

Εἶχε δὲ καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ τῆς Μονῆς τῶν Σέρβων Ἡγουμένου τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ.

Ὁ ἐλάχιστος Ἱερομόναχος Φιλόθεος τὰ αὐτὰ φρονῶν, ὑπέγραψα.

Ὁ ἐν Ἱερομονάχοις ἐλάχιστος καὶ Πνευματικὸς τῆς σεβασμίας Μονῆς τοῦ Ἐσφιγμένου, Ἀμφιλόχιος.

Ὁ ἐν Ἱερομονάχοις ἐλάχιστος καὶ Πνευματικὸς τοῦ Βατοπεδίου, Θεοδόσιος.

Ὁ Καθηγούμενος τῆς τοῦ Κουτλουμούση ἱερᾶς Μονῆς, Θεοστήρικτος Ἱερομόναχος.

Γερόντιος ἁμαρτωλὸς ὁ Μαρούλης ἐν τοῖς γέρουσι τελῶν τῆς σεβασμίας Λαύρας, τ' αὐτὰ φρονῶν ὑπέγραψα.

Ὁ ἐν Μοναχοῖς ἐλάχιστος Κάλλιστος ὁ Μευζάλων.

Ὁ ἐν Ἱερομονάχοις εὐτελὴς Γεράσιμος, ἰδὼν καὶ ἀναγνοὺς τὰ φιλαλήθως γραφέντα καὶ ἀποδεξάμενος, ὑπέγραψα.

Ὁ εὐτελὴς Γέρων καὶ ἐν Μοναχοῖς ἐλάχιστος Μωυσῆς, τὰ αὐτὰ φρονῶν ὑπέγραψα.

Ὁ ἐλάχιστος καὶ εὐτελὴς ἐν Μοναχοῖς Γρηγόριος ὁ Στραβολαγκαδίτης, τάχα καὶ ἡσυχαστής, νοῶν καὶ φρονῶν ταῦτα ὑπέγραψα.

Ὁ ἀπὸ τῆς σκήτεως τοῦ Μαγουλᾶ Γέρων καὶ ἐν Ἱερομονάχοις ἐλάχιστος Ἡσαΐας, τ' αὐτὰ φρονῶν ὑπέγραψα.

Ὁ ἐν Μοναχοῖς ἐλάχιστος Μάρκος ὁ τοῦ Σιναΐτου.

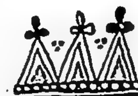
Ὁ ἐν τῇ τοῦ Μαγουλᾶ σκήτει καὶ ἐν Ἱερομονάχοις ἐλάχιστος Κάλλιστος.

Εἶχε καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἀπὸ Σύρων Γέροντος ἡσυχαστοῦ τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ.

Ὁ ἐν Μοναχοῖς ἐλάχιστος Σωφρόνιος.

Ὁ ἐν Μοναχοῖς ἐλάχιστος Ἰωάσαφ.

Ὁ ταπεινὸς Ἐπίσκοπος Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους Ἰάκωβος, ταῖς ἁγιορειτικαῖς καὶ πατρικαῖς ἐντεθραμμένος παραδόσεσι, καὶ μαρτυρῶν, ὅτι διὰ τῶν ἐνταῦθα ὑπογραφάντων λογάδων, ἅπαν τὸ Ἅγιον Ὄρος συμφωνοῦντες ὑπέγραψαν, καὶ αὐτὸς συμφωνῶν καὶ ἐπισφραγίζων, ὑπέγραψα. Καὶ τοῦτο μετὰ πάντων προσγράφων· ὅτι τὸν μὴ συμφωνοῦντα τοῖς ἁγίοις καθὼς καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ μικρῷ πρὸ ἡμῶν Πατέρες ἡμῶν, ἡμεῖς τὴν αὐτοῦ κοινωνίαν οὐ παραδεξόμεθα.

Ἀρχὴ τοίνυν πάσης τῆς κατὰ Θεὸν πραγματείας, ὡς ἐν συντόμῳ διαλαβεῖν, τὸ σπεύδειν ἡμᾶς παντὶ τρόπῳ καὶ πάσῃ δυνάμει πολιτεύεσθαι κατὰ τὴν θεσμοθεσίαν πασῶν τῶν θεοποιῶν ἐντολῶν τοῦ Σωτῆρος.

✻ Σύντομος βιογραφία τῶν ἐν μοναχοῖς Καλλίστου καὶ Ἰγνατίου τῶν Ξανθοπούλων

ΑΛΛΙΣΤΟΣ ὁ Ἁγιώτατος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ἐπίκλησιν φέρων τοῦ Ξανθοπούλου, ἤκμασε μὲν ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ δευτέρου τῶν Παλαιολόγων, κατὰ τὸ χιλιοστὸν τριακοσιοστὸν ἑξηκοστὸν ἔτος· μαθητεύσας δὲ τῷ Ἁγίῳ Γρηγορίῳ τῷ Σιναΐτῃ, (οὗ καὶ τὸν βίον ὕστερον εἰς πλάτος συνέγραψεν) ἤσκησεν ἐν τῷ ἁγιωνύμῳ Ὄρει τοῦ Ἄθω, κατὰ τὴν Σκήτην τοῦ Μαγουλᾶ, τὴν ἀντικρὺ τῆς τοῦ Φιλοθέου κειμένην Μονῆς· συνέζησε δὲ τῷ συμμύστῃ αὐτοῦ Μάρκῳ ἐν ὅλοις ἔτεσιν εἰκοσιοκτώ· ἀλλὰ καὶ Ἰγνατίῳ τῷ καὶ αὐτῷ Ξανθοπούλῳ ἐπὶ τοσοῦτον ἐγένετο φίλτατος, ὡς μίαν ψυχὴν δοκεῖν εἶναι τοὺς ἀμφοτέρους ἐν δυσὶ σώμασι. Πατριαρχεύσας δὲ ὕστερον, καὶ ἐπὶ τὴν Σερβίαν ἐξορμήσας μετὰ τοῦ κλήρου, διὰ τὴν τῆς ἐκεῖσε Ἐκκλησίας εἰρηναίαν ἕνωσιν, διὰ τοῦ τῆς ἁγιότητος Ὄρους διῆλθε· κἀκεῖθεν μετὰ τῆς τοῦ Μαξίμου τοῦ ἐπικαλουμένου Καυσακαλυβίτου ἀστείας προρρήσεως, τῆς λεγούσης· οὗτος ὁ Γέρων τὴν γραῖάν του ἔχασε, προπεμφθείς, ψάλλοντος ὄπισθεν καὶ τὸ ἐπιτάφιον· Μακάριοι οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδῷ[1]. Κἂν τῇ Σερβίᾳ γενόμενος, ἐκεῖσε τοῦ φθαρτοῦ βίου τὸν ἄφθαρτον ἀντηλλάξατο.

Φησὶ δέ που περὶ τουτωνὶ τῶν δύο, καὶ Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης, ἐν οἷς περὶ τῆς, τοῦ Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, θεοποιοῦ προσευχῆς αὐτῷ γίνεται λόγος, ἐπὶ λέξεως τάδε·

Κεφ. σϞε', σελ. 210 σειρ. 5.

Ἐξαιρέτως δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ταύταις, περὶ αὐτῆς (δηλ. τῆς προσευχῆς) συνεγράψαντο Πνεύματι, ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐκ Θεοῦ, οἱ θεηγόροι καὶ θεοφόροι καὶ χριστοφόροι καὶ ἔνθεοι ὄντες ἀληθῶς· ὅ τε ἐν Ἁγίοις Πατὴρ ἡμῶν Κάλλιστος ὁ τῆς Βασιλευούσης γεγονὼς Νέας Ρώμης ἐκ Θεοῦ Πατριάρχης, καὶ ὁ σύμπνους αὐτῷ καὶ συνασκητὴς Ὅσιος Ἰγνάτιος· καὶ βίβλῳ οἰκείᾳ συντεθείσῃ παρ' αὐτῶν, πνευματικῶς τε καὶ θεοφρόνως καὶ λίαν ὑψηλῶς ἐφιλοσόφησαν, ἐν ἑκατὸν Κεφαλαίοις,

1. Ψαλμ. 118,1.

τῷ ἐντελεῖ ἀριθμῷ τελείαν τὴν περὶ ταύτης γνῶσιν ἐκθέμενοι. Οἳ καὶ τῆς βασιλίδος ταύτης Πόλεως τελοῦντες βλαστοί, πάντα ὁμοῦ καταλιπόντες, καὶ παρθενικῶς καὶ μοναχικῶς ἐν ὑποταγῇ πρὶν πολιτευσάμενοι, καὶ ἀσκητικῶς ὁμοῦ καὶ οὐρανίως ὕστερον καὶ ἀδιαιρέτως ζήσαντες, καὶ τὸ ἓν ἐν Χριστῷ, (ὅπερ αὐτὸς Χριστὸς πρὸς τὸν Πατέρα περὶ ἡμῶν πάντων ηὔξατο[1]), ἐν ἑαυτοῖς ἐξαιρέτως διαφυλάξαντες, ὡς φωστῆρες, κατὰ Παῦλον, ἐν κόσμῳ ζωῆς ἐπέχοντες λόγον, ὤφθησαν[2]. Σχεδὸν γὰρ ὑπὲρ πολλοὺς τῶν ἡγιασμένων τὸ τῆς ἑνώσεως ἐν Χριστῷ καὶ ἀγάπης κατώρθωσαν, ὡς μηδὲ ὑπονοηθῆναί ποτε διαφοράν τινα, ἄχρι καὶ νεύματος καὶ ἤθους, ἐν τούτοις ἢ πρὸς στιγμήν τινα λύπην· ὅπερ ἐν ἀνθρώποις σχεδὸν ἀμήχανον.

Καὶ διὰ τοῦτο Ἀγγελικοὶ γεγονότες καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ εἰρήνην, ὡς ηὔξαντο, συντηρήσαντες καὶ κτησάμενοι ἐν ἑαυτοῖς, ἥτις ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἡ εἰρήνη ἡμῶν (Παῦλος ἔφη), ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἕν[3]· οὗ καὶ ἡ εἰρήνη πάντα νοῦν ὑπερέχει[4], μεταστάντες εἰρηνικῶς, νῦν τῆς ἀνωτάτω κατατρυφῶσι γαλήνης καὶ καθαρώτερον ἄρτι τὸν Ἰησοῦν βλέπουσιν, ὅν περ ἐκ ψυχῆς ἠγάπησαν καὶ ὃν ἀληθῶς ἐζήτησαν, καὶ ἕν εἰσι μετ' αὐτοῦ καὶ τοῦ φωτὸς αὐτοῦ τοῦ γλυκυτάτου καὶ θείου ἀκορέστως μετέχουσιν, οὗ καὶ τοὺς ἀρραβῶνας ἔλαβον ἀπὸ τῶν ἐντεῦθεν, κεκαθαρμένοι γεγονότες θεωρίᾳ καὶ πράξεσι· καὶ τῆς θείας ἐλλάμψεως τῆς ἐν τῷ Ὄρει, ὡς καὶ οἱ Ἀπόστολοι[5], τετυχήκασι. Καὶ δέδεικται τοῦτο πολλοῖς ἐναργῶς εἰς μαρτύριον, τὴν ὄψιν ἀστράπτοντες κατὰ τὸν Στέφανον[6] ὁραθέντες, ὡς οὐ τῇ καρδίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ ὄψει τούτων ἐγχυθείσης τῆς χάριτος. Διὸ καὶ κατὰ τὸν Μέγαν ἐκεῖνον Μωυσῆν[7] ὤφθησαν (ὡς μεμαρτυρήκασιν οἱ ἰδόντες) ἀστράψαντες ἡλιοειδῶς τῇ μορφῇ. Οἳ καὶ ὡς τὸ μακάριον τοῦτο καλῶς πεπονθότες πάθος καὶ πείρᾳ γινώσκοντες, τρανῶς δηλοῦσι καὶ περὶ τοῦ θείου φωτός, τῆς φυσικῆς τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας καὶ χάριτος, καὶ μάρτυρας παράγουσι τοὺς ἁγίους, ὡς καὶ περὶ τῆς ἱερᾶς προσευχῆς.

1. Ἰωάν. ιζ', 11. 2. Φιλιππ. β', 15. 3. Ἐφεσ. β', 14. 4. Φιλιππ. δ', 7.
5. Ματθ. ιζ', 1-2. 6. Πράξ. ς', 15. 7. Ἐξ. λδ', 29-30.

ΤΩΝ ΕΝ ΜΟΝΑΧΟΙΣ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΚΑΙ ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΤΩΝ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΩΝ

ΜΕΘΟΔΟΣ ΚΑΙ ΚΑΝΩΝ ΣΥΝ ΘΕΩ ΑΚΡΙΒΗΣ

ΚΑΙ ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΕΧΩΝ ΤΑΣ ΜΑΡΤΥΡΙΑΣ, ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΙΡΟΥΜΕΝΩΝ ΗΣΥΧΩΣ ΒΙΩΝΑΙ ΚΑΙ ΜΟΝΑΣΤΙΚΩΣ

Περί τε ἀγωγῆς καὶ πολιτείας καὶ διαίτης αὐτῶν καὶ περὶ τοῦ ὅσων καὶ ἡλίκων ἀγαθῶν πρόξενος ἡ ἡσυχία καθίσταται τοῖς λόγῳ μετιοῦσιν αὐτήν· διακέκριται δὲ ἡ παροῦσα τοῦ λόγου πραγματεία ἐν κεφαλαίοις ἑκατόν, τὸ δὲ τοῦ λόγου Προοίμιον, ὅπερ καὶ πρώτου κεφαλαίου ἀριθμὸν κέκτηται, ἐστὶ περὶ τῆς δι' Ἁγίου Πνεύματος τοῖς πιστοῖς ἐνυπαρχούσης θείας καὶ ὑπερφυοῦς δωρεᾶς τε καὶ χάριτος.

Ἔδει μὲν ἡμᾶς, κατὰ τοὺς θείους φάναι χρησμούς, θεοδιδάκτους τυγχάνοντας[1], ὡς τὸν καινὸν νόμον ἀρρήτως ἐν καρδίᾳ ἐγγεγραμμένον[2], πυρσοῦ τηλαυγέστερον, περιφέροντας· καὶ ἀγαθῷ καὶ εὐθυτάτῳ πηδαλιουχουμένους Πνεύματι, οἷα τέκνα καὶ κληρονόμους μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμους δὲ Χριστοῦ[3], ἀγγελομιμήτως τε πολιτεύεσθαι· * μηδόλως δεῖσθαι τοῦ διδάξαντος, γνῶθι * τὸν Κύριον. Νῦν δὲ ἡ ἐκ πρώτης ἡμῶν τριχὸς περί γε τὸ κρεῖττον ἀποβουκόλησις καὶ ἡ εἰς τὸ χεῖρον παρατροπή· πρὸς δέ, καὶ ὁ τοῦ δεινοῦ Βελίαρ φενακισμὸς καὶ ἡ καθ' ἡμῶν τυραννὶς ἄσπονδος, πόρρω θέειν τῶν σωτηρίων καὶ θεουργῶν ἐντολῶν ἡμᾶς κακίστως διέθετο, κατά τε κρημνῶν ψυχωλέθρων φέρεσθαι καί, τὸ οἰκτρότατον, καθ' ἑαυτῶν καὶ φρονεῖν καὶ πράττειν ἠρέθισεν. Ὅθεν καὶ κατὰ τὸ θεῖον λόγιον, οὐκ ἔστιν ὁ συνιών, οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζητῶν τὸν Θεόν[4]· ἅμα γὰρ πάντες ἀτραποῦ τῆς εὐθείας ἐκκλίναντες, ἠχρειώθημεν[5] καὶ διὰ τοῦτο σάρκες[6] τὸ ὅλον χρηματίζοντες καὶ τῆς σελασφόρου καὶ θεϊκῆς χάριτος ὑστερούμενοι, τῆς παρ' ἀλλήλων πρὸς τὰ καλὰ ῥοπῆς τε καὶ βοηθείας ἐπιδεόμεθα.

* Ἴσως καί.
* Ἴσως γνῶναι.

1. Α' Θεσσ. δ', 9. 2. Πρβλ. Β' Κορ. γ', 2-3. 3. Ῥωμ. η', 17.
4. Ψαλμ. 13,2. 5. Ψαλμ. 13,3. 6. Γεν. ς', 3.

Ὅτι χάριν ἐπερωτήσεώς τινος ἀδελφοῦ καὶ κατὰ τὸν ἐκείνου σκοπόν, ναὶ μήν, καὶ τηρήσεως ἐντολῆς Πατρικῆς, οὕτως ἡ παροῦσα ἐξηπλώθη τοῦ λόγου ὑπόθεσις.

β'. Ἐπεὶ δὲ σύ, πόθῳ κατὰ τὸ κυριακὸν λόγιον, τοῦ ἐρευνᾶν τὰς θείας καὶ ζωοπαρόχους Γραφὰς[1] καὶ μυεῖσθαι ἀνεπισφαλῶς καὶ παρ' ἡμῶν τῶν ἀχρείων πολλάκις ἀπήτησας λόγον καὶ κανόνα ἔγγραφον, ὠφελείας χάριν τῆς σῆς, ἴσως δὲ καὶ ἑτέρων, ὡς αὐτὸς φῄς· κἂν μὴ πρότερον γοῦν, ἀλλά γε νῦν, Θεοῦ συνάρσει, δεῖν κεκρίκαμεν ἀποπεράναι τὸ σὸν ἐπαινετὸν καταθύμιον· τῆς μὲν συντρόφου ἡμῖν ῥαθυμίας, ἕνεκα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς σῆς λυσιτελείας, ἀμνημονήσαντες· σὲ δ' ἀγάμενοι τὰ μάλιστα τῆς περὶ τὰ καλὰ σπουδῆς καὶ τῆς ἐμμόνου φιλοπονίας, Πνευματικὸν τέκνον καὶ λίαν φίλτατον. Καὶ πρό γε τούτων, τὸ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ δεδοικότες πρόκριμα, ὅπερ, κατὰ τοῦ τὸ τάλαντον ἀποκρύπτοντος[2], ἠπείληται φοβερῶς· πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις, καὶ πατρικὸν ἐκπληροῦντες παράγγελμα, ὃ πρὸς ἡμᾶς ἐνετείλαντο οἱ ἡμῶν Πατέρες καὶ πνευματικοὶ διδάσκαλοι, ὡς ἂν καὶ θεοφιλέσιν ἄλλοις τὰ παρ' ἐκείνων δεδιδαγμένα πιστεύσωμεν. Θεὸς δ' ἄρα ὁ τῆς ἀγάπης Πατὴρ καὶ πάντων χρηστῶν ἀπαξαπλῶς ἀφθονοπάροχος πρύτανις, δοίη ἡμῖν* τοῖς βραδέσι καὶ ἰσχνοφώνοις[3] λόγον καίριον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος ἡμῶν[4], ὁ καὶ πολλάκις ζώοις ἀλόγοις λόγον ἐμπνεύσας[5], εἰς τὴν τῶν ἀκουόντων ὠφέλειαν· σοὶ δὲ καὶ πᾶσι τοῖς ἐντυγχάνουσι τοῖσδε, κατὰ τὸν σὸν λόγον, προσθείη ὠτίον τοῦ σοφῶς τε καὶ ἐπιστημόνως τούτων ἀκροᾶσθαι καί, ὡς φίλον αὐτῷ, ἀκλινῶς πολιτεύεσθαι· ὅτι χωρὶς αὐτοῦ, ὡς γέγραπται, οὐ δυνάμεθα ποιεῖν οὐδὲν[6] τῶν χρησίμων καὶ σωτηρίων· καὶ ὅτι, ἐὰν μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες[7]· καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

* Ἴσως μέν.

Ὅτι παντὸς πράγματος ὁ σκοπὸς προηγεῖται· καὶ ὁ σκοπὸς τοίνυν τῆς παρούσης πραγματείας, τὸ μαθεῖν τίς ὁ θεμέλιος.

γ'. Ἐπεὶ δὲ παντὸς πράγματος ὁ σκοπὸς προηγεῖται· σκοπὸς δ' ἀμφοτέρων, ἡμῶν μέν, τοῦ πρὸς δύναμιν τὰ πρὸς τὴν σὴν ἐξειπεῖν πνευματικὴν αὔξησιν συντείνοντα· σοῦ δέ, τοῦ κατὰ τὰ εἰρημένα γνησίως βιῶναι· δέον πρὸ παντὸς ἑτέρου διεξετάσαι, πρὸς οἷον ἄρα τὸ πλήρωμα τῆς κατὰ Χριστὸν οἰκοδομίας ἐνοπτριζόμενοι καὶ ἀρχὴν βάθρου χρήσιμον καταβάλλοντες, ἐφεξῆς, καιροῦ καλοῦντος, μᾶλλον δὲ τῆς ἄνωθεν ἀρωγῆς πλουσίως εὐμοιρηκότες, καὶ ὄροφον ἐπάξιον, τῇ ἀρχιτεκτονίᾳ τοῦ πνεύματος, ἐπιθήσομεν.

1. Ἰωάν. ε', 39. 2. Ματθ. κε', 25. 3. Πρβλ. Ἐξ. δ', 10. 4. Ἐφεσ. ς', 19. 5. Πρβλ. Ἀριθ. κβ', 28. 6. Ἰωάνν. ιε', 5. 7. Ψαλμ. 126,1.

Ὅτι πάσης κατὰ Θεὸν πραγματείας ἀρχή, τὸ κατὰ τὰς ἐντολὰς τοῦ Σωτῆρος πολιτεύεσθαι· τέλος δὲ τὸ ἐπανελθεῖν πρὸς τὴν ἄρχῆθεν δωρηθεῖσαν ἡμῖν διὰ τοῦ θείου Βαπτίσματος τελείαν χάριν τοῦ παναγίου καὶ ζωαρχικοῦ Πνεύματος.

δ'. Ἀρχὴ τοίνυν πάσης τῆς κατὰ Θεὸν πραγματείας, ὡς ἐν συντόμῳ διαλαβεῖν, τὸ σπεύδειν ἡμᾶς παντὶ τρόπῳ καὶ πάσῃ δυνάμει πολιτεύεσθαι κατὰ τὴν θεσμοθεσίαν πασῶν τῶν θεοποιῶν ἐντολῶν τοῦ Σωτῆρος· τέλος δέ, τὸ ἐπανελθεῖν διὰ τῆς τούτων τηρήσεως πρὸς τὴν ἄνωθεν καὶ ἐξ αὐτῆς ἀρχῆς προῖκα δοθεῖσαν ἡμῖν, ἐκ τῆς ἱερᾶς κολυμβήθρας, τελείαν πνευματικὴν τῆς χάριτος ἀναμόρφωσιν καὶ ἀνάπλασιν· ἤ, εἴ τι σοι φίλον τὸ τοιοῦτον δῶρον ἀποκαλεῖν· καὶ τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ σὺν ταῖς πράξεσι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις ἀποθεμένους, τὸν νέον καὶ πνευματικὸν ἐνδύσασθαι[1], ὅς ἐστιν ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός· ὥς φησιν ὁ θειότατος Παῦλος· τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν[2]· καί, ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε[3].

Περὶ τοῦ τίς ἡ χάρις καὶ πῶς ἂν γένοιτο ἡμῖν ταύτης ἐπιτυχεῖν. Καὶ τίνα τὰ ταύτην θολοῦντα καὶ τίνα αὖθις τὰ αὐτὴν ἀνακαθαίροντα.

ε'. Ἀλλὰ τίς ἡ χάρις καὶ πῶς ἂν γένοιτο ἡμῖν ταύτης ἐπιτυχεῖν καὶ τίνα μὲν τὰ ταύτην θολοῦντα, τίνα δ' αὖ τὰ ἀνακαθαίροντα, ὁ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν γλῶτταν παντὸς χρυσίου λαμπρότερος, δηλώσει σοι, οὕτω λέγων· τί δέ ἐστι, τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα[4]; σαφέστερον μὲν τοῦτο ἐδείκνυτο, ἡνίκα τῶν σημείων τὰ χαρίσματα ἐνήργει· πλὴν οὐδὲ νῦν δύσκολον αὐτὸ κατιδεῖν τῷ πιστοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχοντι· ὁμοῦ τε γὰρ βαπτιζόμεθα, καὶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἡ ψυχὴ λάμπει, τῷ πνεύματι καθαιρομένη. Καὶ οὐ μόνον ὁρῶμεν εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν δεχόμεθά τινα αἴγλην. Ὥσπερ γὰρ εἰ ἄργυρος καθαρὸς πρὸς τὰς ἀκτῖνας κείμενος, καὶ αὐτὸς ἀκτῖνας ἐκπέμπειεν, οὐκ ἀπὸ τῆς οἰκείας φύσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς λαμπηδόνος τῆς ἡλιακῆς· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ καθαιρομένη καὶ ἀργύρου παντὸς λαμπροτέρα γενομένη, δέχεται ἀκτῖνα ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ Πνεύματος, εἰς δόξαν τὴν ἐγγινομένην· καὶ τοιαύτην, οἵαν εἰκὸς ὑπὸ Κυρίου Πνεύματος[5]. Καὶ μετ' ὀλίγα· βούλει σοι δείξω τοῦτο καὶ ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων αἰσθητικώτερον; ἐννόησον Παῦλον, οὗ τὰ ἱμάτια ἐνήργει[6]. Πέτρον, οὗ αἱ σκιαὶ ἴσχυον[7]. Οὐ γὰρ ἄν, εἰ μὴ βασιλέως ἔφερον εἰκόνα καὶ ἀπρόσιτοι ἦσαν αὐτῶν αἱ μαρμαρυγαί, τοσοῦτον τὰ ἱμάτια αὐτῶν καὶ αἱ σκιαὶ ἐνήργουν. Βασιλέως

1. Κολοσσ. γ', 9-10. 2. Γαλ. δ', 20. 3. Γαλ. γ', 27. 4. Β' Κορ. γ', 18. 5. Β' Κορ. δ', 18. 6. Πράξ. ιθ', 12. 7. Πράξ. ε', 15.

γὰρ ἱμάτια καὶ τοῖς λῃσταῖς φοβερά. Θέλεις ἰδεῖν καὶ διὰ τοῦ σώματος λάμπουσαν ταύτην; Ἀτενίσαντες, φησίν, εἰς τὸ πρόσωπον Στεφάνου, εἶδον ὡς πρόσωπον Ἀγγέλου[1]· ἀλλ' οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὴν ἔνδοθεν ἀπαστράπτουσαν δόξαν. Ὅπερ γὰρ Μωυσῆς ἐπὶ τοῦ προσώπου τότε εἶχε[2], τοῦτο οὗτοι ἐπὶ τῆς ψυχῆς περιέφερον· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον. Τὸ μὲν γὰρ Μωυσέως, αἰσθητικώτερον ἦν· τοῦτο δὲ ἀσώματον. Καὶ καθάπερ πυραυγῆ σώματα* ἀπὸ τῶν λαμπρῶν σωμάτων ἐπὶ τὰ πλησίον ἀπορρέοντα, καὶ ἐκείνοις μεταδίδωσι τῆς οἰκείας αὐγῆς, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν πιστῶν συμβαίνει· διὰ δὴ τοῦτο τῆς γῆς ἀπαλλάττονται οἱ τοῦτο πάσχοντες, καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὀνειροπολοῦσιν, οἴμοι*· καλὸν γὰρ ἐνταῦθα καὶ στενάξαι πικρόν· ὅτι τοσαύτης ἀπολαύοντες εὐγενείας, οὐδὲ τὰ λεγόμενα ἴσμεν, διὰ τὸ ταχέως ἀπολλύναι τὰ πράγματα καὶ πρὸς τὰ αἰσθητὰ ἐπτοεῖσθαι. Αὕτη γὰρ ἡ δόξα ἡ ἀπόρρητος καὶ φρικώδης μέχρι μὲν μιᾶς καὶ δευτέρας ἡμέρας ἐν ἡμῖν μένει· λοιπὸν δὲ αὐτὴν κατασβέννυμεν, τὸν χειμῶνα ἐπάγοντες τῶν βιοτικῶν πραγμάτων καί, τῇ πυκνότητι τῶν νεφῶν, ἀποκρουόμενοι τὰς ἀκτῖνας. Καὶ αὖθις ἀλλαχοῦ· τὰ σώματα τῶν εὐηρεστηκότων Θεῷ τοσαύτην ἐνδύσεται δόξαν, ὅσην οὐδὲ ἰδεῖν ἔνι τούτοις τοῖς ὀφθαλμοῖς· καὶ τούτων ἡμῖν σημεῖά τινα καὶ ἴχνη ἀμυδρὰ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ ἐν τῇ Καινῇ δοθῆναι παρεσκεύασεν ὁ Θεός· ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸ πρόσωπον τοῦ Μωυσέως, τοσαύτῃ κατελάμπετο τότε δόξῃ, ὡς ἀπρόσιτον εἶναι τοῖς τῶν Ἰσραηλιτῶν ὀφθαλμοῖς[3]· ἐν δὲ τῇ Καινῇ, τούτου πολλῷ πλέον ἐξέλαμψε τὸ τοῦ Χριστοῦ[4]. Ἀκήκοας τῶν ῥημάτων τοῦ πνεύματος; Συνῆκας τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν; Ἐπέγνως ὁποῖαι μὲν αἱ ὠδῖνες τῆς τελείας ἐν ἡμῖν ἐκ τῆς ἱερᾶς κολυμβήθρας πνευματικῆς ἀναπλάσεως, ἡλίκαι δὲ αἱ ἐπικαρπίαι καὶ τὸ πλήρωμα καὶ τὰ ἔπαθλα; Καὶ ὅπως τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστι, τὸ ταύτην τὴν ὑπερφυᾶ χάριν, καὶ αὐξάνειν καὶ ἐλατοῦν, ἤγουν φανεροῦν καὶ ἀμαυροῦν, ὅσον τὸ καθ' ἡμᾶς. Τὰ δέ ἐστιν, ἡ τῶν βιοτικῶν πραγμάτων θύελλα καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν ἀποτικτομένη τῶν παθῶν σκοτομήνη, ἃ δίκην χειμῶνος ἢ ἀγρίου χειμάρρου ἡμῖν ἐπιρρυέντα καὶ τὴν ψυχὴν κατακλύζοντα, οὐδὲ ἀναπνεῦσαι ἢ ἐνατενίσαι ταύτην ἐῶσι πρὸς τὸ ὄντως ὂν καλὸν καὶ μακάριον, δι' ὃ καὶ γεγένηται· ἀλλ' ὅλως ὅλην τῷ σάλῳ καὶ τῷ καπνῷ τῶν ἡδονῶν δονηθεῖσαν καὶ δριμυθεῖσαν, σκοτίζουσι καὶ ὑποβρύχιον ἀπεργάζονται. Ὥσπερ γοῦν τὰ τούτων αὖθις ἐναντία, ἤτοι τὰ διὰ τῶν θεοποιῶν ἐντολῶν ἀπογεννώμενα, τοῖς μὴ κατὰ σάρκα, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα περιπατοῦσι· πνεύματι γάρ, φησί, περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε[5]· ὀνήσιμα πέφυκε καὶ σωτήρια καὶ πρὸς αὐτόν, δίκην κλίμακος, φέροντα τὸν κολοφῶνα, καί, τὸ ἀκρότατον τῶν ἀναβαθμῶν, τὴν ἀγάπην, ἥτις ἐστὶν ὁ Θεός[6].

* Ἴσως χρώματα.

* Ἴσως ἀλλ' οἴμοι.

1. Πράξ. ς', 15.
2. Ἔξ. λδ', 30.
3. Ἔξοδ. λδ', 30.
4. Ματθ. ις',2.
5. Γαλ. ε', 16.
6. Α' Ἰωάνν. δ', 8.

Ὅτι ἐν μὲν τῷ Ἁγίῳ Βαπτίσματι, δωρεὰν τὴν θείαν χάριν δι' αὐτῆς δεχόμεθα, ταύτην δὲ τοῖς πάθεσι συγκαλύψαντες αὖθις τῇ τῶν ἐντολῶν ἐκπληρώσει, ταύτην ἀνακαθαίρομεν.

ς'. Ἀλλὰ τότε μὲν ἐν τῇ θείᾳ μήτρᾳ, δηλονότι τῇ ἱερᾷ κολυμβήθρᾳ, δωρεὰν τὸ ὅλον τελείαν, τὴν θείαν χάριν δεχόμεθα· εἰ δέ πως ἐς ὕστερον, τῇ τῶν προσκαίρων παραχρήσει καὶ τῇ τῶν βιοτικῶν πραγμάτων φροντίδι καὶ τῇ τῶν παθῶν ἀχλύϊ ταύτην, ὡς μὴ ὤφελε, συγκαλύψομεν*, ἔξεστιν ἡμῖν καὶ οὕτω διὰ μετανοίας καὶ τῆς τῶν θεουργῶν ἐντολῶν ἐκπληρώσεως, αὖθις ἐπαναλαβεῖν τὴν τοιαύτην ὑπερφυᾶ φαιδρότητα καὶ ἀνακτήσασθαι καὶ τὴν ταύτης φανέρωσιν κατιδεῖν τηλαυγέστατα· τῆς ἑκάστου κατὰ τὸ μέτρον μέντοι ἐν πίστει ἐπιμελείας, καὶ ἡ ταύτης ἐμφάνεια ἀποκαλύπτεται· καὶ πρό γε τούτων, τῇ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀντιλήψει καὶ εὐδοκίᾳ· ὡς λέγει ὁ Ἅγιος Μάρκος· ὁ Χριστὸς τέλειος Θεὸς ὤν, τελείαν τοῖς βαπτισθεῖσι τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐδωρήσατο· προσθήκην μὲν παρ' ἡμῶν οὐ λαμβάνουσαν· ἀποκαλυπτομένην δὲ ἡμῖν καὶ ἐμφανιζομένην, κατὰ ἀναλογίαν τῆς τῶν ἐντολῶν ἐργασίας· καὶ προσθήκην ἡμῖν τῆς πίστεως παρέχουσαν, ἕως ἂν καταντήσωμεν πάντες εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ[1]. Εἶτι οὖν προσφέρομεν ἐν αὐτῷ ἀναγεννηθέντες, καὶ τοῦτο ἤδη παρ' αὐτοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ ἦν ἐν ἡμῖν κεκρυμμένον.

* Ἴσως συγκαλύψαμεν.

Ὅτι δεῖ τὸν κατὰ Θεὸν πολιτευόμενον, πάσας τὰς ἐντολὰς μετιέναι· τὸ δὲ πλεῖστον μέρος τῆς ἐργασίας, ἀπονέμειν πως ταῖς τῶν ἄλλων πρώταις καὶ οἷον γενικωτέραις.

ζ'. Ἐπεὶ οὖν ἡ μὲν ἀρχὴ καὶ ἡ ῥίζα πάσης, ὡς ἔφημεν, τῆσδε πραγματείας, τὸ κατὰ τὰς σωτηρίους ἐντολὰς πολιτεύεσθαι· τὸ δὲ τέρμα καὶ ὁ καρπός, τοῦ ἐπαναδραμεῖν πρὸς τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος τὸ πρῶτον δωρηθεῖσαν ἡμῖν τελείαν χάριν τοῦ πνεύματος, ἐν ἡμῖν μὲν οὖσαν· ἀμεταμέλητα γὰρ τοῦ Θεοῦ, φησί, τὰ χαρίσματα[2]· ἀλλὰ συγκεχωσμένην τοῖς πάθεσιν, ἀποκαλυπτομένην δὲ τῇ τῶν θεουργῶν ἐντολῶν ἐργασίᾳ· προσῆκον, διά γε τῆς κατὰ τὸ δυνατὸν ἐκπληρώσεως πασῶν τῶν τοιούτων ἐντολῶν, τὴν ἐν ἡμῖν φανέρωσιν τοῦ πνεύματος[3] παντὶ τρόπῳ σπεύδειν ἀνακαθᾶραι καὶ ἐμφανέστατα ἐποπτεῦσαι. Λύχνος γάρ, φησὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὁ μακάριος Δαβίδ, τοῖς ποσί μου ὁ νόμος σου καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου[4]. Καί· ἡ ἐντολὴ Κυρίου τηλαυγής, φωτίζουσα ὀφθαλμούς[5]. Καί· πρὸς πάσας τὰς ἐντολάς σου κατωρθούμην[6]. Καὶ ὁ ἐπιστήθιος· ὁ τηρῶν τὰς ἐντολὰς αὐ-

1. Ἐφεσ. δ', 13.
2. Ῥωμ. η', 29.
3. Πρβλ. Α' Κορ. ιβ', 7.
4. Ψαλμ. 118,105.
5. Ψαλμ. 18,9.
6. Ψαλμ. 118,128.

τοῦ, ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν αὐτῷ[1]. Καί· αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ βαρεῖαι οὐκ εἰσί[2]. Καὶ ὁ Σωτὴρ δέ· ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς μου καὶ τηρῶν αὐτὰς ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με· ὁ δὲ ἀγαπῶν με ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ Πατρός μου· καὶ ἐγὼ ἀγαπήσω αὐτὸν καὶ ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτόν· καὶ ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ Πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτὸν καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ᾽ αὐτῷ ποιήσομεν· καί, ὁ μὴ ἀγαπῶν με, τοὺς λόγους μου οὐ τηρεῖ[3]. Μάλιστα δὲ τούτων ταῖς πρώταις καὶ γενικωτέραις καὶ οἱονεὶ μητράσι τῶν λοιπῶν, τὴν πλείστην μοῖραν τῆς ἐργασίας ἀποδιδόναι πως. Οὕτω γάρ, σὺν Θεῷ, ἀπταίστως καὶ τοῦ προκειμένου σκοποῦ, αὐτῆς δηλαδὴ τῆς καλῆς ἐνάρξεως, καὶ τοῦ τέλους τῆς ἐφέσεως ἐπιτύχοιμεν ἄν· ἤτοι τῆς τοῦ πνεύματος φανερώσεως[4].

Ὅτι ἀρχὴ πάσης θεοφιλοῦς ἐργασίας ἡ μετὰ πίστεως ἐπίκλησις τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ μετ᾽ αὐτῆς, ἡ ἐξ αὐτῆς ἀνατέλλουσα εἰρήνη καὶ ἀγάπη.

η΄. Ἀρχὴ μέντοι πάσης θεοφιλοῦς ἐργασίας, ἡ μετὰ πίστεως ἐπίκλησις τοῦ σωτηρίου ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι αὐτὸς ἀπεφήνατο· χωρὶς ἐμοῦ, οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν[5]· καὶ μετὰ ταύτης, ἡ εἰρήνη· δεῖ γάρ, φησί, προσεύχεσθαι, χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν[6]· καὶ ἡ ἀγάπη· ὅτι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ[7]. Αὕτη δὲ ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἀγάπη, οὐ μόνον εὐπρόσδεκτον ποιοῦσι τὴν εὐχήν, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς πάλιν τῆς εὐχῆς γεννῶνται καὶ ἀνατέλλουσι, δίκην διδύμων ἐνθέων ἀκτίνων, καὶ αὔξονται καὶ τελειοῦνται.

Ὅτι δι᾽ ἑκάστου τούτων, καὶ ὁμοῦ τῶν τριῶν, ἡ πάντων τῶν ἀγαθῶν σωρεία ἐπιδαψιλεύεται ἡμῖν.

θ΄. Ἀπὸ δὴ τούτων, μᾶλλον δὲ δι᾽ ἑκάστου τούτων, καὶ ὁμοῦ τῶν τριῶν, ἡ τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν πάντων σωρεία ἐπιδαψιλεύεται καὶ πλημμυρεῖ. Διὰ μὲν γὰρ τῆς ἐν πίστει ἐπικλήσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ ἔλεος καὶ τὴν τῷ ὄντι ζωήν, ἐν αὐτῷ κεκρυμμένην οὖσαν[8], βεβαίως ἐλπίζομεν λήψεσθαι· ὡς ἄλλης θείας πηγῆς ἀενάου, ὑπερβλύζοντος αὐτά, τοῦ ἔνδον καρδίας καθαρῶς ἐπιβοωμένου ὀνόματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· διὰ δὲ τῆς πάντα νοῦν ὑπερεχούσης καὶ ὅριον οὐδὲν ἐχούσης εἰρήνης[9], τῆς πρὸς Θεὸν καὶ ἀλλήλους καταλλαγῆς ἀξιούμεθα·

1. Α΄ Ἰωάνν. γ΄, 24. 2. Α΄ Ἰωάνν. ε΄, 3. 3. Ἰωάνν. ιδ΄, 21-24.
4. Πρβλ. Α΄ Κορ. ιβ΄, 7. 5. Ἰωάνν. ιε΄, 5. 6. Α΄ Τιμ. β΄, 8.
7. Α΄ Ἰωάνν. δ΄, 16. 8. Πρβλ. Κολοσσ. γ΄, 3. 9. Φιλιππ. δ΄, 7, Ἠσ. θ΄, 7.

διὰ δὲ τῆς ἀγάπης, ἧς τὸ κλέος ἀσύγκριτον, ὡς οὔσης τέλος καὶ κεφάλαιον τοῦ τε νόμου καὶ τῶν Προφητῶν[1] καὶ δὴ καὶ τὸν Θεὸν ἀγάπην ὀνομάζεσθαι[2], ὁλικῶς τῷ Θεῷ συναπτόμεθα, καταργουμένης τῆς ἁμαρτίας ἡμῶν τῇ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνῃ καὶ τῇ δι᾽ ἀγάπης ἐν ἡμῖν παραδόξως ἐνεργουμένῃ υἱοθεσίᾳ τῆς χάριτος. Ἡ γὰρ ἀγάπη, φησί, καλύψει πλῆθος ἁμαρτιῶν[3]. Καί· ἡ ἀγάπη πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει· ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει[4].

Ὅτι καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τῷ καιρῷ τοῦ Σωτηρίου πάθους, ταῦτα τοῖς μαθηταῖς οἷόν τινας ἐξιτηρίους ἐντολὰς καὶ κλῆρον ἔνθεον κατέλιπε τοῖς ἰδίοις· ὡσαύτως καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

ι΄. Ὅθεν καὶ αὐτὸς ὁ πανάγαθος καὶ γλυκύτατος Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καὶ ὅτε πρὸς τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἑκούσιον αὐτοῦ πάθος ἀφίκετο καὶ ὅτε μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῖς Ἀποστόλοις ὤφθη· ναὶ μήν, καὶ ἡνίκα πρὸς τὸν ἑαυτοῦ φύσει καὶ ἡμῶν χάριτι Πατέρα ἔμελλεν ἐπανέρχεσθαι, ἅτε Πατὴρ γνήσιος καὶ φιλόστοργος, οἱονεί τινας ἐξιτηρίους ἐντολὰς καὶ παραμυθίας, προσηνεῖς καὶ γλυκύτατα καὶ βέβαια, ὡς εἰπεῖν, ὅμηρα, μᾶλλον δὲ κληρονομίαν θεοπάροχον ἀναφαίρετον, ταῦτα πᾶσι τοῖς ἰδίοις κατέλιπε· καὶ τοῦτο μέν, οἷς φησι πρὸς τοὺς μαθητάς, τοῦ σωτηρίου πάθους ἐπιστάντος, οὕτως· Ὅ,τι ἂν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐγὼ ποιήσω[5]. Καί· ἀμήν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσητε τὸν Πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου, δώσει ὑμῖν· ἕως ἄρτι οὐδὲν ᾐτήσατε ἐν τῷ ὀνόματί μου· αἰτεῖτε καὶ λήψεσθε, ἵνα ἡ χαρὰ ἡμῶν ᾖ πεπληρωμένη. Καί· ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐν τῷ ὀνόματί μου αἰτήσεσθε[6]. Καὶ αὖθις μετὰ τὴν ἀνάστασιν· σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύσασι ταῦτα παρακολουθήσει· ἐν τῷ ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι· γλώσσαις λαλήσουσι καιναῖς[7], καὶ τὰ ἑξῆς. Τούτοις ἀκόλουθα διαγορεύει καὶ ὁ ἐπιστήθιος· πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἃ οὐκ ἔστι γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ· ταῦτα δὲ γέγραπται, ἵνα πιστεύσητε, ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ ἵνα πιστεύοντες ζωὴν ἔχητε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ[8]. Καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος· ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψει[9], καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ γοῦν καὶ ἐν ταῖς τῶν Ἀποστόλων οὕτως ἀναγέγραπται πράξεσι· τότε Πέτρος πλησθεὶς Πνεύματος Ἁγίου εἶπε· γνωστὸν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν καὶ παντὶ τῷ Ἰσραήλ, ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ὃν ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν· ἐν τούτῳ οὗτος παρέστηκεν ἐνώπιον ὑμῶν ὑγιής[10]. Καὶ μετ᾽ ὀλίγα· καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἡ σωτηρία· οὐδὲ γὰρ ὄνομά ἐστιν ἕτερον τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ

1. Πρβλ. Ματθ. κβ΄, 40. 2. Α΄ Ἰωάνν. δ΄, 8. 3. Α΄ Πέτρ. δ΄, 8.
4. Α΄ Κορ. ιγ΄, 7-8. 5. Ἰωάνν. ιδ΄, 13. 6. Ἰωάνν. ις΄, 23-26.
7. Μαρκ. ις΄, 17-18. 8. Ἰωάνν. κ΄, 30-31. 9. Φιλιππ. β΄, 10.
10. Πράξ. δ΄, 8-10.

σωθῆναι ἡμᾶς[1]. Καὶ αὖθις ὁ Σωτήρ· ἐδόθη πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς[2]. Τοῦτο δὲ πάλιν, δι᾽ ὧν ὁ Θεάνθρωπος Κύριος εἴρηκε πρὸς τοὺς Ἀποστόλους πρὸ τοῦ Σταυροῦ· εἰρήνην ἀφίημι ἡμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν[3]. Καί· ταῦτα λαλῶ, ἵνα ἐν ἐμοὶ εἰρήνην ἔχητε[4]. Καί· αὕτη ἐστὶν ἡ ἐμὴ ἐντολή, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους[5]. Καί· ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις[6]· καθὼς ἠγάπησέ με ὁ Πατήρ, κἀγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς· μείνατε ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ ἐμῇ· ἐὰν τὰς ἐντολάς μου τηρήσητε, μενεῖτε ἐν τῇ ἀγάπῃ μου· καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολὰς τοῦ Πατρός μου τετήρηκα καὶ μένω αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ[7]. Καὶ αὖθις μετὰ τὴν ἔγερσιν, κατὰ διαφόρους ὥρας πολλάκις δεδωκὼς φαίνεται τὴν εἰρήνην, ἐμφανιζόμενος τοῖς ἰδίοις καὶ λέγων, εἰρήνη ὑμῖν[8]· καὶ πρὸς τὸν Πέτρον δέ, ᾧ καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῶν μαθητῶν ἐνεπιστεύσατο, ἀντέκτισίν τινα τῆς πρὸς αὐτὸν τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν διαπύρου ἀγάπης, τὴν τοῦ ποιμνίου φροντίδα ἐπιδεικνύμενος εἶναι, οὕτω τὸ τρίτον φησίν· εἴ με φιλεῖς Πέτρε πλέον τῶν ἄλλων, ποίμαινε τὰ πρόβατά μου[9]. Εἴποι δ᾽ ἄν τις ἴσως οὐκ ἀπὸ σκοποῦ καὶ τοῦτο, ὅτι διά γε τῶν δηλωθέντων ἐξαισίων τουτωνὶ τριῶν, ἀποτίκτεται ἡμῖν ἕτερά τινα τρία ἐξαίρετα· τά δέ ἐστιν, ἡ τῆς ψυχῆς κάθαρσις, ὁ φωτισμὸς καὶ ἡ τελείωσις.

Ὅτι ἐν τούτοις τοῖς τρισὶ συνεξύφανται πᾶσαι αἱ ἀρεταί.

ια'. Εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐθελήσειεν ἐξετάσαι ἐναργῶς, ἐν τουτωὶ τῷ τριπλόκῳ καὶ οἷον ἀρρήκτῳ σπαρτίῳ[10], εὑρήσει αἰωρημένην καὶ συνεξυφασμένην πᾶσαν τὴν τῶν ἀρετῶν ἄφθονον* καὶ θεότευκτον ἁλουργίδα. Καὶ γὰρ οἷά τις τιμία ἅλυσις καὶ σειρὰ ποικιλόχρυσος πέφυκεν ἡ κατὰ Θεὸν πολιτεία, μίαν τῆς μιᾶς ἐξηρτημένην ἀρετὴν εὐαγῶς ἔχουσα καὶ εἰς τὸ ἓν συνηρμοσμένας ἁπάσας· καὶ γοῦν ἓν ἔργον αἱ πολλαὶ καταρτίζουσιν, ὅπερ ἐστὶ τὸ θεωθῆναι τὸν εἰλικρινῶς αὐταῖς συζῶντα ἄνθρωπον· συνδέσμους οἷον δή τινας καὶ κρίκους πλουτοῦσαί πως αὐτήν τε τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ φίλτατον* τοῦ ὀνόματος ἐν πίστει, εἰ βούλει δὲ καὶ ἐλπίδι καὶ ταπεινώσει, σωτήριον ἐπίκλησιν, καὶ τὴν εἰρήνην ἅμα καὶ τὴν ἀγάπην, τὸ θεοφύτευτον ὄντως καὶ τριστέλεχον δένδρον καὶ ζωοπάροχον· οὗ ὁ κατὰ καιρὸν ἁπτόμενος καὶ ὡς εἰκὸς μεταλαμβάνων, οὐ θάνατον, ὡς πρωτόπλαστος, ἀλλὰ ζωὴν τρυγᾷ ἀνώλεθρον καὶ αἰώνιον.

* Ἴσως ἄφθαρτον.
* Ἴσως φιλτάτου.

Ὅτι καὶ ἡ διὰ Θεοῦ Πατρὸς πρὸς πιστοὺς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δωρεὰ καὶ ἐπέλευσις, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ ὀνόματι ἐπιβραβεύεται.

ιβ'. Ναὶ μήν, καὶ ἡ διὰ Θεοῦ Πατρὸς πρὸς πιστοὺς τοῦ Ἁγίου Πνεύ-

1. Πράξ. δ', 12. 2. Ματθ κη', 18. 3. Ἰωάνν. ιδ', 27 4. Ἰωάνν.ι ς', 33.
5. Ἰωάνν ιε', 12. 6. Ἰωάνν. ιγ', 35. 7. Ἰωάνν. ιε', 9-11, 8. Ἰωάνν. κ', 19.
9. Ἰωάνν. κα', 15 κ.ἑ. 10. Πρβλ. Ἐκκλ. δ', 12.

ματος δωρεὰ καὶ ἐπέλευσις, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ ὀνόματι ἐπιβραβεύεται· ὥς φησιν αὐτὸς ὁ ὑπέρθεος καὶ φιλόψυχος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς πρὸς τοὺς Ἀποστόλους· ὅτι συμφέρει ἡμῖν, ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω· ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ Παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς[1]· ἐὰν δὲ πορευθῶ, πέμψω αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς· καί, ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω παρὰ τοῦ Πατρός, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται[2]. Καὶ αὖθις· ὁ δὲ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ Πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου[3].

Ὅτι εἰκότως τοῖς ἁγίοις ἡμῶν διώρισται Πατράσι καὶ μετὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῖς Ἁγίου Πνεύματος προσεύχεσθαι ἡμᾶς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ παρ᾽ αὐτοῦ ζητεῖν τὸ ἔλεος.

ιγ'. Διὰ ταῦτα γοῦν καὶ οἱ κλεινοὶ καθηγεμόνες ἡμῶν καὶ διδάσκαλοι πάνυ σοφῶς καὶ μετὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῖς Παναγίου Πνεύματος, ἐκδιδάσκουσι πρὸ πάσης καλῆς ἄλλης ἐργασίας καὶ μελέτης, καὶ πάντας μέν, μάλιστα δὲ τοὺς εἰς τὸ στάδιον τῆς θεοποιοῦ ἡσυχίας ἑαυτοὺς ἐμβαλεῖν ἐθέλοντας καὶ ἀφορισθῆναι Θεῷ καὶ ῥαγῆναι τοῦ κόσμου καὶ κατὰ λόγον ἡσυχάζειν, ἐν Κυρίῳ προσεύχεσθαι καὶ παρ᾽ αὐτοῦ τὸ ἔλεος ἐκζητεῖν ἀδιστάκτως· καὶ τὸ τούτου πανάγιον καὶ γλυκύτατον ὄνομα, ἀδιάλειπτον ἔργον καὶ μελέτημα ἔχειν· καὶ τοῦτο ἐν καρδίᾳ καὶ ἐν νοῒ καὶ ἐν χείλεσι διηνεκῶς περιφέρειν· καὶ ἐν αὐτῷ καὶ μετ᾽ αὐτοῦ καὶ ἀναπνεῖν καὶ ζῆν καὶ καθεύδειν καὶ ἐγρηγορέναι καὶ κινεῖσθαι καὶ ἐσθίειν καὶ πίνειν· καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν, πάντα κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον πράττειν ἐπείγεσθαι. Ὥσπερ γὰρ τούτου ἀπόντος, ἅπαν συρρέει δεινόν· μᾶλλον δὲ οὐδὲν πάρεστιν ἡμῖν τῶν χρησίμων· οὕτω δὴ τούτου ἐν ἡμῖν παρόντος, πᾶν ἐναντίον ἀπελήλαται· μάλιστα δὲ οὐδέν ἐστιν ἡμῖν ἐλλεῖπον τῶν ἀγαθῶν, καὶ γοῦν, καὶ πρὸς κατόρθωσιν* ἀδύνατον, καθάπερ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν διαγορεύει· ὅτι ὁ μένων ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν αὐτῷ, οὗτος φέρει καρπὸν πολύν, ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν[4]. Τοῦτο τοιγαροῦν τὸ πάσῃ κτίσει φοβερὸν καὶ σεβάσμιον καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν πρᾶγμα καὶ ὄνομα[5], καὶ ἡμεῖς οἱ ἀνάξιοι ἐν πίστει ἐπικαλεσάμενοι καὶ ἐπ᾽ αὐτῷ τὰ τοῦ παρόντος λόγου ἱστία ὁλοτρόπως ἀναπετάσαντες, οὕτω τοῦ λέγειν καὶ τοῖς πρόσω χωρεῖν ἀρχόμεθα.

* Ἴσως λείπη τό, ἀρετῆς.

Ὅτι δεῖ τὸν ἀπταίστως βαδίζειν ἐθέλοντα, τὸν κατὰ Κύριον δρόμον τῆς ἡσυχίας, πρὸ πάντων ἐκλέξασθαι μετὰ τῆς καθόλου ἀποταγῆς καὶ ὑποταγὴν τελείαν.

ιδ'. Ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Μεγάλου Θεοῦ τοῦ Σωτῆρος ὑμῶν Ἰησοῦ

1. Ἰωάνν. ις', 7. 2. Ἰωάνν. ιε', 26. 3. Ἰωάνν. ιδ', 26.
4. Ἰωάνν. ιε', 5. 5. Φιλιππ. β', 9.

Χριστοῦ, τοῦ εἰπόντος· ἐγώ εἰμι τὸ φῶς[1], ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀλήθεια, ἡ ὁδός[2], καὶ ἡ πρὸς τὸν Πατέρα Θεὸν θύρα· καί, δι᾿ ἐμοῦ ἐάν τις εἰσέλθῃ, σωθήσεται καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται καὶ νομὴν εὑρήσει[3], δηλονότι σωτήριον· πρόσχες οἷς λέγομεν καὶ γνησίως σοι συμβουλευόμεθα. Πρὸ πάντων, ἔκλεξαι σεαυτόν, μετὰ τῆς καθόλου, κατὰ τὴν ἱερὰν ἐκφαντορίαν, ἀποταγῆς, καὶ ὑποταγὴν ἀνόθευτον καὶ τελείαν· ἤγουν σπουδάσας ζήτησον εὑρεῖν ὁδηγὸν καὶ διδάσκαλον ἀπλανῆ· εἴη δ᾿ ἂν τὸ ἀπλανές, ἐν τῷ μαρτυρίαν ἐφ᾿ οἷς λέγει, παρὰ τῶν ἱερῶν παριστᾶν Γραφῶν, καὶ πνευματοφόρον τοῖς λόγοις ἔχοντα τὴν πολιτείαν συνᾴδουσαν· ὑψηλὸν μὲν τὴν διάνοιαν, ταπεινὸν δὲ τῷ φρονήματι καὶ τοῖς ἄλλοις τρόποις χρηστόν· καὶ οἷον τὸν κατὰ Χριστὸν διδάσκαλον τὰ θεοπαράδοτά φησι λόγια. Καὶ δὴ εὑρηκώς, κἀκείνῳ ὡς Πατρὶ γνησίῳ Υἱὸς φιλόστοργος προσκολληθεὶς σώματί τε καὶ πνεύματι, ὅλος μένε τὸ ἀπ᾿ ἐκείνου στοιχῶν τοῖς ἐκείνου ἐπιτάγμασιν, ὡς εἰς αὐτὸν τὸν Χριστόν, εἰς ἐκεῖνον ἀφορῶν καὶ οὐκ ἄνθρωπον, πᾶσάν τε ἀπὸ σοῦ πόρρω βαλὼν ἀπιστίαν καὶ δισταγμόν, ναὶ μήν, καὶ φρόνημα καὶ μετὰ θελήσεως θέλημα, οὕτως ἁπλῶς καὶ ἀπεριέργως ἔσο κατ᾿ ἴχνος ἑπόμενος τῷ διδασκάλῳ, οἷά τι κάτοπτρον κεκτημένος, εἰς πληροφορίαν ἐναργῆ τὴν πρὸς τὸν μυσταγωγὸν ἀδιάκριτον καὶ ἄκραν ὑπακοήν, τὴν οἰκείαν συνείδησιν. Εἰ δέ ποτε καί τι τῶν ἐναντίων ὑποσπείρῃ τῇ σῇ διανοίᾳ ὁ τοῖς καλοῖς ἐχθραίνων διάβολος, ὡς ἀπὸ πορνείας καὶ πυρὸς ἀποπήδησον πρὸς ἑαυτόν, καὶ τὸν ὑποβάλλοντα ἀπατεῶνα σοφῶς ἀντιφθεγγόμενος, ὡς οὐχ ὁ ὁδηγούμενος τὸν ὁδηγοῦντα, ἀλλ᾿ ὁ ὁδηγῶν τὸν ὁδηγούμενον ὁδηγεῖ· καὶ οὐκ ἐγὼ τοῦ ἄρχοντος, ἀλλ᾿ αὐτὸς τὸ ἐμὸν κρίμα ἀνεδέξατο· καὶ οὐκ ἐγὼ ἐκείνου, ἀλλ᾿ αὐτὸς κριτὴς ἐμοῦ καθέστηκε, κατὰ τὸν τῆς Κλίμακος, καὶ τὰ τούτοις παρόμοια. Οὐδὲν γὰρ τοῖς τοιαύτης ἀγωγῆς, δηλαδὴ τῆς ὑποταγῆς, γνησιέστερον τῷ ἑλομένῳ ἀναντιρρήτως διαρρῆξαι μὲν τὰ χειρόγραφα τῶν οἰκείων ἀμπλακημάτων, ἐγγραφῆναι δὲ τῇ θείᾳ δέλτῳ τῶν σῳζομένων. Εἰ γὰρ κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἡμῶν Κύριος Ἰησοῦς, καθ᾿ ἡμᾶς δι᾿ ἡμᾶς χρηματίσας καὶ τὴν πατρικὴν εὐδοκίαν μάλα σοφῶς οἰκονομῶν, τὴν τοιαύτην ὤπται τεμὼν ὁδόν, δι᾿ ἧς καὶ ὑπὲρ τῆς κατ᾿ ἄνθρωπον εὐαρεστήσεως, τῆς πατρῴας ἠξίωται ἀναρρήσεως· ἐταπείνωσε γάρ, φησίν, ἑαυτόν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα, καὶ τὰ ἑξῆς[4]· τίς ἄρα λοιπὸν ὁ αὐθαδῶς προσδοκήσας, ἵνα μὴ λέγωμεν ἀμαθῶς, ὡς ἐπιτυχὴς ἔσται τῆς τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ δόξης καὶ τῶν πατρικῶν ἐπάθλων, μὴ τὴν αὐτὴν τρίβον βαδίζειν ᾑρημένος τῷ καθηγητῇ καὶ διδασκάλῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ; Δεῖ γὰρ καὶ τὸν μαθητήν, εἴπερ μέλει τούτῳ γενέσθαι, ὡς τὸν διδάσκαλον, ὡσεὶ* ἐκμαγεῖον καὶ ἀρχέτυπον κάλλιστον, οὕτως ὅλῳ μένει ψυχῆς, ἀφορᾶν ἀκλινῶς πρὸς τὸν τοῦ παιδοτρίβου βίον καὶ τὰ ἐπι-

* Ἴσως ὡς εἰς.

1. Ἰωάνν. η', 12. 2. Ἰωάνν. ιδ', 6. 3. Ἰωάνν. ι', 7,9. 4. Φιλιππ. β', 8-9.

τηδεύματα, καὶ τοῦτον ὁσημέραι ζηλοῦν ἐπείγεσθαι· εἶτα, περὶ μὲν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γέγραπται, τὸ καὶ ἦν ὑποτασσόμενος τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ αὐτοῦ[1]· καὶ αὐτός δέ φησιν ὁ Σωτήρ, οὐκ ἦλθον διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι[2]· καὶ ἔστιν ἕτερος, ὁ ἑτέρως βιοῦν ἐθέλων, ἤτοι αὐταρέσκως καὶ αὐτεξουσίως καὶ ἄνευ ὁδηγοῦ, καὶ ὁ τοιοῦτος οἴεται, ὡς εἴη κατὰ λόγον τὴν ἔνθεον βιωτὴν πορευόμενος; οὐμενοῦν· οὐδαμῶς, ὡς ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδῶν. Καὶ λέγει ὁ τῆς Κλίμακος· ὥσπερ ὁ μὴ ἔχων ὁδηγόν, εὐχερῶς ἐν τῇ ὁδῷ πλανᾶται, οὕτω καὶ ὁ αὐτεξουσίως τὴν μοναδικὴν ὁδὸν πορευόμενος, εὐχερῶς ἀπόλλυται, κἂν πᾶσαν τὴν τοῦ κόσμου σοφίαν ἐπίσταται. Διά τοι τοῦτο καὶ οἱ πολλοί, ἵνα μὴ εἴπωμεν πάντες, οἱ μὴ ὑποτασσόμενοι καὶ μὴ μετὰ βουλῆς βαδίζοντες, σὺν πόνῳ μὲν καὶ ἱδρῶτι τὰ πλεῖστα ὀνειροπολοῦντες σπείρουσι· τῇ δὲ ἀληθείᾳ, ἀμῶσι τὰ λίαν ἐλάχιστα. Τινὲς δὲ καὶ ἀντὶ σίτου, συλλέγουσι, φεῦ, ζιζάνια, ὡς στοιχοῦντες, καθὰ λέλεκται, τῇ ἰδιορρυθμίᾳ καὶ τῷ αὐταρέσκῳ φρονήματι, οὗ οὐδὲν χεῖρον· καὶ τούτου μάρτυς ὁ τῆς Κλίμακος, οὕτω γράφων· Ὅσοι πρὸς τὸ στάδιον τῆς νοερᾶς ὁμολογίας ἐπεχειρήσατε ἀποδύσασθαι· ὅσοι τὸν τοῦ Χριστοῦ ζυγὸν ἐπὶ τὸν οἰκεῖον αὐχένα ἆραι βούλεσθε· ὅσοι τὸ ἑαυτῶν φορτίον, ἐπὶ τὸν τοῦ ἑτέρου τράχηλον ἐπιθεῖναι σπουδάζετε· ὅσοι τὰς ἑαυτῶν ὠνὰς γράψαι ἑκουσίως σπεύδετε καὶ ἀντ᾿ ἐκείνων ἐλευθερίαν γραφῆναι ὑμῖν βούλεσθε· ὅσοι χερσὶν ἑτέρων ἀνυψούμενοι καὶ νηχόμενοι, τὸ μέγα τοῦτο περαιοῦσθε πέλαγος· γνῶτε, ὡς σύντομόν τινα καὶ τραχεῖαν ὁδὸν βαδίζειν ἐπεχειρήσατε, μίαν καὶ μόνην πλάνην ἐν ἑαυτῇ κεκτημένην· αὕτη δὲ καλεῖται ἰδιορρυθμία· ὁ γὰρ ταύτην εἰσάπαν ἀπαρνησάμενος, ἐν οἷς ἂν δοκῇ καλοῖς καὶ πνευματικοῖς καὶ θεαρέστοις, πρὸ τοῦ βαδίσαι, ἔφθασεν. Ὑπακοὴ γάρ ἐστιν, ἀπιστεῖν ἑαυτῷ ἐν τοῖς καλοῖς ἅπασι, μέχρι τέλους ζωῆς. Ὅθεν καὶ αὐτὸς ταῦτα μετὰ συνέσεως καταμαθὼν καὶ τὴν ἀγαθὴν μερίδα καὶ ἀναφαίρετον τῆς αἰθεροδρόμου ἡσυχίας ἐξασκεῖν γλιχόμενος, ἕπου τοῖς καλῶς τεθεσπισμένοις, ὥς σοι δεδήλωται νόμοις. Καὶ πρῶτον ἀσπασίως ἄσπασαι τὴν ὑπακοήν. Εἶθ᾿ οὕτω τὴν ἡσυχίαν· ὥσπερ γὰρ ἡ πρᾶξις τῆς θεωρίας ἐπίβασις, οὕτω καὶ ἡ ὑπακοὴ τῆς ἡσυχίας. Καὶ μὴ θέλε μεταίρειν ὅρια, καθὼς γέγραπται, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες[3]· καὶ οὐαὶ δὲ τῷ μόνῳ[4]. Τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ, καλὴν ἀρχὴν θεμέθλου καταβαλών, καιροῦ προϊόντος, καὶ εὐκλεέστατον ὄροφον ἐπιθήσεις, τῇ ἀρχιτεκτονίᾳ τοῦ πνεύματος· ὡς γὰρ οὗ ἡ ἀρχή, κατὰ τὸν εἰπόντα, ἀδόκιμος, καὶ τὸ πᾶν ἀπόβλητον· οὕτως αὖ· οὗ ἡ ἀρχὴ δόκιμος, καὶ τὸ ὅλον εὐπρεπές, ναὶ μήν, καὶ εὔτακτον, εἰ καὶ τοὐναντίον ἔσθ᾿ ὅτε συμβαίνει· καὶ τοῦτο μέντοι παρὰ τῇ ἡμετέρᾳ προθέσει καὶ προαιρέσει ἐπιγίνεσθαι πέφυκε.

1. Λουκ. β', 51. 2. Ματθ. κ', 8-9. 3. Πρβλ. Παροιμ. κβ', 28. 4. Ἐκκλ. δ', 10.

Τίνα τὰ τῆς ἀληθοῦς ὑποταγῆς σημεῖα, ἃ κατέχων ὁ τῷ ὄντι ὑπήκοος, εἴη ἂν ἀπταίστως ὑποτασσόμενος.

ιε΄. Ἀλλ᾽ ἐπειδή περ πολὺς ὁ περὶ τῆς τοιαύτης ἀγωγῆς λόγος καὶ δυσδιεξίτητος, ὅθεν καὶ οἱ ταύτην μετερχόμενοι, διαφόρως μετέρχονται, δέον καὶ περὶ αὐτῆς μικρ᾽ ἄττα οἱονεὶ σήμαντρα ἐπισημήνασθαί σοι· ἃ καὶ κατέχων ὡς κανόνα καὶ στάθμην ἄπταιστον, εὐαγῶς ἔσῃ πολιτευόμενος. Καὶ δὴ λέγομεν τάδε· χρὴ τὸν ἀληθῶς ὑπήκοον, ὡς ἡμῖν δοκεῖ, φυλάττειν τὰς πέντε ταύτας ἀρετὰς κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην. Καὶ πρώτην τὴν πίστιν· ἤγουν ἔχειν αὐτὸν καθαρὰν καὶ ἄδολον πίστιν, πρὸς τὸν ἑαυτοῦ ἐπιστάτην, ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς δοκεῖν* αὐτὸν τὸν Χριστὸν βλέπειν καὶ ὑποτάσσεσθαι, ὥς φησιν ὁ Κύριος Ἰησοῦς· ὁ ἀκούων ὑμῶν, ἐμοῦ ἀκούει, καὶ ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμὲ ἀθετεῖ, ὁ δὲ ἐμὲ ἀθετῶν, ἀθετεῖ τὸν ἀποστείλαντά με[1]· καὶ πᾶν, ὃ τοῦ τῆς Κλίμακος οὐκ ἐκ πίστεως ἁμαρτία ἐστί[2]. Δευτέραν, τὴν ἀλήθειαν· ἤτοι ἀληθεύειν αὐτὸν ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ καὶ τῇ τῶν λογισμῶν ἀκριβεῖ ἐξομολογήσει· ἀρχὴ γάρ, γέγραπται, τῶν λόγων σου, ἀλήθεια[3]· καί, ἀληθείας ἐκζητεῖ Κύριος[4]· καὶ ὁ Χριστὸς δέ φησιν, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια[5]· καὶ δὴ καὶ αὐτοαλήθεια κέκληται. Τρίτην, τὸ μὴ ποιεῖν τὸ οἰκεῖον θέλημα· ζημία γάρ, φησίν, ὑπηκόῳ, τὸ ποιεῖν τὸ ἴδιον θέλημα· ἀλλ᾽ ἀεὶ κόπτειν αὐτὸ ἐθελοντί, δηλονότι μὴ ἀναγκαζόμενον ὑπὸ τοῦ ἰδίου Πατρός. Τετάρτην, τὸ μὴ ἀντιλέγειν καὶ φιλονεικεῖν τὸ καθόλου· ἐπεὶ ἡ ἀντιλογία καὶ ἡ φιλονεικία οὐκ ἔστι τῶν εὐσεβῶν· καὶ γράφει ὁ ἱερώτατος Παῦλος· εἰ δέ τις δοκεῖ φιλόνεικος εἶναι, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὔτε αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ[6]· εἰδ᾽ οὕτως ἁπλῶς καὶ κοινῇ πᾶσι χριστιανοῖς ἀπείργεται τὰ τοιαῦτα, πολλῷ μᾶλλον Μονασταῖς· καὶ ταῦτα κατὰ τὸν Κύριον ἐπαγγελλομένοις ὑποτάσσεσθαι ἀκριβῶς· τὸ μέντοι ἀντιλέγειν καὶ φιλονεικεῖν, ἔχει τὴν ὕπαρξιν ἐκ γνώμης, ἀπιστίᾳ καὶ ὑψηλοφροσύνῃ συζώσης, ὡς εἴρηται· ὑψηλόφρων Μοναχὸς ἀντιλέγει σφοδρῶς· ὥσπερ καὶ τοὐναντίον, ἤγουν τὸ μὴ ἀντιλέγειν καὶ μὴ φιλονεικεῖν, προέρχεται ἐκ πιστῆς καὶ ταπεινόφρονος διαθέσεως. Καὶ πέμπτην δὲ χρὴ φυλάττειν τοῦτον ἀρετήν, τὸ ἔχειν ἀκριβῆ καὶ εἰλικρινῆ ἐξομολόγησιν πρὸς τὸν προεστῶτα, καθὼς καὶ ἐν τῇ ἀποκάρσει, ὡς ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ παρεστῶτες βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἁγίων Ἀγγέλων δεδώκαμεν ὑπόσχεσιν, τὸ ἔχειν ἡμᾶς ἀρχὴν καὶ τέλος μετὰ τῶν ἄλλων ἐπαγγελιῶν καὶ συνθηκῶν ἡμῶν τῶν πρὸς Κύριον, καὶ ἐξαγγελίαν τῶν τῆς καρδίας κρυπτῶν. Εἴρηται καὶ τῷ θείῳ Δαβίδ· εἶπα, ἐξαγορεύσω κατ᾽ ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ· καὶ σὺ ἀφῆκας[7] κλπ.· καὶ τῷ τῆς Κλίμακος· μώλωπες θριαμβευόμενοι, οὐ προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ᾽ ἰαθήσονται. Ταύτην τὴν πενταδικὴν τῶν δηλωθεισῶν ἀρετῶν ἀπαρίθμησιν, ὁ σοφῶς

* Ἴσως εἰς

1. Λουκ. ι΄, 16. 2. Ῥωμ. ιδ΄, 23. 3. Ψαλμ. 118,160. 4. Ψαλμ. 30,24.
5. Ἰωάνν. ιδ΄, 6. 6. Α΄ Κορ. ια΄, 16. 7. Ψαλμ. 31,5.

καὶ ἐπιστημόνως τηρῶν, ἀναμφιβόλως γινωσκέτω, ὡς ἀπ᾽ ἐντεῦθεν ἐπιτυχὴς ἔσται τῆς τῶν δικαίων ὡς ἐν ἀρραβῶνι μακαριότητος. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ τῆς ἀξιομνημονεύτου ὑπακοῆς ἴδια, καὶ οἷον ἡ ῥίζα καὶ ὁ θεμέλιος. Ἄκουσον δὲ καὶ οἷοι οἱ κλάδοι καὶ ὁ καρπὸς καὶ ὁ ὄροφος. Ἐξ ὑπακοῆς, φησὶν αὖθις ὁ τῆς Κλίμακος, ταπείνωσις· ἐκ ταπεινώσεως, διάκρισις· ἐκ διακρίσεως, διόρασις· ἐκ δὲ ταύτης, πρόρασις· ὃ μόνου Θεοῦ ἔργον καὶ τοῖς μακαρίως θεουργουμένοις δῶρον δωρούμενον παρ᾽ αὐτοῦ, ἐξαίρετον καὶ ὑπερφυέστατον. Πρὸς δὴ τοῖς εἰρημένοις, ἔστω σοι καὶ τοῦτο δῆλον· ὅτι γε κατὰ τὴν σὴν ἠκριβωμένην ὑποταγήν, βλαστάνει καὶ ἐν σοὶ ἡ ταπείνωσις· καὶ αὖθις κατὰ τὴν ταπείνωσιν ἡ διάκρισις· ὡσαύτως καὶ καθ᾽ ἑξῆς αἱ λοιπαί· καὶ ἀγωνίζου, ὅσῃ σοι δύναμις, ἀπταίστως τὴν τῆς ὑπακοῆς θέειν πορείαν. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν πρόσω ἀνεπισφαλῶς ἐπιβήσῃ· εἰδέ πως ἐν τῇ τῆς ὑποταγῆς ὑποσκάζεις νύσσῃ, ἴσθι ὡς οὐκ ἂν καλῶς περανεῖς τὸν ἐπίλοιπον δίαυλον τῆς προκειμένης βαλβῖδος, τὴν κατὰ Χριστὸν φαμὲν πολιτείαν, οὔτε μὴν στεφανωθήσῃ τῇ τοῖς νικηταῖς δωρουμένῃ ταινίᾳ· μέντοι γε, καὶ οἷά τις ὁδηγὸς ἡ ὑπακοή, καὶ ἃ ταύτης πρόσθεν εἴπομεν ἴδια, ἔστω σοι, καθάπερ τὸ παρὰ τοῖς ναυτικοῖς διοπτευόμενον πρὸς τὴν τοῦ ἀπλανοῦς τήρησιν· ἵν᾽ ἀκλινῶς πρὸς αὐτὴν ἀφορῶν, ὑπερπλεῦσαι δυνηθῇς τὸ τῶν ἀρετῶν μέγα πέλαγος καὶ οὕτω πρὸς ὅρμον ὁρμίσῃς τὸν ἀκύμαντον τῆς ἀπαθείας· ἂν δὲ καὶ ζάλη τις καὶ σάλος ἐπέλθῃ σοι, καὶ τοῦτο ἔσεται παρὰ τῇ σῇ ὑποταγῇ. * Τὸν γὰρ ἀληθῆ ὑπήκοον οὐδὲ αὐτὸς ὁ διάβολος, κατὰ τοὺς Πατέρας, ἀντιβλάψαι δεδύνηται. Ἵνα δέ σοι καὶ τὸ τῆς παναγάστου ὑπακοῆς τίμιον ὕψος ἡλίκον ἐστὶ δι᾽ ὀλίγου ἐπιδείξωμεν, μιᾶς ἔτι ῥήσεως Ἁγίου Πατρὸς διαμνημονεύσωμεν. Λέγει τοιγαροῦν αὖθις ὁ φαεινότατος λαμπτὴρ τῆς κατὰ Χριστὸν πολιτείας, καὶ νέος Βεσελεὴλ[1] τῆς οὐρανίου Κλίμακος· ὅπλον μὲν οἱ Πατέρες, τὴν ψαλμῳδίαν· τὴν δὲ προσευχήν, τεῖχος· λουτῆρα δέ, τὸ ἄμωμον δάκρυον εἶναι ὁρίζονται· τὴν δὲ μακαρίαν ὑπακοήν, ὁμολογίαν ἔκριναν, ἧς χωρίς, οὐδεὶς τῶν ἐμπαθῶν ὄψεται τὸν Κύριον[2]. Ἱκανὰ μὲν οὖν καὶ ταῦτα, ὡς ἡμῖν δοκεῖ, πρὸς ἐναργεστάτην δήλωσίν τε καὶ ἔπαινον τοῦ ἀμιμήτου μιμήματος τῆς τρισολβίου ὑπακοῆς. Ἕξομεν δ᾽ ἔτι πείρᾳ ταῦτα καταμαθεῖν τε καὶ διαγνῶναι, εἴγ᾽ ἐπὶ τὸ ἄναντες ἀνανεύσωμεν καὶ συνδιασκεψώμεθα, τί μὲν τὸ τῆς συντριβῆς καὶ θνητότητος ἡμῖν παραίτιον, μὴ τοιούτοις τὸ κατ᾽ ἀρχὰς δεδημιουργημένοις; τί δ᾽ αὖθις τὸ τῆς ἀνακαινίσεως καὶ τῆς ἀθανασίας; Εὑρίσκομεν τοίνυν, τοῦ μὲν προτέρου πρόξενον οὖσαν, ἤγουν τῆς φθορᾶς, τὴν τοῦ πρώτου Ἀδὰμ ἰδιοπιστίαν τε καὶ ἰδιορρυθμίαν καὶ τὸ ἀνυπότακτον, ἐξ ὧν ἡ τῆς ἐντολῆς τῆς θείας ἀθέτησις καὶ παράβασις[3]· τοῦ δὲ δευτέρου, ἤτοι τῆς ἀφθαρσίας πρύτανιν, τὴν τοῦ δευτέρου Ἀδὰμ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ὁμοβουλίαν τε καὶ ὑποταγήν, ἀφ᾽ ὧν ἡ τῆς ἐντολῆς αὐτοῦ τήρησις· ἐγὼ γάρ, φησὶν ὁ Σωτήρ, ἐξ ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλά-

* Ἴσως παρακοῇ.

1. Ἔξ. λα΄, 2. 2. Πρβλ. Ἑβρ. ιβ΄, 14. 3. Γέν. γ΄, 6.

λησα· ἀλλ᾽ ὁ πέμψας με Πατήρ, αὐτός μοι ἐντολὴν ἔδωκε, τί εἴπω καὶ τί λαλήσω· καὶ οἶδα, ὅτι ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ, ζωὴ αἰώνιός ἐστιν· ἃ οὖν λαλῶ ἐγώ, καθὼς εἴρηκέ μοι ὁ Πατήρ, οὕτω λαλῶ[1]. Ὡς οὖν ἐν τῷ προπάτορι καὶ τοῖς κατ᾽ αὐτόν, ῥίζα πάντων ἀνιαρῶν καὶ μήτηρ ἡ οἴησις, οὕτως ἐν τῷ καινῷ θεανθρώπῳ Ἰησοῦ Χριστῷ καὶ τοῖς κατ᾽ αὐτὸν ζῆν ἐφιεμένοις, ἀρχὴ καὶ πηγὴ καὶ θεμέλιος πάντων ἀγαθῶν, ἡ ταπείνωσις. Τὴν τοιαύτην στάσιν καὶ τάξιν ὁρῶμεν καὶ τὸν ἀνωτάτω καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς διάκοσμον ἱερὸν πάντων τῶν θεοειδῶν Ἀγγέλων διατηροῦντα· καὶ δὴ καὶ τὴν ἐπίγειον καὶ καθ᾽ ἡμᾶς Ἐκκλησίαν. Καὶ τοὺς ἄλλως τῆς τοιαύτης θεσμοθεσίας ἐκκλίνοντας καί, σκολιῶς, ἵνα μὴ αὐθαδῶς λέγωμεν, ἐθέλοντας πολιτεύεσθαι, ἀπό γε Θεοῦ καὶ τῆς φαεινῆς κληρουχίας τῆς οὐρανίου καὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας διαρρήγνυσθαι καὶ ἐξοστρακίζεσθαι καὶ εἰς τὸ σκότος καὶ τὸ πῦρ ἀποπέμπεσθαι τῆς γεέννης μεμυήμεθά τε καὶ πιστεύομεν. Ὃ δὴ τοὺς περὶ τὸν ἑωσφόρον πονηροὺς κακεργάτας καὶ τοὺς κατὰ καιροὺς τῶν κακοδόξων αἱρετικῶν λογολέσχας πεπονθέναι φαμέν, ὡς τὰ θεόγραφα παρίστησι λόγια· οἵτινες διὰ τὸ αὐτάρεσκον καὶ τὴν ὑπερηφανίαν, τῆς τε θείας, ὡς εἴρηται, δόξης καὶ τρυφῆς καὶ τοῦ ἱεροῦ συλλόγου ἐλεεινῶς ἀπερρίφθησαν· εἴρηται δὲ καί τινι τῶν σοφῶν, ὅτι τὰ ἐναντία τῶν ἐναντίων ἰάματα. Ἐπεὶ οὖν τῶν μὲν σκυθρωπῶν πάντων αἴτιον, τὸ ἀνυπότακτον καὶ ἡ ἀλαζονεία· τῶν δὲ φαιδρωπῶν, τὸ ὑποτεταγμένον καὶ συντετριμμένον· δεῖ δὴ τὸν ἀπταίστως βιοῦν ἱμειρόμενον, ἐν ὑποταγῇ Πατρὸς δοκίμου καὶ ἀπλανοῦς διαζῆν, χρόνου τριβῇ καὶ ἐπιστήμῃ θείων τὸ κράτος φέροντος καὶ τὸν βίον ἐγκεκοσμημένου τῷ κύκλῳ τῶν ἀρετῶν· καὶ τὴν τούτου ἐπιταγὴν καὶ συμβουλὴν ὡς Θεοῦ φωνὰς καὶ βουλὴν οἴεσθαι. Σωτηρία γάρ, φησίν, ἐν πολλῇ βουλῇ[2]· καί, ἀνὴρ ἀσύμβουλος, καθ᾽ ἑαυτοῦ πολέμιος. Εἰ δὲ καί τισι τῶν κλεινῶν Πατέρων ἐξεγένετο καὶ χωρὶς τῆς τοιαύτης ἀσκήσεως τῆς καθ᾽ ὑποταγήν, ἐπιτυχεῖν τῆς θεοποιοῦ ἡσυχίας καὶ τῆς κατὰ Θεὸν τελειότητος, ἀλλὰ κατὰ ἀποκάλυψιν θείαν καὶ σπανίως. Γέγραπται δέ, ὡς οὐ νόμος Ἐκκλησίας τὸ σπάνιον, ὥσπερ οὐδὲ μία χελιδὼν ἔαρ ποιεῖ. Ἀλλ᾽ αὐτὸς οἷόν τινα προεισαγωγικὴν ἐπιστήμην τῆς παγκάλλου ἡσυχίας, τὴν ἀληθῆ ὑποταγὴν πιστεύων, ἄφες τὰ ἅπαξ οἰκονομικῶς γεγενημένα καὶ ἔσο στοιχῶν* τὰ κοινῇ ψηφισθέντα τοῖς σεβασμίοις πατράσιν. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν βραβείων τῶν νομίμως βιούντων ἀξιωθήσῃ. Τί δέ; ὁδοῦ μὲν τῆς τυχούσης, οὐκ ἄν τις ἕλοιτο, μήπω ταύτης ἐν πείρᾳ γενόμενος, ἅψασθαι, ἄνευ ἀπλανοῦς ὁδηγοῦ· ναὶ μὴν καὶ θαλαττίου πελάγους, ἄτερ ἐπιστήμονος κυβερνήτου· ὁμοίως δέ, καὶ τῆς οἱασοῦν τέχνης καὶ ἐπιστήμης, χωρὶς ἀπταίστου διδασκάλου· τῆς δὲ τῶν τεχνῶν τέχνης καὶ τῶν ἐπιστημῶν ἐπιστήμης καὶ τῆς πρὸς Θεὸν φερούσης τρίβου καὶ τοῦ νοητοῦ ἀπείρου πελάγους, ἤτοι τῆς μοναδικῆς πολιτείας, ἥτις ἀφωμοίωται τῇ τῶν Ἀγγέλων βιωτῇ, τολμᾷ τις ἀπάρχεσθαι τῆς ἀσκήσεως καὶ ἑαυτῷ πιστεύει

* Ἴσως λείπη, κατά.

1. Ἰωάνν. ιβ', 49-50. 2. Παροιμ. ια', 11.

τοῦ τέλους ταύτης τυχεῖν, πλὴν ὁδηγοῦ καὶ κυβερνήτου καὶ διδασκάλου δοκίμου καὶ ἀληθοῦς; Ὄντως ὁ τοιοῦτος, κἂν ὁποῖος εἴη τυχόν, φρεναπατᾷ[1] ἑαυτὸν καὶ πρό γε τοῦ ἀρχὴν βαλεῖν πεπλάνηται, οἷα μὴ κατὰ νόμον ἀσκούμενος. Ὥσπερ τοὐναντίον, πρὶν τοῦ βαδίσαι, τὸ τέλος πέφθακεν ὁ τοῖς Πατρικοῖς πειθόμενος θεσμοῖς. Πόθεν γὰρ ἄλλοθεν εἰδέναι ἔχομεν, ἢ κατὰ τῆς σαρκὸς ὡς εἰκὸς στρατεύεσθαι ἢ κατὰ παθῶν καὶ δαιμόνων ὁπλίζεσθαι; Ταῖς γὰρ ἀρεταῖς, ὡς γέγραπται, αἱ κακίαι παραπεπήγασι καὶ εἰσί πως ἀγχίθυροι. Πόθεν δὲ τὰς τοῦ σώματος αἰσθήσεις παιδεύειν καὶ τῆς ψυχῆς τὰς δυνάμεις ὡς ἐν κιννύρᾳ ῥυθμίζειν; μᾶλλον δέ, πῶς ἐξέσται ἡμῖν διακρίναι ὀμφὰς καὶ ἀποκαλύψεις καὶ παρακλήσεις καὶ θεωρίας θείας; ναὶ μὴν καὶ δόλους καὶ πλάνας καὶ φάσματα δαιμονιώδη; Καὶ ἵνα συντόμως εἴπωμεν, πῶς εἰς ἑνώσεις Θεοῦ καὶ θεουργικὰς τελετὰς καὶ μυστήρια προφθάσαι ἀξιωθησόμεθα, ἄνευ μυήσεως μυσταγωγοῦ ἀληθοῦς καὶ πεφωτισμένου; Οὐκ ἔστιν ὄντως, οὐκ ἔστιν. Ὁπηνίκα δὲ καὶ τὸ τῆς ἐκλογῆς σκεῦος, τὸν μακαριώτατον κατίδωμεν Παῦλον, τὸν τῶν ἀρρήτων μύστην, τὸ τοῦ Χριστοῦ στόμα, τὸ φῶς τοῦ κόσμου, τὸν κοινὸν ἥλιον, τὸν τῆς οἰκουμένης συμπάσης διδάσκαλον, τοῖς συναποστόλοις κοινούμενον καὶ συνδιασκεπτόμενον τὸ Εὐαγγέλιον· καὶ ἡ αἰτία, μήπως φησίν, εἰς κενὸν τρέχω, ἢ ἔδραμον[2]· ναὶ μήν, καὶ αὐτὴν τὴν αὐτοσοφίαν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, περὶ μὲν ἑαυτοῦ φθεγγόμενον, ὅτι καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρός· περὶ δὲ τοῦ Παναγίου καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος, ὅτι οὐκ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ λαλήσει, ἀλλ᾽ ὅσα ἂν ἀκούσῃ, λαλήσει[3]· διά γε τὸ τῆς τάξεως χρήσιμον, ἥτις συνέχει καὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια, φρίκῃ καὶ θάμβει καὶ ἀγωνίᾳ συνεχόμεθα, περί τε τῆς ἡμετέρας οὐθενείας καὶ ῥαθυμίας καὶ τῶν ἐκ παραφροσύνης καὶ οἰήσεως αἱρουμένων σκαιῶς καὶ ἐπικινδύνως, ἰδιορρύθμως καὶ ἀνυποτάκτως πολιτεύεσθαι. Τῷ ὄντι γὰρ φοβερὸς ὁ τοιοῦτος ἀγὼν καὶ μυρίοι οἱ λωποδύται καὶ τὰ τῶν πειρατῶν ἔνεδρα ἀναρίθμητα· πρὸς δέ, καὶ τὰ ναυάγια μέτρον οὐκ ἐπιδέχονται. Ὅθεν καὶ ἐκ τῶν πολλῶν, πάνυ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ σῳζόμενοι[4]. Ἀλλ᾽ οὗτοι μὲν ὡς βούλονται, ὁδευέτωσαν· ἑκάστου γάρ, ὡς γέγραπται, τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει[5]· καὶ ὅτι, σὺ ἀποδώσεις ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ[6]· μάλιστα δέ, μὴ οὕτως ἁπλῶς, ᾗπερ βούλονται· ἀλλ᾽ ὡς δεῖ καὶ βούλεσθαι καὶ βιῶναι· δοίη πᾶσιν ὁ Κύριος σύνεσιν[7]. Σὺ δὲ καὶ πᾶς ὁ βουλόμενος κατὰ Θεὸν ζῆσαι, ὥσπερ ἀπό τινος κρασπέδου τῶν τοιούτων ῥημάτων, τὸ ὅλον χρύσεον καὶ πνευματικὸν ὕφασμα τῆς μακαρίας ὑπακοῆς μαθών, ἐπείχθητι, ὡς προδεδήλωται, εὑρεῖν διδάσκαλον ἀπλανῆ καὶ τέλειον· τελείων δέ ἐστι, κατὰ τὸν χριστοφόρον Παῦλον, ἡ στερεὰ τροφή, τῶν διὰ τὴν ἕξιν ἐχόντων τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ[8].

1. Γαλ. ς', 3. 2. Γαλ. β', 2. 3. Ἰωάνν. ις', 13. 4. Πρβλ. Λουκ. ιγ', 23.
5. Α' Κορ. γ', 13. 6. Ψαλμ. 61,13. 7. Πρβλ. Β' Τιμ. β', 7. 8. Ἑβρ. ε', 14.

Καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ, ἤγουν ἐμπόνως καὶ μετὰ πίστεως ζητῶν, οὐ μὴ ἀμάρτῃς τοῦ προκειμένου σκοποῦ· πᾶς γάρ, φησὶν ἡ θεία Γραφή, ὁ αἰτῶν λαμβάνει καὶ ὁ ζητῶν εὑρίσκει καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται[1]· κἀκεῖνός σοι πάντα καθ᾽ εἱρμὸν καὶ τάξιν μυσταγωγήσει τὰ δέοντα καὶ θεοφιλῆ καὶ ἔτι δὲ μᾶλλον χειραγωγήσει πρός γε τὰ θεάρεστα καὶ πνευματικώτερα καὶ τοῖς πολλοῖς ἀνέκφορα· ὁρῶν σε ἐκ ψυχῆς ἐπιχαίροντα τῇ μετριότητι καὶ λιτότητι καὶ εὐτελείᾳ ἔν τε βρώμασι καὶ πόμασι καὶ σκεπάσμασι καὶ περιβολαίοις, καὶ ἀρκούμενον τοῖς τῷ καιρῷ χρησίμοις καὶ προσφόροις καὶ ἀναγκαίοις καὶ μὴ τοῖς περιττοῖς καὶ βλακώδεσι καὶ οἷς οἱ περπερότητι καὶ στιλβότητι * ἀφρόνως συζῶντες ἀποσεμνύνονται καὶ καθ᾽ ἑαυτῶν καὶ τῆς σφῶν σωτηρίας τὸ ξίφος ὠθοῦσι· καὶ λέγει ὁ Μέγας Ἀπόστολος· ἔχοντες διατροφάς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα[2]. Ἀλλ᾽ αὐτὸς ζητεῖς καὶ μαθητιᾷς καὶ παρ᾽ ἡμῶν ἐγγράφως ἀκηκοέναι τὰ πρόσφορα τῇ τε ἀρχῇ καὶ τῇ μεσότητι καὶ τῷ τέλει τῆς κατὰ Χριστὸν πολιτείας; Ἀλλὰ κἂν ἐπαινετὸν τὸ ἐρώτημα, ἀλλ᾽ ἐργώδης ἐκ τοῦ προχείρου ἡ ἀπόκρισις· ὅμως, Χριστοῦ δεξιὰν ὀρέγοντος, πρὸς τὴν σὴν ζήτησιν, καὶ τοῦτο ποιῆσαι σπουδάσομεν· ὡς ἐν βάθρῳ βεβηκότι καὶ ἀσαλεύτῳ, τῇ παγγεράστῳ τελείᾳ ὑπακοῇ ἐποικοδομοῦντες τὸν πολυθρύλητον οἶκον πάσης τῆς πνευματικῆς οἰκοδομίας, τὴν θεοποιὸν φαμὲν ἡσυχίαν· καὶ δὴ λέγομεν οὕτω, πατρικαῖς καὶ πνευματοφθόγγοις χρήσεσιν, ὡς ἀκραδάντοις στύλοις ἐπερειδόμενοι.

* Ἴσως στιλπνότητι.

Ὅτι σὺν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει δεῖ ἐπιμελεῖσθαι πλήρη εἶναι καὶ τῶν καλῶν ἔργων τὸν γνησίως ἐθέλοντα ἡσυχάσαι καὶ κατὰ Θεόν· καὶ ὅτι ἡ πίστις διπλῆ· καὶ ὅτι μετὰ ταύτης χρὴ εἶναι τὸν ἡσυχάζοντα εἰρηνικόν, ἀπερίσπαστον, ἀμέριμνον, ἤτοι ἀφρόντιστον, σιωπηλόν, ἥσυχον, εὐχάριστον ἐν παντί, ἐπιγνώμονά τε τῆς ἰδίας ἀσθενείας, καὶ γενναίως φέρειν τοὺς πειρασμούς, καὶ πρὸς Θεὸν ἐλπίζειν καὶ παρ᾽ αὐτοῦ τὸ συμφέρον ἐκδέχεσθαι.

Α΄. Φησὶν ὁ Σωτήρ· οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ᾽ ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς[3]. Καὶ σὺ τοίνυν, ἀγαπητέ, εἴπερ οὐ λόγοις ψιλοῖς ἐρᾷς τῆς θεοποιοῦ ἡσυχίας, ἥτις ἀπάρτι τὰς ἐμφάσεις εἰσδέχεσθαι τηλαυγῶς προξενεῖ τῆς οὐρανῶν Βασιλείας καὶ τοῦ Θεοῦ, τοῖς ταύτην γνησίως μετιοῦσιν, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι ὁλικώτερον καὶ τελειότερον· ἀλλ᾽ ἀληθείᾳ ἐρᾷς καὶ πράγματι, ἐπιμελοῦ, πρὸς τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει, πλήρης εἶναι καὶ τῶν καλῶν ἔργων. Εἶθ᾽ οὕτως, ἔσο εἰρηνικὸς μετὰ πάντων, τό γε σὸν μέρος, ἀπερίσπαστος, ἀμέριμνος, ἤτοι ἀφρόντιστος τὸ καθόλου, σιωπηλός, ἥσυχος,

1. Ματθ. ζ΄. 8. 2. Α΄ Τιμ. ς΄, 8. 3. Ματθ. ζ΄, 21.

εὐχάριστος ἐν παντί, ἐπιγνώμων τε τῆς οἰκείας ἀσθενείας· καὶ τὸ ὅλον, ἄγρυπνον ὄμμα καὶ νηφάλιον πρὸς τοὺς καθ᾽ ἑκάστην διαφόρους καὶ πολυειδεῖς ἐπισυμβαίνοντάς σοι πειρασμούς τήρει· ὑπομονῇ τε καὶ μακροθυμίᾳ πρὸς πᾶσαν τρικυμίαν καὶ θλῖψιν προσπαλαίων, ἐπερχομένην σοι ὁπωσδήποτε. Περὶ μὲν γὰρ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου, ἤγουν τοῦ, πρὸς τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει, καὶ καλοῖς ἔργοις κατακοσμεῖσθαι, σαφής σοι διδάσκαλος ὁ κλεινὸς ἀδελφόθεος, οὕτω φάσκων· ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων, νεκρά ἐστιν· ὥσπερ καὶ τὰ ἔργα, χωρὶς πίστεως· καὶ δεῖξόν μοι ἐκ τῶν ἔργων σου τὴν πίστιν σου[1]· καὶ πρόγε τούτου, ὁ πάντων καθηγητής καὶ διδάσκαλος, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, λέγων πρὸς τοὺς μαθητάς· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρός καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν[2]· καὶ ὁ Θεολόγος δέ φησιν, ὅτι τρία ταῦτα ζητεῖ ὁ Θεὸς ἀπὸ παντὸς ἀνθρώπου, τοῦ ἔχοντος τὸ Βάπτισμα· πίστιν ὀρθὴν ἀπὸ ψυχῆς, σωφροσύνην ἀπὸ τοῦ σώματος καὶ ἀλήθειαν ἀπὸ τῆς γλώττης.

Ὅτι ἡ πίστις διπλῆ.

Β΄. Σημείωσαι δέ, ὅτι ἡ πίστις, κατὰ τὰ θεοπαράδοτα λόγια, διπλῆ ἐστιν· ἡ μέν, καθόλου πάντων τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, εἰς ἣν ἀρχῆθέν τε βεβαπτίσμεθα καὶ ᾗ τελευταῖον συναπέλθοιμεν· ἡ δέ, σπανίων, κἀκείνων, τῶν διὰ τῆς τῶν θεοποιῶν πασῶν ἐντολῶν ἐκπληρώσεως, εἰς τὸ κατ᾽ εἰκόνα καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν ἐπαναδεδραμηκότων καὶ οὕτω πεπλουτηκότων τῷ τῆς χάριτος θείῳ φωτί, ἅπασαν τὴν ἑαυτῶν ἐλπίδα ἐπιστηρίξαι πρὸς Κύριον[3]· καὶ τοσοῦτον, ὢ τῆς ἀξίας, ὡς μηδαμῶς, κατά γε τὸ κυριακὸν λόγιον, διακρίνεσθαι τούτους ἐν καιρῷ προσευχῆς[4] εἰς τὰ πρὸς Θεὸν αἰτήματα, ἀλλὰ μετὰ πίστεως ζητεῖν καὶ οὕτω λαμβάνειν ἐκ τοῦ προχείρου τὰ συμφέροντα· καθὸ καὶ τὸ ἐξ ἔργων εἰλικρινῶν βεβαιόπιστον οἱ μακάριοι προσεκτήσαντο, ὡς πᾶσαν γνῶσιν καὶ διάκρισιν καὶ δισταγμὸν καὶ φροντίδα ἀφ᾽ ἑαυτῶν ῥίψαντες καὶ ὅλοι ὅλως τῇ θείᾳ μέθῃ τῆς πρὸς Θεὸν πίστεως καὶ ἐλπίδος καὶ ἀγάπης καταβαπτισθέντες καὶ γοῦν ἀλλοιωθέντες τὴν κρείττω καὶ μακαρίαν τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου, κατὰ τὸν θεῖον Δαβίδ, ἀλλοίωσιν[5]. Ἀλλὰ τὸ μὲν εἰς πλάτος περὶ τῆς πρώτης πίστεως λέγειν, οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ· τὸ δὲ περὶ τῆς δευτέρας, ἥτις ὥσπερ τις καρπὸς ἔνθεος ἐκ τῆς πρώτης ἀνθεῖ καὶ ἀποτίκτεται, ὡς λίαν εὔκαιρον. Ἡ γὰρ πίστις, οἷόν τις ῥίζα καὶ κεφάλαιον πέφυκε, τῆς φερωνύμου θεοποιοῦ ἡσυχίας. Ἐὰν γὰρ μὴ πιστεύσῃς, φησὶν ὁ τῆς Κλίμακος, πῶς ἡσυχάσεις; λέγει τοίνυν ὁ θεῖος Δαβίδ· ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα[6]. Καὶ ὁ Μέγας Ἀπόστο-

1. Ἰακ. β΄, 18. 2. Ματθ. κη΄, 19-20. 3. Πρβλ. Ψαλμ. 72,28.
4. Πρβλ. Ματθ. κα΄, 21. 5. Ψαλμ. 76,11. 6. Ψαλμ. 115,1.

λος Παῦλος· ἔστι πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων[1]· καί, ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται[2] κ.τ.λ. Καὶ ὁ Σωτὴρ δὲ πρὸς τοὺς αἰτήσαντας αὐτὸν μαθητὰς προσθεῖναι αὐτοῖς πίστιν, οὕτω φησίν· εἰ ἔχετε πίστιν ὡσεὶ κόκκον σινάπεως, ἐλέγετε ἂν τῇ συκαμίνῳ ταύτῃ ἐκριζώθητι καὶ φυτεύθητι ἐν τῇ θαλάσσῃ· καὶ ὑπήκουσεν ἂν ὑμῖν· καὶ ἐὰν ἔχητε πίστιν καὶ μὴ διακριθῆτε, οὐ μόνον τὸ τῆς συκῆς ποιήσετε, ἀλλὰ κἂν τῷ ὄρει τούτῳ εἴπητε ἄρθητι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, γενήσεται· καὶ πάντα ὅσα ἂν αἰτήσητε ἐν τῇ προσευχῇ πιστεύοντες, λήψεσθε[3]· καί, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε[4]. Γράφει δὲ καὶ ὁ ὅσιος Ἰσαάκ· ἡ πίστις λεπτοτέρα τῆς γνώσεως, καθὼς ἡ γνῶσις τῶν πραγμάτων τῶν αἰσθητῶν· πάντες γὰρ οἱ ἅγιοι τὴν πολιτείαν ταύτην καταξιωθέντες εὑρεῖν, ὅπερ ἐστὶν ἔκπληξις εἰς Θεόν, ἐν τῇ δυνάμει τῆς πίστεως διάγουσιν, ἐν τῇ τρυφῇ τῆς πολιτείας ἐκείνης τῆς ὑπὲρ φύσιν. Πίστιν δὲ λέγομεν οὐκ ἐν ᾗ πιστεύει τις, ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν προσκυνητῶν ὑποστάσεών τε καὶ θείων καὶ ἐν τῇ ἐξαιρέτῳ καὶ ἰδίᾳ φύσει αὐτῆς τῆς θεότητος καὶ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῇ θαυμαστῇ τῇ ἐν τῇ ἀνθρωπότητι ἐν τῇ προσλήψει τῆς φύσεως ἡμῶν, εἰ καὶ αὐτὴ ὑψηλή ἐστι λίαν· ἀλλὰ τὴν πίστιν τὴν ἐκ τοῦ φωτὸς τῆς χάριτος ἀνατέλλουσαν ἐν τῇ ψυχῇ ἐν τῇ μαρτυρίᾳ τῆς διανοίας, στηρίζουσαν τὴν καρδίαν ἀδίστακτον εἶναι ἐν τῇ πληροφορίᾳ τῆς ἐλπίδος τῇ ἀπεχούσῃ ἀπὸ πάσης οἰήσεως· καὶ οὐκ ἐν τῇ ἐπιδόσει τῆς ἀκοῆς τῶν ὤτων ἑαυτὴν δεικνύει, ἀλλ' ἐν τοῖς πνευματικοῖς ὀφθαλμοῖς τὰ μυστήρια τὰ κεκρυμμένα ἐν τῇ ψυχῇ· καὶ τὸν κρυπτὸν καὶ θεῖον πλοῦτον, τὸν κεκρυμμένον ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν υἱῶν τῆς σαρκὸς καὶ ἀποκαλυπτόμενον ἐν τῷ πνεύματι τοῖς ἐν τῇ τραπέζῃ τοῦ Χριστοῦ διαιτωμένοις, ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ τῶν νόμων αὐτοῦ, καθὼς εἶπεν· ἐὰν τηρήσητε τὰς ἐντολάς μου, ἀποστελῶ ὑμῖν τὸν Παράκλητον, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὅπερ ὁ κόσμος οὐ δύναται δέξασθαι· κἀκεῖνος διδάξει ὑμᾶς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὰ ἑξῆς[5]. Καὶ αὖθις· ἕως ἂν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ὅπερ ἐστὶν ἡ τελείωσις τῶν μυστηρίων, καὶ ἀξιωθῶμεν φανερῶς τῆς Ἀποκαλύψεως αὐτῶν, ἡ πίστις λειτουργεῖ μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων μυστήρια ἄρρητα, ὧν ἀξιωθείημεν διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ἐνταῦθα μὲν ὡς ἐν ἀρραβῶνι· ἐκεῖ δὲ ἐν ὑποστάσει τῆς ἀληθείας, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μετὰ τῶν ἀγαπώντων αὐτόν.

Γ'. Ὅτι δεῖ εἰρηνικὸν ὑπάρχειν σε.

Περὶ δέ γε τοῦ τρίτου, δηλαδὴ τοῦ εἰρηνικὸν εἶναί σε μετὰ πάντων, ἐναργής σοι παραίνεσις ἡ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ ῥῆσις· ναὶ μὴν καὶ ἡ τοῦ χριστοφόρου Παύλου γεγονώτερον σάλπιγγος βοῶσα. Ἡ μέν, εἰρήνη πολλὴ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν νόμον σου καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον[6]· καί, μετὰ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην ἤμην εἰρηνικός[7]· καί, ζήτησον εἰρήνην καὶ δίωξον

1. Ἑβρ. ια', 1. 2. Ῥωμ. α', 17. 3. Ματθ. κα', 22. 4. Ματθ. θ', 22.
5. Ἰωάνν. ιδ', 17, ις', 13. 6. Ψαλμ. 118,165. 7. Ψαλμ. 119,7.

αὐτήν[1]· ἡ δέ, εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων καὶ τὸν ἁγιασμόν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον[2]· καί, εἰ δυνατὸν τὸ ἐξ ὑμῶν μετὰ πάντων εἰρηνεύοντες[3].

Ὅτι δεῖ ἀπερίσπαστον εἶναί σε.

Δ'. Τοῦ δέ γε τετάρτου, δηλαδὴ τοῦ ἀπερίσπαστον τυγχάνειν σε, ὁ ὅσιος Ἰσαὰκ δηλώσει σοι λέγων, ὅτι ἐὰν ἡ ἐπιθυμία, φησί, γέννημα τῶν αἰσθήσεων ὑπάρχῃ, σιωπησάτωσαν λοιπὸν οἱ μετὰ περισπασμοῦ τὴν εἰρήνην τῆς διανοίας φυλάττειν ὁμολογοῦντες· καί, μετὰ περισπωμένων μὴ συναναστραφῇς.

Ὅτι δεῖ ἀμέριμνον καὶ ἀφρόντιστον ὑπάρχειν σε.

Ε'. Τοῦ δὲ δὴ πέμπτου, δηλονότι τοῦ ἀμέριμνον καὶ ἀφρόντιστον ἐξ εὐλόγων καὶ ἀλόγων πραγμάτων ὑπάρχειν σε, διδασκαλεῖόν σοι, ὅπερ ἐν Εὐαγγελίοις φησὶν ὁ Κύριος· διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν τί ἐνδύσησθε· οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλείων ἐστὶ τῆς τροφῆς καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος; ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας· καὶ ὁ Πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά· οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα; καὶ περὶ ἐνδύματος τί μεριμνᾶτε;[4] Καὶ μετ' ὀλίγα· μὴ οὖν μεριμνήσητε λέγοντες, τί φάγωμεν, ἢ τί πίωμεν, ἢ τί περιβαλλώμεθα· ταῦτα γὰρ πάντα τὰ ἔθνη ἐπιζητεῖ· οἶδε γὰρ ὁ Πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος, ὅτι χρῄζετε τούτων ἁπάντων· ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν· μὴ οὖν μεριμνήσητε εἰς τὴν αὔριον· ἡ γὰρ αὔριον μεριμνήσει τὰ ἑαυτῆς· ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς[5]. Λέγει δὲ καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· χωρὶς ἀμεριμνίας, φῶς ἐν τῇ ψυχῇ σου μὴ ζητήσῃς· μήτε γαλήνην καὶ ἡσυχίαν, ἐν τῇ χαυνότητι τῶν αἰσθήσεών σου. Καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· μία θρὶξ ταράσσει ὀφθαλμὸν καὶ μικρὰ φροντὶς ἀφανίζει ἡσυχίαν· ἡσυχία γάρ ἐστιν ἀπόθεσις νοημάτων καὶ ἄρνησις εὐλόγων φροντίδων. Ὁ ὄντως ἡσυχίαν κατειληφώς, οὐδὲ τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς φροντίσει· ἀψευδὴς γάρ ἐστιν ὁ ἐπαγγειλάμενος[6].

Ὅτι δεῖ σιωπηλὸν εἶναί σε.

Ϛ'. Ἔτι περὶ τοῦ ἕκτου, δηλαδὴ τοῦ σιωπᾶν, ὁ εἱρμὸς εἰπεῖν ἡμᾶς ἐκβιάζει τοῦ λόγου. Λέγει οὖν καὶ περὶ τούτου ὁ ὅσιος Ἰσαάκ· ὁ κωλύων τὸ στόμα αὐτοῦ ἐκ τῆς καταλαλιᾶς, φυλάττει τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἐκ τῶν παθῶν· καὶ ὁ καθαίρων τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἐκ τῶν παθῶν, ἐν πάσῃ ὥρᾳ

1. Ψαλμ. 33,15. 2. Ἑβρ. ιβ', 14. 3. Ῥωμ. ιβ', 18.
4. Ματθ. ς', 25-28. 5. Ματθ. ς', 31-34. 6. Πρβλ. Ἑβρ. ι', 23.

θεωρεῖ τὸν Κύριον· καὶ ὅτε πάντα τὰ ἔργα τῆς πολιτείας εἰς ἓν μέρος θήσεις, καὶ τὴν σιωπὴν ἐν ἄλλῳ, εὑρήσεις αὐτὴν ὑπερβάλλουσαν ἐν σταθμῷ· καί, ὑπὲρ πάντα τὴν σιωπὴν ἀγάπησον, ὅτι προσεγγίζει σε πρὸς καρπόν· ἡ γλῶσσα γὰρ ἀσθενεῖ πρὸς τὴν ἐξήγησιν αὐτοῦ. Πρῶτον μὲν βιασώμεθα ἑαυτοὺς σιωπᾶν· καὶ τότε ἐκ τῆς σιωπῆς γεννᾶται ἡμῖν τι, ὁδηγοῦν ἡμᾶς εἰς αὐτὴν τὴν σιωπήν· δῴη σοι ὁ Θεὸς αἰσθηθῆναί τινος γεννωμένου ἐκ τῆς σιωπῆς. Ἐὰν δὲ ἐν ταύτῃ τῇ πολιτείᾳ ἄρξῃ, οὐκ ἐπίσταμαι ἐγὼ ποῖον φῶς ἀνατελεῖ σοι ἐντεῦθεν. Καὶ αὖθις· ἡ σιωπὴ μυστήριόν ἐστι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· οἱ δὲ λόγοι ὄργανόν εἰσι τοῦ κόσμου τούτου. Καὶ τῷ ἁγίῳ δὲ Ἀρσενίῳ, οὕτως ἡ θεία φωνὴ τὸ δεύτερον ἐθέσπισε· Ἀρσένιε, φεῦγε, σιώπα, ἡσύχαζε, καὶ σωθήσῃ.

Ὅτι δεῖ ἥσυχον εἶναί σε.

Ζ'. Ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τοῦ ἑβδόμου, ἤγουν τοῦ ἡσύχως βιῶναί σε, ἀξιόπιστοι πρὸς παράστασιν ὅ,τε Μέγας Βασίλειος καὶ ὁ Ἅγιος πάλιν Ἰσαάκ. Ὁ μὲν εἰρηκώς· ἡ ἡσυχία, ἀρχὴ καθάρσεως τῇ ψυχῇ· ὁ δέ, ὅρος ἡσυχίας, σιωπὴ ἀπὸ πάντων. Ὁ μέν, τὴν ταύτης ἀρχήν· ὁ δέ, τὸ τέλος διὰ τῶνδε τῶν φωνῶν ὡς ἐν συντόμῳ ἐπισημάναντες. Καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ δὲ Γραφῇ οὕτως εἴρηται· ἥμαρτες; ἡσύχασον[1]· καί, σχολάσατε καὶ γνῶτε, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Θεός[2]. Λέγει δὲ καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· ἔργον ἡσυχίας προηγούμενον, ἀμεριμνία πάντων πραγμάτων εὐλόγων ἢ ἀλόγων· ὁ γὰρ τοῖς προτέροις ἀνοίγων, τοῖς δευτέροις πάντως περιπεσεῖται· προσευχὴ ἄοκνος· καὶ τρίτον, ἐργασία καρδίας ἄσυλος. Ἀδύνατον τὸν μὴ γράμματα μεμαθηκότα, φυσικῶς ἐν δέλτοις μελετᾶν· ἀδυνατώτερον δέ, τοὺς μὴ τὸ πρότερον κτησαμένους, τὰ δύο λόγῳ μετελθεῖν. Καὶ αὖθις ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· πόθος ἡσυχίας ἐστὶ προσδοκία τοῦ θανάτου διηνεκής· ὁ ἐκτὸς ταύτης τῆς μελέτης εἰσερχόμενος ἐν τῇ ἡσυχίᾳ οὐ δύναται βαστάσαι ἅπερ ὀφείλομεν καρτερεῖν καὶ βαστάζειν ἐκ παντὸς τρόπου.

Ὅτι δεῖ ἐν παντὶ εὐχαριστεῖν.

Η'. Ὁμοίως καὶ περὶ τοῦ ὀγδόου, ἤτοι τοῦ ἐν παντὶ εὐχαριστεῖν σε, ἔστω ἱκανὸς ὑφηγητὴς ὁ θεῖος Ἀπόστολος Παῦλος, προστάσσων· ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε[3]. Καὶ ὁ ὅσιος Ἰσαάκ· ἡ εὐχαριστία τοῦ λαμβάνοντος ἐρεθίζει τὸν διδόντα τοῦ δοῦναι δωρήματα μείζονα τῶν προτέρων· ὁ μὴ εὐχαριστῶν ἐπὶ τοῖς μικροτέροις, καὶ ἐπὶ τοῖς μείζοσι ψεύστης ἐστὶ καὶ ἄδικος· καὶ ὁ ὁδηγῶν τὰ χαρίσματα τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καρδία ἐστὶ κινουμένη πρὸς εὐχαριστίαν ἀδιάλειπτον· ὁ ὁδηγῶν τὸν πειρασμὸν πρὸς τὴν ψυχήν, ἡ ἔννοιά ἐστι τοῦ γογγυσμοῦ, ἡ κινουμένη ἀεὶ ἐν τῇ καρδίᾳ,

1. Γέν. δ', 7. 2. Ψαλμ. 45,11. 3. Α' Θεσσ. ε', 18.

καὶ στόμα διὰ παντὸς εὐχαριστοῦν, εὐλογίαν δέχεται παρὰ τοῦ Θεοῦ· καὶ καρδία διαμένουσα ἐν εὐχαριστίᾳ, ἐμπίπτει ἐν αὐτῇ ἡ χάρις.

Ὅτι δεῖ γινώσκειν τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν.

Θ'. Ἡλίκον μέντοι τὸ κέρδος συλλέγεται τῷ πεφθακότι γνῶναι τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν· ὃ καὶ ἔννατον τῷ ἀριθμῷ πέφυκε· προσχὼν τῷ ἕκτῳ ψαλμῷ τοῦ θείου Δαβὶδ μαθήσῃ, ἐν οἷς φησίν· ἐλέησόν με, Κύριε, ὅτι ἀσθενής εἰμι[1]. Καὶ ἀλλαχοῦ· ἐγὼ δέ εἰμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ὄνειδος ἀνθρώπων καὶ ἐξουθένημα λαοῦ[2]. Καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· μακάριος ἄνθρωπος ὁ γινώσκων τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν· διότι αὕτη ἡ γνῶσις γίνεται αὐτῷ θεμέλιος καὶ ῥίζα καὶ ἀρχὴ πάσης ἀγαθωσύνης· ὅταν γὰρ μάθῃ τις καὶ ἐν ἀληθείᾳ αἰσθηθῇ τῆς ἑαυτοῦ ἀσθενείας, τηνικαῦτα περισφίγγει τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀπὸ τῆς χαυνότητος τῆς ἀμαυρούσης τὴν γνῶσιν καὶ θησαυρίζει ἑαυτῷ παραφυλακήν· καί, ἄνθρωπος ὁ φθάσας γνῶναι τὸ μέτρον τῆς ἀσθενείας αὐτοῦ, οὗτος ἔφθασε τὸ τέλειον τῆς ταπεινώσεως.

Ὅτι δεῖ γενναίως φέρειν τοὺς πειρασμούς.

Ι'. Ὑπόλοιπον δὲ τοῦ λόγου κεφάλαιον, ὃ καὶ τὸν ἐκτεθέντα ἡμῖν εἰς δέκατον ἀριθμὸν συμπληροῖ, καθέστηκε τὸ γενναίως φέρειν καὶ ἀνθίστασθαι μετὰ ὑπομονῆς καὶ μακροθυμίας πρὸς τοὺς μέλλοντας ἐπισυμβαίνειν σοι διαφόρους καὶ πολυειδεῖς πειρασμούς. Ἄκουσον τοίνυν οἷα καὶ περὶ τούτου τῇ ἱερᾷ Γραφῇ ἀνάγραπτα τελεῖ· καὶ γοῦν λέγει ὁ χριστοφόρος Παῦλος· ἀδελφοί, οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα· ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου· πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις[3]. Καί, εἰ ἐκτός ἐστε παιδείας, ἧς μέτοχοι γεγόνασι πάντες, ἄρα νόθοι ἐστὲ καὶ οὐχὶ υἱοί[4]· καί, ὃν ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει· μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται[5]. Καὶ ὁ ἀδελφόθεος· ἀνὴρ ἀπείραστος, ἀδόκιμος[6]. Καὶ ὁ Ἅγιος Ἠλίας ὁ ἔκδικος· ἔξεστι παντὶ χριστιανῷ, τῷ ὀρθῶς πιστεύοντι εἰς Θεόν, μὴ ἀμεριμνεῖν, ἀλλὰ πάντοτε προσδοκᾶν καὶ ἐκδέχεσθαι πειρασμόν· ἵνα, ὅταν ἔλθῃ, μὴ ξενίζηται, μηδὲ ταράττηται, ἀλλ' εὐχαρίστως ὑπομένειν τὸν κόπον τῆς θλίψεως καὶ ἐννοεῖν τί ψάλλων σὺν τῷ Προφήτῃ λέγει· δοκίμασόν με, Κύριε, καὶ πείρασόν με[7]· καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι ἡ παιδεία σου κατέστρεψέ με, ἀλλ' ἀνώρθωσέ με εἰς τέλος[8]. Μήτε μὴν ζήτει τὰς τῶν πειρασμῶν αἰτίας, ὅθεν ἐπέρχονται, ἀλλὰ μόνον εὔχου τῷ Θεῷ εὐχαρίστως φέρειν αὐτούς, ὡς λέγει ὁ Ἅγιος Μάρκος· ὅτι πειρασμοῦ ἐπελθόν-

1. Ψαλμ. 6,3. 2. Ψαλμ. 21,7. 3. Ἐφεσ. ς', 12.
4. Ἑβρ. ε', 8. 5. Ἑβρ. ε', 6. 6. Πρβλ. Ἰακ. α', 12.
7. Ψαλμ. 25,2. 8. Ψαλμ. 17,36.

τος, μὴ ζήτει διὰ τί ἢ διὰ τίνος ἐλήλυθεν; ἀλλ' ὅπως ἂν αὐτὸν εὐχαρίστως καὶ ἀμνησικάκως ὑπομείνῃς. Καὶ πάλιν· εἰ οὐκ ἔστι ῥαδίως εὑρεῖν τὸν ἐκτὸς πειρασμῶν εὐαρεστήσαντα· εὐχαριστεῖν δεῖ τῷ Θεῷ ἐπὶ πάσῃ συμβάσει. Καί· πᾶσα θλῖψις ἐλέγχει τὴν ῥοπὴν τοῦ θελήματος, εἴτε εἰς δεξιὰ ῥέπει, εἴτε εἰς ἀριστερά· διὰ τοῦτο ἡ συμβᾶσα θλῖψις πειρασμὸς ὀνομάζεται, τῷ μετόχῳ πεῖραν τῶν κεκρυμμένων θελημάτων παρέχουσα. Καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαὰκ δὲ σὺν πολλοῖς ἄλλοις καὶ ταῦτά φησι· πάντα ἄνθρωπον ὠφελεῖ ὁ πειρασμός· ἐὰν γὰρ τὸν Παῦλον ὠφελεῖ, πᾶν στόμα φραγήσεται καὶ ὑπόδικος γενέσθω πᾶς ὁ κόσμος τῷ Θεῷ[1]. Οἱ ἀγωνισταὶ πειράζονται, ἵνα προσθήσωσι τῷ πλούτῳ αὐτῶν· οἱ χαῦνοι, ἵνα ἐκ τῶν βλαπτόντων φυλάξωνται ἑαυτούς· καὶ οἱ ὑπνώττοντες, ἵνα εἰς ἐξυπνισμὸν εὐτρεπισθῶσι· καὶ οἱ μακρὰν ὄντες, ἵνα προσεγγίσωσι τῷ Θεῷ· οἱ δὲ οἰκεῖοι, ἵνα ἐν παρρησίᾳ εἰσοικισθῶσι· πᾶς υἱὸς ἀγύμναστος, οὐ δέχεται τὸν πλοῦτον τοῦ οἴκου τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, εἰς τὸ βοηθεῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο λοιπόν, πρῶτον πειράζει ὁ Θεὸς καὶ βασανίζει, εἶτα δεικνύει τὸ χάρισμα. Δόξα τῷ Δεσπότῃ τῷ ἐν φαρμάκοις στρυφνοῖς τὴν τρυφὴν τῆς ὑγιείας ἡμῖν προσάγοντι. Οὐκ ἔστιν ὅστις ἐν τῷ καιρῷ τῆς γυμνασίας μὴ ἄχθεται· καὶ οὐκ ἔστι τις, ᾧ οὐ πικρὸς ὁ καιρός, ἐν ᾧ τὸν ἰὸν ποτίζεται τῶν πειρασμῶν, καταφαίνεται. Χωρὶς γὰρ τούτων οὐ δυνατὸν κρᾶσιν προσκτήσασθαι ἰσχυράν· καί, τὸ ὑπομεῖναι δὲ οὐχ ἡμῶν ἐστί· πόθεν γὰρ ἔχει τὸ κεράμιον, τὸ ἀπὸ πηλοῦ, ὑπομεῖναι τὴν ῥύσιν τοῦ ὕδατος, εἰ μὴ τὸ πῦρ τὸ θεϊκὸν αὐτὸ στερεώσειεν; Ἐὰν ὑποταγῶμεν αἰτούμενοι ἐν ταπεινώσει μετ' ἐφέσεως ἀδιαλείπτου, καὶ ἡμεῖς ἐν καρτερίᾳ πάντα λαμβάνομεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· εἴρηται δὲ καὶ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Σειράχ· τέκνον, εἰ προσέρχῃ δουλεύειν Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου, ἑτοίμασον τὴν ψυχήν σου εἰς πειρασμόν[2]. Καί, εὔθυνον τὴν καρδίαν σου καὶ καρτέρησον καὶ μὴ σπεύσῃς ἐν καιρῷ ἐπαγωγῆς[3].

Ὅτι δεῖ πρὸς Θεὸν ἐλπίζειν καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ συμφέρον ἐκδέχεσθαι.

Τὴν τῆς ἐλπίδος ἄγκυραν, πρὸς τὸν σώζειν δυνάμενον Θεὸν ἀναρτῶν, καὶ παρ' αὐτοῦ τὴν τῶν πειρασμῶν ἔκβασιν συμφερόντως ἀπεκδεχόμενος· πιστὸς γάρ, φησίν, ὁ Θεός, ὃς οὐκ ἐάσει ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δυνάμεθα· ἀλλὰ σὺν τῷ πειρασμῷ ποιήσει καὶ τὴν ἔκβασιν[4]· καί, ὅτι ἡ θλῖψις ὑπομονὴν κατεργάζεται· ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμήν· ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα· ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει[5]· καί, ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος οὗτος σωθήσεται[6]· καί, ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν[7]· καὶ ὁ Ἀδελφόθεος δὲ οὕτω φησί· πᾶσαν χαρὰν ἡγήσασθε, ἀδελφοί μου, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε ποικίλοις, γινώσκοντες ὅτι τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως κατερ-

1. Ῥωμ. γ', 19. 2. Σοφ. Σειρ. β', 1. 3. Σοφ. Σειρ. β', 2. 4. Α' Κορ. ι', 13.
5. Ῥωμ. ε', 4. 6. Ματθ. ι', 22. 7. Λουκ. κα', 19.

γάζεται ὑπομονήν· ἡ δὲ ὑπομονὴ ἔργον τέλειον ἐχέτω, ἵνα ἦτε τέλειοι καὶ ὁλόκληροι, ἐν μηδενὶ λειπόμενοι[1]· καί, μακάριος ἄνθρωπος ὃς ὑπομένει πειρασμόν· ὅτι δόκιμος γενόμενος λήψεται τὸν στέφανον τῆς ζωῆς, ὃν ἐπηγγείλατο ὁ Κύριος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν[2]· καί, οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς[3]· καί, ὑπομένων ὑπέμεινα τὸν Κύριον, καὶ προσέσχε μοι, καὶ εἰσήκουσε τῆς δεήσεώς μου καὶ ἀνήγαγέ με ἐκ λάκκου ταλαιπωρίας καὶ ἀπὸ πηλοῦ ἰλύος καὶ ἔστησεν ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας μου καὶ κατηύθυνε τὰ διαβήματά μου· καὶ ἐνέβαλεν εἰς τὸ στόμα μου ᾆσμα καινόν, ὕμνον τῷ Θεῷ ἡμῶν[4]. Γράφει δὲ καὶ ὁ Μακάριος Συμεὼν ὁ μεταφραστής· ψυχὴ δεσμοῖς ἁλοῦσα τοῦ πρὸς Θεὸν ἔρωτος, οὐδὲν ἡγεῖται τὸ πάσχειν, ἀλλὰ τοῖς ἀλγεινοῖς ἐντρυφᾷ καὶ θάλλει κακοπαθείᾳ· καὶ ὅταν οὐδὲν ὑπὲρ τοῦ ἐρωμένου πάσχει τῶν λυπηρῶν, τότε πάσχειν ἡγεῖται μᾶλλον καὶ ὡς κόλασιν τὴν ἄνεσιν διαφεύγει.

Περὶ φόβου Θεοῦ, ὅτι διπλοῦς· ὁ μὲν τῶν ἀρχαρίων, ὁ δὲ τῶν τελείων.

ιζ'. Οὐκ ὀκνητέον δὲ τανῦν διαμνημονεῦσαι καὶ περὶ τοῦ κατὰ Θεὸν διπλοῦ φόβου, εἰ καί πως διά γε τὸ δόξαν ἡμῖν, μετὰ τὸ τέλος τῆς σημειωθείσης ἡμῖν δεκάδος τῶν εἰρημένων κεφαλαίων, μνησθῆναι περὶ τοῦ τελείου φόβου τὴν τάξιν τοῦ πρώτου φόβου παρεσαλεύσαμεν· μετὰ τὴν πίστιν ὁ φόβος τοῖς θείοις Πατράσι τέτακται.

Περὶ τοῦ πρώτου φόβου, ἤως* τῶν ἀρχαρίων.

* Ἴσως οἷος.

Ἴσθι τοίνυν, φίλτατε, ὅτι ὁ φόβος ὁ κατὰ Θεὸν διπλοῦς ἐστιν, ὁ μὲν τῶν ἀρχαρίων, ὁ δὲ τῶν τελείων. Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου οὕτω γέγραπται· ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου[5]· καί, δεῦτε τέκνα ἀκούσατέ μου, φόβον Κυρίου διδάξω ὑμᾶς[6]· καὶ ὅτι, τῷ φόβῳ Κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ[7]· καί, οὗ φόβος, ἐντολῶν τήρησις. Λέγει δὲ καὶ ὁ ὅσιος Ἰσαάκ· ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, ἀρχή ἐστι τῆς ἀρετῆς· λέγεται δὲ εἶναι γέννημα τῆς πίστεως· καί, σπείρεται ἐν καρδίᾳ, ὅταν ἀποχωρισθῇ ἡ διάνοια ἐκ τοῦ περισπασμοῦ τοῦ κόσμου, τοῦ συνάξαι τὰς νοήσεις αὐτῆς τὰς ῥεμβομένας ἐκ τοῦ μετεωρισμοῦ, ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ τῆς μελλούσης ἀποκαταστάσεως· καί, ἀρχὴ τῆς ἀληθινῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ· καὶ οὗτος σὺν μετεωρισμῷ τινων ἐν τῇ ψυχῇ διαμεῖναι οὐ πείθεται· καί, σοφίσθητι τοῦ θεῖναι θεμέλιον ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ σου τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἀποκαθίστασαι ἐν τῇ πύλῃ τῆς βασιλείας χωρὶς κυκλεύσεως ὁδοῦ.

1. Ἰακ. α', 2-4. 2. Ἰακ. α', 12. 3. Ῥωμ. η', 18. 4. Ψαλμ. 39,4.
5. Παροιμ. α', 7. 6. Ψαλμ. 33,12. 7. Παρ. ιε', 27.

Περὶ τοῦ δευτέρου καὶ τελείου θείου φόβου.

Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου, ἤτοι τοῦ τελείου θείου φόβου, οὕτως εἴρηται· Μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον, ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θελήσει σφόδρα[1]· καί, μακάριοι πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον, οἱ πορευόμενοι ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ[2]· καί, φοβήθητε τὸν Κύριον πάντες οἱ Ἅγιοι αὐτοῦ· ὅτι οὐκ ἔστιν ὑστέρημα τοῖς φοβουμένοις αὐτόν[3]· καί, ἰδοὺ οὕτως εὐλογηθήσεται ἄνθρωπος, ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον[4]· καί, ὁ φόβος Κυρίου ἁγνός, διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος[5]. Γράφει δὲ καὶ ὁ Ἅγιος Πέτρος ὁ Δαμασκηνός· σημεῖον τοῦ πρώτου φόβου, τὸ μισεῖν καὶ ὀργίζεσθαι τὴν ἁμαρτίαν, ὡς ὁ πληγεὶς ὑπὸ θηρός· τοῦ δὲ τελείου, τὸ ἀγαπᾶν τὴν ἀρετὴν καὶ φοβεῖσθαι τὴν τροπήν· καὶ ὅτι οὐδεὶς ἀναλλοίωτος· καὶ ἐπὶ παντὸς πράγματος ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, ὀφείλομεν ἀεὶ τὴν πτῶσιν φοβεῖσθαι. Ὅθεν, καὶ αὐτὸς ταῦτα συνετῶς ἀκροώμενος, σπούδασον μετὰ τῶν προειρημένων πάντων, καὶ τὸν πρῶτον ἀρτίως φόβον παρὰ σεαυτῷ κατέχειν ἀδιαλείπτως· οἷα γὰρ θησαυροφυλάκιον πέφυκεν ἀσφαλέστατον πάσης ἀγαθῆς πράξεως. Οὕτω γὰρ ἔχων, κατευθυνόμενα ἕξεις τὰ διαβήματά σου[6] πρὸς τὴν ἐργασίαν πασῶν τῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐντολῶν· ὁδῷ δὲ προβαίνων, προσκτήσῃ καὶ τὸν τέλειον καὶ ἁγνὸν φόβον[7], τῷ πόθῳ τῶν ἀρετῶν καὶ τῷ ἐλέει τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

Ὅτι χάριν τῶν ἐντολῶν, καὶ τῆς κατ᾽ αὐτὰς πίστεως τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καιροῦ καλοῦντος, ὀφείλομεν μηδ᾽ αὐτῆς τῆς ζωῆς ἡμῶν φείσασθαι.

ιη´. Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις δέον καὶ τοῦτο εἰδέναι σε· ὅτι περ, χάριν τῶν ζωοπαρόχων ἐντολῶν καὶ τῆς κατ᾽ αὐτὰς πίστεως τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὀφείλομεν, καιροῦ καλοῦντος, καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ἀπολέσαι ἀσμένως· ἤτοι μηδ᾽ αὐτῆς φείσασθαι τῆς ζωῆς ἡμῶν, ὡς περὶ τούτου αὐτὸς ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς φησίν, ὅτι ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, οὗτος σώσει αὐτήν[8]· ἀναμφιβόλως πιστεύων καὶ μὴ διακρινόμενος, ὅτι καὶ ἀνάστασις καὶ ζωὴ καὶ πᾶν εἴτι σωτήριον αὐτός ἐστιν ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς ὁ Σωτήρ, ὡς αὐτὸς εἴρηκεν· ὅτι ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή· ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται· καί, πᾶς ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς ἐμέ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα[9]· καί, οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογεννῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτόν, μὴ

1. Ψαλμ. 111,1. 2. Ψαλμ. 127,1. 3. Ψαλμ. 33,10.
4. Ψαλμ. 127,4. 5. Ψαλμ. 18,10. 6. Πρβλ. Ψαλμ. 39,3.
7. Ψαλμ. 18,10. 8. Μάρκ. η´, 35. 9. Ἰωάνν. ια´, 25-27.

ἀπόληται, ἀλλ᾽ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον[1]· καί, ἐγὼ ἦλθον ἵνα ζωὴν ἔχωσι καὶ περισσὸν ἔχωσιν[2]· ὅπως οὖν ἔχων, ἀεί τε τῶν ὄπισθεν ἐπιλανθανόμενος καὶ τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος[3], ὡς εἴρηται, τρέχε σὺν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν ἀμεταστρεπτὶ τὸν σὸν δρόμον, οὑτωσί. Καλὸν δέ, ὡς ἡμῖν δοκεῖ, καὶ μάλα πρόσφορον, πρότερον ἐκθέσθαι τοῦ μακαριωτάτου Νικηφόρου τοῦ πάνυ, περὶ τῆς ἔνδον καρδίας δι᾽ εἰσπνοῆς ῥινὸς εἰσόδου φυσικήν τινα μέθοδον, συντείνουσάν πως καὶ πρὸς τὴν τῆς διανοίας ἐπισυναγωγήν· ἵν᾽ οὕτως καθ᾽ εἱρμόν, σὺν Θεῷ, ἡ παροῦσα πραγματεία προβῇ εὔθετον. Λέγει τοίνυν ὁ θεῖος ἐκεῖνος ἀνήρ, σὺν πολλοῖς ἄλλοις, τὸ κῦρος παρ᾽ ἀναγράπτων μαρτυριῶν τῶν Ἁγίων ἔχουσι, καὶ τάδε.

Μέθοδος φυσικὴ περὶ τῆς ἔνδον καρδίας δι᾽ εἰσπνοῆς ῥινὸς εἰσοδοεξόδου καὶ τῆς μετ᾽ αὐτῆς ἐνεργουμένης παρ᾽ ἡμῶν προσευχῆς· ἥτις ἐστί, τὸ Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ ἐλέησόν με· συντείνει δέ πως ἡ τοιαύτη μέθοδος καὶ πρὸς τὴν τῆς διανοίας ἐπισυναγωγήν.

ιθ´. Οἶδας, ἀδελφέ, ὅτι ἡ πνοή, ἣν ἀναπνέομεν, ὁ ἀὴρ οὗτός ἐστιν· ἐμπνέομεν δὲ αὐτόν, οὐ δι᾽ ἕτερόν τι, ἀλλ᾽ ἢ διὰ τὴν καρδίαν· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τῆς ζωῆς παραίτιος καὶ τῆς θέρμης τῷ σώματι· ἐπισπᾶται τοίνυν ἡ καρδία τὸ πνεῦμα, ἵνα τὸ μὲν ἑαυτῆς θερμὸν ἔξωθεν διὰ τῆς ἐκπνοῆς διωθήσῃ, ἑαυτῇ δὲ εὐκρασίαν παρέξῃ. Παραίτιος δὲ τῆς τοιαύτης οἰκονομίας, ἢ μᾶλλον ὑπουργός, ὁ πνεύμων ἐστίν· ὃς ἀραιὸς ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ κτισθείς, οἷά τις φυσητήρ, ἀλύπως εἰσάγει καὶ ἐξάγει τὸ περιέχον. Οὕτως οὖν ἡ καρδία, τὸ μὲν ψυχρὸν ἕλκουσα τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ θερμὸν διωθοῦσα, τὴν τάξιν δηλονότι δι᾽ ἣν ᾠκονομήθη πρὸς τὴν τοῦ ζῴου σύστασιν ἀπαραβάτως διατηρεῖ. Σὺ οὖν, καθίσας ἐν κελλίῳ ἡσύχῳ καὶ συναγαγὼν σου τὸν νοῦν, εἰσάγαγε αὐτόν, τὸν νοῦν δηλαδή, εἰς τὴν τῆς ῥινὸς ὁδόν, ἔνθα τὸ πνεῦμα εἰς τὴν καρδίαν εἰσέρχεται· καὶ ὤθησαι αὐτὸν καὶ παραβίασαι συγκατελθεῖν μετὰ τοῦ εἰσπνεομένου πνεύματος εἰς τὴν καρδίαν· εἰσελθόντος δὲ αὐτοῦ ἐκεῖσε, οὐκ ἔτι ἀνεύφραντα, οὐδὲ ἄχαρι, γενήσεταί σοι τὰ μετὰ ταῦτα· ἀλλ᾽ ὥσπερ ἀνήρ τις τοῦ ἑαυτοῦ οἴκου ἀπόδημος, ἐπὰν ἐπιστρέψῃ, οὐκ ἔχει ὅτι καὶ γένηται ἀπὸ τῆς χαρᾶς, ὅτι κατηξιώθη τοῖς τέκνοις καὶ τῇ γυναικὶ ἐντυχεῖν· οὕτω καὶ ὁ νοῦς, ἐπὰν μετὰ τῆς ψυχῆς ἑνωθῇ, ἀρρήτου ἡδονῆς καὶ εὐφροσύνης ἐμπίπλαται. Τοίνυν, ἀδελφέ, συνείθισον τὸν νοῦν τοῦ μὴ ταχέως ἐκεῖθεν ἐξέρχεσθαι· πάνυ γὰρ ἐν ταῖς ἀρχαῖς καταρραθυμεῖ, ἐκ τῆς τῶν ἔνδον συγκλείσεως καὶ στενώσεως· ἐπὰν δὲ συνήθης γένηται οὐκ᾽ ἔτι στέργει ταῖς ἔξωθεν περιφοραῖς· ἡ γὰρ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ἡμῶν ἐστιν[4]· ἣν τῷ ἐκεῖσε περισκοποῦντι καὶ διὰ καθαρᾶς προσευχῆς ταύτην ἐπιζητοῦντι, τὰ ἔξω πάντα στυγητὰ δοκοῦσι καὶ μισητά. Καὶ μετὰ βραχέα· χρὴ δέ σε καὶ τοῦτο μαθεῖν, ὡς ἐκεῖσε τοῦ νοός

1. Ἰωάνν. γ´, 16. 2. Ἰωάνν. ι´, 10. 3. Φιλιππ. γ´, 13. 4. Λουκ. ιζ´, 21.

σου τυγχάνοντος, οὐ σιωπᾶν καὶ ἀργὸν ἵστασθαι ἔκτοτε ὀφείλεις ἐὰν αὐτόν, ἀλλὰ δὸς αὐτῷ τό, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με, ἔργον ἔχειν καὶ μελέτην ἄπαυστον, καὶ μηδέποτε ἐκ τούτου παυέσθω. Τοῦτο γὰρ ἀμετεώριστον συνέχον τὸν νοῦν, ἀχείρωτον δεικνύει αὐτὸν καὶ ἄψαυστον ταῖς προσβολαῖς τοῦ ἐχθροῦ καὶ εἰς ἀγάπην καὶ πόθον θεῖον τὸ καθ' ἡμέραν ἀνάγει. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ μακαρίτης οὗτος Πατήρ, σκοπὸν ἔχων προηγούμενον, ἵνα πως ἐνεργουμένης τῆς φυσικῆς ταυτησὶ μεθόδου, ἐπανέλθῃ ὁ νοῦς ἐκ τῆς συνήθους περιφορᾶς καὶ αἰχμαλωσίας καὶ τοῦ ῥεμβασμοῦ, πρὸς προσοχήν· καὶ διὰ τῆς προσοχῆς, ἐπαναζεύξῃ πρὸς ἑαυτὸν καὶ οὕτω τῇ προσευχῇ ἑνωθῇ· καὶ ἵνα ἔκτοτε κατέρχηται εἰς τὴν καρδίαν, μετ' αὐτῆς δηλονότι τῆς προσευχῆς, καὶ παραμένῃ ἀεὶ ἐν αὐτῇ, καθὰ καί τις ἕτερον τῶν θεοσόφων ὡσανεὶ ἐπεξηγούμενος τὴν προεκτεθεῖσαν χρῆσιν, ὡς ἐν πείρᾳ τῆς τοιαύτης ἱερᾶς ἐργασίας πεφυκώς, τάδε διαγορεύει.

Περὶ τῆς δι' εἰσπνοῆς ῥινὸς φυσικῆς μεθόδου καὶ τῆς σὺν αὐτῇ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπικλήσεως.

κ'. Δέον καὶ τοῦτο τῷ φιλομαθεῖ κατάδηλον ποιῆσαι· ὅτι, ἐάν περ τὸν νοῦν ἡμῶν ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ πνεύματος συγκατέρχεσθαι αὐτῷ ἐκπαιδεύσωμεν, τὸ τηνικαῦτα μάθοιμεν ἂν ἀκριβῶς, ὅτι κατερχόμενος ὁ νοῦς, οὐ πρότερον τούτου ἀπέρχεται*, πρὶν ἂν πάντα λογισμὸν παραιτήσηται καὶ ἑνιαῖος καὶ γυμνὸς γένηται, οὐδεμιᾶς ἑτέρας μνήμης περιδεδραγμένος, ἢ τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπικλήσεως· πάλιν δὲ ἐκεῖθεν ἀναχωρῶν καὶ εἰς τὰ ἔξω ἐρχόμενος ἐπὶ τὴν πολυσχεδῆ μνήμην, καὶ ἄκων μερίζεται.

* Ἴσως ἀπάρχεται.

Ὅτι καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος, ὡς καὶ ἕτεροι τῶν πάλαι ἁγίων Πατέρων, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν προσεύχεσθαι διορίζεται· καὶ ἔνδον καρδίας· καὶ ταύτην φησὶ προσευχήν, τὸ Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με.

κα'. Λέγει δὲ καὶ ὁ Μέγας Χρυσόστομος· παρακαλῶ ὑμᾶς ἀδελφοί, τὸν κανόνα τῆς προσευχῆς μηδέποτε καταπατήσητε, ἢ καταφρονήσητε. Καὶ μετὰ μικρόν· ὀφείλει ὁ μονάζων, εἴτε ἐσθίει, εἴτε πίνει, εἴτε καθέζεται, εἴτε διακονεῖ, εἴτε ὁδεύει, εἴτε τι ἕτερον ποιεῖ, ἀδιαλείπτως κράζειν τό, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με. Καὶ μετ' ὀλίγον· ἵνα τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, κατερχόμενον εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας, τὸν μὲν δράκοντα, τὸν κρατοῦντα τὰς νομάς, ταπεινώσῃ· τὴν δὲ ψυχὴν σώσῃ καὶ ζωοποιήσῃ. Ἀδιαλείπτως τοίνυν παράμεινον τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἵνα καταπίῃ ἡ καρδία τὸν Κύριον καὶ ὁ Κύριος τὴν καρδίαν καὶ γένηται τὰ δύο εἰς ἕν. Καὶ αὖθις· μὴ χωρίζετε τὴν καρδίαν ὑμῶν ἀπὸ τοῦ

Θεοῦ, ἀλλὰ προσμένετε καὶ φυλάσσετε αὐτὴν μετὰ τῆς μνήμης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πάντοτε· ἕως οὗ ἐμφυτευθῇ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἔσω ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ μηδὲν ἕτερον ἐννοῇ, ἵνα μεγαλυνθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν.

Ἔτι περὶ τῆς δι' εἰσπνοῆς ῥινὸς μετὰ προσοχῆς ἔνδον καρδίας μνήμης τοῦ Ἰησοῦ.

κβ'. Γράφει δὲ καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· Ἰησοῦ μνήμη κολληθήτω τῇ πνοῇ σου, καὶ τότε γνώσῃ ἡσυχίας ὠφέλειαν. Καὶ ὁ ἅγιος Ἡσύχιος· εἰ ἀληθῶς ἄρα περιβαλεῖν αἰσχύνην τοῖς λογισμοῖς θέλοις καὶ ἡσυχάζειν εὐμενῶς καὶ νήφειν τῇ καρδίᾳ μετὰ εὐκολίας, Ἰησοῦ εὐχὴ κολληθήτω τῇ σῇ πνοῇ· καὶ ἐν ὀλίγαις ἡμέραις γινόμενον ὄψει τοῦτο.

Ὅτι δεῖ τὸν νοερῶς νήφειν ἐθέλοντα, καὶ μᾶλλον τὸν ἀρχάριον, καθῆσθαι, κατά γε τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς, ἐν ἡσύχῳ καὶ ἀφεγγεῖ οἰκίσκῳ, διὰ τὸ οὕτως τόν τε νοῦν καὶ τὴν διάνοιάν πως ἀπὸ μέρους συνάγεσθαι φυσικῶς.

κγ'. Ὅθεν σὺν τοῖς δηλωθεῖσιν, ὡς ἄνωθεν οὖσι, καὶ ἐκ Πατέρων ἁγίων μεγάλων προτεθεσπισμένοις, κατὰ τὰς ἐξαπλωθείσας ἡμῖν μαρτυρίας, περὶ τοῦ δι' εἰσπνοῆς ῥινὸς καὶ ἔνδον καρδίας, ἔν τε τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν τῷ αὐτοῦ ἁγίῳ καὶ σωτηρίῳ ὀνόματι προσεύχεσθαι καὶ μελετᾶν καὶ νήφειν καὶ παρ' αὐτοῦ ἐκζητεῖν ἡμᾶς τὸ ἔλεος· πρόσεστι δὲ καὶ τοῦτο, τὸ ἐν ἡσύχῳ καὶ ἀεὶ μέν, μάλιστα δὲ κατὰ τὸν ἀποτεταγμένον καιρὸν τῆς προσευχῆς, ναὶ μὴν καὶ ἐν ἀφεγγεῖ γωνίᾳ καθῆσθαι τὸν νοερῶς ἐν καρδίᾳ νήφειν ἐπιμελούμενον· καὶ μᾶλλον τὸν ἀρχάριον, ὡς οἱ ἐν πείρᾳ ὄντες τῆς τοιαύτης παμμακαρίστου ἐργασίας, θεῖοι Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι, μυσταγωγοῦσί τε καὶ διακελεύονται. Ἐπείπερ ἡ τῶν ὀφθαλμῶν βλέψις καὶ ὅρασις πρὸς τὰ ὁρώμενα καὶ βλεπόμενα σκεδάννυσθαι φυσικῶς καὶ διαμερίζεσθαι τὴν διάνοιαν πεφήνασι πρόξενοι· καὶ μέντοι τοῦ σκύλλεσθαι καὶ ποικίλλεσθαι· ταύτης δὲ συγκληθείσης, ὡς λέλεκται, ἐν ἡσύχῳ καὶ σκοτεινῷ δωματίῳ, αὐτή τε τοῦ μερισμοῦ καὶ τοῦ ὅσον ἐκ τῆς ὁράσεως καὶ βλέψεως ποικίλλεσθαι παύεται· καὶ οὕτω γοῦν καὶ ὁ νοῦς ἑκὼν ἄκων ἀπὸ μέρους γαληνιᾶν καὶ πρὸς ἑαυτὸν εἴωθε συνάγεσθαι, ὥς φησιν ὁ Μέγας Βασίλειος· νοῦς μὴ σκεδαννύμενος ἐπὶ τὰ ἔξω, μηδὲ ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων ἐπὶ τὸν κόσμον διαχεόμενος, ἐπάνεισι πρὸς ἑαυτόν.

Ὅτι πρό γε πάντων διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς τοῦ Ἁγίου αὐτοῦ ὀνόματος μετὰ πίστεως ἐν καρδίᾳ ἐπικλήσεως τὸ ἀρρέμβαστον τῷ νοῒ ἐπιχορηγεῖται· συνεργεῖ δέ πως καὶ ἡ ἐν καρδίᾳ δι' εἰσπνοῆς ῥινὸς φυσικὴ μέθοδος καὶ ἡ ἐν ἡσύχῳ καὶ ἀφεγγεῖ χώρῳ καθέδρα, καὶ τὰ παρόμοια.

κδ'. Καὶ πρό γε τούτων, μᾶλλον δὲ πρὸ πάντων, τὸ τοιοῦτον τῷ νῷ κατορθοῦται ἀγώνισμα, τῇ συνάρσει τῆς θείας χάριτος, τῇ ἐκ τῆς μονολογίστου καρδιακῆς καθαρᾶς καὶ ἀρρεμβάστου ἐπικλήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν πίστει ἐπιγινομένῃ, ἀλλ' οὐ ψιλῇ μόνῃ τῇ προεκτεθείσῃ φυσικῇ μεθόδῳ, τῇ δι' εἰσπνοῆς ῥινὸς ἢ τῆς ἐν ἡσύχῳ καὶ σκοτεινῷ χώρῳ καθέδρας, ἄπαγε! τὰ τοιαῦτα γάρ, οὐ δι' ἕτερόν τι τοῖς θείοις Πατράσιν ἐπινενόηται, ἀλλ' ἢ ὡς συνεργά πως ὄντα πρὸς τὴν τῆς διανοίας ἐπισυναγωγὴν καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἐκ τοῦ συνήθους ῥεμβασμοῦ ἐπάνοδόν τε καὶ προσοχήν, ὡς προείπομεν δι' ὧν καὶ τῷ νοῒ τὸ[1] διηνεκῶς καὶ καθαρῶς καὶ ἀρρεμβάστως προσεύχεσθαι ἀποτίκτεται, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Νεῖλος· ὅτι προσοχή, προσευχὴν ζητοῦσα, προσευχὴν εὑρήσει. Προσευχὴ γὰρ τῇ προσοχῇ, εἰ καί τι ἄλλο ἕπεται· ἐφ' ἣν σπουδαστέον. Καὶ ταῦτα μὲν ἐς τοσοῦτον. Σὺ δέ, τέκνον, θέλων ζωὴν καὶ ἀγαπῶν ἡμέρας ἰδεῖν ἀγαθάς[2] καὶ ἐν σώματι ὡς ἀσώματος ζῆν, ὑπὸ κανόνα καὶ στάθμην ζῆθι τοιαύτην.

Ὅπως δεῖ διέρχεσθαι τὸ ἀπὸ τῆς ἑσπέρας ἕως τοῦ ὄρθρου διάστημα τὸν ἡσυχάζοντα· καὶ ἀρχὴ τῆς κατὰ πλάτος διδασκαλίας.

κε'. Δύοντος τοῦ ἡλίου, τὸν ὑπεράγαθον καὶ παντοδύναμον Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπικαλεσάμενος εἰς ἐπικουρίαν, κάθισον ἐπὶ σκίμποδος, ἐν κελλίῳ ἡσύχῳ καὶ ἀφεγγεῖ· καὶ συναγαγών σου τὸν νοῦν ἐκ τῆς ἔξωθεν συνήθους περιφορᾶς καὶ περιπλανήσεως, καὶ ἔνδον καρδίας ὠθήσας ἠρέμα, δι' εἰσπνοῆς ῥινός, κράτησον τὴν εὐχήν, ἤγουν, τὸ Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με· ἅμα δηλονότι τῇ πνοῇ συνεισάγων ἡνωμένως πως καὶ τὰ τῆς προσευχῆς ῥήματα, καθώς φησιν ὁ Ἅγιος Ἡσύχιος· εἰσπνοῇ σῆς ῥινός, νῆψιν ἕνωσον καὶ Ἰησοῦ ὄνομα· καὶ μελέτην θανάτου ἀλάθητον καὶ ταπείνωσιν· ὠφελεῖν γὰρ οἴδασι τὰ ἀμφότερα· ἔχων μετά γε τῆς εὐχῆς καὶ τῶν ἄλλων τῶν εἰρημένων σοι, καὶ μνήμην κρίσεώς τε καὶ ἀνταποδόσεως ἀγαθῶν καὶ φαύλων πράξεων· καὶ ὁλικῶς ἐκ ψυχῆς ἡγούμενος σαυτὸν ἁπάντων ἀνθρώπων ἁμαρτωλότερον καὶ δαιμόνων αὐτῶν ἐναγέστερον· κἀντεῦθεν, ὅπως μέλλῃς αἰωνίως κολάζεσθαι. Ἐν οἵῳ δ' ἂν λογισμῷ τῶν δηλωθέντων γένηταί σοι κατάνυξις καὶ πένθος καὶ δάκρυα, ἐν ἐκείνῳ δῆτα καὶ πρόσμενε, ἕως ἂν μόνα ταῦτα παρέλθωσιν. Εἰδ' ἔτι οὐ κατηξίωσαι τῆς τῶν δακρύων δωρεᾶς, ἀγώνισαι καὶ εὖξαι τα-

1. Οὕτω γραπτέον μᾶλλον, ἀντὶ τῷ.

2. Ψαλμ. 33,13.

πεινῷ φρονήματι, ἵνα κτήσῃ ταῦτα. Διὰ γὰρ τούτων, τῶν μὲν παθῶν καὶ μολυσμῶν καθαιρόμεθα· τῶν δὲ χρηστῶν καὶ σωτηρίων ἐν μεθέξει γινόμεθα, ὥς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος· ὅτι ὥσπερ τὸ πῦρ ἀναιρετικὸν καλάμης, οὕτω τὸ δάκρυον τὸ ἁγνόν, παντὸς ῥύπου φαινομένου καὶ νοουμένου. Καὶ ἕτερος Πατήρ· ὁ βουλόμενος ἀποκτήσασθαι κακίας, κλαυθμῷ ἀποκτᾶται αὐτάς· καὶ ὁ βουλόμενος κτήσασθαι ἀρετάς, κλαυθμῷ κτᾶται αὐτάς. Καὶ ἐὰν μὴ ἔχῃς κατάνυξιν, γίνωσκε ὅτι κενοδοξίαν ἔχεις· αὕτη γὰρ οὐκ ἀφίησι τὴν ψυχὴν κατανυγῆναι. Εἰ δὲ οὐκ ἐπέλθοι δάκρυα, κάθησο προσέχων ἐν τούτοις τοῖς λογισμοῖς μετά γε καὶ τῆς εὐχῆς, ὥραν μίαν· εἶθ' οὕτως ἀναστάς, ψάλλε σὺν προσοχῇ τὸ μικρὸν ἀπόδειπνον· καὶ πάλιν καθίσας, κράτησον τὴν εὐχήν, ὅση σοι δύναμις, καθαρῶς καὶ ἀρρεμβάστως, δηλαδὴ ἐκτὸς μερίμνης καὶ λογισμοῦ οἵου δήτινος καὶ τῆς ὁποιασοῦν φαντασίας, σὺν πολλῇ νηφαλιότητι, ὥρας τὸ ἥμισυ, κατὰ τὸν λέγοντα· χωρὶς πνοῆς καὶ τροφῆς, ἔξω τῶν ἄλλων γενοῦ ἐν εὐχῇ, εἰ θέλεις μετὰ μόνου γενέσθαι τοῦ νοῦ· εἶτα σφραγίσας σεαυτὸν τῷ τύπῳ τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, ὁμοίως καὶ τὴν σὴν κλίνην καὶ ἐπ' αὐτὴν καθήσας, καὶ περὶ τῶν μελλόντων ἀπολαύσεων, φαμέν, καὶ κολάσεων, εἰς ἔννοιαν ἐλθών· τοῦ τε ῥευστοῦ καὶ ἀπατηλοῦ τῶν προσκαίρων· ναὶ δὴ καὶ τοῦ αἰφνιδίου καὶ κοινοῦ χρέους, ἤτοι τοῦ θανάτου· καὶ τοῦ μετὰ τὸ τέλος καὶ πρὸ τοῦ τέλους φρικτοῦ λογοθεσίου· τῶν τε ἐπταισμένων σοι τὸ καθόλου ὡς ἐν συντόμῳ διαμνημονεύσας καὶ περὶ τούτων τὴν ἄφεσιν θερμῶς αἰτησάμενος, λογοπραγήσας τε σαυτὸν ἠκριβωμένως, ὅπως τὴν παρελθοῦσαν ἡμέραν διῆλθες, ἀναπεσών, κρατῶν καὶ τὴν εὐχήν, κατὰ τὸν λέγοντα, Ἰησοῦ μνήμη συγκοιμηθήτω σοι, ὕπνωσον ὥρας πέντε, ἢ ἕξ· μᾶλλον δέ, κατὰ τὸ τῆς νυκτὸς διάστημα, κοιμήθητι καὶ αὐτὸς τὸ ἀνάλογον.

Ὅπως δεῖ τὸν κατὰ τὸν ὄρθρον διέρχεσθαι καιρόν, ἄχρι καὶ τῆς πρωΐας.

κς'. Ἔξυπνος δὲ γενόμενος, καὶ τὸν Θεὸν δοξολογήσας, καὶ αὖθις εἰς τὴν σὴν ἀντίληψιν τοῦτον ἐπικαλεσάμενος, ἄρξαι τὸ πρῶτον τοῦ πρώτου ἔργου· ἤγουν τοῦ εὔχεσθαι ἐν καρδίᾳ ἀρρεμβάστως καὶ καθαρῶς, ἕως ὥρας μιᾶς· τὸ τηνικαῦτα καὶ γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πέφυκέ πως ὁ νοῦς γαληνὸς καὶ ἀθόρυβος· μέντοι γε καὶ ἐντετάλμεθα τὰ πρῶτα καὶ ἐξαίρετα θύειν τῷ Θεῷ[1]· ἤτοι τὴν πρωτόνοιαν ὡς οἷόν τε ἀνατείνειν ἀκλινῶς, διὰ καρδιακῆς καθαρᾶς προσευχῆς πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Καὶ λέγει ὁ Ἅγιος Νεῖλος· οὗτος προσευχὴν ἐπιτελεῖ, ὁ ἀεὶ τὴν πρωτόνοιαν ἑαυτοῦ πᾶσαν καρποφορῶν τῷ Θεῷ. Μετὰ δὴ ταῦτα, ψάλλε τὸ μεσονυκτικόν. Εἰ δ' ἀκμὴν ἀπαγὴς ὢν πρὸς τελειοτέραν ἡσυχίαν, διὰ τοῦτο οὐ δύνασαι, ὡς εἴπομεν, ἀπάρξασθαι, ἢ * καὶ δι' ἑτέραν ἴσως αἰτίαν, ὡς πολ- * Ἴσως, ἤ.

1. Ἔξ. κβ', 29.

λάκις εἴωθε προσγίνεσθαι τοῖς ἔτι πρὸς τὴν τοιαύτην ἐργασίαν ἀρχομένοις, ναὶ μήν, καί που σπανίως καὶ τοῖς προκόπτουσι καὶ μήπω πεφθακόσι τὸ τέλειον· οἱ γὰρ τέλειοι πάντα ἰσχύουσιν ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι αὐτοὺς Χριστῷ[1]· σὺ δὲ οὖν ἀναστὰς ἐκ τοῦ ὕπνου καὶ ὡς ἔχεις δυνάμεως ἀνανήψας, ψάλλε πρῶτον τὸ μεσονυκτικὸν μετὰ πάσης προσοχῆς καὶ συνέσεως· εἶθ᾽ οὕτω καθήσας, εὖξαι καθαρῶς καὶ ἀρρεμβάστως ἐν καρδίᾳ, ὡς δεδήλωται, ὥραν μίαν· μᾶλλον δέ, ὡς ὁ δοτὴρ τῶν ἀγαθῶν παρέξει σοι· φησὶ γὰρ ὁ τῆς Κλίμακος· νύκτωρ μὲν τὰ πολλὰ τῇ προσευχῇ δίδου, τὰ δὲ βραχέα τῇ ψαλμῳδίᾳ· ἡμέρας δὲ πάλιν, πρὸς τὴν σὴν παρασκευάζου δύναμιν· εἰ δὲ καὶ οὕτως ἀγωνισάμενος, ἔτι ὀλιγωρεῖς καὶ ἀκηδιᾷς καὶ τὸν νοῦν θολούμενον κέκτησαι ὑπό τινος συμβεβηκότος, ἀναστάς, διεγέρθητι, ὡς οἶδας, ἐχόμενος τῆς εὐχῆς. Εἶτα καθήσας, σπούδασον εὔξασθαι, ὡς προγέγραπται, ἐπιμελούμενος ἀεί, ἵνα διὰ προσευχῆς καθαρᾶς τῷ καθαρῷ ὁμιλῇς Θεῷ. Εἶτα διαναστάς, ψάλλε συνετῶς τὸν ἐξάψαλμον, τὸν ν´ καὶ κανόνα οἷον βούλει. Εἶθ᾽ οὕτω καθήσας καὶ διαγρηγορῶν, εὖξαι εἰλικρινῶς ὥρας τὸ ἥμισυ. Καὶ αὖθις ἀναστὰς ψάλλε τοὺς αἴνους, τὴν συνήθη δοξολογίαν, τὴν πρώτην ὥραν, καὶ μετὰ ταῦτα, ἀπόλυσον. Εἰς τοσοῦτον δὲ ὕψος φερέσθω τὰ διὰ τῶν σῶν χειλέων λεγόμενα, ὡς μόνον ὑπάρχειν ἀκουστὰ τοῖς σοῖς ὠσίν· ἐπεί, καὶ καρποὺς χειλέων προσφέρειν τῷ Θεῷ ἐντετάλμεθα[2]· ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ διανοίας εὐχαριστῶν τῷ φιλανθρώπῳ καὶ κηδεμόνι πανσόφῳ Θεῷ ἡμῶν, τῷ κατὰ τὸ αὐτοῦ ἄπειρον ἔλεος ἀξιώσαντι ἡμᾶς διελθεῖν εὐμαρῶς τὸ τῆς παρελθούσης νυκτὸς πέλαγος καὶ τὸ τῆς ἐνεστώσης ἡμέρας κατιδεῖν φαιδρὸν στάδιον· καὶ θερμῶς ὡσαύτως ἐκλιπαρῶν, ἵνα περ βραβεύσῃ ἡμῖν διαδράμαι ἀκυμάντως καὶ τὸν τῶν δαιμόνων καὶ παθῶν ἀσέληνον καὶ ἄγριον λαίλαπα καὶ ἐλεῆσαι ἡμᾶς.

Ὅπως δεῖ πολιτεύεσθαι ἀπὸ τῆς πρωΐας ἕως τοῦ ἀρίστου.

κζ´. Αὖθις δὲ ἀπὸ τῆς πρωΐας ἕως τοῦ ἀρίστου, κατὰ τὸ δυνατόν σοι, ὅλος ὅλον ὅλῳ Θεῷ ἀναθείς, καὶ τούτῳ ἐν συντετριμμένῃ καρδίᾳ εὐξάμενος, συνάρασθαί σοι, ἀσθενεῖ καὶ ῥαθύμῳ καὶ ἀπροαιρέτῳ τυγχάνοντι, δίελθε ἐν προσευχῇ καθαρᾷ καρδιακῇ καὶ ἀρρεμβάστῳ· ἐν ἀναγνώσει, ὄρθιος μὲν ἀναγινώσκων τὸ τετυπωμένον σοι ἐκ τοῦ ψαλτηρίου, τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ Ἁγίου Εὐαγγελίου· ὁμοίως ποιῶν κἂν ταῖς εὐχαῖς, ταῖς πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ ταῖς εἰς τὴν ὑπέραγνον Θεοτόκον· καθήμενος δὲ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἀναγνώσεσι τῶν Ἁγίων Γραφῶν. Μετὰ δὴ ταῦτα, ψάλλε νουνεχῶς τὰς συνήθεις ὥρας, αἳ ὑπὸ τῶν τῆς Ἐκκλησίας τροφίμων πάνυ σοφῶς διετυπώθησαν, ὅλῳ μένει ψυχῆς ἀπωθούμενος τὴν ἀργίαν, ὡς πάσης κακίας διδάσκαλον· καὶ μετὰ τῶν παθῶν, καὶ τὰς ἀφορμὰς αὐτῶν, κἂν μικραί τινες εἶναι δοκῶσι καὶ ἀβλαβεῖς φαίνονται.

1. Φιλιππ. δ´, 13. 2. Ἑβρ. ιγ´, 15.

Περὶ παραφυλακῆς ἀπὸ τῆς ἀργίας· καὶ ὅτι ἀναγκαῖον τηρεῖν τὴν Ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν καὶ τὸν ἡσυχάζοντα.

κη´. Καθὼς λέγει ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· παραφυλάττεσθε, ὦ ἀγαπητοί, ἀπὸ τῆς ἀργίας· διότι ἐγκέκρυπται ἐν αὐτῇ ἐγνωσμένος θάνατος· καθότι χωρὶς αὐτῆς, ταῖς χερσὶ τῶν αἰχμαλωτίσαι τὸν Μοναχὸν σπευδόντων, ἐμπίπτειν οὐκ ἔσται. Οὐ περὶ ψαλμῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ κατακρινεῖ ἡμᾶς ὁ Θεός, οὐδὲ περὶ τῆς τῆς προσευχῆς ἀργίας· ἀλλ᾽ ὅτι τῇ καταλείψει τούτων, εἴσοδος γίνεται τοῖς δαίμοσιν. Ἡνίκα δ᾽ ἂν εὕρωσι χώραν καὶ εἰσέλθωσι καὶ συγκλείσωσι τὰς θύρας τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, τότε πληρώσουσιν ἡμᾶς τυραννικῶς καὶ ἀκαθάρτως, ἅτινα ὑπὸ τὴν θείαν ἀπόφασιν συνέχουσι τοὺς ἐργάτας αὐτῶν, μετὰ ἐκδικήσεως σφοδροτάτης· καὶ γινόμεθα ὑποχείριοι, χάριν τῆς ἐγκαταλείψεως τῶν μικρῶν, ἅτινα διὰ τὸν Χριστὸν φροντίδος ἀξιοῦνται, ὡς γέγραπται παρὰ τῶν σοφωτάτων· ὁ μὴ ὑποτάσσων τῷ Θεῷ τὸ ἑαυτοῦ θέλημα, ὑποταγήσεται τῷ ἀντιδίκῳ αὐτοῦ. Ὥστε ταῦτα, τὰ μικρά σοι φαινόμενα, ὡς τείχη σοι λογισθήσονται κατέναντι τῶν αἰχμαλωτιζόντων ἡμᾶς, ὧν τινων ἡ τελείωσις ἔνδοθεν τοῦ κελλίου ὑπὸ τῶν κρατούντων τὴν τάξιν τῆς Ἐκκλησίας σοφῶς τέθειται, πρὸς φυλακὴν τῆς ἡμετέρας ζωῆς, ἐν πνεύματι ἀποκαλύψεως, ὧν ἡ κατάλειψις ὑπὸ τῶν ἀσόφων μικρὰ λογίζεται, τὴν δὲ ὑπ᾽ αὐτῶν ζημίαν μὴ λογιζομένων. Τούτων ἥ τε ἀρχὴ τῆς ὁδοῦ καὶ ἡ μεσότης, ἐλευθερία ἀπαίδευτος· ἥτις ἐστὶ μήτηρ τῶν παθῶν· κρεῖσσον γὰρ ἀγωνίσασθαι μὴ ἐγκαταλεῖψαι τὰ μικρά, ἢ τόπον δοῦναι τῇ ἁμαρτίᾳ, ἐν τῷ πλατυσμῷ αὐτῶν. Ταύτης γὰρ τῆς ἀκαίρου ἐλευθερίας, δουλεία τὸ τέλος ἀπότομος. Καὶ αὖθις· ὤ, τί γλυκεῖαί εἰσιν αἱ ἀφορμαὶ τῶν παθῶν! Τὰ μὲν γὰρ πάθη ἐνίοτε δύνανταί τις κόψαι, καὶ τῷ μακρυσμῷ αὐτῶν γαληνιᾷ, καὶ εὐφραίνεται ἐν τῷ παύεσθαι αὐτά· τὰς μέντοι αἰτίας λιπεῖν οὐ δύναται. Διὰ τοῦτο μὴ θέλοντες πειραζόμεθα· καὶ ἐν μὲν τοῖς πάθεσι λυπούμεθα, τὰς δὲ ἀφορμὰς ἐμμένειν ἐν ἡμῖν ἀγαπῶμεν· τὰς ἁμαρτίας οὐκ ἐφιέμεθα, τὰς δὲ ἐπιφερούσας ἡμῖν αὐτὰς αἰτίας, μεθ᾽ ἡδονῆς δεχόμεθα. Τούτου ἕνεκεν παραίτιοι γίνονται τῇ ἐνεργείᾳ αἱ δεύτεραι τῶν πρώτων. Ὁ τὰς ἀφορμὰς τῶν παθῶν ἀγαπῶν, ὑποχείριός ἐστιν ἄκων καὶ μὴ βουλόμενος καὶ δεδούλωται τοῖς πάθεσιν· ὁ μισῶν τὰς ἰδίας ἁμαρτίας, παύσεται ἀπ᾽ αὐτῶν· καὶ ὁ ὁμολογῶν αὐτάς, τεύξεται ἀφέσεως. Ἀδύνατον δέ τινι τὴν ἕξιν τῆς ἁμαρτίας καταλιπεῖν, πρὶν ἔχθραν κτήσηται μετ᾽ αὐτῆς· καὶ ἀφέσεως τυχεῖν, πρὸ τῆς τῶν πλημμελημάτων ὁμολογήσεως· ἡ μὲν γάρ, ταπεινώσεώς ἐστιν ἀληθοῦς αἰτία· ἡ δέ, κατανύξεως, ἀπὸ αἰσχύνης, ἀκολουθούσης τῇ καρδίᾳ. Καὶ πάλιν· οὐκ ἔστιν ἁμαρτία ἀσυγχώρητος, εἰ μὴ ἡ ἀμετανόητος. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἅλις· σὺ δὲ μετὰ τὴν τῶν εἰρημένων ὡρῶν ψαλμῳδίαν, φάγε, κρατῶν καὶ τὴν εὐχὴν ἐν τῇ τροφῇ, ἵν᾽ οὕτω ποιῶν ἔλθῃς εἰς ἕξιν, σθένει τῆς

χάριτος, τοῦ προσεύχεσθαι ἀδιαλείπτως, κατὰ τὴν ἐντολήν[1]. Ἀλλ' ὁ μὲν περὶ τῆς τὸ σῶμα διακρατούσης τροφῆς, ἀρρήτῳ σοφίᾳ τοῦ κτίσαντος[2] λόγος μικρὸν ἀναμεινάτω· ὁ δὲ περὶ τῆς τὴν ψυχὴν συνιστώσης καὶ ζωούσης λόγος προτασσέσθω, ἥτις ἐστί, κατὰ τοὺς Ἁγίους, ἡ ἱερὰ καὶ θεοποιὸς προσευχή· καὶ μάλα εἰκότως, ἐπεὶ καὶ ἡ ψυχὴ προτιμοτέρα τοῦ σώματος.

Ἔτι περὶ προσευχῆς· καὶ ὅτι δεῖ προσεύχεσθαι ἀεί.

κθ'. Ὥσπερ τοῦτο τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον, ψυχῆς μὴ παρούσης, νεκρόν ἐστι καὶ δυσῶδες, οὕτω καὶ ψυχὴ μὴ κινοῦσα ἑαυτὴν εἰς προσευχήν, νεκρά ἐστι καὶ ἀθλία καὶ δυσώδης· καὶ ὅτι γε παντὸς θανάτου ἡγεῖσθαι πικρότερον προσήκει τὸ στερηθῆναι προσευχῆς, διδάσκει καλῶς ἡμᾶς ὁ Μέγας Δανιὴλ ὁ Προφήτης· μᾶλλον ἑλόμενος ἀποθανεῖν, ἢ στιγμὴν ὥρας στερηθῆναι προσευχῆς[3]. Ἔτι διδάσκει ἡμᾶς καλῶς ὁ θεῖος Χρυσόστομος· πᾶς προσευχόμενος, τῷ Θεῷ διαλέγεται· ὅσον δέ ἐστιν, ἄνθρωπον ὄντα τῷ Θεῷ ὁμιλεῖν, ἀγνοεῖ τῶν ἁπάντων μὲν οὐδείς, παραστῆσαι δὲ λόγῳ τὴν τιμήν, οὐκ ἄν τις δυνηθείη· αὕτη γὰρ ἡ τιμή, καὶ τὴν τῶν Ἀγγέλων ὑπεραίρει μεγαλοπρέπειαν. Ἔτι· προσευχή, κοινὸν ἔργον Ἀγγέλων ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπων καὶ οὐκ ἔτι μέσον οὐδὲν ἑκατέρας φύσεως τό γε εἰς προσευχήν· αὕτη σε χωρίζει τῶν ἀλόγων, αὕτη σε συνάπτει τοῖς Ἀγγέλοις· ταχέως δέ τις εἰς τὴν ἐκείνων μεταστήσεται πολιτείαν καὶ βίον καὶ δίαιταν καὶ τιμὴν καὶ εὐγένειαν καὶ σοφίαν καὶ σύνεσιν, πάντα τὸν βίον ἐν προσευχαῖς καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ λατρείᾳ σπουδάζων ἐσχολακέναι. Ἔτι· ὅταν ἴδῃ ψυχὴν ὁ διάβολος περιπεφραγμένην ἀρεταῖς, οὐ τολμᾷ γενέσθαι πλησίον αὐτῆς, δεδοικὼς τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν δύναμιν, ἣν αἱ προσευχαὶ παρέχουσι, μᾶλλον τρέφουσαι τὴν ψυχήν, ἢ τὸ σῶμα τὰ σιτία. Ἔτι· νεῦρα τῆς ψυχῆς εἰσιν αἱ προσευχαί· ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα διὰ τῶν νεύρων συνέχεται καὶ συντρέχει καὶ ἵσταται καὶ ζῇ καὶ πέπηγεν· ἂν δὲ ταῦτά τις ἐκτέμῃ, πᾶσαν ἁρμονίαν διαλύει τοῦ σώματος· οὕτως αἱ ψυχαὶ διὰ τῶν ἁγίων προσευχῶν ἁρμόζονται καὶ συνεστήκασι καὶ τὸν δρόμον τῆς εὐσεβείας τρέχουσιν εὐχερῶς. Ἂν δὲ τῆς προσευχῆς στερήσῃς σαυτόν, ταυτὸν ποιεῖς, ὥσπερ ἂν εἰ τὸν ἰχθὺν ἐκ τοῦ ὕδατος ἐξήγαγες. Ὥσπερ γὰρ ἐκείνῳ ζωὴ τὸ ὕδωρ, οὕτω σοὶ προσευχή. Διὰ ταύτης ἔστι τὸν ἀέρα ὥσπερ δι' ὕδατος ἀναπτῆναι καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀναβῆναι καὶ Θεοῦ γενέσθαι πλησίον. Ἔτι· προσευχὴ καὶ δέησις ναοὺς Θεοῦ τοὺς ἀνθρώπους ἐργάζεται, καὶ ὥσπερ χρυσὸς καὶ λίθοι πολύτιμοι καὶ μάρμαρα ποιοῦσι τοὺς οἴκους τῶν βασιλέων, οὕτω καὶ προσευχὴ τοὺς ἀνθρώπους ναοὺς τοῦ Χριστοῦ. Τί οὖν ἂν γένοιτο μεῖζον προσευχῆς ἐγκώμιον, ἢ ὅτι ναοὺς ἀπεργάζεται Θεοῦ; Καὶ ὃν οὐ χωροῦσιν οὐρανοί, οὗτος εἰς ψυχὴν εἰσέρχεται, ζῶσαν ἐν προσευχαῖς. Ἔτι· κἀκεῖθεν ἴδοι τις ἂν τὴν δύναμιν τῶν ἁγίων εὐχῶν, ὅτι Παῦλος ὁ διὰ πάσης τῆς οἰκουμένης, ὥσπερ ὑπόπτερος τρέχων καὶ δεσμω-

1. Α' Θεσσ. ε', 17. 2. Οὕτω γραπτέον μᾶλλον, ἀντὶ κτίσματος. 3. Δαν. ς', 10 κ.έ.

τήριον οἰκῶν καὶ μάστιγας ὑπομένων καὶ φορῶν ἅλυσιν καὶ ζῶν ἐν αἵματι καὶ κινδύνοις καὶ δαίμονας ἐλαύνων καὶ νεκροὺς ἐγείρων καὶ παύων ἀρρωστήματα, οὐχ ἑνὶ τούτων ἐθάρρησεν εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν, ἀλλὰ ταῖς προσευχαῖς ἐτείχιζε τήν ψυχήν· καὶ μετὰ τὰ σημεῖα καὶ τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν, ἐπὶ τὰς προσευχὰς ἔτρεχεν, ὥσπερ τις ἀθλητὴς ἐπὶ παλαίστραν στεφάνου. Καὶ γὰρ καὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἡ προσευχὴ χορηγός. Ἣν γὰρ ἐπὶ δένδρων ἰσχὺν ἔχει τὰ ὕδατα, ταύτην ἐπὶ τοῦ βίου τῶν ἁγίων αἱ προσευχαί. Ἔτι· προσευχὴ σωτηρίας ἀφορμή, ἀθανασίας πρόξενος, τῆς Ἐκκλησίας τεῖχος ἀρραγές, φυλακτήριον ἄσυλον, φοβερὸν μὲν τοῖς δαίμοσι, σωτήριον δὲ τοῖς εὐσεβέσιν ἡμῖν. Ἔτι· ὥσπερ τινὸς βασιλίδος εἰσιούσης εἴς τινα πόλιν, πάντα τὸν πλοῦτον συνακολουθεῖν ἀνάγκη, οὕτω δὴ καὶ προσευχῆς εἰσιούσης εἰς ψυχήν, πᾶσα ἀρετὴ συνεισέρχεται. Ἔτι· ὅπερ ἐστὶ θεμέλιος οἴκῳ, τοῦτο ἐν ψυχῇ προσευχή· καὶ δεῖ ταύτην πρώτην ὥσπερ κρηπῖδα καὶ ρίζαν ἐν τῇ ψυχῇ πήξαντας, ἐποικοδομεῖν σπουδαίως καὶ σωφροσύνην καὶ πρόνοιαν πτωχῶν καὶ πάντας τοὺς νόμους τοῦ Χριστοῦ. Ἔτι· φῶς ἐστὶ διανοίας καὶ ψυχῆς ἡ μετὰ σπουδῆς εὐχή, φῶς ἄσβεστον καὶ διηνεκές. Διὰ τοῦτο μυρίους συρφετοὺς λογισμῶν ἐμβάλλει ταῖς ἡμετέραις διανοίαις ὁ πονηρός· καὶ ἅπερ οὐδέ ποτε ἐλογισάμεθα, ταῦτα συνάγων ἐν τῷ καιρῷ τῆς εὐχῆς, καταχεῖ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς. Ἔτι· μέγα ὅπλον εὐχή, μεγάλη ἀσφάλεια. Καὶ ὁ Θεολόγος· μνημονευτέον Θεοῦ ἢ ἀναπνευστέον. Καὶ αὖθις· συνεχέστερον νόει τὸν Θεὸν ἢ ἀνάπνει. Καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· ἄνευ ἀδιαλείπτου προσευχῆς, προσεγγίσαι τῷ Θεῷ οὐ δύνασαι· καί, μετὰ τὸν κόπον τῆς προσευχῆς, ποιῆσαι τῷ νοΐ μέριμναν ἑτέραν, σκορπισμὸν τῆς διανοίας ἀπεργάζεται· καί, πᾶσα προσευχή, ἐν ᾗ μὴ μοχθήσῃ τὸ σῶμα καὶ θλιβῇ ἐν αὐτῇ ἡ καρδία, ἔκτρωμα λογίζεται· χωρὶς γὰρ ψυχῆς ἐστιν ἐκείνη ἡ προσευχή. Καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· προσευχή ἐστι, κατὰ μὲν τὴν αὐτῆς ποιότητα, συνουσία καὶ ἕνωσις ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ· κατὰ δὲ ἐνέργειαν, κόσμου σύστασις, Θεοῦ καταλλαγή, δακρύων μήτηρ καὶ πάλιν θυγάτηρ, ἁμαρτημάτων ἱλασμός, πειρασμῶν γέφυρα, θλίψεως μεσότοιχον, πολέμων θραῦσις, Ἀγγέλων ἔργον, ἀσωμάτων πάντων τροφή, ἡ μέλλουσα εὐφροσύνη, ἀπέραντος ἐργασία, ἀρετῶν πηγή, χαρισμάτων πρόξενος, προκοπὴ ἀόρατος, τροφὴ ψυχῆς, νοῦ φωτισμός, ἀπογνώσεως πέλυξ, ἐλπίδος ἀπόδειξις, λύπης λύτρωσις, πλοῦτος Μοναχῶν, ἡσυχαστῶν θησαυρός, θυμοῦ μείωσις, ἔσοπτρον προκοπῆς, μέτρων ἐμφάνεια, καταστάσεως δήλωσις, τῶν μελλόντων ἀποκάλυψις, κλέους σημασία· προσευχή ἐστι τῷ ὄντως εὐχομένῳ δικαστήριον καὶ κριτήριον καὶ βῆμα Κυρίου, πρὸ τοῦ μέλλοντος βήματος. Καὶ πάλιν· οὐδὲν ἕτερόν ἐστι προσευχή, εἰ μὴ κόσμου ὁρατοῦ καὶ ἀοράτου ἀλλοτρίωσις. Καὶ ὁ Ἅγιος Νεῖλος· εἰ προσεύξασθαι ποθεῖς, ἀπόταξαι τοῖς πᾶσιν, ἵνα τὸ πᾶν κληρονομήσῃς. Ἔτι· προσευχή ἐστιν ἀνάβασις νοῦ πρὸς Θεόν. Ἔτι· προσευχή ἐστιν ὁμιλία νοῦ πρὸς Θεόν. Ἔτι· ὥσπερ

ὁ ἄρτος τροφή ἐστι τῷ σώματι καὶ ἡ ἀρετὴ τῇ ψυχῇ, οὕτω καὶ τοῦ νοῦ ἡ πνευματικὴ προσευχὴ τροφὴ ὑπάρχει. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· εὔκαιρον δὲ νῦν καὶ περὶ τῆς σωματικῆς διαίτης, κατά γε σταθμόν, ποσότητά τε καὶ ποιότητα ταύτης, ἐκθέσθαι ὡς ἐν βραχεῖ τό κατὰ δύναμιν.

* Ἴσως οἷως.

Περὶ τῆς σωματικῆς διαίτης· ἧως* πῶς δεῖ τρέφεσθαι τὸν ἡσυχάζοντα.

λ'. Γέγραπται· υἱὲ ἀνθρώπου, σταθμῷ τὸν ἄρτον σου φάγεσαι καὶ μέτρῳ τὸ ὕδωρ σου πίεσαι[1], ὡς διὰ τούτων ἱκανῶς ἔχοντος τοῦ κατὰ Θεὸν ἀγωνιζομένου διαζῆν. Ἂν γὰρ μὴ δῷς, κατὰ τὸν λέγοντα, αἷμα, οὐκ ἂν λάβοις πνεῦμα. Λέγει δὲ καὶ ὁ Μέγας Παῦλος, ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα, καὶ δουλαγωγῶ, μήπως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι[2]. Καὶ ὁ θεῖος Δαβίδ· τὰ γόνατά μου ἠσθένησαν ἀπὸ νηστείας καὶ ἡ σάρξ μου ἠλλοιώθη δι' ἔλαιον[3]. Καὶ ὁ Θεολόγος· οὐδενὶ οὕτω τῶν πάντων, ὡς κακοπαθείᾳ, Θεὸς θεραπεύεται, καὶ δάκρυσι τὸ φιλάνθρωπον ἀντιδίδοται. Καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· ὥσπερ μήτηρ κήδεται τέκνου, οὕτω Χριστὸς κήδεται σώματος κακοπαθοῦντος, καὶ πλησίον ἐστὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ διαπαντός. Καὶ αὖθις· ἐν γαστρὶ πεπληρωμένῃ γνῶσις Θεοῦ μυστηρίων οὐκ ἔστι· καί, ὥσπερ ἕπεται τοῖς δάκρυσι σπείρουσι τὰ δράγματα τῆς ἀγαλλιάσεως[4], οὕτως ἀκολουθεῖ ἡ χαρὰ τῇ διὰ Θεὸν κακοπαθείᾳ. Καί· μακάριος ὁ ἀποστομίσας ἑαυτὸν ἀπὸ πάσης ἡδυπαθείας, τῆς χωριζούσης αὐτὸν ἀπὸ τοῦ κτίσαντος αὐτόν. Καὶ πάλιν· ἐν πολλῷ καιρῷ πειραζόμενος ἐν τοῖς δεξιοῖς καὶ ἀριστεροῖς καὶ ἐμαυτὸν δοκιμάσας ἐν τοῖς δυσὶ τρόποις τούτοις πολλάκις καὶ δεξάμενος ἐκ τοῦ ἐναντίου πληγὰς ἀναριθμήτους καὶ ἀξιωθεὶς μεγάλων ἀντιλήψεων κρυπτῶς, ἐκομισάμην ἐμαυτῷ πεῖραν ἐκ τῶν μακρῶν χρόνων τῶν ἐτῶν καί, ἐν δοκιμασίᾳ καὶ Θεοῦ χάριτι, ταῦτα ἔμαθον· ὅτι ὁ θεμέλιος πάντων τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡ ἀνάκλησις τῆς ψυχῆς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἡ ὁδὸς ἡ πρὸς τὸ φῶς καὶ τὴν ζωὴν φέρουσα, οὗτοι οἱ δύο τρόποι εἰσί, τὸ συνάξαι ἑαυτὸν εἰς ἕνα τόπον καὶ τὸ ἀεὶ νηστεῦσαι, τουτέστι τὸ κανονίσαι ἑαυτὸν ἐν ἐγκρατείᾳ γαστρός, σοφῶς καὶ φρονίμως, ἐν ἀκινήτῳ καθέδρᾳ καὶ ἀδιαλείπτῳ σχολῇ καὶ μελέτῃ Θεοῦ. Ἐντεῦθεν γὰρ ἡ τῶν αἰσθήσεων ὑποταγή· ἐντεῦθεν ἡ τοῦ νοῦ νῆψις· ἐντεῦθεν τὰ ἄγρια πάθη ἡμεροῦνται, τὰ ἐν τῷ σώματι κινούμενα· ἐντεῦθεν ἡ πρᾳότης τῶν λογισμῶν· ἐντεῦθεν αἱ τῆς διανοίας φωτειναὶ κινήσεις· ἐντεῦθεν ἡ πρὸς τὰ θεῖα ἔργα τῆς ἀρετῆς σπουδή· ἐντεῦθεν τὰ ὑψηλὰ νοήματα καὶ λεπτά· ἐντεῦθεν τὰ ἄμετρα δάκρυα, τὰ ἐν παντὶ καιρῷ γινόμενα, καὶ τοῦ θανάτου ἡ μνήμη· ἐντεῦθεν ἡ σωφροσύνη ἡ καθαρά, ἡ τελείως ἀπέχουσα ἐκ πάσης φαντασίας, τῆς τὴν διάνοιαν πειραζούσης· ἐντεῦθεν ἡ ὀξυδερκία καὶ ἡ ὀξύτης τῆς γνώσεως τῶν μακρὰν ὄντων, ἐντεῦθεν τὰ βαθύτερα τῶν μυστικῶν νοημάτων, ἅπερ ἡ διάνοια καταλαμβάνει ἐν τῇ δυνάμει τῶν θείων λογίων,

1. Ἰεζ. δ', 10-11. 2. Α' Κορ. θ', 27. 3. Ψαλμ. 108,24. 4. Ψαλμ. 125,5.

καὶ αἱ ἐσώτεραι κινήσεις αἱ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμεναι καὶ ἡ διαφορὰ καὶ ἡ διάκρισις τῶν πνευμάτων ἐκ τῶν Ἁγίων δυνάμεων καὶ τῶν ἀληθινῶν ὁράσεων ἐκ τῶν ματαίων φαντασιῶν· ἐντεῦθεν ὁ φόβος τῶν ὁδῶν καὶ τῶν τρίβων, τῶν ἐν τῷ πελάγει τῆς διανοίας, ὁ κόπτων τὴν ῥαθυμίαν καὶ τὴν ἀμέλειαν, καὶ ἡ φλὸξ τοῦ ζήλου, ἡ καταπατοῦσα πάντα κίνδυνον καὶ διαβαίνουσα πάντα φόβον, καὶ ἡ θέρμη, ἡ καταφρονοῦσα πάσης ἐπιθυμίας καὶ ἐκ τῆς διανοίας ἐξαλείφουσα ταύτην καὶ λήθην ἐμποιοῦσα πάσης μνήμης τῶν παρερχομένων μετὰ τῶν ἄλλων· καὶ ἵνα συντόμως εἴπω, ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἀληθινοῦ καὶ ἡ χαρὰ τῆς ψυχῆς καὶ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ἀνάπαυσις ἐντεῦθεν. Εἴ τις δὲ ἀμελήσει ἐν τοῖς δυσὶ τούτοις, γνώτω, ὅτι οὐ μόνον ἐκ πάντων τῶν προειρημένων τούτων ζημιοῖ ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ τὸν θεμέλιον πασῶν τῶν ἀρετῶν διασείει, ἐν τῇ καταφρονήσει τῶν δύο τούτων ἀρετῶν. Καὶ ὥσπερ εἰσὶν αὗται ἐν τῇ ψυχῇ ἀρχὴ καὶ κεφαλὴ τῆς θείας ἐργασίας, καὶ θύρα καὶ ὁδὸς ἡ πρὸς τὸν Χριστόν, ἐάν τις κρατήσῃ αὐτὰς καὶ ἐν αὐταῖς ὑπομείνῃ, οὕτω καὶ ἐάν τις ἀναχωρήσῃ ἐξ αὐτῶν καὶ ἀποπηδήσῃ ἀπ' αὐτῶν, πρὸς ταῦτα τὰ δύο τὰ ἐναντία τούτων καταντᾷ, λέγω δή, τὸ μετεωρισθῆναι τῷ σώματι καὶ γαστριμαργεῖν ἀθέσμως, καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ἐν ἄλλοις· καὶ οἱ μὲν ἐν ταῖς ἀρχαῖς αὐτῶν ῥάθυμοι καὶ χαῦνοι ὑπάρχοντες, οὐ μόνον ἐκ τῶν ἀγώνων τούτων καὶ τῶν τοιούτων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἤχου φύλλων δένδρου δειλιῶσι καὶ ταράττονται καὶ ἀπὸ μικρᾶς ἀνάγκης τῆς ἀπὸ τῆς χρείας τοῦ λιμοῦ καὶ ἀπὸ μικρᾶς ἀσθενείας νικῶνται καὶ ἀπαρνοῦνται καὶ εἰς τὰ ὀπίσω στρέφονται· οἱ δὲ ἀληθινοὶ καὶ δόκιμοι, οὐδὲ ἐκ τοῦ χόρτου τῶν λαχάνων χορτάζονται· οὐδέ, διαιτώμενοι ῥίζαις βοτάνων ξηρῶν, πρὸ τῆς νενομισμένης ὥρας τῆς τροφῆς καταδέχονταί τινος γεύσασθαι, ἀλλὰ καὶ χαμευνοῦσιν, ἐν ἀτονίᾳ ὄντες καὶ ἀγωνίᾳ τοῦ σώματος καὶ ἀμβλυωποῦσιν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐκ τῆς ἄγαν κενώσεως τοῦ σώματος. Κἂν δὲ ἐκ τῆς ἀνάγκης ἐγγίσωσιν ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ σώματος, οὐδὲ οὕτω χεῖρα διδοῦσιν ἡττηθῆναι καὶ πεσεῖν, ἐκ τῆς ἐρρωμένης αὐτῶν προαιρέσεως. Ποθοῦσι γὰρ καὶ ἐφίενται τοῦ βιάσασθαι ἑαυτοὺς διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ· καὶ κοπιᾶν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς αἱροῦνται, ἢ τὴν πρόσκαιρον ζωὴν ἔχειν καὶ πᾶσαν ἀνάπαυσιν τὴν ἐν αὐτῇ. Καὶ ὅταν ἐπέλθωσιν αὐτοῖς οἱ πειρασμοί, μᾶλλον εὐφραίνονται, ὅτι ἐν αὐτοῖς τελειοῦνται, ἤτοι τέλειοι γίνονται. Ἀλλ' οὐδὲ ἐκ τῶν μοχθηρῶν κόπων τῶν γινομένων ἐν αὐτοῖς διστάζουσιν ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἕως ἂν ἐκλείψωσιν ἐκ τῆς ζωῆς, προθυμοῦνται δέξασθαι γενναίως τὰς ἐπηρείας, καὶ οὐκ ἀναχωροῦσιν, ὅτι ἐν αὐτοῖς τέλειοι γίνονται. Τούτοις καὶ τοῖς τοιούτοις τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς στοιχοῦντες, ναὶ μὴν καὶ τῷ κελεύοντι, ὁδῷ βασιλικῇ πορεύου, μὴ ἐκκλίνῃς δεξιὰ ἢ ἀριστερά[1], πειθαρχοῦντες, καὶ τύπον ἐκτιθέμεθά σοι καὶ κανόνα μεσότητος, ὅστις δῆτα καὶ τοῦτον ἔχει τὸν ὅρον.

1. Πρβλ. Ἀρ. κ', 17.

Ὅπως δεῖ κατὰ δευτέραν καὶ τετάρτην καὶ ἕκτην τρέφεσθαι τὸν ἀγωνιζόμενον.

λα'. Κατά γε τὰς τρεῖς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος, ἤγουν, δευτέραν, τετάρτην καὶ ἕκτην ποίει διηνεκῶς ἐννάτας, ἤτοι ἔσθιε ἅπαξ τῆς ἡμέρας, μεταλαμβάνων ἄρτου οὐγγιῶν ἓξ· ἀπὸ τῶν ξηροτρόφων ἐγκρατῶς τοῦ ἀρκοῦντος· καὶ ὕδατος, ἕως τριῶν ἢ τεσσάρων ποτηρίων, εἰ βούλει· ἑπόμενος τῷ ξθ' Κανόνι τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, θεσπίζοντι· εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης, τὴν ἁγίαν Τεσσαρακοστὴν τοῦ Πάσχα οὐ νηστεύει, ἢ τετράδα, ἢ παρασκευήν, καθαιρείσθω. ἐκτὸς εἰ μὴ δι' ἀσθένειαν σωματικὴν ἐμποδίζοιτο· εἰ δὲ λαϊκὸς εἴη, ἀφοριζέσθω. Ἡ δέ γε δευτέρα ἐς ὕστερον τοῖς θείοις Πατράσι κεκανόνισται.

Ὅπως δεῖ τρέφεσθαι κατὰ τρίτην καὶ πέμπτην.

λβ'. Ἐν δὲ ταῖς δυσὶ πάλιν ἡμέραις, δηλαδὴ τῇ τρίτῃ καὶ τῇ πέμπτῃ, δὶς ἔσθιε τῆς ἡμέρας· κατὰ μὲν τὸ γεῦμα τρεφόμενος ἄρτου οὐγγίαις ἓξ· ἀπὸ ἑψητοῦ ἐγκρατῶς, καί τινος τῶν ξηροτρόφων· μετέχων καὶ οἴνου μεμιγμένου σὺν ὕδατι, ἕως εἰ χρῄζεις ποτηρίων τριῶν ἢ τεσσάρων· κατὰ δὲ τὴν ἑσπέραν ἀπογευόμενος ἄρτου οὐγγίας τρεῖς καί τινος τῶν ξηροφάγων, ἢ ὀπωρῶν τινων, οἴνου τε σὺν ὕδατι ποτηρίου ἑνός, ἢ τὸ πολὺ δύω, δίψης πολλῆς ἐπικρατούσης σε· σφόδρα γὰρ συνεργεῖ ἡ δίψα καὶ ἐν τοῖς δάκρυσι, σύνοικον ἔχουσα καὶ τὴν ἀγρυπνίαν, ὥς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος· δίψα καὶ ἀγρυπνία ἐξέθλιψαν καρδίαν· καρδίας δὲ θλιβείσης, ἐξεπήδησαν ὕδατα. Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· διὰ Θεὸν δίψησον, ἵνα σε ἐμπλήσῃ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ. Εἰ δέ γε καὶ ἐν ταῖς δυσὶ ταύταις ἡμέραις προκρίνεις τὸ μονοφαγεῖν, ἄριστα διαπράξεις. Ἐπεὶ καὶ πρώτη καὶ μήτηρ καὶ ῥίζα καὶ πηγὴ καὶ θεμέλιος πάντων τῶν καλῶν, ἡ νηστεία καὶ ἡ ἐγκράτεια πέφυκε. Λέγει δὲ καί τις τῶν θύραθεν· ἑλοῦ βίον ἄριστον, ἡδὺν δὲ αὐτὸν ἡ συνήθεια ποιήσει. Καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος· ὅπου προαίρεσις, τὸ κωλῦον οὐδέν. Καὶ ἕτερος τῶν θεοφόρων· ἀρχὴ καρποφορίας, ἄνθος· καὶ ἀρχὴ πρακτικῆς, ἐγκράτεια. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως καὶ τὰ τούτοις ἑπόμενα, δόξει τισὶ δυσχερῆ, ναὶ μὴν τάχα καὶ ἀδύνατα· ὁ δὲ τὴν ἐκ τούτων ἐπανθοῦσαν ἐπικαρπίαν ἀναλογιζόμενος, καὶ οἷον ἡλίκον κλέος ἀπογεννᾶν εἰώθασιν ἐνοπτριζόμενος, εὐχερῆ ταῦτα κρινεῖ καί, τῇ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βοηθείᾳ καὶ τῇ οἰκείᾳ κατὰ δύναμιν σπουδῇ, ῥᾷστα καὶ λόγοις καὶ ἔργοις κηρύξει καὶ τὸ κῦρος τούτοις ἐπισφραγίσει. Καὶ λέγει ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· ἄρτος εὐτελὴς ἀπὸ τραπέζης ἁγνοῦ, ἁγνίζει τὴν ψυχὴν τοῦ ἐσθίοντος ἀπὸ παντὸς πάθους· καί, ἀπὸ τραπέζης νηστευόντων καὶ ἀγρυπνούντων καὶ κοπιώντων ἐν Κυρίῳ, λάβε σεαυτῷ φάρμακον ζωῆς· καί, διέγειρον τῆς ψυχῆς σου τὴν θνῆξιν, ὅτι ὁ ἠγαπημένος ἀνακέκλιται ἐν μέσῳ αὐτῶν, ἁγιάζων τὰ

βρώματα καὶ τὸ πικρὸν τῆς κακουχίας αὐτῶν μεταβάλλει εἰς τὴν γλυκύτητα αὐτοῦ τὴν ἀνεκδιήγητον· οἱ δὲ πνευματικοὶ καί, ἐπουράνιοι λειτουργοὶ αὐτοῦ ἐπισκιάζουσιν αὐτοὺς καὶ τὰ ἅγια αὐτῶν βρώματα· καὶ ὀσμὴ νηστευτοῦ ἡδυτάτη, καὶ ἡ ἀπάντησις αὐτοῦ εὐφραίνει καρδίας διακριτικῶν· καί, προσφιλὴς τῷ Θεῷ ἡ διαγωγὴ τοῦ ἐγκρατοῦς.

Ὅπως δεῖ τρέφεσθαι κατὰ σάββατον· καὶ περὶ ἀγρυπνιῶν· καὶ ὅπως δεῖ ἐσθίειν κατὰ τὸν καιρὸν αὐτῶν.

λγ'. Ἐν δέ γε παντὶ σαββάτῳ, πλὴν τοῦ μεγάλου, δέον σε διφαγεῖν, ὡς προτετύπωται ἐν τῇ τρίτῃ καὶ τῇ πέμπτῃ, διά τε τὸν ὅρον τῶν Ἱερῶν Κανόνων καὶ διὰ τὸ δεῖν ἔχειν σε ἐν πάσαις ταῖς τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ Κυριακαῖς, πλὴν τῆς κατὰ τὴν τυροφάγον, ἀγρυπνίας· εἰ μή που πρόσεστί τις ἀγρυπνία τῶν Δεσποτικῶν μεγάλων ἑορτῶν, ἤ τινος τῶν μεγίστων Ἁγίων· ἵνα, ποιήσας ἐκείνην, ἐάσῃς τὴν τῆς Κυριακῆς. Ὅμως κἂν οὕτως, ἢ οὕτως, δὶς ἔσθιε κατὰ τὰ σάββατα. Χρήσιμον δὲ ἀεὶ ἐκβιάζεσθαί σε εἰς τὴν τῆς νυκτερινῆς ἀγρυπνίας ἐργασίαν· ὅθεν καὶ μετὰ τῆς κατὰ συγκυρίαν ἐπελθούσης μέσον τῆς ἑβδομάδος ἀγρυπνίας, λυσιτελέστατόν σοι ποιεῖν καὶ τὴν τῆς Κυριακῆς, καὶ μέγα σοι τὸ κέρδος ἕψεται τάχιστα· μᾶλλον δέ, οὕτω ῥαγήσεται πρώϊμον τὸ φῶς σου, κατὰ τὸ εἰρημένον, καὶ τὰ ἱμάτιά σου* ταχὺ ἀνατελεῖ[1]. Φησὶ δὲ καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· ἑκάστῳ ἀγῶνι τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς ἐπιθυμίας, ὁ κόπος τῆς ἀγρυπνίας καὶ τῆς νηστείας ἐστὶν ἡ ἀρχή, καὶ μάλιστα τῷ ἀνταγωνιζομένῳ πρὸς τὴν ἐν ἡμῖν ἔνδον ἁμαρτίαν· καὶ τὸ σημεῖον τοῦ μίσους τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς ἐπιθυμίας αὐτῆς, ἐκ τούτου ὁρᾶται τοῖς ἀνταγωνιζομένοις πρὸς τὸν ἀόρατον πόλεμον τοῦτον· καὶ πᾶσαι σχεδὸν αἱ τῶν παθῶν προσβολαὶ ἀπομειοῦσθαι, ἐν τῇ νηστείᾳ ἄρχονται· καὶ μετὰ ταύτην, ἡ ἀγρυπνία τῆς νυκτὸς συνεργεῖ πρὸς τὴν ἄσκησιν· ὁ ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ αὐτοῦ, τὴν ὁμιλίαν τῆς συζυγίας ταύτης ἀγαπῶν, οὗτος φίλος τῆς σωφροσύνης γίνεται· καθὼς ἡ ἀνάπαυσις τῆς γαστρός, ἀρχὴ πάντων τῶν κακῶν, καὶ ἡ χαυνότης τοῦ ὕπνου, ἡ ἐξάπτουσα τὴν ἐπιθυμίαν τῆς πορνείας· οὕτως ἡ ὁδὸς τοῦ Θεοῦ ἡ Ἁγία καὶ πάσης ἀρετῆς ὁ θεμέλιος, ἡ νηστεία ὑπάρχει καὶ ἡ ἀγρυπνία καὶ ἡ ἐγρήγορσις ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὖθις· ψυχὴ ἡ στιλβωθεῖσα τῇ τοῦ Θεοῦ μνήμῃ, καὶ τῇ ἀκοιμήτῳ ἀγρυπνίᾳ, νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἐκεῖ οἰκοδομεῖ ὁ Κύριος ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς, νεφέλην σκεπάζουσαν αὐτὴν ἐν ἡμέρᾳ καὶ φωτὶ πυρὸς διαυγάσαι τὴν νύκτα[2] καὶ ἔσωθεν τοῦ γνόφου αὐτῆς φῶς λάμψει. Ἔτι· ἔκλεξαι σεαυτῷ ἐργασίαν τρυφῆς, ἀγρυπνίαν διηνεκῆ τὴν ἐν νυξίν· ἐν ᾗ ἀπεδύσαντο οἱ Πατέρες πάντες τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον[3] καὶ ἠξιώθησαν τοῦ ἀνακαινισμοῦ τοῦ νοός. Ἐν ταῖς ὥραις ταύταις αἰσθάνεται ἡ ψυχὴ τῆς ζωῆς ἐκείνης τῆς ἀθανάτου· καὶ ἐν τῇ αἰσθήσει αὐτῆς, ἀποδύεται τὸ

* Ἐν ἄλλοις ἰάματά σου.

1. Ἡσ. νη', 8. 2. Πρβλ. Ἐξ. ιγ', 21-22. 3. Πρβλ. Ἐφεσ. δ', 22.

σκότος τῶν παθῶν καὶ ὑποδέχεται τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Καὶ πάλιν· τίμησον τὴν ἐργασίαν τῆς ἀγρυπνίας, ἵνα εὕρῃς παράκλησιν ἐν τῇ ψυχῇ σου. Ἔτι· μὴ νομίσῃς, ὦ ἄνθρωπε, ὅτι ἐν πάσῃ τῇ ἐργασίᾳ τῶν Μοναχῶν ἔστι τις διαγωγὴ μείζων τῆς ἀγρυπνίας τῆς νυκτερινῆς. Καί· Μοναχὸν διαμένοντα ἐν τῇ ἀγρυπνίᾳ, μετὰ διακρίσεως τοῦ νοός, τοῦτον μὴ ἴδῃς ὡς σαρκοφόρον· τάξεως γὰρ Ἀγγελικῆς ὡς ἀληθῶς τοῦτο τὸ ἔργον. Ἔτι· ψυχὴ ἐν τῇ διαγωγῇ ταύτῃ τῇ Ἀγγελικῇ τῆς ἀγρυπνίας κοπιῶσα, ὀφθαλμοὺς χερουβικοὺς ἕξει, τοῦ διαπαντὸς ἀτενίζειν καὶ κατοπτεύειν τὴν ἐπουράνιον θεωρίαν. Ταύτας δέ, ἤτοι τὰς ἀγρυπνίας, διανύεις ἐν προσευχῇ, ψαλμῳδίᾳ καὶ ἀναγνώσει, καθαρῶς καὶ ἀρρεμβάστως καὶ μετὰ κατανύξεως· μόνος, ἢ μετὰ φίλης καὶ ὁμοτρόπου συνοδίας. Ποίει δὲ καὶ μετὰ πᾶσάν σου ἀγρυπνίαν, μικρὰν παράκλησιν, διὰ τὸν ἐκ τῆς ἀγρυπνίας γεγενημένον κόπον, ἔν τε βρώμασι καὶ πόμασι, κατὰ τὸ δεῖπνον· ἤγουν, φάγε ἄρτον οὐγγίας τρεῖς· παράθεμά τι ξηρότροφον, τὸ ἱκανόν σοι· πίε καὶ οἶνον σὺν ὕδατι ποτήρια τρία· ὅρα δὲ μήπως εἰς ἡμέραν ἐννάτης, ἔχων ἀγρυπνίαν, διὰ τὴν ἀγρυπνίαν ἴσως καταλύσῃς τὴν ἐννάτην· τοῦτο καὶ γὰρ δεῖ ποιῆσαι, κἀκεῖνο μὴ ἀφιέναι[1]· τὴν γὰρ παράκλησιν, τελεσθείσης τῆς ἀγρυπνίας, διωρίσατο ὁ λόγος ποιεῖν σε.

Ὅπως χρὴ ἐσθίειν κατὰ τὰς Κυριακάς· καὶ περὶ ἑτέρων τινῶν· πρὸς δὲ καὶ κόπου καὶ ταπεινώσεως.

λδ'. Ὁμοίως δὲ κἂν ταῖς Κυριακαῖς ἁπάσαις δὶς ἔσθιε τῆς ἡμέρας, ὥσπερ δὴ καὶ ἐν τοῖς σάββασιν. Αὕτη δὲ ἡ διατύπωσις οὕτω σῶα τηρείσθω, χωρὶς ἀσθενείας· ναὶ μὴν καὶ τῶν τοῖς θείοις Πατράσιν ἐκκεχωρημένων καὶ ἀπολελυμένων ὡσανεὶ ἡμερῶν, ἐκ μακρᾶς συνηθείας, καὶ αἰτιῶν τινῶν καινοτέρων, ἐνθέων φαμέν, ἢ καὶ ἐναντίων· ἐν μὲν γὰρ ταύταις, οὔτε μονοφαγοῦμεν, οὔτε ξηροτροφοῦμεν· ἀλλὰ πάντων τῶν χρησίμων καὶ ἀνεπιλήπτων, καὶ λαχάνων μετέχομεν ἐγκρατῶς μέντοι καὶ μετὰ τῆς διορισθείσης ποσότητος· ἀεὶ γὰρ ἄριστον, τὸ ἐν πᾶσιν ἐγκρατεύεσθαι. Ἐν δέ γε ταῖς σωματικαῖς ἀσθενείαις, ὡς ἔφημεν, ἀνερυθριάστως μεταληπτέον ἁπάντων τῶν χρησίμων καὶ συνιστώντων τὸ σῶμα νομίμων. Παθοκτόνους γάρ, οὐ σωματοκτόνους ἡμᾶς ὑπάρχειν, οἱ θεῖοι Πατέρες ἐδίδαξαν. Ὡσαύτως εἰκός σε, καὶ ἐκ πάντων τῶν δεδογμένων, ἤτοι ὅσα ἐφεῖται τῷ ἐπαγγέλματι, μικρὸν ἀπογεύεσθαι, εἰς δόξαν καὶ εὐχαριστίαν Θεοῦ καὶ διὰ τὸ ἄτυφον. Ἀποστρέφου δὲ καὶ τὰ περισσά. Ἡ γὰρ σπάνις τῶν πραγμάτων, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ, διδάσκει τὸν ἄνθρωπον, ἄκοντα καὶ μὴ βουλόμενον, τὴν ἐγκράτειαν· ἐπεί, ὅταν εὐθηνίαν καὶ ἄδειαν λάβωμεν τούτων, οὐ δυνάμεθα ἑαυτοὺς κατέχειν. Σωματικὴν ἀνάπαυσιν μὴ ἀγαπήσῃς. Ψυχὴ γὰρ ἡ τὸν Θεὸν ἀγαπῶσα, κατὰ τὸν ὅσιον πάλιν Ἰσαάκ, ἐν τῷ Θεῷ καὶ

1. Πρβλ. Ματθ. κγ', 23.

μόνῳ τὴν ἀνάπαυσιν κέκτηται· μᾶλλον δὲ σὺν κόπῳ καὶ κακουχίᾳ, καὶ τὸ ταπεινὸν ἐκλέγου. Ὁ γὰρ κόπος καὶ ἡ ταπείνωσις, γράφει τις τῶν ἁγίων, κτῶνται τὸν Ἰησοῦν.

Ὅπως δεῖ διαιτᾶσθαι καὶ πολιτεύεσθαι κατὰ τὰς ἁγίας Τεσσαρακοστάς, καὶ μᾶλλον κατὰ τὴν Μεγάλην.

λε'. Περὶ δέ γε διαίτης, ἴσως καὶ πολιτείας, τῆς ἐν ταῖς ἁγίαις Τεσσαρακοσταῖς, περισσὸν ἡγούμεθα λεπτομερῶς καὶ ἰδίως διερμηνεύειν· ὡς γὰρ προσδιώρισται τελεῖν σε, ἐν αἷς ἡμέραις ποιεῖς ἐννάτας, οὕτω θέμις καὶ ἐν ταῖς ἁγίαις Τεσσαρακοσταῖς ἐργάζεσθαι, πλὴν τῶν σαββάτων καὶ τῶν Κυριακῶν· μᾶλλον, εἰ δυνατόν, καὶ ἀκριβέστερον καὶ νηφαλιώτερον, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην Τεσσαρακοστήν, ὡς ἀποδεκάτωσιν οὖσαν τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, καὶ τὰ βραβεῖα τῶν ἀγώνων, διὰ τῆς δεσποτικῆς καὶ θείας ἀναστασίμου καὶ λαμπροφόρου ἡμέρας, τοῖς κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν νικηταῖς παρέχουσαν.

Περὶ διακρίσεως, ὡς ἐν μέρει, καὶ ὅτι τῇ ἐμμέτρῳ ἐργασίᾳ, τιμὴ οὐκ ἔστι· καὶ περὶ ὑποταγῆς.

λς'. Πλήν, καὶ ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια, χρὴ μετιέναι σε μετὰ ἀκριβοῦς διακρίσεως, πρὸς τὴν τοῦ διπλοῦ ζῴου συμφωνίαν καὶ εἰρηναίαν κατάστασιν. Μετὰ γὰρ σοφίας, φησίν, οἰκοδομεῖται οἶκος· καὶ μετὰ συνέσεως ἀνορθοῦται· καὶ αἰσθήσεως ἐμπίπλαται τὰ ταμεῖα παντὸς πλούτου τιμίου καὶ καλοῦ[1]. Γράφει δὲ καὶ ὁ θεῖος Θαλάσσιος· ἡ μετὰ λόγου εὐδιάκριτος ἔνδεια καὶ στενότης, βασιλική ἐστιν ὁδός· ὥστε ὁ ἀδιάκριτος ὑπωπιασμός, ἢ ἡ ἄλογος συγκατάβασις, ἀσύμφορά εἰσιν, ὡς ἑκατέρωθεν παρὰ λόγον γινόμενα. Καὶ ὁ ὅσιος Ἰσαάκ· ἕπεται τῇ ἀνέσει τῶν μελῶν, ἡ τῶν λογισμῶν ἔκστασις καὶ φύρσις· καὶ τῇ ἀμέτρῳ ἐργασίᾳ, ἀκηδία· καὶ τῇ ἀκηδίᾳ ἔκστασις· διαφέρει δὲ ἔκστασις ἐκστάσεως· τῇ μὲν γὰρ πρώτῃ ἐκστάσει, ἕπεται ὁ πόλεμος τῆς πορνείας· τῇ δὲ δευτέρᾳ, ἡ τοῦ ἰδίου ἡσυχαστηρίου κατάλειψις καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετακίνησις· τῇ δὲ ἐμμέτρῳ καὶ ἐπιπόνως διαμενούσῃ ἐργασίᾳ, τιμὴ οὐκ ἔστι· τούτων δὲ ἡ μείωσις μὲν πληθύνει τὴν ἡδονήν· ἡ δὲ ἀμετρία, τὴν ἔκστασιν. Καὶ ὁ Μέγας Μάξιμος· μὴ ὅλην τὴν σχολὴν περὶ τὴν σάρκα ἔχε, ἀλλ' ὅρισον αὐτῇ τὴν κατὰ δύναμιν ἄσκησιν, καὶ ὅλον τὸν νοῦν περὶ τὰ ἔνδον τρέψον· ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος· ἡ δὲ εὐσέβεια πρὸς πάντα, καὶ τὰ ἑξῆς[2]. Εἰ δέ πως ἡ τῆς σαρκὸς πλάστιγξ ἀνθέλκει καὶ τυραννεῖ καὶ βαρύνει τὴν τῆς ψυχῆς πλάστιγγα, πρὸς ῥοπὰς καὶ κινήσεις ἀτάκτους καὶ ψυχοφθόρους καθέλκουσα, καθὸ γέγραπται· ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, καὶ τὸ πνεῦμα κατὰ τῆς

1. Παροιμ. κδ', 3-4. 2. Α' Τιμ. δ', 8.

σαρκός[1]· ἀλλ᾽ αὐτὸς ταύτην, κημῷ ἐγκρατείας χαλινώσας, νέκρωσον, ἕως ἂν καὶ ἄκουσα, εὐήνιος γένηται καὶ ὑποταγῇ τῷ κρείττονι, μεμνημένος τοῦ Μεγάλου φάσκοντος Παύλου· ὅσον ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος φθείρεται, τοσοῦτον ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ[2]· καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰσαάκ· δίδου σεαυτὸν ἀποθανεῖν ἐν τοῖς ἀγωνίσμασι καὶ μὴ ζῆν ἐν ἀμελείᾳ. Οὐ μόνον γὰρ οἱ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν δεξάμενοι τὸν θάνατον μάρτυρές εἰσιν, ἀλλὰ καὶ οἱ διὰ τὴν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ τήρησιν ἀποθνήσκοντες· καί, κρεῖσσον ἡμῖν θάνατος ἐν τῷ ἀγῶνι, ἢ ζῆσαι ἐν παραπτώματι. Καί, πρό γε πάντων, μετὰ βουλῆς καὶ ἐρωτήσεως ἔσο πάντα ποιῶν τοῦ σοῦ κατὰ Κύριον πνευματικοῦ Πατρός· οὕτω γάρ, Χριστοῦ χάριτι, καὶ τὰ ἐπαχθῆ καὶ ἀνάντη, κοῦφα καὶ ὡς κατὰ πρανοῦς πεδίου δόξει σοι φέρεσθαι. Ἀλλ᾽ ἐπανιτέον ὅθεν ἐξήλθομεν.

Ὅπως δεῖ τὸν ἀγωνιζόμενον διέρχεσθαι τὸ μετὰ τὸ γεῦμα ἄχρι δύσεως ἡλίου διάστημα· καὶ ὅ δεῖ πιστεύειν, κατὰ τὸν κόπον καὶ τὸ μέτρον τῆς ἐργασίας ἡμῶν, τὴν τῶν θείων χαρισμάτων διανομὴν ἐπιδίδοσθαι ἡμῖν.

λζ΄. Μετὰ δέ γε τὸ ἀριστῆσαι ὡς δεῖ τὸν ἀγωνιζόμενον, κατὰ τὸν θεσπέσιον Παῦλον, κελεύοντα, ὅτι ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται[3], ἀνάγνωθι καθήμενος, ἐν τοῖς νηπτικοῖς τὸ πλέον συγγράμμασι τῶν Πατέρων, ἱκανῶς· καὶ ἔκτοτε κοιμήθητι ὥραν μίαν, εἴπερ εἰσὶν αἱ ἡμέραι μεγάλαι· εἶθ᾽ οὕτως ἀναστάς, μικρὸν ἐργοχείρησον, κρατῶν καὶ τὴν εὐχήν· μετὰ δὴ ταῦτα πρόσευξαι, ὡς προδεδήλωται· ἀνάγνωθι, μελέτησον καὶ σπούδασον ἵνα ταπεινωθῇς καὶ ἔχῃς σεαυτὸν ὑποκάτω πάντων ἀνθρώπων. Ὁ γὰρ ὑψῶν, φησίν, ἑαυτόν, ταπεινωθήσεται· ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται[4]· καί, ὁ δοκῶν ἑστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ[5]· καὶ ὅτι, Κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται· ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν[6]· καί, ἀρχὴ ὑπερηφανίας, τὸ μὴ εἰδέναι τὸν Κύριον[7]· καί, ὑπερήφανοι παρηνόμουν ἕως σφόδρα[8]· καί, μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες, ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι[9]. Λέγει δὲ καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος· οὗτος μάλιστά ἐστιν ὁ ἑαυτὸν εἰδώς, ὁ μηδὲν ἑαυτὸν εἶναι νομίζων· οὐδὲν γὰρ οὕτω τῷ Θεῷ φίλον, ὡς τὸ μετὰ τῶν ἐσχάτων ἑαυτὸν ἀριθμεῖν. Καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· τοῖς ταπεινόφροσιν ἀποκαλύπτονται τὰ μυστήρια· καὶ ὅπου βλαστάνει ἡ ταπείνωσις, ἐκεῖ ἡ τοῦ Θεοῦ δόξα βρύει· καὶ ὅτι, πρὸ τῆς χάριτος, ἡ ταπείνωσις· καὶ πρὸ τῆς παιδείας τρέχει ἡ οἴησις. Καὶ ὁ Ἅγιος Βαρσανούφιος· εἰ ἀληθῶς σωθῆναι θέλεις, ἄκουσον ἔργῳ· ἆρον τοὺς πόδας σου ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἀνάγαγε εἰς τὸν οὐρανὸν τὸν νοῦν σου· καὶ ἐκεῖ γενηθήτω σου ἡ μελέτη νύκτα καὶ ἡμέραν· καὶ ὅσην

1. Γαλ. ε΄, 17. 2. Β΄ Κορ. δ΄, 16. 3. Α΄ Κορ. θ΄, 25.
4. Λουκ. ιθ΄, 11. 5. Α΄ Κορ. ι΄, 12. 6. Ἰακ. δ΄, 6.
7. Πρβλ. Σοφ. Σειρ. ι΄, 12. 8. Ψαλμ. 118,51. 9. Ῥωμ. ιβ΄, 16.

ἔχεις δύναμιν καταφρονήθητι· πυκτεύων ἰδεῖν σεαυτὸν ὑποκάτω παντὸς ἀνθρώπου· αὕτη ἐστὶν ἡ ἀληθινὴ ὁδός· ἐκτὸς αὐτῆς, ἄλλη οὐκ ἔστι, τῷ σωθῆναι θέλοντι, ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι αὐτὸν Χριστῷ[1]· τρεχέτω ὁ θέλων· τρεχέτω ὁ θέλων· τρεχέτω ὁ θέλων, ἵνα καταλάβῃ[2]· μαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος[3] καὶ θέλοντος ζωὴν αἰώνιον χαρίσασθαι παντὶ τῷ θέλοντι. Καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· οὐ νενήστευκα· οὐκ ἠγρύπνηκα· οὐκ ἐχαμεύνηκα, ἀλλ᾽ ἐταπεινώθην, καὶ ἔσωσέ με συντόμως· διώκων πρὸ παντὸς ἑτέρου καὶ τὸ ἀψήφιστον, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Βαρσανούφιος· ὅτι τὸ ἀμεριμνῆσαι ἀπὸ παντὸς πράγματος, ποιεῖ σε προσεγγίσαι τῇ πόλει· καὶ τὸ μὴ ψηφισθῆναι ἐν ἀνθρώποις, ποιεῖ σε οἰκῆσαι τὴν πόλιν· καὶ τὸ ἀποθανεῖν ἀπὸ παντὸς ἀνθρώπου, ποιεῖ σε κληρονομῆσαι τὴν πόλιν καὶ τοὺς θησαυρούς· καί, εἰ σωθῆναι θέλεις, τὸ ἀψήφιστον κράτει καὶ τρέχε πρὸς τὸ προκείμενον. Ἔστι δ᾽ αὖ κατὰ τὸν τούτου τοῦ Ἁγίου Μαθητὴν Ὅσιον Ἰωάννην, τὸ ἀψήφιστον, τὸ μὴ ἰσῶσαι ἑαυτὸν τινί· καὶ τὸ μὴ εἰπεῖν περὶ καλοῦ ἔργου, ὅτι κἀγὼ τοῦτο ἐποίησα. Εἶτ᾽ αὖθις, καθήσας πρόσευξαι καθαρῶς καὶ ἀρρεμβάστως, ἕως ἂν καταλάβῃ τὸ ἑσπέρας· καὶ οὕτω ψάλλε τὸν συνήθη ἑσπερινὸν καὶ ἀπόλυσον· ἐξ εἰλικρινοῦς καρδίας πιστεύων κατὰ τὸν κόπον καὶ τὴν δι᾽ ἀρετὴν ὀδύνην, καὶ τὸ μέτρον τῆς ἐργασίας ἡμῶν, καὶ τὴν τῶν δωρεῶν καὶ ἐπάθλων διανομὴν καὶ ἀνάρρησιν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπιβραβεύεσθαι ἡμῖν καὶ παράκλησιν, ὥς φησιν ὁ θεῖος ψαλμῳδός· κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ὀδυνῶν μου ἐν τῇ καρδίᾳ μου, αἱ παρακλήσεις σου εὔφραναν τὴν ψυχήν μου[4]. Καὶ ὁ Σωτήρ· δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς[5]. Καὶ ὁ Μέγας Παῦλος· εἴπερ Χριστῷ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν· λογίζομαι γὰρ ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ, πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς[6]. Λέγει δὲ καὶ ὁ τὰ θεῖα σοφὸς Μάξιμος· αἴτιον εἶναι λέγεται τῆς τῶν θείων διανομῆς ἀγαθῶν, τὸ μέτρον τῆς ἑκάστου πίστεως· καθὼς γὰρ πιστεύομεν, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ πράττειν τῆς προθυμίας ἐπίδοσιν ἔχομεν. Ὁ γοῦν πράττων, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πράξεως ἐπιδείκνυται τὸ μέτρον τῆς πίστεως, δεχόμενος ὡς ἐπίστευσε, τὸ μέτρον τῆς χάριτος· ὁ δὲ μὴ πράττων, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀπραξίας ἐπιδείκνυται τὸ μέτρον τῆς ἀπιστίας· δεχόμενος ὡς ἠπίστησε, τὴν τῆς χάριτος στέρησιν. Οὐκοῦν κακῶς ποιεῖ βασκαίνων τοῖς κατορθοῦσιν ὁ φθονερός, ἐπ᾽ αὐτῷ σαφῶς, ἀλλ᾽ οὐκ ἐπ᾽ ἄλλῳ κειμένης, τῆς τοῦ πιστεύειν καὶ πράττειν καὶ πρὸς τὸ μέτρον τῆς πίστεως ἐρχομένην εἰσδέξασθαι τὴν χάριν, ἐπιλογῆς· καὶ ἐκ ψυχῆς αἰτούμενοι, διαμεῖναι τὸν ὑπόλοιπον χρόνον ἡμῶν καὶ αὐτὰ δὴ τὰ τέλη τῆς ζωῆς, χριστιανά, ἀνώδυνα, ἀνεπαίσχυντα, εἰρηνικά, καὶ πρὸς τούτοις ἀποδοῦναι ἡμᾶς καλὴν τὴν ἀπολογίαν, ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ ἐστῶτας βήματος τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

1. Φιλιππ. δ΄, 13. 2. Πρβλ. Φιλιππ. γ΄, 12. 3. Πρβλ. Α΄ Τιμ. ε΄, 21.
4. Ψαλμ. 114,6. 5. Ματθ. ια΄, 28. 6. Ῥωμ. η΄, 17-18.

Ὅτι μείζων πάσης ἐργασίας, ἡ καθαρὰ προσευχή ἐστιν.

λη'. Πρὸς δὲ τοῖς δηλωθεῖσι, καὶ τοῦτο ἴσθι, ἀδελφέ, ὅτι πᾶσα μέθοδος καὶ πᾶς κανών, εἰ βούλει δέ, καὶ πρᾶξις διάφορος, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἡμᾶς ἔτι ἐν καρδίᾳ καθαρῶς καὶ ἀρρεμβάστως προσεύχεσθαι, τετύπωται οὕτω καὶ κεκανόνισται· ἐπεί, τούτου, εὐδοκίᾳ καὶ χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπαρτισθέντος, τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα καὶ διαιροῦντα μεθέντες, τῷ ἑνὶ καὶ ἑνιαίῳ καὶ ἑνωτικῷ ἀμέσως ὑπὲρ λόγον ἑνούμεθα, ὡς εἴρηται τῷ κλεινῷ Θεολόγῳ· Θεὸς θεοῖς ἑνούμενός τε καὶ γνωριζόμενος· ὅπερ ἐστίν, ἡ διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν καρδίᾳ ἐνυπόστατος ἔλλαμψις· ἥτις τίκτεται, ὡς εἴρηται, ἐκ τῆς μνημονευθείσης καθαρᾶς καὶ ἀρρεμβάστου καρδιακῆς προσευχῆς. Σπάνιον δὲ τοῦτο, καὶ μόλις εἷς ἐκ χιλίων ὁ καταξιωθείς, Χριστοῦ χάριτι, προκόψαι εἰς τήνδε τὴν κατάστασιν. Τὸ δὲ καὶ ταύτην ὑπερπλεῦσαι καὶ τῆς πνευματικῆς ἀξιωθῆναι προσευχῆς καὶ τυχεῖν τῆς ἀποκαλύψεως τῶν μυστηρίων τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, πάνυ ὀλίγων καὶ κατὰ γενεὰς καὶ γενεὰς εὑρισκομένων, εὐδοκίᾳ τῆς χάριτος, καθάπερ γράφει καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· ὥσπερ μόλις ἐκ μυριάδων ἀνθρώπων εἷς εὑρίσκεται πληρώσας τὰς ἐντολὰς καὶ τὰ νόμιμα μικρὸν ἐνδεῶς καὶ φθάσας εἰς τὴν τῆς ψυχῆς καθαρότητα, οὕτως εἷς ἐκ χιλίων εὑρίσκεται, καταξιωθεὶς φθάσαι μετὰ πολλῆς παραφυλακῆς, εἰς τὴν καθαρὰν προσευχὴν καὶ διαρρῆξαι τοῦτον τὸν ὅρον καὶ τυχεῖν ἐκείνου τοῦ μυστηρίου. Διότι πολλοὶ τῆς καθαρᾶς προσευχῆς οὐδαμῶς ἠξιώθησαν, ἀλλ' ὀλίγοι. Πρὸς δὲ τὸ μυστήριον ἐκεῖνο τὸ μετ' ἐκείνην, καὶ πέραν, ὁ φθάσας, μόλις εὑρίσκεται γενεᾷ καὶ γενεᾷ, τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ. Καὶ μετ' ὀλίγα· καὶ εἰ μετὰ καθαρότητος μόλις τις προσεύχεται, τί εἴπωμεν περὶ τῆς πνευματικῆς; πᾶσα δὲ πνευματική, κατ' αὐτὸν αὖθις, κινήσεως ἠλευθέρωται· καὶ ἡ κλίνουσα κάτωθέν ἐστι τῆς πνευματικῆς. Διόπερ καὶ αὐτός, εἰ βούλει τῶν τοιούτων καινῶν μυστηρίων, ἔργῳ καὶ πράγματι, ἤτοι αὐτῇ τῇ πείρᾳ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καταξιωθῆναι, ἐν παντὶ καιρῷ καὶ πάσῃ ὥρᾳ καὶ ἐργασίᾳ σου ἐπείγου προφθάσαι, εἰς τὸ προσεύχεσθαι ἐν καρδίᾳ καθαρῶς καὶ ἀρρεμβάστως· ἵν' οὕτως, ὡς ἐκ νηπίου θηλάζοντος, προκόψῃς εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ [1], καὶ μετὰ τοῦ πιστοῦ οἰκονόμου καὶ φρονίμου [2], τοῦ μακαρισμοῦ καὶ τῆς ἀναρρήσεως ἐπιτύχῃς, ὡς οἰκονομῶν ἐν κρίσει τοὺς σοὺς λόγους· ἤγουν, κατὰ λόγον πολιτευόμενος. Ὅθεν καὶ οὐ σαλευθήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα, καθὼς περὶ τούτου γράφει ὁ Ἅγιος Φιλήμων οὕτως· ἀδελφέ, εἴτε ἐν νυκτὶ εἴτε ἐν ἡμέρᾳ ἀξιώσει σε ὁ Θεὸς καθαρῶς τῷ νοῒ προσεύξασθαι ἀπερισπάστως, μὴ προσχῇς τῷ ἰδίῳ κανόνι· ἀλλ' ὅσῃ σοι δύναμις ἐπεκτείνου τῷ Θεῷ κολλώμενος, καὶ αὐτὸς φωτίζει τὴν καρδίαν σου περὶ ἐργασίας πνευματικῆς. Καί τις τῶν Θεοσόφων· εἰ θέλεις ἐν σώματι ὡς ἀσώματος Θεῷ λειτουργεῖν, εὐχὴν ἀδιάλειπτον κτῆσαι κρυπτῶς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, καὶ γίνεται πρὸ θανάτου ἡ ψυχή σου ὡς Ἄγγελος. Τούτοις συνάδοντα γράφει καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· ἐρωτηθεὶς γὰρ παρά τινος, τί ἐστι τὸ περιεκτικὸν τῶν κόπων ὅλων τοῦ ἔργου τούτου, δηλαδὴ τῆς ἡσυχίας, ἵνα τις καταντήσας εἰς αὐτό, μάθῃ ὅτι τὴν τελειότητα τῆς πολιτείας ἔφθασεν, ἀπεκρίθη οὕτως· ὅταν ἀξιωθῇ τις τῆς διαμονῆς τῆς προσευχῆς, ὅταν γὰρ φθάσῃ ταύτην, πρὸς τὴν ἄκραν πασῶν τῶν ἀρετῶν ἔφθασε· καὶ τοῦ λοιποῦ, κατοικητήριον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐγένετο. Ἐὰν γάρ τις τὴν χάριν τοῦ Παρακλήτου ἀκριβῶς οὐκ ἐδέξατο, τὴν διαμονὴν ταύτης τῆς προσευχῆς τελειῶσαι ἐν ἀνέσει οὐ δύναται. Τὸ γὰρ Πνεῦμα, φησίν, ὅταν κατοικήσῃ ἔν τινι τῶν ἀνθρώπων, οὐ παύεται ἐκ τῆς προσευχῆς· αὐτὸ γὰρ τὸ Πνεῦμα ἀεὶ προσεύχεται. Τότε, οὔτε ἐν τῷ καθεύδειν αὐτόν, οὔτε ἐν ἐγρηγόρσει, ἡ προσευχὴ ἐκ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ κόπτεται· ἀλλ' ἐὰν ἐσθίῃ καὶ ἐὰν πίνῃ καὶ ἐὰν κοιμᾶται καὶ ἐάν τι πράττῃ καὶ ἕως ἐν βαθεῖ ὕπνῳ, αἱ εὐωδίαι καὶ οἱ ἀτμοὶ τῆς προσευχῆς ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἀναδίδονται, ἄνευ κόπου. Καὶ χωρισμὸν τότε ἡ προσευχὴ οὐκ ἔχει· ἀλλὰ πάσας τὰς ὥρας αὐτοῦ, κἂν ἡσυχάσῃ ἔξωθεν αὐτοῦ ἡ τοιαύτη, ἀλλ' οὖν πάλιν ἡ αὐτὴ λειτουργεῖ ἐν αὐτῷ κρυπτῶς· τὴν σιωπὴν γὰρ τῶν καθαρῶν, προσευχὴν λέγει τις τῶν χριστοφόρων· ἐπειδὴ οἱ λογισμοὶ αὐτῶν θεῖαι κινήσεις εἰσίν· αἱ κινήσεις δὲ τῆς καθαρᾶς καρδίας καὶ διανοίας, φωναὶ πρᾳεῖαί εἰσιν, ἐν αἷς κρυπτῶς τῷ κρυπτῷ ψάλλουσι. Καὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ τῶν Θεοφόρων, ἐκ τῆς χάριτος αὐτῆς πείρᾳ μεμυσταγωγημένοι τοιαῦτα πλεῖστα θαύματος ἄξια ἐξέθεντο· ἅπερ καὶ διὰ τὸ τοῦ λόγου μῆκος εἰάσαμεν.

1. Ἐφεσ. δ', 13. 2. Λουκ. ιβ', 42.

Περὶ τῆς κατὰ τὸ νυχθήμερον ποσότητος τῶν γονυκλισιῶν.

λθ'. Περὶ δέ γε ποσότητος γονυκλισιῶν, τριακοσίας ἴσμεν τῷ ἀριθμῷ, τὰς τοῖς θείοις ἡμῶν Πατράσι διωρισμένας, ἃς καὶ ὀφείλομεν ποιεῖν καθ' ἕκαστον νυχθήμερον τῶν τῆς ἑβδομάδος πέντε ἡμερῶν. Καὶ γὰρ ἐν παντὶ σαββάτῳ καὶ πάσῃ Κυριακῇ, ναὶ μὴν καὶ ἐν ἄλλαις ἐξ ἔθους σεσημειωμέναις ἡμέραις, καὶ δὴ καὶ ἑβδομάσι, κατά τινας μυστικοὺς καὶ ἀπορρήτους λόγους, σχολὴν τούτων ἄγειν ἐντετάλμεθα. Εἰσὶ μέντοι τινὲς ὑπερβαίνοντες τοῦτον τὸν ἀριθμόν· ἔνιοι δὲ καὶ ὑστερίζοντες, ἕκαστος καθὼς ἔχει ἰσχύος ἢ προαιρέσεως. Καὶ σὺ τοίνυν ποίει τὸ κατὰ δύναμιν. Μενοῦνγε μακάριος τῷ ὄντι, καὶ τοῦτο πολλάκις, ὁ ἐν πᾶσι τοῖς κατὰ Θεόν πάντοτε ἐκβιάζων ἑαυτόν. Βιαστὴ γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ βιασταὶ ἁρπάζουσιν αὐτήν [1].

1. Ματθ. ια', 12.

Ὅτι οὐ μόνον, ὡς προείρηται, κατὰ τὸν ἀγῶνα καὶ τὸ μέτρον τῆς ἡμῶν ἐργασίας, ἡ τῶν θείων διανομὴ ἐπιχορηγεῖται, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἕξιν καὶ ἐπιτηδειότητα καὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν προσοῦσαν ἡμῖν διάθεσιν φυσικήν.

μ'. Καὶ τοῦτο τοίνυν ἰστέον, ὡς οὐ μόνον, καθάπερ προειρήκαμεν, κατὰ τὸν ἀγῶνα καὶ τὸ μέτρον τῆς ἐργασίας ἡμῶν, ἡ τῶν θείων δωρεῶν διανομὴ ἐπιχορηγεῖται ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν τῆς πολιτείας ἕξιν καὶ ἐπιτηδειότητα, ναὶ μήν, καὶ κατὰ τὴν πίστιν ἡμῶν πρὸς τὰ προκείμενα καὶ τὴν προσφυῶς προσοῦσαν ἡμῖν διάθεσιν φυσικήν. Καὶ λέγει ὁ Ἅγιος Μάξιμος· ὁ νοῦς, σοφίας ὄργανον· ὁ λόγος, γνώσεως· ἡ κατ᾽ ἄμφω φυσικὴ πληροφορία, τῆς κατ᾽ ἄμφω συνισταμένης πίστεως· τοῦ δὲ τῶν ἰαμάτων χαρίσματος, ἡ φυσικὴ φιλανθρωπία· πᾶν γὰρ χάρισμα θεῖον, ἐπιτήδειον ἐν ἡμῖν ἔχει καὶ προσφυές, ὥσπερ δύναμιν, ἢ ἕξιν, ἢ διάθεσιν, ὄργανον δεκτικόν. Οἷον, ὁ τὸν νοῦν πασῶν αἰσθητῶν φαντασιῶν ποιήσας καθαρόν, δέχεται σοφίαν· ὁ δὲ τὸν λόγον, τῶν ἐμφύτων παθῶν, θυμοῦ λέγω, καὶ ἐπιθυμίας καταστήσας δεσπότην, δέχεται γνῶσιν· ὁ δὲ τὴν κατὰ νοῦν καὶ λόγον περὶ τὸ θεῖον ἀσάλευτον πληροφορίαν ἔχων, τὴν πάντα δυναμένην[1] δέχεται πίστιν· ὁ δὲ τὴν φυσικὴν κατορθώσας φιλανθρωπίαν, μετὰ τὴν τελείαν τῆς φιλαυτίας ἀναίρεσιν, ἰαμάτων δέχεται χαρίσματα. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· ὅρα δέ, ἵνα μηδεὶς γινώσκῃ τὸ ἔργον σου, ἐκτὸς τοῦ ἐπιστατοῦντος καὶ ὁδηγοῦντός σε· ὑπερευχόμενος καὶ ἡμῶν τῶν ἀναξίων, τῶν λεγόντων μέν, μὴ ποιούντων δὲ τὸ ἀγαθόν, ἵνα καταξιωθῶμεν τοῦ ποιεῖν πρῶτον τὰ Θεῷ ἀρέσκοντα, εἶτα καὶ τοῖς ἄλλοις λέγειν καὶ παραινεῖν· ὁ γὰρ ποιήσας καὶ διδάξας, κατὰ τὸ θεῖον λόγιον, οὗτος μέγας κληθήσεται[2]· σὲ δ᾽ αὖθις ὁ παντοκράτωρ καὶ πανοικτίρμων Κύριος ἐνισχύσαι καὶ εὐοδῶσαι, τούτων ἀκροᾶσθαι συνετῶς καὶ ποιεῖν αὐτὰ μετὰ πάσης ἐφέσεως· οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ Θεῷ, κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον, ἀλλ᾽ οἱ ποιηταί[3]· καὶ ὁδηγῆσαι εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν καὶ σωτήριον καὶ πρὸς τὴν προκειμένην νοερὰν καὶ ἱερὰν ἐργασίαν χειραγωγῆσαι ἐν πνεύματι, εὐχαῖς ἁγίων, Ἀμήν. Ἀλλ᾽ ἐπειδή περ προλέλεκται ἡμῖν περὶ διακρίσεως μικρόν τι πρακτικῆς, εὔκαιρον ἀρτίως καὶ περὶ τῆς καθόλου καὶ τελειοτάτης διακρίσεως, κατὰ τὸ ἐγχωροῦν, ὡς ἐν συντόμῳ διαλαβεῖν. Ἐπεὶ καὶ μείζων αὕτη πασῶν τῶν ἀρετῶν, κατὰ τοὺς κλεινοὺς ἡμῶν Πατέρας, πέφυκε.

Περὶ τῆς καθόλου καὶ τελειοτάτης διακρίσεως· καὶ τίς ὁ παρὰ φύσιν καὶ σαρκικῶς ζῶν· καὶ τίς ὁ κατὰ φύσιν καὶ ψυχικῶς· καὶ τίς ὁ ὑπὲρ φύσιν καὶ πνευματικῶς πολιτευόμενος.

μα'. Ὁ σαρκικῶς καὶ παρὰ φύσιν ζῶν καὶ πολιτευόμενος, οὗτος τὸ

1. Πρβλ. Μάρκ. θ', 23. 2. Ματθ. ε', 19. 3. Ῥωμ. β', 13.

οἰκεῖον διακριτικὸν παντελῶς ἀπώλεσεν. Ὁ δὲ τῶν κακῶν ἀποχὴν μὲν ποιησάμενος, ἀρχὴν δὲ βαλὼν τοῦ ποιεῖν τὸ ἀγαθόν, ὡς γέγραπται, ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησον ἀγαθόν[1], οὗτος, ὡς εἰσαγωγικὸς καὶ οὓς ὑπέχων πρὸς διδασκαλίαν, παρακύπτει, μικρόν πως, πρὸς αἴσθησίν τινα διακρίσεως καὶ ἀρχαρίῳ πρέπουσαν. Ὁ δὲ κατὰ φύσιν καὶ ψυχικῶς, ἅτε διενεργῶν ἐν διανοίᾳ καὶ κατὰ λόγον βιούς, ὃς καὶ μέσος καλεῖται, οὗτος πρὸς τὸ ἴδιον μέτρον ὁρᾷ τε καὶ διακρίνει τά τε καθ᾽ ἑαυτὸν καὶ τὰ τῶν ὁμοίων αὐτῷ. Ὁ δὲ ὑπὲρ φύσιν καὶ πνευματικῶς πολιτευόμενος, οὗτος, ὡς τὸν ἐμπαθῆ καὶ τὸν εἰσαγωγικὸν καὶ τὸν τῆς μεσότητος ὅρον ὑπερβὰς καί, Χριστοῦ χάριτι, προκόψας εἰς τὸ τέλειον, ἤγουν τὸν ἐνυπόστατον φωτισμὸν καὶ τὴν τελειοτάτην διάκρισιν, ὁρᾷ τε ἑαυτὸν καὶ διακρίνει τηλαυγέστατα· καὶ δὴ καὶ πάντας ὁρᾷ καὶ διακρίνει ἀκραιφνῶς, αὐτὸς ὑπ᾽ οὐδενός, εἰ καὶ ὁρᾶται, ὁρώμενος καὶ διακρινόμενος· ναὶ μὴν καὶ ἀνακρινόμενος, ὡς πνευματικὸς ἀληθῶς ὢν καὶ καλούμενος, οὐ χάρτῃ καὶ μέλανι, ἀλλὰ πράξει καὶ χάριτι, ὥς φησιν ὁ θεῖος Ἀπόστολος· ὅτι ὁ μὲν πνευματικὸς πάντας ἀνακρίνει· αὐτὸς δὲ ὑπ᾽ οὐδενὸς ἀνακρίνεται[2].

Ἔτι περὶ διακρίσεως, ὡς ἐν παραδείγματι.

μβ'. Τούτων, ὁ μέν, ἔοικε τῷ ὡς ἐν νυκτὶ βαθείᾳ καὶ στυγνῇ σκοτομήνῃ πορευομένῳ· ὅθεν καὶ τῷ ἀψηλαφήτῳ σκότει περιπλανώμενος καὶ σκοτούμενος, οὐ μόνον ἑαυτὸν οὐχ ὁρᾷ καὶ διακρίνει, ἀλλ᾽ οὐδὲ ὅπου ὑπάγει καὶ περιπατεῖ, ὥς φησιν ὁ Σωτήρ· ὁ περιπατῶν ἐν τῇ σκοτίᾳ, οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει[3]. Ὁ δέ, νυκτὶ αἰθρίᾳ, ἄστρασιν αὐγαζομένῃ· ὅθεν καὶ ταῖς τῶν ἀστέρων μαρμαρυγαῖς μικρόν πως αὐγαζόμενος, κατ᾽ ὀλίγον βαδίζει προσκόπτων τοὺς πόδας πολλάκις ἐν λίθοις ἀδιακρισίας καὶ πάσχων συμπτώματα· οὗτος τοίνυν βραχύ τι καὶ ἑαυτὸν ὁρᾷ καὶ διακρίνει καὶ ὡς ἐν σκιᾷ, καθὰ γέγραπται· ἔγειραι ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός[4]. Ὁ δέ, νυκτὶ πανσελήνῳ καὶ γαληνῇ· ὅθεν καὶ ταῖς σεληνιακαῖς βολαῖς εὐθυνόμενος, ἀπλανέστερόν τε ὁδεύει καὶ εἰς τὰ ἔμπροσθεν ἔρχεται· ὁρᾷ τε αὐτὸν ὡς ἐν ἐσόπτρῳ καὶ διακρίνει καὶ τοὺς ὁμοίως συνοδεύοντας αὐτῷ, ὡς εἴρηται· καλῶς ποιεῖτε, τῷ νόμῳ δηλαδὴ προσέχοντες, ὡς λύχνῳ φαίνοντι ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ, ἕως οὗ ἡμέρα διαυγάσῃ καὶ φωσφόρος ἀνατείλῃ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν[5]. Ὁ δέ, μεσημβρίᾳ σταθερᾷ καὶ καθαρωτάτῃ, ἡλιακαῖς ἀκτῖσιν ἀκράτοις φαιδρυνομένῃ· διό περ ὁ τοιοῦτος καὶ ἑαυτὸν εἰλικρινῶς καθορᾷ, τῷ ἡλιακῷ φωτί, καὶ διακρίνει· καὶ τοὺς πολλοὺς ἀνακρίνει, μᾶλλον δὲ καὶ τοὺς πάντας, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον[6]· ναὶ μήν, καὶ πάντα τὰ παρεμπίπτοντα αὐτῷ σχεδὸν ὁποιαδήτινα ὁπωσδήποτε, ἀπλανῶς αὐτός τε πορευόμενος καὶ τοὺς ἑπομένους αὐτῷ ἀπταίστως ὁδηγῶν πρὸς τὸ ὄντως φῶς καὶ τὴν ζωὴν καὶ

1. Ψαλμ. 33, 15. 2. Α' Κορ. β', 15. 3. Ἰωάνν. ιβ', 35.
4. Ἐφεσ. ε', 14. 5. Β' Πέτρ. α', 19. 6. Α' Κορ. β', 15.

τὴν ἀλήθειαν. Περὶ ὧν καὶ γέγραπται· ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου[1]. Λέγει δὲ καὶ ὁ θειότατος Παῦλος· Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ[2]. Καὶ ὁ Μακάριος Δαβίδ· ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε[3]· καί, ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς[4]. Καὶ ὁ Κύριος· ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ὁ ἀκολουθῶν ἐμοί, οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς[5].

Περὶ τροπῆς καὶ ἀλλοιώσεως τῆς πρὸς ἕκαστον, καὶ τοῦ ὑπερέχοντος κλέους τῆς ταπεινώσεως.

μγ'. Εἰδέναι δέ σε καὶ τοῦτο βουλόμεθα, ὡς καὶ οἱ εἰς τὸ τέλειον διὰ καθάρσεως καὶ φωτισμοῦ, καθὼς ἔχει δυνάμεως πεφθακότες· οὐ γάρ ἐστι τελεία τελείωσις ἐν τῷ ἀτελεῖ αἰῶνι, ἀλλὰ μᾶλλον ἀτέλεστος τελειότης· καὶ οἱ τοιοῦτοι τοίνυν οὐ πάντοτε μεθ' ἑαυτῶν τὸ ἀναλλοίωτον ἔχουσι, διά τε τὴν φυσικὴν ἀσθένειαν καὶ τὴν ἐφέρπουσαν* ἐνίοτε οἴησιν· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀλλοιώσεις καὶ κλοπὰς πρὸς δοκιμασίαν ἔσθ' ὅτε πάσχουσι· καὶ αὖθις δὲ ἀντιλήψεις εἰσδέχονται μείζονας· καὶ ὃ δὲ τούτοις ἐναντίον, μέρος τῶν λύκων οἱ Πατέρες εἶναι ὁρίζονται· ἡ γὰρ ἀτρεψία καὶ τὸ ἀναλλοίωτον ἐν αἰῶνι τῷ μέλλοντι συντετήρηται· ἐν δέ γε τῷ παρόντι, ὁτὲ μὲν καθαρότητος, εἰρήνης τε καὶ παρακλήσεως θείας καιρός, ὁτὲ δὲ φύρσεως καὶ ζάλης καὶ κατηφείας· καὶ τοῦτο δὲ πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἑκάστου πολιτείας καὶ προκοπῆς καὶ οἷς οἶδεν ὁ Κύριος κρίμασι· ναὶ μήν, καὶ ἵνα διὰ τούτων τὸ ἀσθενὲς ἡμῶν τεκμαιρόμενοι· μακάριος γάρ, φησίν, ὁ γινώσκων τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν[6]· μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, κατὰ Παῦλον, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκρούς[7]. Καὶ οὕτω διηνεκῶς ἐν ταπεινώσει καὶ μετανοίᾳ καὶ ἐξομολογήσει πρὸς Θεὸν ἀνατρέχωμεν. Καὶ λέγει ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ, κατὰ μίαν καὶ μίαν, ποσάκις παραβαίνουσί τινες καὶ ἐν τῇ μετανοίᾳ ἰατρεύουσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν καὶ ἡ χάρις ὑποδέχεται αὐτούς· ἐν πάσῃ γὰρ τῇ φύσει τῇ λογικῇ, ἡ τροπὴ ἀδιορίστως διέρχεται καὶ ἀλλοιώσεις διέρχονται κατὰ παντὸς ἀνθρώπου, ἐν πάσαις ταῖς ὥραις αὐτοῦ, ἐξ ὧν πολλῶν εὑρίσκει ὁ διακριτικὸς συνιέναι τοῦτο· ἀλλ' αἱ δοκιμασίαι αἱ μετ' αὐτοῦ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, μάλιστα δύνανται σοφίσαι αὐτὸν ταῦτα, ἐὰν νήφῃ· ἵνα καὶ παρατηρήσηται ἑαυτὸν ἐν τῷ νῷ καὶ μάθῃ πόσην ἀλλοίωσιν πρᾳότητος καὶ ἐπιεικείας ὑποδέχεται ἡ διάνοια καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ πῶς ἐκ τῆς εἰρήνης αὐτῆς, ἐξαίφνης εἰς θόλωσιν στρέφεται, ὅταν αἰτία τις ἐκ τόπου μὴ ἔστιν αὐτῷ καὶ πῶς ἐν κινδύνῳ μεγάλῳ καὶ ἀρρήτῳ γίνεται. Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὅπερ ὁ μακάριος Μακάριος ἔγραψε φανερῶς ἐν πολλῇ προνοίᾳ καὶ σπουδῇ εἰς μνήμην τῶν ἀδελφῶν καὶ διδασκαλίαν, τοῦ μὴ ἐκκλῖναι,

* Ἴσως ὑφέρπουσαν.

1. Ματθ. ε', 14. 2. Β' Κορ. δ', 6. 3. Ψαλμ. 4,7. 4. Ψαλμ. 35,10.
5. Ἰωάνν. η', 12. 6. Πρβλ. Ἰὼβ λζ', 7. 7. Β' Κορ. α', 9.

ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀλλοιώσεως τῶν ἐναντιώσεων, εἰς τὴν ἀπόγνωσιν, ὅτι τοῖς ἐν τῇ τάξει τῆς καθαρότητος ἱσταμένοις, ἀεὶ συμβαίνει αὐτοῖς πτώματα, καθὼς συμβαίνει τῷ ἀέρι ψῦχος, καὶ χωρὶς τοῦ εἶναι αὐτοὺς ἐν ἀμελείᾳ ἢ ἐν λύσει· οὐ μὴν δέ, ἀλλὰ καὶ ἡνίκα κατὰ τάξιν αὐτῶν πορεύονται, συμβαίνει αὐτοῖς πτώματα, ἐναντιούμενα τῷ σκοπῷ τοῦ ἑαυτῶν θελήματος. Καὶ παρακατιών· τί οὖν ἐστιν ἄρτι; ἀλλοιώσεις, φησί, γίνονται εἰς ἕκαστον κατὰ τὸν ἀέρα. Σύνες ἐκεῖνο τό, εἰς ἕκαστον· ὅτι καὶ ἡ φύσις μία ἐστίν. Ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃς, ὅτι περὶ τῶν ὑποδεεστέρων καὶ ἐλαχίστων μόνων εἶπε, καὶ οἱ τέλειοι ἐλεύθεροι τῆς ἀλλοιώσεως καὶ ἐν μιᾷ τάξει ἀκλινῶς ἵστανται οὗτοι, χωρὶς ἐμπαθῶν λογισμῶν, καθὼς καὶ οἱ εὐχῖται λέγουσι, διὰ τοῦτο ἔθηκε τό, εἰς ἕκαστον. Πῶς οὖν τοῦτο, ὦ μακάριε; ὅμως σὺ λέγεις, τὸ ψῦχος, καὶ μετὰ μικρόν, καύσων καὶ ἴσως χάλαζα· καὶ μετ' ὀλίγον εὐδία· καὶ ἐν τῇ γυμνασίᾳ ἡμῶν, οὕτω γίνεται· πόλεμος, καὶ ἀντίληψις τῆς χάριτος· καὶ ἐν καιρῷ, γίνεται ἡ ψυχὴ ἐν χειμῶνι καὶ ἐπανίστανται ἐπ' αὐτὴν κύματα σκληρά· καὶ πάλιν ἀλλοίωσις, ἐπισκεπτομένης τῆς χάριτος καὶ πληρούσης τὴν καρδίαν αὐτοῦ χαρᾶς τε καὶ εἰρήνης τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ λογισμῶν σωφρόνων καὶ εἰρηνικῶν· τούτους τοὺς λογισμοὺς τῆς σωφροσύνης ἐκφαίνει ὧδε, αἰνιττόμενος τοὺς πρὸ τούτου κτηνώδεις ὄντας καὶ ἀκαθάρτους. Καὶ παραινεῖ λέγων· ἐὰν οὖν μετὰ τούτους τοὺς λογισμοὺς τοὺς σώφρονας καὶ ἐπιεικεῖς, ἀκολουθῇ ἐπιφορά, μὴ λυπηθῶμεν καὶ ἀπογνῶμεν· καὶ ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς ἀναπαύσεως τῆς χάριτος, μὴ καυχησώμεθα πάλιν, ἀλλ' ἐν τῷ καιρῷ τῆς χαρᾶς ἐκδεξώμεθα τὴν θλῖψιν. Καὶ προϊών· γνῶθι ὅτι πάντες οἱ Ἅγιοι ἐν τούτῳ τῷ ἔργῳ ἐγένοντο· ὅσον ἐσμὲν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, καὶ ἡ παράκλησις ἡ περισσὴ μετὰ τούτων γίνεται ἡμῖν ἐν τῷ κρυπτῷ, διότι ἐν πάσῃ ἡμέρᾳ καὶ ἐν πάσῃ ὥρᾳ ἐκζητεῖται παρ' ἡμῶν ἡ δοκιμὴ τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης ἡμῶν, ἐν πάλῃ καὶ ἀγῶνι πρὸς τοὺς πειρασμούς· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ μὴ λυπεῖσθαι ἡμᾶς, τὸ μὴ ἀκηδιᾶν τῷ ἀγῶνι· καὶ οὕτω κατευθύνεται ἡ ὁδὸς ἡμῶν· ὁ δὲ θέλων ἐκ τούτων τραπῆναι, ἢ κλῖναι, οὗτος τῶν λύκων μέρος ἐστίν. Ὢ θαῦμα ἐκ τούτου τοῦ Ἁγίου πῶς ἐν λόγῳ μικρῷ ἐβεβαίωσε τὴν χρῆσιν ταύτην καὶ ἀπέδειξεν αὐτὴν πεπληρωμένην συνέσεως καὶ ἐξέβαλε τὸν δισταγμὸν τελείως ἐκ τῆς διανοίας τοῦ ἀναγινώσκοντος. Ἐκεῖνος δέ, φησίν, ὁ ἐκκλίνων ἐκ τούτων, καὶ μέρος τῶν λύκων ὤν, ἐν οὐχ ὁδῷ θέλει πορεύεσθαι· καὶ τοῦτο ἔθηκεν ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ κτήσασθαι, καὶ ἐν τρίβῳ ἰδικῇ, τῇ μὴ πατηθείσῃ ὑπὸ τῶν Πατέρων, πορεύεσθαι βούλεται. Καὶ μετὰ μικρόν· ἡ ταπείνωσις, καὶ χωρὶς ἔργων πολλὰ συγχωρεῖ πλημμελήματα· ταῦτα δέ, χωρὶς αὐτῆς, ἐξεναντίας ἀνωφελῆ εἰσι. Καὶ μετὰ βραχύ· καθάπερ ἅλας τῇ τροφῇ, οὕτως ἡ ταπείνωσις πάσῃ ἀρετῇ· καὶ ἰσχὺν πολλῶν ἁμαρτημάτων αὕτη δύναται συντρίψαι· ὑπὲρ ταύτης λοιπὸν χρεία τοῦ λυπεῖσθαι ἀδιαλείπτως κατὰ διάνοιαν, ἐν ταπεινότητι καὶ ἐν τῇ λύπῃ τῆς διακρίσεως· καὶ ταύτην ἐὰν κτησώμεθα, Υἱοὺς ἡμᾶς ποιεῖ τοῦ Θεοῦ καὶ χωρὶς ἔργων ἀγαθῶν παριστᾷ

ἡμᾶς τῷ Θεῷ· διότι χωρὶς ταύτης, πάντα τὰ ἔργα ἡμῶν μάταιά εἰσι καὶ πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ καὶ πᾶσαι αἱ ἐργασίαι. Λοιπὸν τὴν ἀλλοίωσιν τῆς διανοίας θέλει ὁ Θεός· καί, ἐν διανοίᾳ βελτιούμεθα. Αὐταρκεῖ αὕτη μόνη ἀβοηθήτως ἵστασθαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ λαλεῖν ὑπὲρ ἡμῶν. Ἔτι φησίν, εἶπέ τις τῶν Ἁγίων· ὅταν ἔλθῃ σοι ὁ λογισμὸς τῆς ὑπερηφανίας, λέγων σοι· μνημόνευσον τῶν ἀρετῶν σου, εἰπέ· γέρον, βλέπε τὴν πορνείαν σου.

Περὶ μετανοίας, καθαρότητος καὶ τελειότητος.

μδ'. Τελειότης παντὸς δρόμου, ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις ἐστίν· ἐν τῇ μετανοίᾳ καὶ τῇ καθαρότητι καὶ τῇ τελειότητι. Τί δέ ἐστιν ἡ μετάνοια; καταλεῖψαι τὰ πρότερα καὶ λυπεῖσθαι ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ τί ἐστιν ἡ καθαρότης συντόμως; καρδία ἐλεήμων ὑπὲρ πάσης κτιστῆς φύσεως. Καὶ τί ἐστιν ἡ τελειότης; βάθος ταπεινώσεως, ὅπερ ἐστί, κατάλειψις πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων· ὁρατῶν μέν, πάντων τῶν αἰσθητῶν, ἀοράτων δέ, τῶν νοητῶν· καὶ ἐκτὸς μερίμνης τῆς ὑπὲρ αὐτῶν. Ἔτι· μετάνοιά ἐστι, διπλῆ νέκρωσις ἑκουσίως ἐκ πάντων. Καρδία ἐλεήμων ἐστί, καῦσις καρδίας ὑπὲρ πάσης τῆς κτίσεως, ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ὀρνέων καὶ τῶν ζῴων καὶ τῶν δαιμόνων καὶ ὑπὲρ παντὸς κτίσματος. Καὶ πάλιν· ὅσον ἐσμὲν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ ἐν τῇ σαρκὶ καταλελειμμένοι, ἐὰν ἕως τῆς ἁψῖδος τῶν οὐρανῶν ὑψωθῶμεν, χωρὶς ἔργων καὶ μόχθου γενέσθαι ἡμᾶς, ἐν ἀμεριμνίᾳ τε εἶναι, οὐ δυνάμεθα· τοῦτό ἐστι τὸ τελείωμα, συγχώρησόν μοι· τὸ πλέον δὲ τούτου, μελέτη ἐστί· τουτέστι χωρὶς διανοίας. Καὶ ὁ Ἅγιος Μάξιμος· ἡ κατὰ ἀρετὴν φιλοσοφία, γνώμης ἀπάθειαν, ἀλλ' οὐ φύσεως ἐργάζεσθαι πέφυκε· καθ' ἣν δηλαδὴ τὴν γνωμικὴν ἀπάθειαν, ἡ κατὰ νοῦν τῆς θείας ἡδονῆς ἐπιγίνεται χάρις. Καὶ αὖθις· ὁ λύπης καὶ ἡδονῆς σαρκὸς πεῖραν λαβών, λέγοιτ' ἂν δόκιμος, ὡς εὐχερείας καὶ δυσχερείας τῶν περὶ σάρκα πραγμάτων πεπειραμένος· τέλειος δέ, ὁ τὴν ἡδονὴν τῆς σαρκὸς καὶ τὴν ὀδύνην τῇ τοῦ λόγου δυνάμει καταπαλαίσας· ὁλόκληρος δέ, ὁ τὰς κατὰ τὴν πρᾶξιν καὶ τὴν θεωρίαν ἕξεις, ἀτρέπτους τῇ περὶ τὸ θεῖον συντονίᾳ διατηρήσας. Διὰ δὴ ταῦτα καὶ μείζων πασῶν τῶν ἀρετῶν ἡ διάκρισις εἶναι διώρισται, ὡς, ἐν οἷς ἂν ἐγγένηται, εὐδοκίᾳ Θεοῦ, ἐξὸν τῷ θείῳ φωτὶ αὐγαζομένοις, καὶ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα διακρίνειν ἠκριβωμένως πράγματα καὶ μυστικὰ καὶ ἀπόκρυφα θεάματα· εἶεν· ὥρα δὲ καθεξῆς μικρόν πως ὡς ἐφικτὸν διαμεθοδεῦσαί σοι καὶ τὴν τῆς προεπηγγελμένης ἱερᾶς καὶ θεοποιοῦ ἡσυχίας ἀρχήν, οἱονεὶ ἐκδηλότερον. Ὁ δὲ Θεὸς ἡγείσθω καὶ τῶν ἤδη ῥηθησομένων.

Περὶ τῶν πέντε ἐργασιῶν τῆς πρώτης καὶ οἷον εἰσαγωγικῆς ἡσυχίας τῶν ἀρχαρίων· ἤγουν προσευχῆς, ψαλμῳδίας, ἀναγνώσεως, μελέτης καὶ ἐργοχείρου.

με'. Διὰ πέντε ἐργασιῶν, δι' ὧν ὁ Θεὸς θεραπεύεται, ὀφείλει ὁ ἐν ἡσυχίᾳ ἀρχάριος διέρχεσθαι τὸ νυχθήμερον, δηλαδὴ ἐν προσευχῇ, ἤτοι μνήμῃ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ διηνεκῶς εἰσαγομένῃ*, ὡς προείρηται, διὰ πνοῆς ῥινὸς ἐν τῇ καρδίᾳ ἠρέμα, καὶ αὖθις οὕτως ἐξαγομένῃ· μεμυκότων χειλέων, δίχα τῆς οἱασοῦν ἄλλης ἐννοίας καὶ φαντασίας, ἥτις δι' ἐγκρατείας περιεκτικῆς, γαστρός, φαμέν, ὕπνου τε καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων, ἔνδον τοῦ κελλίου, σὺν ταπεινώσει εἰλικρινεῖ κατορθοῦται, ἐν ψαλμῳδίᾳ, ἐν ἀναγνώσει ἔκ τε τοῦ ἱεροῦ ψαλτηρίου, ἀποστόλου καὶ τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων, τῶν τε συγγραμμάτων τῶν θεοφόρων καὶ Ἁγίων Πατέρων καὶ μάλιστα τῶν περὶ προσευχῆς καὶ νήψεως κεφαλαίων· πρὸς δέ, καὶ τῶν λοιπῶν ἐνθέων λογίων τοῦ Πνεύματος, ἐν ἐμπόνῳ καρδίας μνήμῃ τῶν ἁμαρτημάτων καὶ ἐν μελέτῃ κρίσεως Θεοῦ, ἢ θανάτου, ἢ κολάσεως, ἢ ἀπολαύσεως καὶ τῶν ὁμοίων καὶ ἐν ἐργοχείρῳ μικρῷ, ὡς ἀκηδίας φιμώτρῳ· καὶ πάλιν ἐπανακάμπτειν εἰς προσευχήν, κἂν βίαν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἕως οὗ ἐθίσῃ ὁ νοῦς τὸν ἴδιον ῥεμβασμὸν ἀποτίθεσθαι ῥᾳδίως τῇ πρὸς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἀδολεσχίᾳ ὁλικῇ καὶ μνήμῃ διηνεκεῖ καὶ τῇ πρὸς τὸ ἔνδον ταμεῖον, ἤγουν τὸν περὶ τῆς καρδίας ἀπόκρυφον χῶρον, συνεχεῖ ἐπινεύσει καὶ ἐρριζώσει πεπηγυίᾳ. Γράφει καὶ γὰρ ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· σπούδασον εἰσελθεῖν εἰς τὸ ταμεῖον τὸ ἔνδοθέν σου, καὶ ὄψει τὸ ταμεῖον τὸ οὐράνιον· ἕν γάρ ἐστι τοῦτο κἀκεῖνο· καὶ ἐν μιᾷ εἰσόδῳ θεωρεῖς τὰ ἀμφότερα. Καὶ ὁ Ἅγιος Μάξιμος· ἡ καρδία ἡγεμονεύει ὅλου τοῦ ὀργάνου, καὶ ἐπὰν κατάσχῃ τὰς νομὰς τῆς καρδίας ἡ χάρις, βασιλεύει ὅλων τῶν λογισμῶν καὶ τῶν μελῶν· ἐκεῖ γάρ ἐστιν ὁ νοῦς καὶ πάντες οἱ λογισμοὶ τῆς ψυχῆς· ἐκεῖ τοίνυν δεῖ σκοπεῖν, εἰ ἐνέγραψεν ἡ χάρις τοῦ Παναγίου Πνεύματος τοὺς νόμους· ἐκεῖ· ποῦ; ἐν τῷ ἡγεμονικῷ ὀργάνῳ, ἐν τῷ τῆς χάριτος θρόνῳ, ὅπου ὁ νοῦς καὶ τῆς ψυχῆς πάντες οἱ λογισμοί, ἐν τῇ καρδίᾳ δηλαδή.

* Ἐν ἄλλοις προσαγομένῃ.

Ὅθεν ἄρχεσθαι δεῖ τοὺς ἐθέλοντας κατὰ λόγον ἡσυχάσαι, καὶ τίς ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ αὔξησις καὶ ἡ προκοπὴ καὶ ἡ τελείωσις.

μς'. Αὕτη ἡ ἐργασία τῶν ἀρχαίων Μοναχῶν ἡ πρώτη καὶ οἷον εἰσαγωγικὴ τῶν αἱρουμένων κατὰ λόγον ἡσυχάσαι· ἀρχομένων μὲν ἀπὸ φόβου Θεοῦ καὶ ἐκπληρώσεως τῆς κατὰ δύναμιν πασῶν τῶν θεοποιῶν ἐντολῶν· ἀμεριμνίας ἐξ εὐλόγων καὶ ἀλόγων πραγμάτων, καὶ πρό γε, πίστεως καὶ ἀποφυγῆς τῶν ἐναντίων παντελοῦς, καὶ πρὸς τὸ ὄντως ὂν ἀκραιφνοῦς διαθέσεως, ὡς προείρηται· αὐξανομένων δὲ ἐλπίδι ἀκαταισχύντῳ, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας προβαινόντων τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ[1], τῷ διὰ προσευχῆς καρδιακῆς καθαρᾶς καὶ ἀρρεμβάστου ἐγγινομένῳ, ὁλικῷ ἐνθέῳ καὶ διαφόρῳ ἔρωτι, καὶ οὕτω τελειουμένῳ, τῇ ἀκινήτῳ καὶ ἀκλινεῖ πνευματικῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἐκ τῆς τελείας ἀγάπης πηγαζο-

1. Πρβλ. Ἐφεσ. δ', 13.

μένῃ πρὸς μόνον μόνῃ ἀμέσῳ ἐκστάσει, ἁρπαγῇ τε καὶ ἑνότητι τοῦ ἄκρου ἐφετοῦ, ὅπερ ἐστὶν ἡ διὰ πράξεως πρὸς θεωρίαν ἀπλανὴς προκοπὴ καὶ ἀνάστασις*· ἥν περ παθὼν καὶ ὁ Θεοπάτωρ Δαβὶδ καὶ ἀλλοιωθεὶς τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἀλλοίωσιν[1], μέγα ἀνεβόησεν· Ἐγὼ εἶπα ἐν τῇ ἐκστάσει μου· πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης[2]. Καὶ ἕτερος τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ διαπρεψάντων· ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν[3]. Καὶ τοῦτο συμπεραίνων ὁ Μέγας Παῦλος ἐπάγει τό, ἡμῖν δὲ ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ· τὸ γὰρ πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ[4].

* Ἴσως ἀνάτασις.

Περὶ τάξεως ἡσυχίας ἀρχαρίων.

μζ'. Ὁ τοίνυν, ὡς προείπομεν, ἀρχάριος ὀφείλει μὴ συνεχῶς ἐξέρχεσθαι τῆς αὐτοῦ κέλλης· ὁμιλίας τε καὶ θεωρίας ἀπέχεσθαι πάντων, εἰ μὴ διὰ πολλὴν ἀνάγκην, καὶ τότε μετὰ προσοχῆς καὶ ἀσφαλείας καὶ σπανίως, ὥς φησιν ὁ θεῖος Ἰσαάκ. Περὶ παντὸς πράγματος αὕτη ἡ μνήμη ἐμμεινάτω ἐν σοί, ὅτι κρείττων ἐστὶν ἡ βοήθεια ἡ ἐκ τῆς παραφυλακῆς, ὑπὲρ τὴν βοήθειαν τὴν ἐξ ἔργων· καὶ ὅτι γε, μὴ μόνον ἀρχαρίοις, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς προκόπτουσιν ἤδη σκορπισμὸν καὶ διάχυσιν τὰ τοιαῦτα προξενεῖ, ὡς ὁ αὐτὸς αὖθις Ἅγιος Ἰσαάκ φησιν· ὅτι ἡ ἀνάπαυσις τοὺς νέους βλάπτει μόνον, ἡ δὲ λύσις καὶ τοὺς νέους καὶ τοὺς γέροντας· καὶ ἡ ἡσυχία τὰς ἔξω αἰσθήσεις νεκροῖ καὶ τὰς ἔσω κινήσεις ἐγείρει· ἡ δὲ ἔξω ἀναστροφὴ τὰ ἐναντία τούτων πράττει, ἤγουν τὰς ἔξω αἰσθήσεις ἐγείρει καὶ τὰς ἔσω κινήσεις νεκροῖ. Καὶ ὁ μὲν τὴν πρᾶξιν, ναὶ μὴν καὶ τὴν κατὰ τὸ εὖ πράττειν ὁδὸν τῆς ἡσυχίας οὕτως εἰπὼν ὑπεμφαίνει. Ὁ δὲ τῆς Κλίμακος, τὸν κατὰ τὴν τρίβον καλῶς πράττοντα καὶ βαδίζοντα διὰ τῶν ἑξῆς ἐπισημαίνει γράφων· ἡσυχαστής ἐστιν ὁ τὸ ἀσώματον ἐν σωματικῷ οἴκῳ περιορίζειν φιλονεικῶν, τὸ παραδοξότατον· καί, ἡσυχαστής ἐστιν ἐκεῖνος ὁ εἰπών· ἐγὼ καθεύδω καὶ ἡ καρδία μου ἀγρυπνεῖ[5]· καί, κλεῖε μὲν θύραν κέλλης σώματι καὶ θύραν γλώττης φθέγματι καὶ ἔνδον πύλην πνεύμασιν.

Περὶ τῆς διὰ προσοχῆς καὶ νήψεως προσευχῆς καρδιακῆς, καὶ τῆς ἐργασίας αὐτῆς.

μη'. Ἡ σὺν προσοχῇ καὶ νήψει γινομένη ἔνδον καρδίας, ὡς εἴρηται, προσευχή, χωρὶς ἄλλης ἐννοίας, δηλονότι καὶ φαντασίας τῆς οἱασοῦν, διὰ μὲν τοῦ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, πρὸς αὐτὸν τὸν μνημονευόμενον Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἀΰλως καὶ ἀλαλήτως παντάπασιν ὁ νοῦς ἀνατείνεται· διὰ δὲ τοῦ ἐλέησόν με, παλινδρομεῖ καὶ κινεῖται πρὸς ἑαυτόν,

1. Ψαλμ. 76, 11.
2. Ψαλμ. 115,2.
3. Α' Κορ. β', 9.
4. Α' Κορ. β', 10.
5. Ἆσμ. Ἀσμ. ε', 2.

ὡς οὐκ ἀνεχόμενος ἑαυτοῦ μὴ ὑπερεύχεσθαι· πρὸς ἀγάπην δὲ προκόψας διὰ πείρας ἑνικῶς, τὸ καθόλου πρὸς αὐτὸν τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἀνατείνεται, τοῦ δευτέρου πληροφορίαν ἐναργῆ λαβών.

Ὅπως τὴν προσευχὴν οἱ θεῖοι Πατέρες παρέδωσαν λέγειν ἡμᾶς· καὶ ὅτι διαφόρως, καὶ τίς ἡ προσευχή.

μθ'. Διόπερ οὐκ ἀεὶ τὴν προσευχὴν ὁλόκληρον οἱ θεῖοι Πατέρες πάντες παραδιδόντες φαίνονται· ἀλλ' ὁ μέν, ὁλόκληρον, ὁ δέ, τὸ ἥμισυ, ὁ δέ, ἀπὸ μέρους, καὶ ἕτερος, ἑτέρως, πρὸς τὴν τοῦ προσευχομένου ἴσως δύναμιν καὶ κατάστασιν. Καὶ ὁ μὲν θεῖος Χρυσόστομος ὁλόκληρον αὐτὴν παραδίδωσιν, οὕτω λέγων· Παρακαλῶ ὑμᾶς ἀδελφοὶ τὸν κανόνα τῆς προσευχῆς μηδέποτε καταπατήσητε ἢ καταφρονήσητε· ἤκουσα γάρ ποτε τῶν Πατέρων λεγόντων· ὅτι ποῖος ἐκεῖνος ὁ μονάζων, ἐὰν τὸν κανόνα καταφρονήσῃ ἢ καταπατήσῃ. ἀλλὰ ὀφείλει εἴτε ἐσθίει, εἴτε πίνει, εἴτε καθέζεται, εἴτε διακονεῖ, εἴτε ὁδεύει, εἴτε τι ἕτερον ποιεῖ, ἀδιαλείπτως κράζειν τό, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με, ἵνα αὕτη ἡ μνήμη τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐρεθίσῃ πρὸς πόλεμον τὸν ἐχθρόν· πάντα γὰρ διὰ τῆς μνήμης ἔχει εὑρεῖν ἡ βιαζομένη ψυχή, εἴτε πονηρά, εἴτε ἀγαθά. Πρῶτον δὲ τὸ κακὸν ἔχει ἰδεῖν ἔσωθεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ τότε τὰ καλά. Ἡ γὰρ μνήμη ἔχει κινῆσαι τὸν δράκοντα καὶ ἡ μνήμη ἔχει αὐτὸν ταπεινῶσαι· ἡ μνήμη ἐλέγξαι τὴν ἐν ἡμῖν οἰκοῦσαν ἁμαρτίαν[1], καὶ ἡ μνήμη ἔχει αὐτὸν δαπανῆσαι καὶ κινῆσαι πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ ἐν τῇ καρδίᾳ· καὶ ἡ μνήμη ἔχει αὐτὴν νικῆσαι καὶ ἐκριζῶσαι κατὰ μέρος· ἵνα τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ κατερχόμενον εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας, τὸν μὲν δράκοντα τὸν κρατοῦντα τὰς νομὰς ταπεινώσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν σώσῃ καὶ ζωοποιήσῃ. Ἀδιαλείπτως τοίνυν παράμεινον τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἵνα καταπίῃ ἡ καρδία τὸν Κύριον καὶ ὁ Κύριος τὴν καρδίαν καὶ γένηται τὰ δύο εἰς ἕν· ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο οὐκ ἔστι μιᾶς ἡμέρας ἢ δύο, ἀλλὰ χρόνου πολλοῦ καὶ καιροῦ· πολλοῦ γὰρ ἀγῶνος καὶ χρόνου χρεία, ὅπως ἐκβληθῇ ὁ ἐχθρὸς καὶ ἐνοικήσῃ ὁ Χριστός. Καὶ αὖθις· χρὴ ἀσφαλίζεσθαι καὶ ἡνιοχεῖν τὸν νοῦν καὶ χαλιναγωγεῖν αὐτὸν καὶ πάντα λογισμὸν καὶ πᾶσαν τοῦ πονηροῦ ἐνέργειαν κολάζειν διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ ὅπου τὸ σῶμα ἵσταται, ἐκεῖ ἔστω καὶ ὁ νοῦς· ἵνα μέσον τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς καρδίας μηδὲν ἕτερον εὑρίσκηται ὡς μεσότειχον ἢ φραγμὸς ἐπισκοτοῦν τὴν καρδίαν καὶ χωρίζον τὸν νοῦν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν δὲ καί ποτε ἁρπάξῃ τὸν νοῦν, οὐ χρὴ τοῖς λογισμοῖς ἐγχρονίζειν, ἵνα μὴ ἡ συγκατάθεσις τῶν λογισμῶν εἰς πρᾶξιν αὐτῷ λογισθῇ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, ὅτε κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων[2]. Σχολάσατε τοίνυν διὰ παντὸς καὶ παρα-

1. Πρβλ. Ῥωμ. ζ', 17.
2. Ῥωμ. β', 16.

μείνατε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ἕως οὗ οἰκτειρήσῃ ἡμᾶς[1]· καὶ μηδὲν ἕτερον ζητεῖτε ἢ μόνον ἔλεος παρὰ τοῦ Κυρίου τῆς δόξης[2]· ζητοῦντες δὲ ἔλεος, ἐν ταπεινῇ καὶ ἐλεεινῇ καρδίᾳ ζητεῖτε· καὶ βοᾶτε ἀπὸ πρωῒ ἕως ἑσπέρας, εἰ δυνατὸν καὶ ὅλην τὴν νύκτα, τό, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με· καὶ βιάσασθε τὸν νοῦν ὑμῶν εἰς τοῦτο τὸ ἔργον ἕως θανάτου· πολλῆς γὰρ βίας χρείαν ἔχει τὸ ἔργον τοῦτο, ὅτι στενή ἐστιν ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν[3] καὶ οἱ βιαζόμενοι εἰσέρχονται ἐν αὐτῇ· βιαστῶν γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν Οὐρανῶν[4]. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς μὴ χωρίζετε τὰς καρδίας ὑμῶν ἀπὸ Θεοῦ, ἀλλὰ προσμένετε καὶ φυλάσσετε αὐτὰς μετὰ τῆς μνήμης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πάντοτε· ἕως οὗ ἐμφυτευθῇ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἔσω ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ μηδὲν ἕτερον ἐννοῇ, ἵνα μεγαλυνθῇ ὁ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. Πρὸ δέ γε τούτου ὁ Μέγας Παῦλος τὸν Κύριον Ἰησοῦν γράφων φησίν· ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου Κύριον Ἰησοῦν καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ· καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν[5]. Καὶ αὖθις· οὐδεὶς λέγει Κύριον Ἰησοῦν, εἰμὴ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ[6]· προστίθησι δὲ τὸ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ, τουτέστιν ὅταν ἐνέργειαν Πνεύματος Ἁγίου δέξηται ἡ καρδία, δι᾿ ἧς καὶ προσεύχεται· ὅπερ ἐστὶ τῶν προκοψάντων καὶ ἐν αὐτοῖς ἐναργῶς ἐνοικοῦντα τὸν Χριστὸν πεπλουτηκότων. Ἀκόλουθα τούτῳ φάσκει καὶ ὁ Ἅγιος Διάδοχος· ἀπαιτεῖ ἡμᾶς πάντως ὁ νοῦς, ὅταν αὐτοῦ πάσας τὰς διεξόδους τῇ μνήμῃ ἀποφράξωμεν τοῦ Θεοῦ, ἔργον ὀφεῖλον πληροφορεῖν αὐτοῦ τὴν ἐντρέχειαν· δεῖ οὖν αὐτῷ διδόναι τό, Κύριε Ἰησοῦ μόνον εἰς ὁλόκληρον πραγματείαν τοῦ σκοποῦ· οὐδεὶς γάρ, φησί, λέγει Κύριον Ἰησοῦν, εἰμὴ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ[7]. Ἀλλ᾿ αὐτὸ στενῶς τὸ ῥῆμα διὰ παντὸς ἐν τοῖς ταμείοις αὐτοῦ θεωρείτω, ἵνα μὴ εἰς φαντασίας ἐκτρέποιτό τινας. Ὅσοι γὰρ τοῦτο τὸ ἔνδοξον καὶ πολυπόθητον ὄνομα ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας μελετῶσιν ἀπαύστως, οὗτοι δύνανται καὶ τὸ φῶς τοῦ νοῦ ὁρᾶν ποτε. Στενῇ γὰρ μερίμνῃ ὑπὸ τῆς διανοίας κρατούμενον, πάντα τὸν ἐπιπολάζοντα ῥύπον τῇ ψυχῇ ἐν αἰσθήσει ἱκανῇ καταφλέγει· καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν, φησί, πῦρ καταναλίσκον[8]. Ὅθεν καὶ εἰς ἀγάπην λοιπὸν πολλὴν τὴν ψυχὴν τῆς αὐτοῦ δόξης προσκαλεῖται ὁ Κύριος· ἐγχρονίζον γὰρ ἐκεῖνο τὸ ἔνδοξον καὶ πολυπόθητον ὄνομα, διὰ τῆς μνήμης τοῦ νοῦ, τῇ θέρμῃ τῆς καρδίας, ἕξιν ἡμῖν ἐμποιεῖ πάντως τοῦ ἀγαπᾶν τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ, μηδενὸς ὄντος λοιπὸν τοῦ ἐμποδίζοντος. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ μαργαρίτης ὁ πολύτιμος[9], ὅν τινα πωλήσας πᾶσάν τις τὴν περιουσίαν αὐτοῦ κτήσασθαι δύναται καὶ ἔχειν ἀνεκλάλητον ἐπὶ τῇ αὐτοῦ εὑρέσει χαράν. Ὁ δὲ Ἅγιος Ἡσύχιος τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν οὕτω γράφων ἐπιτίθησιν· ἀναπτᾶσα ψυχὴ διὰ θανάτου ἐν

1. Πρβλ. Ψαλμ. 122,2. 2. Πρβλ. Α' Κορ. β', 8. 3. Ματθ. ζ', 14.
4. Ματθ. ια', 12. 5. Ῥωμ. ι', 9-10. 6. Α' Κορ. ιβ', 3.
7. Α' Κορ. ιβ', 3. 8. Ἑβρ. ιβ', 29. 9. Ματθ. ιγ', 46.

ἀέρι ἐν πύλαις οὐρανίαις μεθ᾿ ἑαυτῆς ὑπὲρ αὐτῆς Ἰησοῦν ἔχουσα, οὔτε ἐκεῖ τοὺς ἐχθροὺς αὐτῆς αἰσχυνθήσεται, ἀλλὰ παρρησίᾳ ὡς νῦν καὶ τότε λαλήσει ἐν πύλαις πρὸς αὐτούς, μόνον ἕως ἐξόδου αὐτῆς μὴ ἐκκακήσῃ βοᾶν πρὸς Χριστὸν Ἰησοῦν ἡμέρας τε καὶ νυκτός· καὶ αὐτὸς ποιῶν ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν αὐτῆς ἐν τάχει, κατὰ τὴν ἀψευδῆ αὐτοῦ καὶ θείαν ὑπόσχεσιν, ἣν ἔφη περὶ τοῦ κριτοῦ τῆς ἀδικίας[1], καὶ ναὶ λέγω ὑμῖν ποιήσει καὶ ἐν τῇ ζωῇ τῇ παρούσῃ καὶ μετὰ τὴν τοῦ σώματος αὐτῆς ἔξοδον. Ὁ δέ γε τῆς Κλίμακος, ὃν Ἰησοῦν μόνον φάσκων· Ἰησοῦ ὀνόματι μάστιζε πολεμίους· οὐ γάρ ἐστιν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ ἰσχυρότερον ὅπλον· καὶ οὐδὲν ἄλλο προστίθησι. Καὶ αὖθις δέ φησιν· Ἰησοῦ μνήμη κολληθήτω ἡ πνοή σου, καὶ τότε γνώσῃ ἡσυχίας ὠφέλειαν.

Ἔτι, ὅτι οὐ μόνον παρὰ τῶν εἰρημένων Ἁγίων Πατέρων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτῶν τῶν κορυφαίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου καὶ Ἰωάννου εὕρηται μεμυσταγωγημένα πως ἐν πνεύματι τὰ τῆς ἱερᾶς καὶ θεοποιοῦ προσευχῆς ῥήματα.

ν'. Οὐ μόνον δὲ πρὸς τουτωνὶ τῶν εἰρημένων Θεοφόρων Πατέρων καὶ τῶν κατ᾿ αὐτοὺς εὑρήσει τις τὰ τῆς ἱερᾶς προσευχῆς τοιαῦτα ῥήματά πως μεμυσταγωγημένα, ἀλλ᾿ οὖν πρό γε τούτων καὶ ἀπ᾿ αὐτῶν τῶν πρώτων καὶ κορυφαίων Ἀποστόλων, τοὺς περὶ Πέτρον, φαμέν, καὶ Παῦλον καὶ Ἰωάννην. Ὁ μὲν γάρ φησιν, ὡς προέφημεν, οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰμὴ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ[2]. Ὁ δέ, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο[3]· καί, πᾶν πνεῦμα, ὃ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν[4]. Ὁ δέ γε πρόκριτος τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν πρὸς τὴν πρὸς αὐτοὺς τοὺς Ἀποστόλους τοῦ Σωτῆρος καὶ Διδασκάλου ἐπερώτησιν, τὴν τίνα με λέγουσιν εἶναι οἱ ἄνθρωποι, τὴν μακαριωτάτην ἀντεπάγων ὁμολογίαν, ἀπεκρίνατο· σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος[5]. Διά τοι τοῦτο καὶ οἱ μετ᾿ αὐτούς, ἡμῶν δὲ κλεινοὶ παιδοτρίβαι καὶ μᾶλλον οἱ τὸν ἄζυγον καὶ ἐρημικὸν καὶ ἥσυχον βίον ὁδεύσαντες, τὰς τοιαύτας χρήσεις ὡς σποράδην καὶ ἀνὰ μέρος τοῖς τρισὶ τουτοισὶ στύλοις τῆς εὐαγοῦς Ἐκκλησίας προδιαγγελθείσας, ὡς θείας φωνὰς κατὰ ἀποκάλυψιν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι προτεθεσπισμένας· ναὶ μὴν καὶ διά γε τριῶν ἀξιοπίστων τὰ πολλὰ μεμαρτυρημένας· διὰ δὲ τριῶν φησὶ μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα[6]· οὗτοι οἱ οὐρανόφρονες εἰς τὸ ἓν συνάψαντες ἄριστά τε καὶ μετὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῖς Ἁγίου Πνεύματος συναρμόσαντες, στήλην προσευχῆς προσηγορεύκασι καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα παρέδωκαν, κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον κρατεῖν τε καὶ φυλάττειν αὐτήν. Ὅρα μέντοι καὶ τάξιν καὶ ἀκολουθίαν, σφόδρα τὸ ἐξαίσιον μετὰ τῆς ἄνωθεν σοφίας ἔχουσαν·

1. Λουκ. ιη', 1-8. 2. Α' Κορ. ιβ', 3. 3. Ἰωάν. α', 17.
4. Α' Ἰωάνν. δ', 2. 5. Ματθ. ις', 16. 6. Ματθ. ιη', 16.

Ὁ μὲν γάρ φησι Κύριον Ἰησοῦν, ὁ δὲ Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ δὲ Χριστὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· ὡσανεί πως ὁ εἷς τῷ ἑτέρῳ ἑπόμενος καὶ προσεχῶς ἀλλήλων ἐχόμενοι, τῇ τε συμφωνίᾳ καὶ τῷ συνδέσμῳ τῶν τοιῶνδε θεουργῶν ῥημάτων. Ἴδοις γὰρ ἂν τούτων ἕκαστον τὸ ἐπὶ τέλος ὂν θατέρῳ, ὡς ἀρχὴν θάτερον* τοῦτο λαμβάνοντα· καὶ οὕτω προβαῖνον ἄχρι τῶν τριῶν· τὸ δ' αὐτὸ κἂν τῇ προσθήκῃ τῆς τοῦ πνεύματος σημασίας ἐπόψει· εἰρηκότος γὰρ τοῦ μακαρίου Παύλου, τὸ οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰμὴ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ[1]· τούτῳ δὴ τῷ ἐπὶ τέλους κειμένῳ, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον λέγομεν, ἀρχῇ κέχρηται ὁ βροντόφωνος Ἰωάννης, εἰπών· πᾶν πνεῦμα ὃ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐληλυθότα ἐν σαρκί, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι[2]. Ταῦτα δὲ προὔθηκαν ἅπασιν, οὐκ οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ τῇ τοῦ Παναγίου παλάμῃ κινούμενοι Πνεύματος. Καὶ γὰρ ἡ τοῦ θειοτάτου Πέτρου δι' ἀποκαλύψεως ὁμολογία ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ ἐστὶν ἐνεργουμένη. Πάντα γάρ, φησίν, ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται[3]. Καὶ οὕτω γοῦν τὸ οἱονεὶ ἔντριττον καὶ ἄρρηκτον σπαρτίον[4] τῆς θεοποιοῦ προσευχῆς μάλα σοφῶς καὶ ἐπιστημονικῶς ἐξυφανθέν τε καὶ συρραφὲν καὶ συναρμολογηθὲν καὶ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς διαβαίνει τὸν ἴσον τρόπον τηρούμενον· τῆς μέντοι ἐλέησόν με λέξεως τὴν προσθήκην οἱ καθεξῆς θεῖοι Πατέρες, τοῖσδε τοῖς τῆς προσευχῆς σωτηρίοις ῥήμασιν, ἤγουν τοῦ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, συνήρμοσαν καὶ ἐπέταξαν καὶ μᾶλλον διὰ τοὺς κατ' ἀρετὴν νηπιωδεστέρους; ἤγουν τοὺς ἀρχαρίους καὶ ἀτελεῖς. Οἱ γὰρ προβεβηκότες καὶ τέλειοι κατὰ Χριστόν, δι' ἑνὸς ἑκάστου τῶν τοιούτων χρησμῶν, ἤγουν τοῦ Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ· ναὶ μὴν ἔσθ' ὅτε, καὶ ἐκ μόνης τῆς Ἰησοῦ προσηγορίας ἱκανοῦνται καὶ ὡς ὁλόκληρον ἐργασίαν τοῦτο προσευχῆς ἐνστερνίζονται καὶ ἀσπάζονται, οἷα δὴ διὰ τούτου, ἀρρήτου καὶ πάντα νοῦν καὶ πᾶσαν ὄψιν καὶ ἀκοὴν ὑπερνικώσης ἡδονῆς καὶ θυμηδείας πληρούμενοι· καὶ οὕτω τοίνυν ἔξω σαρκὸς καὶ κόσμου γινόμενοι οἱ τρισόλβιοι, μύοντες τὰς αἰσθήσεις τῇ ἐνοικούσῃ αὐτοῖς θείᾳ δωρεᾷ τε καὶ χάριτι βακχικῶς τε καὶ μακαρίως ἐρωτοληπτούμενοι, καθαίρονται καὶ φωτίζονται καὶ τελειοῦνται, ἅτε τὴν τῆς ὑπερουσίου θεότητος ὑπερφυᾶ καὶ ἄναρχον καὶ ἄκτιστον χάριν ἀπαρτίως ἐν ἀρραβῶνος μέρει κατοπτριζόμενοι ἀδήλως· τῇ μνήμῃ καὶ μόνῃ καὶ δὴ καὶ μελέτῃ, ὡς εἴρηται, τῆς μιᾶς ἑκάστης τῶν δηλωθεισῶν προσηγοριῶν τοῦ Θεανθρώπου Λόγου ἱκανούμενοι, καὶ διὰ ταύτης εἰς ἁρπαγὰς καὶ γνώσεις καὶ Ἀποκαλύψεις ὑπεραιρόμενοι καὶ καταξιούμενοι ἀλαλήτους ἐν πνεύματι· τούτων εἰς ἐναργῆ πληροφορίαν καὶ πίστωσιν σαφεστάτην ὁ γλυκύτατος καὶ φιλόψυχος Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὗ οἱ λόγοι ἔργα καὶ τὰ ῥήματα κατ' αὐτὸν πνεῦμά εἰσι καὶ ζωή εἰσιν[5], ἀπεφήνατο μάλα διαπρυσίως, ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθαι ποιεῖν οὐδέν[6]· καί,

* Ἴσως θατέρου.

1. Α' Κορ. ιβ', 3. 2. Α' Ἰωάνν. δ', 2. 3. Α' Κορ. ιβ', 11.
4 Πρβλ. Ἐκκλησ. δ', 12. 5. Ἰωάνν: ς', 63. 6. Ἰωάνν. ιε', 5.

ἐάν τι αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐγὼ ποιήσω[1]. Καὶ αὖθις· ὅ,τι ἂν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου, τοῦτο ποιήσω[2]· καὶ τὰ ἑξῆς κατὰ τὰ προαποδοθέντα ἡμῖν.

Ὅτι ἔξεστι καὶ τοῖς ἀρχαρίοις ποτὲ μὲν ὅλοις τῆς προσευχῆς ῥήμασι, ποτὲ δὲ ἐν μέρει ταύτης προσεύχεσθαι, ἔνδον μέντοι τῆς καρδίας καὶ ἀεί, καὶ περὶ τοῦ μὴ μετατάσσειν* συνεχῶς τὰ ῥήματα.

* Ἴσως μεταλλάσσειν.

να'. Ἔξεστι δὲ καὶ τοῖς ἀρχαρίοις ποτὲ μὲν ὅλοις τοῖς τῆς προσευχῆς ῥήμασι, ποτὲ δὲ ἐν μέρει ταύτης προσεύχεσθαι· ἔνδον μέντοι καρδίας καὶ διηνεκῶς. Κατὰ γὰρ τὸν Ἅγιον Διάδοχον, ὁ ἐνδημῶν ἀεὶ τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ, ἐκδημεῖ πάντως τῶν ὡραίων τοῦ βίου. Πνεύματι γὰρ περιπατῶν, τὰς τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίας εἰδέναι οὐ δύναται[3]. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν ἀρετῶν τοὺς περιπάτους ὁ τοιοῦτος ποιεῖται, αὐτὰς ὥσπερ τὰς ἀρετὰς πυλωροὺς ἔχων τοῦ τῆς ἁγνείας πολίσματος· διὸ δὴ καὶ ἄπρακτοι λοιπὸν αἱ τῶν δαιμόνων γίνονται μηχαναὶ ἐπ' αὐτῷ. Γράφει δὲ καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· τοῦ ἐπισκεπτομένου τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν πάσῃ ὥρᾳ, εὐφραίνεται ἡ καρδία ἐν ταῖς ἀποκαλύψεσι· καὶ ὁ συνάγων τὴν θεωρίαν αὐτοῦ ἔσωθεν ἐν ἑαυτῷ θεωρεῖ τὴν αὐγὴν τοῦ πνεύματος· ὅστις ἐβδελύξατο πάντα μετεωρισμόν, θεωρεῖ τὸν δεσπότην αὐτοῦ ἔσωθεν τῆς καρδίας αὐτοῦ· μηδέ γε συνεχῶς ἐναλλάσσειν τὰς ῥήσεις τῆς προσευχῆς, ἵνα μὴ τῇ συνεχεῖ ἐναλλαγῇ καὶ μεταφορᾷ, ἀστασίαν ὡσανεί τινα καὶ ἐκκλινισμὸν ἐθίσας ὁ νοῦς, ἀπαγὴς καὶ ἄκαρπος διαμείνῃ, ὡς τὰ συνεχῶς μετακινούμενα καὶ μεταφυτευόμενα δένδρα.

Ὅτι ὁ καρπὸς ἔνδον καρδίας προσεύχεσθαι· καὶ χρόνου μακροῦ δεῖται καὶ ἀγῶνος καὶ βίας· καὶ ἁπλῶς πᾶν ἀγαθὸν διὰ πολλοῦ μόχθου καὶ καιροῦ κατορθοῦται.

νβ'. Καὶ τοῦτο δὲ τὸ ἀεὶ ἔνδον καρδίας προσεύχεσθαι, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ τούτου ἐπέκεινα, οὐχ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε καὶ διὰ βραχέος πόνου καὶ μικροῦ κατορθοῦται· εἴπερ ἄρα καὶ τοῦτο σπανίως ἔν τισι κατὰ ἀπόρρητον οἰκονομίαν εὕρηται· ἀλλὰ καὶ χρόνου μακροῦ καὶ καμάτου καὶ ἀγῶνος σωματικοῦ τε καὶ ψυχικοῦ καὶ βίας πολλῆς καὶ ἐπιτεταμένης πρὸς κατόρθωσιν δεῖται. Κατὰ γὰρ τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς ἐλπιζομένης ἐν μεθέξει γενέσθαι ἡμᾶς* δωρεᾶς τε καὶ χάριτος, ἀναλόγους τὸ κατὰ δύναμιν χρὴ καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς ἀγῶνας καταβαλέσθαι καὶ τὰς ὥρας ἐπιμετρεῖν· ἢ δέ ἐστι κατὰ τοὺς ἱεροδιδασκάλους, τὸ ἐκβληθῆναι ἐκ τῶν τῆς καρδίας νομῶν τὸν ἐχθρὸν καὶ κατοικῆσαι ἐναργῶς ἐν αὐτῇ τὸν Χριστόν. Λέγει καὶ γὰρ ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· ὁ θέλων ἰδεῖν τὸν Κύριον, μηχανᾶται καθαρίσαι

* Ἴσως ἡμῖν.

1. Ἰωάνν. ιδ', 14. 2. Ἰωάνν. ιδ', 13. 3. Πρβλ. Γαλ. ε', 16.

αὐτοῦ τὴν καρδίαν ἐν ἀδιαλείπτῳ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ· καὶ οὕτως ἐν τῇ λαμπρότητι τῆς διανοίας αὐτοῦ ἐν πάσῃ ὥρᾳ ὄψεται τὸν Κύριον. Καὶ ὁ Ἅγιος Βαρσανούφιος· ἐὰν μὴ ἡ ἔσωθεν ἐργασία μετά γε Θεοῦ βοηθήσῃ τῷ ἀνθρώπῳ, ἐπὶ ματαίῳ πρὸς τὴν ἔξωθεν κοπιᾷ· ἡ γὰρ ἐσωτέρα ἐργασία σὺν πόνῳ καρδίας φέρει τὴν καθαρότητα, ἡ δὲ καθαρότης τὴν ἀληθινὴν τῆς καρδίας ἡσυχίαν· ἡ δὲ ἡσυχία αὕτη τὴν ταπείνωσιν· ἡ δὲ ταπείνωσις κατοικητήριον Θεοῦ κατασκευάζει τὸν ἄνθρωπον· ἀπὸ δὲ τῆς κατοικήσεως ταύτης, σὺν τοῖς πάθεσιν οἱ δαίμονες ἐξορίζονται· καὶ γίνεται ὁ ἄνθρωπος οὕτω ναὸς τοῦ Θεοῦ πλήρης ἁγιάσματος, πλήρης φωτισμοῦ, καθαρότητός τε καὶ χάριτος. Μακάριος οὖν ἐκεῖνος, ὁ τὸν ἑαυτοῦ Κύριον ἐν ἀδύτοις καρδίας ἐνοπτριζόμενος, ἐκχέων τὴν ἑαυτοῦ δέησιν μετὰ κλαυθμοῦ ἐνώπιον τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος. Καὶ ὁ ὅσιος Ἰωάννης ὁ Καρπάθιος· πολλοῦ ἀγῶνος καὶ χρόνου χρεία ἐν ταῖς προσευχαῖς, ὅπως εὕρωμεν ἐν τῇ ἀπαρενοχλήτῳ τῆς διανοίας καταστάσει ἕτερόν τινα ἐγκάρδιον οὐρανόν, ἔνθα οἰκεῖ ὁ Χριστός, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος· ἢ οὐκ ἐπιγινώσκετε, ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; εἰ μήτι ἄρα ἀδόκιμοί ἐστε[1]. Καὶ ὁ Μέγας Χρυσόστομος· ἀδιαλείπτως παράμεινον τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἵνα καταπίῃ ἡ καρδία τὸν Κύριον καὶ ὁ Κύριος τὴν καρδίαν καὶ γένηται τὰ δύο ἕν. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο οὐκ ἔστι μιᾶς ἡμέρας ἢ δύο, ἀλλὰ χρόνου πολλοῦ καὶ καιροῦ. Πολλοῦ γὰρ ἀγῶνος καὶ χρόνου χρεία ὅπως ἐκβληθῇ ὁ ἐχθρὸς καὶ ἐνοικήσῃ ὁ Χριστός. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον, ὁ δὲ λόγος ἐπανερχέσθω πρός γε τὰ καθ' εἱρμὸν προκείμενα.

Περὶ προσευχῆς καρδιακῆς μὴ καθαρᾶς, καὶ ὅπως ἔρχεταί τις εἰς τὴν καθαρὰν καὶ ἀρρέμβαστον προσευχήν.

νγ'. Ἐκ τοῦ προσμένειν τῇ εἰρημένῃ μεθόδῳ τῆς καρδιακῆς καθαρᾶς καὶ ἀρρεμβάστου, εἰ καὶ μὴ καθαρᾶς ἴσως ἄλλως καὶ ἀρρεμβάστου προσευχῆς, δῆλον ὅτι διὰ τὰς ἐμποδὼν ταύτῃ γενομένας προλήψεις καὶ τοὺς λογισμούς, ἔρχεται ὁ ἀγωνιζόμενος ἐν ἕξει τοῦ ἀβιάστως καὶ ἀρρεμβάστως καὶ καθαρῶς καὶ ἀληθῶς προσεύχεσθαι· δηλαδὴ τῷ προσμένειν ἐν τῇ καρδίᾳ τὸν νοῦν καὶ μὴ μετὰ βίας καὶ ὀλιγώρως διὰ τῆς εἰσπνοῆς εἰσάγεσθαι καὶ αὖθις ἀποπηδᾶν· ἀλλὰ αὐτὸν ἀεὶ προσμένειν ταύτῃ καὶ ἀενάως οὕτω προσεύχεσθαι. Λέγει καὶ γὰρ ὁ Ἅγιος Ἡσύχιος· ὁ μὲν* ἔχων εὐχὴν καθαρὰν λογισμῶν, ὅπλον οὐκ ἔχει εἰς πόλεμον· εὐχὴν δὲ λέγω τὴν ἀενάως ἐνεργουμένην ἐν ἀδύτοις καρδίας, ἵνα τῇ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπικλήσει ὁ κρυφίως πολεμῶν μαστίζηται καὶ φλέγηται πολέμιος. Καὶ αὖθις· μακάριος οὗτος, ὃς οὕτω κεκόλληται Ἰησοῦ εὐχῇ ἐν διανοίᾳ καὶ φωνεῖ αὐτὸν ἀδιαλείπτως ἐν καρδίᾳ, ὥσπερ ἥνωται ὁ ἀὴρ τοῖς ἡμῶν σώμασιν, ἢ ὡς φλὸξ κηρῷ. Καὶ πάλιν· καὶ διερχόμενος μὲν ἥλιος ὑπὲρ γῆν, ποιεῖ

* Ἴσως μή.

1. Β' Κορ. ιγ', 5.

ἡμέραν· τὸ δὲ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἅγιον ὄνομα καὶ σεβάσμιον ἐν τῇ διανοίᾳ λάμπον τῇ συνεχείᾳ, γεννήσει ἀναριθμήτους ἡλιοφεγγοειδεῖς ἐννοίας.

Περὶ τῆς ἀρρεμβάστου καὶ καθαρᾶς καρδιακῆς προσευχῆς καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς τικτομένης θέρμης.

νδ'. Καὶ τοῦτο ἔστι τε καὶ ὀνομάζεται προσευχὴ καρδιακή, καθαρὰ καὶ ἀρρέμβαστος, ὡς εἴρηται, ἐξ ἧς γεννᾶταί τις θέρμη ἐν τῇ καρδίᾳ· κατὰ τό, ἐθερμάνθη ἡ καρδία μου ἐντός μου, καὶ ἐν τῇ μελέτῃ μου ἐκκαυθήσεται πῦρ[1]· πῦρ, ὅπερ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἦλθε βαλεῖν εἰς τὰς γαίας τῶν καρδιῶν ἡμῶν, τὰς πρὶν μὲν ἀκανθηφόρους τοῖς πάθεσι, νῦν δὲ πνευματοφόρους τῇ χάριτι, ὥς φησιν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τί ἤθελον εἰ ἤδη ἀνήφθη[2]. Ὃ δὴ καὶ τοὺς περὶ τὸν Κλεώπαν ποτέ, ἀναθερμάνασα καὶ ἐκκαύσασα* ἐκστατικῶς πρὸς ἀλλήλους βοᾶν ἐποίησε τό, οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν ἐν τῇ ὁδῷ[3]; Λέγει δὲ καὶ ὁ ἐκ Δαμασκοῦ Ἰωάννης ὁ πάνυ, ἔν τινι τροπαρίῳ τῶν πρὸς τὴν ὑπέραγνον Θεοτόκον αὐτοῦ μελισμάτων· Ἕλκει με πρὸς ὑμνῳδίαν πόθου τοῦ παρθενικοῦ, τὸ πῦρ τὸ ἐγκάρδιον. Γράφει δὲ καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· ἐκ τῆς ἐργασίας τῆς βιαίας τίκτεται ἡ θέρμη ἡ ἄμετρος, ἡ πυρπολουμένη ἐν τῇ καρδίᾳ ἐκ τῶν θερμῶν ἐνθυμήσεων τῶν καινῶς ἐπιπολευόντων τῇ διανοίᾳ· αὕτη δὲ ἡ ἐργασία καὶ ἡ φυλακὴ λεπτύνουσι τὸν νοῦν ἐν τῇ θέρμῃ αὐτῶν καὶ παρέχουσιν αὐτῷ ὅρασιν. Καὶ προϊὼν· καὶ ἐκ τῆς θέρμης ταύτης τῆς ἐκ τῆς χάριτος τῆς θεωρίας ἐπιγινομένης, γεννᾶται ἡ ἐπιρροὴ τῶν δακρύων. Καὶ μετὰ μικρόν· καὶ ἐκ τῶν ἀπαύστων δακρύων δέχεται ἡ ψυχὴ τὴν εἰρήνην τῶν λογισμῶν· ἐκ δὲ τῆς εἰρήνης τῶν λογισμῶν, ὑψοῦται εἰς τὴν καθαρότητα τοῦ νοός· διὰ δὲ τῆς τοῦ νοῦ καθαρότητος ἔρχεται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ βλέπειν τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ. Καὶ μετὰ βραχέα· μετὰ δὲ ταῦτα φθάνει ὁ νοῦς ἰδεῖν Ἀποκαλύψεις καὶ σημεῖα, ὡς εἶδεν Ἰεζεκιὴλ ὁ Προφήτης. Ἔτι· τὰ δάκρυα καὶ ὁ ῥαπισμὸς τῆς κεφαλῆς ἐν τῇ προσευχῇ καὶ τὸ κυλινδεῖσθαι μετὰ θερμότητος, ἐξυπνίζουσι τὴν θέρμην τῆς γλυκύτητος αὐτῶν ἔνδοθεν τῆς καρδίας· καὶ μετὰ ἐπαινουμένης ἐκστάσεως πέταται ἡ καρδία πρὸς τὸν Θεὸν καὶ βοᾷ· ἐδίψησεν ἡ ψυχή μου πρὸς σὲ τὸν Θεόν, τὸν ἰσχυρόν, τὸν ζῶντα· πότε ἥξω καὶ ὀφθήσομαι τῷ προσώπῳ σου Κύριε; καὶ τὰ ἑξῆς[4]. Καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· πῦρ μὲν ἐπιδημῆσαν ἐν καρδίᾳ, προσευχὴν ἀνέστησεν· ταύτης δὲ ἐγερθείσης καὶ εἰς οὐρανὸν ἀναληφθείσης, καὶ πυρὸς ἐν ἀνωγαίῳ ψυχῆς κατάβασις γέγονεν. Ἔτι· τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς καὶ φρόνιμος[5] Μοναχός, ὃς τὴν θέρμην τὴν ἑαυτοῦ ἐφύλαξεν ἄσβεστον; καὶ μέχρι τῆς ἑαυτοῦ ἐξόδου καθ' ἡμέραν προστιθεὶς πῦρ πυρὶ καὶ θέρμην θέρμῃ καὶ πόθον πόθῳ καὶ σπουδὴν σπουδῇ, οὐκ

* Ἴσως ἀναθερμάναν καὶ ἐκκαῦσαν.

1. Ψαλμ. 38,4. 2. Λουκ. ιβ', 49. 3. Λουκ. κδ', 32.
4. Ψαλμ. 41,3. 5. Πρβλ. Λουκ. ιβ', 42.

ἐπαύσατο; Καὶ ὁ Ἅγιος Ἠλίας ὁ ἔκδικος· ὁπόταν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν σχολάσασα ἡ ψυχὴ συναφθῇ τῇ ψυχῇ[1], τότε οἷά τις φλὸξ περικυκλώσασα ταύτην ἐκείνη, σίδηρον καθάπερ τὸ πῦρ, πεπυρακτωμένην ὅλην καθίστησιν· καὶ ἔστι μὲν ψυχὴ ἡ αὐτή, οὐκ ἔτι δὲ καὶ ἁπτή, οὐδὲ γὰρ ὁ πυρακτωθεὶς σίδηρος, ταῖς ἔξωθεν ἐπαφαῖς. Ἔτι· μακάριος ὁ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ οὑτωσὶ θεωρηθῆναι ἀξιωθεὶς καὶ τὸν ἑαυτοῦ φύσει πήλινον ἀνδριάντα, χάριτι, πύρινον κατιδών.

* Ἴσως τὸ καὶ περιττόν.

Ὅτι καὶ ἡ θέρμη διαφόρως ἔχει τὴν γένεσιν· καὶ* κυριωτέρα δὲ ἡ ἐκ τῆς καθαρᾶς καρδιακῆς προσευχῆς.

νε'. Γίνωσκε δέ, ὅτι καὶ ἡ τοιαύτη θέρμη διαφόρως καὶ πολυτρόπως ἔχει τὴν ἐν ἡμῖν αὐτῆς γένεσίν τε καὶ ὕπαρξιν· καὶ τοῦτο δῆλον παρὰ τῶν ἐκτεθέντων χρησμῶν τῶν Ἁγίων, ὀκνῶμεν δὲ εἰπεῖν καὶ ἀπ᾿ αὐτῆς τῆς πράξεως, ἐστὶ δὲ τούτων κυριωτέρα πως, ἡ ἐκ τῆς καρδιακῆς καθαρᾶς προσγινομένη προσευχῆς θέρμη· καὶ μετ᾿ αὐτῆς διηνεκῶς προϊοῦσα καὶ αὐξανομένη καὶ εἰς φωτισμὸν τὸν ἐνυπόστατον σαββατίζουσα, ἤγουν ἐνυποστάτως πεφωτισμένον ἐργαζομένη κατὰ τοὺς Πατέρας τὸν οὕτως ἔχοντα ἄνθρωπον.

Τί τὸ προσεχῶς ἔργον τῆς καρδιακῆς θέρμης.

νς'. Ἥτις δὴ θέρμη, προσεχῶς ἀποσοβεῖ τὰ ἐμποδίζοντα τὴν προτέραν καθαρὰν τελείως ἐκτελεῖσθαι προσευχήν. Πῦρ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ πῦρ καταναλίσκον[2] τὴν μοχθηρίαν τῶν δαιμόνων καὶ τῶν παθῶν ἡμῶν. Λέγει καὶ γὰρ ὁ Ἅγιος Διάδοχος· ὅτε μετὰ ζεστῆς τινος ἀλγηδόνος ἡ καρδία εἰσδέχεται τὰ τόξα τῶν δαιμόνων, ὡς αὐτὰ οἴεσθαι φέρειν τὰ βέλη τὸν πολεμούμενον, μισεῖ μετὰ πόνου ἡ ψυχὴ τὰ πάθη, ὡς ἐν ἀρχῇ οὖσα τοῦ καθαίρεσθαι· ἐὰν γοῦν μὴ ἀλγήσῃ μεγάλως ἐπὶ τῇ ἀναιδείᾳ τῆς ἁμαρτίας, οὐκ ἂν δυνηθῇ πλουσίως χαρῆναι ἐπὶ τῇ τῆς δικαιοσύνης χρηστότητι. Ὁ τοίνυν θέλων καθαρίσαι τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν, τῇ μνήμῃ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διαπαντὸς ἐκπυρούτω αὐτήν, τοῦτο μόνον μελέτην καὶ ἔργον ἄπαυστον ἔχων. Οὐ γὰρ ποτὲ μὲν εὔχεσθαι δεῖ, ποτὲ δὲ μή, τοὺς τὴν ἑαυτῶν σαπρίαν ἀποβαλεῖν θέλοντας, ἀλλ᾿ ἀεὶ τῇ προσευχῇ σχολάζειν ἐν τῇ τηρήσει τοῦ νοῦ, κἂν ἔξω που αὐλίζοιντο τῶν εὐκτηρίων δόμων. Ὃν γὰρ τρόπον ὁ θέλων καθαρίσαι χρυσίον, ἐὰν καὶ πρὸς βραχὺ τὸ πῦρ ἐάσῃ σχολάσαι τοῦ χωνευτηρίου, σκληρίαν πάλιν τῇ καθαιρομένῃ ὕλῃ ἐμποιεῖ· οὕτω καὶ ὁ ποτὲ μὲν μεμνημένος τοῦ Θεοῦ, ποτὲ δὲ μή, ὅπερ δοκεῖ κτᾶσθαι διὰ τῆς προσευχῆς, τοῦτο ἀπόλλυσι διὰ τῆς σχολῆς. Ἀνδρὸς δέ ἐστι φιλαρέτου ἴδιον, τὸ ἀεὶ τῇ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ τὸ τῆς καρδίας καταναλίσκειν γεώ-

1. Γραπτέον μᾶλλον εὐχῇ.
2. Ἑβρ. ιβ', 29.

δες, ἵνα οὕτω τοῦ κακοῦ κατ᾿ ὀλίγον ὑπὸ τοῦ πυρὸς τῆς τοῦ ἀγαθοῦ μνήμης δαπανωμένου, τελείως εἰς τὴν φυσικὴν αὐτῆς ἡ ψυχὴ μετὰ πλείονος δόξης ἐπανέλθῃ λαμπρότητα. Καὶ γοῦν οὕτως ὁ νοῦς προσμένων ἀκωλύτως ἐν καρδίᾳ, καθαρῶς καὶ ἀπλανῶς εὔχεται, κατὰ τὸν λέγοντα ἅγιον· τότε ἐστὶν ἀληθὴς καὶ ἀπλανὴς προσευχή, ὅτε τὴν καρδίαν ὁ νοῦς τηρεῖ ἐν τῷ προσεύχεσθαι. Γράφει δὲ καὶ ὁ Ἅγιος Ἡσύχιος· οὗτος ἀληθινὸς τῷ ὄντι Μοναχός, ὁ νῆψιν κατορθῶν· καὶ οὕτως ἀληθινὸς νηφάλιος, ὁ ἐν καρδίᾳ ὢν Μοναχός.

Περὶ τοῦ ἐκ τῆς θέρμης, προσοχῆς τε καὶ προσευχῆς τικτομένου πόθου καὶ ἔρωτος.

νζ'. Ἐν δὲ τῇ τοιαύτῃ θέρμῃ καὶ σὺν προσοχῇ προσευχῇ, ἤγουν καθαρᾷ προσευχῇ, ὁ πρὸς τὸν μνημονευόμενον ἀεὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν πόθος καὶ θεῖος ἔρως, καὶ ἡ ἀγάπη ἐν καρδίᾳ τίκτεται ὡς γέγραπται· νεάνιδες ἠγάπησάν με, εἵλκυσάν με[1], καὶ ὅτι τετρωμένη ἀγάπης εἰμὶ ἐγώ[2]. Λέγει δὲ καὶ ὁ Ἅγιος Μάξιμος· πᾶσαι μὲν αἱ ἀρεταὶ συνεργοῦσι τῷ νῷ πρὸς τὸν θεῖον ἔρωτα, πλέον δὲ πάντων ἡ καθαρὰ προσευχή· διὰ ταύτης γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν πτερούμενος, ἔξω γίνεται πάντων.

Περὶ δακρύων καρδιακῶν· καὶ ἔτι περὶ θείου πόθου καὶ ἔρωτος.

νη'. Ἐξ ἧς καρδίας καὶ δάκρυον ὅτι πλεῖστον ἀπορρεῖ καθαῖρον καὶ πιαῖνον τὸν ἐξ ἀγάπης ταῦτα πεπλουτηκότα, ἀλλ᾿ οὐ τῆκον καὶ ξηραῖνον· τοῦτο καὶ γάρ, τὸ ἐκ τοῦ θείου φόβου, κἀκεῖνο, τὸ ἐκ τοῦ θεϊκοῦ ἔρωτος, τῷ σφοδρῷ καὶ ἀσχέτῳ πόθῳ καὶ ἔρωτι τοῦ μνημονευομένου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· καί γε ἐνθουσιῶσα βοᾷ· ἔθελξας πόθῳ με Χριστέ καὶ ἠλλοίωσας τῷ θείῳ σου ἔρωτι. Καί· ὅλος εἶ, Σῶτερ, γλυκασμός, ὅλος εἶ ἐπιθυμία καὶ ἔφεσις· ὅλος ἀκόρεστος· ὅλος ὑπάρχεις κάλλος ἀμήχανον. Καὶ μετὰ Παύλου κραυγάζει τοῦ χριστοκήρυκος· ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ συνέχει ἡμᾶς[3]. Καί· τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλῖψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα[4]; Καὶ αὖθις· πέπεισμαι, ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωή, οὔτε Ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε ἐξουσίαι, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν[5].

1. Ἆσμ. Ἀσμ. α', 3-4.
2. Ἆσμ. Ἀσμ. β', 5.
3. Β' Κορ. ε', 14.
4. Ῥωμ. η', 35.
5. Ῥωμ. η', 38-39.

Παραίνεσις περὶ τοῦ μὴ ζητεῖν τὰ ὑπὲρ τὸ μέτρον· καὶ ἔτι περὶ τῆς ἐν καρδίᾳ διηνεκοῦς μνήμης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προτροπή.

νθ'. Ἵν᾽ οὖν τις ἀξιωθείη τούτων δὴ καὶ τῶν μετὰ ταῦτα πάντων, ἅπερ νυνὶ λέγειν οὐκ εὔκαιρον· μή ζήτει γάρ, φησί, πρὸ καιροῦ τὰ τοῦ καιροῦ· καὶ τὸ καλὸν οὐκ ἔστι καλόν, ὅταν οὐ καλῶς γένηται. Καὶ κατὰ τὸν Ἅγιον Μάρκον, οὐ συμφέρει πρὸ τῆς ἐργασίας τῶν προτέρων εἰδέναι τὰ δεύτερα. Ἡ γὰρ γνῶσις φυσιοῖ διὰ τὴν ἀργίαν· ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ[1] διὰ τὸ τὰ πάντα ὑπομένειν[2]. Χρὴ σπεύδειν καὶ ἀεὶ ἀγωνίζεσθαι, καθάπερ εἴρηται, τὴν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ μνήμην ἔνδον βάθους καρδίας διηνεκῶς περιφέρειν, καὶ οὐκ ἐκτὸς καὶ ἐπιπολαίως, ὡς λέγει καὶ περὶ τούτου ὁ αὐτὸς μακάριος Μάρκος· ὅτι, ἐὰν μὴ διὰ καθολικῆς καὶ νοερᾶς ἐλπίδος ἀνοιγῇ τὸ ἐνδότατον καὶ ἀπόκρυφον καὶ εἰλικρινὲς τῆς καρδίας ἡμῶν χώρημα, οὐκ ἔστι βεβαίως ἐπιγνῶναι τὸν ἐνοικοῦντα, οὔτε εἰδέναι εἰ προσεδέχθησαν αἱ λογικαὶ ἡμῶν θυσίαι, ἢ οὔ.

Περὶ θερμοῦ ζήλου καὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐμφανείας θείας καὶ τοῦ τῆς χάριτος ἐνυποστάτου φωτισμοῦ.

ξ'. Οὕτω γὰρ ἐκκλινεῖ ῥαδίως, οὐ τῶν ἔργων τῶν πονηρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν καὶ τῶν ἀπρεπῶν φαντασιῶν, καθὰ γέγραπται· πνεύματι περιπατεῖτε καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε[3]· μᾶλλον δὲ παντὸς λογισμοῦ καὶ πάσης φαντασίας ἐκστήσεται ὡς τῷ ὑπὲρ ἀρετῆς αὐτοῦ θερμῷ ζήλῳ καταφλέγων καὶ ἀφαντῶν πᾶσαν πονηροπραξίαν αἰσθητῶς καὶ νοητῶς τὸ πρὶν ἐνεργοῦσαν ἐν ἑαυτῷ, σὺν τοῖς ἀρχηγοῖς αὐτῶν κακοχάρτοις δαίμοσι. Ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· φοβερός ἐστι τοῖς δαίμοσι καὶ ποθεινὸς τῷ Θεῷ καὶ τοῖς Ἀγγέλοις αὐτοῦ, ὁ μετὰ θερμοῦ ζήλου ἐκριζῶν τὰς ἐκ τοῦ ἐχθροῦ φυομένας ἐν αὐτῷ ἀκάνθας· καὶ εἰς προκοπὴν ἥξει τοῦ πληροφορίαν ἐντεῦθεν σχεῖν τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης καὶ ἐναργοῦς ἐμφανείας καὶ ἐνοικήσεως τοῦ ἐνυποστάτου καὶ θειοτάτου φωτισμοῦ τοῦ τῆς χάριτος. Εἰ βούλοιο δὲ εἰπεῖν, μάλα φαιδρῶς ἐπαναδραμεῖται πρὸς τὴν ἄνωθεν καί, διὰ τῆς τοῦ Βαπτίσματος χάριτος, τελεσιουργηθεῖσαν ἡμῖν εὐγένειαν καὶ υἱοθεσίαν πνευματικήν. Καὶ λέγει αὖθις ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· αὕτη ἐστιν ἡ Ἱερουσαλὴμ καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία, ἡ ἐντὸς ἡμῶν κεκρυμμένη[4] κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον· αὕτη ἡ χώρα νεφέλη ἐστὶ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, εἰς ἣν μόνοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ εἰσελεύσονται τοῦ θεάσασθαι τὸ πρόσωπον τοῦ ἰδίου Δεσπότου[5]· μόνον αὐτὸς

1. Α' Κορ. η', 1.
2. Α' Κορ. ιγ', 7.
3. Γαλ. ε', 16.
4. Λουκ. ιζ', 21.
5. Πρβλ. Ματθ. ε', 8.

μὴ ζητείτω τὴν τοῦ Θεοῦ ἐμφάνειαν, ἵνα μὴ δέξηται τὸν ὡς ἀληθῶς σκότος ὄντα καὶ φῶς εἶναι ὑποκρινόμενον[1].

Περὶ ἐνεργείας θείας καὶ ἐναντίας.

ξα'. Ὅταν δὲ ὁ νοῦς αὐτοῦ, μὴ ζητοῦντος, φῶς ὁρᾷ, μὴ παραδεχέσθω τοῦτο, μήτε μὴν καταργείτω, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Μάρκος· ὅτι, ἔστιν ἐνέργεια χάριτος τῷ νηπίῳ ἀγνοουμένη· καὶ ἔστι τῆς κακίας ἑτέρα τῇ ἀληθείᾳ ἐξομοιουμένη. Καλὸν δὲ τὰ τοιαῦτα μὴ ἐνοπτρίζεσθαι, διὰ τὴν πλάνην· μήτε ἀναθεματίζειν, διὰ τὴν ἀλήθειαν· ἀλλὰ πάντα δι᾽ ἐλπίδος προσφεύγειν τῷ Θεῷ· αὐτὸς γὰρ οἶδε τῶν ἀμφοτέρων τὸ χρήσιμον· ἀλλ᾽ ἐρωτάτω τὸν ἔχοντα χάριν καὶ δύναμιν πρὸς Θεὸν διδάξαι καὶ διακρίναι.

Περὶ διδασκάλου πεφωτισμένου καὶ ἀπλανοῦς.

ξβ'. Καὶ εἰ μὲν εὕροι τὸν διδάξαντα, οὐ καθὼς μόνον ἔγνω ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, ἀλλὰ καθάπερ καὶ ἐκεῖνος μακαρίως ἔπαθε τὸν θεῖον φωτισμόν, τῷ Θεῷ χάρις· εἰ δ᾽ οὖν, κρεῖττον τὸ μὴ παραδέξασθαι, ἀλλ᾽ ἐν ταπεινώσει πρὸς τὸν Θεὸν καταφυγεῖν, ἀνάξιον ἑαυτὸν ἐξ εἰλικρινοῦς καρδίας λογιζόμενος καὶ ἀποκαλῶν τῆς τοιαύτης ἀξίας καὶ θεωρίας, ὥσπερ ἄρα τοῦτό τε καὶ ὅσα προείρηται, καὶ δὴ ῥηθήσεται, καὶ ὅσα μεμυήμεθα, Χριστοῦ χάριτι, παρά τε γλωσσῶν ἀψευδῶν, Πνεύματι Ἁγίῳ κινουμένων τε καὶ φθεγγομένων, τῶν τε θεοπνεύστων Γραφῶν καὶ μερικῆς πείρας.

Περὶ φωτισμοῦ ἀληθινοῦ καὶ ψευδοῦς· ἤγουν φωτὸς θείου καὶ πονηροῦ.

ξγ'. Εἰ γὰρ καὶ ἐν ἐνίοις αὐτῶν οἱ κλεινοὶ Πατέρες ἡμῶν συγγράμμασι τὰ σημεῖα τοῦ ἀπλανοῦς καὶ τοῦ τῆς πλάνης ὑπεμφαίνουσί πως φωτισμοῦ, καθὰ δῆτα, καὶ ὁ τοῦ Λάτρου τρισόλβιος Παῦλος πεποίηκεν, εἰρηκὼς πρὸς τὸν περὶ τοῦ τοιούτου ἐπερωτήσαντα αὐτὸν μαθητὴν αὐτοῦ· ὅτι τὸ μὲν τῆς ἀντικειμένης δυνάμεως φῶς, πυροειδές ἐστι καὶ καπνῶδες καὶ τοῦ αἰσθητοῦ πυρὸς ὅμοιον· καὶ ἐπειδὰν αὐτὸ μετριοπαθὴς καὶ κεκαθαρμένη ψυχὴ θεάσηται, ἀηδῶς ἔχει πρὸς αὐτὸ καὶ βδελύττεται· τὸ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ ἀγαθόν, χαριέστατόν τε ἐστὶ καὶ ἀκραιφνές, καὶ προσβαλὸν ἁγιάζει, φωτός τε καὶ χαρᾶς καὶ ἱλαρότητος πληροῖ τὴν ψυχὴν καὶ ἠπίαν αὐτὴν καὶ φιλάνθρωπον ἀπεργάζεται. Καὶ ἕτεροι δὲ ὡσαύτως. Ἀλλ᾽ ὅμως ἅτε τὰ προειρημένα διὰ ζώσης ἤκουσα φωνῆς, οὕτω δὴ καὶ περὶ τούτου κατὰ καιρὸν ἀκούσεις· νῦν γὰρ οὐ καιρός.

1. Πρβλ. Β' Κορ. ια', 14.

Περὶ φαντασίας ἀπρεποῦς τε καὶ εὐπρεποῦς καὶ ὅπως χρὴ μετιέναι αὐτάς.

ξδ'. Ἐπεὶ δὲ μικρῷ πρόσθεν περὶ φαντασίας ἐμνήσθημεν, καὶ φαντασίας ἀπρεποῦς, ὀνησιμώτατον, ὥς γε ἡμῖν δοκεῖ, ἐν βραχεῖ καὶ περὶ αὐτῆς μᾶλλον δὲ περὶ πάσης φαντασίας ὡς δυνατὸν διαλαβεῖν. Λίαν γὰρ ἀνθίσταται ἡ ἐπάρατος τῇ καθαρᾷ καὶ καρδιακῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἑνιαίᾳ καὶ ἀπλανεῖ τοῦ νοῦ ἐργασίᾳ. Ὅθεν καὶ οἱ θεῖοι Πατέρες πολλαχῶς περὶ αὐτῆς καὶ κατ᾿ αὐτῆς ἀποφθέγγονται. Αὕτη τοίνυν ἡ ποικιλόμορφος, ὡς ὁ μυθευόμενος Δαίδαλος, καὶ πολυκέφαλος κατὰ τὴν ὕδραν φαντασία, οἱόν τις γέφυρα τῶν δαιμόνων, τοῖς Ἁγίοις προείρηται. Δι᾿ αὐτῆς γὰρ διερχόμενοι καὶ διαπερῶντες οἱ φόνιοι ἀλάστορες, κοινωνοῦσί πως καὶ συμμίγνυνται τῇ ψυχῇ, σίμβλον κηφήνων ταύτην ἀπεργαζόμενοι καὶ ἐννοιῶν ἀκάρπων καὶ ἐμπαθῶν οἰκητήριον· ἣν δὴ φαντασίαν ἀποβλητέον τὸ σύνολον· εἰ μή που βούλει, ἕνεκα μετανοίας καὶ συντριβῆς πένθους τε καὶ ταπεινοφροσύνης, πρὸ δὲ καὶ τῆς τῶν ὄντων μελέτης καὶ θεωρίας, ναὶ μὴν καὶ χάριν ἀπρεποῦς φαντασίας, εὐπρεπῆ φαντασίαν παραβαλεῖν καὶ ἀντισηκῶσαι· κἀκείνην ταύτῃ συμμίξας καὶ ἀντιστρατευσάμενος καὶ ὡς ῥίψασπιν τὴν ἄσεμνον καὶ ἰταμὸν κατὰ κράτος βαλών, οὕτω κατ᾿ αὐτῆς ἆραι τὰ νικητήρια. Καὶ γοῦν οὕτω ποιῶν οὐ μόνον ζημίας, ἀλλὰ καὶ κέρδους σαυτῷ αἴτιος εἴης, ὡς ἐν ἀπταίστῳ κρίσει τὰ κατ᾿ αὐτὸν διευθύνων· ἅτε φαντασίαν ἀπρεπῆ φαντασίᾳ εὐπρεπεῖ καταργῶν· καὶ τοῖς τῶν ἐναντίων ὅπλοις τούτους δὴ τοὺς ὑπεναντίους καιρίως πλήττων, ἢ ἀποκτείνων, ὡς πάλαι τὸν Γολιὰθ ὁ θεῖος Δαβίδ[1].

Ὅτι οὐ μόνον ἡ ἀπρεπὴς φαντασία, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐπρεπὴς ἀπόβλητος τοῖς Ἁγίοις εἰς τὴν καθαρὰν προσευχὴν καὶ εἰς τὴν ἁπλῆν καὶ ἑνιαίαν ἐργασίαν τοῦ νοός.

ξε'. Τοῦτο δέ, τῶν ἔτι νηπίων, ἤτοι τῶν ἀρχαρίων ἆθλον ἐστίν· οἱ γὰρ τῷ χρόνῳ προβεβηκότες, ὁλικῶς τὴν ἀπρεπῆ φαντασίαν σὺν τῇ εὐπρεπεῖ ἀποβάλλονται καὶ φρούδην ἐργάζονται, ὡς κηρὸν τηκόμενον ἀπὸ προσώπου πυρὸς[2] ἀποτεφροῦντες καὶ διαλύοντες, διὰ τὴν καθαρὰν προσευχὴν καὶ τὴν ἐκ πάντων τοῦ νοὸς ἀτύπωτον ἀπόθεσίν τε καὶ γύμνωσιν, ἕνεκα τῆς πρὸς Θεὸν ἁπλῆς ἐπιβολῆς, εἰ βούλει δέ, καὶ παραδοχῆς καὶ ἀσχηματίστου καὶ ἑνιαίας ἑνώσεως. Λέγει καὶ γὰρ ὁ Ἅγιος Ἡσύχιος· πᾶς λογισμός, φαντασία ἐστὶν ἐν τῷ νῷ αἰσθητοῦ τινος πράγματος· νοῦς γὰρ ὢν ὁ Ἀσσύριος οὐκ ἄλλως ἀπατᾶν ἐξισχύει, εἰ μὴ χρήσηται τοῖς παρ᾿ ἡμῶν αἰσθητοῖς καὶ συνήθεσι. Καὶ ὁ Ἅγιος Διάδοχος· ἐπειδὴ πᾶς λογισμὸς διὰ φαντασίας αἰσθητῶν τινων εἰσέρχεται ἐν τῇ καρδίᾳ, τότε αὐγάζει αὐτῇ τὸ

1. Α' Βασ. ιζ', 51. 2. Ψαλμ. 67,3.

μακάριον φῶς τῆς θεότητος, ὅταν πάντῃ εὐκαιρήσῃ ἀπὸ πάντων καὶ ἀσχημάτιστος ἐκ τούτων γένηται· εἴπερ ἡ λαμπρότης ἐκείνης, κατὰ στέρησιν τῶν πάντων νοημάτων παραφαίνεται τῷ καθαρῷ νοΐ. Καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος· ὥσπερ οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ Κύριος[1], οὕτως οὐδὲ ἐν διατυπώσεσί τισι καὶ πλάσμασι νοητοῖς. Προβέβληνται γὰρ ταῦτα ἀποτειχίζοντα τὴν κεκιβδηλευμένην ψυχήν, τὴν μὴ δυναμένην καθαρῶς ἐνατενίζειν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ᾿ ἔτι τοῦ ἐσόπτρου ἐχομένην καὶ τοῦ αἰνίγματος[2]. Καὶ ὁ θεῖος Εὐάγριος· ἐκεῖ λέγεται καθέζεσθαι τὸν Θεόν, ἔνθα γινώσκεται· διὸ καὶ θρόνος λέγεται τοῦ Θεοῦ, νοῦς καθαρός. Τὸ τοίνυν νόημα τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐν τοῖς νοήμασιν εὑρεθήσεται τοῖς τυποῦσι τὸν νοῦν, ἀλλ᾿ ἐν νοήμασι τοῖς μὴ τυποῦσι· διόπερ τὸν προσευχόμενον δεῖ παντάπασι χωρίζεσθαι τῶν νοημάτων τῶν τυπούντων τὸν νοῦν· καὶ ἄλλως μὲν τυπωθήσεται ὁ νοῦς ὁρῶν νοῦν, καὶ ἄλλως δὲ διατεθήσεται ὁρῶν τὸν λόγον αὐτοῦ· ἐντεῦθεν μανθάνομεν πῶς ἡ γνῶσις ἡ πνευματικὴ ἀφίστησι τὸν νοῦν τῶν νοημάτων τῶν τυπούντων αὐτόν· ἀτύπωτον δὲ ἀσκοῦσα, παρίστησι τῷ Θεῷ. Καὶ ὁ Ἅγιος Μάξιμος ἐν τοῖς σχολίοις τοῦ Μεγάλου Διονυσίου· ἕτερόν ἐστι φαντασία καὶ ἕτερόν ἐστι νόησις, ἤτοι νόημα· ἀπό τε γὰρ διαφόρων δυνάμεων γίνονται καὶ ἰδιότητι κινήσεως*· ἡ μὲν γὰρ νόησις ἐνέργειά ἐστι καὶ ποίησις· ἡ δὲ φαντασία πάθος καὶ τύπωσις ἀναγγελτικὴ αἰσθητοῦ τινος, ἤ, ὡς αἰσθητοῦ τινος· καὶ ἡ μὲν αἴσθησις ἀντιλαμβάνεται τῶν ὄντων κατὰ ἀθρόαν μόρφωσιν, ὁ δὲ νοῦς ἐφάπτεται, τουτέστιν ἀντιλαμβάνεται τῶν ὄντων ἑτέρῳ τρόπῳ καὶ οὐχ ὡς ἡ αἴσθησις. Περὶ μὲν οὖν τὸ σωματικὸν ἢ τὸ πνευματικόν, ἐν ᾧ καὶ τὰς αἰσθήσεις εἶναι πρῴην ἔφαμεν, τὸ παθητικὸν καὶ μορφωτικόν ἐστι κίνημα· τὸ δὲ κριτικὸν καὶ ἀντιληπτικόν, τῇ ψυχῇ, καὶ τῷ νῷ δοτέον· τούτῳ οὖν τῷ τῆς ψυχῆς ἀντιληπτικῷ καὶ τὸ φανταστικὸν ἀποστεῖλαι* δεῖ. Διαιρεῖται δὲ ἡ φανταστικὴ εἰς τρεῖς μοίρας· πρώτην μὲν εἰς τὴν τῶν ἀντιλήψεων εἰκονιστικὴν πρὸς τὰ ποιοῦντα αἰσθητὴν τὴν ἀντίληψιν· δευτέραν δέ, τὴν ἐκ τῶν μενόντων ἐγκαταλειμμάτων ἀπὸ τούτων ἀνατυπωτικήν, τὴν μὴ ἔχουσαν ἐπηρεισμένας ἐπί τι τὰς εἰκόνας, ἣν καὶ ἰδίως φανταστικὴν καλοῦσιν· τρίτην, ἐν ᾗ πᾶσα ἡδονὴ καὶ φαντασία δοκοῦντος ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ κατὰ λύπην συνίσταται. Οὐδὲ μία τοίνυν, καθὰ εἴρηται, φαντασία χώραν ἔχει ἐπὶ Θεοῦ· πάντων γὰρ ἅπαξ ἁπλῶς ὑπὲρ ἔννοιάν ἐστι καὶ ὑπέρκειται. Καὶ αὖθις ὁ Μέγας Βασίλειος· νοῦς μὴ σκεδαννύμενος ἐπὶ τὰ ἔξω, μηδὲ ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων ἐπὶ τὸν κόσμον διαχεόμενος, ἐπάνεισι μὲν πρὸς ἑαυτόν, δι᾿ ἑαυτοῦ δέ, εἰς τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν ἀναβαίνει· κἀκείνῳ τῷ κάλλει περιλαμπόμενος, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως λήθην λαμβάνει. Ταῦτα τοιγαροῦν καὶ αὐτὸς εἰδώς, ἐπείγου ὅσαι ὧραι, σὺν Θεῷ, ἀφαντάστως, ἀσχηματίστως, ἀδιατυπώτως, ὅλως ὅλῳ νοῒ καθαρῷ καὶ ψυχῇ καθαρᾷ εὔχεσθαι ὁλοτρόπως. Λέγει καὶ γὰρ ὁ Ἅγιος Μάξιμος.

* Ἴσως λείπει διαφέρουσι.

* Ἴσως ἀποδιαστεῖλαι ἢ ὑποστεῖλαι.

1. Πράξ. ζ', 48. 2. Πρβλ. Α' Κορ. ιγ', 12.

Περὶ νοός, ψυχῆς καὶ καρδίας καθαρῶν καὶ τελείων.
Περὶ νοὸς καθαροῦ.

ξς΄. Νοῦς καθαρός ἐστιν, ὁ ἀγνοίας χωρισθεὶς καὶ ὑπὸ τοῦ θείου φωτὸς καταλαμπόμενος.

Περὶ ψυχῆς καθαρᾶς.

Ψυχὴ καθαρά ἐστιν, ἡ παθῶν ἐλευθερωθεῖσα καὶ ὑπὸ τῆς θείας ἀγάπης ἀδιαλείπτως εὐφραινομένη.

Περὶ καρδίας καθαρᾶς.

Καρδία καθαρά ἐστιν, ἡ παντάπασιν ἀνείδεον τῷ Θεῷ καὶ ἀδιαμόρφωτον παραστήσασα τὴν μνήμην· καὶ μόνοις τοῖς αὐτοῦ ἕτοιμον ἐνσημανθεῖναι τύποις, δι᾿ ὧν ἐμφανὴς γίνεσθαι πέφυκε. Τούτοις ἑπομένως καὶ τάδε προσκείσθω.

Περὶ τελείου νοός.

Νοῦς ἐστὶ τέλειος, ὁ διὰ πίστεως ἀληθοῦς τὸν ὑπεράγνωστον ἐγνωκὼς καὶ τῶν αὐτοῦ δημιουργημάτων τὸ καθόλου* θεασάμενος· καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς προνοίας καὶ κρίσεως τὴν περιληπτικὴν γνῶσιν παρὰ Θεοῦ εἰληφώς, ὡς ἄνθρωπος δὲ φημί.

Περὶ ψυχῆς τελείας.

Ψυχή ἐστι τελεία, ἧς ἡ παθητικὴ δύναμις νένευκεν ὁλοτελῶς πρὸς Θεόν.

Περὶ καρδίας τελείας.

Καρδία τελεία τάχα ἐκείνη λέγεται, ἡ μηδεμίαν ἔχουσα φυσικὴν καθ᾿ οἱονδήποτε τρόπον πρὸς ὁτιοῦν κίνησιν· ἐν ᾗ, καθάπερ πτυχίῳ λειανθέντι καλῶς διὰ τὴν ἄκραν ἁπλότητα, παραγενόμενος ὁ Θεός, τοὺς ἰδίους νόμους ἐγγράφει.

Περὶ νοῦ καθαροῦ.

Ἔτι νοῦν καθαρίσαι, κατὰ τὸν Ἅγιον Διάδοχον, μόνου τοῦ Ἁγίου Πνεύματός ἐστί. Ἔτι νοῦν στῆναι, κατὰ τὸν τῆς Κλίμακος, μόνου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐστίν. Ἔτι φησὶν ὁ Ἅγιος Νεῖλος· εἴ τις βούλοιτο ἰδεῖν τὴν τοῦ νοῦ κατάστασιν, στερησάτω ἑαυτὸν πάντων τῶν νοημάτων, καὶ τότε ὄψεται αὐτὸν σαπφείρῳ ἢ οὐρανίῳ χρώματι παρεμφερῆ. Καὶ αὖθις· νοῦ κατάστασις ἐστίν, ὕψος νοητόν, οὐρανίῳ χρώματι παρεμφερές· ᾧ καὶ τὸ τῆς Ἁγίας Τριάδος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς ἐπιγίνεται φῶς. Καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· ὅταν ὁ νοῦς ἀποδύηται τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον καὶ ἐνδύηται τὸν καινὸν τῆς χάριτος[1], τότε τὴν ἑαυτοῦ καθαρότητα ὄψεται ὁμοίαν τῇ ἐπουρανίῳ χροιᾷ· ἥτις Θεοῦ τόπος ὑπὸ τῆς γερουσίας τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὠνόμασται, ἡνίκα ὤφθη αὐτοῖς ἐν τῷ ὄρει. Οὕτω καὶ γοῦν ποιῶν ὡς προείρηται, ἤτοι καθαρῶς καὶ ἀφαντάστως καὶ ἀδιατυπώτως προσευχόμενος, κατ᾿ ἴχνος ἔσῃ ἑπόμενος τοῖς Ἁγίοις· εἰδὲ μήγε, φαντασιαστὴς γενήσῃ ἀντὶ ἡσυχαστοῦ, καὶ ἀντὶ σταφυλῆς τρυγήσῃς ἀκάνθας· ὃ μή σοι γένοιτο.

Ὅπως οἱ Προφῆται ἐφαντάζοντο.

ξη΄. Εἰ δέ τινες τὰς τῶν προφητῶν ὁράσεις, σχηματισμούς τε καὶ ἀποκαλύψεις, διὰ φαντασίας καὶ ἀκολουθίας φυσικῆς γεγενῆσθαι ὑπολαμβάνουσιν, οὗτοι πόρρω τοῦ ὀρθοῦ σκοποῦ καὶ τῆς ἀληθείας ἴστωσαν φέρεσθαι. Οἱ γὰρ Προφῆται καὶ νῦν οἱ καθ᾿ ἡμᾶς ἱερομῦσται, οὐ κατὰ φυσικὴν ἀκολουθίαν τινὰ καὶ τάξιν, ναὶ μὴν καὶ φαντασίαν ἑώρων καὶ ἐφαντάζοντο, ἅπερ ἑώρων καὶ ἐφαντάζοντο, ἀλλὰ θείως καὶ ὑπὲρ φύσιν τὸν νοῦν τῇ ἀρρήτῳ δυνάμει καὶ χάριτι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τυπούμενοι καὶ φαντασιούμενοι, ὥς φησιν ὁ Μέγας Βασίλειος· ὅτι ἀφάτῳ τινὶ δυνάμει φαντασιούμενοι τὸν νοῦν οἱ ἀπερίσπαστον αὐτὸν καὶ καθαρὸν ἔχοντες· οἱονεὶ ἐνηχοῦντα αὐτοῖς ἔχουσι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὖθις· ἑώρων οἱ προφῆται τυπούμενοι τῷ πνεύματι τὸ ἡγεμονικόν[2]. Καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος. τοῦτο, ἤγουν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἐνήργει πρότερον ἐν ταῖς Ἀγγελικαῖς καὶ οὐρανίαις δυνάμεσι· καὶ μετὰ μικρόν· ἔπειτα ἐν τοῖς Πατράσι καὶ ἐν τοῖς Προφήταις· ὧν οἱ μὲν ἐφαντάσθησαν Θεόν, ἢ ἔγνωσαν· οἱ δὲ τὸ μέλλον προέγνωσαν, τυπούμενοι τῷ πνεύματι τὸ ἡγεμονικόν, καὶ ὡς παροῦσι συνόντες τοῖς ἐσομένοις.

Ἔτι περὶ φαντασιῶν καὶ πολλῶν καὶ ποικίλων θεωριῶν.

ξζ΄. Εἰ δέ τινες ἀμφιβάλλουσιν ἔτι ὡς τὰς φαντασίας ἀποδεχόμενοι καὶ τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας θεωρίας, καὶ ἐναντιοῦνται ἡμῖν, ὡσανεί πως τοῖς Ἁγίοις ἡγούμενοι ἕπεσθαι, τῷ λέγειν, τὸν μὲν Θεολόγον νῷ μόνῳ τὸν Θεὸν σκιαγραφεῖσθαι, οὐκ ἐκ τῶν κατ᾿ αὐτόν, ἀλλ᾿ ἐκ τῶν περὶ αὐτόν,

1. Πρβλ. Κολοσσ. γ΄, 9. 2. Πρβλ. Ψαλμ. 50,14.

ἄλλης ἐξ ἄλλου φαντασίας συλλεγομένης, εἰς ἕν τι τῆς ἀληθείας ἴνδαλμα. καὶ τὰ ἑξῆς· τὸν δὲ θεῖον Μάξιμον, μὴ δύνασθαι τὸν νοῦν ἀπαθῆ γενέσθαι ἐκ μόνης τῆς πράξεως, ἐὰν μὴ διαδέχωνται αὐτὸν πολλαὶ καὶ ποικίλαι θεωρίαι· ὁμοίως καὶ ἑτέρους Ἁγίους τὰ ἴσα τούτοις διαγορεύοντας· οἱ τοιοῦτοι γινωσκέτωσαν, ὡς ἐκείνοις τοῖς μακαρίοις οὐ περὶ τῆς κατὰ παραδοχὴν ἐργασίας ἐκεῖσε καὶ χάριτος, τῆς γνωστικῆς, φαμέν, καὶ ἐποπτικῆς καὶ αὐτῇ πείρᾳ συναπτούσης Θεῷ τὸν ἄνθρωπον οἱ λόγοι οὗτοι πεφήνασιν· ἀλλὰ περὶ τῆς κατ᾿ ἐπιβολήν, δηλαδή, τῆς ἐκ τῆς σοφίας καὶ τῆς τῶν ὄντων ἀναλογίας καὶ ἁρμονίας συλλεγομένης θεωρίας καὶ εἰς τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν παρακυπτούσης ἀμυδρῶς πως, ἥν τινα καὶ τοῖς πολλοῖς, μᾶλλον δὲ πᾶσιν ἅπαξ ἁπλῶς ἔξεστι μετέρχεσθαι καὶ διανοεῖσθαι, ὡς ἐπιστημονικῶς* τὰς τοιαύτας τῶν ἁγίων χρήσεις ἐξητακώς, ἐναργῶς εἴσεται, ὡς γέγραπται· ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς καταλαμβάνεται· οὔμενουν ἐκ τῆς κατὰ κόσμον καὶ θύραθεν πολυλέσχου καὶ ματαίας τεχνικῆς μαθήσεως· αὕτη γὰρ ὡς λάτρις ἄσεμνος καὶ ἐπιστημονικῇ καὶ σοφιστικῇ καὶ ἀποδεικτικῇ οἰήσει γαυρουμένη, οὐκ εὐαγγελικῇ πίστει καὶ ταπεινώσει καὶ ἀληθεῖ συγκαταθέσει στοιχειουμένη, πόρρω τῶν ἱερῶν προθύρων ἐξωστράκισται· ἡμῖν δὲ νῦν ὁ λόγος περὶ τῆς τελείας καὶ ἐνυποστάτου ἐλλάμψεως, καθ᾿ ἣν καὶ οἱ τῶν Ἀποστόλων πρόκριτοι οἱ ἐπ᾿ ὄρους Θαβὼρ τῷ Ἰησοῦ συναναβάντες ἀρρήτως τὴν καλὴν καὶ τῷ ὄντι μακαρίαν ἀλλοιωθέντες ἀλλοίωσιν[1] ἔπαθον, καὶ τὴν ἀθέατον βασιλείαν καὶ θεότητα, καὶ αἰσθητοῖς ὀφθαλμοῖς μετασκευασθεῖσι πρὸς τὸ θειότερον, ἤγουν πνευματικοῖς γεγονόσι τῇ δεξιᾷ τοῦ Παναγίου Πνεύματος, κατιδεῖν ἠξιώθησαν[2]· καθ᾿ ὅσον δὲ ἀπέχουσιν ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν[3] καὶ ὁ οὐρανὸς τῆς γῆς καὶ ἡ ψυχὴ ὑπερφέρει τοῦ σώματος, κατὰ τοσοῦτον καὶ ἡ κατὰ παραδοχὴν ἐργασία καὶ χάρις, τῆς κατ᾿ ἐπιβολήν. Ἡ μὲν γάρ, ἤτοι ἡ κατ᾿ ἐπιβολήν, ὡς ἔφημεν, ἔξωθεν καὶ διὰ τῆς τῶν ὄντων εὐτάκτου φορᾶς, τάξεώς τε καὶ συλλογῆς, ἄλλης ἐξ ἄλλου φαντασίας συλλεγομένης εἰς ἕν τι τῆς ἀληθείας ἴνδαλμα τὸ προκόπτειν ἔχει καὶ πρὸς Θεὸν ἐν πίστει ἀνατείνεσθαι· ἡ δέ, ἤγουν ἡ κατὰ παροδοχήν, ἀμέσως παρ᾿ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ὑποστατικῶς ἔνδον καρδίας πέφυκε γίνεσθαι, ἔσθ᾿ ὅτε καὶ ἔξωθεν, καὶ τῷ σώματι μεταδιδοῦσα ἐμφανῶς ὑπὲρ ἔννοιαν τῆς οἰκείας ἐλλάμψεως καὶ τοῦ θειοτάτου φωτισμοῦ· ὑπερφυῶς πασχούσης τῆς καρδίας, κατὰ τὸν σοφώτατον Μάξιμον, οὐ ποιούσης τὴν ἀγέννητον θέωσιν. Φησὶ γὰρ οὗτος ὁ Ἅγιος· ἀγέννητον λέγω θέωσιν τὴν κατ᾿ εἶδος ἐνυπόστατον τῆς θεότητος ἔλλαμψιν· ἥτις οὐκ ἔχει γένεσιν, ἀλλ᾿ ἀνεπινόητον ἐν τοῖς ἀξίοις φανέρωσιν. Συνᾴδοντα τοῖς ῥηθεῖσι λέγει καὶ ὁ Μέγας Διονύσιος· δέον εἰδέναι τὸν καθ᾿ ἡμᾶς νοῦν, τὴν μὲν ἔχειν δύναμιν εἰς τὸ νοεῖν, δι᾿ ἧς τὰ νοητὰ βλέπει· τὴν δὲ ἕνωσιν ὑπεραίρουσαν τὴν τοῦ νοῦ φύσιν, δι᾿ ἧς συνάπτεται πρὸς τὰ ἐπέκεινα ἑαυτοῦ.

* Ἴσως λείπει τὸ τις.

1. Πρβλ. Ψαλμ. 76,11. 2. Ματθ. ιζ΄, 1 κ. ἑ. 3. Ψαλμ. 102, 12.

Καὶ ὁ ὅσιος Ἰσαάκ· δύο ὀφθαλμοὺς κεκτήμεθα ψυχικούς, καθὼς λέγουσιν οἱ Πατέρες· καὶ οὐχ ἡ αὐτὴ χρεία τῆς δι᾿ ἑκατέρου θεωρίας. Ἐν ἑνὶ μὲν γὰρ ὀφθαλμῷ, τὰ κεκρυμμένα ἐν ταῖς φύσεσιν ὁρῶμεν· ἤγουν τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ καὶ τὴν περὶ ἡμᾶς πρόνοιαν αὐτοῦ, τὴν καταλαμβανομένην ἐκ τῆς ἁγιότητος τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς. Καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ ὀφθαλμῷ, θεωροῦμεν τὴν δόξαν τῆς φύσεως αὐτοῦ τῆς ἁγίας, ὅτε εἰς τὰ μυστήρια τὰ πνευματικὰ εὐδοκήσει ὁ Θεὸς εἰσάξαι ἡμᾶς. Καὶ ὁ θεῖος Διάδοχος· τοῦ μὲν ἑνὸς Ἁγίου Πνεύματός εἰσι χαρίσματα, ἥ τε σοφία καὶ ἡ γνῶσις, ὡς καὶ πάντα τὰ θεῖα χαρίσματα· ἰδίαν δὲ ὥσπερ ἕκαστον τὴν ἐνέργειαν ἔχει· διόπερ ἄλλῳ μὲν δίδοσθαι σοφίαν, ἄλλῳ δὲ γνῶσιν κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα[1], ὁ Ἀπόστολος μαρτυρεῖ. Ἡ μὲν γὰρ γνῶσις, αὐτῇ πείρᾳ συνάπτει τὸν ἄνθρωπον τῷ Θεῷ, εἰς λόγους τῶν πραγμάτων τὴν ψυχὴν μὴ κινοῦσα· διὸ καί τινες τῶν τὸν μονήρη βίον φιλοσοφούντων, φωτίζονται μὲν ὑπ᾿ αὐτῆς ἐν αἰσθήσει, εἰς δὲ λόγους θείους οὐκ ἔρχονται. Ἡ δὲ σοφία, εἴπερ μετὰ ταύτης ἐν φόβῳ δοθῇ τινι, σπάνιον δὲ τοῦτο, αὐτὰς τὰς ἐνεργείας φανεροῖ τῆς γνώσεως· ἐπειδὴ ἡ μὲν τῇ ἐνεργείᾳ, ἡ δὲ τῷ λόγῳ φωτίζειν εἴωθεν· ἀλλὰ τὴν μὲν γνῶσιν, εὐχὴ φέρει καὶ πολλὴ ἡσυχία ἐν ἀμεριμνίᾳ παντελεῖ· τὴν δὲ σοφίαν, ἀκενόδοξος μελέτη τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ· καὶ πρῶτον ἡ χάρις τοῦ δίδοντος Θεοῦ. Πρὸς δὲ καὶ ὁ Ἅγιός φησι Μάξιμος ἐν τοῖς σχολίοις· τὸ φρέαρ τοῦ Ἰακὼβ[2] ἐστὶν ἡ Γραφή· τὸ δὲ ὕδωρ ἐστίν, ἡ ἐν τῇ Γραφῇ γνῶσις· τὸ δὲ βάθος, ἡ τῶν Γραφικῶν αἰνιγμάτων δυσδιεξίτητος θεωρία· τὸ δὲ ἄντλημά ἐστιν, ἡ διὰ τῶν γραμμάτων τοῦ θείου λόγου μάθησις, ἣν οὐκ εἶχεν ὁ Κύριος, Αὐτολόγος ὑπάρχων, καὶ οὐ τὴν ἐκ μαθήσεως καὶ μελέτης γνῶσιν διδοὺς τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τὴν ἐκ χάριτος ἀενάου πνευματικῆς ἀέναον σοφίαν καὶ μηδέποτε λήγουσαν, τοῖς ἀξίοις δωρούμενος. Τὸ γὰρ ἄντλημα, τουτέστιν ἡ μάθησις, μέρος ἐλάχιστον λαμβάνουσα γνώσεως, τὸ πᾶν ἐᾷ, μηδενὶ λόγῳ κρατούμενον· ἡ δὲ κατὰ χάριν γνῶσις, ὅλην ἔχει, καὶ δίχα μελέτης, τὴν ἐφικτὴν ἀνθρώποις σοφίαν, πρὸς τὰς χρείας ποικίλως βλυστάνουσα. Καὶ αὖθις ὁ Ἅγιος Διάδοχος· ὁ νοῦς ἡμῶν τὰ πολλὰ περὶ μὲν τὴν προσευχὴν δυσανασχέτως ἔχει, διὰ τὸ στενὸν ἄγαν καὶ περιεσταλμένον τῆς εὐκτικῆς ἀρετῆς· εἰς δὲ τὴν θεολογίαν, χαίρων ἑαυτὸν ἐπιδίδωσιν, διὰ τὸ πλατὺ καὶ ἀπολελυμένον τῶν θείων θεωρημάτων· ἵνα οὖν μὴ ὁδὸν αὐτῷ δῶμεν τοῦ πολλὰ θέλειν λέγειν καὶ ὑπὲρ τὸ μέτρον αὐτὸν πτεροῦσθαι παραχωρῶμεν τῇ χαρᾷ, τῇ προσευχῇ τὰ πλεῖστα καὶ τῇ ψαλμῳδίᾳ καὶ τῇ τῶν ἁγίων Γραφῶν ἀναγνώσει σχολάζωμεν· μήτε τῶν φιλολόγων ἀνδρῶν παρορῶντες τὰ θεωρήματα, ὧν ἡ πίστις διὰ τῶν λόγων γνωρίζεται· οὔτε γὰρ ἴδια αὐτόν, τοῦτο ποιοῦντες, παρασκευάσωμεν ῥήματα ἐπιμιγνῦναι τοῖς λόγοις τῆς χάριτος, οὔτε μὴν ὑπὸ τῆς κενοδοξίας ὑποσυρῆναι, διὰ φορηθέντα διὰ τῆς πολλῆς χαρᾶς καὶ τῆς πολυλογίας, παραχω-

1. Α΄ Κορ. ιβ΄, 8. 2. Ἰωάνν. δ΄, 6 κ. ἑ..

ρήσωμεν· ἀλλὰ καὶ πάσης φαντασίας ἐκτὸς αὐτὸν ἐν τῷ καιρῷ τῆς θεωρίας φυλάξωμεν καὶ δακρυώδεις αὐτῷ σχεδὸν τὰς πάσας ἐκ τούτου ἐννοίας περιποιήσωμεν. Ἀναπαυόμενος γὰρ ἐν τοῖς καιροῖς τῆς ἡσυχίας καὶ καθηδυνόμενος ὑπὸ τοῦ τῆς εὐχῆς μάλιστα γλυκασμοῦ, οὐ μόνον τῶν προειρημένων αἰτιῶν ἐκτὸς γίνεται, ἀλλὰ πλέον καὶ πλέον ἀνανεοῦται εἰς τὸ ὀξέως καὶ δίχα πόνου τοῖς θείοις ἐπιβάλλειν θεωρήμασι, μετὰ τοῦ καὶ εἰς τὴν γνῶσιν αὐτὸν τῆς διακρίσεως ἐν πολλῇ προκόπτειν ταπεινώσει. Πλὴν δεῖ εἰδέναι, ὅτι ἐστὶν εὐχὴ παντὸς πλάτους ἐπάνω· αὕτη δὲ ἐκείνων μόνον ὑπάρχει, τῶν ἐν πάσῃ αἰσθήσει καὶ πληροφορίᾳ ἐμπεπλησμένων τῆς ἁγίας χάριτος. Ἀκήκοας; ἔστιν εὐχή, φησίν, ἐπάνω παντὸς πλάτους, ἥτις ἐκείνων μόνον ὑπάρχει, τῶν ἐν πάσῃ αἰσθήσει καὶ πληροφορίᾳ, δηλονότι ἔνδον καρδίας ἐνυποστάτως ὑπερφυῶς ἐμπεπλησμένων τοῦ θειοτάτου φωτισμοῦ τῆς χάριτος. Ταύτην καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ, μνήμην ἀσφράγιστον ἀποκαλεῖ, ἤτοι ἀσχημάτιστον, ἀνείδεον καὶ ἁπλῆν. Καὶ ἄλλοι ἄλλως τῶν Ἁγίων Πατέρων.

Περὶ τῶν τῆς ψυχῆς πέντε δυνάμεων· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ φαντασιῶν οἰκείων τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ· καὶ ὅτι δεῖ ὁλικῶς φεύγειν τὴν φαντασίαν καὶ τοὺς σχηματισμοὺς καὶ τὰς ἐκτυπώσεις καὶ τὰς μορφώσεις ἐν τῇ καθαρᾷ προσευχῇ καὶ τῇ ἁπλῇ καὶ ἑνιαίᾳ τοῦ νοῦ ἐργασίᾳ.

ξθ'. Ἀλλ' ἐπειδή περ, ὡς δεδήλωται, οὐ μόνον παρὰ δαιμόνων, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ψυχὴ ἀφ' ἑαυτῆς φυσικῶς ἔχει τὸ φαντάζεσθαι, διὰ τὸ πέντε δυνάμεις κεκτῆσθαι, ἤτοι νοῦν, διάνοιαν, δόξαν, φαντασίαν καὶ αἴσθησιν· ὥσπερ ἄρα καὶ τὸ σῶμα τὰς πέντε αἰσθήσεις, ὅρασιν, ὄσφρησιν, ἀκοήν, γεῦσιν καὶ ἁφήν· μία δέ ἐστιν, ὡς ἔφημεν, τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων καὶ ἡ φαντασία, δι' ἧς ἡ ψυχὴ καὶ φαντάζεται· χρὴ ταύτην καλῶς τὰ καθ' ἑαυτὴν ἐθέλουσαν* οἰκονομεῖν καὶ διευκρινεῖν, τὰς μάλιστα συναπτούσας αὐτὴν τῷ Θεῷ δυνάμεις αὐτῆς, ἔν τε τῷ παρόντι αἰῶνι, ἔν τε τῷ μέλλοντι, ἀναπτεροῦν καὶ πρὸς Θεὸν ἀνάγειν ὁλικῶς ἐπείγεσθαι· περὶ δέ γε τῶν λοιπῶν κατὰ τὸ προσῆκον φροντίζειν καὶ κεχρῆσθαι καὶ ποιεῖν. Ζητητέον τοίνυν οἷα περὶ τούτων οἱ Πατέρες φασὶ καὶ τὸ εἰκὸς ἀποσῴζει. Καὶ λέγει ὁ Ἅγιος Μάξιμος· ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ δι' ἑαυτήν, ἤτοι τὴν αὐτῆς οὐσίαν, ἐστὶ λογική τε καὶ νοερά, καὶ αὐθυπόστατος πάντως ἐστίν· εἰ δὲ αὐθυπόστατος, δι ἑαυτὴν φύσει καὶ καθ' ἑαυτὴν καὶ μετὰ σώματος ἐνεργήσει, νοοῦσα κατὰ φύσιν καὶ λογιζομένη καὶ οὐδέποτε παυομένη τῶν φυσικῶς αὐτῇ προσουσῶν νοερῶν δυνάμεων· τὰ γὰρ φύσει τῷ ὁπωσοῦν ὄντι προσόντα, ἕως ἐστὶ καὶ ὑφέστηκεν, ἀναφαίρετα τυγχάνει. Ἡ ψυχὴ οὖν, ἀεί τε οὖσα ἀφ' οὗ γέγονε καὶ ὑφισταμένη διὰ τὸν οὕτως αὐτὴν δημιουργήσαντα Θεόν, ἀεὶ νοεῖ καὶ λογίζεται καὶ γινώσκει· καὶ καθ' ἑαυτὴν καὶ μετὰ σώματος δι' ἑαυτὴν καὶ τὴν ἑαυτῆς φύσιν. Οὐδεὶς οὖν εὑρεθήσεται λόγος,

* Ἴσως ἐθέλουσιν.

ὁ τὴν ψυχὴν τῶν προσόντων αὐτῇ φυσικῶς καὶ οὐ διὰ τὸ σῶμα μετὰ τὴν τούτου λύσιν, ἀλλοτριῶσαι δυνάμενος. Ἐπεὶ οὖν τὸν νοῦν καὶ τὴν διάνοιαν ἐπιγινώσκομέν τε καὶ παρὰ τῶν Ἁγίων μυσταγωγούμεθα καὶ κατὰ τὸν νῦν αἰῶνα καὶ κατὰ τὸν μέλλοντα περὶ Θεὸν κινεῖσθαι καὶ συνεργεῖν*· τὰς δ' ἄλλας δυνάμεις κατὰ τὸν παρόντα καὶ μόνον αἰῶνα ὡς ἰδίας αὐτῷ· δέον καὶ τὴν ψυχήν, οἷα ἔντεχνον κυβερνήτην καὶ τὸ κῦρος τούτων φυσικῶς ἔχουσαν καὶ μὴ κατὰ τὸ παρὸν εἰρημένην* μόνον διενεργεῖν, ἀλλὰ κατὰ τὸ μέλλον μάλιστα, τὸν νοῦν καὶ τὴν διάνοιαν ὁλοτρόπως σπεύδειν ἀνατείνειν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ κινεῖν καὶ συνάπτειν ἐν τῷ τῆς καθαρᾶς προσευχῆς καὶ τῆς νοερᾶς καὶ ἑνιαίας καὶ ἁπλῆς ἐργασίας καιρῷ· τῆς δὲ φαντασίας τὸ καθόλου τοῦτον χωρίζειν καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων. Κατὰ γὰρ τὸν Ἅγιον Νεῖλον, κατάστασίς ἐστι προσευχῆς ἕξις ἀπαθής, ἔρωτι ἀκροτάτῳ, εἰς ὕψος νοητὸν ἁρπάζουσα τὸν φιλόσοφον καὶ πνευματικὸν νοῦν. Οὕτω καὶ γὰρ πράττουσα ἡ ψυχή, τὸ εἰκὸς αὐτῇ καὶ τίμιον ἀξίωμα ἔσεται διαφυλάττουσα.

* Ἴσως ἐνεργεῖν·

* Ἴσως ἠρημένην.

Ἔτι περὶ νοός.

ο'. Ὡσαύτως δὲ δεῖ καὶ αὐτὸν τὸν νοῦν ὡς ἀμερῆ καὶ ἁπλῆν καὶ αὐτοτελῆ ὄντα οὐσίαν, καθαρὰν καὶ φωτοειδῆ, ἑαυτὸν τηρεῖν καὶ φυλάσσειν ἀμέτοχον καὶ μεμερισμένον ταύτης, ἤγουν τῆς φαντασίας· ὡς καὶ αὐτὸν ἀφ' ἑαυτοῦ δύναμιν φυσικὴν κεκτημένον εἰς τοῦτο καὶ εἰς τὸ ἀσχέτως πρὸς ἑαυτὸν ἀναπολεῖν καὶ συστρέφεσθαι καὶ κινεῖσθαι. Τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ στάσις τοῦ νοῦ, ὃ παρὰ τῆς θείας αὐτῷ ἐγγίνεται χάριτος, κατὰ τὸν τῆς Κλίμακος λέγοντα· τὸ στῆσαι τὸν νοῦν, μόνον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐστί· κἂν γὰρ καὶ καθὸ δύναμις ὢν ὁ νοῦς τῆς ψυχῆς καὶ ὑπ' αὐτῆς κινῆται καὶ ἄρχηταί πως, ἀλλ' οὖν γε καὶ ὀφθαλμὸς αὐτῆς ἐστί τε καὶ ὀνομάζεται· καί γε ἰδίαν τινὰ δύναμιν φυσικὴν ἁπλῆν καὶ αὐτοτελῆ, ὡς εἴπομεν, πλουτεῖ. Διά τοι τοῦτο καὶ ὁπηνίκα κατὰ φύσιν σχετικῶς πρός τε τὴν ψυχὴν καὶ τὰς αὐτῆς δυνάμεις διατελεῖ διακείμενος, τότε δὴ καὶ δυνάμει νοῦς ἐστίν· ὅπερ καὶ ψυχικὸς ἄνθρωπος[1] κέκληται. Ὁπόταν δὲ τὴν ἰδίαν φυσικὴν καὶ ἁπλῆν οὐσιώδη ἀναλάβῃ ἀξίαν καὶ φαιδρότητα τὴν ἀμερῆ καὶ αὐτοτελῆ καὶ αὐτοδέσποτον· ἤγουν ἀπαλλαγῇ τῶν τε σωματικῶν καὶ ψυχικῶν φυσικῶν σχέσεων καὶ κινήσεων καὶ ἀπὸ τοῦ δυνάμει νοῦς εἶναι εἰς τὸ ἐνεργείᾳ νοῦς γενέσθαι ἀξιωθῇ, ἤτοι εἰς τὸν ὑπὲρ φύσιν καὶ πνευματικὸν προκόψῃ ἄνθρωπον, τότε δὴ ἀεὶ πρὸς ἑαυτὸν ἀκλινῶς ἐπανέρχεται καὶ δι' ἑαυτοῦ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν ἀσχέτως ἀναβαίνει πάντῃ καὶ ἀπολύτως, τὴν ἀδιαμόρφωτον καὶ ἀνείδεον καὶ ἁπλῆν, ὥς φησιν ὁ Μέγας Βασίλειος· νοῦς μὴ σκεδαννύμενος ἐπὶ τὰ ἔξω, μηδὲ ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων ἐπὶ τὸν κόσμον διαχεόμενος, ἐπάνεισι μὲν πρὸς ἑαυτόν, δι' ἑαυτοῦ δὲ πρὸς τὴν

1. Πρβλ. Α' Κορ. β', 14.

τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν ἀναβαίνει· κἀκείνῳ τῷ κάλλει περιλαμπόμενός τε καὶ ἐλλαμπόμενος, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως λήθην λαμβάνει· καὶ οὕτω γοῦν καὶ τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν[1] αὐτοῦ ὁ νοῦς ἀναλαμβάνει καὶ ἀποσώζει, νοῦς ὤν· καὶ δι' ἑαυτοῦ ἀμέσως νοερῶς τῷ θείῳ νῷ, δηλαδὴ τῷ Θεῷ, ἑνούμενός τε καὶ συγγινόμενος. Αὕτη δέ ἐστιν ἡ ἐργασία ἡ κατὰ κύκλον κίνησις, δηλονότι ἡ πρὸς αὐτὸν τὸν νοῦν ἑαυτοῦ ἐπάνοδος καὶ στροφὴ καὶ ἕνωσις, καὶ ἡ δι' ἑαυτοῦ πρὸς τὸν Θεόν, ἥτις καὶ μόνη τῷ ὄντι πέφυκεν ἀπλανὴς καὶ ἄπταιστος, ὡς ἄσχετος οὖσα καὶ ἄμεσος καὶ ὑπὲρ νόησιν ἕνωσις καὶ ὑπὲρ ὅρασιν ὅρασις. Καὶ λέγει ὁ Μέγας Διονύσιος· ψυχῆς κίνησίς ἐστι, κυκλικὴ μέν, ἡ εἰς ἑαυτὴν εἴσοδος ἀπὸ τῶν ἔξω καὶ τῶν νοερῶν αὐτῆς δυνάμεων ἡ ἑνοειδὴς συνέλιξις, ὥσπερ ἔν τινι κύκλῳ, τὸ ἀπλανὲς αὐτῇ δωρουμένη καὶ ἀπὸ τῶν πολλῶν τῶν ἔξωθεν αὐτὴν ἐπιστρέφουσα καὶ συνάγουσα πρῶτον εἰς ἑαυτήν· εἶτα ὡς ἑνοειδῆ γενομένην, ἑνοῦσα ταῖς ἑνιαίως ἡνωμέναις δυνάμεσι· καὶ οὕτως ἐπὶ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν χειραγωγοῦσα, τὸ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα, καὶ ἓν καὶ ταὐτὸν καὶ ἄναρχον καὶ ἀτελεύτητον· ἑλικοειδῶς δὲ ψυχὴ κινεῖται, καθ' ὅσον οἰκείως ἑαυτῇ τὰς θείας ἐλλάμπεται γνώσεις, οὐ νοερῶς καὶ ἑνιαίως, ἀλλὰ λογικῶς καὶ διεξοδικῶς· καὶ οἷον συμμίκτοις καὶ μεταβατικαῖς ἐνεργείαις· τὴν κατ' εὐθεῖαν δέ, ὅταν οὐκ εἰς ἑαυτὴν εἰσιοῦσα, καὶ ἑνικῇ νοερότητι κινουμένη· τοῦτο γάρ, ὡς ἔφην, ἐστὶ τὸ κατὰ κύκλον· ἀλλὰ πρὸς τὰ περὶ αὐτὴν προϊοῦσα· καὶ ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, ὥσπερ ἀπὸ τίνων συμβόλων πεποικιλμένων καὶ πεπληθυσμένων ἐπὶ τὰς ἁπλᾶς καὶ ἡνωμένας ἀνάγηται θεωρίας. Καὶ ὁ Ἅγιος Μάξιμος· τὴν ἄμεσον λαβὼν ἕνωσιν πρὸς τὸν Θεὸν ὁ νοῦς, τὴν τοῦ νοεῖν καὶ νοεῖσθαι κατὰ φύσιν παντελῶς δύναμιν ἔχει σχολάζουσαν· ὁπηνίκα γοῦν ταύτην λύσῃ, νοήσας τί τῶν μετὰ Θεὸν διεκρίθη, τεμὼν τὴν ὑπὲρ νόησιν ἕνωσιν, καθ' ἣν ἕως ἐστὶ τῷ Θεῷ συνημμένος, ὡς ὑπὲρ φύσιν, καὶ τῇ μεθέξει Θεὸς γεγενημένος, καθάπερ ὅρος ἀκίνητον, ἑαυτοῦ τὸν τῆς φύσεως μετατίθησι νόμον. Καὶ αὖθις· νοῦς καθαρός, τῇ περὶ τὴν αἰτίαν ἑνώσει σχέσιν ἔλαβεν ὑπὲρ νόησιν, καθ' ἣν ἀποπαύσας τὴν πολυποίκιλον πρὸς τὰ μετὰ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ φυσικὴν κίνησίν τε καὶ σχέσιν, μόνης ἀγνώστως ἀντέχεται κατὰ τὴν ἄφθεγκτον λῆξιν γεγενημένος, τῆς ὑπὲρ νόησιν παμμακαρίστου σιγῆς, ἣν δηλῶσαι παντελῶς οὐ δύναται λόγος ἢ νόησις, ἀλλὰ μόνη κατὰ μέθεξιν ἡ πεῖρα, τῶν ἀξιωθέντων τῆς ὑπὲρ νόησιν ἀπολαύσεως· ἧς σημεῖόν ἐστιν εὔγνωστόν τε καὶ πᾶσι κατάδηλον, ἡ κατὰ διάθεσιν πρὸς τὸν αἰῶνα τοῦτον παντελὴς ἀναισθησία τῆς ψυχῆς καὶ διάστασις. Πρὸς τοῦτο τοίνυν μὴ συνεργούμενος ὁ νοῦς παρὰ τῆς ψυχῆς, ἤτοι τὸ πρὸς Θεὸν ἀεὶ κινεῖσθαι, μήτε ἀφ' ἑαυτοῦ κατορθῶν καὶ διενεργῶν τὸ οἰκεῖον, ἤγουν, τὸ πρὸς ἑαυτὸν ἐπανέρχεσθαι, καὶ οὕτως ἀσχέτως εἰς τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν ἀναβαίνειν· μᾶλλον δὲ μὴ παρ' ἑκατέρων τοῦτο καρπούμενος, ἀλλὰ τῇ φαντασίᾳ ἑνούμενος, ἤδη λοιπὸν καὶ ποικίλλεται καὶ μακρὰν ἀπέχει τοῦ Θεοῦ.

1. Γεν. α', 26.

Ἔτι περὶ καθαρᾶς προσευχῆς.

οα'. Καὶ λέγει ὁ Ἅγιος Νεῖλος· Ἀγωνίζου στῆσαι τὸν νοῦν σου κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς, κωφὸν καὶ ἄλαλον, καὶ οὕτω δυνήσῃ προσεύξασθαι. Ἔτι· ἐγὼ τὸ ἐμὸν λέξω, ὃ καὶ νεωτέροις εἴρηκα· μακάριός ἐστιν ὁ νοῦς, ὃς κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς τελείαν ἀμορφίαν ἐκτήσατο. Καὶ ὁ Ἅγιος Φιλόθεος· σπάνιόν ἐστιν εὑρεῖν τοὺς τῷ λογικῷ ἡσυχάζοντας· κἀκείνων μόνων ἐστίν, οἵτινες τὴν θείαν χαρὰν καὶ παράκλησιν, διὰ τοῦδε τοῦ πράγματος ἐν ἑαυτοῖς ἔχειν διὰ παντὸς μηχανῶνται. Καὶ ὁ Μέγας δὲ Βασίλειος· εὐχὴ καλή, ἡ ἐναργῆ ἐμποιοῦσα τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν τῇ ψυχῇ· καὶ τοῦτό ἐστι τοῦ Θεοῦ ἐνοίκησις[1], τὸ διὰ τῆς μνήμης ἐνιδρυμένον ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὸν Θεόν, ὅταν μὴ φροντίσι γηΐναις τὸ συνεχὲς τῆς μνήμης διακόπτηται, μηδὲ τοῖς ἀπροσδοκήτοις πάθεσιν ὁ νοῦς ἐκταράσσηται, ἀλλὰ πάντα ἀποφεύγων ὁ φιλόθεος, ἐπὶ Θεὸν ἀναχωρῇ.

Ὅτι ἄλλο ἀπάθεια νοὸς καὶ ἕτερον προσευχὴ ἀληθής, ὃ καὶ μεῖζον.

οβ'. Ἰστέον τοίνυν καὶ τοῦτο, ὡς εἴπερ καὶ κατὰ τὸν Ἅγιον Μάξιμον· οὐ δύναται ὁ νοῦς ἐκ μόνης τῆς πράξεως ἀπαθὴς γενέσθαι, ἐὰν μὴ διαδέχωνται αὐτὸν πολλαὶ καὶ ποικίλαι θεωρίαι. Ἀλλ' οὖν πάλιν, κατά γε τὸν θειότατον Νεῖλον, ἔνεστι καὶ ἀπαθῆ γεγενημένον, καὶ μὴ προσεύχεσθαι ἀληθῶς, ἀλλὰ ποικίλλεσθαι καὶ μακρὰν ἀπέχειν ἀπὸ Θεοῦ. Φησὶ γὰρ οὗτος ὁ Πατὴρ περὶ τοῦ τοιούτου οὕτω· κἂν ὑπὲρ τὴν σωματικὴν θεωρίαν ὁ νοῦς γένηται, οὔπω τέλειον τὸν τοῦ Θεοῦ τόπον ἐθεάσατο· δύναται γὰρ ἐν τῇ τῶν νοημάτων εἶναι γνώσει καὶ ποικίλλεσθαι πρὸς αὐτήν. Ἔτι· οὐχ ὁ ἀπαθείας τετυχηκώς, ἤδη καὶ προσεύχεται ἀληθῶς· δύναται γὰρ ἐν τοῖς ψιλοῖς νοήμασιν εἶναι καὶ ἐν ταῖς ἱστορίαις αὐτῶν περισπᾶσθαι καὶ μακρὰν ἀπέχειν ἀπὸ Θεοῦ. Ἔτι· οὐκ ἂν ὅτι μὴ ἐγχρονίζῃ ὁ νοῦς ἐν τοῖς ψιλοῖς νοήμασι τῶν πραγμάτων, ἤδη καὶ προσευχῆς κατείληφε τόπον· δύναται γὰρ ἐν τῇ θεωρίᾳ εἶναι τῶν πραγμάτων καὶ ἐν τοῖς λόγοις αὐτῶν ἀδολεσχεῖν· ἅπερ εἰ καὶ ψιλὰ ῥήματά εἰσιν, ἀλλ' ὡς πραγμάτων ὄντα θεωρήματα, τυποῦσι τὸν νοῦν καὶ μακρὰν ἀπάγουσιν ἀπὸ Θεοῦ. Λέγει δὲ καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· ὧν ὁ νοῦς μεμάθηκεν ἀληθῶς εὔχεσθαι, οὗτοι Κυρίῳ κυρίως ἐνώπιοι ἐνωπίῳ λαλοῦσιν[2], ὡς οἱ πρὸς τὸ οὖς τοῦ Βασιλέως· ἐκ δὲ τούτων καὶ τῶν τοιούτων, δύνασαι ἀκριβῶς συνιδεῖν, τὴν τῶν ἑκατέρων πολιτειῶν διαφορὰν καὶ ἀσύγκριτον σύγκρισιν, τῆς κατὰ παραδοχήν, φαμέν, καὶ τῆς κατ' ἐπιβολήν· τῆς μὲν γὰρ ἔργον, μελέται καὶ πολλαὶ καὶ ποικίλαι θεωρίαι· τῆς δὲ ἐργασία, ἡ ἀληθὴς προσευχή· πρὸς δέ, καὶ ὅτι ἄλλο νοὸς ἀπάθεια καὶ ἕτερον προσευχὴ ἀληθής. Ἔτι τε, ὡς ὁ ἔχων τὴν ἀληθῆ προσευχὴν κατὰ τοὺς Ἁγίους, κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην καὶ τὸν νοῦν

1. Β' Κορ. ς', 16. 2. Πρβλ. Ἐξ. λγ', 11.

ἀπαθῆ, κεκτῆσθαι πέφυκε· οὐ μὴν δὲ καὶ ὁ ἔχων μόνον τὸν νοῦν ἀπαθῆ, δεδύνηται κεκτῆσθαι καὶ τὴν ἀληθῆ προσευχήν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· ὁ δὲ λόγος ἐπανερχέσθω πρὸς τὰ προκείμενα· ἐπεὶ οὖν οὐ μόνον παρὰ τὰ προειρημένα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ μνήμη τῶν ἀγαθῶν τε καὶ ἐναντίων, ἐκτυποῦν ἀθρόως τὸν νοῦν καὶ πρὸς φαντασίαν ἄγειν εἴωθέ πως, δεῖ καὶ περὶ τούτου ὀλίγον διασημᾶναι.

Ἔτι περὶ φαντασιῶν καὶ ἐκτυπωμάτων τοῦ νοῦ καὶ τῶν τῆς πλάνης καὶ τῆς ἀληθείας σημείων· τίνα τὰ τῆς πλάνης σημεῖα.

ογ΄. Ἡσυχάζων καὶ μόνος βουλόμενος εἶναι μετὰ μόνου τοῦ Θεοῦ, μηδέποτε παραδέξῃ εἴτι δ' ἂν ἴδῃς αἰσθητόν, ἢ νοερόν, ἔσωθέν σου ἢ ἔξωθεν, κἂν εἶδος δῆθεν Χριστοῦ ἢ Ἀγγέλου ἢ Ἁγίου μορφὴν ἢ φωτὸς ἐκτύπωμα, φανταζόμενον τῷ νοΐ, ἀλλὰ μένε ἀπιστῶν καὶ βαρούμενος εἰς τοῦτο, κἂν ἀγαθὸν εἴη, πρὸ ἐρωτήσεως, ὡς εἴπομεν, τῶν ἐμπείρων. Τοῦτο γὰρ ὠφελιμώτατον καὶ Θεῷ προσφιλέστατόν τε καὶ εὐαπόδεκτον. Ἔσο δὲ ἀεὶ τηρῶν σου τὸν νοῦν ἄχροον, ἀμόρφωτον, ἀνείδεον, ἀσχημάτιστον, ἄποιον, ἄποσον, καὶ μόνα τῆς προσευχῆς ῥήματα προσέχων καὶ μελετῶν καὶ διανοούμενος ἔνδον τῆς καρδιακῆς κινήσεως, κατὰ τὸν τῆς Κλίμακος, φάσκοντα· ἀρχὴ μὲν προσευχῆς, προσβολαὶ μονολογίστως διωκόμεναι ἐκ προοιμίων αὐτῶν· μεσότης δέ, τὸ ἐν τοῖς λεγομένοις καὶ μόνοις εἶναι τὴν διάνοιαν· τέλος δὲ ταύτης, ἁρπαγὴ πρὸς Κύριον. Καὶ ὁ Ἅγιος δὲ Νεῖλος οὕτω φησίν· ἔστι μὲν προηγουμένη τῶν τελείων προσευχή, ἁρπαγή τις τοῦ νοῦ καὶ τῶν κατ' αἴσθησιν ἔκστασις ὁλοσχερής, στεναγμοῖς ἀλαλήτοις τοῦ πνεύματος ἐντυγχάνοντος[1] τῷ Θεῷ, τῷ βλέποντι τὴν τῆς καρδίας διάθεσιν ἀναπτυσσομένην ὥσπερ ἐγγράμματον βιβλίον καὶ τύποις ἀφθόγγοις τὸ ἑαυτῆς ἐμφανίζουσαν βούλημα· οὕτως ἕως τρίτου ἡρπάγη ὁ Παῦλος οὐρανοῦ, εἴτε ἐν σώματι ἦν, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, ἀγνοῶν[2]· οὕτως ὁ Πέτρος ἀνελθὼν ἐπὶ τὸ δῶμα τοῦ προσεύξασθαι, τὴν ὀπτασίαν τῆς ὀθόνης εἶδεν[3]. Ἡ δευτέρα δὲ μετὰ τὴν πρώτην ἐστὶ προσευχή, τὸ λέγειν τὰ ῥήματα, παρακολουθοῦντος τοῦ νοῦ μετὰ κατανύξεως καὶ εἰδότος ᾧ προσάγει τὴν δέησιν. Μεσολαβουμένη δὲ προσευχὴ καὶ πεφυρμένη φροντίσι σωματικαῖς, τῆς τοῦ προσευχομένου ἀφέστηκε καταστάσεως. Μένων τοίνυν ἐν τούτοις, τἄλλα μὴ παραδέχου ἕως καιροῦ εἰρήνης παθῶν καὶ ἐρωτήσεως, ὡς προλέλεκται, τῶν ἐμπείρων. Καὶ ταῦτα μέν, ἅπερ προείπομεν καὶ τὰ τούτοις παρόμοια, τὰ τῆς πλάνης διὰ βραχέος σήμαντρα. Ὅρα δὲ καὶ τίνα τὰ τῆς ἀληθείας σημεῖα· τὰ δέ γε τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος σημεῖα, ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πρᾳότης, ἐγκράτεια καὶ τὰ ἑξῆς, ὥς φησιν ὁ θεῖος Ἀπό-

1. Ῥωμ. η΄, 26. 2. Β΄ Κορ. ιβ΄, 2. 3. Πράξ. ι΄, 11-16.

στολος, καρποὺς ἀποκαλῶν αὐτὰ τοῦ θείου Πνεύματος[1]. Λέγει δὲ καὶ αὖθις· ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε· ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἐν πάσῃ ἀγαθωσύνῃ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ[2], ὧν ἅπαν τοὐναντίον ἡ πλάνη κέκτηται. Λέγει δὲ καί τις τῶν θεοσόφων, ἐρωτηθεὶς παρά τινος, οὕτω· περὶ σωτηρίας ἀπλανῆ τρίβον, ὡς εἴρηκας ἀγαπητέ, πολλαί εἰσιν ὁδοὶ αἱ ἀπάγουσαι εἰς τὴν ζωὴν καὶ πολλαὶ αἱ πρὸς θάνατον. Καὶ προϊών· ἔχεις μίαν ὁδὸν ἀπάγουσαν πρὸς ζωήν, τὴν τῶν ἐντολῶν Χριστοῦ τήρησιν· ἐπὶ ταύταις ταῖς ἐντολαῖς εὑρήσεις πᾶσαν ἀρετῆς ἰδέαν, ἐξαιρέτως δὲ τὰ τρία ταῦτα, ταπείνωσιν, ἀγάπην καὶ ἔλεος· τούτων χωρίς, οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον[3]. Καὶ μετὰ βραχέα· ταῦτα τὰ τρία, ἀκαταμάχητα ὅπλα κατὰ τοῦ διαβόλου, ἅπερ ἡ Ἁγία Τριὰς ἡμῖν ἐδωρήσατο, ταπείνωσιν, λέγω, ἀγάπην καὶ ἔλεος, εἰς ἅπερ οὐδὲ ἀντιβλέψαι δύναται πᾶς ὁ τῶν δαιμόνων ἑσμός· οὐκ ἔστι γὰρ παρὰ τούτοις ταπεινώσεως ἴχνος, οἵ γε διὰ τὴν ἔπαρσιν ἐζοφώθησαν[4] καὶ πῦρ αὐτοῖς ἡτοιμάσθη αἰώνιον[5]· ποῦ παρὰ τούτοις ἀγάπης, ἢ ἐλέους σκιά, οἳ πρὸς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἄσπονδον τὴν ἔχθραν ἐκτήσαντο καὶ διηνεκῶς πολεμεῖν οὐ παύονται; Τούτοις λοιπὸν τοῖς ὅπλοις θωρακισθῶμεν, ἅπερ ὁ περιφέρων, ἀνάλωτος τοῖς πολεμίοις καθέστηκε. Καὶ μετ' ὀλίγα· ταύτην τὴν τρίπλοκον σειράν, ἣν ἡ Ἁγία Τριὰς ἐξύφανε καὶ συνέπλεξεν, ὁρῶμεν καὶ τρία οὖσαν καὶ ἕν. Τρία μὲν τοῖς ὀνόμασιν, εἰ δὲ βούλει καὶ ταῖς ὑποστάσεσιν· ἓν δὲ τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ καὶ τῇ πρὸς Θεὸν ἐγγύτητι καὶ νεύσει καὶ οἰκειότητι· περὶ τούτων εἴρηκεν ὁ Δεσπότης, ὅτι ὁ ζυγός μου χρηστός ἐστι καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν[6]· καὶ ὁ ἠγαπημένος, καὶ αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ βαρεῖαι οὐκ εἰσί[7]. Καὶ μετά τινα· τούτου ἕνεκα ψυχὴ ἡ ἀνακραθεῖσα Θεῷ διὰ βίου καθαρότητα καὶ τῆς τῶν ἐντολῶν φυλακῆς καὶ τῶν τριῶν τούτων ὅπλων, ἅπερ εἰσὶν αὐτὸς ὁ Θεός, τὸν Θεὸν αὐτὸν ἐνεδύσατο· καὶ γέγονε θέσει θεός, διὰ ταπεινώσεως, ἐλέους τε καὶ ἀγάπης, καί, τὴν ὑλικὴν δυάδα περάσας καὶ ὑπεραναβὰς τὸ τοῦ νόμου κεφάλαιον[8], τὴν ἀγάπην, λέγω, τῇ ὑπερουσίῳ καὶ ζωαρχικῇ Τριάδι συνήφθη, ἐντυγχάνων ἀμέσως, φωτὶ φῶς προσλαμβάνων καὶ εὐφραινόμενος χαρὰν ἀδιάδοχον καὶ αἰώνιον. Ἀλλ' ἀπόχρη καὶ περὶ τούτων. Εἰκὸς δὲ ὥσπερ ἄρα περὶ τῶν τῆς πλάνης καὶ τῆς ἀληθείας διεμνημονεύσαμεν ὡς ἀπὸ μέρους γνωρισμάτων καὶ καρπῶν, ὅθεν καὶ ἐξ αὐτῶν, ἤτοι τῶν καρπῶν, κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον, ἐπιγνωσόμεθά πως τοὺς ἐνεργουμένους, οἵου πνεύματός εἰσιν· οὕτω καὶ περὶ τῆς ἐξ ἑκατέρων παρακλήσεως, τῆς θείας φαμὲν καὶ ἀληθοῦς χάριτος, καὶ τῆς ἐπιπλάστου καὶ ἐναντίας, χρήσεσι πατρικαῖς δέον μικρόν τι διασημᾶναι. Λέγει τοίνυν περὶ ταύτης οὕτως ὁ θεῖος Διάδοχος.

1. Γαλ. ε΄, 22. 2. Ἐφεσ. ε΄, 8-9. 3. Πρβλ. Ἑβρ. ιβ΄, 14.
4. Πρβλ. Ἰούδα 6. 5. Πρβλ. Ματθ. κε΄, 41. 6. Ματθ. ια΄, 30.
7. Α΄ Ἰωάνν. ε΄, 3. 8. Πρβλ. Ῥωμ. ιγ΄, 10.

ἀληθείας καὶ τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης¹. Ἀδύνατον μέντοι, ἢ τῆς στότητος ἐν ἀλόγῳ γενέσθαι τινα, ἢ τῆς τῶν δαιμόνων πιστῶς πειρασθεὶς μή τις ἑαυτὸν πληροφορήσει, τὴν μὲν χάβαθος τοῦ ὑπερφυῶς καὶ τὰ δὲ πονηρὰ πνεύματα περὶ καρδίας ἔχοντες ἀλήθειαν, οὐδέ ποτε θέλουσι παρὰ ἀνθρώῆναι οἱ δαίμονες ὥσπερ νοῦς τοῦτο εἰδώς, ἀκριβῶς, τὴν Θεοῦ καὶ περὶ ἡμῖν. Ἔχεις ἤδη καὶ περὶ τούτου τὸ αἰσθηταί τὸ μυστήριον ἀπερατόν· καί, μέλι εὐγέ' ἵνα μὴ ἐμέσῃς αὐτό.

... τῆς ἐκ τῆς καρδίας πηγαζομένης.

... εἰπεῖν· τίς ἀναγγελεῖ γλυκύ... πολλῷ πλέον ἀσυγκρίτως, ... ζωήρρυτον, τὴν ἐκ τῆς καρδιαζομένην καὶ ἀλλομένην ἀεί... ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος, οὗ ἐγὼ ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ὃ δώσω αὐτῷ, εἰς ζωὴν αἰώνιον². Καὶ αὖθις· πιστεύων εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶ... ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος, ... στήθιος, ὃ ἔμελλον λαμβά... Παῦλος· ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς ... ὤν, κρᾶζον, Ἀββᾶ ὁ Πατήρ⁴.

... σημός ἐστι καὶ ἀνώνυμος.

... καὶ ζωήρρυτος καὶ ἐνυπόστα... λος ἀμήχανον καὶ ὀρεκτῶν ... σις προσείρηται μυστικῶς, ὁπωσδήποτε, καὶ ἄγνωστος ἀνεπινόητος. Καὶ λέγει ὁ ... τὸν ὑπέρφωτον εὐχόμεθα καὶ γνῶναι τὸν ὑπὲρ θέαν ... ῦτο γάρ ἐστι τὸ ὄντως ἰδεῖν ... νῆσαι, διὰ τῆς πάντων τῶν ... ι, τὸ ἀπρόσιτον φῶς· ἐν ᾧ ... ε, διὰ τὴν ὑπερέχουσαν φα... ὑπερουσίου φωτοχυσίας. Ἐν

3. Ἰωάνν. ζ', 33.

τούτῳ γίνεται πᾶς ὁ Θεὸν γνῶναι καὶ ἰδεῖν ἀξιούμενος, αὐτῷ τῷ μὴ ὁρᾶν, μηδὲ γινώσκειν, ἀληθῶς, ἐν τῷ ὑπὲρ ὅρασιν καὶ γνῶσιν γιγνόμενος, τοῦτο αὐτὸ γινώσκων, ὅτι μετὰ πάντα ἐστὶ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ νοητά. Καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος· ἄρρητοι παντελῶς καὶ ἀνεκδιήγητοι τοῦ θείου κάλλους αἱ ἀστραπαί· οὐ παρίστησι λόγος· οὐ δέχεται ἀκοή· κἂν ἑωσφόρου αὐγὰς εἴπῃς, κἂν σελήνης φαιδρότητα· κἂν ἡλίου φῶς, πάντα ἄτιμα πρὸς εἰκασίαν τῆς δόξης καὶ πλέον ἀπολειπόμενα πρὸς τὴν τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς σύγκρισιν ἢ ὅσον βαθεῖα νὺξ καὶ στυγνὴ σκοτομήνη, μεσημβρίας καθαρωτάτης· τοῦτο τὸ κάλλος, σαρκίνοις μὲν ὀφθαλμοῖς ἀθεώρητον· ψυχῇ δὲ μόνῃ καὶ διανοίᾳ καταληπτόν· καὶ εἴ πού τινας περιέλαμψε τῶν Ἁγίων, ἀφόρητον τοῦ πόθου τὸ κέντρον αὐτοῖς ἐγκατέλιπεν· οἱ ἀλύοντες πρὸς τὴν ἐνταῦθα ζωήν, ἔλεγον, οἴμοι, ὅτι ἡ παροικία μου ἐμακρύνθη, καὶ ἐδίψησεν ἡ ψυχή μου πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἰσχυρόν, τὸν ζῶντα· πότε ἥξω, καὶ ὀφθήσομαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ μου[1]; καί, τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι πολλῷ μᾶλλον κρεῖσσον[2]· καί, νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ[3], ὡς δεσμωτήριον τὴν ἐνταῦθα ἡγούμενοι ζωήν· οἵ γε διὰ τὸ ἀκορέστως ἔχειν τῆς θεωρίας τοῦ θείου κάλλους, εὐχὴν ἐποιοῦντο, πάσῃ τῇ αἰωνίῳ ζωῇ, συμπαρεκτείνεσθαι τὴν θεωρίαν τῆς λαμπρότητος τοῦ Κυρίου. Καὶ ὁ Θεολόγος· οὗ ὁ φόβος, ἐντολῶν τήρησις· οὗ δὲ ἐντολῶν τήρησις, σαρκὸς κάθαρσις, τοῦ ἐπιπροσθοῦντος τῇ ψυχῇ νέφους καὶ οὐκ ἐῶντος καθαρῶς ἰδεῖν τὴν θείαν ἀκτῖνα· οὗ δὲ κάθαρσις, ἔλλαμψις· ἔλλαμψις δέ, πόθου πλήρωσις, τοῖς τῶν μεγίστων, ἢ τοῦ μεγίστου, ἢ ὑπὲρ τὸ μέγα ἐφιεμένοις. Καὶ ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος· εἰ ἀποκλύσειας δι᾽ ἐπιμελείας βίου τὸν ἐπιπλασθέντα τῇ καρδίᾳ σου ῥύπον, ἀναλάμψει σοι τὸ θεοειδὲς κάλλος, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ σιδήρου γίνεσθαι πέφυκεν· ὅταν γὰρ δι᾽ ἀκόνης τοῦ ἰοῦ γυμνωθείη, ὁ πρὸ ὀλίγου μέλας, αὐγάς τινας ἀφ᾽ ἑαυτοῦ πρὸς τὸν ἥλιον στίλβων καὶ λαμπηδόνας ἐκδίδωσιν· οὕτω καὶ ὁ ἔνδον ἄνθρωπος, ὅν καρδίαν ὀνομάζει ὁ Κύριος, ἐπειδὰν ἀποξύσηται τὸν ἰώδη ῥύπον, τὸν διὰ τοῦ πονηροῦ εὐρῶτος ἐπανθήσαντα τῇ μορφῇ, πάλιν ἀναλήψεται τὴν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ὁμοιότητα καὶ ἀγαθὸς ἔσται· τῷ γὰρ ἀγαθῷ, ὅμοιον ἀγαθὸν πάντως ἐπακολουθεῖ. Καὶ ὁ Ἅγιος Νεῖλος· μακάριος ὁ καταλαβὼν τὴν ἄγνοιαν τὴν τῆς προσευχῆς ἀχώριστον. Καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· ἄβυσσος μὲν πένθος παράκλησιν ἐθεάσατο· καθαρότης δὲ καρδίας, ἐδέξατο ἔλλαμψιν· ἔλλαμψίς ἐστιν ἄρρητος ἐνέργεια, δρωμένη ἀοράτως καὶ νοουμένη ἀγνώστως· διά τοι τοῦτο καὶ τρισόλβιοι, οἱ κατὰ τὴν πάλαι Μαρίαν, τὴν ἀγαθὴν ταύτην μερίδα καὶ πολιτείαν ἐκλεξάμενοι[4], τὴν πνευματικὴν καὶ ἀναφαίρετον καὶ τοιαύτης εὐκληρίας θεοεικέλου ἠξιωμένοι, ὥστε μετὰ πολλοῦ καὶ ἐκστατικοῦ τοῦ γάνους, σὺν τῷ θείῳ Παύλῳ ἐξεῖναι αὐτοῖς ἀναφανδὸν ἐνθουσιᾶν ἅμα καὶ βοᾶν τό, ὅτε ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία

1. Ψαλμ. 41,8. 2. Φιλιππ. α', 23. 3. Λουκ. β', 29.
4. Πρβλ. Λουκ. ι', 42.

ἐπεφάνη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον ἔσωσεν ἡμᾶς, διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος Ἁγίου, οὗ ἐξέχεεν ἐφ᾽ ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, ἵνα δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι, κληρονόμοι γενώμεθα κατ᾽ ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου[1]. Καὶ πάλιν· χρίσας ἡμᾶς καὶ σφραγισάμενος καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν[2]· καί, ἔχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾖ τοῦ Θεοῦ καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν[3]. Κἀκεῖνοι μὲν οὕτω· γένοιτο δὲ καὶ ἡμῖν, ταῖς ἐκείνων πρὸς Κύριον θεοπειθέσι λιταῖς, ἀπὸ μέρους κατ᾽ ἐκείνους χρηματίσαι, ἐλέει καὶ χάριτι.

Ἔτι δεῖ κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην πρᾷον εἶναι τὴν καρδίαν τὸν βουλόμενον ἠκριβωμένως ἡσυχάσαι.

οζ'. Σὲ δέ, ὦ τέκνον, τοῦτο νῦν κατὰ καιρὸν πρὸ τῶν ἄλλων καὶ μετὰ τῶν ἄλλων δεῖ μαθεῖν, ὅτι, ὥσπερ ὁ τοξεύειν μαθεῖν καλῶς ἐθέλων, οὐκ ἄνευ σημείων τὸ τόξον τείνει, οὕτως ὁ ἡσυχάσαι βουλόμενος μαθεῖν τὸ ἀεὶ πρᾷος εἶναι τὴν καρδίαν ὡς σημεῖον ἐχέτω. Καὶ λέγει ὁ Ἅγιος Ἰσίδωρος· οὐκ ἀρκεῖ πρὸς ἀρετὴν τὸ ἀσκεῖν, ἀλλὰ χρὴ καὶ μετριάζειν πρὸς τὸ ἀσκεῖν· εἰ γὰρ ἀγῶνα πρᾳότητος μετερχόμενοι, γνώμῃ τοῦτον ταραχώδει ἐγκόπτομεν, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ θέλειν μὲν σωτηρίας τυχεῖν, μὴ θέλειν δὲ ποιεῖν τὰ πρὸς αὐτὴν συμβαλλόμενα. Καὶ πρό γε τούτου ὁ θειότατος Δαβίδ· ὁδηγήσει πρᾳεῖς ἐν κρίσει· διδάξει πρᾳεῖς ὁδοὺς αὐτοῦ[4]. Καὶ ὁ Σειράχ· τοῖς πρᾳέσιν ἀποκαλύπτονται τὰ μυστήρια. Καὶ ὁ γλυκύτατος δὲ Ἰησοῦς· μάθετε ἀπ᾽ ἐμοῦ, ὅτι πρᾷός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν[5]· καί, ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ᾽ ἢ ἐπὶ τὸν πρᾷον καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους[6]; καί, μακάριοι οἱ πρᾳεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν[7]· ἤτοι τὴν καρδίαν, καρποφοροῦσαν τῇ χάριτι, ἐν τριάκοντα καὶ ἑξήκοντα καὶ ἑκατόν[8], κατὰ τὴν τάξιν ἀρχαρίων, μέσων καὶ τελείων· μηδέποτε ἐν μηδενὶ ταράττων, ἢ ταραττόμενος, εἰ μήπω περὶ εὐσεβείας ὁ λόγος.

Ὅπως ἂν κατορθωθείη ἡμῖν ἡ πρᾳότης, καὶ περὶ τοῦ τῆς ψυχῆς τριμεροῦς, θυμικοῦ, ἐπιθυμητικοῦ καὶ λογιστικοῦ.

οη'. Τοῦτο δὲ εὐκόλως ἂν κατορθώσῃς, πάντα ἐκκλίνων ἅμα καὶ πρὸς ἀγάπην τὴν ψυχὴν κινῶν, τὰ πλεῖστά τε σιωπῶν, ἐμμέτρως τε σιτού-

1. Τίτ. γ', 4-7. 2. Β' Κορ. α', 22. 3. Β' Κορ. δ', 7.
4. Ψαλμ. 24,9. 5. Ματθ. ια', 29. 6. Ἡσ. ξς', 2.
7. Ματθ. ε', 5. 8. Μάρκ. δ', 20.

μενος καὶ ἀεὶ προσευχόμενος, ὡς εἴρηται τοῖς Πατράσιν· ὅτι τὸ θυμικὸν τῆς ψυχῆς, ἀγάπῃ χαλίνωσον· καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν αὐτῆς, ἐγκρατείᾳ μάρανον· καὶ τὸ λογιστικὸν αὐτῆς, τῇ προσευχῇ πτέρωσον, καὶ τὸ φῶς τοῦ νοῦ οὐκ ἀμαυροῦταί ποτε. Καί, θυμοῦ μὲν χαλινός, ἡ εὔκαιρος σιωπή· ἀλόγου δὲ ἐπιθυμίας, ἡ ἔμμετρος ἐδωδή· δυσκαθέκτου δὲ λογισμοῦ, ἡ μονολόγιστος προσευχή. Καὶ αὖθις· τρεῖς εἰσιν ἀρεταί, αἵτινες χορηγοῦσι φῶς τῷ νῷ διὰ παντός· τὸ μὴ εἰδέναι πονηρίαν ἀνθρώπου τινός, τὸ ὑποφέρειν τὰ ἐπερχόμενα ἀταράχως καὶ τὸ ἀγαθοποιῆσαι τοὺς κακοποιοῦντας· αἱ τρεῖς αὗται ἀρεταί, γεννῶσιν ἄλλας τρεῖς ἀρετὰς μείζονας αὐτῶν· τὸ μὴ εἰδέναι πονηρίαν ἀνθρώπου, γεννᾷ τὴν ἀγάπην· καὶ τὸ ἐπενεγκεῖν τὰ ἐπερχόμενα ἀταράχως, γεννᾷ τὴν πρᾳότητα· καὶ τὸ ἀγαθοποιῆσαι τοὺς κακοποιοῦντας, κτᾶται τὴν εἰρήνην. Καὶ πάλιν· τρεῖς εἰσιν ἠθικαὶ καταστάσεις, γενικώτεραι ἐν τοῖς Μοναχοῖς· καὶ πρώτη μέν ἐστι τὸ μηδὲν ἁμαρτάνειν κατ᾽ ἐνέργειαν· δευτέρα δέ, τὸ μὴ ἐγχρονίζειν ἐν τῇ ψυχῇ τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμούς· καὶ τρίτη, τὸ τὰς μορφὰς τῶν γυναικῶν καὶ τῶν λυπησάντων ἀπαθῶς θεωρεῖν κατὰ διάνοιαν.

Ὅτι ταχέως δεῖ μετανοεῖν ἐν ταῖς κατὰ σύμβασιν ἐκτροπαῖς καὶ οὕτως εἰς τὸ ἑξῆς σοφῶς ἀσφαλίζεσθαι.

οθ'. Εἰ δέ τι συμβαίῃ ποτὲ διαταραχθῆναί σε, ἢ ἔν τινι ὀλισθῆσαι συμπτώματι καὶ τοῦ προσήκοντος διαμαρτεῖν, εὐθέως δεῖ διαλλάττεσθαι πρὸς τὸν λελυπηκότα ἢ καὶ λυπηθέντα, καὶ μετανοεῖν ἐκ ψυχῆς· πενθεῖν τε καὶ δακρύειν καὶ ἑαυτοῦ καταμέμφεσθαι καὶ οὕτως εἰς τὸ ἑξῆς προσέχειν καὶ ἀσφαλίζεσθαι πάνυ σοφῶς, ὡς διδάσκει ὁ Κύριος Ἰησοῦς· ὅτι ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον καὶ ἐκεῖ μνησθῇς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ὕπαγε πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου· καὶ τότε ἐλθών, πρόσφερε τὸ δῶρόν σου[1]. Καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· πᾶσα πικρία καὶ θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ κραυγὴ καὶ βλασφημία ἀρθήτω ἀφ᾽ ὑμῶν, σὺν πάσῃ κακίᾳ· γίνεσθε δὲ εἰς ἀλλήλους χρηστοί, εὔσπλαγχνοι, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, καθὼς καὶ ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ ἐχαρίσατο ἡμῖν[2]. Καί, ὀργίζεσθε καὶ μὴ ἁμαρτάνετε· καί, ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν[3]· καί, μὴ ἐκδικοῦντες ἑαυτούς ἀγαπητοί, ἀλλὰ διδόντες τόπον τῇ ὀργῇ[4]· καί, μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν[5]· καὶ τοῦτο μὲν εἴρηται περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους διαλλαγῆς.

1. Ματθ. ε', 23-24. 2. Ἐφεσ. δ', 31-32. 3. Ἐφεσ. δ', 26.
4. Ῥωμ. ιβ', 19. 5. Ῥωμ. ιβ', 21.

Περὶ ὀλίσθου καὶ μετανοίας.

π'. Περὶ δέ γε ὀλίσθου φησὶν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· οὐχ ὅταν ὀλισθήσωμεν ἔν τινι, τότε λυπηθῶμεν· ἀλλ᾽ ὅταν ἐμμείνωμεν ἐν αὐτῷ· τὸ γὰρ ὀλίσθημα, συμβαίνει πολλάκις καὶ τοῖς τελείοις· τὸ δὲ ἐμμεῖναι ἐν αὐτῷ, νέκρωσίς ἐστι τελεία. Ἡ λύπη δέ, ἣν λυπούμεθα ὑπὲρ τῶν ἰδίων ὀλισθημάτων, εἰς τόπον ἐργασίας καθαρᾶς λογίζεται ἡμῖν ἐκ τῆς χάριτος· ὁ ἐν ἐλπίδι μετανοίας ὀλισθαίνων ἐκ δευτέρου, οὗτος μετὰ πανουργίας πορεύεται μετὰ τοῦ Θεοῦ· τούτῳ ἀγνώστως ἐπιπίπτει ὁ θάνατος καὶ οὐ φθάνει τὸν καιρὸν τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ, τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς πληρῶσαι. Ἔτι· δεῖ, φησί, γινώσκειν ἡμᾶς ἐν πάσῃ ὥρᾳ, ὅτι ἐν ταύταις ταῖς εἰκοσιτέσσαρσιν ὥραις τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἡμέρας, τῆς μετανοίας χρῄζομεν· νόησις δὲ τοῦ ὀνόματος τῆς μετανοίας, καθὼς ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ τρόπου τῶν πραγμάτων ἐγνώκαμεν, τοῦτό ἐστι· δέησις ἐκτενὴς ἐν πάσῃ ὥρᾳ, ἐν εὐχῇ πεπληρωμένῃ κατανύξεως, προσεγγίζουσα τῷ Θεῷ, ὑπὲρ ἀφέσεως τῶν παρελθόντων, καὶ λύπη ὑπὲρ τῆς τῶν μελλόντων φυλακῆς. Καὶ αὖθις· χάρις μετὰ χάριν ἡ μετάνοια ἐδόθη τοῖς ἀνθρώποις· μετάνοια γάρ ἐστιν, ἀναγέννησις δευτέρα ἐκ Θεοῦ, καὶ ὅνπερ ἐκ τῆς πίστεως ἀρραβῶνα ἐδεξάμεθα, διὰ τῆς μετανοίας τὸ χάρισμα αὐτοῦ ἐκδεχόμεθα. Μετάνοιά ἐστιν, ἡ θύρα τοῦ ἐλέους, ἡ ἀνεῳγμένη τοῖς διώκουσιν αὐτήν· διὰ τῆς θύρας ταύτης εἰσερχόμεθα πρὸς τὸ θεῖον ἔλεος· καὶ ἐκτὸς ταύτης τῆς εἰσόδου οὐχ εὑρήσομεν ἔλεος· διότι πάντες ἥμαρτον, κατὰ τὴν θείαν Γραφήν, δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι[1]. Ἡ μετάνοιά ἐστιν ἡ χάρις ἡ δευτέρα καὶ τίκτεται ἐν τῇ καρδίᾳ ἐκ τῆς πίστεως καὶ τοῦ φόβου. Ὁ φόβος δέ ἐστι ῥάβδος πατρική, ἡ κυβερνῶσα ἡμᾶς, ἕως ἂν φθάσωμεν εἰς τὸν Παράδεισον τὸν πνευματικόν· καὶ ὅταν φθάσωμεν ἐκεῖσε, ἀφίησιν ἡμᾶς καὶ στρέφεται. Παράδεισός ἐστιν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾗ ἡ τρυφὴ πάντων τῶν μακαρισμῶν. Καὶ αὖθις· ὥσπερ οὐ δυνατόν ἐστι περάσαι τὴν θάλασσαν τὴν μεγάλην, χωρὶς πλοίου καὶ καράβου, οὕτως οὐ δύναταί τις χωρὶς φόβου περάσαι πρὸς τὴν ἀγάπην· τὴν θάλασσαν τὴν ὀζομένην, τὴν τεθεῖσαν μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ νοητοῦ Παραδείσου, διὰ καράβου τῆς μετανοίας παρελθεῖν δυνάμεθα, τῆς ἐχούσης τοὺς κωπηλάτας τοῦ φόβου· ἐὰν δὲ οἱ κωπηλάται οὗτοι τοῦ φόβου οὐ κυβερνῶσι τὸ πλοῖον τοῦτο τῆς μετανοίας, δι᾽ ἧς διερχόμεθα τὴν θάλασσαν τοῦ κόσμου τούτου πρὸς τὸν Θεόν, καταποντιζόμεθα ἐν τῇ ὀζομένῃ θαλάσσῃ.

Ἔτι περὶ μετανοίας, φόβου, ἀγάπης, πένθους, δακρύων καὶ αὐτομεμψίας.

πα'. Μετάνοιά ἐστι, τὸ πλοῖον· ὁ φόβος, ὁ κυβερνήτης αὐτοῦ· ἡ ἀγάπη, ὁ λιμὴν ὁ θεϊκός· καθίζει οὖν ἡμᾶς ὁ φόβος ἐν τῷ πλοίῳ τῆς μετα-

1. Ῥωμ. γ', 24.

νοίας καὶ διαβιβάζει ἡμᾶς τὴν θάλασσαν τοῦ βίου τὴν ὀζομένην καὶ πρὸς τὸν λιμένα τὸν θεῖον, ὅς ἐστιν ἡ ἀγάπη, ὁδηγεῖ ἡμᾶς, εἰς ὃν περῶσι πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι[1] ἐν τῇ μετανοίᾳ· καὶ ὅτε φθάσομεν τὴν ἀγάπην, ἐφθάσαμεν εἰς τὸν Θεόν· καὶ ἡ ὁδὸς ἡμῶν ἐτελειώθη καὶ διέβημεν πρὸς τὴν νῆσον τὴν ἐκεῖθεν τοῦ κόσμου οὖσαν, ὅπου ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Περὶ δὲ πένθους τοῦ κατὰ Θεόν, οὕτω φησὶν ὁ Σωτήρ· μακάριοι οἱ πενθοῦντες ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται[2]. Ἔτι περὶ δακρύων, ὁ αὐτὸς γράφει ὅσιος Ἰσαάκ· τὰ δάκρυα τὰ ἐν τῇ εὐχῇ, σημεῖόν ἐστι τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ, οὗπερ ἠξιώθη ἡ ψυχὴ ἐν τῇ ἑαυτῆς μετανοίᾳ· καὶ ὅτι προσεδέχθη καὶ ἤρξατο εἰσέρχεσθαι εἰς τὴν πεδιάδα τῆς καθαρότητος ἐν τοῖς δάκρυσιν. Ἐὰν γὰρ μὴ ἀρθῶσιν οἱ λογισμοὶ τῶν παρερχομένων καὶ ῥίψωσιν ἐξ ἑαυτῶν τὴν ἐλπίδα τοῦ κόσμου καὶ κινηθῇ ἐξ αὐτῶν ἡ καταφρόνησις αὐτοῦ καὶ ἄρξωνται ἀγαθὰ ἐφόδια τῆς ἐξόδου αὐτῶν παρασκευάζειν καὶ ἄρξωνται ἐν τῇ ψυχῇ λογισμοὶ κινεῖσθαί τινων ὄντων ἐκεῖσε, οὐ δύνανται οἱ ὀφθαλμοὶ δακρύειν. Τὰ δάκρυα γὰρ ἐκ τῆς ἀκραιφνοῦς ἀδολεσχίας καὶ ἀμετεωρίστου, τῶν λογισμῶν τε τῶν πολλῶν καὶ συνεχῶν καὶ ἀκλινῶς γινομένων, καὶ ἐκ μνήμης τινὸς λεπτοῦ γινομένου ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ λυποῦντος τὴν καρδίαν ἐκ τῆς μνήμης αὐτοῦ, καὶ ἐκ τούτων τὰ δάκρυα πληθύνονται καὶ ἐπὶ πλέον αὐξάνονται. Καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· ὥσπερ τὸ πῦρ ἀναιρετικὸν καλάμης, οὕτω τὸ δάκρυον τὸ ἁγνὸν παντὸς ῥύπου φαινομένου καὶ νοουμένου. Ἔτι· τὰ τῆς ἡμετέρας ἀναλύσεως καθαρὰ καὶ ἄδολα ἑαυτοῖς περιποιησώμεθα δάκρυα· οὐ γάρ ἐστιν ἐν αὐτοῖς κλοπὴ ἢ οἴησις, κάθαρσις δὲ μᾶλλον καὶ ἀγάπης τῆς εἰς Θεὸν προκοπὴ καὶ ἁμαρτίας ἔκπλυσις καὶ ἀπάθεια. Ἔτι· μὴ πίστευε σαῖς πηγαῖς πρὸ τελείας καθάρσεως· οὐ γὰρ ἔχει πίστιν οἶνος εὐθέως ἐκ τῶν ληνῶν ἐγκλειόμενος. Ἔτι· τὰ μὲν ἐκ φόβου δάκρυα, αὐτὰ ἐν ἑαυτοῖς τὴν φυλακὴν κέκτηνται· τὰ δὲ τῆς ἀγάπης, πρὸ τῆς τελείας ἀγάπης, ἴσως εὐσύλητα ἔν τισι καθεστήκασιν, εἰ μήπουγε τὸ ἀείμνηστον πῦρ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐνεργείας πάνυ τὴν καρδίαν ἐξάψειε· καὶ θαυμαστόν, πῶς τὸ ταπεινότερον, ἀσφαλέστερόν ἐστιν ἐν καιρῷ αὐτοῦ. Ἔτι· δάκρυον ἐξόδου, ἀπέτεκε φόβον· φόβου δὲ τεκόντος ἀφοβίαν, ἐπεφάνη χαρά· χαρᾶς δὲ ἀκαταλήπτου ληξάσης, τῆς ὁσίας ἀγάπης τὸ ἄνθος ἀνέτειλε. Περὶ μέντοι αὐτομεμψίας, φησὶν ὁ Μέγας Ἀντώνιος· αὕτη ἐστὶν ἡ μεγάλη ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα τὸ σφάλμα αὐτοῦ ἐπάνω ἑαυτοῦ βάλλῃ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ προσδοκήσῃ πειρασμόν, ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς. Καὶ ἕτερος Πατὴρ Ἅγιος, ἐρωτηθείς, τί πλέον εὗρες Πάτερ ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ; ἀποκριθεὶς εἶπε, τό, ἐν παντὶ ἑαυτὸν μέμφεσθαι· ὅπερ καὶ ὁ ἐρωτήσας ἐπῄνεσε καὶ λέγει αὐτῷ· ἄλλη ὁδὸς οὐκ ἔστι πλὴν ταύτης. Καὶ ὁ ἀββᾶς Ποιμήν· μετὰ στεναγμοῦ πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον εἰσῆλθον· ἔπαρον μίαν ἀρετήν, καὶ ἐκτὸς αὐτῆς, κόπῳ ἵσταται ὁ ἄνθρωπος· καὶ ἠρώτησαν αὐτόν, ποία ἐστιν

1. Ματθ. ια', 28.   2. Ματθ. ε', 4.

αὕτη; καὶ λέγει· ἵνα ὁ ἄνθρωπος διαπαντὸς μέμφηται ἑαυτόν. Εἶπε πάλιν· ὁ ἑαυτὸν μεμφόμενος, εἴ τι δ' ἂν συμβῇ αὐτῷ, εἴτε ζημία, εἴτε ἀτιμία, εἴτε οἱαδήποτε θλῖψις, προλαβὼν ἔχει ἑαυτὸν ἄξιον καὶ οὐδέποτε ταράσσεται.

Περὶ προσοχῆς καὶ τοῦ σοφῶς ἀσφαλίζεσθαι.

πβ'. Ὁμοίως δὲ περὶ προσοχῆς καὶ ἀσφαλείας, γράφει ὁ θεσπέσιος Παῦλος· βλέπετε πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε· μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλ' ὡς σοφοί, ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρόν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσι[1]. Καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· ὢ σοφία, πόσον θαυμαστὴ ὑπάρχεις καὶ πῶς προβλέπεις τὰ πάντα πόρρωθεν! μακάριος ὁ εὑρών σε· ἐκ γὰρ τῆς ῥᾳθυμίας τῆς νεότητος ἠλευθέρωται· εἴ τις ἐμπορεύεται διὰ μικρᾶς ἐμπορεύσεως, ἤτοι περιποιήσεως, τὴν ἰατρείαν τῶν μεγάλων παθῶν, καλῶς ποιεῖ· τοῦτο γάρ ἐστι φιλοσοφία, ἵνα τις καὶ ἐν τοῖς ἐλαχίστοις καὶ μικροῖς, τοῖς γινομένοις παρ' αὐτοῦ, ἀεὶ νήφῃ· ἀναπαύσεις γὰρ μεγάλας θησαυρίζει ἑαυτῷ καὶ οὐχ ὑπνοῖ, ἵνα μὴ συμβῇ αὐτῷ τι ἐναντίον, ἀλλὰ τὰς αἰτίας κόπτει πρὸ καιροῦ· καὶ διὰ τῶν ἐλαχίστων πραγμάτων ὑποφέρει τὴν μικρὰν λύπην, ἐξαφανίζων δι' αὐτῆς τὴν μεγάλην καὶ προϊών. Διὸ καὶ λέγει ὁ σοφός· γενοῦ ἐγρήγορος καὶ νηφάλιος ὑπὲρ τῆς ζωῆς σου· συγγενὴς γάρ ἐστιν ὁ ὕπνος τῆς διανοίας καὶ εἰκὼν τοῦ ἀληθινοῦ ἀθανάτου[2]. Λέγει δὲ καὶ ὁ Ἱεροφάντης Βασίλειος· ὅστις εἰς τὰ μικρὰ ἑαυτοῦ ὀκνηρός ἐστι, μὴ πιστεύσῃς αὐτῷ εἰς τὰ μεγάλα διαπρέψαι.

Ὅτι εἰς πάντα δεῖ σπουδάζειν τὰ εἰρημένα· πρὸ δὲ πάντων, ὥστε εἶναι ἥσυχόν τε καὶ πρᾶον καὶ καθαρῶς σπεύδειν ἐπικαλεῖσθαι τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ἔνδον καρδίας τὸν ἡσυχάζοντα.

πγ'. Διὰ δὴ ταῦτα, περὶ πάντα μὲν σπούδαζε τὰ εἰρημένα· πρὸ δὲ πάντων, ἵνα ἡσύχως καὶ πρᾴως καὶ μετὰ καθαροῦ τοῦ συνειδότος τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἔνδον βάθους καρδίας ἐπικαλῇ, καθάπερ ἔφημεν. Οὕτω γὰρ τὴν αὐτοῦ θείαν χάριν, ὁδῷ προβαίνων, ἀναπαυομένην ἔχεις τὴν* ψυχήν. Λέγει καὶ γὰρ ὁ τῆς Κλίμακος· μηδεὶς ὑπὸ θυμοῦ καὶ οἰήσεως, ὑποκρίσεώς τε καὶ μνησικακίας ὀχλούμενος, ἴχνος ἡσυχίας ἰδεῖν τολμήσει ποτέ, μήπως ἔκστασιν ἐντεῦθεν κερδήσῃ· εἰ δέ τις τούτων καθαρός, αὐτὸς λοιπὸν γνώσεται τὸ συμφέρον· οἶμαι δὲ οὐδὲ αὐτός. Καὶ γοῦν οὐ μόνον ἀναπαυομένην ἕξεις τὴν χάριν τῇ σῇ ψυχῇ, ἀλλὰ καὶ ἀναπαύουσαν τὴν ψυχὴν τελείως ἐκ τῶν πρώην ὀχλούντων αὐτῇ δαιμόνων τε καὶ παθῶν· εἰ γὰρ καὶ ἐνοχλοῦσιν αὖθις, ἀλλ' οὐκ ἐνεργοῦσιν, ὅτι μὴ πρόσκειται αὐτοῖς, μηδὲ ποθεῖ τὴν ἐκ τούτων ἡδονήν.

* Ἴσως λείπη εἰς τήν.

1. Ἐφεσ. ε', 16.   2. Γραπτέον μᾶλλον θανάτου.

Περὶ καλοῦ καὶ ἐκστατικοῦ ἔρωτος καὶ θείου κάλλους.

πδ'. Ὅλος γὰρ ὁ πόθος τοῦ τοιούτου καὶ ὁ ἐγκάρδιος καὶ ἐκστατικὸς ἔρως καὶ ἡ ὁλικὴ αὐτοῦ διάθεσις πρὸς τὸ ὑπέρκαλλον κάλλος ὁρᾷ καὶ μακαριώτατον, ὃ καὶ ἐφετῶν τοῖς Πατράσιν εἴρηται τὸ ἀκρότατον. Καί φησιν ὁ Μέγας Βασίλειος· ὅταν ὁ τῆς εὐσεβείας ἔρως τὴν ψυχὴν κατάσχῃ, ἅπαν αὐτῇ πολέμων καταγέλαστον εἶδος καὶ πάντες αὐτὴν ὑπὲρ τοῦ ποθουμένου καταξαίνοντες, τέρπουσι μᾶλλον ἢ πλήττουσι. Καὶ αὖθις· τί τοῦ θείου κάλλους θαυμασιώτερον; τίς ἔννοια τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλοπρεπείας χαριεστέρα; ποῖος πόθος ψυχῆς, οὕτω δριμὺς καὶ ἀφόρητος, ὡς ὁ ἀπὸ Θεοῦ ἐγγινόμενος τῇ ἀπὸ πάσης κακίας κεκαθαρμένῃ ψυχῇ καὶ ἀπὸ ἀληθινῆς διαθέσεως λεγούσῃ, τετρωμένη ἀγάπης ἐγώ εἰμι[1];

Περὶ πολέμου καὶ παιδευτικῆς παραχωρήσεως καὶ τῆς κατὰ ἀποστροφὴν ἐγκαταλείψεως.

πε'. Πολεμεῖται δὲ λοιπόν, κατὰ παραχώρησιν παιδευτικήν, οὐ κατὰ ἀποστροφὴν ἐγκαταλείψεως· διὰ τί; ἵνα μὴ ὑψωθῇ ὁ νοῦς αὐτοῦ, δι' ὅπερ εὗρεν ἀγαθόν· ἀλλὰ πολεμούμενός τε καὶ παιδευόμενος, προσλαμβάνει ταπείνωσιν ἀεί, δι' ἧς μόνης, οὐ μόνον νικᾷ τοὺς ὑπερηφάνως πολεμοῦντας αὐτόν, ἀλλὰ καὶ δωρεῶν μειζόνων διηνεκῶς ἀξιοῦται, προκόπτων, ὅσον ἐφικτὸν ἀνθρωπίνῃ φύσει, σειραῖς ἀφύκτοις καὶ βάρει σαρκὸς πεπεδημένος τε καὶ πιεζόμενος, καὶ χωρῶν πρὸς τὴν κατὰ Χριστὸν τελειότητα καὶ ἀπάθειαν. Καὶ λέγει ὁ Ἅγιος Διάδοχος· ὁ Κύριος αὐτὸς λέγει, τὸν σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν πεπτωκέναι[2], ἵνα μὴ ἀφορᾷ εἰς τὰ τῶν Ἁγίων Ἀγγέλων ὁ δυσειδὴς ἐνδιαιτήματα· πῶς οὖν ὁ τῆς τῶν καλῶν δούλων κοινωνίας μὴ καταξιούμενος, κοινὸν δύναται ἔχειν οἰκητήριον μετὰ τοῦ Θεοῦ, τὸν ἀνθρώπινον νοῦν; ἀλλ' ἐροῦσιν, ὅτι κατὰ παραχώρησιν τοῦτο γίνεται, καὶ πλέον οὐδὲν λέξουσιν. Ἡ μὲν γὰρ παιδευτικὴ παραχώρησις, οὐδαμῶς τὴν ψυχὴν τοῦ θείου φωτὸς ἀποστερεῖ· κρύπτει δὲ μόνον, ὡς καὶ ἤδη εἶπον, τὰ πολλὰ τὸν νοῦν τὴν ἑαυτῆς παρουσίαν ἡ χάρις, ἵνα προωθοῖτο, ὥσπερ τὴν ψυχὴν τῇ πικρίᾳ τῶν δαιμόνων, διὰ τὸ μετὰ παντὸς φόβου καὶ πολλῆς ταπεινώσεως ἐκζητεῖν αὐτὴν τὴν ἐκ Θεοῦ βοήθειαν, τὴν τοῦ ἐχθροῦ αὐτῆς ἐπιγινώσκουσαν κατ' ὀλίγον κακίαν· ὃν τρόπον ἐὰν μήτηρ, ἀτακτοῦν τὸ οἰκεῖον περὶ τοὺς θεσμοὺς τῆς γαλουχίας βρέφος, βραχὺ τῶν ἑαυτῆς ἐξωθείη ἀγκαλῶν, ἵνα καταπληττόμενον ὑπό τινων περιεστώτων αὐτῷ σαπροειδῶν ἀνθρώπων, ἢ θηρίων οἱωνδήποτε, μετὰ φόβου πολλοῦ καὶ δακρύων εἰς τοὺς μητρῴους ἀνθυποστρέφῃ κόλπους. Ἡ δὲ κατὰ ἀποστροφὴν γινομένη παραχώρησις, ὡσανεὶ δέσμιον παραδίδωσι τὴν μὴ θέλουσαν ψυχὴν ἔχειν τὸν Θεόν, τοῖς δαίμοσιν. Ἡμεῖς δέ, οὐκ

1. Ἀσμ. Ἀσμ. β', 5. 2. Λουκ. ι', 18.

ἐσμὲν ὑποστολῆς[1] τέκνα, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ βρέφη γνήσια τῆς τοῦ Θεοῦ εἶναι χάριτος πιστεύομεν, μικραῖς παραχωρήσεσι καὶ πυκναῖς παρακλήσεσι παρ' αὐτῆς γαλουχούμενα· ἵνα διὰ τῆς χρηστότητος τοῦ Θεοῦ, φθάσωμεν ἐλθεῖν εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας[2]. Καὶ αὖθις· ἡ παιδευτικὴ παραχώρησις φέρει μὲν λύπην πολλὴν καὶ ταπείνωσιν καὶ ἀπελπισμὸν σύμμετρον τῇ ψυχῇ, ἵνα τὸ φιλόδοξον αὐτῆς καὶ ἀπτόητον μέρος πρεπόντως εἰς ταπείνωσιν ἔρχηται· εὐθέως δὲ φόβον Θεοῦ καὶ δάκρυον ἐξομολογήσεως ἐπάγει τῇ καρδίᾳ καὶ τῆς καλλίστης σιωπῆς πολλὴν ἐπιθυμίαν· ἡ δὲ κατὰ ἀποστροφὴν τοῦ Θεοῦ γινομένη, ἀπελπισμοῦ ὁμοῦ καὶ ἀπιστίας καὶ ὀργῆς καὶ τύφου τὴν ψυχὴν πληρωθῆναι παραχωρεῖ. Δεῖν οὖν ἡμᾶς εἰδέναι τὴν πεῖραν τῶν ἀμφοτέρων παραχωρήσεων καὶ κατὰ τὸν ἑκάστης τρόπον, προσιέναι τῷ Θεῷ. Ἐκεῖ μὲν γάρ, εὐχαριστίαν μετὰ τῆς ἀπολογίας προσαγαγεῖν αὐτῷ ὀφείλομεν, ὡς τὸ τῆς γνώμης* ἡμῶν ἀκόλαστον, τῇ σχολῇ τῆς παρακλήσεως κολάζοντι*· ἵνα ἀρετῆς ἡμᾶς καὶ κακίας ὡς Πατὴρ ἀγαθός, διδάσκῃ τὴν διαφοράν. Ἐνταῦθα δέ, ἐξαγόρευσιν τῶν ἁμαρτημάτων ἄπαυστον καὶ δάκρυον ἀνελλιπὲς καὶ ἀναχώρησιν πλείονα· ὅπως ἂν οὕτω δυνηθῶμεν, τῇ προσθήκῃ τῶν πόνων, δυσωπῆσαι ποτὲ τὸν Θεὸν ἐπιβλέψαι ὡς τὸ πρὶν εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν. Πλὴν δεῖ εἰδέναι, ὅτι ὅταν κατὰ οὐσιώδη συμβολὴν τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σατανᾷ ἡ μάχη γίνεται, ἐπὶ τῆς παιδευτικῆς λέγω παραχωρήσεως, ὑποστέλλει μέν, ὡς καὶ ἤδη εἶπον, ἑαυτὴν ἡ χάρις· ἀγνώστως δὲ συνεργεῖ τῇ ψυχῇ βοηθείᾳ, ἵνα τὴν νίκην, τῆς ψυχῆς εἶναι μόνον ἐπιδείξῃ τοῖς ἐχθροῖς αὐτῆς. Καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· οὐ δυνατὸν ἐκτὸς τῶν κατὰ παραχώρησιν πειρασμῶν σοφισθῆναι τὸν ἄνθρωπον ἐν τοῖς πολέμοις τοῖς πνευματικοῖς καὶ γνῶναι τὸν ἑαυτοῦ προνοητὴν καὶ αἰσθηθῆναι τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ καὶ στερεωθῆναι ἐν τῇ πίστει αὐτοῦ κρυπτῶς, εἰ μὴ ἐν τῇ δυνάμει τῆς πείρας αὐτοῦ ἧς ἐδέξατο· καὶ ἡνίκα ἴδῃ ἡ χάρις, ὅτι ἤρξατο ἐν τῷ λογισμῷ αὐτοῦ ἡ οἴησις μικρὸν καὶ ἤρξατο λογίζεσθαι μέγα περὶ ἑαυτοῦ, εὐθέως παραχωρεῖ τοὺς πειρασμοὺς κατ' αὐτοῦ ἰσχυροποιηθῆναι καὶ κραταιωθῆναι, ἕως ἂν μάθῃ τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν καὶ φύγῃ καὶ κατάσχῃ τὸν Θεὸν ἐν ταπεινώσει· καὶ ἐν τούτοις ἔρχεται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰ μέτρα τοῦ τελείου ἀνδρός[3], ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ὑψοῦται πρὸς τὴν ἀγάπην. Θαυμαστὴ γὰρ γνωρίζεται ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὅταν ποτὲ ἐν μέσῳ γένηται πραγμάτων, τῶν διακοπτόντων τὴν ἐλπίδα αὐτοῦ· καὶ ἐκεῖσε δεικνύει ὁ Θεὸς τὴν δύναμιν ἑαυτοῦ, ἐν τῇ σωτηρίᾳ τῇ ἐπ' αὐτόν· οὐδέποτε γὰρ μανθάνει ὁ ἄνθρωπος τὴν δύναμιν τὴν θεϊκήν, ἐν ἀναπαύσει καὶ πλατυσμῷ· καὶ οὐδέποτε ἔδειξεν ὁ Θεὸς τὴν ἑαυτοῦ ἐνέργειαν αἰσθητικῶς, εἰμὴ ἐν χώρᾳ ἡσυχίας καὶ ἐν ἐρήμῳ καὶ ἐν τόποις ἐστερημένοις τῶν συντυχιῶν καὶ τῆς ταραχῆς τῆς κατασκηνώσεως τῆς μετὰ τῶν ἀνθρώπων.

* Ἴσως γνώσεως.
* Ἴσως σχολάζοντι.

1. Πρβλ. Ἑβρ. ι', 39. 2. Ἐφεσ. δ', 13. 3. Πρβλ. Ἐφεσ. δ', 13.

Περὶ ἀπαθείας καὶ τοῦ τί ἐστιν ἡ ἀνθρωπίνη ἀπάθεια.

πς'. Πρὸς δὲ τούτοις, δέον ἐκ μέρους καὶ τὸν τῆς ἀπαθείας λόγον ἐνταῦθα προσθῆναι καὶ τελειότητος, καὶ μετὰ μικρὸν οὕτω πέρας δοῦναι τῇ παρούσῃ πραγματείᾳ. Ἔνθεν καὶ λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος· ὁ τοῦ Θεοῦ καταστὰς ἐραστὴς καὶ τῆς ἐκείνου ἀπαθείας καὶ τὸ σμικρότατον κατασχεῖν ἐφιέμενος καὶ τῆς πνευματικῆς ἁγιότητος, γαλήνης τε καὶ ἀταραξίας καὶ ἡμερότητος καὶ τῆς ἐκ τούτων τικτομένης εὐφροσύνης τε καὶ χαρᾶς ἐπιθυμῶν ἀπογεύσασθαι, παντὸς μὲν ὑλικοῦ πάθους τοῦ τὴν ψυχὴν ἐπιθολοῦντος, πόρρω τοὺς λογισμοὺς ἀπάγειν ἐσπούδακε· καθαρῷ δὲ καὶ ἀνεπισκιάστῳ ὄμματι, τὰ θεῖα περιαθροῖ, ἀπλήστως τοῦ ἐκεῖθεν φωτὸς ἐμφορούμενος· εἰς τοιαύτην τε ἕξιν καὶ κατάστασιν τὴν ψυχὴν ἐξασκήσας, οἰκειοῦται κατὰ τὴν ἐγχωροῦσαν ὁμοίωσιν, τῷ Θεῷ, ἐπέραστός τε καὶ ποθεινότατος αὐτῷ γίνεται, οἷα δὴ μέγα τε ἆθλον καὶ δυσήνυτον ἀνατλὰς καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὴν ὕλην συγκράσεως δυνηθείς, ἀκραιφνεῖ καὶ κεχωρισμένῃ τῇ διανοίᾳ τῆς τῶν σωματικῶν ἐπιμιξίας παθῶν πως, ὁμιλῆσαι Θεῷ. Καὶ τοῦτο μέν ἐστι περὶ ἀπαθείας. Περὶ δὲ τοῦ τί ἐστιν ἡ ἀνθρωπίνη ἀπάθεια, γράφει οὕτως ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· ἡ ἀπάθεια, οὐχὶ τὸ μὴ αἰσθηθῆναι τῶν παθῶν ἐστιν, ἀλλὰ τὸ μὴ δέξασθαι αὐτά· ἐκ τῶν πολλῶν γὰρ καὶ ποικίλων ἀρετῶν, ὧν ἐκτήσατο, τῶν φανερῶν καὶ κρυπτῶν, ἠσθένησαν ἐν αὐτοῖς τὰ πάθη καὶ οὐ δύνανται εὐχερῶς ἐπαναστῆναι κατὰ τῆς ψυχῆς· καὶ ἡ διάνοια οὐ χρῄζει πάντοτε προσέχειν αὐτοῖς, διότι ἐν παντὶ καιρῷ πεπληρωμένη ἐστὶν ἐν τοῖς νοήμασιν αὐτῆς, ἐκ τῆς μελέτης καὶ τῆς ὁμιλίας τῶν ἀρίστων τρόπων, τῶν ἐν τῇ συνέσει κινουμένων ἐν τῷ νοΐ· καὶ ὅταν ἄρξωνται τὰ πάθη κινεῖσθαι καὶ ταράσσεσθαι, ἐξαίφνης ἁρπάζεται ἡ διάνοια ἐκ τῆς ἐγγύτητος αὐτῶν, ἐν συνέσει τινί, παρακυψάσῃ ἐν τῷ νοΐ· καὶ ἀπολιμπάνονται αὐτῷ τὰ πάθη ἀργά, καθάπερ εἶπεν ὁ μακάριος Μάρκος· νοῦς ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ τὰς πράξεις τῶν ἀρετῶν πληρῶν καὶ τῇ γνώσει πλησιάσας, ὀλίγον αἰσθάνεται ἐκ τοῦ μέρους τοῦ κακοῦ καὶ ἀνοήτου τῆς ψυχῆς· ἡ γνῶσις γὰρ αὐτοῦ ἁρπάζει αὐτὸν εἰς τὸ ὕψος καὶ ἀπαλλοτριοῖ αὐτὸν ἀπὸ πάντων τῶν ἐν τῷ κόσμῳ· καὶ διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς ἁγνείαν καὶ τὴν λεπτότητα καὶ ἐλαφρότητα καὶ ὀξύτητα τοῦ νοὸς αὐτῶν καὶ διὰ τὴν ἄσκησιν πάλιν αὐτῶν, καθαρίζεται αὐτῶν ὁ νοῦς καὶ διαυγὴς ἀποδείκνυται, διὰ τὸ τὴν σάρκα αὐτῶν ξηρανθῆναι ἐκ τῆς σχολῆς τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς πολλῆς διαμονῆς τῆς ἐν αὐτῇ. Τούτου χάριν εὐκόλως καὶ ταχέως ἐπιτίθεται ἑκάστῳ καὶ ὁδηγεῖ αὐτοὺς ἡ θεωρία ἡ ἐν αὐτοῖς πρὸς ἔκπληξιν τὴν παρ' αὐτῇ· καὶ ἐν τούτῳ πολλοστὸν πληθύνονται ταῖς θεωρίαις καὶ οὐδέποτε ὑστερεῖται ὕλης συνέσεως ἡ διάνοια αὐτῶν· καὶ οὐδὲ ἐκτὸς ἐκείνων ποτέ, ὧν τοῦ πνεύματος ὁ καρπὸς* ἐμποιεῖ αὐτοῖς, διαγίνονται· καὶ ἐν τῇ συνηθείᾳ τῇ πολυχρονίῳ ἐξαλείφονται αἱ μνῆμαι ἐκ τῆς καρδίας αὐ-

* Πρβλ. Γαλ. ε', 22.

τῶν, αἵτινες κινοῦσι τὰ πάθη ἐν τῇ ψυχῇ καὶ ἡ ἰσχὺς τῆς ἐξουσίας τοῦ διαβόλου. Ὅταν γὰρ ἡ ψυχὴ μὴ μετριάσῃ μετὰ τῶν παθῶν, ἢ ἑταιρειάσῃ ἐν τῇ μελέτῃ τῇ ἐν αὐτοῖς, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν ἐξ ἄλλης φροντίδος κεκρατημένην ἀδιαλείπτως, οὐ δύναται ἡ ἰσχὺς τῶν ὀνύχων τῶν παθῶν κατακρατῆσαι τῶν αἰσθήσεων αὐτῆς τῶν πνευματικῶν. Καὶ ὁ θεῖος Διάδοχος· ἀπάθειά ἐστιν, οὐ τὸ μὴ πολεμεῖσθαι ὑπὸ τῶν δαιμόνων· ἐπεὶ ἄρα ὀφείλομεν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἐξεληλυθέναι ἐκ τοῦ κόσμου[1]· ἀλλὰ τὸ πολεμουμένους ὑπ' αὐτῶν, ἀπολεμήτους μένειν· καὶ γὰρ οἱ σιδηροφόροι πολεμισταὶ τοξεύονται μὲν ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων καὶ τοῦ ἤχου τῆς τοξείας ἀκούουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ βλέπουσι τὰ πεμπόμενα κατ' αὐτῶν σχεδὸν ἅπαντα βέλη, οὐ πλήττονται δὲ διὰ τὴν στερρότητα τῶν πολεμικῶν ἐνδυμάτων· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν σιδήρῳ φραττόμενοι, ἐν τῷ πολεμεῖσθαι τὸ ἀπολέμητον ἔχουσιν· ἡμεῖς δὲ τῇ φωτὸς τοῦ ἁγίου πανοπλίᾳ καὶ τῇ τοῦ σωτηρίου περικεφαλαίᾳ, διὰ πάντων τῶν καλῶν καθοπλισάμενοι, τὰς σκοτεινὰς τῶν δαιμόνων διακόψωμεν φάλαγγας[2]. Οὐ γὰρ τὸ μηκέτι πρᾶξαι τὰ κακὰ μόνον καθαρότητα φέρει, ἀλλὰ καὶ τό, ἐπιμελείᾳ τῶν καλῶν, κατὰ κράτος ἀθετῆσαι τὰ κακά. Καὶ ὁ Ἅγιος Μάξιμος δὲ τετραχῶς ταύτην διαιρεῖ, οὕτω φάσκων· πρώτην ἀπάθειαν λέγω, τὴν πρὸς ἁμαρτίαν τοῦ σώματος κατ' ἐνέργειαν ἀνέπαφον κίνησιν· δευτέραν ἀπάθειαν λέγω, τὴν κατὰ ψυχὴν τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν τελείαν ἀποβολήν, δι' ἧς ἡ τῶν παθῶν απομαραίνεται κατὰ τὴν πρώτην ἀπάθειαν κίνησις, ἐξάπτοντας αὐτὴν πρὸς ἐνέργειαν οὐκ ἔχουσα τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμούς· τρίτην ἀπάθειαν λέγω, τὴν περὶ τὰ πάθη τελείαν τῆς ἐπιθυμίας ἀκινησίαν, δι' ἣν καὶ ἡ δευτέρα γίνεσθαι πέφυκε, τῇ τῶν λογισμῶν καθαρότητι συνισταμένη· τετάρτην ἀπάθειαν λέγω, τὴν κατὰ διάνοιαν πασῶν τῶν αἰσθητῶν φαντασιῶν τελείαν ἀπόθεσιν, καθ' ἣν ἡ τρίτη τὴν γένεσιν εἴληφεν, οὐκ ἔχουσαν τὰς φαντασίας τῶν αἰσθητῶν, εἰδοποιούσας αὐτῇ τῶν παθῶν τὰς εἰκόνας· ἔτι, ἀπάθειά ἐστιν, εἰρηνικὴ κατάστασις ψυχῆς, καθ' ἣν δυσκίνητος γίνεται πρὸς κακίαν.

Ἔτι περὶ ἀπαθείας καὶ τελειότητος.

πζ'. Καὶ γοῦν καὶ ὁ Ἅγιος Ἐφραίμ, περί τε ἀπαθείας καὶ τελειότητος, οὕτω διαγορεύει· οἱ ἀπαθεῖς, πρὸς τὸ ἄκρον ἐφετὸν ἀκορέστως ὑπερεκτεινόμενοι, ἀτέλεστον ποιοῦσι τὴν τελειότητα· διότι τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν τέλος οὐκ ἔστιν. Ἔτι· τελεία μέν, ὅσον πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως· ἀτέλεστος δέ, ὡς ἀεὶ ὑπερβαίνουσα ἑαυτὴν ταῖς καθ' ἡμέραν προσθήκαις καὶ ὑψουμένη διηνεκῶς ταῖς πρὸς Θεὸν ἀναβάσεσιν. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Ἅγιος Νεῖλος οὕτω περὶ τελειότητός φησι· δύο τελειότητας νοητέον· μίαν μὲν πρόσκαιρον, μίαν δὲ αἰώνιον, περὶ ἧς γράφει ὁ Ἀπόστολος· ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται[3].

1. Α' Κορ. ε', 10. 2. Ἐφεσ. ς', 11, 17. 3. Α' Κορ. ιγ', 10.

τὸ γάρ, ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον, σημαίνει, ὅτι ἐνταῦθα οὐ δυνάμεθα χωρῆσαι τὴν θείαν τελειότητα. Ἔτι· δύο τελειότητας Παῦλος ὁ θεσπέσιος ἐπίσταται· καὶ οἶδε τὸν αὐτὸν τέλειον καὶ οὐ τέλειον ἄνθρωπον· ὡς μὲν πρὸς τὸν παρόντα βίον, τέλειον λεγόμενον ἄνθρωπον· ὡς δὲ πρὸς τὸν ἀληθῶς τέλειον, οὐ τέλειον. Διό φησιν· οὐχ ὅτι ἔλαβον ἤδη τετελείωμαι[1]· καὶ μετ' ὀλίγα λέγει· ὅσοι οὖν τέλειοι, τοῦτο φρονῶμεν[2].

Περὶ ἐμπαθείας, ἡδυπαθείας, προσπαθείας καὶ ἀπαθείας.

πη'. Λέγει δὲ καὶ Ἅγιος Ἠλίας ὁ ἔκδικος· ὕλη πονηρά, σώματος μέν, ἐμπάθεια· ψυχῆς δέ, ἡδυπάθεια· προσπάθεια δέ, τοῦ νοός. Κατηγορεῖται δέ, τῆς μέν, ἁφή· τῆς δέ, αἱ λοιπαὶ αἰσθήσεις· τῆς δὲ τελευταίας, ἐναντία διάθεσις. Ἔτι· ὁ μὲν ἡδυπαθής, πλησίον ἐστὶ τοῦ ἐμπαθοῦς· ὁ δὲ προσπαθής, τοῦ ἡδυπαθοῦς· μακρὰν δὲ ἀμφοτέρων, ὁ ἀπαθής.

Τί ἐστιν ἐμπαθής, ἡδυπαθής, προσπαθὴς καὶ ἀπαθής, καὶ περὶ θεραπείας ἀμφοτέρων.

πθ'. Ἐμπαθής ἐστιν, ὁ τὸ ἁμαρτητικὸν ἔχων τοῦ λογισμοῦ βιαιότερον, κἂν τέως μὴ ἁμαρτάνῃ ἐκτός. Ἡδυπαθὴς δέ, ὁ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἁμαρτίας ἔχων ἀσθενεστέραν τοῦ λογισμοῦ, κἂν πάσχῃ ἐκτός*· προσπαθὴς δέ, ὁ τῇ ἐλευθερίᾳ μᾶλλον, ἢ τῇ δουλείᾳ τῶν μέσων προσκείμενος. Ἀπαθὴς δ' ἂν εἴη ὁ τούτων πάντων τὴν διαφορὰν ἀγνοῶν. Ὡσαύτως μέντοι καὶ περὶ τῆς ἀμφοτέρων θεραπείας, τάδε διασαφεῖ· ἀπόλλυται ἐκ ψυχῆς, ἐμπάθεια μέν, διὰ νηστείας καὶ προσευχῆς· ἡδυπάθεια δέ, δι' ἀγρυπνίας καὶ σιωπῆς· ἡ δὲ προσπάθεια, διὰ ἡσυχίας καὶ προσοχῆς· ἀπάθεια δὲ συνίσταται ἐκ μνήμης Θεοῦ.

* Ἐν ἄλλοις ἐντός.

Περὶ πίστεως, ἐλπίδος καὶ ἀγάπης.

ϟ'. Ἀλλ' ἐπεὶ πάντων ἀγαθῶν ἀρχὴ καὶ μεσότης καὶ τέλος, εἰ βούλοιο δὲ εἰπεῖν, καὶ χορηγὸς καὶ πρύτανις, πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τὸ τρίπλοκον σπαρτίον καὶ θεοΰφαντον, καὶ μᾶλλον πάντων ἡ ἀγάπη, ὅτι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστί τε καὶ λέγεται[3], οὐ δίκαιον μὴ καὶ διὰ τούτων τὸ τοῦ παρόντος συγγράμματος ἐλλεῖπον ἀναπληρῶσαι. Μᾶλλον δὲ ἐπειδή περ καὶ κατὰ τὸν Ἅγιον Ἰσαάκ, τὴν τελειότητα τῶν πολλῶν καρπῶν τοῦ πνεύματος τότε τις δέχεται, ὅταν ἀξιωθῇ τῆς τελείας ἀγάπης, φέρε καὶ περὶ αὐτῆς μικρὸν διαμνημονεύσωμεν. Καὶ γοῦν γράφει ὁ τῆς Κλίμακος· νυνὶ δὲ λοιπὸν μετὰ πάντα τὰ προειρημένα, μένει τὰ τρία ταῦτα, τὸν σύνδεσμον πάντων ἐπισφίγγοντα καὶ κρατοῦντα· πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη· μείζων δὲ τούτων, ἡ ἀγάπη[1]· ὁ Θεὸς γὰρ ὀνομάζεται. Πλὴν ἔγωγε, τὴν μέν, ἀκτῖνα ὁρῶ· τὴν δέ, φῶς· τὴν δέ, κύκλον· πάντα δὲ ἓν ἀπαύγασμα καὶ μίαν λαμπρότητα. Ἡ μὲν γὰρ πάντα δύναται ποιεῖν καὶ δημιουργεῖν· τὴν δὲ ἔλεος Θεοῦ περικυκλοῖ καὶ ἀκαταίσχυντον ποιεῖ· ἡ δὲ οὐ πίπτει, οὐδὲ στήκει τοῦ θέειν, οὐδὲ τὸν τρωθέντα λοιπὸν ἠρεμεῖν τῆς μακαρίας μανίας ἐᾷ. Ἔτι· ὁ περὶ ἀγάπης λόγος, Ἀγγέλοις γνώριμος· κἀκείνοις, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐλλάμψεως· ἀγάπη ὁ Θεός ἐστιν[2]. Ὁ ὅρον δὲ τούτου λέγειν βουλόμενος, ἐν ἀβύσσῳ τυφλώττων τὴν ψάμμον μετρεῖ. Ἀγάπη, κατὰ μὲν τὴν ποιότητα, ὁμοίωσις Θεοῦ, καθόσον ἐφικτὸν βροτοῖς· κατὰ δὲ ἐνέργειαν, μέθη ψυχῆς· κατὰ δὲ τὴν ἰδιότητα, πηγὴ πίστεως, ἄβυσσος μακροθυμίας, θάλασσα ταπεινώσεως· ἀγάπη ἐστὶ κυρίως, ἀπόθεσις παντοίας ἐναντίας ἐννοίας, εἴπερ ἡ ἀγάπη οὐ λογίζεται τὸ κακόν[3]· ἀγάπη καὶ ἀπάθεια καὶ υἱοθεσία, τοῖς ὀνόμασι διακρίνεται μόνοις· ὡς φῶς καὶ πῦρ καὶ φλόξ, εἰς μίαν συντρέχουσιν ἐνέργειαν, οὕτω καὶ περὶ τούτων μοι νόει. Καὶ ὁ Ἅγιος Διάδοχος· πάσης πνευματικῆς, ἀδελφοί, ἡγείσθω θεωρίας, πίστις· ἐλπίς· ἀγάπη· πλέον δὲ ἡ ἀγάπη. Αἱ μὲν γὰρ καταφρονεῖν τῶν ὁρωμένων ἐκδιδάσκουσι καλῶν· ἡ δὲ ἀγάπη, αὐτὴν συνάπτει τὴν ψυχὴν ταῖς ἀρεταῖς τοῦ Θεοῦ, αἰσθήσει νοερᾷ τὸν ἀόρατον Θεὸν ἐξιχνεύουσα. Ἔτι· ἄλλη ἐστὶν ἡ ἀγάπη τῆς ψυχῆς ἡ φυσική· καὶ ἄλλη, ἡ ἐκ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος αὐτῇ προσγινομένη. Ἡ μὲν γὰρ ἐκ τῆς ἡμετέρας, ὅτε θέλομεν, συμμέτρως κινεῖται θελήσεως· διόπερ καὶ εὐχερῶς ὑπὸ τῶν πονηρῶν πνευμάτων, ἡνίκα μὴ βίᾳ κρατῶμεν τῆς ἑαυτῶν προαιρέσεως, διαρπάζεται. Ἡ δὲ τοσοῦτον ἐκκαίει τὴν ψυχὴν πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ὥστε πάντα τὰ τῆς ψυχῆς τότε μέρη τῇ τοῦ θείου πόθου ἀλαλήτῳ ἐγκολλᾶσθαι χρηστότητι, ἐν ἀπείρῳ τινὶ ἁπλότητι διαθέσεως· ἐγκύμων γὰρ ὥσπερ ὁ νοῦς τότε ὑπὸ τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας γινόμενος, πηγήν τινα ἀγάπης ἀναβλύζει καὶ χαρᾶς. Καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· ἡ ἀγάπη, ἡ ἔκ τινων γινομένη πραγμάτων, ὡς λαμπάς ἐστι μικρά, ἐκ τοῦ ἐλαίου τρεφομένη, καὶ οὕτω συνίσταται τὸ φῶς αὐτῆς· ἢ καὶ ὡς χείμαρρος ῥέων ἐκ τοῦ ὑετοῦ, οὗπερ ἡ ῥεῦσις καταπαύεται, τῆς συνιστώσης αὐτὸν ὕλης λεῖψιν παθούσης· ἡ ἀγάπη δέ, ἡ τὸν Θεὸν αἴτιον ἔχουσα, ὡς πηγή ἐστι βρύουσα καὶ οὐδέποτε τὰ ῥεύματα αὐτῆς ἀνακόπτεται· αὐτὸς γὰρ μόνος ἐστὶ τῆς ἀγάπης πηγὴ καὶ ἀνελλιπὴς ἡ ὕλη αὐτῆς. Καὶ αὖθις ἐρωτηθείς, ποία ἐστὶν ἡ τελειότης τῶν πολλῶν καρπῶν τοῦ πνεύματος; ἀπεκρίθη· ὅταν τις ἀξιωθῇ τῆς τελείας ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὖθις ἐρωτηθείς· καὶ πόθεν γινώσκει τις, ὅτι ἔφθασεν εἰς ταύτην; ἔφη· ὅταν κινηθῇ ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ, εὐθέως ἡ καρδία αὐτοῦ κινεῖται ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ καταφέρουσι δάκρυα δαψιλῶς· ἔθος γὰρ ἔχει ἡ ἀγάπη, ἐκ τῆς μνήμης τῶν ἀγαπητῶν, ἐξάπτειν δάκρυα· καὶ τοιοῦτος ὤν, οὐδέποτε ὑστερεῖται ἐκ τῶν δακρύων, διότι οὐ λείπει αὐτῷ ἀεὶ ὕλη φέρουσα αὐτὸν εἰς μνήμην τοῦ Θεοῦ·

1. Φιλιππ. γ', 12. 2. Φιλιππ. γ', 15. 3. Α' Ἰωάνν. δ', 8.

1. Α' Κορ. ιγ', 13. 2. Α' Ἰωάνν. δ', 8. 3. Α' Κορ. ιγ', 5.

ὥστε καὶ ἐν τῷ ὕπνῳ αὐτοῦ συνομιλεῖ τῷ Θεῷ· ἔθος γὰρ τῇ ἀγάπῃ, πρᾶξαι τὰ τοιαῦτα· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ τελειότης τῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν ταύτῃ. Ἔτι· ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ θερμή ἐστι τῇ φύσει, καὶ ὅταν ἀμέτρως ἐπιπέσῃ τινί, ποιεῖ ἐκείνην τὴν ψυχὴν ἐκστατικήν· διὰ τοῦτο οὐ δύναται ἡ καρδία τοῦ αἰσθηθέντος αὐτῆς, χωρῆσαι αὐτὴν καὶ καρτερῆσαι, ἀλλὰ κατὰ τὸ μέτρον τῆς ποιότητος καὶ τῆς ἐπελθούσης αὐτῷ ἀγάπης, ὁρᾶται ἐν αὐτῷ ἀλλοίωσις ἀσυνήθης. Καὶ ταῦτα τὰ σημεῖα αὐτῆς τὰ αἰσθητά· γίνεται τὸ πρόσωπον τοῦ ἀνθρώπου, πυρρόν, περιχαρές· καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ θερμαίνεται· ἀφίσταται ἀπ᾽ αὐτοῦ ὁ φόβος καὶ ἡ αἰδὼς καὶ γίνεται ὡς ἐκστατικός· καὶ ἡ δύναμις ἡ συνάγουσα τὸν νοῦν φεύγει ἐξ αὐτοῦ καὶ ὡς ἔκφρων γίνεται· τὸν φοβερὸν θάνατον ἡγεῖται χαράν· καὶ οὐδέποτε ἡ θεωρία τοῦ νοὸς αὐτοῦ διακοπήν τινα πάσχῃ ἐκ τῆς τῶν οὐρανίων διανοήσεως· καὶ ἀπὼν ὡς παρὼν ὁμιλεῖ, μὴ ὁρώμενος ὑπό τινος· ἡ γνῶσις καὶ ἡ ὅρασις αὐτοῦ παρέρχεται ἡ φυσικὴ καὶ οὐκ αἰσθάνεται αἰσθητῶς τῆς κινήσεως αὐτοῦ, ἧς ἐν τοῖς πράγμασι κινεῖται· κἂν γὰρ πράττῃ τι, οὐ τελείως αὐτοῦ αἰσθάνεται, ὡς τὸν νοῦν ἔχων ἐν τῇ θεωρίᾳ μετέωρον· καὶ ἡ διάνοια αὐτοῦ ἀεὶ ὡς μετὰ ἄλλου ἀδολεσχεῖ. Ταύτην τὴν πνευματικὴν μέθην ἐμεθύσθησάν ποτε οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ μάρτυρες· καὶ οἱ μέν, ὅλον τὸν κόσμον διελθόντες κοπιῶντες καὶ ὀνειδιζόμενοι[1], οἱ δὲ τὰ μέλη κατακοπτόμενοι, ἐξέχεαν τὰ αἵματα αὐτῶν, ὡσεὶ ὕδωρ· καὶ τὰ δεινότατα πάσχοντες, οὐκ ὠλιγώρησαν, ἀλλὰ γενναίως ὑπήνεγκαν· καὶ ὄντες σοφοί, ὡς ἄφρονες ἐνομίσθησαν[2]· καὶ ἄλλοι ἐν ἐρημίαις ἐπλανήθησαν καὶ ὄρεσι καὶ ἐν σπηλαίοις καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς[3]· ἐν ἀταξίαις, εὔτακτοι ὄντες. Ταύτην τὴν ἄνοιαν ἀξιῶσαι ἡμᾶς ὁ Θεὸς φθάσαι.

Περὶ τῆς ἁγίας Κοινωνίας καὶ τοῦ ὅσων ἀγαθῶν ἡμῖν πρόξενος ἡ συνεχῶς μετὰ καθαροῦ τοῦ συνειδότος ταύτης μετάληψις καὶ κοινωνία.

ϟα΄. Οὐδὲν δὲ οὕτω πρός τε ψυχῆς κάθαρσιν καὶ φωτισμὸν νοὸς καὶ σώματος ἁγιασμὸν καὶ ἀμφοτέρων πρὸς τὸ θειότερον μεταστοιχείωσιν καὶ ἀθανασίαν, ναὶ μήν, καὶ πρὸς ἀποτροπὴν παθῶν καὶ δαιμόνων, ἢ μᾶλλον οἰκειοτέρως εἰπεῖν, πρὸς ἕνωσιν καὶ Θεοῦ θείαν ὑπερφυᾶ τε συνάφειαν καὶ ἀνάκρασιν συνεργεῖ καὶ συμβάλλεται ἡμῖν, ὡς ἡ ἐξ εἰλικρινοῦς καρδίας τε καὶ διαθέσεως, κατ᾽ ἐφικτὸν ἀνθρώπῳ, συνεχὴς μετάληψις καὶ κοινωνία τῶν ἁγίων, ἀχράντων καὶ ἀθανάτων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων, αὐτοῦ φαμὲν τοῦ τιμίου Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ. Διά τοι τοῦτο ἀναγκαῖον ὡς μάλιστα καὶ περὶ τούτου ἀπὸ μέρους διαλαβεῖν καὶ τῷ τοιῷδε συντάξαι πονήματι καὶ οὕτω πέρας δοῦναι τῷ λόγῳ· καὶ τοῦτο γοῦν δῆλον, οὐ μόνον ἐξ ὧν φθέγγονται οἱ Ἅγιοι,

1. Α΄ Τιμ. δ΄, 10. 2. Β΄ Κορ. ια΄, 16. 3. Ἑβρ. ια΄, 38.

ἀλλά γε πολλῷ πλέον, ἐξ αὐτῶν τῶν τῆς αὐτοζωῆς καὶ αὐτοαληθείας ρημάτων, ἐκδηλότερον. Λέγει καὶ γάρ· ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς[1]· καὶ οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων, ἵνα τις ἐξ αὐτοῦ φάγῃ, καὶ μὴ ἀποθάνῃ· ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· ἐάν τις φάγῃ ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα· καί, ὁ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μου ἐστίν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς[2]· καί, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς· ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Ἔτι· ἡ γὰρ σάρξ μου ἀληθής ἐστι βρῶσις, καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθής ἐστι πόσις· ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν αὐτῷ· καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν Πατήρ, κἀγὼ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα· καὶ ὁ τρώγων με, κἀκεῖνος ζήσεται δι᾽ ἐμέ· οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· καὶ ὁ τρώγων μου τοῦτον τὸν ἄρτον ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα[3]. Καὶ ὁ χριστοφόρος δὲ Παῦλος, τοιάδε φησίν· Ἀδελφοί, ἐγὼ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα ἡμῖν, ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς, ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασε καὶ εἶπε, λάβετε φάγετε, τοῦτό μού ἐστι τὸ Σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων· τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ καινὴ διαθήκη ἐστίν, ἐν τῷ ἐμῷ Αἵματι· τοῦτο ποιεῖτε ὁσάκις ἂν πίνητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ· ὥστε, ὃς ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον τοῦτον, ἢ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου ἀναξίως, ἔνοχος ἔσται τοῦ Σώματος καὶ τοῦ Αἵματος τοῦ Κυρίου· δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτόν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω· ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ Σῶμα τοῦ Κυρίου. Διὰ τοῦτο ἐν ἡμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί· εἰ γὰρ ἑαυτοὺς διεκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα· κρινόμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν[4].

Ὅτι ἀναγκαῖον μαθεῖν τὸ θαῦμα τῶν Ἁγίων Μυστηρίων· καὶ τί ποτέ ἐστι· καὶ διὰ τί ἐδόθη, καὶ τίς ἡ ὠφέλεια.

ϟβ΄. Γράφει δὲ καὶ ὁ Χρυσορρήμων· ἀναγκαῖον μαθεῖν τὸ θαῦμα τῶν μυστηρίων τί ποτέ ἐστι· καὶ διὰ τί ἐδόθη, καὶ τίς ἡ ὠφέλεια τοῦ πράγματος· ἓν σῶμα ἐσμέν[5] καὶ μέλη ἐκ τῆς σαρκὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ[6] οἱ δὲ μεμυημένοι παρακολουθείτωσαν τοῖς λεγομένοις. Ἵνα οὖν μὴ μόνον κατὰ τὴν ἀγάπην τοῦτο γενώμεθα,

1. Ἰωάνν. ς΄, 48. 2. Ἰωάνν. ς΄, 50-52. 3. Ἰωάνν. ς΄, 53-59.
4. Α΄ Κορ. ια΄, 23-33. 5. Ῥωμ. ιβ΄, 5. 6. Ἐφεσ. ε΄, 30.

ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα εἰς ἐκείνην ἀνακερασθῶμεν τὴν σάρκα, διὰ τροφῆς τοῦτο γίνεται, ἣν ἐχαρίσατο, βουλόμενος ἡμῖν δεῖξαι τὸν πόθον, ὃν ἔχει πρὸς ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο ἀνέμιξεν ἡμῖν ἑαυτὸν καὶ ἀνέφυρε τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, ἵνα ἕν γενώμεθα καθάπερ σῶμα κεφαλῇ συνημμένον· τῶν γὰρ σφόδρα ποθούντων ἐστὶ τοῦτο. Τοῦτο γοῦν ὁ Ἰὼβ αἰνιττόμενος, ἔλεγε περὶ τῶν οἰκετῶν, οἷς ἦν μεθ' ὑπερβολῆς ποθεινός, ὅτι δὴ τὸν πόθον ἐνδεικνύμενοι, ἔλεγον· τίς ἂν δῴη ἡμῖν ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτοῦ ἐμπλησθῆναι[1]; Διὸ δὴ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸ πεποίηκεν, εἰς φιλίαν ἡμᾶς ἄγων μείζονα· καὶ τὸν αὐτοῦ πόθον ἐνδεικνύμενος περὶ ἡμᾶς· οὐκ ἰδεῖν μόνον ἑαυτὸν παρέχων τοῖς ἐπιθυμοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἅψασθαι καὶ φαγεῖν καὶ ἐμπῆξαι τῇ σαρκὶ καὶ συμπλακῆναι καὶ τὸν πόθον ἐμπλῆσαι πάντα. Ἔτι· οἱ μετέχοντες τοῦ παναγίου Σώματος καὶ τοῦ τιμίου Αἵματος, μετὰ Ἀγγέλων καὶ Ἀρχαγγέλων καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων ἑστήκασιν, αὐτὴν περικείμενοι τοῦ Χριστοῦ τὴν βασιλικὴν στολήν· τὰ ὅπλα ἔχοντες τὰ πνευματικά· ἀλλ' οὐδὲν εἶπον οὐδέπω, αὐτὸν γάρ εἰσιν ἐνδεδυμένοι τὸν βασιλέα· ἀλλ' ὥσπερ ἐστὶ μέγα, καὶ φρικτὸν καὶ θαυμαστόν, οὕτως ἂν μετὰ καθαρότητος προσέλθῃς, εἰς σωτηρίαν προσῆλθες· ἂν δὲ μετὰ πονηροῦ συνειδότος, εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν· ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως τὸ Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Κυρίου, κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει, καὶ πίνει[2]. Εἰ γὰρ οἱ ῥυποῦντες τὴν πορφύραν τὴν βασιλικήν, κολάζονται ὁμοίως, ὥσπερ οἱ διαρρηγνῦντες, οὐδὲν ἀπεικός, καὶ τοὺς ἀκαθάρτῳ διανοίᾳ δεχομένους τὸ Σῶμα τὴν αὐτὴν ὑπομεῖναι τιμωρίαν, τοῖς αὐτὸ διαρρήξασι διὰ τῶν ἥλων. Ὅρα γοῦν, πῶς φοβερὰν ἔδειξεν ὁ Παῦλος τὴν κόλασιν, εἰπών· ἀθετήσας τις νόμον Μωυσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν, ἐπὶ δυσίν, ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει· πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας, ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας καὶ τὸ Αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος, ἐν ᾧ ἡγιάσθη[3]; Ὅσοι τοίνυν μετέχομεν τούτου τοῦ Σώματος, ὅσοι τοῦ Αἵματος ἀπογευόμεθα, ἐννοεῖται ὅτι ἐκείνου τοῦ ἄνω καθημένου, τοῦ προσκυνουμένου παρὰ Ἀγγέλων, τοῦ τῆς ἀκηράτου δυνάμεως ἐγγύς, τούτου ἀπογευόμεθα· οἴμοι, πόσαι πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν ὁδοί; σῶμα ἡμᾶς ἑαυτοῦ ἐποίησε· σώματος ἡμῖν τοῦ ἑαυτοῦ μετέδωκε· καὶ οὐδὲν τούτων ἡμᾶς ἀποτρέπει τῶν κακῶν, ὢ τῆς ἀναλγησίας, ὢ τῆς ἀναισθησίας. Καὶ αὖθις· πρεσβύτης τις θαυμαστὸς ἐμοὶ διηγήσατο, τοιοῦτόν τι ἀξιωθεὶς ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι· ὅτι τοὺς μέλλοντας ἐνθένδε ἀπαίρειν, ἂν τύχωσι τῶν μυστηρίων μετασχόντες ἐν συνειδήσει καθαρᾷ, ὅταν ἀποθανεῖν μέλλωσι, δορυφοροῦντες οἱ Ἄγγελοι, δι' ἐκεῖνο τὸ μεταληφθέν, ἐνθένδε ἀπάγουσι. Καὶ ὁ θεῖος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός· ἐπειδὴ διπλοῖ τινές ἐσμεν καὶ σύνθετοι, δεῖ καὶ τὴν γέννησιν διπλῆν εἶναι. Ὁμοίως καὶ τὴν βρῶσιν σύνθετον. Ἡ μὲν οὖν γέννησις, δι' ὕδατος ἡμῖν καὶ πνεύματος δίδοται. Ἡ δὲ βρῶσις, αὐτός ἐστιν ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβάς. Καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Βαπτίσματος,

1. Ἰὼβ λα', 31. 2. Α' Κορ. ια', 27. 3. Ἑβρ. ι', 29.

ἐπειδὴ ἔθος τοῖς ἀνθρώποις ὕδατι λούεσθαι καὶ ἐλαίῳ χρίεσθαι, συνέζευξε τῷ ἐλαίῳ καὶ τῷ ὕδατι τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος καὶ ἐποίησεν αὐτὸ λουτρὸν ἀναγεννήσεως, οὕτως, ἐπειδὴ ἔθος ἡμῖν ἄρτον ἐσθίειν, ὕδωρ δὲ καὶ οἶνον πίνειν, συνέζευξεν αὐτοῖς τὴν ἑαυτοῦ θεότητα καὶ πεποίηκεν αὐτὰ Σῶμα καὶ Αἷμα αὐτοῦ, ἵνα διὰ τῶν συνήθων καὶ κατὰ φύσιν, ἐν τοῖς ὑπὲρ φύσιν γενώμεθα. Σῶμά ἐστιν ἀληθῶς ἡνωμένον θεότητι, τὸ ἐκ τῆς Ἁγίας Παρθένου σῶμα· οὐχ ὅτι αὐτὸ τὸ σῶμα τὸ ἀναληφθὲν ἐξ οὐρανῶν κατέρχεται, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος μεταποιεῖται εἰς Σῶμα καὶ Αἷμα Θεοῦ. Εἰ δὲ τὸν τρόπον ἐπιζητεῖς, πῶς γίνεται; ἀρκεῖ σοι ἀκοῦσαι, ὅτι διὰ Πνεύματος Ἁγίου· ὥσπερ ἐκ τῆς Ἁγίας Θεοτόκου διὰ Πνεύματος Ἁγίου ἑαυτῷ καὶ ἐν αὐτῷ ὁ Κύριος σάρκα ὑπεστήσατο καὶ πλέον οὐδὲν γινώσκομεν, ἀλλ' ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀληθὴς καὶ ἐνεργής ἐστι καὶ παντοδύναμος, ὁ δὲ τρόπος ἀνεξερεύνητος. Γίνεται τοίνυν τοῖς πίστει ἀξίως μεταλαμβάνουσιν, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον καὶ εἰς φυλακτήριον ψυχῆς τε καὶ σώματος· τοῖς δὲ ἐν ἀπιστίᾳ ἀναξίως μετέχουσιν, εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν, καθάπερ καὶ ὁ τοῦ Κυρίου θάνατος. Καὶ οὐκ ἔστι τύπος ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τοῦ Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ, μὴ γένοιτο, ἀλλ' αὐτὸ τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τεθεωμένον, καὶ αὐτὸ τὸ Αἷμα. Ἡ γὰρ σάρξ μου, φησίν, ἀληθής ἐστι βρῶσις καὶ τὸ Αἷμά μου, ἀληθής ἐστι πόσις[1]. Σῶμά ἐστι καὶ Αἷμα Χριστοῦ, εἰς σύστασιν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος χωροῦν, οὐ δαπανώμενον, οὐ φθειρόμενον, οὐκ εἰς ἀφεδρῶνα χωροῦν, ἀλλ' εἰς τὴν ἡμῶν οὐσίαν τε καὶ συντήρησιν. Ῥύπου παντὸς καθαρτήριον. Κἂν χρυσὸν λάβῃ κίβδηλον, διὰ τῆς κριτικῆς πυρώσεως καθαίρει, ἵνα μὴ ἐν τῷ μέλλοντι σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν[2]. Δι' αὐτοῦ καθαιρόμενοι, ἑνούμεθα τῷ Σώματι Χριστοῦ καὶ τῷ Πνεύματι αὐτοῦ καὶ γινόμεθα Σῶμα Χριστοῦ. Οὗτος ὁ ἄρτος ἐστίν, ἡ ἀπαρχὴ τοῦ μέλλοντος ἄρτου, ὅς ἐστιν ὁ ἐπιούσιος[3]· τὸ γὰρ ἐπιούσιον δηλοῖ, ἢ τὸν μέλλοντα, τουτέστι τὸν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἢ τὸν πρὸς συντήρησιν τῆς οὐσίας ἡμῶν λαμβανόμενον. Πνεῦμα ζωοποιόν ἐστιν, ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου· διότι ἐκ τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος συνελήφθη· τὸ γὰρ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος, πνεῦμά ἐστι[4]. Τοῦτο δὲ λέγω, οὐκ ἀναιρῶν τὴν τοῦ σώματος φύσιν, ἀλλὰ τὸ ζωοποιὸν καὶ θεῖον τούτου δηλῶσαι βουλόμενος. Ταῦτα μέντοι ἀντίτυπα τῶν μελλόντων λέγονται, οὐχ ὡς μὴ ὄντα ἀληθῶς Σῶμα καὶ Αἷμα Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι νῦν μέν, δι' αὐτῶν μετέχομεν τῆς Χριστοῦ Θεότητος, τότε δέ, νοητῶς διὰ μόνης τῆς θέας. Καὶ ὁ θειότατος Μακάριος· ὥσπερ ὁ οἶνος εἰς πάντα τὰ μέλη τοῦ πίνοντος κιρνᾶται καὶ γίνεται ὁ οἶνος ἐν αὐτῷ καὶ αὐτὸς ἐν τῷ οἴνῳ, οὕτως ὁ πίνων τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ Πνεῦμα τῆς θεότητος ποτίζεται καὶ κιρνᾶται ἐν τῇ τελείᾳ ψυχῇ καὶ ἡ ψυχὴ ἐν αὐτῷ· καὶ οὕτως ἁγιασθεῖσα, ἀξία τοῦ Κυρίου καθίσταται. Πάν-

1. Ἰωάν. ς', 55. 2. Α' Κορ. ια', 32. 3. Ματθ. ς', 11.
4. Ἰωάν. γ', 6.

τες γάρ, φησί, τὸ αὐτὸ Πνεῦμα ἐποτίσθημεν[1]. Καὶ διὰ τῆς εὐχαριστίας τοῦ ἄρτου, Πνεύματος Ἁγίου οἱ κατὰ ἀλήθειαν μεταλαμβάνοντες καταξιοῦνται μέτοχοι γενέσθαι, καὶ οὕτω δύνανται εἰς αἰῶνας αἱ ἄξιαι ψυχαὶ ζῆσαι. Καὶ ὥσπερ τῷ σώματι ἡ ζωὴ οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ ἐστιν, ἀλλ' ἔξωθεν αὐτοῦ, τουτέστιν ἀπὸ τῆς γῆς, οὕτω καὶ τὴν ψυχὴν εὐδόκησεν ὁ Θεὸς οὐκ ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτοῦ θεότητος, ἐκ τοῦ ἰδίου Πνεύματος καὶ φωτός, ἔχειν βρῶσιν, πόσιν, ἔνδυμα, ἅ ἐστιν ἡ ὄντως ζωὴ τῆς ψυχῆς. Ἔχει γὰρ ἡ θεία φύσις, καὶ ἄρτον ζωῆς, τὸν εἰπόντα, ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς[2]· καὶ ὕδωρ ζῶν· καὶ οἶνον εὐφραίνοντα[3]· καὶ ἔλαιον ἀγαλλιάσεως[4]. Καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσίδωρος· κοινωνία κέκληται ἡ τῶν θείων Μυστηρίων μετάληψις, διὰ τὸ τὴν πρὸς Χριστὸν ἡμῖν χαρίζεσθαι ἕνωσιν, καὶ κοινωνοὺς ἡμᾶς ποιεῖν τῆς αὐτοῦ βασιλείας. Καὶ ὁ Ὅσιος Νεῖλος· ἀδύνατον ἄλλως σωθῆναι τὸν πιστὸν καὶ ἄφεσιν τῶν πλημμελημάτων λαβεῖν καὶ βασιλείας Οὐρανῶν ἐπιτυχεῖν, εἰμὴ μεταλαμβάνει μετὰ φόβου καὶ πίστεως καὶ πόθου τῶν μυστικῶν καὶ ἀχράντων, Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Ὁμοίως γράφει καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος ἐν τῇ πρὸς Καισαρίαν Πατρικίαν ἐπιστολῇ· καὶ τὸ κοινωνεῖν δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ μεταλαμβάνειν τοῦ Ἁγίου Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ, καλὸν καὶ ἐπωφελές, αὐτοῦ σαφῶς λέγοντος· ὁ τρώγων μου τὴν Σάρκα καὶ πίνων μου τὸ Αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν αὐτῷ, καὶ ἔχει ζωὴν αἰώνιον[5]. Τίς γὰρ ἀμφιβάλλει ὅτι τὸ μετέχειν συνεχῶς τῆς ζωῆς, οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ ζῆν πολλαχῶς; Ἡμεῖς μέντοιγε, τέταρτον καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα κοινωνοῦμεν, ἐν τῇ Κυριακῇ, ἐν τῇ τετράδι, ἐν τῇ παρασκευῇ καὶ τῷ σαββάτῳ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις, ἐὰν ᾖ μνήμη Ἁγίου τινός, ἐν αἷς οἶμαι καὶ ἐλειτούργει ὁ Ἅγιος· οὐ γὰρ καθ' ἑκάστην ἠδύνατο, ὑπὸ τοσούτων φροντίδων ὀχλούμενος. Εἶπε δὲ καὶ ὁ Ἅγιος Ἀπολλώ, ὅτι δεῖ τὸν Μοναχόν, εἰ δυνατόν, καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῶν μυστηρίων τοῦ Χριστοῦ κοινωνεῖν. Ὁ γὰρ μακρύνων ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων, μακρύνεται ἀπὸ Θεοῦ· ὁ δὲ συνεχῶς τοῦτο ποιῶν, τὴν σάρκα συνεχῶς ὑποδέχεται. Ἡ γὰρ σωτήριος φωνὴ φησίν· ὁ ἐσθίων μου τὴν Σάρκα καὶ πίνων μου τὸ Αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν αὐτῷ[6]· τοῦτο οὖν συμφέρει τοῖς Μοναχοῖς, ὑπόμνησιν τοῦ Σωτηρίου πάθους συνεχῶς ποιουμένοις. Καθ' ἡμέραν οὖν ἕτοιμον εἶναι δεῖ καὶ παρασκευάζειν ἑαυτὸν τοιοῦτον, ὥστε ἄξιον εἶναι πάντοτε περὶ τὴν τῶν Ἁγίων Μυστηρίων ὑποδοχήν· ἐπεὶ καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν οὕτω καταξιούμεθα. Λέγει δὲ καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· εἰ σῶμα σώματι προσψαῦον ἀλλοιοῦται τῇ ἐνεργείᾳ, πῶς οὐκ ἀλλοιωθήσεται ὁ Θεοῦ σώματι προσψαύων ἀθῴοις χερσί; Γέγραπται δὲ καὶ ἐν τῷ Γεροντικῷ· Ἰωάννης ὁ Βοστρηνός, ἀνὴρ Ἅγιος καὶ ἐξουσίαν ἔχων κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, ἠρώτησε δαίμονας, οἳ ἦσαν κατοικοῦντες εἰς κόρας τινὰς μαινομένας καὶ ἐνεργουμένας ὑπ' αὐτῶν πονηρῶς, εἰπών· ποῖα

1. Α' Κορ. ιβ', 13. 2. Ἰωάν. ς', 48. 3. Πρβλ. Ψαλμ. 103,15.
4. Ψαλμ. 44,8. 5. Ἰωάν. ς', 56. 6. Ἰωάν. ς', 56.

πράγματα φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν Χριστιανῶν; οἳ λέγουσιν· ἔχετε ὄντως τρία πράγματα μεγάλα· ἓν μέν, ὅπερ φορεῖτε εἰς τὸν τράχηλον ὑμῶν· καὶ ἕν, ὅπερ λούεσθε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ ἕν, ὅπερ τρώγετε εἰς τὴν σύναξιν. Ἐρομένου δὲ πάλιν, ἐκ τούτων τῶν τριῶν ποῖον φοβεῖσθε πλέον; ἀπεκρίθησαν· εἰ ἐφυλάσσετε καλῶς ὅπερ μεταλαμβάνετε, οὐκ ἴσχυσεν οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἀδικῆσαι Χριστιανόν. Εἰσὶ δὲ ἃ δυσμενεῖς φοβοῦνται τῶν ἄλλων πλέον, ὁ σταυρός, ἡ βάπτισις καὶ ἡ κοινωνία.

Τέλος τῶν κατὰ πλάτος πασῶν ὑποθέσεων καὶ μερικὴ παραίνεσις πρὸς τὸν ἐπερωτήσαντα.

ϙγ'. Ἰδοὺ δή, τέκνον φίλτατον, τετέλεσταί σου ἡ αἴτησις, σὺν Θεῷ· εἰ μὲν κατὰ γνώμην τὴν σὴν καὶ τὴν πρόθεσιν, ἀκριβῶς οὐκ οἴδαμεν· μέντοι γε κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν. Καὶ Θεῷ δὲ φίλον τὸ κατὰ δύναμιν. Ὅρα τοίνυν, ἵνα μὴ μέχρι τούτου στῇ τὸ σὸν φιλομαθὲς καὶ ἐπίπονον, ἀλλ' ἵνα καὶ ἔργοις ὀφθῇς φιλομαθὴς καὶ σπουδαῖος. Φησὶ καὶ γὰρ ὁ κλεινὸς Ἀδελφόθεος· ἀδελφοί μου ἀγαπητοί, γίνεσθε ποιηταὶ λόγου καὶ μὴ μόνον ἀκροαταί, παραλογιζόμενοι ἑαυτούς· ὅτι, εἴ τις ἀκροατὴς νόμου ἐστὶ καὶ οὐ ποιητής, οὗτος ἔοικεν ἀνδρί, κατανοοῦντι τὸ πρόσωπον τῆς γενέσεως αὐτοῦ ἐν ἐσόπτρῳ· κατενόησε γὰρ ἑαυτὸν καὶ ἀπελήλυθεν καὶ ἐπελάθετο ὁποῖος ἦν· ὁ δὲ παρακύψας εἰς νόμον τέλειον τῆς ἐλευθερίας καὶ παραμείνας, οὗτος οὐκ ἀκροατὴς ἐπιλησμονῆς γενόμενος, ἀλλὰ ποιητὴς ἔργου, οὗτος μακάριος ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ ἔσται*.

Ὅπως δεῖ ἀκούειν καὶ ἐκλαμβάνειν τὰ τῶν Πατέρων πνευματικὰ ῥήματα.

ϙδ'. Καὶ πρό γε τούτων, ἵνα πιστῶς καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης εὐλαβείας ἐκλαμβάνῃς καὶ διακούῃς τὰ τῶν Πατέρων θεῖα καὶ πνευματικὰ θεσπίσματα. Φησὶ γὰρ ὁ Ἅγιος Μακάριος· ἄψαυστά ἐστι τοῖς ἀπείροις τὰ πνευματικά· ψυχῇ δὲ ἁγίᾳ καὶ πιστῇ, πρὸς κατάληψιν ἔρχεται ἡ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κοινωνία· καὶ οἱ ἐπουράνιοι τοῦ Πνεύματος θησαυροί, τῷ πείρᾳ λαβόντι μόνῳ γίνονται καταφανεῖς· ἀμυήτῳ δέ, οὐδὲ ἐννοῆσαι δυνατὸν τὸ παράπαν. Εὐλαβῶς τοίνυν περὶ αὐτῶν ἄκουε, μέχρις ἄν, καὶ σοὶ γένοιτο πιστεύοντι, καταξιωθῆναι τούτων τυχεῖν. Τότε γὰρ εἴσῃ αὐτῇ πείρᾳ τῶν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῶν, οἵων ἀγαθῶν καὶ μυστηρίων ψυχαὶ χριστιανῶν κἀνταῦθα κοινωνεῖν δύνανται. Οὕτω γὰρ ἔχων, τάχιστα καὶ τὴν τῶν γεγραμμένων καὶ ἀκουτισθέντων ἐπισυλλέξεις ἐπικαρπίαν τε καὶ ὠφέλειαν καὶ ἀπὸ τοῦ μανθάνειν καὶ πράττειν προκόψεις εἰς τὸ καὶ ἄλλους παραινεῖν καὶ ὁδηγεῖν αὐτῇ πείρᾳ πρὸς τὰ θειότερα καὶ τοῖς πολλοῖς

* Ἰακ. α', 22-26.

ἀμύητα. Ὃ καὶ γένοιτό σοι, τῇ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ παναλκεστάτῃ παλάμῃ ἐπερειδομένῳ καὶ κατευθυνομένῳ· ἀμήν. Ἐπεὶ δὲ κόρος λόγου πολέμιος ἀκοαῖς, ὡς ὑπερβάλλουσα τροφὴ σώμασι, καί, πᾶν μέτρον ἄριστον, δέον καὶ ἡμᾶς τὸν κόρον φεύγοντας καὶ τὸ ἔμμετρον ἀσπαζομένους ὡς ἄριστον, μικρὸν ἔτι τῷ λόγῳ προσδιατρίψαντας καὶ οἱονεί τινα σύντομον ἀνακεφαλαίωσιν τῆς παρούσης πραγματείας διαγράψαντας, οὕτως ἐκεῖσε τὴν τοῦ λόγου ἐρεῖσαι ἄγκυραν.

Ἀνακεφαλαίωσις καὶ ὅπως δεῖ προσεύχεσθαι καὶ περὶ φωτισμοῦ ἀληθοῦς καὶ θείας δυνάμεως.

ϞΕʹ. Φασὶν οἱ Πατέρες· ὁ ἐν λόγῳ νήφειν ἐθέλων, ἀεὶ δι᾿ εἰσπνοῆς ῥινὸς ἔνδον καρδίας ἐπειγέσθω προσεύχεσθαι καθαρῶς καὶ ἀρρεμβάστως, μόνα τὰ τῆς εὐχῆς προσέχων καὶ μελετῶν καὶ διανοούμενος ῥήματα, ἤγουν τὸ Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με· ἄχρι καιροῦ φωτισμοῦ νοὸς ἐν καρδίᾳ, ὥς φησιν ὁ Ἅγιος Διάδοχος· ὅτι, ὅσοι τὸ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἔνδοξον καὶ πολυπόθητον ὄνομα ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας μελετῶσιν ἀπαύστως, οὗτοι δύνανται καὶ τὸ φῶς τοῦ νοῦ ὁρᾶν ποτε· οὗ γεγενημένου, Θεοῦ ῥοπῇ ἔκτοτε τὸν ὑπόλοιπον δρόμον τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας ἡμῶν, ὡς ἐν φωτὶ περιπατοῦντες, μᾶλλον δὲ φωτὸς υἱοὶ ὄντες, ἀπλανῶς καὶ ἀπροσκόπως ὁδεύσομεν, ὥς φησιν ὁ φωτοπάροχος Ἰησοῦς· ἕως τὸ φῶς ἔχετε, πιστεύετε εἰς τὸ φῶς, ἵνα υἱοὶ φωτὸς γένησθε[1]· καὶ ὅτι, ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ὁ ἀκολουθῶν ἐμοί, οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ᾿ ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς[2]. Καὶ ὁ Δαβὶδ δέ, τοιάδε πρὸς Κύριον βοᾷ· ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς[3]. Καὶ ὁ θειότατος Παῦλος· Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν[4]. Δι᾿ αὐτοῦ καὶ γάρ, ὡς διὰ λύχνου ἀσβέστου καὶ παμφαοῦς, ὁδηγοῦνται καὶ ἐνατενίζουσιν οἱ τῷ ὄντι πιστοὶ εἰς τὰ ἐπέκεινα τῶν αἰσθήσεων, καὶ ἀνοίγεται αὐτοῖς, ὡς καθαροῖς τὴν καρδίαν[5], ἡ οὐράνιος πύλη πάσης τῆς ἰσαγγέλου καὶ ὑψηλῆς πολιτείας καὶ καταστάσεως. Καὶ αὖθις οὕτως, ὡς ἐξ ἡλιακοῦ δίσκου, ἀνατέλλει τούτοις τὸ ἀνακρίνειν, τὸ διακρίνειν, τὸ διορᾶν, τὸ προορᾶν καὶ τὰ παραπλήσια· καὶ ἁπαξαπλῶς δι᾿ αὐτοῦ ἀπαυγάζει τούτοις ἡ τῶν ἀδήλων μυστηρίων πᾶσα δήλωσίς τε καὶ Ἀποκάλυψις· δυνάμεώς τε ὑπερφυοῦς καὶ θείας ἐν πνεύματι ἐμπίπλανται· καὶ διὰ τῆς τοιᾶσδε ὑπερφυοῦς δυνάμεως καὶ ὁ χοῦς αὐτῶν κουφιζόμενος, ἢ μᾶλλον τὸ βρῖθον τῆς σαρκὸς ἀπολεπτυνόμενον καὶ μετεωριζόμενον, ὑπερίπταται. Διὰ ταύτης τῆς ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι φωτιστικῆς δυνάμεως, ἔτι μετὰ σαρκὸς ὄντες καί τινες τῶν Ἁγίων Πατέρων, ὡς ἄυλοι καὶ ἀσώματοι, ποταμοὺς ἀβάτους καὶ θαλάττας ναυσιπόρους, ποσὶν ἀβρόχως διῆλθον· δρόμους τε μακροὺς καὶ πολυη-

1. Ἰωάνν. ιβʹ, 36.
2. Ἰωάνν. ηʹ, 12.
3. Ψαλμ. 35,10.
4. Βʹ Κορ. δʹ, 6.
5. Ματθ. εʹ, 8.

μέρους, ἀκαριαίως διώδευσαν· καὶ ἕτερα ἐξαίσια, ἐν οὐρανῷ, ἐν γῇ, ἐν ἡλίῳ, ἐν θαλάσσῃ ἐν ἐρημίαις, ἐν πόλεσιν, ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χώρᾳ, ἐν θηρίοις καὶ ἑρπετοῖς καὶ ἁπλῶς ἐν πάσῃ τῇ κτίσει καὶ πᾶσι τοῖς στοιχείοις ἐξειργάσαντο καὶ διὰ πάντων ἐδοξάσθησαν· καὶ ἐν προσευχαῖς δὲ τούτων ἱσταμένων καὶ τὰ αὐτῶν εὐαγῆ καὶ τίμια σώματα γῆθεν ὡς ὑπόπτερα ὑπερήροντο, τῷ ἀναλωτικῷ καὶ ἐνθέῳ καὶ ἀΰλῳ πυρί, τῷ τῆς χάριτος, τὸ σωματικὸν πάχος, ναὶ μὴν καὶ τὸ βάρος, ἀποτεφρούμενοι· κούφως τε αἴρεσθαι ἐνεργούμενοι, ὢ τοῦ θαύματος, μεταστοιχειούμενοι καὶ μεταχαλκευόμενοι πρὸς τὸ θειότερον, τῇ θεουργῷ παλάμῃ τῆς ἐνσκηνούσης αὐτοῖς ἰσχύος καὶ χάριτος· καὶ μετὰ τέλος δέ, ἐνίων καὶ τὰ σεβάσμια σώματα τὸ ἀδιάλυτον φέρουσι, προδήλως τὴν ἐνοικοῦσαν αὐτοῖς καὶ πᾶσι τοῖς βεβαιοπίστοις ὑπὲρ φύσιν χάριν καὶ δύναμιν πιστούμενα· καὶ μετὰ τὴν κοινὴν μέντοι γε καὶ παγκόσμιον ἐξανάστασιν, δι᾿ αὐτῆς τῆς ἐν πνεύματι φωτιστικῆς δυνάμεως οἷόν πως πτεροφυήσαντες, ἁρπαγήσονται ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, ὥς φησιν ὁ τῶν ἀρρήτων μύστης θειότατος Παῦλος, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν τῷ Κυρίῳ ἔσονται[1]. Πρὸς δὴ ταῦτα, καὶ ὁ πνευματοφθόγγος ψάλλει Δαβίδ· Κύριε, ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου σου πορεύσονται καὶ ἐν τῷ ὀνόματί σου ἀγαλλιάσονται ὅλην τὴν ἡμέραν, δηλαδὴ τὴν αἰώνιον, καὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ὑψωθήσονται, ὅτι καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν σὺ εἶ· καὶ ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου ὑψωθήσεται τὸ κέρας ἡμῶν[2]. Καὶ αὖθις· οἱ τοῦ Θεοῦ κραταιοί, τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν[3]. Καὶ ὁ μεγαλοφωνότατος δὲ Ἡσαΐας οὕτω διαγορεύει· οἱ ὑπομένοντες τὸν Κύριον πτεροφυήσουσιν, ἀλλάξουσιν ἰσχὺν αὐτῶν[4]. Καὶ ὁ Ἅγιος Μακάριος· πᾶσα ψυχὴ ἡ διὰ πίστεως καὶ πασῶν τῶν ἀρετῶν σπουδῆς, τελείως τὸν Χριστὸν ἐνδύσασθαι ἐντεῦθεν ἐν δυνάμει καὶ πληροφορίᾳ καταξιωθεῖσα καὶ τῷ ἐπουρανίῳ τῆς ἀφθάρτου εἰκόνος φωτὶ ἑνωθεῖσα, μυστηρίων οὐρανίων γνῶσιν ἐν ὑποστάσει λαμβάνειν πάντοτε καταξιοῦται· ἐν δὲ τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως, τῇ αὐτῇ ἐπουρανίῳ τῆς δόξης εἰκόνι, τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ συνδοξασθὲν καὶ εἰς οὐρανοὺς ὑπὸ τοῦ πνεύματος, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἁρπαγὲν εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου, εἰς ἀέρα[5]· καὶ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ γενέσθαι[6] καταξιωθέν, εἰς αἰῶνας ἅμα ψυχῇ καὶ σώματι συμβασιλεύσουσιν.

Ἑτέρα ἀνακεφαλαίωσις.

ϞϚʹ. Τούτων τῶν καινῶν καὶ ὑπὲρ λόγον λόγῳ, ἀρχὴ καὶ γεννήτρια, ἡ προμνημονευθεῖσα ἐν ἀμεριμνίᾳ ὁλικῇ, ἡσυχία, προσοχή τε καὶ προσευχή· βάθρον οἷόν πως βεβηκὸς καὶ ἔπαλξιν ἀπόρθητον πλουτοῦσαι τὴν κατὰ δύναμιν πασῶν τῶν θεοποιῶν ἐντολῶν ἐκπλήρωσιν· ἐκ δὲ τῆς ἀμεριμνίας, φα-

1. Αʹ Θεσσ. δʹ, 17.
2. Ψαλμ. 88,16-18.
3. Ψαλμ. 46,10.
4. Ἡσ. μʹ, 31.
5. Αʹ Θεσσ. δʹ, 17.
6. Φιλιππ. γʹ, 21.

μέν, ἡσυχίας, προσοχῆς τε καὶ προσευχῆς, ἡ ἐν καρδίᾳ κίνησις καὶ θέρμη, ἡ τὰ πάθη καὶ τοὺς δαίμονας φλέγουσα καὶ τὴν καρδίαν ὡς ἐν χωνείᾳ καθαίρουσα· καὶ ἐκ ταύτης, ὁ πρὸς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν πόθος καὶ ἄληκτος ἔρως· ἐκ δὴ τούτου, ἡ γλυκερὰ τῶν καρδιακῶν δακρύων ἐπιρροὴ κρουνηδόν, δι᾽ ὧν ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, ὡς ὑσσώπῳ, τῇ μετανοίᾳ, τῇ ἀγάπῃ τε καὶ εὐχαριστίᾳ καὶ ἐξομολογήσει, καθαίρεται καὶ πιαίνεται· ἐκ δὲ τούτων ἡ γαλήνη, ἥ τε εἰρήνη τῶν λογισμῶν, ἧς οὐδὲν ὅριον, ὡς πάντα νοῦν ὑπερέχουσα[1]· ἐκ δὲ τούτων, ἡ χιονοφεγγόφωτος ἔλλαμψις· καὶ τέλος, ἡ κατὰ ἄνθρωπον ἀπάθεια, ἥ τε τῆς ψυχῆς πρὸ τοῦ σώματος ἐξανάστασις καὶ ἡ πρὸς τὸ κατ᾽ εἰκόνα καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν, διὰ πράξεώς τε καὶ θεωρίας, πίστεώς τε καὶ ἐλπίδος καὶ ἀγάπης, ἀναμόρφωσις καὶ ἐπάνοδος· ἥ τε πρὸς Θεὸν ὁλικὴ ἀνάτασις καὶ ἄμεσος ἕνωσις, ἔκστασίς τε καὶ παῦλα καὶ στάσις, κατὰ μὲν τὸ παρόν, ὡς ἡ ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν αἰνίγματι[2] καὶ ἀρραβῶνι· κατὰ δὲ τὸ μέλλον, ἡ πρὸς πρόσωπον πρόσωπον[3] καὶ τελεία τελείως τοῦ Θεοῦ μέθεξις καὶ ἀιδίως ἀπόλαυσις.

Ὅτι αὕτη ὄντως ἐστὶν ἡ ἀπλανὴς καὶ ἀληθὴς καὶ πατροπαράδοτος καὶ κατὰ Θεὸν πολιτεία, δηλονότι ἡ ἐξ ὑπακοῆς ἡσυχία· ἥτις καὶ ἐν Χριστῷ κεκρυμμένη ζωή[4], εἰκότως τοῖς Ἁγίοις προσείρηται.

ηζʹ. Αὕτη ἡ ὁδὸς καὶ κατὰ Θεὸν νοερὰ πολιτεία καὶ ἱερὰ ἐργασία τῶν τῷ ὄντι χριστιανῶν· ἡ ἀληθὴς καὶ ἀπλανὴς καὶ ἀκίβδηλος, καί γε ἀριδήλως, ἡ ἐν Χριστῷ κεκρυμμένη ζωή[5]. Ταύτην ἔτεμε μὲν καὶ ἐμυσταγώγησεν ὁ θεάνθρωπος καὶ γλυκύτατος Ἰησοῦς, διώδευσαν δὲ οἱ θεῖοι Ἀπόστολοι, ἐπηκολούθησαν δὲ οἱ μετ᾽ αὐτούς, αὐτοῖς ὡς δεῖ ἑπόμενοι, οἱ κλεινοὶ καθηγεμόνες ἡμῶν καὶ διδάσκαλοι, οἱ ἀπ᾽ ἀρχῆς αὐτῆς δὴ τῆς ἐπὶ γῆς πρώτης Χριστοῦ παρουσίας καὶ μέχρι σήμερον ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ[6] λάμποντες, ταῖς τῶν ζωηρῶν λόγων μαρμαρυγαῖς καὶ ταῖς τῶν ἔργων παραδοξοποιΐαις. Οἳ καὶ εἰς τοὺς καθ᾽ ἡμᾶς, τὸ τοιοῦτον καλὸν σπέρμα[7], τὴν ἱερὰν ζύμην[8], τὴν ἀπαρχὴν τὴν ἁγίαν[9]· τὴν ἄσυλον παρακαταθήκην[10], τὴν χάριν, τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν[11], τὸν πολύτιμον μαργαρίτην[12], τὸν ἔνθεον Πατρικὸν κλῆρον, τὸν ἐν τῷ ἀγρῷ κεκρυμμένον θησαυρόν[13], τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος[14], τὸ βασιλικὸν σημεῖον, τὸ ζῶν καὶ ἁλλόμενον ὕδωρ[15], τὸ θεῖον πῦρ, τὸ σεβάσμιον ἅλας, τὸ χάρισμα, τὸ σφράγισμα, τὸ φῶς, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις. πρὸς ἀλλήλους διέδωκαν. Ὃ καὶ ἔσται κληροδοτούμενον· καὶ κατὰ γενεὰς γενεῶν μυστικῶς διαπορθμευόμενον,

1. Φιλιππ. δʹ, 7. 2. Α' Κορ. ιγʹ, 12. 3. Α' Κορ. ιγʹ, 12.
4. Κολοσσ. γʹ, 3. 5. Κολοσσ. γʹ, 3. 6. Φιλιππ. βʹ, 15.
7. Ματθ. ιγʹ, 24. 8. Ματθ. ιγʹ, 33. 9. Ῥωμ. ιαʹ, 16.
10. Α' Τιμ. ϛʹ, 20. 11. Λουκ. κδʹ, 49. 12. Ματθ. γιʹ, 46.
13. Ματθ. ιγʹ, 44. 14. Β' Κορ. αʹ, 22. 15. Ἰωάνν. δʹ, 14.

ἄχρι καὶ αὐτῆς τῆς δευτέρας αὖθις ἐπὶ γῆς Χριστοῦ παρουσίας. Ἀψευδὴς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος[1], τό, καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ᾽ ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· ἀμήν[2].

Ὅτι κἂν καὶ ἄλλαι ὦσιν ὁδοὶ σωτήριοι, ἀλλ᾽ αὕτη πρόκριτος καὶ βασιλὶς καὶ εἰς υἱοθεσίαν φέρουσα.

ηηʹ. Εἰ δὲ καὶ ἄλλαι ὁδοὶ καὶ πολιτεῖαι, εἰ βούλει δὲ καὶ ἐργασίαι, χρησταὶ πεφύκασι, πρὸς σωτηρίαν ὁδηγοῦσαι καὶ καταπαύουσαι τὸν ταύτας μετιόντα, ὥσπερ ἄρα καὶ εἰσί, καὶ πρὸς δουλείαν ἢ μισθαρνίαν χειραγωγοῦσαι καὶ καταλήγουσαι, καθὰ καὶ πολλαὶ μοναὶ τῷ Σωτῆρι παρὰ τῷ Πατρὶ αὐτοῦ ὑπάρχειν εἴρηνται[3]· ἀλλ᾽ οὖν αὕτη πέφυκεν ἡ βασιλὶς καὶ πρόκριτος, καὶ πασῶν ἐργασιῶν, ὡς ψυχὴ σώματος, ὑπερκειμένη καὶ ὑπερφέρουσα, ἅτε εἰς υἱοθεσίαν Θεοῦ καινουργοῦσα ἐκ γῆς καὶ σποδοῦ[4], καὶ Θεὸν ἐργαζομένη παραδόξως ἐν πνεύματι τὸν μετερχόμενον αὐτήν, ὡς εἰκός, ἄνθρωπον, ὥς φησιν ὁ Μέγας Βασίλειος· Πνεῦμα Ἅγιον ἐπελθὸν εἰς ψυχὴν ἀνθρώπου, ἔδωκε μὲν ζωήν· ἔδωκε δὲ ἀθανασίαν· ἤγειρε κείμενον· τὸ δὲ κινηθὲν κίνησιν ἀΐδιον ὑπὸ Πνεύματος Ἁγίου, ζῷον ἅγιον ἐγένετο, ἔσχε δὲ ἄνθρωπος ἀξίαν, πνεύματος εἰσῳκισθέντος ἐν αὐτῷ, Προφήτου, Ἀποστόλου, Ἀγγέλου, Θεοῦ, ὢν προτοῦ γῆ καὶ σποδός[5].

Ὅτι διὰ τὸ ὑψηλὸν τῆς ἐργασίας καὶ πολυώνυμός ἐστιν αὕτη ἡ πολιτεία.

ηθʹ. Διά τοι τοῦτο, καὶ πολλαῖς καὶ ποικίλαις αὐτὴν καὶ ἐνδόξοις κλήσεσιν οἱ θεῖοι Πατέρες ἀποσεμνύνουσιν. Ὁδὸν γὰρ γνωστικὴν προσηγορεύκασι· πρᾶξιν ἐπαινουμένην καὶ θεωρίαν εὔστοχον· προσευχὴν ἐπάνω παντὸς πλάτους· νῆψιν νοός· νοερὰν ἐργασίαν· ἔργον τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· Ἀγγελικὴν πολιτείαν· οὐράνιον βιωτήν· ἔνθεον διαγωγήν· χώραν ζώντων· μυστικὴν ἐποψίαν· πνευματικὴν πανδαισίαν· Παράδεισον θεουργόν· οὐρανόν· οὐράνιον βασιλείαν· Θεοῦ βασιλείαν· γνόφον ὑπέρφωτον· ἐν Χριστῷ κεκρυμμένην ζωήν[6]· θεοπτίαν καὶ θέωσιν, τὸ ὑπερφυέστατον, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. Οἷς περ θείοις Πατράσι καὶ ἡμεῖς οἱ τῷ πηλῷ καὶ τῇ πλινθείᾳ[7], τοῖς πονηροῖς καὶ ἀκαθάρτοις λογισμοῖς καὶ λόγοις καὶ ἔργοις συζῶντες, ἑπόμενοι, τὴν σὴν αἴτησιν, ἀγαπητέ, ἐκπληρῶσαι διὰ σπουδῆς ἐθέμεθα· ναὶ μὴν καὶ καθὼς ᾔτησας, καὶ ὑπὲρ τὸ μέτρον ἡμῶν εἰπεῖν οὐκ ὠκνήσαμεν, χάριν, ὡς καὶ ἐν προοιμίοις τοῖς τοῦ λόγου εἴπομεν, τῆς σῆς ἀγάπης καὶ τῆς Πατρικῆς ἐντολῆς. Ταύτης δὲ καὶ * τῆς Ἰσαγ- *Ἴσως περιττὸν τὸ καί.

1. Πρβλ. Ἑβρ. ιʹ, 23. 2. Ματθ. κζʹ, 20. 3. Ἰωάνν. ιδʹ, 2. 4. Πρβλ. Γεν. ιηʹ, 27.
5. Γέν. ιηʹ, 27. 6. Κολοσσ. γʹ, 3. 7. Πρβλ. Ἐξ. αʹ, 14.

γέλου βιωτῆς πρύτανις, ἡ τοῦ Λόγου καὶ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καινὴ καὶ ἀπόρρητος οἰκονομία καὶ ἐνανθρώπησις, εὐδοκία τοῦ ἀνάρχου Πατρὸς καὶ συνεργεία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

ΗΘΙΚΟΝ

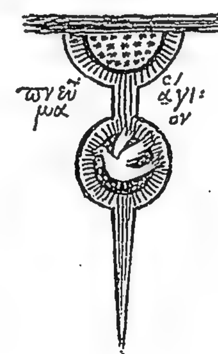
Ὅτι μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας καὶ χάριτος, χρὴ καὶ ἡμᾶς ὡς δυνατὸν σπουδάζειν καὶ ἀγωνίζεσθαι, ἵνα καταξιωθῶμεν ἀπὸ τοῦ νῦν, ὡς ἐν ἀρραβῶνος μέρει, τῶν τοιούτων ὑπερφυῶν καὶ μεγίστων δωρεῶν· καὶ ἵνα μὴ διὰ μικρὰν ῥᾳθυμίαν, τούτων, φεῦ, ἀποτύχωμεν, ὃ μὴ γένοιτο.

ϱʹ. Τοιούτων, τοίνυν, καὶ τηλικούτων ἀγαθῶν ἡμῖν προκειμένων, ἀγαπητοί, οὐ μόνον ἐν ἐλπίσι καὶ ταῖς εἰς τὸ μέλλον ἐπαγγελίαις, ἀλλ᾽ ἀληθείᾳ ἀπάρτι καὶ πράγματι σπεύσωμεν, ἀντιβολοῦμεν, ἕως καιρὸν ἔχωμεν· δράμωμεν, ἀγωνισώμεθα, ἵνα τούτων καὶ ἡμεῖς, διὰ μικρᾶς καὶ προσκαίρου σπουδῆς καὶ πόνου βραχέος, τὸ δὲ πλεῖστον Θεοῦ δωρεᾷ καὶ χάριτι καταξιωθῶμεν. Οὐ γὰρ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ, πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς[1], Παύλου τοῦ Θείου κήρυκος λέγοντος, ἀκουσώμεθα· μᾶλλον δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν σπουδάζοντες εὑρήσομεν κατ᾽ αὐτόν, ὡς ἐν ἀπαρχῆς καὶ ἀρραβῶνος μέρει[2]. Εἰ γὰρ οἱ εἰς βασιλικὰς συγγενείας καὶ κοινωνίας ἐκ τῆς κάτω τύχης μετακαλούμενοι, πάντα πράττουσι καὶ ἔργοις καὶ λόγοις καὶ ἐπινοίαις καὶ αὐτῶν δὴ τῶν ἀνεφίκτων ἁπτόμενοι, μέντοι γε καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς πολλάκις καταφρονοῦντες, ὑπὲρ τῆς τοιαύτης δόξης τε καὶ τιμῆς τῆς ῥευστῆς καὶ προσκαίρου, τῆς ἐνίοτε καὶ εἰς ὄλεθρον παντελῆ, οὐκ εἰς τὸ χρήσιμον καταντώσης, πόσον ἄρα ἡμᾶς, εἰκός, διαπράξασθαι καὶ σπουδάσαι εἰς κοινωνίαν καὶ γάμους καὶ συνάφειαν προσκαλουμένους Θεοῦ, τοῦ πάντων βασιλέων Βασιλέως καὶ Δημιουργοῦ καὶ μόνου ἀφθάρτου καὶ εἰς ἀεὶ διαμένοντος καὶ δόξαν καὶ τιμὴν παρέχοντος τοῖς οἰκείοις εὐκλεᾶ καὶ μόνιμον; Καὶ οὐ μόνον τοῦτο δέ, ἀλλά γε καὶ ἐξουσίαν εἰληφότας τέκνα Θεοῦ γενέσθαι· ὅσοι γάρ, φησίν, ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν, τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ[3]. Δίδωσιν ἐξουσίαν· οὐ τυρανικῶς ἕλκει καὶ παρὰ πρόθεσιν ἡμετέραν βιάζεται. Ἀεὶ γὰρ ἡ τυραννὶς κατὰ τοῦ τυραννοῦντος τὸν τυραννούμενον ὁπλίζει, ἵνα κακῷ τὸ κακὸν ἐξιάσηται· κἂν τούτῳ τιμῶν ἡμῶν τὸ ἀρχαῖον τοῦ αὐτεξουσίου ἀξίωμα· καὶ ἵνα ὅπως εἴη τὸ ἀγαθόν, τῇ αὐτοῦ μὲν ἐξειργασμένον τὸ καθόλου εὐδοκίᾳ καὶ χάριτι, τῆς δὲ ἡμετέρας σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας λογίζοιτο τὸ κατόρθωμα. Κἀκεῖνος μέν, εἰ καὶ Θεός ἐστι καὶ Δεσπότης, ἀλλ᾽ οὖν ἅπαν τὸ ἑαυτοῦ πεποίηκε· πάντας γάρ, καὶ ὁμοίως ἔπλασε καὶ ὡσαύτως ὑπὲρ πάντων ἀπέθανε, ἵνα ἐπίσης

1. Ῥωμ. ηʹ, 18. 2. Ῥωμ. ηʹ, 23, Ἐφεσ. αʹ, 14. 3. Ἰωάνν. αʹ, 12.

σώσῃ τοὺς ἅπαντας· ἐν ἡμῖν δὲ ἀπελείφθη, τὸ προσελθεῖν, τὸ πιστεῦσαι, τὸ οἰκειωθῆναι, τὸ μετὰ φόβου καὶ σπουδῆς καὶ ἀγάπης λατρεύειν τῷ ὄντως ἀγαπήσαντι ἡμᾶς φιλανθρώπῳ δεσπότῃ καὶ κηδεμόνι, ὥστε καὶ θάνατον ἐθελῆσαι ὑπενεγκεῖν ἑκουσίως ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ θάνατον ἐπονείδιστον, ἵνα ἡμᾶς τῆς τοῦ διαβόλου καὶ ἀρχεκάκου ἐχθροῦ ἀπαλλάξῃ τυραννίδος καὶ τῷ Πατρὶ καὶ Θεῷ καταλλάξῃ καὶ κληρονόμους μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμους δὲ αὐτοῦ ἀπεργάσηται, τὸ παραδοξότατον καὶ μακαριώτατον. Μὴ δὴ διὰ μικρᾶς καὶ βραχείας ῥᾳθυμίας καὶ ἀμελείας καὶ ἐπιπλάστου ἡδονῆς οἱασοῦν, τῶν τοσούτων οἵων ἡλίκων ἀποξενώσωμεν ἑαυτοὺς ἀγαθῶν καὶ γερῶν καὶ ἀπολαύσεων· ἀλλὰ πάντα πράξωμεν καὶ πραγματευσώμεθα, καὶ αὐτῆς, εἰ δέοι, τῆς ζωῆς, ὑπὲρ αὐτοῦ μὴ φεισώμεθα, ὡς κἀκεῖνος δι᾽ ἡμᾶς, καίτοι Θεὸς ὢν ὑπὲρ ἡμῶν πεποίηκεν, ἵν᾽ οὕτως καὶ τῶν ἀπάρτι καὶ τῶν ἁπάντων δωρεῶν καὶ στεφάνων καταξιωθῶμεν. Ὧν γένοιντο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, εὐδοκίᾳ καὶ χάριτι αὐτοῦ τοῦ ὑπεραγάθου καὶ ἐλεήμονος, τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ταπεινώσαντος ἑαυτὸν τοσοῦτον ὑπὲρ ἡμῶν καί, τοῖς τοιούτοις ταπεινοῖς, τὴν ὑπερφυᾶ καὶ θεοποιὸν αὐτοῦ χάριν ἀπὸ τοῦ νῦν ἐνεργῶς πλουσίως ἐπιβραβεύοντος·

ὅτι αὐτῷ πρέπει πᾶσα ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνησις,
ἅμα τῷ ἀνάρχῳ καὶ ἀχράντῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ συναϊδίῳ
καὶ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι·
νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας τῶν
αἰώνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ

ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ

Εἰ βούλει μαθεῖν τὴν ἀλήθειαν, μίμησαι ὡς ἐκ παραδείγματος τὸν κιθαρῳδόν· κάτωθεν μὲν γὰρ ἐκεῖνος ὑποκλίνει τὴν κεφαλὴν καί, τὴν ἀκοὴν προσερείδων τῷ ᾄσματι, ὑποσείει τὸ πλῆκτρον διὰ τῆς χειρός. Καὶ ἅμα τῶν χορδῶν τεχνικῶς συγκρουομένων ἀλλήλαις, ἡ κιθάρα τὸ μέλος ἐκπέμπει, καὶ ὁ κιθαρῳδὸς ἅλλεται τῇ τοῦ μέλιτος γλυκύτητι.

β'. Ἔστω σοι, ὦ φιλοπονώτατε τοῦ ἀμπελῶνος ἐργάτα, σαφὲς τὸ παράδειγμα, καὶ μὴ ἀπίστει. Νήφων γὰρ ἐκεῖθεν ὡς ὁ κιθαρῳδός, πρὸς τὸ βάθος δηλονότι τῆς καρδίας, ῥᾳδίως ἕξεις τὸ ζητούμενον. Ψυχὴ γὰρ ἔρωτι θείῳ ἁλοῦσα κατάκρας, στραφῆναι εἰς τὰ ὀπίσω οὐ δύναται· ἐκολλήθη γάρ, φησὶν ὁ θεῖος Δαβίδ, ἡ ψυχή μου ὀπίσω σου[1].

γ'. Κιθάραν νόει μοι τὴν καρδίαν, ἀγαπητέ· χορδὰς δὲ τὰς αἰσθήσεις· πλῆκτρον δὲ τὴν διάνοιαν, ἥτις διὰ τοῦ λογικοῦ κινεῖ τὸ πλῆκτρον ἐνδελεχῶς, ὅπερ ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ μνήμη, ἐξ ἧς ἡδονή τις ἄρρητος τῇ ψυχῇ ἐπιγίνεται καὶ τῷ καθαρῷ νοῒ τὰς θείας αὐγὰς ἐνοπτρίζεται.

δ'. Ἐὰν μὴ τὰς αἰσθήσεις τοῦ σώματος μύσωμεν, οὐκ ἂν τὸ ἀλλόμενον ὕδωρ ἐν ἡμῖν ἀναβλύσοι, ὃ ὁ Κύριος τῇ Σαμαρείτιδι ἐκείνῃ ἐχαρίσατο. Ζητοῦσα γὰρ τὸ αἰσθητὸν τοῦτο ὕδωρ, τὸ τῆς ζωῆς εὗρεν εἰς ἑαυτὴν ἔνδον ἀλλόμενον[2]. Ὡς γὰρ ἡ γῆ κατὰ φύσιν ἔχει τὸ ὕδωρ καὶ ἅμα προχέει, οὕτω καὶ ἡ γῆ τῆς καρδίας κατὰ φύσιν ἔχει τοῦτο ἀλλόμενον καὶ πηγάζον· οἱονεὶ τὸ πατρικὸν φῶς, ὅπερ ὁ Ἀδὰμ ἐκεῖνος διὰ τῆς παρακοῆς προσαπώλεσε.

ε'. Καθάπερ ἐκ πηγῆς ἀενάου τὸ ὕδωρ, οὕτω καὶ τὸ ζῶν καὶ ἀλλόμενον ὕδωρ[3] ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἀναβλύζει· ὅπερ δὴ καὶ ἐν τῇ τοῦ θεοφόρου ἀνδρὸς Ἰγνατίου ψυχῇ ἐνοικῆσαν, παρεσκεύαζε λέγειν αὐτόν· οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοὶ πῦρ φιλόυλον· ἀλλ' ὕδωρ ἐστὶν ἐνεργοῦν καὶ λαλοῦν.

ς'. Ἔοικεν αὕτη ἡ μακαρία καὶ τρισολβία δὲ μᾶλλον ἡ νοερά, φημί, νῆψις τῆς ψυχῆς, ὕδατι ἀλλομένῳ καὶ πηγάζοντι ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς καρδίας. Καὶ τὸ μὲν ἐκ τῆς πηγῆς ὕδωρ ἀναδιδόμενον, τὴν πηγὴν πλήρη ποιεῖ· τὸ δὲ ἀλλόμενον ἐκεῖθεν ἐκ τῆς καρδίας καί, ὡς εἰπεῖν, ἀεικινήτως κινούμενον

1. Ψαλμ. 62,9. 2. Ἰωάνν. δ', 14. 3. Ἰωάνν. δ', 14.

διὰ τοῦ Πνεύματος, ὅλον τὸν ἔσω ἄνθρωπον πλήρη ποιεῖ δρόσου θείας καὶ πνεύματος· τὸν δὲ ἔξω, πύρινον ἀπεργάζεται.

ζ'. Νοῦς καθαρθεὶς ἐκ τῶν ἔξωθεν καὶ τὰς αἰσθήσεις ὁλικῶς ὑποτάξας διὰ τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς, ἀκίνητος μένει, καθάπερ ὁ οὐράνιος ἄξων· ὡς πρὸς κέντρον ἀφορῶν τὸ τῆς καρδίας βάθος· καὶ ἡγεμονεύων τῆς κεφαλῆς, ἀποβλέπει ἐκεῖσε, βολίδας ἔχων οἱονεὶ τὰς τῆς διανοίας αὐγάς, ἀρυομένας ἐκεῖθεν τὰ θεῖα νοήματα καὶ ὑποτάσσων τὰς αἰσθήσεις ἁπάσας τοῦ σώματος.

η'. Μηδεὶς ἀκούων τῶν ἀμυήτων, ἢ δεομένων γάλακτος[1], ἅψοιτο τῶν τοιούτων ἀπηγορευμένων ἐν οὐ καιρῷ. Τοὺς γὰρ τοιούτους οἱ θεῖοι Πατέρες πρὸ τοῦ καιροῦ τὰ τοῦ καιροῦ ζητήσαντας καὶ οἱονεὶ πρὸς τὸν τῆς ἀπαθείας λιμένα σπουδάζοντας εἰσελθεῖν οὐ μετὰ τοῦ προσήκοντος, ἔκστασιν φρενῶν ἐνόμισαν τὸ τοιοῦτον· καὶ πλέον οὐδέν. Ἀδύνατον γὰρ τὸν μὴ εἰδότα γράμματα, ἐν δέλτῳ μελετᾶν.

θ'. Τὸ κινηθὲν ἐξ ἀγῶνος ἐν τῇ ψυχῇ ὑπὸ τοῦ θείου Πνεύματος, γαληνὴν ἐκτελεῖ τὴν καρδίαν, κρᾶζον· Ἀββᾶ ὁ Πατήρ[2]. Ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν ἀσχημάτιστον ἢ καὶ ἄμορφον· ἡμᾶς δὲ μετασχηματίζει τῇ αἴγλῃ τοῦ θείου φωτὸς καὶ μορφοποιεῖ ὡς εἰκός, ἅμα τῇ πυρώσει τοῦ θείου πνεύματος· ἀλλὰ καὶ ἀλλοιοῖ καὶ μεταμείβει ὡς μόνος οἶδεν αὐτός, τῇ θεϊκῇ ἐξουσίᾳ.

ι'. Νοῦς καθαρθεὶς διὰ τῆς νήψεως, ῥᾳδίως σκοτίζεται, εἰ μὴ τῇ συνεχεῖ μνήμῃ τοῦ Ἰησοῦ ἀπασχολεῖται πάντη τῶν ἔξωθεν. Ὁ δὲ τὴν πρακτικὴν συναρμόσας τῇ θεωρίᾳ, οἱονεὶ τῇ τοῦ νοὸς τηρήσει, ψόφους οὐκ ἀπαναίνεται· κτύπους ἀνάρθρους ἢ καὶ ἐνάρθρους οὐκ ἀποσείεται· τρωθεῖσα γὰρ ἡ ψυχὴ τῷ θείῳ ἔρωτι τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἀδελφιδῷ τούτῳ γε κατακολουθεῖ.

ια'. Στῆσαι μὲν τὰ τῆς σαρκὸς πάθη καὶ τὰ σκιρτήματα τοὺς ἐν κόσμῳ διατρίβοντας ἢ καὶ σὺν λόγῳ σχολάζειν, κατὰ τό, σχολάσατε, καὶ γνῶτε[3], εἰκὸς εἶναι γενέσθαι· ἐξαλεῖψαι δὲ ἢ ἀφανίσαι ἀδύνατον. Ὁ δὲ ἐρημικὸς βίος, σαφῶς ἐκριζοῦν οἶδεν αὐτά.

ιβ'. Ἐπὶ τοῦ ἀλλομένου ὕδατος, τὸ μὲν ὀξυτέραν ἔχει τὴν κίνησιν· τὸ δὲ γαληνὴν καὶ βραδυτέραν. Τὸ μὲν οὖν πρότερον, οὐδὲ θολωθῆναι ῥᾳδίως δύναται, διὰ τὸ τῆς κινήσεως τάχος. Εἰ δὲ καὶ πρὸς μικρὸν θολωθείη, ῥᾷον αὖθις καθαίρεται· ἅτε δὴ τοιαύτην ἔχον τὴν κίνησιν. Ἐπειδὰν δὲ τὸ ῥεῦμα τοῦ ὕδατος ἐλαττωθέν, σμικρότατον γένηται, οὐ μόνον θολοῦται, ἀλλὰ σχεδὸν καὶ ἀκίνητον μένει. Δεῖται γάρ τινος ἀνακαθάρσεως, ὡς εἰπεῖν καὶ κινήσεως.

ιγ'. Τοῖς μὲν εἰσαγωγικοῖς καὶ ἠθικοῖς καὶ πρακτικοῖς ὁ δαίμων διὰ ψόφων ἀνάρθρων ἢ καὶ ἐνάρθρων ἐπεισέρχεται· τοὺς δὲ περὶ τὴν θεωρίαν, φαντασίας τινὰς εἰδωλοποιεῖ, ὡς δοκεῖν χρωματίζειν τὸν ἀέρα, δίκην φω-

1. Α' Κορ. γ', 2 2. Γαλ. δ', 6. 3. Ψαλμ. 45,11.

τός· ποτὲ δὲ καὶ ὡς πῦρ ταύτας προσφέρει, ἵνα διὰ τῆς ἐναντίας μοίρας ἀποπλανήσῃ τὸν τοῦ Χριστοῦ ἀθλητήν.

ιδʹ. Εἰ βούλει μαθεῖν πῶς δεῖ προσεύχεσθαι, σκόπει τὸ τέλος τῆς προσοχῆς ἢ καὶ τῆς προσευχῆς, καὶ μὴ ἀπατῶ· ταύτης γὰρ τὸ τέλος, ἀγαπητέ, κατάνυξίς ἐστι διηνεκής, συντριβὴ καρδίας, ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον. Τὸ δὲ ἐναντίον, πρόδηλον· ἐπιθυμίας λογισμός, καταλαλιᾶς ψιθυρισμός, μῖσος πρὸς τὸν πλησίον, καὶ ὅσα τούτοις παρόμοια.

ΤΟΥ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΑΟΙΔΙΜΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ

ΤΑ ΕΛΛΕΙΠΟΝΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΟΤΙ Ο ΕΙΡΗΜΕΝΟΣ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ ΕΙΚΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ὥσπερ τὰ φαινόμενα, τῶν μὴ φαινομένων τοῦ ἀνθρώπου, εἰκόνες ἐμφερεῖς, οὕτως ἐφαμίλλως καὶ ὁ παράδεισος κατ᾿ ἀνατολὰς παρὰ τοῦ Θεοῦ μετὰ σοφίας περικαλλέστατος ἐν Ἐδὲμ φυτευθείς [1], εἰκών ἐστιν ἐν τῷ ἔσω ἀνθρώπῳ, γῆν μὲν ἔχοντι τὴν ἰδίαν καρδίαν, φυτὰ δέ, ἅπερ φυτεύειν ἔχει βουλόμενος ὁ κατ᾿ εἰκόνα Θεοῦ δημιουργηθεὶς νοῦς, τὰ περὶ Θεὸν θεωρήματα καὶ θεῖα νοήματα καὶ δὴ καὶ θεοπρεπεῖς ἐμφάσεις, πολλὰ καὶ διάφορα· ποικίλην ἔχοντα καὶ ἰδέαν καὶ ὀσμὴν πνευματικήν, προσθήσω δ᾿ ὅτι καὶ τροφὴν καὶ ἀπόλαυσιν καὶ μέν γε ἡδονήν. Τοῦτο γὰρ τὸ ἐν Ἐδὲμ δηλοῖ, ὅ ἐστιν ἡ καρδία τρεφομένη πεφυκότως καὶ ἡδονὴν τὰ θεῖα καὶ ἀπόλαυσιν ἔχουσα περιφανῶς. Καὶ κατὰ ἀνατολὰς μὲν αἰσθητὰς ἡλίου, ὅ γε αἰσθητός, ὁ μέντοι γε ἐν ἀνθρώπῳ νοητός, κατὰ φωτισμοὺς γνώσεως ἡλίου τοῦ νοητοῦ. Καρδία γάρ, κατὰ τοὺς Πατέρας, φωτὸς γνώσεως ἀμοιροῦσα, φέρειν θεῖα νοήματα καὶ θεωρήματα καὶ ἐμφάσεις θεοπρεπεῖς καὶ ὅλως θείων ἐννοιῶν πεπληρῶσθαι τῶν τε ἁπλουστέρων καὶ τῶν τελειοτέρων, ὡς εἶναι καινοφανῆ τινα παράδεισον ὑπερκόσμιον, τῷ ὄντι ἀμηχανεῖ· ἀλλ᾿ οὐδὲ δίχα ὑδάτων παράδεισος καὶ ὁ τυχὼν φέρειν ἔχει εὐθαλῆ τὰ φυτὰ καὶ ὡς εἰκὸς κάρπιμα. Ἐντεῦθεν, ἐν μὲν τῷ ἐν Ἐδὲμ παραδείσῳ πηγὴ ἐκ μέσου ἀναδιδομένη ὁρᾶται, διαιρουμένη εἰς ἀρχὰς τέτταρας καὶ τὸ τῆς γῆς γιγνομένως ποτίζουσα πρόσωπον οὕτως, ὡς ἐκεῖ γέγραπται [2]· ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δέ, πηγὴ ὕδατος ζῶντος ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ζωοποιὸς κίνησις, περὶ οὗ ἔφθη εἰρηκὼς ὁ Κύριος· τὸ ὕδωρ, ὃ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται αὐτῷ πηγὴ ὕδατος [3] ζῶντος καρδιόθεν, ὡς ἐξ Ἐδὲμ τινος ἀναδιδομένη θαυμαστῶς καὶ σχιζομένη εἰς τὴν φρόνησιν, σωφροσύνην, δικαιοσύνην καὶ ἀνδρείαν, οὔσας ἀρχὰς τέτταρας· ἐξ ὧν ξύμπασα ἐξῆπται θεοειδὴς ἀρετή. Διὸ καὶ ποτίζειν ἐξ ἀκολούθου διὰ τούτου εἴρηται ξύμπαν τὸ τῆς γῆς, εἰ δὲ βούλει, καρδίας πρόσωπον, ἤγουν τὴν ἐνέργειαν, πρὸς αὔξην καὶ βλάστην δηλονότι, καὶ φορὰν καρπῶν ἐκλεκτῶν θείων ἀρετῶν. Θαῦμά ἐστι καὶ ἡδὺ καὶ χαρίεν τὰ ἀκόλουθα διανοηθῆναι, ἅπερ ἔνεστι τῇ πηγῇ, εἰκονιζούσῃ τὴν ἀπὸ μέσου καρδίας ὑπερφυᾶ τοῦ ζωο-

1. Γέν β', 8. 2. Γέν. β', 6. 3. Ἰωάνν. δ', 14.

ποιοῦ πνεύματος κίνησιν καὶ ἐνέργειαν, ὡς διείληπται. Οὐκ ἔστι τῆς φύσεως τῶν φυτῶν ἢ τῆς γῆς ἡ πηγή· ἐπεὶ παρὰ τὴν πηγὴν τὰ τοιαῦτα ἕτερα, πρὸς πάντα οὐκ εὐαρίθμητα ἀρκεῖν τὸ ὕδωρ φυτὰ ποτίζον καὶ πιαῖνον καὶ συναιρόμενον οὐ μετρίως, ἓν ὄν, τὰ πολλὰ ἐκεῖνα, τὰ πρὸς ἄλληλα καίτοι διαφέροντα τόσον, ὡς καὶ ἐναντίας εἶναι τινὰ τούτων κράσεως· ταῦτα μὲν ξηρᾶς, ἄλλα δὲ ὑγρᾶς· ἐκεῖνα θερμῆς καὶ ἕτερα ψυχρᾶς. Πρὸς πάντα μέν τοι τὰ οὕτω διάφορα ἡ πηγὴ ἐκείνη κινουμένη, ὡς ἔφθην εἰρηκώς, τὸ ἓν καὶ μονοειδὲς προβάλλεται συνεργοῦν τὰ μέγιστα καὶ σχιζόμενον εἰς ἀρχὰς τέτταρας, οὕτω ποιεῖ φυτῷ παντὶ τὰ ἀνήκοντα. Οὐκ ἔστι τῆς φύσεως τῶν ἐν ἡμῖν, εἴτε ἀρετῶν θέλοι τις λέγειν, εἴτε μὴν γνώσεως καὶ θεωρίας τῆς κατ᾽ αὐτήν, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἄρα τῆς καρδίας ἡμῶν, ἡ τοῦ ζωοποιοῦ θεία καὶ ὑπερφυὴς ἔλλαμψις καὶ ἀείβλυτος κίνησις καὶ ἐνέργεια· κατὰ χάριν δὲ πιστοῖς δεδωρημένη, ἔσωθεν πρόεισι τῆς καρδίας διηνεκῶς καὶ ξενότροπα ἴσα καὶ πηγὴ εἰς τέτταρας, ὃ καὶ προὔφην, περιφανῶς σχιζομένη ἀρετάς, καὶ ταύταις βοηθεῖ τὰ μάλιστα, καὶ ἐφεξῆς ταῖς ἁπάσαις ἓν ὕδωρ ὄν· αὐτίκα γὰρ ἡ πνεῦμα, συνεργεῖ τῇ φρονήσει· ἡ δὲ γνῶσις, συναίρεται τῷ μετόχῳ τῆς δικαιοσύνης· σωφρονισμὸς πάλιν καὶ δύναμις ὠνομασμένον, ἅτε ὂν τὴν ἐνέργειαν, καὶ μακρόθεν δήπουθεν, δηλοῖ πρὸς σωφροσύνην καὶ δὴ καὶ ἀνδρείαν συνεργοῦν γιγνομένως. Ἀγάπης δὲ καὶ Σοφίας Παῦλος καὶ Ἠσαΐας μάρτυρες σφόδρα ἱκανοί· ὁ μὲν διαρρήδην διαγορεύων, ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ Πνεύματος Ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν[1]· Ἠσαΐας δὲ ταῖς ἑπτὰ τοῦ Πνεύματος ἐνεργείαις τὸ πνεῦμα τῆς σοφίας ἐνάριθμον ἐκφανῶς ποιούμενος[2]. Οὐ μόνον δὲ τῇ ἀγάπῃ τὸ Πνεῦμα συνεργεῖ, ἀλλὰ καὶ πνεῦμα γίνεται ζήλου, τρόπῳ γε τῷ ἀντικρὺ τῆς ἀγάπης κειμένου, ὅσον ὅτι ἡ ἀγάπη καλύπτει πλῆθος ἤ γέγραπται ἁμαρτιῶν[3]. Ζῆλος δὲ πρὸς ἐλέγχους, ἔσθ᾽ ὅτε καὶ φόνους, χωρεῖ, καὶ τοῦτο εἴποιεν ἂν Ἠλίας ὁ μέγας προφήτης καὶ τοῖος φίλος Θεοῦ, τοσούτους ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης μαχαίρας ἔργον πεποιηκώς[4]· καὶ Φινεὲς πρότερον τὴν Μαδιανῖτιν τῷ Ἰσραηλίτῃ συνεκκεντήσας[5]· καὶ πρὸ τούτων αὐτὸς ὁ τοῦ παλαιοῦ πανίερος νομοθέτης Μωσῆς πολλάκις ζήλῳ πολλοὺς φόνῳ παραδούς, καὶ ταῦθ᾽ ὑπὸ ἐμφυλίων ἀνδρῶν. Ἐν μὲν τοῖς πραττομένοις ἡ γνῶσίς ἐστι τὸ κράτιστον, ἐν δ᾽ ἄρα τοῖς θεωρουμένοις ἡ ὑπὲρ νοῦν ἄγνοια· ταῦτα δὲ χωρὶς πνεύματος τῆς ἀληθείας καὶ χωρὶς πνεύματος γνώσεως ἐν ψυχῇ τελεσθῆναι δεόντως ἀδύνατον· ἡ μέντοι χαρὰ τῆς καρδίας καὶ ἡ κατάντικρυ χαρᾶς λύπη, περιφανῶς τοῦ πνεύματος ἐνεργήματα. Ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ πνεύματος, ἀκούεις λεγούσης τῆς Γραφῆς, ὅτι χαρά[6], καὶ ὅτι δίδωσιν ὁ Θεὸς πνεῦμα κατανύξεως τισι[7]. Καὶ ξυνελόντα φάναι, κατὰ τοὺς Πατέρας, τοσοῦτον ἔχει τὸ ζωοποιὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, πρὸς πάντα

1. Ῥωμ. ε´, 5. 2. Πρβλ. Ἡσ. ια´, 2. 3. Α´ Πέτρ. δ´, 8.
4. Γ´ Βασ. ιη´, 40. 5. Πρβλ. Ἀριθμ. κε´, 8. 6. Γαλ. ε´, 22.
7. Ῥωμ. ια´, 8.

συνεργεῖν τὰ τῆς ἀρετῆς καὶ πρὸς διαθέσεις δρωμένας ἀλλήλων κατ᾽ ἀντικρύ, ὥς μοι λέλεκται, ὅτι καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ τοῦτο ἡ Γραφὴ καλεῖ, τὰ πάντῃ ἐναντιώτατα, καὶ διὰ τὴν πάντων ἀγαθῶν καὶ καλῶν τῶν κατὰ ψυχὴν σύναρσιν τοῦ πνεύματος καὶ ζωοποιὸν καὶ δυναμοποιὸν τούτων ἐνέργειαν. Ἔνθεν τοι καὶ ἑνικῶς αὕτη τῇ Γραφῇ λέγεται καὶ πλεοναχῶς· καὶ πηγὴ τῷ Σωτῆρι προσείρηται καὶ ποταμοί. Οὕτω καὶ εἰς ἀρχὰς σχίζεται τέτταρας καὶ εἰς πάσας χωρεῖ ἀρετάς· καὶ τὸ ὅλον ψυχή τις καινοφυὴς γίνεται τῇ μετόχῳ τούτου ψυχῇ ζωοῦσα ὑπερφυῶς καὶ κινοῦσα ταύτην πρὸς πάντα τὰ δέοντα καὶ γιγνόμενα καὶ τελεσιουργοῦσα, ἢ χρή. Ἐγὼ καὶ τὴν πληγεῖσαν ὑπὸ τῆς τοῦ νομοθέτου Μωυσέως ῥάβδου, καὶ κατὰ ποταμοὺς ὕδωρ ὑπερφυῶς πηγάσασαν πέτραν[1], τὴν λιθώδη καρδίαν διὰ τὴν πώρωσιν ὑπονοῶ· ἣν ὁπηνίκα ὁ Θεὸς ἀντὶ ῥάβδου λόγος * καιρίως πλήξῃ καὶ κατανύξῃ, ὑπερφυῶς οἷά τινα ῥεῖθρα ζωοποιὰ ἐξ αὐτῆς ἡ τοῦ πνεύματος δύναμις εὐτυχῶς πρόεισι κινουμένη καὶ πρὸς ξύμπαντα ξυνεργοῦσα τὰ μέγιστα καὶ καταλλήλως, πῶς ἂν εἴποις, ζωοῦσα, ἓν ὕδωρ τὴν φύσιν οὖσα τοὺς πολλοὺς καὶ ἀπείρους μετέχοντας. Ἐξαίσιον ὄντως πῶς ἡ ἐπὶ μιᾶς ἁμάξης φερομένη ἐκείνη πέτρα, ὕδωρ μυρίων καὶ ἀπείρων ἁμαξῶν, ὅσον βαστάσαι, προέφερε βρύουσα· πόθεν αὐτῇ τοῦτο; καὶ ταῦτα τοσοῦτον, καὶ ἐκ ποίας ἰκμάδος; βασταζομένη; Πολλῷ δὲ ἐξαισιώτερον τὸ δέον λογιζομένοις, ὅπως ἐπὶ σώματος οὕτω βραχέος τὸ τῆς καρδίας σκεῦος φερόμενον πάνυ γε βραχύ, προφέρει βρύον διηνεκῶς τοσοῦτον ἄπειρον πνευμάτων μυρίων καὶ ἀπείρων σωμάτων, ὅσον εἰς ζωήν. Πόθεν τῇ καρδίᾳ τοῦτο, καὶ ταῦτα τόσον, οἷον ὑπὲρ ἀριθμόν; Τὸ πνεῦμα ἀληθῶς, ὥς εἴρηκεν ἡ αὐταλήθεια, ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ᾽ οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει[2]· μέντοι γε πνεῖ ἐσαεί. Εἰ τοίνυν τοσαύτης ἐτύχομεν τῆς ἀξίας ἀπὸ Θεοῦ, ὡς φυτεύειν ἔχειν θεομιμήτως θεῖον ἐν ἑαυτοῖς καὶ ταῦτα, παράδεισον, οὐμενοῦν ληπτὸν αἰσθήσει τῇ ἐξωτέρᾳ· ἀλλὰ νοητὸν ὑπέρτερον πολλῷ τῷ μεταξύ, κατὰ τὰ προκείμενα, σφόδρα εὐδαιμόνως καὶ ὑπὲρ ἡντινοῦν ἔννοιαν τοῦ μήπω πάσχοντος τουτὶ τὸ ἱερὸν ἀξίωμα· δῶμεν εὐλαβῶς μετὰ γιγνομένης πρὸς τὴν πίστιν εὐθύτητος ἐν ἀρχῇ ἡσυχίᾳ ὅλους ἑαυτοὺς δι᾽ ἐντολῶν Χριστῷ Θεῷ τῇ Τριάδι· ἐν οὕτω μένοντας μετὰ θεωρίας συλλεγούσης τὰ πρὶν εἰρημένα θεωρήματα καὶ θεῖα νοήματα, προσθήσω δ᾽ ὅτι καὶ θεολογήματα καὶ ὡσανεὶ ἐν καρδίᾳ φυτευούσης αὐτὰ ἐν τῷ Θεῷ, πείσωμεν αὐτὸν ἐν προσευχῇ προσηκούσῃ μετὰ παντὸς τοῦ διακειμένου μεῖναι ἐν ἡμῖν καὶ πηγάσαι θεῖα καὶ ὑπερκόσμια νοήματα· εἰ δὲ βούλοιο λέγειν ποταμούς, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· ὁ πιστεύων γάρ φησιν εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ ῥεύσουσιν ἐκ τῆς καρδίας αὐτοῦ ὕδατος ζῶντος[3]· τοῦτο δὲ ἔλεγε, λέγει ὁ ἐπιστήθιος, περὶ τοῦ πνεύματος, οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν[4]. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, τῷ δοτῆρι τῶν ὑπὲρ νοῦν.

*Ἴσως λόγοις.

1. Ἔξ. ιζ´, 6. 2. Ἰωάνν. γ´, 8. 3. Ἰωάνν. ζ´, 38. 4. Ἰωάνν. ζ´, 39.

Περὶ τῆς πνευματικῆς δωρεᾶς.

ις'. Βλέπε ἀμεταμελήτου Θεοῦ τὰς δωρεὰς καὶ ἀνυπερβλήτου τὰς χάριτας, καὶ χαῖρε μεταγιγνομένου τοῦ κατὰ Θεὸν θαύματος· ἀναλογιζόμενος οἷα ἐν ἄρα τῷ πρωτοπλάστῳ ἐκείνῳ Ἀδὰμ ὁ Θεὸς ποιεῖ, ὁποῖα δ' ἐν ἡμῖν ἑπομένως ὑπέρτερα. Ἐμφυσᾷ μὲν ἐν Ἀδὰμ πνοὴν ζωῆς, τὴν χάριν τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος, καὶ οὕτως ἐγένετο ἄνθρωπος τέλειος ὁ Ἀδάμ, εἰς γὰρ ψυχὴν ζῶσαν ἐγένετο[1], καὶ οὐκ εἰς ψυχήν· οὐ γὰρ ψυχὴ ἀνθρώπου τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εἰς ψυχὴν ζῶσαν πνευματικῶς· ψυχὴ γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ τὸ ζωοποιὸν γίνεται ἀληθῶς τῇ ψυχῇ, ζώσῃ ἣ χρὴ ζῆν λογικὴν καὶ θεοειδῆ ψυχήν· μὴ συνὸν δὲ τῇ ψυχῇ τὸ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα, ἢ δυστυχῶς ἀποπτάν, καὶ τὸ θεοειδὲς ὄλλυται καὶ λογικῇ ψυχῇ πρέπον τῆς ζωῆς, τὸ κτηνῶδες δὲ ἢ καὶ τὸ θηριῶδες δεινῶς ἀντεισῆκται· ὅλως καὶ γὰρ χωρὶς Θεοῦ ἐν ἄρα πνεύματι, καὶ Χριστῷ ποιεῖν οὐ δυνάμεθα, ὡς εἶπεν ὁ Σωτήρ, τῶν δεόντων οὐδέν[2]. Διὰ τοῦτο ἐγένετο ἄνθρωπος ἀνελλιπής, τουτέστιν ὁλόκληρος, ὁ Ἀδάμ, οὐκ εἰς ψυχὴν ἁπλῶς, ἀλλ' εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ὅτι ἐνεφύσησεν αὐτῷ ὁ Θεὸς πνοήν, ζωὴν οὖσαν ψυχαῖς λογικαῖς. Αὕτη οὖν ἡ ἐμφυσηθεῖσα πνοὴ τοῦ Θεοῦ ἐν Ἀδάμ, ἥπερ εἴρηται, ἕως ἐνῆν αὐτῷ δόξαν οὐ βραχεῖαν καὶ θεοείκελον εὔκλειαν τῷ μετόχῳ παρεῖχε διορατικῶς καὶ προφητικῶς τοῖς πράγμασιν ἐπιβάλλοντι καὶ ὄντι μετὰ Θεοῦ ποιητήν, δευτέρῳ διὰ τὴν χάριν Θεῷ, ὡς καὶ τὸν τῶν ξυμπάντων Δημιουργὸν ὑπέρσοφον ἀρέσκεσθαι, δι' ὁράσεις ἐκείνου καὶ προφητείας λίαν λαμπράς. Ἐπεὶ δὲ γόνυ ἔκλινε καὶ σφαλερῶς ὑπέπεσε τῇ κακίστῃ παρακοῇ, φεῦ, ἀποπτάντος τοῦ ζωοποιοῦ καὶ φωτιστικοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς τηλικαύτης τὸ μέγεθος τιμῆς φυλάξαι μὴ συνιείς, παρασυνεβλήθη τῷ ὄντι τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι καὶ ὁμοιώθη αὐτοῖς[3]· καὶ τὸ ὅλον ἀγνῶς καὶ σκαιῶς καὶ πόρρω θείου πεπόρευτο σκοποῦ, ὥσπερ ἐν σκότει πανδείνῳ ἀνανεύειν, καὶ ὁπωσοῦν, μηδαμῶς ἔχων, διὰ τὴν ἐρημίαν περιφανῶς τοῦ θείου καὶ ὑπερφυοῦς δώρου τῆς ἐμφυσηθείσης τοῦ Θεοῦ ἐκείνης πνοῆς. Ἐπεὶ δὲ ἧκε καιρὸς τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ καὶ δὴ ὁ Θεὸς ἐξαπέστειλε τὸν Λόγον αὐτοῦ τοῦ ἰάσασθαι ἡμᾶς ἐκ τῶν διαφθορῶν ἡμῶν[4]· ὁ δὲ Λόγος φέρει τὸ Πνεῦμα συμπαρομαρτοῦν πεφυκότως αὐτῷ, φωτίζων καὶ διατρανῶν τὴν τοῦ Λόγου θεότητα, ἢ λέγειν αἱροῖτό τις τὴν δύναμιν αὐτοῦ, περὶ ὧν εἴρηται τῷ προφήτῃ, ὡς ἐν ἐξομολογήσει πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὴν ὁλικὴν ἀνθρωπότητα· ἐξαπέστειλας τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου· αὐτά με ὡδήγησαν καὶ ἤγαγόν με εἰς ὄρος ἅγιόν σου, τὴν ἑνοειδῆ καὶ ὕψιστον γνῶσίν σου, καὶ εἰς σκηνώματα[5] δόξης σου καὶ θεωρήματα· εἰς ἅπερ θεοφορήτως ὁ νοῦς ὁδηγούμενος καὶ ἀναβαίνων καὶ οἷον ἐνσκηνῶν, ὑπεράνω τῶν ὁρωμένων γίγνεται, ἐγγίζων τρόπον τινὰ τὸν τῷ ὑψίστῳ Θεῷ. Ἐπεὶ τοίνυν ἧκεν, ὡς λέλεκται, ὁ γνήσιος Λόγος τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, μεθ' ἑαυτοῦ φέρων πεφυκό-

1. Γέν. β', 7. 2. Ἰωάνν. ιε', 5. 3. Ψαλμ. 48,13. 4. Ψαλμ. 106,20. 5. Ψαλμ. 42,3.

τως, ἡ Θεοῦ Ἅγιος Λόγος, τὸ τοῦ Θεοῦ Ἅγιον Πνεῦμα, ἑπομένως καὶ γιγνομένως ξύμπασι διὰ πίστεως δεξαμένης[1] τὸν τοῦ Θεοῦ Ἅγιον Λόγον, αὐτίκα δέχεσθαι γίγνεται καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ Ἅγιον Πνεῦμα, τῷ Λόγῳ ἀδιαστάκτως συμπαρομαρτοῦν ἐσαεὶ καὶ οὐ μόνον δήπουθεν κατὰ πρόσωπον ὡς ὁ Ἀδὰμ τὸ πρότερον ἐκ Θεοῦ Πατρὸς καὶ οἱ Χριστοῦ μαθηταὶ ὕστερον δι' ἐμφυσήσεως τοῦ Χριστοῦ[2], ἀλλ' ἀόρατα ἄφνω δίκην πνοῆς[3], ἅτε Πνεύματος, πνεούσης τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ἐναργῶς, οἱ μέτοχοι ἀπὸ καρδίας τὸ Πνεῦμα βρύον ὁρῶσι νοερῶς ἀείβλυτα ἴσα καὶ πηγῇ καὶ δὴ φωτίζον, ὁρᾶν τῷ νῷ δίδωσι θαυμαστὰ τῆς ἐν ἀναγεννήσεως διακείμενα καὶ τῆς θείας δόξης τά γε ἐφικτά. Καὶ ὅλως τῇ ὑπερφυεῖ τοῦ Πνεύματος διὰ χάριτος μετοχῇ μεγάλων ἐφαμίλλως ὁ νοῦς χρημάτων γίνεται μυστικῶς θεωρός. Καὶ δὴ προκόπτων τῇ ἐμμόνῳ τῆς χάριτος ἀντιλήψει καὶ προσπώσι, εἰς διοράσεις γίνεται καὶ προγνώσεις τῇ ἐλλάμψει τοῦ Πνεύματος καὶ εἰς Θεοῦ τάξιν οὕτως ἀνέρχεται, τὴν ὑπὲρ νοῦν ὑποστατικὴν ἕνωσιν τῆς θείας φύσεως μετὰ τῆς ὑποστατικῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως γεγονυῖαν ὁρῶν καὶ τὴν κατὰ πάντων χύσιν τοῦ Πνεύματος· ἣν ὁ Ἀδὰμ οὐχ οὕτως ἑώρακε, οὔτε μὴν ὅτι θείας φύσεως ἐγένετο κοινωνὸς καὶ ὄντως Θεοῦ θετός.

Περὶ θείας ἀνθρωπίνης ἐνεργείας καὶ δὴ καὶ εἰρήνης.

Σκοπήσωμεν κατ' ἐνὸν ἡμῖν τὴν μεταξὺ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐνέργειαν καὶ ἐφεξῆς τὰ κατ' αὐτὴν διακείμενα καὶ μήν γε τὴν πεφυκυῖαν ἡμῶν, καὶ τάγε κατ' αὐτὴν σχόντα, πῶς τε ἡμᾶς πάμπαν ἥκιστα μετ' εἰρήνης εἶναι κατὰ τὴν πεφυκυῖαν ἡμῶν ἐνέργειαν δυνατόν. Τοῦτο γὰρ τῆς ἐνεργείας ἐστὶ τοῦ Πνεύματος ἀληθινὸς καρπός, ἧς καὶ ἡ ὄντως ἀγάπη καὶ χαρά[4]· τό τε μακροθυμεῖν καὶ χρηστεύεσθαι καὶ ἀγαθωσύνην ὅλως ἔμπλεω εἶναι καὶ τοῖς πλησίον ἐκ περιουσίας ἐμποιητικὸν τὸν μέτοχον. Αὐτίκα δῆτα οὐδεμία πεφυκυῖα ἡμῖν ἐνέργεια ὁρμῆς κεχώρισται ψυχικῆς, οὔσης περιφανῶς μέρους τινὸς τοῦ θυμικοῦ, ἀλλ' οὐδὲ δίχα θελήσεως κινεῖται ἡμῖν ἐνέργεια. Θέλησις δὲ τῷ πρακτικῷ ἐξ ἐπιθυμίας ἤρτηται, ὥσπερ δήπουθεν τῷ θεωρητικῷ ἐξ ἐφέσεως· διὰ τοῦτο οὐδεμία ἐνέργεια ἡμῶν πεφυκυῖα τέλεον ἔχειν δύναται ἐσβεσμένα Ἐπιθυμίαν καὶ Θυμόν, εἴσγε[5] μέλλοι, ὡς εἰκός, ἐνεργεῖσθαι. Ἡ μέντοι γε τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν καρδίᾳ ὑπερφυὴς ἐνέργεια, γένεσιν μηδαμόθεν τῆς φύσεως ἔχουσα, ἀλλ' ἀνεπινόητον ἐν τοῖς ἠλεημένοις φανέρωσιν, περιφανῶς ἀθελήτως κινεῖται, ἤ, ἵνα φῶ, πυρσεύεται. Ἔνθεντοι οὐδενός τινος δεῖται τῶν ἡμετέρων, ὅσα γε εἰς ἐνέργειαν, καὶ εἴτε ἔλλαμψιν, εἴτε φανέρωσιν τοῦ Πνεύματος λέγειν σοι, εἰ μὴ μόνον τοῦ δίχα θορύβου ἐν καρδίᾳ ὁρᾶν καὶ τρυφᾶν ὑπερφυῶς τὸν μέτοχον. Ἐντεῦθεν μὴ θελήσεως πρὸς τὸ κινεῖσθαι, μήτε μὴν φυσικῆς ὁρμῆς ἡ θεία δεομένη τὸ παράπαν ἐνέργεια, πρόδηλον ὡς ἀπρακτεῖ

1. Γραπτέον μᾶλλον δεξαμένοις. 2. Ἰωάνν. κ', 22. 3. Πρβλ. Πράξ. β', 2.
4. Πρβλ. Γαλ. ε', 22. 5. Γραπτέον οἶσγε ἢ εἴγε.

καὶ ἀργεῖ ἐπιθυμία καὶ θυμός· καὶ συνοπτικῶς εἰπεῖν, τὸ παθητικὸν τῆς ψυχῆς κεῖται παρερριμμένον καὶ ἀνενέργητον, ἐνεργούσης τῆς ἐπιπνοίας ἐκ καρδίας ὑπερφυῶς τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος, ὁ δὲ νοῦς εὐθυμεῖ καὶ ζῇ. Ὅθεν γιγνομένως ἐν εἰρήνῃ καὶ γαλήνῃ καὶ πάσῃ κατὰ τὸ προσῆκον ἀπαθείᾳ καὶ ψυχῇ πρὸς Θεὸν θεωρεῖ, σχοῦσα θαυμαστῶς σχέσιν πρὸς Θεόν, φωτισμόν τε καὶ ἀνάτασιν τὸ πνεῦμα, οὗ μετέσχεν εὐτυχῶς ἐκ Θεοῦ. Καὶ οὕτω θεωρεῖ μὲν ὅτι εἰς γνῶσιν ἥκει τοῦ ἀνεκφράστου καὶ ὑπερφώτου κάλλους τῆς θεϊκῆς ὡραιότητος καὶ ἀγαπᾷ ἐφαμίλλως Θεὸν τὸν ὑπέρκαλον καὶ χαίρει γοῦν, πόσον ἂν εἴπῃς, τὸν ἡλίκον οἷον ἄπειρον καὶ ἀόριστον καὶ ἀπερίληπτον Κυρίου Πατέρα καὶ κληρονομίαν καὶ νῦν αὐτὸν γνοῦσα, δι᾽ ἄφατον θεῖον ἔλεον, καὶ δὴ ἑπομένως εἰρήνην ἄγει θαυμάσιον, ὁρῶσα πάντως ἑαυτὴν μηδαμῶς ἐλλείπουσαν διὰ χάριτος τοῦ ἄκρου καὶ ὑπὲρ νοῦν καλοῦ· θυμοῦ δέ, κατὰ τὰ εἰρημένα, μὴ ἐνεργοῦντος διὰ τὴν τοῦ Παρακλήτου ἐνέργειαν αὐτοκίνητον, μακροθυμία καὶ χρηστότης σὺν ὅτι πλείστῃ ἀγαθωσύνῃ καταλλήλως ψυχῆς τὸ πολίτευμα, ἐφ᾽ ὅσον καρπὸς ταῦτα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος[1], μετεχομένου ἠλεημένοις· τὸ μέντοι γε πλάνης καὶ ψεύδους πνεῦμα, εἰ καὶ δίχα θελήσεως καὶ ὁρμῆς τοῦ μετέχοντος ἐν ψυχῇ κινεῖσθαι δοκεῖ, οὔτε τὸ παθητικὸν ἠρεμεῖν ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον κινεῖ, οὔτε ἀγάπην εἰς Θεόν, ἢ χαράν, ἢ εἰρήνην ἐνεργεῖ· ἄτακτον γὰρ τὸ ψεῦδος καὶ ἀνακόλουθον καὶ τῆς κατὰ Θεὸν εἰρήνης καὶ γαλήνης πάντῃ ἀλλότριον.

Θαυμάζω, Κύριε, φῶς εἰρήνης θαυμαστῆς ἱλαρόν, ὑπεραναπαύσιμον, ἀγαπητόν, ἐξαίσιον πεφυκότως, χάριεν τὰ πολλά, φαιδρυντικὸν ὡς μάλιστα· μόνον τὸ ὅλον ζωὴ τοῦ νοῦ. Θαυμάζω, παντοδύναμε Δέσποτα Ἅγιε, εἰ οὗ, δι᾽ ἄπειρον ἀγαθότητα ἥψω ἀφάτοις ἐπαφαῖς, ζῇ οὗτος ὅλως ἑαυτῷ καὶ οὐχὶ σοὶ[2] τῷ ὑπερουσίῳ τῇ ζωῇ τῇ ζωοποιῷ καὶ πηγῇ ξυμπάντων ἀγαθοτήτων καὶ καλλονῶν. Εἰ γὰρ δὴ γυνὴ μόνον ὅτι σου ἥψατο, καὶ ταῦτα οὐμενοῦν σοῦ, ἀλλὰ τοῦ ἱματίου σου, Σῶτερ, μᾶλλον μὲν οὖν οὐδ᾽ οὕτως ἁπλῶς τοῦ ἱματίου σου, ἀλλὰ μόνου κρασπέδου αὐτοῦ, καίτοι καὶ λάθρα, ὅμως ἅμ᾽ αὐτίκα τῆς ἡλίκης οἵας νοσώδους ζωῆς ἀπελύθη[3] καὶ γέγονε ζωῆς τῆς ὑγιεινῆς παρὰ δόξαν, τί ἄν τις, Βασιλεῦ, εἰκάσαιτο παθεῖν εἰκὸς καὶ τίνα ζωὴν ζῆν καὶ τίνι, τὸν οὗ σύ, Σῶτερ, ἥψω θεϊκαῖς ἀφράστοις ἐπαφαῖς ἐξ ἀγαθότητος, καὶ περιφανῶς, ἐφ᾽ ᾧ ποιῆσαι τὸ ἔλεός σου θαυμασίως μετ᾽ αὐτοῦ. Γινώσκομέν σε ἁψάμενον χειρὸς τῆς Πέτρου πενθερᾶς, ἧς καὶ μάλ᾽ αὐτίκα ἐσβέσθη ὁ πυρετὸς καὶ καθαρᾶς ὑγιείας ἀπολαύσασα, παραχρῆμα δ᾽ ἀναστᾶσα μετὰ πολλοῦ διηκόνει[4] τοῦ θαύματος καὶ τοῦ προθύμου· ἀλλ᾽ ἡ ἐπαφὴ ἐκείνη πρῶτον μὲν ἐφάπαξ ἀπηντήκει τῇ γυναικί, ἔπειτ᾽ οὖν καὶ ἔξωθεν· ἐν τῇ χειρὶ καὶ γάρ. Εἰ τοίνυν κἀκείνη διὰ τὰ εἰρημένα πάραυτα τῆς ὑγιείας ἔτυχεν οὕτω καθαρῶς, τί ποτ᾽ ἂν καὶ γένοιτο τοῖς, ὧν οὐχ ἅπαξ, ἀλλ᾽ ἐσαεί, νύκτωρ καὶ μεθ᾽ ἡμέραν, ἀρρήτως ἐφάπτῃ, καὶ ταῦτα ἥκιστα ποθὲν ἔξωθεν, ἀλλ᾽ εἰς καρδίας ταμεῖον τὸ ἐσώτατον,

1. Πρβλ. Γαλ. ε', 22. 2. Πρβλ. Β' Κορ. ε', 15. 3. Ματθ. θ', 21-22. 4. Μάρκ. α', 30-31.

φιλοψυχότατε, καὶ περιφανῶς ἐνισχύων αὐτοὺς ἐν τοῖς γιγνομένοις καὶ παρακαλῶν ἐν τοῖς προσήκουσι καὶ μυρία ποιῶν αὐτοῖς ἀγαθὰ καὶ καλά; Πῶς οὖν, Ὕψιστε, οἱ τοιοῦτοι ζήσωσιν ἑαυτοῖς καὶ οὐ μᾶλλον ἐξ ὁλοκλήρου, κατὰ τὸ εἰκός, σοί; μᾶλλον οὖν πῶς καὶ σοὶ μόνῳ ζῶντες, οὐκ ἂν ἡγοῖντο τάλαινας ἑαυτοὺς καὶ κάτω κύπτοιεν ταπεινούμενοι, οἷς σφᾶς αὐτοὺς ἀπολειπομένους ὁρῶσι πρὸς καὶ βραχείας γοῦν ἀμοιβὰς τῆς ἡλίκης οἵας τῆς τῆς[1] χάριτος ἐξαισίου ἀντιλήψεως; Δόξα σοι, δεδοξασμένε τῷ ὄντι, ὁ δοξάζων τοὺς ταπεινόφρονας, ἔπειθ᾽ οὕτω δοξαζομένους, ἅτε χρεώστας πολλῶν καὶ ἀπείρων διὰ τὰς ἀλέκτους δωρεὰς παρασκευάζων ἐπιπλέον μάλιστα ταπεινόφρονας· καὶ δὴ λοιπὸν ὡς ταπεινοῖς παρέχων τὴν χάριν, ἐρριζωμένος εὑρίσκῃ θαυμαστῶς ἐν ἄρα τῇ σοφῶν[2] καρδίᾳ αὐτῶν, οἷα ὄντων δεδοξασμένων· σὺ γὰρ ἀριδήλως ἔφης, ἡ Θεοῦ Σοφία, ἐν Σολομῶντι, ὅτι ἐρρίζωσα ἐν λαῷ δεδοξασμένῳ παρὰ πᾶσαν ἐπίνοιαν. Ὅθεν δήποτε καὶ ὡς κέδρος ἐν τῷ λιβάνῳ ὑψώθην[3] ἐν καρδίᾳ, τῶν κάτω καὶ γηΐνων τουτέστιν ὑπεραναβεβηκυῖα, καὶ εἰς θεῖον ὕψος ἢ ὄρος, τῷ ὕψει τῶν κατὰ Θεὸν γεγονυῖα νοημάτων ἐγώ, λέγει ὅτι, ὡς τερέβινθος ἐξέτεινα κλάδους μου· δῆλον ὅτι ἐν οἷς διὰ πνευματικῆς χάριτος ἐνερρίζωσα, καὶ οἱ κλάδοι μου κλάδοι δόξης καὶ χάριτος[4]. Εἶπον δὴ πανάληθες, αὐτοαλήθεια, Κύριε· διὰ τοῦτο ἡ καθαρὰ καὶ εἰς νύμφην σοι ἐλοῦσα ψυχὴ ὑπὸ τὴν σκιάν σου σφόδρα σωφρόνως ἐπεθύμησε καὶ ἐκάθισε· καὶ αὐτίκα μόνον ὅτι γέγονεν ἐν τῇ σκιᾷ. Διασαφεῖ τὸν καρπόν σου γλυκαῖνον, οὔκουν ἁπλῶς, ἀλλ᾽ ἐν τῷ λάρυγγι αὐτῆς· οὐδὲ γὰρ πάντων ἁπαξαπλῶς τῆς τοῦ Θεοῦ γλυκύτητος ἥκειν εἰς αἴσθησιν αὐτῶν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ὡς γὰρ ὅταν λέγῃ· ὡς κινάμωμον καὶ ἀσπάλαθος, ἀρωμάτων ἔδωκα ὀσμὴν καὶ ὡς σμύρνα ἐκλεκτὴ διέδωκα εὐωδίαν[5], οὐ πᾶσι τοῦτο ποιεῖ· καὶ δηλώσει περὶ τοῦ τοιούτου λέγων ὁ Παῦλος, ὡς, οἷς μέν, ὁ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ἐγένετο ὀσμὴ ζωῆς εἰς ζωήν· οἷς δὲ ὀσμὴ θανάτου εἰς θάνατον[6]. Οὕτως ἐφαμίλλως καὶ ἡ θεία γλυκύτης, εἰ δὲ εἰπεῖν θέλοις, καὶ ἡ συνάμα ταύτῃ ὁρωμένη δόξα Θεοῦ, οὐ πᾶσιν, ἀλλά τισι γίνεται δι᾽ αἰσθήσεις νοεράς· τοῖς ἡσυχίαν ἤγουν ἀσκοῦσι καὶ τῆς θείας εὐμενείας ἐναργῶς μετοχῇ τετυχηκόσι τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος καὶ φωτιστικοῦ· καὶ τὸ ὅλον, τοῖς καθαροῖς, ὡς ἐφικτὸν τὴν καρδίαν. Πολλοῦ γὰρ ἂν ἄξιος ἦν θορυβώδης βίος καὶ ἀκάθαρτος καὶ δίχα ἐμφανῶς τοῦ Πνεύματος μετοχῆς, δόξαν Θεοῦ, καὶ δὴ καὶ ὀσμὴν καὶ γλυκύτητα ἐν ψυχῆς αἰσθήσει δεχόμενος, ὡς εἰκός· ἀλλ᾽ οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι· διὰ τοῦτο κόσμου ἀποφυγὴ καὶ μόνωσις ἑπομένως καὶ ἡσυχία καὶ ἐγκλεισμός καὶ ἐνάρετος ἀγωγὴ καθήκουσα καὶ νῆψις καὶ ἡ μετὰ προσοχῆς προσευχὴ καὶ πάνθ᾽ ὅσα μετανοοῦσι γιγνομένως ἀνήκει· ἵνα δήποθε τῇ τῆς θείας εὐσπλαγχνίας ἀνυπερβλήτῳ ἀγαθότητι δῷ τόπον, καὶ κλίνῃ γε αὔτη, κατὰ τὴν σφετέραν ἔφεσιν φιλανθρώπως καὶ ἐνοικήσῃ ἐν τῇ μετὰ πόνου ζη-

1. Ἴσως σῆς. 2. Ἴσως σφῶν. 3. Πρβλ. Σοφ. Σειρ. κδ', 13.
4. Σοφ. Σειρ. κδ', 16. 5. Σοφ. Σειρ. κδ', 15. 6. Β' Κορ. β', 16.

τούσῃ ψυχῇ· καὶ γίνηται τὸ θαυμάσιον ἔλεος, ὁ Θεός, ὢ τῆς χάριτος! μετὰ τῆς ψυχῆς εἰς πνεῦμα ἕν, ἐρριζωμένον ἐν τῷ τῆς καρδίας βάθει, κἀκεῖθεν καταλάμπον ξενότροπα καὶ οἱονεὶ στελεχούμενον καὶ εἰς ὕψος αἰρόμενον καὶ πλατυνόμενον ἐν κλάδεσι νοῦ καὶ καρποφοροῦν τὰ οἷα πνευματικά· ἀγάπην, χαράν, εἰρήνην, μακροθυμίαν, ἀγαθότητα, χρηστότητα[1], καὶ μυρία ὅσα ἀγαθὰ καὶ καλὰ ἐμποιοῦν· τοιαῦτα τρεφομένῳ τῷ μετόχῳ καρποφορούμενα. Πόσης τοίνυν εἰκάσεις ἄν, κρίνων ᾗ χρὴ τὰ γιγνόμενα, δόξης, πόσης εὐωδίας καὶ γλυκύτητος αἴσθησιν εἰς ψυχὴν ἐνιέναι λάρυγγα, ἔτι ἄκρατοι οἷον καρπῶν τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος καὶ φωτιστικοῦ. Διὰ τοῦτο δὴ τὰ[2] ὄντως μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ ἐξ ἐπιστήμης τῶν ἀρετῶν· ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται[3] ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ ὁλικώτερον καὶ περιφανέστερον· νυνὶ δ᾽ οὖν ὡς ἐν ἀρραβῶνι[4] κατὰ τὰς Γραφάς· καθ᾽ ἃς οὐ μόνον ὁρῶσι καὶ ὄψονται, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπερφυᾶ καταλλήλως πάθοιεν ἄν καί γε νῦν πάσχουσιν ἐκ μέρους καὶ ἀπολαύουσιν ἐν Χριστῷ.

Περὶ βίου θεωρητικοῦ, καὶ τίνων ἀναγκαίως δεῖται ὁ θεωρητικός· καὶ ὅτι καὶ ἡ προσευχὴ τοῦ θεωρητικοῦ μέρους ἐστί· καὶ ὅτι ἡ θεωρία ἀντὶ τῆς προσευχῆς προσλογίζεται τοῖς Πατράσι.

ιθ΄. Ὁ θεωρητικὸς βίος σύσκηνός τε καὶ ἀδιάλειπτος σύντροφός ἐστι τῇ ἱερᾷ προσευχῇ· καὶ τοῦ νεκροῦ[5] τῆς ψυχῆς θεοχαρίτωτοι καὶ θεοποιοὶ βλαστοὶ καὶ ἀμφότερα· ὅθεν ἔργα γιγνομένως τυγχάνει ἀχώριστα θεοφορουμένης καὶ θεουργουμένης ψυχῆς ἐν θεσμῷ· καὶ δὴ διὰ τὰ εἰρημένα, τοσοῦτον ἔχει τὴν ἕνωσιν ἥ τε θεωρία καὶ προσευχή, ὡς ἑνικῶς τὰς δύο πρᾶξιν, παρὰ τῶν Πατέρων, νοὸς λέγεσθαι καὶ θεωρίαν. Καί φησιν ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· ἡ πρᾶξις τοῦ νοῦ ἐν τῇ λεπτῇ ἐργασίᾳ αὐτοῦ ἐν τῇ θείᾳ ἀδολεσχίᾳ καὶ τῇ διαμονῇ ἐν τῇ προσευχῇ καὶ τοῖς ἑξῆς εὑρίσκεται· ἥτις διαπράττεται ἐν τῷ ἐπιθυμητικῷ μέρει καὶ καλεῖται θεωρία. Ὁρᾷς ἑνότητος, μᾶλλον ἤπερ ἑνώσεως ἀμφοτέρων γνώρισμα, δῆλον δὲ ὅτι προσευχῆς καὶ θεωρίας. Ὅθεν καὶ προστίθησιν ὁ αὐτός, ὡς ἥδε ἡ θεωρία τὴν ἐνέργειαν καθαρίζει τῆς ἀγάπης τῆς ψυχῆς, ἥτις ἐστὶν ἐπιπόθησις φυσική, ἥτις διυλίζει τὸ νοητὸν μέρος τῆς ψυχῆς· ξυνίης μίαν ἐνέργειαν ἐκ τοῦ θεωρητικοῦ τῆς ψυχῆς, λέγω δή, προσευχῆς καὶ θεωρίας. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἱερὸς Μάξιμος ὑφηγεῖται λέγων· νοῦς καθαρθῆναι οὐ δύναται ἄνευ ὁμιλίας καὶ θεωρίας Θεοῦ. Καὶ ἔτι· ἀναχώρησις καὶ θεωρία καὶ προσευχὴ τὴν ἐπιθυμίαν ἐλαττοῦσι καὶ ἔτι ἀφανισμὸν ἄγουσι καὶ πάλιν εὐλόγως κινεῖται τὸ λογιστικὸν τῆς ψυχῆς, ὅταν πρὸς τὸν Θεὸν διάγουν διὰ θεωρίας πνευματικῆς καὶ προσευχῆς. Καὶ προσέτι· τὸ λογιστικὸν ἀναγνώσας καὶ θεωρία καὶ προσευχὴ[6] πτέρωσον. Οὕτω διὰ πάντων ἀναγκαία καὶ σύντροφος ἡ θεωρία

1. Γαλ. ε΄, 22. 2. Γραπτέον μᾶλλον τοι. 3. Ματθ. ε΄, 8.
4. Πρβλ. Ἐφεσ α΄, 14. 5. Γραπτέον μᾶλλον νοεροῦ.
6. Γραπτέον ἀναγνώσει καὶ θεωρίᾳ καὶ προσευχῇ.

τῇ προσευχῇ· καὶ ἀμφότερα τοῦ νοεροῦ ἢ μᾶλλον τοῦ λογιστικοῦ πεφυκυῖα ἐνεργεία[1] καὶ προσήκουσα, καὶ ἀλλήλων εἰσὶν ἀχώριστα, ἣν ὑγιῶς ὁ νοῦς ἄγηται· καὶ ὑπ᾽ ἀλλήλων αὗται συναιρόμεναι, ὁπηνίκα ἔρρωται τὸ λογιστικόν, καὶ ἡσυχίαν μετὰ γνωστικῆς ἐπιστήμης ἀσκεῖ· ὅθεν ὄρνις ἄπτερος παρὰ τῶν Πατέρων ὠνόμασται νοῦς χωρὶς δυνάμεως θεωρητικῆς προσευχόμενος· ἐφ᾽ ὅσον οὐχ οἷόν τε πρὸς Θεὸν ὑψωθῆναι μετὰ γιγνομένου τοῦ τρόπου τῶν τοῦ νοὸς διαθέσεων, ἀποστῆναί τε τῶν γηίνων ἐξάπαντος καὶ τοῖς ἐπουρανίοις ὅλῳ μένει ψυχῆς προσεγγίσαι. Κατὰ τὸν ἱερὸν Μάξιμον, ἡ μὲν θεωρία τὸν νοῦν καθαίρει· ἡ δὲ τῆς προσευχῆς κατάστασις γυμνὸν αὐτὸν παρίστησι τῷ Θεῷ. Δῆλον δὲ ὅτι διὰ τὴν αὐτῆς θεωρίας κάθαρσιν, ᾗ[2] οὐκ ἂν ἔξῃ νοῦς μὴ πρὸς θεωρίαν ἀνατεινόμενοι[3] ᾗ θέμις εἶπεν, Θεοῦ. Καθαρότης, φησί, τοῦ νοὸς ἐστὶν ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῶν μυστηρίων· εἶτα ἡ καθαρότης τοῦ νοός ἐστι τελειότης ἐν τῇ ἀναστροφῇ τῆς οὐρανίου θεωρίας, τῆς ἐκτὸς τῶν αἰσθήσεων κινουμένης ἐν τῇ δυνάμει τῇ πνευματικῇ τοῦ ἄνω κόσμου τῶν ἀναριθμήτων θαυμάτων. Ἐντεῦθεν ὑψηλόν τινα τρόπον ὁ θεωρητικῷ[4] προσεύχεται, ὥστε καθαρὸς τὴν διάνοιαν ἐξ ἄρα ἐπιστήμης θεωρητικῆς· δι᾽ ἣν καθαρότητα ἀνομμάτως ὀπτάνεται τὸν Θεόν, ὡς ἐφικτόν, καὶ μακάριος τῷ ὄντι ἀποκαθίσταται προσευχόμενος.

Εἰς τό, Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν[5].

κ΄. Πνεῦμα ὁ Θεός, φησί, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν, φησίν, ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν[6]· τοὺς προσκυνοῦντας πληθυντικῶς καὶ οὐχὶ τὸν προσκυνοῦντα ἑνικῶς· καὶ τοῦτο πάνυ γε κατὰ τὸ εἰκός, ἐπειδὴ καὶ γὰρ πάντας σωθῆναι θέλει καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν[7], ὁ διαφόρους μονὰς[8] ἡτοιμακὼς εἰς αἰώνιον τῶν δικαιωθησομένων ἀπόλαυσιν, ὁ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος[9] Σωτήρ, ὁ τῷ τῆς φιλανθρωπίας περιόντι χεῖρας οἷον ὑπτίας παρέχων σοφοῖς, ἀσόφοις, ἰσχνοῖς τὸ φωνεῖν καὶ ἀμβλυτέροις δήπουθεν τὴν διάνοιαν. Καὶ πᾶσιν ἐφ᾽ ἅπαξ ἀνθρώποις ἓν ἀκολούθως ὑφηγήτας[10] σωτηριῶδες πολυσχιδῶς ἐνεργούμενον καὶ πολυτρόπως ἐπιτελούμενον, κατὰ τὴν ἕξιν δηλονότι ἑκάστου καὶ τὴν προαίρεσιν, προσθείην δ᾽ ἂν ὅτι καὶ κατὰ τὴν δύναμιν, ναὶ μὴν καὶ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ πρὸς Θεὸν ἀγομένου καὶ τὸν Θεόν, κατὰ τὰ εἰρημένα, προσκυνεῖν ᾑρημένου· ἔσθ᾽ ὅτε γάρ τις διαπορίαν τοῦ διδάξοντος καί τοι γε φύσεως ὢν εὖ ἐχούσης, ὅμως ἀπέτυχε τοῦ τελείου κατὰ Θεὸν σκοποῦ· ἔνιοι δ᾽ οὖν καὶ

1. Γραπτέον μᾶλλον ἐνέργεια. 2. Γραπτέον μᾶλλον ἥν.
3. Γραπτέον μᾶλλον ἀνατεινόμενος. 4. Γραπτέον ὁ θεωρητικός.
5 Ἰωάνν. δ΄, 24. 6. Ἰωάνν. δ΄, 24.
7. Α΄ Τιμ. β΄, 4. 8. Ἰωάνν. ιδ΄, 2.
9. Ἡσ. θ΄, 6. 10. Γραπτέον ὑφηγεῖται.

πεπειραμένον τῶν θείων καὶ πνευματικῶν διδάσκαλον σχόντες, τῇ ἀφυΐᾳ διεκωλύθησαν ἀνιέναι εἰς τελειότητα· μέντοι γε καὶ οὗτοι κἀκεῖνοι καὶ ξυλλήβδην εἰπεῖν; πάντες, εἰ βούλοιντο, ἔχουσι καὶ προσκυνεῖν ἐν ἀληθείᾳ καὶ πνεύματι τὸν Θεόν, κατὰ τὴν ἰδίαν ἕκαστος εἴτε τάξιν, εἴτε δύναμιν φάναι χρή, εἴτε δὴ δωρεάν, ἣν ἔσχεν ἐκ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ· αὐτίκα τοίνυν ἰδιώτης τις ὤν, εἰ πορεύοιτο κατὰ τὰς ἐντολὰς καὶ τὴν πίστιν, ἑτέροις εὐδοκίμοις σὺν ταπεινώσει ἑπόμενος, δῆλός ἐστιν ἀληθῶς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνῶν τὸν Θεόν [1]. Πνεῦμα γὰρ ἄντικρυς ἡ [2] πίστις ἐστί, περὶ Θεοῦ καὶ θείων καὶ ἀοράτων διαλεγομένη χρημάτων περιφανῶς. Τὰ ῥήματα, γάρ, φησίν; ἃ ἐγὼ λέγω ὑμῖν πνεῦμά εἰσι καὶ ζωή [3]. Τὰς δὲ τῆς αὐτοαληθείας θαυμαστὰς καὶ θεοποιοὺς ἐντολάς, οὐκ οἶμαι εἶναι τοσοῦτον ἀμβλύν τινα τὴν διάνοιαν ὡς διαστεῖλαι θελῆσαι τῆς ἀληθείας καὶ ὁπωσοῦν. Οὕτως ἄρα ὁ τῇ πίστει ἑπόμενος, ἧπερ εἴρηται, ἐν ἀληθείᾳ καὶ Πνεύματι τὸν Θεὸν ὁ τοῦτον διδάσκων τὰ τῆς πίστεως διακείμενα, πρακτικὸς καὶ θεωρητικὸς ὀνομαζόμενος. Ὁ δὲ τῇ γνώσει τῶν ὄντων καὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς προσκείμενος, ὡς εἰκὸς κἀκεῖνοι τούτων, ἐξακολούθου εἰς τὸν Θεὸν συναγόμενος καὶ οἷον ἀπὸ τοῦ ὁρατοῦ καὶ ῥητοῦ, ὡς ἂν ἀπὸ σαρκὸς εἰς τὸ νοητόν, δῆλον δὲ ὅτι εἰς τὸ Πνεῦμα, κἀντεῦθεν εὐθυβόλως ἀνιὼν εἰς τὸ ὑπὲρ νοῦν, λέγω δὴ τὴν ὑπὲρ πᾶσαν ἀλήθειαν, τὸν Θεόν, ἐκφανέστατα ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνεῖ τὸν Θεόν. Καὶ οἱ ψάλλοντες δὲ καὶ οἱ προσευχόμενοι, ἣν συνιῶσι τῶν ψαλλομένων ῥημάτων καὶ τῆς προσευχῆς τὴν δύναμιν, καὶ τούτοις συνδιατεθῶσιν, ὡς ἔνι, ἐν ἀληθείᾳ καὶ πνεύματι προσκυνοῦσι παντάπασι τὸν Θεόν. Πνεῦμα γὰρ καὶ ἀλήθεια τὰ τῶν ψαλμῶν ἱερὰ λόγια καὶ τῆς προσευχῆς ἀριδήλως. Καὶ μὴν καὶ ὁ μετὰ μετοχῆς ἐναργοῦς καὶ ῥοπῆς τοῦ Πνεύματος συνεπτυγμένος, ἤγουν ἑνοειδῶς τε καὶ ἀνομμάτως φωτὶ γνώσεως τὸν Θεὸν φανταζόμενος, ὡσαύτως προσκυνεῖ καὶ τρόπον ὑψηλότερον τὸν Θεὸν ἐν ἀληθείᾳ καὶ πνεύματι. Καὶ ἔτι δὲ παρὰ ταῦτα, ὁ τὸ φῶς τῆς δόξης καὶ τῆς οἰκονομίας ἐνοπτριζόμενος τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἑνὸν καὶ τὴν ἐξεπομένου διὰ Χριστοῦ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς χύσιν τοῦ ἐνεργοῦντος καὶ παρακαλοῦντος πιστοὺς Πνεύματος, ὄντως τὸν Θεὸν προσκυνεῖ ἐν ἀληθείᾳ καὶ πνεύματι, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Περὶ προσευχῆς.

κα'. Ὁ διδάσκων ἄνθρωπον γνῶσιν [4] ὁ Θεός ἐστιν, ᾗ γέγραπται· ἀλλὰ πῶς διδάσκει; διδοὺς εὐχήν, ἐν ἁγίᾳ ῥοπῇ πνεούσῃ ἀείβλυτα περιφανῶς τοῦ Πνεύματος, τῷ εὐχομένῳ [5]. Ἀληθῶς γὰρ ἡ τοία ἱερὰ προσευχή, δῶμα καὶ μέγα οὖσα τῆς ὑπεραγάθου χάριτος, διδάσκαλος τῷ κτισαμένῳ [6] γίνεται, ἔσοπτρον οἱονεὶ τοῦ τῆς ψυχῆς προσώπου σαφῶς χρηματίζουσα· ἐν ᾗ

1. Ἰωάνν. δ', 24. 2. Ἴσως ἡ. 3. Ἰωάνν. ς', 63. 4. Ψαλμ. 93,10.
5. Α' Βασ. β', 9. 6. Γραπτέον μᾶλλον κτησαμένῳ.

ὁ νοῦς ἐνορᾷ ἐναργῶς τὰς ἑαυτοῦ ἀπονεύσεις, τοὺς ῥεμβασμούς, τὰς αἰχμαλωσίας, τὰς ἀκηδίας καὶ τὰς κλοπάς· οὐ μήν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀέρα τῆς καθαρότητος, τῆς θεωρίας τὸ τηλαυγές, τὸ Πνεῦμα τῆς θείας καὶ θεουργοῦ ἀναστάσεως [1] πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἐξ ἐρώτων Θεοῦ φλόγα πυρός, τήν τε νοερὰν ἁπλότητα καὶ ἀνειδεότητα, τὴν ἀπὸ πάντων ἑπομένως σιωπὴν καὶ περιχαρῆ τὰ πολλὰ ἔκπληξιν· καὶ ξυνόλως φάναι ἐκ τῆς προσευχῆς ὁρᾷ καὶ γινώσκει ὁ νοῦς τὰς ψυχικάς, ὁποῖαί ποτέ εἰσι διαθέσεις αὐτοῦ καὶ προσπάθειαι ἀπλανῶς καὶ μυεῖται ἀριδήλως τὰ προταίτια τῶν κινητικῶν τῆς ψυχῆς ἀρχῶν καὶ ἃ μὲν θεραπεύει, οἷς δὲ πρόσκειται ὡς ἔνι κατάλληλα, τὰ στοργῆς ἢ θεραπείας ὅπως δήποτε ἄξια· κἀντεῦθεν τῆς ἐπιστημονικῆς πολιτείας γίνεται τῶν μοναχῶν, οὐ μόνον νοῦ καὶ λόγου, διανοίας τε καὶ αἰσθήσεως τὴν χρῆσιν ἐξεπιστάμενος ἐξ ἀσκήσεως ἢ χρή, ἀλλὰ δὴ καὶ θυμῷ καὶ ἐπιθυμίᾳ διδόναι τὰ δέοντα διαγινώσκει καὶ ξυνόλως τῶν ψυχικῶν δυνάμεων τὴν ἐμμελῆ καὶ χαρίεσσαν ἁρμονίαν ἀνεπικτήτῳ διανοίας εἰδήσει εὖ καὶ καλῶς συνιστάνειν καὶ ἀνακρούεσθαι μέλος νοερὸν εἴπερ τι καὶ αὐτὸ ὑπερήδιστον καὶ πράξει καὶ θεωρίᾳ μανθάνει σαφῶς. Δι᾽ ὃ ἡ τοῦ Θεοῦ ἐράσμιος εἰρήνη μετὰ τῆς κεχαριτωμένης κατ᾽ αὐτὴν χαρᾶς ἐν ἁγίᾳ ἀγάπῃ κατασκηνοῖ ἐν τῷ μύστῃ τῆς ἀληθοῦς προσευχῆς κατὰ κόσμῳ γεγονότι τῶν καρπῶν τοῦ Πνεύματος. Ἔνθέν τοι ὁ πάσῃ μηχανῇ καὶ παντὶ τρόπῳ ἀδιαλείπτως κατὰ τὸν Ἀπόστολον δεῖν προσεύχεσθαι [2] κεκρικὼς καὶ τοῦτο περὶ πλείστου ὥστε ἐνεργεῖν ποιούμενος, μετ᾽ ἄρα τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ τετάξεται· ὧν ἑπόμενος ταῖς περὶ ἱερᾶς προσευχῆς ὑποθήκαις, τέκνον ἐν Χριστῷ τῆς χάριτος ἐχρημάτισεν.

Ὅσων προσευχὴ δεῖται καὶ ὅσῳ τιμῆς ἀξία.

κβ'. Εἰδὲ καὶ τῶν καθηκόντων μόνον ἀρετῇ διδάσκαλος, κατὰ τὰ εἰρημένα, καὶ ὑποδείκτης οὖσα ἐτύγχανεν ἡ πνευματικὴ ἱερὰ προσευχή, οὐ μεγάλων οἵων ἂν ἦν ἀξία; νυνὶ δὲ ὁπηνίκα ἥκιστα μόνον διδάσκαλος καὶ ὑποδείκτης, ἀλλὰ καὶ παράκλητος πρὸς πᾶν ὅτι οὖν τῶν ἀγαθῶν ἐστι πεφυκότως, τίνων οὐκ ἂν εἴη ἱερῶν ὑπερτέρα καὶ ἐγκωμίων ἐπέκεινα; Ἐπεὶ δὲ ἥ γε διδασκαλία καὶ ἡ παράκλησις δι᾽ ἀσθένειαν τοῦ διδασκομένου καὶ παρακεκλημένου ἀπρακτεῖ καταλλήλως καὶ δεῖται δυνάμεως ἐφαμίλλου, ζητῶν εὑρήσεις καθάπαξ τὴν προσευχὴν πρὸς ἐνέργειαν τῇ ψυχῇ δυναμοποιὸν ἐν πνεύματι· τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον ἐναρέτοις ἡλίκον τὸ κράτος τῆς προσευχῆς· καὶ μάλα εἰκότως. Ἡ γὰρ ἔμπνους καί, ἵνα οὕτω φῶ, ζῶσα προσευχὴ κινουμένη καρδιόθεν ἀείβλυτα περιφανῶς τῇ μετοχῇ καὶ ἐνεργείᾳ τοιαύτῃ τελοῦσα τοῦ ζωοποιοῦ πνεύματος· λίαν ἐξακολούθου ἔχει ὡς τῶν πάνυ σφόδρα ἀναγκαιοτάτων, τὰ τρία ταῦτα· διδασκαλίαν τῶν πνευματικοῖς προσηκόντων καὶ μήν γε δῆτα παράκλησιν πρὸς τοὺς ἀγῶνας

1. Γραπτέον μᾶλλον ἀνατάσεως. 2. Α' Θεσ. ε', 17.

τῶν πραττομένων καὶ πρό γε τούτων, δύναμιν ἐξευμαρίζουσαν τὰ πρακτέα καὶ δυσχερῆ. Ἐντεῦθεν ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ δοτὴρ τοῦ Πνεύματος, λήψεσθε, φησί, δύναμιν, ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ᾽ ὑμᾶς[1]. Ταύτην δὲ τὴν δύναμιν αὖθις Παράκλητον καὶ διδάσκαλον διαρρήδην ὀνομάζει, λέγων· ὁ δὲ παράκλητος τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου ἐκεῖνος διδάξει πάντα καὶ ὑπομνήσει ἃ εἶπον ὑμῖν[2]. Ὅτι μὲν καὶ γὰρ ἑκάστῳ διὰ προσευχῆς καὶ μάλιστα δίδοται ἡ φανέρωσις τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον καὶ ᾧ μὲν δίδοται πνεῦμα σοφίας· ἑτέρῳ γνώσεως· ἄλλῳ δὲ ἰαμάτων[3], καὶ τῶν καθεξῆς, ὧν ὁ ἀπόστολος ἐμνήσθη· καὶ ταῦτα οὖν ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται[4], ἐμφανῶς ἡ τοῦ ἱεροῦ διδασκαλία Παύλου δηλοῖ. Ὅτι δὲ τῷ ὁπωσδήποτε γεγονότι μετόχῳ τῆς τοῦ πνεύματος δωρεᾶς ἕπεται τὰ τρία ἐξ ἀνάγκης ἐκεῖνα, δῆλον δὲ ὅτι δύναμις ὑπερφυής, ὑπερκόσμιος διδασκαλία, καὶ θεία παράκλησις, ἐξ ὧν εἰρήκαμεν τοῦ Κυρίου ἱερῶν λογίων δεδήλωται. Ἄλλως τε δὲ καὶ ὅτε λέγει ὁ Κύριος· χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν[5], δείκνυσιν ἀναμφιλέκτως, ἐξ ἀναγκαίου πάνθ᾽ ὁτινοῦν πρὸς τὰ πρακτέα δεῖσθαι θείας δυνάμεως. Ὅταν δὲ πάλιν λέγῃ· μηδένα καλέσητε διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς, εἷς γὰρ διδάσκαλος καὶ καθηγητὴς ὑμῶν ἐστιν, ὁ Χριστός[6], ἀριδήλως παριστάνει θεϊκῆς διδασκαλίας πρὸς τὰ δέοντα καὶ γιγνόμενα τῶν κατὰ Θεὸν δεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον. Καὶ ὅταν δὲ διισχυρίζηται φάσκων· ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα καὶ ἄλλον παράκλητον πέμψει ὑμῖν, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ἵνα μένῃ μεθ᾽ ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα[7], ὡς ἀναγκαιοτάτης καὶ τῆς χάριτος ἀχωρίστου μέμνησο τῆς παρακλήσεως. Δεδειγμένου τοίνυν τῆς διαιρέσεως τῶν χαρισμάτων διενηνοχυίας ἀμηγέπη πρὸς ἑαυτήν· ἄλλο γὰρ σοφία καὶ γνῶσις τῷ εἴδει ἕτερον· καὶ προφητεία οὐ ταὐτὸν τοῖς πρὶν εἰρημένοις ἤδη· καὶ ἀλλοῖον τὰ τῶν ἰαμάτων χαρίσματα· καὶ ξυνελόντι εἰπεῖν, ἑκάστου δώρου τοῦ πνεύματος, ὡς ὁ ἀπόστολος ἀπηριθμήσατο[8], διακεκριμένου πρὸς ἕκαστον· μέντοι γε ὁποιατισοῦν χάρις τοῦ Πνεύματος ταῖς λελεγμέναις τρισὶν ἐνεργείαις τοῦ ζωοποιοῦ κεκόσμηται· πῶς γὰρ νοῦς κτιστὸς συνειλούμενος σώματι, οἰκείων χρημάτων καὶ τῆς ἀρετῆς ἔσται κοινωνός, μὴ δύναμιν ὑπερουράνιον σχὼν πρὸς τὴν μετοχήν, ὅπου γε οὐδὲ οἱ ἄγγελοι· πῶς δίχα μυήσεως τοῦ Πνεύματος πρὸς τὴν μετοχὴν τῶν ὑπερκοσμίων ἁρμόσει· δῆλον δὲ ὅτι καὶ ἰλιγγιάσει πρὸς τὸ ἐφικέσθαι τοσούτου ὕψους τῆς θείας μεγαλοδωρεᾶς καὶ τοῦ ἀνενδότου τόνου τῆς ἀρετῆς, εἰ μή που τύχῃ τῆς τοῦ Ἀγαθοῦ ἱερᾶς παρακλήσεως. Τί λοιπὸν εἰκάζειν χρὴ περὶ προσευχῆς τῆς μετὰ ῥοπῆς τοῦ Πνεύματος τελουμένης, οὔσης προξένου δώρου παντὸς πνευματικοῦ τῇ ψυχῇ, μεθ᾽ ἑαυτῆς τε φερούσης δύναμιν καὶ διδασκαλίαν καὶ παράκλησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος; Ποίων ἐγκωμίων οὐχ ὑπεράξιος εἴη γ᾽ ἂν ἡ τοιάδε δὴ προσευχὴ καὶ

1. Πράξ. α', 8. 2. Ἰωάνν. ιδ', 26. 3. Α' Κορ. ιβ', 8-9. 4. Α' Κορ. ιβ', 11.
5, Ἰωάνν. ιε', 5. 6. Ματθ. κγ', 8-10. 7. Ἰωάνν. ιδ', 16. 8. Α' Κορ. ιβ', 8-9.

πόσον τιμητέα τοῖς αὐτὴν διὰ χάριτος κτησαμένοις, καὶ μὴν καὶ ζητητέα τοῖς ἔτι λειπομένοις αὐτῆς, δεσμούσης ἱεραῖς σχέσεσι τὸν νοῦν μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ ἀληθῶς Υἱῷ τοῦ Θεοῦ;

Περὶ προσευχῆς.

κγ'. Ἐναργῆ Θεοῦ ἔννοιαν, τῇ τε καταλλήλῳ μελέτῃ τῶν περὶ Θεὸν καὶ τῇ ἐπαρωδῇ[1] τῆς ἐπιπνοίας τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος κτησάμενος ὁ νοῦς διὰ τῆς χάριτος, σκοπείτω ἑαυτὸν καὶ τὴν σφετέραν ἀσθένειαν καὶ ὅσον ἀποδεῖ τοῦ δέοντος, ἀμελείᾳ, λήθῃ τε τῶν καθηκόντων καὶ ἀγνοίᾳ ἐξ ἑπομένου τῶν προσηκόντων· καὶ οὕτω δῆτα σὺ ὁ τῷ δικαίῳ καὶ ἀληθεῖ αὐτομεμψίας ἔργον γεγονὼς καὶ τοῦ ταπεινοῦ φρονήματος, ἀκολούθως προσερχέσθω Θεῷ διὰ προσευχῆς, ἐν διανοίᾳ μὲν ταπεινῇ, ἐν πεποιθήσει δὲ καὶ ἐλπίδι τῆς τοῦ Θεοῦ ἀπερινοήτου ἀγάπης περὶ τὸν ἄνθρωπον, ἐξ ἀφάτου ἀγαθότητος· δι᾽ ἣν ἀγάπην ὑπερβάλλουσαν, μετὰ παρρησίας προσέρχεσθαι τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος[2] παρὰ Παύλου τοῦ ἱεροῦ διδασκόμεθα. Οὐ γὰρ καθ᾽ ἡμᾶς ὁ Θεὸς εἴωθε ποιεῖν τὰ ἡμέτερα· ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἄπειρον ἔλεον. Οὐκοῦν μὴ πρὸς ἡμᾶς ὁρῶμεν ἐν καιρῷ προσευχῆς, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀνεξίκακον καὶ συμπαθεστάτην δύναμιν τοῦ ὑπεραγάθου Θεοῦ ἡμῶν καὶ Πατρὸς ἵνα οὕτως εὐπετῶς ἐν ἑαυτοῖς σχῶμεν τὸν αὐτοῦ ἔρωτα τὸν ὄντως σωτήριον.

Εἰς τό, εἶπεν ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ· ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ περὶ θεωρίας.

κδ'. Εἶπεν ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ, δηλαδὴ τῷ περάτῃ· ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ δεῦρο εἰς γῆν, ἣν ἄν σοι δείξω· γῆν ῥέουσαν μέλι καὶ γάλα[3]. Λέγει δὴ καὶ νῦν ὑψηλοτέρῳ λόγῳ τινὶ νῷ περάτῃ γεγενημένῳ καὶ διαβαίνοντι ἐκ τῶν αἰσθητῶν εἰς τὰ νοητά· ἔξελθε ἐκ τῆς αἰσθήσεώς σου καὶ δῆτα καὶ ἐκ τῶν αἰσθητῶν καὶ ἁπαξαπλῶς ἐκ τοῦ ὁρωμένου κόσμου παντὸς καὶ δεῦρο εἰς γῆν, ἣν ἄν σοι δείξω· παρείκασται δήπουθεν τῷ λεγομένῳ ὑπὸ τοῦ Κυρίου· πώλησον τὰ ὑπάρχοντά σου καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἆρον τὸν σταυρόν· ἤγουν σταυρώθητι ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως καὶ τῶν αἰσθητῶν καὶ τῷ κόσμῳ παντί, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι[4], ἀνιόντι πρὸς τὸν Πατέρα, οὐκ ἄνευ τάχα τοῦ ἡγεμονικοῦ Πνεύματος[5]. Καὶ γὰρ οὖν λέγει ἐκεῖ· εἶπεν ὁ Θεὸς τῷ Ἄβραμ, ὁ Πατὴρ δηλαδή, διὰ τοῦ Λόγου, ἤγουν τοῦ Υἱοῦ. Καὶ προϊών· καὶ δεῦρο εἰς γῆν, ἣν ἄν σοι δείξω· ἀλλὰ μήν, ἥγε δείξῃς[6] δακτύλῳ γίνεσθαι εἴωθε· Θεοῦ δὲ δάκτυλος τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ προσηγόρευται, κατὰ τό, εἰ δὲ ἐγὼ ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια[7], ὅπερ ἐν ἄλλοις λέγει,

1. Ἴσως ἐπαρωγῇ. 2. Ἑβρ. δ', 16. 3. Γέν. ιβ', 1. 4. Μάρκ. ι', 21.
5. Πρβλ. Ψαλμ. 50,14. 6. Γραπτέον μᾶλλον ἥ γε δεῖξις. 7. Λουκ. ια', 20.

ἐν πνεύματι Θεοῦ[1]· οὕτω τοι καὶ οἱ τῶν αἰγυπτίων σοφοὶ ἔφασκον, τοῦτο Θεοῦ ἐστι δάκτυλος[2], τὴν πνευματικὴν ἐνέργειαν οὕτω καλοῦντες. Εἰς γῆν, ἣν ἄν σοι δείξω· ὡσὰν εἰ ἔλεγεν, εἰς γῆν, ἣ ἂν σὲ διὰ τοῦ Λόγου καὶ τοῦ Πνεύματός μου ὁδηγήσω· εἰς γῆν ῥέουσαν μέλι καὶ γάλα· τὸ δέ ἐστιν, εἰς κατανόησιν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπίγνωσιν καθ᾽ ὃ πέφυκεν· εἰς ἥν, ἣ χρὴ γενέσθαι οὐκ ἄλλως ὁ νοῦς δεδύνηται, μὴ φωταγωγούμενος καὶ ἐναυγαζόμενος τῇ ἐλλάμψει τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος, ἐκπρᾴει δεϊούσῃ[3] δι᾽ Υἱοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνωτέρω κακῶν ὄντων νοουμένων ἐπιβολῆς φιλάνθρωπος Θεὸς ἐφέλκεται τὸν συνεθισμένον νοῦν διαπεραιοῦσθαι, ὡς ἄλλον Ἄβραμ τινά, ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν εἴς γε τὰ νοητὰ καὶ ἐπέκεινα, ὅπου γε ἐστὶν ἡ ἑνοειδὴς ἀπόβλεψις καὶ θεωρία Τρισυποστάτου Θεότητος, μάλα εἰκότως τῇ τρισσῇ τῆς μοναρχίας δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ τοῦτο ποιῶν διαδείκνυται. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ κυρίως ἡ κατ᾽ ἐπαγγελίαν γῆ, ἣν τοὺς πρᾳεῖς κληρονομήσειν[4], καὶ γοῦν καὶ τοὺς τῇ καρδίᾳ εὐθεῖς, ὑπόσχεσιν ἔχομεν ἐκ τοῦ θείου Πνεύματος, τοὺς κληρονόμους γενήσεσθαι κατ᾽ ἐλπίδα ἐπειγομένους· γῆν ῥέουσαν μέλι καὶ γάλα, τὰ πρωϊνὰ φῶτα, τὰς διδύμους ἀκτῖνας, τὴν παντὸς τοῦ Κόσμου ζωὴν καὶ τρυφὴν καὶ κάθαρσιν· μέχρι γὰρ πῶς ὁ ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθείς, καὶ ὢν αὐτοῦ ἀχώριστος Υἱός, οὕτω κληθείη ἄν, διὰ τὴν ὡς ἔν τινι κηρίῳ ἐνανθρώπησιν, ἀφ᾽ ἧς πᾶν γλυκαίνεται τὸ ἀνθρώπινον καὶ εὐφραίνεται θαυμασίως, πῶς ἄν τις εἴπῃ, ταῖς ἐξαισίαις διδαχαῖς τε καὶ χάρισι, καὶ ὅσων ἄλλων ἀγαθῶν τε μυρίων καὶ καλῶν. Γάλα δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, μονοειδὲς ὄν, οὐ γέννημα, ἀλλ᾽ ἐκπόρευμα, φωτολευκοειδές τε καὶ θρεπτικὸν τῇ πρὸς Θεὸν τροφῇ νηπιοειδῶν γεγονότων λογικῶν· ὧν ἐστιν εἰσέλευσις εἰς τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν, ὡς ὁ Κύριος εἴρηκεν. Γῆ τοίνυν ῥέουσα μέλι καὶ γάλα θεωρεῖται εἰκότι λόγῳ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· ἐν ᾗ γῇ μετάγεται γιγνομένως ὁ νοῦς, περάτης κατὰ τὰ εἰρημένα γενόμενος, τῇ ὁδηγίᾳ καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ τῆς Τρισυποστάτου Θεότητος. Ὥσπερ γάρ, κατὰ Παῦλον οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰμὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ[5], οὕτως οὐδ᾽ ἂν εἷς οὐδεὶς πρὸς τὴν ἑνοειδῆ τῆς Τριαδικῆς Ἑνάδος δόξαν καὶ μεγαλοπρέπειαν συναγηοχέναι τὸ νοοῦν τῆς αὐτοῦ δυνηθείη ψυχῆς καὶ ἀπιδέσθαι, εἰ μὴ τῇ τῆς Τριάδος δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ καὶ χάριτι ἐν τῇ τῶν αἰσθητῶν δι᾽ αἰσθήσεων, καὶ δῆτα καὶ νοητῶν, τῶν θεωρουμένων ἐν γραφῇ, καὶ τοῖς αἰσθητοῖς ἀποθέσει, καὶ ἀναχωρήσει τῶν ἀναμέτρως. Οὕτω γάρ τοι, ἐν τῷ φωτὶ σοῦ, τοῦ Θεοῦ, τῇ ἑνιαίᾳ δηλονότι ἐλλάμψει σου, ὀψόμεθα φῶς[6], σέ, τὸν τὰς καρδίας ἡμῶν φωτίζοντα καὶ τὸν νοῦν· καὶ τὰ σά γε παντάπασιν ἐκ τῶν σῶν γνοίημεν ἂν θεωρήσαντες· ἵνα μὴ δὲ ἔχῃ ἀφ᾽ ἑαυτὴν καυχήσασθαι πᾶσα σάρξ[7]· δι᾽ ἃ δὴ ὁ πρότερον Ἀβραάμ[8],

1. Ματθ. ιβ΄, 28. 2. Ἔξ. η΄, 15. 3. Ἴσως ἐνοράσει δὲ ἰούσῃ.
4. Ματθ. ε΄, 5. 5. Α΄ Κορ. ιβ΄, 3. 6. Ψαλμ. 35,10. 7. Πρβλ. Α΄ Κορ. α΄, 29.
8. Γραπτέον Ἄβραμ.

ὃ τὸν περάτην δηλοῖ, ἐπεὶ ἐξῆλθεν..... ὡς ἤκουσε, καὶ πάντα παρῆκεν, ὡς ἐπετάγη, καὶ εἰς τὴν γῆν μετῳκίσθη τὴν μέλι καὶ γάλα ῥέουσαν, μετονομάζεται Ἀβραάμ, ἤτοι πατὴρ πολλῶν ἐθνῶν· καὶ νοῦς περάτης λέγεσθαι ἄξιος ὢν ἐξ ἄρα αἰσθητῶν καὶ αἰσθήσεως καὶ τοῦ Κόσμου παντός, τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ τῆς Τρισυποστάτου Θεότητος, ἑαυτὸν μεταθεὶς πρὸς ἑνοειδῆ τῆς θείας Τριάδος ἔλλαμψιν καὶ θεωρίαν καὶ ἀπόβλεψιν μεγάλων τινῶν καὶ πολλῶν ἀρρήτων καὶ μυστικῶν ἐννοιῶν, οἷα πολλῶν ἐθνῶν, γίνεται γεννήτωρ καὶ προβολεὺς καὶ ἐξαίσι᾽ ἅττα ἀποκαλύπτονται καὶ γεννῶνται αὐτῷ, ἐν οἷς ὡς οἷά περ τέκνοις πατὴρ χαῖρε καὶ ἀσμένιζε[1] καὶ γάννυται καὶ εἰρήνην ἄγει τὴν ἐν Χριστῷ.

Περὶ ταπεινώσεως καὶ θεωρίας.

κε΄. Θαυμάσια τὰ ἔργα σου, Κύριε, καὶ ἡ ψυχή μου ἐξίσταται, γινώσκουσα σφόδρα. Ἡ αἰτία τῆς κατὰ νοῦν ὑψώσεως, ἄκρα γίνεται ταπεινώσεως ἀφορμὴ καὶ ὅπερ ἀπείρως ὑψοῖ τὴν ψυχὴν τοῦτ᾽ αὐτὸ καθ᾽ ὑπερβολὴν ταπεινοῖ· πῶς ἀρχὴ θεωρίας ταπείνωσις, τελείωσις δὲ ταπεινώσεως θεωρία· εἰ πᾶσάν τις γνῷ σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου, ὑψοποιὸν θεωρίαν χωρὶς ταπεινώσεως ἀμήχανον κτήσασθαι· λέγω δὲ ὑψοποιὸν θεωρίαν, δι᾽ ἣν εἶχον Ἕλληνες, μὴ οὖσαν ὑψοποιόν· ἄνευ δὲ ὑψοποιοῦ θεωρίας ταπεινωθῆναι ἄνθρωπον οὐκ ἐνδέχεται, οὐδ᾽ ἂν ὡς κρίκον κάμψει τὸν ἑαυτοῦ τράχηλον[2]· ὢ τῆς ἀρρήτου σοφίας τοῦ ἡμᾶς οὕτω σοφῶς κτίσαντος· τίς τοιοῦτον ἐπέγνω ποτ᾽ ἂν πρὶν ἴδῃ, ἐκ ταπεινώσεως ὕψιστον ἀνωφορίαν, εἰ εἴτ᾽ ἐκ τῶν ὑψίστων ὑπερβολὴν ταπεινώσεως; εἴποι ἄν τις τάχα καὶ περὶ τοῦ θεοειδοῦς νοῦ, ὅτι, ὁ καταβὰς αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβάς, καὶ τούτῳ προσθείη, ὡς ὁ ἀναβὰς αὐτός ἐστι καὶ ὁ καταβάς[3]. Ὅταν γὰρ ὁ νοῦς ἐπιστημόνως ἐν ταπεινώσει διὰ τῆς χάριτος εἰς τὰ ὕψιστα γένηται τερπόμενος καὶ χαίρων ὡς οἰκείοις τοῖς ὑπὲρ λόγον, τότε γίνεται πάντων κατωτέρω τῇ ταπεινώσει. Ὁ μὲν δὴ Δαβὶδ φησι· Κύριε, οὐχ ὑψώθη ἡ καρδία μου, οὐδὲ ἐμετεωρίσθησαν οἱ ὀφθαλμοί μου, οὐδὲ ἐπορεύθην ἐν μεγάλοις οὐδὲ ἐν θαυμασίοις ὑπὲρ ἐμέ, εἰ μὴ ἐταπεινοφρόνουν[4]. Ὁ δέ γε νοῦς, πρὸς τούτῳ, εἴποι ἂν οὐκ ἀπεικότως καὶ τὸ ἀνάπαλιν· Κύριε, οὐκ ἐταπεινώθην, οὐδὲ ἑαυτὸν ἐταλάνισα καὶ γῆν καὶ σποδὸν ἐκάλεσα, εἰ μὴ ὑψώθη ἡ καρδία μου καὶ ἐμετεωρίσθησαν οἱ ὀφθαλμοί μου καὶ ἐπορεύθην ἐν μεγάλοις καὶ θαυμασίοις ὑπὲρ ἐμέ. Ὦ θαυμάσιε Δημιουργὲ Βασιλεῦ· ἔκστασίν μου κατασχεῖς ἐπὶ τὴν καρδίαν, τὸ τῆς σοφίας σου ἔργον κατανοοῦντος, τὸν νοῦν, ὁποῖος ὑπὸ τῆς προνοίας σου σοφὸς ἔκτισται.

Περὶ τῶν αὐτῶν.

κϛ΄. Τὰ πρῶτα μὲν ὁ πρὸς Θεὸν σὺν χάριτι ἐπιστρεφόμενος νοῦς, μιᾷ

1. Γραπτέον μᾶλλον χαίρει καὶ ἀσμενίζει. 2. Ἡσ. νη΄, 5. 3. Ἐφεσ. δ΄, 10.
4. Ψαλμ. 130,1-2.

κατέχεται καταστάσει καταγνώσεως· διὸ καὶ πενθῶν θρηνεῖ καὶ ὀδυνᾶται κλαίων ὁ τῷ νοῒ τούτῳ χρώμενος ἄνθρωπος, συντρίβων, ᾗ θέμις, τὴν ἰδίαν καρδίαν καὶ τὸ ἐμπαθὲς αὐτῆς ὁσημέραι καθαίρων καὶ ταπεινούμενος, ὡς εἰκός, ἥκιστα λύπης χωρίς, τυχὼν δὲ τῇ τοῦ Χριστοῦ δωρεᾷ προσηκούσης ἐξ ἡσυχίας καθάρσεως καὶ πρὸς νοητὰς νοερᾷ ἐπιβάλλων ἐπιβολῶν καὶ πρὸς Θεὸν καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ ἀναγόμενος καὶ ἀτενῶν[1] ἐνορῶν, δευτέρᾳ καταγνώσει περιτυγχάνει μετὰ τὴν πρώτην νοερᾷ, πολλῇ τινι καὶ ἀδιαξοδεύτῳ, μεγάλῃ τε καὶ συνεχεῖ καὶ διηνεκεῖ. Καὶ μὲν δὴ κτᾶται δὲ ὄντως βεβαιοτέραν τοὐντεῦθεν ταπείνωσιν καὶ ἐναργῆ· τοσοῦτον, ὡς εἴγ᾽ ἐνὸν ἦν πάντας ἀνθρώπους προφανέστατα μακαρίζειν αὐτόν, αὐτὸς καὶ οὕτω ἑαυτὸν παντὸς οὑτινοσοῦν, μᾶλλον μὲν οὖν οὔκουν οὑτινοσοῦν παντός· ἀλλὰ καὶ τοῦ μηδαμοῦ μηδαμῶς ὄντος ὁρᾷ αἰσθήσει ψυχῆς καὶ ἀληθείᾳ χείρονα· ὅσον ὅτι, τὸ μὲν μὴ ὄν, οὔκουν ἁμαρτάνειν ἔχει· ὁ δ᾽ αὐτὸν καθορᾷ διαπαντὸς ἁμαρτάνοντα. Καὶ οὕτως ἔχων καὶ ταπεινούμενος ἀκολούθως, ὅμως χαίρει τὰ πολλὰ καὶ ἀγάλλεται, ἀφ᾽ ἑαυτῷ μὲν οὐδαμῶς· πῶς γὰρ ὁ καταγινώσκων ἑαυτοῦ ἁμαρτάνοντος καὶ διηνεκῶς· ἐπὶ Θεῷ μέντοι φιλοικτίρμονι, μᾶλλον τῆς σφετέρας πνοῆς ἐγγίζοντι αὐτῷ· ἢ ἵνα εἴπω φανερώτερον, ἔσωθεν ἐκ τῆς καρδίας αὐτοῦ φωτὸς οὐρανίου ῥεῖθρα καὶ ποταμοὺς ἀενάους πνεύματος θαυμασίων ἐνεργοῦντι καὶ μέν γε προχέοντι καὶ τὸν νοῦν καταλάμποντι καὶ μόνον οὐ ἀτεχνῶς μὴ λέγοντι· μετὰ σοῦ γάρ εἰμι[2]. Ὅθεν καὶ μυστήρια τούτῳ, ἢ φίλῳ, γιγνομένως ἀποκαλύπτει καὶ χαροποιεῖ ὁ Θεός. Καὶ μὲν δῆτα τὰ τοῦ Δαβὶδ ἄντικρυς τότε ἔπεισι λέγειν αὐτῷ· οὐ κατὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἐποίησεν ἡμῖν, οὐδὲ κατὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν, καὶ τὰ ἑξῆς[3]. Καὶ κατὰ Παῦλον· χάριτι ἐσμὲν σεσωσμένοι[4]· καίτοιγε ἐν πάσαις ταῖς θείαις ἐντολαῖς, ὡς οἷόν τε, κατορθούμενον καὶ πᾶσαν ὁδὸν ἄδικον, ὅση δύναμις, μισῶν[5] καὶ τὸ παράπαν μὴ παραλιπεῖν ἐπειγόμενον τῶν πρὸς σωτηρίας τεινόντων μηδέν, καθ᾽ ὅσον ἐφικτόν. Ὁ μὴ κατὰ τὰ εἰρημένα εὐαίσθητον ἑαυτὸν ὁρῶντα καὶ πάσχοντα διαγνούς, τῆς ἀληθεστέρας οὔπω ἥψατο θεωρίας· οὔπω δάκρυα κλαίει διηνεκῆ· οὐ τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως[6] καὶ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας[7] τεθέαται· οὐ τὴν θείαν δόξαν γιγνομένων ὁρᾷ· οὔτε μὴν τὸ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων πέραν· ἢ ἵνα συνελὼν φῶ, οὐ τὴν τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων λόγων ἐν τοῖς πράγμασιν εἴδησιν.

Περὶ θεωρίας

κζ'. Ἡ κτίσις ἐξ ὧν ἔχει νοητῶν καὶ ἡ Γραφὴ πνευματικῶν, μαρτύρονται Θεοῦ δόξαν τε καὶ βασιλείαν καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν καί, ὁλικῶς

1. Γραπτέον ἀτενῶς. 2. Ἱερ. α', 8. 3. Ψαλμ. 102,10.
4. Ἐφεσ. β', 5. 5. Ψαλμ. 118,128. 6. Ἐφεσ. δ', 13.
7. Α' Τιμ. β', 4.

εἰπεῖν, μεγαλοπρέπειαν· ἀλλὰ πόσον ἄνπη, ἕκαστον τούτων; καὶ τίποτ᾽ ἆρα μαρτύρονται; ὀλίγιστον πάνυ τι καὶ ὡς ἂν ἐκ πελάγους ῥανίδα τινά· οὐμενουν καὶ γὰρ ἑαυτὸν θεωρῶν ἀπολύτως καί, ἵνα οὕτως εἴποιμι, τὸ ἑαυτοῦ κινῶν δυνατόν, ἢ σοφόν, ἢ ἔνδοξον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὁ Θεὸς ἅπαντα πεποίηκεν, ἃ πεποίηκεν, ἢ[1] καὶ μεγάλα ὁρῶνται ἡμῖν καὶ ἔνδοξα, σοφίας τε καὶ δυνάμεως ἔμπλεω· πολλοῦ γε καὶ δεῖ· οὐ τὸ σφέτερον, ἀλλὰ τῆς χρείας ἀγαθότητος περιουσίᾳ, τὸ δέον· καὶ διέγνω δὴ ὅσον καὶ καθόσον διέγνω, προήκατο, πάνυ τοι ἐμμελῶς καὶ ἐμμέτρως, καὶ ὁπόσον ἱκανὸν ἦν κατοικεῖσθαι καὶ ζῆν καὶ διαβιῶναι τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰς χρῆσιν ἑώρα ἑαυτοῦ καὶ ἀπόλαυσιν σύμμετρον· ὅτ᾽ ἔπλαττε τὸν ἕνα Ἀδάμ, τοὺς πολλοὺς θεωρῶν. Καὶ δὴ νῦν ἔξεστιν εἰδεῖν[2] μήτ᾽ ἐλλείπουσαν τὴν ὑπομονήν, μήτε τοὺς ἐποικοῦντας ἔχουσαν τῶν ἀνθρώπων ἐλλειπεῖς· καὶ ἡ μὲν γῆ τὴν ἀναλογίαν τῶν ὑποκάτω τετήρηκεν· οὐρανὸς δὲ καὶ ἥλιος καὶ ἀὴρ καὶ θάλαττα, κατ᾽ ἀναλογίαν τῆς γῆς γεγένηται. Καὶ γοῦν καὶ αὐτὰ πρὸς ἑαυτὰ τὴν σφετέραν ἀναλογίαν ἕκαστα τηρεῖ ἐκ Θεοῦ τοῦ πρὸ πάντων τὰ πάντα γινώσκοντος καὶ προϊεμένου τὰ πάντα κατὰ τάξιν καὶ δύναμιν τὸ ἀνάλογον καὶ τὴν ἁρμονίαν ἔχουσαν. Εἰ γάρ τοι μὴ τῆς χρείας χάριν ἀπήρξατο τῆς τῶν ὄντων γενέσεως ὁ Δημιουργός, ἀλλὰ τοῦ ἰδίου δυνατοῦ καὶ σοφοῦ, ἐνδόξου τε καὶ μεγαλοπρεποῦς μόνον, τάχ᾽ ἂν θᾶττον μυρίους ἀνθ᾽ ἑνὸς ἑώρακας Κόσμους· μᾶλλον μὲν οὖν οὐδὲ κόσμους, οἷον ὁ νῦν ὁρώμενος, ἀλλὰ τινὰς ξένους, ὑπερφυεῖς τε καὶ ὑπὲρ νόησιν· ὧν τοῦ κάλλους καὶ τῆς σοφῆς ποικιλίας, οὐδ᾽ ἂν ψυχὴ τὴν δόξαν τε καὶ στιλπνότητα ἐκ τοῦ ῥᾴστου ὑπενεγκεῖν ἠδύνατο, ἀλλ᾽ ἐξέφυγεν ἐκ τοῦ σώματος ἐξ ἐκπλήξεων. Ἓν ἔργον βουληθεὶς ὁ Θεὸς ποιῆσαι τὸν ἄνθρωπον, βασιλέα τῶν ἐπιγείων καὶ Θεὸν ἄλλον τῶν τοῦ Θεοῦ, τὸν κόσμον τοῦτον εἰς χρείαν τινὰ τούτου προὐβάλλετο ῥᾷστα καὶ ἀκαρεί. Ἀμέλει τοι καί τις τῶν προφητῶν φησίν· ὁ ποιήσας τὴν γῆν ὡς οὐδέν, καὶ πήξας αὐτὴν ἐπ᾽ οὐδενός[3]· καὶ ἕτερος· ὁ ἐκτείνων ἐπὶ τῶν ἀνωτάτω οὐρανὸν ὡσεὶ δέρριν[4]. Τὸ δ᾽ ἐπαυτὴν μόνον ἐπιβλέπειν τὴν γῆν, καὶ τρόμῳ ταύτην συνέχεσθαι[5] τὴν τοσαύτην, πόσης ἂν εἴη περιουσίας δυνάμεως. Ὅθεν καὶ τὰ ὁρώμενα πάντα λόγῳ μόνῳ εἰς τὸ εἶναι προσήνεγκεν, ἐν ἐκείνῳ μέντοι τῷ αἰῶνι τηρεῖται τὰ μᾶλλον ἔνδοξά τε καὶ κρείττονα ἅτινα ἵνα ὑπενέγκῃ ὁρᾶν ψυχή, ὡς διὰ χωνείας τῷ τάφῳ διὰ θανάτου μεταχαλκεύεται. καὶ γίνεται ἄνθρωπος καινὸς ἐπὶ καινοῖς χρήμασι καὶ τρυφαῖς καὶ ὁράσεσι· τὰ δὲ νῦν ὁρώμενα, σκιά τίς ἐστι καὶ ὡς ἄν τις εἴποι ὄναρ μακρόν. Εἰδέ τι πιστώσασθαι βούλοιο, ἔπιδε εἰς τὸν νοητὸν τῶν Ἀγγέλων διάκοσμον, εἴ τισι δύναμις, καὶ ὄψει πάντως ἐκεῖ κάλλος καὶ δόξαν καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν, οὐκ ἄρρητα μόνον ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ ἀνεννόητα· καίτοι κἀκεῖνος ὁ κόσμος μόνῳ ἑνὶ ἐννοήματι συνέστη Θεοῦ, ἡ τοσαύτη ποικιλία καὶ τὰ ὅσα ἐκεῖ θαυμάσια. Εἰδ᾽ ἑνὸς

1. Ἴσως εἰ. 2. Γραπτέον μᾶλλον ἰδεῖν. 3. Πρβλ. Ἡσ. μ', 23, Ἰὼβ κς', 7.
4. Ψαλμ. 103,2. 5. Ψαλμ. 103,32.

νοήματος τὰ τοιαῦτα, τί ἂν οὐκ ἂν ἐγεγόνει ποτέ, εἴπερ ὅλην βουλὴν καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν Θεοῦ κεκινεῖσθαι οἷόν τ᾿ ἦν; ἀλλὰ πῶς ἂν εὐπρόσοδον τοῦτ᾿ ἔσται, ἐννοῆσαι ἀπείρου περιγενέσθαι δυνατὸν εἶναι; τοῦ γὰρ ἀπείρου πέρας οὐδὲν καὶ οὗ πέρας οὐκ ἔστιν, οὐδ᾿ ἄρα κίνησις, ἀλλὰ πρόχυσις, ἵνα εἴποιμεν καὶ ταῦτα ἐν μέρει καὶ ἐνεργείας ἐκ δυνάμεως προϊούσης τῆς ἐξ οὐσίας· διὰ ταῦτα ἄρα, καὶ ὅπερ ἡ κτίσις, ἡ Γραφή, Θεοῦ παριστᾷ, εἰ πρὸς Θεοῦ συγκρίνοιτο δύναμιν, ἀμυδρόν τί ἐστι καὶ βραχεῖα ῥανὶς πρὸς ἀπύθμενον καὶ ἄπειρον πέλαγος· ἀλλὰ γοῦν τύχοιμέν γε, ἀξιῶ, τῆς ἐπιγνώσεως τῆς πνευματικῆς ῥανίδος ταυτησί· καὶ οὕτω τὸν νοῦν ἀπὸ τῆς ὡς ῥανίδος θεωρηθείσης καλλονῆς τε καὶ δόξης καὶ τρυφῆς, εἰς τὸ ἄπειρον ὑφαπλώσαντες, κατὰ τὸ ἀνάλογον τὸν ἀπειράκις ἀπείρως ὑπεράπειρον, κατὰ τὸ ἡμῖν ἐφικτὸν ὑμνήσαντες, ἑνωθείημεν πρὸς ἑαυτοῦ, καὶ Θεόν, ἐν καταστάσει ὑπερκοσμίῳ ἑνοειδῶς, ἁπλοῖ καὶ ἄπειροι καὶ ἀόριστοι νόες ἀγγελομιμητῶν γεγενημένοι, ἐν εὐφροσύνῃ ἀρρήτῳ καὶ χαρᾷ καρδιακῇ καὶ ἀγαλλιάσσει, τῇ ἐνεργείᾳ καὶ χάριτι τοῦ Πνεύματος· ἀμήν.

Περὶ πρακτικοῦ καὶ θεωρητικοῦ.

κη′. Μὴ ψάλλειν οὐ δεδύνηται ὁ πρακτικὸς προμηθούμενος ἑαυτῷ τὴν πρᾳότητα καὶ τὴν προσήκουσαν πρακτικοῖς διέγερσιν. Ψάλλειν δὲ ὁ θεωρητικὸς οὐ δεδύνηται, ἢ οὐ βεβούληται· οὐ δεδύνηται μὲν ὑπὸ τῆς θείας ἐνεργούμενος χάριτος, καὶ πνευματικῆς τρυφῆς ἐν σιωπῇ ἐμφορούμενος ὡς τὰ μάλιστα, ἀπερικτυπήτῳ καὶ ἡσύχῳ καρδίᾳ ἐνευφραινόμενος· οὐ βεβούληται δέ, ἐφ᾿ ἑνὶ θεωρῶν πράγματι, καὶ τὸ νοερὸν κινῶν τῆς ψυχῆς πρὸς ἐνέργειαν ἀμεταβάτοις καὶ εἰρηνικαῖς ἐν βαθείᾳ ἠρεμίᾳ νοήσεσι· διὰ τοῦτο ἀνάγκη θεωρητικῇ τὸ τῆς θεοπτίας ἔργον διιέναι σιωπῇ· ἣν δέ που φαίνηται καὶ ἀναγινώσκων, ἐπὶ πόσον γοῦν, οὐ θαῦμα· ὁρῶσι τὸ τοῦ νοῦ τρεπτὸν καὶ τὸ τῆς ἡμετέρας φύσεως σύνθετον καὶ ἀλλοιωτόν. Τοῦτο δὲ ἰστέον ἐστιν, ὅτι μετὰ τὸ τῆς θεωρίας διὰ τῆς χάριτος ἄνοιγμα, ὅπερ ἐστιν ἀνάγνωσις, κατωτέρα τοῦ ἔργου τῆς θεωρίας ἐστίν· ᾗ μὲν καθ᾿ ἑαυτήν, ᾗ δε διὰ τὴν νοερὰν διεξόδευσιν, ἐν οὐδὲ μιᾷ γὰρ ὁ νοῦς ἀναγνώσει τὸ ἀδιαίρετον ἴσχει τηρῶν· ἐν δὲ τῇ νοερᾷ ἐλευθερίᾳ, ἥτις μυστικῶς τελεῖται ἐν σιωπῇ, τὰ πλεῖστα ἡνωμένως ὁρᾷ, ὅπερ τοῦ διῃρημένου διαφέρει πάμπολυ ἢ οὐχὶ κἂν τοῖς αἰσθητοῖς τὸ εἰδέναι τι ὑπερανα6έβηκε τῆς περὶ αὐτοῦ ἀκοῆς; ὀφθαλμοὶ γάρ, ὥς φησι καὶ παρὰ πάντων ὁμολογεῖται, ὠτίων πιστότεροι. Ὥσπερ οὖν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, οὕτω δὴ κἂν τοῖς νοητοῖς, τὸ εἰδέναι, ἤτοι τὸ θεωρῆσαί τι τῶν νοητῶν, πολλῷ κρεῖττον ἂν εἴη τοῦ ἀκοῦσαι περὶ αὐτοῦ, ὅπερ συμβαίνει γίνεσθαι ἀναγινώσκουσιν. Ὥσπερ γὰρ ἡ Σαμαρεῖτις γυνὴ τῷ ἀληθινῷ Λόγῳ καθομιλήσασα, τοῖς ἰδίοις πολίταις ἐκήρυττε τὴν αὐτοῦ θειότητα· τοῦ Λόγου δὲ δι᾿ ἀγαθότητος ἄκρας περιουσίαν, ἐν τῇ πόλει γινομένου καὶ τοῖς ἐκεῖσε ἀξιώσαντος ὁμιλίας, οὐκ ἔτι,

ἔλεγον, δεῖσθαι τῆς ἀπὸ τῆς γυναικὸς μαρτυρίας εἰς παράστασιν τῆς τοῦ Λόγου θειότητος[1]· οὕτω δήπουθεν, τῆς διανοίας ἔξωθεν τῇ ψυχῇ μαρτυρούσης καὶ ταῖς πρὸς ψυχὴν δυνάμεσι, διὰ τῆς τοῦ λόγου ὁμιλίας ὧν ὁμιλεῖ, τὴν θειότητα· ὅταν ἐποψία γένηται διὰ τῆς χάριτος τῇ ψυχῇ σὺν πᾶσι τοῖς αὐτῆς, τῆς τοῦ λόγου θειότητος, οὐκ ἔτι καιρὸν ἔχει δεῖσθαι τῆς ἔξωθεν ἡ ψυχὴ μαρτυρίας. Πᾶς γὰρ ὁ ἀκούων, δεῖται εἰδέναι τὰ ἀκουόμενα. Οὔκουν ὁ ὁρῶν δεῖται διδάξοντος τὰ περὶ τὸ ὁρώμενον τί ἐστιν, ἕως ἂν ἐν τοῖς ὁρῶσι καὶ ὀφθαλμοὺς ἔχουσιν ὅ γε ὁρῶν συντάσσοιτο. Ἔνεστι δὲ τοῦτο κἀπὶ Θωμᾶ κατιδεῖν, ἀκούοντος μέν, μὴ πειθομένου δέ, ἀλλὰ φάσκοντος· ἐὰν μὴ ἴδω, οὐ μὴ πιστεύσω[2]· καί γε ὡς ἂν εἶδεν, εὐθὺς ἐξεβόησε, Κύριον καὶ Θεόν, ᾧ διηπίστει πρὶν ἰδεῖν, ὁμολογῶν αὐτὸς ἀφ᾿ ἑαυτοῦ τὴν ἀλήθειαν· καὶ ὅπερ ἀκούων οὐκ εἶχε, τοῦτο ἐκτήσατο, τὴν πίστιν δηλαδή, εὐθὺς τοῦτον ἑωρακώς. Ὥστε κἀντεῦθεν τοσαύτην ἀπονεῖμαι διαφορὰν δεῖ θεωρίας πρὸς πρᾶξιν, ὅσον νοὸς πρὸς αἴσθησιν.

Περὶ τῶν αὐτῶν.

κθ′. Ὅ τε τὴν ἡλικίαν νήπιος καὶ ὁ ἐνακμάζων χρῶνται γάλακτι· ἀλλ᾿ ὁ μὲν ἵνα τραφῇ, ὁ δὲ ὡς ἂν ἡδευθῇ· μέτεισι καὶ ὁ πρακτικὸς σὺν τῷ ἀναγινώσκειν ψαλμούς, τοῦτο δὲ φαίνεται καὶ ὁ θεωρητικὸς ποιῶν· ἀλλ᾿ ὁ μὲν εἰς ῥῶσιν ψυχῆς καὶ ἀσφάλειαν, εἰς θυμηδίαν δὲ ὁ θεωρητικός, καὶ μάλιστ᾿ ἵνα διαναπαύσῃ τὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ πυρφόρον καὶ ἀνατατικὸν πρὸς Θεὸν καὶ δακρυρρόουν κίνημα. Κἂν γὰρ ὑπεράλλεται τὸ ἐν αὐτῷ Πνεῦμα καὶ προθυμῇ[3] ταῖς θείας ἀγλαΐαις ἐνευφραινόμενον καὶ ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν μεταμορφούμενον[4] καὶ αὐξανόμενον· ἀλλὰ τὸ τῆς σαρκὸς σύνθετον καὶ τὸ τῆς καρδίας πήλινον ἀσθενεῖ· ὡς δ᾿ οὕτως διὰ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀπὸ ταύτης διδασκαλίαν καὶ ἐπιστήμην ἐν τοῖς θείοις λόγοις διατρίβει ὁ πρακτικός· ὧν δὲ τὴν γνῶσιν ὁ θεωρητικὸς σιωπῇ δέχεται καὶ ἃ διδάσκεται ἀλαλήτως καὶ τὸ αὐτοῦ θεωροῦν ἐποπτάνεται, φράσαι λόγος οὐ δύναται. Οὖς, φησίν, ἡσυχίας ἀκούσει ἐξαίσια[5]. Ἐξαίσια εἶπεν, ὁποῖα δ᾿ ἐξαίσια οὐκ ἠδυνήθη εἰπεῖν. Διὸ παρῆκε τῶν ὑπὲρ λόγον φράσαι τὸ ἄφραστον. Διὸ τοῦτο μακαρίζειν μοι ἔπεισιν, οὓς ὁ θεῖος λόγος προμεμακάρικε πιστεύσαντας πρὶν ἰδεῖν[6], τοὺς πρακτικούς. Ὑπὲρ μακαρίους δὲ ἥγημαι τοὺς θεωρητικούς. Εἰ γὰρ ὁ πρακτικὸς καίτοι μὴ ἑωρακώς, ἐκ μόνης πίστεως, τὸ μακάριος εἶναι ἔχει· τίποτ᾿ ἄν τις διανοηθείη περὶ τοῦ θεωρητικοῦ· σὺν τῷ περιπατεῖν διὰ πίστεως ὑπερηρμένης τῆς τοῦ πρακτέου καὶ τὰ μεγάλα τεθεαμένου καὶ ἐξαίσια καὶ ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ[7] πάσχοντος καὶ ὁσημέραι θεωμένου κατὰ τὸ εἰκός.

λ′. Τῷ ἀνθρωπίνῳ δισσῷ συγκρίματι διχῇ καταλλήλῳ διένειμεν ὁ

1. Ἰωάνν. δ′, 42. 2. Ἰωάνν. κ′, 25. 3. Γραπτέον μᾶλλον προθυμῆται.
4. Πρβλ. Β′ Κορ. γ′, 18. 5. Πρβλ. Ἰὼβ δ′, 12. 6. Ἰωάνν. κ′, 29.
7. Πρβλ. Ψαλμ. 83,6.

τοῦ παντὸς κοσμήτωρ καὶ ποιητὴς τὴν εὐπάθειαν, καὶ ἓν οὕτως ὀνομάσω ζωήν· τῷ μὲν φαινομένῳ τοῦ ἀνθρώπου, πᾶσαν τὴν φαινομένην κτίσιν παραγαγών· τῷ δὲ νοουμένῳ, ὅπερ ἐστιν ἡ ψυχή, τὰ ἐν τῇ αἰσθητῇ κτίσει νοούμενα· ὡς γὰρ τῷ αἰσθητῷ τοῦ ἀνθρώπου ἥνωται νοητόν, οὕτως ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὁρωμένην κτίσιν ὑφ᾿ ὁρᾶται συνοῦσα ἐν τοῖς καθ᾿ ἑκάστην νοητὴ καλλονή· καὶ οὐκ ἔστιν ἐν οὐδενὶ τῶν φαινομένων, κἂν τοὐλάχιστον εἴπῃς, ὃ νοητῆς στερεῖται συναφῆς· καὶ τοῦτο κατὰ τὸ εἰκός· ἔδει γὰρ πάντως τῶν πάντων διὰ τὸν ἄνθρωπον πεποιημένων τῷ θείῳ Λόγῳ τοῦ Παντοκράτορος, μηδὲν παράλογον ὁρᾶσθαι γινόμενον, ὅπερ ἦν ἂν εἰ τῷ τῆς κτίσεως φαινομένῳ μὴ σὺν ἦν[1] νοούμενον· εὐπαθοῦντος γάρ τοι τοῦ σώματος ἐκ τῆς συνεργείας τῶν ὁρωμένων, ἡ χριστιανικὴ ψυχὴ μεμένηκεν ἂν κενή· καὶ ἦν τὸ σῶμα κρεῖττον ψυχῆς· ὅπερ ἄτοπον· ἢ πόθεν ἄλλοθεν ἕξει ψυχὴ τὸ οἰκείως αὐτῇ ζῆν πρώτως; ἐκ Θεοῦ; καὶ ἔσται τοῦτο παρὰ τὴν τάξιν τοῦ Λόγῳ τὰ πάντα κτίσαντος· εὑρεθήσονται γὰρ ἧττους ἃς χωρισταὶ τῶν συνθέτων οὐσίαι, εἴπερ ἐκείνων ἀφ᾿ ἑαυτῶν πρὸς Θεὸν κινουμένων, ἡμῖν ἀμέσως τοῦτ᾿ ἦν· ἀλλ᾿ ἐχρῆν δήπουθεν ἐξ ἁπλῶν νοητῶν ἀνάγεσθαι καὶ τρυφὴν τῆς ἐποψίας πορίζεσθαι; ἀλλὰ καὶ τοῦτ᾿ ἰσάγγελον ἂν ἐδίδου τάξιν ἡμῖν ὅ παρὰ τὸ πεφυκὸς συναντᾷ νόας ἐνύλους τοῖς ἀΰλοις ἐφαμίλλως ἀνατετᾶσθαι πρὸς τ᾿ ἀγαθόν· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οὐκ ἔξωθεν ἑαυτῶν ἔχοντες τὴν οἰκείαν ζωὴν καὶ ἀνάτασιν πρὸς τὸ πρῶτον καλόν, ἀλλ᾿ ἀφ᾿ ἑαυτῶν ἀρχόμενοι ταῖς θείαις ἐντρυφῶσιν ἑνοειδεῖς αὐγαῖς· ἡμεῖς δὲ ὑποβεβηκότες τὴν φύσιν, καὶ μετ᾿ ἀγγέλους ὄντες δεύτεροι, ὑφειμέναις καί, ἵνα οὕτως εἴποιμι, μετ᾿ αὐτοὺς τάξεσι κατὰ τάξιν πρὸς Θεὸν καὶ τὸ κάλλος αὐτοῦ συναγόμεθα, οὐχὶ τὰς χωριστὰς οὐσίας πρὸς τοῦτο ἀρχὴν ποιούμενοι, ἢ τὰ ἁπλῶς νοητά· τοῦτο γάρ ἐστιν ἀγγελικόν, ἀφ᾿ ἑαυτῶν ἀρχομένων πρὸς τὴν θείαν ἀνάτασιν· ἀλλ᾿ ἀπὸ τῶν συνθέτων κατὰ λόγον κινούμενοι καὶ τελευτῶντες εἰς τὰ ἁπλᾶ κτιστά, περαιούμεθα εἰς τὰ ἄκτιστα, λόγῳ καθάπερ ἔφην, ὡς τὰ τῆς φύσεως· καὶ οὕτως ἑνοειδεῖς πρὸς ἑαυτοὺς καὶ Θεοῦ[2] συναγόμεθα. Ἐντεῦθεν, ἵνα οἰκείως ἡμῖν αὐτοῖς τὸ νοερῶς τρυφᾶν καὶ ζῆν καὶ ἀνάγεσθαι πρὸς Θεοῦ[3] ᾖ, ἐν πᾶσι τοῖς αἰσθητοῖς ἐγκατεσπαρμένα νοητὰ θεωροῦνται τοῖς προφαινομένοις συνόντα, ἅπερ ὁ πρακτικὸς ὁρᾶν, ἢ οὐ δεδύνηται, ἢ οὐ βεβούληται. Οὐ δεδύνηται μέν, εἴπερ οὐκ ἔχει ἄνθρωπον ἢ Γραφὴν αὐτῷ παραδείξοντα· οὐ βεβούληται δέ, εἴγε καίτοι τούτοιν εὐπορεῖ, μέντοι γε οἰήσει καὶ πονηρίᾳ τῷ πλησίον διαπιστῶν, ἑαυτῷ δὲ πιστεύων, διδασκαλίας μεμένηκε τῆς περὶ τούτων ἄγευστος, τὰ φαινόμενα τῆς Γραφῆς ὁδηγίαν ἱκανοῦσαν ἡγούμενος ἑαυτῷ· τῇ δὲ κτίσει χρώμενος ἰσχνῷ[4] εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ σώματος, νομίζων τοῦτο εἶναι εὐσέβειαν καὶ ἀρκούμενος τούτοις καὶ πλέον ζητῶν οὐδέν. Ὁ δὲ θεωρητικὸς ἐκ τῆς ὁρωμένης κτίσεως ἀναλεξάμενος τὰ ἀόρατα καὶ σύμφωνα τῷ Πνεύματι

1. Γραπτέον μᾶλλον σ υ ν ῆ ν.
2. Γραπτέον μᾶλλον Θ ε ό ν.
3. Γραπτέον μᾶλλον Θ ε ό ν.
4. Γραπτέον μᾶλλον ἰ σ χ ν ῶ ς.

Γραφῆς εὑρηκώς, ἀγαλλομένῳ ποδὶ πρὸς τὰς χωριστὰς οὐσίας μεταχωρεῖ καί, τῆς ἀγλαΐας τούτων κατιδὼν τὴν εὐπρέπειαν, χαίρων διαβαίνει ταύτας διὰ τῆς χάριτος καὶ εἰς τὰ ἄκτιστα μεταβαίνει νοητὰ τοῦ Θεοῦ· καὶ τῆς ἀπειρίας καὶ θεωρίας τούτων κατατρυφήσας, ὡς ἐφικτόν, ἐπὶ τὴν τοῦ θείου κάλλους ἀκτῖνα ἀρρήτως προκύπτει ἑνοειδῶς καὶ ὑπερφυῶς· καὶ τῆς ἀνεκφράστου ὡραιότητος ὑπερκοσμίως ἐν ἐκπλήξει κατὰ τὸ εἰκὸς ἀπολελαυκὼς καὶ τῆς παμφαοῦς αἴγλης ἐκείνης, ἐν ἑνοειδεῖ καὶ μονοειδεῖ καταστάσει, οὐκ ἔχει τίς γένητ᾿ ἂν τῇ χαρᾷ καὶ τῷ θαύματι· ἀμέλει τοι καὶ ἄληκτον δέχεται τῆς θείας εὐφροσύνης τὸν ῥοῦν καὶ τῷ πρακτικῷ ἀφθόνῳ διαθέσει τὴν πρὸς ἀλήθειαν ἄγουσαν ὑφηγεῖται ὁδὸν λόγοις καὶ γράμμασιν.

Περὶ μετοχῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

λα'. Ἆρ᾿ οἶδας τί τὸ ἐν ταῖς τῶν πιστῶν ἐγχεόμενον καρδίαις καὶ τὸ σημεῖον τίποτέ ἐστι τῆς ἐγχύσεως; μάλιστά γε τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ Ἅγιον ἐκ Πατρὸς δι᾿ Υἱοῦ, τὸ καὶ τὴν οἰκουμένην πληροῦν· ὅλον πανταχοῦ ὂν καὶ ὅλον ἐν ἑκάστῳ ἐγχεόμενον τῶν πιστῶν· ἀπαθῶς μεριζόμενον καὶ ἀσχέτως μετεχόμενον. Σημεῖον δὲ τῆς τούτου μετοχῆς ἢ τῆς ἐν ἡμῖν ἐγχύσεως, ἔφεσις ἐν ταπεινώσει πτωχείας, τὸ ἀπονητὶ ἀείρρυτον δάκρυον, ἡ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ὁλοσχερὴς καὶ ἀνόθευτος ἀγάπη, ἡ καρδιακὴ χαρὰ καὶ τὸ ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀγαλλίαμα, ἡ ἐπὶ τοῖς καθήκουσι μακροθυμία, ἡ πρὸς πάντας χρηστότης καί, ἁπλῶς εἰπεῖν, ἡ ἀγαθωσύνη, ἕνωσις νοὸς καὶ θεωρία καὶ φῶς, προσευχῆς ἀεικίνητος ἔνθερμος δύναμις καί, τὸ πᾶν, ἀμεριμνία προσκαίρων, ἐν τῇ μνήμῃ τῶν αἰωνίων· ὡς θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου, Κύριε[1]· ὄντως δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ[2], πιστὴ δηλαδὴ καρδία.

λβ'. Τὴν μεγάλην βουλὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ κατ᾿ εὐδοκίαν ἀνεννόητον φιλανθρωπίας ὑπερφυοῦς, Πατρός, ἣν ἧκε φέρων ὁ Ἰησοῦς, Ἄγγελος ἡμῖν αὐτῆς χρηματίσας[3], δι᾿ ὑπερβάλλουσαν, ὑπὲρ ἔννοιαν ἁγιότητος, ἀγαθότητα καὶ ἀγάπην τοῦ Γένους ἡμῶν, εἴγε συνῆκας ἀκουτισθεῖσαν, καθ᾿ ἣν συνάγονται πάντες οἱ λόγοι τῶν φαινομένων εἰς ἕνα λόγον συντετμημένον, ὃν ὁ Θεὸς δώσειν ἡμῖν ἐπηγγείλατο[4], οὐκ ἀπολήξεις ἐκπληττομένη ποτέ, χαίρουσά τε καὶ εἰρηνοπαθοῦσα.

λγ'. Τὸν τῆς θείας μεγαλειότητος ὑπὲρ ἡμῶν σκοπὸν καὶ τὰ κατ᾿ αὐτὸν ἑπομένως γιγνόμενα μεταξὺ ἡμῶν καὶ Θεοῦ, εἴγε γνοίης, συνήσῃς, τί μὲν περὶ ἡμῶν Θεὸς βούλεται, καὶ πῇ τελεῖ τὰ ἡμέτερα καὶ πόσῳ τῶν ἀνηκόντων ἀποδεῖ· λύπης θεοφιλοῦς μετὰ πλήρους ἀληθινῆς ταπεινοφροσύνης ἔργον γένοιο γ᾿ ἄρα.

1. Ψαλμ. 103,24.
2. Ψαλμ. 86,3.
3. Ἠσ. θ', 6.
4. Ἠσ. ι', 23.

Περὶ θεωρίας.

λδʹ. Ὁ τὰ τῆς Θεοῦ ἀγάπης ξύμπαντα διακείμενα μελετῶν νοεραῖς ὁράσεσι κατ᾿ ἐπιβολήν, εὑρήσει ἀναμφιλέκτως ἀνατέλλοντα τὰ τρία ἐκεῖνα τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ, τὰ δι᾿ ὧν πᾶσαι ἱεραὶ Γραφαὶ καὶ βίβλοι σὺν σπουδῇ πρὸς τὸ λέγειν διεγείρονται· ὡς ἂν δηλαδὴ γένοιντο τοῖς ἀνθρώποις κτητὰ πάσῃ μηχανῇ, φημὶ δή· τὴν πίστιν, τὴν ἐλπίδα, τὴν ἀγάπην[1], τὸ πέρας, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὸν θεμέλιον ξυμπάντων πρακτικῶν τε καὶ θεωρητικῶν ἀρετῶν. Αὕτη ἐστὶν ἀληθῶς ἡ ἐν ἡμῖν γε ἱερὰ τριάς, καθ᾿ ἣν τῇ ἱερᾷ Τριάδι ἑνούμεθα, ἐπιβάλλοντες ὡσπερεὶ Ἄγγελοι ἕτεροι.

Περὶ θεωρίας.

λεʹ. Τρεῖς τριαδικὰς τάξεις μυστηρίων γενικῶς ὁ νοῦς ὑγιαίνων περὶ τὸν Θεὸν θεωρεῖ· προσωπικήν, φυσικὴν καὶ ἑπομένην τῇ φυσικῇ. Ἡ πρώτη τριὰς ἐξ ἱερῶν γραμμάτων μάλιστα τῷ νῷ τὴν ἔκφανσιν χορηγεῖ ἑαυτῆς· ἡ δὲ μὴν φυσικὴ κἀκ τῆς τῶν ὄντων θεωρεῖται κατανοήσεως· ἡ ἐξ ἀκολούθου δὲ ἑπομένη τῇ φυσικῇ καὶ ἐξ ἀληθείας συνάγεται λογικῆς. Καὶ γοῦν, εἴς γε τὴν πρώτην τριαδικὴν τάξιν εἰσιών, ἢ μᾶλλον κυριώτερον εἰπεῖν, ὁ νοῦς ἀτενίσας, τῷ ἀπροσίτῳ καθυπαντᾷ, πλὴν οὐχ οὕτως ἁπλῶς· εἰς μέντοι τὴν δευτέραν, χαρὰν ἐν σοφίᾳ εὑρίσκει μετὰ ἐκπλήξεως· ὅταν δὲ εἰς τὴν τρίτην εἰσέλθῃ τριάδα, τῷ ὄντι τότε εἰς τὸν γνόφον εἰσέρχεται, οὗ ἐστιν ὁ Θεός· ἁπλούστατος παντάπασι γεγονὼς καὶ ἄπειρος καὶ ἀόριστος, ἐν ἀνειδέῳ καὶ ἀσχηματίστῳ τῆς καταστάσεως. Ὅταν δὲ ταῖς τρισὶ τριάσι ταύταις ἐπιθεωρῇ, ἢ μᾶλλον προσορᾷ, ὡσπερεὶ δεκάτην τάξιν τινά, τήν, ἐν ᾧ φασὶν οἱ τῆς ἀληθείας κήρυκες ὅτι κατῴκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς[2], τότε τῷ ὄντι τὴν ὑπερέχουσαν πάντα νοῦν εἰρήνην[3] ὁρᾷ ἐν τῷ τελείῳ καὶ ἄκρῳ τῆς θεωρητικῆς χάριτος.

Περὶ θεωρίας.

λϛʹ. Καὶ ἐσαῦθις δ᾿ οὖν ὑποδιαιρῶν οὕτω, τρεῖς διαθέσεως πνευματικῆς χάριτος ἐν μυστηρίῳ καταστάσεις ὁ νοῦς ἐν τῇ εἰρηνοβλύτῳ τοῦ Χριστοῦ δωρεᾷ θεωρεῖ· ὑπερκόσμιον, περικόσμιον καὶ ἐν ἑαυτῷ. Ἐν ταύτῃ δήπου τῇ τριαδικῇ μονάδι, ἢ τῇ δεκάδι δήπουθεν, ἢ τῇ τελειότητι τῆς θεωρίας τὰ τῆς θείας ἀγάπης κέντρα ἀγαθῇ τῇ χάριτι ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τὰ κατ᾿ αὐτὴν ὁ νοῦς τελεῖται μυστήρια καὶ καταλάμπεται περὶ ταῦτα καὶ γάννυται καὶ φαιδρύνεται· καὶ γοῦν καὶ αὐτὸς ἐν πνεύματι γιγνομένως τὸ ἀγαπᾶν τῆς ψυχῆς στρέφει πρὸς Θεὸν καὶ κινεῖ τοῦτο, ὡς ἐφικτόν, πρὸς τὸν θεῖον ἔρωτα καὶ τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν τοὐντεῦθεν ἄρχεται, καὶ μάλα εἰκότως, καὶ μέν γε ἀνάγεται καὶ προκόπτει περὶ τὴν ἀγάπην αὐτὴν καὶ

1. Αʹ Κορ. ιγʹ, 13. 2. Κολοσσ. βʹ, 9. 3. Φιλιππ. δʹ, 7.

πρόσκειται καὶ ὁρᾷ καὶ ἐπείγεται, ᾗ ἔνεστι πρὸς τὰς ἐντολάς· καὶ σπεύδει διὰ πάντων, σὺν χάριτι, εἴπως γίνοιτο κατὰ θεμιτὸν τρόπον πλατυνθῆναι, καὶ εἰδεῖ τελειωθῆναι τὴν θείαν ἀγάπην ἐν ἑαυτῷ· τότε ὁ Θεὸς καὶ ὁ νοῦς γίνεται παραδόξως εἰς Πνεῦμα ἕν· ὅ τε γὰρ Θεὸς κατὰ παραδοχήν, ἐν τῷ νῷ πνευματικῶς, ὅτε νοῦς κατ᾿ ἐπιβολὴν αὖθις ἐν τῷ Θεῷ· καὶ σαφῶς ὁρᾷ τὸ τοῦ Παύλου λέγοντος· ὁ δὲ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ εἰς ἓν Πνεῦμά ἐστι[1]. Τότε ὁ Θεὸς ἔλλαμψις καὶ φῶς καὶ ἔρως γίνεται τῷ νοΐ, καὶ μὲν δὴ ὁ νοῦς ἐνεφραίνεται τῷ Θεῷ σὺν θαύματι ἐπαγαλλόμενος ἐν ἐλλάμψει μιᾷ τριττοῦ φωτός, εἰρηνεύων καὶ ἀναπαυόμενος ἐν Χριστῷ μετ᾿ ἐκπλήξεως ὡς εἰκός.

Περὶ θεωρίας.

λζʹ. Πέντε λόγους, εἴτε λέγει τις λέγειν ἐθέλοι[2], εἴτε νοεῖ, εἴτε μὴν ὁρᾷ νοῦς θεωρητικὸς γενικῶς περιεστῶτας τῷ Ἰησοῦ ἐνανθρωπήσαντι, δόξης, δηλαδή, καὶ ἀγάπης καὶ χάριτος καὶ δὴ καὶ εἰρήνης καὶ ἀναπαύσεως. Δόξης μὲν λόγου, ἐκ τῆς τῶν γεγονότων φαινομένων τε καὶ νοουμένων παραγωγῆς ἐνοπτρίζεται· ὅτι πάντα δι᾿ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν[3]· εἴτε αἰῶνες καὶ τὰ ἐν αἰωνιότητι· τουτέστι πᾶσα ἡ ὑπερουράνιος διακόσμησις καὶ πολλῷ γε μᾶλλον τὰ ἔγχρονα· καὶ τὸ τούτου μεῖζον ὅτι ὁμοφυὴς καὶ σύνθρονός ἐστι τῷ Θεῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι· εἰκὼν ὢν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ[4] καὶ ἀπαύγασμα τῆς δόξης αὐτοῦ[5], πάντα πεφυκότως ἔχων ὅσα ὁ Πατήρ[6]· διὸ ἐν τῷ Πατρὶ αὐτός ἐστι καὶ ὁ Πατὴρ ἐν αὐτῷ[7]. Ἀγάπης δέ, ὅτι ὁ Λόγος σὰρξ ἐξ ἡμῶν ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν[8]. Χάριτος, ἐκ τῆς τοῦ εἰς ἡμᾶς ζωοποιοῦ Πνεύματος χύσεως καὶ δωρεᾶς· ἐκ γὰρ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος[9]. Εἰρήνης, ἧς εὐαγγελιστὴς ἐγένετο τοῖς ἐγγὺς καὶ τοῖς μακράν[10], ποιήσας εἰρήνην[11], καὶ ἀποκαταλλάξας τοῖς ἐπὶ γῆς τὰ ἐν οὐρανοῖς[12]· ὅθεν καὶ ὁ Πατὴρ συνήγειρεν ἡμᾶς καὶ συνεκάθισεν ἑαυτῷ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις[13] ἐν Χριστῷ. Ἀναπαύσεως, ὅτι δι᾿ αὐτοῦ γεγόναμεν ἀναμφηρίστως τοῦ Θεοῦ κληρονόμοι· οὗ οὐ μόνον οὐδὲν κραταιότερον, ἀλλ᾿ οὐδ᾿ ἴσον καθ᾿ ὑπερβολὴν ὑπεράπειρον. Ἐντεῦθεν δῆτα ἐν τῇ ἑνικῇ Τριάδι τρεῖς συνημμένους λόγους εἰς ἑνὸς μυστικοῦ σκοποῦ πέρας ἐξαίσιον θεωρεῖ ποδηγούμενος, ἐξ ἄρα τῶν πέντε εἰρημένων λόγων, ἀληθείᾳ καὶ πνεύματι· καὶ οὕτως ἀγάπῃ καὶ ἐγκρατείᾳ, ἀγρυπνίᾳ, ἀναγνώσει τε καὶ προσευχῇ μετὰ ταπεινοῦ φρονήματος ὑποκειμένου καὶ τῆς ἐμπράκτου δικαιοσύνης, ὅσον ἐφικτόν, καὶ πρὸς θεωρητικὰς ἐμφάσεις Θεοῦ καὶ θείας ἐννοίας κα-

1. Αʹ Κορ. ϛʹ, 17. 2. Αʹ Κορ. ιδʹ, 19. 3. Ἰωάνν. αʹ, 3. 4. Κολοσσ. αʹ, 15. 5. Ἑβρ. αʹ, 3. 6. Ἰωάνν. ιϛʹ, 15. 7. Ἰωάνν. ιδʹ, 10. 8. Ἰωάνν. αʹ, 14. 9. Ἰωάνν. αʹ, 16. 10. Ἐφεσ. βʹ, 17. 11. Ἐφεσ. βʹ, 15. 12. Κολοσσ. αʹ, 20. 13. Ἐφεσ. βʹ, 6.

ταλλήλως χωρεῖ καὶ ζῇ μοναχῶς μετὰ τοῦ Θεοῦ, μηδαμῶς ἐνδιδοὺς τῆς καθηκούσης ἑαυτῷ προσοχῆς καὶ φόβου ἀνήκοντος· καὶ ταύτῃ γε ἀπολαύει τῶν πολλῶν καὶ λίαν λαμπρῶν χαρισμάτων ἀρρήτως τοῦ πνεύματος, ἐν ἀγάπῃ ἁγίᾳ καὶ χαρᾷ καρδιακῇ καὶ εἰρήνῃ ὑπερφυεῖ καὶ τοῖς ἐφ᾽ ἑξῆς ἀληθῶς ἀγαθοῖς, καὶ δὴ ναὸς χρηματίζει Θεοῦ καὶ καινὸς κληρονόμος καὶ καθάπαξ χάριτι θετὸς Θεός.

Εἰς τό, εἶπεν ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ· πληθύνων πλυθυνῶ τὸ σπέρμα σου, καὶ τὰ ἑξῆς[1].

λη΄. Ἔνθεν τοι, ὅταν ἐγὼ πρὸς τὸν Θεάνθρωπον εἰρηνικῷ τῷ ὄμματι τῆς ψυχῆς ἐν τῇ ζωοποιῷ καὶ φωτιστικῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος ἀναβλέψω Κύριον· καὶ γένωμαι τουτωνὶ τῶν περὶ αὐτοῦ πέντε λόγων, οὓς προὔφην, ἀριδήλως ἐκεῖνο μεμνημένος, ὁρῶ θαυμασίως τελεσθὲν τὸ τῷ Ἀβραὰμ πάλαι ποτὲ ὑπισχνούμενον παρὰ τοῦ σαρκωθέντος Λόγου, λέγοντος περιφανῶς· πληθύνων πληθυνῶ τὸ σπέρμα σου ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὡς τὴν ἄμμον τὴν παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης[2]. Ὡς γὰρ ὅτε λέγει, ἐν τῷ σπέρματί σου εὐλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη, ὁ πανίερος Παῦλος ἀνάγει τὴν τοῦ σπέρματος ἔννοιαν ἐν τῷ Ἰησοῦ[3]· οὕτω δήπουθεν εὐλόγως λίαν καὶ τὸ πληθυνθὲν οὕτω σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐστιν, ὑπερπλήρης ὢν μόνος διὰ τὴν ἕνωσιν τῆς θεότητος καί γε τὴν ἐνέργειαν· ἄπειρος μὲν διὰ τὸ μέγεθος, ἀνεξερεύνητος δὲ διὰ τὸ πλῆθος καὶ τῇ γε ἀληθείᾳ πεπληθυσμένος, ᾗ Θεὸς τῶν χαρίτων, ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὡς ἡ ἄμμος ἡ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης· γένος Ἀβραὰμ καὶ ἐξ αὐτοῦ διαρρήδην καταγόμενος. Καὶ οὔτε τὸ ἀκόλουθον ἔχει τοῦτο λέγεσθαι τῷ Θεῷ περὶ τὸν Ἰσμαήλ· οὐ γὰρ τέκνον ἦν ἐλευθέρας[4], καὶ ὅτι ἐν Ἰσαάκ, φησί, κληθήσεταί σοι υἱός[5]· οὔτε μὴν περὶ τοῦ Ἰσραήλ, οὐδὲ γὰρ εἰς τοσοῦτον ἧκον πλήθους, ὅπου γε οὐδ᾽ ἂν ξύμπαντες ἄνθρωποι γῆς, ὅσον ὁ Κύριος καὶ Χριστὸς προσληφθείς, ὡς ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ, τῷ Θεῷ Λόγῳ καὶ τελῶν ἓν πρόσωπον, ἄνθρωπος καὶ Θεός· οὗ καὶ μόνη ἡ εἰρήνη ὅριον ἥκιστα δέχεται[6], οὗ τὰ κρίματα ἄβυσσος[7] καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοί[8]· καὶ τὸ δυνατὸν καὶ σοφὸν καὶ πάντα τὰ περὶ αὐτὸν θεῖα ἀπειράκις ἀπείρως ἄπειρα· ἐν αὐτῷ ἀόρατά τε ἔθνη, τῆς εὐλογίας παρὰ δόξαν ἐπέτυχον καὶ ὁ πληθυσμὸς ὁ τοσοῦτος περιφανῶς ἔσχε τὸ πέρας διὰ τὰ προκείμενα· ἀλλ᾽ οὐδὲ προσῆκον ᾖ, οὔτε μὴν ἀναγκαῖον καὶ ὁπωσοῦν τῷ Θεῷ λαοῦ πληθυσμῶν παρέξειν χάριν ὑπισχνεῖσθαι τῷ Πατριάρχῃ ἐκ σπέρματος. Τὸ γὰρ ἐπὶ τοιούτοις χαίρειν, πάντως ἐθνικὸν καὶ βάναυσον· ἀνδρὸς δὲ φρονοῦντος τὰ ἄριστα καὶ ὁποῖος Ἀβραὰμ καὶ θεοφιλοῦς καὶ ταῦτα τόσον, ὅσον ὁ Πατριάρχης ἐκεῖνος, ἀγαπᾶν καὶ ὅλῃ ψυχῇ προσχαίρειν τῇ περὶ Θεοῦ ἐφικτῇ

1. Γέν. κβ΄, 17.
2. Γέν. κβ΄, 17.
3. Γαλ. γ΄, 16.
4. Γέν. ις΄, 1 κ.ἑ.
5. Ἑβρ. ια΄, 18.
6. Πρβλ. Ἡσ. θ΄, 7.
7. Πρβλ. Ψαλμ. 35,7.
8. Ῥωμ. ια΄, 33.

καὶ γνώσει καὶ θεωρίᾳ· κἂν τούτοις πλεονασμὸν θείων δέχεσθαι νοημάτων καὶ θεωρημάτων τε καὶ ἐλλάμψεων καὶ ἐφαμίλλως θεοπρεπῶς πληθύνεσθαι· οὕτω Μωσῆς ἱκέτης γίνεται ἀξιόλογος, ἵνα γνωστῶς ἴδῃ τὸν Θεὸν ἐμφανισθέντα αὐτῷ[1]· καὶ δὴ ὡς εἶδεν, ὅσον ἰδεῖν δίκαιος ἔδοξε, τοσοῦτον πολὺς γέγονε· καὶ τόσον γνώσεως θείας πλῆθος ἐπῆλθεν αὐτῷ, ὡς μηδὲ εἰπεῖν ἐξεῖναι. Σολομὼν δὲ ὅπως ἐδόθη θεόθεν χῦμα καὶ πλῆθος σοφίας καὶ ἐπιστήμης τῶν ὄντων, ὡς τὴν ἄμμον τὴν παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης[2], καθ᾽ ὃ καὶ πεπληθυσμένος ἦν παρὰ πάντας τοὺς τότε. Εἴτις διενθυμηθείη, εἴσεται, καὶ μάλα ῥᾳδίως, κατὰ τί πληθύνει Θεὸς ἄνθρωπον ἢ σπέρμα ἀνθρώπου κεχαρισμένου αὐτῷ· Θεὸς γὰρ ἥκιστα ἔχει χαίρειν ἐπὶ πλήθει οὕτως ἁπλῶς λαοῦ, χαίρει δὲ ἐπὶ σοφίᾳ καὶ ἐπιστήμῃ ψυχῆς πνευματικῇ καὶ ταῖς ἄλλαις πόρρω τυγχανούσαις ἀριθμοῦ θείαις ἀρεταῖς. Ἃ ξύμπαντα ἔχων ἐκ περιουσίας διετέλει ὁ Κύριος Ἰησοῦς, τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, ἐν ᾧ κατῴκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς[3], τὸ πᾶσαν ὑπερβαῖνον μέτροις ἀπείροις πλήθους περιοχήν· ἐξ οὗ πᾶν ὂν καὶ πλῆθος, μεθ᾽ ὧν καὶ οἱ θησαυροὶ τῆς γνώσεως καὶ τῆς σοφίας οἱ ἐν Χριστῷ ἐναπόκρυφοι[4]· καὶ τοῦτό ἐστι θεοπρεπὴς τῷ ὄντι δωρεὰ καὶ μάλιστα ἔξοχος ἐξόχῳ φίλῳ Θεοῦ τοῦ[5] Ἀβραὰμ δεόντως ὑπεσχημένη. Καὶ βλέπε δὴ πληθυσμὸν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ θεῖον τε καὶ οἷον ἀπέραντον ἐξ ἄρα τῶν πέντε λόγων, ὧν ἔφθην εἰπών· πρῶτον μὲν οὖν ἀπὸ τῆς περὶ αὐτὸν δόξης τά τε τῆς θείας φύσεως αὐχήματα διαφαίνεται αὐτῷ πεφυκότα, ἅτε Θεῷ ὄντι ἀληθινῷ· ἄπειρα μὲν παρὰ τῶν Πατέρων θεολογούμενα διὰ τὸ μέγεθος, ἀνεξερεύνητα δὲ διὰ τὸ πλῆθος· ἔπει τὰ σχετικὰ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα υἱότητος καὶ τὰ πρὸς τοῦτον τῆς ὁμοουσιότητος γνήσια, τὰ τῆς συναφείας τοῦ Πνεύματος καὶ ἡ χύσις τῶν δωρεῶν μετεχομένων ὑπὸ μυριάδων ἀνθρώπων, εἰ τύχοι καὶ ὑφ᾽ ὅλης τῆς οἰκουμένης, καὶ μὴ μειουμένων· ἔτι τε τὰ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας, ὅσα μεταξύ, ἄφατά τε καὶ ὑπὲρ ἀριθμόν. Ἃ πάντα, ἵνα συνελὼν εἴπω, τὰ ἐκ τῆς δόξης αὐτοῦ ἰόντα, τὰ ἐξ ἀγάπης ἐκ χάριτος, ἐξ εἰρήνης καὶ ἐξ ἀναπαύσεως ἡμῶν, εἴτις, ὅσον ἐφικτόν, ἀποβλέπει καὶ ὑπὲρ τὸ πλῆθος τῶν ἄστρων τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὑπὲρ ἀριθμὸν ψάμμου τῆς παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης ἐστὶ κεκρυμμένος πληθυνθῆναι τὸν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ· καὶ ἐφαμίλλως ὑμνήσει, δοξάζων ἡλίκην οἵαν ἐπαγγελίαν ὑπέρθετον, θαυμαστήν τε καὶ μυστικὴν καὶ Θεοῦ μόνου πηγῆς χαρίτων ἀξίαν, πρὸς ὑπὲρ πάντας ἐκλελεγμένον φίλον πιστότατον τελεσθεῖσαν, εἰς κοινὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὑπερβάλλουσαν εὐδαιμονίαν καὶ μάλιστα τῶν πιστῶν. Δόξα τῷ οὕτως εὐδοκήσαντι γενέσθαι τοῦ πληθυσμοῦ· ἀμήν.

1. Ἔξ. λγ΄, 13 κ.ἑ.
2. Γ΄ Βασ. β΄, 35.
3. Κολοσσ. β΄, 9.
4. Κολοσσ. β΄, 3.
5. Γραπτέον τῷ.

Εἰς τό, αἴνει ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον[1].

λθ'. Αἴνει ἡ ἐμὴ ψυχὴ τὸν Κύριον, ἐκ τῶν οὐρανῶν τοῦ οὐρανοῦ, φῶς τὴν οὐσίαν ἔχοντος· αἴνει αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις[2], ἐν πᾶσι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ καὶ ταῖς δυνάμεσιν αὐτῶν· σφόδρα αἰνετὴ ἥ τε δύναμις αὐτοῦ καὶ σοφία· καὶ εὐλογημένον τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ. Αἴνει τὸν Κύριον ἐκ τῶν ὑπεράνω τοῦ στερεώματος ὑδάτων καὶ τοῦ ὑπὲρ αὐτὰ φωτός· ἐκ τοῦ στερεώματος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ τάξεως καὶ περιδινήσεως τῆς θαυμαστῆς· ἐκ τοῦ πᾶν αἴθοντος αἰθέρος· ἐκ τῆς τοῦ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἄστρων ἐκ τῆς[3] δόξης καὶ τῆς καλλονῆς καὶ τῆς διαφορᾶς αὐτῶν καὶ θέσεως καὶ κινήσεως καὶ τῆς ἄνευ ὕλης πυρώδους στάσεως καὶ ὑπάρξεως, τὸ πάνυ γε φρικωδέστατον· ἐκ τοῦ τῆς ἡμέρας φωτὸς καὶ τῆς κατὰ παράτασιν ἀλλοιώσεως αὐτῆς, δι' ἧς πανσόφως τὰ ἐν κόσμῳ ἰσονομεῖ. Αἴνει ψυχὴ τὸν Κύριον ἐκ τῆς ἐναντιοπλόκου τῶν ἀσυμβλήτων μεγίστων τεττάρων στοιχείων τοῦ παντὸς θαυμαστῆς εἰρήνης καὶ εὐσταθείας, ὕδατος, πυρὸς καὶ ἀέρος καὶ γῆς. Ἐκ τῆς τοσαύτης φορᾶς καὶ διαφορᾶς τῶν πετεινῶν καὶ προνοίας τῆς κατ' αὐτὰ καὶ ζωῆς καὶ ἀγωγῆς. Ἐκ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς δεσποτείας τοῦ κράτους αὐτῆς, χαλινουμένης ψάμμῳ σαθροτάτῳ ἐρύματι, καὶ ἐκ πάντων ἑρπόντων ἐν αὐτῇ ἀπείρων ὄντων ἐν μυρίαις διαφοραῖς ἰδεῶν καὶ ὄγκων καὶ ποιοτήτων καὶ ἀγωγῆς καὶ ἠθῶν, ἢ προσεθισμῶν καὶ δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν. Αἴνει δ' αὖθις εἰρηνικῶς καὶ ἐκπληκτικῶς τὸν Κύριον ἐκ τῆς παντοίας καὶ ταχείας θαλάττης συγκομιδῆς τῶν εἰς ἀναγκαίαν τοῦ ἀνθρώπου τελούντων ζωήν. Αἴνει χαίρουσα τὸν Κύριον ἐκ τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ζῴων κινουμένων ἢ καὶ ἑρπόντων ἀναριθμήτων κατὰ διαφορὰς ποικίλας τε καὶ πολλάς. Ναὶ μὴν καὶ ἐκ τῶν δένδρων τῶν ἀναφυομένων ἐξ αὐτῶν, καρπίμων καὶ ἀκάρπων, εἰς ἀνεικάστους δρωμένων διαφοράς, καὶ τὸ παράδοξον, καὶ αὐτῶν τῶν ὁμογενῶν. Καὶ δὴ ἐξ ἄρα τῶν βοτανῶν τῶν σικυωδῶν, τῶν σιτηρῶν, τῶν χεδρωπῶν, τῶν εἰς εὐοσμίαν, εἰς θέρμην, εἰς ψῦξιν, εἰς ὑγρασίαν, εἰς ξηρότητα, συμβαλλομένων, τῶν διαφερόντων κατὰ διαφόρους παμπόλλους λόγους ὑπὲρ λόγον ὑπερβαλλόντως· καὶ ἐκ τῶν ὑδάτων τῶν πολυσχιδῶν καὶ ποικίλων, τῶν τε ὄμβρων καὶ νιφετῶν καὶ χαλάζης, βροντῶν τε καὶ ἀστραπῶν. Ἐκ τούτων τοίνυν καὶ τῶν τοιούτων αἴνει ἡ ψυχή μου καὶ εὐλόγει τὸν Κύριον, διὰ τὴν ἀδιανόητον αὐτοῦ δύναμιν καὶ σοφίαν ἄφατον καὶ δόξαν ἀδιεξίτητον[4] καὶ μάλισθ' ὅτε παρὰ τοῦ τοιοῦδε Δημιουργοῦ πάντα τὰ φαινόμενα διά σε γεγόνασιν ἐξ ἀγάπης ἀφράστου, ἣν ἔχει πρὸς σέ, ὡς ἂν ἐν τοῖσδε λαμπροῖς τε καὶ περιδόξοις ζῇς οἰκείως καὶ λογικῶς καὶ δόξαν καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν ἐνοπτρίζῃ τοῦ ποιητοῦ σου, καὶ τοῦ ὅσον ἐραστοῦ, τοῦ καὶ τὸν Μονογενῆ αὐτοῦ δόντος ὑπὲρ ἡμῶν[5], καινοτρόπως ἐνανθρωπήσαντος, ὑπὲρ νοῦν θαυμάσιον.

1. Ψαλμ. 145,1. 2. Ψαλμ. 145,1 κ.ἑ. 3. Περιττὸν τὸ ἐκ τῆς.
4. Ἴσως ἀδιέξιτον ἢ ἀδιεξήγητον. 3. Ἰωάνν. γ', 16.

Περὶ θεωρίας.

μ'. Τί ἐνεθυμήθη, καὶ οὕτω χρὴ φάναι, ἡ ὑπερδύναμος δυναστεία τοῦ κράτους σου, ὑπερούσιος[1] Δέσποτα; καὶ τί ἐβουλήθης, εἰ ταύτῃ γέ τοι εἰπεῖν δεῖ, ὑπέρσοφε Βασιλεῦ; τί τε ἠθέλησας εὐδοκίᾳ ἀδιανοήτῳ, ὑπεράγαθε Θεέ, καὶ τί πεποίηκας ἐξ ἀγάπης ἀπείρου, Παντοκράτορ Κύριε, ἐν ἀνεκφράστῳ προνοίᾳ τῆς περὶ ἡμᾶς σου ἀγαθότητος ὑπερένδοξε; Δόξα τῇ ἀπείρῳ σου ἀγαθότητι, ἣν ὑπὲρ ἡμῶν προνοητικῶς ἐπεδείξω μετὰ σοφίας καὶ δυνάμεως ἀπεριλήπτου κατάλληλῃ ἀόριστον, ὃ ἐν πᾶσι παντάπασιν ἀνέκβατος· εἴποιμι δ' ἂν γιγνομένως καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ ὁσίου Δαβίδ· ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε· σφόδρα ἐβαθύνθησαν οἱ διαλογισμοί σου[2]. Ὁρῶ γὰρ οὖν νοερῶς ἐν ἀληθείᾳ ἐφαμίλλως ἐν Πνεύματι, καὶ ἰδοὺ πλήρης δόξης ὁ οἶκος Κυρίου[3]· καὶ μὴν γε τῷ τρόπῳ τούτῳ ὁρῶν κατὰ τὸ εἰκὸς κἀμὲ ἐν ἄρα τῷ τῆς δόξης οἴκῳ Κυρίου ὑπερπλήρη δόξης καὶ χάριτος ἐν ἀρρήτῳ ἀναπαύσει καὶ ἀφράστῳ εἰρήνῃ καὶ αἰωνίῳ γέ τοι ὁρῶ· καὶ οὐκ ἀπεικότως ὑπερεκπλήσσομαι πάντως καὶ βέβλημαι ἀγάπης κέντροις θείας καὶ τέτρωμαι καὶ μὲν δὴ καίομαι ζέσει ἐρωτικῇ, ἐν χαρᾷ πνευματικῇ, εὐφροσύνῃ τε ὑπερκοσμίῳ καὶ ἀγαλλιάματι· φωτός τε ἱεροῦ, κατὰ θείαν δωρεάν, καρδιόθεν πεπλήρωμαι, ἐν Πνεύματι λαμπαδίῳ, εἴ γε θέμις οὕτως εἰπεῖν, ἀσβέστῳ. Καὶ οὕτως εἰς τοὺς λόγους τῶν ὄντων εἰσάγομαι κατὰ τοὺς πάντας λόγους τῶν πάντων συνημμένους εἰς ἕνα μυστικὸν λόγον, καὶ τὰ τῶν Γραφῶν πάντα εἰς ἐκεῖνον τὸν λόγον ὁρῶ καταλήγοντα· καὶ πολλ' ἄττα μυστήριά μοι ἀποκαλύπτονται ἐν τῷ ἑνὶ ἐκείνῳ ἀναγόμενα, καὶ δι' ἑνὸς ἐκείνου φαινόμενα τοῖς ὁρῶσιν ἐν ἀληθείᾳ καὶ πνεύματι. Ἐκεῖνος ὁ λόγος ἡ μεγάλη βουλή ἐστι τοῦ Θεοῦ καὶ πρὸς ἣν ὁ Δαβὶδ ἰδών, ἔψαλλεν· ἡ βουλὴ τοῦ Κυρίου εἰς τὸν αἰῶνα μένει, λογισμοὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ εἰς γενεὰν καὶ γενεάν[4]· τὴν γὰρ βουλὴν τοῦ Κυρίου οὐδεὶς διασκεδάσει[5]· οὐκ ἐκ μαθήσεως ἢ ὁρᾶται ἢ μεταδίδοται ἡ βουλὴ αὕτη, ἀλλ' ἐκ χάριτος πνευματικῆς ἐνυποστάτου, ἐν ἀληθείᾳ φωτιζούσης τὸν νοῦν καὶ παρασκευαζούσης ὁρᾶν ὑπερκόσμια. Τίς γινώσκει τὸ κράτος τῆς ὀργῆς σου, Κύριε, καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου σου τὸν θυμόν σου ἐξαριθμήσασθαι[6]; ἔφη ἡ θεία Γραφή· ἡ μέντοι γε ἐν ἐμοὶ σοφία πνευματική φησι· τίς γινώσκει τὸ κράτος τῆς ἀγάπης σου καὶ ἀπὸ τῶν ἐνεργημάτων σου δυνηθῇ τὸν ἔρωτά σου ἐξαριθμήσασθαι; Θαυμάσια τὰ ἔργα τῆς ἀγάπης σου, Κύριε· ἡ ψυχή μου γινώσκει σφόδρα· ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσις[7] τοῦ ἔρωτός σου· τίς δύναται πρὸς αὐτὴν ἀτενίσαι ὁλικῶς; οὐχ ὑπερβάλλει μόνον τῇ ποιότητι ἐκτεταμένη εἰς ἀπειράκις ἄπειρον, ἀλλ' ἤδη καὶ τῇ ποικιλίᾳ ἄφατος πρόεισιν ἐντεῦθεν κἀκεῖθεν μετ' ἀορίστου σοφίας καὶ δυνάμεως καταλλήλου, ὦ ἄρρητε Κύριε; τὴν φύσιν μονάς, τήν τε δύναμιν καὶ ἐνέργειαν· τριὰς ταῖς

1. Γραπτέον ὑπερούσιε. 2. Ψαλμ. 91,6. 3. Ἡσ. ς', 1. 4. Ψαλμ. 32,11.
5. Ἡσ. ιδ', 26-27. 6. Ψαλμ. 89,11. 7. Πρβλ. Ψαλμ. 138,6.

ὑποστάσεσι καὶ ταῖς προσωπικαῖς ἰδιότησιν. Εὐλογημένος εἶ ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ [1] ἐν τῷ προσώπῳ ἡμῶν Χριστοῦ Ἰησοῦ· ἐν ᾧ καὶ συνήγειρας καὶ συνεκάθισας ἡμᾶς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις [2] ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου εἴτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, εἴτε ἐν τῷ μέλλοντι [3], συγκληρονόμους ἡμᾶς αὐτῷ ἀπεργασάμενος [4] καὶ ὅλῳ κληρονόμους σοῦ τῆς Τριάδος τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, πάντα ἡμῖν δεδωκὼς ἐπ᾽ ἐξουσίας τὰ ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς θαυμαστῶς, αὖθις Χριστῷ Ἰησοῦ, δι᾽ οὗ καὶ ἐδικαιώθημεν καὶ λόγῳ πεφυκότι καὶ χάριτι οἵ γε γηγενεῖς· ὢ τοῦ τῆς θείας ἀγάπης καὶ ἔρωτος θαυμαστοῦ ὑπερβάλλοντος, σοῦ τοῦ Θεοῦ τῆς Τριάδος καὶ Θεοῦ Λόγου δωρεᾶς μετέχομεν γιγνομένως. Δεδοξασμένος τῷ ὄντι σὺ Κύριε, ὁ οὕτω δόξης τῆς πεφυκυίας σοι μεταδοὺς ἡμῖν ὑπὲρ ἔννοιαν· ὄντως ἄφραστος εἶ σὺ καὶ ἃ ποιεῖς ἀπερινόητα καί γε ὁ περὶ ἡμᾶς σου ἔρως καθ᾽ ὑπερβολὴν ἀνέκφαντος.

μα'. Μακάριος ἀνήρ, οὗ ἡ νοερὰ αἴσθησις ἐξ ἡσυχίας ἐλλογίμου ἀνέθηλε, καὶ οἷον εἰπεῖν εἰς ἑαυτὴν ἐπανῆλθε καὶ ζῇ τῇ ἐπιπνοίᾳ καὶ ῥοπῇ τοῦ Πνεύματος. Αὕτη ὑγιοῦς μὲν διὰ χάριτος διανοίας ἐστὶ καρπὸς τὰς διαθέσεις τῆς ψυχῆς ἀνορθοῦσα, συνεγείρουσα δὲ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ῥᾷστ᾽ ἀλλοιοῦσα, πρὸς τὰ θεῖα τῆς διανοίας διιπταμένης. Αὕτη εἰς ἑαυτὴν γενέσθαι χωρὶς ἡσυχίας ἐπιστημονικῆς καὶ νοὸς καθαρότητος ἐν χάριτι ἀδυνατώτερον ὄντως, ἢ δι᾽ ἀέρος νήχεσθαι ἄνθρωπον· μετ᾽ αὐτῆς μεμνῆσθαι Θεοῦ καὶ Θεὸν θεωρεῖν καὶ ἀνύσιμον καὶ ὀνήσιμον· ταύτης γε πλήν, ὡς ἄν τις λήθη Θεοῦ, ἡ Θεοῦ μνήμη ἐστιν ἀγνωσία τε καὶ ἀβλεψία Θεοῦ μᾶλλον, ἢ θεωρία καὶ γνῶσις αὐτοῦ. Ὁ ἐκ τῆς χάριτος ταύτην τὴν θείαν εὑρηκὼς αἴσθησιν, εὗρεν, εἴποι τις ἄν, τὸν Θεόν· οὐ δεῖται λόγων, ἱστάμενος παρὰ Θεῷ καὶ λειτουργεῖν ᾑρημένος· σιωπὴν ἀσπάζεται, μᾶλλον δέ τοι καὶ ἄκων σιωπᾷ· πνεῦμα θεῖον οἰκεῖ ἐν αὐτῷ· ἀγάπη, εἰρήνη καὶ χαρὰ πνευματικὴ ἀνατέλλει ἐξ αὐτοῦ· ζωὴν ζῇ ἀλλοίαν τῆς κατ᾽ ἔθος καὶ κοινῆς ζωῆς· εὐφραίνεται ἐπὶ τῷ Θεῷ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὁρῶσι φῶς νοερόν, οἵ γε νοεροί· πῦρ φέρει ἡ καρδία αὐτοῦ· ἁπλότης καὶ ἀτρεψία, ἀπειρία καὶ ἀοριστία, ἀναρχότης καὶ ἀιδιότης μετ᾽ ἐκπλήξεως συνύεισιν [5] αὐτῷ· συνεχῆ δάκρυα βρύουσιν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ· οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ ἐκ τῆς καρδίας πηγὴ ὕδατος ζῶντος πνευματικοῦ· τοῖς νοητοῖς ἑνιαίως ἑνοῦται ὁλικῶς καὶ τῇ τοῦ ἑνὸς λαμπηδόνι περιαυγάζεται καὶ τρυφᾷ τρυφὴν ὑπερκόσμιον καὶ ἐνθουσιᾷ καὶ γάννυται θαυμάζων καὶ ἐξιστάμενος ἐντρέφει τῇ περὶ Θεοῦ. Ὁ γευσάμενος συνήσει καὶ ὑμνήσει καὶ μάλα εἰκότως, Θεόν, ὑπερούσιον, ὕψιστον, ἀνείδεον, ἄποιον, ἀπήλικον, ἄποσον, ἁπλοῦν, ἀσχημάτιστον, ἄπειρον, ἀόριστον, ἀπερίληπτον, ἀναφῆ, ἀόρατον, ἄφραστον, ἀνερμήνευτον, ἄναρχον, ἀίδιον, ἄκτιστον, ἄφθαρτον, ἀκατανόητον,

1. Ἐφεσ. α', 3. 2. Ἐφεσ. β', 6. 3. Ἐφεσ. β', 21.
4. Ῥωμ. η', 17. 5. Ἴσως συνίασιν ἢ σύνεισιν.

ἀνεξιχνίαστον, ὑπερούσιον, ὑπερδύναμον, ὑπεράγαθον καὶ ὑπέρκαλον. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ ὁ αἶνος εἰς τοὺς αἰῶνας.

Περὶ θείου φωτισμοῦ.

μβ'. Τοῖς ἐνδεέσι, Κύριε, φρενῶν καλῶν, σοφία, ἔλθετε φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, εἴρηκας, καὶ πίετε οἶνον, ὃν κεκέρακα ὑμῖν. [1] Καὶ δή, πιστεύσας τῇ ἀφάτῳ σου φιλανθρωπίᾳ, ἥκω, Κύριε, ἐνδεὴς φρενῶν, ἅτε ἁμαρτάνων οἷς πράττω, ἀληθῶς ὤν. Δέομαί σου, δέομαι λοιπόν, πάρασχέ μοι δωρεάν, οἰκτίρμον, τροφὴν πνευματικὴν καὶ πόμα τὸ πνεῦμα σου, ὃ πνεῦμα ἀναμφιλέκτως ἐστι καὶ φῶς· ἐντεῦθεν καὶ γὰρ οἱ σοί φασιν, ὡς οἱ φοροῦντες πνεῦμα, φῶς φοροῦσι· τοῦ δὲ φωτὸς ἀφράστως φαίνοντος ὑπερφυῶς ἐν ἐμοὶ εἴσομαι τῷ ὄντι· ὅτι σὺ εἶ μετ᾽ ἐμοῦ εἰς ἔνδυμα ἐμόν, εἰς ἐμὴν ἁγίαν καὶ μακαρίαν ζωήν. Οἱ γὰρ τὸ φῶς φοροῦντες αὖθις κατὰ τοὺς σούς, Χριστέ, εἰσὶν ἐνδεδυμένοι σέ [2], τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς [3] τὴν ἀληθῆ ζωὴν καὶ ἀκήρατον. Οἱ δὲ τοιοῦτοι πάλιν, κατὰ τοὺς Ἁγίους σου, καὶ τὸν Πατέρα ἐνδέδυνται· καὶ οὕτως οἶκοι καὶ καταγώγια καὶ ναοὶ περιφανῶς τελοῦσι τῆς τρισσοφαοῦς θεότητος τῆς ὑπερυμνήτου, ἐξιστάμενοι τῶν ὁρωμένων καὶ καταπαύονται [4] ἀπὸ τῶν νοουμένων καὶ ἀναπαυόμενοι ἐν σοὶ τῇ ὑπερθέῳ θεότητι πνευματικῶς.

Πόθεν ὁ θεῖος ἔρως ἐγγίνεται τῇ ψυχῇ.

μγ'. Ὁ θεῖος ἔρως δι᾽ ἐντολῶν καὶ θείων δογμάτων καὶ τῆς ἐν καρδίᾳ τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος πνευματικῆς ἀναζωπυρήσεως ἐν ψυχῇ συνίστασθαι πέφυκε καὶ διαπύρως πυρσεύεται. Οὗτος ψυχή τίς ἐστιν οἱονεὶ τῆς καθαρᾶς καὶ ἀιδίου καὶ ἀειβλύτου θείας προσευχῆς καὶ κίνησις καὶ ἐνέργεια, ἑνισμός τε καὶ σύνοψις, ἔκστασίς τε καὶ ὅρασις καὶ ἱερὰ τῷ ὄντι ἀπόλαυσις ἐξ ἐλλάμψεως· καὶ ὁδὸς ἀπλανὴς τῆς πρὸς Θεοῦ τελείας καὶ ὑπερφυοῦς ἑνώσεως καὶ ἀφορμὴ ἀναμφήριστος τοῦ ἐνυποστάτου νοεροῦ ὑπὲρ φύσιν, ὡς οἱ Πατέρες παραγγέλλουσιν, φωτισμοῦ, τοῦ τῆς θεώσεως δώρου, τοῦ ἀρραβῶνος τῆς μελλούσης τῶν ἁγίων κληρονομίας, τοῦ ἐνεχύρου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ὑπερουρανίου τῆς ὑπερκοσμίου ἀγαλλιάσεως ἐνδύματος, τῆς υἱοθεσίας ἱερᾶς σφραγῖδος, συνελόντα εἴγε χρὴ φάναι, τῆς συμμόρφους ἀποδεικνύσης Χριστοῦ [5] λαμπρότητος τοὺς μετέχοντας καὶ συμμετόχους ἀρρήτου τῆς ἑαυτοῦ θεώσεως· ὡς καὶ ἀδελφοὺς αὐτοῦ καὶ κληρονόμους Θεοῦ καὶ αὐτῷ συγκληρονόμους καὶ εἰρήσεται καὶ εἶναι τὸ πάνυ θαυμάσιον. Δι᾽ ὅπερ δῆτα μακάριος ὁ διὰ σπουδῆς καθηκούσης τῶν εἰρημένων κτητὸν σχὼν τὸν τοῦ Θεοῦ ἄφατον ἔρωτα καὶ τῇ

1. Παροιμ. θ', 4-5. 2. Γαλ. γ', 27. 3. Ἑβρ. α', 3.
4. Γραπτέον καταπαύοντες. 5. Πρβλ. Ῥωμ. η', 29, Φιλιππ. γ', 21.

ἁγίᾳ προσκείμενος προσευχῇ ἐν ἄρα ἡσύχῳ διαγωγῇ μετ᾽ αὐτοῦ, κεκολλημένος γὰρ ἔσται ἀληθῶς τῷ Θεῷ καὶ ἠλλοιωμένος τὴν θεοποιὸν καὶ ὑπὲρ νοῦν ἀλλοίωσιν, χαρὰν τὰ ὑπὲρ Χριστοῦ παθήματα λογιζόμενος[1] καὶ σφόδρα θέλων ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ[2]· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν[3].

Ἔτι περὶ θείου ἔρωτος.

μδ'. Πάσης θεωρίας, κἂν χερουβικῆς εἴπῃς, ὁ Θεὸς ἀπειράκις ἀπείρως ὑπερεξῄρηται πεφυκότως. Ὁ μέντοι γε ἐξ ἄρ᾽ ἀπείρου ἀγαθότητος ἔρως αὐτοῦ, ὁπωσδήποτε θεωρεῖται· καθ᾽ ὃν προῆκε, δῆλον δ᾽ ὅτι ἐρωτικῶς, νοεῖται δήπου κτιστά, καὶ ἃ φαίνεται, διὰ τὰ νοούμενα πάντως ταυτὶ τῶν κτισμάτων γεγενημένα· δι᾽ ὃ καὶ πρωτοφανῶς ὁ θεῖος ἔρως ἐκκεχυμένος ἐκφαίνεται εἰς τὰ νοητά, εἰς Ἀγγέλους δηλαδὴ καὶ ψυχάς, ὡς Θεοῦ προσεχέστερά τε καὶ οἰκειότερα. Ἴδιον γὰρ θεότητος αἱ φύσεις μᾶλλον αἱ νοεραί[4], δι᾽ ἃς καὶ τἆλλ᾽ ἕτερα περιφανῶς, ὁ Θεὸς ποιεῖ ἀγαπητικῶς καὶ μετὰ ἀνηκούσης, ὡσπερεὶ φάναι, μεγαλοψυχίας, ἢ μεγαλονοίας εἰπεῖν οἰκειότερον. Ὅθεν δῆθεν ἔνεστι καὶ λίαν λαμπρῶς θεωροῦσι τὸν ἔρωτα ἀμηγέπη τοῦ παντάπασι καθ᾽ ἑαυτὸν ἀοράτου θεάσασθαι, δι᾽ ἄρα δηλαδὴ τῶν φαινομένων ὡς ἄν τινων Ἔδεων τὸν νοητόν τε καὶ ὑπερκόσμιον.

Μεταξὺ γὰρ τοῦ ἐραστοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἐρωμένου ἀνθρώπου πολλ᾽ ἄττα γεγονότα προκύπτει διαπρυσίως τὸν θεῖον κηρύσσοντα καὶ πολλαχόθεν ἔρωτα, κατὰ τὸ εἰκός, καὶ μάλισθ᾽ ὅτε ἐν καρδίᾳ πεφωτισμένῃ ὁ νοῦς στάσιν ἕξῃ καὶ ὅρασιν πνευματικῶς ἐνεργούμενος καὶ ἐξ ἑπομένως πυρσευόμενος ὁπηνίκα δέξηται ἡ ψυχὴ χάριτι πνευματικῆς ζωῆς καρδιακῶς ἀρραβῶνα ἐν εὐαισθήτῳ δὴ νοερᾷ ἐνεργείᾳ τότε καὶ γάρ· ἅτε θείως πεφωτισμένα καὶ ὑπερφυῶς ἄρχεται ἀπλανῶς καὶ σφόδρα ἀσφαλῶς τὰ οἷον ἕδνα τοῦ ἐραστοῦ θεωρεῖν καὶ μεμνῆσθαι τοῦδε ἐντεῦθεν ἐφαμίλλως ἐφέλκεται καὶ διηνεκῶς ὡς οἷον τε ταῦτα ἐφίεται ἀναπολεῖν. Ἔνθεν τοι τηνικάδε τὸ πρόσωπον ἀκολούθως τοῦ ἐραστοῦ εὐδαιμόνως φαντάζεται καὶ ἐξ ἐκτιμέτρου ἐκπλήσσεται καὶ καθωσπερεὶ πάρετος γιγνομένη τὸν τοῦ Θεοῦ ἔρωτα καὶ παντὸς οὑτινοσοῦν αἴσθησιν ἢ νόησιν κατόπιν ἑῶσα ἑαυτοῖς ὅλως καὶ διαπορεῖται καὶ τίς γενέσθαι οὐκ ἔχει τῷ τῆς θεωρίας ὑπερβάλλοντι. Καὶ οὕτω τοιαῦτα ἀγομένη γάννυταί τε καὶ σκιρτᾷ καὶ χαίρει καὶ πιάναι ἱστᾷ, κἀντεῦθεν ἀνέρχεταί πως καὶ αὐτὴ γιγνομένη τοῦ Θεοῦ ἀγαπᾷν καὶ πρὸς καῦσιν ἐρωτικὴν εὐτυχῶς καταντᾷ, ἐμφορουμένη μυστηρίων Θεοῦ καὶ ἐνεργουμένη ἐν πυρὶ καρδιακῷ τῷ Παναγίῳ καὶ Ζωοποιῷ Πνεύματι. Καὶ ταῦτα δῆτα ἱερός τις ἐράσμιος κύκλος καὶ διαφερόντως ἡδὺς μετὰ θαύματος ἐνεργεῖσθαι γίνεται ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ ἐκ τῆς τῶν γεγονότων ἐμφανείας θεϊκοῦ ἔρωτος δι᾽ οὗ περιφανῶς φαίνεται ἐραστὴς ἡμῶν ὁ Θεὸς εἰς Θεοῦ ἔρωτας αὖθις ἡμᾶς ἀνιέναι· καθ᾽ οὓς καθίσταται ἡμῖν ἐρώμενος

1. Πρβλ. Κολοσσ. α', 24. 2. Πρβλ. Ψαλμ. 111,1. 3. Ῥωμ. ις', 27.
4. Οὕτω γραπτέον μᾶλλον καὶ οὐχὶ νοσηραί.

ὁ Θεὸς καὶ ἀπὸ Θεοῦ λοιπὸν ἀρχομένου εἰς Θεὸν καταλήγειν· ὅτε δῆτα καὶ θείας ὁμοιώσεως εἰκονικῶς ἐφικνούμεθα τῇ τῆς θείας ἐρωτοληψίας γλυκυθυμίᾳ καὶ ἀπολαύσει, ἀγαθοὶ μετὰ σοφίας, ἤτοι πρακτικοὶ μετὰ θεωρίας ἀποτελούμενοι, Θεῷ ἐρώμενοι καὶ ἐρῶντες Θεοῦ καὶ τὰ τῆς θείας καὶ ζωοποιοῦ ἑνώσεως μυστήρια καὶ ἐκστάσεως καὶ τὰ τοῦ τῆς γνώσεως παμφανοῦς φωτὸς συλλήβδην φάναι μακάρια πάσχοντες πάθη ἐν Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

Περὶ τοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ φόβου.

με'. Οἱ εἰς ἀγάπας Θεοῦ καὶ μυστικῶν ἐρώτων πνευματικὰς ἀναπαύσεις αἰρόμενοι καὶ τουτουὶ τοῦ θείου κρατῆρος εὐαισθήτως γενόμενοι καὶ ἐφαμίλλως ἀφράστως ἡδόμενοι καὶ γαννύμενοι, ἅτε βάθη κατοπτεύοντες μυστηρίων ὑπερκοσμίων καὶ τρυφῶντες ἀλάλητα καὶ ἀναπαυόμενοι ἐν εἰρήνῃ βαθείᾳ, ἔτι φοβεῖσθε καί, προσέχοντες τῷ Θεῷ, προσεύχεσθε ταπεινούμενοι τρόπῳ παντί, τοῦ θειοτάτου Δαβὶδ ἀναφανδὸν βοῶντος πρὸς τὸν Θεὸν ἀκούοντες· σὺ ἀγαλλίαμά μου, λύτρωσαί με ἀπὸ τῶν κυκλωσάντων με[1]· καὶ διδάσκοντος μεγαλοφυῶς, μᾶλλον μὲν οὖν πνευματοφορήτως· δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ[2]· καὶ ὁρῶντες Παῦλον σκεῦος τὸ τῆς ἐκλογῆς[3], εἰς τρίτον οὐρανὸν ἁρπαγέντα καὶ εἰς τὸν παράδεισον ἱερὸν εἰσδεδυκότα καὶ ἀκούσαντα ἄρρητα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι[4], εἶτα, μετὰ τοιαῦτα ἡλίκα, φοβούμενον μήπως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένηται[5]. Καὶ εἰ, οἱ ἀγαπῶντες τὸν Κύριον, μισεῖτε πονηρά[6], λέγειν τὸν θεῖον τῆς οἰκουμένης διδάσκαλον Δαβίδ, τοῦτ᾽ αὐτὸ ἄντικρυς ὑποτίθεται, τό, τοὺς ἀγαπῶντας δηλαδὴ τὸν Κύριον φοβεῖσθε. Ἐπί γε συνεώρα καὶ μετὰ τὴν εἰς τὸν Θεὸν ἀγάπην ἀντιφιλονικεῖν πειρωμένην τὴν πονηρίαν καὶ οἷον συμπλέκεσθαι τῇ ψυχῇ μάλα εἰκότως καὶ πρὸς τρόπου τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Κύριον καὶ εἰς τοῦτο καταστάσεως ἥκουσιν, ἔτι προσέχουσι τὴν πονηρίαν μισεῖν παραγγέλλει· εἰ δὲ μισεῖν χρὴ διδάσκεσθε, ἆρ᾽ ἔτι φοβεῖσθαι χρὴ ταύτην· εἰ γὰρ μὴ φοβητέα καὶ ἄλλως ἦν, οὐκ ἂν ὁ Προφήτης παρήγγειλεν ἐπιτάττων τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Χριστὸν μισεῖν αὐτήν.

Εἰ γὰρ δὴ καὶ ὑψηλὴ καὶ θεοειδὴς καὶ τῷ ὄντι κεχαριτωμένη κατάστασίς ἐστι τοῦ εὐφραίνεσθαι καὶ ἀγαλλιᾶσθαι ἐπὶ τῷ Θεῷ, ὑπερφυᾶ θεωροῦντες μυστήρια· ἀλλ᾽ ἥ γε ψυχὴ ἡμῶν πέφυκε τρεπτὴ καὶ ἥκιστα τῆς γεώδους ὕλης καὶ τοῦ αὐτὴν βρύοντος σώματος ἄπεστιν, ἵνα τάχα καὶ πρὸς ὀλίγον περιδεὴς ἦν ἐν τῇ πάλῃ τῇ πρὸς ἀεὶ νεύσει· ἀλλὰ ταύτῃ συνέζευκται θαυμαστῶς καὶ οἷον συμπνεῖ ἑκοῦσα ἄκουσα καὶ συμπάσχει καὶ ἔν τισιν ἐκ τοῦ πεφυκότος συνηλλοίωται ὡς ἄν τις εἰπεῖν οὐκ ἂν ἕξῃ ἐξουσίαν· καὶ αὐτῇ ἀνένδοτος ἀντικείμενος, καὶ δὴ λαβὰς προστακτικὰς

1. Ψαλμ. 31,7. 2. Ψαλμ. 2,11. 3 Πράξ. θ', 15. 4. Β' Κορ. ιβ', 2-4.
5. Α' Κορ. θ', 27. 6. Ψαλμ. 96,10.

πολλαχόθεν πρὸς ὄλισθον· καὶ ἀγωνίας καὶ προσευχῆς δεῖ ἐξ ἄρα γιγνομένου τοῦ φόβου· οὗ πόσον δεῖται ψυχὴ πρὸς Θεοῦ ἀνατεινομένη καὶ τρόμου πόσου· καὶ οἵας τῆς προσοχῆς τε καὶ προσευχῆς τοῖς εὐγνωμονέστερον διακειμένοις παρίειμι τῶν ἀκροατῶν σκοπεῖν τε καὶ διακρίνειν καὶ ταῦτα θεωροῦσα δήποθεν διὰ φωτιστικῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος καὶ τὰ τῆς θείας ἀγάπης ἐφαμίλλως πάσχουσα.

Εἰ φόβον εἰκότα ὁ Ἀδὰμ εἶχεν ἐν τῇ τοσαύτῃ ὑπερβολῇ τῆς θεομιμήτου καὶ προφητικῆς δωρεᾶς, ἧς ἔχων ἀπήλαυεν, οὐκ ἂν ἀγενῶς φεῦ! ἡττῶτο· ναὶ μὴν καὶ ὁ ἐξ ἐπαγγελίας γεννηθεὶς Σαμψὼν[1] καὶ ὁ θεοφόρος Δαυὶδ καὶ πολλοί τινες ἕτεροι, ἐν οἷς καὶ Σολομὼν ὁ πανθαύμαστος. Εἰ τοίνυν τοιοῦτοι οἷοι, ἐδέοντο φόβῳ[2] καὶ ἀγωνίας καὶ προσοχῆς μετὰ προσευχῆς· τί χρὴ νομίσας[3] περὶ τῶν μήπω τυχόντων τῆς τοῦ πνεύματος ὑπερφυοῦς δωρεᾶς τε καὶ ἐνεργείας; μηδὲ μὴν ἀνελθόντων, μηδέπω εἰς τοὺς θείους ἐκστατικοὺς ἔρωτας καὶ τὰς οἷον μανικὰς βακχείας τοῦ περὶ Θεοῦ δρωμένου κάλλους; πόσου δέονται καὶ φόβου καὶ τρόμου, προσοχῆς τε θεμιτῆς καὶ προσευχῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, σὺν φρονήματι ταπεινῷ καὶ διηνεκῶς;

Ὅπως τὸ τῆς ἀγάπης εἶδος τριττόν.

μς'. Τριττὴν εἶδεν ἡ πεῖρα τὴν τῆς ἀγάπης ἀρχὴν καὶ ἐξ ἀναλόγου τρισσὰ τὰ πρῶτα· καὶ μὴν καὶ οἱ λόγοι ταύτης τρισσοί. Ἔστιν ἀγάπη αἰσθητική, δηλαδὴ τῶν αἰσθήσεων· πρὸς ἅττα τινὰ αἰσθητά· ὄρεξις περιπαθὴς οὖσα καταθυμένου[4] τινός, ἐξ οὗ καὶ ἄλογα ζῷα πολλάκις τινὰ ἀγαπᾷ. Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρα ἀγάπη ψυχῆς ἔφεσις λογικὴ πρός τι νομιζόμενον ἀγαθόν, ἐπιτυχίας εἵνεκα διὰ τὸ ἀγαθόν· ἡ μέντοι γε τριττὴ νοερὰ μὲν ἐστί, πλὴν ἐκ τοῦ Πνεύματος τοῦ ζωοποιοῦ· θέλξις ὑπερφυὴς ὠθεῖ τὸ καλὸν ἐν καρδίᾳ ἀθελήτως, πυρσεύουσα καὶ ἐνεργοῦσα ἐν τῇ τοῦ ἄκρου καλοῦ θεωρίᾳ, δῆλον δὲ ὅτι τοῦ Θεοῦ· ὥσπερ γὰρ οὐ θελήσει ψυχῆς ὁ Θεὸς θεωρεῖται, καλὸς καὶ πάντων ἀπειράκις ὑπέρκαλος, ἀλλὰ φύσει· οὕτως ἐφαμίλλως καὶ ὁ θεῖος ἔρως αὐτοῦ οὐμενουν θελήσας πυρσεύεται, ἀεικίνητος γάρ ἐστιν ἐνεργείᾳ φυσικῇ εἴσω καρδίας ἐνεργοῦσα τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος τοσοῦτον ἀπέχουσα κινεῖσθαι θελήσει, ὡς καὶ τοὐναντίον μὲν οὖν, αὕτη μᾶλλον κινεῖν τὴν θέλησιν πέφυκεν· ὅθεν καὶ θεία παράκλησις, ὡς εἰκὸς ἔστι τε καὶ προσείρηται, Θεοῦ μὲν οὖσα πρὸς τὴν ψυχὴν ἐνέργεια δι᾿ ἐπιπνοίας καὶ ἐπιφοιτήσεως Πνευματικῆς, ζωοποιοῦ ψυχῆς δέ, πρὸς Θεοῦ σχέσις· θαυμάσιος μόνη καὶ ἕνωσις καὶ συμπάθεια, ὅλον τὸν νοῦν μετὰ συμπάντων δυνάμεων τῆς ψυχῆς μεθ᾿ ὅλου τοῦ μένους πρὸς τὴν τοῦ θείου κάλλους ἂν ἕνωσιν θελκτικῶν ἕλκουσα μετ᾿ ἐφέσεως νοερᾶς τοῦ καλοῦ. Ἔνθεν τοι· οὐδενός τινος τῶν προειρημένων κυρίως παράκλη-

1. Κριτ. ιγ', 3.
2. Γραπτέον φόβου.
3. Γραπτέον νομίσαι.
4. Ἴσως καταθυμίου.

σις λέγεται· οὔτ᾿ ὀρέξεως καταθυμίου αἰσθητοῦ, ἢ ἐφέσεως ἀγαθοῦ· μόνη δὲ τοῦ κατὰ θεωρίαν νοεροῦ καλοῦ, ἐξ ἐνεργείας ἧ περ ἔφεσις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κινουμένη εὐαισθήτως ἀπὸ καρδίας, ἡ ἀγάπη παράκλησις ὀνομάζεται. Παράκλητος ὀνομάζεται τὸ ταύτην ἐνεργοῦν Πνεῦμα Ἅγιον, ἥτις δῆτα καὶ τῷ ὄντι ἀγάπη ἐστὶν ἧς εἴδωλον αἱ ἕτεραι δύο· μᾶλλον δὲ ἡ μὲν ψυχῆς διὰ λογισμοῦ τὸ ἀγαθὸν διὰ τὸ ἀγαθὸν ζητοῦσα ἀγάπη τῆς θείας καὶ πνευματικῆς κατὰ τὸ εἰκὸς εἴδωλον· ἡ δ᾿ αἰσθητική, ἀκολούθως τῆς ψυχικῆς. Ἐντεῦθεν εὐλόγως ἥκιστά τις τὰ τῆς ἀγάπης ἔγνω γλυκοθυμίαν τε καὶ παράκλησιν, καὶ ὅλως κομιδῇ ἁγνότης τῆς ἀγάπης ἐστί, πρὸ τοῦ τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἐνεργεῖσθαι, ἀειβλύτως καὶ περιφανῶς ὑπ᾿ ἄρα τῆς ζωοποιοῦ δυνάμεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· οὔτε γὰρ ὁ λογισμὸς τὴν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων ἕδραν, λέγω δὴ τὴν καρδίαν κινεῖν καὶ ὁπωσοῦν πέφυκεν ἔσωθεν εἰμὴ ἔξωθεν. Οὕτω γε καὶ πολλῷ μᾶλλον ἡ αἴσθησις. Διά τε οἷον τοῦτο ἀκρομερῶς τις καὶ εἰδωλικῶς διὰ τούτων, καὶ σκιωδῶς ἀγαπᾷ ὅ,τι δήποτε. Ἡ μέντοι τοῦ ἁγίου καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος δύναμις καὶ ἐνέργεια ὅλον κατασχοῦσα καὶ ἀπὸ βάθους τὸ τῆς ψυχῆς οἰκητήριον ἔσωθεν, καὶ ὅλως ἑπομένως κινοῦσα, ἧ περ εἴρηται, θελκτικῶς δυνάμεις τὰς τῆς ψυχῆς ἐν νοερᾷ θεωρίᾳ τοῦ ἄκρου καλοῦ, ἄκρως τὴν ψυχὴν γιγνομένως ἁρπάζει πρὸς τὸ θεῖον κάλλος ἀγάπῃ κυρίᾳ καὶ θέλξει δήπουθεν ὑπερκοσμίῳ· κἀκεῖνος λοιπὸν θεοφορούμενος μόνος καὶ κατὰ τὰ προκείμενα ἐνεργούμενος θείως συνῆκεν ἀσφαλῶς ἐν τῷ τῆς ψυχῆς μυστικῷ τίς ἡ κυρίως ἀγάπη ἐστὶν καὶ τίς ἡ αὐτῆς ἡ[1] ἀπόλαυσις· καὶ πῶς οὐδεὶς ἀνθρώπων κυρίως ἀγαπῆσαι οὐδὲν τῶν ὁποιωνοῦν· οὔτε μὴν αὐτὸν τὸν Θεὸν πρὸ μετοχῆς τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος, κἂν ἀγαπᾶν οἵα[2] δύναται· ἀλλ᾿ οὐδὲ ἐπίσταται τί ἐστιν ἀγάπη τῷ ὄντι καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς ἄφραστος ἡδονὴ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα κτλ.

Ὅτι τρισὶ τρόποις ὁ νοῦς ἐπιβαίνει τῇ τοῦ Θεοῦ θεωρίᾳ κτλ.

μζ'. Ὥσπερ ἡ τοῦ σώματος κίνησις ἑτέρου δεῖται παρὰ τὴν ἑαυτῆς τάξιν, ὀφθαλμῶν, φημί, καὶ ἑτέρου ὑπὲρ τὴν ἑαυτῆς φύσιν, δηλονότι φωτός, οὕτως ἡ τοῦ νοὸς κίνησις ὀφθαλμῶν δεῖται τῆς ἑαυτοῦ τάξεως ἑτέρων καὶ ὑπὲρ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν φωτός. Διά τοι τοῦτο οὐ πᾶσα νοὸς κίνησις εὐπρεπής· μόνη δὲ ἡ δι᾿ ὀφθαλμῶν καὶ φωτὸς χάριτος, ὡς εἴρηται, κινουμένη· νοὸς ὀφθαλμοὶ ἐν μοὶ πίστει τὸ καρδιακὸν ἄνοιγμα· φῶς δὲ αὐτὸς ὁ Θεὸς καρδιακῶς ἐνεργῶν ἐν Πνεύματι. Καὶ ὥσπερ ἀπόμματον τὸ αἰσθητὸν φῶς ὀρθῶς οὐ κινεῖ, ὅτι μὴ δι᾿ ὁρῶντος· οὕτω καὶ τὸ νοητὸν φῶς, ὁ Θεός, τὸν νοῦν οὐ κινεῖ τοῦ μὴ τὸ καρδιακὸν ἔχοντος ἄνοιγμα, εἰ μὴ διὰ τοῦ ἔχοντος. Ἀλλ᾿ οὐδὲ ὀφθαλμοὶ τῶν οἰκείων δίχα φωτὸς ἐνεργήσειαν· οὔτε μὴν ἄνοιγμα καρδίας χωρὶς Θεοῦ, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀνοιχθῆναι καρδίαν ἐνδέχεται, ὅτι μὴ τοῦ Θεοῦ ἐνεργοῦντος καὶ δρωμένου αὐτῇ.

1. Τὸ ἡ περιττεύει.
2. Ἴσως οἷα.

Περὶ τῆς συμμετοχῆς τῆς ὁράσεως.

μη'. Μετὰ τὴν νοερὰν τῆς καρδίας διὰ τῆς χάριτος ἕνωσιν, ἀπλανῶς ἐν φωτὶ πνευματικῷ ὁ νοῦς ὁρᾷ καὶ ἐκτείνεται εἰς τὸ ἴδιον ἐφετόν, ὅπερ ἐστὶν ὁ Θεός, ἔξω πάντῃ γενόμενος τῆς αἰσθήσεως, ἄχρους δηλονότι, καὶ ἄποιος καὶ ἀφάνταστος ἀποκαθιστάμενος ταῖς φαντασίαις τῶν αἰσθητῶν. Σκεῦός τι θεῖόν ἐστιν ὁ ἡμέτερος νοῦς, κατὰ τὸ ἐφικτὸν αὐτοῦ εἰσδεχόμενον τοῦ θείου κάλλους τὴν ἀπρόσιτον λαμπηδόνα. Καὶ ἔστι γε τοῦτο σκεῦος θαυμάσιον τῷ πλήθει τοῦ ἐν αὐτῷ εἰσρεομένου θείου Πνεύματος συνεπεκτεινόμενον· καί, τῇ μείζονι εἰσροῇ, μεῖζον καὶ αὐτὸ εὑρισκόμενον· τῇ δὲ βραχείᾳ καὶ αὐτὸ βραχύ. Ἔτι τῇ ἐπιρροίᾳ τῇ μείζονι ἔστιν ἐρρωμενέστερον, τῇ δὲ ἥττονι ἀδρανέστερον. Ἔτι ἐὰν πολὺ ἐν αὐτῷ εἰσχυθῇ, συνιζάνοντες πρὸς ἑαυτό, καὶ ἀνέκχυτον μᾶλλον τηρεῖ τὴν παραδοχήν· ἐὰν δὲ σμικρόν, τοῦτο ἀδρανὲς ἄρρωστόν τέ ἐστιν εὐθύς, καὶ στέγειν τὸ ἐν αὐτῷ βληθὲν οὐδὲ δύναται. Ἔτι τῇ πλείονι παραδοχῇ ἐλαφρύνεται, ἐμβριθέστερον δὲ καὶ μᾶλλον κατωφυές, ὅταν κενὸν ᾖ τοῦ οἰκείου καθήκοντος γίνεται. Ἔτι ῥᾶον κατέχει τὸ μεῖζον ἢ τὸ ἔλαττον· ἐξ ἐναντίου τῶν αἰσθητῶν σκευῶν διακείμενον, καὶ κατ᾿ ἄλλα· καὶ ὅταν τῶν σμικροτέρων μᾶλλον, ἤπερ τῶν μειζόνων εἰσὶν ἐκεῖνα ἐν κατοχῇ. Διὰ τοῦτό μοι δοκῶ καὶ τὸν τῆς βροντῆς υἱὸν Ἰωάννην ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς τοῦ κατ᾿ αὐτὸν Εὐαγγελίου, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος εἰπεῖν, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος[1]· ὡς ἂν τῷ μεγέθει τοῦ λόγου συνεπεικτείνῃ τὸν ἀκούοντα νοῦν· καὶ τῇ τοῦ πράγματος μείζονι δᾳδουχίᾳ, τὴν εὐρυχωρίαν αὐτῷ παράσχηται μείζονα, στερέμνιόν τε καὶ πρὸς ἑαυτὸν συνεπιτυχότα ἐργάσηται, πρός τε ἀνάτασιν ἐπιτήδειον τῷ τῆς φωνῆς ὄγκῳ τῆς τοῦ Θεοῦ θεωρίας καὶ τῆς ἄκρας σοφίας αὐτοῦ κάτοχον. Καὶ ὅταν τῷ Ἀνανίᾳ λέγῃ περὶ τοῦ Παύλου ὁ Ἰησοῦς· Σκεῦος ἐκλογῆς μοί ἐστι[2], κατὰ τὸ νοερὸν τοῦ ἔσω ἀνθρώπου τοῦτ᾿ ἐκληπτέον· καθ᾿ ὃ καὶ εἰς τρίτον οὐρανὸν ἁρπαγείς, ὡς αὐτοῦ ἐστιν ἀκοῦσαι γράφοντος, ἄρρητα ἐδέξατο ῥήματα, ἃ λαλῆσαι ἀνθρώπῳ οὐκ ἔξεστιν[3].

Περὶ θεωρίας.

ν'. Οἷά τις τόπος ἐστὶν ὁ ἡμέτερος νοῦς θείας ἐμφανείας παραδεχόμενος τὴν αὐγήν· ἡ δὲ ῥηθησομένη ἰδιότης αὐτοῦ θαυμαστὴ καὶ σωματικῷ τόπῳ τἀναντία ὁρᾶται πάσχουσα· ὁ μὲν γὰρ καθ᾿ ὅσον ἂν εἴη ἐκτεταμένος, μεῖζον τὸ ἐπ᾿ αὐτὸ δέχεται κείμενον· ὁ δέ γε νοῦς ἀνάπαλιν. Καθ᾿ ὅσον ἑαυτὸν συστέλλων συμπτύσσεται, μειζόνων γίνεται δεκτικός· καὶ ὅταν πᾶσαν ἑαυτοῦ κίνησιν λογικὴν ἢ νοερὰν ἢ τὴν ὁποιανοῦν συστείλας κατάσχῃ, τότε τὸ ὑπὲρ πᾶν μέγα ὁρᾷ τὸν Θεόν. Ὁρᾷ δὲ αὐτὸν καθ᾿ ὅσον ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος χάρις ἐνδίδωσι καὶ ἡ τοῦ ἐνύλου καὶ κτιστοῦ φύσις

1. Ἰωάνν. α', 1. 2. Πράξ. θ', 15. 3. Β' Κορ. ιβ', 4.

τὸν ἔξω τούτων ὁρᾶν ἐνδέχεται· οὐ φανταζόμενος διακένως, οὐδ᾿ ὡς ὀνειρώττων ἄντικρυς ἀναπεμπάζων τὸ ἴδιον λογιζόμενον, ἀλλ᾿ ἀρρήτῳ δυνάμει θείου Πνεύματος, ἐν φωτὶ ἐνεργουμένης καρδίας καὶ πασχούσης ὑπὲρ φύσιν ἀλλοίωσιν, ἣν ὁ δεξάμενος διὰ τῆς χάριτος, αὐτὸς καθεύδει καὶ αὐτὸς ἠρεμεῖ καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ γρηγορεῖ[1]· καὶ θᾶττον ἄν τις ἀγνοήσειεν ἄνθρωπον ὄντα ἑαυτόν, ἢ τὴν ἐνέργειαν ἐκείνην θείαν οὖσαν καὶ πνευματικήν. Ἔχει γὰρ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἔνθερμον ζωόβλυτον πνευματικὴν καρδιακὴν ἀεικινησίαν καὶ ὡς ἐπὶ πλεῖστον ἀκόλουθον ἤπιον δάκρυον· ἐκείνη τὴν καρδίαν οὐ μόνον πρὸς ἑαυτὴν εἰρηνικὴν ἐκτελεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπους πάντας· ἐξ ἐκείνης ἀνατέλλει ἁγνότης, τερπότης, ἱκετικαὶ ἀβόητοι φωναί, ἄνοιγμα καρδίας, εὐφροσύνη καὶ ἄρρητος ἡδονή. Ὁ εἰς ἐκείνην εὐμοιρήσας φεύγει ὄντως καὶ οὐ προσποιητῶς, ἐξ αὐτῆς ἀκοῆς, πᾶσαν σώματος ἡδονήν, πᾶσαν χαρὰν ἢ πλοῦτον ἢ δόξαν τῶν ἔξωθεν καὶ καταργουμένων.

Πάντα γὰρ λαβὼν ἔχει αὐτὸς ταῦτα θείως καὶ πνευματικῶς, καρδιακῶς τε καὶ νοερῶς, οὔκουν λογισμῷ ψιλῷ, βεβαίως δὲ ἀλλ᾿ οὐδὲ τῷ αἰσθητῷ τουτῳὶ φωτὶ προσχαίρει· ἀμβλύνει γὰρ τούτῳ τῷ περισπασμῷ τῆς αἰσθήσεως τὸ θεῖον καὶ νοητὸν καὶ ὄντως γλυκὺ φῶς· δι᾿ ὃ καὶ ὀλίγιστα χρώμενος τούτῳ φαίνεται ὅσον τὸν ἔξω παραμυθήσασθαι μικρὸν γοῦν ἄνθρωπον. Πάντα δὲ στέγει, πάντα ὑπομένει[2], ἐν πᾶσιν ἠσφάλισται διὰ τὴν ἔνδον ἐνήδονον ἐν ἀγάπῃ θείᾳ καὶ θεωρίᾳ διάθεσιν· καὶ οὐκ ἔστιν ὃ θλῖβον τοῦτον λυπεῖ, εἰ μήπου τὴν ἁμαρτίαν εἴποις. Διὰ τὸν τόπον τοῦτον δῆλον ὅτι τὸν νοῦν ἐν ἔρωτι μεγάλα κεκοπίακεν ὁ μέγας Δαβὶδ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν διδάσκει καὶ τὸν κόπον δημοσιεύει, ὅπως ὕπνον τοῖς ἑαυτοῦ ὀφθαλμοῖς οὐκ ἔδωκεν, οὐδὲ νυσταγμὸν τοῖς βλεφάροις, οὔτε τοῖς κροτάφοις ἀνάπαυσιν, ἕως οὗ, φησίν, εὗρον τόπον τῷ Κυρίῳ[3]. Καὶ Σολομὼν ὁ σοφὸς παρεγγυᾷ λέγων· ἐὰν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναβῇ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου, τόπον σου μὴ ἀφῇς[4]. Καὶ ὁ Σωτὴρ δὲ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐπιτάττων· ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν[5]· καὶ τὸ τυπικὸν ποιούμενος ἐν ἀνωγέῳ Πάσχα[6], τοῦτον ὑπέγραφε τὸν τόπον. Διὰ τοῦτό μοι δοκῶ μακαρίζειν τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι[7], πτωχείαν πνεύματος ὑπεμφαίνων τὴν τοῦ νοὸς ἀπὸ πάντων συστολὴν καὶ οἷον εἰπεῖν γυμνότητα καὶ πρὸς ἑαυτὸν σύμπτυξιν. Τότε γὰρ ὁ νοῦς τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν οὐ μόνον ὁρᾷ, ἀλλὰ καὶ πάσχει, τέρψιν ἀθάνατον ἐν εἰρήνῃ κτησάμενος.

Περὶ πρακτικοῦ καὶ θεωρητικοῦ.

να'. Τῆς περὶ τὴν ἀληθῆ θεωρίαν ἀγαθῆς μερίδος τὴν ἡδονὴν καρποῦται ὁ θεωρητικός, σιωπὴν ἀσκούμενος καὶ τὸν Ἰησοῦν θεωρῶν· ἣν ἡδονὴν ὁ πρακτικός, ὡς ἄγευστος, ἀγνοῶν, περὶ πολλὰ μεριμνᾷ καὶ τυρβάζε-

1. Πρβλ. Ἆσμ. Ἀσμ. ε', 2. 2. Α' Κορ. ιγ', 7. 3. Ψαλμ. 131, 4-5
4. Ἐκκλησ. ι', 4. 5. Μάρκ. ιδ', 15. 6. Ἰωάνν. ιδ', 31.
7. Ματθ. ε', 3.

ται[1], ἐν τῷ ψάλλειν καὶ ἀναγινώσκειν καὶ τὸ σῶμα ποιεῖν κατάκοπον καὶ ἐπιμέμφεταί γε ἐσθ᾿ ὅτε ὡς ὀκνηροῖς καὶ νωθροῖς τοῦ καθήκοντος τοῖς διαπετάσασι τὸ ἴδιον νοερὸν ἐν νοητοῖς καὶ τῇ αἰσθήσει μὴ φαινομένοις πράγμασιν, ἐν οἷς καὶ τὸ ἀσχολεῖσθαι ἄρρητος ἡδονὴ καὶ τὸ ἠρεμεῖν χαρὰ ἀνεκλάλητος· μηδὲ εἰς νοῦν ὡς ἔοικεν ἐννοήσας, ὅτι περὶ τὸν ἀνενδεῆ τοῦ Θεοῦ ἀληθῆ Λόγον ἡ καθ᾿ ἡμᾶς ἀναπαύει εὐπάθεια, οἷα φιλανθρωπότατον, ἥτις γεννᾶσθαι εἴωθεν ἐκ τῆς κατ᾿ αὐτὸν θεωρίας· τοῦτον παντέλειον ὄντα καὶ μὴ δεόμενον τῆς ἐξ ἡμῶν ἀναπαύσεως. Δι᾿ ὃ δὴ καὶ Μαρίαν πρὸς τοῖς ποσὶν αὐτοῦ καθημένην, κἀκ τῆς θεωρίας τῶν αὐτοῦ λόγων ἑστιωμένην καὶ τὸν ἔσω ἄνθρωπον ἑαυτῆς πρὸς κατανόησιν διεγείρουσαν, δι᾿ ἐπαίνου τίθησι καὶ ἀποδέχεται[2]· οὐκ ἔτι δ᾿ ὁμοίως καὶ τὴν Μάρθαν, καίτοι μεριμνῶσαν καὶ τυρβαζομένην περὶ πολλά[3], ὡς λόγος ἐκεῖσε διέξεισιν, οὐ μόνον νουθετῶν ἐκείναις τότε τὸ κρεῖττον, ἀλλὰ καὶ τοὺς μετ᾿ αὐτὰς πάντας ἐκδιδάσκων ἀνθρώπους, μὴ μόνον ἐγκαλεῖν ἀργίαν τοῖς θεωρεῖν ἐθέλουσι καὶ πρὸς τοῦτο σχολάζουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐπαινεῖν καὶ μιμεῖσθαι σπεύδειν κατὰ τὸ δυνατόν.

Πῶς θεωροῦσιν οἱ θεωρητικοί.

νβ'. Ὡς ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν αἰνίγμασι[4] τοῖς παροῦσι καὶ γιγνομένοις θεωροῦσιν οἱ θεωρητικοὶ τὴν τῶν μελλόντων καὶ γενησομένων κατάστασιν. Ὥσπερ δὲ τὸ ἔσοπτρον οὔτε πάχος φέρει πραγματικὸν παραδεικνῦον ἐν ἑαυτῷ, οὔτ᾿ οὖν αὖθις οὐδέν ἐστι πάντῃ ὃ δείκνυσι· ἐναργεστάτην γὰρ εἰκόνα πράγματος πᾶς ὁ φιλῶν τὴν ἀλήθειαν εἶναι καθομολογήσει τὸν ἐνθεωρούμενον τῷ ἐσόπτρῳ· οὕτω δή τοι καὶ τὰ ὄντα καὶ τὰ γιγνόμενα οὐ πάχος οὐδὲ ὑπόστασιν ἑτέραν παρὰ τὴν σφῶν αὐτῶν ἀντιδεικνύμενα, μέντοι γε εἰκόνας ἀναμφιλέκτους πραγμάτων ἀληθινῶν ἐμφανίζουσι· θεωρεῖν δύναμιν εἰληφόσι καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ἀσφαλῶς ποδηγοῦσιν. Ὅταν οὖν λέγοντος τοῦ Παύλου ἀκούῃς, διὰ πίστεως περιπατοῦμεν οὐ διὰ εἴδους[5], μὴ νομίσῃς λέγειν αὐτὸν περὶ τῆς ἐξ ἀκοῆς λόγῳ ψιλῷ γινομένης πίστεως. Ἐπεὶ πῶς ὁ αὐτὸς λέγει· ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ γνώσομαι καθὼς ἐπεγνώσθην[6]· καί, ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται[7]; Ὁρᾷς ὅτι αὐτὴ κατὰ τὸ παρὸν γνῶσις, ἐνεργεῖ θεωρῆσαι ὁποία ἔσται καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, τοσαύτην μόνην διαφορὰν τῆς μελλούσης ἐχούσης ἀπὸ τῆς νῦν τελουμένης, ὅσον τὸ τέλειον τοῦ ἀτελοῦς διενήνοχεν μονοειδές; Ἔτι δὲ ὁ διὰ πίστεως λέγων περιπατεῖν καὶ οὐ διὰ εἴδους[8], οὕτω τρέχω, φησὶν ἐν ἄλλῳ τόπῳ, ὡς οὐκ ἀδήλως· οὕτω πυκτεύω, ὡς οὐκ ἀέρα δέρων[9], τοσοῦτος ἦν περὶ τῶν μελλόντων ἐν γνώσει ἀληθῆ βεβαίᾳ καὶ οὐχ ὡς αὐτὸς ἑαυτῷ γιγνόμενος ἀνακόλουθος ταῦτα λέγει, μὴ γέ-

1. Λουκ. ι', 41.
2. Λουκ. ι', 42.
3. Λουκ. ι', 41.
4. Α' Κορ. ιγ', 12.
5. Β' Κορ. ε', 7.
6. Α' Κορ. ιγ', 12.
7. Α' Κορ. ιγ', 10.
8. Β' Κορ. ε', 7.
9. Α' Κορ. θ', 26.

νοιτο, ἀλλὰ τοῦτο οὕτω δοκεῖ διὰ τὸ τῆς πίστεως σημαινόμενον, ὃν διπλοῦν ὥσπερ καὶ τὸ τοῦ εἴδους. Ἔστι γὰρ πίστις δεομένη ἀποδείξεως, ἥτις λόγῳ ψιλῷ συνέστηκε, καὶ ἔστι πίστις οὐ πάντῃ δεομένη τῆς ἀποδείξεως, πεισμονὴν ἱκανὴν ἔκ τινων προφανῶν τεθεῖσαν ἐν τῷ πιστεύοντι, ἥτις λέγεται καὶ ἐνυπόστατος πίστις. Διὰ δὲ παραδείγματος συνήσεις τὸ εἰρημένον σαφέστερον· ὑπόθου με λέγειν σοι ἑωρακέναι ἄνθρωπον ποικιλοϋφάντην τινά, δυνάμενον διὰ τῆς τοῦ ὑφάσματος κρόπης[1] τῷ ὑφάσματι ἐντιθέσθαι ζῷα ὑπόπτερα καὶ λεόντεια σχήματα καὶ γυψοειδεῖς μορφάς, ἵππους τε καὶ ἅρματα καὶ πολέμους καὶ ἕτερ᾿ ἄττα τοιάδε. Εἰ τοίνυν σὺ τοῦτ᾿ οὐχ ἑώρακας αὐτοψεί, δεῖ σοι πίστεως ἐξ ἀνάγκης πρὸς συγκατάθεσιν λόγῳ συνισταμένης ψιλῷ. Εἰ δέ πως συμβαίη ἰδέναι[2] σε οὐχὶ τὸν ὑφάντην, ἀλλὰ τὸ ὕφασμα, πάντως ἂν καὶ τοῦ ὑφηγουμένου χωρίς, γνοίης παρ᾿ αὐτὰ ὅτι ἀνθρώπειον ἔργον τουτί· οὐδὲ γὰρ αὐτὸ ὑφ᾿ ἑαυτοῦ φύσιν ἔχει αὐτομάτως γενέσθαι, ἢ ὑπ᾿ ἄλλου ζῴου τοιούτου ἐξυφανθῆναι. Τότε τοίνυν ἑτέρα πίστις κατέχει σου τὴν ψυχὴν τῆς προτέρας πολλῷ διαφέρουσα. Οὕτω γοῦν καὶ τὸ σημαινόμενον τοῦ εἴδους, ὡς ἔφην, ἔστι διὰ πίστεως. Τεθέασαι γὰρ ἄνθρωπον, φέρε εἰπεῖν, ὑπόξανθον, ἢ κυανίζοντα, ἐπίμηκες σῶμα ἔχοντα, εἰ τύχοι, ἐν πᾶσι τε σύμμετρον, ἐν ὀφθαλμοῖς, ἐν παρειῶν χροιᾷ, ἐν ῥινί τε καὶ χείλεσι καὶ ἐν ἄλλοις, οἷς ὁρᾶται εἶδος προσωπικόν· τοῦτο εἶδός ἐστιν ἐνυπόστατον· ἢν δέ τίς σε ἔροιτο ποῖόν ἐστιν τοῦ ὑφάντου ἐκείνου τὸ εἶδος, ὃν μὴ ἑωρακώς, ἐκ τῆς τοῦ ὑφάσματος ὄψεως ἄνθρωπον εἶναι τὸν τοῦτο κατασκευάσαντα δέδεξαι ἀσφαλῶς, εἴδει γέ τοι γενικῷ· εἴποις ἂν πάντως ἀγνοεῖν τὸ εἶδος αὐτοῦ τὸ ἐνυπόστατον, ἐφ᾿ ὅσον αὐτοψεὶ αὐτὸν οὐχ ἑώρακας· μέντοι γε ἄνθρωπον τοῦτον εἶναι οὐκ ἂν ἀρνήσαιο εἶδός τε ἀνθρώπειον γινώσκει[3] ἔχοντα τὸν ὑφάντην τῆς ποικιλτικῆς ἐργασίας ἐκείνης. Τοῦτο δῆτα εἶδός ἐστιν ἀνυποστάτως ὁρώμενον, ὃ καίτοι μὴ θεωρηθέν, ὅμως γενικῶς ἀδιστάκτως καταδέχεται, ὥσπερ εἰ τεθεαμένον σοι ἐτύγχανεν ὄν. Ἔστι τοίνυν, ἵνα ἀναλαβόντες εἴπωμεν, πίστις δι᾿ ἀκοῆς ψιλῷ λόγῳ κατεχομένη καί ἐστι πίστις ἡ διά τινος πεισμονῆς σαφοῦς ἐνυπόστατος· ὡς δ᾿ οὕτως ἔστιν εἶδος ἔν τινι, ὡς ἐν ὑποκειμένῳ θεωρούμενον, ὃ λέγοιτ᾿ ἂν ἐνυπόστατον, καὶ ἔστιν εἶδος οὐκ ἔν τινι, ἀλλὰ γενικῷ λόγῳ θεωρούμενον, οὐ κατὰ πολλῶν γένει διαφερόντων κατηγορούμενον. Πάντες οὖν οἱ θεωρητικοὶ πίστει κατέχονται ὑποστατικῇ· εἶδος δὲ ὁρῶσι γενικῶς οὐκ ἐνυπόστατον. Εἰ γὰρ μὴ νοητὸν ἦν εἶδος ὁ Θεός; πῶς κάλλος λέγεται Θεός; Ὁποῖον οὖν τὸ τοῦ Θεοῦ κάλλος νοητὸν οὐκ ἐν ὑποστάσει θεωρούμενον, τοιοῦτο νόει καὶ τὸ εἶδος αὐτὸ τὸ νοητόν, ἐκπρεπές, ἀξιαγαστότατον, ἐνδοξότατον, ἐκπλήξεως παρεκτικὸν τῇ ψυχῇ, νοεροῦ φωτὸς ἀποπληροῦν καὶ καταλάμπον τὸν νοῦν, πολλῆς καὶ ποικίλης αἴγλης περικλύζον αὐτὸν καὶ Θεοῦ ἔννοιαν αὐτῷ παρεισάγον. Ὃ καὶ Μανωὲ φαντασθεὶς ἐκεῖνος, ἀπολώλαμεν, ἔλεγεν,

1. Γραπτέον κρόκης.
2. Γραπτέον ἰδεῖν (ἢ εἰδέναι).
3. Ἴσως γινώσκειν.

ὦ γῦναι· Θεὸν ἑωράκαμεν[1]. Καὶ μὲν δὴ πᾶς ἐκεῖνο τὸ εἶδος φαντασθείς, Θεοῦ φαντασίας παράστασιν τοῦτ᾿ εἶναι ὁμολογεῖ. Καὶ Μωσῆς ὁ μέγας ἐν τούτῳ τὸν Θεὸν ὦπται, καθὰ γέγραπται· ὤφθη ὁ Θεὸς τῷ Μωσεῖ ἐν εἴδει καὶ οὐ δι᾿ αἰνιγμάτων[2]. Εἰ δὲ πάντῃ θεοπρεποῦς εἴδους ἐστέρητο, ἄρα πάντῃ ἀθέατος ἦν ἂν ὁ Θεός. Τὸ κάλλος συμμετρία καὶ οἷον ἄθους τὸ εἶδός ἐστιν. Εἰ εἶδος πρέπον θεότητι ἄπεστι λέγειν ἐπὶ Θεοῦ, καὶ κάλλος ἄρα καὶ πολλῷ μᾶλλον πρόσωπον, ἐν ᾧ καὶ εἶδος καὶ κάλλος. Ἀλλὰ μὲν τῶν Προφητῶν, εἴδομεν, φησίν, αὐτὸν καὶ οὐκ εἶχεν οὐδὲ εἶδος οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἐκλεῖπον[3], περὶ τῆς τοῦ Λόγου θεότητος τοῦτο λέγων, ἐφ᾿ ὅσον ὡς εἷς τῶν κακούργων[4] ἐπὶ ξύλου ἐκρέματο, φέρων μηδὲν τῆς θείας φύσεως γνώρισμα· ἐπεί, ὅσον γε κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, εἰ καὶ κάλλος διὰ τὴν νέκρωσιν οὐκ ἦν αὐτῷ, μέντοι γε εἶδος δῆλον ὅτι εἶχε νεκροῦ. Ὁ δὲ Δαβὶδ ὡραῖον κάλλει[5] τοῦτον ἐξυμνεῖ πάλιν, οὐ δήπου κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. Ἐπάγει γάρ· ἐξεχύθη χάρις ἐν χείλεσί σου[6], ὅπερ ἦν περιφανῶς τῆς θεότητος, ἧς καὶ τὸ κάλλος. Προσώπου δὲ Θεοῦ πολλαχοῦ ὁ Δαβὶδ ἐν πολλοῖς μέμνηται· νῦν μέν, ἀπέστρεψας, λέγων, τὸ πρόσωπόν σου, καὶ ἐγενήθην τεταραγμένος[7]· νῦν δὲ δεόμενος, μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ᾿ ἐμοῦ[8]· ἀπόστρεψον τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν μου[9], ἐν ἄλλοις. Εἰ τοίνυν πρόσωπον καὶ κάλλος, κατά τι τῷ Θεῷ προσῆκον, οὐκ ἀπαναίνεται λέγεσθαι ἐπὶ Θεοῦ, ἀσχημάτιστον καὶ τοῦ ἐν ὑποκειμένῳ χωρίς, καὶ εἶδος λέγοιτ᾿ ἂν ἄρα εἰκότως, ὁποῖον καὶ πρόσωπον καὶ κάλλος· ὅ γε καὶ Παῦλος φανταζόμενος, οὕτως ἔλεγε· τρέχω ὡς οὐκ ἀδήλως· οὕτω πυκτεύω, ὡς οὐκ ἀέρα δέρων[10]. Καὶ μὴ ὁρώμενος γὰρ ὁ Θεὸς καθ᾿ αὑτόν, μήτε μὴν μεταλαμβανόμενος, ὅμως ἄλλῳ λόγῳ ὁρᾶται καὶ καταλαμβάνεται ὁ ἀπερίληπτος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Δαβὶδ ὑμῖν ὑποτίθεται ζητεῖν τὸ πρόσωπον Κυρίου διὰ παντός[11], ὡς ἄν, ἐν τῇ τῆς θεότητος αὐτοῦ γενομένοις φαντασίᾳ, πολλῆς καὶ ἀρρήτου τύχοιμεν τῆς χάριτος καὶ τῆς θείας ἀπολαύσεως καὶ ἡδονῆς· ὥσπερ λέγει τῷ Θεῷ περὶ ἑαυτοῦ, χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὀφθῆναί μοι τὴν δόξαν σου[12]. Πολλὴ γάρ τις καὶ ἄπειρος ἐπιφαύσκει αἴγλης θείου προσώπου δόξα τοῖς θεωροῦσι Θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ καὶ πνεύματι· καὶ ἡ ἐκ ταύτης τρυφὴ καὶ τερποσύνη, τοῖς μὲν παθοῦσιν ὑπέραντλος καὶ οἷον εἰπεῖν ἀφόρητος διὰ τὴν ὑπερβολήν· τοῖς δὲ μὴ ταύτην τεθεαμένοις μηδέ γε γεγευμένοις, ἀδιήγητος καὶ ἀνεπινόητος. Εἰ γὰρ γλυκύτητα μέλιτος οὐδεὶς ἂν λόγος παραστήσει μὴ γευσαμένοις, τίς ἂν γένοιτο μηχανὴ τὰ καὶ ὑπὲρ νοῦν που τυγχάνοντα ἐναυγάσας[13] μὴ τεθεαμένοις, μηδὲ θείας ἀπολαύσεως τῆς ἐκ τούτων καὶ ἡδονῆς παραδεξαμένοις; Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων εἰς

1. Κριτ. ιγ', 22. 2. Ἀριθ. ιβ', 8. 3. Ἡσ. νγ', 2-3. 4. Λουκ. κγ', 33.
5. Ψαλμ. 44, 3. 6. Ψαλμ. 44,3. 7. Ψαλμ. 29,8. 8. Ψαλμ. 26, 9.
9. Ψαλμ. 50,11. 10. Α' Κορ. θ', 26. 11. Ψαλμ. 104, 4. 12. Ψαλμ. 16,15.
13. Ἴσως ἐναυγάσαι.

τοσοῦτον. Ὁ τοίνυν ἱερώτατος Παῦλος ἔχων τὴν ἐνυπόστατον πίστιν ἐπὶ τὸν Θεὸν καὶ τὸ ἐκπρεπὲς καὶ ὑπέρκαλον, μέν τοι γε ἀνυπόστατον, εἶδος τοῦ Θεοῦ, διὰ πίστεως ἔλεγε περιπατεῖν[1], ὡς εἰκὸς τῆς ἐνυποστάτου· οὐ δι᾿ εἴδους ἐν ὑποκειμένῳ θεωρουμένῳ[2]· οὐ ποιούσης τὴν ἀγέννητον θέωσιν. Φησὶ γὰρ οὕτως ὁ Ἅγιος Μάξιμος· ἀγέννητον λέγω θέωσιν τὴν κατ᾿ εἶδος ἐνυπόστατον τῆς θεότητος ἔλλαμψιν, ἥτις οὐκ ἔχει γένεσιν, ἀλλ᾿ ἀνεπινόητον ἐν τοῖς ἀξίοις φανέρωσιν. Ὅμως μέντοι διὰ εἴδους κάλλος ὁρᾶται· περὶ οὗ κάλλους, οὕτω διέξεισιν ὁ μέγας Βασίλειος· Θείου κάλλους τί ὑπάρχει ἐρασμιώτερον; Καὶ αὖθις· Κάλλος ἀληθινὸν καὶ ἐρασμιώτατον καὶ μόνῳ τῷ τὸν νοῦν κεκαθαρμένῳ θεωρητόν, τὸ περὶ τὴν θείαν καὶ μακαρίαν φύσιν. Ὅθεν καὶ Παῦλος ἑαυτὸν μεμαρτύρηκεν, εἰ καὶ ἰδιώτης εἶναι τῷ λόγῳ, οὐχὶ τῇ γνώσει[3]. Μέγας γάρ τις τὴν γνῶσιν ὢν ἐτύγχανεν, δι᾿ ἧς ἐκ μέρους ἐγίνωσκε τὸν ὑπὲρ ἔννοιαν Θεὸν εἴδει νοητῷ θεοπρεπεῖ. Ταύτην τὴν ἐκ μέρους γνῶσιν ἔχων καὶ Μωσῆς ὁ θεόπτης καὶ τὸ θεῖον εἶδος τὸ μὴ ἐν ὑποκειμένῳ ὁρώμενον καὶ τὸ κάλλος θεωρῶν, εἰ ἔγνων, φησίν, ὅτι εὕρηκα χάριν παρὰ σοί, ἐμφάνισόν μοι σεαυτὸν γνωστῶς ἴδω σε[4]. Ἐπειδὴ γὰρ δεδεγμένος πάλαι ἦν τὴν θείαν ἐμφάνειαν καὶ τοῦ κάλλους τὴν δόξαν, οὐκ ἐν ὑποκειμένῳ δέ, παραιτεῖται καὶ τοῦτο οἷα τελειότερον. Θεὸς δὲ οὐ κατένευσεν, ὡς πάσῃ νοερᾷ ψυχῇ, ὄψει καὶ ἀγγελικῇ ὂν ἀδύνατον καὶ πάσης γνώσεως ὑπεραῖρον τοὺς ὅρους. Θεόπτης μὲν γὰρ ἦν καὶ ἐν γνόφῳ ἑώρα Μωσῆς τὸν Θεόν, πλὴν οὐκ ἐν ὑποστάσει, ἀλλ᾿ ἐν εἴδει καὶ κάλλει νοητῷ χωρὶς ὑποκειμένου. Οὕτω πέφυκεν ὁρᾶσθαι Θεός, εἶπεν τάχα καὶ Μωσῆς καὶ Ἠλίας καὶ ἁπαξαπλῶς ὁ θεοπτικώτατος τῶν προφητῶν ὅμιλος. Καὶ εἰ διὰ πίστεως περιπατοῦμεν ἐνυποστάτου ἐκ τῶν περὶ Θεοῦ θεωρουμένων ὑφισταμένης καὶ ἐκ τῆς ἐξαστραπτούσης δόξης τοῦ κάλλους τοῦ προσώπου αὐτοῦ βεβαιωμένης καὶ ἐκ τοῦ εἴδους τῆς φαντασίας τοῦ φωτὸς αὐτοῦ τοῦ ὑπερλάμπρου μαρτυρουμένης, καὶ οὐ διὰ πίστεως λόγῳ ψιλῷ ἐν ἀκοῇ συνισταμένης, δι᾿ ἐνυποστάτου πίστεως περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἴδους[5] ἐν ὑποκειμένῳ θεωρουμένου· οὐκ ἔστιν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι χρεία τῆς πίστεως, διὰ τοῦτο ὧδε ἐστιν ἡ ἐνυπόστατος· τότε τῆς θείας δόξης τὸ εὐπρεπέστατον εἶδος τρανότερον ὀφθήσεται δεῖ[6], διὰ τοῦτο νῦν σκιωδέστερον. Καὶ ὡς ἂν ὁ θεολόγος λέγῃ Γρηγόριος· ἄλλης ἐξ ἄλλου φαντασίας συλλεγομένης εἰς ὄν τι τῆς ἀληθείας ἴνδαλμα· ὃ εἶδος ἐσκιασμένον δηλοῖ. Τότε γὰρ ἔσται τὸ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον[7] καὶ ἡ τοῦ ἐκ μέρους διὰ τὴν ἐμφάνειαν τοῦ τελείου κατάργησις[8]. Ἄρτι δέ, ὡς ἅγιος Αὐγουστῖνός φησι, τὸ ἐκ μέρους εἴδους τοῦ Θεοῦ ἐστιν τὸ συναρπάζον πᾶσαν ψυχὴν λογικὴν τῷ ἔρωτι τῆς δόξης αὐτοῦ. Ἐν τούτῳ γὰρ ἑνοειδὴς γίνεται ἡ ψυχὴ καὶ ἑνοειδῶς μονοειδὲς ἓν τὸ τοῦ Θεοῦ ἀφορᾷ ὑπερκείμενον ἀπόκρυφον. Ἐν τῷ

1. Β' Κορ. ε', 7. 2. Γραπτέον θεωρουμένου. 3. Β' Κορ. ια', 6.
4. Ἔξ. λγ', 13. 5. Β' Κορ. ε', 7. 6. Γραπτέον μᾶλλον δή.
7. Α' Κορ. ιγ', 12. 8. Α' Κορ. ιγ', 10.

εἴδει καὶ τῷ κάλλει καὶ προσώπῳ τούτῳ φαιδρύνεται καὶ καλλύνεται καὶ ἐναυγάζεται πᾶς νοῦς, φαιδρυνόμενος καὶ καλλυνόμενος καὶ ἐναυγαζόμενος πνευματικῶς καὶ ὑπερκοσμίως· τούτοις ἁπλοῖ καὶ ὑψοῖ καὶ τῇ ἐκπλήξει δίδωσι τὸ θεωρητικὸν αὐτοῦ· τούτοις ἐλλάμπεται μυστικῶς ἡ ψυχή, ἡδονῆς τε θείας πληροῦται καὶ ἀγαλλιάματος. Καί, ἵνα συνελὼν εἴπω, τούτοις δοξάζονται καὶ θεοῦνται οἱ τῆς θεαρχίας φιλοθεάμονες καὶ φιλήκοοι καὶ Θεοῦ γίνονται φίλοι καὶ ὀπαδοὶ καὶ ἐπόπται, ἔτι γὰρ τῷ σαρκίῳ τούτῳ συνδεδεμένοι. Διὰ τούτων δὴ διορῶσι καὶ ἐνοπτρίζονται αἰσθήσει νοερᾷ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν καὶ τοῦ αἰῶνος ἐκείνου ἐκ μέρους τὴν κατάστασιν· ἣν οὔτ' ὀφθαλμὸς εἶδεν, οὔτε οὖς ἤκουσεν, οὔτε καρδία ἀνθρώπου κεχώρηκεν[1].

Εἰς τό, Ἱερουσαλὴμ οἰκοδομουμένη ὡς πόλις, ἧς οἱ μέτοχοι αὐτῆς ἐπὶ τὸ αὐτό· ἐκεῖ γὰρ ἀνέβησαν αἱ φυλαί, φυλαὶ Κυρίου, μαρτύριον τῷ Ἰσραήλ[2].

νγ'. Ἱερουσαλήμ, τόπος εἰρήνης ἑρμηνεύεται, καὶ ἔστι τύπος τόπου Θεοῦ, δῆλον δὲ ὅτι ψυχῆς εἰρήνην ἀγούσης τὴν ἐν Χριστῷ. Οὐ τῆς τυχούσης δέ ἐστι ψυχῆς εἰρήνην ἄγειν τὴν ἐν Χριστῷ καὶ εἰρήνης ὄνομα ἐπικεῖσθαι αὐτῇ, ἀλλὰ τῆς ὡς πόλεως οἰκοδομουμένης, τῆς τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον ἐχούσης· ὃν ἐν Σιὼν ἔθηκεν ὁ Θεός, ὡς ἡ ὑπόσχεσις, λίθον ἔντιμον[3]. Σιὼν δέ ἐστι τὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐπανεστηκὸς σκοπευτήριον, ὃ τύπος θεωρητικοῦ νοὸς ψυχῆς εἰρηνικῆς. Ἀλλαχόσε γὰρ οὐκ ἂν εὕροις ζητῶν μετεωροπόρον καὶ ὑψιπέτην καὶ τῆς ἀληθείας θεωρητὴν νοῦν, ὅτι μὴ ἐν καρδίᾳ εἰρήνην τὴν τοῦ Χριστοῦ δεδεγμένῃ καὶ μετασκευασθείσῃ πάσῃ κατάστασιν εἰρηνοχύτου ζωῆς. Ψυχὴ τοίνυν εἰρήνην ἄγουσα θείαν, ἔχουσά τε τὸν ἔντιμον ἀκρογωνιαῖον λίθον[4] καὶ τοὺς κυλιομένους τιμίους λίθους τοὺς ἐν ἱεροῖς γράμμασι, δι' ὧν λιθόλευστα γίνεται θηρία τὰ εἰς τὸ τοῦ Θεοῦ ὄρος ἀνιέναι σπεύδοντα, καὶ ἄσφαλτον, δηλαδὴ τὴν ταπείνωσιν, ἣν ἐνεργεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὴν λιθώδη πώρωσιν τῆς καρδίας πυρὶ θείῳ καῖον καὶ λεαῖνον εἰς πνεῦμα συντετριμμένον[5] καὶ τεταπεινωμένον. Καὶ ὕδατα ἐκ τῶν ὑετῶν, τὰ τῷ Σωτῆρι διδόμενα εἰεῖν[6] ἐκ τῶν τῆς καρδίας ἡμῶν ποταμῶν· ἔτι τε ξύλα ἄσηπτα εἰς ἕνωσιν, λογισμοὺς ἀληθινῆς πράξεως, ἥλους τε καὶ τρύπανον τὸ τοῦ φόβου ἀγόμενος καὶ πρὸς τὰς θείας ἐντολὰς βίαιον· τόν τε ἀρχιτέκτονα θεῖον Λόγον καὶ τοὺς μετ' αὐτόν, ἐκείνους εἴπω ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ ἐπιστήμην οἰκονομοῦντας δυνάμεις τὰς ψυχικάς. Καὶ σκεύη ἁπλῶς τεκτονικά, νηστείαν, ἀγρυπνίαν, ψαλμῳδίαν, ἀνάγνωσιν, τἆλλα, ἵνα συνελὼν εἴπω, ὅσα ἡμῖν ὀργανικῷ λόγῳ εἰς ἀρετῆς τρόπον παρείληπται. Καὶ τὸ φοινικοῦν σπαρτίον, τὰ τοῦ Θεοῦ ἱερὰ νόμιμα ἐν γρα-

1. Α' Κορ. β', 9. 2. Ψαλμ. 121, 3-4. 3. Ἡσ. κη', 16.
4. Ἡσ. κη', 16. 5. Πρβλ. Ψαλμ. 50,19. 6. Ἴσως ῥεῖν.

φαῖς· φῶς τε νοητὸν καὶ ὑπέρλαμπρον καὶ ἥλιον, ὅσα ἀντανακλᾷ εἰς ζωὴν ψυχῆς. Καὶ καθάπαξ εἰπεῖν, ἡ πάντα τὰ αἰσθητῶς ἐπ' οἰκοδομίαν πόλεως λαμβανόμενα ἔχουσα θείως καὶ πνευματικῶς ψυχή, ἐκείνη ἐστιν Ἱερουσαλὴμ νοητὴ καὶ ἐκείνη ὡς πόλις οἰκοδομεῖται εἰς κατοικητήριον τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ, τῆς ζωοποιοῦ καὶ ἀνάρχου Τριάδος· ἐγώ, φησί, καὶ ὁ Πατὴρ ἐλευσόμεθα, πνευματικῶς δηλονότι, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν[1]· ὡς ἂν ἔλεγε· πόλιν αὐτὸν ποιήσομεν, καὶ πόλιν τῷ ὄντι θαυμασίαν τινὰ ἐκτεινομένην εἰς ἄπειρον. Ὅθεν Ἱερουσαλήμ, φησίν, οἰκοδομουμένη, οὐκ οἰκοδομηθεῖσα. Οἷς[2] γὰρ ἐστιν ὁ ἐν αὐτῇ οἰκῶν ἀπερίληπτος, εἰκός ἐστι καὶ αὐτὴν ἐκτείνεται[3] εἰς τὸ ἄπειρον· ἀμέλει τοι διὰ τοῦτο λέγει, οἰκοδομουμένη, οὐχὶ πόλις, ἀλλ' ὡς πόλις· ἣ[4] μὲν γὰρ κτίζεται· καὶ πολλῶν τινων καὶ ποικίλων συνέλευσις εἰς ἑνὸς ἔργου συντείνει συντέλειαν· εἰς ὕψος τε καὶ μῆκος καὶ πλάτος οἰκοδομουμένου καὶ κατοικίαν τῆς ἀνάρχου βασιλείας, πόλις καὶ μάλα εἰκότως λέγοιτ' ἄν. Ἐπεὶ δὲ τὸ πέρας τῆς οἰκοδομίας δέξασθαι οὐκοῦν ἐγχωρεῖ διὰ τὴν τοῦ ἀπείρου ἐνοίκησιν, ὅπερ οὐ πόλεως οἰκοδομουμένης ἴδιον, διὰ τοῦτο οὐ πόλις οἰκοδομηθεῖσα, ἀλλ' ὡς πόλις οἰκοδομουμένη οὐκ ἀπεικότως τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν ὠνόμασται· ἧς ἐμφανὲς σημεῖον, ὅτι Ἱερουσαλήμ, καὶ ὅτι οἰκοδομουμένη ὡς πόλις ἐστί, τὸ τοὺς μετόχους αὐτῆς, ἤτοι τὰς δυνάμεις αὐτῆς, ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶναι καὶ μὴ διαιρεῖσθαι μήτε μὴν περιπλανᾶσθαι καὶ ῥέμβεσθαι, ἀλλ' εἰρήνην ἄγειν τὴν ἐν Χριστῷ ἀταράχως τὸ ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἑνιαῖον ἐχούσας. Εἶθ' ὥσπερ ἀπεξεργαζόμενος τῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸ τῶν τῆς πόλεως μετόχων οἰκοδομῆς ἕτερον γνώρισμα· ἐκεῖ γὰρ ἀνέβησαν αἱ φυλαί, φησί, φυλαὶ Κυρίου, μαρτύριον τῷ Ἰσραήλ[5]. Οὓς ἀνωτέρω μετόχους τῆς ψυχῆς εὗρεν ὁ λόγος, νῦν φυλὰς ὠνόμακεν. Οὐ γὰρ ἑαυτῆς εἰσιν ἔκφυλαι τῇ ψυχῇ αἱ δυνάμεις αὐτῆς· αἱ δὴ ἁπλῶς οὖσαι φυλαὶ ψυχῆς φυλαὶ Κυρίου γίνονται, ἀναβάσεις ἐν εἰρηνικῇ τῇ ψυχῇ ποιησάμεναι θείας καὶ ὑπερκοσμίους· μαρτύριον καὶ βεβαίωσιν τῷ Ἰσραήλ, νῷ ὁρῶντι Θεῷ[6], καθιστῶσαι καὶ συνεργοῦσαι ἓν πᾶσαι ἔργον Θεοῦ, τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ πᾶσαι αἱ νοηταὶ συντείνουσαι ἐκεῖναι φυλαὶ οἰκοδομεῖν πόλιν Θεοῦ Παντοκράτορος εἰρηνικήν καὶ Ἁγίαν. Ἐκεῖ γὰρ τῷ ὄντι ἀνέβησαν ἀναβάσεις αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις, θεοφορούμενον καὶ θεοληπτούμενον διατιθεῖσαι τὸν νοῦν ὁρῶντα Θεόν. Ὡς γὰρ τῶν τῆς ψυχῆς φυλῶν ἢ δυνάμεων, διεσκεδασμένης καὶ κειμένης ὑπὸ ἑτερότητα καὶ μερισμόν, μὴ οὐσῶν ἐπὶ τὸ αὐτό, ἀμήχανον ἀναβάσεις γίνεσθαι καὶ οἰκοδομεῖν τὴν ψυχήν· οὐ γάρ ἐστιν ἐκεῖ εἰρήνης τόπος οὐδὲ Ἱερουσαλὴμ οἰκοδομουμένη, ἵνα τις ἐνίδοιτο τὸ νοερὸν ποῦ· οὕτω συνεληλυθότων τούτων ἐπὶ τὸ αὐτό, ἀνένδεκτον μὴ ἀναβαίνειν ἐκεῖ νοερὰς καὶ μεγαλεπιβούλους[7] ἀναβάσεις Κυρίῳ, συνηγορούσας καὶ σώζον-

1. Ἰωάνν. ιδ', 23 2. Ἴσως Οἷος. 3. Γραπτέον μᾶλλον ἐκτείνεσθαι.
4. Ἴσως ἧ. 5. Ψαλμ. 121,3-4. 6. Γραπτέον Θεόν.
7. Γραπτέον μεγαλεπηβόλους.

τας νῷ θεωροῦντι Θεόν· ὁπηνίκα δῆτα ἐν εἰρηνικῷ καὶ ἡσύχῳ καταστήματι ψυχὴ ὡς πόλις οἰκοδομεῖται πνευματικῶς, ἧς οἱ μέτοχοι αὐτῆς, ἤγουν ὡς αὐτῆς δυνάμεις εἰσὶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐκεῖ ἀναβαίνουσιν ἀναβάσεις Κυρίου αἱ νοεραὶ δυνάμεις καὶ διατίθενται ἑνοειδῶς καὶ μοναχικῶς συνεισφέρουσαι οὐκ ἀγνῶς συμμαχίαν τῷ θεωροῦντι νῷ Θεοῦ[1]· τότε καὶ αὐτὸς ὑπόψαλλε τό, Ἱερουσαλὴμ οἰκοδομηθέντι[2] ὡς πόλις, ἧς οἱ μέτοχοι αὐτῆς ἐπὶ τὸ αὐτό· ἐκεῖ γὰρ ἀνέβησαν αἱ φυλαί, φυλαὶ Κυρίου, μαρτύριον τῷ Ἰσραήλ[3], ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

Περὶ τῶν αὐτῶν.

νδ'. Ἴσως δ᾽ οὖν, οὐ σφόδρα ἂν εἴη ἔκτοπον τοῖς εἰρημένοις καὶ τοῦτο προσθεῖναι· εἰ ἐπισκιάζειν ἤρξατο γνῶναι βούλοιο σὴν ψυχὴν τὸ ἀπὸ τῆς εἰρήνης θεῖον φῶς· εἰ γέγονεν εἰ θέλεις εἰδέναι τὴν ψυχὴν Ἱερουσαλὴμ οἰκοδομουμένην ὡς πόλιν· εἰ ἐπὶ τὸ αὐτὸ εἰσὶν οἱ μέτοχοι αὐτῆς πρόσεχε· λογισμοὶ καὶ δυνάμεις πάντες αὐτῆς εἰ πρὸς ἑαυτὰς καὶ πρὸς ἀλλήλας συνῆλθον ἑνοειδῶς καὶ μονοειδῶς φιλοῦσαι, οὐ πόλις διηρημένως, ἀλλὰ πόλιν συνηρημένως οἰκοδομεῖν· εἰ ἀναβαίνουσιν ἐκεῖ ἐν Ἱερουσαλὴμ οἰκοδομουμένῃ ὡς πόλις φυλαὶ Κυρίου, τάχα αἱ γενικώτεραι τῆς ψυχῆς δυνάμεις θεῖαι οὖσαι καὶ συνανιοῦσαι πνευματικῶς τὰς ἀναβάσεις ποιούμεναι, εἰ ταῦτα ἐν σεαυτῷ τελούμενα καθορᾷς, οἰκοδομῶν οὕτω μὴ παύσαιο. Τὸν χαλάνης πύργον διενθυμοῦ καὶ τὴν κατ᾽ ἐκεῖνον οἰκοδομὴν καὶ τὴν διαίρεσιν τῶν γλωσσῶν[4] καὶ γνῶθι ὅτι οὐ πᾶσα οἰκοδομὴ καλὴ καὶ τοῖς ἔξω δοκεῖ. Δύο, γενικῶς φάναι, κτίσεις καὶ ἀναβάσεις ὁρῶνται τοῖς ἔχουσιν ὀφθαλμούς. Ἡ μὲν ἐπ᾽ ἀγαθῷ γενομένη καὶ Θεοῦ κατοικήσει· καὶ σημεῖον ταύτης, ἧς οἱ μέτοχοι αὐτῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ αἱ φυλαὶ φυλαὶ Κυρίου ἐκεῖ ἀναβαίνουσαι μεγάλ᾽ ἄττα καὶ θαύματος πλήρη καὶ εἰρήνης, ἀγάπης τε καὶ ἁγιασμοῦ τῇ ψυχῇ ἀναγγέλλουσαι καὶ αὐτὴν οἰκοδομοῦσαι. Ἡ δ᾽ ἐπὶ κακῷ καὶ ψυχῆς ὀλέθρῳ γιγνομένη· ἧς γνώρισμα ἀψευδές, διαίρεσις γλωσσῶν νοητῶν καὶ δεινὴ σύγχυσις καὶ τὸ πέρας κατοικία τῶν παθῶν, ὡς ἐν τῷ χαλάνης πύργῳ σκολοπένδρα. Κατανόει τοίνυν ἀλλήλων τῶν οἰκοδομημάτων τὸ διενηνοχὸς καὶ οὐκ ἂν ἁμάρτῃς βουλόμενος ἑλέσθαι ἑκατέρων τὸ κρεῖττον. Εἰ μὴ κατὰ καιροὺς καὶ πολλάκις εἰρήνην καὶ ἕνωσιν λογισμῶν καὶ νοερὸν φῶς τὰ βάθη κατέχει τῆς καρδίας σου· εἰ μὴ ἄρρητος ἡδονὴ ἐκ θεωρίας Θεοῦ ἀναβαίνει εἰς τὴν καρδίαν σου· εἰ μὴ ἀναζωπύρησις καὶ πνευματικὴ ἐνυπόστατος ἐνέργεια ἀειβλύτως κινεῖται ἐκ τοῦ μεσαιτάτου χωρήματος τῆς καρδίας σου, ὡς δοκεῖν σε πολλάκις περικεκρατηκέναι σου, ὅταν τῶν ἀπὸ καρδίας ἀνωτέρω μελῶν τοῦ σώματος σὺν εὐφροσύνῃ καὶ φαιδρότητι νοερᾷ καὶ δράσει βαθείᾳ καὶ μυστικῇ· εἰ μὴ μυστηρίων γεύεταί σου ἡ ψυχὴ πνευ-

1. Γραπτέον Θεόν. 2. Γραπτέον οἰκοδομηθεῖσα. 3 Ψαλμ. 121, 3-4.
4. Γέν. ια', 1-9.

ματικῶς ἀλαλήτων· εἰ μὴ ἄφραστος χαρὰ καὶ ἔκπληξις ἀνεννόητος ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἑνοειδῶς ἐπὶ σὲ ἐνεργεῖται· εἰ τὸν ἁγιασμὸν τοῦ Χριστοῦ ἔνδοθέν σου μὴ ἀνατέλλοντα δέχοιο, γνῶθι ὅτι ἡ ψυχή σου οὐκ ἔστιν Ἱερουσαλήμ, οὐδὲ οἰκοδομεῖται ὡς πόλις, οὐδὲ οἱ μέτοχοι αὐτῆς, ἤγουν οἱ λογισμοί, εἰσὶν ἐπὶ αὐτὸ ἕν· οὔτε μὴν αἱ φυλαί, αἱ καθολικαὶ δυνάμεις, φυλαὶ Ἰησοῦ γεγόνασιν, οὔτε ἀναβαίνουσιν ἐκεῖ ἐν τῇ ψυχῇ διατιθέμεναι ἐξαίσια καὶ μυοῦσαι καὶ συνηγοροῦσαι τῷ νῷ ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου, τοῦ μὴ Πνεύματος θείου μετόχου, οὐκ ἀνέβη[1]. Καὶ σκόπει γέ τοι μὴ οἰκοδομῆς μέν, πλὴν νοητὸν χαλάνης πύργον· οὗ τέλος καταστροφὴ καὶ γλωσσῶν νοητῶν διαμερισμὸς καὶ σύγχυσις καὶ τὸ πᾶν ἀπώλεια, ὡς προείρηται. Ἐβουλόμην εἰπεῖν τί τὸ αἴτιον, δι᾽ ὃ οἱ μὲν ὡς πόλιν Ἱερουσαλὴμ οἰκοδομουμένην ἔχουσι τὴν σφετέραν ψυχὴν καὶ τίς ἡ αἰτία τοῦ τῆς χαλάνης πύργου καὶ οἰκοδομὴ καὶ ἀπώλεια καὶ τί ἐστιν ὅτι ἐκείνης μὲν οἱ μέτοχοι ἐπὶ τὸ αὐτό, ἐπὶ δὲ τοῦ τῆς χαλάνης πύργου γλωσσῶν διαίρεσις πολυειδής· ἀλλὰ παρῆκα τοῦτο, τὸ εὐήκοον τῶν ἀκροατῶν διὰ βραχυλογίαν προμηθούμενος.

Εἰς τό, ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν εὐγενεῖς[2].

νε'. Εὐγενεῖς εἶεν ἂν ἀφ᾽ ἡλίου ἀνατολῶν, οἱ ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν, ναὶ μὴν καὶ φωτισμῶν καὶ ἐλλάμψεων τοῦ τῆς δικαιοσύνης νοητοῦ ἡλίου ἐξευγενισθέντες καὶ βελτιωθέντες τῇ θεωρίᾳ καὶ ἀποβλέψει τῇ πρὸς Θεοῦ καὶ διάνοιαν, οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, ἀλλ᾽ ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν[3]· ὧν ἡ καρδία καὶ ὁ νοῦς ἐμφιλοχωροῦσιν ἐν οὐρανίοις ἀνακτόροις θείοις, οἱ ὁμιλίας ἠξιωμένοι Θεοῦ καὶ παραδεδεγμένοι θεῖα καὶ τῆς βασιλείας μυστήρια ἄρρητα· Σῶμα Χριστοῦ γεγονότες τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους[4] καὶ αὐτοῦ σύσσωμοι καὶ συγκληρονόμοι καὶ συμμέτοχοι[5], κληρονομίαν ἔχοντες αὐτὸν καὶ Πατέρα τὸν ἐν ὑψίστοις Θεόν, θείας κοινωνοὶ φύσεως[6] ὑπὲρ λόγον γενόμενοι· οἱ σφραγισθέντες τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι[7], ἐν ᾧ κοινωνοῦνται καὶ ἐν ᾧ ζῶσι καὶ ὁρῶσιν. Ἱμάτια ἐνδεδυμένοι διάλευκα[8] καὶ οἰκεῖα τοῦ Πνεύματος, χιτῶνας τε χρυσοπάστους, διαλίθους τε καὶ ὑπομαργάρους. Ἐκείνοις περικεφαλαία καὶ στέφανος, λυχνῖται λίθοι καὶ ἄνθρακες καὶ γένος πᾶν λίθος ἐκλεκτῶν, ἐκεῖνοι ἐσθίουσί τε καὶ πίνουσιν ἐν τῇ βασιλικῇ τραπέζῃ. Οὐκ ἔχει κόρον ἡ βρῶσις ἐκείνη, οὔτε μὴν τὸ νέκταρ πλησμονήν. Πνεῦμα γὰρ εἰσὶ πάντα καὶ αὐτοὶ πνευματικῶς ταῦτα κομίζονται. Πάμπολλά ἐστιν ἐν βασιλικαῖς ἐκείναις αὐλαῖς τελούμενα ὑπερθαύμαστα. Πῦρ δροσίζον καὶ ἀναζωπυροῦν καὶ ἀγάπης κέν-

1. Α' Κορ. β', 9. 2. Ἰὼβ. α', 3. 3. Ἰωάνν α', 13.
4. Α' Κορ. ιβ', 27. 5. Ἐφεσ. γ', 6. 6. Β' Πέτρ. α', 4.
7. Ἐφεσ. α', 13. 8. Πρβλ. Ἀποκ. δ', 4.

τρα ἐν καρδίᾳ κινοῦν, ὕδωρ ζῶν καὶ λαλοῦν καὶ βλύζον ζωῆς ἀιδίου νάματα· ἀὴρ εὐωδόπνους καὶ Πνεῦμα τε ζωοπάροχον καὶ φῶς ἑνιαίας αἴγλης τρίφωτον, ἁπλοῦν, ὑπερούσιον. Ἐντεῦθεν γοῦν τοιοῦτοι ὡς θεαταὶ καὶ τρυφηταὶ διέστησαν τῶν κάτω καὶ τοῖς ἄνω συνήφθησαν. Παρεώρακαν τὰ δρώμενα καὶ ὅλοι γεγόνασι τῶν νοουμένων. Παρέδραμον τὰ παρατρέχοντα καὶ ἔστησαν μετὰ τῶν ὁμονίμων[1] ἐν στρωμνῇ. Κάτω κεῖνται καὶ περιπολεύουσιν ἄνω· δεσμοῖ τὸ σῶμα καὶ κάτω καθέλκει, νεύει τὸ Πνεῦμα καὶ δεσμὰ λύεται πυρπολούμενα· ἅμα ἐλύθη καὶ ὑπὲρ τοὺς οὐρανοὺς ἅμα ἀνέπτη, τῆς ἐκπλήξεώς τε καὶ ταχύτητος. Γεγόνασιν ἑνοειδεῖς τῇ πρὸς Θεοῦ ἑνοειδεῖ ἀποβλέψει· ἐμονώθησαν ἀπὸ πάντων τῇ πρὸς Θεοῦ μονοειδεῖ θεωρίᾳ, μετάγονται ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν[2] Πνεύματος μείζονα καὶ μεταβαίνουσι ἀπὸ πλοῦτον εἰς πλοῦτον πλείονα καὶ τρυφῶσι τὰ ἄρρητα· εἶπον ἑαυτοῖς· εὖγε τοῦ πλούτου τῆς δόξης καὶ τῆς τρυφῆς· καὶ μεταξὺ τούτου τεθεωρηκότες τῶν προτέρων μείζονα ἐξεπλάγησαν, καὶ ὡς γυμνοὶ πάντων καὶ πένητες σφίσιν αὐτοῖς ἔδειξαν. Πεπήγασιν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν οἰκειότερον, κεχήνασι τῇ ἐκστάσει καὶ χαρᾷ τὴν καρδίαν αὐτῶν περιέλαβον. Ὀπαδοὶ καὶ συνόμιλοι γίνονται τῷ Βασιλεῖ τῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἀγγέλων συγχορευταί, ἔκθαμβοι τῇ χύσει τῆς τοσαύτης χάριτος, ὑπερευφραινόμενοι τῇ ἀφράστῳ ἐκείνῃ κληρονομίᾳ καὶ ἀφάτῳ φιλανθρωπίᾳ. Οὗτοί εἰσιν, ὅσα με γνῶναι, οἱ ἀφ᾽ ἡλίου ἀνατολῶν εὐγενεῖς[3] ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν[4].

Ὅταν τὴν θείαν ἀληθότητα ἑνοειδῶς ἴδῃ ὁ νοῦς ἐν Χριστῷ, τότε καιρὸς τοῦ σιγᾶν[5]· καιρὸς γὰρ πόσεως θείου νέκταρος, φιλοφροσύνης τε καὶ ἀγαλλιάσεως πνευματικῆς· καιρὸς μυστικῶν θεαμάτων καὶ ὑπερφυῶν πραγμάτων ἀπόλαυσις. Καὶ γὰρ ὁ νοῦς τότε ἐκφανῶς ὁρᾷ ποτήριον ἐν χειρὶ Κυρίου οἴνου ἀκράτου πλῆρες κεράσματος καὶ τὴν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο κλίσιν αὐτοῦ ἐκδηλότητα[6] θεωρεῖ καὶ γινώσκει σαφῶς ὡς ὁ τρυγίας αὐτοῦ οὐκ ἐξεκενώθη[7]. Τῆς γὰρ ἡμῶν χύσεως τῆς ἐκ θείας ἀγαθότητος ὁ πυθμήν, καὶ οἷον εἰπεῖν τὸ βάθος τοῦ πλούτου καὶ τὸ πέρας τῆς χάριτος, οὐδενίπω εἰς προῦπτον κενωθὲν φανεροῦται κατὰ τὴν παροῦσαν ζωήν, κἂν ὅτι μάλιστα ἔτυχε μείζονος τῆς πρὸς Θεὸν ἀναβάσεως καὶ θεώσεως. Τὸ πέρας γὰρ καὶ τὸ τέλειον ἐπίσης πᾶσι τετήρηται εἰς τὴν ἀπόλαυσιν, κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα. Οὔπω, κατὰ τὸν ἐπιστήθιον, ἐφανερώθη τί ἐσόμεθα[8]. Καὶ κατὰ τὸν ἱερὸν Παῦλον, νῦν ἐκ μέρους γινώσκομεν[9], τότε δὲ ἔσται τὸ τέλειον, ὅτε καὶ σύμπαντες οἱ ἁμαρτωλοὶ μετὰ τῶν δικαίων τοῦ θείου μυστικοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ τέλους τῶν ἐσόπτρων λυθέντων καὶ τῆς ἀληθείας προφανῶς ἀποκαλυφθείσης, πίονται οἱονεί, εἰς αἴσθησιν ἐληλυθότες τοῦ νῦν μυστικῶς ἐπικεκαλυμμένου μυστηρίου. Δίκαιοι μέν, ἵνα τε-

1. Ἴσως μονίμων. 2. Β´ Κορ. γ´, 18. 3. Ἰὼβ α´, 3, Ἀποκ. ις´, 12.
4. Α´ Πέτρ. δ´, 11. 5. Ἐκκλησ. γ´, 7. 6. Ἴσως ἐκδηλότατα.
7. Ψαλμ. 74,9. 8. Α´ Ἰωάνν. γ´, 2. 9. Α´ Κορ. ιγ´, 9.

λεώτερον εὐφραίνεσθαι ἔχωσι τὴν ἀντιμισθίαν τῆς ἐπὶ Θεῷ ἐλπίδος καὶ τῶν ἐναρέτων ἔργων καρπούμενοι περὶ ὧν γέγραπται· μεθυσθήσονται ἀπὸ ποιότητος οἴκου σου, καὶ τὸν χείμαρρον τῆς τροφῆς σου[1] ποτιεῖς αὐτούς[2], οὓς καὶ ὁ Κύριος εἴρηκεν ὅτι ἀνακλινεῖ εἰς τὴν τοῦ πατρὸς βασιλείαν καὶ διακονήσει αὐτοῖς[3]· μεθ᾽ ὧν ὑπέσχετο καὶ τὸ ποτήριον πίνειν καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ[4] καὶ συνευφραίνεσθαι. Οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ πίονται εἰς χολὴν πικρίας καὶ εἰς λύπην αἰωνίου· καὶ μέν γε τοσοῦτον πίονται ὅσον εἰδέναι, οἵου στέρονται ἐξ ἄρ᾽ ἀβουλίας δυστυχῶς νέκταρος ὑπερηδίστου, οὗ τὴν γεῦσιν κατὰ τὸ παρὸν ὁ θεῖος Δαβὶδ παρακαλῶν ἐπιτρέπει, γεύσασθε, λέγων, καὶ ἴδετε ὅτι Χριστὸς ὁ Κύριος[5]· πρὸς ὃ οὐκ ἐπιστρέφουσι γοῦν οἱ ἁμαρτωλοί· οἱ μέντοι ἐπιστρεφόμενοι, καὶ μέν τε τῇ ἐντολῇ ὡς εἰκὸς πειθόμενοι, καὶ τὸ ποτήριον ὁρῶσι καὶ κλίναν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο[6] αἰσθηθέντες ἑκατέρωθεν, ἐντεῦθεν κἀκεῖθεν τῶν κλήσεων σὺν εὐμενεῖ τῇ χάριτι πίνουσι καὶ ἀπολαύουσι καὶ τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια γιγνομένως καταγλυκαίνουσι καὶ δῆτα εὐχαριστηρίους μέλπουσιν ᾠδὰς καὶ εἰκότως πρὸς Θεόν, καὶ τὸ ποτήριόν σου, βοῶντες, μεθύσκον ἡμᾶς ὡσεὶ κράτιστον[7], καὶ τὸ ἔλεός σου τὸ ἀνεπινόητον νῦν ἤδη ὡς εἰς πυθμένα τινὰ καὶ βάθος ἐναποκείμενα, ὡσπερεὶ τρύξ, καταδιώξει ἡμᾶς πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ὄντως ζωῆς ἡμῶν[8], τῆς μονίμου μελλούσης καὶ ἀθανάτου· ἐπάει γὰρ ἔχοντες τῶν θείων μελλόντων ἀγαθῶν, ἐσόμεθα ἐν αὐτοῖς ἀμέλει καὶ τοῦ ἑκατέρωθεν χεύματος τοῦ ἐν χειρὶ Κυρίου ζωοποιοῦ καὶ καινουργοῦ ποτηρίου γευόμενοι, κἀκ τούτου πίνοντες ὁσημέραι, ἐξ ἄρα τοῦ φαινομένου οὐκ ἀπεικότως νοοῦσι τὸ ἀποκεκρυμμένον· καὶ ἐκ τοῦ προχεομένου τεκμαίρονται ἀκολούθως τὸ ὑποκείμενον καὶ τὸ μέλλον ὡς ἐν ἀρραβῶνι τὰ[9] μέρει καταστοχάζονται. Ὅθεν ὡς δήλου ὄντος ὅτι πλουσίως ἐκεῖσε ἔσονται οἱ δίκαιοι ἐν μεθέξει καὶ καθολικώτερον, ὧν ἤδη ἐκ μέρους μετέχουσιν ἔτι τῇ τῆς σαρκὸς προσηλωμένοι παχύτητι καὶ τῷ κάτω ζόφῳ, οὐκ εἴρηται τῷ Δαυΐδ, καὶ μάλα σαφῶς, ὡς πίονται πάντες οἱ δίκαιοι καὶ ἁμαρτωλοί· ἀλλὰ θεὶς ὅπερ τάχα ἀμφίβολον ἦν, εἰ ἄρα πίοιεν οἱ ἁμαρτωλοί· τὸ ὡμολογημένον παρῆκεν ὡς πρόδηλον περὶ τῶν δικαίων εἰπεῖν ὡς πίονται. Εἰ γὰρ δὴ ἁμαρτωλοὶ πίοιεν, σχολῇ γ᾽ ἂν εἰ οὐχ οἱ δίκαιοι, ὅπερ δῆλον, ἀπάρτι τοσοῦτον ἐμφοροῦνται τοῦ χεύματος, ὡς καὶ εὐφραίνεσθαι καὶ βοᾶν· εὔφρανάς με, Κύριε, ἐν τοῖς ποιήμασί σου καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν σου ἀγαλλιάσομαι[10]· ἔργα δὲ χειρῶν αὐτοῦ λέγων τὸ κρατεῖν καὶ προτείνειν τὸ οἴνου ἀκράτου πλῆρες κεράσματος ποτήριον καὶ τὸ κλίνειν τοῦτο λίαν φιλανθρώπως ἐκ τούτου εἰς τοῦτο[11] καὶ τὸ τηρεῖσθαι τὸν ἐν αὐτῷ τρυγίαν κατὰ τὸ μέλλον· νῦν δὲ αὖθις βοῶσι καὶ μεθυσκόμενοι, τὸ ποτήριόν σου, πρὸς τὸν Θεόν, μεθύσκον ἡμᾶς ὡσεὶ κράτιστον[12] ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καὶ ταλ.

1. Γραπτέον χειμάρρουν τῆς τρυφῆς σου. 2. Ψαλμ. 35,9. 3. Λουκ. ιβ´, 37.
4. Ματθ. κς´, 29. 5. Ψαλμ. 33,9. 6. Ψαλμ. 74,9.
7. Ψαλμ. 22,5. 8. Ψαλμ. 22,6. 9. Ἴσως τῷ.
10. Ψαλμ. 91,5. 11. Ψαλμ. 74,9. 12. Ψαλμ. 22,5.

Ἄσω τῷ ποιήσαντί με καὶ αἰνέσω σε, Ὕψιστε, ἐκχέοντα ἐπ' ἐμὲ τὰ ἐλέη σου χάριτι· νύττει με, φιλοψυχότατε, ὑπεράγαθε βασιλεῦ, δάκτυλός σου ὁ ἱερὸς ἐν τῷ τῆς καρδίας μου μεσαιτάτῳ, ὡς σὺ ὁ ποιῶν θαυμάσια καὶ ἐξαίσια μόνος[1] ἐπίστασαι, καὶ διεγειρόμενον ὡς εἰκὸς τὰ τῆς ἁγίας σου χειρὸς γράμματα ἐν βίβλῳ ζωῆς τῷ θειοτάτῳ σου Πνεύματι διακειμένως παρασκευάζεις ὁρᾶν καὶ τῆς γε χειρός σου τὸ ὑπὲρ ἔκπληξιν κάλλος φαντάζεσθαι αἰσθήσει οἰκείως νοερᾷ καὶ πάντα πλήρη εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς μυστικῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

Ἔστιν εἰρήνη, μᾶλλον δοκοῦσα ἢ οὖσα, σώματος εὐπαθοῦντος, ἢ[2] πολὺν ὄχλον ἐγείρει κατὰ τῆς ψυχῆς· εἰ τύχοι καὶ πρὸς ὥραν ἠρεμίαν δῆθεν ὑποκρινομένη. Καὶ ἔστιν εἰρήνη αἰσθήσεως ἐγκλομῷ καὶ φυγῇ τῇ ἐκ πάντων καὶ ἡσυχίᾳ ἐφεπομένης· ἀλλὰ γοῦν καὶ αὕτη, εἰ καὶ ἀσυγκρίτως καλλίων τῆς πρώτης, τέως ὀλιγοχρόνιος πέφυκε· τῆς γάρ τοι ψυχῆς ὑπὸ τοῦ λογισμοῦ ὀχλουμένης συμπάσχειν ὡς ἂν καὶ διοχλεῖσθαι καὶ τὸ σῶμα καὶ ὁλικῶς ὁ ἄνθρωπος πέφυκεν. Ἔστι δ' ἀνωτέρω τούτων εἰρήνη τρίτη αἰσθήσεων καὶ ψυχῆς, ἐν ἡσυχίᾳ τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων καὶ τοῦ ἔσω ἀνθρώπου, δι' ἀγωγῆς καὶ σπουδῆς ἀστείας ἐπιγινομένη, ὅτ' ἔστι καὶ προσεύξασθαι καθαρώτερον καὶ θρηνῆσαι ἡδύτερον καὶ τοῖς θείοις λόγοις ὁμιλῆσαι μεθ' ἡδονῆς· ἀλλ' οὔπω ἀκμὴν τὸ τέλεον τῆς εἰρήνης τοῦτο. Ὡς γὰρ αὐλητὴν ἢ κιθαρῳδὸν τῶν ἀμηχάνων διηνεκῶς (διαμένειν) ἐπὶ τῶν αὐλημάτων· μᾶλλον μὲν οὖν τῶν ἀναγκαίων αὐτοὺς καὶ (κόπου) ταῖς χερσὶν ὑπομεῖναι καί τινος ἀσθενείας ἀφορμὴ προσπεσοῦσα, ἢ περίστασις οἱουδήποτε πάθους, τὸν αὐλητὴν ὡς μὴ αὐλεῖν, καὶ τὸν κιθαρῳδὸν μὴ ἐνεργεῖν συντόνως (ἐπίσισε[3]) οὕτω καὶ ψυχῆς τὰ[4] τῆς σφετέρας οὐσιώδεις τῶν δυνάμεων ἁρμονίας διαθεμένης, οὐ παντάπασι μένει τὸ ἄτρεπτον μετ' αὐτῆς, ἀλλ' ὑποχαλᾶται· ἄκοντί τε ἑκόντι θυμῷ ὑπό τινος ὅποθεν δὴ συμπεσόντος, ἢ καὶ φιλοτρεπτότης καὶ ἀκηδία οἷα τῶν κτισμάτων ἓν καὶ συμπεφυκυῖα σώματος παχεῖ τε καὶ τραχείμῳ παρὰ δόξαν πως. Ὁπηνίκα δὲ τὴν τοῦ πάντα κτίσαντος ἀκτίστου παρουσίαν εἰσδέξεται χάριτι καί, κοινωνήσας τοῦ ἀτρέπτου καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος, θαυμαστοῦται, ζωοῦται ἀλλοίαν ζωὴν καὶ ζωοποιηθεῖσα πεφυκότως τοῦ τε Πνεύματος τῷ ζωοποιῷ καὶ ὡς ζωῆς ὑπερφυοῦς ἀπολαύει καὶ γιγνομένως ἀτρέπτου· καὶ δὴ ὥσπερ ζῇ διὰ τὴν ζωοποιὸν δύναμιν, οὕτω καὶ ὁρᾷ, ὅτι καὶ φῶς τὸ ζωοποιοῦν καὶ χαίρει δῆτα ὁρῶσα τὰ τοῦ ὑπὲρ φύσιν ὑπερφυᾶ, εἰρηνεύει εἰρήνην ὑπερέχουσαν πάντα νοῦν[5], διὰ τὴν ὑπὲρ νοῦν ἐσαῦθις τοῦ ὑπὲρ νοῦν ζωοποιοῦ ζωοποίησιν καὶ φωτισμὸν καὶ ὅρασιν καὶ τὴν τῶν ὁρωμένων μυστικῶς χαράν. Οὐ τρεπομένη τ' ὅλον, οὐδὲ κόπον ὑφισταμένη, οὐδὲ τὰς πάγας καὶ ἐπιβουλὰς προσέχουσα τοῦ ἐχθροῦ· ἀλλ' ἀεικινήτως Θεοῦ ὁρῶσα καὶ τὰ περὶ Θεοῦ, οὐδ' ὁπωστισοῦν θελήσει αὐτῆς οὐδαμῶς, ἀλλὰ δυνάμει καὶ

1. Ψαλμ. 71,18.
2. Γραπτέον μᾶλλον ἤ.
3. Ἴσως ἐποίησε.
4. Γραπτέον μᾶλλον τάς.
5. Φιλιππ. δ', 7.

κινήσει, εἴποι μοι δ' ἂν ὅτι καὶ θελήσει τοῦ Θείου καὶ ἀκαμάτου Πνεύματος ἐν καρδίᾳ ἐνεργητικῶς καὶ ἐνυποστάτως, οὐχ ὡς ἄν τις εἰκάσας, ἀλλὰ ὡς αὐτὸ μόνον τὸ Πνεῦμα ἐπίσταται, τὸ τὰ βάθη ἐρευνῶν καὶ γινῶσκον τοῦ Θεοῦ *, καὶ τοὺς αὐτοῦ μετόχους μυεῖ αἰσθήσεις ψυχῆς. Ἕως τοίνυν ἐπιμελῶς ἔχομεν τοῦ ἀνάπτειν ἐφ' ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ μὴ σβεννύειν ἐπισφαλῶς τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος δι' ἡσύχου ἀγωγῆς, ἁγιωσύνης τε ἐσμὲν πλήρεις εἰρήνης τῆς ἐν Θεῷ τῇ Τριάδι ἀρρήτου καὶ ὑπερφυοῦς, καὶ τότε ἄγομεν ὄντως ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ ἀγάπῃ καὶ προσευχῇ εἰρήνην σώματος καὶ Πνεύματος καὶ ψυχῆς ἀκαμάτως, ὡς εἴρηται. Ἡ γὰρ μετὰ κόπου εἰρήνη, οὔπω εἰρήνη τελεία, ἀλλὰ τελείας πρόξενος· ἡ μέντοι τελεία, κατὰ τὰ ἀποδοθέντα τελεῖται κόπου τελέως χωρὶς σωματικοῦ ἐν καταπαύσει τελείου σαββατισμοῦ καὶ ἀναπαύσει τῇ ἐν Χριστῷ.

Διαγνούς, ὦ οὗτε, ὅπως μὴ ὢν ἐγένου, καὶ τὸν ποιήσαντα καὶ πλάσαντά σε καταμαθὼν εὐμαθῶς καὶ τὴν αἰτίαν τῆς εἰς τὸ εἶναί σε παρόδου διαθρήσας ἀπροοδεύτως κίνησιν, εἰ φρονεῖς εὖ, ἐρωτικῶς ὅλον σαυτὸν μετὰ γιγνομένων τῶν διαθέσεων πρὸς τὸν γλυκύτατον Ἰησοῦν καὶ Θεόν, τὸν δημιουργὸν καὶ κτίστην σου, καὶ πρᾶξιν καὶ μὲν καὶ πρὸς θεωρίαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ· ταύτην γὰρ ζῶν πρακτικῶς τε καὶ θεωρητικῶς πολλῶν χαρισμάτων Θεοῦ καὶ Θεὸς γενήσῃ καὶ πνευματικὸς καὶ ὅλως ὅμοιος, σὺ τὸ κτίσμα, τῷ κτίσαντι, συνευφραινόμενος αἰωνίως τῷ Κυρίῳ σου καὶ Πατρί σου ἐν καταπαύσει ἔρωτος Θεοῦ καὶ ἀναπαύσει τῇ ἐν Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αἰῶνας αἰώνων ἐξιστάμενος ἀπὸ πάντων τῶν ὁρωμένων· ἀμήν.

νς'. Ὅταν ἑώρακα, ἤγουν διέγνων ὄψει νοερᾷ πόθεν τε ὧδε προῆλθον οὕτω θαυμαστῶς καὶ πῇ καταλήγω καὶ τὸ τρίτον τὸν ἀγαγόντα με καὶ φέροντα καὶ καταλήξοντά με φαντάζομαι καὶ τὸν ἄρρητον Πατέρα διανοοῦμαι καὶ τὴν αὐτοῦ ἀγάπην οὔκουν πάμπαν ἀγνοῶ· καὶ ἀκολούθως τοῦ περὶ ἐμὲ σκοποῦ τὸ μυστήριον ἐνοπτρίζομαι ἀμωσγέπως. Ὅθεν δῆτα καὶ εὐφραίνομαι τοῖς τρισὶ τουτισὶ πόσον ἂν εἰπεῖν ἔχοι τις· ἀλλὰ τὴν ἡλίκην οἵαν εὐφροσύνην ἀνάλογος πολλάκις διαδέχεται λύπη, κατανοοῦντά με ἀναμφηρίστως ἀναξίως τῆς κλήσεώς μου πολιτευόμενον. Ἐπειθ' οὕτω θεωρῶν ὅπως σου τὴν ἀπρόσιτον δόξαν μοι δεικνύεις διὰ τῆς κτίσεως καὶ τὴν ἄφατον εἰς ἐμέ σου ἀγάπην, διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς σου Υἱοῦ, κατανοῶν ὅπως μοι ἐμφανίζεις, καὶ τὴν ἄρρητόν σου καὶ ὑπερφυᾶ ἕνωσιν τὴν πρὸς ἐμὲ γινώσκων, ὅπως μοι παριστάνεις ἐν πνευματικῇ ἀφράστῳ μετοχῇ ἀειβλύτῳ, σφόδρα θαυμάζω τὴν δόξαν σου καὶ εἰς τὸν πρὸς ἐμέ σου ἐκπλήσσομαι ἔλεον τὸν καινότροπον καὶ οὕτως ἐξ ἑπομένου με ἐξιστᾷς ἀπὸ πάντων ὁρωμένων καὶ καταπαύεις ἀπὸ πάντων νοουμένων καὶ διαναπαύεις καὶ εὐφραίνεις ἀφθέγκτως ἐν σοί, Ἁγία Τριὰς Ὑπερούσιε.

Ἄγγελον ἄλλον ἐπὶ γῆς, ζῷον οὐράνιον, θεοειδές τε καὶ θεοείκελον, θέλων ὁ Θεὸς ποιῆσαι σοφῶς ὡς λίαν τὸν ἄνθρωπον, ψυχὴν νοερὰν καὶ

Α' Κορ. β', 10.

δίανοητικὴν θείας γνώσεως καὶ ἐπιστήμης ἐνέθηκε σφόδρα ἀκολούθως αὐτῷ. Καί φησι γοῦν διὰ ταῦτα· ἐγὼ εἶπα θεοὶ ἐστὲ καὶ υἱοὶ ὑψίστου χάριτι πάντες[1] ὡς ἄγγελοι δεύτεροι δηλαδή, σιγηλῶς θεωροῦντες Θεὸν καὶ πρὸς αὐτὸν ἀναγόμενοι ἐρωτικῶς ἐν φωτὶ πνευματικῷ. Εἰς ἀγγελικὴν δὲ κατάστασιν ἀνελθεῖν ἄνθρωπον γηγενῆ, τῶν ἀμηχάνων ἂν εἴη, μὴ Πνεῦμα ἐναργῶς γεγονότα, ὡς οἱ ἄγγελοι· ὅτι διὰ πίστεως ἐξ ἄρα παντοδυνάμου καὶ ἀπειροδώρου Θεοῦ εἰς Πνεῦμα ὁ πιστὸς γίνεται, τὴν θείαν καὶ μυστικὴν πλάσιν μεταπλαττόμενος οἱονεί, δηλώσει ὁ Σωτὴρ λέγων ὅτι τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστι[2]. Ὅτι δὲ καὶ γεννῶνται πνευματικῶς οἱ μετὰ τοῦ τῆς ψυχῆς διακειμένου, πιστὸς Ἰωάννης μαρτυρεῖ λέγων· ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ· οἵ οὐκ ἐξ αἱμάτων ἀνδρὸς οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν[3], εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον, τουτέστι τὸν κατ' εἰκόνα. Θεοῦ τοῦ κτίσαντος αὐτόν· ἐπεὶ δὲ ἡ γέννησις οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ χάριν, τοῖς πνευματικῶς γεννωμένοις ἕπεται κατὰ παραδοχὴν ἄσχετον. Διὰ τοῦτο καὶ θρόνος ὡς εἰκὸς τελεῖ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὁ μέτοχος νοῦς. Ὥσπερ γὰρ ὁ πυρακτωθεὶς σίδηρος καὶ αὐτὸς πῦρ γίνεται, οὐ φύσει μεταβὰς εἰς πῦρ, ἀλλὰ μεταδώσει τῇ κατὰ μέθεξιν, ἕως ἂν ᾖ μετὰ τοῦ πυρός, καὶ μὴν καὶ θρόνος πυρὸς ἐνιδρυμένον καὶ οἷον ἀναπαυόμενον ἐν τῷ σιδήρῳ τὸ πῦρ· οὕτως ἐξ ἐφαμίλλου καὶ ὁ νοῦς ἄρα τῇ γεννήσει, ἢ ἑνώσει καὶ μεταλήψει τοῦ Πνεύματος, καὶ Πνεῦμα καὶ θρόνος τοῦ Πνεύματος ἀποκαθίσταται, περιλαμβάνοντος ἐναργῶς καὶ ἐνιζάνοντος ὡσανεὶ καὶ Θεοῦ ἀναπαυομένου ὡς ἐν θρόνῳ τῷ νῷ. Καὶ αὕτη ἐστιν ἀρχὴ τῆς προκοπῆς τῇ ψυχῇ θαυμαστή· οὐχ ἵνα τάξιν ἀγγέλου τῆς δῆθεν ταπεινοτέρας τῶν οὐρανίων δυνάμεων, ἀλλὰ τάξιν Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου· ἔπειθ' οὕτω τοῦ Θρόνου καὶ μετέπειτα τοῦ Χερουβείμ, εἶτα τοῦ Σεραφεὶμ καὶ ταύτῃ λοιπὸν ἰέναι μέχρις ἂν τῆς ἀγγέλου ὁλικῶς ἰδιότης γένηται, τῆς ταπεινοτέρας δηλαδὴ τάξεως, ἀναγγέλλων τοῖς πλησίον ἐν Πνεύματι τὰ περίδοξα καὶ μυστικὰ τοῦ Θεοῦ. Εἰ γὰρ ἡ μετοχὴ κατὰ τοὺς θεοσόφους ὀφείλει προηγεῖσθαι τῆς μεταδόσεως, πῶς οὐ πρόδηλον, ὅτι δεῖ μετασχεῖν ἐκφανῶς τοῦ Πνεύματος, ὡς θρόνον εἶναι αὐτοῦ τὸν νοῦν, καὶ οὕτω μεταδιδόναι τὰ πνευματικά, ὡς δὲ γενέσθαι Χερουβεὶμ ἐν Πνεύματι, ὃ χύσιν καὶ πλῆθος σοφίας ἐμφαίνει πνευματικῆς, καὶ τότε σοφίζειν ἐθέλειν ἑτέρους, εἰς Σεραφεὶμ τε ὁμοίως τελέσαι ἐκ τῆς εἰδήσεως τῆς σοφίας καὶ ἐκ τοῦ κατ' αὐτὴν κρατῆρος καὶ πόματος, εἰς διακαεῖς καὶ ἀνακινητικὰς ἀγάπας ἐληλυθέναι Θεοῦ· τοῦτο γὰρ τὸ Σεραφεὶμ ὑφηγεῖται· καὶ μετὰ ταῦτα ἑτέρους διαθερμᾶναι πρὸς θείους ἔρωτας καὶ ἀναζωπυρῆσαι δὴ ἑπομένως καὶ οὕτω καθ' ὁδὸν ἐλθεῖν, ἕως εἰς τάξιν τοῦ διδάσκειν τοὺς πλησίον· τοῦτο γὰρ ἄγγελος. Ἐντεῦθεν, οἱ πρὸ τοῦ γενέσθαι Θεοὶ ἐν Πνεύματι καὶ Θρόνοι Θεοῦ, Χερουβεὶμ τε καὶ Σεραφεὶμ καὶ κατὰ τὰς λοιπὰς ὑποδεεστέρας

1. Ψαλμ. 81,6. 2. Ἰωάνν. γ', 6. 3. Ἰωάνν. α', 13.

τάξεις τὰς Πνευματικάς, οὐδ' ἄγγελοι εἶεν ἂν ἀσφαλεῖς καὶ οὔτε λατρεύειν ἕξουσι τῷ Θεῷ, οὔτε διδάξαι τὰ δέοντα ἀληθείᾳ καὶ Πνεύματι. ὥς τ' ἄρα ἥγε ἀληθὴς προκοπὴ τῆς ψυχῆς ἀπὸ μετοχῆς Θεοῦ Ὑψίστου δέχεται τὴν ἀρχήν, καί, ᾗπερ εἴρηται, ἵεται ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

Ἐξομολογήσομαί σοι, ἄφατε Κύριε Τριάς· οὐ σοί γε κατάλληλα, Δέσποτα, ἀλλ' ἐμοὶ κατ' ἐφικτόν. Σὺ γάρ, ἄφραστε, μετὰ τῶν σῶν ὑπερίπτασαι ὑπερεκτεινόμενος ἀπειράκις καὶ λόγου καὶ νοῦ πάντὸς νοεῖν σε ἐθέλοντος, ἢ λέγειν σοι, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος με μεγαλοπρεπεῖ ἔκτισας βουλῇ, ὡς οὐδὲν ἕτερον, χερσί σου με ἔπλασας, κατ' εἰκόνα σὴν καὶ ὁμοίωσίν με ἐδημιούργησας[1], ἐγὼ δὲ μάταιος ἐν τούτοις οἵοις ἠλίκοις ἐντίμοις καὶ δεδοξασμένοις, δεινῶς ἀγνώμων ἐγενόμην περὶ τὰς σὰς ἐντολάς, καὶ ταῦτα ἁγίας οὔσας, εἰρήνης τε καὶ ἀληθοῦς εὐφροσύνης καὶ θεουργίας μεστάς. Καὶ ὃ θαυμαστότατον, ὅτι πρὶν ἄν με εἰς τὸ εἶναι παρέξῃς, δι' ἐμὲ καὶ ζωὴν τὴν ἐμὴν καὶ ἀνάβλεψιν καὶ ἐπίγνωσιν σὴν καὶ ἀφόρητον τῶν περὶ σὲ πνευματικὴν ἡδονήν, κόσμον παρῆξας οὕτω μεγαλείου κάλλους καὶ δόξης ἔχοντα, οὕτω δὲ δυνάμεως καὶ σοφίας δημιουργικῆς καὶ πεπυκασμένον πλουσίως καὶ πολυειδῶς, τῶν ὧν ἄνευ, οὐδ' ἂν πρὸς ὥραν εἶναι μίαν δυναίμην ποτὲ καὶ μεθ' ὧν ζῶ σωματικῶς μὲν εὐπαθῶν, οἷς ἀπολαύω καὶ τρέφομαι· ψυχικῶς δέ, οἷς κατανοῶ θεωρῶν καὶ ἐκπλήσσομαι τὸ πάνσοφον καὶ παντοδύναμον τῆς προνοίας καὶ τῆς ἀγάπης σου πέλαγος. Καὶ ταῦτα μέν, ἄρρητε, σύ, ἐγὼ δὲ ὁ ἄφρων ἀσώτως μου τὸν βίον ἐς δεῦρο διῴκησα ἐξ ἐναντίας βαβαί! τῶν σῶν ἐντολῶν τῶν τῷ ὄντι ἡδέων καὶ φιλητῶν τοῖς ἐχέφροσι. Φεῦ μοι ψυχὴ τῆς ἀναισθησίας! φεῦ τῆς πωρώσεως! οὐκ αἰσθάνῃ, βέβηλε, ὅπως μόνον ἵνα ζήσῃ σωματικῶς, καὶ ταῦτα ἐπίκηρα, ὁ πτωχὸς δοῦλος γίνεται τῷ πλουσίῳ καὶ ὑπείκει ἀνυπερθέτως ταῖς ἐντολαῖς τοῦ ἰδίου κυρίου, κἂν βαρεῖαι ὦσί τινες, καὶ ταῦτα οὐχ ὑπὲρ τοῦ δρῶντος, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ προστάττοντος ὄντα περιφανῶς, πῶς ἀνούστατε σὺ τοιούτου Δημιουργοῦ, Εὐεργέτου καὶ Τροφέως τοσούτου ἐντολάς, καίτοι γε ὑπὲρ σοῦ καὶ τῆς ἀθανάτου δόξης σου λεγομένας, ἀγενῶς ἀκυροῖς καὶ εἰς τοὐναντίον περιιστᾷς αὐτάς; οἴμοι τῆς ἀναισχυντίας καὶ τοῦ κατὰ σοῦ αἰωνίου κακοῦ!

Εἶπα Κύριε τῇ πενιχρᾷ μου καὶ ὄντως ἁμαρτωλῷ ψυχῇ, τῷ σῷ φιλοψυχότατε πλάσματι, ἐν τῷ ἐπιστραφῆναί με πρὸς σέ, ὑπεράγαθε, τὴν σφόδρα ἀπόρρητον ἀπόλαυσιν· ἔχεις πολλὰ ψυχὴ πνευματικά, φάγε, πίε, εὐφραίνου[2]. Καὶ ἐν τῷ ἐπαναστῆναι τὸν ἁμαρτωλὸν ἐναντίον μου ἐκακώθην καὶ ἐταπεινώθην ἕως σφόδρα[3]· ἀλλ' ὢ πλούτου τῆς σῆς, χρηστότατε, ἀγαθότητος! ἐν τῷ ἐκκλῖναι με σφαλερῶς ἀπὸ τῆς εὐθείας καὶ τοῦ καλοῦ, σὺ φθάσας θαυμαστῶς ἀνυπερβλήτοις δωρεαῖς, αὖθις ἐπέστρεψας. Καὶ δὴ

1. Γέν. α', 26. 2. Πρβλ. Λουκ. ιβ', 19. 3. Ψαλμ. 37,9.

φαγὼν ἀληθῶς καὶ πιὼν καὶ ἑπομένως, ὡς εἰκός, εὐφρανθεὶς πνευματικῶς ἐξ ἐλέους σου καὶ πολλὰ πάλιν ἐξωστρακίσθην ἀποβουκοληθείς, οὐκ οἶδα, πότερον δαίμονος δεινῇ μηχανῇ ἢ ἀπροσεξίᾳ ἐμῇ, ἢ δήπου καὶ δι᾽ ἀμφότερα· ἢ τάχα καὶ κρίσει σου βαθυτέρᾳ τινὶ ἐξ ἧς αἱ παραχωρήσεις καὶ ἐγκαταλείψεις διαφόρως ἐφέπονται καὶ παιδεῖαι. Καὶ πάλιν καὶ πολλάκις ἐνεπάγην εἰς ἰλὺν βυθοῦ, ὅπου οὐκ ἦν ὑπόστασις [1] καὶ μήν γε ἐταλαιπώρησα καὶ κατεκάμφθην ἐν τῷ ἐμπαγῆναί μοι ἄκανθαν [2], ἢ κέντρον ἁμαρτίας θανατηφόρον καὶ συνελόντα εἰπεῖν, ὅσα πολλὰ πονηρὰ ὁ ἐχθρὸς ἐβουλεύσατο σκαιῶς κατὰ τῆς ψυχῆς μου διὰ τὴν δεινήν μου ἀμέλειαν καὶ τὴν ἄνοιαν τὴν χαλεπήν. Σὺ δὲ οὕτως οὐδέποτε ὅμως μηδαμῶς εἰς τέλος παρεῖδες τὰ ἐμά, ἀλλὰ καὶ φωνῇ πνευματικῇ ἔκραξας, ὑπεράγαθε, ἐν τῷ μυχῷ τῷ μυστικῷ τῆς καρδίας μου καὶ εἶπες τῇ ἐξουθενημένῃ μου ψυχῇ· σωτηρία σου ἐγὼ εἰμὶ [3] μὴ φοβοῦ, ἀλλ᾽ ἐπίστρεφε εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, μὴ πλανᾶς [4]· καὶ οὕτω παρεκάλεσάς με, Ἰησοῦ ἀνεξίκακε, καὶ περιφανῶς ἐγένου μοι ὑπερασπισμὸς σωτηρίας καὶ ὡς δεξιὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ Κυρίου ἀντελάβου μου κραταιῶς καὶ ἡ παιδεία σου ἀνώρθωσέ με [5] αὖθις, ὡς καὶ πολλάκις, ἐν ὅσῃ ἡλίκῃ μυστικῶν ἀφράστων εὐφροσύνῃ. Ἐλθὲ οὖν, Λόγε Θεοῦ, εἰς τὴν καρδίαν μου ὡς σφραγὶς ἀσφαλής, διὰ τὴν θεωρίαν τοῦ ἀφάτου κάλλους τοῦ ὑπερφυοῦς, ἐλθὲ εἰς τοὺς βραχίονάς μου, διὰ τὴν πρᾶξιν τῶν ἁγίων σου καὶ ζωοποιῶν ἐντολῶν· δεῦρο, Βασιλεῦ Ἰησοῦ Χριστὲ ὑπερουράνιε, ἐλθὲ ἵνα ζήσω ἐν σοὶ πνευματικῶς· ἔγγισόν μοι εὐαισθήτως, πρὸς σὲ ὅλῃ ψυχῇ ἐπιστρέφοντι· ἡ ὑπερκόσμιος εὐφροσύνη τῶν ἐν οἷς σὺ ἀρρήτως, ἄστραψον ἀστραπήν σου, ἀπειρόσοφε, ὡς ἂν ἡ νοερά μου ψυχὴ πρὸς ἑαυτήν, εἶτα καὶ σὲ συναχθῇ, σκορπισθῶσι δὲ καὶ εἰς ἀπώλειαν χωρήσουσιν οἱ ἐχθραίνοντές μοι ματαίως [6] καὶ καταδιώκοντές με δωρεὰν καὶ κακοῦντές με ἀφειδῶς· φύλαξόν με, Κύριε, παρακαλῶ, εἰς τὸ διηνεκὲς ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ [7], ἵνα αἰωνίως μετὰ σοῦ θεωρῶ σε, ὑπερένδοξε ἄρρητε Δέσποτα.

νζ'. Τίς εἰμι ἐγώ, Κύριε ἄκτιστε, ἡ γῆ καὶ σποδός [8], καὶ τίς ἐστιν ὁ χρόνος μου τοῦ ὡσεὶ σκιὰ παράγοντος [9] καὶ ὄναρ βραχύ, ἄναρχε, ἐνώπιόν σου, οὗ ἐν ὀφθαλμοῖς τὰ χίλια ἔτη ὡς ἡμέρα ἡ χθὲς ἥτις διῆλθε καὶ φυλακὴ ἐν νυκτί [10]; καὶ τίς μου ἡ σύνεσις παρὰ σοὶ τῷ ποιήσαντι τοὺς οὐρανοὺς ἐν συνέσει [11] καὶ τὴν γῆν τὰ σύμπαντα ἐν σοφίᾳ καὶ ταῦτα ἀθρόον καὶ αὐθωρόν, ἵνα δὴ καὶ ὅλως ἐνώπιόν σου, φιλοψυχότατε, ὡς κρινόμενος στῶ; Μή, δέομαι, μή, παρακαλῶ Δέσποτα, τὰ νεογνὰ νήπια οἱ γονεῖς, οὐκ εἰσπράττονται δίκας τῶν πραττομένων, οὐδὲ ἀπαιτοῦσιν ἔργον οὐδαμῶς, ἀλλ᾽ οὕτως ἁπλοϊκῶς, εὐσπλάγχνως τε καὶ μετὰ σπουδῆς τὰ ἐπιβάλλοντα σφίσι ἐνέτῳ προνοοῦνται τρόπῳ, τρέφοντες ὡς ἔνι καὶ περιθάλποντες. Διὰ τοῦτο,

1. Ψαλμ. 68,3.
2. Ψαλμ. 31,4.
3. Ψαλμ. 34,3.
4. Ἴσως μὴ πλανῶ.
5. Ψαλμ. 17,36.
6. Ψαλμ. 3,8.
7. Ψαλμ. 16,8.
8. Γέν. ιη', 27.
9. Ψαλμ. 143,4.
10. 3. Ψαλμ. 89,4.
11. Ψαλμ. 135,5.

Ἅγιε, ὁ ὄντως ἡμῶν αἰώνιος καὶ ἐς τὰ μάλιστα προσφιλὴς Γονεύς, ἅτε ξυνόλως τῶν συμπάντων ἡμετέρων ἐξ οὐκ ὄντων Δημιουργός, μήτ᾽ ἐπὶ ταῖς πλημμελείαις μου καὶ ἀνομίαις μου ἄχθου, δέομαι, μήτε μὴν ζήτει με ἔργα, φιλάνθρωπε, ἀνάλογα χάριτος σῆς, μή, ἀγαθὲ μή· ἀλλ᾽ ὡς νηπίοις πρέπει, οὕτω καὶ πολλῷ γε μᾶλλον καὶ ἀπείρως σὺ σύγγνωθι εἰς τἀμὰ καὶ αὔξανέ σου τὴν ἄχραντον δωρεὰν ἐν ἐμοί, βοηθείας ὅτι μάλιστα ὡς ἀσθενεῖ τὸ φρονεῖν δεομένῳ. Ναί, ὁ ποιήσας καὶ πλάσας καὶ ἀναπλάσας με, ὑπερύμνητε, ὑπεραγάθῳ πάντως σκοπῷ, ἵνα εὖ με ποιήσας σφόδρα πάνυ καὶ θεουργικοῖς κάλλεσι κατακοσμήσας, ὡς γνησίαν εἰκόνα σου, δοξάσῃς ἐφαμίλλως ἀκήρατα καὶ ὑπέρτατα, καί γε ἐληλυθὼς οὐχ ἵνα κρίνῃς, ἀλλ᾽ ἵνα σώσῃς τὸν κόσμον [1]. Ἀμήν.

νη'. Αὐτοκατάκριτός εἰμι, ὡς καὶ σὺ γινώσκειν [2] τὰ ἐγκάρδια, Κύριε, ὁρᾷς. Οὐδενός, ὑπέρσοφε, δέομαι δικαστοῦ. Ἐπ᾽ ἀμφιβόλων, ὑπεράγαθε, σὺν δίκῃ γίνεται κρίσις· ὅπου δὲ ὁ ἀντιλέξων προκαταγέγνωσται καὶ ἐπ᾽ ἀληθείας ἑαυτὸν καὶ ὁρᾷ καὶ ὁμολογεῖ οὔκουν ἁπλῶς ἁμαρτωλόν, ἀλλὰ καθ᾽ ἡμέραν καθ᾽ ὥραν ἁμαρτάνοντα· φεῖσαι, Κύριε φιλάνθρωπε, τῆς δίκης· ἔλεον ζητῶ καὶ χάριν ἀπαιτῶ, ἐλέους καὶ χαρίτων ἄφθονε πηγή· σὲ τὸν δι᾽ ἐμὲ ἄνθρωπον γενέσθαι εὐδοκήσαντα, καὶ μήτε ποιοῦντα ἡμῖν τῷ περιόντι τῆς ἀγαθότητος καὶ κατὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν, μήτε ἀποδιδόντα τῷ ὑπερβάλλοντι περὶ ἡμᾶς φίλτρῳ κατὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν [3]· ἀλλὰ μᾶλλον μενοῦν ἀγάπῃ νικώμενον πεφυκυίᾳ, καὶ μακρύνοντα, καθ᾽ ὅσον ἀπέχουσιν ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν ἀφ᾽ ἡμῶν τὰς ἀνομίας ἡμῶν [4]. Σοῦ οὖν δέομαι, ἀνεξίκακε Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, εὔσπλαγχνε Δέσποτα, καὶ σέ, εἰ καὶ ἀναξίως, παρακαλῶ πᾶσάν μου ἀνομίαν καὶ πᾶσάν μου ἁμαρτίαν παραδιδόντα [5], πάρασχέ μοι τοῦ παναγίου σου Πνεύματος τελείαν εἰς τὴν καρδίαν μου τὴν σφραγῖδα καὶ ὄντως ἁγίαν δωρεὰν ἐν τῇ δυνάμει σου καὶ ἐν τῇ σοφίᾳ σου, ἵνα οὕτω, ποιοῦντι, τῇ τῆς σῆς χάριτος δυνάμει ἐν σοφίᾳ καὶ φρονήσει πνευματικῇ, κατ᾽ ἐφικτὸν λόγον, τὸ εὐάρεστον ἐνώπιόν σου, ἐσαῦθις τὰ πνευματικὰ ῥεῖθρα τῆς ἀχράντου σοφίας σου ῥεῖ γιγνομένως ἐκ τῆς καρδίας μου, ἐν ἀληθείας συνέσει καὶ φωτὶ καταλλήλῳ καὶ εὑρεθῶ ἐντεῦθεν μετ᾽ ἄρα σοῦ καὶ τῶν σῶν κοινωνὸς εἰς αἰῶνας αἰώνων πεφωτισμένος, τουτέστι τῷ ὑπερενδόξῳ φωτί σου ἀπὸ τοῦ νῦν, ἐλέῳ ἀνεικάστῳ καὶ χάριτι ἀφράστῳ· ἀμήν.

νθ'. Οὐκ ἔγνωκέ τις περιφανέστατα ἐπιβουλήν, εἴτε μὴν προσβολὴν χρὴ καλεῖν, ἐνυποστάτως οὖσαν διαβολικήν, ὡς ὁ φυγὼν δαίμονας καὶ ἀπηλλαγμένος ἐπὶ καιρὸν προσβολῶν· καὶ οὐδεὶς φεύγει τούτους καὶ ἀπαλλάσσεται, ὡς ἔφθην εἰπών, εἰμὴ ῥοπὴν καὶ μόνος θείας πνοῆς ἐνυπόστατον καὶ ἀείβλυτον κτήσαιτο καρδιακῶς. Τοῦτο δὲ πίστις σὺν ταπεινώσει, ἀγάπη

1. Ἰωάνν. γ', 17.
2. Γραπτέον μᾶλλον γινώσκων.
3. Ψαλμ. 102, 10.
4. Ψαλμ. 102, 12.
5. Γραπτέον μᾶλλον παριδόντα.

τε Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἐνεργὴς οἶδε γεννᾶν φιλησύχῳ μετὰ ἀγρυπνίας διαίτῃ καὶ ἀναγνώσει νῦν μὲν πρακτικῇ, νῦν δὲ θεωρητικῇ καὶ ἀκολούθως θεολογικῇ μετὰ προσευχήν. Ἀγάπη δ᾽ ἐνεργὴς λέγοιτ᾽ ἂν εἰκότως ἡ τῶν ἱερῶν τοῦ Θεοῦ ἐντολῶν κατ᾽ ἐφικτὸν ἔκπραξις· ἐντεῦθεν τοίνυν οὐ μόνον Θεοῦ σύνεσις καθαρωτέρα καὶ διαυγεστέρα, ἀλλ᾽ ἤδη καὶ δαιμονικῆς ἐπινοίας κακοτέχνου, καὶ μήν γε ἐπιφορᾶς ἐν ψυχῇ γνῶσις ἀκριβὴς καὶ διάκρισις ἀσφαλεστέρα· καὶ γοῦν οἱ ἀγῶνες μείζονες καὶ ἐφάμιλλος ἄθλησις φθονούντων δαιμόνων ὑπερβαλλόντως καὶ ἀπνευστὶ φερομένων μανικῶς πρὸς παντοίαν κακοποίησιν τῆς θεοφόρου ψυχῆς λίαν κακεντρεχῶς. Καὶ τοίνυν εἰμὴ ὁ τοῦ ἰδίου λαοῦ ἀληθινὸς Σωτὴρ προὔστη φιλανθρώπως καὶ ὑπερεμαχέσατο τῶν πιστῶν ὁ Χριστός, οὐκ ἂν διεσώθη τῷ ὄντι πᾶς ὁστισοῦν ἄνθρωπος καὶ τῶν ἁγίων ὤν.

ξ'. Σαφέστατα ἔγνων καὶ δὴ ἐξομολογοῦμαί σοι, Κύριε· ὅτι καὶ ἀλόγων ζῴων ἥττων ἐξ ἀπροσεξίας, ἀγνωμοσύνης τε καὶ ἀλογοπραγίας, ὁ λογικὸς ἐγὼ χαλεπῶς ἀποκαθίσταμαι ἐφ᾽ ὅσον ἐκεῖνα μὲν τὴν ἰδίαν φύσιν τηρεῖ καὶ ζῇ κατ᾽ αὐτήν, ἐγὼ δὲ οὐδὲ γοῦν πρὸς μίαν ὥραν τίς ἡ καθαρὰ καὶ ὄντως τῆς φύσεώς μου ἔγνων ἐνέργεια, μολυσμῷ μιαρῶν παθῶν καὶ τῶν παρερχομένων προσπαθείᾳ τε καὶ συγχύσει· ὅθεν ἀνοηταίνων, οὐδὲ τὴν φύσιν μοι ἀκολούθως οἷα ἐστὶν ἐπίσταμαι· ἢ χρὴ ἀληθῶς καὶ δαιμονικὴν φατρίαν κατὰ τὴν κακίαν παρήλαβα [1], καὶ εἰμὶ τῷ ὄντι κακίων κἀκείνων τὴν προαίρεσιν· εἰ γὰρ ὡς ἐκεῖνοι ἄνοσοι δὴ καὶ ἀθάνατοι καὶ ἀπροσδεεῖς τινος πρὸς τὸ ζῆν ἤμην κἀγώ, πολὺς ἀναμφηρίστως ὤφθην ἂν τὴν κακίαν ὁ τάλας καὶ ἀκρατὴς ἀτόπους ὁρμάς· ὁπηνίκα οὐ μόνον οὐκ ἀθάνατος ὤν, ἀλλὰ καὶ νόσοις συχναῖς συνὼν καὶ μακραῖς, ὅμως παρανομῶ καὶ χαίρω ταῖς ἁμαρτίαις καὶ πρόκειμαι· καί, ὃ χείριστον, ὡς οὐ πρὸς ἓν κλίνω τῶν κακῶν, τῶν ἄλλων ἀποστρεφόμενος, ὥσπερ ἐκείνων ἕκαστος· ὁ μὲν φιλαργυρίας ὤν, ὁ δὲ κενοδοξίας καὶ φιληδονίας ἕτερος καὶ ἄλλος ἄλλου πάθους ἐργάτης ἢ μᾶλλον φίλος καὶ συνεργὸς πρὸς αὐτὸ τῶν αὐτῷ πεπεισμένων· ἀλλὰ μόνος πάντων παθῶν ἐραστὴς καὶ πράκτωρ ἐγώ· καὶ τοσοῦτον δήποθεν ἐμπαθῶς, ὡς καὶ μὴ κινούντων δαιμόνων μηδὲ προσβαλλόντων ἔξωθεν, ἥκειν αὐτόμολος πρὸς τὰ πάθη· ἢ μᾶλλον πίπτειν ἐλεεινῶς. Ἐξ οὗ καὶ ἃ τῶν κακῶν οὐκ ἐτέλεσα, οὐχ ὡς ἀποφυγὼν ἑκών, ἢ ἐξεπίτηδες μὴ θελήσας, ἀλλ᾽ ὡς μὴ δυνηθεὶς ὅθεν δήπουτε οὐκ ἐτέλεσα. Πόσον τοίνυν δικαίῳ λόγῳ καὶ κεκριμένῳ πολὺ κακίων ἐκείνων τῶν τέως ἀθανάτων, ἀνόσων τε καὶ ἀνενδεῶν τὸ ζῆν καὶ ὅμως πρὸς ἓν εἶδος ἕκαστος ἁμαρτίας κλινόντων, ἐγώ· οὗ αἱ ἡμέραι οὐ βραχεῖαι μόνον, ἀλλ᾽ ἤδη δι᾽ ἃς ἔφην νόσου καὶ ἀσθενείας καὶ πονηρίας· ἔπειθ᾽ οὕτω πρὸς πᾶσαν ἁμαρτίαν ἐπικλινὴς σὺν σπουδῇ καὶ εἰς τὸ τελέσαι, φεῦ! πρόθυμος σπουδῇ, κατὰ πολὺ σφόδρα τῷ ὄντι χείρῳ [2] καὶ δαιμόνων εἰμί. Ἀλλά, Κύριε Κύριε, ὁ τὸ ἔλεος ἀνυπέρβλητος καὶ τὸ σώζειν ἔχων πεφυκώς, ὅτι καὶ αὐτοῖς τοῖς

1. Γραπτέον μᾶλλον παρήλασα. 2. Γραπτέον χείρων.

δαίμοσι μετάνοιαν βουλομένοις ἀμνησικάκως παρασχών· ἐνίσχυσόν με μετ᾽ ἄρα σοφίας καὶ παντὸς τοῦ καθήκοντος μετανοῆσαι ᾗ χρή, ἐφ᾽ οἷς ἥμαρτον καὶ ἱλεώσασθαί σου τὸ πανάγιον Πρόσωπον, ὑπερφερὴς καὶ ζωὴ μακαρία καὶ τῶν δικαίων διαρκὴς ἀπόλαυσις ὑπερκόσμιος καὶ ἡ μὴ λογιζομένη αὐτοαγάπη καὶ ἡ ἄφατος φιλανθρωπία καὶ εὐσπλαγχνία, Δέσποτα. Ποίησον μετὰ τῆς ψυχῆς μου τὸ μέγα σου καὶ θαυμαστὸν ἔλεος, βοώσης· ἐλέησον, εὐδιάλλακτε· ἵνα οὕτω σαφῶς ἀποδειχθῇ γινώσκουσιν, ὡς καὶ δαίμονας ἐπιστραφέντας καὶ τὸ ἐλέησον ἐπειπόντας, ὡς ἔχουσι, πρὸς τὴν σὴν ἀπέραντον ἀγαθότητα, οὔμενουν μεθῆκας ἂν ἔξω ἐλέους σου, οὐδὲ ἀπεστράφης οὐδόλως, πηγὴ χαρίτων, αὐτούς· εἰ γὰρ ἐμὲ ἐκείνων ὄντα κακίονα καὶ ζῴων τῶν ἀλόγων χείρονα ἐλεήσαις, ἐπ᾽ ἀληθείαις οὐκ ἔστιν οὐδεὶς ἁμαρτίαις ὑπεύθυνος, οὐκ ἄνθρωπος οὔτε μὴν δαίμων, ὃς προσπεσών σοι καὶ κράξας, ἐλέησον, καὶ οὐκ αὐτίκα τῷ περιόντι σοι τῆς ἀπείρου χρηστότητος εὑρήσει καὶ πάνυ πλούσιον καὶ σφόδρα θαυμαστὸν καὶ ὑπὲρ πάσας ἐλπίδας τὸν ἔλεον. Ἐλέησον δή με; Ἰησοῦ, ὁ καὶ Πατὴρ ἡμῶν πεφυκότως καὶ τοῦ ἐλέους πηγή.

ξα'. Πολλά μοι εἰς νοῦν ὡς νοούμενα ἥκει, Κύριε· ἀλλ᾽ οὐδὲν τῷ ὄντι ἐστιν, ὃ βεβαίως εἰς πέρας κατανοῶ, καὶ καθάπαξ ἐν σύμπασιν, ἓν οὐκ ἔστιν οὐδέν, οὗ τῆς γνώσεως ἀμηγέπη οὐκ ἀπολιμπάνομαι· δι᾽ ὃ δήπουθεν ὡς ἄρ᾽ ἔχει τὸ εἰκός, ἐνδεὴς καὶ περιφανῶς περὶ τοῦ ἁπλῶς καὶ ὁλικῶς γινώσκειν ἀποδέδειγμαι· οὐρανὸν τουτονὶ καὶ μήν γε τὴν γῆν ὄντως ὁρῶ· τί δὲ ἐστὶ ταῦτα, ἢ τίνι γε ἥδρασται καὶ ὅπως συνέχεται καὶ τ᾽ ἄλλα ἕτερα περὶ αὐτὰ πάμπολλα καὶ τὴν σφῶν αὐτῶν φύσιν, ἀριδήλως ἀγνοῶ, ἀέρα, ὕδωρ, καὶ πῦρ ἔχω βουλομένοις κἀκ᾽ τοῦ ῥᾴστου παραδεικνύειν· τί δὲ τούτων τὴν φύσιν ἕκαστον εἴγε τις ἔροιτο· καὶ πῶς ὃ μὲν κατωφερές, ὃ δὲ ἀνωφερές, ἀὴρ δὲ παντοφερής· γρύξαι γοῦν ἔξω οὐδὲ στόμα διάρας· ἀλλὰ δὴ μεθίημι τὸ περὶ τοιούτων εἰδέναι μὴ ἔχειν εἰπεῖν. Θρὶξ μία, τὸ δοκοῦν εὐτελέστατον, ἥκιστα ἐφικνεῖται εἰς αἴσθησιν ἡμετέραν· τίποτε ἀφ᾽ ὧν πρόεισιν ἐξικνεῖται καὶ πῶς· εἶτα καὶ τίνες χρονικῶς τε καὶ τακτηδόν· καὶ τί γε γινώσκων τρίχας ἤπερ εἰσι.

Διὰ τοῦτο δέομαί σου, Δέσποτα, λύτρωσαί με ἀπὸ οἰηματικοῦ φρονήματος, τοῦ αἰτίου τὸν πλησίον καὶ πάνθ᾽ ὁντινοῦν καὶ κρίνειν καὶ κατακρίνειν· ἐξακολούθου σκέπασόν με ὑπὸ τὸν κραταιόν σου βραχίονα, ὅτι ἁπλοϊκὸς εἰμὶ καὶ λίαν ἀμβλὺς περὶ αὐτὸ τὸ φρονεῖν. Τίς οἶδεν ἄρα τοῦ οὐρανοῦ μέτρα καὶ γῆς τόσον ὄγκον καὶ βρίθος ὁπόσον καὶ ἡλίου δρόμον σφόδρα πάνυ ταχὺν καὶ ἀκάματον, πρὸς δὲ καὶ θαυμαστῶς ἔντεχνον καὶ εὐστάθμητον; Τίς δ᾽ ὅλως συνήσει τὴν ταῦτα φέρουσαν οὕτω σοφῶς δυναστείαν; Πῶς δ᾽ ἂν γνοίη ταῦτ᾽ ὁ μηδὲ γοῦν κώνωπος εἴδησιν ἔχειν δεδυνημένος ὁπωσδήποτε; ἢ που δή; ἄγαν ἄνους ἐγὼ καὶ περὶ τὸ τῆς σοφίας κράτος ἐξίτηλος μόνη γιγνομένως θαρρῶν τε χάριτι τὴν ἐν σοὶ χρὴ λέγειν εἴτε

θέωσιν, ἢ πρὸς Θεοῦ ὑπερφυᾶ συνάφειαν ἐξ ἀνηκούσης αὐτοῦ θείας διαπράξεως καὶ ἐφεκτῆς νοήσεως.

ξβ'. Μόνοι οἱ τὴν πνευματικὴν αἴσθησιν διὰ διοράσεως τῆς ἐκ τῆς χάριτος παραδεδεγμένοι τοὺς μὴ τὴν πνευματικὴν αἴσθησιν κτωμένους, ἀλλὰ ψυχικῶς ἀγομένους ἐναργέσι σημάντροις καὶ μέν γε σαφέσιν ἐς τὰ μάλιστα καὶ γιγνομένοις συνίασι. Πάντα γάρ τοι, κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον, ὁ τοιοῦτος διακρίνειν ἔχει, καίτοι γε ὑπ' οὐδενὸς ἑτέρου οὗτος ἀνακρινόμενος[1]· καὶ μὲν δήποθεν τῶν ἄλλων ἐχόντων, οὐ μόνον οὐ συνορώντων τὸν τοῦ θείου κενὸν Πνεύματος, ἀλλὰ καὶ μακαριζόντων ἐσθ' ὅτε ἑπομένως ἐξ ἄρ' ἀνοίας τοὺς ἀξίους καὶ ταλανισμοῦ οὔμενουν αἴσθησιν Πνευματικὴν δεξαμένους ὑπὸ τῆς χάριτος, ἀλλ' ἀγομένους μᾶλλον ὑπὸ κοσμικοῦ Πνεύματος καὶ ὄντας οἵους ψυχικοὺς ὁ θεῖος λόγος καλεῖ[2]· οἱ μὲν γὰρ πνευματικοὶ τὴν αἴσθησιν καὶ ἡμμένοι τοῦ θεοειδοῦς, οὐ κρίνουσιν οὐδαμῶς τὸ παράπαν πράγματα, ἢ προπετῶς ἢ κατὰ τὸ ὁρώμενον ὡς ἂν οἱ πολλοί· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐν αὐτοῖς ἄτρεπτον καὶ ἀΐδιον ἀλήθειαν, μυηθέντες πάντως τῷ ζωοποιῷ καὶ φωτιστικῷ Πνεύματι, ζωὴν ἀλλοίαν τῆς κατ' ἔθος παρέχοντι ὑπερφυᾶ καὶ φῶς καὶ γνῶσιν καὶ μέν γε παρὰ τοὺς τῶν πολλῶν ὀφθαλμούς, οἷς ἂν ἐγγένηται περιφανῶς. Οἷος Ἰακὼβ ἐκεῖνος ὁ Πατριάρχης ἦν· ὅς γε δὴ πολὺν διαμείψας τόπον, ἑνὶ τόπῳ τούτῳ· καὶ πολλ' ἄττα ὄμματι διοράσεως ἰδὼν καὶ εἰπὼν περὶ τῶν υἱέων αὐτοῦ θαύματος ἄξια[3]. Καὶ Ἡσαΐας γοῦν ὁ μεγαλοφωνότατος ἐν προφήταις τὸν Ἰησοῦν ὡς πρόβατον ἀγόμενον ὁρῶν ἐπὶ σφαγήν[4], καὶ μήτε τῷ πάθει δραττόμενος, μήτε μὴν τῇ ταπεινώσει ἐκείνῃ καὶ τὰ κατ' αὐτὴν ἤθει, προσκεκρουκώς· ἀλλ' ὄμματι πνευματικῷ μυστικῶς θεωρῶν τὴν ἐγ τουτοισὶ δόξαν κατὰ τὸ εἰκός· τοιοῦτος ἦν τὸ εἶδος καὶ τὸ κάλλος ὁρῶν ἐκλεῖπον τοῦ Ἰησοῦ[5], καὶ τ' ἄλλα τῶν παθημάτων, καὶ ὅμως ὁμολογῶν αὐτὰ τὴν θεότητα. Τοιοῦτος, καθάπαξ φάναι τῶν ἱερῶν προφητῶν ἕκαστος νοερῶς νοητοῖς ἐπιβάλλοντες ἐν ἐλλάμψει τοῦ Πνεύματος· τοὺς μέν τοι τὸ τοῦ κόσμου πνεῦμα φέροντας, ἢ μᾶλλον οἰκειότερον εἴποι μοι, τοὺς ὑπὸ κοσμικοῦ πνεύματος φερομένους, ὁ κατιδεῖν ἐκ τοῦ ῥᾴστου βεβουλημένος διενθυμείσθω τὴν περὶ τοὺς Γραμματεῖς ἐκείνους καὶ Φαρισσαίους φατρίαν ἐν Εὐαγγελίοις, πῶς τοῖς φαινομένοις ἐνησχολοῦντο καλοῖς καὶ πρὸς ἐπίδειξιν προσπαθῶς ἔζων, διδάσκαλοι τοῦ Ἰσραὴλ καλεῖσθαι σὺν παντὶ τῷ τῆς ψυχῆς διακειμένῳ μετὰ σεμνοῦ καὶ σχήματος καὶ βαδίσματος ἀξιοῦντες καὶ μηδὲν ἕτερον ἢ τῷ σχήματι ἐσχηματίσθη καὶ ἐν τῷ εὐλογολογεῖν τὸν ἐνάρετον βίον ὑποκρινόμενοι[6]· ἐντεῦθεν δὴ ἄρα γιγνομένως Χριστὸν Ἰησοῦν, φεῦ τῆς τυφλότητος! τὸν γνησιώτατον Υἱὸν τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ σχετλίως διὰ φθόνον, ὃν σφίσιν ἔτεκε πνεῦμα τὸ κοσμικόν, θανάτῳ κατέκριναν τὴν θείαν καὶ ἀληθῆ καὶ τῷ ὄντι ζωήν. Εἰ γάρ τοι πρὸς φθόνον ἡμῖν οὐ λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον[7], ᾗ γέγραπται, φανερὸν ὅτι τὸ τοῦ κόσμου πνεῦμα πρὸς φθόνον λαλεῖ καὶ μέν γε ἐξ ἀκολούθου κρίνει ἐν ἀδικίᾳ καὶ σκότει.

1. Α' Κορ. β', 15. 2. Α' Κορ. β', 14. 3. Γέν. μθ', 1 κ. ἑ. 4. Ἡσ. νγ', 7. 5 Ἡσ. νγ', 3. 6. Πρβλ. Ματθ. κγ', 3 κ.ἑ. 7. Ἰακ. δ', 5.

Διὰ τοῦτο κόψονται[1], ᾗ γέγραπται, τῷ καιρῷ τῆς ὁλικῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ καὶ σφᾶς αὐτοὺς ὡς ἔχουσι ταλανίσουσιν οὐκ ἀπεικότως, ὄψονται καὶ γὰρ εἰς ὃν ἐξεκέντησαν[2], καὶ διαπορηθήσονται λέγοντες· οὐχ οὗτός ἐστιν ὃν ἡμεῖς εἰς οὐδὲν ἡγούμεθα καὶ οὗ τὸν βίον ἐνομίζομεν μανίαν; πῶς οὖν κατελογίσθη οὗτος ἐν υἱοῖς Θεοῦ[3]; σκότει γὰρ οἰήσεως διὰ τοῦ κοσμικοῦ πνεύματος ἐμπαιχθέντες καὶ δεινῶς προσκόψαντες, οὐκ εἶχον, ὡς εἰκός, εἰδέναι τὴν τῷ ὄντι ἀλήθειαν καὶ ἐφεξῆς ἰέναι κατ' αὐτήν, εἰς ἣν τὸ[4] ἡγεμονικὸν καὶ εὐθὲς καὶ φωτιστικὸν πνεῦμα ἔχοντος[5]. Περὶ γάρ που τῶν πνευματικῶν λέγει ὁ Παῦλος, ὡς οὐκ οἴδατε ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν; μήτιγε βιοτικά;[6] Οὕτω πάντα ἀνακρίνειν ἔχει ὁ τὸ Πνεῦμα φορῶν[7], ὃ ὁ κόσμος, ᾗ φησὶν ὁ Κύριος, οὐ δύναται λαβεῖν οὐδὲ θεωρεῖν[8]. Ὅσοι τοίνυν οὐκ ἐνδέδυνται αἰσθήσει ἀληθινῇ ψυχῆς τὸ ὑπερουράνιον ἅγιον Πνεῦμα, μηδὲ ἔχουσι τοῦτο ἐν ἑαυτοῖς ἐνεργοῦν ἄρρητα ἐν μυστηρίῳ καὶ λαλοῦν ἀνέκφραστα, δῆλοί εἰσιν ἔχοντες τὸ τοῦ κόσμου πνεῦμα. Ὑμεῖς δέ, φησὶν ὁ Παῦλος, οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν Πνεύματι, εἴπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· εἰδέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ[9]. Ὁρᾷς ὅπως οἱ Πνεῦμα ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντες, οὐκ εἰσὶ σαρκικοί; οἱ δέ γε τούτου ἐλεεινῶς, οἴμοι! εὑρισκόμενοι, οὐ μόνον οὐκ ἔχουσι κρίνειν ἐν τοῖς θείοις ὀρθῶς, ἀλλ' οὐδὲ εἶναι δεδύνηνται τοῦ Χριστοῦ; Καὶ γοῦν ἐν ἄλλοις ἐκφανέστερον τὴν τοῦ κοσμικοῦ πνεύματος πρὸς τὸ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα ἐναντιότητα ὁ ἀπόστολος δείκνυσι, λέγων· ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν[10]. Συνιεῖς πῶς τὰ θεῖα καὶ τὴν ἀλήθειαν μόνοι οἱ τοῦ Θεοῦ δεξάμενοι τὸ Πνεῦμα ἔχουσιν εἰδέναι; ὡς καὶ ὁ Κύριος εἴρηκεν· ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν[11]. Συνορᾷς πόθεν ἡ ὁλικὴ ἀλήθεια γιγνομένως ἐπινοῦν ἀνακύπτειν πέφυκεν; ὅτε δήπουθεν καὶ τὸ κρίνειν εὐπετὲς καὶ διαμαρτίας ἐλεύθερον; διὰ τοῦτο Πνεῦμα βουλῆς, διὰ τοῦτο Πνεῦμα ἐπιστήμης, συνέσεως, σοφίας[12], Πνεῦμα ἡγεμονικόν[13], Πνεῦμα εὐθές[14], Πνεῦμα ἀληθείας[15] ὀνομάζεται τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Καὶ μήν γε παρὰ Ἡσαΐᾳ Πνεῦμα κρίσεως[16], ὅτι δῆτα ἐν αὐτῷ εὐθυβούλως εἰς τὰ εἰρημένα φέρεται ἡ ψυχὴ καὶ δι' αὐτοῦ ἐνεργοῦντος ἐν αὐτῇ ταῦτα κατὰ τὸ χρεὼν (κρίνεται) ὡς καὶ αὐτῇ οὔσῃ μετόχῳ καὶ χωρὶς τοῦ Πνεύματος σκότους πάντα μεστὰ καὶ ἀληθείας ἔρημα. Ὁ δὲ τοῦ τῆς ἀληθείας Πνεύματος ἔρημος καὶ τῶν εἰρημένων ἐφεξῆς εἶτα κρίνων ἐπιχειρῶν τὰ ψευδῆ συμπεράναι ἀλήθειαν ἀστο-

1. Ἀποκ. α', 7. 2. Ἰωάνν. ιθ', 37. 3. Σοφ. Σολ. ε', 4-5. 4. Ἴσως οἱ τό. 5. Ἴσως ἔχοντες. 6. Α' Κορ. ς', 3. 7. Α' Κορ. β', 15. 8. Ἰωάνν. ιδ', 17. 9. Ῥωμ. η', 9. 10. Α' Κορ. β', 12. 11. Ἰωάνν. ις', 13. 12. Ἡσ. ια', 2. 13. Ψαλμ. 50,14. 14. Ψαλμ. 50,12. 15. Ἰωάνν. ιδ', 17. 16. Ἡσ. δ', 4.

χήσει· οὐδεὶς φησὶ γινώσκει τὰ τοῦ ἑτέρου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ οἰκοῦν ἐν αὐτῷ [1]· τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ [2] καί γε εἰ τούτου χωρὶς ἐξὸν εἶναι εὐρηκέναι τὴν ἀλήθειαν, οὐκ ἂν Πνεῦμα ἀληθείας καὶ τὸ Πνεῦμα κρίσεως καὶ τ᾿ ἄλλα εἰρημένα ἤδη ἐλέγετο τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Εἰ δ᾿ ἂν ἐρεῖ ἀληθείας ὁ ἄνευ κρίνων τοῦ Πνεύματος, τῷ ψεύδει συνήγορος ἔσται τὸ μὴ ὂν ὑπονοήσας, καὶ συλλήβδην εἰπεῖν ἐκπεσεῖται τῆς ἀληθείας (καὶ Πνεῦμα κρίσεως ἐστί) καὶ ἑκὼν εἶναι Θεοῦ καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ἐξοστρακισθεὶς καὶ διχοτομηθεὶς κατὰ δίκην, ὡς παρὰ τὴν ἀλήθειαν κρίνων καὶ ἀποφαινόμενος προπετῶς, δίκαιον ἀμαθῶς προσδιδοὺς ὡς ἄν τις Ἰούδας ἕτερος ἀτεχνῶς. Καὶ γὰρ οὖν κἀκεῖνος ὁ τῷ ὄντι τρισάθλιος ἐκ τούτου καταδεδίκασται, ὅτι τὴν δικαιοσύνην καὶ ἀλήθειαν προὔδωκεν, ὡς μὴ ὤφειλεν, ἀγενῶς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς πεμφθέντα ἡμῖν δικαιοσύνην [3], καὶ ἑαυτὸν εἶναι εἰπόντα ἀλήθειαν [4]. Φαρισαῖε ἄθλιε, τυφλέ, ὁ κενὸς τοῦ φωτίζοντος τοὺς τῆς ψυχῆς νοεροὺς ὀφθαλμοὺς πνεύματος περιιὼν καὶ κρίνειν ἐκ τῶν φαινομένων σφαλερῶς τὰ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ προπετευόμενος ὡς κἀκεῖνοι δρῶντες, εἴπερ δὴ τ᾿ ἄρα καὶ ἑώρων νεκρεγερσίας παραδόξους καὶ μυρίας θεοσημείας, ἃς ἢ ὁ Θεὸς ἀληθής, μόνῳ ἐνήργει νεύματι ὁ Ἰησοῦς, δέον γεραίρειν καὶ ἀνυμνεῖν καὶ μέν γε πιστεύειν αὐτῷ, ἤσχαλλον ὅμως καὶ ἠνιῶντο περὶ τὴν τοῦ Σαββάτου πάνυ σοφὴν καὶ λίαν φιλάνθρωπον λύσιν· καὶ ὅτι οὐκ ἐνήστευον οἱ τοῦ νυμφίου μαθηταί [5], οὔτε μὴν πυγμὴν νίπτονται [6]. Ἀνούστατε, εἴποιμ᾿ ἄν, καὶ ἀφρονέστατε καὶ σκότους πλήρης Φαρισαῖε, τὴν πηγὴν τῆς σοφίας καὶ τῶν ἀφάτων οἵων χαρίτων τῶν θαυμασίων ἐθέλεις εὐθύνειν καὶ τὰ τοσαύτης ἡλίκης ἔργα δυνάμεως παρορῶν τὰ εὐτελέστατα καὶ κατὰ λόγον σοι τέως ἀνεπινόητον γεγενημένα δῆθεν ὁρᾷς; ὡς λίαν σκαιὸς εἶ, ἀγνώμων τε καὶ ἀναίσθητος. Καὶ εἰ προσκόπτεις ὡς ἂν οὐ δεῖ τοῖς ὥς, ἄν τις εἴποι, οὐδέσι· τὰ μὴ κατὰ τὸ εἰκὸς θαυμάσας τὰ μέγιστα τῶν ἔργων, ἃ εἴργασται, καὶ μὲν δῆτα δοξάσας ὡς ἔνι καὶ ὑμνήσας τὸν ταῦτα ἐργαζόμενον· τούτου ταπεινῶς προσήρχου καὶ μετὰ εὐθύτητος τῶν ὡς σὺ νομίζεις παρεωραμένων τοῦ συνήθους, ἤτις [7] δοῦναί σοι τὸν λόγον τῆς λύσεως; Ἀλλ᾿ ὡς ἔοικε πάντων δεινότερον καὶ παγχάλεπον χρῆμα οἴησίς καὶ ἡ ἑπομένως μετ᾿ αὐτὴν πονηρία· τοσοῦτον σκοτεινόν, καθ᾿ ὅσον εἰδέναι οἴεται· καὶ τόσον ἀνόητον, καθ᾿ ὅσον τὴν ἄγνοιαν ἑαυτοῦ ἀγνοεῖ. Ἐσαῦθις δῆτα, Φαρισαῖε τυφλέ, ὁ μὴ τὸ τοῦ ποτηρίου ἐντὸς ζητῶν, εἰ ἔστι καθαρόν, ἀλλ᾿ ἐκ τοῦ ἐκτὸς καὶ τῆς παροψίδος οἰόμενος τὴν κάθαρσιν δεῖν καὶ ποιεῖσθαι [8] καὶ δρᾶν, οὐ κατακούεις τί Χριστὸς ἡ ἀληθὴς σοφία ἐντέλλεται κρίσεως περί, μὴ κρίνετε, λέγων, κατ᾿ ὄψιν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνετε [9]; Οὐ κατανοεῖς ὡς οὐ κατὰ τὸ φαινόμενον ἐστι τὰ δίκαια κρίνειν καὶ ὀρθῶς ποιεῖσθαι τὰς ἀποφάσεις;

1. Α΄ Κορ. β΄, 11. 2. Α΄ Κορ. β΄, 10. 3. Πρβλ. Α΄ Κορ. α΄, 30.
4. Ἰωάνν. ιδ΄, 6. 5. Ματθ. θ΄, 15. 6. Μάρκ. ζ΄, 2.
7 Γραπτέον μᾶλλον ἤτεις. 8. Ματθ. κγ΄, 26. 9. Ἰωάνν. ζ΄, 24.

τοῦτο γὰρ τὸ κατ᾿ ὄψιν δηλοῖ, τουτέστι τὸ περιφανές. Πῶς οὖν αὐτός, ἐμβρόντητε, μετὰ [1] τὴν τοῦ Πατρὸς δεδιὼς ἐντολήν, μήτε μὴν ὡς φαίνεται κατανοῶν, ὡς οὐχὶ τὸ ὁρώμενον ἔστιν ὁ κυρίως ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ὁρωμένου κρίνειν, ἥκιστα αἰσχύνην ὑφίσταται; ἀντὶ τοῦ ἐγκαλύπτεσθαι· καὶ εἰκότως, ἐφ᾿ ᾧ τῆς ὄντως ζωῆς ἐστερημένος διαζῇς τοῦ φωτός, τῆς σοφίας, τῆς ἀληθείας καὶ τῆς κατ᾿ αὐτὴν γνώσεως καὶ τῶν ἄλλων οἵων ὅσων ἀγαθῶν ἐκ τοῦ Ἁγίου προχεομένων καὶ μετεχομένων Πνεύματος, ὧν ἄνευ, οὐ μόνον τὰ ἀλλότρια κρίνειν οὐκ ἔχεις ἀναμαρτήτως, ἀλλ᾿ οὐδὲ σεαυτὸν κατιδεῖν οὗ κεῖσαι κακοῦ. Ἄφελε, εἴτε ἐμοὶ πείθῃ, τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου· λέγω δὲ τὴν δόκησιν, ἤτοι τὴν οἴησιν ἐκ τοῦ νοός σου· καὶ οὕτω διαβλέψας εὐλόγως ἔχεις ἂν ἀκολούθως ἐξελεῖν τὸ κάρφος [2], ἁμάρτημα τὸ κατὰ συναρπαγὴν δήπουθεν καὶ λεληθότως προσψῆσαι τῷ τοῦ πλησίον ὀφθαλμῷ· ἕως δὲ φῶς νοητὸν ὁ ἔσω σου ὀφθαλμὸς οὐχ ὁρᾷ, εὔδηλον ὡς ἡ δοκὸς ἐπικειμένη αὐτῷ τὸν σκότον ἐμποιεῖ. Μὴ δὴ πρὸ τοῦ σεαυτὸν ζητῆσαι πάσῃ μηχανῇ καὶ πρὸ τοῦ τὸ κακὸν ὡς πόρρω ἐκ σοῦ ποιήσασθαι, δαίμονος ἐμπαιγμῷ καὶ ἀνοίας παθήμασι διισχυρίζου, ἃ τῶν φωτιζομένων μόνον ἔστιν. Ἐπισφαλὴς καὶ σφόδρα ἡ ἐπιχείρησις· ἐπικίνδυνος ἡ ὁρμή. Εἰπάτωσαν καὶ μὲν δήπουθεν κρινάτωσαν ἐξ ἑπομένου οἱ λελυτρωμένοι ὑπὸ Κυρίου, ὡς ὁ ἱερὸς Δαβὶδ συμβουλεύει, οὓς ἐλυτρώσατο Κύριος ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν [3], τουτέστι τῶν νοητῶν, καὶ ἐκ τῶν χωρῶν, ἤγουν τῶν ἐμπαθῶν καὶ ἀσυμφύλων καὶ πολυσχεδῶν ἕξεων, συνήγαγεν αὐτούς, ἑνώσας τούτους πρὸς ἑαυτοὺς καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ· οὗτοι δέ που οἱ συνηγμένοι καὶ ἡνωμένοι καὶ πεφωτισμένοι, ὡς λελυτρωμένοι καὶ σεσωσμένοι εἰπάτωσαν καὶ κρινάτωσαν. Σὺ δὲ μὴ φωτὸς ἔμπλεως ὢν πνευματικοῦ, ᾗ περ εἴρηται, ἀσφαλίζου τῇ σιωπῇ καὶ μᾶλλον μανθάνειν καὶ ὁμολογεῖν ἀγνοεῖν, μὴ δειλία καὶ τὸ τυχόν, εἴ τις ποι λόγος σωτηρίας, οὐκ ἀπωλείας· πῶς οὐκ ἐντρέπει σε τὸ τοῦ Χριστοῦ, ἐγώ, φάσκοντος, οὐ κρίνω οὐδένα [4]; σὺ δὲ τί φῄς; ἐγὼ κρινῶ πάντας· τῆς [5] ἀμαθείας, ἵνα μὴ λέγοιμι τῆς ἀναισθησίας! Ὁ Πατὴρ πᾶσαν φησὶ τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ [6]· ὁ Υἱὸς τοῦ κρίνειν λέληφε παρὰ τοῦ Πατρός. Σὺ δὲ πόθεν ἔχεις οὐ δόσιμον; Ἆρ᾿ ἡ Τριὰς ἐναργῶς ἐνοικεῖ ἐν σοὶ καὶ ἐμπεριπατεῖ [7] ἐμφανῶς ὡς ἡ ὑπόσχεσις; ἆρ᾿ ἐν τῷ Θεῷ Λόγῳ σεαυτὸν ὁρᾷς καὶ τὸν Θεὸν Λόγον ἐν σοί; ἆρα ἐν τῷ Θεῷ; ἆρ᾿ οὖν τὰ ποτάμια ῥεῖθρα ῥέοντα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἢ ἀναβλύζοντα ἐκδήλως ἐν ἀπροσίτῳ φωτὶ ἔσωθεν τῆς καρδίας σου; τ᾿ ἄλλα τε ὅσα ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ ἐμφανῶς ἐνεργεῖ; ἢ πολλοῦ δεῖσαι τοῦ μεταξύ; Παῦσον τοιγαροῦν τὴν γλῶσσάν σου ἀπὸ κακοῦ καὶ χείλη σου τοῦ μὴ λαλῆσαι δόλον [8], ζήτησον, ἄλλους ἐμμελῶς ἐρωτῶν καὶ διδασκόμενος, μὴ μὲν τόγε διδάσκου καὶ ἀποφαινόμενος ἀνακρινόμενον ὑπ᾿ ἀνδρῶν, μὴ κρίνων μηδαμῶς αὐτός. Πολλῆς τινος εὐ-

1. Γραπτέον μήτε. 2. Ματθ. ζ΄, 5. 3. Ψαλμ. 106,2.
4. Ἰωάνν. η΄, 15. 5. Ἴσως ὢ τῆς. 6. Ἰωάνν. ε΄, 22.
7. Β΄ Κορ. ς΄, 16. 8. Ψαλμ. 33,14.

ηθείας τυφλὸν ὄντα δοκεῖν δοκιμάζειν ἐν δέλτοις γράμματα· εὐηθέστερον δὲ ἄρα πολὺ ἄνευ τοῦ ζῶντος πνεύματος τὰ τοῦ ἑτέρου εἰδέναι οἴεσθαι· ὅπου γε οὐδ᾽ ἂν ὡς ἔχοι διικριβωμένως*, οὐδὲ τὰ ἑαυτοῦ ἔχειν γινώσκειν, ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰ τοῦ πονηροῦ καὶ μισοκάλου καὶ φθονεροῦ δαίμονος τὰ μηχανήματα καὶ προβλήματα, κινούμενα περιφανῶς καθ᾽ ἡμῶν ὡς ἐξ οἰήσεως πονηρευομένων καὶ παρὰ τὸ προσῆκον πειθομένων κρίνειν ἐπιχειρεῖν· ἵνα οὕτως ἀπαιδεύτως προσκόψωμεν, περὶ τὴν ἀλήθειαν ἀστοχήσαντες δυστυχῶς καὶ ἀντὶ τοῦ προσελθεῖν καὶ μαθεῖν, μείνωμεν ἀνωφέλητοι· καὶ σὺν ἡμῖν αὐτοῖς, καὶ τοῖς πλησίον παραίτιοι σκανδάλου καὶ βλάβης γενώμεθα καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ φρικτῇ δίκῃ ὑπεύθυνος[1]· οὗ δαίμονος διαγνόντες, ὡς εἰκός, τὸ σκευώρημα καὶ τῇ τοῦ μεγάλου Παύλου πεισθέντες ἐντολῇ, μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνωμεν[2], ἕως οὗ ἐν ἡμῖν ἔλθῃ ὁ Κύριος ἐν Πνεύματι γιγνομένως ἡμᾶς φωτίζων καὶ ἀποκαλύπτων βαθέα ἐξ ἐφαμίλλου καὶ θείων ὁράσεων καὶ μυστικῶν χρημάτων γνώσεις τε καὶ ἀποκαλύψεις διδάξας ἀσφαλῶς καὶ δεδειχὼς ἡμῖν ἀπλανῶς πνευματικοὺς τῷ ὄντι καὶ θεοφόρους, μᾶλλον δὲ θεοὺς πρὸς δόξαν ἀναπέμπει καὶ ἀποκαταστήσει μετὰ χάριν διορατικήν, ὅτε καὶ καθαρῶς γνωσόμεθα οὗ κακοῦ φέρει τὸ κενοὺς τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ κρίνειν· καὶ μέν γε κρινοῦμεν ἀνεπισφαλῶς ἐν εὐθύτητι.

* Ἴσως διηκριβωμένως.

ξγ´. Πολλῆς ἐπικουρίας καὶ πολλῆς καὶ λίαν καὶ θαυμαστῆς κηδεμονίας ἀρχῆθεν ὁ Θεὸς ἠξίωσε τὸν Ἰσραὴλ καὶ εἰς σχοίνισμα κληρονομίας[3] παρὰ πάντας ἀνθρώπους εἶχεν αὐτόν. Ἃ μέντοιγε ἐπικουρίας καὶ κηδεμονίας εἰς τοὺς κατὰ Χριστὸν πιστοὺς ὁ Θεὸς ἔργα μεγάλα ποιεῖ καὶ ἐξαίσια· τοσοῦτον παρελαύνει τῶν ἄρ᾽ ἐν Ἰσραήλ, ὅσῳ ψυχὴ σώματος· καὶ τοσοῦτον ἀποκρύπτει τἀκεῖ, ὅσον ἀστέρας ἥλιος· καὶ τόσον παρέχει[4] τοῖς Ἰσραηλίταις τὰ Χριστιανῶν ὅσον ὑπερέχει σῶμα τῆς ἰδίας σκιᾶς· σκιὰ γὰρ εἰσὶν ἐκεῖνα τῷ ὄντι τῶν καθ᾽ ἡμᾶς, εἴτις νοεῖν ᾑρεῖτο. Ἐκεῖ Φαραὼ δεσπότην πικρὸν καὶ ἀνελεῆ καὶ τοὺς βαρεῖς ἐπιστάτας[5] εἰκόνα φέροντας τοῦ σατανᾶ καὶ τῆς κατ᾽ αὐτὸν συμμορίας, οὐ σωματικὰς κακότητας ἐπαγόντων καὶ ἀφειδῶς, ἀλλὰ ψυχὴν αὐτὴν σὺν σπουδῇ θλιβόντων καὶ ἀνενδότως. Μωσῆς ἄγων ἐκεῖ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ[6]. Ἐν ἡμῖν δέ. βαβαὶ τῆς ὑπεροχῆς! αὐτὸς ὁ ἀληθὴς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς καὶ Λόγος[7] ὁ ἐνυπόστατος, πολλῷ καὶ ἀπείρῳ τῷ μεταξὺ τοῦ νομικοῦ γράμματος ὑπερέχων. Ῥάβδος ἐκεῖ[8], ὧδε σταυρός[9]· τὸ ξύλον παρὰ δόξαν εἰς ὄφιν μεταποιούμενον, τοὺς ὄφεις κατήσθιε[10] καὶ ὁ σταυρός, κακίας ὄργανον, ἀγαθωσύνης οἵας κεχρηματικώς, ἐκ μεταβολῆς ὡσανεί, ὀλετὴρ τῶν δαιμόνων ἀναδείκνυται. Κλοποφορεῖται ἐκεῖ χρυσίον καὶ ἀργύριον καὶ κόσμον ἄλλον ἐνδυμάτων ἡ Αἴγυπτος[11]:

1. Γραπτέον μᾶλλον ὑπεύθυνοι.
2. Α´ Κορ. δ´, 5.
3. Δευτ. λβ´, 9
4. Γραπτέον μᾶλλον ὑπερέχει.
5. Ἔξ. α´, 8-11.
6. Ἔξ. γ´, 10.
7. Ἰωάνν. α´, 14.
8. Ἔξ. ζ´, 9,20, η´, 2 κ. ἀ.
9. Ματθ. κζ´, 32.
10. Ἔξ. ζ´, 12.
11. Ἔξ. ιβ´, 35-36.

Βλέπομεν καὶ ἡμεῖς, ἐφ᾽ ὅσον κατὰ νοῦν τῷ κρυπτῷ τοῦτο πράττομεν, ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας τὴν αἰσθητὴν καλλονὴν μετακομίζοντας πρὸς τὸν Θεόν. Νεφέλης στύλος ἐκεῖ πυρὸς ἄγοντος εὐθὺ θαλάττης τὸν Ἰσραήλ[1]· ὅρασις ἐνταῦθα Θεοῦ καὶ πυρσεύων ἔρως αὐτοῦ, ἀφικνουμένου πιστοῦ καὶ θεωρητικοῦ νοὸς ἐπιδιηνεκῆ δάκρυα ἐν οἷς πᾶν ὄλλυται τῆς ἔχθρας καὶ ἀποθνήσκει μετὰ τὸ ἐκεῖθεν ἐκβῆναι τὸν εἰρημένον νοῦν, ὥσπερ τότε μετὰ τὴν τῆς θαλάττης τῶν Ἰουδαίων περαίωσιν οἱ φαραωνῖται καὶ Φαραὼ ἐν τῇ θαλάσσῃ θαυμαστῶς ἀπώλοντο[2]. Καὶ συνελόντα εἰπεῖν, εἴ τις σύμπαντα Ἰουδαίων τὰ τότε σκοπεῖν ἐθέλει καὶ θεωρεῖν ἑπομένως, σκιὰν καὶ τύπον εὑρήσει ἐκεῖνα τῶν νῦν ἤδη τελουμένων Χριστιανοῖς ἀληθέσιν. Ὁ δ᾽ ἄρα τὸ διενηνοχὸς ὅσων ἡμῶν τε καὶ Ἰουδαίων μέσον συνοπτικώτερον καὶ περιφανέστερον διαγνῶναι βεβουλημένος, τὸ κήρυγμα τοῦ παλαιοῦ νόμου καὶ τοῦ νέου Χριστιανοῖς ἀνήκοντος διενθυμείσθω· καὶ οὐκ ἂν ἁμάρτῃς τῆς διαγνώσεως. Τὸ μὲν γὰρ περὶ κτισμάτων, καὶ τούτων ὁρατῶν ὑφηγεῖται, ὅτι δῆτα γεγόνασι παρὰ Θεοῦ, ἐν ἀρχῇ, λέγον, ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τὰ ἑξῆς[3]· τὸ μέντοι Χριστιανῶν κήρυγμα οὐ μόνον ὑπὲρ τὰ αἰσθητά, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τὰ νοητὰ τῶν κτισμάτων γίνεται· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ὑπὲρ τὰ ἄκτιστα νοητά· τό, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος[4]. Καὶ τὸ μὲν Ἰουδαίων λέγει· εἶπεν ὁ Θεὸς ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν[5]· Χριστιανῶν δέ, καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν[6]. Ἐκεῖνο· ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς[7]· τοῦτο, καὶ ἐκ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν[8]. Ἐν ἐκείνῳ μὲν λέγεται· εἶπεν ὁ Θεὸς γενηθήτω φῶς[9]· ἐν τούτῳ δέ, ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν[10]. Ἔξεστι τοίνυν ἐπιστήσαντα ἑκατέροις τῶν τε πρὶν εἰρημένων καὶ δὴ καὶ ἀμφοτέρων τῶν κηρυγμάτων σαφέστατα δὴ διακεῖναι[11], ὅσον ὑπερέχει καὶ σφόδρα ὑπερβάλλει τὰ Χριστιανοῖς πρὸς Θεὸν διακείμενα τῶν Ἰουδαίων καλῶν· καὶ σκιὰν καὶ τύπον ἐρεῖ γιγνομένως ταῦτα πρὸς ὑπερφυεστάτην ἀλήθειαν, τὴν κατὰ Χριστιανοὺς ἢ Χριστοῦ· καί γε ὑμνήσει καὶ δοξάσει ἐφαμίλλως τὴν θείαν χάριν τε καὶ προμήθειαν, ἀπὸ τῆς σκιᾶς οἷον καὶ τοῦ τύπου ἠρέμα πως εἰς ὑπερκοσμίων χρημάτων ὑπερούσιον ἔλεον ἀναβιβάσασαν τὸ ἀνθρώπινον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

1. Ἔξ. ιγ´, 21.
2. Ἔξ. ιδ´, 28.
3. Γέν. α´, 1 κ.ἑ.
4. Ἰωάνν. α´, 1.
5. Γέν. α´, 26.
6. Ἰωάνν. α´, 14.
7. Γέν. α´, 26.
8. Ἰωάνν. α´, 16.
9. Γέν. α´, 3.
10. Β´ Κορ. δ´, 6.
11. Ἴσως διακεῖσθαι.

Ὅτι παντὶ αἰσθητηρίῳ νοερῷ ληπτὸς ὁ Θεὸς διὰ φιλανθρωπίαν γίνεται.

ξδ΄. Ὦ ἁγιώτατε τοῦ Θεοῦ ἐνυπόστατε Λόγε καὶ σοφία καὶ δύναμις[1]· πῶς σου αἰνέσω, Κύριε, (τὴν οὐσίαν ἢ τὴν δόξαν) οὖσαν ἀπρόσιτον, πῶς ὑμνήσω τὴν ἀγαθότητα, οὖσαν ἄπειρον, ἄνθρωπος εἰ μᾶλλον φέρων καὶ εὐόριστον νοῦν; καὶ γοῦν αἰνέσω, ὑμνήσω τὰ ἐφικτά· καὶ ἄραγε ταύτῃ εἰς αἴσθησιν ἔλθω ὁπηδήποτε δόξης σου καὶ ἀγαθότητος καὶ κολληθήσεται ὅλῳ μένει καλῶς ἡ ψυχή μου ὀπίσω σου[2], καὶ οὕτως ἀκούων σου, φοβηθήσομαί σε ὡς εἰκὸς καὶ ἐκστήσομαι ἀκολούθως ἀπὸ πάντων ἐν σοί, κατὰ τὸν εἰπόντα προφήτην· εἰσακήκοα, Κύριε, τὴν ἀκοήν σου καὶ ἐφοβήθην, κατενόησα τὰ ἔργα σου καὶ ἐξέστην[3]. Σύ, Λόγε Ὕψιστε ἀκατανόητε, κρούσας ἐπὶ τὴν θύραν, δῆλον δ᾽ ὅτι τὴν ἀκοὴν τῆς ἐν τῷ ᾄσματι ᾀσμάτων νύμφης, ἧς ἡ καρδία ἐθροήθη διὰ σέ· εἰς ἔκτασιν γεγονυῖα καὶ αὐτὴ ἐζήτησέ σε ἰδεῖν σφόδρα περιπαθῶς, καὶ δὴ βοᾷ· δεῖξόν μοι τὴν ὄψιν σου, καὶ ἀκούτισόν μου τῆς φωνῆς σου· ὅτι ἡ ὄψις σου ὡραία καὶ ἡ φωνή σου ἡδεῖα[4]· ἠγάπα γὰρ γιγνομένως λέγειν, ἃ καὶ ὁ Ἰώβ, οἷον ὅτι ἀκοῇ μὲν ἤκουόν σου τὸ πρότερον, νῦν δὲ ἑώρακέ σε ὁ ὀφθαλμός μου[5]· ὥσπερ Λόγον καὶ σοφίαν, οὕτω καὶ φῶς ὄντα ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον[6]· φῶς φωτίζον, ὁρώμενον δήποθεν πρωτοφανῶς· ἔπειθ᾽ οὕτω φωτίζον ὁρᾶν, ἅτε νοητῶς τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, θεῖα καὶ ὑπερφυᾶ μακαρίως καὶ ἐξ ἀρετῶν τόν γε ὁρῶντα μόνου Θεοῦ καὶ τῶν θείων μετ᾽ ἐρώτων οἵων ὑπερκοσμίων ἀνέκφραστα. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ Ἰωάννης κηρύσσει περιφανῶς· ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, ὡς δόξαν μονογενοῦς παρὰ Πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας[7]· ἢ γὰρ Θεὸς ἀληθής, καὶ φῶς εἰ ἀληθῶς, ὡς πάλιν Ἰωάννης μαρτυρεῖ, ἐξ οὗ καὶ οἱ ἐκ τοῦ πληρώματός σου κατὰ δωρεὰν ἄρρητον, ἄφραστε, λαβόντες, βοῶσιν ἀναφανδόν, ὅτι ὁ Θεός, ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν[8]· καὶ λάμπεις ἄφατα καὶ καταφαιδρύνεις περιφανῶς, ἵνα οὕτως ὑπερφυᾶ, ὑπερκόσμια, ὑπερουρανίου χάριτος καὶ ἀληθείας χρήματα παρασκευάσῃς ὁρᾶν καὶ θαυμασίως εὐφραίνεσθαι. Ὅθεν οὐ μόνον γίνῃ ὅπως δὴ ληπτὸς φιλανθρώπως ἀκοῇ καὶ ὁράσει, ἀλλ᾽ ἤδη καὶ ἀφῇ· καὶ λέγει ὁ ἐπιστήθιος· ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν, ὃ ἐθεασάμεθα· καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς[9]. Εἰ δὲ καὶ ἔνδυμα γίνῃ πιστοῖς, ἀναπαύων καθάπαξ τοὺς σούς, φανερὸν ὅτι καὶ εἰς ἐπαφὴν νοερὰν καὶ θεουργικὴν ἥκεις αὐτῶν, ἀγαθέ· ὅσοι γὰρ καὶ εἰς σὲ καὶ τὴν κατὰ σὲ πίστιν εὐτυχῶς ἐβαπτίσθησαν, καὶ σὲ εὐτυχέστερον ἐνεδύσαντο[10],

1. Α΄ Κορ. α΄, 24.
2. Ψαλμ. 62,9.
3. Ἀββακ. γ΄, 1-2.
4. Ἆσμ. Ἀσμ. β΄, 14.
5. Ἰὼβ μβ΄, 5.
6. Ἰωάνν. α΄, 6.
7. Ἰωάνν. α΄, 14.
8. Β΄ Κορ. δ΄, 6.
9. Α΄ Ἰωάνν. α΄, 1.
10. Γαλ. γ΄, 27.

μεγαλόδωρε, κατὰ Παῦλον τῆς ἀληθείας τὸν ἱερώτατον κήρυκα. Οὕτως Ἡσαΐας, ἡ προφητικὴ μεγαλόφωνος σάλπιγξ ἠγαλλιᾶτο ἐπὶ Θεῷ Πατρὶ καὶ Κυρίῳ τὴν ψυχήν, ὅτι ἐνεδύθη παρ᾽ αὐτοῦ ἐξαισίως σε, Κύριε, ἱμάτιον σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης αὐτῷ σὲ δὴ ὁ Πατὴρ ὑπὲρ νοῦν περιέζωσε[1]. Τὸ γὰρ φῶς ἄδυτον ὑπερφυέστατον περὶ αὐτόν σε ὁρᾶν περιεχόμενον τὸν θεοληπτούμενον, ὅσης ἀγαλλιάσεως, ὅσης εὐφροσύνης γιγνομένως παραίτιον; καὶ μάλισθ᾽ ὅτε καὶ σωτήριον τοῦτο συνῆκε, ἢ σωτηρία ἄρα σέ· οὕτω δῆτα δι᾽ ἄπειρον ἀγάπης περιουσίαν καὶ νοεροῖς μυκτῆρσιν ὀσφραντὸς ἀποκαθίστασαι, τὴν πίστιν ἔχουσιν ὑγιῶς, κἂν τούτῳ τῷ μέρει τοὺς ἰδίους διαναπαύεις πάνυ θαυμάσια, ὑμνοῦντας γιγνομένως καὶ αἰνοῦντάς σε, ὅτι μῦρον ἐκκενωθὲν ὄνομά σου[2], καὶ τοῖς πλησίον κηρύττοντας· ὅτι ὡς μῆλον ὡραῖον δηλονότι τὴν ὅρασιν καὶ εὔπνουν τὴν ὄσφρησιν καὶ τὴν γεῦσιν ἡδὺ ὁ ἀδελφιδός μου· καὶ νάρδος μου ἔδωκεν ὀσμὴν μύρων σου[3]· ὅθεν καὶ ὁ Παῦλος φορῶν σε, Χριστοῦ εὐωδία ἔλεγεν ὅτι ἐσμέν[4]. Ἀλλὰ καὶ γεῦμα γίνῃ πιστοῖς καὶ δεῖπνον, βρῶσις τε καὶ πόσις ἀληθὴς[5] ψυχῆς, ζωῶν καὶ τρέφων ξενόπρεπα καὶ καταλλήλως αὔξων καὶ ἥδων μυστικὰ τὸν μέτοχον· ὃ καὶ ὁ ἱερὸς Δαβίδ, παθὼν ἐκ τοῦ γεύσασθαί σε θεοφορήτως ὁ προφήτης, τοῖς πλησίον ἔλεγε· γεύσασθε καὶ ἴδετε ὅτι Χριστὸς ὁ Κύριος[6]· εἰ γὰρ καὶ ὡς μῆλον ὁρᾶσαι, ἀλλὰ καὶ ὡς τροφήν σε σφόδρα χρηστήν, φάγονται πένητες καὶ ἐμπλησθήσονται, οἱ πτωχοὶ τῷ Πνεύματι[7], οἱ ταπεινόφρονες, καὶ τῇ περιουσίᾳ τῆς χρηστότητος τῆς γεύσεως αἰνέσουσί σε Κύριε[8], οἱ ἐκζητοῦντες σε διαπαντὸς τοῦ εὑρεῖν καὶ φαγεῖν ἕνεκα· τῷ γὰρ περιόντι τῆς ζωτικῆς σου δυνάμεως, ἁγία τροφὴ καὶ πόσις διατείνεται· ὅτι ζήσονται αἱ καρδίαι αὐτῶν τῶν ἐσθιόντων σε εἰς αἰῶνα αἰῶνος[9]. Ἀΐδιος καὶ γὰρ ὢν καὶ ἄφθαρτος, τοὺς ἐσθίοντάς σε ἀφθαρτοποιεῖς καὶ πρὸς ἀϊδιότητα φέρεις ὑπερβολικῆς[10] σου καὶ πεφυκυίᾳ δραστηριότητι. Δία τοῦτο ἐξ ἀπείρου σου ἀγαθότητος τῆς καλλιεργοῦ τὰ μάλιστα καὶ διαφερόντως εὐεργέτιδος καλεῖς καὶ παρακαλεῖς λογικούς, λέγων· ἔλθετε, φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον καὶ πίετε οἶνον ὃν κεκέρακα ὑμῖν[11]· σαυτὸν οὕτως ἅγιον καλῶν, ἐγὼ γάρ, ἔφης ἐν ἄλλοις, εἰμὶ ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς[12], καὶ ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ζωῆς[13]. Καὶ δὴ προτείνεις τὸ σῶμά σου καὶ αἷμα τὰ πανίερα εἰς βρῶσίν τε καὶ πόσιν αὐτῶν[14]. Οὕτω διὰ πάντων αἰσθητηρίων νοερῶν τρέφων ὑπερευφραίνεις τοὺς οἰκείους σου, φιλοψυχότατε Κύριε, φῶς καὶ ζωὴ παντοία ἀπόλαυσις ὑπερουσίων καλῶν καὶ ἀγαθῶν τούτοις γινόμενος. Εὐλογημένος, εἶ μάννα, Ἰησοῦ, πνευματικὸν οὐράνιον, ἀπειρομυριότροφον. Δόξα τῇ ἀρρήτῳ ἀγάπῃ τῇ περὶ ἡμᾶς καὶ ἀφάτῳ Δέσποτα εὐσπλαγχνίᾳ σου καὶ μακροθυμίᾳ σου· ἀμήν.

1. Ἡσ. ξα΄, 10.
2. Ἆσμ. Ἀσμ. α΄, 3.
3. Ἆσμ. Ἀσμ. α΄, 12.
4. Β΄ Κορ. β΄, 15.
5. Ἰωάνν. ς΄, 55.
6. Ψαλμ. 33,9.
7. Ματθ. ε΄, 3.
8. Ψαλμ. 21,27.
9. Ψαλμ. 21,27.
10. Γραπτέον μᾶλλον ὑπερβολικῇ.
11. Παροιμ. θ΄, 5.
12. Ἰωάνν. ς΄, 35.
13. Ἱερ. β΄, 13.
14. Ματθ. κς΄, 26-28, Ἰωάνν. ς΄, 53-56.

Ὅτι τὸ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα ἐνοικεῖ τοῖς πιστοῖς.

ξε'. Θαυμαστὸν καὶ σφόδρα πάνυ ἔστιν εἰς νοερὰν αἴσθησιν ἡ πνοὴν ἡ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἀπὸ τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος ἔκχυσις ἐπὶ σαρκίνας καρδίας, πίστιν παραδεξαμένας τῆς ἐνσάρκου τοῦ Λόγου οἰκονομίας ὑγιᾶ· καὶ τὸ μὲν ἀπὸ τῆς ἀκτίστου καὶ ὑπερουσίου Θεότητος δωρεὰν καὶ δύναμιν θείαν καὶ ἐνέργειαν, ὡς εἴρηται, χεῖσθαι θαυμαστὸν ὡς λέλεκται· τὸ δὲ καὶ ἑνοῦσθαι τῇ καρδίᾳ καὶ κινεῖσθαι διηνεκῶς σφόδρα, ὑπερφυὲς καὶ γέμον ἐκπλήξεως.

ξς'. Θαυμαστόν ἐστι καὶ λίαν πάνυ, ὅπως ὁ Πατὴρ ἐν Πνεύματι, διὰ τοῦ θείου καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, τὰ πάντα μὲν δι᾽ αὐτοῦ κτίσας αἰσθητὰ καὶ νοητά[1], καὶ ἀθρόον ἡ Τριὰς αὕτη ἐνοικεῖ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ καὶ ἐμπεριπατεῖ[2] καὶ περιφανῶς ἐναυλίζεται· πολὺ θαῦμα ἑκάστῳ τῶν πιστῶν εὐλαβεῖ πέμπεσθαι ἄγγελον παρὰ τῆς τρισυποστάτου Θεότητος· τὸ δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ἀπειροδύναμον καὶ ζωοποιὸν Τριάδα εὐδοκεῖν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἐνισχύειν καὶ ἐνεργεῖν θείως καὶ πνευματικῶς, πέρα γιγνομένως παντὸς θαύματος.

ξζ'. Θαυμαστόν ἐστι τῷ ὄντι καὶ πάνυ σφόδρα, ὅπως τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ Ὑψίστου τὴν ἱερὰν ἀκτῖνα καρδία φέρει καὶ διηνεκῶς πιστῇ. Καὶ τὸ μὲν διὰ τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἔξωθεν ποιῆσαι φωτίζεσθαι τὸν νοῦν τὸν Θεόν, καὶ ἡδὺ καὶ λίαν ὀνήσιμον καὶ φιλάνθρωπον καὶ θαυμάσιον. Τὸ δὲ καὶ ἑαυτόν, οἴμοι! ἀληθείᾳ καὶ πράγματι δοῦναι φῶς τῷ πιστῷ, καὶ ταῦτα ἔσω καρδίας, οὐκ ἔξω, καὶ ἀεί, οὐκ ἐπίκηρα, τοῦτο ἐκδήλως ὑπεράνω ἐστι τοῦ θαυμάζεσθαι ὡς ὑπὲρ ἔννοιαν.

ξη'. Θαυμαστὸν καὶ πάνυ σφόδρα καθίσταται, ὅπως, ὃν φέρει μετὰ γαύνους καὶ θαύματος ὁ Σεραφεὶμ καὶ πᾶσαι ἅμα αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν, καρδία βαστάζει πιστοῦ· καὶ τοῦτο δὴ λίαν θαυμαστόν. Τὸ δὲ μὴ μόνον τοῦτον βαστάζειν, ἀλλὰ καὶ ἑνοῦσθαι αὐτῷ καὶ ἀνακιρνᾶσθαι, πῶς οὐχὶ ὑπὲρ τὸ θαυμάζεσθαι;

ξθ'. Θαῦμα ἀληθῶς, οὔκουν μέτριον, τοῦ τὸν οὐρανὸν θρόνον ἔχοντος ἀπειροσόφου καὶ ἀπειροδυνάμου Θεοῦ, θρόνον καὶ κλίνην καὶ ὄχημα εὑρίσκεσθαι διὰ χάριτος τὴν ψυχήν. Τὸ δὲ δὴ καὶ ἀγαπᾶσθαι ὑπὸ τοιούτου τοσοῦτον αὐτὴν ὡς καὶ σύμπνουν εἶναι αὐτῷ καὶ ὑπερουρανίων χρημάτων κοινωνὸν ἐνεργάζεσθαι καὶ μυστικὰ πιστεύειν οἷα ἡλίκα αὐτῇ, τίς ἐπαξίως θαυμάσεται;

ο'. Θαυμάσιον ὄντως καὶ ἔκπληκτον, ὅπως, ὁ μὴ ἔχων τόπον τῆς καταπαύσεως ἑαυτοῦ Θεός[3], ἀναπαύεται ἐν καρδίᾳ θεοπρεπῶς. Εἶτα, βασιλεύς, καὶ ταῦτα γηγενής τε καὶ μερικός, εἴ τινα τυχὸν περιλήψεται προσφιλῶς, εἰ χειρὸς κρατήσει καὶ εὐγενοῦς, δόξαν τιμὴν τῷ περιλελημμένῳ, ἢ κατὰ τὰ εἰρημένα κεκρατημένῳ, πάνυ τοι προξενεῖ καὶ προστίθησι προσηκόντως· καὶ ἑπομένως εὐφροσύνην καὶ χαράν· οὗ δὲ ἠλεημένου, οὐχ ὡς λέλεκται γηγενὴς βασιλεύς, ἀλλὰ Θεὸς ἄναρχός τε καὶ ἄκτιστος καὶ συμπάντων ποιητὴς καὶ Κύριος· ᾧ μετὰ γιγνομένου τοῦ δέους παριστᾶσι μύριαι τῶν ἀγγέλων μυριάδες καὶ λειτουργοῦσι χίλιαι χιλιάδες[1]· οὐχ οὕτως ἁπλῶς, ἀλλ᾽ εἴσω καρδίας ἥψατο ἐναργῶς· μᾶλλον δὲ ἐν ᾧ ἐνῴκησεν, οὐ πρόσκαιρα, ἀλλὰ αἰώνια, ὥστε ἢ συνεῖναι καὶ δοξάζειν τὰ μέγιστα καὶ θεοποιεῖν θαυμάσια καὶ μυρία καὶ ἀπόρρητα δωρεῖσθαι ἀγαθὰ δεξαμένῳ καὶ κεχαριτωμένῳ, πόσην ἄφατον δόξαν καὶ τιμὴν καὶ εὐφροσύνην καὶ χαρὰν αὐτῷ καὶ ταῦτα ἀεὶ ἐμποιεῖ, θαυμαστὰ καὶ ἀνεπινόητα· ἐλέησον Κύριε Τριάς.

οα'. Θαυμαστὸν ὅπως ὁ πάντα δεδημιουργηκὼς Θεός, καὶ ἀκολούθως εἰπεῖν, καὶ κατέχων ταῦτα, περικρατεῖται ἀπεριλήπτως, τέως ἐκφανῶς καὶ διηνεκῶς ὑπ᾽ ἄρα καρδίας πιστῆς. Καὶ βασιλεύς τις ἐπίκηρος καὶ βραχείας μὲν ἀρχῆς, εἴ γε ἐλθὼν καὶ κρούσας ἐπὶ οἰκίαν ἑνός τινος εἰσῆλθεν ἔσω καὶ συνέφαγε καὶ δὴ συνέπιεν ὁμοτράπεζος αὐτῷ καὶ ὁμοδίαιτος γεγονώς· τοῦτο ἐγένετ᾽ ἄν, καὶ λίαν εἰκότως, τῷ παραδεξαμένῳ οὕτω τὸν βασιλέα ἐκεῖνον, δόξα καὶ τιμὴ καὶ ἀγαλλίαμα, ἡδονή τε καὶ παράκλησις σφόδρα ἱκανή. Βασιλεὺς δὲ ἀΐδιος καὶ Κύριος πάντων καὶ ποιητὴς αἰσθητῶν τε ἅμα καὶ νοητῶν, οὐκ ἐπὶ οἰκίαν, ἀλλ᾽ ἐπὶ καρδίαν καὶ ἀψοφητὶ εἰσελθὼν ἠλεημένου τινός, οὐ συναπολαύσων τῶν ἐν καρδίᾳ καλῶν, ἀλλὰ μεταδώσων μένους οὐρανίου καὶ παρακλήσεως ὑπερκοσμίου καὶ δόξης ὑπερφυοῦς καὶ διηνεκοῦς, τί τῷ παραδεξαμένῳ δόξειν δοκεῖς; χαίρειν τε πόσον; καὶ τίνα ἔχειν εὐφροσύνην τοῦτον καὶ ἡδονήν; καὶ τὸ ὅλον διάθεσιν εὐδαίμονα; πάνυ σφόδρα καὶ θαυμαστήν. Θαῦμα ἀνείκαστον ἀληθῶς, ὅπως ὁ πάντα πληρῶν καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν εὑρισκόμενος, οἶκον ἀνθρωπίνην καρδίαν ποιεῖται καὶ ναὸν αὐτοῦ αἰώνιον.

οβ'. Ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι[2], λάμπει ἐν καρδίαις πιστῶν φαιδρότητα. Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν διὰ Πνεύματος Ἁγίου τοῦ δοθέντος αὐτοῖς[3]. Ἐξαποστέλλει ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν κρᾶζον, ἀββᾶ ὁ Πατήρ[4]. Οὕτω κολλώμενοι τῷ Κυρίῳ, βαβαὶ τῆς θαυμασίας ἑνώσεως! εἰς ἓν Πνεῦμα τελοῦσιν οἱ πιστοὶ μετὰ τοῦ Θεοῦ[5]. Ἆρα τί ἐγγὺς γοῦν εἰς αἴσθησιν ἥκει τῶν εἰρημένων τῆς χάριτος;

ογ'. Κληρονόμοι Θεοῦ, συγκληρονόμοι Χριστοῦ[6], οἱονεὶ Χριστοὶ δεύτεροι, θείας κοινωνοὶ φύσεως[7], τὸ πάντα ὑπερβαῖνον νοῦν καὶ ἐκβαῖνον πᾶσαν διάνοιαν, ἐξ οὗ καταλλήλως υἱοὶ Θεοῦ καὶ θεοὶ θέσει καὶ χάριτι χρηματίζουσιν ἐναργῶς οἱ πιστοί, θεωροῦνται γιγνομένως ὑπερφυῶς ὑπερκόσμια καὶ πάσχοντες, ἢ ἀπολαύοντες εἰπεῖν οἰκειότερον· ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ

1. Κολοσσ. α', 16. 2. Β' Κορ. ς', 16. 3. Ἡσ. ξς', 1.

1. Δαν. ζ', 10. 2. Β' Κορ. δ', 6. 3. Ῥωμ. ε', 5.
4. Γαλ. δ', 6. 5. Α' Κορ. ς', 17. 6. Ῥωμ. η', 17.
7. Β' Πέτρ. α', 4.

εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη[1] φυσικῶς. Δόξα τῇ ἀπερινοήτῳ ἀγάπῃ τοῦ ὄντως ἠγαπηκότος ἡμᾶς Θεοῦ Πατρός, τῆς Τριάδος, ἐξ ἀφάτου καὶ ὑπερουρανίου ἄκρως[2] ἀγαθότητος.

Ὅτι ὑπερβαλλόντως θεῷ τετίμηται πᾶς πιστός.

οδ'. Τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος πνεῦμά ἐστι[3], κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἀπόφασιν· ὢ τοῦ ἀνυπερβλήτου τῆς χάριτος! καὶ τοῦ ἀφάτου τῆς δωρεᾶς! κτίζει τὸν ἄνθρωπον μετὰ πολλῶν οἵων χαρίτων ὁ Θεὸς θαυμαστῶν· τέως οὖν τὸ κτισθέν, πεφυκότως κτίσμα ἐστιν· ἀλλὰ τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς φιλοτιμίας ὁ πανοικτίρμων Κύριος, ἡ ὑπερούσιος καὶ παντουργὸς Τριάς, τὸ κτίσμα χαριτώσας, βαβαί! εἰς Πνεῦμα τὸ ἄκτιστον, εἰς ἄκρον, καί, ὡς οὐκ ἄν τις ἕξῃ διανοηθῆναί ποτε ἑνοποιῶν τὸν ἄνθρωπον ἑαυτῷ, θεοποιῶν αὐτὸν καὶ υἱοποιῶν καὶ Πνεῦμα ἀποτελῶν. Ἐγὼ γάρ, φησίν, εἶπα· θεοί ἐστε, υἱοὶ Ὑψίστου πάντες[4]. Γέγραπται δὲ περὶ τοῦ Θεοῦ· πρόσταγμα ἔθετο καὶ οὐ παρελεύσεται[5]· καὶ ὅτι, πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ Κύριος ἐποίησεν[6]. Καί, ἡ βουλὴ τοῦ Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα, λογισμοὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ εἰς γενεὰν καὶ γενεάν[7], ἀτρέπτου φύσεως ὄντως καὶ ἀναλλοιώτου. Ὅθεν καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ τὸ πρόσταγμα καὶ τὴν θέλησιν καὶ τὴν βουλὴν ἧκε φέρων ἡμῖν ὁ ἐνυπόστατος Λόγος αὐτοῦ, τῆς μεγάλης καὶ θαυμαστῆς βουλῆς ταύτης τῆς ὑπερφυοῦς ἄγγελος χρηματίσας[8]· καὶ ἐμφυσᾷ μὲν τὸ Πνεῦμα τοῖς μαθηταῖς[9] καί, πνευματικῶς οὕτως ἀναγεννήσας αὐτούς, Πνεῦμα κατὰ τὸ μυστικὸν ἀποδείκνυσι καὶ οὕτως υἱοθετεῖ τῷ Θεῷ· ὅσοι γὰρ Πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ[10]· εἰ δὲ υἱοὶ Θεοῦ, δῆλον ὅτι καὶ Θεοί· τὸ γὰρ γεγεννημένον ἀνάγκη φέρειν τὸ τοῦ γεννήσαντος πεφυκός. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ Σωτὴρ Πατέρα καλεῖν τὸν Θεὸν διδάσκει τοὺς μαθητάς[11], Πνεύματος ἔχοντας κοινωνίαν. Οὕτως ἄρα θεοὺς καὶ υἱοὺς καὶ πνεύματα ἡ ἁγία Τριὰς ἐργάζεται τοὺς πιστούς, πᾶσαν δωρεὰν καὶ θαυμαστήν, τέως ἐπινοίᾳ ληπτήν, καθ᾿ ὑπερβολὴν ἀποκρύπτουσα· ἀμήν.

Εἰς τό, διεὶς τὰς πτέρυγας αὐτοῦ ἐδέξατο αὐτοὺς καὶ ἀνέλαβεν αὐτοὺς ἐπὶ τῶν μεταφρένων αὐτοῦ[12].

οε'. Κατανόει, ἄγε εἰς νοερὰν γιγνομένην αἴσθησιν, ἃ νῦν ἤδη φημι· καὶ σφόδρα εὖ οἶδ᾿ ὅτι ἐκπλαγείς, γένοιο ἂν ἔμπλεως πνευματικῆς χαρᾶς ἢ δήπουθεν θείας ἡδονῆς. Φησὶ διὰ Δαβὶδ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ ἐμφάνηθι[13]· καὶ πάλιν, ὁ βλέπων ἀβύσσους, καθήμενος ἐπὶ Χερουβίμ[1]· καὶ ἔτι, ἐπέβη ἐπὶ Χερουβίμ[2]. Τί οὖν ἐπὶ τῶν πιστῶν; οἷον ἐξαίσιον ὑπερβαλλόντως ἐξῃρημένον πολλῷ τῷ μεταξύ· οὐ γὰρ ἐπιβαίνει μόνον ὁ Θεός, ὡς ὄρνις τὰ νοσσία ἑαυτῆς ζωογονῶν καὶ περιθάλπων καὶ φυλάσσων ἡμᾶς καὶ ἡμῖν θαυμασίως ἐνευφραινόμενος· ἀλλά, βαβαὶ τῆς ἐκπλήξεως τοῦ τῆς θείας ἀγάπης διακειμένου! καὶ ἐπάνω ἑαυτοῦ τίθησι· καὶ οἷον ὄχημα καινοπρεπὲς ὑπὲρ ἔννοιαν τῇ τῆς ἀπείρου ἀγάπης περιουσίᾳ ἑαυτὸν ποιεῖται ἡμῶν, φρουρῶν ἀσφαλῶς καὶ φέρων ἀρρήτως εἰς ἄφθεγκτα χρήματα ὑπερκόσμια ὑπερουρανίου ζωῆς· καὶ ταύτῃ γε παρασκευάζων τρυφᾶν ὑπερούσια καὶ εἰρηνεύειν καὶ ἀναπαύεσθαι ἀνεκδιήγητα καὶ χαίρειν καὶ γάννυσθαι ἐνθέως καὶ πνευματικῶς καὶ ἥδεσθαι καταλλήλως. Λέγει καὶ γὰρ Μωυσῆς ὁ πανίερος ἐν τῷ Πνεύματι· διεὶς τὰς πτέρυγας αὐτοῦ, ὁ Θεὸς δηλαδή, ἐδέξατο ἑαυτοὺς καὶ ἀνέλαβεν αὐτοὺς ἐπὶ τῶν μεταφρένων αὐτοῦ[3], ὢ τοῦ τῆς ἀγάπης ἀφάτου! Καὶ τὸ διιέναι τὰς πτέρυγας αὐτοῦ μόνον καὶ δέξασθαι τοὺς πιστοὺς καὶ οὕτω φορεῖον περιφανῶς γενέσθαι αὐτῶν καὶ ὑπὲρ χερουβικὴν ἀξίαν τῷ ὄντι ἐστὶ καὶ πολλῆς ἀληθῶς καὶ ἀφράστου ἀγαλλιάσεως. Τὸ δὲ καὶ ἀναλαμβάνειν καὶ ἀναδέχεσθαι αὐτοὺς ἐπὶ τῶν μεταφρένων αὐτοῦ, ἐπισκιάζων τοὺς τοιούτους, ἐκεῖ, κατὰ τὸν θεῖον Δαβίδ, οὐδ᾿ ἂν χερουβικὸς νοῦς ἕξῃ ἰδεῖν τὸ γινόμενον καὶ ὑμνῆσαι ἐπάξια· ἤπου δὴ ὡς ἡ μεγαλωσύνη σου οὕτω καὶ τὸ ἔλεός σου[4] ἀνείκαστον, ἁγία Τριάς, δόξα σοι.

ος'. Τὸ σχῆμα τῶν μοναχῶν καὶ αἱ κατ᾿ αὐτὸ ὑποσχέσεις καὶ ὁ μοναχικὸς βίος, νοῦν μοναδικὸν ἀπαιτεῖ· τοῦτον δὲ μόνος Θεὸς ἐνεργεῖ καὶ ποιεῖ ἐφικτῇ σπουδῇ καὶ νομίμῳ. Ἐνεργεῖ μὲν τῇ μεταδόσει τῆς ζωοποιοῦ χάριτος· ποιεῖ δὲ τῷ ἑνοειδεῖ καὶ μονοειδεῖ τῆς παντοκρατοῦς Βασιλείας καὶ δόξης αὐτοῦ θεωρούμενος. Αὐτὸς γὰρ μόνος ὕψιστος, ἀσύντακτός τε τοῖς πᾶσι καὶ ὑπεροχαῖς ἀσυγκρίτοις ἀνόμοιος, μόνος κυρίως δύνατός, οὗ τῇ μεθέξει δυνατὰ τὰ πάντα, μόνος ἀληθῶς σοφός, ἐξ οὗ κατὰ δωρεὰν πᾶσα σοφία σοφῶν· μόνος ὢν ὄντως καὶ ἀιδίως καὶ πάντων διὰ τοῦτο τῶν ὄντων ὁπωσδὴ γενέτης καὶ δημιουργός. Ὅθεν εὐλόγως εἴρηται πάνυ καὶ λίαν καλῶς, τό, ἐξ αὐτοῦ καὶ δι᾿ αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας[5].

Εἰ τοίνυν ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον καὶ πάντα συλλήβδην, ἀγαθὰ καὶ καλὰ καθάπαξ ἐκ τοῦ Θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχουσι καὶ δι᾿ αὐτοῦ συντηροῦνται καὶ συνέχονται καὶ εἰς αὐτὸν ἀφορᾷ καὶ τὸ οἱονεὶ πέρας ἔχει· καὶ τοὺς προσηκόντως χρωμένους ἑκάστοις τοῖς εἰρημένοις ἑνοῖ καὶ συγκολλᾷ τῷ Θεῷ τῷ ὡσπερεὶ Πατρὶ τῶν τοιούτων, τῆς ἀγαθότητος οἷον, τῆς ἀγάπης, τῆς φρονήσεως τῆς σοφίας, τῆς γνώσεως, τῆς θεωρίας, τῆς καθηκούσης πράξεως, τῆς θεώσεως, καὶ μὴν τῆς θείας ἡδονῆς καὶ τῆς κατ᾿ αὐτὴν ἁγίας χαρᾶς καὶ τῆς γε ὑπερουρανίου εἰρήνης καὶ δὴ καὶ τοῦ

1. Α' Κορ. β', 9.
2. Γραπτέον μᾶλλον ἄκρας.
3. Ἰωάνν. γ', 6.
4. Ψαλμ. 81,6.
5. Ψαλμ. 148,6
6. Ψαλμ. 134,6.
7. Ψαλμ. 32,11.
8. Ἡσ. θ', 6.
9. Ἰωάνν. κ', 22.
10. Ῥωμ. η', 14.
11. Ματθ. ς', 9.
12. Δευτ. λβ', 11.
13. Ψαλμ. 79,2.

1. Ψαλμ. 98,1.
2. Ψαλμ. 17,11.
3. Δευτ. λβ', 11.
4. Σοφ. Σειρ. β', 18.
5. Ῥωμ. ια', 36.

κατ' εὐλάβειαν φόβου, τῆς ἰσχύος καὶ τῆς βουλῆς, τῆς κατ' εὐσέβειαν ὁδοῦ καὶ τῆς ἐπιστήμης, καὶ πάντων ὅσα λογικῇ φύσει καὶ προσήκει καὶ ἥδει καὶ δόξα[1] ἐμποιεῖ καὶ εὐφραίνει καὶ τῷ Θεῷ ὁμοιοῖ καὶ θεοποιεῖ. Εἰ πᾶν, ὡς εἴρηται, καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἐξ ἄρα τοῦ Θεοῦ καὶ μόνου, μάταιος ὄντως ὁ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν γιγνόμενος ἐραστής, ἔπειθ' οὕτω διαιρούμενος καὶ σχιζόμενος ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, τῆς οἷον πηγῆς καὶ ῥίζης πάντων καλῶν καὶ ἀγαθῶν· οὐδὲ γὰρ ἕξει καὶ ὁπωσοῦν τι τῶν φύσει καλῶν καὶ ἀγαθῶν τοῦ γεννήτορος τῶν τοιούτων καὶ συνοχέως καὶ τοῦ εἰς ὃν ἥδρασται πάντα ἀγαθὰ καὶ καλὰ ἀπονεύσας σφόδρα ἀγενῶς· ἀλλὰ καὶ ὃ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἔχειν δοκεῖ, οὐκ ἀληθῶς ἔσται δήπουθεν, ἂν καλόν, ἢ ἀγαθόν· πλάνη δέ τις καὶ χλεύη δεινή. Ἀλλὰ τοῦτο δεῖ τῷ Θεῷ καὶ μόνῳ καὶ ὅλῳ μένει προσμένειν κἂν τῷ νόμῳ αὐτοῦ καὶ μόνῳ σὺν σπουδῇ μελετᾶν καὶ λίαν προσκεῖσθαι. Οὕτω γὰρ μόνον δόξης ἀκραιφνοῦς καὶ ἡδονῆς ἀνοθεύτου καὶ ἀπείρου πλούτου καὶ ἀσαλεύτου τύχοιμεν καὶ ὅλως σύμπαντα ἕξομεν ὁρμαθὸν (καλῶν) καὶ ἀγαθῶν ὧν εἰρήκαμεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν Θεόν, ὢ τοῦ θαύματος! ἐν ἑαυτοῖς ἐνοικοῦντα καὶ ἐμπεριπατοῦντα[2], καὶ ἀπολαύσαιμεν ὑπερκοσμίων ὄντως χρημάτων ἀθεάτων καὶ ἀνηκούστων αἰσθήσεσιν ἐξωτέραις· καὶ οὕτω βιώσαιμεν ἑνοειδῶς καὶ μοναχικῶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

οζ'. Ταπεινοφρονούσης ἐν' ἄρ' ἡσύχῳ διαίτῃ καὶ ἐνεργουμένης ὑπὸ τῆς χάριτος τῆς πνευματοφορήτου καρδίας, ὁ νοῦς τῇ θείᾳ συναρμοσθεὶς εὐτυχῶς ἀληθείᾳ, πολλῶν θεαμάτων θείων οἵων θεοὺς[3] γίνεται καὶ ἀλέκτων ὑπερκοσμιῶν μύστης καθίσταται, καὶ ὡς ἄν τινα νεήλων τῷ ὄντι ἐν τοῖς οὖσιν οἴεται καὶ παρεπίδημον ἑαυτόν· καὶ τρυφᾷ καὶ ἀπολαύει πάμπαν ἐναργῶς ἐν Πεύματι χρημάτων τελούντων ὑπὲρ νοῦν καὶ διανοίας κομιδῇ ἐπέκεινα· καὶ ἐν συνόψει πολλάκις καὶ Θεὸν φαντάζεται ξενοτρόπως καὶ ἐκπλήξεις πάσχει ἐκστατικὰς Θεοῦ καὶ εἰς θέωσιν, πάθος εἴπερ τι μακάριον, ἀνατρέχει σιωπῇ καὶ ὁράσει καὶ ἐρωτοληψίᾳ ὑπερφυεῖ μετὰ ῥοπῆς καὶ μένους τοῦ ζωοποιοῦ καὶ φωτιστικοῦ Πνεύματος, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ἀμήν.

οη'. Ὁ κατὰ πρόνοιαν ἐν μόνῳ τῷ Θεῷ μελετῶν καὶ οἱονεὶ αὐλιζόμενος καὶ τὸν Θεὸν γοῦν ὁρῶν ἐν Πνεύματι ἐναργῶς ἐν ἑαυτῷ περιπατοῦντα καὶ αὐλιζόμενον, ἰδοὺ περιφανῶς γέγονε τῆς τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ θείας ἐντολῆς τῆς λεγούσης, μείνατε ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν ὑμῖν[4], καὶ ἡνώθη διὰ ταῦτα ξενοτρόπως τῷ Θεῷ καὶ συνενεκρώθη θαυμαστῶς καὶ λίαν εὐτυχῶς καὶ οὕτω συμπάντων γέγονε τῷ Σωτῆρι ἐντολῶν ἐργάτης ἀνεπισφαλής. Ὁ μένων γὰρ ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν αὐτῷ, εἶπεν ὁ Σωτήρ, οὗτος πολὺν καρπόν, τουτέστιν ἀρετάς, φέρει[5]. Ἐπειγέσθω τοίνυν βουλόμενος ὁστισοῦν πᾶς θεοφιλῶς ἀρεταίνειν διὰ θεωρίας καὶ προσευχῆς καὶ θειο-

1. Γραπτέον δ ό ξ α ν.
2. Β' Κορ. ς', 16.
3. Ἴσως θ ε α τ ή ς.
4. Ἰωάνν. ιε', 4.
5. Ἰωάνν. ιε', 5.

τέρας μελέτης μένειν καὶ προσμένειν ὅση δύναμις ἐν τῷ Θεῷ, ὅπως τὸν ἱερὸν τῆς ψυχῆς ὁ Θεὸς θεασάμενος ἀγῶνα κλινεῖ τοὺς οὐρανούς, ὢ τοῦ θαύματος! καὶ εἴσω ψυχῆς αὐτῆς πάνυ παρὰ δόξαν ὁραθῇ ἐμπεριπατῶν καὶ ἐναυλιζόμενος εἰς παντοίων ἀγαθῶν καὶ καλῶν τῷ μετόχῳ ἀπόλαυσιν καὶ εἰς τὴν τῶν ἁγίων ἐντολῶν εὐαρέστησιν. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ εἰρηκώς· χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν[1], κἂν δῆθεν δοκῆτε ποιεῖν.

οθ'. Εἰ χρὴ μὴ κεκρύφθαι θησαυρόν, μήτε μὴν σοφίαν τοῦ κοινωφελοῦς χάριν, ἐκ τῆς ἀγάπης, πρόδηλον δήπουθεν, ὡς οὐδὲ κατὰ Θεοῦ νοερὸν ἔργον καὶ θεωρίαν καὶ ἀνάτασιν χρὴ κατέχειν κατὰ νοῦν ἄγραφον, ἀλλὰ καὶ γραφῇ διδόναι καὶ σημειώσει τοῦ κοινωφελοῦς χάριν ἐκ τῆς ἀγάπης. Λογικὸν ζῷον ὁ ἄνθρωπος ὤν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικὸν γιγνομένως· ὅθεν δὴ λογιζόμενος περὶ Θεοῦ (τὰ ἐκ) τῆς κατ' αὐτὸν ἀκολούθως γιγνόμενα πίστεως ὁπωσδήποτε τότε συλλαμβάνει θεῖόν τε καὶ προσήκοντα νοῦν καὶ εἰσέρχεται ἑπομένως μετ' ἐπιστήμης εἰς τὸν χῶρον εὐψύχως τῶν ἱερῶν ἐντολῶν καὶ δεῖται δὴ διὰ ταῦτα μάλα πρὸς τρόπου βοηθοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ συλλήπτορος ἢ μᾶλλον ἀντιλήπτορος εἰπεῖν οἰκειότερον, καὶ ταύτῃ πυκνῶς προσεύχεται σὺν δάκρυσι παρακαλῶν τὴν (διὰ) πρὸς ἐντολὰς καὶ Θεοῦ εὐμάρειαν, ὁπηνίκα δὲ εὐδοκήσῃ τοῦ οἰκτειρῆσαι, ὡς πατὴρ οἰκτείρει υἱόν[2], ὁ Θεὸς τὸν δεόμενον, ἐκχεῖ αὐτίκα, οἴμοι τοῦ θαύματος! ἐκ τοῦ Πνεύματός αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν ἐν καρδίᾳ, καὶ οὕτω θαυμαστῶς κινεῖ πρὸς φιλικὰς διακαεῖς διαθέσεις Θεοῦ τὸν παραδεξάμενον. Καὶ ὡς οὐκ ἄν τις εἰπεῖν ἔχοι, ὡς υἱῷ παρὰ πατρὶ παρρησίαν παρέχεται παρ' αὐτῷ, ὡς ἐν ἀρραβῶνι ἐκείνῃ τῇ ζωοποιῷ ἐπὶ τὸν μέτοχον ἐκχύσει καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ Πνεύματος, καὶ γλυκαίνει τοῦτον ὑπερβαλλόντως καὶ ἀγαθύνει καὶ ταπεινοῖ καὶ ὑψοῖ τρόπον ἕτερον δόξῃ καὶ τιμῇ δι' ἑνώσεως καὶ εἰς ἐρωτικὰς πυρπολήσεις σφόδρα ἄγει αὐτὸν τόσον, ὡς καὶ πᾶν ὅσον, καὶ οἷον ὁρᾷ περὶ τὸν Θεὸν ὡσὰν σφέτερον ἰδικὸν ἀληθῶς τίθεσθαι· ὡς ἐπίπαν καὶ γὰρ τὰ Πατρὸς αὐλήματα, ὅ τε πλοῦτος καὶ δόξα καὶ ἰσχὺς καὶ κάλλος καὶ σοφία καὶ δυναστεία καὶ σύμπαντα περιφάνεια καὶ πάντα ἀγαθὰ καὶ καλὰ δόξα καὶ ἔπαινος, οἱονεὶ τρυφή εἰσι καὶ καύχημα τοῦ υἱοῦ καὶ χαρὰ πεφυκότως. Ὅταν οὖν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν θεωρήμασιν ἡ ψυχὴ ἐν τῇ μετοχῇ τοῦ πνεύματος γένηται, τὸ δέ ἐστιν ὅταν ἐν τῷ Θεῷ θεωρῇ τῇ Τριάδι, ὡς ὁ μέγας δίεισι Βασίλειος, τότε ἀληθῶς ἐραστὴν λίαν σφοδρὸν καὶ τῷ ὄντι Πατέρα ἴδιον ὁρᾷ τὸν Θεὸν καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ καταλλήλως ὄντα ἑαυτοῦ, ὃν εἰρήκαμεν τρόπον, καὶ ἱκανῶντας[3] μόνον Θεὸν ἁπλῶς φανταζόμενος καὶ ἐξαισίως χαίρει καὶ γάννυται ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

1. Ἰωάνν. ιε', 5.
2. Ψαλμ. 102,13.
3. Ἴσως ἱ κ ᾶ ν ο ῦ τ α ι.

Τίς ἡ κυρίως ἡδονή.

πʹ. Οἶμαι ἀγνοεῖν μηδένα κεκριμένως τοῖς πράγμασιν ἐντυγχάνοντα ὡς τοῦτο κυρίως λέγετ᾽ ἂν ἡδονή, ὃ φύσει καὶ λόγῳ μὴ κατηγορούμενον διαμένει ἐπὶ πλεῖστον ἐνεργούμενον· χαρᾶς τε ἔμπλεω τὴν καρδίαν ἀποκαθίστησι καὶ εὐφροσύνης, καὶ μετὰ τὴν τούτου ἐκπλήρωσιν, ὃ δὴ μακράν ἐστι τῆς κατὰ σάρκα λεγομένης, εἰδωλικῆς οὔσης καὶ οὐ κυρίως ἡδονῆς. Ζητησάτω τοιγαροῦν πᾶς ὁστισοῦν ἐφιέμενος τὴν καθαρὰν καὶ ἄλυτον νοερὰν καὶ πνευματικήν, καὶ οὐκ ἂν ἁμάρτοι, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ῥᾷον ἀπὸ τῶν ἐπὶ γῆς ἐπὶ τὰ οὐράνια μεταβιβασθῇ τὸ ἴδιον αὐτοῦ λογιζόμενον κ᾽ ἐπειθ᾽ οὕτω καὶ ὅλη ἡ ψυχή· αὕτη γάρ ἐστιν ἥγε ἀληθὴς καὶ κυρίως καρδιακὴ ἡδονὴ ἀμετάμελος, καὶ γνησία λογικῇ ψυχῇ ἀθανάτῳ, αἰώνιος διαμένουσα, φωτεινή, ἀείβλυτος, ἀκατάγνωστος, μᾶλλον δὲ εὐκταία καὶ μακαριστὴ καὶ τοῖς ἀπ᾽ αἰῶνος ἁγίοις σύνοικος ἀθόρυβος, εἰρηνικὴ χρηστή, παρρησιαστικὴ φαιδρυντική, εὐπρόσωπος, θεόφρων, διαυγής, παρήγορος, πλήρης οὖσα χαρᾶς, καὶ ἐνεργουμένη καὶ μετέπειτα. Εἰ μὲν ἡδύνθης νοερῶς καὶ πνευματικῶς ἐκ πείρας πάντως τοῖς γεγραμμένοις συγκατανεύσεις· εἰδ᾽ ὅπου, τῇ πίστει τέως κάτεχε τὰ εἰρημένα.

Περὶ σαρκικῆς ἡδονῆς.

παʹ. Ἡ δὲ μὴ νοερὰ καὶ τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ τῆς σαρκὸς ἡδονή, ἡμαρτημένως ἔχοι ἂν καὶ τὸ λέγεσθαι ἡδονή· ἐπαγομένη γάρ, ἐπιτελεσθεῖσα, πικρὸν μετάμελον, προδήλως ἔψευσται καλεῖσθαι ἡδονή. Νόθη γε, καὶ πόρρω ψυχῆς λογικῆς, ἄλογος, ἀγενής, νωθρά, σκοτεινοχαρής, θορυβώδης, ὀχληρά, πρόσκαιρος, εὐμάραντος· καὶ γὰρ γεγηρακότος τοῦ σώματος καὶ ἄκουσα μετ᾽ αἰσχύνης μεταχωρεῖ· εὐκατάγνωστος, ἀθλιόβιος, δύσχρηστος, αἰχμάλωτος, ὀνείδους μεστή, βρωμόφρων, βλακώδης, ἀπρόσωπος, ἀπογνωστική, ἀπερίσκεπτος, λύπην ἠμαυρωμένην μετὰ τὸ τελεσθῆναι τῷ ἑαυτῆς ἐργάτῃ καὶ πράκτορι ἐπιφέρουσα. Εἰ μὲν ἔπαθες, πάντως ἐπίστασαι τῶν γεγραμμένων τὴν ἀλήθειαν· εἰδὲ πεφύλαξας, χειρὶ Θεοῦ, τοῖς ἐμοῖς ὡς ἀληθείας λόγοις πειθόμενος, δρέψῃ εὖ ἴσθι καρπὸν ζωῆς εὐκλεᾶ.

πβʹ. Φῶς ἀειλαμπὲς πνευματικὸν καὶ ζωὴν ὑπερκόσμιον ἔχω, θείαν καὶ τροφὴν καὶ τρυφήν, ἀναστάσεις[1] καὶ ἐφέσεις καὶ ἑνώσεις καὶ ἀπολαύσεις τῆς τρισυποστάτου θεότητος, ξενοτρόπους καὶ μετὰ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου τῶν πάντων ἀρρήτους φιλικὰς διαθέσεις· ἀλλ᾽ οἴμοι τῆς ταλαιπωρίας καὶ ἀφροσύνης μου! οἴμοι τοῦ κακοῦ τῆς ἀνοίας μου! ὁ οὕτω διὰ τῆς χάριτος ὑπερουράνιος γεγονὸς νοῦς μου, ἔστιν ὅτε ἀποκλῖναι κλαπεὶς πρὸς σφαλερὰ καὶ γεώδη καὶ κόπρια καὶ ὅλως δυσωδίας ἀνάπλεως, οἴμοι! τίς οὐ θαυμάσεται καὶ θρηνήσει εἰς τὰ ἐμά, καὶ ἐξ ἐλέους

1. Γραπτέον μᾶλλον ἀνατάσεις.

προκαλέσας ὑπὲρ ἐμοῦ Θεὸν ἀφάτως φιλάνθρωπον δοθῆναί μοι μείζονα θείαν δύναμιν διὰ τοῦ ζωοποιοῦ καὶ φωτιστικοῦ Πνεύματος, ἵνα ῥᾷον ἀποσοβῶ τὸν ἐπιβουλεύοντα διάβολον καὶ πονηρὸν ἐχθρὸν κατὰ τῆς ἁγίας μου καὶ θαυμασίας ζωῆς; Ἁγιώτατοι ἅπαντες ἄγγελοι καὶ ψυχαὶ δικαίων πᾶσαι, εὔξασθε δεόμενοι εἰς Θεὸν ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ τὴν διάνοιαν ἀναισθήτου τε καὶ χθαμαλοῦ.

πγʹ. Θεέ μου, Θεέ μου, οὗ οὐδὲν πλέον, ὡς ἀπερίληπτος, ὁ τὸ πᾶν, ὡς τοῦ παντὸς ποιητὴς καὶ ἀπειράκις ἀπείρως ὑπὲρ τὸ πᾶν, ὡς ὑπερούσιος. Κύριέ μου, Κύριε· ἡ ἄφραστος ἁγία ἕνωσις καὶ ἄρρητος σύμπνοια τῶν ἠλεημένων χριστιανῶν, δόξα σοι. Πῶς, Δέσποτα, ὁρῶν σε ἐν τῇ καρδίᾳ μου λάμποντα νύκτωρ καὶ μεθ᾽ ἡμέραν, καὶ ἀεὶ οὐκ ἔξω ἐμαυτοῦ γίνομαι τῷ τῆς χάριτος ὑπερβάλλοντι, ἀλλὰ ἀμελῶ καὶ ἀναισθητῶ πρὸς τοσαύτην οἵαν ἡλίκην δωρεάν, ὑπερδύναμε; οἴμοι, ὅσον ἁμαρτωλὸς ἐγώ!

Εἴ γε διέγνως τίς ἐστιν ὁ δήσας με καὶ πρὸς τίνα μὲ ἔδησε καὶ τίνι, ταχὺ ἂν ἔργον γεγονὼς ἐκπλήξεως ὕμνεις Θεοῦ ὑπερούσιον εὐχαριστῶν αὐτῷ τὰ μάλιστα οἷς ποιεῖ ἔνδοξα ἐξαισίως, ἐξαπεὶ τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος.

Εἴπερ ἄρα συνῆκας πόσον ἀποδέω τοῦ τῷ ὄντι μυστηρίου καθήκοντος τοῦ κατὰ Χριστόν, θᾶττον ἢ λόγος εἰς ἔκπληξιν ἐληλυθώς, κατέγνως μου ῥαθυμίαν καὶ νωχέλειαν καὶ ἀμέλειαν, ἵνα μὴ λέγω ἀναισθησίαν καὶ ἀνοησίαν περιφανῆ.

Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· ἐξομολογοῦμαί σοι, Πά-
τερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ
σοφῶν καὶ συνετῶν καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις· ναὶ ὁ
Πατήρ· ὅτι οὕτως ἐγένετο εὐδοκία ἔμπροσθέν σου[1] ἀεί.
Εὔχου, προσεύχου, ἵνα μήτι πάθωμεν ἀφιλόσοφον,
ἐν τοῖς τοῦ βίου λυπηροῖς καὶ Θεοῦ καὶ ἀμ-
φοτέρων ἀνάξιον· καὶ σύγγνωθί μοι.

1. Ματθ. ιαʹ, 25 - 26.

ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ

ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΤΗΛΙΚΟΥΔΗ

ΠΕΡΙ ΗΣΥΧΑΣΤΙΚΗΣ ΤΡΙΒΗΣ

Οὐκ ἔστι μετανοῆσαι, χωρὶς ἡσυχίας· οὐδὲ ἔστι καὶ ὁπωσοῦν καθαρότητος ἅψασθαι, ἀναχωρήσεως ἄνευ· οὐδὲ μετὰ τῆς ὁμιλίας καὶ ὁράσεως τῶν ἀνθρώπων, δυνατὸν τῆς ὁμιλίας καὶ θεωρίας ἀξιωθῆναι τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο οἷς ἐγένετο διὰ φροντίδος μεταγνῶναι ἕνεκα τῶν ἑαυτῶν ἐσφαλμένων καὶ τῶν παθῶν καθαρθῆναι καὶ τυχεῖν καὶ ἀπολαῦσαι ὁμιλίας καὶ θεωρίας Θεοῦ· ὃ πέρας καὶ σκοπὸς τῶν κατὰ Θεὸν πολιτευομένων καὶ ἀρραβών, ἵν᾽ εἴπω, τῆς αἰωνίου κληρονομίας καὶ τοῦ Θεοῦ, ὅσῃ μηχανῇ ἡσυχίαν μεταδιώκουσι· καὶ ἀναχωρεῖν καὶ φεύγειν τοὺς ἀνθρώπους προὔργου ποιοῦνται· μετὰ καθήκοντος τοῦ τῆς ψυχῆς διακειμένου παντός. Ἐντεῦθεν δὴ τὰ τούτοις ἀρχή, ἐν ἡσυχίᾳ τὸ πένθος ἡ αὐτομεμψία, ἡ ἑαυτῶν κατάγνωσις, δι᾽ ἃ ἵνα καθαρώτερον γένηται· ἀγρυπνίαι καὶ στάσεις καὶ ἐγκράτεια καὶ κόπος σωματικός, ὧν τὸ πέρας συλλήβδην, ἡ τῶν δακρύων ῥοή, προϊοῦσα ἐξ ὀφθαλμῶν φρονούντων ταπεινά, ἐν κατανύξει δήπου καρδίας καὶ πρὸς κάθαρσιν οὕτω προσέχουσιν, οὕτω ταύτης ἐπιτυγχάνουσι διὰ πράξεως. Ἐν τούτοις αὖθις πέρας ἡ εἰρήνη τῶν λογισμῶν, ὥσπερ ἐν ἐκείνοις ἡ τῶν δακρύων, ὡς ἔφημεν, ἐπιρροή. Κἀντεῦθεν ἄρχεται ὁ νοῦς, πεφυκότα τρόπον, τὰς φύσεις τῶν ὄντων ἀνασκοπεῖν καὶ τὴν τέχνην καταστοχάζεσθαι τοῦ Θεοῦ καὶ θείαν ἔννοιαν συλλαμβάνειν καὶ τῆς δυνάμεως καὶ σοφίας καὶ δόξης καὶ ἀγαθότητος καὶ τῶν ἄλλων ὅσα περὶ Θεὸν θεωρεῖσθαι, ἔργον γίνεται καὶ εἰς τὰ μυστικὰ χωρεῖ τῆς Γραφῆς· καὶ τῶν ὑπερφυῶν γεύεται ἀγαθῶν καὶ ὑπερκοσμίων ἀπολαύει καλῶν καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης καθίσταται χώρημα· καὶ οὕτως ἐρωτοληπτεῖται καὶ χαίρει καὶ εὐθυμεῖ εἰς τὸ πέρας ἀναδεδραμηκὼς τῶν ἀρετῶν, τὴν ἀγάπην τοῦ τῶν ὅλων Δημιουργοῦ· μηδεμίαν πλάνησιν ἐν τούτοις ἢ πάσχων, ἢ ὑφορώμενος· μόνους ὀλίσθους καὶ ἁμαρτητικὰς ὁρμὰς καὶ ἀπρεπεῖς κινήσεις ἐκ πόλλων αἰτίων, ὡς τρεπτὸς ὑπομένων· ἐν οἷς ἐπανακτᾶσθαι χρὴ ἑαυτόν, πόρρω ἱστάμενον ἀπογνώσεως· καὶ τὰ θεῖα τῆς φιλανθρωπίας ἐλπίδι πτερούμενον, δάκρυσί τε καὶ προσευχῇ καὶ τοῖς ἄλλοις εἰρημένοις ἀγαθοῖς ἀσχολούμενον καὶ εἰς τὸν θεῖον τῆς ἀγάπης, ἧ ἔξεστιν, ἐντρυφῶνα Παράδεισον· μηδὲν πλέον ὁρῶντα, μὴ εἶδος, μὴ πάχος, μὴ σχῆμα, μηδέ τι, ὡς ἐν συντόμῳ εἰπεῖν, πλὴν δακρύων καὶ εἰρήνης λο-

γισμῶν καὶ ἀγάπης Θεοῦ. Ἐν τούτοις γὰρ καὶ τὸ ἀπλανὲς τηρεῖται καὶ ἡ τῆς ψυχῆς σωτηρία ἐπιβραβεύεται, μετριοφρονούσης καὶ νηφούσης καὶ προσευχομένης ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Καθεζόμενος ἐν τῷ κελλίῳ σου παρρησίαν πρὸς τὸν Θεὸν ἐχέτω σου ἐν ταπεινώσει ὁ νοῦς· τὴν μὲν ταπείνωσιν ἐξ εὐτελείας τῆς ἑαυτοῦ καὶ οὐθενότητος· τὴν δὲ παρρησίαν διὰ τὴν ἀνυπέρβλητον τοῦ Θεοῦ ἀγάπην καὶ ἀνεξικακίαν, ἣν ἔχει περὶ τὸν ἄνθρωπον. Οὕτω γὰρ ἡ ψυχὴ εἰς τιμὴν ἄγεται τοῦ Θεοῦ, ὁπηνίκα καίτοι γε ἁμαρτωλὸν συνεγνωκυῖα ἑαυτήν, ὅμως μέν τοι γε τῇ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Θεοῦ θαρρεῖ καὶ ἐξαρτᾷ ἑαυτήν. Διὰ τοῦτο ὁ ἱερὸς Παῦλος ἐπιτάττει λέγων· προσερχόμεθα μετὰ παρρησίας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος[1]. Καὶ γὰρ ἀληθῶς ὀφθαλμὸς τίς ἐστι τῆς προσευχῆς ἢ πτερὸν ἢ σχέσις τις ξενότροπος ἡ πρὸς Θεὸν παρρησία· οὐχ ὅταν τις παρρησιάζηται, ἅτε ἀγαθός, ἄπαγε, καὶ τῆς διαθέσεως ταύτης πόρρω γενοῦ· ἀλλ᾽ ὅταν τῷ λογισμῷ τῆς ἀφάτου φιλανθρωπίας καὶ ἀγάπης καὶ ἀνεξικακίας τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς θείας ἐλπίδας πτερωθῇ. Προσεύχου τοίνυν μετὰ πεπαρρησιασμένου τοῦ ἤθους ἐν ταπεινῷ τῷ φρονήματι, ἐλπίσι τρεφόμενος χρησταῖς, ἐν τῷ Θεῷ κατὰ τὰ προκείμενα, ὥσπερ εἴρηται, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Δεῖ σε ἀεὶ ἐπιμελῶς μετιέναι τὰ τὸ σῶμα κατευνάζοντα καὶ τὸν νοῦν λυτρούμενα τῆς ὀχλήσεως· τὰ δέ ἐστι, σύμμετρος ἐδωδή, πόσις ἐλαφρά, ὕπνος βραχύς, στάσις κατὰ δύναμιν, κλίσις γονάτων κατ᾽ ἐφικτόν, ἐν σχήματι ταπεινῷ· ἔνδυμα εὐτελές, λόγος ὀλιγοστός, ἀναγκαῖος, χαμευνία καὶ τ᾽ ἄλλα ὅσα τὸ σῶμα δαμάζει μερικῶς. Μετὰ δὲ τούτων μετιέναι χρὴ ὅσα διυπνίζει τὸν νοῦν καὶ πρὸς Θεοῦ προσκολλήσεις συνεργεῖ· τὰ δέ ἐστιν ἀνάγνωσις τῶν ἱερῶν Γραφῶν καὶ τῶν εἰς αὐτὰς Ἁγίων ἐξηγητῶν· καὶ αὕτη δὲ σύμμετρος· ψαλμῳδία εὐσύνετος, μελέτη τῶν ἐν ταῖς Γραφαῖς λεγομένων καὶ τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων θαυμάτων καὶ προσευχὴ διὰ στόματος, ἕως ἂν ταύτην ἀπὸ καρδίας ἡ ἁγία χάρις κινήσῃ τοῦ πνεύματος ἐναργῶς· τότε γὰρ ἑτέρα ἑορτὴ καὶ ἄλλης καιρὸς πανηγύρεως, οὐκ ἀπὸ στόματος λαλουμένης, ἀλλ᾽ ἀπὸ καρδίας ἐνεργουμένης ἐν πνεύματι. Τὰ τοιαῦτα δὲ νῦν οὕτω μετέρχου· κλῖνον τὸ γόνυ, ὁσάκις ἂν δύναις, καὶ οὕτω καθεσθεὶς προσεύχου· ἀκηδιάσας ἀπὸ τοῦ προσεύχεσθαι, ἐλθὲ εἰς ἀνάγνωσιν, καθὼς εἴρηται, καὶ πάλιν ἐπάνηκε εἰς τὸ προσεύχεσθαι· καὶ αὖθις ἀκηδιάσας ἀπὸ τοῦ προσεύχεσθαι, πρὸς ψαλμῳδίαν διεγέρθητι μερικὴν καὶ οὕτως ἐσαῦθις ἐπάνελθε εἰς τὸ προσεύχεσθαι· καὶ ἔτι ἀκηδιάσας, ἐν τῇ προειρημένῃ μελέτῃ γενοῦ συμμέτρως καὶ οὕτω πάλιν ἔχου τῆς προσευχῆς· καὶ ἐργοχείρῳ δὲ βραχεῖ χρῶ, τῆς ἀκηδίας ἐμποδίῳ ὡς παρὰ τῶν Πατέρων ἀκήκοας, ἅγιε. Ἐν πάσῃ σου ἀεὶ τῇ κατὰ Θεὸν ἐργασίᾳ, ἀπὸ πρωῒ ἕως πρωῒ προηγείσθω τὸ προσεύχεσθαι· διὰ γὰρ τὴν πρὸς προσευχὴν ἀκηδίαν, τὰ ἕτερα ἄλλα, ἃ εἴρηται, μετερχόμενα· ἐπεὶ ὁπηνίκα τὸ ἔλεος τῇ ψυχῇ παραγένηται καὶ βλύσει ἀπὸ καρδίας ὥσπερ ἀπὸ

1. Ἑβρ. δ΄, 16.

πηγῆς τινος τὴν προσευχὴν ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, τὸ τηνικάδε μόνῃ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ θεωρίᾳ προσασχολεῖται ὁ νοῦς, ἁπάντων ἀφιστὰς ἑαυτὸν καὶ μόνῃ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ θεωρίᾳ τρυφᾷ εἰς τὸν τῆς θείας ἀγάπης Παράδεισον.

Πάντων τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἔχει τὸ κράτος ἡ προσευχή· τῆς μετανοίας τὸ δάκρυον αὕτη γεννᾷ· εἰς τὴν εἰρήνην τῶν λογισμῶν ἄκρως συμβάλλεται, μόνον Θεόν, τὴν ἄκραν εἰρήνην, ἐπειγομένη λογίζεσθαι· τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης αὕτη γεννήτρια· τὸ λογιστικὸν τῆς ψυχῆς αὕτη μόνη καθαίρει, Θεὸν φανταζομένη τὸν γεννήτορα τῆς καὶ τῶν Ἀγγέλων καθάρσεως· τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς πρὸς Θεὸν καθαρὸν ἀποσῴζει· προσκειμένη γὰρ καὶ διαλεγομένη Θεῷ, τῷ ἀπείρως καὶ ὑπερφυῶς ἀγαθῷ καὶ καλῷ πεφυκότως, τὴν ἐπιθυμίαν πᾶσαν προσκολλᾷ τῷ Θεῷ· θυμὸν δὲ τοσοῦτον πραΰνει, ὅσον ὑποπίπτει, καὶ δεῖται καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν καὶ ταπεινοῖ τὴν ψυχὴν διὰ τῆς πρὸς Θεὸν προσπτώσεως. Οὐδεὶς γὰρ δεόμενος καὶ παρακαλῶν ἀταπείνωτον ἢ θυμῶδες φέρει τὸ φρόνημα. Διὰ τοῦτο συνελόντα εἰπεῖν πάσας δυνάμεις ψυχῆς καὶ πάσας ἐνεργείας, πρακτικάς τε καὶ νοεράς, ἡ ὁσία προσευχὴ καθαίρει καὶ ἀνορθοῖ· καὶ μάλιστα προσλαβομένη μεθ' ἑαυτῆς καὶ θεωρίαν Θεοῦ καὶ τὸν ἑπόμενον θεῖον ἔρωτα ἐν ἡσύχῳ διαίτῃ καὶ ἀγωγῇ κατὰ τὰ πρὶν εἰρημένα. Ἐξ οὗ δὲ τόπου τῆς καρδίας ἐκρεῖ τὸ δάκρυον, ἐκεῖ νοείτω καὶ ὁράτω ὁ λογισμός σου νεύων ἐντός σου, ἀοχλήτως δι' εἰσπνοῆς ρινὸς ἐν τῷ προσεύχεσθαι· καὶ παραμενέτω, ὅσον δυνατόν, ἐκεῖ· λίαν γὰρ ὠφέλιμον καὶ τῶν συνεχῶν καὶ πολλῶν δακρύων ἐπαγωγὸν καὶ αἰχμαλωσίας νοὸς ἀναιρετικὸν καὶ εἰρήνης περιποιητικὸν νοερᾶς καὶ προσευχῆς ἀφορμὴ καὶ εἰς εὕρεσιν προσευχῆς καρδιακῆς, σὺν Θεῷ, συνεργόν, χάριτι τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

Δεῖ σε εἰδέναι, ὁ θεωρὸς καὶ τῶν μυστικῶν ἐπόπτης καὶ τρυφητής, ὅτι ὥσπερ δύο, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, οὕτως ἐξ ἑπομένου καὶ δύο, τῷ, εἴτε γένει θέλεις εἰπεῖν, εἴτ' οὖν εἴδει, τά τε πένθη καὶ ἀκολούθως τὰ δάκρυα. Διενηνόχασι δὲ ἑκάτερον τοῦ ἑκατέρου πολλῷ τῷ μεταξύ, εἰ καὶ ἀμφότερα καλὰ καὶ θεόσδοτα καὶ τῆς θείας εὐμενείας καὶ τῆς κατ' αὐτὴν κληρονομίας πρόξενα· τὰ μὲν γὰρ ἔχει θεῖον φόβον τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν πενθικόν· τὰ δὲ θείαν ἀγάπην καὶ τὸν Θεόν· καὶ τὰ μὲν οὐ τοσοῦτον εὐφραίνει, τὰ δὲ καὶ εὐφραίνει πολλὰ καὶ ἐξαίσια. Τὰ πρῶτα μὲν ἀρχαρίων, τὰ δὲ ἀφικνουμένων εἰς τελειότητα διὰ τῆς χάριτος.

Πέντε ἐργασίαι ἡσυχίας εἰσί· προσευχή, ἤτοι μνήμη τοῦ Ἰησοῦ διηνεκής, εἰσαγομένη διὰ πνοῆς ἐν τῇ καρδίᾳ δίχα τῆς οἱασοῦν ἐννοίας, ἥτις δι' ἐγκρατείας περιεκτικῆς, γαστρός, λέγω, καὶ ὕπνου καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἔνδον τοῦ κελλίου σὺν ταπεινώσει κατορθοῦται· ψαλμῳδία μερική, ἀνάγνωσις ὁμοίως ἐκ τῶν θείων Εὐαγγελίων καὶ τῶν θείων Πατέρων καὶ τῶν περὶ προσευχῆς κεφαλαίων, μάλιστα τοῦ Νέου Θεολόγου

καὶ Ἡσυχίου καὶ Νικηφόρου, μελέτη κρίσεως Θεοῦ, ἢ μνήμης θανάτου καὶ τῶν ὁμοίων, καὶ μικρὸν ἐργόχειρον· καὶ πάλιν ἐπανακάμπτειν εἰς προσευχήν, κἂν βίαν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἕως οὗ ἐθίσῃ ὁ νοῦς, τὸν ῥεμβασμὸν ἀποτίθεσθαι ἑαυτοῦ τῇ πρὸς Κύριον μνήμῃ καὶ τῇ εἰς τὸν τῆς καρδίας πόνον συνεχεῖ ἐπινεύσει. Αὕτη ἡ ἐργασία τῶν ἀρχαρίων Μοναχῶν τῶν θελόντων ἡσυχάσαι. Ὁ τοίνυν τοιοῦτος ὀφείλει μὴ συνεχῶς ἐξέρχεσθαι τῆς κέλλης· ὁμιλίας τε καὶ θεωρίας ἀπέχεσθαι πάντων, εἰμὴ διὰ πολλὴν ἀνάγκην· καὶ τότε μετὰ προσοχῆς καὶ ἀσφαλείας καὶ σπανίως· ὅτι μὴ μόνον ἀρχαρίοις, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς προκόπτουσιν ἤδη, σκορπισμὸν τὰ τοιαῦτα προξενεῖ.

Ἡ σὺν προσοχῇ γινομένη αὕτη προσευχή, χωρὶς ἐννοίας δηλονότι τινός· διὰ μὲν τοῦ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, πρὸς αὐτὸν ἀΰλως καὶ ἀλαλήλως παντάπασι μνημονευόμενον Κύριον ὁ νοῦς ἀνατείνεται· διὰ δὲ τοῦ, ἐλέησόν με, πρὸς ἑαυτόν· μὴ ἀνεχόμενος ἑαυτοῦ μὴ ὑπερεύχεσθαι. Πρὸς ἀγάπην δὲ προκόψας διὰ πείρας ἑνικῶς πρὸς αὐτὸν τὸν Κύριον ἀνατείνεται, τοῦ δευτέρου πληροφορίαν λαβών. Διὸ οὐκ ἀεὶ τὴν εὐχὴν ὁλόκληρον οἱ Πατέρες παραδιδόντες φαίνονται· ἀλλ' ὁ μὲν ὁλόκληρον, ὡς ὁ Χρυσόστομος· ὁ δὲ τὸν Κύριον Ἰησοῦν, ὡς ὁ Παῦλος, προστιθεὶς ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ[1]· τουτέστιν, ὅταν ἐνέργειαν Πνεύματος Ἁγίου ἡ καρδία δέξηται, δι' ἧς καὶ προσεύχεται, ὅπερ ἐστὶ τῶν προκοψάντων, εἰ καὶ μὴ τελείως ἀκμήν· ὅπερ ἐστὶν ὁ φωτισμός. Ὁ δὲ τῆς Κλίμακος φησίν· Ἰησοῦ ὀνόματι μάστιζε πολεμίους· καὶ Ἰησοῦ μνήμη κολληθείτω τῇ πνοῇ σου· καὶ οὐδὲν ἕτερον προστίθησιν. Ἔξεστι δὲ καὶ τοῖς ἀρχαρίοις ποτὲ μὲν ὅλοις τοῖς τῆς προσευχῆς ῥήμασι, ποτὲ δὲ ἐν μέρει ταύτης προσεύχεσθαι κατὰ νοῦν, ὡς εἴρηται· μὴ μέντοι συνεχῶς ἐναλλάττειν, ἵνα μὴ ἐκ τούτου μερισμὸν πάσχῃ· ἐκ τοῦ προσμένειν τῇ εἰρημένῃ μεθόδῳ τῆς καθαρᾶς προσευχῆς· εἰ καὶ μὴ καθαρῶς ἄλλως δηλονότι διὰ τὰς ἐμποδὼν ταύτῃ γινομένας προσλήψεις[2] καὶ τοὺς λογισμούς, ἔρχεται ὁ ἀγωνιζόμενος ἐν ἕξει τοῦ ἀβιάστως προσεύχεσθαι, τῷ προσμένειν ἐν τῇ καρδίᾳ τὸν νοῦν καὶ μὴ βιαίως διὰ τῆς εἰσπνοῆς εἰσάγεσθαι καὶ αὖθις εὐθὺς ἀποπηδᾶν· ἀλλ' αὐτὸν παρ' ἑαυτῷ προσμένειν ταύτῃ καὶ προσεύχεσθαι· καὶ τοῦτό ἐστι καὶ ὀνομάζεται προσευχὴ καρδιακή. Προηγεῖται δὲ ταύτης θέρμη τις ἐν τῇ καρδίᾳ, ἥτις ἀποσοβεῖ τὰ ἐμποδίζοντα τὴν προτέραν καθαρὰν τελείως ἐκτελεῖσθαι προσευχὴν καὶ οὕτως ὁ νοῦς προσμένων, ἀκωλύτως ἐν καρδίᾳ εὔχεται. Ἐν δὲ τῇ τοιαύτῃ θέρμῃ τε καὶ προσευχῇ, ἡ πρὸς τὸν μνημονευόμενον Κύριον Ἰησοῦν ἀγάπη, ἐν καρδίᾳ τίκτεται, ἐξ ἧς καὶ δάκρυον γλυκερόν, ὅτι πλεῖστον ἀπορρεῖ πόθου τοῦ μνημονευομένου Ἰησοῦ.

Ἵν' οὖν τις ἀξιωθείη τούτων καὶ τῶν μετὰ ταῦτα πάντων, ἃ νῦν λέγειν οὐ καιρός, σπεύδειν χρή, καθάπερ εἴρηται, τὸν Θεοῦ φόβον ἔχειν πρὸ ὀφθαλμῶν, μετὰ τῆς μνήμης τοῦ Ἰησοῦ, ἔνδον ἐν καρδίᾳ, καὶ οὐχ

1. Α΄ Κορ. ιβ΄, 3. 2. Ἴσως προλήψεις.

ἁπλῶς ἐκτός, ἵν᾽ οὕτως ἐκκλίνῃ ῥᾳδίως οὐ τῶν ἔργων τῶν πονηρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν καὶ εἰς προκοπὴν ἔλθῃ, τοῦ πληροφορίαν ἐντεῦθεν σχεῖν τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Μόνον αὐτὸς μὴ ζητείτω τὴν ἐμφάνειαν αὐτοῦ, ἵνα μὴ δέξηται τὸν σκότος ὄντα καὶ φῶς εἶναι ὑποκρινόμενον. Ὅταν γὰρ ὁ νοῦς αὐτοῦ μὴ ζητοῦντος, φῶς ὁρᾷ, μὴ παραδεχέσθω, μήτε μὴν καταργείτω τοῦτο· ἀλλ᾽ ἐρωτάτω τὸν ἔχοντα δύναμιν διδάξαι καὶ τὸ ἀληθὲς μανθανέτω. Καὶ εἰ μὲν εὕρῃ τὸν διδάξοντα οὐ καθὼς μόνον ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς ἔγνω, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος μακαρίως ἔπαθε τὸν φωτισμόν, τῷ Θεῷ χάρις· εἰδ᾽ οὖν, κρεῖσσον τὸ μὴ παραδέξασθαι, ἀλλ᾽ ἐν ταπεινώσει πρὸς τὸν Θεὸν καταφυγεῖν, ἀνάξιον ἑαυτὸν ἀποκαλῶν τῆς τοιαύτης θεωρίας, καθὼς καὶ τοῦτο παρὰ τῶν Πατέρων ἐδιδάχθημεν ἔργῳ. Εἰ γὰρ καὶ ἐν ἄλλοις αὐτῶν συγγράμμασι τὰ σημεῖα τοῦ ἀπλανοῦς καὶ τοῦ τῆς πλάνης φωτισμοῦ φασιν, ἀλλ᾽ ὥσπερ τὰ προειρημένα πάντα διὰ ζώσης φωνῆς ἤκουσας, οὕτω δὴ καὶ περὶ τούτου κατὰ καιρὸν ἀκοῦσαι· νῦν γὰρ οὐ καιρός. Τοῦτο δὲ νῦν μᾶλλον μετὰ τῶν ἄλλων καὶ πρὸ τῶν ἄλλων δεῖ μαθεῖν· ὅτι ὥσπερ ὁ τοξεύειν μαθεῖν θέλων, οὐκ ἄνευ σημείου τὸ τόξον τείνει, οὕτως ὁ ἡσυχάσαι μαθεῖν ἐθέλων, τὸ ἀεὶ πρᾷος εἶναι τὴν καρδίαν, ὡς σημεῖον ἐχέτω· μηδέποτε ἐν μηδενὶ ταράττων, ἢ ταραττόμενος, εἰ μήπου περὶ εὐσεβείας ὁ λόγος. Τοῦτο δὲ εὐκόλως ἂν κατορθωθείη, πάντων ἐκκλίνων ἅμα καὶ τὰ πλεῖστα σιωπῶν. Εἰ δέ τι καὶ συμβαίη ποτέ, μετανοεῖν εὐθὺς καὶ ἑαυτοῦ καταμέμφεσθαι καὶ εἰς τὸ ἑξῆς προσέχειν, ἵν᾽ ἡσύχως τε καὶ μετὰ καθαροῦ συνειδότος τὸν Ἰησοῦν ἀρχὴν βαλὼν ἐπικαλεῖσθαι, ὡς ἔφημεν, τὴν αὐτοῦ θείαν χάριν, ὁδῷ προβαίνων ἀναπαυομένην ἕξῃ τῇ ψυχῇ· καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἀναπαύουσαν τὴν ψυχὴν τελέως ἐκ τῶν πρώην ὀχλούντων αὐτῇ δαιμόνων καὶ παθῶν καὶ ἀρρήτῳ εὐφροσύνῃ εὐφραίνουσαν αὐτήν. Εἰ γὰρ καὶ ἐνοχλοῦσιν αὖθις, ἀλλ᾽ οὐκ ἐνεργοῦσιν, ὅτι μὴ πρόσκειται αὐτοῖς μηδὲ ποθεῖ τὴν ἐκ τούτων ἡδονήν. Ὅλος γὰρ ὁ πόθος τοῦ τοιούτου πρὸς τὸν Κύριον, τὸν δόντα αὐτοῦ τὴν χάριν, ἀνατέταται. Πολεμεῖται δὲ λοιπὸν παραχωρήσει, ἀλλ᾽ οὐκ ἐγκαταλείψει· διατί; ἵνα μὴ ὑψωθῇ ὁ νοῦς αὐτοῦ, δι᾽ ὅπερ εὗρεν ἀγαθόν· ἀλλὰ πολεμούμενος προσλαμβάνει ταπείνωσιν ἀεί, δι᾽ ἧς μόνης οὐ μόνον νικᾷ τοὺς ὑπερηφάνους πολεμοῦντας, ἀλλὰ καὶ δωρεῶν ἀεὶ μειζόνων ἀξιοῦται· ὧν ἀξιωθείημεν καὶ ἡμεῖς οὕτω παρὰ Χριστοῦ, τοῦ ταπεινώσαντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ὑμῶν[1] καὶ τοῖς τοιούτοις ταπεινοῖς τὴν χάριν αὐτοῦ παρέχοντος[2] πλουσίως, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

1. Πρβλ. Φιλιππ. β', 8.
2. Πρβλ. Ἰακ. δ', 6.

ΕΚΛΟΓΗ
ΑΠΟ ΤΩΝ
ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ
ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΟΧΗΣ

Πᾶσα ἡ σπουδὴ τοῦ ἀσκητοῦ ἔστω, ὅπως μὴ τὸ ὑψηλὸν τῆς ψυχῆς διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν ἡδονῶν ταπεινωθῇ. Πῶς γὰρ ἂν ἔτι δύνηται πρὸς τὸ συγγενὲς νοητὸν φῶς, ἐλευθέρῳ ἀναβλέψαι τῷ ὄμματι, ἡ προσηλωθεῖσα κάτω ψυχὴ τῇ ἡδονῇ τῆς σαρκός; Διὸ χρὴ πρό γε πάντων, τὴν ἐγκράτειαν ἀσκεῖν, ἀσφαλῆ φρουρὸν τῆς σωφροσύνης τυγχάνουσαν, καὶ τὸν ἡγεμόνα νοῦν μὴ συγχωρεῖν μελετᾷν ἐν λογισμοῖς ἀκαθάρτοις. Ἀναγκαία οὖν ἡ ἐπιμέλεια τοῦ ἔσω ἀνθρώπου, ὡς ἀμετεώριστον εἶναι τὸν νοῦν, καὶ ὥσπερ προσηλοῦσθαι τῷ σκοπῷ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης, ἵνα φύγωμεν τὸ κρίμα τοῦ Κυρίου εἰπόντος· οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι ὅμοιοί ἐστε τάφοις κεκονιαμένοις, οἵτινες ἔξωθεν μὲν φαίνονται ὡραῖοι, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ὀστέων νεκρῶν καὶ πάσης ἀκαθαρσίας· οὕτω καὶ ὑμεῖς ἔξωθεν μὲν φαίνεσθε τοῖς ἀνθρώποις δίκαιοι, ἔσωθεν δὲ μεστοί ἐστε ὑποκρίσεως καὶ ἀνομίας[1]. Διὰ τοῦτο ἀγῶνος χρεία μεγάλου καὶ τούτου νομίμου, κατά τε καρδίαν καὶ λόγον καὶ πρᾶξιν, ἵνα μὴ εἰς κενὸν δεξώμεθα τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ[2]· ἀλλ᾽ ὥσπερ ὁ κηρὸς τῇ γλυφῇ μορφωθείς, οὕτω καὶ ἡμεῖς τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μορφωθῶμεν τὸν ἔσω ἄνθρωπον, πληροῦντες τὸ ὑπὸ Παύλου εἰρημένον πρακτικῶς. Φησὶ γάρ· ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ᾽ εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν[3]. Παλαιὸν δὲ ἄνθρωπον ὀνομάζει πάντα ὁμοῦ τὰ κατὰ μέρος ἁμαρτήματα καὶ μολύσματα. Συμμορφούμενοι τὸν ἔσω ἄνθρωπον, φησίν, ἐν καινότητι ζωῆς[4] μέχρι θανάτου, ἵνα ἄξιοι γενώμεθα μετὰ ἀληθείας εἰπεῖν· ζῶ δὲ ἐγὼ οὐκ ἔτι· ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός[5]. Πολλῆς οὖν ἐπιμελείας καὶ φροντίδος ἐπαγρύπνου χρεία· μήπως παρά τι τῶν εἰρημένων τὴν ἐντολὴν ἐργασάμενοι, μὴ μόνον τοῦ τοιούτου καὶ τοσούτου μισθοῦ ἐκπέσωμεν, ἀλλὰ καὶ ταῖς οὕτω φοβεραῖς ἀπειλαῖς ὑποπέσωμεν. Ὅταν δὲ ὁ διάβολος ἐπιβουλεύειν ἐπιχειρῇ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος, ὥσπερ τινὰ βέλη πεπυρωμένα[6], τοὺς παρ᾽ ἑαυτοῦ λογισμοὺς ἐνίησιν ἡσυχαζούσῃ καὶ ἠρεμούσῃ τῇ ψυχῇ, καὶ ταύτην αἰφνιδίως ἐμπιπρᾷ καὶ χρονίας καὶ δυσεκλύτους τὰς μνήμας τῶν ἅπαξ ἐμβληθέντων ἐργάζηται, τηνικαῦτα

1. Ματθ. κγ', 27-28.
2. Πρβλ. Β' Κορ. ς', 1.
3. Κολοσσ. γ', 9-10.
4. Ῥωμ. ς', 1.
5. Γαλ. β', 20.
6. Ἐφεσ. ς', 16.

νήψει καὶ προσεχείᾳ συντονωτέρᾳ τὰς τοιαύτας ἐπιβουλὰς ὑπεξίστασθαι δεῖ, καθάπερ ἀθλητοῦ τινος ἀκριβεστάτῃ φυλακῇ καὶ τάχει σώματος, τὰς βουλὰς τῶν ἀντιπάλων ἐκτρεπομένου· καὶ τὸ πᾶν τῇ προσευχῇ καὶ ἐπικλήσει τῆς ἄνωθεν συμμαχίας διδόναι, τὴν τοῦ πολέμου καθαίρεσιν καὶ τὴν τῶν τοξευμάτων ἀποτροπήν. Τοῦτο γὰρ ἡμᾶς ὁ Παῦλος ἐδίδαξε λέγων· ἐπὶ πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως[1], καὶ τὰ ἑξῆς. Ὅταν οὖν ἡ ψυχὴ τὸ πυκνὸν καὶ σύντονον τῆς διανοίας ὑποχαλάσασα, μνήμας τὰς παρατυχούσας καὶ τῶν τυχόντων ἀναφέρῃ πραγμάτων, τηνικαῦτα ὁ λογισμὸς ἀπαιδεύτως καὶ ἀνεπιστημόνως πρὸς τὰ μνημονευθέντα τῶν πραγμάτων φερόμενος, τούτοις ἐπιπλέον ἐνασχολούμενος, πλάνους ἐκ πλάνων μεταμείβει μακροὺς καὶ εἰς αἰσχρότητας πολλάκις καὶ ἀτοπίας ἐννοιῶν καταστρέφει τὸ τελευταῖον. Ἀλλὰ τὴν μὲν τοιαύτην ὀλιγωρίαν τῆς ψυχῆς καὶ διάστασιν, πυκνοτέρᾳ καὶ ἐπιστρεφεστέρᾳ τῇ τῆς διανοίας ἐπιτάσει διορθοῦσθαι δεῖ καὶ ἐπανάγειν καὶ τῇ πρὸς τὸ παρὸν ἀεὶ περὶ τὰ καλὰ διασκέψει προσασχολεῖν. Ὁ γὰρ ἀκριβὴς φιλόσοφος φροντιστήριον ἔχων τὸ σῶμα καὶ καταγώγιον τῆς ψυχῆς ἀσφαλές, κἂν ἐπ᾽ ἀγορᾶς τύχῃ, κἂν ἐν πανηγύρει, κἂν ἐν ὄρει, κἂν ἐν ἀγρῷ, κἂν μεταξὺ πλήθους πολλοῦ, ἐν τῷ φυσικῷ Μοναστηρίῳ καθίδρυται, ἔνδον συνάγων τὸν νοῦν καὶ φιλοσοφῶν τὰ αὐτῷ πρέποντα. Δυνατὸν γὰρ καὶ οἴκοι καθήμενον τὸν ῥάθυμον, ἔξω περιπλανᾶσθαι τοῖς λογισμοῖς, καὶ τὸν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ὄντα νήφοντα δέ, ὡς ἐπ᾽ ἐρημίας εἶναι, πρὸς ἑαυτόν τε καὶ πρὸς τὸν Θεὸν μόνον ἐπιστρεφόμενον καὶ οὐ δεχόμενον ταῖς αἰσθήσεσι τοὺς ἐκ τῶν αἰσθητῶν τῇ ψυχῇ θορύβους προσπίπτοντας. Δεῖ οὖν τὸν προσιόντα τῷ Σώματι καὶ τῷ Αἵματι τοῦ Χριστοῦ εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ[2] τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἐγερθέντος[3], μὴ μόνον καθαρεύειν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος[4], ἵνα μὴ εἰς κρίμα φάγῃ καὶ πίῃ[5]· ἀλλὰ καὶ ἐναργῶς δεικνύειν τὴν γνώμην τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἐγερθέντος, τῷ μὴ μόνον καθαρεύειν ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, ἀλλὰ νεκροῦσθαι μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τῷ κόσμῳ καὶ ἑαυτῷ, ζῆν δὲ τῷ Θεῷ[6]. Τῶν πονηρῶν λογισμῶν, οἱ μέν, οὐδόλως ἡμῶν ἐπιβαίνουσι τῆς ψυχῆς, ἂν πολλῇ περιφράξωμεν ἑαυτοὺς ἀσφαλείᾳ· οἱ δέ, τίκτονται μὲν ἔνδον ῥαθυμησάντων ἡμῶν καὶ βλαστάνουσιν· ἂν δὲ προληφθῶσιν ἀποπνίγονται ταχέως καὶ καταχώνυνται· ἄλλοι, καὶ τίκτονται καὶ αὐξάνονται καὶ πρὸς τὰς πονηρὰς ἐμβαίνουσι πράξεις καὶ πᾶσαν ἡμῶν ὑγείαν τῆς ψυχῆς διαφθείρουσιν, ὅταν ἐν πολλῇ γενώμεθα ῥαθυμίᾳ. Τὸ μὲν οὖν μακάριον, τὸ μηδόλως δέξασθαι πονηρὸν λογισμόν ἐστι· τὸ δὲ μετ᾽ ἐκεῖνο, ἐπεισελθόντας τοὺς λογισμούς, ταχέως ἀπώσασθαι καὶ μὴ συγχωρῆσαι ἐνδιατρίψαι πλέον, ὥστε μὴ πονηρὰν ἡμῖν ἐργάσασθαι τὴν νομήν· εἰ δὲ καὶ μέχρι τούτου ῥαθυμήσωμεν, ἔστι, διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, καὶ τῆς ῥαθυμίας ταύτης παραμυθία καὶ

1. Ἐφεσ. ς΄. 16. 2. Λουκ. κβ΄, 19. 3. Πρβλ. Β΄ Κορ. ε΄, 15.
4. Πρβλ. Α΄ Κορ. ια΄, 29. 5. Πρβλ. Β΄ Κορ. ζ΄, 11. 6. Πρβλ. Ῥωμ. ς΄, 11.

πολλὰ παρὰ τῆς ἀγαθότητος ἐκείνης τῆς ἀφάτου τοῖς τοιούτοις τραύμασι κατεσκευάσθη τὰ φάρμακα. Παρακαλῶ σε οὖν, ἐν ὅσῳ εἶ ἐν τῷ σώματι, μὴ ἀπολύσῃς σου τὴν καρδίαν. Ὥσπερ γὰρ ὁ γεωργὸς οὐ δύναται πεποιθέναι ἐπί τινι αὐτοῦ καρπῷ, ἀνερχομένῳ ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ· οὐ γὰρ οἶδε τί αὐτῷ ἀποβαίνει πρὶν ἐγκλεισθῆναι ἐν τοῖς θησαυροῖς αὐτοῦ· οὕτως ἄνθρωπος οὐ δύναται ἀπολῦσαι αὐτοῦ τὴν καρδίαν, ἐφόσον ἔχει πνοὴν ἐν τῇ ῥινὶ αὐτοῦ. Καὶ ὥσπερ ἄνθρωπος οὐκ οἶδε ποῖον πάθος ἀπαντήσει αὐτῷ, ἕως ἐσχάτης αὐτοῦ ἀναπνοῆς, οὕτως οὐ δυνατὸν τῷ Μοναχῷ ἀπολῦσαι αὐτοῦ τὴν καρδίαν, ἐν ὅσῳ ἔχει ἀναπνοήν· ἀλλὰ χρὴ αὐτὸν ἀναβοᾶν πάντοτε πρὸς τὸν Θεόν, διὰ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ τὸ ἔλεος. Εἰδὼς οὖν ἀκριβῶς ὁ πονηρός, ὅτι μέγιστα δυνήσεται ἀνῦσαι ὁ ἀπερισπάστῳ τῷ Θεῷ προσευχόμενος, σπεύδει τίνι τρόπῳ εὐλόγῳ ἢ ἀλόγῳ ῥέμβειν τὸν νοῦν· ἀλλ᾽ ἡμεῖς τοῦτο ἐπιστάμενοι, ἀντιστρατευσώμεθα τῷ ἡμετέρῳ ἐχθρῷ. Καὶ ὅταν στῶμεν εἰς εὐχὴν καὶ γόνατα κλίνωμεν, μηδένα παντάπασι λογισμὸν εἰς τὴν καρδίαν συγχωρήσωμεν εἰσελθεῖν, μὴ λευκόν, μὴ μέλανα, μὴ δεξιόν, μὴ ἀριστερόν, μὴ γραφικόν, ἢ ἄγραφον πλὴν τῆς πρὸς Θεὸν ἱκεσίας καὶ τῆς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐγγινομένης τῷ ἡγεμονικῷ ἐλλάμψεως, καὶ ἡλιοβολίας: Πολλοῦ ἀγῶνος καὶ χρόνου χρεία ἐν ταῖς προσευχαῖς, ὅπως εὕρωμεν τὴν ἀπαρενόχλητον τῆς διανοίας κατάστασιν, ἕτερόν τινα ἐγκάρδιον οὐρανόν, ἔνθα οἰκεῖ ὁ Χριστός, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· ἢ οὐκ ἐπιγνώσκετε ὅτι Χριστὸς οἰκεῖ ἐν ἡμῖν;[1] Εἴ τις βούλοιτο ἰδεῖν τὴν τοῦ νοῦ κατάστασιν, τηρησάτω ἑαυτὸν ἐκ πάντων τῶν νοημάτων, καὶ τότε ὄψεται ἑαυτὸν ὁ νοῦς σαπφείρῳ οὐρανίῳ χρώματι παρεμφερῆ. Οὐκ ἂν ἴδῃ ὁ νοῦς τὸν τοῦ Θεοῦ τόπον ἐν ἑαυτῷ, μὴ πάντων τῶν ἐν τοῖς πράγμασι νοημάτων ὑψηλότερος γεγονώς. Οὐ γενήσεται δὲ ὑψηλότερος, μὴ τὰ πάθη ἀπεκδυσάμενος, τὰ συνδεσμοῦντα αὐτὸν διὰ τῶν νοημάτων τοῖς πράγμασι τοῖς αἰσθητοῖς. Καὶ τὰ μὲν πάθη ἀπωθήσεται διὰ τῶν ἀρετῶν· τοὺς δὲ ψιλοὺς λογισμοὺς διὰ τῆς πνευματικῆς θεωρίας· καὶ ταύτην πάλιν, ἐπιφανέντος αὐτοῦ τοῦ φωτός.

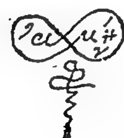
ἀμήν:-

1. Β΄ Κορ. ιγ΄, 5.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

ὁ
δὲ
Μονογενὴς Υἱὸς
καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, οὗ τῆς ὑπεραγάθου φιλανθρωπίας ἀξιωθείημεν καὶ ἡμεῖς εὐαρεστήσαντες αὐτῷ δι' ἀγαθοεργίας, λυτρῶσαι καὶ ἡμᾶς τῶν τῆς ἁμαρτίας φοβερῶν δεσμῶν καὶ ἀξιῶσαι μιμητὰς γενέσθαι τῶν ἀπ' αἰῶνος Αὐτῷ εὐαρεστησάντων· ὅτι αὐτῷ ἐστι τὸ ἔλεος καὶ αὐτῷ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰώνων

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΤΟΥ Δ' ΤΟΜΟΥ

* ἐκ παραδρομῆς ἐν τῷ κειμένῳ ἐτυπώθη ὡς ξζ΄.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
(ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον).

Βραβεῖο 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν. Τοῦ 'Αρχιμ. Βασ. Στεφανίδου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν. Τὸ ἔργο αὐτὸ τὸ διακρίνει αὐστηρὴ ἐπιλογὴ τῆς ὕλης, πιστότητα στὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα, σαφήνεια καὶ βιβλιογραφικὴ πληρότητα. Σχῆμα 8ο μεγάλο, σελ. 916. Δ' ἔκδοση διορθωμένη καὶ συμπληρωμένη.

ΔΟΓΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Τὸ κλασσικὸ πλέον σύγγραμμα τοῦ Χρ. 'Ανδρούτσου τὸ ὁποῖο πραγματεύεται κατὰ τρόπον αὐθεντικὸ τὴ δογματικὴ διδασκαλία τῆς 'Ορθοδόξου 'Εκκλησίας.

ΠΗΔΑΛΙΟΝ

'Αγαπίου 'Ιερομονάχου καὶ Νικοδήμου Μοναχοῦ ('Αγ. Νικοδήμου 'Αγιορείτου). Συναγωγὴ ὅλων τῶν 'Ιερῶν Κανόνων, 'Ερμηνείας καὶ Σχολίων σ' αὐτούς. 'Η παροῦσα ἔκδοση 1990, σὲ ἄριστο χαρτί, εἶναι ἡ 10η ἀπὸ τότε ποὺ ἐκδόθηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ Πηδάλιο πρὶν ἀπὸ διακόσια χρόνια. Ἔχει σελίδες 824, σχῆμα 21Χ29. Βιβλίο ἀπαραίτητο γιὰ κάθε κληρικὸν καὶ νομικὸν ὡς καὶ κάθε ὀρθόδοξο Χριστιανό. Εἶναι ἡ τελειότερη ἔκδοση κάθε προηγούμενης διότι ἔχει συμπληρωθεῖ μὲ μερικὰ κανονικὰ θέματα ποὺ βρίσκονται στὰ ἔργα τῶν πατέρων τῆς 'Εκκλησίας. 'Ας σημειωθεῖ τέλος ὅτι ἡ ἐκδοθεῖσα Κλεὶς τῶν 'Ιερῶν Κανόνων (Concordancia) παραπέμπει στὸ Πηδάλιο.

ΚΛΕΙΣ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ

Γιὰ πρώτη φορὰ ἐμφανίζεται πολυσέλιδο, σὲ εἰδικὸ χαρτί, μὲ τὸν ἀνωτέρο τίτλο βιβλίο τοῦ Μητροπολίτη Κορίνθου Παντελεήμονος, τὸ ὁποῖον στὴν οὐσία εἶναι Concordance τῶν ἱερῶν κανόνων τῆς 'Ορθοδόξου 'Εκκλησίας. Μὲ τὴν Κλεῖδα οἱ 'Ιεροὶ Κανόνες γίνονται προσιτοὶ σὲ κάθε περίπτωση, σὲ κάθε περίσταση, σὲ κάθε στιγμὴ καὶ τὸ Πηδάλιο εὔχρηστο, προσιτὸ καὶ ὠφέλιμο. Ἔκδοση ἐπιμελημένη, σχήματος 12Χ18, μὲ 512 σελίδες. Πίνακες λημμάτων, χρονολογιῶν Συνόδων καὶ δεῖκτες λεξικογραφήσεως κάνουν τὸ βιβλίο εὐχρηστότερο.

ΚΛΕΙΣ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΚΑΝΟΝΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ

Τοῦ ἰδίου. Τὸ βιβλίο αὐτό, ποὺ εἶναι συνέχεια καὶ συμπλήρωση τῆς «ΚΛΕΙΔΟΣ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ», εξετάζει πῶς ἡ 'Εκκλησία ἐφάρμοσε τοὺς 'Ιεροὺς Κανόνες στὴ διαδρομὴ τῆς 'Ιστορίας, παρακολουθεῖ τὶς πράξεις τῆς 'Εκκλησιαστικῆς Διοικήσεως καὶ δίνει ἀπάντηση σὲ κάθε κανονικὸ πρόβλημα.

ΟΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΕΝΟΣ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΟΥ

'Η καλύτερη πρακτικὴ καὶ ἐπαγωγικὴ εἰσαγωγὴ στὴ νοερὴ καὶ ἀδιάλειπτη προσευχὴ τὴν ὁποία διδάσκουν οἱ ἅγιοι Πατέρες καὶ τελειοποιοῦν οἱ νηπτικοὶ Πατέρες τῆς «Φιλοκαλίας». Ἕνα ἀριστούργημα τοῦ ὀρθοδόξου τρόπου ζωῆς καὶ τῆς ὀρθοδόξου πραγματικότητας. Μετάφραση τοῦ Μητροπολίτου Κορίνθου Παντελεήμονος. Ἔκδοση 10η πλήρης, σελ. 272.

ΑΘΩΝΙΚΑ ΑΝΘΗ

Μία τρίτομη ἀνθολογία ἄρθρων καὶ μελετημάτων τοῦ Μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσιάτου. Μιὰ βαθειὰ πνευματικὴ εὐωδία γεμίζει τὸν ἀναγνώστη μὲ τὴ μελέτη τῶν πνευματικῶν ἄρθρων καὶ μελετημάτων τοῦ Μοναχοῦ καὶ διακεκριμένου συγγραφέα.

Α' Τόμος: (1950 - 1960)
Β' » (1961 - 1970) ὑπὸ ἔκδοσιν
Γ' » (1971 - 1980)

ΔΙΑΛΟΓΟΙ ΣΤΟΝ ΑΘΩ

Τοῦ Μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσιάτου. Μιὰ σειρὰ συναρπαστικῶν διαλόγων μὲ θέμα τὴ νοερὴ προσευχὴ ποὺ ἀποτελεῖ ἀφετηρία ἑνὸς θειοτάτου ἀγώνα καὶ προϋπόθεση μιᾶς ἀτέρμονος σὲ ἔρωτα Θεοῦ βιώσεως καὶ θεολογίας.

ΜΕΤΑΞΥ ΟΥΡΑΝΟΥ ΚΑΙ ΓΗΣ (Ε' ἔκδοση).

Τοῦ Μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσιάτου. Το καλύτερο βιβλίο τῶν τελευταίων ἐτῶν γιὰ τὴ γνωριμία τοῦ μοναδικοῦ στὸν κόσμο μοναχικοῦ, πνευματικοῦ κέντρου, τοῦ 'Αγίου Ὄρους καὶ ὁ ἀπαραίτητος συνέκδημος τοῦ προσκυνητοῦ, μὲ πλῆθος εἰκόνων.

Ο ΓΕΡΟΝΤΑΣ ΜΟΥ ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ ΓΑΒΡΙΗΛ ΔΙΟΝΥΣΙΑΤΗΣ

Τοῦ Μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσιάτου. Το βιβλίο αὐτὸ εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον, ὄχι μόνο γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ ἡγουμένου Γαβριήλ, ποὺ ἄσκησε ἀποφασιστικὴν ἐπιρροὴ στὶς γενικότερες τάσεις τοῦ 'Αγίου Ὄρους ἀπὸ τὸ 1910 ἕως τὸ 1983, ποὺ ἀπεδήμησε, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἐθνικὴ δραστηριότητά του, ποὺ τὸν ἀνέδειξε σὲ πραγματικὴν ἡγετικὴ φυσιογνωμία. Πρόκειται γιὰ μιὰ μεγάλη ἁγιορείτικη φυσιογνωμία ποὺ γέμισε, γιὰ 75 ὁλόκληρα χρόνια, μὲ τὴ φωτεινὴ δράση του, τὸ Ἄγον Ὄρος.

ΕΙΠΕ ΓΕΡΩΝ

Τοῦ Βασ. Μουστάκη. Γλαφυρὰ μετάφραση τοῦ «Γεροντικοῦ». Πολύτιμο ἐντρύφημα γιὰ ὅσους ποθοῦν τὴν εὐαγγελικὴ τελειότητα στὸ βίο τους καὶ ἀναζητοῦν ὡραῖα παραδείγματα ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς 'Εκκλησίας.

ΤΙΤΛΟΙ, ΟΦΦΙΚΙΑ ΚΑΙ ΑΞΙΩΜΑΤΑ

Τοῦ Ἰακώβου Πιλίλη, Ἐπισκόπου Κατάνης. Ὁ συγγραφέας τῆς παρούσας μελέτης προβαίνει σὲ μιὰ ἔκθεση τῶν διαφόρων τίτλων, ὀφφικίων καὶ ἀξιωμάτων μὲ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἐξέλιξή των μὲ τὴ φύση, τὸ ἔργο καὶ τὸ σκοπὸ αὐτῶν τὰ ὁποῖα εἶναι συνδεδεμένα μὲ τὴν πολιτικὴ ἱστορία τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ φυλετικὴ μας ζωὴ ὡς καὶ τὴν ἱεραρχικὴ τάξη καὶ ζωὴ τῆς Ἁγίας Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μας.

ΤΑΜΕΙΟΝ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ (Concordance)

Μὲ εὑρετήριο ὅλων τῶν λέξεων τῆς Καινῆς Διαθήκης. Τοῦ Erasmus Schmidt μὲ περιλήψεις W. Greenfield. Σχῆμα 16ο, σελ. ιστ' + 280.

ΚΛΙΜΑΞ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΣΙΝΑ·Ι·ΤΟΥ (Β' ἔκδοση).

Μετάφραση στὴ νέα ἑλληνικὴ γλώσσα τοῦ ἀρχιμανδρίτου Ἱερεμίου τοῦ Σιναΐτου. Σὲ νέα ὑποδειγματικὴ ἔκδοση, κοσμουμένη μὲ ἀρχέτυπα τῆς βυζαντινῆς ἁγιογραφίας. Τὸ βιβλίο τοῦτο, ἔργο ἑνὸς τῶν μεγίστων Ὁσίων τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, θεωρεῖται τὸ διαμάντι τῆς πατερικῆς γραμματείας. Εἶναι ὁ καλύτερος ὁδηγὸς γιὰ τοὺς μοναχούς, ἀλλὰ καὶ γιὰ κάθε ζηλωτὴ πιστό, στὸ στάδιο τῶν ἀρετῶν. Γι' αὐτὸ καὶ ἀποτέλεσε καὶ ἀποτελεῖ ἕως τὶς ἡμέρες μας ἐντρύφημα ἀναρίθμητων ὀρθοδόξων ψυχῶν. Ἡ ἀνάγνωσή του ἀποφέρει οὐράνιον κέρδος. Σχῆμα 21Χ29. Σελίδες 442.

ΚΛΙΜΑΞ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΣΙΝΑ·Ι·ΤΟΥ

Τὸ ἀρχαῖο κείμενο τοῦ ἐξαίσιου αὐτοῦ ἔργου, βάσει χειρογράφων τῆς Ἱ. Μονῆς Ἁγίου Διονυσίου Ἁγίου Ὄρους. Σχῆμα 17Χ25. Σελίδες 186.

ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ὁ Ἁγιορείτης

Τοῦ Μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσιάτου. Ἡ πνευματικότερη φυσιογνωμία τοῦ Ἁγίου Ὄρους κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους. Ὁ βίος καὶ τὰ ἔργα του ἱστοροῦνται καὶ ἀναλύονται ἀπὸ θεολογικῆς ἀπόψεως. Σελ. 382. Β' ἔκδοση.

ΤΟ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΝ

Ἤτοι ἀποφθέγματα ἁγίων γερόντων. Τὸ ἐκφραστικότερο ἀπόσταγμα τῆς πείρας καὶ τῆς ἁγιότητας τῶν ἀσκητῶν τῆς ἐρήμου. Εἰσαγωγή, Μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσιάτου. Πρόλογος, Κείμενο, Σχόλια - Γλωσσάριο, εὑρετήριο θεμάτων, Π. Β. Πάσχου.

ΝΕΟΝ ΜΑΡΤΥΡΟΛΟΓΙΟΝ

Τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου. Ἔκδοση Γ' ἐπιμελημένη. Τὰ κατανυκτικότερα συναξάρια ποὺ γράφτηκαν γιὰ τοὺς νεομάρτυρες, μὲ ἀρκετὲς ἀκολουθίες. Πρόλογος, σημειώσεις, ἐπιστασία, Π. Β. Πάσχου.

ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ ΤΟ ΜΕΓΑ

Τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Περιέχει τὶς Ἀκολουθίες τῶν Ἑπτὰ Μυστηρίων, τὶς τάξεις τῶν χειροτονιῶν, τὴν ἀκολουθία τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ καὶ ἄλλες ἀκολουθίες καὶ εὐχές. Σύμφωνα μὲ τὴν ἔκδοση τῆς Βενετίας τοῦ τυπογραφείου «Φοίνιξ». Σχ. 17,5Χ25, σελίδες 702.

ΩΡΟΛΟΓΙΟΝ ΤΟ ΜΕΓΑ

Καλαίσθητη «ἀναπαλαίωση» τοῦ βασικοῦ τούτου λειτουργικοῦ βιβλίου τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὰ πρότυπα τῶν παλαιῶν ἐκδόσεων τῆς Βενετίας, μὲ ἐπίμετρο τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει τὶς νεώτερες καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἑορτὲς ὡς καὶ τὰ Ἀπολυτίκια, Κοντάκια, Μεγαλυνάρια αὐτῶν. Συμπληρωμένο μὲ ἀλφαβητικὸ πίνακα ὅλων τῶν Ἁγίων καὶ Πασχαλίων 70 ἐτῶν κατὰ τὰ δύο Ἡμερολόγια. Σελίδες 768. Ἐκτύπωση δίχρωμη. Β' ἔκδοση διορθωμένη.

ΜΕΓΑΣ ΚΑΙ ΙΕΡΟΣ ΣΥΝΕΚΔΗΜΟΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ

Μνημειώδης ἔκδοση, ἡ πλατύτερη καὶ μεγαλύτερη ὅλων τῶν προηγουμένων ἐκδόσεων. Περιέχει τὴν τάξη προσευχῶν καὶ ἀκολουθιῶν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ὅλων τῶν Ἁγίων καὶ ὅλων τῶν ἑορτῶν, κινητῶν καὶ ἀκινήτων, ἤτοι κάθε τὶ τὸ ὁποῖον ψάλλεται ὅλο τὸ ἔτος στὶς Ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες. Ἔκδοση ἐπιμελημένη μὲ πολλὲς βυζαντινὲς εἰκόνες, σὲ ἐκλεκτὸ χαρτί. Σελίδες 1314.

ΑΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΙ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

Πλήρης ἔκδοση ἐπιμεληθεῖσα ἀπὸ τὸν Σεβασμιώτατο Τιμόθεο Ματθαιάκη. Περιλαμβάνονται: α) Ἡ Θ' Ὥρα. β) Ὁ Ἑσπερινὸς τοῦ Σαββάτου. γ) Τὸ Μεσονύκτιον. δ) Ὁ Ὄρθρος καὶ ε) Ἡ λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου.

ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΕΙΣ ΑΓΙΟΥΣ

Ἀποθησαύριση Παρακλητικῶν Κανόνων στοὺς κυριότερους Ἁγίους. Ὀγκώδης τόμος 536 σελίδων.

Ο ΑΚΑΘΙΣΤΟΣ ΥΜΝΟΣ

Σὲ ἕναν καλλιτεχνικὸ καὶ κομψὸ τόμο περιέχονται: Οἱ Χαιρετισμοὶ τῆς Θεοτόκου, ὁ Μικρὸς καὶ Μεγάλος Παρακλητικὸς Κανών, ὡς καὶ Ἐπίμετρο μὲ τὶς κατανυκτικότερες Πατερικὲς Εὐχὲς πρὸς τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΒΔΟΜΑΣ

Νέα ἔκδοση ἐπιμελημένη. Περιέχει ὅλες τὶς Ἱερὲς Ἀκολουθίες τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος, ὡς καὶ τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα, κατὰ τὴν ἔκδοση τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου. Σελ. 472.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ «ΑΣΤΗΡ» ΑΛ. & Ε. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
ΛΥΚΟΥΡΓΟΥ 10 — ΑΘΗΝΑ 105 51 — ΤΗΛ. 3246.069